साधुभ्यो येन दत्ता जिनवचनविदा वाचना आगमानां
चिद्भक्त्या येन सर्वे जिनवरसमया सद्धृता वृत्तियुक्ताः।
जाते यस्योपदेशाज्जननयनहरे मन्दिरे आगमीये,
भक्त्या नित्यं प्रवन्दे श्रमणततिनतं सूरिमानन्दसिन्धुम् ॥ १ ॥

: प्रकाशक :
आगमोद्धारकग्रन्थमालाना एक कार्यवाहक
शा. रमणलाल जयचंद
कपडवंज (जि. खेडा)

: मुद्रक :
भाईलालभाई मोहनभाई पटेल
मेनेजिंग डीरेक्टर
सहकारी छापखानुं वडोदरा लि
रावपुरा, वडोदरा.

પ્રકાશકીય નિવેદન

પરમ પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ મૂલીનરેશપ્રતિબોધક વાત્સલ્યસિંધુ આચાર્યશ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજના શુભ આશીર્વાદથી તેમજ વિદ્દ્વર્ય બાલદીક્ષિત મુનિરત્નશ્રી સૂર્યોદયસાગરજી મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી વિ૦ સં૦ ૨૦૧૦ માં કપડવંજ મુકામે આગમોદ્ધારક ગ્રંથમાલાની સ્થાપના થઇ છે. આ સંસ્થાએ ૧૪ વર્ષના આ ટુંક સમયમાં ૩૫ પ્રકાશનો પ્રગટ કર્યા છે.

સૂરીશ્વરજીની પુણ્યકૃપાએ, આ સટીક સબાલાવબોધ 'સર્વજ્ઞશતક' નામનો ગ્રંથ આગમોદ્ધારક ગ્રંથમાલાના ૩૬ મા રત્ન તરીકે પ્રગટ કરતાં અમોને અત્યંત હર્ષ થાય છે. આ ગ્રંથમાં મૂલ-વૃત્તિ અને બાલાવબોધ એ ત્રણેયનો સમાવેશ છે. આ સંસ્થાના પ્રથમ રત્ન તરીકે પ્રતાકારે સટીક સર્વજ્ઞશતક પ્રગટ થઇ ચૂક્યો છે. પ્રાચીન ગુર્જરભાષાની જાણકારી માટે બાલાવબોધમા તેજ-પ્રાચીન ભાષા જ રાખી છે. તેમજ બીજા અધિકારના પહેલા છેલ્લા પાચ પાના મલતા ન હોવાથી પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિશ્રીએ તેનું ગુજરાતી કરી આપેલ છે. તે બદલ અમો તેઓશ્રીના ખૂબ જ ઋણી છીએ.

આ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં પૂ૦ શાસનકંટકોદ્ધારક ઉપાધ્યાયશ્રી હંસસાગરજી ગણિવર્યશ્રીના શિષ્યરત્ન જ્યોતિર્વિદ્ ગણિવર્યશ્રી નરેન્દ્રસાગરજી મહારાજે આ ગ્રંથની સ્વહસ્તલિખિત સાત પુસ્તિકાઓ આપવાની ઉદારતા બતાવી છે. અને પ્રેસકોપી પૂ૦ મુનિરાજશ્રી શશીપ્રભસાગરજી મ. કરેલી છે. તેમજ ઉપા૦ શ્રી હંસસાગરજી ગણિ મહારાજે આમુખ તથા મુનિરાજશ્રી પુણ્યોદયસાગરજી મહારાજે ઉપોદ્ઘાત લખી આપ્યો તે બદલ તેઓ સર્વેનો તેમજ આ પુસ્તકનુ સંશોધન પ૦ પૂ૦ ગચ્છાધિપતિ આ૦ શ્રી માણિક્યસાગર સૂરીશ્વરજી મ૦ ની પવિત્ર દૃષ્ટિ નીચે શતાવધાની લાભસાગરજી ગણિએ કરેલ છે તે બદલ તેઓશ્રીનો તેમજ જેઓએ દ્રવ્ય આદિની સહાય કરી છે. તે બધા મહાનુભાવોનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

લિ૦

પ્રકાશક

राजकोटमंडन श्रीसुपार्श्वनाथभगवते नमोनमः

✻ આ....મુ....ખ ✻

પ્રભુશ્રી મહાવીર ભગવંતના પ્રથમ ગણધર અને લબ્ધિના ભંડાર એવા **શ્રી ગૌતમસ્વામીજી** 'ગણ'ના નાયક ગણાય તેમ હોવા છતાં માત્ર આયુષ્ય વધુ હોવાના કારણે જેઓ, પ્રભુએ સ્થાપેલ ગણ=શાસનસંઘની પ્રભુના શ્રીમુખે અનુજ્ઞા પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી બન્યા છે તે પંચમગણધર ભગવંત **શ્રી સુધર્માસ્વામીજીની** સીધી પાટપરંપરાના ગણાતા શ્રીમત્તપાગચ્છીય વિદ્વાન્ મહર્ષિઓને વિષે આજથી ચારસો વર્ષ પહેલાં પ્રવર્તતા અનેક મહત્ત્વના મતભેદોનાં આ '**શ્રી સર્વજ્ઞશતક**' ગ્રંથને વિષે પૂ૦ ગ્રંથકારમહર્ષિએ આગમનીતિથી અને આગમગ્રન્થોની સાક્ષીએ ટંકશાળી સમાધાનો આપેલ હોઇને નિશ્શંક વાત છે કે-'સમ્યગ્દૃષ્ટિ વિદ્દદ્વરોને આ મૂલગ્રંથ સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ તેમજ એ બન્નેનો અનુવાદ, નિજના આત્માને વિષે સમ્યગ્જ્ઞાનના અભૂતપૂર્વ દીવડાઓ પ્રકટાવનારો ભાસવાપૂર્વક આત્મ-ભૂષણ બની રહેશે.'

મોગલસમ્રાટ્ અકબર બાદશાહ પ્રતિબોધક મહાન્ આચાર્યભગવંત **શ્રીવિજયહીરસૂરીશ્વરજી** મ૦ શ્રીના સહાધ્યાયી અને તેઓશ્રીના ગુરુવર ગચ્છાધિપતિ પૂ૦ આ૦ **શ્રીવિજયદાનસૂરીશ્વરજી** મ૦ શ્રીના પવિત્ર હસ્તે તેઓશ્રીને આચાર્યપદનું પ્રદાન કરાવનાર આ પૂજ્ય સમર્થ ગ્રંથકારમહર્ષિનું વિદ્વજ્જનવિખ્યાત એવું પ્રભાવક પુણ્યનામ છે '**પૂ૦ મહામહોપાધ્યાયજી શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર.**'

કે જેઓશ્રી-પોતાના તે સત્તરમી સદીના સત્તાકાલે પ્રભુશાસનમાં સૂત્ર અને અર્થોના વિપરીત અર્થો કરીને પ્રવર્તતા કુમતવાદીઓને મધ્યાહ્નકાલીન સૂર્યની જેમ સર્વાંગ પ્રસ્વેદ ઉરાવે તેવા, પ્રૌઢપ્રતાપી જ્ઞાનભાનુ હતા. અને તેથી તે કાલે પ્રભુશાસનમાં તેઓશ્રી '**વાદિગજકેસરી-કુમતતિમિરમાર્તંડ-કલિકાલશ્રુતકેવલી**' ઇત્યાદિ બિરુદોથી નિરપવાદ ખ્યાત હતા.

'**પ્રભુશાસનમાં** તે કાલે પ્રભુના સિદ્ધાંતોનું પોતાનામાંના પણ અનેક દ્વેષીઓ વચ્ચે પ્રાણ-સટોસટપણે નિડરતાથી રક્ષણ કરનાર તેઓશ્રી એક જ તેવા અસાધારણ શાસનપ્રાણ અને શૂરવીર શાસનરક્ષક સુભટ હતા' એમ તત્કાલીન ઇતિહાસ તથા '**શ્રી હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્ય**' અને '**શ્રી વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય**'માં પણ ગવાએલી તેઓશ્રીની ઉજ્જવલ યશોગાથાઓ આદિને આધારે-તેઓશ્રીની હયાતિથી પ્રારંભીને અદ્યાપિ પર્યંતના સ્વ-પરપક્ષી પ્રતિસ્પર્ધી વિદ્વાનોને પણ-કબૂલ કરવું પડેલ હોઇને ભવિષ્યના પણ તેજોદ્વેષી વિદ્વાનોને શાસનના છેડા સુધી કબૂલ કરવું પડે તેમ છે.

વિદ્વદ્વાચકવરોએ પ્રભુશાસનના આ અજોડ જ્ઞાનહીરા પૂ૦ મહોપાધ્યાયજી મ૦ શ્રીના સર્વાંગીણ શાસનતેજનો અનુભવ કરવા માટે વિ૦ સં૦ ૧૯૯૩માં પૂ૦ બહુશ્રુત આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજીએ, જામનગરથી પ્રસિદ્ધ કરેલ '**પ્રવચનપરીક્ષાની મહત્તા**' સંદર્ભ સજજડ પ્રમાણોમય પ્રામાણિક નિબંધ સાદ્યંત મનનપૂર્વક વાંચવો જરૂરી છે. એ નિબંધ વાંચવાથી

તેઓશ્રી, 'સત્યનું નિર્ભયતાપૂર્વક સમર્થન, અને અસત્યનું નિડરતાપૂર્વક ખંડન કરવામાં સ્વ-પરનો અંશમાત્ર ભેદ નહિ ધરાવનારા નીષ્પાત્ર મધ્યસ્થ હતા' એ વાત પણ સ્મરણપટ પર કોતરાઇ જવા પામે તેમ છે.

દીક્ષા-ન્યાયાભ્યાસ-શાસ્ત્રાભ્યાસ અને વાદવિજય

તે પૂ૦ **મહામહોદયી** મહામહોપાધ્યાયજી મ૦ શ્રીના પ્રતિબોધક યાવજ્જીવ વિગયોના ત્યાગવાળા મહાસંવેગી શ્રી '**જીવર્ષિગણિવર**' હતા. તેઓશ્રીની દીક્ષા તેમજ વડીદીક્ષા, પૂ૦ ગચ્છનાયક આચાર્યશ્રી આનંદવિમલસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રીના પવિત્ર હસ્તે વિ૦ સં૦ ૧૫૯૫ કે ૯૬ માં થયા બાદ તેઓશ્રી પૂ૦ હીરસૂરિજી મ૦ સહ શ્રીદેવગિરિમા સમગ્ર ન્યાયશાસ્ત્રના પારગામી બન્યા હતા. તેઓશ્રી, પૂ૦ આ૦ શ્રી વિજયહીરસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રી કરતાં મોટા હોઇને '**શ્રી હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય**'માના '**कपिला ध्रुपेन संनिधिसंस्थितभाजा**' ઇત્યાદિ વચનો મુજબ-પૂ૦ આ૦ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રીની શોભાને વધારનાર તરીકે પણ શાસનાલંકાર હતા! તેઓશ્રીને સકલ પંચાંગી આગમશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ, પૂ૦ શ્રી હીરસૂરીશ્વરજી મ૦ શ્રીના ગુરુદેવ પૂ૦ આ૦ શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી મહારાજે પૂર્ણવાત્સલ્યભાવે કરાવેલ. તેઓશ્રીએ જેમ સં૦ ૧૬૧૭ મા પાટણમા જાહેર વાદ કરીને ખરતરોને હરાવેલ, ખરતર પ્રધાન જેસલમેરમાં પણ ખરતરોને જાહેર રીતે વાદમા ભારે ભોંઠા પાડવા પૂર્વક હરાવેલ! તેમજ અ.શુસૂરભ ડાર સુરતની '**દશવૈકાલિક** પચપાટી'ની પુષ્પિકામાંના લખાણ મુજબ સ. ૧૬૪૩ માં અકબર બાદશાહની સભામાં પણ વાદ કરીને ખરતરોને હરાવેલ. તેઓશ્રી પૂ હીરસૂરીશ્વરજી મ. ના સ્વર્ગવાસ પછી બે વર્ષે એટલે કે સં. ૧૬૫૪માં ખંભાતમુકામે સ્વર્ગત બન્યા હતા.

તેઓશ્રીએ મહા અર્થગંભીર રચેલા ગ્રંથોની ઉપલબ્ધ યાદી.

તેઓશ્રીએ સં. ૧૬૧૫ મા પ્રથમ ગ્રંથ 'તત્ત્વતરંગિણી' બનાવ્યો! બાદ ૧૬૧૭ માં પાટણમુકામે ખરતરોને પરાભવિત કર્યા બાદ (૨)-ઔષ્ટ્રિકમતોત્સૂત્ર પ્રદીપિકા, (૩)-ઉત્સૂત્રોદ્ઘાટનકુલક, (૪)-૧૬૨૮ માં કલ્પકિરણાવલી, (૫)-પ્રવચન પરીક્ષા તથા (૬)-પર્યુષણા દશશતક ગ્રંથ રચેલ. બાદ (૭)-ધર્મપરીક્ષા ષટ્ત્રિંશિકા, (૮)-જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિટીકા, (૯)-શ્રુતતત્ત્વપ્રદીપિકા, (૧૦)-સર્વજ્ઞશતક (૧૧)-વ્યાખ્યાનવિધિશતક, (૧૨)-મહાવીરસ્તવ, (૧૩)-તપાગચ્છપટ્ટાવલી, (૧૪) નવનિહ્નવી આદિ અનેક ભવ્ય અને પ્રૌઢતમ ગ્રંથોની રચના કરી છે.

આ અનુવાદગ્રન્થ, ત્રિવિધે અભિનંદનીય છે.

ઉપર પ્રૌઢ સંસ્કૃત-પ્રાકૃતભાષામય વિદ્વદ્ભોગ્ય ગ્રંથોમાંના (ગ્રંથકર્તાશ્રીની વિદ્યમાનતામાં પૂ. સેન સૂરિજી મ. ના હાથે સં. ૧૬૪૨-૪૩ માં બે પ્રખ્યાત ખરતરો સામે રાજસભામાં વિજય મેળવીને અમદાવાદના મોગલસુબા ખાનખાનાના શાહીવાજીત્રો પૂર્વક અમદાવાદમા ફરીને તપાગચ્છનો 'જીતપડહો' વગડાવનાર) '**શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા**' ગ્રંથની જેમ ગ્રંથકર્તાના સ્વર્ગગમન બાદ (અમોએ સં. ૨૦૧૧ માં પ્રસિદ્ધ કરેલ '**કુમતાહિવિષજાંગુલીમંત્રતિમિરતરણિ**' ગ્રંથમાં જણાવ્યા મુજબ) માડવગઢમાં જહાંગીર બાદશાહની સભામાં પૂ. ગચ્છાધિપતિ આ શ્રીવિજયદેવસૂરિજી મ. તથા તે સ્વર્ગતમહોપાધ્યાયજી મ. શ્રીના પ્રખર વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન મહોપાધ્યાયજી શ્રીનેમસાગરજી ગણિવરના હાથે આણંદસૂરિ-તિલકસૂરિ-સિદ્ધિચંદ્ર-ભાનુચંદ્ર આદિ આણસૂરગચ્છીય પ્રખર વિદ્વાનોની સાથેના વાદમાં જ્વલંત વિજય મેળવીને બાદશાહ જહાંગીરના શાહી

સામગ્રીવાળા વાજીંત્રોના ઠાઠપૂર્વકના સન્માન સહિત માંડવગઢમાં હાથીની અંબાડીએ સોનાના થાળમાં ફરીને તથા તે પછી [તે પૂ. મહો. શ્રીનેમિસાગરજી ગણિના ત્યાંજ થએલા સ્વર્ગવાસ બાદ] અમદાવાદમાં તેઓશ્રીનાજ પ્રખર વિદ્વાન્ શિષ્ય પૂ. મુક્તિસાગરજી ગણિવર્યના હાથે સકલસંઘ સમક્ષ સફલ જાહેર ચર્ચાદ્વારા જૈનજગત-ભરના શ્રીસંઘોમાં ટંકશાળી લેખાવા પામીને શ્રીમત્તપાગચ્છનો ચોમેર વિજયડંકો વગડાવનાર) ' શ્રીસર્વજ્ઞ-શતક ' નામના અભૂતપૂર્વ મહાગ્રંથનો આ વિદ્વદ્યોગ્ય અનુવાદ ગ્રંથ, તે પૂ. સ્વ. મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર્યશ્રીના પ્રકાંડ વિદ્વાન્ શિષ્યરત્ન પૂ. મહો. શ્રુતસાગરજી ગણિવરશ્રીના શિષ્યરત્ન પૂ. મહો. શ્રી શાંતિસાગરજી ગણિવરના વિદ્વત્શેખર શિષ્યરત્ન શ્રી અમૃતસાગરજી ગણિપ્રવરશ્રીએ, તે પૂ. સ્વર્ગત ગ્રંથકર્તા મહામહોપાધ્યાય શ્રીકૃત પ્રસ્તુત મૂલગ્રંથની પંક્તિએ પંક્તિના હાર્દને પણ સ્પર્શીને યથાશક્તિ અક્ષરશઃ શુદ્ધ બનાવેલ હોઈ ત્રિવિધે અભિનંદનીય છે.

દીર્ઘકાલીન વિસંવાદમાંથી મુક્ત કરનારી બીનાઓ.

આ અપૂર્વ ટંકશાળી અનુવાદ ગ્રંથથાથી નિમ્નોક્ત બીનાઓ તો તે ગ્રંથકર્તાની હયાતિના અનેક વિસંવાદી મંતવ્યોને શાસ્ત્રાધારે નિર્ણીત અર્થમા પ્રાપ્ત થતી હોઈને સમ્યગ્દૃષ્ટિ કલ્યાણકામી જનોને દીર્ઘકાલીન વિસંવાદમાંથી મુક્ત કરીને સત્ય અર્થથી વાસિત કરનારી છે. જેમકે—" ૧–કેવલી ભગવંતને અપવાદનો અભાવ હોય, ૨–અપ્રમત્તમુનિને પ્રાણાતિપાતાદિની પ્રતિસેવના આભોગે તો હોય જ નહિ, ૩–મુનિને નદી ઉતરવાની અનુજ્ઞામા કેવલી ભગવંતને જલના જીવોની વિરાધનાની અનુજ્ઞાનો અભાવ છે, ૪–માંસભક્ષણમા સમ્યક્ત્વનું નાશકપણું છે, ૫–સમ્યગ્દૃષ્ટિ વાસુદેવાદિને માંસભક્ષણનો અસંભવ, ૬–કેવલી ભગવંતને વાયુકાયની વિરાધનાનો અભાવ હોય છે, ૭–દ્રવ્યથી જે પ્રાણાતિપાતાદિ થાય તે છદ્મસ્થપણું જણાવનારા ચિહ્ન છે, ૮–પ્રાણાતિપાતાદિ ચિહ્નો મિથ્યાકારાદિ ચિહ્નોથી જણાય છે, ૯–કેવલી ભગવંતને આશ્રવનો સર્વથા અભાવ હોવાનું સમર્થન, ૧૦–કેવલિ ભગવંતને હેય અને ઉપાદેયનો અભાવ હોય છે, ૧૧–કેવલિ ભગવંતને અશક્યપરિહાર રૂપેય પ્રાણાતિપાતાદિ ન હોય, ૧૨–મિથ્યાદૃષ્ટિએ કરાતા ધર્માનુષ્ઠાનની પ્રશંસા કરવામાં સમ્યક્ત્વના અતિચારનું બીજ રહેલું છે, ૧૩–પરમતમાં જિનમતની જેવા અનુષ્ઠાન થાય તે વિફલ જેવા છે, ૧૪–મિથ્યાત્વ સહિતના અનુષ્ઠાન અનર્થના હેતુપણાવાળા છે, ૧૫–જમાલિને અનંતસંસાર છે, ૧૬–મરીચિનું ' અહિં પણ ધર્મ છે ' એ વચન ઉત્સૂત્રમિશ્ર છે, ૧૭–ઉન્માર્ગગામીઓની ક્રિયાનો તિરસ્કાર કરવો ઉચિત છે." ઇત્યાદિ.

આ પરમ આત્મોપકારી ગ્રંથમાં તેવા શુદ્ધપ્રરૂપણામય ટંકશાળી નિર્ણયો અનેક હોઈને અન્યત્ર ઉપલબ્ધ થવા દુર્લભ છે.

લી.

ઉ. હંસસાગર [રાજકોટ સં. ૨૦૨૪ ફા. શુ. ૭ બુધ.]

णमोत्थु णं समणस्स. भगवओ महावीरस्स

ઉપોદ્ઘાત

ઉપક્રમ—જીનેશ્વર ભગવાનના શાસનમાં સ્વાધ્યાયને મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે. એ વાતનો છ પ્રકારના અભ્યંતર તપમાં નિર્દેશ છે. તે ઉપરથી ફલિત થાય છે. આથીજ મુનિઓ સ્વાધ્યાયમાં મગ્ન રહેતા હોય છે. સ્વાધ્યાયની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં એક પ્રવૃત્તિ ગ્રંથરચનાની પણ છે. આને લીધે આજે આપણી પાસે અનેક ગ્રંથો જોવા મળે છે. તેમાં કેટલાએક અદ્વિતીય હોય છે. પ્રાયઃ આ રચનાઓ સ્વપરના હિતાર્થે હોય છે. શ્રમણનિર્ગ્રંથો સ્વયં નિસ્પૃહ હોય છે. તેમને ગ્રંથકાર તરીકે ખ્યાતિ મેળવવાની સ્પૃહા હોતી નથી. છતાં પણ બાલજીવોના બોધાર્થે ગ્રંથરચના કરતા હોવાથી તેઓ ગ્રંથકાર તરીકે ગણાય છે વિક્રમની ૧૭ મી શતાબ્દીમાં પણ સાહિત્યવિષયક અનેક ગ્રંથો રચાયા છે. એમાં પ્રસ્તુત '**सव्वण्णु-सयग**' પણ એક વિશિષ્ટ કૃતિ છે. આના કર્તા મહામહોપાધ્યાય શ્રી **ધર્મસાગર ગણિવર** છે. આની ઉપર સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ છે. તેમજ પૂજ્ય ધર્મસાગરજી ગણિના સંતાનીઆ પંડિત શ્રી **અમૃતસાગરજી** ગણિએ મૂલ તથા વૃત્તિનો બાલાવબોધ (અનુવાદ) રચેલ છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં મૂલ-વૃત્તિ અને બાલાવબોધ એ ત્રણેય છે. તેથી પ્રથમ મૂલકારના પરિચયથી ઉપોદ્ઘાતની શરૂઆત કરીશું.

ગ્રંથકર્તાના જીવન અને કવન

પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર શાસનના અણમોલ જવાહીર અને તે સમયના સિદ્ધાંતના અપ્રતિમ-સમર્થ જ્ઞાતા હતા. આ મહાપુરૂષના જન્મ, તથા બીજી બાબતો વિશેષ રીતે ઉપલબ્ધ થતી નથી; કારણકે શાસનના કાર્ય કરનારાઓને પોતાના નામની જરાય દરકાર હોતી નથી પછી પરિચય આદિની તો વાતજ ક્યાથી ! આપણે જેમ જેમ પૂર્વકાલ તરફ દૃષ્ટિક્ષેપ કરીશું તેમ તેમ આ વાત સ્પષ્ટ રીતે અને દૃઢપણે જણાશે. નિમ્નલિખિત એક પ્રસંગ ઉપરથી આપણે જાણી શકીશું કે આપણા પૂર્વજોને આ બાબતોની પોતાના મનમાં કોઇ કિંમત નહોતી. તેમને મન તો શાસનની જ અમૂલ્ય કિંમત હતી. જુઓ રાજા સંપ્રતિએ આર્યસુહસ્તિસૂરિજી મહારાજાના ઉપદેશથી સવાક્રોડ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી હતી. પરંતુ ક્યાંય પણ પોતાના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. આ આપણા પૂર્વજોની નિઃસ્પૃહતા હતી. તેમ છતાં પણ 'પૂ. મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિ' સંબંધિ જે માહિતી મળે છે. તે અત્રે પ્રગટ કરીશું.

જન્માદિ—આ મહાપુરૂષનો જન્મ વિ. સં. ૧૫૭૯ માં થયો હોવો જોઇએ જન્મસ્થાન નિશ્ચિત જાણી શકાતું નથી. તેઓ ઓશવાલ વંશના હતા. આજીવન વિકૃતિત્યાગી શ્રી જીવર્ષિગણિ તેમના પ્રતિબોધકગુરૂ હતા. જ્યારે દીક્ષા પ્રાયઃ વિ. સં. ૧૫૯૫ અગાઉ તપગચ્છાધિપતિ ક્રિયોદ્ધારક શ્રી આણંદવિમલસૂરિજીના પવિત્ર હસ્તે થઇ હતી. અને આચાર્યશ્રી રાજસાગરસૂરિજીના શિષ્ય આ. શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિજીના શિષ્ય તરીકે જાહેર કરાયા. આ હકીકત તેઓશ્રીના પ્રશિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી શાંતિસાગર ગણિવરે રચેલ કલ્પસૂત્રની 'કલ્પકૌમુદી' નામની ટીકા ઉપરથી સમજી શકાય છે. ગણિપદ સંબંધિ કોઇ સ્પષ્ટ માહિતી મળતી નથી. પરંતુ વિ. સ. ૧૬૦૬ પહેલાં તો અવસ્ય થઇ હતી. કારણકે તેઓશ્રી 'જગદ્ગુરૂ' ની સાથે દેવગિરિ ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ગયા ત્યારે તેઓશ્રી ગણિપદથી અલંકૃત હતા. તે વાત હીરસૌભાગ્ય કાવ્યની ૨૭૦ પત્ર પરની શ્લોક ૭૧ સર્ગ ૬ ની ટીકાના '**पण्डितेन च अर्थात् धर्मसागरगणिना**' એ

પદોથી નિશ્ચિત થાય છે. તપગચ્છનાયક શ્રી વિજયદાનસૂરિજીએ વિ. સ. ૧૬૦૮ માં મહા સુદ ૫ ગુરુવારના શુભદિવસે પુષ્યનક્ષત્ર અને અમૃતસિદ્ધિયોગમાં નાડલાઈ ગામમાં તેઓશ્રીને ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું હતું. તેઓશ્રી જગદ્‌ગુરૂ શ્રીહીરસૂરિજીની સાથે .(તે વખતે હીરહર્ષ નામ) દેવગિરિ (દોલતાબાદ) માં ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ગયા હતા, અને તેમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી હતી અને આગમનો અભ્યાસ વીરપ્રભુની ૫૭ મી પાટે બીરાજમાન શ્રી વિજયદાનસૂરિ પુરંદર પાસે કર્યો હતો. અને જ્યારે (સં.-૧૬૧૦) માં મહો. શ્રી હીરહર્ષને આચાર્ય પદવી આપી ત્યારે મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવરને ૬૩૧૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ. ૪૫ આગમો સમર્પણ કર્યા હતા. (જુઓ-જૈન પરં૦ પ્રતિ૦ પત્ર ૭૦૨) તેઓશ્રીએ આગમોનો અભ્યાસ પૂજ્યશ્રી પાસે કર્યો છે. તે વાતનો નિર્દેશ પોતેજ રચેલા "તપગચ્છપટ્ટાવલી" નામના ગ્રંથમાં પૂ. દાનસૂરિજી મ. ના વર્ણનદ્વારા કરે છે. જુઓ 'मादृशामपि शिष्याणां श्रुतादिदाने वैश्रमणानुकारि अनेकवारैकादशाङ्गपुस्तकशुद्धिकारि' इत्यादि તથા પ્રવચનપરીક્ષાની ૪ થી ગાથાની અવતરણિકાથી પણ સમજી શકાશે. જુઓ 'ज्ञानसम्पद्धेतुत्वेन परमोपकारिणं सूरिं स्मृतिगोचरीकुर्वन्नाह-' (પ્રવચન૦ પત્ર ૮) વિ. સં. ૧૬૫૩ માં ૭૪ વર્ષની વયે આ પૂજ્ય મહર્ષિનું સ્વર્ગગમન થયું હતું.

પૂજ્યશ્રીનો શાસન ઉપર અવિચલરાગ-

તેઓશ્રીનો શાસન ઉપરનો અનુરાગ અપ્રતિમ -અજોડ હતો. આ વાત તેઓશ્રીએ શાસનને અર્પેલા સ્વકૃત ગ્રંથરત્નોમાં મૂર્ત સ્વરૂપે દેખાય છે. તે સમયે શાસન સમક્ષ ઘણી જ મુશ્કેલીઓ ઉભી થતી હતી. શાસન પણ ભયમાં મૂકાઇ ગયું હતું. અને વીર પ્રભુના શાસન ઉપરની અવિચલ જે શ્રદ્ધાની મજબૂત ગાંઠ તે પણ ઢીલી પડતી જતી હતી. ત્યારે પોતે જાતેજ ઘણી મુશ્કેલીઓ વચ્ચે પણ સિંહની જેવા પરાક્રમી બની દઢ રીતે આવા અમૂલ્ય ગ્રંથરત્નોની શાસનને ભેટ કરી હતી. આજે પણ એક પ્રકારની હવા જામતી જાય છે કે-'દરેક ધર્મને સરખા ગણવા' આ રીતે જ્યારે સાચી શ્રદ્ધાની જ્યોત બુઝાઇ રહી છે. ત્યારે તેમના ગ્રંથો તે બુઝાતી જ્યોતને સચેત રાખવામાં સહાયભૂત બની રહ્યા છે. અને તે બદલ તેઓશ્રીના આપણે ખૂબ જ ઋણી છીએ.

પૂજ્યશ્રીનો કૃતિકલાપ

ક્રમાંક	નામ	વિષય	રચના સંવત્	પ્રકાશક	પરિમાણ
૧	इरियावहिया छत्तिसिया (ईर्यापथिकी षट्त्रिंशिका)	ઈર્યાપથિકી ક્રમસિદ્ધિ	૧૬૨૯	આગમોદય સમિતિ સં. ૧૯૮૩	૩૬
૨	,, वृत्ति	,,	—	—	—
૩ A	औष्ट्रिकमतोत्सूत्रप्रदीपिका	ખરતરમતખંડન	૧૬૧૭	આગમોદ્ધારક.	
૪	,, वृत्ति	,,		ગ્રંથમાલા સં. ૨૦૧૮	
૫ B	उट्टियमयउस्सुत्तं (औष्ट्रिकमतोत्सूत्रोद्घाटनकुलकम्)	ખરતરોના ઉત્સૂત્રોનું ઉદ્‌ઘાટન		આગમોદય સમિતિ ईर्यापथिकान्तर्गत	
૬	,, अवचूरि				
૭ C	कल्पकिरणावली (कल्पसूत्रटीका)	જિનચરિત્રો સ્થવિરાવલી અને સામાચારી	૧૬૨૮	આત્માનંદ સભા ભાવનગર સં. ૧૯૭૮	૪૮૧૪
૮ D	कुपक्खकोसियसहस्सकिरण (कुपक्षकौशिकसहस्रकिरणः)	દિગંબરાદિ દશ-મતોનું ખંડન	૧૬૨૯	આ. ક. પેઢી. સં. ૧૯૯૩	૧૨૦૫
૯	स्वोपज्ञवृत्ति			,,	
૧૦ E	खरतरमजार्ना निह्नवत्वस्थापनायुतो मूलपुरुषवादः ?	ખરતરોત્પત્તિ		ईर्यापथिकान्तर्गत	
૧૧ F	गुरुपरिवाडी (गुरुपरिपाटी)	સ્થવિરાવલી	૧૬૪૮	વિજયનીતિસૂરિ.	
૧૨	,, टीका	તપાગચ્છની સેનસૂરિ સુધીની પાટપરંપરા		જૈન લાયબ્રેરી અમદાવાદ સં. ૧૯૯૬	

A. આનું અપરનામ ચામુંડીકમતોત્સૂત્રપ્રદીપિકા છે.
B. આનું અપરનામ ઔષ્ટ્રિકમતોત્સૂત્રોદ્ઘાટનકુલક સંભવે છે.
C. કલ્પસૂત્ર ઉપર આટલી મોટી ટીકા સૌ પ્રથમ રચાઈ છે.
D. આનું અપરનામ 'पवयण परिक्खा' પ્રવચનપરીક્ષા છે. આ નામ જગદ્‌ગુરુ શ્રીહીરસૂરિજીએ આપેલ છે.
E. આના કર્તા પૂજ્ય મહોપાધ્યાય હોવા જોઈએ ?
F. આની વૃત્તિને અંતે 'तपागच्छपट्टावलीसूत्रवृत्ति' એવું નામ છે.

ક્રમાંક	નામ	વિષય	રચના સંવત	પ્રકાશક	પરિમાણ
૧૩ A	जंबुद्दीवपण्णत्ती टीका	જંબુદ્વીપનો પરિચય	૧૦૩૯	અપ્રકાશિત	
૧૪ B	तत्त्वतरंगिणी (तत्त्वतरङ्गिणी)	તિથિવિચાર	૧૬૧૫	ઋ. કે. પેઢી	૧૨
૧૫	„ वृत्ति	„	—	રતલામ સં. ૧૯૯૦	
૧૬ C	धर्मतत्त्वविचार	તાત્ત્વિક વિચારણા	—		
૧૭ D	नयचक्र सटीक	નયોની વિચારણા	—		
૧૮	पज्जोसवणादसगाहासयग (पर्युषणादशगाथाशतक) सटीक	પર્યુષણા તિથિ નિર્ણય	—	ઋ. કે. પેઢી રતલામ સં. ૧૯૯૨	૧૧૦
૧૯ E	भक्तामरस्तोत्र	ઋષભદેવનું ગુણોત્કીર્તન	૧૧૨૬		
૨૦	महावीरविज्ञप्तिद्वात्रिंशिका	દિગંબરાદિ દશ મતોની	૧૬૧૯	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૩૨
૨૧ F	„ वृत्ति	આલોચના		સં. ૨૦૧૮	૧૧૫૦
૨૨	वीरजिणथोत्तं (वीरजिनस्तोत्रम्)	મહાવીર પરમાત્માની સ્તુતિ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	
૨૩	„ अवचूरि			સં. ૨૦૧૮	
૨૪	षोडशश्लोकी	જઘન્યાદિ ઉત્સર્ગોનું	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૧૬
૨૫	„ वृत्ति	નિરૂપણ		સં. ૨૦૧૮	
૨૬	सव्वण्णुसयग (सर्वज्ञशतक)	સર્વજ્ઞનું સ્વરૂપ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૧૨૩
૨૭	„ वृत्ति	„	૧૬૫૦	સં. ૨૦૧૮	
૨૮	सुत्तवक्खाणविहिसयग (सूत्रव्याख्यानविधिशतक)	સૂત્રની વ્યાખ્યાનો ક્રમ	—	આગમો૦ ગ્રંથ૦	૧૦૦
૨૯	„ वृत्ति		—	સં. ૨૦૧૮	

A. આ વૃત્તિ અત્યારે પ્રાપ્ત થતા જંબુદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિની ટીકાઓમાં સૌથી પ્રાચીન છે. શ્રુતસાગરગણિ પણ આની ટીકાનો ઉલ્લેખ કરે છે. (પ્રશસ્તિ સંગ્રહ)

B. આનું ભાષાંતર શાસનકંટકોદ્ધારક ઉપા૦ શ્રી હંસસાગરજી ગણિએ બહાર પાડેલ છે.

C. આ ગ્રંથ અપ્રાપ્ય છે.

D. આ ગ્રંથ અપ્રાપ્ય છે.

E. આનો પ્રારંભ 'ऋषभदेवपदाम्बुज'થી થાય છે. અપ્રાપ્ય છે.

F. આને કેટલાક 'वर्द्धमानद्वात्रिंशिका' પણ કહે છે.

ભ્રાંત ઉલ્લેખો અને તેનું નિરાકરણ

મોટા ભાગનાં કેટલાએકનું એમ માનવું છે કે-' उत्सूत्रकन्दकुद्दाल ' અપરનામ ' गुरुतत्त्वप्रदीप 'ના રચયિતા પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર્ય છે. પરંતુ આ વાત ભ્રામક છે. કેમકે તેઓ આ ગ્રંથના કર્તા છે જ નહિં. એમણે પોતાના ગ્રંથોમા આ ગ્રંથની સાક્ષિઓ લીધી છે. જુઓ—ઔષ્ટ્રિકમતો૦ પત્ર ૧-૨-૩-૪ વિગેરે તથા પ્રવચન પરીક્ષા પત્ર-૧૭૬ તતીયવિશ્રામમાં ૫૯ મી ગાથાની વૃત્તિ વિગેરે.

ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપ ગ્રંથની રચનાનો સમયનિર્ણય

આ ' गुरुतत्त्वप्रदीप ' નામક ગ્રંથના કર્તાના નામનો ઉલ્લેખ મળતો નથી. આ સ્વોપજ્ઞવૃત્તિવાળા ગ્રંથની રચના વિક્રમની ૧૪ મી શતાબ્દીમાં થઇ છે આ ગ્રંથમાં ' त्रिस्तुतिक ' મતનું ખંડન છે. અને તે મતની ઉત્પત્તિ સં. ૧૨૫૦ માં થઇ છે. તેથી સં. ૧૨૫૦ પછી આ ગ્રંથની રચના થઇ છે. વળી સોમસુંદરસૂરિજીના સામ્રાજ્યમાં મુનિસુંદરસૂરિજીના શિષ્ય પંડિત હર્ષભૂષણકૃત ' श्राद्धविधिविनिश्चय ' નામના ગ્રંથમા (આ ગ્રંથ અપ્રકાશિત છે) પણ આ ગ્રંથના એક શ્લોકની સાક્ષી આવે છે. જુઓ—' हुं मन्देन्द्रियरुद्रकालजनितः ' ઇત્યાદિ. આ શ્લોક ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપના પ્રથમવિશ્રામમા ૨૧ મો શ્લોક છે. જો કે ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપમા જે શ્લોક છે તે અને શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયમાં જે શ્લોક છે તેમા થોડો ફરક છે, ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપમા આ શ્લોકનું ચતુર્થ ચરણ-' काले त्रिस्तुतिको मतद्वयमयः पश्चापि पक्षा अमी ' આ પ્રમાણે છે. જ્યારે શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયમા ' वर्षे त्रिस्तुतिकः कलौ जिनमते जाता स्वकीयाऽऽग्रहात् ' આ પ્રમાણે છે. છતાં પણ એ શ્લોક શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયકારનો નથી. કારણકે-પોતે આ શ્લોકની શરૂઆત કરતાં પહેલાં ' तथाहि ' આ પ્રમાણે લખે છે. અને પાનાં ૪૪ ઉપર ' विश्वार्ककालेऽञ्चलः ' इतिवचनात् આ પ્રમાણે લખે છે. અત્ર वचनात् એ શબ્દ પ્રાયઃ અન્યરચિત-શ્લોકાદિની સાક્ષીમાં મુકાય છે. શ્રાદ્ધવિધિવિનિશ્ચયની રચના વિ. સં. ૧૪૮૦ ની છે. તેથી ગુરૂતત્ત્વપ્રદીપની રચના ૧૪૮૦ ની પહેલાની છે. તે નિશ્ચિત છે. વળી આની રચના ૧૪ મી શતાબ્દીની છે તે. પૂજ્ય ગ્રંથકાર સ્વયં આ ગ્રંથના ૮ મા વિશ્રામના ૧૪ મા " एतत्तु क्षेमकीर्त्त्याद्या ' શ્લોકમા જણાવે છે કે-ગુરૂશિષ્યનો ક્રમવાર આગમાનુસાર ઓ ચારિત્ર આચાર્યશ્રી વિજયચંદ્રસૂરિજીના શિષ્ય આચાર્યશ્રી ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજી વિગેરેમા છે. (જુઓ ૧૪ મા શ્લોકની વ્યાખ્યા). આ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે-ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજીના સમયમાં આ ગ્રંથકાર થયા છે. અને ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજી વિક્રમની ૧૪ મી શતાબ્દીમાં થયા છે. શ્રી ક્ષેમકીર્ત્તિસૂરિજીએ વિ. સં. ૧૩૩૨ મા બૃહત્કલ્પસૂત્ર ઉપર વૃત્તિની રચના કરી છે. તેથી આ ગ્રંથકાર પણ તે સમયે વિદ્યમાન હતા એમ ફલિત થાય છે. તેથી આ ગ્રંથ પણ ૧૪ મી શતાબ્દીનો નક્કી થાય છે. તથા ગ્રંથકાર સ્વયં વિશ્રામ ૭ ના ૨૫ ના શ્લોકની વૃત્તિમાં જણાવે છે કે-' श्री वस्तुपाल. श्री तेजपाल-साधुश्रीपेथड-साधुश्रीरत्नसिंहप्रभृतयोऽधुना-वर्त्तमानकाले तुर्यस्तुत्या-तुर्यस्तुतिबहुमानेन सं० श्रीवयजलप्रभृतयश्च शासनप्रभावका अभूवन् । '

વસ્તુપાલ-તેજપાલ-સાધુશ્રી પેથડ-સાધુશ્રી રત્નસિંહ વિગેરે વર્તમાનકાલમાં ચતુર્થસ્તુતિના બહુમાનકરવા વડે સં. શ્રી વયજલ વિગેરે શાસનના પ્રભાવકો થયા.

આ ગ્રંથની પ્રતો પૂના (ભાંડારકર) છાણી, અમદાવાદ, સુરત (જૈન આનંદ પુસ્તકાલય) આગ્રા, વડોદરા, વિગેરે સ્થલોએ છે.

આ ગ્રંથની અત્યારે મલતી પ્રતોમાં પ્રાચીન પ્રત સં. ૧૬૮૩ની લખેલી હોય એમ હાથપોથીઓની પ્રશસ્તિઓના સંગ્રહમા એક હાથપોથા ૧૬૮૩ની હોવાનો ઉલ્લેખ છે તે ઉપરથી જણાય છે. અને એ પ્રત પાટણની કોઇ પ્રત ઉપરથી ઉતારી છે. અને તે પ્રત (પાટણમાં) વિમલસાગરજી ગણિ. જ્ઞાનસાગરજી ગણિ. વિનયસાગરજી ગણિ. અને વિવેકવિમલ ગણિ આ ચાર જણાએ સં. ૧૬૩૬માં ઉતારી છે. આ વાત જિનરત્ન કોશ પૃષ્ઠ ૧૦૭મું જોતા જણાય છે. સં. ૧૬૦૬મા પ્રત ઉતારવાની વાત વિસ્તારથી ગુરુતત્ત્વપ્રદીપની પ્રશસ્તિમાં વિવેકવિમલ ગણિ જણાવે છે. ગુરુતત્વપ્રદીપની પાછલ આ પ્રશસ્તિ છે. અને આ પ્રશસ્તિ જિનરત્ન કોશમા પૃષ્ઠ ૧૦૭મા ઇંગ્લીશમાં છપાએલી છે.

બીજું ગુરુતત્ત્વપ્રદીપમા તો પાંચ કુમતોનું ખંડન છે. જુઓ. '**हुं नन्देन्द्रियरुद्रकालजनितः पक्षोऽस्ति राकाङ्कितो**' **इत्यादि** (વિશ્રામ ૧ ગાથા ૨૧) જ્યારે પૂજ્ય ધર્મસાગરજીએ દશ કુમતોનું ખંડન કર્યું છે. જુઓ. '**श्रीमद्विक्रमतोऽम्बरामरजनीड् वर्षे वशामुक्त्यवाक्**' **इत्यादि** (મહાવીરદ્વાત્રિંશિકા શ્લોક ૫) તેમજ પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી આ ગ્રંથની સાક્ષી ઘણે સ્થાને મૂકે છે. પણ ક્યાય '**मत्कृत**' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો નથી. જુઓ પર્યુષણા દશ શતક ગાથા ૧૦૭માં પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી જણાવે છે કે. '**विस्तरतस्तु मत्कृतकल्पकिरणावलीतो बोध्यः**' અહિં જણાવ્યું છે કે.-'મારી કરેલી' પણ ક્યાંય ગુરુતત્વપ્રદીપની સાક્ષીમાં '**मत्कृत**' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો નથી.

આજે કહેવાતા વિદ્વાનો ગુરુતત્વપ્રદીપના તેઓશ્રીને કેવલ કર્તા તરીકે માને છે એમ નહિ તેઓ તો એમ પણ-કહે છે કે. આ ગુરુતત્ત્વપ્રદીપ ગ્રંથને જલશરણ કર્યો, ધર્મસાગરજી મ. ને ગચ્છબહાર કર્યા વિગેરે જુઓ. 'આચાર્યશ્રીએ '**उत्सूत्रकन्दकुद्दाल**' અને '**तत्त्वतरङ्गिणी**' ગ્રંથને પંડિત સૂરચંદ ગણિ પાસે પાણીમા બોળાવ્યા અને મહામહોપાધ્યાયશ્રી ધર્મસાગર ગણિને પરિવાર સહિત ગચ્છમાં દાખલ કર્યા' (જૈન પરંપરા૦પત્ર ૭૨૬) પૂજ્ય વિજયદાનસૂરિજી મ. આ બન્ને ગ્રંથો જલશરણ કરે તે વાત માનવામા આવે તેવી નથી. કારણકે તે બન્ને ગ્રંથોમાં અપ્રામાણિક ગણાય તેવું કશુંય લખાણ નથી. જો કોઇ એમ કહે કે. તેમાં ગુરુતત્ત્વપ્રદીપમાં દરેક કુમતીઓને નિહ્નવ કહ્યા માટે અપ્રામાણિક છે. માટે આ ગ્રંથો જલશરણ કર્યા તો એ વાત પણ ખોટી છે, કારણકે. અનેક આગમો પર ટીકા રચનાર આ શ્રી. મલયગિરિજી મહારાજા પણ ઉપધાનને નહીં માનનારને આવશ્યકસૂત્રની ટીકામાં નિહ્નવ તરીકે જણાવે છે- જુઓ. '**सप्तैते-अनन्तरोदिताः, उपलक्षणमेतत् तेनोपधानापलापिनोऽपि "निह्नवा खलु" त्ति तीर्थकरभाषितमर्थमभिनिवेशात् निह्नवते-प्रपञ्चतोऽपलपन्तीति निह्नवाः, एते च मिथ्यादृष्टयः सूत्रोक्तार्थापलपनात्**' (પત્ર ૪૦૧) આમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે-સાતશબ્દ ઉપલક્ષણ છે. તેથી બીજા પણ ઉપધાનના અપલાપી છે તે પણ નિહ્નવ છે. અને એજરીતે આ બીજાને પણ નિહ્નવ કહ્યા છે. તે યથાર્થ છે. તેથી તે બંને ગ્રંથો અપ્રામાણિક ઠરાવવાનો અને જલશરણ કરવાનો સવાલ ઉભો થતો નથી. આ બંને સવાલ ઉભા ન થાય તો પછી પૂ મહોમહોપાધ્યાયજીને ગચ્છ બહાર કરવાની અને તેઓશ્રીને પાછા ગચ્છમાં લેવાની વાતોનો સવાલ ઉત્પન્ન થતો નથી. અને આ હકીકત શેના આધારે લખે છે તે તો કોઇ જણાવતું નથી. આ હકીકતો તેમના વિરોધિઓ કે જેઓ તેમના જ નહીં પણ શાસનના પણ વિરોધિઓ છે. તેઓએ જે લખ્યું છે. તેને સાચું માનીને આવી અસત્ય હકીકતો લખે છે. તેઓ પોતાની બુદ્ધિનો પણ સમજદારી પૂર્વક ઉપયોગ કરતા નથી. ઉપર મુજબની જો હકીકત બની હોય તો તે વખતના ગ્રંથોમાં શામાટે કોઇ જાતનો ઉલ્લેખ જોવામાં આવતો નથી. પૂજ્ય જગદ્ગુરુ સં. ૧૬૫૪ માં નિર્વાણ પામ્યા ત્યાંસુધીના કોઇપણ ગ્રંથોમાં આ બાબતનો ઉલ્લેખ સંભળાતો નથી. પરંતુ જ્યાં ઉલ્લેખ છે. ત્યાં તો તેઓશ્રીની પ્રશંસા

ફેરવ્યામાં આવી છે. અને જો ખરેખર 'उत्सूत्रकन्दकुद्दाल' ગ્રંથને તેમાં જે અન્યગચ્છવાળાઓને નિહ્નવ કહ્યા છે. તે માટે જલશરણ કર્યો હોત. તો જગદ્ગુરુ કદી પણ 'કુપક્ષકૌશિકસહસ્રકિરણ' ગ્રંથને 'પ્રવચનપરીક્ષા' એવું નામ ન આપે અને વિજયસેનસૂરિ મહારાજ પણ પ્રવચન પરીક્ષા-ધર્મતત્ત્વવિચાર-સર્વજ્ઞશતક વિગેરે ગ્રંથોને પ્રામાણિક ઠરાવે છે. તે ઠરાવત નહીં (જુઓ-જૈન પરંપરા. પત્ર ૭૨૭)

તથા કેટલાએક એમ કહે છે કે- તેઓશ્રીએ કુમતિમત કુદ્દાલ વિગેરે ગ્રંથો બનાવ્યા અને તેને જલશરણ કર્યા. જુઓ-'તપગચ્છપટ્ટાવલી' ભાષાંતર ઉપાધ્યાયજી ધર્મસાગરજીનો જીવનપરિચય પૃષ્ઠ ૨૯ 'અને તપગચ્છાધિપતિ શ્રી વિજયદાનસૂરિજીએ તેમના કેટલાએક ગ્રંથો-(કુમતિમતકુદ્દાલ વિગેરે) જલશરણ કરવા પડ્યા હતા.' પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીએ આ નામનો કોઇ ગ્રંથ બનાવ્યો જ નથી. પછી તેને જલશરણ કરવાની વાત આવી ક્યાંથી? જરા પણ સત્યશોધની દરકાર રાખ્યા વગર લખવું તે યોગ્ય નથી. વ્યવહારમાં પણ કહેવત 'ગાડરીઆ પ્રવાહ'-ની ચાલે છે. તે વાત આમાં પણ સ્પષ્ટપણે દેખાય છે. જેમ ગાડરીઆ (ઘેટાં) એક જાય તેની પાછળ બધાએ ચાલ્યા જાય પણ બીજો કશો વિચાર ન કરે તે દશા આ લોકોની છે. એકે લખ્યું એટલે બીજાએ લખ્યું પણ તેની સત્યતાની જરા તપાસ કરવાની દરકાર ન કરી. જો થોડી પણ સત્ય પ્રાપ્ત કરવાની તમન્ના રાખી હોત તો જરૂર સત્ય સમજી શકાયું હોત. અને તેઓ પણ સમાજને ખોટે રસ્તે દોરવાના દોષમાંથી બચી શક્યા હોત પરંતુ ખરેખર દુઃખની વાત છે કે-તેઓ આ દોષમાંથી બચી શક્યા નથી.

'સોહમકુલરત્નપટ્ટાવલી' રાસમાં દીપવિજયજી આ પ્રમાણે લખે છે-'તિણે સમે ધરમસાગર ગણિ, વાચકરાય મહંત । 'કુમતિકુદ્દાલ' ઇતિ નામ છે કીઓ ગ્રંથ ગુણવંત ॥૩॥ બહુ પંડિત સંમત સૂરિ ગ્રંથ કીઓ અપ્રમાણ । વાચક ગચ્છ બાહિર કીઆ, પેઠી ત્રણ પ્રમાણ ॥૪॥ આણંદસૂરિ ગચ્છ વર્ણન પૃષ્ઠ ૬૭.) જો કે-આ પછીની ગાથાઓમાં તપગચ્છાધિપતિશ્રી વિજયદેવસૂરિજી મહારાજ ઉપર પણ પોતાના મનથી ઉપજાવી કાઢેલી કે જેમાં સત્યનો અંશ નથી એવા અક્ષમ્ય આક્ષેપો કરી ગણધરની પાટપરંપરામાં આવેલા છે એવા શાસનના નાયકની આશાતના કરી છે. અને એવું તો ઘણું લખ્યું છે. પણ તે અત્યારે 'પ્રસ્તુતવિષયગત ન હોવાથી આપણે તેનો વિચાર કરતા નથી. કુમતિકુદ્દાલ નામનો કોઇ ગ્રંથ જ્ઞાનભંડારોમાં જોવામાં આવતો નથી. મહામહોપાધ્યાય ધર્મસાગરજી મહારાજના પોતાના કોઈપણ ગ્રંથમાં કોઇપણ ઠેકાણે ઉલ્લેખ તો શું પણ તેનો ઇશારો પણ મળતો નથી. તેમજ તેમના શિષ્યાદિકોએ પણ ક્યાંય ઉલ્લેખ કર્યો નથી. આ નામ તો કેવલ દીપવિજયજીના માનસમાં ઉત્પન્ન થયું છે. એ સિવાય ક્યાંય આનું નામનિશાન મલતું નથી. આથી એમને ગચ્છબહારની વાતનો અવકાશ નથી રહેતો. બાકી તો કાગળ, કલમ, શાહી એમ ત્રણ વસ્તુ મળે તેને મનફાવે તેમ લખતાં કોણ રોકી શકે છે. અસત્ય લખવામાં દોષ ન માનતા હોય, જે આણસૂરગચ્છ ઉપરના દૃષ્ટિરાગથી અવ્યુચ્છિન્ન પાટપરંપરામાં આવેલા જેઓ છે. અને શ્રી વિજયસેનસૂરિજી મહારાજાએ જેને સ્વપદ ઉપર સ્થાપન કર્યા છે. અને જેઓ તે વખતમાં શાસનના માત્ર એક જ અધિપતિ હતા એવા શ્રી વિજયદેવસૂરિજી મહારાજાની તેની વિરુદ્ધ રાસકાર લખી શકે છે. તો પછી પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીની વિરુદ્ધ લખે તેમાં આશ્ચર્ય શું? અર્થાત્ કશું જ નહીં. કારણકે સજ્જનોનું કામ કાર્ય કરવાનું છે અને તેના કાર્યની નિંદા કરવાનું કામ દુર્જનોનું છે. અને જો દુર્જનો જો પોતે એ કાર્ય ન કરે તો સજ્જનોની ખ્યાતિ પણ ન થાય. સૂર્ય સામે ગમે તેટલા વાદળો આવે પણ અંતે વિજય તો વાદળોનો જ થાય છે. સૂર્યનો નહીં. વળી સૂર્ય સામે ધૂળ ફેંકવાથી નુકશાન ફેંકનારને જ થાય છે, સૂર્યને નહીં.

વળી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ 'આનંદ કાવ્ય મહોદધિ' મૌક્તિક ૭ ની પ્રસ્તાવનામાં (કવિવર સમયસુંદર એ હેડીંગથી) ત્રીજા પાનામા આ પ્રમાણે લખે છે.- તપગચ્છીય વિદ્વાન્ પણ ઉગ્રસ્વભાવી સાધુએ '**कुमति कन्द-कुद्दाल**' યાને '**प्रवचनपरीक्षा**' નામનો ગ્રંથ બનાવી તપગચ્છ સિવાયના અન્ય સર્વગચ્છ અને મત સામું આક્ષેપ મુંકયા.' મો. દ. દેશાઇએ તો ગપગોળા ફેંકવામાં કાઇ બાકીજ નથી રાખી. પોતે હાઇકોર્ટના વકીલ છે. છતા પણ સત્યને પ્રાપ્ત કરવાની દરકાર રાખ્યા વગર, સારી ભાષાનો પણ વિવેક કર્યા વગર જેમ તેમ લખે છે. તે ખરેખર દુઃખદ છે. તેમની મહત્તા અને અભ્યાસને પણ કલંકિત કરનારૂં છે તેઓ લખે છે કે-' ઉગ્રસ્વભાવી સાધુએ ' કેવું કનિષ્ટ વિશેષણ છે. શાસનસેવાની એક માત્ર તમન્નાથી સુવિશુદ્ધ ગ્રંથરચયિતાને' આ મહાશય (મો. દ.) ' ઉગ્રસ્વભાવી ' વિશેષણથી નવાજે છે. સત્યમાર્ગને બતાવનાર માટે આ વિશેષણ વાપરે છે. ગ્રંથોમા લખાએલી કડક ભાષા ઉપરથી એમ નક્કી ન કરી શકાય કે, લખનાર પણ ઉગ્ર છે. વળી આગળ લખે છે કે— '**कुमतिकन्दकुद्दाल**' યાને '**प्रवचनपरीक्षा**' આનો જેવું બીજું ગપ્પુ શોધ્યુ જડશે કે કેમ તે શંકા છે. જેઓ ઇતિહાસનાં જાણકાર ન હોય પછી તેઓ શું જોઇને આવું લખતા હશે ! એના કરતા ન લખતા હોય તો સારો. કારણ કે-એનાથી (લખવાથી) ખોટી વાતના પ્રચારથી ઉત્પન્ન થતો દોષ તો ન લાગે ? પોતે જે લખે છે. તેને લગતો પુરાવો ન હોય તો ન લખવું જોઇએ. આપણે ઉપર જણાવી ગયા છીએ કે-કુમતિમતકુદ્દાલ નામનો કોઇ ગ્રંથ પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીએ બનાવ્યો નથી. વળી આતો લખે છે કે-' પ્રવચનપરીક્ષા ' એ આ ગ્રંથનું બીજું નામ છે. આ લેખક મહાશયને ખબર નથી કે-' પ્રવચનપરીક્ષા ' આ જે નામ છે. તે " કુપક્ષકૌશિક-સહસ્રકિરણ 'નું અપરનામ છે. અને આ નામ તો જગદ્ગુરૂએ આપેલું છે. અને આ ગ્રંથની પ્રમાણિકતા સિદ્ધ કરવા માટે પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીની વિદ્યમાનતામાં ' વિજયસેનસૂરિજી મહારાજાને પાટણ અને અમદાવાદમા ઔષ્ટ્રિકોની સાથે વાદ કરવાની આજ્ઞા આપે છે. અને જગદ્ગુરૂની આજ્ઞાથી વિજયસેનસૂરિજી બન્ને સ્થલોએ ખરતરો સાથે વાદ કરે છે. અને તેમાં તેઓને વિજયશ્રી વરે છે. અને અમદાવાદના સુબા પણ આ ગ્રંથનું મહાન્ સન્માન કરે છે, કોઇ પણ ગ્રંથનુ મુસ્લીમ સુબાએ સન્માન કર્યું હોય તો આ ' **प्रवचनपरीक्षा**'નું જ છે.-બીજા કોઇ પણ ગ્રંથનું મુસ્લીમ સુબાએ સન્માન કર્યાનું ઇતિહાસ જણાવતો નથી આનું વર્ણન '**विजयप्रशस्तिकार**' પણ કરે છે. જુઓ—

श्रीखानखानार्पितवाद्यवादनैर्वाचालतानीतसमस्तदिग्मुखैः।
शाखं प्रतिस्थानमनियताखिल-श्राद्धैस्तदुत्साहकृदुत्सवोत्सुकैः ॥९॥

(વિજય પ્રશસ્તિ સર્ગ ૧૦) મો૦ દ૦ દેસાઇ આગળ જણાવે છે કે—'તપગચ્છાચાર્ય વિજયદાનસૂરિજીએ ઉપરોક્ત ગ્રંથ પાણીમાં બોળાવી દીધો અને તેને અપ્રમાણ ઠેરવ્યો.' આ પ્રવચન-પરીક્ષાની રચના આચાર્ય શ્રીવિજયદાનસૂરિજીની અવિદ્યમાનતામા થએલ છે. કારણ કે આ ગ્રંથનું 'પ્રવચનપરીક્ષા' એવું નામ શ્રીજગદ્ગુરૂ આપે છે. તેમજ તેઓશ્રીની આજ્ઞાથી વિજયસેનસૂરિ મહારાજાએ પાટણ અને અમદાવાદમા વાદ કર્યો હતો. જો વિજયદાનસૂરિજી મહારાજા હયાત હોત તો જગદ્ગુરૂ આનું નામ 'પ્રવચનપરીક્ષા' આપે અને વાદ કરવાની આજ્ઞા આપે તે વાત સંભવે નહિ. મુખ્ય વાત તો એ છે કે—પૂજ્ય ભટ્ટારક વિજયદાનસૂરિજી મહારાજા વિ૦ સં૦ ૧૬૨૨ માં સ્વર્ગે સીધાવે છે, જ્યારે આ ગ્રંથની રચના વિ૦ સં૦ ૧૬૨૯ ની છે. તો પછી વિજયદાનસૂરિજી આ ગ્રંથને જલશરણ કરે ક્યાંથી ? કારણ કે—આ ગ્રંથ પછીથી રચાએલો છે. અને વિજયદાનસૂરિજીએ જલશરણ ન કર્યો હોય તો તેને માટે સાત બોલનો પટ્ટક બનાવવાની વાત તો આકાશકુસુમની માફક કલ્પિત જ ઠરે છે આ ઉપરથી આ મહાશય કયાં સુધી. કલ્પનાના ઘોડા દોડાવે છે તેનો સહેજે ખ્યાલ આવી શકે છે.

વળી એક પત્ર પણ રજુ કરવામાં આવે છે અને પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીનો આ પત્ર છે. તેમ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ આ પત્રમાં કોઇ સંવત્ ક્યાંય પણ જોવામાં આવતી નથી. અથવા પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીની ઉપર કે નીચે સહી અથવા હસ્તાક્ષર પણ જોવામાં આવતા નથી. ખાસ હકીકત તો એ છે કે--પૂજ્યશ્રીએ તો પોતાના ગ્રંથોમાં દશને નિહ્નવ કહ્યા છે. જ્યારે આ પત્ર તો પાંચને નિહ્નવ કહ્યા તેનો '**मिच्छामि दुक्कडं**' માગ્યો તેમ બતાવે છે. જુઓ 'આજ પછી પાંચ નિહ્નવ ન કહેવું પાંચ નિહ્નવ કહ્યા હુઇ તે '**मिच्छामि दुक्कडं**' (જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ પત્ર ૭૧૬) આ પત્રની આ બે પંક્તિ વાંચવાથી ખબર પડી જાય છે કે—આ પત્ર લખનાર પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી નથી. પરંતુ આ પત્ર પાછળથી કોઇ બીજાએ લખેલો છે. ખાસ વાત તો એ છે કે—પૂજ્ય મહામહોપાધ્યજીને '**मिच्छामि दुक्कडं**' માંગવાનો પ્રશ્ન જ ઉભો થતો નથી. કારણ કે—'**मिच्छामि दुक्कडं**' અસત્યનો હોય છે. સત્યનો નહીં. પૂજ્ય મહામહોપાધ્યજીએ જે નિહ્નવ કહ્યા છે તે યોગ્ય જ છે. કારણ કે—પૂજ્ય મલયગિરિજી મહારાજા સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે—'**उपलक्षणमेतत्**' ઇત્યાદિ. આ પ્રમાણે સાતની સંખ્યાને ઉપલક્ષણ તરીકે ગણે છે. અને પોતે ઉપધાનના અપલાપીને નિહ્નવ જણાવે છે. તેથી પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીને ક્ષમા માગવાનો પ્રશ્ન જ ઉભો થતો નથી. અને ક્ષમા માંગી નથી તો પછી તેમનો ક્ષમા-પત્ર આવે ક્યાંથી! તેઓશ્રીની વિરૂદ્ધ તેઓશ્રીની ઉપર દ્વેષબુદ્ધિને ધારણ કરનાર અન્ય કોઇ વ્યક્તિ અગર સંભવિત આણસુર ગચ્છની વ્યક્તિ હશે કે જેણે આવો બનાવટી પત્ર લખીને પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજીના નામે મૂકયો હોય તેમ લાગે છે. કારણકે,—પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી વિરૂદ્ધ વાતો પ્રાયઃ આણસૂરગચ્છમાં પરંપરાગત ઉતર્યું હોવાનું લાગે છે. આવા ગપગોળાની સર્વ હકીકતોની જાણકારી માટે પં. દર્શનવિજયજી કૃત '**विजयतिलकसूरिरास**' વાંચવો આવશ્યક છે અને તે રાસ વાંચવાથી તેમાં જે પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી મ. જે શાસનને સદા વફાદાર છે. જેઓએ શાસનને અર્પેલી સેવાઓ શાસનના ઇતિહાસમાં સુવર્ણાક્ષરે લખાએલી છે. જેણે તપાગચ્છને જ પોતાના પ્રાણ માન્યા છે. અને તપાગચ્છના હૃદય સમાન જે છે. એવી જે સાગરશાખા તે ઉપર તથા અત્યારે જેમાં શાસનની વિદ્યમાનતા રહેલી છે. એવા જે તપાગચ્છ તેના જેઓ અધીશ્વર હતા એવા શ્રી વિજયદેવસૂરિ મહારાજા ઉપર પણ કપટ કર્યાના—કારસ્થાનો કર્યાના આક્ષેપો દ્વારા કે જે દુનીઆના કોઇ ધૂર્ત તો શું પણ મહાધૂર્ત પણ આવી બનાવટી હકીકતો ઉભી કરીને દુનીઆને છેતરવા પ્રયત્નો ન કરી શકે. તેવી વાતો આમાં લખીને જનતાને છેતરવા કેવા પ્રયત્નો કરવામા આવ્યા છે. તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ વાંચકોને સહેજે આવી શકે છે. આ રાસમા તો એવી ઘણી હકીકતો છે કે જે લખતા એક નવો જ ગ્રંથ તૈયાર થઇ જાય, પરંતુ અત્રે તો તેમાની એકાદ હકીકત લખીશું.

આપણે ઉપર ઘણી વખત જણાવી ગયા કે કુમતિમતકુદ્દાલ કે કુમતિકુદ્દાલ નામનો કોઈ ગ્રંથ પૂજ્ય ધર્મસાગરજી મહો. બનાવ્યો નથી. આ રાસમા આ (**कुमतिकुद्दाल**) નામ આવે છે. અને તેના કર્તા ધર્મસાગરજી મહો. છે. તેમ જણાવે છે. જુઓ. 'ધરમસાગર તે પંડિત લગઇ કર્યો નવો, એક ગ્રંથ રે; નામથી કુમતિકુદ્દાલડો માંડયો અભિનવ પંથો રે ॥ ૧૧૫ ॥ આપ વખાણ કરઇ ઘણું નિંદઇ પર તણો ધર્મ રે; એમ અનેક વિપરીત પણું ગ્રંથમાહિ ઘણાં મર્મ રે. ॥ ૧૧૬ ॥ ઉપર જણાવી ગયા કે આ ગ્રંથ પૂજ્યશ્રીએ બનાવ્યો નથી. રાસકાર લખે છે. 'આપ વખાણ કરઇ ઘણું' અત્રે આપ એટલે શું? પોતાના એમ કહો તો પોતાના વખાણ તો ક્યાંય પૂજ્યશ્રીએ કર્યા નથી. જો આપ એટલે પોતાના ગચ્છ અર્થાત્ તપાગચ્છ એમ કહીએ તો તે અર્થ સુસંગત પણ લાગે છે. કારણકે. પૂજ્યશ્રીએ તપાગચ્છના વખાણ દરેક ગ્રંથોમાં કર્યા છે. તેઓશ્રીએ પોતાના ગ્રંથોમાં તપાગચ્છના વખાણ કર્યા તેમા ખોટું શું છે? તપાગચ્છના વખાણ થાય તેમાં તો આપણા

સૌના મનમાં હર્ષ થવો જોઇએ. તેને સ્થાને આ રાસકારને દુઃખ થતું હોય તેમ આ ઉપરથી લાગે છે. વળી રાસકાર લખે છે કે-' નિંદઇ પરતણો ધર્મરે, ' કોઇપણ કુમતનું યુક્તિપુરસ્સર ખંડન કરવું તે નિંદા નથી જો તેને નિંદા કહો તો આપણા પૂર્વજોએ જે પરવાદીઓ સાથે વાદો કર્યા તે પણ નિંદા ગણાશે. ખરી વાત તો એ છે કે-પૂજ્યશ્રીએ પોતાના ગ્રંથોમાં તપાગચ્છનાં યથાર્થ વખાણ કર્યા છે. અને કુમતિઓનું યુક્તિપુરસ્સર ખંડન કર્યું છે. અને તેમ કરવામાં શાસનસેવા સિવાય બીજો કોઇ સ્વાર્થ હતો નહીં. વળી આગળ રાસકાર જણાવે છે કે-વિજયદાન-સૂરિજીએ જલશરણ કર્યો. આ વાતની અસત્યતા પહેલા આપણે જણાવી ગયા છે કે આવી ઘણી હકીકતો તેમાં છે કે જે કેવલ આકાશકુસુમની માફક કલ્પના છે. આ જ રાસકાર આગળ જતાં જગદ્‌ગુરૂને પણ બદનામ કરવાનો આડકતરી રીતે પ્રયત્ન કરે છે. જુઓ-ગાથા ૨૧૯ થી ૨૪ સુધી વલી-નિજમતની કરી કલ્પના, ગ્રંથ રચઇ છાના નવાનવા । પ્રવચનપરીક્ષા ગ્રંથ એક કરી, કહઇ ગુરૂનઇ તે આગલ ધરી. ॥ ૨૨૦ ॥ શોધાવી એ ગ્રંથ વિસેસ પવરતાવો તુમે દેશ વિદેશ । નિસુણી હીરવિજયસૂરિરાય, વારૂ કહી રલિઆયતિ થાય. ॥ ૨૨૧ ॥ ચ્યાર ગીતારથનઇ સુંપીઓ, તેણઇ તે નિજ મિલતાનઇ દીઓ । તેણઇ વિણુ શોધઇ દિન કેતલા, રાખીનઇ તે વલી તેતલા ॥ ૨૨૨ ॥ મિલી આવી કહઇ શોધ્યો એહ, દ્યો આદેસ વંચાઇ તેહ । ગુરૂ આદેસ દીધ નહીં દંભ નવિ જાણઇ સાગરનો રંભ ॥ ૨૨૩ ॥ સાગર કુડ રમઇ નહીં ધર્મ ગુરૂ નવિ જાણ્યો તેહનો મર્મ । લહી શ્રી ગચ્છપતિનો આદેસ ગ્રંથ વંચાવઇ દેશવિદેશ ॥ ૨૨૪ ॥ આનો લેશ માત્ર સાર નીચે પ્રમાણે છે-હીરવિજયસૂરિ મહારાજાએ આ વાત સ્વીકારી અને ખુશ પણ થયા. સૂરિજીએ ચાર ગીતાર્થોને તે ગ્રંથ શોધવા આપ્યો. આ ગીતાર્થો ધર્મસાગરના મળતીઆ હતા. તેઓએ વગર શોધે કેટલાક દિવસો રાખીને પછી શોધી લીધો એમ કહી ગુરૂને આપ્યો. ગુરૂ નિષ્કપટ હતા. તેઓએ ધર્મસાગરનો આંતરિક મર્મ જાણ્યો નહીં. ઝટ સૂરિજીએ ગ્રંથવાંચવાનો આદેશ આપ્યો અને દેશ-વિદેશમાં તેહનો પ્રચાર પણ થવા લાગ્યો. જુઓ-(ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ ભા. ૪ રાસસાર પેજ ૧૦). શું ! તપગચ્છના અધિપતિને એટલી પણ ખબર ન હતી કે તેમના મળતીઆને જ ગ્રંથ શોધવા આપ્યો તેઓશ્રીના કહેવા પ્રમાણે ગ્રંથનો પ્રચારની અનુજ્ઞા આપી દીધી. વળી એટલો તો વિચાર કરો કે-ધર્મસાગરજી મહો૦ એ પણ ખબર નથી કે આ ગ્રંથ જગદ્‌ગુરૂ શોધશે કે બીજા પાસે શોધાવશે ! તેમજ બીજા પાસે શોધાવશે તો એ શુદ્ધિ કરનારા મારા મળતીઆજ હશે તેની પણ ખાત્રી નથી. અને જો આવી ખોટી હોત તો તે વાત રાસકાર પણ જણાવતા નથી. જો પૂજ્યશ્રીના હૃદયમાં કપટ હોત તો એ ગ્રંથ શોધવા જગદ્‌ગુરૂને આપે નહિ. પૂજ્યશ્રીનું હૃદય તો સ્વચ્છ અને સરલ છે તેનો ખ્યાલ તેઓ જગદ્‌ગુરૂને ગ્રંથ શોધવા આપે છે તે વાત ઉપરથી સાબિત થાય છે.

વળી રાસકાર લખે છે કે. ' ચાર ગીતાર્થોને તે શોધવા આપ્યો ' તો શું ? ગીતાર્થ શાસનના હિતને નુકશાન કરનારા હોય ! જો શાસનના હિતને નુકશાન કરનારા હોય તો તે શું ગીતાર્થ કહેવાય ! આ રીતે તો રાસકાર નિષ્કપટ શબ્દનો ઓઠા હેઠળ જગદ્‌ગુરૂને આડકતરી રીતે દોષિત જણાવે છે. ' **પ્રવચન પરીક્ષા** ' ની રચના સં. ૧૬૨૮ ની છે અને વિજયસેનસૂરિજી જગદ્‌ગુરૂની આજ્ઞાથી આની પ્રમાણિકતા જ સિદ્ધ કરવા માટે પાટણ અને અમદાવાદમાં ખરતરો સાથે વિ. સં. ૧૬૪૨ માં વાદ કરે છે. ત્યાર પછી દશ વર્ષે એટલે સં. ૧૬૫૨ માં જગદ્‌ગુરૂ નિર્વાણ પામ્યા છે. શું ! ત્યાં સુધી કોઇએ પણ આ ગ્રંથ વાંચ્યો જ નહીં હોય ! આ ગ્રંથની રચના પછી ૨૩ વર્ષ સુધી જગદ્‌ગુરૂ હયાત છે. આટલા વર્ષોના ગાળામાં આ ગ્રંથમાં અસત્ય હકીકતો અથવા નવીન પ્રરૂપણા તેઓશ્રીએ કરી છે. તેવી જગદ્‌ગુરૂને ખબર ન પડી તે વાત સાવ અસંભવિત છે. અને કદાચ જગદ્‌ગુરૂને પાછળથી ખબર પડી હોત તો પણ જગદ્‌ગુરૂ એક નવી આજ્ઞા બહાર પાડીને

આ ગ્રંથને અપ્રમાણ કરી શકત. આ વાત દર્શનવિજયજીએ તિલકરાસમાં શેના આધારે લખી છે? તિલકરાસની પહેલા આ વાત શેમાં આવે છે. શું? તિલકરાસકાર ત્યારે હયાત હતા! અને જો તેઓ હતા તો તે વખતે શા માટે જગદ્‌ગુરુને જાણકારી ન આપી. જો હયાત ન હતા તો જગદ્‌ગુરુ-પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી અને સેનસૂરિ મહારાજાની અવિદ્યમાનતામા શા આધારે આ હકીકત લખી! ઉપરના બે પ્રસંગો ઉપરથી રાસમાં શું છે તે જાણી શકાશે.

વળી કેટલાએક એમ પણ જણાવે છે કે–'**सर्वज्ञशतक**' ગ્રંથ પણ અપ્રમાણિક છે. અને તેને સં. ૧૬૯૧ દેવસૂરિજીએ અપ્રમાણિક જાહેર કર્યો છે. જુઓ–' નોંધપાત્ર ઘટના તો એ છે કે-સં. ૧૬૯૧ના પ્રથમ ચૈત્ર સુદ. ૯ ના દિવસે અમદાવાદમાં આ વિજયદેવસૂરિ અને આ વિજયાનંદસૂરિ એક થયા ત્યારે **सटीक** '**सर्वज्ञशतक**' ગ્રંથ બંનેની સંમતિથી અપ્રામાણિક જાહેર થયો. તે અપ્રામાણિક જ રહ્યો (જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ પૃ. ૭૩૬).

જો કે. સર્વજ્ઞશતક ગ્રંથને આ. દેવસૂરિમહારાજા અપ્રમાણ કરે તે વાત સાવ ખોટી છે. વિજયસેન-સૂરિમહારાજા જેને પ્રામાણિકપણે સ્થાપે અને તેને દેવસૂરિમહારાજા અપ્રામાણિક ઠરાવે તે સંભવે નહીં. દેવસૂરિમહારાજા આ૦ શ્રી સેનસૂરિમહારાજાનાં વિરૂદ્ધ વર્ત્તન કરે તે શું? અસંભવિત નથી! સેનસૂરિજી '**सर्वज्ञशतक**'ને પ્રામાણિક ગણે છે. જુઓ –' પ્રામાણિકતાની છાપ-પછી આ૦ વિજયસેન-સૂરીશ્વરે ૧ '**सर्वज्ञशतक**' ૨ '**धर्मतत्त्वविचार**' ૩ '**प्रवचन परीक्षा**' ૪ '**ईरियावहियाकुलक**' વિગેરે ગ્રંથોને ગચ્છના ગીતાર્થ મુનિવરોની સમ્મતિથી પ્રામાણિક ગ્રંથો તરીકે જાહેર કર્યા. (જૈન પરંપરા૦ ભા. ૩ પૃ૦ ,,૭૨૭) સેનસૂરિજીએ પ્રામાણિક કર્યા પછી તે ગ્રંથો અપ્રમાણિક કરવાની દેવ-સૂરિજીને કોઇ જરૂરત ન હતી. તેમની કીર્ત્તિ અને પ્રશંસાને સહન નહીં કરનારા એવા કેટલાક વિદ્વાનાભાસ જેવા દ્વેષીઓ તેમની વિરૂદ્ધ ઘણા ગ્રંથો બનાવી (જે સાવ ખોટા અને યુક્તિ સંગત નથી) તેઓશ્રીએ શાસનને અર્પેલ સેવાઓ ઉપર પાણી ફેરવવા પ્રયત્નો કર્યા છે. અને તે પ્રયત્નોને હાલમાં દુનિઆને ઇતિહાસકાર તરીકે બતાવનારા ઇતિહાસના સાચા અર્થને ભૂલી જઇને ઇતિહાસકારે તટસ્થ રહેવું જોઇએ. તેવી નીતિને છોડીને કેટલાક ઇતિહાસકારો તેમને બદનામ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. તે ઘણી જ દુઃખદ હકીકત છે. અને તેમની ઇતિહાસકાર તરીકેની ખ્યાતિને લાંછનરૂપ છે. ભવિષ્યના ઇતિહાસના વિદ્વાનો તેમને કદી માફ નહીં કરે. તેઓશ્રીની વિરૂદ્ધ તત્કાલીન કોઈ વિદ્વાને આક્ષેપો કર્યા હોય તેમ લાગતું નથી. તત્કાલીન મુનિવરોએ તો પ્રશંસાના પુષ્પો જ વેર્યા છે.

તેઓશ્રીની વિરૂદ્ધ પ્રચાર તેમની અવિદ્યમાનતામાં થયો હોય તેવું લાગે છે. અને તે પણ હીરસૂરિજી મ૦ તથા સેનસૂરિજી મ૦ ની અવિદ્યમાનતામાં થયો હોય તેવું લાગે છે.

દુઃખદ હકીકત તો એ છે કે—આધુનિક વિદ્વાનો પણ સત્ય સમજવાની દરકાર કર્યા વગર એકપક્ષીય દૃષ્ટિથી લખાએલા લેખોને પ્રમાણભૂત માને છે. અને તેની જ બધામાં સાક્ષી મૂકે છે. કોઈ તટસ્થ વિદ્વાનો દ્વારા લખાએલી હકીકતો તેમને મળી હોય તેમ લાગતું નથી. પોતાના દુરાગ્રહમાં અંધ બનેલો માનવી સત્ય વસ્તુ કદી પણ જોઈ શકતો નથી.

સેનસૂરિજી મહારાજાને પણ પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી ઉપર કેટલો વિશ્વાસ હતો તેની ખાત્રી એક પ્રસંગ પરથી થઈ શકે છે. જુઓ સેનપ્રશ્ન-પ્રશ્ન—કિરણાવલીમાં દશમા સ્વપ્નના અધિકારમાં '**विबुहेहिं अलंकित्तो**' એવો પાઠ છે. આવશ્યક ટીકામાં તો જુદો છે. કિરણાવલીમાં તે પાઠ ક્યાંથી લખ્યો હશે! તે જણાવવા કૃપા કરશોજી.

ઉત્તર—આવશ્યક બૃહદ્‌વૃત્તિમાં 'पउमसरो विउधपंकतो' આ પ્રકારે છે. તેનો અર્થ વિબુધ-પંકજ એટલે ખીલેલા કમળવાળું પદ્મસરોવર છે. તેમજ કિરણાવલીમાં પાઠ છે તે કલ્પચૂર્ણિમાંથી અથવા કોઈક અંતર્વાચ્યથી લખેલો હશે ! એમ સંભવે છે. ૩-૧૧-૩૦-૨૬૧ ॥ ૬૧૦ ॥ પત્રાંક ૨૬૩

ઉપરનો ઉત્તર એમ સાબિત કરે છે કે—પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજીના વચનને તપગચ્છનાયક સૂરિ-મહારાજા પ્રામાણિક અને ટંકશાલી અને નિઃશંક સત્ય માને છે. તેથી લખે છે કે—એમ સંભવે છે. અન્યથા જો તેઓશ્રીના લખેલા વચન ઉપર શંકા હોત તો જરૂર લખતે કે આ વાત શંકિત છે.

આ પ્રમાણેનુ ઉપરનું લખાણુ વાંચીને નયનો બંધ કરી સંપૂર્ણપણે મનને દુરાગ્રહમાંથી ખેંચી લઈને વિચાર કરીને જેઓએ જેમને શાસન માટે પોતાના પ્રાણુની પરવા ન હતી, તેવા પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી વિરૂદ્ધ અનિચ્છનીય અસત્ય વાતો ફેલાવીને જે પ્રચાર કર્યો છે. તેઓ સત્ય સમજીને. પશ્ચાતાપથી જેનુ અંતઃકરણુ શુદ્ધ થયુ છે તેવા થઈને પ્રભુએ પ્રરૂપેલ શુદ્ધમાર્ગનો સ્વીકાર કરે એવી શાસનાધિષ્ઠાયકદેવ પાસે અભ્યર્થના.

ગુણોત્કીર્તન

પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાયજી માટે ઘણા ગ્રંથોમાં પ્રશંસાના પુષ્પો જોવામાં આવે છે.

જુઓ—' तेषां विजयी राज्ये राजन्ते सकलवाचकोत्तंसाः ।
श्रीधर्मसागराह्वया निखिलागमकनककषपट्टाः ॥११॥

कुमतिमतङ्गजकुम्भस्थलपाटनपाटवेन सिंहसमाः ।
दुर्दमवादिविवादेऽपि सततं लब्धजयवादाः ॥१२॥

(कल्पकिरणावली प्रशस्ति पुष्पिका)

तद्राज्ये गहनार्थशास्त्रघटना-प्रोद्दामियोगास्तथा-
ऽतुच्छोत्सूत्रमहीविदारणहलप्रख्याः सुसंयोगिनः ।
दुर्दान्तप्रतिवादिवाददमनस्थेयःप्रतिभाभृतः
श्रीमद्वाचकधर्मसागरगुरूत्तंसा अभूवन् शुभाः ॥८॥

(कल्पकौमुदी उपा. शांतिसागरगणि,

श्रीमत्तपागच्छगगनदिनमणि सकलवाचकचक्रचक्रवर्त्ति
सकलवादिद्विरदमदसिंहशार्दूल सकलसिद्धान्ततत्त्वार्थमहासमुद्रावगाहक-
श्रीमज्जंबूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रवृत्तिकारक-श्रीमत्प्रवचनपरीक्षाग्रन्थसूत्रवृत्तिकारके-
श्रीकल्पकिरणावलीवृत्तिविधायक-श्रीसर्वज्ञशतकवृत्तिकरणतः
श्रीहेमाचार्यसमानः श्रीश्रुतकेवलीविरुदधारक-सकलवादिनिराकरण-
श्रीजेसलमेरुदुर्गराजाधिराजराउलश्रीहरराजराजसभालब्धजयवाद-सकल-
कुमतनिराकरण श्रीतपागच्छदीपिकारक सुविहितसमाचारशृङ्गार महावैराग्य-
रञ्जितजनमनोरञ्जक महोपाध्यायश्री धर्मसागरगणि. इत्यादि

(प्रशस्तिसंग्रह जिनविजयजी)

તાસ શિષ્ય ગુણ ગાજતા રે ધર્મસાગર ઉવજ્ઝાય ।
વાદી ગજઘટ કેશરી રે, આણુ વહે જિનરાય ॥ ૫૨ ॥
(ધર્મદાસ ગણિકૃત હીરવિહારસ્તવન રચના સં. ૧૬૭૬)

વિનય સુંદર ગણિ લખે છે કે—
ધરમસાગર ઉવજ્ઝાય પ્રધાન વિમલહરષ નિરમલ અભિધાનં ।
કલ્યાણવિજય ગુરૂ કરઈ કલ્યાણ, ત્રિણિ ઉવજ્ઝાય ગચ્છિ મેરૂસમાન ॥ ૨૬ ॥
(તપાગચ્છ ગુર્વાવલિ સ્વાધ્યાય રચના સં. ૧૬૫૦)

હીરશાસનેં વાદી બહુ ધરમસાગર ઉવજ્ઝાય
સાગર પરિં બહુ તાણીયા, નાખ્યા દૂરિ જાય ॥ ૫ ॥
(ઋષભદાસકૃત હીરસૂરિરાસ)

એણુઈ અવસરિં શ્રુતકેવલિ સરિખા, કુમતિમતંગજ સિંહ ।
વાદીરાય બિરૂદ ધરાવઈ, સુવિહિત સાધુ નિરીહ ॥ ૬ ॥
તપગચ્છ મંડણ દુરિતવિહંડણ, વાચક ચક્રવર્તિરાય ।
વિહાર કરંતા તેણુઈ પુરઇ પહુતા શ્રી ધર્મસાગર ઉવજ્ઝાય ॥ ૭ ॥
(શ્રુતસાગરનિર્વાણ સજઝાય—અપ્રકાશિત)

વિગેરે અનેક સ્થલોએ તેમના ગુણોત્કીર્તન કરવામાં આવ્યા છે.

શિષ્ય સમુદાય

પૂજ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરગણિના ઘણા શિષ્યો હતા.
ઉપા૦ વિમલસાગરગણિ— મહોપા૦ લબ્ધિસાગરગણિ—
ઉપા૦ શ્રુતસાગર ગણિ— વિગેરે (વધુ માટે જુઓ જૈન ગુરૂપરંપરા૦ ભા. ૩)

ગ્રંથ – પરિચય

આ ગ્રંથ મૂળ પ્રાકૃતમાં છે. અને તેના ૧૨૩ શ્લોક છે વૃત્તિ સંસ્કૃતમાં છે. અને તે પણ સ્વોપજ્ઞ છે. 'વિષયાનુક્રમ' તથા તેમાના વિષયો માટે 'આમુખ' જોવું.

બાલાવબોધ

આ બાલાવબોધ પંડિત શ્રી અમૃતસાગરગણિએ કર્યો છે. આની રચના વિ. સં. ૧૭૪૬ ના પોષ વદ ૯ ના દિવસે આચાર્ય શ્રી રાજસાગરસૂરીશ્વરના પટ્ટધર આ. શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિના સામ્રાજ્યમાં થયો હોય તેમ પ્રથમ અધિકારની પ્રશસ્તિ ઉપરથી જણાય છે. આ બાલાવબોધના દ્વિતીય અધિકારના આદ્યાતિમ પાનાઓ આપણા કમનશીબે પ્રાપ્ય નથી. આ પૂજ્યશ્રીના જીવન ઉપર પ્રકાશ પાડતી કોઈ પણ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. પૂજ્યશ્રીના ગુરૂદેવ, શ્રીકલ્પસૂત્ર ઉપર 'કલ્પકૌમુદી' નામની વૃત્તિના રચયિતા ઉપાધ્યાય શ્રી શાંતિસાગર ગણિ છે.

પૂજ્યશ્રીની બીજી પણ કૃતિઓ છે. તેમાની એક સંસારિજીવચરિત્ર બાલાવબોધ છે. તે તે સમયની ગુજરાતી ભાષામા છે. આ ગુજરાતી ભાષાની અદ્વિતીય અને મહાન્ કૃતિ છે. સિદ્ધર્ષિગણિ વિરચિત જે 'ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા' છે. તેના સાર રૂપ આ ગ્રંથ છે. તેમાથી સારને ગ્રહણ કરીને પૂજ્યશ્રીએ આ ગ્રંથ બનાવ્યો છે. અદ્યાપિ આ સિવાયનો બીજો ગ્રંથ ગુર્જરભાષામાં હોય તેવું લાગતું નથી. ગુર્જરભાષામાં આના જેવી કૃતિ મલવી અશક્ય છે. આ ગ્રંથ-'સંસારિજીવ ચરિત્ર' બાલાવબોધ નામે આગમોદ્ધારક ગ્રંથમાલા તરફથી પ્રકાશિત થઇ ચૂક્યો છે. તેથી સુજ્ઞ વાંચકોને આ ગ્રંથ વાંચવા ખાસ ભલામણ છે.

શ્રી અમૃતસાગરગણિની અન્ય કૃતિઓ

વિનય બાલહિતશિક્ષા, કિરણાપરીક્ષા (કિરણાવલી પરીક્ષા), પંચજલ્પ, સંપ્નપંડિતી વિગેરે ગ્રંથો અપ્રકાશિત છે.

ઉપસંહાર—અંતમા પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી વિ. સં. ૨૦૧૬ માં નાગપુરનું ચતુર્માસ કરી સમ્મેતશિખરજી મહાતીર્થ તથા રાજગૃહી મહાતીર્થ અંજનશલાકા-પ્રતિષ્ઠા કરાવી કલકત્તા પધાર્યા. અને ત્યાના ચતુર્માસ દરમીઆન એટલે સં. ૨૦૧૭ માં 'ધર્મસાગરગ્રંથસંગ્રહ' અને 'સૂત્રવ્યાખ્યાનવિધિશતક' આ બે ગ્રંથો છપાયા. ચતુર્માસ બાદ વિહારમાં 'ધર્મસાગરગ્રંથસંગ્રહ' નામનો ગ્રંથ કે જેનું પૂજ્ય મુનિભગવંતો સાથે બેસી વાચન કરતા હતા ત્યારે તેમા હું પણ બેસતો અને સાંભળતો. ત્યારથી મ્હારૂં મન પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી પ્રત્યે આકર્ષાયુ. ત્યારબાદ દરેક ચતુર્માસમાં પૂજ્યશ્રીના ગ્રંથો વચતા ગયા. અને તેમ તેમ મારો પૂજ્ય મહોપાધ્યાયજી પ્રત્યેનો અનુરાગ વધતો ગયો. છેલ્લે જામનગરના સં. ૨૦૨૨ અને ૨૦૨૩ ના ચતુર્માસમા "પ્રવચનપરીક્ષા" ના બે ભાગ વાચનમાં આવતાં પૂજ્યશ્રી પ્રત્યેનો ગુણાનુરાગ ઉત્તરોત્તર વધતો ગયો. જ્યારે મારા જાણવામાં આવ્યુ કે પ્રવચનપરીક્ષાના પૂર્વાર્ધમાં ૧૫૬ ગ્રંથની સાક્ષીઓ આપવામાં આવી છે ત્યારે પૂજ્યશ્રી ઉપરના અનુરાગમાં ઘણી વૃદ્ધિ થઇ.

વળી પૂજ્યશ્રી વિરૂદ્ધ કેટલીક હકીકતો મ્હારા વાંચવામા આવી તેથી મને કાંઇક લખવાની ભાવના થઇ. યોગાનુયોગ તે વખતે આ ગ્રંથ પ્રેસમાં છપાઇ રહ્યો હતો. એક તો ઉપાધ્યાયશ્રીના ગુણોથી આકર્ષાએલો હતો અને આનો ઉપોદ્દ્ઘાત લખવાની પૂજ્યશ્રી તરફથી સૂચના થતાં. જેમ સોનામાં સુગંધ ભળે તેમ આ ઉપોદ્દ્ઘાત લખવા પ્રેરાયો છું.

આ ઉપોદ્દ્ઘાત લખવામાં સહાયભૂત થનારાઓનો હાર્દિક આભાર માનું છું. આ મારો પ્રથમ પ્રયાસ છે. તેથી છદ્મસ્થભાવથી જે કાંઇ શાસ્ત્ર અને પરંપરા વિરૂદ્ધ લખાયું હોય તો તેનો મિચ્છામિ દુક્કડં માગું છું. અને વિદ્વજ્જનો તે ભૂલો સુધારશે તેવી આશા સાથે વિરમું છું.

સંઘસ્થાપના દિન.
વૈશાખ સુદ-૧૧. ગુરૂવાર
તા. ૯-૪-૬૮
સુરત

એજ લી.
પૂજ્ય ગચ્છાધિપતિ શાંતમૂર્ત્તિ આ. મ.
શ્રી માણિક્યસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦ ના અંતેવાસી
પુણ્યોદયસાગર

તા. ક. :—વિશેષ માટે જૈનધર્મ પ્રકાશના પ્રો. હીરાલાલ કાપડીઆના લેખો જુઓ.

विषयानुक्रमः

तपागणसौधस्तम्भ–महोपाध्याय–श्रीमद्धर्मसागरगणिवर–

स्तुत्यष्टकम्

सिताम्बरे यो विमले तपागणे–ऽभवत् प्रभावान् नभसीव भास्करः ।
जिनाङ्गषड्दर्शनशास्त्रवेदिनं नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ १ ॥

आचार्यवर्यो विजयादिदानसत्–सूरीश्वरो वाचकसत्पदाङ्कितम् ।
चकार यं पीतजिनागमामृतं नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ २ ॥

श्रीकल्पसूत्रे किरणावली बुध–प्रिया सुवृत्ती रचिता सविस्तरा ।
तथाऽन्यशास्त्राण्यपि येन धीमता नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ ३ ॥

जिनेन्द्रवाणीरसविद्धधातवे यस्मै नमस्यन्ति गुणानुरागिणः ।
जिनेशशास्त्रानुगवाक्यविस्तरं नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ ४ ॥

यस्माद् भजन्ते स्म भयं कुपाक्षिकाः चामुण्डिकाद्या हरिणा हरेरिव ।
उत्सूत्रदुःकण्टकभेदनोद्यतं नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ ५ ॥

यस्य प्रसिद्धो भुवने क्षमावतो यशश्चयः शङ्खशशाङ्कनिर्मलः ।
षड्जीवकायावनतत्परं सदा नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ ६ ॥

शान्तत्वदान्तत्वमुमुक्षुताद्यो यस्मिन् गुणा रत्नवदर्णवे वराः ।
भावानुकम्पाञ्चितचारुचेतसं नमामि तं वाचकधर्मसागरम् ॥ ७ ॥

इत्थं स्तुतो हर्षभराद् गणीश्वरः स्तम्भायमानः तपगच्छमन्दिरे ।
श्रीमानुपाध्यायपदाङ्कितः सुधी–र्जयत्यजस्रं गणिधर्मसागरः ॥ ८ ॥

अनन्तलब्धिनिधानाय श्रीगौतमगणधराय नमः ॥
पू. आगमोद्धारक-आचार्यप्रवर-श्रीआनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः ।
महामहोपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिवर्यविरचितं-स्वोपज्ञटीकासमलङ्कृतम्

॥ श्रीसर्वज्ञशतकम् ॥

पू. श्री. अमृतसागरगणिविरचितबालावबोधसमेतम् ।

॥ प्रणम्य श्रीमहावीरं विश्वविश्वार्थदीपकम् । सर्वज्ञशतकं सम्यक् स्वोपज्ञं विवृणोम्यहम् ॥१॥

इह हि प्रारिप्सितस्य सर्वज्ञशतकाभिधानस्य प्रकरणस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं मङ्गलं श्रोतुः प्रवृत्त्यर्थं चाभिधेयं विभणिषुः प्रथमगाथामाह—

पणमिय सिरिवीरजिणं छउमत्थजिणाणमंतरं सम्मं । जिणवरुवएसविसयं तहेव अणुमोअणं वुच्छं ॥१॥

व्याख्या-श्रीवीरजिनं-श्रीमहावीरनामानं वर्तमानतीर्थाधिपतिं तीर्थङ्करं प्रणम्य-सम्यग्भावेन नमस्कृत्य छद्मस्थजिनयोः-छद्मस्थकेवलिनोः अन्तरं-निजनिजस्वरूपपरिज्ञानहेतूनां लिङ्गानां निरूपणेन भेदं वक्ष्य इत्यन्वयः । कथं ? सम्यग्-जिनवचनानुसारेण यथास्यात् तथा । तथेति समुच्चये । एवोऽवधारणे । तथैव । जिनवरोपदेशविषयं-जिनवरस्योपदेशो-वचनं तस्य विषयो-गोचरस्तामेवंविधामनुमोदनां-स्वाभिमतार्थसाधकवस्तुगोचरात्मोत्साहरूपां तन्मूलक-तदनुरूपवाक्प्रयोगं वा, वक्ष्ये-भणिष्यामीति । अत्र प्रथमपादेनाभीष्टदेवतानमस्कारलक्षणं मङ्गलमुत्तरपादत्रिकेण चाभिधेयं दर्शितम् इति गाथार्थः ॥ १ ॥

अथ छद्मस्थो छद्मस्थं यथा जानाति तथाह—

अर्हन्तं प्रणिपत्य ध्यात्वा वाग्देवतां समृद्धिकरीम् । श्रीधर्मसागराभिधवाचकमुख्यान् नमस्कृत्य ॥

सर्वज्ञशतकवृत्तेरर्थं हितहेतवेऽकठोरधियाम् । प्राकृत्या भारत्या विवृणोमि गुरूक्तिमवलम्ब्य ॥२॥

श्री महावीर जिननइं प्रणमीनइं, कहेवा छे श्री महावीर ? विश्वने विषें, विश्वकहीइं समस्त जे अर्थ-पदार्थ तेहनो दीपक छें सर्वज्ञशतक जे ग्रंथ ते प्रतें सम्यक् प्रकारे पोतेंज कर्युं जे सूत्र एहवा प्रतिं विवरुं छुं-विवरण करुं छुं. हुं ए ग्रंथकारक श्री धर्मसागर-उपाध्याय कहे छें. ए शासनने विषें, प्रारंभवा वांछ्युं जे सर्वज्ञशतक नामिं जे प्रकरण तेहनें निर्विघ्न समाप्तिनें अर्थइं मंगलीक अने सांभळनारनें प्रवृत्तिनें अर्थिं कहिवा योग्य जे वस्तु ते प्रतिं, कहेवा वांछतो थिकउ पहिली गाथा सूत्रंनी कहे छे.

गाथार्थ :—श्री वीरजिननें प्रणमीनें, छद्मस्थ अने जिन-केवली तेहनो अंतर-भेद ते प्रतिं, सम्यक् प्रकारिं अनें जिनवरनउ उपदेश तेहज विषय छें जेहनो एहवी जे अनुमोदना एतलें श्री तीर्थंकरनें वचननें अनुसारें जे अनुमोदना ते प्रति कहिस्यें. हिवें ए सूत्रनो अर्थ लिख्यो ते सूत्रार्थ सुगम थाइ वती. (वास्ते) इम जिहां सूत्रार्थ लिखीस्यें तिहां एहज कारण जाणिवुं.

हिवे वृत्त्यर्थ :—श्री महावीर नामें वर्तमान तीर्थनो जे स्वामी तीर्थंकर ते प्रतें, सम्यक् प्रकारिं प्रणाम करीनें, छद्मस्थ अनें केवलीनुं आंतरुं-आप आपणा स्वरूपने जणाववानां हेतु चिह्

छउमत्थो छउमत्थं जाणइ पाणाइवायपमुहेहिं । लिंगेहिं जेहिं सत्तहिं ताइं ठाणंगभणिआइं ॥२॥

व्याख्या–छद्मस्थः संयतो गृहस्थो वा छद्मस्थं संयतं यैः प्राणातिपातप्रमुखैः सप्तभिर्लिङ्गै-र्जानाति तानि लिङ्गानि स्थानाङ्गभणितानि–स्थानाङ्गनाम्नि तृतीयाङ्गे प्रतिपादितानि, तथाहि–सत्तहिं ठाणेहिं छउमत्थं जाणेज्जा तंजहा–पाणे अइवाइत्ता भवति १, मुसं वइत्ता भवति २, अदिन्नमादित्ता भवति ३, सद्दफरिसरसरूवगंधे आसादेत्ता भवति ४, पूयासक्कारे अणुवूहेत्ता भवति ५, इमं सावज्जंति पन्नवेत्ता पडिसेवित्ता भवति ६, णो जहावादी तहाकारी आवि भवति, ७, इति श्रीस्थानाङ्गे (पृष्ठ ३८९. सू. ५५०) वृत्तिः यथा–यैः स्थानैश्छद्मस्थं जानीयात् तान्याह–'सत्तहिं ठाणेहिं'मित्यादि । सप्तभिः स्थानैः हेतुभूतैश्छद्मस्थं जानीयात्, तद्यथा–प्राणानामतिपातयिता–कदाचित्तद्व्यापादनशीलो भवति । इह प्राणातिपातनमिति वक्तव्ये धर्मधर्म्मिणोरभेदात् प्राणातिपातयितेति धर्मी निर्दिष्टः । प्राणाति-पातनात् छद्मस्थोऽयमित्येवावसीयते । केवली हि क्षीणचारित्रावरणत्वान्निरतिचारसंयमत्वादप्रतिषेवित्वान्न-

---

तेहने उद्देशे करीने भेद कहीस्ये एसंबंध. किम? जिन वचनानुसारि जिम हुइ तिम. गाथामध्ये तथा, शब्दनो अर्थ समुच्चय–बीजु मेलवु. एवकार ते अवधारण–निश्चयार्थ एतले तिमज, जिनवरनो उपदेश-वचन ते वचननो विषय संबंधि तेहवी जे अनुमोदना–पोताने इष्ट जे अर्थ तेहनुं साधनारं जे वस्तु विषयिओ आत्मानो उत्साह ते रूप अनुमोदना कहीइ. वा–अथवा, ते आत्मानो उत्साह तत्पूर्वक तेहने अनुरूप समान जे वचनप्रयोग ते पणि अनुमोदना कही इं. ते अनुमोदना प्रति कहीस्ये. हिवे इहां गाथाने विषे प्रथमपादें वांछित देवने नमस्कार रूप मंगलीक, अने आगले त्रिण्य पदे ए ग्रंथने विषे कहिवा योग्य जे वस्तु ते देखाडयुं, एतले कदाचित् प्राणातिपात करइ इत्यादि चिह्ने छद्मस्थ, अने सर्वथा किवारेइं पणि प्राणातिपात न करे इत्यादि चिह्नइं ते केवली, इम परस्परें छद्मस्थ अने केवलीनो भेद ते ए ग्रंथने विषे कहीस्यें, अने जिन वचनने अनुसारिं जे वस्तु हर्षपूर्वक वर्णववुं ते कहीस्यें एतलो भावार्थ जाणिवो. (१)

हिवे छद्मस्थ जिम छद्मस्थने जाणिं तिम कहे छे–गाथार्थ :–छद्मस्थ छद्मस्थ प्रति जाणे प्राणा-तिपात प्रमुखलिंगे–चिह्ने जेणि सातिं ते साते लिंग ठाणांगमांहिं कह्यां छे.

सूत्रार्थ :– छद्मस्थ अनुमानने करणहार यती हुइ अथवा गृहस्थ, ते छद्मस्थ जे यती ते प्रते, जे प्राणातिपात प्रमुख सात लिंगइ जाणिं. ते सातें लिंग ठाणांगने विषे कह्या छे, स्थानांग नामइ जे त्रीजुं अंग ते मध्ये कह्यां छे, ते किम ए ठाणांगे पाठ छे हिवे ए सूत्रार्थवृत्ति वखाणता आठ(व) संवती नथी लिख्यो इम अन्यत्र पणि जाणिवु. ए सूत्रनी वृत्ति देखाडि छे–जेणि चिह्ने छद्मस्थ जाणीइ ते प्रति कहे छे ए सूत्र मांडी देखाडयुं. सात जे स्थानक हेतु रूप तेणि करी छद्मस्थ ने जाणि ते कहे छे–प्राणनो वधकर्ता छद्मस्थ हुइ ते किवारे-किं ते प्राणीनो हिंसन शील हुइ, इहां प्राणातिपात एहवु कहे तें हुंवे धर्म–जे आश्रित वस्तु, अनइ धर्मी–जे आश्रय तेहनो अभे(द)ज वती प्राणनो घातक एहवो धर्मी ज देखाडयो ' प्राणीना वधथिकी छद्मस्थ ए एहवुं जाणीइ ' हिवे शीलार्थ इहां टीकाकार मते अविवक्षित छे जे भाटि प्राणातिपात एतलु ज कहिउ ते वती 'कुणिकि शीलार्थ देखाडी भावहिंसा ए सूत्रने विषइ जाणवी एहवु थाप्युं छे ते मिथ्या जाणिवु' वली इहां भावहिंसा कल्पता प्रमत्तयती कल्पवो पडि अने भावहिंसानां नवा चिह्न कल्पवां पडि ' वली विकथादिक तें प्रमत्त जणाइ ज छे तो ए चिह्न सातें निरर्थक थाइ छे ' हाथी दीठे तेहने चीत्कारि हस्तीनुं अनुमान न हुइ इत्यादि शास्त्रीय प्रवाह पणि लोपाइ इम अनेक दूषण संभवे छे. ते वती संप्रदायनो जे अर्थ जे प्राणातिपातन ते करिवाथी छद्मस्थ जाणिवो, एहज अर्थ करिवो. पणि भावहिंसा

कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवति । एवं सर्वत्रापि भावना ज्ञेया १, तथा मृषा वादयिता भवति २, अदत्तमादाता भवति ३, शब्दादीनामास्वादयिता भवति ४, पूजासत्कारे-पुष्पाद्यर्चनवस्त्राद्यर्चने अनुबृंहयिता भवति-परेण स्वस्य क्रियमाणस्यानुमोदयिता तदभावे हर्षकारीत्यर्थः ५, तथा इदमाधाकर्म्मादि सावद्यं-सपापमिति प्रज्ञाप्य तदेव प्रतिषेविता भवति ६, तथा नो यथावादी तथाकारी भवति-अन्यथाभिधायान्यथा कर्त्ता भवति ७, चापीति समुच्चये । यद्यपि प्राणशब्दः क्वचित् 'अजयं चरमाणो अ पाणभूआइं हिंसइ' इत्यादौ त्रसजीवमात्रवाचकः, क्वचित् 'प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः' इत्यादिना विकलेन्द्रियमात्रवाचकः प्रयोगतो दृश्यते, तथापीह महाव्रताधिकारप्रतिबद्धत्वात् जीवमात्रवाचकोऽवसातव्यः। यदागमः- "सव्वं भंते ! पाणाइवायं पच्चक्खामि से सुहुमं वा बायरं वा तसं वा थावरं वे"त्यादि पाक्षिक सू. (पृ. ८) महाव्रताधिकारप्रतिबद्धत्वं च अयं केवली उत छद्मस्थो वेति संशयानुपपत्त्या । आधाकर्मादिसावद्यभणनेन च स्फुटमेव प्राणातिपातोऽपि प्राणवियोजनादिना साक्षाज्जीवघातलक्षणो, न पुनरविरतिरूपोऽपि, तस्य परीक्षकाणां ज्ञानागोचरत्वेन परीक्षानङ्गत्वात् परीक्षालक्षणस्यासम्भवात्, परीक्षणीये साधावसम्भवेन हेतोः स्वरूपासिद्धत्वप्रसङ्गाच्च । तथा शब्दादयोऽपीह चतुर्थव्रतातिक्रमप्रतिबद्धत्वेन मैथुनसञ्ज्ञासम्बद्धा वक्तव्याः, तेषामेव व्रतातिक्रमहेतुत्वात् वेदोदयवतां संयतानां सम्भवाच्च । यदागमः-सद्दा-रूवा-रसा-गंधा-फासाणं पवियारणे । मेहुणस्स वेरमणे एस वुत्ते अइक्कमे ॥१॥

ઇહાં ન કલ્પવી. હિવે કેવલી પ્રાણાતિપાત કર્તા કાં ન હુઇ ? તે ઉપરિ કહે છે. કેવલી તો ક્ષીણ થયું જે ચારિત્રાવરણ કર્મ તે પણાથિકુ, નિરતિચારસંયમપણાથિકુ, પ્રતિષિદ્ધના અણુસેવીપણાથિકુ કિવારે પણિ નહી પ્રાણનો વધક ઇમ સર્વ છદ્મસ્થને ચિહ્ને ભાવના જાણવી. તિમ છદ્મસ્થ તે મૃષાભાષી કદાચિત્ હુઇ ૨, અદત્તનો લેનાર હુઇ ૩, શબ્દ-રૂપાદિકનો આસ્વાદનાર હુઇ ૪, પૂજા અને સત્કાર-જે પુષ્પાદિકે અર્ચન અને વસ્ત્રાદિકે અર્ચન તે પ્રતિ અનુમોદનાર હુઇ. પરે પોતાને કરતાં અનુમોદનાર એતલે પૂજાદિક છતે હર્ષનો કરનાર હુઇ ૫, એ સ્પષ્ટાર્થ, એ આધાકર્માદિ સાવદ્ય તે સપાપ એહવું કહીને તે પ્રતિં જ સેવનાર હુઇ ૬, જેહવું બોલે તેહવું કરી ન સકઇ. અન્યથા બોલીને અન્યથા કરનાર હુઇ ૭, એ સૂત્ર મધ્યે ચ અપિ શબ્દ છે તે સમુચ્ચયાર્થ કહે છે. એતલે તે સાતે લિંગ છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક જાણવાં. પ્રાણશબ્દ તે કિહાંકણિ 'અજયણાઇ ચાલતાં પ્રાણ ભૂતની હિંસા કરે' ઇત્યાદિ સ્થલે પ્રાણ શબ્દ તે ત્રસજીવ માત્રનો વાચક, 'બેઇંદ્રિય-તેંદ્રિય-ચઉરિંદ્રિય તે પ્રાણ' ઇત્યાદિકે કિહાંકણિં વિકલેંદ્રિય માત્રનો વાચક પ્રયોગથી દેખીઇ છઇ. તઉહે પણિ એ સૂત્રને વિષે મહાવ્રતાધિકાર-પ્રતિબદ્ધ પણિં કરી જીવમાત્રનો વાચક પ્રાણશબ્દ જાણિવઉ: આગમ દેખાડે છે- 'સર્વ પ્રાણાતિપાતનું પચક્ખાણ કરું છું. તે પ્રાણ સૂક્ષ્મ અથવા બાદર, ત્રસ અથવા સ્થાવર' ઇત્યાદિ । એ સૂત્રને વિષે મહાવ્રતના અધિકાર પ્રતિબદ્ધપણું ઇમ જાણ્યું જે એ કેવલી અથવા એ છદ્મસ્થ એહવા સંશય ને અણ ઉપજવે એતલે ભાવ એ-જે એ કેવલી અથવા છદ્મસ્થ ? એહવો સંશય તઉ ઉપનો જો છદ્મસ્થ મહાવ્રતી:તે પણિ કેવલી સમાન અપ્રમાદી. હિવે તે સંશય ટાલવા વતી (માટે) એ સૂત્રે સાતે લિંગ છદ્મસ્થ સાધુ જણાવ્યો । વલી આધાકર્માદિ સાવદ્ય કહેવે પણિ મહાવ્રતાધિકારનું એ સૂત્ર પ્રગટજ એ સૂત્ર મધ્યે પ્રાણાતિપાત કહ્યો તે પ્રગટજ જીવઘાતરૂપ, પણિ અવિરતિરૂપ નહિં. તે જીવઘાતને છદ્મસ્થ કેવલીની પરીક્ષાના કરનારને જ્ઞાનને અગમ્ય પણિં કરીને પરીક્ષાના અકારણપણાથિકુ પરિક્ષાલક્ષણ સંભવે નહિં તે થિકુ. વલી પરીક્ષવા યોગ્ય જે સાધુ તેહને વિષે અસંભવે કરી હેતુને સ્વરૂપાસિદ્ધનું દૂષણ હુઇ. શબ્દ રૂપાદિકપણિ એ સૂત્રે મહાવ્રતાતિક્રમ પ્રતિબદ્ધપણાથી મૈથુન સંજ્ઞા સંબંધી જાણિવા. તે શબ્દાદિક

त्ति पाक्षिकसूत्रे (पृष्ठ ३०.) सामान्यतः शब्दादिग्रहणे तु धर्मोपदेशादिश्रवण–तीर्थङ्करादिरूपनिरीक्षणादेरपि प्राणातिपातादितुल्यत्वेनाश्रवत्वापत्त्या तत्परित्याग एव युक्तः सम्पद्येत, 'आश्रवः सर्वथा हेय' इति वचनात् । एतेन केवलिनो द्रव्यतोऽपि प्राणातिपातो (प्याश्रवो) न भवतीत्यग्रे दर्शयिष्यते । अन्यथा केवलिनः सर्वथा हेयाभावानुपपत्तिप्रसक्तेः, तावन्मात्रस्य हेयस्य सत्त्वात् । तथा पूजासत्कारावपि मूर्च्छाविषयावेव ग्राह्यौ, अन्यथा हर्षहेतुत्वासम्भवात् । मूर्च्छा च परिग्रह एव, 'मुच्छा परिग्गहो वुत्तो' त्ति वचनात् । एवं पञ्चापि पञ्चानां महाव्रतानामतिक्रमा भणिताः, ते च प्रायश्चित्तविशोध्याश्छद्मस्थानामेव भवन्ति । तथा षष्ठे स्थाने अपवादपदमभिहितं, अपवादपदमन्तरेण संयतानामिदमाधाकर्म्मादि सावद्यमिति प्रज्ञाप्य तत्प्रतिषेवणाया असम्भवात्, आदिशब्दात् प्रत्युपेक्षणा–प्रमार्जनादिनियतक्रियासु च क्रियमाणासु यत्किमप्यपवादपदकल्पं पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तूनां भयत्रासोत्पादनादिकं तद् ग्राह्यं, तस्य च अपवादपदकल्पत्वं पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तूनां भयत्रासोत्पादनादिकं सावद्यमिति प्रज्ञाप्याशक्यपरिहारेण तत्प्रतिषेवणात्, एतच्च छद्मस्थसंयतस्यैव भवति न तु केवलिनोऽपि । तस्य प्रत्युपेक्षणादिनियतक्रियाया अभावात् 'अभयदयाण 'मित्याद्यागमेन निषिद्धत्वाच्च ।

ननु भो ! अपवादापवादकल्पयोः को भेद ? इति चेदुच्यते–ज्ञानादिनिमित्तत्वेन साम्येऽपि अपवादस्तावत् स्वरूपयोग्यतया शक्यपरिहारात्मकः, तत्कल्पस्त्वशक्यपरिहारात्मक इति भेदो मन्तव्यः ।

ने मतना अतिक्रमनुं हेतु पणुं छे. तेथी वेदोदयवंत जे साधु तेहने संभवे तेथी. वळी 'शब्द रूप रस गंध स्पर्शनी प्रविचारणा–सेववु ते मैथुन विरमणने ए कह्यो अतीचार' सामान्य प्रकारें शब्दादि ग्रहीइं तो धर्मोपदेशनुं सांभळवुं तीर्थंकरादिकनुं रूप जोवुं तद्दादिने पणि प्राणातिपातादिने समानपणें आश्रवपणुं पामतें (अ) ते शब्दादिक नो परित्यागज युक्त संपजे 'आश्रव ते सर्वथा छांडवो' एहवा वचनथी. एतले आश्रवने छांडवाने केहेवें करी केवलीने द्रव्यथी पणि आश्रव न होइ एहवुं आगले ग्रंथे देखाडीस्ये. द्रव्यथी ए केवलीने आश्रव न होइ एहवुं न मानीइ तउ केवलीनें सर्व प्रकारें छांडवा योग्यनो अभावज तेहनुं अयुक्तपणुं थइ आवे, तेतला मात्र हेयनुं सत्त्वपणुं थाइ वती. पूजा सत्कार जे कह्या इंहां ते पणिं मूर्च्छा संबंधीज जाणिवा. मूर्च्छा संबंधी न कहींइ तो हर्ष हेतुपणुं संभवे नहीं. तेथी मूर्च्छा ते परिग्रहज 'मूर्च्छा तेहज परिग्रह' एहवा वचनथी. ए पांचें हिंसादिक पांचें महाव्रतना दूषण कह्या ते प्रायश्चितें शुद्ध थाइं. छद्मस्थने ज हुइं. तथां छट्ठइं लिंगे अपवादपद कह्युं. 'अपवादपद' विना संयतने ए आधाकर्मादि सावद्य, एहवुं कहीने तेहनी सेवना संभवे नहो ते वती. आदिशब्दथिकु प्रतिलेखना प्रमार्जनादि जे निश्चित क्रिया जे कराती तेहने विषइ जे काइ अपवाद सरिखुं कीडी प्रमुख हीन जंतुने भय त्रासनुं उपजाववुं तेहने जे अपवादपद कल्प–सरीखापणुं कह्युं, ते पिपीलिकादि क्षुद्रजंतुने भयत्रासना उपजाववादिक ते सावद्य एहवुं कहीने अशक्य परिहारें तेहना सेववाथी. ए सेववुं ते छद्मस्थ यतीने ज हुइ पणि केवलीने न हुइ. ते केवलीनें प्रत्युपेक्षणादि जे नित्यप्रतिबद्ध क्रिया तेहनो अभाव छे वती. अभयदयाणमित्यादि सिद्धांते भयदायकपणुं निषेध्युं छें वती ।

वळी कोइ पूछें छें–अपवाद अने अपवादकल्प ए बिहुने स्यो विशेष ? एहवुं पूछे हुते कहीइं छे–ज्ञानादि कारण पणें सरीखाइ छे, तोहें पणि अपवाद स्वरूपें परिहरी सकाइ नहीं, एतला वती भेद मानवो, मन. अने परिहरी सकीइ. अने अपवादकल्प तो परिहरी सकाइ नहीं, एतला वती भेद मानवो.

तथा सप्तमे स्थानेऽनाभोगो भणितः, अनाभोगमन्तरेण वाक्प्रवृत्त्योरन्योऽन्यं विरोधासम्भवात्, तथाभूतविरोधस्तु अनागतकालस्याप्रत्यक्षत्वेनैव स्यात्। ननु भवत्वेवं परमुत्सर्गादपवादो बलीयानिति न्यायात् अपवादपदं तु केवलिनः सुतरामेव युज्यते इति चेत्। मैवं, अपवादस्वरूपस्य सम्यगपरिज्ञानात्। तत्कथमिति चेदुच्यते-अपवादस्तावत् प्रतिषिद्धप्रतिषेवणात्मकत्वेन स्वरूपतः सावद्य एव, अन्यथा प्रतिषेधासम्भवात्, निरवद्यत्वं चास्य पुष्टालम्बनप्रतिषेवितस्य रोगविशेषविनाशकस्य परिकर्मित-वत्सनागस्येव प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना सोपाधिकमेव, अपवादप्रतिषेवणं च संयतस्य भयमोहनीय-कर्मोदये सत्येव शक्त्यभावेनैव स्यात्। यथा रोगाद्यापद्गतस्य साधोः सुमङ्गलसाधोरिव सम्यग् सोढुमशक्तस्य ज्ञानादिहानिजन्यपरलोकानाराधनभिया चिकित्सादिविधापनं, तच्च प्रतिषिद्धप्रतिषेवणा-त्मकमेव। यदागमः-"मा कुणउ जइ तिगिच्छं अहिआसेऊण जइ तरइ सम्मं" ति उपदे० (गाथा ३४६) बलवत्त्वं चास्य संयमभाराक्रान्तस्य साधोः श्रमापनयनहेतुत्वेनैव, केवलिनस्तु क्षीणे भयमोहनीये वीर्यान्तराये च भयाभावेनाचिन्त्यशक्तिमत्त्वेन च भयहेतोर्ज्ञानादिहानेरेवाभावात्, ज्ञानादीनां च क्षायिकभावोत्पन्नत्वेनापगमाभावात्, परलोकाराधनस्य निश्चितत्वाच्च केवलिनो नापवादप्रतिषेवण-

---

સાતમે ઠિગેં અનાભોગ કહ્યો, અનાભોગ વિના વચન અનેં પ્રવૃત્તિ એહનો વિરોધ સંભવે નહીં વતી. એહવો વિરોધ તો અનાગત કાલનેં અપ્રત્યક્ષ પણિં હુઇ. પૂછે છેં-એ કહ્યું તે હઉ. ઉત્સર્ગથી અપવાદ તે બલવાન્ એ ન્યાય વતી, અપવાદ પદ તો કેવલીનેં અતિહિં યુક્ત. એહવા ઉપરિ કહે છે-મ કહે એહવું, અપવાદના સ્વરૂપનું સમ્યગ્ રીતિ જ્ઞાન નથી વતી. તે કિમ? કહીઇ છેં-અપવાદ તે પ્રતિષિદ્ધની સેવનારૂપ પણિં કરી સ્વરૂપથી સાવદ્યજ. નહીંતર પ્રતિષેધનોજ અસંભવ હુઇ વતી. નિરવદ્યપણું અપવાદનેં તે પુષ્ટ આલંબન વતી. સેવ્યાનેં રોગવિશેષ વિનાશક જે પરિકર્મિત વત્સનાગ તેહની પરેં પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રતિપત્યાદિકે વિસેશીંણુ જાણિવું. અપવાદનું સેવવું તે યતીનેં ભયમોહનીય કર્મનિ ઉદય છતેં જ શક્તિને અભાવેં જ હુઇ. જિમ રોગાદિક વિપત્તિ પ્રાપ્ત સાધુનેં સુમંગલ સાધુની પરિં સમ્યક્ સહિવા અશક્તનેં જ્ઞાનાદિહાનિ તજ્જનિત જે પરલોકનું અનારાધન તેહનેં ભયેં ઔષધનું કરિવું તે તો નિષિદ્ધ સ્વરૂપજ. જે માટઇં સિદ્ધાંતમધ્યે કહ્યું છે-મ કરો યતી ચિકિત્સા પ્રતિં અહિઆસી સકઉ સમ્યક્ પ્રકારેં જઉ તઉ, ઉપદેશમાલાનું વચન. એ બલવત્પણું અપવાદનેં તે સંયમભારે ચપાણા સાધુનેં શ્રમનિરાકરણ હેતુ પણિં કરીનેં જ. કેવલીનેં તો ક્ષીણ ભયમોહનીય છતેં વીર્યાંતરાય પણિં ક્ષીણ થઇ હુતેં ભયનેં અભાવેં અનેં અચિંત્યશક્તિવંત પણિં ભયકારણ જે જ્ઞાનાદિની હાનિ તેહનો જ અભાવ છેં વતી. એહવું અપવાદ સેવવું ન હુઇ. અત એવ તીર્થંકરના તથા કેવલીના કલ્પનું સ્વરૂપ અણજાણતેં અનેં એ અપવાદનું સ્વરૂપપણિં અણસમઝી કિણિકેં સંપ્રદાય વિરોધાઇ લિખ્યું છે જે-કેવલીનેં પણિં અપવાદ હુઇ. તે મિથ્યા જાણિવું. અનેં જો કેવલીનેં પણિં કારણવિશેષે એહવો અપવાદ હુઇ તો દ્રવ્યથિકુ એ જીવવધ તે સાવદ્યપણિં અશક્ત્યાદિ કારણેં કેવલી કરેં ઇમ માનો પણિં દ્રવ્યજીવવધ તે દૂષણજ નહિં. ઇત્યાદિ લિખવું તે અંધપુરુષની પરિં તેહનેં જાણિવું. જ્ઞાનાદિકનેં ક્ષાયિકભાવે ઉપજવે કરી જાવાનો અભાવ તે વતી. પરલોકનું આરાધન પણિં નિશ્ચિત છેં તેથી. વલી કેવલીનેં અપવાદ સેવ્યાની વાર્તાપણિં નહીં. વાંછિત નગરં પ્રતિં શીઘ્ર જાવા વાંછતો અંધુથાકઉ હુંતો વિશ્રામ કરઇ. ઇમતો નહીં. તે હેતુઇં શ્રમનઇં અભાવિ વિશ્રામ કરિવો અનેં થાકે હુ તે વિશ્રામનું અણકારવું બિહું પ્રકારેં અહિતજ. તે વતી. ઉત્સર્ગથી અપવાદ તે બલવંત એ ન્યાયનું અવતારવું તે એ સૂત્રેં છદ્મસ્થ

वार्तापि । नहि समीहितनगरं प्रति शीघ्रं जिगमिषुरश्रान्तो विश्रामं करोति, तेन श्रमाभावे विश्रामकरणं श्रमे च विश्रामाकरणं चेत्युभयथाप्यहितमेव । तेनोत्सर्गादपवादो बलीयानिति न्यायः प्रकृते छद्मस्थसंयतापेक्ष एव । तथाचैतानि सप्तापि स्थानानि मोहनीयानाभोगहेतुत्वेन छद्मस्थसंयतानामेव भवन्ति, तेन छद्मस्थसंयतपरिज्ञानाय हेतवो भवन्तीति गाथार्थः ॥ २ ॥

अथ सप्तानामपि लिङ्गानां स्वरूपं प्रकृतसूत्रेणाह—

पंचमहव्वयतिक्कम—ववायणाभोगरूवरूवाणं । सत्तण्हं खलु सत्तंपि मोहसत्ताविणाभूअं ॥३॥

व्याख्या—पञ्चानां महाव्रतानामतिक्रमाः पञ्चमहाव्रतातिक्रमास्ते चापवादश्चानाभोगश्चेतीतरेतरद्वन्द्वः इत्येवंरूपेण रूपं—स्वरूपं येषां सप्तानां स्थानानां तानि तथा तेषाम् । अपिरिह व्यवहितः सम्बध्यते । सप्तानामपि स्थानानां सत्त्वं—विद्यमानत्वं, मोहसत्ताविनाभूतं—मोहनीयसत्तां विना न भवतिस्येति मोहसत्ताऽविनाभूतं, खलुरवधारणे, मोहसत्ताऽविनाभूतमेव, मोहनीयकर्मसत्तामन्तरेण सप्तानामपि लिङ्गानां मध्ये एकमपि लिङ्गं न भवतीत्यर्थः । न च क्षीणमोहछद्मस्थवीतरागव्यभिचारः शङ्कनीयः, यतो लिङ्गानामपि तत्राभावात । नहि लिङ्गाभावे साध्यस्य सत्त्वे असत्त्वे वा व्यभिचारो भवितुमर्हति, 'हेतुसत्त्वे साध्यासत्त्वं व्यभिचार'इति वचनात । तस्मात् क्षीणमोहस्य छद्मस्थत्वेऽपि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गराहित्येन केवलित्वज्ञापकलिङ्गसाहित्येन अन्तर्मुहूर्त्तभाविकेवलज्ञानाभिमुखत्वेन च कथञ्चित्केवलित्वेन विवक्षणादित्यग्रे दर्शयिष्यमाणत्वादिति गाथार्थः ॥ ३ ॥

अथाप्रमत्तसंयतानां महाव्रतातिक्रमप्रतिषेवणा भवति नवेति शङ्कायामाह—

यतीने अपेक्षीनेंज हिवे एं सातें स्थानक मोहनीय अनाभोग मेतुकपणिं करी छद्मस्थनें ज हुई. ते वती छद्मस्थपणुं जणाववानें लिंग ते थाइ. ए गाथानो अर्थ : २

हिवें सातें लिंगनुं स्वरूप मूलसूत्रें कहे छे :—

गाथार्थ :—पांच महाव्रतना अतिक्रम अपवाद अनें अनाभोगरूप रूप छे जेहनुं एहवा सातेः लिंगनुं छतापणुं मोहनी सत्तानें अविनाभूत जाणवुं. ३

सूत्यर्थ :—पांच महाव्रतना अतिक्रम तें पाच महाव्रतनां दूषण ते अपवाद अने अनाभोग एं इतरेतरद्वंद्व समास छें एहवें रूपें स्वरूप जेहनुं एहवां साते स्थानक तेहनुं. अपिशब्द इहां बाहिरथी लेवो तेहवो जोडीई. साते स्थानकनुं सत्व ते विद्यमानपणुं मोहनी सत्ता विना न हुइं. मोहनी सत्ता विना सर्वथा न हुई खलु ते अवधारणनो अर्थ बोलें. मोह सत्ता विना न हुईज. मोहनीय कर्मनी सत्ता विना साते लिंग मध्ये एक लिंग न हुइ ए अर्थ. क्षीणमोह जे छद्मस्थ वीतराग द्वादश गुणस्थान वर्ती तेहने विषिं व्यभिचार शंकवो नही. जे माटे लिंगनो पणि तिहां अभाव छे. लिंगनें अभावें साध्य हुउ (हो अथवा) भावें न हो. व्यभिचार हुई नही. हेतु छतइं साध्यनी असत्ता हुई तिवारें व्यभिचार दूषण हुइ एहवा वचनथी. ते माटि क्षीण मोहनें छद्मस्थवंतपणिं पणि छद्मस्थपणाना लिंगरहितपणिं केवलीपणानें लिंग सहितपणिं अंतर्मुहूर्तई थानार जे केवलज्ञान तेहनें अभिमुखपणिं करी. केणिकिं प्रकारि केवलिपणिं विवक्षा करी छे वती. एहवुं आगलिं दिखाडीस्यें ते मती. हिविं विवक्षाइं क्षीणमोहनें इहां केवलीपणुं कह्युं ते दूषण नहीं जे

विसयाणाभोगेणं तेसिं पडिसेवणा सुसाहूणं । सुत्ताणाए चरणं शुद्धं इहरा उ विवरीअं ॥४॥

व्याख्या—विषयः—प्राण्यायतिपातादिलक्षणक्रियाणां गोचरः प्राण्यादय एव, तद्विषयकोऽनाभोगः—अयं जीव इत्येवंरूपेण जीवविषयकनिजसाक्षात्कारामावः, तेन हेतुभूतेन 'तेसिं' ति । तेषां प्राणातिपातादीनां प्रतिषेवणा सुसाधूनामप्रमत्तसंयतानां सूत्राज्ञया प्रवर्तनेऽपि इति शेषः, भवति, परं द्रव्यतं एव । तेन सूत्राज्ञया प्रवर्त्तनेन शुद्धं—निरतिचारं चरणं—चारित्रं भवति । यदागमः—

'जो जयमाणस्स भवे-विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ णिज्जरफला अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स' ॥ १ ॥ त्ति ओघनि० (पृ० २२२) इतरथा तु—सूत्राज्ञामुल्लङ्घ्य प्रवर्तमानानां -तु विशिष्टकष्टकारिणामपीति गम्यं, विपरीतं—विशुद्धं चारित्रं न भवतीत्यर्थः । अत एव 'विशिष्टकष्टस्य कर्मक्षयं प्रत्यकारणत्वान् जिनाज्ञाया एव कर्मक्षयं प्रति कारणत्वा'दिति भगवतीवृत्तौ । एतेन विनापवादं प्रमत्तसंयतो विनापराधं च गृही सम्यग्दृष्टिः जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा यो जीवघातं करोति तस्य विरतिपरिणामो दूरे, निश्चयतः सम्यक्त्वमपि न स्यात्, अनुकम्पाया अभावेन सम्यक्त्वलक्षणाभावात् । सम्यक्त्वलक्षणानि च शमादीनि पञ्च भवन्ति । यदुक्तम्—

"शमसंवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्यलक्षणैः । लक्षणैः पञ्चभिः सम्यक् सम्यक्त्वमुपलक्ष्यते" ॥१॥

माटि विवक्षाधीनज शास्त्रकारनी प्रवृत्ति छे. एटलाज माटिं सासणभावे नाणं इत्यादि ग्रंथइ इमज समर्थ्युं छे ते माटि क्षियेकिं क्षीणमोहने केवलीनी विवक्षाथी दूषण लिख्यु छे' ते विवक्षाधीना हि शास्त्रकाराणां-प्रवृत्तिः ए न्यायने' अजाणपणिं' जाणवु. ३

हिवें अप्रमत्तयतीने महाव्रतना दूषणनुं सेववुं हुई कई न हुइ ए शंका उपरी कहे छे :—

गाथार्थ :—विषय जे प्राणातिपातादिक तेहने अनाभोगे' करी तेहनी प्रतिसेवना सुसाधुने पणि हुई पणि सूत्राज्ञाई प्रवर्तनारने चारित्र शुद्ध. अन्यथा तो विपरीत.

वृत्यर्थ :—विषय ते प्राणातिपातादिरूप जे क्रिया तेहनो गोचर एतले प्राणी आदि देई तत्संबंधी अनाभोग 'ए जीव' एहवी रीतिं जीव संबंधी जे पोतानी साक्षात् ज्ञानना अभाव तेणिं कारणें ते प्राणातिपातादिकनुं सेववुं सुसाधु—अप्रमत्त संयतीनें, सूत्राज्ञाई प्रवर्तते हुंतें पणि एटलुं बाहिरथी लेवु. हुई पणि द्रव्यथी ज ते वती सूत्राज्ञाई प्रवर्तनई शुद्ध निरतिचार चारित्र हुइ 'जे जयणाना करनारने सूत्रविधिसंपूर्णने' विराधना ते निर्जराहप फलनी देनारीज अध्यात्म विशुद्धें युक्त यतीने'' विशिष्टकष्टने कर्मक्षय प्रति' अकारणपणुं, जिनाज्ञानें' ज कर्मक्षय प्रति' कारणपणुं भगवती—वृत्तिने विषे कह्युं. एतले' अपवाद विना प्रमत्त यती अने अपराध विना गृहस्थ सम्यग् द्रष्टि ए जीव एहवु साक्षात जाणीने जे जीवघात करें तेहनें विरति परिणाम तो वेगलो, निश्चयथी सम्यक्त्वपणि न हुई. अनुकंपाने अभावें सम्यक्त्वना लक्षणनो अभाव वती. समकितना लक्षण ते शमादि पांच छे. 'क्षमा १, संसारनो भय २, संसार श्रम ३, दया ४, आस्तिकपणुं ५ ए रूप जे लक्षण पांच तेणिं सम्यक् प्रकारें सम्यक्त्व ओलखीई' जो एम छें तउ रहउ बीजुं. छद्मस्थसंयतमात्रने' सम्यक्त्वनो अभाव थाशे तेहनें पणि' नदी ऊतरतें जल जीव विराधनानुं प्रगट सिद्धपणुं छें वती. एहवुं म बोलि. प्रवचनें अजाणपणि' मृषाभाषीपणुं छे वती. जलजीवनें' अप्रत्यक्षपणि' तेहनी विराधनानुं प्रत्यक्षपणुं हुई इम हुइ नहीं. प्रतियोगिनें संबंधीने' अप्रत्यक्षपणि'

इति योगशास्त्रे (पृ० ६३.) नन्वेवमास्तामन्यत्, छद्मस्थसंयतमात्रस्य सम्यक्त्वाभावः प्रसज्येत, तेषा-मपि नद्युत्तारे जलजीवविराधनाया अध्यक्षसिद्धत्वादिति चेन्नैवं, प्रवचनानभिज्ञत्वेन मृषाभाषित्वात्। नहि जलजीवानामप्रत्यक्षत्वेन तद्विराधनायाः प्रत्यक्षत्वं सम्भवति, प्रतियोगिनोऽप्रत्यक्षत्वे तदनुयोगिनोऽप्यप्रत्य-क्षत्वात्। न च जलस्य प्रत्यक्षत्वेन तज्जीवानामपि प्रत्यक्षत्वमिति वाच्यं, इदं जलमिति ज्ञानमात्रेण इदं जलं सचित्तमिदं चाचित्तमिति विवेकेन परिज्ञानोदयप्रसक्तेः, तस्मात् 'दुविहा पुढविकाइया पं० तं० परिणया चेव अपरिणया चेव जाव वणप्फइकाइअ'त्ति श्रीस्थानाङ्गे. (सू. ७३) तत्र परिणताः- स्वकायपरकायशस्त्रादिना परिणामान्तरमापादिता अचित्तीभूता इत्यादिप्रवचनवचनेन नद्यादिजले सचित्ताचित्तयोरन्यतरत्वेन परिज्ञाने सत्यपि इदं जलं सचित्तमिदं चाचित्तमिति व्यक्त्या विवेकमधि-कृत्य परिज्ञानाभावेन छद्मस्थसंयतानामनाभोग एव। तेन सिद्धा नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना अना-भोगजन्याऽशक्यपरिहारेणैव। यदागमः-

'जो जीवे वि ण याणेइ अजीवे वि ण याणेइ। जीवाजीवे अयाणंतो कह सो णाहीइ संजमं' ॥ त्ति, दशवै० (पृ. १५७ गाः १२,) अन्यथा सर्वविरत्युच्छेदः, निश्चितायां जलजीव-विराधनायां तज्जीवविषयकविरतिपरिणामासम्भवात्, सम्भवे च देशविरत्युच्छेदः, निश्चितेऽपि जल-जीवघाते तज्जीवविषयकविरतिपरिणामस्यानपायात्। तथा च सर्वेषामपि सम्यग्दृशां सर्वविरतिप्रतिपत्तौ न किञ्चिद् बाधकं, तस्मादनुष्ठानमात्रे जीवघातवर्जनाभिप्रायवतां यतनया प्रवर्त्तमानानां छद्मस्थसंय-तानामनाभोगजन्याऽशक्यपरिहारेण जायमानं जीवघातानृतभाषणादिकं संयमपरिणामानपायहेतुः।

यदागमः—

तत्संबंधी अभावविशेषनुं पणि अप्रत्यक्षपणुं छुई. जलने प्रत्यक्षपणि तज्जीवने पणि प्रत्यक्षपणुं छुई इम न कहेवुं. ए जल ए ज्ञान मात्रे ज ए जल सच्चित्त ए जल अचित्त एहवुं विवेकि ज्ञानोदयनी प्रसक्ति थाई वती. ते वती 'बिप्रकराई पृथिवीकायिक प्ररूप्या. परिणत अने अपरिणत. इम वनस्पति-कायिक पर्यंत' परिणत ते स्वकायरूप शस्त्रादिकें परिणामांतर पाम्या अचित्त थया इत्यादि सिद्धांत-वचने नद्यादि जलने विषे सच्चित्त अने अचित्त ए बिहुमध्ये अन्यतरपणुं ज्ञानज ते हुते पणि ए जल ते सच्चित्त ए जल अचित्त एहवी व्यक्ति विवेक आश्रयीनई परिज्ञानने अभावे छद्मस्थ यतीने अनाभोग ज, तेवती सिद्ध थई जलजीवनी विराधनाते अनाभोगें जन्य अशक्य परिहारें ज 'जे जीवने न ज जाणी अजीवने ए न जाणि जीव अजीवने अणजाणतो किम ते जाणि संयम' अन्यथा सर्वविरतिने उच्छेद थाई, निश्चित जलजीवनी विराधना छतें हुतें जीव संबंधी जे विरति परिणाम तेहनो असंभव थाई वती. इम जो विरति परिणाम संभवतो हुइ तो देश विरतिनो उच्छेद थाइ निश्चित जलजीव छतें ते जीव विषयक विरति परिणामनो अनापाय छें वती. इम तो सर्व सम्यग् द्रष्टि ते सर्वविरति पडिवजते कांइ बाधक नहीं. ते माटिं क्रियामात्रने विषे जीव-घातादिकनी वर्जनानर अभिप्रायना धणीने यतनाई प्रवर्तनारने छद्मस्थ यतीने अनाभोग जन्य अशक्य परिहारें थयतुं जीवघात मिथ्याभाषणादिक संयम परिणामनु अणजावानुं हेतु छें. 'वज्जु' एहवा परिणाम वंतने संप्राप्ति जीववधादिनी छतें पणि मूकाइ वैरथी अणहणतो पणि न मूंकाइ क्लिष्ट परिणाम अतिपातनो. तथा 'न तेहने' तन्निमित्तकबंध सूक्ष्मपणि कह्यो समयने विषे निरवद्य उपयोगें करी सर्वभावें ते साधु छे वती.' संयम परिणामनुं अणजावानुं हेतुपणुं तो वर्जनाभिप्रायने भवें जाणिवुं. संयम परिणामना

'वज्जेमित्ति परिणओ संपत्तीए विमुच्चइ वेरा । अवहंतो वि ण मुच्चइ किलिट्ठभावोऽतिवातस्स ' ॥ १ ॥ (ओघनि० पृ. ३८) तथा ' ण य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमा वि देसिओ समए । अणवज्जो उ पओगेण सव्वभावेण सो जम्हा ' ॥ २ ॥ त्ति, ओघनि० (पृ. २२०.) संयमपरिणामानपायहेतुत्वं हि वर्जनाभिप्रायोपाधिकमेव, जीवविराधनायाः संयमपरिणामापगमहेतोः जीवघातपरिणामजन्यत्वलक्षणस्य निजस्वरूपस्य वर्जनाभिप्रायेण परित्याजनात् । अयं भावः—यद्धर्म्म-विशिष्टं यद् वस्तु निजस्वरूपं जहाति स धर्मस्तत्रोपाधिरिति नियमात् । वर्जनाभिप्रायविशिष्टा हि जीवविराधना जीवघातपरिणामजन्यत्वं संयमनाशहेतुं परित्यजति, तेन संयमपरिणामानपायद्वारा वर्जनाभिप्रायजन्यां निर्जरां प्रति जीवविराधनाया अपि प्रतिबन्धकाभावत्वेन कारणतापि । यदागमः— 'जा जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स । सा होइ णिज्जरफला अज्झत्थविसोहिजुत्तस्स ' ॥ १ ॥ त्ति, ओघ० (पृ. २२२) अत्र हि ' सुत्तविहिसमग्गस्स 'त्ति कृतसर्वसावद्यप्रत्याख्यानस्य वर्जनाभिप्रायवतः साधोरित्यर्थः, तस्य जायमानाया निर्ज्जरायाः जीवविराधना प्रतिबन्धिका न भवति, जीवघातपरिणामजन्यत्वाभावेन वर्जनाभिप्रायोपाध्यपेक्षया दुर्बलत्वात् । एतेन जीवविराधनापि यदि निर्ज्जरां प्रति कारणं भवेत् तर्हि तथाभूतापि विराधना तपःसंयमादिवद् भूयस्येव श्रेयस्करी भूयो निर्ज्जराहेतुत्वादिति पराशङ्कापि परास्ता । स्वरूपतः कारणभूतस्य तथावक्तुं शक्यत्वात् । न चैवं

नाशहेतु जे जीवविराधना तेह जीवघातपरिणामजन्यत्वरूप जे पोतानुं स्वरूप तेहनें वर्जनाने अभिप्रायें छंडाव्याथी. स्पष्ट भाव कहें छें-जे धर्म ईं गुणइं युक्त जे वस्तु पोतानुं स्वरूप मुकिं ते धर्म तिंहा उपाधि जाणिवो. एहवो नियम छें वती. वर्जवानें अभिप्रायें विशिष्ट जे जीवविराधना जीवघातनें परिणामे थावापणुं जे संयमनाशनुं कारण ते प्रति छाडे छे. ते वती संयम परिणामने अणुजावापणि वर्जवानिं अभिप्रायें जन्य जे निर्जरा ते प्रति जीवविराधनानें प्रतिबंधकाभावपणे करी कारणतापणि हुइ. जे माटिं आगम छे—

' जे जयणाना करनार साधुनें हुइं विराधना सूत्रविधि पूर्णने ते निर्जराफलकज हुइ अध्यात्म-विशुद्धि युक्तनें ' एहनो अर्थ-कर्युं सर्वसावद्यनुं प्रत्याख्यान जेणिं एहवा वर्जनाभिप्रायवंत साधुने ए अर्थ. तेहने थाती जे निर्जरा तेहने जीवविराधना ते प्रतिबंधक न हुइं. जीवघात परिणामिं जन्यपणानें अभावें वर्जनाभिप्राय उपजें उपाधि तेहनी अपेक्षाइं दुर्बलपणाथी. एतलें जीवविराधना ए निर्जरा प्रति जो कारण छें तउ तेहवी ए विराधना तपसंयमादिकनीपरें घणीज भली. घणी निर्जराना हेतुपणावती एहवी परनी आशंका ए टाली । स्वरूपथी कारणभूतनें तिम कहेवाने समर्थ-पणाथी. पणि जीवविराधना तिम न होय. ते विराधनाने संयम परिणामनें जावाने द्वारें स्वरूपथी निर्जराप्रतिबंधकपणुं छे वती. प्रतिबंधक तो जिमजिम अल्प अनें असमर्थ तिमतिम भलुं. तेवती ते विराधनाने कारणपणुं ते प्रतिबंधकने अभावपणिंज. प्रतिबंधकना अभावने बहुपणुं ते प्रतिबंधकने अल्पपणेज हुइं. इम न कहीइं तो प्रतिबंधकपणाने कारणता न हुइ.

हिवे किणेहिं ' जा जयमाणस्सेत्यादि ' गाथानें विषे विराधना ते अपवादनी लिखी छें. पणि भगवतीवृत्त्यादिकने विषे तो एहज गाथानी विराधना अपवादपदनी नथी लिखी. तथा ओघ० वृत्तिने विषें पणि अपवादपद नथी वखाण्यो इम योग० तृतीय प्रकाशें पूजाधिकारे ए गाथा छें ते जाणिवुं. तस्मात् तिणें ते ग्रंथ वांच्या हुस्यें पणि वीसर्या दीसे छें ते जाणिवुं. एतले अनाभोगजन्य अशक्य

जीवविराधना तथा, तस्याश्च(स्तु) संयमपरिणामापगमद्वारा स्वल्पतो निर्ज्जरायाः प्रतिबन्धकत्वात् । प्रतिबन्धकं च यथा अल्पमसमर्थं च तथा तथा श्रेयः । तेन तस्याः कारणत्वं प्रतिबन्धकाभावत्वेनैव, प्रतिबन्धकाभावस्य च भूयस्त्वं प्रतिबन्धकानामल्पत्वेनैव स्यात्, अन्यथा तदभावस्य कारणता न स्यात् । एतेन छद्मस्थसंयतानां नद्युत्तारमनुजानता केवलिना जलजीवविराधनाप्यनुज्ञातैव, नद्युत्ताराऽविनाभावित्वेन जलजीवविराधनां ज्ञात्वैव सचित्तजलनद्युत्तारस्यानुज्ञातत्वादिति भ्रान्तिः निरस्ता । मनसापि जलजीवविराधनानुज्ञायाः सावद्यत्वेन प्रत्याख्याताया केवलिनोऽसम्भवात् । सम्भवे च ' केवलीत्यादि यावत् णो इमं सावज्जंति पन्नवेत्ता पडिसेवित्ता हवइ, जहावाइ तथाकारी आवि भवती 'ति प्रवचनोक्तस्य केवलिस्वरूपस्य हानिर्वक्तुश्चापसिद्धान्तः । उत्सूत्रभाषणेन तु नियमादनन्तानुबन्धिकषायोदयवतां सम्यक्त्वस्यापि नाशात् निजस्वरूपहानिश्च, तथा जलजीवविराधनाया अप्यनुज्ञातत्वेनोपादेयत्वापत्त्या हेयत्वहान्या स्वरूपहानिरेव । हेयत्वं च तस्याः सर्वसम्मतमेव । किञ्च-पराभिप्रायेणापि यदि नद्युत्ताराविनाभाविनी जलजीवविराधनापि नद्युत्तारवदनुज्ञातेत्युच्यते, तर्हि गजसुकुमारस्य शिरोऽग्निप्रज्वालनं श्रीनेमिनाथेन सोमिलस्यानुज्ञातं वक्तव्यं प्रसज्येत, प्रतिमावस्थानाऽविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव गजसुकुमारस्य श्मशानभूमौ प्रतिमयावस्थानस्यानुज्ञातत्वात् । एवं जमालिरपि जिनाज्ञाराधक एव भवेत्, जमालिव्यतिकरं ज्ञात्वैव तीर्थकृतस्तच्छिष्यकरणप्रवर्तनात् । किञ्चाऽऽस्तामन्यत्, व्रतभङ्गोत्सूत्रभाषण-ज्ञानद्रव्य-देवद्रव्य-ज्ञानाद्युपकरणपुस्तक-प्रतिमा-रजोहरणादीनां विनाशादीनि यावन्ति विराधनास्थानानि तावन्ति सर्वाण्यपि तीर्थकृतानुज्ञातान्येव वक्तव्यानि स्युः, प्रायस्तेषां तीर्थाऽविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव तीर्थंकृता

परिहारिं छद्मस्थनिं विराधना हुइ पणि केवलीने सर्वथा न हुइं एतलो भावार्थ कहेतें छद्मस्थयतीने नद्युत्तारनी आज्ञा देतो जे केवली तेणिं जलजीवनी विराधनानी आज्ञा दीधीज, नदी उतरना अवश्य थातां जलजीवनी विराधना जाणीनेज सच्चित्तजल नदी उतरवानी आज्ञा दीधी वती. एहवी भ्रांति पणि टाली. मने पणिं जलजीवविराधनानी आज्ञानें सावद्यपणा माटें तेहनें केवलीने संभवे नहीं वती. जो जलजीवविराधनानी आज्ञा केवलीने संभवे तो 'केवली जाणेज्जा' इहांथी मांडी ए सावद्य कही केवली न सेवइं, जेहवुं बोले तेहवु पाले' एहवुं सिद्धांतोक्त जे केवलीनुं स्वरूप तेहनी हानिं थाइ, कहेनारनें पणि अपसिद्धांत थाइ. उत्सूत्र बोलवे तो नियमें अनंतानुबंधि कषायना उदयवंतनें समकितना पणि नाशथी पोताना स्वरूपनी पणि हानि हुइं. तिम जलजीवविराधनानें पणि कह्यावती उपादेयपणुं थातें हेयपणानी हानीं करी स्वरूप हानिज. हेयपणुं तो ते विराधनाने सर्व संमतज छे.

वली दूषण कहे छे-परनें अभिप्रायें पणि जो नद्युत्तारनें संबंधे थातीज जीवविराधना पणि नद्युत्तारनी परिं अनुज्ञात जो कहीइ तो गजसुकुमारनें शिरोऽग्निनुं प्रजवालन ते श्रीनेमिनाथिं सोमिलने अनुज्ञातज कहिवुं थासें. प्रतिमावस्थाइं रहेतेंज थावें करीने जाणीनि गजसुकुमारने स्मशान भूमिने विषें प्रतिमाइं रहिवानुं अनुज्ञातपणुं वती. इम जमाली पणि जिनाज्ञाना आराधकज थाइ. जमालिनो व्यतिकर जाणीनेंज तीर्थंकरनिं ते शिष्य करवाना प्रवर्तनथी. बीजुं सर्व रहो, व्रतभंग उत्सूत्रभाषण-ज्ञानद्रव्य-देवद्रव्य ज्ञानादिकनां उपकरण जे पुस्तक-प्रतिमा-रजोहरणादिक तेहनां विनाशादिक जेतलां विराधनानां स्थानक ते सघलांए तीर्थंकरें भाषित कह्यां जोइइं. प्रायइं तेहने तीर्थंनिं अविनाभावपणिं जाणीनेंज तीर्थंकरें तीर्थंना प्रवर्तावपणाथी. तिहांपणि अनुकूलतर्कनें आगलिं करीनें व्यतिरेकव्याप्तिग्रहणने अनिवारणपणाथी. ते माटिं जिम शिरोऽग्निनुं प्रजवालन प्रतिमावस्थानि संबंधिं थाइंहिं

तीर्थस्य प्रवर्तितत्वात्, तत्राप्यनुकूलतर्कपुरस्कारेण व्यतिरेकव्याप्तिग्रहस्यानिवार्यत्वात् । तस्माद् यथा शिरोऽग्निप्रज्वालनं प्रतिमावस्थानाविनाभावित्वेन जायमानं ज्ञातमपि न अनुज्ञातं, तथा नद्युत्तारे जलजीवविराधनाऽपि नद्युत्ताराविनाभावित्वेन जायमाना कादाचित्की ज्ञाताऽपि न अनुज्ञाता, छद्मस्थसंयतानां नद्युत्तारे जलजीवविराधनाया अनाभोगजन्याशक्यपरिहारात्मकत्वेऽपि तदनुज्ञायाः सर्वेषामपि शक्यपरिहारात्मकत्वात् । किञ्च-जलजीवविराधनानुज्ञाऽपि किं साक्षादादेशरूपा उत कल्प्यतामिव्यञ्जिता वा ? नाद्यः, स साधुर्जलजीवविराधनां करोतु, त्वं कुरु वेत्यादिरूपेण केवलिनो वाक्प्रयोगासम्भवात् । यदागमः—

"अरिहंता भगवंतो अहिअं-व हिअं व नवि इहं किञ्चि । वारिंति कारवेंति अ घित्तूण जणं वला हत्थे" ॥ १ ॥ त्ति, उपदे० (गा० ४४८). अत एव दीक्षां जिघृक्षताऽपि विज्ञप्तो भगवान्–'जहासुहं'-मित्येवोक्तवान्, न पुनस्त्वं गृहाणेत्यादि । यत्तु क्रियाकालेऽभ्यर्थितो भगवान् आदेशमुखेनाऽप्यनुज्ञां ददाति, तत्रानुज्ञायाः फलवत्त्वेन भाषाया निरवद्यत्वात् । नापि द्वितीयः, कल्प्यतालक्षणस्याभिव्यञ्जकस्यैव अभावेन तद्व्यञ्जितानुज्ञाया अप्यसम्भवात् । यतः कल्प्यता च नद्युत्तारस्येष्टफलहेतुत्वेनैव स्यात् । इष्टफलं च नद्युत्तारस्य यतनाविशिष्टस्यैव प्रवचने भणितम् । तथाहि—

'जयं चरे जयं चिट्ठे जयमासे जयं सए । जयं भुंजंतो भासंतो पावं कम्मं न बंधइ' ॥१॥

इति, दशवै० (पृ० १५६, गा० ८) यतना च सामान्यतोपि गमनागमनादिक्रियायां युगमात्रया दृष्ट्या पुरतो भूमिनिरीक्षणादिनैव स्यात् । यदागम :-

---

જાણ્યું પણિ ન ભાખ્યું, તિમ નદ્યુત્તારનિ વિષઈ જલજીવવિરાધના નદ્યુત્તારને અવિનાભાવ સંબંધે થાતી કદાચિત્ થાતી જાણી પણિ ન ભાખી. છદ્મસ્થયતીને નદી ઊતરતાં જલજીવવિરાધનાને અનાભોગજનિત અશક્યપરિહારરૂપપણિં પણિ જલજીવવિરાધનાની આજ્ઞાનઈ સર્વનિં શક્યપરિહારરૂપપણાવતી.

હિવે ઇહાં નદી ઉતરતા જલજીવાદિકનું અપ્રત્યક્ષપણું છે. તથાપિ સેવાલાદિક નિશ્ચિત એહવું જિનવચનબલે જાણતાં સાધુને તેહની રક્ષાનો જ ઉપાય તેહનું અજાણપણું તેહજ અનાભોગ અત્ર વિવક્ષિત છે તે વતી. કિંણઇકિં એ સ્થલે આપો પટીઆરો કરી ઉન્મત્ત પ્રલાપ સરીખું મૂર્ખપણુ ઇ લિખ્યું છે તે અસત જાણિવું. વલી જીવવિરાધનાની આજ્ઞા પણિ સ્યું સાક્ષાત્ આદેશરૂપ છે. અથવા કલ્પ્યપણાઇઈ જણાવી છે ?. પ્રથમપક્ષ તો નહી. 'તે સાધુ જલજીવવિરાધના કરઉ, તું કરિ 'ઇત્યાદિરૂપે કેવલીને આજ્ઞાના કિહાંએ અસંભવથી. જે માટિં આગમ–' અરિહંત ભગવંત અહિત અથવા હિત નહી ઇહા કાંઇ વારિં અથવા કરાવેં હસ્તે બલથી ગ્રહીને' ' એતલાજ માટિં દીક્ષા લેવા વાછતાઇં પણિ વીનવ્યો ભગવંત 'યથાસુખ' ઇમજ કહેતો હુઓ, પણિ તુ ગ્રહી ઇમ નહીં. અનેં જે ક્રિયાકલે પ્રાર્થ્યો ભગવંત આદેશ મુખેં પણિ આજ્ઞા દિઇ છેં, તિહાં આજ્ઞાને ફલવંતપણિ ભાષાનું નિરવદ્યપણું વતી.

બીજો પક્ષપણિ નહિ. કલ્પ્યતાલક્ષણને અભિવ્યંજકને જ અભાવે તે કલ્પ્યતાઇં જણાવી જે અનુજ્ઞા તેહનાજ અસંભવથી. જે માટિં કલ્પવાપણાઇ તે નદ્યુત્તારનેં ઇષ્ટફલને હેતુપણિં જ હુઇ. ઇષ્ટફલ તો નદ્યુત્તારનેં યતનાવિશિષ્ટને જ પ્રવચનનેં વિષેં કહ્યું છે. તે કિમ 'જયણાઇ' ચાલે જયણાઇં ઉભો રહેં જયણાઇં બઇસે જયણાઇં સૂઇ જયણાઇં જિમતો જયણાઇ બોલતો પાપકર્મ ન

'पुरओ जुगमायाए पेहमाणो महिं चरे । वज्जंतो बीअहरिआइं पाणे अ दगमट्टिअं' ॥ १ ॥

ति, दशवै० (पृ० १६३ गा० ३) फलं चेह पापकर्मबन्धाभावलक्षणमिष्टमेव । तेन यतनाविशिष्टस्य गमनक्रियाविशेषस्य नद्युत्तारस्य कल्प्यतावगमो भवति, परं सामान्यतो यथोक्ता यतना नद्युत्तारे गमनविशेषे न सम्भवति, जलाच्छादितत्वेन सम्यग्भूमिनिरीक्षणजलवर्जनादेरसम्भवात् । तेन तत्रैकं पादं जले कृत्वा एकं च पादमाकाशे कृत्वेत्यादिविशेषो यतनामधिकृत्यावसातव्यः । एवं च यतनाकरणाशक्तस्यानिष्टफलहेतुरयतनाविशिष्टो नद्युत्तारोऽप्यकल्प्य एव । यदागमः–

'अजयं चरमाणो अ पाणभूआइं हिंसइ । बंधइ पावयं कम्मं तं से होइ कडुअं फलं' ॥१॥

ति दशवै० (पृ० १५६.) एवं चायतनाजन्यजीवविराधनयैव नद्युत्तारोऽप्यनिष्टफलहेतुत्वेनाकल्प्यो भणितः । कथं तर्हि जलजीवविराधनाविशिष्टो नद्युत्तारो केवलिनाऽनुज्ञात इति वक्तुं श्रोतुं वा कल्प्यमिति । न च यतनया नदीमुत्तरतः साधोरनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण या जलजीवविराधना सानुज्ञातेत्युच्यते इति वाच्यम्, अशक्यपरिहारविराधनायामनुज्ञाया अनपेक्षणात् निष्फलत्वाच्च, ज्ञातेऽपि प्रायश्चित्तानुपपत्तिप्रसक्तेश्च जिनाज्ञया कृतत्वादिति पर्यालोच्यम् । एवं यत्र क्वापि इष्टानिष्टफलोपदर्शनोपदेशेन कल्प्यत्वमकल्प्यत्वं च नोक्तं, तत्र कल्प्यत्वाकल्प्यत्ववाचकशब्दाभ्यां साक्षाद्देशोक्तमवसातव्यम् । यथा–' जत्थ चक्किआ सिआ एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा एवं चक्किआ एवं ण्हं कप्पति सव्वओ

બાંધઇ" જયણા તે સામાન્યઇ ગમનાગમનાદિક્રિયાનઇ વિષિ યુગમાત્રદષ્ટિ આગલિ ભૂમિ નિરીક્ષણાદિકે જ હુઇ. 'આગલિ યુગમાત્રઇ જોતે પૃથિવી પ્રતિ ચાલિ, વર્જતે બીજ હરિઆ પ્રતિ વલી પ્રાણ દક મૃત્તિકા પ્રતિ' ફલ તે ઇહાં પાપકર્મબંધાભાવરૂપ ઇષ્ટજ. તેણિં યતનાયુક્ત ગમનક્રિયાવિશેષે જે નદ્યુત્તાર તેહનિં કલ્પ્યપણાનો જ્ઞાન હુઇ પણિ સામાન્યથી યતના તે નદ્યુત્તારરૂપ જે ગમનવિશેષ તિહાં ન સંભવઇ. જલઇ આચ્છાદિતપણિં ભલી રીતિં ભૂમિનું નિરીક્ષણ તથા જલવર્જનાદિકના અસંભવથી. તેણિં 'એક પાદ જલઇ એકપાદ આકાશિં કરી' એહવો વિશેષયતના ઉદ્દેશીને જાણવો. એહવી યતના કરિવાને અશક્તનિં અનિષ્ટ ફલનો હેતુ અયતનાયુક્ત નદ્યુત્તાર પણિ અકલ્પ્યજ. જે માટે આગમ–

'અજયણાઇ ચાલતો પ્રાણ-ભૂતને હણિ બાંધઇ પાપકર્મ ફલ તે તેહને હુઇ કડુક ફલ' ઇમ અયતનાઇ ઊપની જે જીવવિરાધના તેણિં જ નદ્યુત્તાર પણિ અનિષ્ટફલ-હેતુપણિં અકલ્પ્ય કહી. કિમ તઉ જલજીવવિરાધનાયુક્ત નદ્યુત્તાર કેવલીઇ કહ્યો ઇમ કહેવાને અથવા સાંભલવાને યુક્ત? યતનાઇ નદી ઊતરતા સાધુને અનાભોગે જન્ય અશક્ય પરિહારેં જે જલજીવવિરાધના તે કહી એહવું કહી ઇ છે. એહવું ન કહિવું. અશક્યપરિહારવિરાધનાને વિષે આજ્ઞાનું અપેખવું છે નહિં વતી, નિષ્ફલપણા વતી પણિ અને તે વિરાધના જાણે હુતે પ્રાયશ્ચિતની અણલેવાની પ્રસક્તિ થઇ, જોઇઇ વતી.

વલી જિનાજ્ઞાઇ કીધાપણાથી એહવુ વિચારવું. ઇમ જિહાં કિહાં પણિ ઇષ્ટ અને અનિષ્ટફલને દેખાડવાને ઉપદેશે કલ્પ્યપણું અને અકલ્પ્યપણું નથી કહ્યું તિહા કલ્પ્યપણું અને અકલ્પ્યપણું તેહને વાચક શબ્દઇજ સાક્ષાત્ કહિઉં જાણિવું. જિમ એહવું કરી સકઇ જે એક પગ જલેં એક પગ આકાશે થલેં ઇમ કલ્પઇ સર્વત્ર કોશ સહિત યોજન ગોચરીઇ જાઇને પાછું વલવું.' ઇહાં ભિક્ષાચર્યાનિ કલ્પ્યપણાઇ 'કલ્પઇ' એણિં શબ્દે સાક્ષાત જ કહી. તે નદ્યુત્તારને કલ્પ્યતાઇ જ હુઇ. તેણિં નદ્યુત્તારને પણિ કહી જે યતનાને યુક્તને જ કલ્પ્યપણાઇ કલ્પ્ય જે ભિક્ષાચર્યારૂપ જે ઇષ્ટફલ તેહનો વાચક જે શબ્દ તેણિં કહી જાણવી. પણિ સર્વત્ર વસ્તુસ્વરૂપનિરૂપણને ઉપદેશે, પણિ કિહાંએ આદેશે ન-હુઇ.

समंता सक्कोसं जोअणं भिक्खायरिआए गंतुं पडिणिअत्तए'त्ति पर्युषणाकल्पे। अत्र भिक्षाचर्यायाः कल्प्यता 'कप्पइ'त्ति शब्देन साक्षादेवोक्ता। सा च नद्युत्तारस्य कल्प्यतयैव भवति। तेन नद्युत्तारस्याप्युक्तयतनाविशिष्टस्यैव कल्प्यता कल्प्यभिक्षाचर्यालक्षणेष्टफलाभिधायकशब्देनोक्ता अवसातव्या, परं सर्वत्राऽपि वस्तुस्वरूपनिरूपणोपदेशेन, न पुनः काप्यादेशेनाऽपि। अयं भावः-जिनोपदेशो हि सम्यग्दृशां वस्तुस्वरूपपरिज्ञानार्थमेव भवति। तत्र वस्तुनः स्वरूपं हेयत्वोपादेयत्वज्ञेयत्वभेदेन त्रिधा। तेन किञ्चिद् वस्तु जीवघाताद्याश्रवभूतं हेयं, दुर्गतिहेतुत्वात्, किञ्चिच्च जीवरक्षादि संवररूपमुपादेयं, सुगतिहेतुत्वात्, किञ्चिच्च स्वर्गनरकादिकं ज्ञेयमेव, उभयस्वभावविकलत्वात्। यत्तु ज्ञातं सर्वमपि वस्तु सुगतिहेतुस्तत्र 'सविशेषणे' इत्यादिन्यायेन ज्ञानस्यैव प्राधान्यं, तच्चोपादेयान्तर्भूतमवसातव्यम्। एवं च किञ्चिदेकमेव वस्तु विशेषणाद्यपेक्षया त्रिप्रकारमपि भवति। यथा एकैव गमनक्रिया जीवघातादिहेतुत्वेनायतनाविशिष्टा साधूनां हेयैव, हेयत्वेन चाकल्प्यैव। तथा सैव क्रिया जीवरक्षादिहेतुत्वेन यतनाविशिष्टा साधूनामुपादेया, उपादेयत्वेन च कल्प्या। यतनायतनाविशेषणरहिता तु न हेया नाप्युपादेया, किन्तु ज्ञेयैव। एवं धार्मिकानुष्ठानमात्रे वक्तव्ये 'सविशेषणे विधिनिषेधौ विशेषणमुपसङ्क्रामतो विशेष्याबाधके सती'ति न्यायात् विधिनिषेधमुखेन यतनायतनाविषयक एव जिनोपदेशः सम्पन्नः। तथा च जीवरक्षार्थं यतनोपादेयत्वेन कल्प्या, अयतना च जीवघातहेतुत्वेन हेयत्वेनाकल्प्येत्येवं विधिनिषेधमुखेन वस्तुस्वरूपावबोधको जिनोपदेशो मन्तव्यः। एवं छद्मस्थसंयतानां ज्ञानाद्यर्थमपवादपदप्रतिषेवणेऽपि अनादिसिद्धकल्प्यत्वाकल्प्यत्वादि-

---

એ પરમાર્થ કહે છે-જિનોપદેશ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિનિં વસ્તુસ્વરૂપ પરિજ્ઞાનનેંજ અર્થે હુઈ. તિહાં વસ્તુનું સ્વરૂપનેં હેયપણું ઉપાદેયપણું અનેં જ્ઞેયપણું એ ત્રિણ્ પ્રકારેં. તેણિં કાંઇ એક વસ્તુ જીવવધાદિક આશ્રવરૂપ હેય-છાંડવા યોગ્ય દુર્ગતિહેતુપણાથી, કાંઇ એક જીવરક્ષાદિક સંવરરૂપ તે આદરવા યોગ્ય, સુગતિના હેતુપણાથી. કાંઈ એક વલી સ્વર્ગ-નરકાદિક જાણવા યોગ્ય જ બિહુ સ્વભાવરહિતપણાથી. જે પણિ જાણ્યું સર્વ વસ્તુ તે સુગતિનું કારણ. તિહાં સવિશેષણ ઇત્યાદિ ન્યાય કહિસ્યે-તેણિં જ્ઞાનને જ પ્રધાનપણું તે જ્ઞાન તો ઉપાદેયમધ્યેજ આવ્યું જાણિવું. એમ કાંઈ એક વસ્તુ વિશેષણાદિકની અપેક્ષાઇં ત્રિણ્ પ્રકારેં પણિ થાઇં.

જિમ એકજ ગમનક્રિયા જીવઘાતાદિકારણપણિં અયતનાયુક્ત હુંતી સાધુનેં છાંડવીજ અને હેયપણિં અકલ્પ્યજ, વલી તેહજ ક્રિયા જીવરક્ષાદિ હેતુપણિં જયણાઇં યુક્ત સાધુને ઉપાદેય અનેં આદરતાપણિં કરી કલ્પ્ય. જયણા અનઇં અજયણા એ વિશેષણ રહિત તો ન છાંડવા યોગ્ય, આદરવા યોગ્ય પણિં નહીં. તે સ્યું? જાણવા યોગ્ય જ. એમ ધાર્મિકઅનુષ્ઠાન માત્ર કહેવેં, વિશેષણ તે ગુણધર્મ તે સહિત વિશેષ્ય વર્તે વિધિ અને નિષેધ હુઇ તે વિશેષણ પ્રતિં ઉપસંક્રમે જો વિશેષ્ય જે ગુણ તેહનેં વિષેં બાધ હુંઇ તો એ ન્યાયથી વિધિમુખિં અને નિષેધમુખિં જયણા અજયણા સંબંધીજ જિનોપદેશ હુઓ.

તથા એ ન્યાયેનેં બલેં જ હેમસૂરીઇં યોગ૦ તૃતીય પ્રકાશનેં વિષે निद्रामल्पामुपासीतेत्यादौ अल्पत्वमात्रे આજ્ઞાપણિ નિદ્રાનેં વિષેં નહી, તે તો રાગપ્રાપ્ત છેં વલી. ઇમ લિખ્યું છેં, અનેં કિણેકંઇ એ ન્યાયનેં વિશેષ્યના વ્યર્થપણાથી ન્યાયને દૂષણ દીધું છેં. તેણિં યોગ૦ વૃ૦ વાલી દીસતી નથી તે જાણિવું. અને એ ન્યાય તો ન્યાયશાસ્ત્રનેં વિષઈ પ્રસિદ્ધજ છે. તો એ

लक्षणवस्तुस्वरूपावबोधको जिनोपदेशो भवति । यथा साध्व्या उपसर्गकर्त्तारमधिकृत्य 'पंचिंदियववरोवणा कप्पिअ 'त्ति निशीथचूर्णावुक्तं, न पुनः स हन्तव्य इति विधिमुखेन जिनोपदेशो भवति, ' सव्वे पाणा सव्वे भूआ सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतव्वा ' इत्याद्यागमेन सह विरोधः स्यात् , स च सर्वज्ञप्रणीतागमे न सम्भवति । यदाह श्रीहेमचन्द्रसूरिः—

' हितोपदेशात् सकलज्ञक्लृप्ते-र्मुमुक्षुसत्साधुपरिग्रहाच्च । पूर्वापरार्थेष्वविरोधसिद्धे-स्त्वदागमा एव सतां प्रमाण ' ॥ १ ॥ मिति श्रीमहावीरद्वात्रिंशिकायाम् (श्लो० ११) यत्तु दशाश्रुतस्कन्धचूर्णौ " अवन्नवायं पडिहन्नेज्ज " त्ति भणितं, तदाचार्यशिष्याणां परवादिनिराकरणे सामर्थ्यं दर्शितम् , यथा–" मिच्छादिट्ठीसु पडिहएसु सम्मत्तं थिरं होइ " त्ति श्रीसूत्रकृदङ्गचूर्णौ भणितम् । अत एव ' साहूण चेइआण य पडिणीअं तह अवण्णवायं च । जिणपवयणस्स अहिअं सव्वत्थामेण वारेई ' ॥ त्ति उपदे० (श्लो० २४२.) अत्र ' सर्वबलेने 'ति स्वप्राणव्यपरोपणं यावदित्येव भणितं, न पुनर्जिनप्रवचनाहितकर्त्ता हन्तव्य इति । जैनानां तथाभाषाया वक्तुमप्यनुचितत्वात् । यद्यपि सर्वबलेन निवारणे पञ्चेन्द्रियव्यापादनं कादाचित्कं भवत्यपि, तथापि स व्यापादनीयो व्यापादयतां वेत्यादिरूपेण मनोव्यापारवानपि केवली न भवति, तथाभूतस्यापि मनोव्यापारस्य सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातत्वात् । न चापवादिकस्तथाव्यापारः सावद्यो न भविष्यतीति शङ्कनीयं, यतोऽपवादप्रतिषेवणं च संयतेष्वपि प्रमत्तस्यैव भवति, कथं ताह

ન્યાયનું ખંડન તે અપૂર્વ-ન્યાય- ભણ્યાની ચતુરાઇ જાણવી. ઇમ જીવરક્ષાનિં અર્થઈં યતના તે ઉપાદેયપણિં કલ્પ્ય, અજયણા તે જીવઘાતનો હેતુ તે અજયણાને હેયપણાવતી અકલ્પ્યપણાઇં. ઇણી રીતિ વિધિનિષેધદ્વારાઇ વસ્તુસ્વરૂપનો અવબોધક જિનોપદેશ માનવો. ઇમ છદ્મસ્થયતીને જ્ઞાનાદિકને અર્થિં અપવાદ સેવતે પણિં અનાદિસિદ્ધ- કલ્પ્ય અને અકલ્પ્યપણાઇરૂપ જે વસ્તુસ્વરૂપ તેહના જણાવનાર જિનોપદેશ હુઇ."

'જિમ સાધ્વીને ઉપસર્ગ કરનારને ઉદ્દેશી પંચેંદ્રિયની વ્યપરોપણા કલ્પઇ ', એહવું નિશીથચૂર્ણિમધ્યે કહિઉં છે. પણિં તે હણિવો ઇમ વિધિમુખિ જિનોપદેશ ન હુઈ. 'સર્વપ્રાણ સર્વભૂત સર્વજીવ સર્વસત્ત્વ ન હણવા ' ઇમ આગમસાથિં વિરોધ હુઈ. તે તો સર્વજ્ઞભાષિતઆગમને વિષે ન હુઈ ' હિત ઉપદેશથી, સર્વજ્ઞના કલ્પ્યાથી, મુક્તિ વાછતા જે સાધુ તેણિં પરિગ્રહ્યાથી, પૂર્વ અપર અર્થને વિષે અવિરોધની સિદ્ધિથી તાહરા આગમ તેહજ સત્પુરુષને પ્રમાણ.'

જે દશાશ્રુતસ્કંધની ચૂર્ણિનિં વિષે ' અવર્ણવાદિનિં હણિં ' એહવું કહિઉં તે આચાર્યના શિષ્યને પરવાદનિરાકરણને વિષે સામર્થ્ય દેખાડયું ' જિમ મિથ્યાત્વી હણે હુંતઈં સમ્યક્ત્વ સ્થિરથાઈ ' એહવું સૂત્રકૃદંગચૂર્ણૌ કહિઉં છે. એતલાજ વતી ' સાધુનો ચૈત્યનો પ્રત્યનીક તથા અવર્ણવાદી જે જિનપ્રવચનનો અહિત તેહને સર્વપ્રકારે વારે ' ઇહાં સર્વબલે-સ્વપ્રાણ જાઈં તિહાંતાઇ એહવું કહિઉં, પણિ જિનના પ્રવચનના અહિત કર્તા હણવો એહવું ન કહિઉં. જૈનને તેહવી ભાષા બોલવાને અયુક્તપણાથી.

જદ્યપિ એ સર્વબલેં વારતેં પંચેંદ્રિયનું હિંસવું કિંવારેકિં થાઇ પણિ તાહે તે હણવો તેહનું હણવું તે શ્રેય ઇત્યાદિરૂપઈં મનના વ્યાપારવંત પણિ કેવલી ન હુઈ. તેહવા એ મનના વ્યાપારને સાવદ્યપણિં પ્રત્યાખ્યાતપણાથી. અપવાદજન્ય તેહવો વ્યાપાર તે સપાપ નહીં હુઈ, એહવું મ શંકવું. જે માટિં અપવાદ સેવવું સંયતિમાહિં પણિ પ્રમાદીને હુઈ. કિમ તો સર્વોત્કૃષ્ટ નિશ્ચયઇ અપ્રમત્ત-

सर्वोत्कृष्टनियताप्रमत्तस्य केवलिनोऽपीति । युक्तिस्तु प्रागुक्तैव । परं पञ्चेन्द्रियव्यापादनभयेन यदि सति सामर्थ्ये प्रवचनाहितं न निवारयति, तर्हि संसारवृद्धिर्दुर्लभबोधिता चेत्यादि श्रीकालिकाचार्य-कथादौ भणितम् । अहितनिवारणे च क्रियमाणे कदाचित् पञ्चेन्द्रियव्यापत्तौ प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्या आशयस्य शुद्धत्वात् जिनाज्ञाराधकः सुलभबोधिश्चेत्यादिरूपेण वस्तुस्वरूपावबोधको जिनोपदेशो भवतीति तात्पर्यम् । एवं जिनोपदेशेन वस्तुस्वरूपमवगम्य स्वत एव यथौचित्येन प्रवृत्तिनिवृत्तिभ्यां जिनाज्ञा-राधको भवति, जिनोपदेशेनैव कल्प्यत्वाकल्प्यत्वे अवगम्य तथाप्रवर्तनान्निवर्तनाच्च । यदागमः—

'उवएसं पुण तं (ते) दिंति जेण चरिएण कित्तिणिलयाणं । देवाणवि हुंति पहू किमंग पुण मणुअमित्ताणं ? ॥' त्ति उपदे० (गा० ४४९). एवं च सति नद्युत्तारादौ जलजीवादेः विराधनानुज्ञायाः केवलिनो भणनं लौकिक-लोकोत्तरमार्गप्रसिद्धकेवलकलङ्कदानमेव । न च नद्युत्तारस्य कारणत्वेन जल-जीवविराधनाऽप्यपवादिकीति जिनोपदेशो भविष्यतीति शङ्कनीयम्, अचित्तजलनद्युत्तारस्याभावापत्त्या तस्या नद्युत्तारे कारणत्वाभावात्, तस्मान् नद्युत्तारस्य कारणं न जलजीवविराधना, किन्तु पादादिक्रियैवेति सर्वानुभवप्रसिद्धम् 'एगं पायं जले किच्चे' त्याद्यागमोक्तं च । एतेन जलं वस्त्रगलितमेव पेयं नाग-लितमप्युपदिशता केवलिना जलजीवविराधना सचित्तजलपानं चोपदिष्टं भविष्यतीति शङ्कापि परास्ता । 'सविशेषणे विधिनिषेधौ विशेषणमुपसङ्क्रामत' इतिन्यायबलेन जलगलनमेवोपदिष्टं, तच्च त्रसजीव-

---

કેવલીને. પણિ. યુક્તિ તો પૂર્વે કહીજ છે. જ્ઞાનાદિહાનિનો ભય નથી ઇત્યાદિક. પણિ પંચેંદ્રિય વ્યાપત્તિને ભયેં જઉ છતી સમર્થાઇં પ્રવચનનું અહિત ન નિવારેં તઉ સંસારની વૃદ્ધિ અનેં દુર્લભ-બોધિપણું ઇત્યાદિક શ્રીકાલિકાચાર્યકથાદિકને વિષેં કહિઉં છે. અહિત નિવારણા કરતેં કિવારેંકિ પંચેંદ્રિયની હિંસા થાતેં પ્રાયશ્ચિત પડિવજવેં આશયના શુદ્ધપણાથી જિનાજ્ઞાનો આરાધક અને સુલભ-બોધિ ઇત્યાદિરૂપેં વસ્તુસ્વરૂપનો અવબોધક જિનોપદેશ હુઈ એ પરમાર્થ. ઇમ જિનોપદેશિં વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીનેં પોતાથીજ યથાઉચિત પણિં પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ કરી જિનાજ્ઞાનો આરાધક હુઈ. જિનનેં ઉપદેશેંજ કલ્પ્યપણું અને અકલ્પ્યપણું જાણીનેં તિમજ પ્રવર્તનથી અને નિવર્તનથી. જે માટેં આગમ–'ઉપદેશ તે દિઈં જેણિં ચરિત્રઈં કીર્તિના સ્થાનક જે દેવ તેહનો પણિ હુઈ પ્રભુ, તઉ મનુષ્ય માત્રનો પ્રભુ થાઈ તિહાં સ્યું કહિવું'? ઇમ છતે નદી ઊતરતા જલજીવની વિરાધનાની અનુજ્ઞાનું કેવલીનેં કહિવું તે લૌકિક અને લોકોત્તરમાર્ગેં પ્રસિદ્ધ કેવલ કલંકદાનજ.

નદ્યુત્તારનેં કારણપણેં જલજીવવિરાધના તે અપવાદ સંબંધિની એહવો જિનોપદેશ હુસેં એહવું શંકવું નહીં. અચિત્તજલ નદ્યુત્તારની અભાવની પ્રાપ્તિ કરી (અં) તે વિરાધનાનેં નદ્યુત્તારનેં વિષઇં કારણપણાના અભાવથી. તે માટેં નદ્યુત્તારનું કારણ જલજીવની વિરાધના નહીં, તો સ્યું ? પાદાદિ-ક્રિયાજ. એહવું સર્વનેં અનુભવસિદ્ધ છે. 'એક પાદ જલનેં વિષેં' ઇત્યાદિ આગમોક્તપણિં છે. એતલઇં જલ વસ્ત્રગલિતજ પીવું ન અણગલ્યું ઇત્યાદિ ઉપદેશ દેતેં કેવલિઈં જલજીવવિરાધના અનેં સચિત્ત જલપાન તે ઉપદેસ્યું હુસે એહવી શંકાએ ટાલી. 'વિધિનિષેધ તે વિશેષણસહિત વિશેષ્ય છતેં હુતેં વિશેષણ પ્રતિં વિધિનિષેધ તે સંક્રમેં' એ ન્યાયને બલેં જલગલન ઉપદેસ્યું. તે તો ત્રસજીવની રક્ષાને અર્થિં જયણાજ. વસ્ત્રેં ગલિત જલ પીધેં ત્રસજીવની રક્ષા હુઇ એ સર્વ સમ્મતજ છે. વલી નદી ઉતરતાં જલજીવવિરાધના તે કેવલીઇં ભાખી એહવો કહનારો પ્રથમ પૂછવો—

रक्षार्थं यतनैव, वस्त्रगलिते च जलपाने त्रसजीवरक्षा भवत्येवेति सर्वसम्मतम् । किञ्च-जलजीवविराधना केवलिनानुऽज्ञातेति वक्ता तावदित्थं प्रष्टव्यः-ननु भो ! जलजीवविराधनाऽनुज्ञा तावत् किं केनाप्यभ्यर्थिता उत अनभ्यर्थिता वा ? । नाद्यः, संयतानां तथाऽभ्यर्थनाया असम्भवात्, तस्या अपि सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातत्वात्, अशक्यपरिहाररूपत्वेन तद्विषयकानुज्ञाया अनपेक्षणाच्च । द्वितीये, अभ्यर्थिता अपि सन्तः सतामनिन्द्योचितकर्त्तव्यस्यैवानुज्ञातारो भवन्ति, न पुनः अनुचितकर्त्तव्यस्योऽपि, कथं तर्हि केवली अनभ्यर्थितामप्यनुचितां हेयत्वेन स्वयं प्रत्याख्यातां प्रत्याख्यापितां च परेषां तथैवोपदिष्टां ज्ञानादिहेतुत्वाभावेन निष्फलामनर्थदण्डभूतामशक्यपरिहारविराधनाविषयकत्वेनोपहास्यहेतुभूतामनुज्ञां ददातीति । किञ्च-तथाभूतमप्यनुज्ञादानं विहारादिप्रत्युपेक्षणापर्यन्तक्रियासु पञ्चेन्द्रियपर्यन्तजीवविराधना केवलिनानुज्ञातेति बुद्धिमतां संयतानां वर्जनाभिप्रायप्रतिपन्थित्वेन संयमपरिणामनाशहेतुः कथं केवलिनः सम्भवतीति पर्यालोच्यम् । किञ्च-केवलिनो यदनुज्ञातमनुमतं च तत्सर्वेषामपि संयतानां परस्परमनुज्ञेयमनुमोदनीयं च यथौचित्येन कर्त्तव्यमपि सम्पद्येत, तथाचोपशान्तवीतरागस्याऽपि सम्यगीर्यया गच्छतः पादस्याधः कुर्कुटपोतादिव्यापत्तिः प्रवचने भणिता । तथाचात्मीयज्ञानादीनामिव आत्मानमधिकृत्यापि अनुज्ञेया अनुमोदनीया च स्यात्, केवलिना ज्ञानादीनामिव तस्या अप्यनुज्ञातत्वादित्येवमुप-

---

ભો પૃચ્છક ! જલજીવવિરાધનાની આજ્ઞા તે સ્યું ? કિણિં પ્રાર્થી અથવા અણપ્રાર્થી. પ્રથમ પક્ષ તો નહીં. સંયતીનેં તેહવી અભ્યર્થનાના અસંભવથી, તે પ્રાર્થનાનેં પણિ સાવદ્યપણિં પ્રત્યાખ્યાતપણાથી, અશક્યપરિહારરૂપ પણિં તે વિષયિણી આજ્ઞાના અનપેક્ષપણાથી પણિ. બીજે પક્ષે, પ્રાર્થ્યા એ હુંતા સત્પુરુષ, સત્પુરુષનેં અનિંદ્ય અને ઉચિત કર્ત્તવ્યનાજ કહનારા હુઈ. પણિ અનુચિત કર્ત્તવ્યના ઉપદેશક ન હુઈ. કિમ તો કેવલી અપ્રાર્થી અયોગ્ય હેયપણાથી પોતે પચ્ચખ્ખી પરનેં તિમજ ઉપદેશી જ્ઞાનાદિહેતુપણાનેં અભાવેં નિઃફલ અનર્થદંડભૂત અશક્યપરિહારની જે વિરાધના તદ્‌વિષયકપણિં ઉપહાસનું કારણભૂત એહવી જે અનુજ્ઞા તે પ્રતિં દિઈ ?. વલી તેહવું પણિ અનુજ્ઞાનુ દાન વિહારાદિક પ્રતિલેખનાપર્યંત ક્રિયાનિં વિષેં પંચેંદ્રિયપર્યંત જીવવિરાધના તે કેવલી ભાખી એહવી બુદ્ધિવંત જે યતી તેહનેં વર્જનાભિપ્રાયનેં વિરોધીપણિં સંયમપરિણામના નાશનુ હેતુ કિમ કેવલીનેં સંભવે ? એહવું વિચારવું.

વલી કેવલીઈં જે અનુજ્ઞાત અનુમત તે સર્વઈં સંયતીનેં કહેવું અને અનુમોદવું. યથોચિત પણિ કરિવું સંપજે. તિવારેં ઉપશાંતવીતરાગનેં સમ્યગ્ ઇર્યાઈં ચાલતાં ચરણતલેં કુર્કુટપોતાદિહિંસા પ્રવચનેં કહી, તે પોતાના જ્ઞાનાદિકની પરેં આત્માને ઉદ્દેશીનેં પણિ કહેવી. અનુમોદવી થાઈ. ઇમ ઉપશાતવીતરાગનેં પણિ જે અસંભજસપણું તે કહેને (કોને) કહિવાનેં યોગ્ય એ વિચારીને કહિવું. પૂછે છેં અહ્મ્યો જીવવિરાધનાદિક કેવલીઈં સાક્ષાત્ કહિઉ ઇમ નથી કહિતા. જેણિં કહિઆ દૂષનો અવકાશ હુઈ. તો સ્યું ? વિહારાદિક કહેંતે તેહનઈં સંબંધઈં થાતુ કેવલીઈં કહિઉં ઇમ કહીઈં છેં. તે તો સંયતનેં 'પરસ્પરેં' સંમતજ. એહવું કહે તેં કાંઈ બાધક નહી એહવું જઉ કહીસ્ય. તેમ કહે ગજસુકુમાલાદિકનેં સંબંધેં કહિઉં જે દૂષણ તેહના વિદ્યમાનપણાથી.

વલી તેહની એ અનુ(જ્ઞા) સ્યું કેવલીનેં વચનેં જાણી અથવા પોતાની મતિઈં કલ્પી ? પ્રથમપક્ષે, સાક્ષાત્ આજ્ઞાનેં માથેં સીંગડું નીકલે છેં. તેહજ સાક્ષાત્ આજ્ઞા. બીજે પક્ષે, નિજમતિનું કલ્પન પોતાનિજ હૃદયેં જ ધારિવું. પણિ મુજ સરિખા કોઇનેં પણિ ન સંભલાવવું. કેવલીઈં અનુ-

शान्ववीतरागस्याऽपि यद् आसमञ्जस्यं तत्कस्य वक्तव्यार्हमिति सम्यग् पर्यालोच्य वक्तव्यम्। ननु भो ! नहि वयं जीवघातादिकं केवलिना साक्षादनुज्ञातमिति ब्रूमः, येन उक्तदोषावकाशः स्यात्, किन्तु विहारादिकमनुजानता तदविनाभावेन जायमानमनुज्ञातमित्युच्यते, तच्च संयतानां परस्परं सम्मतमिति वक्तव्ये न किञ्चिद् बाधकमिति चेन्मैवं, गजसुकुमारादिव्यतिकरोक्तातिप्रसङ्गलक्षणस्य बाधकस्य विद्यमानत्वात्। किञ्च-तथाभूताऽप्यनुज्ञा किं केवलिवचसा ज्ञाता उत निजमत्या वा विकल्पिता ?। आद्ये, साक्षादनुज्ञाया मस्तके किं शृङ्गं निर्गच्छति ? सैव साक्षादनुज्ञैव। द्वितीये, निजमतिकल्पनं स्वहृदयेवावधार्यं, न पुनर्मादृशस्य कस्यापि श्राव्यं, केवलिनाऽपि अश्रावितस्य श्रावणे केवल्यपेक्षया भवतो दक्षत्वं मादृशेन सोढुं न शक्यते। तस्मात् निजमतिकल्पनमनल्पपापहेतुः सम्यग्दृशामुपेक्षणीयमेवेति भावः। एतेन 'एगं पायं जले किच्चे' त्यादिरूपेण नद्युत्तारे जलजीवविराधना यतनया कर्तव्येति जिनोपदेशो भविष्यतीति मुग्धाशङ्काऽपि परास्ता। अनन्तरोक्तविकल्पद्वयस्यात्राप्यवतारात् यतनाविराधनयोः परस्परं विरोधाच्च। यतनाया जीवरक्षाहेतुत्वेन जीवघातहेतुत्वाभावात्। नहि उपायशतैरपि शर्करा लवणस्वभावं भजते, न वा जलविशिष्टो वह्निर्दहनक्रियाकरणसमर्थो भवतीति वक्तुं शक्यते। अन्यथा कुन्थ्वादिक्षुद्रजन्तुविनाशभयेन गलादिप्रमार्जनपूर्वकगोघातोऽपि यतनया कृतो जिनाज्ञयेति वक्तव्यं प्रसज्येत। [तथाचाऽमार्युद्घोषणमुच्छिन्नमेव स्यात्] तस्माज्जीवविराधना नियमादयतनाजन्यैव। अयतना चान्ततो जीवघातवदनाभोगजन्याशक्यपरिहारेणैव, जीवरक्षा च यतनाजन्यैवेति नियमोऽनादिसिद्धो

संभलाव्याने संभलाववें केवलीनी अपेक्षाइं ताहरूं डहापणपणु मुज सरीखे सही न सकाई. ते माटिं निजमतिनुं कल्पन बहुपापनु हेतु सम्यग्दृष्टिने उपेक्षणीय एतले भाव. एतलें 'एक पाद जलने विषें' इत्यादिरूपे नद्युत्तारने विषे जलजीवविराधना ते यतनाई करवी एहवो जिनोपदेश हुसें एहवी शंका पणि टाली. हिवडां कह्यो जे विकल्पद्वय तेहनो इहांपणि अवतारथी. यतनानें अनें विराधनानें परस्परई विरोधथी पणि. जयणानें जीवरक्षाहेतुपणिं जीवघातहेतुपणाना अभावथी. उपायशते पणि शर्करा ते लूणस्वभावनें न भजे. जलयुक्तवह्नि ते दहनक्रिया करिवा समर्थ हुई, न कही शकीई.

इम नहि तो क्षुद्र कुंथुआदि जीवने विनाशभयें गलादिक पूंजवापूर्वक गोघातपणि यतनाईं कीधो जिनाज्ञाईं एहवुं कहिवुं थाओ. ते माटें जीवविराधना ते नियमें अजयणाईं ऊपनी, अजयणा तो छेहडें वारें जीवघातनी परें अनाभोगें उत्पन्न अशक्यपरिहारेंज. जीवरक्षा ते जयणाईंज जन्य, एहवो नियम ते अनादिनो छइंज एहवुं जाणिवुं. एटला ज माटें छद्मस्थ यती उपशांतवीतरागपर्यंत, तेहने यतनाईं प्रवर्त्ततानें पणिं जे जीवविराधना, ते नियमें अनाभोगवशें अजयणाईं ऊपनीज. पणिं अप्रमत्तयतीनें अतिचारनु हेतु नो हें. आशयना शुद्धपणा थिकुं. एनें संभावनाइ पणि पोतें करी एहवुं अणजाणे हुतें छद्मस्थज्ञानगम्य जीवविराधना, जाणुई हुते तो प्रायश्चित पडिवजनारनेज. अन्यथा तो निःशूकपणिं संयमनो नाश प्रसिद्ध ज छे.

अप्रमत्तनें अजयणा नही हुइ एहवु न शंकवुं. अनाभोगईजन्य अजयणानें छद्मस्थमात्रने छतांपणिं अप्रमत्तपणाइनें विषें अनाबाधकपणाथी. 'एत्तो विवरीआइं सत्तवि ए' नवमी गाथा वखाणना ग्रंथसंमतिं समर्थिस्यई. ते माटिं संयतीनें सघले अनाभोगजन्य अशक्यपरिहारें थातो जे जीवघात-मृषाभाषणादिनो अंश, तेहनें विषें जिनोपदेश नोहेंज. तेहनी एह विराधनानें

३

मन्तव्यः। अत एव छद्मस्थसंयतानामुपशान्तवीतरागपर्यन्तानां यतनया प्रवर्तमानानामपि या जीवविराधना सा नियमादनाभोगवशेनायतनाजन्यैव, परमप्रमत्तसंयतानां नातिचारहेतुरपि, आशयस्य शुद्धत्वात्। एतच्च सम्भावनया अपि आत्मकृतत्वेनाज्ञातायां छद्मस्थसाक्षात्कारगम्यजीवविराधनायामवसातव्यं, ज्ञातायां च प्रायश्चित्तप्रतिपिपित्सोरेव, अन्यथा तु निश्शूकतया संयमस्यैवापगमः प्रतीत एव। न चाप्रमत्तानामयतना न भविष्यतीति शङ्कनीयं, अनाभोगजन्यायतनायाश्छद्मस्थमात्रस्य सत्त्वेन अप्रमत्ततायाः अनावाधकत्वात्। एतच्च "विग्गहीआइं सत्त्री "त्यादि नवमगाथाव्याख्यायां ग्रन्थसम्मत्या दर्शयिष्यते। तेन संयतानां सर्वत्रापि अनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण जायमाने जीवघातमृषाभाषणाद्यंशे जिनोपदेशो न भवत्येव; तथाभूताया अपि विराधनाया अयतनाजन्यत्वेन निषिद्धत्वात्। अत एव संयतानां द्रव्यतोऽपि हिंसा कर्मबन्धकारणमसत्य(पि)मपि कृतप्रत्याख्यानभङ्गेनाऽऽलोचनाविषयः। यदागमः—"से पाणाइवाए चउव्विहे पन्नत्ते–तं० दव्वओ खित्तओ कालओ भावओ" इत्यादि (पाक्षिक, पृ० १३.) प्रत्याख्यानं च सर्वविरतिपरिणामसिद्ध्यर्थमेव, तस्या अपि द्रव्यत आश्रवरूपत्वात्, सूक्ष्मपृथ्व्यादीनामिवाविरतिप्रत्ययकर्मबन्धहेतुत्वात्, भावहिंसायाः कारणत्वाच्च। द्रव्यत्वमपीह तद्विषयकप्रत्याख्यानेन वर्जनाभिप्रायवतोऽनाभोगजन्यत्वेनैव। एतेन यत्र क्वापि धार्मिकानुष्ठाने सम्भावनयाऽप्यवद्यं भवति, तदनुष्ठानविषयको जिनोपदेशो न भवति, तावन्मात्रस्याऽप्याश्रवस्योपदेशविषयत्वापत्त्या कृतसर्वसावद्यप्रत्याख्यानवतः प्रत्याख्यानभङ्गमृषाभा-

---

અજયણાથી ઊપનાપણિં નિષિદ્ધપણાથી. એતલાજ માટિં સંયતીનેં દ્રવ્યથી હિંસા તે કર્મબંધનું કારણ અણુછતીએ કર્યા પચ્ચકખાણનેં ભંગે આલોયણાના વિષય હુઇ.

જે માટેં આગમઃ-'પ્રાણાતિપાત વર્જવો તે ચ્યાર પ્રકારે પ્રરૂપ્યો. તે કિમ ? દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી કાલથી ભાવથી' પ્રત્યાખ્યાન તે સર્વવિરતિના પરિણામની સિદ્ધિનેં અર્થિ. તે દ્રવ્યથી એ વિરાધનાનેં દ્રવ્યથી આશ્રવપણાથી, સૂક્ષ્મપૃથિવ્યાદિકની પરેં અવિરતિપ્રત્યયીઆ કર્મબંધના હેતુપણાથી, ભાવહિંસાના કારણપણાથી પણિં. દ્રવ્યપણું તે ઇહાં તે દ્રવ્યવિષયક પચ્ચખ્ખાણિં કરી વર્જનાભિપ્રાયવંતને અનાભોગજન્યપણિં જ.

હિવેં એતલો ભાવાર્થ સમઝી કિણિંકિ લિખ્યું છેં જે-દ્રવ્યહિંસાનું તો પચ્ચકખાણ જ ન હુઈ. તે મિથ્યા જાણિવું. અને નવકોટિપૂર્વક પચ્ચક્ખાણ કર્યાની પ્રક્રિયાએ તેણેં સમઝી દીસતી નથી. અને દ્રવ્યહિંસાએ થઇ જાણ્યા કેડિ પ્રાયશ્ચિત કરે છેં, તે તેહનેઇ મતિં ન જોઇઇ. એતલેં જિહાંકિહાએ ધર્માનુષ્ઠાનનેં વિસંભાવનાઇ પણિં પાપ હુઈ, તે અનુષ્ઠાન વિષઇઓ જિનોપદેશ ન હુઈ. તેતલાએ આશ્રવનેં જિનોપદેશવિષયપણાની પ્રાપ્તિથી, કર્યું જે સર્વસાવદ્યનું પચ્ચકખાણ તેવંતને પચ્ચખ્ખાણનેં ભંગેં મૃષાભાષણપણાથી, કેવલી જેહવું બોલે તેહવું કરનાર ન હુઇ એહવું પ્રરૂપણારૂપ પાશચંદ્રમત પણિં ઉવેખ્યુ જાણિવું. જૈન પ્રવચનનેં વિષેં પૂર્વોક્ત પ્રકારેં તે અંશને વિષેં જિનોપદેશની પ્રાપ્તિના અનંગીકારપણાથી. તે માટિં એ ભાવ—

જે વસ્તુસમુદાય વાંછિતકાર્યનેં વિરોધી અથવા અનુપકારી હુઈ, તે અવિનાભાવ સંબંધિ થાતું પણિં અનુકૂલકારણની પરેં ઉપદેશના વિષય ન હુઈ, એહવા નિયમથિકું. જીવઘાતાદિસંબંધીની જિનની આજ્ઞા ન હુઇ જ. તે જીવઘાતનેં સ્વરૂપથી આશ્રવરૂપપણિં જ્ઞાનાદિના પ્રતિકૂલપણાથી. ઇમ ન માનીઇ તો જીવઘાતવિષયક પ્રત્યાખ્યાનની અશુદ્ધતા થાઇ વતી. પણિ જિહાં એ કરિવા વાછ્યા કાર્યનાં અનુકૂલેં કારણપણિ વ્યવહારથી સપાપ હુઈ તે વિષયિણિ જિનાજ્ઞા ક્રિયાકાલેં પણિં આદેશમુખિં ન હુઈ

षित्वात् केवली यथावादी तथाकर्त्ता न भवेत् इत्येवंप्ररूपणात्मकं पाशचन्द्रमतमप्युपेक्षितं द्रष्टव्यम् । जैनप्रवचने प्रागुक्तप्रकारेण तदंशे जिनोपदेशापत्तेरेवानङ्गीकारात् । तस्माद् अयं भावः—यद् वस्तुजातं चिकीर्षितकार्यस्य प्रतिकूलमननुकूलं वा भवेत्, तदविनाभावसम्बन्धेन जायमानमपि अनुकूलकारणवदुपदेशविषयो न भवतीति नियमात् जीवघातादिविषया जिनानुज्ञा न भवत्येव । तस्य हि स्वरूपत आश्रवरूपत्वेन ज्ञानादिप्रतिकूलत्वात्, अन्यथा तद्विषयकप्रत्याख्यानानुपपत्तेः । परं यत्र क्वापि चिकीर्षितकार्यस्यानुकूलकारणान्यपि व्यवहारतः सावद्यानि भवन्ति, तद्विषया च जिनानुज्ञा क्रियाकालेऽपि आदेशमुखेन न स्यादेव, व्यवहारतो भाषायाः सावद्यत्वप्रसक्तेः । किन्तु इष्टफलोपदर्शनेन कल्प्यत्वाभिव्यञ्जिता उपदेशमुखेनैव अवसातव्या । सा चानुज्ञा निश्चयतो निरवद्यैव, संसारप्रतनुकरणपूर्वकसानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात् । अत एव कारापणानुमोदनालक्षणो द्रव्यस्तवः साधूनामपि 'वंदणवत्तिआए पूअणवत्तिआए' इत्यादि प्रवचनवचने प्रतीतोऽप्यग्रे किञ्चिद् व्यक्तीकरिष्यते । एवं च साधर्मिकवात्सल्यादिष्वपि व्यवहारतः कारणानां सावद्यत्वेन कर्त्तव्यलक्षणद्रव्यस्तववत् साधूनामवसातव्यम् । संयतानां तु सर्वमप्यनुष्ठानं व्यवहारतः कारणतोऽपि निरवद्यमेव भवति, अन्यथा सर्वविरतिपरिणामानुपपत्त्या गृहस्थ-संयतयोरविशेषापत्तेः । अत एव विहाराद्यनुष्ठानमात्रे यतनया 'कल्प्यत्वमयतनया चाकल्प्यत्वमिति भणनेन यतनाविषयैव विधिमुखेन जिनानुज्ञा, अयतनाविषयश्च तन्निषेधः 'सविशेषणे विधिनिषेधौ विशेषणमुपसङ्क्रामत' इति

જ. તો સ્યુ ? ઇષ્ટફલને ઉપદર્શને કરી કલ્પ્યપણાઈ જણાવી ઉપદેશ મુખેં જાણવી. તે આજ્ઞા નિશ્ચયથી નિરવદ્યજ, સંસારનું અલ્પકરણ તત્પૂર્વક સાનુબંધિ-ઉત્તરોત્તરગુણોત્પાદક જે પુણ્યપ્રકૃતિનો બંધ તેહના હેતુપણાથી, એતલા જ ગાટિં કરાવવારૂપ અને અનુમોદનારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તે સાધુને પણિ 'વંદનપ્રત્યયિક 'પૂજા-પ્રત્યયિક' ઇત્યાદિસિદ્ધાંતવચનેં પ્રસિદ્ધ છેં, તોહિં પણિ આગલેં કાંઇએક સ્પષ્ટ કરિસ્યેં.

ઇમ સાધર્મિકવાત્સલ્યાદિકને વિષે પણિ વ્યવહારથી કારણને સાવદ્યપણિં કરિવા લક્ષણ દ્રવ્યસ્તવની પરિં સાધુને જાણિવું. સંયતનિં તો સર્વઇ અનુષ્ઠાન વ્યવહારથી કારણથી પણિ નિઃપાપ જ હુઇ. ઇમ નહિં તો સર્વવિરતિ પરિણામને અણઉપજાવે ગૃહસ્થ અને યતીને વિશેષ અણુ-થવાની પ્રાપ્તિથી. એતલા જ યતી વિહારાદિઅનુષ્ઠાનમાત્રને વિષે યતનાઈ કલ્પ્યપણું, અજયણાઈ અકલ્પ્યપણું એહવું કહેતેં હુતેં જયણા વિષયિણી જ વિહારાદિકની વિધિમુખિં જિનની આજ્ઞા, અજયણાવિષયક તે અનુષ્ઠાનાદિકનો નિષેધ. વિશેષણ સહિત વિશેષ્ય છે, તે જો વિશેષ્યનો બાધ હુઇ તો વિધિ અને નિષેધ તે વિશેષણને જ લાગે એ ન્યાય સિદ્ધ માનવો.

અને જે જયણાઈ પ્રવર્તતા સાધુને જીવઘાતાદિક જ્ઞાનાદિકનું પ્રતિકૂલ ન હુઇ, તે જયણારૂપ જે ઉપાધિ તેહના બલથી જાણિવુ. જયણાઈ જ તે જીવઘાતાદિકનું જ્ઞાનાદિકનું વિરોધિપણારૂપ જે સામર્થ્ય, તેહના હરવાથી. એ તો 'જે ધર્મયુક્ત જે વસ્તુ પોતાનું સ્વરૂપ મૂકિ', તે ગુણરૂપ ધર્મ તે તિહાં ઉપાધિ-ગુણ વિશેષ' એ ન્યાયઈ પૂર્વિ સમર્થ્યું છે તે જાણિવું. એમ અનુકૂલ નહીં એહવું એ વસ્તુ, ઉપદેશવિષય ન હુઇ. જિમ ક્ષુધાની વેદના ન સહઇવાઈ વતી ૧ વેઆવચ્ચવતી ૨ ઇર્યાને અર્થે ૩ સંયમને અર્થિં ૪ પ્રાણને અર્થિં ૫ છટ્ઠ કારણ ધર્મચિંતાને અર્થે'' ઇમ સાધુને છએ કારણે આહાર ગ્રહણ કરેં, તે અરિહંતે આહાર ગ્રહણ વિના અણુથાતુ એ તીખા-મધુરાદિક રસનો આસ્વાદ તે ન લાખ્યો. ક્ષુધાવેદનાદિકને વૃદ્ધિ અનિં હાનિ પ્રતિ ઉદાસીનપણિં કરીને

न्यायसिद्धो मन्तव्यः। यत्तु यतनया प्रवर्त्तमानानां साधूनां जीवघातादिकं ज्ञानादिप्रतिकूलं न भवति, तद् यतनोपाधिकमेवावसातव्यम्, यतनयैव ज्ञानादिप्रतिकूलत्वलक्षणस्य सामर्थ्यस्यापहरणात्। एतच्च 'यद्धर्मविशिष्टं यद् वस्तु निजस्वरूपं जहाति स धर्मस्तत्रोपाधि'रित्यादिना प्राक् प्रदर्शितमेवेति बोध्यम्। एवमननुकूलमपि वस्तूपदेशविषयो न भवति। यथा—

'वेअण वेयावच्चे इरिअट्ठाए य संजमट्ठाए। तह पाणवत्तिआए छट्ठं पुण धम्मचिंताए॥'

इति श्रीस्थानाङ्गे (पृ० ३५९.) इत्येवं साधूनां षड्भिः कारणैराहारग्रहणमुपदिशताऽर्हता आहारग्रहणाविनाभाव्यपि तिक्त-मधुरादिरसास्वादो नोपदिष्टः, क्षुद्वेदनादेर्वृद्धिं हानिं च प्रत्यौदासीन्येनाननुकूलत्वात्। किञ्चोपदेशमन्तरेण जायमानत्वात् आहारमाहरतस्त्यक्तुमशक्यत्वाच्चेत्युपदेशाभावे हेतुद्वयमधिकमवसातव्यम्। लोकेऽपि सद्वैद्योपदिष्टे रोगविनाशके भेषजे हर्ष-विषादादिहेतुरिष्टानिष्टरसास्वादोऽप्युपदिष्टो, भैषजाविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव वैद्येनोपदिष्टत्वादिति न कस्यापि सम्मतम्। रोगविनाशवृद्धिहेतुत्वाभावेनौदासीन्यात्। एतेन कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजामुपदिशता जिनेन कुसुमादिजीवविराधनाऽप्युपदिष्टैव, पूजाऽविनाभावित्वेन ज्ञात्वैव पूजाया उपदिष्टत्वादिति वचनमपि अपास्तम्। कुसुमादिजीवविराधनायाः पूजायाः कर्त्तुर्द्रष्टुश्चाप्रत्यक्षत्वेन पूजाविषयकपरिणामव्यवहाराहेतुत्वेन कल्पितकुसुमादीनामिव द्रव्यपूजासामग्र्यनन्तर्भूतत्वात्, उपदेशमन्तरेणाऽपि जायमानत्वात्, पूजां कुर्वता त्यक्तुमशक्यत्वाच्च। यदि च कुसुमादिजीवविराधनाया अपि कुसुमादीनामिव पूजासामग्र्यन्तर्भूतत्वमभ्युपगम्यते, तर्हि कुसुमादीनामिव तस्या अपि भूयस्त्वमेव विशिष्टपूजाङ्गत्वेन वक्तव्यं प्रसज्येत। तच्च न कस्यापि सम्मतम्। न च कुसुमादीनां भूयस्त्वेन तद्विराधनाया अपि भूयस्त्वं सिद्धमेवेति वाच्यम्, कुसुमादीनां नियमेन

અનનુકૂલપણાથી. વલી ઉપદેશ વિના એ થાવાપણાથી. આહાર કરતાં છાડવાનેં અશક્યપણાથી. વલી એ ઉપદેશના અભાવનેં વિષે હેતુ બે અધિકપણિ જાણિવા.

લોકનેં વિષેં પણિં સદ્વૈદ્યેં ઉપદેસ્યું રોગનું વિનાશક જે ઔષધ, તેહનેં વિષઇ હર્ષ અને વિષાદાદિકનો હેતુ જે ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ જે રસનો આસ્વાદપણિં વૈદ્યેં ઉપદેસ્યો, ઔષધ વિના અણુથાતા પણિં જાણીનેં જે વૈદ્યેં ઉપદિષ્ટપણાથી, એહવું કોઇને સંમત નહીં. રોગનો વિનાશ નેં વૃદ્ધિ તેહના હેતુપણાનેં અભાવેં ઉદાસીનપણાથી. એનઇં કુસુમાદિકેં જિનેંદ્રપૂજાને ઉપદેશનો જે જિન, તેણિં પુષ્પાદિજીવની વિરાધનાપણિ ભાખી જ, પૂજાના ઉપદેશપણાથી એ વચનપણિ ટાલ્યું. પુષ્પાદિકની જીવ વિરાધનાનિં પૂજાના કરનારને અને દેખનારનેં અપ્રત્યક્ષપણિં પૂજાવિષયક જે પરિણામ તેહના વ્યવહારનેં અકારણપણિં, કલ્પિતફૂલ જે હીરના, તેહની પરિં દ્રવ્યપૂજાની સામગ્રીમાહિં અનતર્ભૂતપણાથી ઉપદેશ વિના એ થાવાપણાથી, પૂજા કરનેં છાડવાના અશક્યપણાથી.

વલી જો કુસુમાદિકની જીવની વિરાધનાને પણિં કુસુમાદિકની પરિં પૂજાની સામગ્રીમાહિં અંતર્ભૂતપણું જો માનીઇં, તઉ કુસુમાદિકની પરિં તેહનું પણિ બહુપણું વિશિષ્ટપૂજાના અંગપણું કહેવું થાઇ. તે તો કોઇનેં સમત નહીં. કુસુમાદિકને બહુપણિ તેહની વિરાધનાનું પણિ બહુપણું સિદ્ધ જ એહવું ન કહેવું. કુસુમાદિકનેં નિયમેં સચિત્તપણાના અભાવથી. જે માટે આગમ 'દુવિહત્તિ' એ તો પૂર્વિં કહિઉં જ છેં. તોહે કેવલીનેં વચનેં પણિ બહુપણાના નિશ્ચયનેં અભાવે વિશિષ્ટપૂજા એહવી બુદ્ધિના જનકપણાના અભાવથી કિમ પૂજાનું કારણપણું તે વિરાધનાનેં ? એહવું વિચારવું.

सचित्ततायाः अभावात् । यदागमः–'दुविहा पुढविकाइआ पं० तं०–परिणया चेव अपरिणया चेव जाव वणप्फइकाइआ' त्ति प्राग् उपदर्शितमेव । तथा च केवलिवचसापि भूयस्त्वस्य निश्चयाभावेन विशिष्ट-पूजेतिबुद्धिजनकत्वाभावात् कथं पूजाङ्गत्वं तस्या ? इति पर्यालोच्यम् । अयं भावः–ज्ञानाद्याराधनं हि ज्ञानादिहेतूपकरण-तज्जन्यक्रियाभिरेव भवति । तत्र ज्ञानाराधनहेतूपकरणानि-अध्येत्रध्यापक-पुस्तकादीनि तत्साध्यक्रिया च योगोपधानतपोविनयश्रद्धाघोषणाध्ययनाध्यापनादिरूपा । एवं दर्शनाराधनाहेतूपकरणानि–प्रत्यासन्नमुक्तिः सम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्वाभिमुखो वा भव्यजीवः तथा साधु–जिनप्रतिमादीनि, तत्साध्यक्रिया च जीवाजीवादिपदार्थानां सम्यग्स्वरूपश्रवणश्रावण पूजास्तुत्यादिरूपा । तथा चारित्राराधनहेतूपकरणानि–तथाभूतो भव्यो मनुजशरीरं रजोहरणादीनि चतुर्दशोपकरणानि, तत्साध्यक्रिया च इच्छाकारादिदशविध-सामाचारीपालनेर्यासमित्यादिप्रत्युपेक्षणापर्यन्तक्रियाः । ताश्च सर्वा अपि यतनाविशिष्टा एव मोक्षमार्गतया जिनेनोपदेशद्वाराऽनुज्ञाताः । यतना चेह विधिमुखेन निषेधमुखेन वा जिनोपदेशेन प्रवर्त्तनं निवर्त्तनं चेतिरूपाऽवसातव्या । एतेन जैनाभासानामिच्छाकारादिसामाचारी न भवति; तीर्थंकरमूलकत्वाभावेन जिनोपदेशाभावादिति दर्शितं बोध्यम् । एवं ज्ञानाद्याराधनसामग्र्यनन्तर्भूतं जीवघातादिकं जिनानुज्ञा-विषयो न भवति इति बोध्यम् । तेषां च तथाभूतानां ज्ञानादीनां त्रयाणामपि परस्परानुविद्धत्वेन समुदितानामेव मोक्षमार्गत्वं, 'सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्गः' इति वचनात् । तेषां च अवान्तर-व्यापारानधिकृत्य भेदेऽपि मोक्षमार्गत्वेनाविशेषात् । यदागमः—

"णाणं पयासगं सोहगो तवो संजमो अ गुत्तिकरो । तिण्हंपि समाजोगे मोक्खो जिण-

---

એ ભાવ-જ્ઞાનાદિકનું આરાધન તે જ્ઞાનાદિગુણહેતુ ઉપકરણ અનઈ તજ્જનિત ક્રિયાઇ જ હુઈ. તિહાં જ્ઞાનના આરાધનહેતુ ઉપગરણ-ભણનાર ભણાવનાર અને પુસ્તકાદિક તેણિં સાધ્યક્રિયા તે યોગ ઉપધાનતપ-વિનય-શ્રદ્ધા-ઘોષણા-ભણવું-ભણાવવું ઇત્યાદિક. સમકિત આરાધનહેતુ ઉપકરણ-આસન્નમુક્તિ છઈ જેહનેં એહવો સમ્યગ્દૃષ્ટિ અથવા સમ્યક્ત્વની અભિમુખ ભવ્યજીવ વલી સાધુ-જિન-જિનની પ્રતિમાદિક અને તેણિં સાધ્યક્રિયા તે જીવાજીવાદિપદાર્થનું ભલીરીતિં સ્વરૂપનું સાંભલવું સંભલાવવું પૂજા-સ્તુત્યાદિરૂપ.

તિમ ચારિત્રના આરાધનના હેતુ ઉપકરણ-તેહવો ભવ્યમનુષ્યનું શરીર-રજોહરણાદિક ચઉદ ઉપકરણ અને તેણિં સાધ્યક્રિયા તે ઇચ્છાકારાદિ દશવિધસમાચારીનું પાલન-ઇર્યાસમિતિ આદિ દેઇ પડિલેહણપર્યંત ક્રિયા. તે સર્વે યતનાવિશિષ્ટ જ મોક્ષમાર્ગપણિં જિને ઉપદેશદ્વારાઈ કહીઓ. યતના તો વિધિમુખિં અથવા નિષેધમુખે જિનોપદેશેં પ્રવર્તના અથવા નિવર્તના રૂપ જાણવી એતલેં જૈનાભાસનેં ઇચ્છાકારાદિ સામાચારી ન હુઈ. તીર્થંકરમૂલપણાને અભાવે જિનના ઉપદેશના અભાવથી એહવું દેખાડ્યું જાણિવું.

ઇમ જ્ઞાનાદિકની સામગ્રીમધ્યે ભલ્યું નહિં એહવું જે જીવઘાતાદિક, તે જિનની આજ્ઞાનો વિષય ન હુઇ એહવું જાણવું તે જે તથાભૂત જ્ઞાનાદિક તે ત્રિણિનેં પણિ માહોમાહિં સંબંધપણાથી એહનેં જ મોક્ષમાર્ગપણું જાણવું. 'જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર મિલ્યાં જ મોક્ષમાર્ગ' એહવા વચનથી. તેહનેં અભ્યંતર વ્યાપાર ઉદ્દેશીનેં ભેદ છતે પણિ મોક્ષમાર્ગપણિં અવિશેષથી. જે માટેં આગમ-'જ્ઞાન પ્રકાશક, શોધક તે તપ, સંયમ તે ગુપ્તિનું કરનાર એ તીનેનેં સમાયોગેં મોક્ષ જિનશાસનનેં વિષેં કહિઉ' એ જ્ઞાનાદિકનું આરાધન તેં સર્વજ્ઞની આજ્ઞારૂપ જે યતના, તે વિના ન થાઈ. જે માટેં આગમ છેં.—

'આજ્ઞાઇજ ચારિત્ર, તે આજ્ઞાનેં ભંગે જાણિ સ્યું ન ભાંગ્યું ? આજ્ઞાનેં અતિક્રમતો કેહના

सासणे भणिओ " ॥१॥ त्ति। आ० नि० (पृ० ११०, गा० १०३.) तेषां चाराधनं सर्वज्ञाऽऽज्ञालक्षण-यतनामन्तरेण न स्यात्। यदागमः—

'आणाइ च्चिअ चरणं, तब्भंगे जाण न किं भग्गंति ?। आणं च अइक्कंतो कस्साएसा कुणइ सेसं ?' ॥१॥ त्ति उपदे०-(गा० ५०५.) तथा अन्यत्राप्युक्तम्— 'तित्थयराणा मूलं णियमा धम्मस्स तस्स वाघाए। किं धम्मो किमधम्मो णेवं मूढा वियाणंति' ॥१॥ त्ति उपदेशपदे। (गा० ६८०) वृत्ती तु उभयोरपि वक्ष्येते। तत्र तीर्थकृतामाज्ञोपदेशस्त्वेवं-कर्मक्षयनिमित्तं प्रत्युपेक्षणेर्यासमित्यादिषु संयमानुष्ठानेषु संयता यतनया प्रवर्त्तेरन् नान्यथा, संसारकारणत्वादित्येवं कार्यकारणभावाभिव्यञ्जकाभ्यां विधिनिषेधमुखाभ्यामेवात्रसातव्यः। न पुनस्त्वमित्थं कुरु इत्यादिसाक्षादादेशमुखेनापि। यदागमः- " अरिहंतो भगवंतो ' इत्यादि प्रागुपदर्शितमेव। ननु भो ! यतनया नद्युत्तारवत् कुसुमादिभिर्जिनेन्द्र-पूजाऽपि यतनया संयतानां भवत्विति चेन्नैवं, कर्त्तव्यलक्षणे द्रव्यस्तवे संयतानां यतनाया एव असम्भवात्। तत्कथमिति ? चेदुच्यते-संयतानां नद्युत्तारादौ यतना त्रसस्थावरजीवरक्षार्थमेव भवति, जीवमात्र-विराधनायाः सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातत्वात्। अत एव नद्युत्तारे 'एगं पायं जले किच्चे' त्यादिविधिना त्रसस्था-वरजीवरक्षार्थमेव यतना भणिता, तथैव सर्वविरतिसंस्थितेः। द्रव्यस्तवे च यतना स्थावरजीवरक्षार्थं न सम्भवत्येव, तदीयशरीराणामेव पृथिवीदल-जल-कुसुमादीनां प्रासाद-प्रतिमापूजाङ्गत्वात्, किन्तु त्रसजीवरक्षा-र्थमेव यतना सम्भवति, तथैव सम्यक्त्वसंस्थितेः। अत एव जैनप्रवचने त्रसजीवाङ्गं प्रासादप्रतिमापूजाङ्गत्वेन क्वापि नोक्तम्, स्वप्रयत्नसाध्यस्य तस्य सम्यक्त्वनाशहेतुत्वात्। न च पृथिव्यादीनां स्वल्प-स्वल्पतरादि-

---

आदेशथी करे छे सर्व' तिम अन्यत्र पणि कहिउं छे-तीर्थंकरनी आज्ञा ते मूल नियमें धर्मनुं, अने तेहने व्याघातें स्युं धर्म ? स्युं अधर्म ? एहवुं मूढ नथी जाणता.' वृत्ति तउ बिहुंगाथानी आगलि कहिस्ये, तिहां तीर्थंकरनो आज्ञानो उपदेश एम छे-कर्मक्षयनिमित्त पडिलेहणा इर्यासमित्यादिक संयमानुष्ठानने विषे संयती ते जयणाइ प्रवर्त्तइ, अन्यथा नही. संसारना कारणपणाथी. इणी रीतिं कार्यकारणना जणावनार जे विधि अने निषेध तन्मुखि जाणिवो. पणि तुं ' इम करि ' एहवे आदेशमुखें नहीं. इहा आगम तो ' अरिहंता ' इत्यादि रीतिं पूर्वि देखाडयु छे.

पूछे छे-जयणाइं नद्युतारनी परिं कुसुम दिकें जिनेंद्रपूजा पणि जयणाइ यतीने हउ.; एहवुं जो पूछे छें ते उपरि कहे छे-म बोलिं करिवारूप जे द्रव्यस्तव तिहां यतीने जयणाना असंभवथी. ते किम एहवु जो, ते उपरि कहीइ छे-संयतीनइ नद्युत्तारादिकने विषें यतना ते त्रसस्थावरजीवरक्षा-नइ अर्थि हुइ. जीवमात्रनी विराधनाने सावद्यपणिं पच्चक्खाण कर्यापणाथी. एतला ज यती नद्युत्तारने विषि एक पाद जलने विषे इत्यादि विधिं त्रसस्थावर जीवनी रक्षाने अर्थि यतना कही. तिमज सर्व-विरतिनी मर्यादाथी. द्रव्यस्तवने विषें जयणा तो स्थावर जीवनी रक्षार्थि न संभवे. स्थावर शरीर जे पृथि-विदल-जल-कुसुमादिकने प्रासादप्रतिमा पूजाना अंगपणाथी. तो स्युं ? त्रसजीवनी रक्षानि अर्थि हुइ. तिमज मर्यादा सम्यक्त्वनी छेंवती.

एतलांजवती जैन प्रवचनने विषिं त्रसजीवनुं अंग ते प्रासाद-प्रतिमा पूजाना कारणपणि किंहाए नथी कहिउं. पोतानि प्रयत्ने साध्य जे त्रसाग तेहने समकितना नाशना कारणपणाथी. पृथिव्यादिकने थोडे व्यापारें स्थावर-जीवविषयिणी जयणा संभवे, किम तेहनो निषेध ? एहवुं न

व्यापारेण स्थावरजीवविषयाऽपि यतना सम्भवति, कथं तन्निषेध ? इति वाच्यम्, सांसारिकारम्भमधिकृत्याप्यंशतस्तथात्वात्, तस्या अपि सर्वारम्भपरिजिहीर्षयैव सर्वविरतितुल्नारूपत्वात्। न चैवं द्रव्यस्तवे सम्भवति, द्रव्यापूजादेरभावप्रसक्तेः, तथाभूतयतनायाः सर्वारम्भपरिजिहीर्षापूर्वकत्वात्। यत्र यस्य वस्तुनः स्वल्पत्वं शोभनं तत्र तस्याभावः सुतरामेव शोभन इति तवापि सम्मतम्। तस्मादप्रत्याख्यातपृथिव्यादिस्थावरजीवारम्भपरिग्रहवतामेव कर्त्तव्यलक्षणे द्रव्यस्तवेऽधिकारो मन्तव्यः। तत्र अधिकारिणां तेषां प्रासादप्रतिमापूजादौ क्रियमाणे पृथिवीदलजलकुसुमादीनामल्पतैव श्रेयस्करी यतनारूपत्वादिति मनसापि चिन्तनं बोधिबीजनाशादिहेतुः। यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—

'अण्णत्थारंभवओ धम्मे णारंभओ अणाभोगो। लोए पवयणखिंसा अबोहिबीअंति दोसा य' ॥१॥ त्ति चतुर्थपञ्चाशके (पृ० ९५.) वृत्त्येकदेशो यथा—'अन्यत्र-अधिकृतस्नानादेरपरत्र विविधदेहगेहादिकर्मसु आरम्भवतो-भूतोपमर्दनकारिणः सतो देहिनः धर्मे-धर्मविषये जिनार्चनादिनिमित्तमित्यर्थः। अनारम्भोत्ति। अनारम्भ एवानारम्भकः-भूतोपमर्दनपरिहारः, किमित्याह-अनाभोगो-ज्ञानाभावो वर्त्तते, अनाभोगकार्यत्वादनारम्भस्य। अथवाऽनारम्भतोऽनारम्भादनाभोगोऽवसीयते, ज्ञानाभावे एव हि शास्त्रानुमतोऽपि जिनार्चनादिगत आरम्भोऽकृत्यतया अवभासते। तथा लोके-शिष्टजने तन्मध्य इत्यर्थः, प्रवचनखिंसा-जिनशासनाऽश्लाघा, पूजाविधानाप्रतिपादनपरं जिनशासनमन्यथा कथमार्हताः शौचादि-

---

કહેવુ, સાંસારિક આરંભ ઉદ્દેશીને અંશથી તિમપણાથી, તે સ્થાવરજીવવિષયક જયણાને પણિ સર્વારંભ પરિહરવાના ઇચ્છાઇજ સર્વવિરતિના તુલનારૂપપણાથી. ઇમ દ્રવ્યસ્તવે સંભવે નહી. દ્રવ્ય પૂજાદિકને અભાવપ્રસંગથી. તેહવી જયણાને સર્વારંભનિં પરિહરવાની ઇચ્છા પૂર્વકપણાથી.

જિહા જે વસ્તુનુ અલ્પપણું ભલું તિહા તે વસ્તુનો અભાવ અતિહિં શોભન, એતો તુઝને પણિ સંમત તે માટિં અણુપચ્ચખ્યો જેણિં પૃથિવ્યાદિ સ્થાવરજીવનો આરંભ – પરિગ્રહ, તેહનેજ કરિવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તિહા અધિકાર માનવો. તિહા જે અધિકારી તેહને પ્રાસાદપ્રતિમા પૂજા કરતાં પૃથિવી દલ-જલ-પુષ્પાદિકની અલ્પપણાઇજ ભલી, જયણારૂપપણાથી, એહવું મનમાહિં પણિ ચિંતન, તે બોધિબીજનાશાદિકનો હેતું. યે માટિં કહિઉં છે શ્રીહરિભદ્ર સૂરીઇ ' સંસારકામિ આરંભવંતને ધર્મનિં વિષિં અનારંભ તે અનાભોગ, લોકને વિષેં પ્રવચનની નિંદા, અબોધિ-બીજ ઇત્યાદિ દોષ ' ચતુર્થ પંચાશકનું એ વચન.

વૃત્તિનો એક દેશ યથા-પૂજતાં સ્નાનાદિ કરવાથી બીજે ઠેકાણેં વિવિધ ગેહ-દેહાદિક કર્મને વિષેં આરંભવંતને-પ્રાણીને ઉપમર્દનના કરનાર દેહીને ધર્મનિં વિષિં જિનપૂજનાદિ નિમિત્ત અનારંભ તે સ્યુ ભૂતની હિંસાનો પરિહાર સ્યું કહીઇ ? જ્ઞાનનો અભાવ, અનાભોગનું કાર્યપણું છે અનારંભને અથવા અનારંભથી અનાભોગ જાણીઇ, જ્ઞાનને અભાવેજ શાસ્ત્રસિદ્ધ જે જિનાર્ચનાદિકનો આરંભ તે અકર્તવ્ય પણિ ભાસે છે. શિષ્ટજનમધ્યે જિનશાસનની નિંદા, કેહવી ? ' પૂજા વિધાનનું અણકહિનાર જિનશાસન ' નહીંતર કિમ શ્રાવક શૌચાદિક (વિના) જિન પૂજે છે ઇત્યાદિરૂપ હુંઇ, તે નિંદા તે જન્માતરને વિષેં જિનધર્મની અપ્રાપ્તિનું બીજનું હેતુ, એતલેં અબોધિબીજ અબોધિનું બીજજ. એ ત્રણ્ય દૂષણ હુઇ, ચશબ્દ તે અનાભોગની અપેક્ષાઇ સમુચ્ચય બોલેં. અથવા સંસારઅપ્રાપ્તિલક્ષણ જે દોષ તેહને અર્થિં તે અબોધિબીજ સપજઇ, ઇતિશબ્દ તે સમાપ્તિને વિષઇ. ' તે વતી દ્રવ્યથી નાહેં અને શુદ્ધવસ્ત્રે જિનપૂજા કરવી એહવું સ્થિત છે. એ ગાથાર્થઃ। તિહાં કારણ સ્યું ? પ્રાસાદપ્રતિમા-

व्यतिरेकेणाऽपि जिनं पूजयन्तीत्यादिरूपा भवति। सा चायोधेः–जन्मान्तरे जिनधर्माप्राप्तेर्बीजमिव बीजहेतुरबोधिबीजम् इत्येतावनन्तरोक्तौ दोषौ–दूषणे भवतः। चशब्दोऽनाभोगापेक्षया समुच्चयार्थः। अथवा दोषाय–भवप्राप्तिलक्षणाय तदबोधिबीजं सम्पद्यते। इतिशब्दः समाप्तौ। ततो द्रव्यतः स्नानेन शुद्धवस्त्रेण च जिनपूजा विधेयेति स्थितमिति गाथार्थः'। तत्र निदानं तावत् प्रासाद–प्रतिमापूजा–साधर्मिकवात्सल्यादेरुच्छेदापत्तिरेव। तथा भूयोभिः पृथिवीदल–जल–कुसुम–भोजनविधिप्रभृतिभिः क्रियमाणेषु विशिष्टप्रासादप्रतिमापूजासाधर्मिकवात्सल्यादिषु प्रवर्धमानः शुभाध्यवसायो दूरे, प्रत्युत जीवविराधनालक्षणायतनाभयेन तद्विषयकशुभपरिणामस्य हानिरनिवार्यैवेति बोध्यम्। तस्मात् कृतसर्वसावद्यप्रत्याख्यानवतां साधूनां द्रव्यस्तवे स्वयं कर्त्तव्यतयाऽधिकाराभाव एव, अन्यथा द्रव्यस्तवभावस्तवयोरुभयोरप्युच्छेदः प्रसज्येत। यतः कुसुमादिसुवर्णालङ्कारपर्यन्तैः प्रशस्तद्रव्यैः क्रियमाणो द्रव्यस्तवः परिग्रहाविनाभूतः। परिग्रहवतां चारम्भादिवर्जनाभिप्रायाभावेन प्रथम-पञ्चममहाव्रतयोरभावे तदविनाभाविनां मृषाभाषणविरमणादीनां त्रयाणामपि मध्यवर्तिनां महाव्रतानामभावात् सर्वविरत्युच्छेदः। तदुच्छेदे च जिनेन्द्रपूजाऽपि द्रव्यस्तवो न भवेत्, भावस्तवकारणत्वेनैव द्रव्यस्तवत्वात्। यदुक्तम्—

"भूतस्य भाविनो वा भावस्य हि कारणं तु यल्लोके। तद् द्रव्यं तत्त्वज्ञैः सचेतनाचेतनं कथित" ॥१॥ मिति। एवं स्वरूपयोग्यतयाऽपि कारणं न भवति, कार्यस्यात्यन्तासत्त्वात्। नहि गगनकुसुमस्य कारणं किमपि स्वरूपयोग्यतयाऽपि सम्भवति। अत एव सम्यग्दृशां गृहिणामेव द्रव्यस्तवः कर्त्तव्यतया युक्तः, सर्वविरतिलक्षणस्य कार्यस्य भावस्तवस्यान्ततः स्वरूपयोग्यतयाऽपि कारणत्वात्। अयं भावः-श्रावकाणां पञ्चाप्यणुव्रतानि क्रमेण पञ्चानां महाव्रतानां देशभूतानि। एतच्चाणुव्रतत्वाऽन्यथानुप-

---

પૂજા–સાધર્મિકવાત્સલ્યાદિકની ઉચ્છેદની પ્રાપ્તિ જ. વલી પૃથિવીના દલ–જલ–પુષ્પ–ભોજનવિધિ પ્રભૃતિ કરીતાં જે પ્રાસાદપ્રતિમા–પૂજા–સાહમીવત્સલાદિક તેહને વિષે વધતો શુભભાવ તો દૂર, સાહમું જીવવિરાધનારૂપ અજયણાને ભયે તે વિષઈઓ જે શુભપરિણામ તેહની હાનિ અણવારીતી હુઈ એહવું જાણિવું.

તેવતી કહ્યું છે સર્વસાવદ્યનું પચ્ચક્ખાણ જેણિ એહવા સાધૂને દ્રવ્યસ્તવને વિષે કર્તવ્ય પણિ અધિકારનો અભાવ જ. ઇમ ન માનીઇ તો દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવ એ બિહુનો એ ઉચ્છેદ થાઇ. જે માટે પુષ્પાદિ સુવર્ણાલંકારપર્યંતિ પ્રશસ્તદ્રવ્યેં કરાતી દ્રવ્યસ્તવ તે પરિગ્રહ વિનાભૂતનિં (પરિગ્રહના) અભાવેં અણુથાતો. પરિગ્રહવતને આરંભાદિક વર્જવાના અભિપ્રાયને અભાવેં પ્રથમ અને પંચમ મહાવ્રતનેં અભાવેં તે વ્રત વિનાં અણુથાતા જે મૃષાભાષણવિરમણાદિક ત્રિણિ વ્રત જે મધ્યવર્ત્તિ તે મહાવ્રતના અભાવથી સર્વવિરતિનો ઉચ્છેદ. તેહને ઉચ્છેદે જિનેંદ્રપૂજા પણિ દ્રવ્યસ્તવ ન હોઇ, ભાવસ્તવનેં કારણ પણિં જ દ્રવ્યસ્તવ પણાથી, જે માટેં કહિઉં છે.

'થયા થાસે' એહવા પદાર્થનું કારણ જે લોકનેં વિષે તે દ્રવ્ય, તત્વજ્ઞઈ સચેતન અથવા અચેતન કહિઉ' ઇમ સ્વરૂપયોગ્યતાઇપણિ કારણ ન સંભવેં. કાર્યના અત્યંતે અસત્યપણાથી. આકાશફૂલનું સ્વરૂપયોગ્યતાઇપણિ કાંઇ કારણ સંભવેં નહિં. એતલા જ વતી સમ્યગ્દૃષ્ટી ગૃહસ્થનેજ દ્રવ્યસ્તવ કર્ત્તવ્યપણિ યુક્ત. સર્વવિરતિરૂપ જે ભાવસ્તવ તેહનેં વસ્તુગતિં સ્વરૂપયોગતાઇ પણિં કારણપણાથી. એ ભાવ–શ્રાવકને પંચ અણુવ્રત તે પંચમહાવ્રતનાં દેશભૂત છે. એતો અણુવ્રતપણાની અન્યથા અયુક્તપણાઇઇ. પ્રસિદ્ધજ, અણુપણાને મહત્પણાના સાપેક્ષપણાથી.

पर्यां प्रतीतमेव, अणुत्वस्य महत्त्वसापेक्षत्वात् । एवं यथा स्थूलप्राणातिपातविरतिलक्षणमणुव्रतं सर्वप्राणातिपातविरतिलक्षणे महाव्रतेऽन्तर्भवति, तथा द्रव्यस्तवोऽपि परिग्रहस्य देशपरित्यागलक्षणः सर्वपरिग्रहपरित्यागलक्षणे पञ्चममहाव्रतेऽन्तर्भवति । स च शेषाणुव्रतवच्चारित्रतुलनारूपः । यदुक्तम्—

'यः सद्‍ बाह्यमनित्यं च क्षेत्रेषु न धनं वपेत् । कथं वराकश्चारित्रं दुश्चरं स समाचरेत् ?' ॥१॥ इति योगशास्त्रे (पृ० २०९) क्षेत्राणि च 'खित्तवासी णाममेगे णो अखित्तवासी' इत्यादिमेघदृष्टान्तेन सामान्यतः श्रीस्थानाङ्गे भणितान्यपि सङ्ख्यया प्रवचनप्रसिद्धानि सप्त भवन्ति । यदुक्तम्—

'जिणभवण-बिंब-पुत्थय-संघसरूवेसु सत्तखित्तेसु । जं ववियं धणबीअं तमहं अणुमोअए सुकयं' ॥१॥ ति । आतुरप्रत्याख्यानप्रकीर्णके तु यात्रा प्रतिष्ठा चेतिद्वयमधिकं तत्प्रक्षेपेण नवाऽपि भवन्ति सर्वविरतिप्रतिपत्तौ च स्थूलप्राणातिपातविरतिप्रभृतीनामणुव्रतानामिव स्वयं कर्त्तव्यलक्षणस्य द्रव्यस्तवस्याप्यभाव एव, पञ्चमहाव्रतान्तर्भूतत्वेन सिद्धप्रयोजनात् । यद्यपि पूजालक्षणो द्रव्यस्तवः सम्यक्त्वाराधनहेतुत्वेन सम्यक्त्वकृत्यं, तथापि परिग्रहपरित्यागांशमधिकृत्य पञ्चमाणुव्रतेऽप्यन्तर्भवति, परं सुश्रावकः संसारप्रतनुकरणनिमित्तं कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजां कुर्यादिति वस्तुस्वरूपावबोधकेन जिनोपदेशेन द्रव्यस्तवो निश्चयतोऽनुज्ञाविषयो भवति । उपदेशद्वारा परैः कारापणरूपत्वात्, संसारप्रतनुकरणपूर्वकपुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन निश्चयतो निरवद्यत्वात् । न पुनस्त्वमित्थं कुरु इत्यादेशमुखेन व्यवहारतोऽनुज्ञाविषयो भवति । स्थावरजीवाङ्गानां पृथिवीदलजलकुसुमादीनां प्रासादप्रतिमापूजाङ्गत्वेन व्यवहारतः

એમ જિમ સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરતિરૂપ અણુવ્રત તે સર્વપ્રાણાતિપાતવિરતિરૂપ જે મહાવ્રત તે મધ્યે અંતર્ભવે, તિમ, દ્રવ્યસ્તવપણિ પરિગ્રહના દેશપરિત્યાગરૂપ, સર્વપરિગ્રહપરિત્યાગરૂપ જે પાંચમું મહાવ્રત તેહને વિષે અંતર્ભાવ પામિં. તે બીજા વ્રતની પરિં ચારિત્રતુલનારૂપ જાણિવું. જે માટે કહિઉં છે 'જે બાહ્ય અનિત્ય છતું તે ક્ષેત્રનિં વિષિં ધન ન વાવે', કિમ ભિખારી તે કઠિન ચારિત્રપ્રતિં આચરે' ? ક્ષેત્ર તે 'ક્ષેત્રે વરસે પણિં અક્ષેત્રે ન વરસે' એ આદિ મેઘને દષ્ટાંતે સામાન્ય પ્રકારિ સ્થાનાંગવિષે કેહ્યાં છે. પણિ સંખ્યાઇં પ્રવચન પ્રસિદ્ધ સાત કહ્યા છે. જે માટે કહિઉં છે—' જિનભવન ૧ જિનબિંબ ૨ પુસ્તક ૩ ચતુર્વિધસંઘરૂપ સાત ક્ષેત્રને વિષે જે વાવિઉં ધનરૂપ બીજ તે હું અનુમોદું છું સુકૃત. યાત્રા અને પ્રતિષ્ઠા બેનિં પ્રક્ષેપે નવ પણિ ક્ષેત્ર હુઇં.

સર્વવિરતિ પ્રતિપત્તિને વિષે સ્થૂલપ્રાણાતિપાતવિરતિપ્રમુખ અણુવ્રતની પરિં પોતે કરિવારૂપ દ્રવ્યસ્તવનો અભાવજ. પાચમા (પાંચ) મહાવ્રતમાહિં મેલવે કરી સિદ્ધકાર્યથી. જઉ એ પૂજારૂપ દ્રવ્યસ્તવ તે સમ્યક્ત્વારાધનને હેતુ પણિં સમકિતનું કરણી, તઉહે પરિગ્રહનો પરિત્યાગ સ્વરૂપ અંશ આશ્રયીને પાંચમા અણુવ્રતને વિષે પણિં અંતર્ભાવ પામે. પણિ સુશ્રાવક તે સંસાર અલ્પ કરિવાને અર્થિં કુસુમાદિકે જિનેંદ્રની પૂજા કરે, એહવે વસ્તુસ્વરૂપને જણાવનારે જિનોપદેશે દ્રવ્યસ્તવ નિશ્ચયથી આજ્ઞાનો વિષય હુઇં: ઉપદેશદ્વારાઇં પર પાસે કરાવવારૂપપણાથી, સંસારને અલ્પકરણપૂર્વક આગલિં વૃદ્ધિ હેતુ જે પુણ્યપ્રકૃતિબંધને કારણ પણિં નિશ્ચયથી નિરવદ્યપણાથી.

પણિ 'તું કરિ' ઇણી રીતિ આદેશમુખે વ્યવહારથી આજ્ઞાનો વિષય ન હુઇ. સ્થાવરજીવનાં અંગ જે પૃથિવીદલ-જલ અને કુસુમાદિ તેહને પ્રાસાદપ્રતિમા પૂજાને અંગપણિં વ્યવહારથી કારણને

कारणानां सावद्यत्वात् । एतच्च वक्ष्यमाणकूपदृष्टान्तान्यथानुपपत्त्यैव सिद्धम् , सावद्यभाषायाश्च परित्यक्तत्वात् । न च व्यवहारतः कारणानां सावद्यत्वेन तत्परित्याग एव कल्पनीयः , सांसारिकारम्भप्रवृत्तानां तथाकल्पनाया अपि सम्यक्त्वनाशादिहेतुत्वात् । एतच्च 'अण्णत्थारंभवओ' इत्यादिसम्मत्यानन्तरं (पत्रांक २३) प्रदर्शितमेव । एवं यत् किमपि धार्मिककृत्यं व्यवहारेण कारणतः सावद्यं भवति, तद्विषया चानुज्ञा उपदेशमुखेनैव निश्चयतोऽवसातव्या । यथा अनुकम्पादानम् । यतोऽनुकम्पा हि कृपणादिविषयैव स्यात् । यदुक्तम्—

'कृपणेऽनाथदरिद्रे व्यसनप्राप्ते च रोगशोकहते । यद्दीयते दयार्थं तदनुकम्पा भवेद्दानं' ॥१॥ मिति । तच्च दानं सम्यक्त्वलक्षणत्वेन पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वादनुकम्पोपाधिकं निश्चयतो निरवद्यमपि व्यवहारतः सचित्ताद्यन्नपानादिदानेन मिथ्यादृशां पोषणं सावद्यमेव । तेनोपदेशद्वाराऽनुज्ञा, न पुनरादेशेन साक्षादपि, भाषायाः सावद्यत्वप्रसक्तेः । यदि च निश्चयतो जिनानुज्ञा न स्यात्, तर्हि धार्मिककृत्यं जिनाज्ञाबाह्यं निष्फलमेव भवेत् । यदुक्तम्—

'आणाइ तवो आणाइ संजमो तह य दाणमाणाए । आणारहिओ धम्मो पलालपूलुव्व पडिहाइ' ॥१॥ त्ति । एवं यत् किमपि धार्मिकानुष्ठानं व्यवहारेण कारणतः सावद्यं न भवति, तत्राभ्यर्थनायां क्रियाकाल एवादेशमुखेनापि साक्षादनुज्ञा भवत्यपि । यथा देशविरति–सर्वविरतिप्रतिपत्तिसमये अनुज्ञादानं साक्षादेव, फलवत्त्वेन भाषाया निरवद्यत्वात् । अन्यथा तु दीक्षां जिघृक्षतापि विज्ञप्तो

सावद्यपणाथी. ए सावद्यपणुं ते कहीतां जे कूपदृष्टांत तेहनी अन्यथा अयुक्तताईज सिद्ध छे. सावद्यभाषाने छांडवापणाथी व्यवहारथी कारणने सावद्यपणें तेहनो परित्यागज कल्पवो, इम न कहेवुं. सांसारिक आरंभई प्रवर्त्याने तेहवी कल्पनाने पणि सम्यक्त्वनाशादिकना हेतुपणाथी, ए तो 'अण्णत्थारंभवओ' ए गाथाइं हिवडाज देखाडिउ.

इम जे कोइ ए धर्मकार्य व्यवहारें कारणथी सावद्य हुंइ ते विषयिणि आज्ञा ते उपदेशमुखिंज निश्चयथी जाणवी. जिम अनुकंपादान. जे माटिं अनुकंपा ते कृपणादिकविषयिणि ज हुइं. जे माटिं कहिउ छें–कृपण १ अनाथ २ दरिद्र ३ व्यसनप्राप्त ४ रोगशोकहत ५ एतलाने विषें दयाइं जे दान, ते अनुकंपादान. ते दान समकितने लक्षणपणें पुण्यानुबंधि जे पुण्यप्रकृति, तेहना बंधना कारणपणाथी, अनुकंपाणुकारती निश्चयथी निःपाप पणि व्यवहारथी सचित्त अन्नपानादि दानें मिथ्यात्वीनुं पोषणुं ते सपापज. ते वती उपदेशद्वाराइं आज्ञा, पणिं साक्षात् आदेशमुखें नहीं. भाषनें सावद्यपणुं थाई वती.

जउ निश्चयथी जिननी आज्ञा न हुइ तउ जिनाज्ञाबाह्य धर्मकर्तव्य ते निःफलज हुइ. जे माटिं कहिउं छे 'आज्ञाइं तप, आज्ञाइं संयम, दान पणि आज्ञाइं, आज्ञारहित धर्म ते पलाल पूळीनीपरें निःफल जाणिवो.' इम जे कांई अनुष्ठान व्यवहारें कारणथी सावद्य न हुई, तिहां प्रार्थनाने विषें क्रियाकालेज आदेशमुखें पणि साक्षात् आज्ञा हुई, पणि जिम देशविरति–सर्वविरतिप्रतिपत्ति समयें आज्ञानुं दान साक्षात् ज फलवंत पणि भाषाने निःपापपणाथी, इम नहिं तिहां तो दीक्षा वांछते पणि वीनव्यो भगवंत यथासुख इमज कहेतो हुओ, पणिं हुं अहे इम नही. भावपराहृत्ति आज्ञाने निःफल पणिं करी भाषादोषने अणुहलवापणाथी.

भगवान् 'अहासुह' मित्येवोक्तवान्, न पुनस्त्वं गृहाणेति । भावपरावृत्त्या तु अनुज्ञाया निष्फलत्वेन भाषादोषस्य तादवस्थ्यात्। यद्यपि केवलिनो निश्चयः, तथापि सर्वत्र सार्वदिकव्यवहारानुरोधेन व्यवहारतः छद्मस्थकेवलिनोः साधारण्येन च तथाभणितिरवसातव्या । यत्तु श्रमणोपासकानां द्रव्यस्तवमधिकृत्य—

"अकसिणपवत्तगाणं विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो । संसारपयणुकरणे दव्वत्थए कूव-दिट्ठंतो '॥ त्ति श्रोआ० भा० (पृ० ५९१, गा० १९६) प्रवचनवचनेन कूपदृष्टान्तो दर्शितः, तद् द्रव्यस्तवसामग्र्यन्तर्भूतानां सचित्तजलकुसुमादीनां व्यवहारेण जीवविराधनामधिकृत्यावद्यशङ्कया तद्-करणबुद्धिनिरासार्थमेवावसातव्यम् । अप्रत्याख्यातपृथिव्याद्यारम्भवतः तथाभूतदोषस्य तीर्थकृत्पूजापरि-णामेनैवाऽपगमात्। न केवलं तदपगम एव, किन्तु संसारप्रतनुकरणपूर्वकपुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धोऽपि । नहि खाते कूपे सञ्जाताधिकपिपासामलाद्यपनयनार्थं कूपान्तरजलापेक्षा, किन्तु तदीयेनैव जलेन सर्वपि-पासामलाद्यपनयनपूर्वकमात्मनः परेषां च जलकृत्यमधिकृत्य यावत् सर्वकालं निर्व्वाहोऽपि । असदारम्भ-परित्यागेन सदारम्भप्रवृत्तेस्तथामाहात्म्यात् । ननु भोः ! स्वयं कर्त्तव्यलक्षणस्य द्रव्यस्तवस्याकल्प्यतावत् कारापणानुमोदनालक्षणस्याऽपि द्रव्यस्तवस्य साधूनामकल्प्यतैव युक्ता, तेषां भावस्तव एवाधिकारादिति चेत्। मैवं, देशविरतिमधिकृत्यापि तथावक्तव्यतापत्तेः, उभयोरपि स्वयं कर्त्तव्यत्वेनाकल्प्यतायाः साम्यात् । तेन कारापणानुमोदनालक्षणो द्रव्यस्तवः साधूनामपि युक्त एव । अत एव द्रव्यस्तवभावस्तवयोरन्योऽन्या-नुविद्धत्वेनैव पञ्चाशके भणितिः । सम्मतिस्त्वनन्तरं वक्ष्यते । तेनोभावपि केवली सम्यग्दृष्टिमात्रस्य कस्यापि न भवतः ।

યદ્યપિ કેવલીને નિશ્ચય છેં, તોહે સઘલે સર્વદા સંબંધિ વ્યવહારને હેતુઈં વ્યવહારથી છદ્મસ્થ અને કેવલીને સમાન પણિં તેહવી ઉક્તિ જાણવી. અને જે શ્રાવકને દ્રવ્યસ્તવ ઉદ્દેશી–' સંપૂર્ણપણિં પ્રવર્ત્યા નથી એહવા જે દેશવિરતિ તેહને એ યુક્ત, સંસાર અલ્પ કરિવાને દ્રવ્યસ્તવને વિષે કૂપનો દૃષ્ટાંત દેખાડ્યો ' તે દ્રવ્યસ્તવની સામગ્રી માહે મિલ્યા જે સચિત્તજલ–કુસુમાદિકને વ્યવહારે જીવવિરાધના ઉદ્દેશી પાપની શંકાઇ તે અણકરિવાના બુદ્ધિ ટાલવાને અર્થિંજ જાણિવું.

અણપચ્ચખ્યા જે પૃથિવ્યાદિકના આરંભવંતને તેહવા દોષ [વંત]નેં તીર્થંકર–પૂજાને પરિણામેંજ ટલવાથી. કેવલ તે દોષનું ટલવુંજ નહી તો સ્યું ? સંસારને અલ્પ કરિવાપૂર્વક પુણ્યાનુબંધિ જે પુણ્ય-પ્રકૃતિબંધ તે પણિં. પણેં કૂઈ થઈ જે અધિક તૃષા અને મલાદિક તે ટાલવાનો અર્થિં બીજા કૂયાના જલની અપેક્ષા તે તો નહીં. તો સ્યું ?-તેહ જ કૂપને જલેં સર્વ તૃષા–મલાદિક ટાલવા પોતાને પરને જલજાતકાર્ય ઉદ્દેશી યાવત્ સર્વકાલ નિર્વાહિ પણિ. અસત્ આરંભને પરિત્યાગેં ધાર્મિક આરંભની પ્રવૃત્તિને તેહવા મહિમાપણાથી.

પ્રશ્ન કરેં છેં :—પોતે કર્તવ્યરૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તેહની અકલ્પ્યતાની પરિં કરાવવા અને અનુમોદના-રૂપ દ્રવ્યસ્તવની સાધુને અકલ્પ્યતાજ યુક્ત. તે સાધુને ભાવસ્તવનેંજ વિષે અધિકારથી. એહવું જો કહીસ તેમ કહેં. દેશવિરતિ ઉદ્દેશીને પણિ તિમ કહેવું થાઇ વતી. દ્રવ્યસ્તવ અને દેશવિરતિ એ બિહુને પોતેં અણકરવાપણાથી અકલ્પ્યતાની સરિખાઇપણાથી, તેવતી કરાવવા અને અનુમોદનારૂપ દ્રવ્યસ્તવ તે સાધુને યુક્ત જ. એતલા જ વતી દ્રવ્યસ્તવ–ભાવસ્તવને અન્યોન્યેં સંબદ્ધપણિં જ પંચાશકને વિષે કહ્યાપણાથી. વલી સાખિ તો હિવડાં જ કહિસ્યેં.

एतेन केवलभावाभ्युपगमवादी निरस्तो बोध्यः। नामस्थापनाद्रव्याणामनभ्युपगमस्य भावानभ्युपगमायत्तत्वेन भावस्याप्यनभ्युपगमप्रसक्तेः। अयं भावः—नामादीनामनभ्युपगमोऽप्रशस्तत्वेनैव स्यात्, अप्रशस्तत्वं च तेषां निजनिजाभिप्रायारूढभावस्याप्रशस्तत्वेनैव स्यात्। एतच्च अन्यतीर्थिकाभिमतदेवनामादिषु जैनानां प्रतीतमेव। अत एव लोकेऽपि कथमस्य नाम प्रातरुपात्तमिति वक्तारो भवन्ति। तत्र नाम्नोऽप्रशस्तत्वं भावस्योक्तस्वरूपाप्रशस्तत्वेनैव। यथा नारीविकथा नारीजने विरक्तस्यैवारुचिविषयो भवति, न पुनरितरस्यापि। तथा तदेवान्यद् वा नाम निजनिजाभिप्रायारूढशुभवस्तुवाचकत्वेन शुभमपि भवति। यथा अद्य किञ्चित् शुभं भावि, यदमुकस्य नाम श्रावितमिति सिद्धं नाम्नोऽपि प्रशस्तत्वं भावस्य प्रशस्तत्वेनैव। एवं स्थापनादिकमपि भाव्यम्। परं नाम्नो विवक्षया कालभेदेन सङ्केतवशेन च सर्ववस्तुवाचकत्वं, न चैवं स्थापनाया अपि। तेन जैनानां प्रशस्तस्य भावार्हतो नामादीन्यपि प्रशस्तान्येवेति नामादीनां चतुर्णामपि परस्परं कार्यकारणभावापन्नानां देवगुरुधर्माणामिव यौगपद्येनाभ्युपगमो युक्तः। अन्योऽन्यानुसम्बन्धे सति प्रशस्तत्वेन साम्यात्, एकतरस्यानभ्युपगमे च सर्वेषामप्यनभ्युपगमप्रसङ्गात्। न हि कथञ्चित् घटकारणभूतस्य मृत्पिण्डस्य कथञ्चित् घटकार्यभूतस्य च रूपाकृत्यादेरप्रशस्तत्वेन परित्यागे घटस्य प्रशस्तत्वेनाभ्युपगमः सम्भवति, तत्र कारणानभ्युपगमे च कथञ्चित्कार्यानुत्पत्तेः। कथञ्चित्कार्यानभ्युपगमे च घटपरित्यागापत्तेः, घटपरित्यागमन्तरेण तस्य रूपाकृत्यादेरप्रशस्तत्वेन परित्यागासम्भवात्। एवमर्हज्जीवो- द्रव्यं भावार्हतः कारणं भावार्हद्वत् प्रशस्तमेव, 'कारणानुरूपं कार्य'मितिवचनात्। कार्यं च नामस्थापनादि, तस्य भावायत्तत्वात्, अत्यन्तासतो वस्तुनो नामस्थापनयोरसम्भवादिति स्वयमेव भाव्यम्। अत एव उक्तं—

તે વતી એ બિહુ એહલા સમ્યગદૃષ્ટિ માત્ર ટોળને ન હુઈ. એતલે કેવલ ભાવનો માનનારો દૂર કર્યો જાણવો. નામ સ્થાપના દ્રવ્યને અણુમાનવાને ભાવને અણુમાનવાને આયત્તપણિં ભાવની પણિ અણુમાનવાના પ્રસંગથી. એ ભાવ-નામાદિકનું અણુમાનવુ તે અપ્રશસ્તપણિં જ હુઈ. અપ્રશસ્તપણું તેઆ દિકનું તો પોતાપોતાના અધ્યવસાયને વિષે-ચઢ્યો જે ભાવ તેહને અપ્રશસ્તપણિં જ હુઇ: એતો અન્યતીર્થીઈ માન્યા જે દેવ તેહના નામાદિકને વિષે જૈનને પ્રસિદ્ધ જ છે.

એતલા જ વતી લોકને વિષે પણિં કિમ એહનું નામ પ્રભાતિ ગ્રહ્યું ? એહવા કહેનારા હુઈ છે. તિહાં નામનું અપ્રશસ્તપણું, ભાવને કહિઉં જે સ્વરૂપ તેહને અપ્રશસ્તપણિં જ. જિમ નારીની વિકથા નારીજનથી વિરક્તને જ અરુચિવિષય હુઇ, પણિ બીજાને નહીં, તિમ તેહજ અથવા બીજું નામ પોતે પોતાને અભિપ્રાયે ઠવ્યુ જે શુભવસ્તુ તેહને કહિવાપણિં શુભ હુઈ. જિમ આજ કાંઇ ભલું થાસે જે અમુકાનું નામ સંભલાવ્યું. એ હેતુઈ નામનું પ્રશસ્તપણું તે ભાવ [સ્તવ]ને પ્રશસ્તપણિં જ હુઈ. ઇમ સ્થાપનાદિક પણિ ભાવવું. પણિ નામને વિવક્ષાઇ અને કાલાદિભેદે સંકેતવશે સર્વવસ્તુનું વાચકપણું સંભવઈ, પણિં સ્થાપનાનઈ ઇમ ન હુઈ. તે વતી જૈનને પ્રશસ્ત જે ભાવ અરિહંત તેહના નામાદિક પણ પ્રશસ્ત જ. એ હેતુથી નામાદિક ચ્યારિને માહોમાહિં કાર્ય-કારણ ભાવ પામ્યાને દેવ-ગુરુ-ધર્મની પરે સમકાલ માનવુ તે યુક્ત. અન્યોન્યસંબંધિઈ પ્રશસ્તપણે સમાનપણાથી એકને અણુમાનવે ચ્યારને અણુમાનવાના પ્રસંગથી.

કોઇરૂપે ઘટનું કારણ જે મૃત્પિંડ અને કોઇરૂપિં ઘટનું કાર્ય જે આકાર તેહને અપ્રશસ્તપણિં કરી છાંડવે ઘટનું પ્રશસ્તપણિં માનવું સંભવે નહિ. તિહાં કારણને અનમાનવે કોઇરૂપે કાર્યની અનુત્પત્તિથી, ક્ય-

'नामजिणा जिणनामा, ठवणजिणा पुण जिणिंदपडिमाओ। दव्वजिणा जिणजीवा भावजिणा समवसरणत्था' ॥१॥ इति (देववन्दनभाष्य. गा० ५१)। तेनैव वस्तुमात्रस्य नामादिभेदभिन्नश्चतुर्द्धा निक्षेपो जघन्यतोऽपि भवति। यदागमः—'जत्थ य जं जाणिज्जा णिक्खेवं णिक्खेवे णिरवसेसं। जत्थवि अ णो जाणिज्जा चउक्कयं णिक्खिवे तत्थ' ॥१॥ त्ति श्रीअनुयोगद्वारे (पृ० १०) तत्र स्थापना हि पट्टकालिखितजम्बूद्वीपादिवत् नामाकृत्याद्यविनाभूतत्वेन अर्हदभेदबुद्धिकल्पनाहेतुः पूजास्तुत्यादिविषयः। न च कल्पना न युक्ता आरोपहेतुत्वादिति वाच्यं, मुखवस्त्रिकादौ गुरुपादयोः कल्पनयैव वन्दनकस्य सम्भवात्। न चैवं नामापि। परं मुखवस्त्रिकादौ गुरुपादयोरभेदबुद्धिहेतुकल्पनया स्थापना-असद्भूतस्थापना, जिनप्रतिमा तु सद्भूतस्थापनेति विशेषो बोध्यः। तथा नाम्ना च साम्यं विजातीयैरपि पदार्थैः स्यात्, स्थापनया च साम्यं सजातीयैरेवेति नामस्थापनयोर्विशेषो बोध्यः। अभेदबुद्धिस्तु चित्रालिखितकरितुरगादौ प्रतीतैव। अन्यथा अयं हस्तीत्यादिबुद्धेरभावापत्तेः। 'चित्तभित्तिं ण णिज्झाए नारिं वा सुअलंकिअं'मित्याद्यागमबाधापत्तेश्च। एवं द्रव्यमपि प्रत्यासन्नपर्यायं पर्यायेण सहाभेदबुद्धिहेतुरेव। यथा गर्भस्थोऽप्यर्हन् द्रव्यभूतोऽपि शक्रेण भावार्हत्तया स्तुतः। तेन द्रव्यस्थापनार्हद्विषयारुचिर्भावार्हद्विषयकपरिज्ञानारुचिमन्तरेणासम्भविनी, उभयोरपि भावार्हद्विषयकपरिज्ञानहेतुत्वात्। अत एव अर्हत्स्तुतिपूजापरायणानामभेदबुद्धिहेतुप्रतिमाराधनं महानिर्जराहेतुरेव।

चित्रकार्यने अनुमानवे घटनो परित्याग करिवो थाई तेवती. घटना त्याग विना घटनी रूप आकृतिने अप्रशस्त पणि परित्यागना असंभवथी. इम अरिहंतनो जीव ते द्रव्य, भावअरिहंतनुं कारण, अने ते भावअरिहंतनी परे प्रशस्तज. कारणने सरिखुं कार्य एहवा वचनथी. कार्य ते नाम-स्थापनादिक. ते नामादिकने भावना आयत्तपणाथी. अत्यंत असत् वस्तुनुं नाम अने स्थापनाना असंभवथी. एहवुं पोते ज विचारवुं.

एतला ज वती कह्युं छे—'नामजिन ते जिननु नाम, स्थापना जिन ते जिनेंद्रनी प्रतिमा, द्रव्यजिन ते जिननो जीव, भावजिन ते समवसरणस्थ' एहवुं. एतला ज वती वस्तु मात्रनो नामादिक भेदे जघन्यथी च्यारे प्रकारे निक्षेप जघन्यथी ए हुइ. जे माटे आगम छे-'जिहां जे जाणीइ तेतलो निक्षेपो करीइ निर्विशेष, जिहां न जाणीइ ते वस्तुने विषे च्यार प्रकारनो ते करीइ' ए 'अनुयोगद्वारे'. तिहां स्थापना ते पट्टे लिखित जंबूद्वीपनी परि नाम-आकृति आदिने अभावे अणछते पणि अरिहंतनी अभेदबुद्धि कल्पनानो हेतु पूजा-स्तुत्यादिकनो विषय हुइ.

कल्पना ते युक्त नहीं, आरोपना हेतुपणाथी, इम न कहेवुं. मुखवस्त्रिकादिकने विषे गुरुपादनी वंदनीकना संभवथी. पणि नाम ते न हुई अभेदबुद्धिनुं हेतु, पणि मुहपत्तीप्रमुखने विषे गुरुपादनी अभेदबुद्धिकल्पनाई स्थापना ते असद्भूत स्थापना. जिनप्रतिमा ते सद्भूत स्थापना. एतलो विशेष जाणिवो. वली नामे सरीखाइ ते विजातीय पदार्थे पणि हुई स्थापनाई सरिखाइ ते समानपदार्थे ज हुई, ए पणि नाम अने स्थापनाने (विषि) विशेष जाणिवो. अभेदबुद्धि तो चित्रामने विषे लिखित जे करितुरगादिकने विषे प्रसिद्ध ज. इम न हुइ तो ए हस्ती एहवी बुद्धिना अभाव थावाथी.

'चित्रयुक्त भित्ति न जूए अथवा नारी अलंकृत प्रति न जूए' इत्यादि आगमनी बाधानी आपत्तिथी. वली द्रव्य पणि ढूकडो पर्याय छे जेहने ते पर्याय साथे साथे अभेदबुद्धिनो हेतुज. जिम गर्भस्थित ए अरिहंत द्रव्यभूत पणि इंद्रे भावअरिहंत पणि स्तव्यो. एतलाज (माटे) द्रव्यस्थापना अरिहंत विषय रुचि भावअरिहंत विषय ज्ञाननी रुचि विना असंभवि, बेहुने पणि भावअरिहंत विषयक ज्ञानना हेतुपणाथी. एतला ज अरिहंतनी स्तुति-पूजा-परायणने अभेदबुद्धिहेतु प्रतिमाराधन ते महानिर्जराहेतु ज.

एतेन मृते पत्यौ तदीयप्रतिमा किं तत्पत्नीचिन्तितप्रयोजनसिद्धिहेतुर्भवति ? अपि तु नेति। एवं जिनप्रतिमापीति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकाभ्यां मुग्धजनविप्रतारको लुम्पाकोऽपि निरस्तो बोध्यः। भिन्नभिन्न-कार्यहेतूनां नामादिनिक्षेपाणां मध्ये भावनिक्षेपजन्यकार्यकरणासामर्थ्यपुरस्कारेण स्थापनाजिनं त्यजतस्त्या-जयतश्च जिनस्य नामस्मरणादेरपि त्यजनत्याजनापत्तेः, उक्तदृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोजनाया उभयत्राऽपि साम्यात्। यतः पत्युः प्रतिमावत् नामस्मरणादिरपि तत्पत्नीचिन्तितप्रयोजनसिद्धिहेतुर्न भवतीति लुम्पा-कस्यैव सम्मतम्। जैनानां तु सद्भूतभर्तुरिव तन्नामस्मरण-स्थापनादेरप्याजीविकादिनिर्वाहहेतुत्वमिति प्रयोजनचिन्तनं तस्या लेशतोऽपि न स्यात्, जगत्स्थितिविलोपापत्तेः। नहि अकारणात् कार्योत्पत्तिं लुम्पाकं विहायाऽन्यः कोऽपि समीहते, घृतादपि जलपानाशापूर्त्तिवत्कः। किन्तु मम पतिस्मृतिहेतुत्वं नामस्थापनयोरितिबुद्ध्या प्रवर्त्तमानायास्तत्पत्न्याः ताभ्यां चिन्तितप्रयोजनसिद्धिर्भवत्येव। तस्मात् सर्वेषामपि पदार्थानां प्रत्येकं नामादिनिक्षेपैर्भिन्नभिन्नस्वरूपाणां निजनिजकार्यकरणे सामर्थ्यं, नान्यत्राऽपि।

तथाहि-नाम्नः सामर्थ्यं तावदाकृत्यादिना ज्ञातस्य भावपदार्थस्य स्मरणादौ, स्थापनायाश्च सामर्थ्यं निजाकृत्यादिना अज्ञातस्य भावपदार्थस्य तथात्वेन परिज्ञानादौ, द्रव्यस्य च सामर्थ्यं भावलक्षण-पर्यायादिजनने, भावस्य च सामर्थ्यं नामस्थापनानिमित्ततापूर्वकनानाक्रियाजन्यनानाकार्यकरणे। एवं कथ-ञ्चित् कचिदंशे साङ्कर्यमपि। यथा स्थापनाया अपि नाम्न इव आकृत्यादिना ज्ञातस्य स्मरणेऽपि सामर्थ्यं, स्मरणं च भावसापेक्षशुभाशुभकर्मबन्धहेतुः। एतेन खलु लुम्पाकमते स्थापनाऽनङ्गीकारे आकृत्यादिना

चित्रकेवली मानतां दूषण नहीं तेवती द्रव्य अने स्थापना अरिहंत विषयिणि अरुचि ते भाव अरिहंत विषयक परिज्ञाननी अरुची विना संभवे नही. ते भिक्षुनें भावअरिहंतविषयक जे ज्ञान तेहना हेतुपणाथी. एतलाज वती अरिहंतनी स्तुति-पूजापरायणने अभेदबुद्धिनो हेतु प्रतिमाराधन ते महानिर्जरानुं हेतुज.

'एतलें मृत्यु पामें भर्ताई तेहनी प्रतिमा स्युं तेहनी स्त्रीनें वांछित कार्यनी सिद्धिनुं हेतु हुई? तउ स्युं ? न हुईज. एम जिननी प्रतिमा पणि ' एम दार्ष्टांतिक जे प्रतिमा दृष्टांत-जे मृतभर्त्तानीः मूर्त्ति तेणि करी मुग्धलोकने विप्रतारतो एहवो लुंपक ते निरास कर्यो जाणिवो. भिन्न भिन्न कार्यना हेतु जे नाम दिनिक्षेप ते माहि भावनिक्षेपें जन्य जे कार्य ते करिवानुं असमर्थपणुं; तेहनें आगलि करीनें स्थापना जिनने छांडतो अने छंडावतो जे लुंपक तेहने जिनना नाम-स्मरणादिकनुं छांडवुं छंडाववुं तेहना प्रसंगथी. कहीइं जे दृष्टांत अने दार्ष्टांतिक तेहनी योजनानें बिहु ठामें समानपणाथी, जे माटें भर्त्तानी प्रतिमानी परें तेहनुं नामस्मरणादिक तेहनी स्त्रीनें चिंतित कार्यनी सिद्धिनुं हेतु न हुई एहवुं लुंपक-नेज मान्य, जैननें मते तो छता भर्त्तानी परिं तेहनुं नामस्मरण स्थापनादिकनें पणि आजीविका निर्वाहनुं हेतुपणु. एहवुं प्रयोजननुं चिंतन ते स्त्रीने लेशथी ए न हुइ. जगत्स्थिति लोपाई वती. अकारणथी कार्यनी उत्पत्ति लुंपक विना बीजो कोइ न वांछई घृतथी पणि जलपाननी आशानी पूरति थई जोइइन्वती. तो स्युं ? माहरें भर्तानुं स्मृतिहेतुपणुं नाम अने स्थापनाने छें. एहवी बुद्धि प्रवर्तता जे तेहनी स्त्री तेहने ते नाम-स्थापनाथी चिंतित कार्यनी सिद्धि हुइज. ते माटें सर्वपदार्थनें प्रत्येकिं नामा-दिकनिक्षेपिं भिन्न भिन्न स्वरूपनें पोतपोताना कार्य करिवानुं समर्थपणुं, बीजे ठेकाणिं नहीं, तेहज देखाडे छें.

नामनुं समर्थपणुं तो आकारादिकें जाण्यो जे भावपदार्थ तेहना स्मरणादिकनें विषई, स्थापनानुं कारणपणुं तो पोताने आकारें अजाण्यो जे भावपदार्थ तेहनें तेहवा पणिं परिज्ञाना-

अज्ञातस्य तीर्थकृतो नाम्ना स्मरणमपि न सम्भवति, अव्यक्तस्मरणं चाकिञ्चित्करमेव । नहि पट्टकालिखितजम्बूद्वीपादिदर्शनसमुत्थज्ञानमन्तरेण जम्बूद्वीपादिवर्त्तिनां वर्ष-वर्षधरादिवस्तूनां नियतक्षेत्राकृत्यादिविषयकसम्यक्परिज्ञानं भवितुमर्हति, तद्विना च तद्विषयकस्मरणस्याप्यभाव एवेति सर्वसम्मतम् । एतेन भावरूपस्य पदार्थस्य नामाद्यपेक्षया प्राधान्येन नामादिहेतुत्वेन च सर्वत्राऽपि सामर्थ्यं भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता । भित्त्याद्यलङ्कृतौ चित्रालिखितहस्तिन इव भावभूतस्य हस्तिनः सामर्थ्याभावात् । एवं भावहस्तिन इव चित्रालिखितहस्तिनो गमनादिक्रियायामसामर्थ्यम् । एवं प्रतिनिक्षेपं भिन्नभिन्नकार्यमवसातव्यम् । अन्यथा निक्षेपाणां वैयर्थ्यं स्यात् ।

एवमर्हन्तमधिकृत्य नामस्थापनादिकमपि भाव्यं-यथा तीर्थकृद्दर्शनाभिग्रहवतां तद्दर्शनाभिग्रहपूर्त्तौ भावेन सहाभेदबुद्धिहेतोः स्थापनाजिनस्यैव सामर्थ्यम् । एतच्च समवसरणे त्रिसृषु दिक्ष्वागतेषु जनेषु प्रतीतमेव । न तथा भावजिनस्यापि, सर्वत्र सार्वदिकं तद्दर्शनासम्भवात् । नाम-द्रव्ययोस्तु तीर्थकृदाकृत्यभावेन तथासामर्थ्याभावः । किञ्च-शक्रादीनां शक्रस्तवभणनं यथा स्थापनाजिनस्य पुरस्तात् साक्षादेव प्रवचने प्रतीतं, न तथा नाम-द्रव्य-भावार्हतां पुरस्तात् । तेन शक्रस्तवस्य प्रामाण्यं प्रतिमापुरस्ताद् भणनेनैवेति कथं प्रतिमारेस्तत्प्रामाण्यमिति सूक्ष्मदृशां पर्यालोच्यमित्यलं विस्तरेण । तत्र यः संयतानां स्वयं कर्त्तव्यलक्षणस्य द्रव्यस्तवस्याभावः, स च परिग्रहारम्भसापेक्षतत्कारणसामग्र्या एवाभावेनावसातव्यः ।

દિકનેં વિષે, દ્રવ્યની શક્તિ તો ભાવરૂપ જે પર્યાય ને ઉપજાવવાને વિષે, ભાવનિક્ષેપાની શક્તિ તો નામ-સ્થાપનાની કારણતાપૂર્વક જે નાનાક્રિયા તજ્જન્ય જે અનેક કાર્ય કરિવાને વિષે, ઇમ કોણેંક રીતિં કોઈ એક અંશે સંકરપણું પણિં. જિમ સ્થાપનાને પણિ નામની પરિં આકારાદિકેં જાણ્યાને સ્મરણને વિષે પણિ સમર્થપણું, સ્મરણ તો ભાવની અપેક્ષાઇં શુભાશુભકર્મબંધનો હેતુ ।

એતલેં લુંપકને મતેં સ્થાપના અણુમાનતે આકારાદિકે અજ્ઞાત જે તીર્થંકર તેહને નામેં સ્મરણ પણિ ન સંભવઇં. અવ્યક્તસ્મરણ તો અકિંચિત્કરજ. પટ્ટેં લિખિત જે જંબૂદ્વીપાદિક તેહના દર્શનથી ઉત્પન્ન જ્ઞાન વિના જંબૂદ્વીપાદિકને વિષેં વર્તનાં જે વર્ષ-વર્ષધરાદિક જે ભરત-હિમવંતાદિક-વસ્તુ તેહનું નિયત ક્ષેત્રની સ્થિતિ અને આકારાદિક વિષયક જે સમ્યગ્જ્ઞાન તે તે થાવાને યોગ્ય હુંઈ, ઇમ તો નહિં. અને તે વિના તો તદ્વિષયક જે સમ્યક્સ્મરણ તેહનો પણિ અભાવજ એહવું સર્વસંમત છે. એતલે ભાવરૂપ પદાર્થને નામાદિકની અપેક્ષાઈં પ્રધાન પણિં અને નામાદિકને હેતુપણિં સઘલે શક્તિ હુસ્યેં એહવી આશંકા પણિં ટાલી. ભિત્ત્યાદિકિં (શોભામાં) ચિત્રલિખિત હસ્તિની પરિં ભાવભૂત હસ્તીને શક્તિના અભાવથી. ઇમ ભાવભૂત હસ્તીની પરિં ચિત્રલિખિત હસ્તીને ગમનાદિક્રિયાનું અસમર્થ પણું. ઇમ પ્રત્યેકનિક્ષેપિં ભિન્ન ભિન્ન કાર્ય જાણિવું. ઇમ ન માનીઇં તો નિક્ષેપને વ્યર્થપણું થાઇ.

ઇમ અરિહંત ઉદ્દેશીને નામ-સ્થાપનાદિક પણિ જાણિવું. જિમ તીર્થંકરના દર્શનના અભિગ્રહવંતને દર્શનના અભિગ્રહપૂરવાને વિષે ભાવસંઘાતે અભેદબુદ્ધિનું હેતુ જે સ્થાપનાજિન તેહનેંજ શક્તિ એતો સમવસરણને વિષે ત્રિણિ દિશિં આવ્યા જનને વિષે પ્રસિદ્ધજ છેં. તિમ ભાવજિનને નહિં, સઘલે સર્વદાએ તેહના દર્શનના અસંભવથી. નામ અને દ્રવ્યને તો તીર્થંકરના આકારને અભાવે તિમ-શક્તિનો અભાવ. વલી શક્રાદિકને શક્રસ્તવનું ભણવું જિમ સ્થાપનાજિનની આગલિં સાક્ષાત્ પ્રવચનને વિષેં પ્રસિદ્ધ જ છેં, તિમ નામ દ્રવ્ય અને ભાવ અરિહંતની આગલિં નહીં. તે વતી શક્રસ્તવને પ્રામાણ્ય

अयं भावः-सर्वं हि कार्यं कारणसामग्रीसापेक्षम्, अन्यथा कार्यानुत्पत्तेः, 'नाकारणं भवेत्कार्य'मिति वचनात् अनुभवसिद्धत्वाच्च। सामग्री च प्रकृते देशविरतेरिव संवररूपस्यापि द्रव्यस्तवस्य परिग्रहारम्भसापेक्षा। सा च तथाभूता सामग्री संयतानां न भवत्येव, सर्वप्रकारेणारम्भपरिग्रहयोः परित्यागात्, अन्यथा द्रव्यस्तवभावस्तवयोरुभययोरप्युच्छेदः प्राक् प्रदर्शितो बोध्यः। पूजोपयोगिनोर्हि परिग्रहारम्भयोरप्रत्याख्याने च सर्वविरतिः कस्याऽपि न स्यात्। सर्वविरत्यभावे च न देशविरतिरपि, तस्याः सर्वविरतिसापेक्षत्वात्, अन्यथा कस्य देश उच्यते। एवं विहारादौ जीवविराधनाया अप्रत्याख्यानापत्त्यापि भाव्यम्। तेन यथौचित्येन कारापणानुमोदनालक्षण-द्रव्यस्तवादिधार्मिकानुष्ठानमात्रं धार्मिकत्वान्यथानुपपत्त्या संवररूपमेव। संवररूपत्वेन चोपादेयता स्यात्। 'उपादेयश्च संवर'इतिवचनात्। तच्च सर्वविरतावन्तर्भूतत्वेन सर्वविरतिप्रतिपत्तिसमय एवोपादेयत्वेनाभ्युपगतं सर्वेषामपि संयतानां भवत्येव, तत्कारणसामग्र्याश्च शुभमनोवाक्कायव्यापारसापेक्षायाः सर्वेषामपि संयतानां सर्वकालं सत्त्वात्। अत एव स्वयमननुष्ठीयमानमपि देशविरत्यादिकं यथौचित्येन जिनोऽप्युपदिशत्यनुजानात्यनुमोदयति च। परं केवलिनो देशविरतेरिव सर्वविरतिरूपमपि सामायिकादि चारित्रं न स्यात्। तस्य सर्वोत्कृष्टे स्नातकचारित्रेऽन्तर्भूतत्वात्, कषायानाभोगसापेक्षतत्कारणसामग्र्या अप्यभावाच्च। नहि कषायानाभोगोदयमन्तरेण सातिचारं सापवादिकं च सामायिकादि चारित्रं सम्भवति, अतिचारादिप्रतिषेवणस्य कषायानाभोगायत्तत्वात्, कषायानाभोगौ च केवलिनो न भवतः, क्षीणत्वात्। तस्मात् सामग्र्यनुरोधेन कर्त्तव्यलक्षणो द्रव्यस्तवः श्रमणोपासकानामेव। सामायिकादिचारित्रं च कषायानाभोगोदयवतामेव संयतानां भवति तेन सयोगिसम्यग्दृष्टिमात्रस्य द्रव्यस्तवभावस्तवावन्योऽन्यानुविद्धावेव भवतः। यदुक्तं—

ते प्रतिमा आगलि ज भणवुं करीने ज. किम प्रतिमाना वैरीने तेहनुं प्रामाण्य ? ए वती सूक्ष्मबुद्धिं विचारवुं. हिवे विस्तारें पूर्णज.

हिवे तिहां जे साधुने पोते करिवारूप जे द्रव्यस्तव तेहनो जे अभाव ते परिग्रह अने आरंभ तेहने अपेक्षाने जे तेहना कारणे तेहनी सामग्रीने अभावेज जाणवो. ए भाव-सकलकार्य ते सामग्री अपेक्षाने हुइ. अन्यथा कार्यनी अनुत्पत्तिथी, कारणविना कार्य न हुइ एहवा वचनथी इमज दीसे छे वती. वली सामग्री ते एहने विषे देशविरतिनी परें संवररूप पणि द्रव्यस्तवने परिग्रह अने आरंभनी अपेक्षा सहित, ते तो तेहवी जे सामग्री ते संयतने न हुइज. सर्व प्रकारें परिग्रह अने आरंभना त्यागथी, इम न हुइ तो द्रव्यस्तव भावस्तव ए बिहुनो उछेद पूर्वि देखाड्यो ते जाणिवो. पूजाना उपयोगि जे परिग्रह अने आरंभने अणुपच्चख्खाणें सर्वविरति कोइने न हुइ. सर्वविरतिने अभावे देशविरति पणि न हुइ. ते देशविरतिने सर्वविरतिना सापेक्षपणाथी अन्यथा केहनो देश कहीइ.

इम विहारादिकने विषे जीवविराधनाना अणुपच्चख्खाणनी आपत्तिपणि विचारवुं. ते माटि यथाउचित पणि करावता अने अनुमोदवारूप जे द्रव्यस्तवादिधार्मिक-अनुष्ठान मात्र ते धार्मिकपणानी अन्यथा अनुपपत्तिथी संवररूपज. संवररूपपणिं तो उपादेयपणुं थाइ. संवर ते उपादेय ए वचनथी. अने ते धर्मानुष्ठान तो सर्वविरति मध्ये अन्तर्भूत पणिं, सर्वविरतिनी प्रतिपत्तिना समयनेंज विधि उपादेयपणुंइ मान्युं सर्वे संयतीमे हुइज. शुभ मन-वचन-कायाना व्यापारनी अपेक्षा करें एहवी जे करावता अनुमोदवारूप जे द्रव्यस्तव तेहना कारणनी सामग्रीने सकलयतीने सदाए छतापणाथी. एतलाजवती पोते अणकरीतुं ए देशविरत्यादिक ते यथाउचित पणि जिने पणि उपदिशे अणुजाणि अने अनुमोदे पणि ।

'दव्वत्थयभावत्थयरूवं एअमिह होइ दट्ठव्वं । अण्णोण्णसमणुविद्धं णिच्छयंआ भणिअविसयं तु ' ॥१॥ त्ति षष्ठपञ्चाशके (पृष्ठ ११७) वृत्तिर्यथा–' द्रव्यस्तवभावस्तवयो रूपं–स्वभावो द्रव्यस्तवभावस्तवरूपम्, एतदित्यत्रोत्तरत्र तुशब्दयोगात्, एतत्तु–एतत्पुनः प्रागुपदर्शितं जिनभवनादिविधानचरणप्रतिपत्तिलक्षणम्, इह–स्तवाधिकारे भवति–वर्त्तते द्रष्टव्यं–बोद्धव्यम्, किम्भूतमित्याह–अन्योऽन्यसमनुविद्धं–परस्परानुगतं, निश्चयतः–परमार्थतो भणितः–आगमिहितो विषयो–गोचरः प्रायो गृहिसाधुलक्षणो यस्य तत्तथा। तुशब्दो व्याख्यात इति गाथार्थः '। परं संयतानां सर्वेषामपि द्रव्यस्तवोऽल्पीयान्, कारापणानुमोदनालक्षणस्यैव द्रव्यस्तवस्य सत्त्वात्। भावस्तवस्तु भूयान्, त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यानवतो व्यवहारतो निश्चयतश्च कारणतोपि सावद्यत्वाकलुषिताध्यवसायवशेन संयमानुष्ठानमात्रस्य भावस्तवरूपत्वात्। श्रमणोपासकानां तु भावस्तवोऽल्पीयान्, कारापणानुमोदनालक्षणस्यैव भावस्तवस्य सत्त्वात्, द्रव्यस्तवस्तु भूयान्, द्विविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यानवतोऽनवरतं सावद्यत्वकलुषिताध्यवसायवशेन तदीयधार्मिकानुष्ठानमात्रस्य द्रव्यस्तवरूपत्वात्। अत एव कृतसामायिकोऽपि श्रमणोपासकः उद्दिष्टकृतभोजी स्यात्। यदागमः—

'कामी सघरंगणओ थूलपइन्नोसि होइ दट्ठव्वो। छेअणभेअणकरणे उद्दिट्ठकडं पि से भुंजे ' ॥१॥ त्ति निशीथभाष्य, उ० १५. एतच्चूर्ण्येकदेशो यथा–' जं च उद्दिट्ठकडं तं कडसामाइओ वि भुंजइ, एवं सो सव्वविरओ ण हवइ, एतेन कारणेन तस्स ण कप्पइ दाउं 'त्ति। तथा सामायिकं

પણિં કેવલીનેં દેશવિરતિનેં પરેં સર્વવિરતિરૂપપણિ સામાયિક ચારિત્ર ન હુઇં. તે સામાયિકાદિ ચારિત્રનેં સર્વોત્કૃષ્ટ તે સ્નાતક–ચારિત્ર તેહનેં વિષેં અંતર્ભૂતપણાથી. કષાય અને અનાભોગ તેહની અપેક્ષા કરેં એહવી તે સામાયિકાદિકની સામગ્રી તેહના પણિ અભાવથી. કષાય અનેં અનાભોગના ઉદય વિના અતિચાર સહિત અનેં અપવાદ સહિત જે સામાયિકાદિ ચારિત્ર તે સંભવે નહિં. અતિચારાદિક સેવવાનેં કષાય અને અનાભોગનું આયત્તપણું છે. તેથી કષાય અનેં અનાભોગ તે કેવલીનેં ન હુઇં. ક્ષીણપણાથી. તેવતી સામગ્રીનેં અનુરોધેંજ કરિવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તે શ્રાવકનેજ હુઇં, સામાયિકાદિ ચારિત્ર તે કષાય અને અનાભોગના ઉદયવંત જે યતી તેહનેંજ હુઇ. તે હેતુઇ સયોગિ સમ્યગ્દૃષ્ટિમાત્રનેં દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવ એ બિહુ માહોમાંહિ યુક્તજ હુઇ જે માટિં કહિઉં છે.

દવ્વત્થય-ભાવત્થયરૂવં પયમિહ હોઇ દટ્ઠવ્વં । અણ્ણુણ્ણસમણુવિદ્ધં નિચ્છયઓ ભણિયવિસયં તુ ॥૧॥ દ્રવ્યસ્તવ ભાવસ્તવરૂપ એ તો એ ઇંહા દેખાડયું. અન્યોન્યયુક્ત નિશ્ચયથી કહ્યો વિષય છે જેહનો. એહવું. વૃત્યર્થ–દ્રવ્યસ્તવ અને ભાવસ્તવનો સ્વભાવ एतत् એહની આગલિ તુ શબ્દના યોગથી. એતો વલી પૂર્વેં દેખાડયું. જિનભવનનું નીપજાવવું અનેં ચારિત્રનું ગ્રહેવું એ સ્વરૂપ ઇંહા સ્તવના અધિકારનેં વિષેં છે (તે) જાણિવું. કેહવું છે તે કહિં છે. માંહેમાહિંયુક્ત પરમાર્થથી કહિઉ પૂર્વિં વિષય પ્રાહિ ગૃહસ્થ અનેં સાધુરૂપ જેહનો એહવું તે. તુ શબ્દ તો વખાણ્યો જ એ ગાથાર્થઃ। પણિ સર્વંઇ સંયતીનેં દ્રવ્યસ્તવ તે અલ્પ. કરાવવા અને અનુમોદવારૂપ જે દ્રવ્યસ્તવ તેહનાજ છતાપણાથી, ભાવસ્તવ તો બહુ. ત્રિવિધ ત્રિવિધિં પ્રત્યાખ્યાનવંતનેં વ્યવહારથી અનેં નિશ્ચયથી કારણથીએ સાવદ્યપણિં મલિન નહિં એહવા અધ્યવસાયનેં વશેં સંયમાનુષ્ઠાન માત્રનેં ભાવસ્તવરૂપપણાથી.

चेह भोजनभणनेन पौषधिकस्यावसातव्यम् । यत्तु तथाभूतस्याऽपि सामायिकस्य भावस्तवत्वेन व्यपदेशः, तद् व्यवहारतः संयतानुकृतिमात्रेणावसातव्यः, निरवद्यत्वात् । तस्य श्रमणकल्पस्यैव श्रमणोपासकस्य सत्त्वात् । यदागमः–'सामाइअम्मि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा'त्ति । श्रीआव० नि० (पृ० ४३६ गा० ८०१) अत एव कृतसामायिकः श्रमणोपासकोऽपि श्रमणवत् कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजां न करोति, प्रत्याख्यातकरणकारापणारम्भस्य सचित्तस्पर्शस्याप्यकल्प्यत्वात्, श्रमणकल्पत्वभङ्गापत्तेश्च । तथात्वे च जिनाज्ञोल्लङ्घनेन पूजाया अप्यनर्थहेतुत्वं स्यात्, ज्ञानादीनां त्रयाणामपि विराधकत्वात् । यदागमः—

'आणाइ च्चिअ चरणं तब्भंगे जाण किं न भग्गंति ?। आणं च अइक्कंतो कस्साएसा कुणइ सेसं' ॥१॥ ति, उपदेशमालायाम् (गा० ५०५) ननु भोः ! छद्मस्थसंयतानामनाभोगवशेन सम्यग्यतना दुस्साध्या, तेन नद्युत्तारादिनिषेध एव युक्त इत्यस्माकं मतिरिति चेत् । मैवं, विहारादिक्रियामात्रस्योच्छेदापत्तेः, अनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण जीवविराधनायाः सर्वत्राऽपि सत्त्वेन सम्यग्यतना दुस्साध्येति सर्वत्रापि वक्तुं शक्यत्वात् । तथा च 'जयं चरे जयं चिट्ठे' इत्यादिप्रवचनस्य निर्विषयत्वेन तत्प्रणेतुरनाप्तत्वापत्त्या जैनप्रवचनमनुपादेयं स्यात्, अनाप्तमूलकत्वात् । तस्माज्जिनाज्ञा नियमेन यतनाविषयैव भवति । यतनया च प्रवर्त्तमानानां संयतानामनाभोगजन्याशक्यपरिहारेण जायमानं तु द्रव्यतोऽपि जीवघातादिकं संयमपरिणामानपायहेतुत्वेन तज्जन्यकर्मबन्धाभावात् संयम-

---

શ્રાવકને તો ભાવસ્તવ અલ્પ, કરાવવા અને અનુમોદનારૂપ ભાવસ્તવના છતાપણાથી, દ્રવ્યસ્તવ તો બહુ, દ્વિવિધ ત્રિવિધે પ્રત્યાખ્યાનવંતને નિરંતર સાવદ્ય પણિ કલુષિત અધ્યવસાયને વશે તે શ્રાવકની ધાર્મિક-ક્રિયા માત્રને દ્રવ્યસ્તવરૂપપણાથી. એતલાજ વતી કહિઉં છે સામાયિક જેણિ એહવો એ શ્રાવક ઉદ્દિષ્ટકૃત ભોજી હુઇ. જે માટિં આગમ છે. એહની ચૂર્ણિનો એક દેશ જિમ–જે ઉદ્દેશીને કર્યું હુઇ તે કૃતસામાયિકપણિં જિમેં એમ તે સર્વવિરતિ નથી. એણિં કારણે તેહને ન કલ્પઇ દેવું. સામાયિક તે ઇહા ભોજનભણનિ પોષધાદિકનું જાણિવું. અને જે તેહવાએ સામાયિકને ભાવસ્તવપણિં કહેવુ, તે વ્યવહારથી સંયમના અનુકાર માત્રે જાણિવું, નિરવદ્યપણાથી, તેહને શ્રમણ સદૃશ જે શ્રાવક તેહનેજ છતાપણાથી. જે માટિં આગમ.

સામાયિક કરેં હુતે શ્રમણની પરિં શ્રાવક હુઇ. એતલા જ વતી કર્યું છે સામાયિક જેણિં એહવો શ્રમણોપાસક તે શ્રમણની પરિં પુષ્પાદિકે જિનેંદ્રની પૂજા ન કરેં. પ્રત્યાખ્યાત જે આરંભનું કરિવું અને કરાવવું જેણિં એહવા તે શ્રાવકને સચિત્ત સ્પર્શના પણિ અકલ્પ્યપણાથી. સાધુ સરિખો એહવા પણાની ભંગની પ્રાપ્તિ થાઈ વતી. વલી તેહવા પણિં જિનાજ્ઞાને ઉલ્લંઘવે પૂજાનું પણિ અનર્થહેતુપણું થાઈ. જ્ઞાનાદિક ત્રિહુના વિરાધકપણાથી. જે માટિં આગમ–'આજ્ઞાઈ જ ચારિત્ર આજ્ઞાભંગે સ્યુ તે ન ભાગે ! ભાંગિજ. એહવું જાણિ આજ્ઞાને અતિક્રમે તો કેહના આદેશથી કરે છે'. બીજું પૂછે જે–છદ્મસ્થયતીને અનાભોગવશેં સમ્યગ્ યતના તે દુઃસાધ્ય છેં. તેતરી નદ્યુત્તારાદિકનો નિષેધ જ યુક્ત. એહવી અમારી મતિને (છે) એહવું જો બોલે. તે મ બોલેં. વિહારાદિક ક્રિયામાત્રને ઉચ્છેદની આપત્તિ થાઈ વતી–અનાભોગે જન્ય અશક્યપરિહારિ જીવવિરાધનાને સર્વત્ર છતાપણિં સમ્યક્ પ્રકારે યતના તે દુઃસાધ્ય એહવું સઘલે કહી સકીઈ તે પણાથી. તિવારેં 'જયણાઈ ચાલિ જયણાઈ રહિ' ઇત્યાદિ પ્રવચનને નિર્વિષયપણિં તેહના પ્રરૂપનારને દુષ્ટ કહેનાર એહવી પ્રાપ્તિ જૈનપ્રવચન અનાદરણીય થાઈ દુષ્ટપ્રરૂપક જે પુરુષ તેહના પ્રરૂપ્યાપણાથી.

परिणामानाशकमिति सर्वत्राऽपि मन्तव्यम्। तेन तन्निमित्तस्यापि नद्युत्तारादेर्न निषेधः। निषेधे च बीजं तावदशुभकर्मबन्धहेतुत्वमेव। तच्च यतनापरायणस्य संयतस्य न भवति। यत्तु तथाभूतस्याऽपि जीवघातादेर्मिथ्यादुष्कृतादिप्रायश्चित्तप्रतिपत्तिस्तद्व्यवहारनयपरतन्त्रप्रवृत्तिमतामज्ञातकर्मबन्धाभावानां चेतःशुद्ध्यर्थं, चेतःशुद्धिश्च महानिर्जराहेतुत्वेन प्रवचने भणितेति।

ननु भोः! श्रावकमात्रस्यानाभोगजन्याशक्यपरिहारेण त्रसजीवविराधनाभ्युपगमे असंयत-देशसंयतयोर्भेदे किं निदानम्? इति चेदुच्यते-अविरतसम्यग्दृष्टेर्निजसाक्षात्कारविषयत्रसजीवविराधनाया अभावेऽपि अप्रत्याख्यानकषायोदयवशेन अनुत्तरसुरपर्यन्तसम्यग्दृष्टिदेवादीनामिव मनागपि विरतिपरिणामाभावेन द्वादशाप्यविरतयो भवन्ति। भवति च तत्प्रत्ययः कर्मबन्धोऽपि। देशविरतस्य तु सम्यग्दृष्टेरप्रत्याख्यानकषायानुदयेन त्रसजीवविराधनावर्जनाभिप्रायो भवति। न भवति च पृथिव्यादिस्थावरजीवविराधनावर्जनाभिप्रायोऽपि, आजीविकाया अन्यथानुपपत्तेरिति तस्य चैकादशैवाविरतयः स्युः। तत्प्रत्ययः कर्मबन्धोऽपि। परमुभयोरपि सम्यक्त्वं च निजसाक्षात्कारविषयजीवविराधनाया अभावेन अवसातव्यम्, अनुकम्पावास्तौल्यात्। न च पृथिव्यादिजीवविराधनायामेतदसम्भवीति वाच्यं; यतो यदि केवलिवचसा निश्चितोऽपि ,निजसाक्षात्काराविषयीभूतत्रसजीवघातोऽपि मैथुनसेवायामनुकम्पानाशहेतुर्न भवतीत्यग्रे वक्ष्यते, कथं तर्हि केवलिवचसैव ,संशयारूढोऽपि तथाभूतः पृथिव्यादिजीवघातोऽनुकम्पानाशहेतुरिति सम्यग्दृशा पर्यालोच्यम्। प्रसङ्गतः सर्वविरतानां तु प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानकषायाऽनुदयवतां सर्वसावद्यवर्जना-

---

'તે માટિ જિનાજ્ઞા તે નિયમે યતના વિષયિણી જ હુઈ. જયણાઈ પ્રવર્તતા સાધુનેં તો અનાભોગેં થાતો જે અશક્યપરિહાર તેણિં થાઇતુ જે દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તે સંયમ-પરિણામનેં અણુબંધાનેં હેતુપણિં. તે દ્રવ્યહિંસાદિકથી ઉત્પન્ન કર્મબંધના અભાવથી સંયમ-પરિણામનું બાધક નહિં એહવું સઘલે માનવું. તે વતી દ્રવ્યહિંસાનિમિત્ત જે નદ્યુત્તારાદિક તેહનો નિષેધ નહી. નિષેધનેં વિષિં કારણ તો અશુભકર્મબંધહેતુપણું તે તો યતના તત્પર સાધુને ન હુઈ. અનઈ જે દ્રવ્યથી એ જીવઘાતાદિકને મિચ્છામિ દુક્કડાદિ પ્રાયશ્ચિતની પ્રતિપત્તિ કહી તે તો વ્યવહારનયનેં પરવશેં પ્રવર્તતા અજાણ્યો છેં કર્મબંધનો અભાવ જેણિં એહવાનેં ચિત્તશુદ્ધિનેં નિમિત્તેં જ જાણિવું. ચિત્તશુદ્ધિ તે મહાનિર્જરા-હેતુપણિં કહી છે.

એતલાજ વતી વ્યવહારનયને બલિંઆને પ્રત્યાખ્યાન તે દ્રવ્ય-ભાવ એ બિહું પ્રકારેં. પ્રાણાતિપાતાદિકનું હુઈ. અનેં કોઇક ઉચ્છૃંખલ સંપ્રદાય વિરોધી તે કહે છે જે-ભાવથી પ્રાણાતિપાતાદિકનું પચ્ચક્ખાણું હુઈ પણિ દ્રવ્યથી હિંસાદિકનુ પચ્ચક્ખાણ હુઇ જ નહિ. તે મિથ્યા જાણિવું. અને તેહનેં ત્રિવિધેં પચ્ચક્ખાણ તથા અણજાણતા હિંસાદિક હુઆ હુઇ તેહના મિચ્છામિ દુક્કડા કિમ હુઈ. વલી,' કાલષટકી ગાસતણે પઇસારે નીસારે ' ઇત્યાદિ યાવત્ ' જાણતા અજાણતા હુઓ હુઇ તે હું મન વચન કાયાઇ,-કરી મિચ્છામિ દુક્કડ ' એ અતીચાર મૂલથી વિસર્યોજ દીસે છે. તે જાણવું. પૂછે છે.-સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવકમાત્રનેં અનાભોગજન્યેં અશક્યપરિહારેં ત્રસજીવની વિરાધના માનેંહુતેં અસંયત અને દેશસંયતીનેં ભેદને વિષેં સ્યું કારણ? એહવું જો પૂછે છે તે ઉપરિ કહીઈ છીઈ.

અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિનેં પોતાનો સાક્ષાત્ જ્ઞાનનો વિષય' એહવો જે ત્રસજીવ તેહના વિરાધનાનેં અભાવેંપણિં અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાયના ઉદયનેં વશેં અનુત્તરસુરપર્યંત સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાની પરિં

देशविरतिश्रावको जीवविराधक इति व्यपदेशविषयो न भवति । भवति चैकस्या अपि पिपीलिकायाँ विराधनेऽनाभोगेनापि । आभोगे च स्वज्ञातिज्ञाते अपाङ्क्तेयोऽपि स्यात् । तेन निजसाक्षात्कारविषयी-भूताविषयीभूतयोर्जीवघातयोरन्योऽन्यं महान् भेदो मन्तव्यः । अन्यथा अब्रह्मसेवी श्रावको व्याघादिभ्यः सिंहादिभ्यश्च जीवघातकत्वेनाधिको वक्तव्यः प्रसज्येत । तथात्वे च व्याघादिवद् अब्रह्मसेवी श्रावकोऽपि नरकगतिगामी भवेत्, ज्ञात्वैव प्रत्यहमनेकशतसहस्रपञ्चेन्द्रियघातकत्वात् ।

किञ्च–चतुर्थव्रतोच्चारमन्तरेण प्रथमव्रतोच्चाराभावः स्यात् । सूक्ष्मत्रस–स्थूलत्रसयोस्तौल्येन तत्राभिमतत्वात् । तस्माद् अब्रह्मसेवायां यो जीवघातः, स च अब्रह्मसेवायामेवान्तर्भावितः, न पुनः पृथक् जीवघातकत्वेन विवक्षितः । अन्यथा त्रसजीवविराधनाप्रत्याख्यानं देशेनैव स्यात् । तथा च देश-विरत्युच्छेदः । यतो विनापराधं सर्वत्रसजीवप्रत्याख्यानमन्तरेण देशविरतिर्न स्यादिति प्रवचनसम्मत्याग्रे दर्शयिष्यमाणत्वात् । एतेन कुसुमादिभिर्जिनेन्द्रपूजायां हिंसामुपदिशन् प्रतिमाप्रतिपन्थी स्वपदे कुठारं कुर्वाणो मन्तव्यः । यतो यदि जिनेन्द्रपूजायामेकेन्द्रियजीवानां सन्दिग्धविराधनामात्रेण जिनपूजाकारकः श्रावकोऽपि हिंसकोऽभिधीयते, तर्हि प्रतिमारिविकल्पितश्रावको विशेषतो हिंसको भवेत्, व्याघादिभ्योऽपि जीवघातकत्वेनाधिक्यात् । तथा धर्मनिमित्तं नद्युत्तारादौ स्वयमेव स्वात्मा हिंसकत्वेनोद्घोषणीयो भवेत्, निजसाक्षात्काराविषयीभूतानां त्रसपर्यन्तजीवानां विराधनायास्त्यक्तुमशक्यत्वात् । यदागमः—

तज्जीवविषयकाभोगस्य विद्यमानत्वात्, ते आभोग ते अनाभोग ते. अनाभोगमूलकज एहवु आगलि. 'तस्स असंचेअ' इत्यादि गाथा देखाडीस्यें.

जीवहिंसा निमित्तक क्रियावेळा आभोग अने हिंसा मात (थाती) वेळाइ ए आभोग एहवी विराधना ते मिथ्यादृष्टिने पणि प्रायइ अनार्य-जनने ज हुइ. ते कांई हिंसा अवश्य भाविनी नहीं. प्राहइ संभवि संभवथी एहवु जाणिवु. पणि अनाभोगमूलक त्रसजीवनी विराधना संयतीने ते हिंसाजनित कर्म-बंधने अभावें पणि लोकनिंद्य ते हुइज. ते हिंसाना ए करनारने हिंसानो करनार एहवा कहेवापणाथी. [अतएव बीजा भगना स्वामीनी सिद्धि] तेहवु कहेवु पणि स्थूलत्रसजीव संबंधीपणि पोताना साक्षात् ज्ञानना विषयपणाथी. पणि केवलीने वचने निश्चितपणि सूक्ष्मत्रसजीवनी विराधना ते एहवी न हुइ. ते हिंसाने छद्मस्थने साक्षात् ज्ञानने विषयपणाने अभावें हिंसक एहवा नामना हेतुपणाना अभावथी.

एतला ज वती मैथुनसेवाने विषे अनेक लक्ष पंचेंद्रियना जीवनो विराधकपणि देशविरति-श्रावक ते जीवहिंसक एहवा नामनो विषय न हुइ, एक कीडीने विराधने अजाणपणि पणि. जाणवापणि तो ते थाइं पोतानी ज्ञाति जाणि पाति बाहिरपणि थाई. ते माटि पोताना साक्षात् ज्ञानने विषयभूत अने अविषयभूत एहवा जे जीवघात तेहनो महाभेद मानवो. इम न मानीइ तो कामसेवी श्रावक व्याघादिकथी तथा सिंहादिकथी जीवघातपणि अधिक कहेवो थाई. इम हुइ तो कामसेवी श्रावक व्याघादिकनी परि नरक-गतिनो गामी हुइ. जाणीने निरंतर पंचेंद्रियना शतसहस्रनो घातकपणाथी. वली चउथा-व्रतना उच्चार विना पहिला व्रतना उच्चारनो अभाव हुइ, सूक्ष्मत्रस अने स्थूल-त्रसने सरिखाइपणि तिहांने मान्यापणाथी. ते माटें अब्रह्मसेवाने विषे जीवघात ते अब्रह्मसेवाने विषे अंतर्भाव पमाडयो, पणि जूदो जीवघातपणि विवक्ष्यो नहीं. अन्यथा त्रसजीव विराधनानुं पच्चक्खाण ते देशे ज हुइ तिवारे देशविरतिनो उच्छेद थाइ. जे माटें अपराध विना त्रसजीवना प्रत्याख्यान विना देशविरति ज न हुइ, एहवी प्रवचननी संमति आगली देखाडीस्यें एहवापणाथी. एतले कहेवें करी कुसुमादिं जिनेंद्र-पूजाने विषे हिंसा थाय तो

'जो जीवेवि ण याणेइ अजीवेवि ण याणेइ। जीवाजीवे अयाणंतो कह सो णाहीइ संजमं ?' ॥१॥ ति दशवै० (पृ० १५७. गा. १२) तस्मात् छद्मस्थानां निजसाक्षात्काराविषयीभूते जीवघाते तन्निमित्तकहिंसकव्यपदेशो न भवति। अयं भावः—यथा सम्यक्त्वाविनाभाविनी विरतिः तथा त्रसजीवविरत्यविनाभाविनी देशविरतिः, त्रसजीवाविरतेः परिणामस्याविरतगुणस्थान एव स्थितत्वात्। एवं शेषा एकादशाप्यविरतयो देशविरत एव। यदुक्तं—

'सहुमीसकम्म अजए ४६ अविरइकम्मुरलमीसबिकसाए। मुत्तु गुणचत्त ३९ देसे छव्वीस २६ साहारदु पमत्ते ॥१॥ 'अविरइइगारतिकसायवज्ज' त्ति चतुर्थकर्मग्रन्थे (पृ० १८५ गा. ५६-५७.) वृत्तेरभिप्रायस्त्वनन्तरोक्त एव वृत्तिर्वा विलोकनीया। अंशतोऽपि त्रसाविरतौ देशविरतिर्न स्यादेव, तावन्मात्रायामप्यविरतौ त्रसाविरतेस्तादवस्थ्यात्। अन्यथा पृथिव्यादीनामपि देशविरतेः सम्भवात् एकाप्यविरतिर्न स्यात, स्युर्वा सर्वा अप्यविरतयः। उक्ताश्च प्रवचने देशविरतेः त्रसाविरतिव्यतिरिक्ता एकादशैवाविरतयः। तेन देशविरतानां त्रसजीवप्रत्याख्यानं सर्वत्रसजीवविपयकं मन्तव्यं, न पुनर्देशेनाऽपि।

किञ्च-अंशतोऽपि त्रसाविरतौ पृथिव्यादीनां देशेनाऽपि प्रत्याख्यानानुपपत्तेः, यतोंऽशतोऽपि त्रसाविरतिर्मृगादित्रसजीवविपयैव स्यात्। बादरपृथिव्यादीनामिव मृगादेरेवाहाराद्यर्थमुपयोगात्, तस्य च घातो रौद्रपरिणामात्मकमहाक्लिष्टपरिणामजन्यः सर्वांशानुकम्पाराहित्येन सम्यक्त्वनाशहेतुः, सम्यक्त्वाभावे

પ્રતિમાના વૈરી પોતાને પગે કુહાર કરતો માનવો. જે માટિં જઉ જિનેંદ્ર-પૂજાને વિષે કુસુમાદેકેંદ્રિયજીવની સ દેહાએલી વિરાધના માત્રેં પણિ જિન-પૂજાના કરનાર શ્રાવકપણિ હિંસક કહીઈ. તઉ અતિમારીઈ વિકલ્પો જે શ્રાવક તે વિશેષથી શ્રાવક હિંસક થાઈ. બંધાદિકથી એ જીવઘાતકપણિ અધિકપણાથી. તિમ વલી ધર્મનિમિત્તિં નદ્યુત્તારાદિક વિષે પોતેં જ પોતાના આત્મા હિંસકપણિ કહેવો થઈ. પોતાના સાક્ષાત્ જ્ઞાનને અવિષયીભૂત જે ત્રસપર્યંત જે જીવ તેહની વિરાધનાને છાંડવાને અશક્યપણાથી.

જે માટેં આગમ-' જે જીવ ન જાણિં જે અજીવ ન જાણિ (સાક્ષાત્ જ્ઞાનનેં) અણિં જીવ અજીવ ન જાણિં તે સંયમ સ્યું જાણિં '' તે માટે છદ્મસ્થનેં પોતાના પ્રત્યક્ષજ્ઞાનને અવિષયીભૂત જીવઘ ત તે તન્નિમિત્તક હિંસક વ્યપદેશ ન હુઈ. એ ભાવ-જિમ સમકિત અણછતેં અણછતી વિરતિ, તિમ ત્રસજીવની વિરતિ અણછતેં અણછતી દેશવિરતિ, ત્રસજીવના અવિરતપરિણામનેં અવિરતગુણસ્થાને જ રહેવાપણાથી. ઇમ થાકતી ૧૧ ઇગ્યારે અવિરતિ દેશવિરતિ ગુણઠાણેં જ. જેથી કહિઉં છે-ત્રયતાલીસ કર્મબંધનાહેતુ મધ્યે ઔદારિક ૧ ઔદારિકમિશ્ર ૨ અને કાર્મણયોગ તીન એ હેતુ ભેલીઇ તિવારેં છયંતાલીસ બંધહેતુ ચઉથે ગુણઠાણેં હુઇ, હિવેં તે મધ્યેથી ત્રસની અવિરતિ ૧ કાર્મણ ૨ અને ઔદારિકમિશ્ર ૩ અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાય એવં ૭ હેતુ કાઢીઇં તિવારેં ઓગુણચાલીસ હેતુ પાચમેં ગુણઠાણે હુઇ, તથા એ ઓગુણચાલીસ માહિંથી ઇગ્યાર અવિરતિ ૫ થાવરની ૫ ઇંદ્રિયની એક મનની એવં ઇગ્યાર કાઢીઇં અનેં ચ્યાર પ્રત્યાખ્યાનિઆં એવં ૧૫ હેતુ કાઢતા અને આહારક ૧ આહારકમિશ્ર એ બિ ઘાલતાં છવ્વીસ બંધહેતુ પ્રમત્ત ગુણઠાણિં પામીઇ. વૃત્તિનો અભિપ્રાય ઇંહાં કહ્યો તેહજ, અથવા વૃત્તિ જોવી

અશથી ત્રસની અવિરતિ થકેં દેશવિરતિ ન હુઇજ. તેતલી એ ત્રસની અવિરતિ થકેં અવિરતિને તદવસ્થાપણાથી, ઇમ ન હુઇ તો પૃથિવ્યાદિનેં એ દેશવિરતિના સંભવથી એક અવિરતિ જ ન હુઇ,

च कथं सम्यक्त्वाविनाभाविनी देशविरतिरिति । मिथ्यात्वस्य च पुण्यप्रवृत्तिपापनिवृत्त्योः प्रतिबन्धकत्वात् । तस्माद्देशविरतानां यत् सर्वथा त्याज्यं यच्च मारिव्यपदेशहेतुः, तत् श्रावककुलानाचीर्णत्वेन सम्यग्दृष्टिमात्रस्य त्याज्यमेव । सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन सर्वेषामपि साम्यात् । अत एव प्रतिष्ठाद्युत्सवादौ अमार्युद्घोषणं सर्वसम्यग्दृष्टिसाधारणम् । यदि च कथमपि मृगादिवध—मांसभक्षणादिकमविरतसम्यग्दृष्टि-सम्मतत्वेन श्रावककुलाचीर्णमभविष्यत् तर्हि अमार्युद्घोषणमुच्छिन्नमेवाभविष्यत् । श्रावककुलाचीर्णत्वेन तत्प्रतिषेधोद्घोषणस्यासम्भवात्, प्राकृतजनानामप्युपहास्यहेतुत्वाच्च । न हि साम्प्रतमपि अनिन्द्यमांस-भक्षणकुलोत्पन्नः कोऽपि अमारिमुद्घोषयति । किञ्च-अविरतसम्यग्दृष्टिपर्यन्ताः सर्वेऽपि पात्राणि भवन्ति । यदुक्तं—

'उत्तमपत्तं साहू मज्झिमपत्तं च सावया भणिआ । अविरयसम्मदिट्ठी जहन्नपत्तं मुणेअव्वं' ॥१॥ ति, पात्रे चोप्तं वित्तमनन्तगुणं भवेत् । यदुक्तं—'व्याजे स्याद् द्विगुणं वित्तं व्यवसाये चतुर्गुणम् । क्षेत्रे शतगुणं प्रोक्तं पात्रेऽनन्तगुणं पुनः' ॥ (उप० वृत्ति पृ० १११) इति । तेन सर्वैरपि श्रावकैः सति सामर्थ्ये सामग्रीसद्भावे च प्रतिदिनं निजैरेव न्यायोपार्जिताशनादिभिः सर्वेऽपि सम्यग्दृष्टयो भोजयितव्याः, भोजिताश्चानुमोदनीया भवन्ति, सामग्र्याद्यभावे च भावनयाऽपि तथामन्तव्याः । एवं च सति निजनिजगृहेषु निजान्येवाशनादीनि भुञ्जानाः सम्यग्दृशामनुमोदनीया एव भवन्ति । न पुनर्निन्दनीयाः । निजनिजगृहे भुञ्जानानां पात्रत्वहानिप्रसक्तेः । ते च यदि मांसभक्षिणो भवेयुः, तर्हि ते तथाभूताः पञ्चेन्द्रियवधकाः मांसभक्षकाश्च नरकायुर्बन्धकत्वेन नरकातिथयो मिथ्यादृष्टयः कथं पात्राणि भवन्तीति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम् । तस्मात् यत् किमपि सम्यक्त्वनाशहेतुर्नरकादिदुर्गतिश्च

અથવા સર્વથી અવિરતિજ હુઇ. અને કહી તો છે પ્રવચનનેં વિષેં દેશવિરતિ ગુણઠાણેં ત્રસની અવિરતિ વિના ઇગ્યારજ અવિરતિ. તે હેતુઇ દેશવિરતિનેં ત્રસજીવનું પ્રત્યાખ્યાન તે ત્રસજીવમાત્ર વિષઇઓ માનવું. પણિં દેશે નહિંજ. વલી અંશથી એ ત્રસની અવિરતિ છતેં પૃથિવ્યાદિકનું દેશેં પણિં પચ્ચક્ખાણ તેહની અયુક્તતા થાઇ વતી. જે માટિં અંશથી એ ત્રસની અવિરતિ તે મૃગાદત્રસજીવ વિષયિણીજ હુઇ. બાદર પૃથિવ્યાદિકની પરેં મૃગાદિકનેંજ આહારદિકનેં અર્થેં ઉપયોગથી, તેહનો ઘત તો રૌદ્રપરિણામરૂપ મહાક્લિષ્ટ પરિણામ તેણિં જન્ય હુઇ. તે સર્વાંશે દયારહિત પણિં સમ્યક્ત્વના નાશનું હેતું, સમ્યક્ત્વ નાશછતેં સમકિતનેં અવિનાભાવીની દેશવિરતિ પણિં કિમ હુઇ. મિથ્યાત્વનેં તો પુણ્યની પ્રવૃત્તિ અનેં પાપની નિવૃત્તિ તેહના પ્રતિબંધકપણાથી. તે માટિં દેશવિરતિનેં જે સર્વથા છાંડવું અનેં જે મારિના નામનું હેતું, તે શ્રાવકના કુલનેં વિષે અનાચરણીયપણિં સમકિતદષ્ટિમાત્રનેં છાડવુંજ, સમકિતનાશનેં હેતુપણિં સર્વનિં સરિખાપણાથી.

એતલાજવતી પ્રતિષ્ઠાદ્યુત્સવાદિકનેં વિષેં અમારિનું ઉદ્ઘોષણ સર્વ સમકિતી સમાન, જઉ કિમેં મૃગાદિકનો વધ તથા માસભક્ષણાદિક તે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિનેં સમ્મતપણેં શ્રાવકકુલનેં વિષેં આચિર્ણ હઉ, તઉ અમારીનું ઉદ્ઘોષણ ઉચ્છિન્નજ થાઓત. શ્રાવકકુલનેં આચિર્ણપણિં મારિના નિષેધના ઉદ્ઘોષણાના અસંભવથી, પ્રાકૃતલોકનેં પણિં ઉપહાસના હેતુપણાથી, વલી હિંવડા પણિં નિંદ્ય નથી માંસભક્ષણ જેહનેં એહવા કુલનો ઉપનો કોઇ અમારિ પ્રવર્તાવિ એહવું તઉ નહીં, વલી અવિરત—સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યંત સર્વઇ પાત્ર છેં, જે માટેં ઉક્ત છે.—'ઉત્તમપાત્ર સાધુ, મધ્યમપાત્ર શ્રાવક કહિયા, સમ્યગ્દૃષ્ટિ અવિરત તે જઘન્યપાત્ર જાણિવું', પાત્રેં વાવ્યું ધનં તે અનંતગુણું હુઇ. જે માટેં ઉક્ત છે—'વ્યાજે બિમણું ધન, વ્યાપારે ચઉગુણું, ક્ષેત્રે

भवेत् तत् श्रावककुलाचीर्णं न भवत्येव। व्यवहारतः सर्वेषामपि श्रावककुलोत्पन्नानां सम्यग्दृष्टित्वात्। अस्ति च मृगादिमारणं मांसभक्षणं च दुर्गतिहेतुः, नरकायुर्बन्धहेतुत्वात्। यदागमः—

'चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइअत्ताए कम्मं पकरेंति, तं० महारंभयाए १ महापरिग्गहयाए २ कुणिमाहारेणं ३ पंचिंदिअवहेणं' ४ ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ३७३) यच्च नारकायुर्बन्धहेतुः, तन्नियमात् सम्यक्त्वनाशहेतुर्भवत्येव, सम्यक्त्वे च सति नरकायुर्बन्धाभावात् 'सम्मत्तंमि उ लद्धे विमाणवज्जं न बंधए आउं'मितिवचनात्। नरकत्रिकबन्धस्य च मिथ्यात्वप्रत्ययत्वात्। यच्च अविरतसम्यग्दृशां विनापराधं ज्ञात्वा त्रसजीवघाताकरणेऽप्यविरतत्वं, तदप्रत्याख्यानकषायोदयवशेन सम्यग्दृशां देवानामिव मनागपि विरतिपरिणामाभावादेव, न पुनराहाराद्यर्थं प्रत्याख्यानाभावादेव। आहाराद्यर्थं पञ्चेन्द्रियवधकाः पापकर्मणि निद्धंधसा एव भवन्ति। तच्च सम्यग्दृशां न सम्भवति। यदागमः—

'सम्मद्दिट्ठी जीवो जइवि हु पावं समायरइ किंचि। अप्पो सि होइ बंधो जेण न निद्धंधसं कुणइ' ॥१॥ त्ति, श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रे (पृ० १९४ गा० ३६) अत्रापि सम्यग्दृष्टित्वात् यद्यपिलिङ्गितकिञ्चित्पापसमाचरणमणनेन मांसभक्षणादिलक्षणं महापापं तु निषिद्धमेवेति तात्पर्यम्। एतेन केचित् स्थूलदृशः उग्रसेनराज्ञो गृहसमीपे पशुवाटकदृष्टान्तेन श्रावककुलेऽपि मांसभक्षणं तन्निमित्तं च मृगादिमारणमपि व्यवस्थापयन्ति, तेऽपि उपेक्षिता द्रष्टव्याः। विवाहनिमित्तं समुदितजनानां सर्वेषामपि श्रावककुलोत्पन्नत्वाभावात्, हरिवंशकुलेऽपि सम्यग्दृगपेक्षया मिथ्यादृशां भूयस्त्वात्। किञ्च-यदि श्रावककुलेऽपि सहकारादिफलारम्भादिवत् पञ्चेन्द्रियवधाद्यऽप्यभविष्यत् तर्हि नरकादिहेतुतया भगवान-

---

શનગુણું અને પાત્રે અનંતગુણું' તે માટેં સર્વંઇ પણિં શ્રાવકેં છતી સમર્થંઇ અને સામગ્રી છતીઇં નિરંતર પોતાને ન્યાયઉપાર્જિત અશનાદિકઇં સર્વંઇ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જિમાડવા, જિમ્યા હુંતા પણિ અનુમોદવા હુઇં, સમર્થપણાદિને અભાવેં ભાવનાઇંપણિ તિમ માનવા. એમ છતાં આપ આપણિ ગૃહિં પોતાનાજ અશનાદિક જિમતા સમ્યગ્દૃષ્ટિને અનુમોદનીય જ હુઇં, પણિં નિંદવા (યોગ્ય) નહી. આપણે ગૃહિ જિમતાને પાત્રપણાંની હાનીનો પ્રસંગ થાઇવતી.

હિંવે તેં જઉ માંસભોજી હુઇ તો એહવા પંચેંદ્રિયના વધક અને માંસભક્ષક તેં નરકના આયુબંધક પણિં નરકના અતિથિ મિથ્યાદૃષ્ટિ તે કિમ પાત્ર હુઇં?, ઇમ સમ્યગ્દૃષ્ટિં વિચારવું. તે માટેં જે કાંઇ સમ્યક્ત્વનાશનું હેતુ અને નરકાદિ દુર્ગતિનું હેતું હુઇં તે શ્રાવક-કુલ નેં વિષેં આચરણીય ન હુઇંજ. વ્યવહારથી સઘલાઇ શ્રાવક કુલેં ઉપના તે સમ્યગ્દૃષ્ટિપણાથી, અને છેં મૃગાદિમારણ તે અને માસભક્ષણ તે દુર્ગતિકારણ, નરકના આઉખાના બંધહેતુપણાથી, જે માટેં આગમ મધ્યે કહિઉ છેં-' ચાર સ્થાનકેં જીવ નારકીપણિં કર્મ કરેં, તદ્યથા-મહારંભપણિં ૧ મહાપરિગ્રહપણિં ૨ માંસભક્ષણપણિં ૩ અને પંચેંદ્રિયવધેં ૪. હિંવઇં જે નરકાયુનો બંધહેતુ તે નિયમેંજ સમકિતના નાશનું હેતુ હુઇંજ. સમ્યક્ત્વથિકેં નરકાયુ-બંધના અભાવથી. 'સમકિત પામે વિમાન વર્જી આઉખું ન બાંધેં' એહવા વચનથી, નરકગતિ નરકાનુપૂર્વીં અને નરકાયુર્બંધને મિથ્યાત્વપ્રત્યયપણાથી. અને જે અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિને અપરાધ વિના જાણીને-ત્રસજીવઘાતને અકરવિપણિં અવિરતપણું, તે અપ્રત્યાખ્યાનિઆ કષાયના ઉદયને વશેં સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાની પરેં લગારેં વિરતિપરિણામના અભાવથિકુજ. પણિં આહારને અર્થેં પ્રત્યાખ્યાનના અભાવથીકુ ઇમ નહિં. આહારાદિકને અર્થિં પંચેંદ્રિયના હિંસક તે પાપનિં વિષેં નિદ્ધંધસજ

र्हन्नाभणिष्यत् । नहि श्रावककुलाचीर्णं किमपि नरकादिदुर्गतिहेतुतया भणितं काप्यागमे दृष्टं श्रुतं वा, पूर्वापरविरोधापत्तेः । स चैवं-सम्यग्दृष्टिर्यदि नियमेन देवायुर्बन्धकः कथं तर्हि नरकायुर्बन्धस्थानानि सेवते ? यदि नरकायुर्बन्धस्थानसेवकः कथं नियमेन देवायुर्बध्नाति ? प्रत्युत द्वाविंशतिरनन्तकायादयोऽप्यभक्ष्यतया भणिताः । अभक्ष्यत्वं च भक्ष्याभक्ष्यविवेकज्ञानिनोऽपेक्षयैव सम्भवति, नान्यथेति बोध्यम् । अत एव 'कस्स अट्ठाए इमे पाणा' इत्यादिरूपेण श्रीनेमिनाथ-सारथ्योः प्रश्ननिर्वचनपुरस्सरं तद्रूपणोद्भावनेन निवर्त्तनं च श्रीनेमिनाथस्य सम्पन्नम् । श्रावककुलाचीर्णे च तथाव्यतिकरासम्भवात् । नहि सहकारादिफलारम्भादिविषयकतथाप्रश्नादिसम्भवः । केचित्तु सम्यग्दृशां मांसभक्षणे अविरतिमेव पुरस्कुर्वन्ति, ते हि अविदितजिनवचनपरमार्था अवसातव्याः । अविरतानामपि मांसभक्षणपरित्यागोऽभक्ष्यत्वादेव । तथाहि-भाविन्यामुत्सर्पिण्यां द्वितीयारकस्यादौ पुष्पफलपत्रछायाद्युपेतान् नानाद्रुमान् निरीक्ष्य बिलान्निर्गता बिलवासिनो मनुजाः सम्भूय अहो ! अमी द्रुमा आजीविकादिनिर्वाहहेतुफलाद्युपेता इति विचिन्त्य अद्यप्रभृति केनाऽप्यशुभं मांसं न भक्षणीयमिति मर्यादाकारिणो भविष्यन्ति । यदागमः—

'तए णं ते मणुआ भारहं वासं परूढरुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयहरिअओसहीयं उवचिअतयपत्तपवालपल्लवंकुरपुप्फफलसमुइअं सुहोवभोगं जायं २ चावि पासिहिंति, पासित्ता बिलेहिंतो णिद्धाइस्संति, णिद्धाइत्ता हट्ठतुट्ठा अण्णमण्णं सद्दाविस्संति २ त्ता एवं वदिस्संति—जाते णं देवाणुप्पिआ ! भारहे वासे परूढरुक्खगुच्छगुम्मलयवल्लितणपव्वयहरिअ जाव सुहोवभोगे, तं जे णं देवाणुप्पिआ ! अम्हं केइ अज्जप्पभिइ असुभं कुणिमं आहारं आहरिस्सइ, से णं अणेगाहिं छायाहिं वज्जणिज्जे त्तिकट्टु

હુઇ, તે તો સમ્યગ્દૃષ્ટિને ન સંભવે, જે માટિં આગમ-'સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવ જો એ પાપ આચરે કોઇએ તહે અલ્પબંધ હુઇ, જે વતી નિધ્વંધસપણું ન કરઇ' ઇહાપણિં સમ્યગ્દૃષ્ટિપણાથી યદિશબ્દે યુક્ત કાંઇએક પાપ આચરણ ભણુવે કરીને માંસભક્ષણાદિરૂપ મહાપાપનું નિષિદ્ધજ, એ પરમાર્થ.

એતલે કહેવે કેતલાએક બાદરદૃષ્ટિ ઉગ્રસેનરાજાને ગૃહસમીપે પશુનાઉને દૃષ્ટાંતે શ્રાવકને કુલે પણિ માંસભક્ષણ અને મૃગાદિમાગણુ થાપે છે. તે પણિં ઉવેખ્યા જાણુવા, વિવાહનિમિત્ત મિલ્યાં જે જન તે સર્વને શ્રાવક કુલે ઉપનાપણાના અભાવથી. હરિવંશકુલને વિષે પણિં સમ્યગ્દૃષ્ટિની અપેક્ષાઇ મિથ્યાદૃષ્ટિને બહુપણાથી. વલી જઉ શ્રાવકકુલે પણિ સહકારાદિફલારંભાદિકને પરે પંચેંદ્રિયનો વધાદિક પણિ હુઇ, તઉ નરકાદિકને કારણુપણિં ભગવંત અરિહંત તે ન કહેત. શ્રાવકકુલનું આચીર્ણું કાંઇ એ નરકાદિદુર્ગતિહેતુપણિં કહિઉ નથી. કોઇ આગમે દીઠું સાંભલ્યું પણિ નથી. વિરોધ પૂર્વાપરિં થવાથી. તે ઇમ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ જો નિયમેંજ દેવાયુનો બંધક કિમ તઉ નરકાઉખાનાં કારણુ સેવઇ ? જઉ નરકાયુર્બંધનાસ્થાનનો સેવનાર છે કિમ તો નિયમે દેવાયુનો બાંધ કરે ?

હિવે ઇહાં ઉચ્છૃંખલે યુદ્ધાદિકને વિષે પંચેંદ્રિયનો વધ કરતે અને વાસુદેવાદિકના મહારંભાદિકે જો સમકિત જાતું નહી (સઇ) તઉ માંસભક્ષણિં કિમ સમકિત જાઇ? . એહવું લિખ્યું છે, તે મિથ્યા જાણિવું. જે માટિં પંચેંદ્રિય-વધાદિકે જીવદયા સાપેક્ષ સાપરાધિક ભાગે કરે છે. માંસભક્ષણે તો તેહવો ભાગો છે નહીં, તે ભક્ષણે તે નિધ્વંધસપણુંજ છે વતી. સમકિત જાઇ, એહવું કહિઉ છે, તે જાણિવું. સાહમું બાવીસ (બત્રીશ) અનંતકાયાદિક પણિ અભક્ષ્ય પણિં કહિયાં. અભક્ષ્યપણું તો ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકજ્ઞાનીને અપેક્ષીને સંભવે, પણિ અન્યથા નહીં, એહવું જાણિવું, એતલાજ વતી 'કેહને અર્થે એ પ્રાણ' ?

संठिइं ठावेस्संति २ त्ता भारहे वासे सुहंसुहेणं अभिरममाणा २ विहरिस्संति 'त्ति श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ (सूत्र ३९.' पृष्ठ १७५), व्याख्या यथा-' तए णं ते मणुआ ' इत्यादि, ततस्ते बिलवासिनो मनुजाः भारतवर्षं पल्लवेत्यादिविशेषणविशिष्टं जातं चापि ' पासीहिंति ' द्रक्ष्यन्ति, दृष्ट्वा च बिलेभ्यो निर्द्धा-विष्यन्ति-निर्गमिष्यन्ति, निर्गत्य च हट्ठेत्यादि-हृष्टा-विस्मिताः, तुष्टाः-सन्तोषवन्तः एवंविधाः सन्तोऽन्यो-ऽन्यं सद्दावेस्संति-शब्दापयिष्यन्ति, 'शब्दापयित्वा च एवं वदिष्यन्ति—' जाए णं ' ति, जातो भो देवानुप्रिया ! भारतो वर्षः पल्लवरुक्खगुच्छगुम्मे ' त्यादि यावत् सुखोपभोग्यश्च, ' तं जे णं ' ति । तस्मात् कारणात् 'यो ' ण 'मित्यलङ्कारे, 'देवानुप्रिया ! 'अस्माकं मध्ये कश्चित् अद्यप्रभृति-इतो दिनादारभ्य अशुभं कुणपं-मांसमयमाहारमाहरयिष्यति सोऽनेकाभिश्छायाभिराक्रोशरूपाभिः शिक्षाभिर्वर्जनीयः इति कृत्वा संस्थितिं-मर्यादां स्थापयिष्यन्ति, स्थापयित्वा च भारते वर्षे सुखंसुखेन यथेप्सितसुखानुभवनेन अभिरममाणाः-क्रीडां कुर्वाणाः विहरिष्यन्ति-आसिष्यन्ते इति ।' ननु भो ! यद्येवं, कथं तर्हि हरिवंशा-दिकुलेषु मांसभक्षणादिप्रवृत्तिरिति चेदुच्यते-प्राग्भवीययौगलिकवैरिणा देवेन हरिवर्षीययौगलिकस्य नरकहेतवे मांसभक्षणाभ्यासः कारितः, ततस्तत्प्रवृत्तिः सहेतुकेति केचिद् वृद्धाः । केचित्तु बिलवा-सिनोऽपि मनुजाः सर्वेऽपि न मांसाहारिणः किन्तु प्रायः, तेन केचिद्वनस्पत्याद्याहारिणोऽपि । न च बिलमध्ये वनस्पतिः न भविष्यतीति शङ्कनीयम् । हंसादिसर्वपक्षिजातिस्थित्यर्थं मृगसिंहादिसर्वगर्भज-तिर्यग्जातीयस्थित्यर्थं च वनस्पतेरवश्यंभावात् । अत एव आगमोऽपि-' तए णं ते मणुआ निस्सीला

ઇત્યાદિરૂપે 'શ્રીનેમીનાથ અને સારથીનું પ્રશ્ન અને ઉત્તર, તત્પૂર્વક તે વધના દૂષણ પ્રગટ કરવે' નિવર્તવું શ્રીનેમિનાથને થયું. થાવકકુલે' આચાર્ય પણિ તે તેહના વ્યતિકરના અસંભવથી. સહકારાદિના ફલના આરંભવિવર્ણ એ તેમ પ્રશ્નાદિક સંભવે' નહી. કેતલાએક તો સમ્યગ્દૃષ્ટિને માંસભક્ષણને વિષે અવિરતિજ આગલિ' કરે છે, પણિ અજ્ઞાત છે જિન-વચનના પરમાર્થ જેણે એહવા જાણિવાં. અવિરતિને' પણિ' માસભક્ષણનો પરિત્યાગ તે અભક્ષ્યપણાથીજ.

તે કિમ આવતા ઉત્સર્પિણીનાં બીજા આરાની આદિ પુષ્પ-ફલ-પત્ર-છાયાદિકે યુક્ત વિવિધવૃક્ષ દેખી બિલથી નિકલ્યા મનુષ્ય મિલીને' જૂઓ-આ વૃક્ષ આજીવિકાદિકનું નિર્વાહનું હેતુ જે ફલાદિક તેણિં યુક્ત છે'. એહવુ ચીતવી આજ કેડિં કોણે અશુભ એહવુ માસ ન ખાવું એહવી મર્યાદાના કરનાર થાસે'. જે માટે આગમ-તિવાર પછી તે બીલવાસી મનુષ્ય ભારતવર્ષને વિષે ઉગ્યા છે ગુચ્છ-ગુલ્મ-વલ્લી-તૃણ-પર્વ-હરિત-ઔષધી તિણિં સહિત પુષ્ટ છે' પત્ર-પ્રવાલ-પલ્લવ-અંકુર-પુષ્પ-ફલ તેણિં યુક્ત સુખ ઉપભોગ્ય તે દેખસ્યે', દેખીને' બીલથી નીકલસ્યે', નીકલિને હર્ષિત તુષ્ટ હુતા અન્યોન્યે' તેડાવસ્યે તેડાવીને' ઇમ કહેસ્યે' ?

થયો ભો દેવાનુપ્રિય ! ભારતવર્ષ પ્રરૂઢગુચ્છ ઇત્યાદિયાવત્ સુખભોગ, તે માટે' દેવાનુપ્રિય ! આપણા માહે' આજ પછી અશુભ તે માંસ તેહનો જે આહાર કરસ્યે તે અનેક છાયા જે આક્રોશરૂપ તેણિં વર્જવો. એહવુ કરી મર્યાદા કરસ્યે, કરીને' ભારતવર્ષને' વિષે' સુખે ક્રિડા કરતા વિચરસ્યે એ જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિને' વિષે. તે બીલવાસી મનુષ્ય ભરતક્ષેત્રે પ્રરૂઢત્યાદિવિશેષણે યુક્ત થયુ દેખસે દેખીને' બીલથી નીકલસ્યે, નીકલીને હર્ષ-સંતોષ પામ્યા એહવા હુતા માહોમાહે' બોલાવસ્યે', બોલાવીને' એહવુ' કહેસ્યે. થયો હે દેવાનુપ્રિય ! ભારતવર્ષ, ઉગ્યા છે' ગુચ્છ-ગુલ્માદિ જિહાં યાવત્ સુખેં ઉપભોગ્ય તે કારણથી. જે ણં એહવું અલંકારાર્થ. સરલ સ્વભાવીઓ આપણા માહિં કોઇએ એ દિવસથી માંડીને' અશુભ માસ-

णिम्मेरा' इत्यादि यावत् 'ओसन्नं मंसाहारा मच्छाहारा खुड्डाहारा' इत्यादि । जम्बूद्वीप० (सू० ३६) तत्र क्षोद्यानि–तृणमर्दनादिना लभ्यानि मणिचव्यादीनि तृणधान्यानि तेषामाहारिणः, उपलक्षणात् तथाभूतफलादिभक्षिणोऽपि । ये तु मांसाहारनिषेधादिमर्यादाकारिणो भणिताः, ते तृणधान्याद्याहारिणो मन्तव्याः । कथमन्यथा बिलान्निर्गत्य तत्क्षणमेव यथामर्यादां करिष्यन्ति, मांसाहारिणां तथामर्यादाकरणमसम्भवीत्यतो बिलवासिष्वपि मनुष्येषु केचित् सम्यग्दृशोऽपि । "सम्मत्तस्स सुअस्स य पडिवत्ती छव्विहंमि कालंसि" त्ति, श्री आव० नि० वचनात् (पृ० ४४० गा० ८११) ते च देवलोकगामिन एव भवन्ति । तेन बाहुल्येन नरकतिर्यग्गामिनो भणिताः । यदागमः–"ओसन्नं णरयतिरिक्खजोणिएसुं उववज्जिहिंति" त्ति, जम्बूद्वीप० (सू० ३६) ते च मिथ्यादृश एव अवगन्तव्याः । तेषां च मांसाहारिणां रौद्रध्यानवतां सम्यक्त्वस्य देवलोकगामित्वस्य च असम्भवात् । तेन यौगलिकव्यतिरिक्ता मनुजाः मांसाहारमधिकृत्याऽऽर्या अनार्याश्च सर्वकालं भवन्त्येव, तथैव जगत्स्थितेः । परमार्यकुलेषु तथाप्रवृत्तिर्हरिवंशादिकुलेष्विव कुतश्चिन्निमित्तादवसातव्या, न पुनः स्वाभाविकी । अयं भावः–सर्वलोकव्यवहारानभिज्ञा अपि बिलवासिनो मनुजाः तथाविधकर्मक्षयोपशमविशेषेण सम्यक्त्व-

---

મચ આહાર કરસ્યેં, તે અનેક આક્રોશરૂપ શિક્ષાઇં વર્જવો. ઇમ કરીને મર્યાદા થાપશેં થાપીનેં શાસ્ત વર્ષને વિષેં યથેષ્ટ સુખનેં ભોગવવેં ક્રીડાકરતા વિચરસ્યઇં. એ વૃત્તિનો પાઠઃ. પૂછ્યું છે—

જઉ બીલવાસી એ મનુષ્ય માંસ વર્જસ્યેં, કિમ તઉ હરિવંશાદિ ઉત્તમ–કુલનેં વિષે માંસભક્ષણાદિકની પ્રવૃત્તિ ? એહવું જો પૂછે છેં તે ઉપરિં કહીઇ છેં–પૂર્વભવ સંબંધિ યુગલિયાનેં વૈરિ દેવેં યુગલિઆ નરને નરકગમનનેં અર્થે માસભક્ષણનો અભ્યાસ કરાવ્યો. તિવારથી માસભક્ષણપ્રવૃત્તિ સકારણિક થઈ એહવું કોઇ એક વૃદ્ધ કહે છેં. કેતલાએક તો ઇમ કહે છે જે. બીલવાસી મનુષ્ય સર્વે માંસાહારી નથીં. તથા તઉસ્યુ ? પ્રાહઇં, તેણિં કરી કેતલાએક વનસ્પત્યાદિકના એ આહારી છે. બીલમધ્યેં વનસ્પતી નહીં, હુઈ ઇમ ન શંકવું, હંસાદિક સર્વ જાતિની સ્થિતિનેં અર્થે અનેં મૃગસિંહાદિક સર્વ ગર્ભજ તિર્યંચની સ્થિતિનેં અર્થે વનસ્પતીના અવસ્યંભાવથી. એતલાજસ્તી આગમ પણિં છે. 'તે મનુષ્ય નિઃસીલ નિર્મર્યાદા યાવત્ પ્રાહિં માસાહારી મચ્છાહારી મણિચવ્યાદિકના આહારી' તૃણમર્દનાદિકેં પામીઈ એહવાં મણિચ્યાદિ જે તૃણ ધાન્ય તેહના આહારી, ઉપલક્ષણથી તેહવા ફલાદિકના ભક્ષી પણિ. જે માસ આહારના નિષેધની મર્યાદાના કરનારા તે તૃણધાન્યાદિના આહારિ માનવા. અન્યથા કિમ બિલથી નીકલીને તત્કાલજ તેહની મર્યાદાના કરનારા થાસેં. માસાહારીનેં તેહવું મર્યાદાનું કરિવું સંભવે નહી.

એતલાવતી. બિલવાસીમનુષ્યનેં વિષેં પણિ કેતલાએક સમ્યગદૃષ્ટિ પણિં 'સમ્યકત્વની અને શ્રુતની પ્રતિપત્તિ તે છઞેં આરાનેં વિષેં' એહવું શ્રીઆવસ્યકનિર્યુક્તિનું વચન છે તેથી. અને તે દેવલોકગામીજ હુઇ. તેણે કારણે તિર્યંચ અને નરકગામીપણિં પ્રાઇઈ કહ્યા, નરકતિર્યગ્યોનીનેં વિષેં ઉપજસેં તે વલી મિથ્યાદૃષ્ટિ જ જાણિવા, અને તે જે માસાહારી રૌદ્રધ્યાનરત તેહનેં સમ્યક્ત્વ અને દેવલોકગામિપણું તેહના અસંભવથી. તેણિ હેતુઇં યુગલીઆથી અન્ય મનુષ્ય તે માસાહાર ઉદ્દેશીનઈં આર્ય અને અનાર્ય સર્વદા હુઇજ. તિમજ જગત્ સ્થિતિથી. પણિં આર્યકુલનેં વિષેં તેહની પ્રવૃત્તિ તે હરિવંશાદિકુલનેં વિષેં જિમ કોઇક નિમિત્તથી જાણવી, પણિ સ્વભાવથી નહીં. એ ભાવ–સર્વલોકના વ્યવહારના અજાણ એ બિલવાસીમનુષ્ય તથાવિધકર્મના ક્ષયોપશમવિશેષેં સમ્યગદૃષ્ટિની પરેં

भोज इव मांसभक्षणमनुचितमिति बुद्ध्या मांसपरिहारिणो यदि भवन्ति, कथं तर्हि भक्ष्याभक्ष्यविवेकनिपुणाः श्रावककुलोत्पन्ना जिनवचनामृतपवित्रितश्रवणपथाः मांसाद्यभक्ष्यभक्षणजनितकटुकविपाकज्ञाः सम्यग्दृशोऽपि मृगादिपञ्चेन्द्रियव्यापादकास्तन्मांसभक्षकाश्च सम्भवन्तीति पर्यालोच्य श्रावककुलं न कलङ्कनीयमिति। एतेनोग्रसेनराजगृहसमीपे पशुवाटकोऽपि स्वजनादिसम्बन्धविशेषेणागन्तुकानां मिथ्यादृशामेव भोजननिमित्तं मिथ्यादृग्भिरेव विहित इत्यर्थात् सिद्धमवसातव्यम्। तेनोभयेऽपि परस्परं मिथ्यादृष्टित्वेन तदानीं तत्कुलानिन्द्यत्वेन च मांसादिभोक्तारो भोजयितारश्च सम्भवन्ति, विवाहनिमित्तमागतेषु जनेषु हरिवंशकुलीनत्वेन साम्येऽपि सम्यग्दृगपेक्षया मिथ्यादृशां भूयस्त्वात्। तेनोग्रसेनराजोऽपि श्रीनेमिनाथस्य प्रथमदेशनायां श्रावकः सञ्जज्ञे, इति श्रीनेमिचरित्रवचनमपि पर्यालोच्यम्!

ननु भो! द्रुपदराजा द्रौपदीविवाहनिमित्तं स्वयंवरमण्डपे श्रीकृष्णवासुदेवप्रमुखाननेकसहस्रसङ्ख्याकान् राज्ञः समाहूतवान्, तेषां चागतानां यथौचित्येन निजनिजावाससंस्थितानां भोजननिमित्तं द्रुपदराजादिष्टैः कौटुम्बिकपुरुषैः विपुलाशनादीनि मद्यमांसपर्यन्तानि प्रतिराजावासं संहृतानि भुक्तानि च वासुदेवप्रभृतिभिः सर्वैरपि राजभिरिति। यदागमः—

'तते णं से दुवए राया कंपिल्लपुरं नगरं अणुपविसइ अणुपविसित्ता विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ उवक्खडावइत्ता कोडुंबिअपुरिसे सद्दावेइ सद्दावइत्ता एवं वयासी गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! विउलं असणं ४ सुरं च मज्जं च मंसं च सीधुं च पसन्नं च सुबहुपुप्फफलवत्थ-

---

માંસભક્ષણ અનુચિત એહવી બુદ્ધિ માંસના છાડનારા જો છે તિમ તો ભક્ષ્યાભક્ષ્યને વિવેકિં નિપુણ, શ્રાવકકુલેં ઉપના, જિનવચનરૂપ અમૃતે પવિત્ર છેં શ્રવણમાર્ગ જેહના એહવા, માંસાદિક જે અભક્ષ્ય તેહને ભક્ષણે નીપનું જે કટુકફલ તેહના જાણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણિં મૃગાદિ પંચેંદ્રિયના હણનારા અને તેહના માંસભક્ષક સંભવેં ? એહવું વિચારીને શ્રાવકનું કુલ કલંકિત ન કરવું.

એતલે ઉગ્રસેનરાજાને ગૃહ પાસેં પશુવાડિ પણિ સ્વજનાદિકસંબંધવિશેષે આવ્યો જે મિથ્યાત્વી તેહનેજ ભોજનનિમિત્ત મિથ્યાત્વીઇ નીપજાવ્યો એ અર્થથી સિદ્ધ જાણિવું. તે કારણિ બિહુંપણિ પરસ્પરિં મિથ્યાત્વી પણિ અનિ તિવાર તે કુલનિ અનિંદિતપણિ માંસના ખાનારા અને ખવારનારા સંભવે. વિવાહ નિમિત્તઇ આવ્યા જે જન તેહનેં વિષેં હરિવંશને કુલેં ઉપનાપણિ સરીખાઇઇપણિ સમ્યગ્દૃષ્ટિની અપેક્ષાઈં મિથ્યાત્વીને બહુપણાથી. તથા ઉગ્રસેનરાજા પણિ શ્રી નેમિનાથની પ્રથમદેશનાઇ શ્રાવક થયો એહવું શ્રી નેમિનાથ ચરિત્રનુ વચનપણિ વિચારવું. પૂછે છેં—

દ્રુપદરાજા તે દ્રૌપદીના વિવાહમેં અર્થઈ સ્વયંવર મંડપને વિષેં શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ પ્રમુખ અનેક સહસ્ર સંખ્યાઈ રાજા પ્રતિ તેડતો હુઓ, અને તે આવ્યા અને યથાઉચિતપણિ પોતાને આવાસે રહ્યા. તે ભોજનને નિમિત્તં દ્રુપદરાજાઇ કહ્યા જે કૌટુંબિક પુરુષ, તેણિ વિપુલ અશનાદિક મદ્યમાંસપર્યંત પ્રત્યેકે રાજમંદિરે સહર્યાં અને ભોગવ્યાં વાસુદેવપ્રમુખ સર્વરાજાઈ. તેમાટિં આગમ છઇ—'તિવાર પછી દ્રુપદરાજા કંપિલ્લપુરનગરમધ્યે પઇસઇ, પઇસીને વિપુલ અશન પાનાદિક ઢગવે કરાવીનઇ કૌટુંબિક પુરુષને તેડાવે, તેડાવીનઇ એહવું કહીઇતો હુઓ જાઓ, તુમ્હે દેવાનુપ્રિય! વિપુલ અશનાદિ ૪ સુરા મદ્યમાંસ મધુ પ્રસન્ન ચ વલી ઘણાં પુષ્પ–ફલ–વસ્ત્ર–ગંધ–માલ્ય–અલંકાર તે વાસુદેવપ્રમુખરાય સહસ્રના આવાસને વિષેં સહરઓ, તે પણિ સહરઇ છેં,

गंधमल्लालंकारं च वासुदेवपामोक्खाणं रायसहस्साणं आवासेसु साहरह, तेवि साहरंति। तएणं ते वासुदेवपामुक्खा विउलं असणं ४ जाव पसन्नं च आसाएमाणा ४ विहरंति ' त्ति श्रीज्ञातधर्मकथाङ्गे (सू० ११८). तत्र मद्यमधुप्रसन्नाः सुराभेदा एवेति व्याख्यातम्। तत्र वासुदेवो नियमेन सम्यग्दृष्टिरेव, स च मांसादिकं कथं भुक्तवानिति ? चेन्नैवं, लौकिकव्यवहारबाह्यत्वेन सम्यग्प्रवचनानभिज्ञत्वात्। न हि वासुदेवोऽपरेऽपि राजानो वा भक्ष्याभक्ष्यरूपाणां सर्वेषामप्यशनादीनां स्वयमेव केवलाहारादिरूपेणास्वादितवन्तः, असम्भवात्। यतो भुक्तिस्तावद् इच्छायत्ता। इच्छा च सम्यग्ज्ञानवतां निजधर्म-कुलधर्म-शरीरधर्मादीनामौचित्येनैव स्यात्। यदुक्तम्—

'ब्राह्मे मुहूर्त्ते उत्तिष्ठेत् परमेष्ठिस्तुतिं पठन्। किंधर्मा किंकुलश्चास्मि किंव्रतोऽस्मीति च स्मरन्' ॥१॥ इत्यादि योगशास्त्रे (प्र० ३, श्लो० २१) तत्र मांसादीनामभक्ष्याणामास्वादादिविषयेच्छा सम्यग्दृशां लेशतोऽपि न स्यात्। सम्यक्त्वनाशपूर्वकदुर्गतिहेतुत्वेन निजधर्मानौचित्यात्, सम्यक्त्वनाशहेतूनां च सम्यक्त्वप्रतिपत्तिसमय एव परित्यक्तत्वात्। तस्मात् यदाज्ञया यद् भवति तत्तेनैव कृतमिति सर्वानुभवसिद्धव्यवहारबलेन वासुदेवाज्ञया निजपरिकरेण यथासम्भवं भक्ष्याभक्ष्यरूपाणामशनादीनां क्रियमाणा आस्वादादयो वासुदेवादिना क्रियमाणा इति व्यपदेशो न्यायप्राप्त एव। राज्ञां च आज्ञामात्रेण परिभोगव्यपदेशस्य सर्वसम्मतत्वात्। यथा षट्खण्डभोक्ता चक्रवर्ती, त्रिखण्डभोक्ता वासुदेवः इत्यादिव्यपदेशो निजाज्ञामात्रेणैव स्यात्। आज्ञा च राज्ञां निजनिजपरिकरस्याऽपि सर्वस्य साक्षान्न भवति असम्भवात्, किन्तु निजनिजाधिकारस्वामिनामधिकारनियोजनावसरेऽयमधिकारस्तवायत्त इत्येवं सामान्यतो विशेषतश्च नियोजितपुरुषद्वारा या दत्ता सैव तदधिकारं यावदनुवर्तमाना तदायत्ताऽपि

तिवार पछी ते वासुदेवप्रमुख विपुल असनादि ४ यावत् प्रसन्न ते आस्वादादि करतां विचरे छे ' ए ज्ञाताधर्मकथागने विषे. तिहां मद्य-मधु-प्रसन्न ते सुराभेदज एहवुं वखाण्युं छे. तिहां वासुदेव ते नियमें सम्यग्दृष्टिज. हिवे ते मांसादिक किम खातो हुओ. एहवुं जो ते म बोल. लौकिक व्यवहारने बाहिरपणिं करी सम्यग् प्रवचनना अजाणपणाथी. वासुदेव अथवा बीजा ए राजा भक्ष्य अने अभक्ष्यरूपसर्वई अशनादिक ते पोतई केवलाहारादिरूपें आस्वादता हुआ, ईम संभवे नहीं. असंभवथी. जे कारणथी भुक्ति तो इच्छायत्त छे. इच्छा ते सम्यग् ज्ञानवंतने पोतानो धर्म कुलधर्म शरीरधर्मादिकने उचितपणु ज हुई 'पाछलीरात्रे उठे' परमेष्ठिस्तुति भणतो थको, वली कुण धर्मयुक्त हुं कुण कुलनो हुं कुण व्रतनो धारक हुं_ इत्यादि संभारतो ' तिहां मांसादि अभक्ष्यनी संबंधिनी इच्छा सम्यग्दृष्टिने मूलथी पणि न हुई. सम्यक्त्वनाशपूर्वक दुर्गतिनाशनुं हेतुपणिं. पोताना धर्मने अनुचितपणाथी समकितनाशना हेतुने तो समकितनी प्राप्तिने समयेज छांडवापणाथी.

ते माटे 'जे जेहनी आज्ञाई थाई ते तेणिज करिउं' एहवा सर्वने ज्ञानसिद्ध जे व्यवहार तेहने बले वासुदेवनी आज्ञाई पोताने परिवारें जिम संभवे तिम भक्ष्याभक्ष्यरूप जे असनादिक तेहना करीता जे आस्वादादिक ते वासुदेवें करीना एहवो व्यपदेश ते न्यायप्राप्तज. राजाओने आज्ञा मात्रें परिभोगनुं नाम तेहने सर्वसंमतपणाथी. जिम षट्खंडनो भोक्ता चक्रवर्ती, त्रिणि खंडनो भोक्ता वासुदेव बोलते, पोतानी आज्ञा मात्रईज हुई. आज्ञापणि राजाओनिं आप आपणा परिकरने पणि सर्वनिं साक्षात न हुई. असंभवथी, तो स्युं ? आप आपणा अधिकारना स्वामिने अधिकार जोडवाने समये 'ए अधिकार ते ताहरे आयत्त, एणिरिति सामान्यथी अने

वासुदेवादिदत्ता अवसातव्या। तत्कृतस्य कार्यस्य वासुदेवादेरभिमतत्वात्। अन्यथा लेखद्वारा आज्ञया यत्कार्यं सम्पन्नं तस्य स्वामी कः कर्ता वक्तव्य ? इति पर्यालोच्यम्। न च सम्यग्दृशां मांसभुक्तिविषयाऽनुज्ञा न भविष्यतीति शङ्कनीयम्, आज्ञामभ्यर्थयतो विना अपराधं त्रसजीवघातव्यतिरिक्तस्थले अनिषिद्धरूपाया आज्ञाया सर्वत्र सत्त्वात्, अन्यथा सम्मतितयोद्भावितस्य सूत्रस्याप्रामाण्यं स्यात्। सर्वेषामप्यशनादीनामुपलक्षणादलङ्कारपर्यन्तानां सामस्त्येन देशेन वा वासुदेवादीनां राज्ञां भुक्तेरसम्भवात्, अपरैः सह भुक्तेः सूत्रेऽनुक्तत्वाच्च। तस्मात् परिकरभुक्तं स्वामिभुक्तमिति व्यपदेशो न्याय्य एव। ननु भवत्वेवं, परं द्रुपदराजाऽपि सम्यग्दृष्टिः, कथं वासुदेवादिनिमित्तं नामग्राहेण व्यक्त्या मांसादिमिश्रितां भोजनसामग्रीं कौटुम्बिकपुरुषान् प्रत्यनुज्ञातवानिति चेदुच्यते, तत्राऽपि वासुदेवभुक्तिवत् द्रुपदराजस्यानुज्ञाऽव्यवसातव्या। प्रागेव निजनिजाधिकारनियुक्तैः पुरुषैर्यथासम्भवं क्रियमाणाऽपि सर्वलोकप्रसिद्धभोजनसामग्री द्रुपदराजेनानुज्ञातेति व्यपदेशस्य युक्तत्वात्। केचित्तु "रोहिणीमणहिअयवल्लहे" इत्यादिकविसमयानुवृत्त्येव सर्वलोकव्यवहारानुवृत्त्या प्रायः सम्भविनः पुरुषविशेषं प्रत्यसम्भविनोऽपि सम्भविन इव तद्विषयकसूत्ररचना भवत्येव। यथा यज्जन्मावाप्य जीवः सम्यग्दृष्टिः सम्पन्नः, तज्जन्मनो मातापित्रोः प्रत्युपकारनिमित्तं भक्त्याष्टादशव्यञ्जनाकुलं भोजनं प्रवचने भणितम्। तथाहि—

"तिण्हं दुप्पडिआरं समणाउसो ! तं० अम्मापिउणो १ भट्टिस्स २ धम्मायरिअस्स ३ संपातोवि य ण मित्यादि यावत् अट्ठारसवंजणाउलं भोअणं भुंजावेज्जा" इत्यादि श्रीस्थानाङ्गे. (सू० १३५) एतस्य सूत्रस्य वृत्तौ-एते चाष्टादशभेदाः—सूओ १ दणो २ जवन्नं ३ तिण्णि अ

विशेषथी जोड्या पुरुषनें द्वारें दीधी तेहज ते अधिकारताह वर्त्तती ते पुरुषने आयत्तपणिं वासुदेवादिकें दीधी जाणवी. तेहना कर्या कार्यनें वासुदेवादिकने अभिमतपणाथी, अन्यथा लेखद्वारें जे कार्य नीपनुं तेहनो कुण कर्ता स्वामि कहेवो ? ए विचारवुं.

सम्यग्दृष्टिनें मांसभुक्तिविषयिणी आज्ञा नहीं हुई इम शंकवुं नहीं। आज्ञा मागतां विनापराधे त्रसजीवघातव्यतिरिक्त स्थलें अनिषेधरूप आज्ञानें सर्वत्र पणि छतांपणाथी. इम न मानीइं तो समतिपणिं उद्भाव्युं जे सूत्र तेहनुं अप्रमाणपणुं थाइ. सर्व जे अशनादिक. उपलक्षणथी अलंकारपर्यंत. तेहनुं समस्तपणिं अथवा देशें वासुदेवादिकराजानें भुक्तिना असंभवथी. बीजा साथे भोजनना सूत्रइं अणुकहेवाथी वली. ते वती परिकरें भोगव्युं ते स्वामीइं भोगव्युं एहवुं कहवुं ते युक्तज. पूछें छें भलुं एहवु हुइं. पणि द्रुपदराजा पणि सम्यग्दृष्टि ते किम वासुदेवादिनिमित्त नामग्रहीनें व्यक्तिं मांसादिकयुक्त भोजननी सामग्रीप्रतिं कौटुंबिक पुरुषप्रतिं आज्ञा देताइ हुआ ? एहवुं जे पूछें छें. ते उपरि कहीइ छइं. तिहांपणि वासुदेवनी भुक्तिनी परें द्रुपदराजानी आज्ञा मानवी. पूर्वें पोतपोताना अधिकारनियुक्त जे पुरुष तेणिं यथासंभव करीती पणि सर्वलोकप्रसिद्ध भोजननी सामग्री द्रुपदराजे आज्ञा करी एहवा कहवानें युक्तपणाथी.

केटलाएक इम ' समाधान करइं छें. ' रोहीणीना मननें हितदायी वल्लभ ' इत्यादि कविसमयना अनुवृत्तिं जिमजिम सर्व लोकव्यवहारनी अनुवृत्ति प्राहें संभवतीवस्तुनें पुरुषविशेषप्रतिं असंभवीनेपणिं संभवतीनी परइं ते विषयिणी सूत्ररचना हुई. जिम जे जन्म पामीनें जीव सम्यग्दृष्टि थयो ते जन्मनां मातापितानइं प्रत्युपकारनिमित्त भक्तिं अढारव्यंजने युक्त भोजन प्रवचननें विषें कहिउं छे. ते किम ? त्रिणनें दुःप्रतिकार श्रमण आयुष्मन् ? ते किहा मातापिता[1] पोषक[2] अनें धर्माचार्य[3] पामीनें

मंसाइ ६-जलजादिजीवसम्बन्धीनि] गोरसो ७ जूसो । ८ भक्खय ९ गुलळावणिआ १० मूलफला ११ हरिअगं १२ सागो १३ ॥१॥ होइ रसालू अ १४ तहा पाणं १५-सुरादि] पाणीअ १६ पाणगं १७ चेव । अट्ठारसमो सागो निरुवहओ लोइओ पिंडो ॥२॥ इत्यादि । अत्राऽपि "निरुवहओ लोइओ पिंडो" त्ति भणनेन सामान्यतो लौकिकभोजनविधिर्दर्शितः । एवंविधस्य भोजनस्य दानं माता-पित्रोः परमभक्तिमतोऽपि सम्यग्दृष्टिपुत्रस्य न सम्भवति । तथाविधभोजनदानेन प्रत्युपकारो दूरे, प्रत्युत महाननर्थो भवति, मांसभोजनदानेन मातापित्रोः नरकातिथीकरणात् । तेन भक्तस्याऽपि पुत्रस्य सम्यग्दृष्टेर्निन्दनीयमांसकुलोत्पन्नस्य वा असम्भव्यपि भोजनविधिः सूत्रे निबद्धः, लोकस्थितेर्बलिष्ठत्वात् । न च स पुत्रः सम्यग्दृष्टिर्न भविष्यतीति शङ्कनीयं, जिनधर्मप्रापणेन सुप्रत्युपकार इति भणनाभावप्रसक्तेः । एवं श्रेष्ठिधर्माचार्ययोरपि आगमोक्तविधिना भाव्यम् । एतेन यत्किञ्चिज्जन्मावाप्य मातापित्रोर्दुःप्रत्युपकारो भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता । व्याधव्याघ्रादीनामपि मातापित्रोर्दुःप्रत्युपकारप्रसक्तेरिति प्रसङ्गतोऽभिहितं बोध्यम् । एवं द्रुपदराजवासुदेवयोर्व्यतिकरोऽपि मन्तव्यः । वस्तुतस्तु वासुदेवपरिकरभूतानामपि मिथ्या-दृशां केषाञ्चित् यन्मांसाद्यभक्ष्यभक्षणं तत् द्वारावत्यामिव सर्वत्राऽप्यब्रह्मसेवादिवत् वासुदेवसम्यग्दृगाज्ञा-निरपेक्षमेव जायमानं मन्तव्यम् । तथाविधभोजनस्य भोक्तारो भोजयितारश्च मिथ्यादृशः सम्यग्दृगपेक्षया भूयांसो न जैनाज्ञां समीहन्तेऽपि । साम्प्रतमिव तदानीमपि (प्य) सम्भवात् । न च द्रुपदराजवासुदेव-योर्व्यतिकरनिबद्धे सूत्रे मांसादिविषयकानुज्ञाभुक्त्योः साक्षादुपलभ्यमानयोरन्यथाकल्पने सूत्राशातनेति

ઇત્યાદિ યાવત્ અ તે અઢારવ્યંજને શાકાદિક ભોજન જિમાડઈ. એ ઠાણાંગની સૂત્રની વૃત્તિનેં વિષેં. એ અઢાર ભેદ અર્થ તો સ્પષ્ટ જ છિં. પણિ તિહાં અ મંસાઇ ઇહાં જલાદિજીવસંબંધીનિં જલચર સ્થલચર ખેચરના માંસ તીન. પાન તિહાં સુરાદિક વખાણ્યુ છઇ. પણિ ઇહાં નિરૂપહત લૌકિકપિંડ કહેતેં સામાન્ય પ્રકારઇ લૌકિક ભોજનવિધિ દેખાડ્યો. એહવા ભોજનનું દાન તે માતપિતાનો પરમભક્તિવંત સમ્યગ્દૃષ્ટિ-નેં પણિ ન સંભવે ॥ તથાવિધ ભોજનનેં દેવેં પાછો ઉપકારતો વેગલો, સાહમું મહા અનર્થ હુઈ માંસ-ભોજનનેં દેવેં માતાપિતાને નરકના પગહુણાના કરવાથી. તે વતી.

ભક્તપણિ સમ્યગ્દૃષ્ટિનેં પુત્રનેં અથવા નિંદનીકમાંસકુલના ઉપનાને અસંભાવ્ય પણિં એ ભોજનવિધિ સૂત્રનિં વિષિં બાંધ્યો. લૌકિક સ્થિતિનેં બલવંતપણાથી. તે પુત્ર સંમ્યગદૃષ્ટિ નહી હુઈ ઇમ ન શંકવું. જિનધર્મનેં પમાડવેં ભલો પાછો ઉપકાર એ કહેવાનો અભાવનો પ્રસગ થાઇ વતી ઇમ સેઠિ ધર્માચાર્યનેં પણિં આગમોક્તવિધિં માનવું. એટલે કહેવેં જે કોઇ જન્મ પામીનેં માતાપિતાનેં દુઃખે પાછો ઉપકાર હુંસે એહવી શકા પણિ ટાલી. વ્યાધ-વ્યાઘ્રાદિકનાં પણિ માતાપિતાનેં દુઃખે પ્રત્યુપકારનો પ્રસંગ થાઇ વતી. એ પ્રસંગથી કહિઉં જાણિવું. ઇમ દ્રુપદરાજા અનેં વાસુદેવનો સંબંધપણિં માનવો. પરમાર્થ વૃત્તિં તો વાસુદેવના પરિકરભૂત જે કેતલાએક મિથ્યાત્વી તેહનેં જે માંસાદિક અભક્ષ્યનું ભક્ષણ તે દ્વારકાને વિષેં જિમ સઘલેં મૈથુનાદિ સેવા તેહની પરંપરા વાસુદેવાદિક સમ્યગદૃષ્ટિની આજ્ઞા-નિરપેક્ષજ થાઇતું જાણવું. તેહવા ભોજનના જિમનારા અને જિમાડનારા જે મિથ્યાદૃષ્ટિ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિની અપેક્ષાઈ બહુ તે જૈનની આજ્ઞાનેં વાંછે પણિ નહી.

હિંવડાની પરેં તિવારેં પણિ અસંભવથી. દ્રુપદરાજ અનેં વાસુદેવનેં સંબધે નિબદ્ધ જે સૂત્ર તેહને વિષઇ માંસાદિ વિષયિણી આજ્ઞા અને ભુક્તિ તેહને સાક્ષાત્ ઢીસતે, અન્યથા કલ્પવા સૂત્રની આશા-

वाच्यम्, सूत्रस्य सूत्रान्तरसम्मत्या व्याख्यानकरणे आशातनायाः परित्यागात्। 'सूत्रस्य सूत्रान्तरं टीके'-तिवचनात्। परं सूत्राणां परस्परमसङ्गत्या व्याख्यानकरणे नियमादाशातनैव। परस्परं विरुद्धयोः सूत्रयोरेकतरस्य स्वीकारे तदितरस्य परित्यागस्यावश्यकत्वात्। अत एव केवलसूत्रानुसारेण प्रवृत्तिर्निवृत्तिश्च सम्यग्दृशामयुक्तैव, अनुयोगस्य वैयर्थ्यापत्तेः। यदुक्तं—

'जं जह सुत्ते भणिअं तहेव जइ तव्विआलणा णत्थि। किं कालिआणुओगो दिट्ठो दिट्ठिप्पहाणेहिं'? ॥१॥ त्ति उपदे० वृत्तौ. अत एव केवलसूत्रवादी मिथ्यादृष्टिरेव। यदागमः—

'अपरिच्छिअसुअनिहसस्स केवलमभिन्नसुत्तचारिस्स। सव्वुज्जमेण वि कयं अण्णाणतवे बहुं पडइ' ॥१॥ (गा० ४१५) 'जह दाइअम्मि वि पहे तस्स विसेसे पहस्सऽयाणंतो। पहिओ किलिस्सइ च्चिय तह लिंगायारसुअमित्ते' ॥२॥ इति, उप० (गा० ४१६) तथा, 'संवच्छरं वा वि परं पमाणं, बीअं च वासं न तहिं वसिज्जा। सुत्तस्स मग्गेण चरिज्ज भिक्खू, सुत्तस्स अत्थो जह आणवेइ' ॥१॥ त्ति, दशवै० (चू० २, गा० ११) इत्यादि सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम्। किञ्च–उत्तमपुरुषस्य वासुदेवस्य यदि मांसाद्यभक्ष्यभक्षणं भवेत् तर्हि बिलवासिमनुष्येभ्योऽपि वासुदेवस्य निकृष्टतरता स्यात्, अशुभमिति बुद्ध्या बिलवासिमनुष्यैः परित्यक्तस्याऽपि वासुदेवेन परित्यक्तुमशक्यत्वात्। भक्ष्याभक्ष्यविवेकपर्यालोचनाऽपि उत्तमानुत्तमापेक्षयेति प्रतीतौ वैपरीत्यासम्भवात्। किञ्च-परमेतच्चित्रं यत्—

तना भ्रम न कहेवुं, सूत्रनें सूत्रनी संगति व्याख्यान करतें आशातनाना छांडवाथी 'सूत्रने बीजुं सूत्र ते टीका' एहवा वचनथी. पणि सूत्रनी परस्परें असंगत व्याख्यान करतें नियमथी आशातना ज. विरुद्ध माहोमाहे सूत्रने एक मानते अपरना परित्यागना आवश्यकपणाथी. एतलाज वती केवल सूत्रने अनुसारिं प्रवर्त्तवुं अनें निवर्त्तवुं ते सम्यग्दृष्टिनें अनुचितज. अनुयोगनें व्यर्थता थाइ वती. 'जे जिम सूत्रे भण्युं छई ते जो तिमज जइ तेहनी विचारणाज नथी, तो स्युं कालिक अनुयोग दीठो दृष्टिप्रधानें'? एतलांज वती केवल सूत्रवादी मिथ्यात्वीज. अणुपरिख्यो छे श्रुतनो कस जेणें एहवो अनें केवलज सूत्रचारी तेहनें सर्वोद्यमइं कांइ करिउं हुई; ते अज्ञानतपमां पडे १ जिम देखाडें पंथे तेहना विशेषनें विषे पंथनें अणजाणतुं पंथी कलेश पामें तिम लिंगाचारश्रुतमात्र. ए उपदेशमालानें विषे. 'संवच्छरपणि प्रमाणपणिं बीजुं चउमासुं तिहां न वसवु, अने सूत्रने मार्गें भिक्षु चाले, जिम सूत्रनो अर्थ, आज्ञा दिई' इत्यादि सूक्ष्मदृष्टिं विचारवुं.

वळी उत्तम पुरुष वासुदेवनें जउ मांसादि अभक्ष्यनुं भक्षण हुई, तउ भिलवासीमनुष्यथी ए वासुदेवनिं निकृष्टतरपणाइ हुई. अशुभ मास छे एहवी बुद्धिं भिलवासीमनुष्यइं परित्यक्तने वासुदेवइं छांडवानइं अशक्तपणाथी. भक्ष्य अनें अभक्ष्य एहना विवेकनी विचारणापणिं उत्तम अनें अनुत्तमनी अपेक्षाइं एहवी प्रसिद्ध छतें विपरीतपणाना (अ) संभवथी. वळी पणि ए आश्चर्य – जे खाइ छे मास दिव्य भोज्य छतें पणिं, ते अमृतरस मूकीनें खाइ छई हालाहल प्रतिं. वळी समूर्च्छित जे जंतु अनंत तेणिं दुष्ट एहवुं नरकमार्गनुं संबल कहिणु भक्षणु करें सुधी। इत्येकभाग – 'जिम तत्काल-जंतुनें नाशकारेंज समूर्च्छित अनंत निगोदरूप छत्र तेहनें वारंवार थावें दुष्ट' इत्यादिक श्री हेमाचार्यना वचन सांभळी प्रतिबोध पाम्यो श्री कुमारपाळ राजा, भक्षित जे मांस तेहनुं स्मृति हेतु जे घेबर, तेहनुं

'ये भक्षयन्ति पिशितं, दिव्यभोज्येषु सत्स्वपि। सुधारसं परित्यज्य, भुञ्जते ते हलाहलम् ॥१॥

तथा, सद्यःसम्मूर्च्छितानन्त-जन्तुसन्तानदूषितम्। नरकाध्वनि पाथेयं कोऽश्नीयात् पिशितं सुधीः'॥ इति योगशास्त्र० (तृ० प्र० श्लो. २८-३३) वृत्त्येकदेशो यथा-'सद्यो-जन्तुविशसनकाल एव सम्मूर्च्छिता-उत्पन्ना अनन्तनिगोदरूपा ये जन्तवस्तेषां सन्तानः-पुनःपुनर्भवनं तेन दूषित'मित्यादि श्रीहेमाचार्यवचः श्रुत्वा प्रतिबुद्धः श्रीकुमारपालराजा भक्षितमांसस्मृतिहेतुघृतपुरभक्षणमपि परित्यक्तवान्। श्रीनेमिनाथप्रतिबोधितः श्रीकृष्णवासुदेवस्त्रसजीवानुकम्पया चतुरो मासान् राजसभायामुपवेशनमपि परित्यजन् मांसभक्षणं परित्यक्तुमप्यसमर्थः। न चाविरतत्वात्तद्युक्तमिति वाच्यम्, स्तैन्यादिकुकर्मविषभक्षणकूपपातादिष्वतिप्रसक्तत्वात्, तद्विषयकाविरतेर्विद्यमानत्वात्। किञ्च-आस्तां साधुः, श्रावकप्रतिबोधितोऽपि सम्यग्दृष्टिः सम्यक्त्वातिचाररूपां मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमततपःसंयमाध्ययनाध्यापनादिप्रशंसनेन मिथ्यादृष्टिप्रशंसामपि परिहरति। श्रीनेमिनाथप्रतिबोधितः कृष्णवासुदेवो नरकायुर्बन्धहेतुत्वाभिव्यञ्जितसम्यक्त्वनाशहेतुं मांसभक्षणमशुभमपि न परिहरतीति महत्यसङ्गतिः। तथाच यः साधुः सचित्तधान्यादिस्पृष्टमप्याहारं परिहरति, तद्भक्तः सम्यग्दृष्टिः श्रावकस्तु मांसभक्षणं तन्निमित्तं मृगादिव्यापादनं च करोतीति परस्परमसङ्गतिः कस्यापूर्वमतिमतः सम्मतेति विचार्यम्। 'यतिप्रमुलभः श्राद्ध' इति वचनानुपपत्तिप्रसङ्गात्। तथा, ये मनुजाः मांसभक्षणपरायणाः नारकतया नरकोत्पन्नाः, तान् प्रति परमाधार्मिकवचनमागमोक्तं यथा-

'तुहं पिआइं मंसाइं खंडाइं सोल्लगाणि अ। खाइओमि समंसाइं अग्गिवण्णाइं णेगसो' ॥१॥

इत्यादि श्रीउत्तराध्ययनादौ (अ० १९, गा०, ६९) भणितं, न तथा 'तुहं पिआइं धन्नाइं फलाणि

भक्षणपणिं छाडतो हुओ. श्री नेमिनाथिं प्रतिबोध्यो श्रीकृष्णवासुदेव त्रसजीवनी अनुकंपाई चातुर्मासे राजसभाइं बेसवुं पणि छाडतो हुओ. मांसभक्षणपणि छाडवाने असमर्थ ?

अविरतपणाथी मांसभक्षण ते युक्त, एहवुं न कहेवुं. चोरीप्रमुख कुकर्म विषभक्षण-कूपपातादिकने विषे अतिप्रसंगपणाथी. तद्विषयिणी अविरतिने विद्यमानपणाथी. वली साधु तउ दूर रहो, पणि श्रावकनो प्रतिबोध्यो जे सम्यग्दृष्टि समकितना अतिचाररूप जे मिथ्यात्वीना मार्गनां मान्या जे तपसंयम भणवुं भणाववुं इत्यादिकने प्रशंसवे मिथ्यात्वीनी प्रशंसा पणिं परिहरे छे. श्रीनेमिनाथनो प्रतिबोध्यो श्रीकृष्णवासुदेव नरकायुर्बंधनो हेतुपणिं जणाव्युं सम्यक्त्वनाशनो हेतु मांसभक्षण अशुभपणिं न छोडे ए मोटी असंगति. वली धर्माचार्य जे साधु ते सचित्तधान्यादिं स्पर्श्यो आहारपणि छांडई, ते साधुनो भक्त सम्यग्दृष्टि तो मांसभक्षण अने तन्निमित्त मृगादिकनुं हणवुं करे ए परस्परें अघटमान कहिणु अपूर्वमतिवंतनई संमत ? ए विचारवुं. यतीनी पूंठिज लाग्यो ज श्रावक हुइ. ए वचनने अयुक्तपणाना प्रसंगथी.

वली ये मनुष्य मांसभक्षणनई विषे तत्पर हुंता नारकपणिं उपना ते प्रतिं परमाधामीनुं वचन सिद्धांतोक्त-जिम तुजने प्रिय ते मांसखंड सोल्लामांसई सहित खातो अग्निवर्णी अनेकवार. तिम नथी तुजने प्रिय धान्य फल मधुर खाधा अनिष्ट वर्णादिं वारंवार ' इत्यादिरूपे किहांए आगमने विषे कहिउं छे ? एह पणि विचारवुं. सम्यग् दृष्टिने मांसभक्षणें पणि नरकायुनो बंध न हुई, समकितने ते नरकना प्रतिबंधकपणाथी. ' समकित पामे विमान विना बीजुं आउखुं न बांधइ ' एहवा वचनथी भ्रम न कहेवुं. ' देव अरिहंत ' इति वचनमात्रे व्यवहारथी सम्यग्दृष्टिपणिं पणि निश्चयथी सम्यग्दृष्टिपणाना अभावथी, ते नरकप्रतिबंधकपणानी कल्पनाने निराश्रयपणाथी, ' गाम नहि तो सीम किहांथी ' ए न्यायथी.

महुराणि अ । खाइओसि अणिट्ठाइं बणाइहिं पुणो पुणो ' ॥१॥ इत्यादिवचनरूपेण क्वाप्यागमे भणितमित्यपि विचारणीयम् । न च सम्यग्दृशां मांसभक्षणेऽपि नरकायुर्बन्धो न भवति, सम्यक्त्वस्य तत्प्रतिबन्धकत्वात् । ' सम्मत्तंमि उ लद्धे विमाणवज्जं न बन्धए आउं ' ति वचनादिति वाच्यम् । देवोऽर्हन्नित्यादिवचोमात्रेण व्यवहारतः सम्यग्दृष्टित्वेऽपि निश्चयतः सम्यग्दृष्टित्वाभावात्, तत्प्रतिबन्धकत्वकल्पनायाः निराश्रयत्वात् ' ग्रामो नास्ति कुतः सीमे 'ति न्यायात्, मांसाहारिणां मांसभक्षणेऽपि निश्चयतः सम्यक्त्वं भवत्यपीत्यादिरूपेण विशेषस्य क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वाच्च । अन्यथा पञ्चेन्द्रियवधेऽप्युक्तयुक्तिः प्रसज्येत । तच्च न युक्तं, कालकुमारादीनां नरकगमनानुपपत्तिप्रसक्तेः । अथ सङ्ग्रामे पञ्चेन्द्रियवधप्रवृत्तानां रौद्रध्यानेन सम्यक्त्वनाशात् तत्प्रतिबन्धकाभाव इति चेत्सत्यं, वयमपीत्थमेव ब्रूमः—मांसभक्षणप्रवृत्तानां रौद्रध्यानेन सम्यक्त्वनाशात् नरकायुर्बन्धः । न च मांसभक्षणमात्रेण रौद्रध्यानं न भविष्यतीति शङ्कनीयं, खादकस्याऽपि घातकत्वेन भणितत्वात् । उक्तं च—

' हंता पलस्य विक्रेता संस्कर्त्ता भक्षकस्तथा । क्रेतानुमन्ता दाता च घातका एव यन्मनुः ' ॥१॥ इति योगशास्त्रे (तृ० प्र० श्लो० २०) सम्मतिः । अत एव आगमेऽप्यविशेषेण भणितिः । तथाहि—

चउहिं ठाणेहिं जीवा णेरइअत्ताए कम्मं पकरेंति । तं० महारंभयाए १ महापरिग्गहयाए २ कुणिमाहारेणं ३ पंचिंदिअवहेणं ४ ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ३७३) एतेन क्षत्रियकुलोत्पन्नत्वेन श्रावककुलेऽपि मांसभक्षणप्रवृत्तिरासीत्, इदानीं च श्रावककुले तन्न युज्यते, वणिग्जातीयत्वात्, वणिजां च कुले तदानीमिवेदानीमपि मांसभक्षणप्रवृत्तेरभाव इति शङ्काऽपि परास्ता । सम्यग्दृग्मिथ्यादृशोर्भेदस्य सर्व-

---

માંસાહારીનઈ માંસભક્ષણે પણિ નિશ્ચયથી સમકિત હુઇ ઇત્યાદિરૂપે વિશેષઈ કોઇ આગમઇ અણુકહ્યાથી. વલી ઇમ ન માનીઇ તો પંચેંદ્રિયનઈ વધઇ પણિ કહી યુક્તિનો પ્રસંગ થાઈ. તે તો યુક્ત નહી, કાલકુમારાદિકનઈ નરકગમનની અયુક્તતાની પ્રસક્તિ થાઇ વતી.

હિવે સંગ્રામને વિષે પંચેંદ્રિય વધને વિષે પ્રવર્ત્યાનિં રૌદ્રધ્યાને સમ્યક્ત્વના નાશથી તે નરકના પ્રતિબંધકનો અભાવ. એહવુ જો કહીસ્યૂ તે સાચું. અમ્હો પણિ ઇમજ કહું છું માસભક્ષણે પ્રવર્ત્યાનિ રૌદ્રધ્યાને સમકિતનાશથી નરકાયુબંધ. માસભક્ષણમાત્રે રૌદ્રધ્યાન નહી હુઇ એહવું ન શંકવું, ખાદકને પણિ ઘાતકપણિં કહેવાથી, કહિઉં છે 'હણનાર, માસનો વેચનાર, ખાનાર, લેનાર, અનુમતિદાતા, દેનાર એ સર્વઘાતકજ. જે માટિં મનુનુ વચન છે ' એ યોગશાસ્ત્રે સંમતિ, એતલાજવતી આગમને વિષે વિશેષ વિનાજ ઉક્તિ છે. ' ચ્યાર સ્થાનકે જીવ નરકપણાનુ કર્મ કરે, તે કિમ ? મહારંભપણિ મહાપરિગ્રહપણિં માસભક્ષણિં અને પંચેંદ્રિયને વધે ' એ ઠાણાંગે. એતલે કહેવે " ક્ષત્રિયકુલને વિષે ઊપનાપણિં શ્રાવકકુલે પણિં માંસભક્ષણની પ્રવૃત્તિ હુતી. હિવડાં શ્રાવકકુલને વિષે તે ન યુક્ત, વણિગ્જાતિપણાથી, વણિકકુલને વિષે તિવારનીપરે સંપ્રતિ પણિં માંસભક્ષણની પ્રવૃત્તિનો અભાવ છે." એહવી પરની શંકા ટાલી, સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને મિથ્યાદૃષ્ટિના ભેદને સર્વકાલ સંબંધિપણાથી.

તે વતી, જિમ વણિગ્જાતિ પણિ સદૃશપણિં પણિં શ્રાવકકુલને વિષે અનંતકાયાદિક અભક્ષ્યભક્ષણ–રાત્રિભોજનાદિક વર્જવું અને મિથ્યાત્વીને કુલે તેહનું ગ્રહણ, તિમ તેવારે પણિં ક્ષત્રિયાદિકુલે ઉત્પન્ન પણિ સરિખાઈ છતે પણિં માસાદિક અભક્ષ્યભક્ષણનાં ત્યાગ અને અણત્યાગ તેણિં કર્યો ભેદ અનાદિનો સિદ્ધજ જાણિવો. અનંતકાયાદિકનું વર્જન કરતે માસવર્જનના અવશ્યંભાવથી અન્યથા ' આ

कालीनत्वात् । तेन यथा साम्प्रतमपि वणिग्जातीयत्वेन साम्येऽपि श्रावककुलेष्वनन्तकायाद्यभक्ष्यभक्षण-रात्रिभोजनादिवर्जनं मिथ्यादृक्कुलेषु च तदुपादानं, तथा तदानीमपि क्षत्रियकुलोत्पन्नत्वेन साम्येऽपि मांसाद्यभक्ष्यभक्षणत्यागात्यागाभ्यां कुतो भेदोऽनादिसिद्धोऽवसातव्यः । अनन्तकायादिवर्जनेन मांसवर्जनस्यावश्यकत्वात् । अन्यथा इदं श्रावककुलमिदं च नेति भेदो वक्तव्यो न भवेत् । वणिग्जातीयत्वेन साम्ये कर्त्तव्यमधिकृत्याऽपि साम्यात् । भक्ष्याभक्ष्याचारभेदाभावे 'देवोऽर्हन्' नित्यादिभेदोऽकिञ्चित्कर एव । अस्ति च भेदः साम्प्रतमिव तदानीमप्यतस्तत्सिद्ध्यर्थं श्रावककुलोत्पन्नाः अविरता अपि व्यक्ता दूरे, अव्यक्ता अप्यभक्ष्यभक्षण-रात्रिभोजनादिकं वर्जयन्ति । अत एव मिथ्यादृशो वणिजोऽपि श्रावककुलोत्पन्नानामेतन्न युक्तमित्यपवदन्ति । एवं क्षत्रियकुलोत्पन्नत्वेन साम्येऽपि श्रावककुलेऽनन्तकायादिवर्जने कथं मांसभक्षणगन्धोऽपि ।

एतेन श्रावककुलोत्पन्नानामविरतानां प्रत्याख्यानाभावात् कथं न मांसभक्षणम् ? इति पराकूतमपि परास्तम् । मांसादिभक्षणं सम्यक्त्वप्रतिबन्धकत्वेन सम्यग्दृशां तत् प्रत्याख्यानानपेक्षणात् । अत एव श्रावककुलोत्पन्नानां सर्वेषामपि लोकगर्हणीयत्वेन साम्यमेव । न हि गर्हापरायणो लोकः प्रत्याख्यानाप्रत्याख्यानविवेकभाग् भवति, अन्यथा मिथ्यादृग्वणिक्कुलेषु सुतरामेव मांसादिभक्षणं प्रसज्येत । प्रत्याख्यानाभावेन सम्यग्दृशा यदनिन्द्यं तन्मिथ्यादृशां सुतरामेवानिन्द्यं स्यात् । तस्मादनुचितसमाचरणे नाविरतिः कारणं, सज्जनानामप्यविरतानां स्तैन्यादिकुकर्ममात्रस्य कर्त्तव्यतापत्तेः । नहि अविरता अपि श्रेणिकादयः स्तैन्यादिकुकर्मकारिणोऽभूवन् । तस्मात् घात्यजीवविषयकनिजसाक्षात्कारवतां सम्यग्दृशां जीवघातादिषु लोकनिन्द्यकुकर्मसु प्रवृत्तिर्न स्यादेव । कुकर्मत्वं च लोकप्रसिद्धजीवघातादेर्म्लेच्छानामपि प्रतीतमेव । तेन

શ્રાવકકુલ આ નહીં,' એહવો ભેદ કહેવો ન હુઈ. વણિગ્જાતિ પણિં સરીખાઇં (થકે) કર્તવ્ય ઉદ્દેશીને પણિ સરિખાઇંપણાથી, ભક્ષ્ય અને અભક્ષ્ય એહના આચારને ભેદને અભાવે 'દેવ અરિહંત' એહવો ભેદ પણિં અકિંચિત્કરજ, અને છે તો ભેદ, હિવડાની પરિં તિવારઈ પણિં, એતલાજ વતી તે ભેદની સિદ્ધિને અર્થે શ્રાવકકુલોત્પન્ન અવિરતિ પણિં સમજુ તો દૂર, અસમજુ પણિ અભક્ષ્યનું ભક્ષણ રાત્રિભોજનાદિક તે પ્રતે વર્જઇ.

એતલાજ વતી મિથ્યાદૃષ્ટિ વણિગ્ પણિ 'શ્રાવકકુલને એ યુક્ત નહી' એવ અપવદે છે. ઇમ ક્ષત્રિયકુલોત્પન્નપણિં સરિખાઇં પણિ અનંતકાયાદિકનું વર્જન છતે કિમ માંસભક્ષણનો ગંધ પણિં ? એતલે 'શ્રાવકને કુલે ઉપના જે અવિરતિ, તેહને પચ્ચક્ખાણના અભાવથી કિમ નહી માંસભક્ષણ ?' એહવું પરનું ચીતવ્યું પણિ દૂર ટાલ્યું. માંસાદિભક્ષણને સમકિતને પ્રતિબંધક પણિ કરી સમ્યગ્દૃષ્ટિને તે પ્રત્યાખ્યાનની અણ-અપેક્ષાથી. એતલાજ વતી શ્રાવકકુલોત્પન્ન સર્વનઈપણિં લોકનિંદનીયપણિ સરિખાઇ જ. નિંદાને વિષે તત્પર જે લોક નિં પચ્ચક્ખાણ અને અપચ્ચક્ખાણ તે વિવેકનો ભજનાર હુઈ નહી. ઇમ નહી તો મિથ્યાત્વી વણિક્કુલને વિષે અતિહિં માંસાદિકનું ભક્ષણ કહિવું થાઈ. પચ્ચક્ખાણને અભાવઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિને અનિંદ્ય તે મિથ્યાદૃષ્ટિનઈ અતિહિજ અનિંદ્ય હુઈ. તે માટે અનુચિત આચરતા અવિરતિ કાંઇ કારણ નહિં. સત્પુરુષને પણિં અવિરતિને સ્તૈન્ય-ચોરી જંતન્યાદિભોગ જે કુકર્મ તે માત્રની કરિવાપણાની આપત્તિથી. શ્રેણિકાદિ અવિરતિએ પણિં ચોર્યાદિક કુકર્મના કરનારા તે હુઆ નહિં. તે માટિં હણવા યોગ્ય જીવવિષયીઓ જે પોતાનો સાક્ષાત્કાર તદ્વત સમ્યગ્દૃષ્ટિને જીવઘાતાદિક જે લોકનિંદ્ય કુકર્મ તેહની વિષે પ્રવૃત્તિ ન હુઈજ.' કુકર્મપણું લોકપ્રસિદ્ધ જીવઘાતાદિકનું મ્લેચ્છને પણિં પ્રસિદ્ધજ. તે કારણિં

यथा वणिक्कुलेषु मद्यमांसादिनिषेधः तथा श्रावककुलेषु अभक्ष्यभक्षणनिषेधः सर्वकालीनः प्रत्याख्यानानपेक्ष एवेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥४॥

अथ समानामपि लिङ्गानां कारणं परिणतिं च दर्शयन्नाह—

॥ तेसिं लिंगाणं पुण कारणमिह मोहणिज्जकम्मंसे । तप्परिणई वि दुविहा पत्तेअं दव्वभावेहिं ॥५॥

व्याख्या—तेषां लिङ्गानां कारणमिह–प्रवचने मोहनीयं कर्म । यतः प्राणातिपातादीनि चारित्रदूषणानि चारित्रमोहनीयजन्यान्येव । यदागमः—'सव्वेवि अ अइआरा संजलणाणं तु उदयओ हुंति' त्ति, श्रीआव०नि० (गा० ११२) अत एव चारित्रमोहनीयस्य क्षीणत्वान्निरतिचारसंयमत्वाद्-प्रतिषेवित्वान्न कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवतीति स्थानाङ्गवृत्तिसम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमिति । तथा–

'पढमिल्लुआण उदए णिअमा संजोअणाकसायाणं । सम्मदंसणलंभं भवसिद्धिआवि न लहंति' ॥१॥ त्ति, (आ० नि० गा० १०८) इत्याद्यागमवचनैर्मोहनीयक्षयक्षयोपशमोपशमानुसारेणैव सम्यक्त्व-देशविरति–सर्वविरति–यथाख्यातचारित्राणां प्राप्तिरप्राप्तिश्चेति प्रवचने प्रतीतमेव । अयं भावः—यत्कर्म अतिचारहेतुस्तदेव कर्म्म योगानां सहकारिकारणतया सद्भूतप्राणातिपाताद्यनाचारहेतुरपि, अतिचारस्य देशभङ्गरूपत्वात् । तेन मोहनीयमन्तरेणानाचाररूपाः प्राणातिपातादयो द्रव्यतोऽपि न भवन्त्येव । एतेन यः कश्चित् केवलिनोऽपि जीवघातादिव्यवस्थापनाय मोहनीयाद्यभावेऽपि उदितनामकर्मणः प्रकृतिविशेषाणां मनोवाक्काययोगानामेव जीवघातादिकं प्रति कारणत्वं वदति, तदप्यपास्तम् ।

जिम वणिक् कुलने–विषे–मद्यमांसादिकनो निषेध, तिम श्रावककुलने विषे-अभक्ष्यभक्षणनो निषेध-सर्वकालनो ज जननीभोगनिषेधनी परें प्रत्याख्यानने अनपेक्षज हुई. ए गाथार्थ जाणिवो. ४.

'हिवे सातेलिंगना कारण अने परिणति प्रति' कहे छे.

ते सातेलिंगनुं वली कारण ए जिनशासनने विषे मोहनीयकर्म. ते साते लिंगनी उत्पत्ति बिं प्रकारें प्रत्येकिं द्रव्यभावरुपें.

वृत्त्यर्थ :–ते लिंगनुं कारण ए प्रवचनने विषें मोहनीयकर्म. जे माटिं प्राणातिपातादिक चारित्रमोहनीय जन्य ज. जे माटिं आगम–सर्वे अतीचार संज्वलनकषायना उदयथी हुई ए आ० नि० एतलाज वली केवलीनइ चारित्रमोहनीयना क्षीणपणाथी, निरतिचारसंयमपणाथी, निषिद्धना अणसेववाथी किंवारें पणिं प्राणनो व्यापादक न हुइ. एहवुं ठाणांग वृत्तिनी संमति पूर्वें देखाड्युं. वली 'अनंतानुबंधिआनुं उदयें नियमथी कषाय संयोजना नामथी समकितनो लाभ भवसिद्धिक हुई तोपणिं न पामे' इत्यादिकआगमने वचनें मोहनीयनो क्षय क्षयोपशमनें उपशमनें अनुसारेज समकित, देशविरति, सर्वविरति अने यथाख्यातचारित्रनी प्राप्ति अनें अप्राप्ति प्रवचननें विषे प्रसिद्धज.

ए भाव–जे कर्म अतीचारनुं हेतु तेहज कर्म, योगनें सहकारें कारणपणिं छता प्राणातिपातादिकनु अनाचारहेतुपणिं. अतिचारनें देशभंगरुपपणाथी. ते वती मोहनीय विना अनाचाररुप जे प्राणातिपातादिक ते द्रव्यथी पणि न हुइ. एतले जे कोइ केवलीनें जीवघातादि थापवाने मोहनीयादिकने अभावें पणि उदयप्राप्त जे नामकर्म तेहनी प्रकृतिविशेष जे मन वचन कायाना

तथाभूतवचनस्यैव कार्यकारणयोः सम्यक्स्वरूपानभिज्ञत्वाभिव्यञ्जकत्वात् । यतः सर्वेषामपि कारणानां स्वरूपतः सर्वकालीनेऽपि कारणत्वे फलवत्तया कारणत्वं तु कादाचित्कमेव, सहकारिकारणसामग्रीसापेक्षत्वात् । नहि निपुणोऽपि कुलालो मृत्पिण्डदण्डादिसामग्रीविकलो घटं प्रति फलवत्तया कारणं भवितुमर्हति । एवं च योगानामपि जीवघातादिकं जीवरक्षादिकं च प्रति स्वरूपतस्तथाकारणत्वे सत्यपि फलवत्तया कारणत्वं च चारित्रमोहनीय-तत्क्षयोपशमादिसामग्रीसापेक्षमेव, अन्यथा सप्तानामपि कर्मणां वैयर्थ्यापत्तेः । सूक्ष्मचलनक्रियादिकेवलज्ञानपर्यन्तानां सर्वेषामपि शुभाशुभकार्याणां मनोवाक्काययोगलक्षणनामकर्मजन्यत्वस्यावश्यकत्वात् । तस्मात् केवलिनो योगेषु सत्स्वपि सहकारिकारणस्य मोहनीयस्याभावात् न जीवघातादिसम्भवः । अत एव "सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा । तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती ' त्यादिसूत्रं छद्मस्थसूत्राद्विलक्षणं प्राक् प्रदर्शितम् ।

ननु भोः ! पृथिव्यादिजीवविराधना मा भवतु, तत्सम्पर्कस्य क्वचित् कादाचित्कत्वेन परिहर्तुं शक्यत्वात्, परं वायुकायजीवविराधना तु भवत्येव, वायोश्च सार्वदिकत्वात् सार्वत्रिकत्वाच्चेति चेत् । मैवं, केवलिनो वायुकायजीवविराधना भवतीति क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वात्, प्रत्युत तस्या अपि निषिद्धत्वात् । यदागमः—

'छप्पिअ जीवणिकाए णोवि हणे णोवि अ हणाविज्जा । णोवि अ अणुमन्निज्जा सम्मत्तस्सेस निज्जुत्ती ' ॥ १ ॥ इति श्रीआचाराङ्गनिर्युक्तौ (गा० २२७). यदि च नियमेन वायुकायविराधना अभविष्यत् तर्हि 'पंचवि जीवणिकाए ' इत्याद्यभणिष्यत् । नहि निर्युक्तिकृतः परतन्त्रस्येव परमुखप्रेक्षित्वं, येनान्यथाऽपि ब्रूयात् । किञ्च-मोहनीयानाभोगविकला अपि योगा यदि—केवलिनो जीवघातहेतवो

योग, तेहनेज जीवघातादिकप्रति कारणपणुं कहे छे, ते पणि निराकरण कर्युं. तेहवा वचननेज कार्यकारणना सम्यग् स्वरूपना अजाणपणाना जणाववापणाथी. जे माटिं सर्वे कारणने स्वरूपथी सर्वकालनुं कारणपणुं छतें पणिं फलवंतपणें कारणपणुं किंवारे कें ज, सहकारि कारणने सापेक्षपणाथी. चतुरज कुंभकार मृत्पिंड दंडादि सामग्रीइं रहित हुतो घटप्रते फलवंतपणिं कारण थवाने योग्य थ्रम तो नही. एम योगने पणि जीवघातादिक प्रते अने जीवरक्षादिक प्रति स्वरूपथी कारणपणुं छतेपणिं कारणपणु ते चारित्रमोहनीय तेहनो क्षयोपशमादिक सामग्रीने सापेक्षज. अन्यथा साते कर्मनी व्यर्थता थई आवे. तेथी सूक्ष्मक्रिया आदि अने केवलज्ञान पर्यंत सर्वे शुभाशुभ कार्यने मन-वचन-कायाना योगरुप जे नामकर्म तज्जन्यपणाने अवश्यपणाथी. ते माटे केवलीने योग छतें पणि सहकारि कारण जे मोहनीय, तेहना अभावथी जीवघातादिनो संभव न हुइ, एतलाज वती साते चिन्हें केवली जाणीइं. ते किहा ? प्राणातिपात न करे इत्यादिक सूत्र छद्मस्थसूत्रथी विलक्षण, पूर्वे देखाड्युं छे. पूछे छे—

पृथिव्यादि जीवविराधना म थाओ, पृथिव्यादिकजीवने किहांएक किवारेकिं छतां पणिं करी परिहरवाने शक्यपणाथी, पणि वायुकायनी विराधना तो हुइज. वायुने सर्वकाले छतापणाथी, अने सर्वत्र छतापणाथी, एहवुं जो आशंके, ते म आशंक. केवलीने वायुकायनी जीवनी विराधना हुई एहवुं कोइ आगमने विषे अणुकहापणाथी, साहमुं ते विराधनाने पणि निषेध्यापणाथी. जे माटें आगम-' छए जीवनिकायने न हणे न हणावे न अनुमोदिं ए सम्यक्त्वाध्ययननी निर्युक्ति कही ' इत्यादि कहेत. निर्युक्ति नियमे ज ' जड़ वायुकायनी विराधना हवे, तो पाच ज जीवकाय न हणे '

भवेयुः, तर्हि त एव योगा मोहनीयानाभोगसहिता एव जीवरक्षादिहेतवो वक्तव्याः स्युः, विरुद्धयोः कार्ययोरेकसामग्रीजन्यत्वाभावात्। नहि सम्यगाराधिता जिनाज्ञा मोक्षकारणं सती संसारकारणमपि भवितुमर्हति, 'कारणभेदनियतत्वात् कार्यभेदस्ये'ति वचनात्। अन्यथा कार्यकारणव्यवस्थाभङ्ग एव स्यात्। तेन तत्र कारणवैलक्षण्यं तावत विलक्षणसहकारिकारणजन्यमेव भवति। यथा-एकस्याऽपि दण्डस्य कालभेदेन वैलक्षण्यं घटोत्पत्तौ घटचिकीर्षुः घटविनाशे च घटविभङ्क्षुः कर्त्रादिविलक्षणसहकारिकारणजन्यं प्रतीतमेव। एवं प्रकृतेऽपि छद्मस्थसंयतानां घात्यजीवविषयकानाभोगसहकृतमोहनीयलक्षणसहकारिकारणवशेन कायादिव्यापारा जीवघातहेतवो भवन्ति, तथा त एव योगा घात्यजीवविषयकाभोगसहकृततथाविधमोहनीयक्षयोपशमादिसहकारिकारणविशिष्टा जीवरक्षाहेतव इत्यनुभवसिद्धम्। केवलिनस्तु योगाः पराभिप्रायेण अनाभोगमोहनीयाद्यभावेन परिशेषात् केवलज्ञानसहकृता एव जीवघातादिहेतवो भवन्ति, केवलज्ञानेनैव एतावन्तोऽमी त्रसा स्थावराश्च जीवा अमुकक्षेत्रकालादिसामग्रीयोगेन ममाऽवश्यं हन्तव्याः सन्तीति ज्ञात्वैव केवलिनो जीवघातकत्वात्। यदि च केवलज्ञानं नाभविष्यत् तर्हि अस्मादृशामिवोक्तप्रकारेण जीवघातोऽपि नाभविष्यदिति व्यतिरेकव्याप्तिबलादेवेति पराकूतमवसातव्यम्।

तत्रेदमभिधातव्यं-यद्येवं तर्हि त एव योगा अनन्यगत्या केवलज्ञान (नाभाव) सहकृता एव विलक्षणस्वरूपा अस्मादृशामिव जीवरक्षादिविलक्षणकार्यजनका वक्तव्याः स्युः। एवं च केवलिनो जीवरक्षा-सत्यभाषणादिकं कदाचिदपि न भवेत्, केवलिनो योगानां जीवरक्षाहेतोः सहकारिकारणस्य केवलज्ञानाभावस्य सर्वकालमसम्भवात्। अथ जीवघातस्येव जीवरक्षाया अपि अवश्यंभावित्वेन परिज्ञानात्, उभयत्रापि

कारने परवशनी परें परना मुखनु जोवापणु नहीं, जे माटि मिथ्यापणि बोले. वली मोहनीय अने अनाभोग रहित ए योग, जउ केवलीने जीवघात हेतु हुई, तउ तेहज योग मोहनीय अने अनाभोगें सहित ज जीवरक्षा हेतु कह्या जोइई. विरुद्धकार्यने एकसामग्रीजन्यपणाना अभावथी.

. 'सम्यग् प्रकारें आराधी ए जिनाज्ञा मोक्षनुं कारण छती, संसारकारण तउ थवाने योग्य नहीं. कार्यभेदने कारणना भेदनो नियतपणाथी, एहवा वचनथी, इम न मानीइ तो कार्यकारणना मर्यादानो भंगज थाइ. तिणे तिंहां (कार्य) कारणनुं विलक्षणपणुं. प्रथम जुदां जे सहकारि कारण, तेणिंज जन्य हुई. जिम एकज दंडने कालभेदे विलक्षणपणुं. घटनी उत्पत्तिने विषे घटप्रते करिवा वांछतो अने घटने विनाशे घटने भाजवा वांछतो करनार. इम विलक्षण सहकारि कारणे जन्य प्रसिद्ध ज. इम इहां पणि छद्मस्थयतीने हणवायोग्य जीवविषइआ जे अनाभोगसहित तेणि मोहनीयरूप सहकारि कारण, तेहने वशे कायादिकना योग, ते जीवघातना हेतु हुइ. तिम तेहज योग हंतव्य जीवविषइआ आभोगसहित तेहवा मोहनीयना क्षयोपशमादिक जे सहकारिकारण, ते सहित हुंता जीवरक्षाना हेतु. ए अनुभवसिद्धज छे. केवलीना योग तउ, परने अभिप्राये अनाभोगमोहनीयादिकने अभावे बीजु कोइ नहीं थती. केवलज्ञाने सहितज जीवघातना हेतु हुइ. केवलज्ञानेज करी एतलाए त्रस अने थावर अमुके क्षेत्र-कालादियोगे माहरे अवश्य हणवां छे. एहवुं जाणीनेज जीवघात करिवापणाथी. जउ केवलज्ञान न हुत, तउ अम्हारी परिं कहे प्रकारें जीवघात ए न हुत. ए व्यतिरेकव्याप्ति-जे अभावविशेषने व्याप्ति तेहना बलथीज परनो भाव जाणिवो.

तिहां एहवु कहिवुं-जउ एम तउ तेहज योग अनन्यगती-अन्यगति नहीं थवती केवलज्ञाने सहितज जुदा हुंता अम्हारी परिं जीवरक्षादि विरूपकार्यना उपजावनार कहेवा हुइ. इम

केवलज्ञानमेव सहकारिकारणमिति चेत, तर्हि केवलिनो योगानां जीवघात-रक्षाहेतू शुभत्वाशुभत्वे सर्वकालं युगपद् भवतः, सर्वकालं सहकारिकारणस्य केवलज्ञानस्यैकत्वात। तच्च न सम्भवति, परस्परं प्रतिबन्धकत्वात्। एकतरस्याभ्युपगमे च पराभिप्रायेण सर्वकालमशुभत्वमेव सिद्ध्यति, हन्तव्यचरम-जीवहननं यावत् हिंसानुबन्धिरौद्रध्यानपरिणामस्यालपायात्। तथाभूताश्च अशुभयोगाः सामयिककर्मबन्धहेतवो न भवन्ति, किन्तु प्रमत्तयोगजन्योऽप्यसंयतसम्बन्धी कर्मबन्धो भवति, विना प्रयोजनापराधं ज्ञात्वा जीवघातकस्य वर्जनाभिप्रायराहित्येन पश्चात्तापादिराहित्यात्। एवं च व्यतिकरः श्रावककुलोत्पन्नानां बालिकानामप्यरुचिविषयः, देवोऽष्टादशदोषरहित एव अर्हन्, मरणसमं नत्थि भयं, अभयदयाणं सरण-दयाणं लोगनाहाणं लोगहिआणमित्याद्यागमपरिज्ञानस्य तासामपि सत्त्वात्। तस्मात् केवलियोगानां सर्वकालं शुभत्वसिद्ध्यर्थं सर्वकालं जीवरक्षादिकमेवाभ्युपगन्तव्यम्। अन्यथा जीवरक्षादिकं छद्मस्थानामेव भवेत्, तदीययोगानां जीवरक्षाहेतोः सहकारिकारणस्याभोगस्य सत्त्वात्। तस्मात् संयतमात्रस्य द्रव्यत एवाश्रवोऽनाभोगसहकृतमोहनीयायत्त एव, न पुनर्नामकर्मायत्तः, अन्यथा नामकर्मणः प्रकृतयोऽप्युदिता अनुदिताश्च सम्यक्त्वदेशविरतिसर्वविरतियथाख्यातचारित्राणां उपघातकाऽनुपघातकाश्च अतिचारहेतवश्च वक्तव्याः स्युः। मोहनीयकर्मणोऽनन्तानुबन्धिक्रोध-मानादिप्रकृतीनां तथैवागमे भणितेः—

तच्चैवं—औपशमिकसम्यक्त्व—क्षायिकसम्यक्त्वयोः तथाभूतचारित्रयोश्च कारणभूतावुपशमक्षयौ मोहनीयकर्मप्रकृतीनामेव। तथा वीतरागत्वस्य च कारण मोहनीयकर्मणः कार्त्स्येन क्षयोपशमयोरन्यतर एव। न चैवं नामकर्मणोऽपि वक्तुं शक्यते, तस्योपशमाभावात् 'मोहनीयस्यैवोपशम' इति वचनात्। नामकर्मणः क्षये च मुक्तिरेव, कुतः सम्यक्त्वादिलाभः। तस्मात् सामान्यतो मोहनीय—नामकर्मणोः

तो केवलीने जीवरक्षा-सत्यभाषणादिक क्रियाकांइपणि न हुई. केवलीना योगने जीवरक्षानो हेतु जे सहकारि कारण जे केवलज्ञाननो अभाव, तेहने सर्वकाल असंभवथी. हिंवे जीवघातनी परें जीव-रक्षानें पणि अवश्यभाविपणिं परिज्ञातथी बिहुं ठामें केवलज्ञानज-सहकारिकारण एहवुं जउ, तउ केवलीना योगने जीवघात अने जीवरक्षाना हेतु शुभपणि अनिं अशुभपणिं सर्वकाल एकवारें हुई. सदाए सहकारीकारण जे केवलज्ञान, तेहना एकपणाथी. ते तउ न संभवें, परस्पर प्रतिबंधकपणाथी, एकज पक्ष मानीइं तो परनें अभिप्रायें सदाए अशुभपणुं सिद्ध थाइ. हणवायोग्य जे छेल्लो जीव तेहनी हिंसापर्यंत हिंसानुबंधी रौद्रध्यान तेह परिणामना अणुजवाथी.

तेहवा तउ अशुभयोग सामयिककर्मबंधहेतु न हुई. तउ स्युं ? प्रमत्त योगे जन्य पणिं असंयत संबंधी कर्मबंध हुइ. प्रयोजन अनें अपराध विना जाणीने जीव हणनारनें वर्जनाभि-प्रायनें रहितपणें पश्चातापादिकना रहितपणाथी. एहवो व्यतिकर तो श्रावककुलें उपना बालिकाउनें पणिं रुचिविषय न हुई. अढार दोषरहित देव ते अरिहंत, मरण सरीखुं भय नथी, अभयनो दायक, सरणनो दायक, लोकनो नाथ, लोकने हितकारी इत्यादि आगमना ज्ञाननें तेहोनें पणिं छताथी, ते माटिं केवलीनां योगने सदाए शुभपणानी सिद्धिनें अर्थें सदाए जीवरक्षादिकज मानवुं. इम नही तो जीवरक्षादिक छद्मस्थनेंज हुइ, छद्मस्थना योगनई जीवरक्षानुं हेतुः सहकारिकारण जे आभोग तेहना छता पणाथी. ते माटें संयतमात्रनें द्रव्यथी ए आश्रव अनाभोगें सहित जे मोहनीय तेहनें आयत्तपणिं, नामकर्मने आयत्त नहीं. इम न मानीई तो नामकर्मनी प्रकृतीओ-उदय पामी, सम्यक्त्व-

परस्परं सहकार्यसहकारिभावसम्बन्धेनैव जीवघाताद्याश्रवं प्रति कारणत्वम् । विशेषतस्तु संयतानां विना अपवादमनाभोगः सहकारिकारणम्, 'प्रमादानाभोगाभ्यां प्राणभूतानि हिनस्ती 'तिवचनात् । शेषाणां त्वज्ञानानाभोगाभोगाः यथासम्भवं सर्वेऽपि भवन्ति । एवमतिचारहेतुरपि मोहनीयमेव । 'सव्वेवि अ अइआरा संजलणाणं तु उदयओ हुंति ' त्ति वचनात् । न चैवं नामकर्मणोऽपि, केवलिनोऽपि सातिचार-चारित्रप्रसक्तेः । जीवघातहेतोर्नामकर्मणोऽतिचारहेतुत्वस्यावश्यकत्वात् उदितमोहनीयवदिति परामिप्रायेण तु केवलिनः तथाभूतस्यैव नामकर्मणः सत्त्वात् । यद्यपि केवलयोगजन्यः सामयिककर्मबन्धोऽप्याश्रवतया द्वितीयाङ्गवृत्तौ भणितः ; तथापि तत्कारणभूता योगा नातिचारहेतवः, उदितसञ्ज्वलनानामेवातिचार-हेतुत्वेनागमे भणितत्वात् । आगमस्तु दर्शित एव । अत एव मोहनीयसत्ताकस्योपशान्तवीतरागस्य सत्यपि जीवघाते अतिचारो न भवति, सञ्ज्वलनानामुदयाभावात् । न च शैलेश्यवस्थायां केवलिनः कायसंस्पर्शमागतानां मशकादीनां प्राणत्यागः कथं मोहनीयहेतुक ? इति वाच्यम्, मरणहेतुकायादि-व्यापारस्य मोहनीयाऽविनाभावित्वेन म्रियमाणस्य जीवस्य तथाभूतस्य मोहनीयकर्मणः सत्त्वात् । युक्तिश्चाग्रे वक्ष्यते । अन्यथा योगजन्यजीवघातवादिनोऽपि मते किं कारणम् ? इति प्रश्ने मोहनीयस्येव योगानामप्यभावात् गगनमेवावलोकनीयमिति पर्यालोच्यम् । अथ जीवघातादिकारणभूतस्य मोहनीयस्य सत्तोदयाभ्यां द्वैविध्यात् कार्यभूतस्य प्राणातिपातादेरपि द्वैविध्यं, तदेवाह–' तप्परिणइ वि ' त्ति । तेषां प्राणातिपातादीनां परिणतिः–परिणामो द्विधा–द्विप्रकारः, काभ्यां ? द्रव्यभावाभ्यां, कथं ? 'प्रत्येकं' प्राणातिपातस्येव मृषाभाषणादेरपीतिगाथार्थः ॥५॥

દેશવિરતિ–સર્વવિરતિ અને યથાખ્યાત ચારિત્રની ઉપઘાતક અને અનુપઘાતક હુતી અતિચારાદિહેતુક કહેવી થાઈ. મોહનીયકર્મની અનંતાનુબંધીક્રોધ–માનાદિકનું. તિમજ આગમને વિષે કહિઉં છે વતી.

તે ઇમ–ઔપશમિક–સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક–સમ્યક્ત્વ અને વલી ઔપશમિક તથા ક્ષાયિક-ચારિત્ર તેહના કારણભૂત ઉપશમ અને ક્ષય, મોહનીયકર્મપ્રકૃતિનાજ. તથા વીતરાગપણાનું તે–કારણ મોહનીયકર્મનો સંપૂર્ણપણિં ક્ષય અથવા ઉપશમજ. ઇમ નામકર્મને તો કહી શકીઈ નહી. તે નામ-કર્મની ઉપશમના અભાવથી. 'મોહનીયનોજ ઉપશમ હુઈ' એહવા વચનથી. નામકર્મના ક્ષયે તો મુક્તિજ, સમ્યક્ત્વાદિકનો લાભ કિહાંથી ? તે માટે સામાન્યથી મોહનીય નામકર્મનો માહોમાહિં સહકાર્ય–સહકારિ-ભાવિ સંબંધેજ જીવઘાતાદિક આશ્રવપ્રતિં કારણપણું, વિશેષથી તો સંયતને અપવાદ વિના અના-ભોગજ સહકારિકારણ. 'પ્રમાદ અને અનાભોગે પ્રાણભૂતને હણે' એહવા વચનથી. બીજાનઇ તો અજ્ઞાન અનાભોગ અનિં આભોગ યથાસભવે સર્વે હુઈ. ઇમ અતીચારનું હેતું પણિ મોહનીયજ.

'સર્વઈ અતીચાર તે સંજવલનના ઉદયથી હુઇ' એહવા વચનથી. પણિ નામકર્મનો નહીં. કેવલીનઇ પણિ સાતિચાર ચારિત્રની પ્રસક્તિ થાઇ વતી. જીવઘાતનો હેતુ જે નામકર્મ, તેંહને અતિચારના હેતુપણાના આવશ્યકપણાથી. પરને અભિપ્રાયે તો તેહવા નામકર્મનો છતાપણાથી.

જદ્યે એ કેવલયોગથી ઊપનો સામયિકકર્મબંધ પણિં આશ્રવપણિં દ્વિતીયાંગ વૃત્તિને વિષે કહ્યો છે, તઊહેં પણું તત્કારણભૂત યોગ તે અતિચાર હેતુ નહીં. ઉદય પામ્યા જે સંજ્વલન, તેહને જ અતિચારનું હેતુપણિં આગમને વિષે કહ્યા પણાથી. આગમ તો દેખાડયોજ. એતલાજ વતી મોહનીય-

अथ विभागेन कार्यकारणयोः नियममाह—

॥ दव्वेण य परिणामो सत्ताए मोहणिज्जकम्मस्स । भावेण य परिणामो उदएणं होइ तस्सेव ॥६॥

व्याख्या—'दव्वेण' द्रव्यतः प्राणातिपातादेः परिणामः-परिणतिः मोहनीयस्य सत्तायामेव भवति, मोहनीयसत्ताकस्यैव साध्वादेः द्रव्यतः प्राणातिपातादयो भवन्ति । भावेन च परिणतिः तस्यैव-मोहनीयस्यैव उदयेन, उदितमोहनीयस्यैव जीवघातादयो भावतः स्युः। ते चाविरतिप्रत्ययकर्मबन्धहेतुत्वेना-संयतानामेव मन्तव्याः। संयतानां तु प्रमत्तानामपि द्रव्यत एव, सुमङ्गलसाधोरिव सत्यप्याभोगे ज्ञानाद्यर्थ-मित्यापवादिकत्वेन तज्जन्यकर्मबन्धाभावात्, सोऽपि संयमपरिणामस्यानपायेनाविरतिपरिणामस्याभावात् । या तु तेषामारम्भिकी क्रिया, सा च न जीवघातजन्या, किन्तु प्रमत्तयोगजन्या 'सव्वो पमत्तजोगो आरंभो' त्ति वचनात् । अन्यथा आरम्भिकी क्रिया कस्यचित् प्रमत्तस्य कादाचित्क्येव स्यात्, तत्कारण-जीवघातस्य कस्यचित्कादाचित्कत्वात् । अस्ति चारम्भिकी क्रिया प्रमत्तगुणस्थानं यावत् अनवरतमेव । किञ्च—यदि जीवघातेन आरम्भिकी क्रिया भवेत् तर्हि अपरोऽप्रमत्तो दूरे, उपशान्तवीतरागस्याऽप्या-रम्भिकीक्रिया वक्तव्या स्यात्। सा च नास्ति। अस्ति च सत्यपि जीवघाते ईर्यापथिक्येव क्रिया। यदागमः—

'अणगारस्स णं भंते ! भाविअप्पणो पुरओ दुहओ जुगमायाए पेहाए २ रीअं रीअमाणस्स पायस्स अहे कुक्कुडपोअए वा वट्टापोअए वा कुलिंगच्छाए वा परिआवज्जेज्जा, तस्स णं भंते! किं इरिआवहिआ किरिआ कज्जति संपराइआ किरिआ कज्जति ?। गो०! इरिआवहिआ किरिआ

સત્તાવંત જે ઉપશાંતવીતરાગ તેહનેં, છતેં પણિં જીવઘાતેં અતિચાર ન હુઇ, સંજ્વલનના ઉદયના અભાવથી. ચઉદમેં ગુણઠાણે કેવલીના કાયના સ્પર્શ પ્રતેં આવ્યા જે મશકાદિક, તેહનો પ્રાણત્યાગ તે કિમ મોહનીયહેતુજન્ય ? ઇમ કહિઇવું નહીં. મરણહેતુ જે કાયાદિ વ્યાપાર તેહને મોહનીયનેં અવિનાભાવપણે કરી મરતો જે જીવ, તેહનેં તેહવા મોહનીય કર્મના છતાપણાથી, યુક્તિ તો આગલિં કહીસ્યેં. ઇમ ન માનઇ તો યોગજન્ય જીવઘાત એહ વાદીને મતે સ્યુ કારણ ? એહવેં પૂછે હુતેં મોહનીયની પરેં શૈલેશ્યવસ્થાઇ યોગનાપણિ અભાવથી ગગનજ તેહનેં જોવું. એહવું વિચારવું.

હિંવે જીવઘાતાદિકનું કારણભૂત જે મોહનીય, તેહનેં સત્તા અનેં ઉદયેં કરી બિ પ્રકારથી કાર્યભૂત જે પ્રાણાતિપાતાદિકનેં પણિ દ્વિવિધપણું. તે કહે છેં–તે પ્રાણાતિપાતાદિકનો પરિણામ તે તે સામગ્રીથી ઉપજવું તે બે પ્રકારેં. કેણે ? દ્રવ્યે અને ભાવેં. પ્રત્યેકં પ્રાણાતિપાતની પરેં મૃષાભાષણાદિકપણિ હુઇ ॥૫॥

હિવે વિભાગે કરી કાર્ય-કારણનો નિયમ કહે છે :—

દ્રવ્યેં પ્રાણાતિપાતાદિકનુ થવું તે મોહનીયની સત્તાઈ હુઇ, ભાવથી તેહનું થાવુ તઉ મોહનીયનેં ઉદયેં હુઇ.

વૃત્તિનો અર્થ–દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિકનું થાવું આગિલો જાણું એહવું, તે મોહનીયસત્તાઇંજ હુઇ. મોહનીયસત્તાવંત જે સાધ્વાદિક તેહને પ્રાણાતિપાતાદિક હુઇ. ભાવથી થાવું તો મોહનીયનેંજ ઉદયેં હુઇ. ઉદયપ્રાપ્તમોહવંતનેંજ જીવઘાતાદિક ભાવથી હુઇ. તે–ભાવથી થાઈ, તે અવિરતિપ્રત્યયિઆ કર્મબંધને હેતુપણિ અસંયતીનેંજ માનવા. પ્રમત્તસંયતીનેં પણિ દ્રવ્યથીજ સુમંગલસાધુની પરેં; છતેં-પણિ આભોગેં, જ્ઞાનાદિકના અર્થવતી અપવાદેં કર્યાંનતી. તે પ્રાણાતિપાતાદિકજનિત–કર્મબંધના અભા-

कज्जति, णो संपराइआ किरिआ कज्जति' त्ति, भग० श० १८ उ०.८ (सू० ६३९) वृत्तिर्यथा- 'पुरओ' त्ति, अग्रतः, 'दुहओ' त्ति, द्विधा अन्तरान्तरा पार्श्वतः पृष्ठतश्चेत्यर्थः। 'जुगमायाए' त्ति, युगमात्रया दृष्ट्या 'पेहाए' त्ति, प्रेक्ष्य २, 'रीअं' त्ति, गमनं 'रीअमाणस्स' त्ति, कुर्वत इत्यर्थः। पादस्याधः 'कुक्कुडपोअए' कुर्कुटडिम्भः, 'वट्टापोअए' त्ति, वर्तक इह पक्षिविशेषः 'कुलिंगच्छाए व' त्ति, पिपीलिकादिसदृशः, 'परिआवज्जेज्जा' त्ति, पर्यापद्येत-म्रियेत, एवं जहा सत्तमसए' त्ति, भग० सू० (सू० ६३९) नन्विहोपशान्तः कथं ज्ञात ? इति चेद्। उच्यते, एतत्सूत्रप्रामाण्यात्, तथाहि-'दुहओ' त्ति भणनेन छद्मस्थोऽवसितः, अनाभोगमन्तरेणान्तरान्तरा पार्श्वतः पृष्ठतश्च निरीक्षणासम्भवात्। ईर्यापथिकीक्रियाभणनेन च छद्मस्थोऽपि वीतराग एव, अन्यस्येर्यापथिकीक्रियाया अभावात्। स च वीतरागः क्षीणमोहो न भवति, तस्य जीवघातहेतोर्मोहनीयस्य क्षीणत्वात्। क्षीणमोहस्याऽपि यदि जीवघातोऽभविष्यत् तर्हि 'केवली हि क्षीणचारित्रावरणत्वान्निरतिचारसंयमत्वाद् अप्रतिसेवित्वान्न कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवती' त्यादिहेतुहेतुमद्भावेन टीकाकारो न व्याख्यास्यत्। एवं परिशेषादुपशान्तवीतरागमादायैव सूत्रस्य सविषयकत्वेन प्रामाण्यसिद्धिरिति तात्पर्यम्। तत्र प्रमत्तयोगोऽपि प्रमादैरेव भवति। ते च प्रमादा अष्टधा। यदागमः—'पमाएणं' त्ति श्रीस्थानाङ्गे तृतीयस्थानके उ० २ वृत्तिर्यथा—'पमाएणं' त्ति, प्रमादेन-अज्ञानादिना बन्धहेतुना करणभूतेन, उक्तं च—

'पमाओ अ मुणिंदेहिं भणिओ अट्ठभेयओ। अन्नाणं संसओ चेव, मिच्छाणाणं तहेव य ॥१॥ रागो दोसो मइब्भंसो, धम्मंमि य अणायरो। जोगाणं दुप्पणीहाणं अट्ठहा वज्जियव्वओ'

વથી. તે અપવાદપણિં સંયમપરિણામનેં અનુભાવે અવિરત-પરિણામના અભાવથી, અને જે તેહનેં આરંભિકી ક્રિયા, તે તો જીવઘાતજન્ય નહીં. તો સ્યું ? પ્રમાદ યોગે જન્ય. 'સર્વે પ્રમત્તયોગ તે આરંભ' એહવા વચનથી. ઇમ ન હુઈ તો આરંભિકી ક્રિયા કાધક પ્રમત્તને કિવારેકિં જ હુઇ. તેહનુ કારણ જે જીવઘાત તેહનેં કાઇનેં કદાચિત્પણાથી છઇ. તઓ આરંભિકી ક્રિયા પ્રમત્તગુણસ્થાનકતાઇ નિરંતર જ. વલી જો જીવઘાતે આરંભિકી ક્રિયા હુઇ, તઉ અપર અપ્રમત્તઉ દૂર, ઉપશાંતવીતરાગનેં પણિં આરંભિકી કહી જોઇઇ. તે તો નથી, હુઇ છેં તે પણિ જીવઘાતેં ઇર્યાપથિકીજ ક્રિયા. જે માટિં આગમ—

• ભાવિતાત્મા અણગાર, આગલિં બિહુપાસે ધૂસર પ્રમાણ દૃષ્ટિ ગમન કરંતો એહવાએનિં ચરણતલિં કુર્કુટના વર્તકના બાલક કુલિંગી-દ્રિંદ્રિયાદિકને મૃત્યુ પામે, તે સાધુને સાંપરાયિકી ક્રિયા કઇઇ ઇર્યાપથિકી ક્રિયા ? એહવું પૂછે હુતેં ગૌતમનેં શ્રીભગવંતે કહ્યુ-સાંપરાયિકી નહિ, તઉ સ્યુ ? ઇર્યાપથિકીજ. વૃત્તિ-જિમ આગલઈ બિહુ ગમા પૂંઠિં અનેં બિં પાસં યુગ માત્ર દૃષ્ટિ જોઇને ચાલવું કરતાનેં પગ હેઠં કુર્કુટનું બાલક વડેરુ-પક્ષીવિશેષ કીટિકાદિક સારખો મરઈ, એમ જિમ સાતમેં શતકે. પૂછે છેં—એ સૂત્રે ઉપશાંતજ કિમ જાણ્યો. એહવુ પૂછે તે ઉપરિ કહિઇ છેં—એ સૂત્રના પ્રમાણપણાથી. તે દેખાડે છે-બિહુ પાસે ભણવેં છદ્મસ્થ જાણ્યો. અનાભોગ વિના અંતરાંતરા પાસેં પૂંઠે નિરીક્ષણના અસંભવથી. ઇર્યાપથિકી ક્રિયાનેં ભણવેં છદ્મસ્થપણે વીતરાગજ. અન્યનઇ ઇર્યાપથિકી ક્રિયાના અભાવથી. તે વીતરાગ ક્ષીણમોહને હુઈ નહી. જેહને જીવઘાતનો હેતુ મોહનીય તેહના ક્ષીણપણાથી. ક્ષીણમોહનેં જો જીવઘાત હુઉત, તઓ કેવલી તો ક્ષીણચારિત્રાવરણપણાથી, નિરતિચારસંયમપણાથી, અપ્રતિષેવિપણાદિકથી કિંવારિં પણિ પ્રાણાતિપાતનો કર્તા ન હુઈ. ઇમ હેતુ-હેતુમદ્ભાવે ટીકાકાર ન વખાણત. ઇમ છેહલે વારેં રહ્યાથી ઉપશાંતવીતરાગ ગ્રહીનઇંજ સૂત્રને સવિષયકપણિં પ્રમાણસિદ્ધિ. એ પરમાર્થ.

॥२॥ त्ति (सू० १६६). एवं योगशास्त्रवृत्तावपि–'प्रमादोऽज्ञान[1] संशय[2] विपर्यय[3] राग[4] द्वेष[5] मतिभ्रंश[6] योगदुःप्रणिधानता[7] धर्मानादर[8] भेदादष्टविध' इति । एते च प्रमादा अज्ञानवर्जिताः सम्यग्दृष्टेरपि सम्भवन्तो यथासम्भव प्रमत्तसंयतपर्यन्तानामेव भवन्ति, न पुनरप्रमत्तानामपि, प्रमादाप्रमत्तत्वयोः सहानवस्थानात् । तेलेहाष्टसु प्रमादेषु यौ रागद्वेषौ प्रमादत्वेनोपात्तौ, तौ योगानां दुःप्रणिधानताजननद्वारा आरम्भिकीक्रियाहेतू ग्राह्यौ । तौ च सविषयकत्वेन व्यक्तावेव भवतः, तयोश्च तथाभूतयोर्जीवघातं प्रति फलोपहितयोग्यतया कारणत्वस्य काादाचित्कत्वेऽपि स्वरूपयोग्यतया तु तयोस्तस्य सार्वदिकत्वात् । एतच्च प्रमत्तानां प्रमत्तत्वान्यथानुपपत्त्येऽग्रे दर्शयिष्यते । यद्यपि सामान्यतो रागद्वेषावप्रमत्तसंयतानामपि कदाचित्फलोपहितयोग्यतयाऽपि जीवघातादिहेतू भवतः, तथापि तेषां तौ न प्रमादौ, यतनाविशिष्टया प्रवृत्त्या सहकृतयोस्तयोरारम्भिकीक्रियाया अहेतुत्वात् । तदपि अनाभोगसहकृतयतनाविशिष्टयो रागद्वेषयोर्योगानां दुःप्रणिधानताजनने सामर्थ्याभावात्, सम्यगीर्यया प्रवृत्त्या तयोस्तथाभूतसामर्थ्यस्यापहरणात् । न चैवं प्रमत्तानां सम्भवति, तेषामयतनाविशिष्टयो रागद्वेषयोर्योगानामशुभताजनकत्वेनारम्भिकीक्रियाया हेतुत्वात् । अत एव प्रमत्तानां विना अपवादं जीवघातादिकं प्रमादसहकृतानाभोगजन्यम् । यदागमः—'अजयं चरमाणो अ पाणभूआइं हिंसई' इत्यादिदशवैकालिकसूत्रस्य वृत्तौ 'अयतनया चरन् प्रमादानाभोगाभ्यां प्राणिभूतानि हिनस्ती'ति भणितम् । तत्र प्रमादत्वे च रागद्वेषयोरयतनाप्रवृत्तिजन्यमेव ।

तिहां प्रमादयोग तो प्रमादई ज हुई. ते प्रमाद आठे प्रकारे श्री स्थानांग आगमे जे माटे छे. प्रमादे. प्रमाद–अज्ञानादिक बंधहेतु जे कारणरूप तेणिं. कहिउं छे—'प्रमाद ते मुणिंदे कहिओ आठ भेदे अज्ञान[1] संशय[2] मिथ्याज्ञान[3] राग[4] द्वेष[5] मतिभ्रंश[6] धर्मनइ विषई अनादर[7] योगनुं दुःप्रणिधान[8] आठे प्रकारे वर्जवओ. योगशास्त्रवृत्तिने विषे पणि इम. ए प्रमाद ते अज्ञान विना सम्यग्दृष्टिने संभवता हुता प्रमत्तसंयत पर्यंतने हुई, पणि अप्रमत्तने न हुई. प्रमाद अने अप्रमत्तपणाने संघाते अणमिलवाथी. ते वली. आठ प्रमादने विषे जे रागद्वेष प्रमादपणिं कह्या, ते योगने दुःप्रणिधान पणिं निपजाववानी रीतिं आरंभिकी क्रियाना हेतु, ते ग्रहिवा. अने ते सविषयक पणे व्यक्तज हुइ, तेहना जे ते रागद्वेष तेहने जीवघात प्रति फलसहित योग्यपणे कारणपणाने किंवारेकिं थावापणें पणि स्वरूपयोग्यताई तो तेहनिं ते जीवघातने सर्वदा छतापणाथी. ए तो प्रमत्तपणुं अने अप्रमत्तपणु तेहनी अनुपपत्तिज एहवुं आगलि देखाडीस्ये.

जो ए सामान्यथी रागद्वेष ते अप्रमत्तने पणि किवारेकिं फलसहित योग्यताई पणि जीवघातादिकना हेतु हुई. तोहे पणि तेहने ते प्रमाद नहीं, जयणाई युक्त जे प्रवृत्ति, तेणे सहित जे रागद्वेष, तेहने आरंभिकीक्रियाना अकारणपणाथी. ते पणि अनाभोगे सहित जयणाई विशिष्ट रागद्वेषने, योगने दुःप्रणिधानपणाईना नीपजाववाने समर्थाइपणाना अभावथी. सम्यग् ईर्यासमितिप्रवृत्तिं ते रागद्वेषने तथाभूत सामर्थना अपहरणथी. प्रमत्तने इम संभवे नहीं. प्रमत्तने अजयणाई विशिष्ट रागद्वेषने अशुभतानई उपजावई आरंभिकी क्रियाना हेतुपणाथी. एतलाज वली प्रमत्तयतीने अपवादविना जीवघातादिक ते प्रमादसहित अनाभोगजन्य. जे माटें आगम–'अजयणाई चालतो प्राणभूतने हणे' इत्यादि जे दश० सू० तेहनी वृत्तिं–अजयणाई चालतो प्रमाद अने अनाभोगें प्राणभूतने हणे एहवुं कहिउं. तिहां प्रमादपणुं रागद्वेषने अजयणानी प्रवृत्तिजन्यज.

अयं भावः—यद्यपि सर्वेषामपि संयतानां जीवघाताद्याश्रवो द्रव्यत एव भवति, अन्यथा असंयतत्वापत्तेः। तत्र द्रव्यत्वं च जीवघातादिवर्जनाभिप्रायवतोऽनाभोगेनैव स्यात्। तत्रापि प्रमत्तसंयतानामपवादपदाधिकारित्वेन कदाचिदपवादप्रतिषेवणावस्थायां सुमङ्गलसाधोरिवाभोगोऽपि स्यात्, तदानीं संयतत्वं च ज्ञानादिरक्षाभिप्रायस्य संयमपरिणामघटितत्वात्। अपवादप्रतिषेवणाराहित्यावस्थायां तु अनाभोग एव। तत्र स्वरूपयोग्यतयाऽऽभोगजन्यत्वं च निष्फलत्वादुपेक्षितं द्रष्टव्यम्। अप्रमत्तसंयतानां तु अपवादपदानधिकारित्वेन घात्यजीवविषयकाभोगप्रमादयोरभाव एव। तद्व्यञ्जिका तु उपशान्तगुणस्थानं यावत् जीवघातस्य भणितिरेव। अर्थाद् अनाद्यनाभोगसहकृतमविशेषितमोहनीयं कर्मैव जीवघातादिकं प्रति कारणं सम्पन्नम्। अनाभोगमोहनीययोरेकतरस्याभावेऽप्यप्रमत्तसंयतानां द्रव्यतोऽप्याश्रवो न भवत्येव, अप्रमत्तानां मोहनीयानाभोगयोः सहकार्यसहकारिभावसम्बन्धेन जीवघातादिकं प्रति कारणत्वात्। ननु भो! मोहनीयं तावदुन्मादहेतुः, उन्मादस्तु मतिभ्रंशलक्षणः प्रमाद एव। तथा च सर्वोऽपि जीवघातः प्रमादानाभोगजन्य एवेति सिद्धौ प्रमादः प्रमत्तान्तानां जीवघातहेतुरिति विवेकेन भणनमयुक्तमेवेति चेत्। मैवं, उदितमोहनीयस्यैवोन्मादहेतुत्वात्। यदागमः—

'दुविहे उम्माए पं० तं० जक्खावेसे चेव मोहणिज्जस्स चेव कम्मस्स उदएणं' ति श्रीस्थानाङ्गे। वृत्त्येकदेशो यथा—'दुविहे उम्माए' इत्यादि। उन्मादो—ग्रहो—बुद्धिविप्लव इत्यर्थः। यक्षावेशो—देवताधिष्ठितत्वं, ततो यः स यक्षावेश इत्येकः, मोहनीयस्य—दर्शनमोहनीयादेः कर्मण उदयेन यः सोऽन्य इति।'

એ ભાવ-જોકે સર્વે સંયતીને જીવઘાતાદિ આશ્રવ, તે દ્રવ્યથી જ હુઈ. ઇમ ન માનીઈ તઉ અસંયતપણાની આપત્તિ થાઇ વતી. તિહા દ્રવ્યપણું તે જીવઘાતાદિકના વર્જનાભિપ્રાયવંતને અનાભોગેં જ હુઇ. તિહાપણિ પ્રમત્તસંયતીને અપવાદપદને અધિકારિપણિં કિવારેક અપવાદપદની પ્રતિષેવણાવસ્થાઇ સુમંગલસાધુની પરેં આભોગપણિં હુઇ. તિવારેં તેહને સંયતપણું તે જ્ઞાનાદિકની રક્ષાના અભિપ્રાયનેં સંયમપરિણામના ઘટિતપણાથી. અપવાદસેવનાની રહિતપણાની અવસ્થાનેં વિષેં તો અનાભોગજ. તિહાં સ્વરૂપે યોગ્યતાઇ આભોગેં ઉપજવાપણું તે નિષ્ફલપણાથી ઉવેખ્યું જાણિવું. હિવે ઇહા કઉણેકિં ઉચ્છૃંખલે પ્રમત્તસંયતીને ભાવહિંસા થાપી છે, તે ચારિત્ર અણુજતે પણિ સ્યે અભિપ્રાયેં ? તે જાણિવું અપ્રમત્તસંયતીનેં તો અપવાદપદનેં અનધિકારીપણિં હણવાયોગ્ય જે જીવ તદ્વિષયીઓ આભોગ અને પ્રમાદ તેહનો અભાવજ. તેહની જણાવનારી તઉ ઉપશાંત-ગુણસ્થાનક પર્યંત જીવઘાતની ઉક્તિજ. અર્થથી અનાભોગઈ સહિત મોહનીય-કર્મજ વિશેષરહિત જીવઘાતાદિક પ્રતિં કારણ થયું. અનાભોગ અનેં મોહનીય મધ્યે એકને અભાવઈ પણિં અપ્રમત્ત-સંયતીનઈ દ્રવ્યથીએ આશ્રવ ન હુઇજ. અપ્રમત્તને મોહનીય અને અનાભોગનઈ પરસ્પરિં સહકાર્ય-સહકારિં ભાવ સંબંધઇ મિલીનઇ જ જીવઘાતપ્રતિં કારણપણાથી. પૂછે છે:-મોહનીય તઉ ઉન્માદનુ હેતુ, અને ઉન્માદ તઉ મતિભ્રંશરૂપ પ્રમાદજ. તિવારે તો સર્વ જીવઘાત પ્રમાદ અને અનાભોગ જન્યજ. એહવું સિદ્ધ છતે હૂને પ્રમાદ તે પ્રમત્તપર્યંતને જ જીવઘાતનઉ હેતુ, એહવુ વિવેકકથન તે અયુક્તજ. એહવું જઉ તે મ બોલ. ઉદિતમોહનીયને જ ઉન્માદના હેતુપણાથી. જે માટિં આગમ-બે પ્રકારેં ઉન્માદ કહ્યો તે યક્ષાવેષ્ટિતપણિં મોહનીયકર્મને ઉદયે. 'વૃત્તિનો એક દેશ-જિમ-ઉન્માદ તે બુદ્ધિનો વિપર્યય, યક્ષાવેશ તે દેવતાધિષ્ઠિતપણું. તેથી એક, દર્શનમોહનીયાદિકર્મને ઉદયેં જ તે બીજઉ. જીવઘાત તઉ ઉપશાંતતાઇ હુઇ. તેહને મોહનીય તો ઉન્માદનું હેતુ ન હુઈ. ઉપશાંતનઈ સત્તામાત્રઈ વર્તતાપણાથી. તેહો સર્વપ. જીવઘાત પ્રમાદજન્ય

जीवघातस्तु उपशान्तगुणस्थानं यावद् भवति। तस्य च मोहनीयं नोन्मादहेतुः, उपशान्तस्य सत्तामात्रवर्त्तित्वात्। तेन सर्वोऽपि जीवघातः प्रमादजन्य इति नियमाभावेन जीवघातप्रमादयोः कार्यकारणभावसम्बन्धः प्रमत्तान्तानामेव, अप्रमत्तानां तु मोहनीयानाभोगावेति रहस्यम्। ननु भो! यद्येवं तर्हि प्रमत्तानामप्रमत्तानां च परस्परं कर्मबन्धे वैचित्र्यं किं निमित्तकम्? इति चेत्। उच्यते-प्रमत्तानां सर्वेषामपि आरम्भिकीक्रिया प्रमादायत्ता। प्रमादानां च वैचित्र्यादारम्भिकीक्रियाया अपि वैचित्र्यम्। तेन तज्जन्यं च कर्मबन्धेऽपि वैचित्र्यमेव। एवं पुष्टापुष्टालम्बनाभ्यामपवादप्रतिषेवणेनाऽपि कर्मबन्धवैचित्र्यमवसातव्यम्। तत्र पुष्टालम्बनं तावत् ज्ञानादिप्रतिबन्धकाभावस्य पर्यालोचनैव। यथा सुमङ्गलसाधोः। अपुष्टालम्बनं च ज्ञानादिप्रतिबन्धकपुरुषाद्यभावेऽपि संयमपरिणामानपायहेतोरप्रशस्तसञ्ज्वलनकषायस्योदयवशेन अहो! अयं पापात्मा मुधैव मम उपसर्गकारी, वाचा निवारितोऽपि न विरमतीत्युपदेशानर्ह इति पर्यालोचनैव। तत्र दृष्टान्तो वक्ष्यमाणव्यतिकरो धर्मरुचिनामाऽनगारोऽवसातव्यः। तथाभूतकषायाणामप्यप्रशस्तत्वं चापुष्टालम्बनापवादप्रतिषेवणाहेतुत्वेनैवेति गाथार्थः ॥ ६ ॥

अथ सप्तापि लिङ्गभूतानि स्थानानि द्रव्यभावापेक्षया कानि छद्मस्थकेवलिनोः स्वरूपपरिज्ञानाय हेतवो भवन्तीति दर्शयन्नाह—

॥ छउमत्थणाणहेऊ लिंगाइं दव्वओ ण भावाओ। उवसंतवीअरागं जा तावं ताणि जाणाहि ॥७॥

व्याख्या—छद्मस्थज्ञानहेतवो द्रव्यतः प्राणातिपातादीनि लिङ्गानि भवन्ति, न पुनर्भावतोऽपि,

---

એહવા નિયમનઈ અભાવઈ જીવઘાત અનઈ પ્રમાદ એહનઈ કાર્યકારણભાવ સંબંધ તે પ્રમત્તપર્યંત તો છઈજ. અપ્રમત્તને તો મોહનીય અને અનાભોગજ એ તાત્પર્ય। પૂછે છે-જઉ એહવું છઈ તઉ પ્રમત્તનઈ અનઇ અપ્રમત્તનઈ માહોમાહિં કર્મબંધનઈ વિષઈં વિચિત્રપણું, તે સ્યે નિમિત્તઈ? એહવું જો પૂછે તે ઉપરિ કહિઈ છે-પ્રમત્ત સર્વનઈ આરંભિકી ક્રિયા તે પ્રમાદને આયત્ત. પ્રમાદના તો વિચિત્રપણાથી (આરંભિકી ક્રિયાનું) ક્રિયાનું પણિ વિચિત્રપણું. તેણે કરી ઉપનું કર્મબંધને વિષે પણ વિચિત્રપણું જ. ઇમ પુષ્ટ અને અપુષ્ટ આલંબને અપવાદને સેવવઇ પણિ કર્મબંધનું-વિચિત્રપણું જાણવું. તિહા પુષ્ટાલંબન તઉ જ્ઞાનાદિકના પ્રતિબંધકના અભાવની પર્યાલોચનાજ. જિમ સુમંગલસાધુને. અપુષ્ટાલંબન તઉ જ્ઞાનાદિકનું પ્રતિબંધક એહવા પુરુષાદિકને અભાવે પણિ સંયમપરિણામના અક્ષયનો હેતુ જે અપ્રશસ્તસંજ્વલનકષાય તેહને ઉદય વશે, અહો? એ પાપરૂપ નિરર્થક મુઝને ઉપસર્ગનો કરનાર, વચને વાર્યો પણિ ન વિરમે, એવતી ઉપદેશ અયોગ્ય એહવી વિચારણા જ. તિહાં દૃષ્ટાંત તો કહીતો સંબંધ છે જેહનો એહવો ધર્મરુચી નામે અણગાર જાણવો. તેહના કષાયને અપ્રશસ્તપણું અપુષ્ટાલંબને અપવાદ સેવવાને હેતુપણિજ. એ ગાથાનો અર્થ : ૬

હિવે સાતે લિંગરૂપ જે સ્થાનક તે દ્રવ્યભાવની અપેક્ષાઇં કિહાં લિંગ? છદ્મસ્થ અને કેવલીનાં સ્વરૂપ જાણાવવાને હેતુ હુઈ. એહવું દેખાડતો કહે છે :—

છદ્મસ્થનાં જ્ઞાનના હેતુ લિંગ તે દ્રવ્યથી, પણિ ભાવથી નહિં ઉપશાંતવીતરાગ જિહાંતાઈ તે જાણિવા:

સૂત્રાર્થ :—છદ્મસ્થનાં જ્ઞાનના તે હેતુ તે દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિક લિંગ હુઈ. પણિ ભાવથી નહીં. છદ્મસ્થને 'એ કેવલી એ છદ્મસ્થ' એહવા નિષધીઆ જ્ઞાનના હેતુ ભાવલિંગ તે ન હુઈ. છદ્મસ્થના જ્ઞાનને

छद्मस्थानां छद्मस्थकेवलिविषयकज्ञानहेतवो न भवन्तीत्यर्थः। छद्मस्थज्ञानागोचरत्वेन लिङ्गत्वाभावात्। लिङ्गं हि छद्मस्थज्ञानहेतवे प्रयुज्यते। तच्च ज्ञातमेव, नाज्ञातमपि। अथ तेषां लिङ्गानां छाद्मस्थ्यगमकानां गुणस्थानान्यधिकृत्य मर्यादामाह–'उवसंत' त्ति। उपशान्तवीतरागं यावत्तावत्तानि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि जानीहि, उपशान्तवीतरागमवाप्य छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि उपक्षीणानि भवन्तीत्यर्थः। तत ऊर्ध्वं मोहनीयसत्ताया अप्यभावात्। केवलित्वगमकानि लिङ्गानि वक्ष्यन्ते। ननु अपूर्वादिषु पञ्चसु गुणस्थानकेषु चतस्रोऽपि भाषा भवन्तीति कर्मग्रन्थे भणितम्। तथा च सिद्धं क्षीणमोहस्याऽपि मृषाभाषणम्। तच्च छद्मस्थत्वावबोधकं लिङ्गमेव। यदागमः–'सत्तहिं ठाणेहिं छउमत्थं जाणेज्जा, तं० पाणे अइवाइत्ता भवति मुसं वइत्ता भवति' इत्यादि (स्थानाङ्गे सू० ५५०) एतच्च भवतैव प्राग् उपदर्शितमेव। कथं तर्हि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि उपशान्तवीतरागमवाप्योपक्षीणानि भवन्तीति भणनं सम्यग्, पूर्वापरविरोधादिति चेत्। मैवं, छद्मस्थज्ञानगोचरस्यैव मृषाभाषणस्य लिङ्गत्वेनाभिमतत्वात्। तच्च द्रव्यतो मृषाभाषणं क्षीणमोहस्य न भवति, क्रोधादिजन्यत्वात्। यदागमः—'सव्वं भंते ! मुसावायं पच्चक्खामि से कोहा वा लोहा वा भया वा हासा वे' त्यादि दशवै० क्षीणमोहस्य च क्रोधादयो न भवन्तीति तवापि सम्मतम्। एवं कारणाभावेन द्रव्यतो मृषाभाषणस्याभावे सिद्धे सिद्धो भावतो मृषाभाषणस्याभावः सुतरामेव स्यात्। तस्य च मोहनीयोदयजन्यत्वात्। तथा च क्षीणमोहमात्रस्य द्रव्यतो वा भावतो वा मृषाभाषणं न भवत्येव, कारणाभावात्। कारणाभावे च कार्याभ्युपगमे ज्ञानाद्याराधनमपि व्यर्थं स्यात्, तद्विनापि मोक्षप्राप्तिसिद्धेः। तेन जैनप्रवचनप्रामाण्यसिद्ध्यर्थं कार्यकारणव्यवस्थाभङ्गो न कार्यः।

અગોચરપણેં લિંગપણાના અભાવથી. લિંગ તે છદ્મસ્થના જ્ઞાનના હેતુને અર્થઇ પ્રયુજઈ છઇ. તે તો જાણ્યું જ હુઈ, પણિ અજાણ્યું નહિ.

" હિવે ઇહાં કુણેક ઉત્સૂત્ર ખલ સૂત્ર તણે મૂલને અર્થેં જ છઈ, ઇમ સંકોચનાની ભાવલિંગ જ એ સાતે માને છે. તે મિથ્યા જાણિવું. જે માટે ભાવલિંગે લિંગાંતર માન્યું જોઇઈ. પ્રમત્તપણામાની તે યતીને પણિ ચારિત્ર અણુજાતે પણિ ભાવહિંસાથી ત્રીજા ભંગસ્વામીનો અધિકારી માન્યો જોઇઈ. તે તો સર્વથા પ્રમત્ત સાધુને પાણું સંભવે નહિં. ઇત્યાદિ અનેક દૂષણ ઉપજે છે. વતી તે મત સર્વથા દુષ્ટ જાણિવું. હિવે તે લિંગ જે છદ્મસ્થપણાનાં જ્ઞાપક તેહને ગુણસ્થાનક આસિરીને મર્યાદા કહે છે. ઉપશાતવીતરાગ જિહાંતાંઇ છદ્મસ્થપણાનાં જણાવનાર લિંગ જાણિં. ઉપશાતવિતરાગને પામી છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક લિંગ તે પછે ક્ષીણ થાઈ. તે ઉપશાતમોહનીયની સત્તાનાપણિ અભાવથી. કેવલીપણાના જ્ઞાપકલિંગ કહીસ્યે. પૂછે છે. અપૂર્વાદિક આઠમાંથી માંડી બારમા પર્યંત ગુણઠાણાને વિષે ચ્યારઈ ભાષા હુંઈ. એહવું કર્મગ્રંથને વિષે કહ્યુ છે. તિવારે તો સિદ્ધજ થયું. ક્ષીણમોહતાઈપણિ મૃષાભાષણ, તે તણે છદ્મસ્થપણાનું જ્ઞાપક જ લિંગ-પ્રાણાતિપાત મૃષાવાદાદિ કરવાથી છદ્મસ્થ જાણીઈ એહવું તુમ્હેજ કહ્યું છે. કિમ તણે છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપકલિંગ તે ઉપશાંતવીતરાગને પામી ઉપક્ષીણ હુઇ, એહવું કહેવું તે સાચુ ? પૂર્વાપરના વિરોધથી, એહવું જો કહે ત મ બોલિ, છદ્મસ્થજ્ઞાનને વિષય એહવું મૃષાભાષણ તેહનિંજ લિંગપણિં માન્યથી. તે દ્રવ્યથી મૃષાભાષણ તો ક્ષીણમોહનઇ ન હુઈ. ક્રોધાદિકે જન્યપણાથી. સર્વ મૃષાવાદનુ પચ્ચક્ખવું. તે મૃષાવાદ ક્રોધથી લોભથી ભયથી હાસથી ઇત્યાદિક દશ૦ ક્ષીણમોહનઈ ક્રોધાદિક ન હુઈ એ તો તુઝનઈ પણિ સંમત છઈ. ઇમ કારણનઇ અભાવઈ મૃષાભાષણનઈ દ્રવ્યથી પણિ અભાવ સિદ્ધ થતેં ભાવથી મૃષાભાષણનો અભાવ તે અતિહિં

[illegible] च [illegible] । [illegible] । [illegible] । न च [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] । [illegible] —

'[illegible] । [illegible]'

॥१॥ ति ([illegible]) [illegible] ॥७॥

[illegible]

अथ छद्मस्थसंयतानामपि नानात्वात् प्रकृते परीक्षणीयस्य छद्मस्थसंयतस्य स्वरूपमाह—

॥छउमत्थो पुण केवलिकप्पो अप्पमत्तसंजओ णेओ। सो विह संजमजोगे उवउत्तो सुत्तआणाए ॥८॥

व्याख्या—'छद्मस्थः पुनः' 'अप्रमत्तसंयतोऽपि' 'केवलिकल्पः' 'सोऽपीह' अन्यतरस्य परीक्षावसरे 'संयमयोगे'-संयमहेतुकायादिव्यापारे 'उपयुक्त'-उपयोगवान्, कया? सूत्राज्ञया-जिनवचनानुसारेण, प्रशस्तव्यापारे वर्त्तमानो यावच्चक्षुपक्ष्मनिपातमपि यतनया कुर्वाण इत्यर्थः। क्रियाशून्यस्योक्तप्रकारेण परीक्षाया असम्भवात्। उक्तस्वरूपव्यतिरिक्तस्य तु निद्राविकथादिप्रमादवतश्छद्मस्थत्वेन संशयाभावान्न तत्परिज्ञानाय लिङ्गापेक्षेति गाथार्थः ॥८॥

अथ केवलिनः स्वरूपपरिज्ञानाय लिङ्गान्याह—

॥ विवरीआइं सत्तवि केवलिणो हुंति लिंगभूआइं। सो केवलीवि केवलजुत्तो अहवित्थ तदभिमुहो ॥९॥

व्याख्या—विपरीतानि-छद्मस्थलक्षणेभ्यो विलक्षणानि तन्निषेधरूपाणीत्यर्थः। सप्तापि मोहनीयक्षयजन्यत्वेन कारणवैलक्षण्यात् केवलिनो लिङ्गभूतानि-केवलिस्वरूपपरिज्ञानाय चिह्नानीत्यर्थः।

દષ્ટિપ્રતિં પાછી સંહરે.' પૂર્ણુંજ બહુ પ્રસંગઈ. એ ગાથાર્થઃ—હિવે જિંમ યોગ છતાઈ જિમ સ્વરૂપ-યોગ્યતાઈ છત્વાત ભગવતી-બૃહત્કલ્પભાષ્યાદિકને વિષે વખાણ્યો. તિમ કર્મગ્રંથાદિકને વિષે બારમા ગુણ-ઠાણા પર્યંત અનાભોગ છેં-વતી. સંભાવનારૂઢ મૃષાભાષણને મૃષાભાષણ કરી વખાણ્યું. ઇમ ન માનઈ તો અસત્યભાષા અર્થે ભાવથી વર્ણવી છે. તે તો તે કુમતીનેંપણિં કિમ ઘટે. તે વતી સૂક્ષ્મદષ્ટિં વિચારી જોવું. ૭

હિવે છદ્મસ્થસંયતીને પણિ અનેકપણાથી એ સ્થલને વિષે પરીક્ષા કરવા યોગ્ય જે છદ્મસ્થ-યતી તેહનું સ્વરૂપ કહેં છેં—

છદ્મસ્થ તે કેવલિસરિખો અપ્રમત્તયતી જાણિવેં, તે પણિં સંયમયોગને વિષેં ઉપયોગવંત સૂત્રાજ્ઞાઈં.

વૃત્ત્યર્થઃ—અપ્રમત્તયતી પણિં કેવલી સરિખોં, તે પણિં ઇહાં કુણેકને પરીક્ષાવસરને વિષેં સંયમ-યોગને વિષેં-સંયમહેતુ કાયાદિવ્યાપારને વિષે ઉપયોગવંત. સ્યેં કરી? જિનવચનને અનુસારેં, પ્રશસ્ત વ્યાપારને વિષેં વર્ત્તતઉ ચક્ષુષી પાંપિણિનો પાતપણિં યત્નાઈં કરતો. એ અર્થઃ ક્રિયાશૂન્યને તો કહેં પ્રકારેં પરીક્ષા અસંભવથી, કહિઉં જે સ્વરૂપ તેથી ભિન્નને તઉ નિદ્રા-વિકથાદિ પ્રમાદવંતને છદ્મસ્થપણિં સંશયના અભાવથી. તેહના જાણવાને લિંગની અપેક્ષા નહી. ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥૮॥

હિવે કેવલીના સ્વરૂપ જાણવાને લિંગ કહે છે.

વિપરીત સાતેં એ કેવલિનાં હુઇ લિંગભૂત તે કેવલિંપણિં કેવલજ્ઞાને યુક્ત અથવા ઇહાં તેહને અભિમુખ.

વ્યાખ્યા-વિપરીત-છદ્મસ્થનાં ચિહ્નથી વિલક્ષણ તે પ્રાણાતિપાતાદિકનાં નિષેધ રૂપ એ અર્થઃ। સાતે એ મોહનીયને ક્ષયથી જન્યપણિં કારણના વિલક્ષણપણાથી, કેવલીનાં હેતુભૂત. કેવલીનાં સ્વરૂપના પરિજ્ઞાનને

एतान्यन्यथोत् श्रीस्थानाङ्गोक्तानि छद्मस्थलक्षणसम्बद्धत्वात् । तथाहि—'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा, तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवति, णो मुसं वइत्ता भवति, जाव जहावाइ तहाकारी आवि हवइ' त्ति। वृत्तिर्यथा—'एतान्येव विपर्यस्तानि केवलित्वगमकानि । तत्प्रतिपादनपरं केवलिसूत्रं सुगम'-मिति । द्रव्यत्वं चामीषां लिङ्गानां छद्मस्थज्ञानगोचरत्वेनानुमितिजनकत्वादेवावसातव्यम् । अयं भावः-यथा छद्मस्थसंयतोऽनाभोगसहकृतमोहनीयवशेन कदाचित् प्राणानामतिपातयिता भवति, परीक्षोपयोगि-घात्यजीवानां सम्पर्कस्य तद्विषयकानाभोगस्य च कादाचित्कत्वात् । कारणस्य कादाचित्कत्वेन कार्य-स्याऽपि कादाचित्कत्वमित्यर्थः । यस्तु छद्मस्थमात्रस्य सार्वदिकोऽनाभोगः, स च सामान्यतोऽव्यक्तोऽव-सातव्यः । तस्य च कादाचित्कत्वे सर्वज्ञत्वस्याऽपि कादाचित्कत्वं प्रसज्येत, सर्ववस्तुविषयकानाभोगाभाव-स्यैव केवलज्ञानत्वात् । तत्र छद्मस्थसंयतमात्रस्य घात्यजीवविषयकानाभोगसहकृतं तारतम्यभाग्व्यक्त-मोहनीयमेव जीवघातादिकं प्रति कारणं, तस्य च कादाचित्कत्वं घात्यजीवविषयकानाभोगलक्षणसहकारि-कारणस्य कादाचित्कत्वात् । अथ परीक्षालक्षणैः साम्यात् अन्तर्मुहूर्त्तभाविकेवलज्ञानाभिमुखत्वाच्च क्षीण-मोहोऽपि केवलीति विचिन्त्य केवलिनो द्वैविध्यमाह-' केवली वि त्ति । यः परीक्षाहेतुलिङ्गयुक्तः सोऽपि केवली केवलज्ञानयुक्तः-सर्ववस्तुविषयकसाक्षात्कारसंयुक्तः। 'अहवित्थ' त्ति । अथवा अत्र एवकारो गम्यः। अत्रैव केवलिस्वरूपाववोधकलिङ्गविचारे । नान्यत्र सर्वज्ञत्वादिविचारे । तदभिमुखः-केवलज्ञानाभिमुखः अन्तर्मुहूर्त्तेनोत्पत्स्यमानकेवलज्ञान इत्यर्थः । यथा-बद्धदेवायुर्देवगत्याभिमुखं गच्छन् देवत्वेन व्यपदेश-विषयः प्रवचने प्रतीतः । क्षीणमोहस्त्वन्तर्मुहूर्त्तेन केवली भवत्येव । यदुक्तम्—

चिह्नએ અર્થ. એ અર્થથી ઠાણુંગ કહ્યા. તેહજ છદ્મસ્થના લક્ષણુ સંબંધપણુથી. સાતેં સ્થાનકેં કેવલી જાણીઈ. તે કિમ-પ્રાણાતિપાત ન કરઈ મૃષાવચન ન બોલિં યાવત જેહવું બોલે તેહવું પાલેં. એ સૂત્રની વૃત્તિ કહે છે-એ છદ્મસ્થનાં લિંગજ વિપરીત હુંતા કેવલીપણાના બોધક. તે કેવલીપણાનું પ્રતિપાદક સૂત્ર સુગમ છઇ દ્રવ્યપણુ એ લિંગને તે છદ્મસ્થના જ્ઞાનગોચરપણે કરી અનુમતિના જનકપણાથીજ જાણીવું એ ભાવ—જિમ છદ્મસ્થયતી અનાભોગ સહિત મોહનીયને વશેં કિવારેક પ્રાણનો હિંસક હુઈ. પરીક્ષાનેં ઉપયોગેં જે હિંસનીય જીવના સંબંધનઈ તે વિષયીઆ અનાભોગનઇ કિવારેકઇ થવાપણાથી. કારણનેં કદાચિત્કપણિં કાર્યનઈ પણિં કદાચિત્કપણુ એ અર્થ. અનઈ છદ્મસ્થનઈ જે સદાએ અનાભોગ, તે તો સામાન્યથી અવ્યક્ત જાણિવો. તે અનાભોગને એ કદાચિત્કપણું થિકે સર્વજ્ઞપણાનું પણિં કદાચિત્કપણું થાઇ. સર્વવિષયીઓ જે અનાભોગ તેહના અભાવનેં જ કેવલજ્ઞાનપણાથી. તિહાં છદ્મસ્થ સંયતમાત્રનેં હણવા યોગ્ય જે જીવ તે વિષયીઆ અનાભોગેં સહિત તરતમપણાનેં ભજતું પણિ અવ્યક્ત મોહનીયજ જીવઘાતાદિક પ્રતેં કારણ. તે જીવઘાતનેં કદાચિત્કપણું તે હિંસનીય જીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તે રૂપ સહકારી કારણ તેહનું કદાચિત્કપણાથી. હિવેં પરીક્ષાનેં લક્ષણે સરીખાપણાથી અનેં અંતર્મુહૂર્તેં થનારા જે કેવલજ્ઞાન તેહને સન્મુખપણાથી ક્ષીણમોહ પણિં કેવલી એહવું વિચારીને કેવલીનું દ્વિવિધપણું કહે છે. જે પરીક્ષા હેતુ લિંગેયુક્ત તે કેવલી કેવલજ્ઞાન યુક્ત-સર્વવસ્તુ વિષયીઓ જે સાક્ષાત્કાર તેણિં સહિત અથવા ઇહાં એવકાર તે જાણિવો. એતલેં ઇહાંજ કેવલીનું સ્વરૂપ તેહના અવબોધકના લિંગના વિચારને વિષે, બીજે ઠેકાણે નહી. એતલે સર્વજ્ઞપણાના વિચારને વિષેં નહીં. તે કેવલજ્ઞાનને સન્મુખ-અંતર્મુહૂર્તેં ઉપજસ્યેં કેવલ જેહને એ અર્થ. જિમ બદ્ધદેવાયુ દેવગતિ સાહમો જાતો દેવપણિં કહેવાનો વિષય પ્રવચનનેં વિષે પ્રસિદ્ધજ છે. ક્ષીણમોહ તઉ અંતર્મુહૂર્ત કેવલી હુઇજ. જે માટિં પ્રશમરતિ કહિઉ છે. તે કહે છે. 'છદ્મસ્થ વીતરાગ તે અંતર્મુહૂર્ત કાલ થઇને સમકાલ જ્ઞાનાવરણ

'छद्मस्थवीतरागः कालं सोऽन्तर्मुहूर्त्तमथ भूत्वा । युगपद्द्विविधावरणान्तरायकर्मक्षयमवाप्य ॥१॥ शाश्वतमनन्तमतिशयमनुपममनुत्तरमथो निरवशेषम् । सम्पूर्णमप्रतिहतं सम्प्राप्तः केवलं ज्ञानम्' ॥२॥ इति प्रशमरतौ (गा० २६७, २६८) तथा 'भाविनि भूतवदुपचार' इति न्यायात् प्रत्यासन्नभाविपर्यायस्य भूतवद्भणनं युक्तमेव । यथा गर्भस्थोऽप्यर्हन् शक्रेण भावार्हत्तया स्तुतः । एवं क्षीणमोहमात्रस्य छद्मस्थवीतरागस्याऽपि कथञ्चित्केवलीत्वव्यपदेशो न दोषावहः । किञ्च–केवलित्वगमकानि सप्तापि लिङ्गानि मोहनीयक्षयसमुत्थान्येव, 'केवली हि क्षीणचारित्रावरणत्वान्निरतिचारसंयमत्वादप्रतिषेवित्वान्न कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता भवती'तिवचनात् । तेन लिङ्गापेक्षया द्वयोरपि साम्यमेव । एवं च सति यदि क्षीणमोहस्य छद्मस्थवीतरागस्य कथञ्चित्केवलित्वं नाभ्युपगम्यते, तर्हि क्षीणमोहे छद्मस्थवीतरागे सप्तापि लिङ्गानि व्यभिचरन्ति । तत्र हेतुषु विद्यमानेषु साध्यस्य केवलित्वस्यासत्त्वात् । ननु भो ! आस्तामन्यत्, परं केवलिनो ज्ञानादीनि पञ्च अनुत्तराणि भवन्ति । यदागमः—

'केवलिस्स णं पंच अणुत्तरा पं० तं० अणुत्तरे णाणे १ अणुत्तरे दंसणे २ अणुत्तरे चरित्ते ३ अणुत्तरे तवे ४ अणुत्तरे वीरिए' ५ त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ४१०) एतानि पञ्चापि केवलिन्येव वर्त्तमानानि कथं ? केवलित्वगमकलिङ्गतया नोक्तानीति चेत् । उच्यते–एतेषां पञ्चानामपि छद्मस्थज्ञानागोचरत्वेनानुमितिजनकत्वाभावात् न लिङ्गानि भवितुमर्हन्ति, प्रत्युत केवलज्ञानादिपरिज्ञानार्थमेव उक्तलिङ्गानां प्रज्ञापनात् । एतेन सप्तापि प्राणातिपातादीनि छद्मस्थानां रागद्वेषजनितानि, तेषां तयोः सत्त्वात् ।

दर्शनावरण अने अंतराय कर्मनो क्षय पामीने शाश्वत नित्य अंतररहित अतिशयवंत अतुल सर्वोत्कृष्ट अखंड संपूर्ण एहवुं केवलज्ञान पाम्यो.' थानारने विषे थयानी परेंज कहवु छे ए न्यायथी वली पासे जे थानार पर्याय तेवंतने थयानी परें कहेवुं ते युक्त ज छे. जिम गर्भस्थ ए भगवंत इंद्रिं भाव अरिहंतपणिं स्तव्ये : अत एव छउमत्थो जाव चउमाणी एहवा पाठथिके पणि विभङ्गछउम्माणमित्यादि दीसे छे. इम विवक्षावशे अह नायमो तत्थ मुणीण तेसिं तथा सासणभावे नाणमित्यादि दीसे छे. इम क्षीणमोहमात्र छद्मस्थ वीतराग तेहने पणि किणेक प्रकारे केवलीपणिं कहणु ते दोषनुं उत्पादक नहि. वली केवलीपणाना गमक साते लिंग मोहनीयक्षयथी उपनाज. केवली ते क्षीणचारित्रावरणपणाथी ते पणि निरतिचारसंयमपणाथी तेपणि अप्रतिसेविपणाथी क्विारें पणि प्राणातिपातयिता न हुइ एहवा वचनथी. तेणे करी लिंगनी अपेक्षाइं बिहु ने साम्यज. इमेक छता जो क्षीणमोह जे छद्मस्थ वीतरागनें कुणेक रूपे केवलीपणुं न मानीइं तउ क्षीणमोह वीतरागनें विषे साते लिंग ते व्यभिचरइं. तिहां हेतु छइ ने साध्य जे केवलीपणु तेहना अछतापणाथी. पूछे छे–रहो बीजुं पणि केवलीने पांच ज्ञानादिक ते अनुत्तर हुइं उत्कृष्ट ज्ञान, उत्कृष्ट दर्शन, उत्कृष्ट चारित्र, उत्कृष्ट तप, उत्कृष्ट वीर्य ए ठाणांगे ए पांचे केवलिनइंज विषें वर्त्तता छे. ते किम केवलिपणु जणाववाना लिंगपणें न कह्या ? एहवुं कहइ छइ ते उपरि कहिइ छे. ते पांचेनइं पणिं छद्मस्थज्ञाननइं अविषयपणिं अनुमिति जे साध्यनुं ज्ञान तेहनें नीपजाववापणाना अभावथी. लिंग थावानइं योग्य न हुइं. साहमुं केवलज्ञानादि जणाववानें अर्थेंज उक्तलिंगनें प्ररूपवाथी. एटलें प्राणातिपातादिक ते छद्मस्थनें रागद्वेषजनित छे. तेहने तेह रागद्वेषना छतापणाथी. केवलीनें रागद्वेषथी उत्पन्न जे प्राणातिपातादिक तेहनो निषेध, पणि सर्वथा निषेध नथी. चक्षुनी पांपणीना निपातमात्रे जनित जे असंख्येय वायुकायनी विराधनानइ तेहनें केवलिनें पणि अशक्यपरिहारथी, एहवी परनी आशंका पणि टाली. केवलिनें तेहवी विराधनानें केइ

केवलिनस्तु रागद्वेषजनितानां तेषां निषेधः, न पुनः सर्वथानिषेधः, चक्षुःपक्ष्मनिपातमात्रजन्यायाः असङ्ख्येयवायुकायविराधनायाः केवलिनोऽप्यशक्यपरिहारादिति पराशङ्काऽपि परास्ता। केवलिनस्तथाभूतविराधनायाः क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वात्, प्रत्युत केवलिनो वायुकायविराधनाया निषिद्धत्वात्। यदागमः- 'छप्पि अ जीवनिकाए णोवि हणे णोवि अ हणाविज्जा' इत्यादि श्रीआचाराङ्गनिर्युक्तिवचनं प्राग् (पत्रांक ५४) उपदर्शितमेव। तथा अशक्यपरिहारोऽपि केवलिनो न भवति, हेतोरेवाभावादित्यग्रे दर्शयिष्यते। किञ्च-परकीयरागद्वेषयोस्तदभावस्य च निरतिशयछद्मस्थज्ञानाऽगोचरत्वेन तथाभूतछद्मस्थमात्रानुमितिजनकलिङ्गानां विशेषणत्वासम्भवात्। सम्भवे च यो रागद्वेषवान् स छद्मस्थः, यस्तु रागद्वेषरहितः स केवलीति विशेषणज्ञानमात्रेण छद्मस्थकेवलिनोर्विवेकेन सम्यक् निर्णये जाते प्राणातिपातादीनां तन्निषेधरूपाणां च सप्तानां विशेष्यपदानां भणनमुन्मत्तप्रलापकल्पं सम्पद्येत, प्रयोजनाभावात्, धर्मोपदेशादिक्रियामात्रस्यापि तथात्वेन सप्तसङ्ख्याभणनस्यायुक्तत्वाच्च। किञ्च-अप्रसिद्धविशेषणदानेन हेतूनां सन्दिग्धस्वरूपासिद्धताऽपि। वस्तुतस्तु रागद्वेषपरिज्ञानार्थमेव प्राणातिपातादीनि लिङ्गानि स्युः, मोहनीयसत्तामन्तरेण सद्भूतजीवघातादेरसम्भवादित्यग्रे दर्शयिष्यमाणत्वात्। किञ्च-सत्तावर्तिरागद्वेषवत्त्व-छद्मस्थत्वयोरैक्यमेव, उभयोरपि शब्दयोः परस्परं पर्यायवाचित्वात्। एवं रागद्वेषराहित्य-केवलित्वयोरपि मन्तव्यम्। तथा च साध्यविशिष्टे हेतौ ज्ञाते साध्यस्याप्यवश्यं ज्ञातत्वात्, विशेषणज्ञानमन्तरेण विशिष्टज्ञानासम्भवात्। नहि वह्निविशिष्टे धूमे ज्ञाते वह्निरज्ञातो भवति। तथा च प्राणातिपातादीनामिव

આગમનેં વિષે અણુકહેવાપણાથી. સાહમું કેવલીનઇં વાયુકાયની વિરાધનાનઇં પણિં નિષિદ્ધપણાથી. એ તો પૂર્વિં દેખાડયું છઇ. અશક્યપરિહારપણિ કેવલીનઇં ન હુઇ. હેતુના અભાવથી. એહવું આગલિં દેખાડીસ્યેં. વલી પરસંબંધી રાગદ્વેષ અનેં તેહના અભાવનઇં નિરતિશ. જે છદ્મસ્થ જ્ઞાન તેહનેં અગોચરપણિં કરી તેહવા જે છદ્મસ્થમાત્રનેં અનુમિતિજનક જે લિંગ તેહનેં વિશેષણપણાના અસંભવથી અનેં જઉ સંભવઇં તઉ જે રાગદ્વેષવંત તે છદ્મસ્થ અનેં જે રાગદ્વેષરહિત તે કેવલિ એહવેં વિશેષણજ્ઞાનમાત્રેજ છદ્મસ્થ અનેં કેવલીનો જે સમ્યગ્રીતિં નિશ્ચય તે થઇ હુંતે પ્રાણાતિપાતાદિક અનેં તેહનાં નિષેધરૂપ જે સાતે પદ જે વિશેષ્યરૂપ તેહનું કહેવું તે ઉન્મત્તના પ્રલાપનેં સરીખું સંપજે. પ્રયોજનના અભાવથી. ધર્મોપદેશાદિ ક્રિયામાત્રનેં તિમ પણિ સપ્ત સંખ્યાભણનનેં અયુક્તપણાથી વલી. વલી અપ્રસિદ્ધ વિશેષણનેં દેવેં હુંતે હેતુનેં સંદિગ્ધ સ્વરૂપાસિદ્ધપણું હુઇ. પરમાર્થ વૃત્તિ તઉ રાગદ્વેષની પરિજ્ઞાનનેં અર્થેંજ પ્રાણાતિપાતાદિક લિંગ હુઇ મોહનીયની સત્તા વિના છતા જીવઘાતાદિકના અસંભવથી. એહવું આગલિં દેખાડીસ્યે તે પણાથી. વલી સત્તાવર્તિ જે રાગદ્વેષવંતપણું અનેં છદ્મસ્થપણું એક જ છે એ બિહું શબ્દનેં માહોમાંહિ પર્યાયવાચીપણાથી- એકજ રીતિં બોલાવ્યાથી. ઇમ રાગદ્વેષરહિતપણું અને કેવલીપણું તેહનેં પણિ માનવું તિમ તો સાધ્યયુક્ત જિવારેં હેતુ જાણ્યો તિવારે અવશ્યેંજ સાધ્યનેં જાણ્યાપણાથી. વિશેષણજ્ઞાન વિના વિશેષણયુક્ત જ્ઞાનના અસંભવથી. વહ્નિવિશિષ્ટ ધૂમ જાણ્યે હુંતે વહ્નિ તે અજાણ્યો ઇમ ન હુઇ. તિવારે તો પ્રાણાતિપાતાદિકની પરેં છદ્મસ્થપણું અને કેવલીપણું તે બિહુને પ્રત્યક્ષપણાથી સાતેં લિંગનેં સ્વરૂપની હાનિ થાઇ. સાધીઇ છે તેહના જનકપણાના અભાવથી. વલી રાગદ્વેષનેં જીવઘાતાદિક પ્રતિ કારણપણું તે બ્રહ્મને પણિ સંમત છે. છદ્મસ્થ સયતનેં પ્રાણાતિપાતાદિકનેં વિષે તે કારણનેં તેંજ કહિઆપણાથી. ઇમ કરતાં અર્થથી છદ્મસ્થયતીનેં જીવરક્ષા-સત્યભાષણાદિક તે રાગદ્વેષાભાવે ઉત્પન્ન તે થઉ. જે માટે કાર્યનું પ્રતિપક્ષપણું તે કારણને પ્રતિપક્ષ- પણિંજ હુઇ. તે તો પરમતેં ન સંભવેં, જે માટિં જઉ રાગદ્વેષ સત્તાવર્તી મહીઈ તઉ ઉપશાંતગુણસ્થાનતાંઈ

छद्मस्थत्वकेवलित्वयोरपि प्रत्यक्षत्वापत्त्या समानामपि लिङ्गानां स्वरूपहानिरेव, अनुमितिजनकत्वाभावात् । किञ्च-रागद्वेषयोर्जीवघातादिकं प्रति कारणता तवापि सम्मता, छद्मस्थसंयतानां प्राणातिपातादौ तस्या-स्त्वयाप्युक्तत्वात् । एवं च सत्यर्थात् छद्मस्थसंयतानां जीवरक्षा-सत्यभाषणादिकं रागद्वेषाभावजन्यं सम्पन्नम् । यतः कार्ययोः प्रतिपक्षत्वं कारणयोः प्रतिपक्षत्वेनैव स्यात् । तच्च परमते न सम्भवति । यतो यदि रागद्वेषौ सत्तावर्तिनौ गृह्येते तर्हि उपशान्तगुणस्थानं यावत् तयोरनवरतं सद्भावेन तदभावस्याऽ-सम्भवात् । यदि चोदितौ तर्हि सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानं यावत् तथैवावसातव्यम् । एवं केवलिनोऽपि राग-द्वेषाभावस्य जीवघातादिहेतुत्वे सिद्धे अर्थात् रागद्वेषावेव जीवरक्षादिकं प्रति हेतू भवतः । तदपि न सम्भवति, रागद्वेषाभावस्यानवरतं सद्भावात् , रागद्वेषसद्भावे च वीतरागत्वहानेश्च । एवं छद्मस्थकेवलि-नोरुभयोरपि जीवरक्षादिकं कथमपि न सिद्ध्येत् , कारणाभावात् । तथा च प्रवचनमात्रस्य बाधा स्यात् । यतः प्रवचने केवली 'इदं सावद्य'मिति प्रज्ञाप्य तत्प्रतिषेविता न भवति । प्रज्ञापयति च प्राणातिपातादिकं सावद्यमेव । अत एव 'सव्वे पाणा सव्वे भूआ सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतव्वा' इत्याद्युपदिष्टवान् भगवान् श्रीमहावीरः । तस्मात् विना अपवादं घात्यजीवविषयकाभोगेन विधीयमानो जीवघातो रागद्वेष-जन्य इति व्यपदेशः सर्वसम्मतः । स च विना अपवादं संयतानां न भवत्येव, असंयतत्वभवनभयहेतोरा-भोगस्य प्रतिबन्धकत्वात् । यत्तु सामान्यतः सत्तोदयरूपावपि रागद्वेषौ विना अपवादमनाभोगसहकृतावेव कदाचित् द्रव्यतो जीवघातादिहेतू भवत इति प्रवचने प्रतीतं, तत्तु जीवघातस्य रागद्वेषजन्यत्वाभिव्यञ्जकं न भवति, तज्जीवविषयकरागद्वेषयोरभावात् । आभोगे च जाते मिथ्यादुष्कृतादिप्रायश्चित्तप्रतिपत्तेश्च ।

તે રાગદ્વેષનઈ નિરંતર સદ્ભાવેં તેના અભાવથી. અને જો ઉદિત માનઈ, તઉં સૂક્ષ્મસંપરાય-ગુણસ્થાન-તાંઇ રાગદ્વેષ છતેં તે જીવરક્ષાદિકના અભાવથી. એહવું જાણિવું. ઇમ કેવલીનેં પણિ રાગદ્વેષાભાવનઈ જીવઘાતાદિનું હેતું પણિં સિદ્ધ થઇ. અર્થાપત્તિ રાગદ્વેષ-જ જીવરક્ષાદિક પ્રતિ હેતું હુઇ તે પણિ,ન સંભવઇ.-રાગદ્વેષના અભાવનેં તેહને નિરંતર સદ્ભાવથી. રાગદ્વેષનેં સદ્ભાવે વીતરાગની હાનીથી વલી. ઇમ તઉ છદ્મસ્થ અને કેવલી એ બિહુનેં જીવરક્ષાદિક કિમેં સિદ્ધ ન હુઈ. કારણના અભાવથી. તિવારેં તો પ્રવચનમાત્રની બાધા હુઈ. જે માટેં પ્રવચનને વિષઈ કેવલી 'એ સાવદ્ય એહવું કહીંનં તેહને સેવનાર ન હુઈ' પ્રરૂપેં પણિ પ્રાણાતિપાતાદિક તે સાવદ્ય, એતલાજ વતી સર્વ પ્રાણ-દ્વિંદ્રિયાદિક સર્વતરુ સર્વેંદ્રિય અપરજીવ તે ન હણિવા. એહવું કહેતા હુઆ ભગવંત શ્રી મહાવીર. તે માટિં હંતવ્યજીવવિષયક જે આભોગ તેણિં સહિત જે તદ્વિષયી આ રાગદ્વેષ તેણેં નીપજાવીતો જે જીવઘાત તે રાગદ્વેષજન્ય. એહવો બોલ તે સર્વને સંમત છે. તે તો અપવાદવિના સંયતીનેં ન હુઇ જ, અસંયતપણા થાવાનું જે ભય, તેહનો હેતુ જે આભોગ, તેહને પ્રતિબંધકપણાથી. જે તો સામાન્યથી સત્તા અને ઉદયરૂપ પણિં રાગદ્વેષ તે વિનાપવાદ-અનાભોગઇ સહકૃતજ કિવારેકિ દ્રવ્યથી જીવઘાતના હેતુ હુઇં. એહવું પ્રવચનનઇં વિષઇં પ્રસિદ્ધ છઇં. તે તો જીવઘાતનેં રાગદ્વેષે જન્યપણાનું જ્ઞાપક ન હુઇ. તે જીવવિષયીઆ રાગદ્વેષના અભાવથી. અનેં આભોગ થઇં હુતેં મિથ્યાદુઃકૃતાદિ પ્રાયશ્ચિત્તની પ્રતિપત્તિથી. વલી કેવલી તઉ ક્ષીણ છે રાગદ્વેષ અનેઅનાભોગ જેહનેં એહવો હુતો કિંમ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિકનેં વિષે પ્રવર્તઇં? કારણના અભાવથી. એહવું વિચારવું.

<u>હિવેં કુણેક ઉચ્છૃંખલ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિકે તે દૂષણ નહીં. કેવલીને જીવઘાત દ્રવ્યથી.-તે પણિં દૂષણ. એ વચન જ દૂષણરૂપ ઇત્યાદિક ઉન્મત્તની પરેં કહે છે. તે તો બહુલાભ અલ્પદોષ તદ્વત</u>

केवली तु क्षीणरागद्वेषानाभोगः कथं द्रव्यतोऽपि जीवघातादिषु प्रवर्त्तते ? कारणाभावादिति पर्यालोच्यम्।। किञ्च-छद्मस्थसंयतानां यो यज्जीवादिविषयकाभोगो विना अपवादं जीवरक्षादिहेतुः तस्यैव जीवघातहेतुत्वेन परिणतौ केवलिनो जीवरक्षादिकं कथमपि न भवेत्, तत्कारणस्य वैपरीत्येन परिणमनात्। अत एव-

'अग्गिइं उण्हु होइ जगु वाइं सीअलु तिम्ह । जो पुण अग्गिइं सीयला तसु उण्हत्तणु किम्ह ॥१॥ इत्यपभ्रंशयाम्। तथा अन्यत्राऽपि-'अमृतं यस्य विषायति तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ?' इत्यादि। किञ्च-सत्तोदयवर्त्तित्वमात्रेण व्यक्त्या निर्विषयकावपि रागद्वेषौ यदि जीवघातादिकं प्रति रागद्वेषजन्योऽयं जीवघात इति व्यवहारहेतुत्वेन हेतू भवतस्तर्हि ज्ञानाद्याराधनक्रियामात्रं प्रति तौ कारणत्वेन वक्तव्यौ स्याताम्। एवं ज्ञानादीनामपि जीवघातादिकं प्रति कारणत्वं प्रसज्येत, तेषामपि सत्तोदयवर्त्तित्वेन विद्यमानत्वात्, तस्मात् तथाभणनमज्ञानमूलकमेव। ननु भो ! आस्तामन्यत्, परं 'जीवेणं भंते ! सया समिअं एअइ' इत्यादिभगवतीवचनेन स्वल्पयाऽप्येजनादिक्रियया आरम्भादयोऽभिहिताः। अस्ति च केवलिनोऽप्येजनादिक्रिया, अतस्तस्याऽपि जीवविराधना भवत्येवेत्यस्माकं मतिरिति चेत्। मैवं, इह आरम्भादिशब्दैस्तद्धेतूनां योगानामेवाभिधानात्। एतच्चाग्रे ग्रन्थसम्मत्या व्यक्तीकरिष्यते। अन्यथा 'तत्थ णं जे ते अप्पमत्तसंजया ते णं णो आयारंभा णो परारंभा णो तदुभयारंभा अणारंभा' इत्यादिभगवतीवचनेनैव आस्तां केवली, अप्रमत्तसंयतमात्रस्यारम्भाद्यभावाभ्युपगमे परस्य महति सङ्कटे पतनं स्यात्, परस्परं विरोधेन कान्दिशीकत्वात्। तस्मादिह निषेधसूत्रे आरम्भशब्दोऽशुभयोगजन्यजीवघाताभि-

---

મૂકી વ્યાપાદનનું સંભારિવું, જાણિ હું તે પ્રાયશ્ચિતનું પડિવજ્જવું ઇત્યાદિક અનેક દૂષણ ઉપજે છે. વલી ઉપેક્ષિત કરવું. વલી છદ્મસ્થયતીને જે જીવાદિકવિષયક આભોગ, તે વિનાપવાદ જીવરક્ષાદિકનું હેતુ અને તેહને જીવઘાતહેતુ પરિણમતે કેવલીને જીવરક્ષાદિક કિમે ન હુવે. તેહના કારણને વિપરીતપણે પરિણમવાથી. એતલાજવતી 'અગ્નિ ઉષ્ણ હુઇ જગત્ અને વાઇઇ શીતલ તિમ પણિ જે અગ્નિ સીતલ તેહને ઉષ્ણપણું કિમ હુઇ ?' એ અપભ્રંશભાષામધ્યે છઇ. અમૃત જેહને વિષનીપરે આચરે તેહને વૈદગરું સી રીતિં કીજે.' ઇત્યાદિ વિચારિવું. વલી સત્તા અને ઉદયવર્ત્તિપણામાત્રે વ્યક્તિ નિર્વિષયકપણિ રાગદ્વેષ જઉ જીવઘાતાદિક પ્રતિ રાગદ્વેષે જન્ય એ જીવઘાત એહવું વ્યવહારહેતુ પણિ હેતુ હુઇ. તઉ જ્ઞાનાદ્યારાધન ક્રિયામાત્ર પ્રતિ તે રાગદ્વેષ કારણપણિ કહેવા યોગ્ય હુઇ. ઇમ જીવઘાતાદિક પ્રતે જ્ઞાનાદિકને પણિ કારણપણું હુઇ. તેહને પણિ સત્તા અને ઉદયવર્તિ પણિ કરી વિદ્યમાનપણાથી. તે માટિં તિમ કહેવું તે અજ્ઞાન મૂલકજ જાણિવું. પૂછે છે-રહો બીજું. પણિ 'જીવ ભગવંત ! હાલે' ઇત્યાદિ ભગવતીને વચને અલ્પઇ એજનાદિક્રિયાઇ આરંભાદિક કહ્યા, અને કેવલીને પણિ એજનાદિક્રિયા છે, એ કારણવતી તેહને પણિં જીવવિરાધના હુઇજ. એહવી અમ્હારી છે મતિ, એહવું જઉ કહિસ્યે તિમ મ બોલે, ઇહાં આરંભાદિશબ્દઇ આરંભાદિકહેતુ તે યોગ, તેહના અભિધાનથી, એતલે આગલિં ગ્રંથસમ્મતિ વ્યક્ત કરીસ્યઇ, ઇમ ન માનીઇ તો તિહાં-

'જે અપ્રમત્તયતી તે આત્મારંભી નહીં. પરારંભી નહિં, તે બિહુના આરંભી નહીં, તઉ સ્યું ? અનારંભીજ' ઇત્યાદિ ભગવતીને વચનથી. રહો કેવલી, અપ્રમત્તસંયતમાત્રે આરંભાદિકનો અભાવ માનવે, પરને મહાસંકટને વિષે પડવું થાઇ. માહોમાહિં વિરોધેં કરી સભીતપણાથી, તે માટિં એ નિષેધસૂત્રે આરંભશબ્દ તે અશુભયોગે જન્ય જે જીવઘાત, તેહનો કહનાર, તિહાં અશુભપણું પણિ યોગનું, કેવલ ઇસ્યુંકા

घातकः। तत्राशुभत्वमपि योगानां न [illegible] फलोपहितयोग्यतया जीवघातहेतुत्वमपि [illegible] अप्रमत्तसंयतानां [illegible] जीवघातहेतुत्वेन [illegible] तस्मात् प्रमत्तयोगानामशुभत्वं फलोपहितयोग्यतया [illegible] जीवघातहेतुत्वेनावसे[illegible] तव्यम्। अत्र फलोपहितयोग्यत्वेऽपि [illegible] योगानामशुभत्वं [illegible] योगप्रकारेण जीवघातहेतुत्वात्। न पुनः फलोपहितयोग्यत्वम्, [illegible] उपप्रकारोऽपि केवलिनः [illegible] प्रमत्तयोगानाम[illegible] प्रमत्तयोगानां [illegible] शुभत्वाशुभत्वाभ्यां [illegible]। [illegible] समंजया ते णं सुहं जोगं पडुच्च णो आयारंभा जाव आणारंभा, असुहं जोगं पडुच्च [illegible] णो अणारंभा इत्यादि ' भग० श. १. उ० १ अत्रापि प्रमत्तसंयतानां [illegible] योगानां स्वरूपयोग्यतया आभोगपूर्वकजीवघातहेतुत्वं [illegible]। [illegible] घातोऽपि घात्यजीवविषयत्वेन [illegible]। [illegible] [illegible] प्रमत्तात्मारम्भकत्वात्। [illegible] परिणामस्यानपायात्। न [illegible] [illegible] घातहेतूनां योगानामभावात्। [illegible] स घातोऽनाभोगजन्य एव, तदानीमनाभोगस्यापि [illegible] विद्यमानत्वात्। अत [illegible] योगानां शुभत्वेन नात्मारम्भकत्वमिति। ननु भो ! स्वरूपयोग्यता-फलोपहितयोग्यतयोः [illegible]

[illegible]

[illegible]

इति चेत् । उच्यते-यस्य यदन्तर्गतत्वेन विवक्षितकार्यं प्रति कारणता, तस्य तदन्तर्गतत्वेनैव फलवत्तया फलोपहितयोग्यता । अन्यथा तु स्वरूपयोग्यतैव, सत्यपि तस्य कारणत्वे तदितरसकलकारणराहित्येन विवक्षितकार्याजनकत्वात् । परं स्वरूपयोग्यता एकस्मिन्नपि कारणे सजातीयविजातीयानेकशुभाशुभकार्याणां नानाप्रकाराः आधाराधेयभावसम्बन्धेन (सहजाताः) कारणसमानकालीनाः । फलोपहितयोग्यतास्तु स्वरूपयोग्यताजनिता अपि कादाचित्क्य एव, तदितरसकलकारणसामग्र्याः कादाचित्कत्वात् । यच्च कादाचित्कत्वं, तत् केषाञ्चिन् कारणानां कदाचिदपि न भवत्येव । तेन फलोपहितयोग्यताः केषाञ्चित्कारणानां सम्भवन्त्योऽपि कादाचित्क्य एव मन्तव्याः । अत एव केवलिनो योगाः अशुभकार्यमात्रं प्रति सर्वकालं स्वरूपयोग्यताभाज एव भवन्ति । न पुनः कदाचिदपि फलोपहितयोग्यताभाजोऽपि, अशुभकार्यमात्रस्य कारणानां ज्ञानावरणीयादिघातिकर्मणामभावेन तदितरसकलकारणसाहित्याभावात् । शुभकार्याणां तु यथासम्भवं कदाचित्फलोपहिता योग्यताऽपि स्यात् घातिकर्माभावस्यापि कारणत्वेन तथैव कदाचित् (कालादि) तदितरसकलकारणसाहित्यस्य सम्भवादिति न कश्चिद्विरोधः । ननु भोः ! 'गंगाए णाविओ णंदो,' इत्यादिव्यतिकरोपलक्षितः श्रीआवश्यकनिर्युक्तिकारोक्तो धर्मरुचिनामानगारो विना अपवादं नाविकादिपञ्चेन्द्रियजीवव्यापादकः कथं संयत ? इति चेत् । मैवं, अपवादस्वरूपस्य सम्यगपरिज्ञानेन मृषाभाषित्वात् । यतोऽपवादस्तावत्सावद्यत्वेन प्रतिषिद्धस्य सालम्बनप्रतिषेवणार्हः । तत्रालम्बनं तावद् द्वेधा-पुष्टालम्बनमपुष्टालम्बनं च । तत्र पुष्टालम्बनेनापवादप्रतिषेवणं हि (तावत्) शक्यभावहेतुकज्ञानादिहानेः प्रतिबन्धकं

अनाभोगे जन्यज. तिवारें अनाभोग ते पणिं तेहने विद्यमानपणाथी. एतलाजवती अप्रमत्तनी परिं प्रमत्तना पणि योगने शुभपणिं करी आरम्भकपणुं नथी. पूछे छें-स्वरूपयोग्यता अनें फलोपहित-योग्यता ए बिं मध्ये स्यो भेद ? एहवुं बोले ते उपरिं कहिइं छे. जेहने मध्ये पडता पणिं करी ईप्सित कार्य प्रतिं कारणपणाई तेहनें तन्मध्यगतपणिं ज फलवंतपणे फलोपहित-योग्यता. इम नहिं तिहां स्वरूप-योग्यता ज. छते पणिं तेहनें कारणपणिं ते कारणथी बीजा सकलकारणनें रहितपणिं करी वांछितार्थना अजनकपणाथी. पणि स्वरूपें कारणता ते एके पणिं कारणनें विषइ सजातीय अने विजातीय जे अनेक शुभाशुभकार्य तेहने नानाप्रकाररूप आधाराधेयभावसंबंधे कारणसाथे एककालोद्भवा. फलोपहित-योग्यता तउ स्वरूप-योग्यताइ जनित पणिं किवारे कि थइ ज. तेथी अन्यसकलकारण सहितपणाने कादाचित्कपणाथी. अनइ जे कादाचित्क ते केतलाएक कारणनें किंवारेकि न हुइ पणिं. ते वती फलोपहित-योग्यता ते केतल एक कारणनें संभवतीउ पणि किवारेकि उपनीउ ज मानवी. एतलाजवती केवलीना योग ते अशुभकार्यमात्र प्रतिं स्वरूपयोग्यताना भजनाराज हुइं. पणिं किवारें फलयुक्तयोग्यता भजनार न हुइ. अशुभकार्यमात्रनां कारण जे ज्ञानावरणीयादि घातीकर्म, तेहनें अभावें. ते विना सकलकारण-सहितपणाना अभावथी. शुभकार्यनी तउ यथासंभवें किवारेकि फलयुक्तयोग्यता पणिं हुई, घातिकर्मना अभावनें पणिं कारणपणिं करी किवारेकि ते विना सकलकारणसहितपणाना संभवथी. एवती किस्यो विरोध नहीं.

पूछें छे—'गंगाई नाविक नंद'. इत्यादि संबंधइ ओलखाव्यो श्रीआवश्यक निर्युक्तिकारें कहिओ धर्मरुची नामें अनगार, ते अपवाद विना नाविकादिपंचेंद्रियनो व्यापादक किम संयत हुइ ? एहवुं म बोलि. अपवादपदना स्वरूपने सम्यग् अणुपरिज्ञानें करी मृषाभाषिपणाथी. जे माटें अपवाद तउ सावद्यपणि निषेध्यानें सालंबन सेववायोग्य, तिहां आलंबन बें प्रकारें पुष्ट आलंबन अने अपुष्ट आलंबन.

किम् ? इति पर्यालोचनयैव भवति । यथा विमलवाहनराजव्यापादनं सुमङ्गलसाधोः । अपुष्टालम्बनेन च शक्तिसद्भावेऽपि अहो ! अयं पापात्मा दुष्टो मुधैव ममोपसर्गकारीतिबुद्ध्यैवापवादप्रतिषेवणम् । यथा नाविकादिव्यापादनं धर्मरुचेरिति । सूक्ष्मदृशा पर्यालोचनायां तु नाविकसिंहयोर्व्यापादनं पुष्टालम्बनेनैव, तत्कृतोपसर्गस्य ज्ञानादिहानिहेतुत्वात् । तेन कचित् पुष्टालम्बनं कचिदपुष्टालम्बनं च । न पुनः तन्निरालम्बनं, येनापवादाभावः स्यात् । तत्रालम्बनस्यापुष्टत्वं धर्मरुचेर्ज्ञानादिहानिप्रतिबन्धकशक्तिसद्भावेनैवावसातव्यम् । परमपुष्टालम्बनप्रतिषेविणस्तथाभूतो जीवघातः संयमपरिणामानपायहेतुत्वेन सञ्ज्वलनकषायजन्योऽप्यप्रशस्तकषायजन्यो मन्तव्यः । अप्रशस्तकषायस्तु साधूनामनुचित एव । अत एव तद्व्यञ्जकमागमवचनं यथा–

'किं इत्तो कट्ठतरं जं मूढो खाणुगंमि अप्फिडिओ । खाणुस्स तस्स रूसइ न अप्पणो दुप्पउत्तस्स' ॥१॥ त्ति आ० नि० वचनं धर्मरुचिमनगारमुद्दिश्यैवोक्तम् । अन्यथा एवंविधवचनानुपपत्तिः प्रसज्येत । एवं सम्यग्विचारे क्रियमाणे छद्मस्थसंयतानां जीवघातो व्यवहारतो न रागद्वेषजन्यो, न वा केवलिनस्तदभावजन्यः, कषायाभावस्य जीवघातं प्रत्यकारणत्वादिति सिद्धम् । किञ्च–केवलिनो रागद्वेषाभावेऽप्यशक्यपरिहारेण यदि छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानि भवेयुः, तर्हि जीवघातादिकमधिकृत्य छद्मस्थकेवलिनोस्तौल्येऽपि छद्मस्थसंयतानामशक्यपरिहारो घात्यजीवविषयकानाभोगजन्यः । आभोगस्तु तेषामशक्यपरिहारस्य प्रतिबन्धकत्वेन जीवरक्षादिहेतुः । केवलिनस्तु घात्यजीवविषयक आभोग एवाशक्यपरिहारनिश्चयद्वारा जीवघातादिहेतुः, शेषाशेषवस्तूनामिवाशक्यपरिहारस्याऽप्यवश्यभावित्वेन परिज्ञानादिति विशेषः । स च

तिहां पुष्ट आलंबने अपवादनुं सेववुं, सो शक्तिनो अभाव तन्निमित्तक जे ज्ञानादिकनी हानिं तेहनुं प्रतिबंधक स्युं ? एहवी विचारणाइं हुई । जिम विमलवाहनराजानुं हनन सुमंगल साधुनें. अपुष्टालंबनें तउ शक्ति छतें पणि ज्ञानादिहानिने अभावें पणि अहो ! ए पापरूप दुष्ट मिथ्याज मुझनें उपसर्ग कर्ता ए बुद्धिज अपवादनुं सेववुं. जिम नाविकादिकनुं हणवुं धर्मरुचीनें. सूक्ष्मबुद्धिं पर्यालोचनाइं तउ नाविक अनें सिंहनुं हणवुं ते पुष्टालंबनें. तेहना कर्या उपसर्गनें ज्ञानादिहानिना हेतुपणाथी, ते वती किहांएक पुष्टालंबन किहांएक अपुष्टलंबन, पणि ते निरालंबन नही जेणि अपवादनो अभाव हुइ. तिहां आलंबननें अपुष्टपणुं ते धर्मरुचिनें ज्ञानादिकनी हानिनी प्रतिबंधक जे शक्ति तेहनें सद्भावेज जाणिवुं. पणि अपुष्टआलंबन सेवनारनें तेहवोइ जे जीवघात संयम-परिणामनइं अणजावानइं हेतुं पणिं करी संज्वलन कषायें ऊपनो पणि अप्रशस्त कषायें ऊपनो मानिवो. अप्रशस्त कषाय तो साधुनइं अयुक्त ज छे. एतलाज वती तेनें जणावनारूं छे. अप्रशस्त-कषायनुं आगमनुं वचन जिम 'स्युं' एथी कष्टतर जे मूढ स्थंभइं आफल्यो हुंतो स्तंभनइं रीस करइं, पणि पोताना असावधानपणानइं नही ' ए वचन ते धर्मरुचि अनगार उद्देशीनइं ज कहिउं. बीजइं प्रकारइं एहवा वचननी अयुक्तता थाइं. ईम सम्यग् विचार करतइं. छद्मस्थसंयतनइं जीवघात ते व्यवहारथी रागद्वेषजन्य नही. अनइं केवलीनइं पणि कषायनें अभावे जन्य इम नहीं. कषायना अभावनइं जीवघात प्रतइं अकारणपणाथी. एहवुं सिद्ध थयुं. वली केवलीनें रागद्वेषनें अभावें पणिं अशक्यपरीहारें करी जउ छद्मस्थपणानां ज्ञापक जे लिंग ते हुइं, तउ जीवघात उद्देशीनें छद्मस्थ अनें केवलीने, सरिखाइ पणि छद्मस्थसंयतने अशक्यपरिहार ते हंतव्यजीवविषइओ जे अनाभोग तेणें जन्य. आभोग तो तेहनें अशक्यपरिहारनें प्रतिबंधक पणिं करी जीवरक्षानुं हेतुं. केवलीनें तो घात्य जीवविषइओ आभोग तेहज अशक्यपरिहारनो निश्चय ते विचायें करी जीवघातादिकनुं हेतु. थाकतां

चेत्। सत्यं, तर्हि केवलिनो जीवघातादिकं कथमपि न सिद्ध्येत्। 'केवली णो इमं सावज्जंति पन्नवेत्ता पडिसेवित्ता हवइ, जहावाई तहाकारी आवि हवइ' इत्याद्यागमेन बाधितत्वात्। द्रव्यतोऽपि जीवघातादेः सावद्यत्वं च तद्विषयकप्रत्याख्यानानुपपत्त्या निश्चयतः कर्मबन्धहेतुत्वाभावेऽपि व्यवहारतः प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यनुपपत्त्या च प्रतीतमेव। किञ्च-केवलिनो रागद्वेषाभावेऽप्यवश्यभावित्वेन प्राणातिपातादीनि सप्तापि स्थानानि भवन्तीति वचनं केवली यथावादी तथाकर्त्ता भवतीति भणता भवतैवोन्मत्तप्रलापकल्पमुद्घोषितम्, एकान्तसत्यवादिनः कृतप्रतिज्ञाभङ्गस्यात्यन्तासत्त्वात्। तस्माद् यट्टीकाकारेण छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गेषु कदाचिदिति विशेषणमुपात्तं तत्सप्तानामपि लिङ्गानां स्वरूपासिद्धिनिवारणार्थम्। यच्च केवलित्वज्ञापकलिङ्गेषु 'कदाचिदपि' इतिशब्दद्वयात्मकं विशिष्टं विशेषणं तत् छद्मस्थसाधौ व्यभिचारवारणार्थमेव।

अयं भावः—विप्रतिपन्नः साधुश्छद्मस्थो जीवघातकत्वात् अनृतभाषकत्वादित्यादिप्रयोगेषु प्राणातिपातादीनि सप्तापि लिङ्गानि छद्मस्थसाधौ न भवन्ति, सर्वकालमनवरतं जीवघातादौ प्रवर्त्तमानस्य संयतस्यासंयतस्य वा असम्भवात्। व्याधादेरपि सिद्धे प्रयोजने भोजनादेरिव ततो निवृत्तेरध्यक्षसिद्धत्वात्। तेन सामान्यतः प्राणातिपातादिकं छद्मस्थसाधौ नास्त्येवेति स्वरूपासिद्धिः। तन्निवारणं च कदाचिदिति विशेषणेन सम्पन्नम्। तथा केवलित्वज्ञापकलिङ्गानि छद्मस्थसाधौ व्यभिचरन्ति, कदाचित्प्राणातिपाताद्यभावावस्थायां हेतुषु विद्यमानेषु केवलित्वाभावात्, कदाचिज्जीवघातादिनिषेधस्योभयवादिसम्मतत्वात्। तन्निवारणार्थं कदाचिदपीति विशिष्टं विशेषणम्। तेन विशिष्टविशेषणविशिष्टानि लिङ्गानि छद्मस्थसाधौ

જાણવું. એહવું જો કહિસ્યો, તે સત્ય, નહિ તો કેવલીને જીવઘાતાદિક કિમે સિદ્ધ ન થાઈ. કેવલી એ સાવદ્ય એહવુ કહિ પ્રતિસેવે નહી. જેહવું બોલે તેહવું પાલે ઇત્યાદિક આગમઇ બાધિતપણાથી, દ્રવ્યથી એ જીવઘાતાદિકને સાવદ્યપણું તો પચ્ચક્ખાણની અન્યથા અયુક્તતા થાઇ વતી. નિશ્ચયથી કર્મબંધહેતુપણાને અભાવે પણિ વ્યવહારથી પ્રાયશ્ચિત્તનું પડિવજવું તેહની અયુક્તતા-વલી પ્રસિદ્ધજ.

અતએવ મહૂર્ત્ત વ્યાપાદક સાધુને વારંવાર ક્ષુલ્લકે સંભાર્યું. હિવે કુબોધ ઉચ્છૃંખલ કહે છે જે. કેવલીને પણિ દ્રવ્યથી ઉપકરણ તે પરિગ્રહ જિમ દોષ નહિં તિમ દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિક પણિ દોષ નહી. તે મિથ્યા જાણિવુ. ઇહાં કારિં ધર્મોપકરણનઇ દ્રવ્યથી પરિગ્રહ કહ્યો છઇ, अपरिग्गहिआ सुवेच्चि ઇત્યાદિ ભાષ્યાભિપ્રાયેં જાણિવું. સંમતિ ને વિષે પણિ ધર્મોપકરણ તે પરિગ્રહ નિષેધ્યો છે. અને ગ્રંથાંતરાભિપ્રાય સમજ્યા વિના યથા તથા કહિઇ તો શ્રીકેવલીને ભોગ માન્યો જોઇઇ. તે વિચારવું વલી 'દ્રવ્યજીવવધાદિક તે નિંદાવિષય નહિ' એ લિખન તે પણિ પૂર્વોક્ત યુક્તિં મિથ્યા જાણિવુ. વળી કેવલીને રાગદ્વેષને અભાવે પણિ અવશ્યંભાવિ પણિ પ્રાણાતિપાતાદિક સાતે સ્થાનક હુઇ, એહવું વચન તે 'કેવલી જેહવુ બોલે તેહવુ પાલે' એહવું કહેતે તેંજ ઉન્મત્તપ્રલાપ સરીખું સૂભન્યુ, એકાંતે સત્યવાદીને કીધી પ્રતિજ્ઞાના ભંગનઈ અત્યંત અસત્યપણાથી. તે માટે જે ટીકાકારે છદ્મસ્થપણાના જ્ઞાપક લિંગને વિષે કિવારેક જે એહવું વિશેષણ જે ગ્રહ્યું તે સાતે લિંગને સ્વરૂપાસિદ્ધિ-જે પક્ષને વિષે હેતુ ન હુઇ, તે વારવાને અર્થે. અને જે કેવલીપણાના જ્ઞાપક લિંગને વિષે 'કિવારે' 'પણિ' એહવુ શબ્દદ્વયરૂપ વિશિષ્ટવિશેષણ તે છદ્મસ્થસાધુનઈ વિષે જે વસ્તુ સાધીઇ તેહનો અભાવ જિહાં હુઇ તિહાં હેતુ વર્તે તે વ્યભિચારને

मेवावसातव्यम् । अन्यथा छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानां मध्ये पञ्चमस्थाने पूजासत्कारादिसद्भावे छद्मस्थसंयतानां यथा रागद्वेषजन्यं हर्षकारित्वं, न तथा केवलिनः, किन्तु रागद्वेषाभावजन्यं वक्तव्यं स्यात्। तथा सप्तमे स्थाने छद्मस्थो रागद्वेषाभ्यां यथावादी तथाकर्त्ता न भवति। केवली तु रागद्वेषाभावेन यथावादी तथाकर्त्ता न भवतीति भणता अर्थात् केवली तु रागद्वेषाभ्यां यथावादी तथाकर्त्ता भवतीति भणितम्। एवं च असङ्गतकल्पनं कीदृशस्य प्रवचनाभिज्ञस्य युक्तमिति पर्यालोच्यम्। अथ छद्मस्थो रागद्वेषवशेन कदाचिद्यथावादी तथाकर्त्ता न भवति, केवली तु रागद्वेषाभावेन यथावादी तथाकर्त्ता भवतीत्यस्माकं मतिरिति चेत्। सत्यं, इष्टापत्तेः। परं तथाभूतोऽपि केवली किं सर्वकालं कदाचिद्वा ? । आद्ये, अनवद्यानि षडपि स्थानानि सर्वकालं तथाभूतान्येव भवन्तु । तथा च रागद्वेषमन्तरेणाऽपि केवलिनः कदाचिदवश्यभावित्वेन जीवघातादिकं भवतीति परोक्तं वचनं दत्ताञ्जल्येव सम्पन्नम्। द्वितीये अर्थात् केवली कदाचिद्यथावादी तथाकारी न भवतीत्यत्र निदानमनन्यगत्या छद्मस्थसंयतानामिव केवलिनोऽपि रागद्वेषावेव, तुल्यकार्ये कारणवैषम्यासम्भवात्। तस्मान्निजमतिकल्पनमकिञ्चित्करमेवेति तात्पर्यम्। ननु भोः ! सर्वत्रापीत्थमेवेति न ब्रूमः, किन्त्वागमानाबाधया। पञ्चमं स्थानं तु लोभाविनाभावि हर्षकारित्वमिति केवलिनो विरोधेनागमबाधितमिति। एवं सप्तमस्थानमपि—

'जिअरागदोसमोहा सव्वण्णू तिअसणाहकयपूआ। अच्चंतसच्चवयणा सिवगइगमणा जयंतु जिणा' ॥१॥ इति स्थानाङ्गवृत्त्या आगमबाधितमेव। तेनैतद्द्वयं विहायान्यत्र यथोक्तमवसातव्यमिति

ते प्रवचनना अजाणपणानुं जणावनारज जाणवुं. इम न मानीइ तो छद्मस्थपणानुं ज्ञापक जे लिंग ते मध्ये पांचमे स्थानके पूजासत्कारादिक छतें छद्मस्थयतीने जिम रागद्वेषे ऊपनुं हर्षकारीपणुं तिम केवलीनई नहीं, तो स्युं, रागद्वेषने अभावइ जन्य, एहवु कहवुं हुई, वली सातमें स्थानकई छद्मस्थने रागद्वेषे यथावादी-जेहवुं बोले तेहवुं करनार न हुई, अने केवली तउ रागद्वेषने अभावे जेहवुं बोलइ तेहवुं करे नहीं एहवुं कहेतें परमार्थथी केवली रागद्वेषइं जेहवुं बोले तेहवुं पाले एहवुं कहिउं. इम ए असंगतकल्पन केहवा प्रवचनना अजाणने युक्त, ए विचारवुं.

हिवें छद्मस्थ ते रागद्वेषने वशें किवारेकि यथावादी तिम करनार न हुई, केवली तो रागद्वेषने अभावई जेहवुं बोले तेहवुं करई, एहवी अम्हारी मति, एहवुं जउ कहिस्यें, तउ सत्य वाछितनी प्राप्तिथी, पणि तेहवो ए केवली स्युं सर्वदा कि किवारेकि ? प्रथम पक्षे, बीजा ए स्थानक पणि निरवद्य सर्वकाल तेहवांज हुउ. तिवारे तो रागद्वेष विना केवलीनइ किवारेकि अवश्यंभाविपणिं जीवघातादिक हुई, एहवुं परनुं कहिउं वचन ते हाथिं पाणी दीधुं एहवुं थयुं। बीजा पक्षइ तो केवली किवारेकि जेहवु बोलें तेहवु न करे. इहां कारण तो बीजी गति नहीं तेणिं करी छद्मस्थयतीनी परें केवलीनें पणिं रागद्वेष ज. सरीखें कार्यें कारणना विभिन्न पणाना असंभवथी. ते माटें आपमतिनुं विकल्पनं ते अकिंचित्करज. ए परमार्थ. पूछे छे-सर्वत्र पणिं इमज नथी कहेता. तो स्युं ! आगमना अनाबाधाई. पांचमुं स्थानक तो लोभविना अणुथातुं एहवुं जे हर्षकारीपणुं ते केवलीनें विरोधें करी आगमबाधित छे. इम सातमुं स्थानकं पणिं 'जीत्या छइ रागद्वेषमोह जेणिं, सर्वज्ञ, इंद्रिं करी छें पूजा जेहनी, अत्यंत छे सत्यवचन जेहनुं, शिवगतिनें विषे गमन जेहनें एहवा जिन सर्वोत्कर्षें वर्त्तउ' ए ठाणांग वृत्ति रूप आगमें बाधितज: ते वती ए बिं-पांचमुं अने सातमुं स्थानक मूकीनइ बीजे ठेकाणें कहिउं ते

अथ द्वयोरपि केवलिनोः स्वरूपमधिकृत्य भेदमाह—

॥ पढमो खलु सव्वन्नू बीओ पुण खीणमोहओ होइ । जइवि अणाभोगो से विहलो मोहस्स विरहेण ॥ १० ॥

व्याख्या—प्रथमः केवली सर्वज्ञः—सर्ववस्तुविषयकसाक्षात्कारसंयुक्तः । खलुरवधारणे । सर्वज्ञ एव । द्वितीयः पुनः क्षीणमोहकः । क्षीणो-निस्सत्ताकीभूतो मोहो-मोहनीयं कर्म यस्येति क्षीणमोहकः । यद्वा द्वितीयः कुतः? क्षीणमोहतः—क्षीणमोहमात्रेण केवली भवति । यद्यपि 'से' तस्य द्वितीयकेवलिनोऽनाभोगोऽस्त्येवेति क्रिया गम्या, तथापि निष्फलः—फलशून्यः । फलं च प्रकृतेऽनाभोगस्य सहकारिकारणत्वेन जीवघातादिकमेव, तेन रहितः । तत्र हेतुमाह—मोहस्य विरहेण—मोहनीयाभावेन, अनाभोगस्य सहकारिकारणत्वाभावात् । छद्मस्थसंयतानां चारित्रमोहनीयोदयेन जीवघातानृतभाषणाद्याश्रवमात्रे जनयितव्ये अनाभोगः सहकारिकारणं भवति, सत्यपि मोहनीये घात्यजीवविषयकाभोगवतः संयतस्य विनाऽपवादं जीवघाताद्यसम्भवात् । मोहनीयाभावे च कस्य सहकारित्वमनाभोगस्योच्यते?, सहकार्यस्य मोहनीयस्याभावात् । किञ्च—आस्तां ज्ञानावरणीयोदयरूपोऽनाभोगो दूरे, आश्रवहेतुकर्मक्षयोऽपि मोहनीयाभावे निष्फलो भवति । यथा क्षीणेऽप्युपभोगान्तराये वेदमोहनीयोदयाभावेन नाङ्गनाद्युपभोगो भवति । अत एव सर्वेषामपि कर्मणां सत्त्वेनासत्त्वेन वा आश्रवजनकत्वेन फलवत्त्वं मोहनीयायत्तमेव, सर्वेषामपि कर्मणां मध्ये मोहनीयस्यैव प्रधानत्वात् । यतो मोहनीयक्षये सर्वाण्यपि कर्माणि क्षीयन्ते । यदुक्तम्—

અણુછતેં તે સૂત્રની યુક્તપણાઇ ઉપજાવવાને અર્થે અધ્યાહાર. જે કાંઇએક બાહિરથી શબ્દનુ લેવું ઉપચાર. જે-લાક્ષણિકાર્થ તેણિં કરી વ્યાખ્યાનને સર્વ સમ્મતપણાથી.

- તે માટે જ કુણેકં ઉપચાર તે અકિંચિત્કર એહવુ કહિઉ છે. તે મિથ્યા જાણિવું. ભાષ્યકારપણિં એં યુક્તિને વિષે સાક્ષિક છેં 'જે સમ્યગ્ ભાવિત પ્રતિમા ઇતર ન તે ભાવગ્રામ. જઉ નથી ભાવ તિહાં તઉ સ્યું? કારણને કાર્યનઉ ઉપચાર કરિવઓ. એ બૃહત્ ભાષ્યને વિષે છે. ઇહાં પ્રતિમાને ભાવગ્રામપણું તે ઉપચારેં જ સમર્થ્યું છે. ઇમ પુસ્તકાદિકને વિષે પણિ જ્ઞાનપણું માનવું. જે કારણથી પ્રતિમાને દર્શનના હેતુપણા પરિં પુસ્તકને જ્ઞાનનું હેતુપણું. ઇમ ન માનીઇ તઉ વ્યાખ્યાનનું વ્યર્થપણું થાઇ. એ ગાથાનુ વ્યાખ્યાન પૂરેં દેખાડ્યું છે એતલાજ વતી કેવલસૂત્રવાદી તે મિથ્યાત્વી કહીઇ છે. એ ગાથા તથા એહનો અર્થ પૂર્વિં કહિઉં છે. અજ્ઞાન તઓ મિથ્યાત્વનિના ન હુઇ. એ ગાથાનો અર્થ: ॥૯॥

હિવે બિહું કેવલી સયોગી અને ક્ષીણમોહ તેહનું સ્વરૂપ આશ્રયીને ભેદ કહે છે.

પ્રથમ કેવલી તઉ સર્વજ્ઞ. બીજઉ કેવલી તઉ વિશેષ્યો ક્ષીણમોહ. યદ્યપિ અનાભોગ તે ક્ષીણમોહને છે, પણિ વિફલ. મોહના વિરહે વતી. (૧૦)

અર્થ :—પ્રથમ કેવલી તઉ સર્વવસ્તુવિષઇઓ જે સાક્ષાત્કાર-સાક્ષાત્ જ્ઞાન તેણિં સહિત. ખલુ તે નિશ્ચયનો અર્થ બોલે. એતલે સર્વજ્ઞ જ. બીજો તે ક્ષીણમોહ-ક્ષીણ થયો છે સત્તારહિત થયો છે મોહ જેહને એહવો, અથવા બીજો કુણ હેતુંથી? ક્ષીણમોહથી ક્ષીણમોહમાત્રે હુઇ. યદ્યપિ તેહ કેવલીને અનાભોગ છે. ઇહાં અસ્તિ એતલી ક્રિયા તે ઉપરથી લીજઇ, તઉહે ફલે શૂન્ય છે, ફલ તે અનાભોગને સહકારિકારણપણિં જીવઘાતાદિક જ, તેણિં રહિત. તિહાં કારણ કહે છે-મોહને અભાવે અનાભોગને સહકારે કારણપણાના અભાવથી, છદ્મસ્થસંયતીને ચારિત્રમોહનીયને ઉદયે જીવઘાત-મૃષાભાષણ ઇત્યાદ્યાશ્રવમાત્ર નીપજાવતે અનાભોગ તે સહકારિકારણ હુઇ. મોહનીય છતેં પણિ હિંસનીય જીવવિષયીઓ જે આભોગ તે વંત સંયતને

न सम्भवन्त्येवेति व्यभिचाराभावः । न हि छद्मस्थसंयतः कदाचिदपि जीवघातको न भवतीति वक्तुं शक्यते । अध्यक्षबाधात्, 'अणगारस्स णं भंते !' इत्याद्युपदर्शितागमबाधाच्च । किञ्च-अपिशब्द-मन्तरेण केवलिनो बहुकालं जीवघातप्रसक्तौ छद्मस्थापेक्षया केवलिनो निकृष्टतरता स्यादिति विशेषणद्वयस्य सार्थकता । अत एव केवली स्नातक इत्युच्यते, कदाचिदपि सम्भावनयाऽपि जीवघातादिकलङ्कापगमात् । अन्यथा नियताभोगजन्यजीवघातादिनैव केवलिनः स्नातकत्वं प्रसज्येत, अपरस्य तत्कारणस्याभावात् । तेन साक्षाज्जीवघाताद्यभावेऽपि क्षीणमोहस्य स्नातकचारित्राभावोऽनाभोगजन्यसम्भावनया दोषकलङ्कादेवावसातव्यः । न च सूत्रानुक्तेरुक्तिरयुक्तेति शङ्कनीयं, 'सूत्रं सूचनकृदि'तिवचनात् । यथाश्रुतसूत्रस्यानुपपत्तौ तदुपपत्तिसम्पत्तयेऽध्याहारोपचारादिना व्याख्यानस्य सर्वसम्मतत्वात् । तथा च भाष्यकारोऽपि—

'जा सम्मभाविआओ पडिमा इअरा न भावगामो उ । जह भावो णत्थि तहिं णणु कारणकज्जउवयारो ॥१॥ त्ति, बृहत्कल्पभाष्ये (गा० ११११६) इह प्रतिमाया भावग्रामत्वमुपचारेणैव समर्थितम् । एवं पुस्तकादावपि ज्ञानत्वं मन्तव्यम् । यतः प्रतिमाया दर्शनहेतुत्ववत् पुस्तकस्यापि ज्ञानहेतुत्वम् । अन्यथाऽनुयोगस्य वैयर्थ्यमापद्येत । यदुक्तम्—

'जं जह सुत्ते भणियं तहेव जइ तव्विआलणा णत्थि । किं कालिआणुजोगो दिट्ठो दिट्ठिप्पहाणेहिं ?' ॥१॥ इति प्रागुपदर्शितम् । अत एव केवलसूत्रवादी मिथ्यादृष्टिरित्यभिधीयते । यदागमः—'अपरिच्छिअसुअणिहसस्स' इत्यादि प्रागुपदर्शितम् । अज्ञानं च मिथ्यात्वाविनाभूतमिति गाथार्थः ॥९॥

वारवाने' अर्थ छेज. ए भाव-विवादनुं स्थानक ए साधु ते छद्मस्थ जीववधकपणुंथिकुं, मिथ्याभाषकपणुंथिकुं, ए इत्यादिक प्रयोजनइ विषइं प्राणातिपातादि सात लिंग ते छद्मस्थ साधुने' विषइं नथी. सर्वदा निरंतर जीवघातादिकने' विषें प्रवर्तता संयत अथवा असंयत तेहने असंभवथी. बाधादिकने पणि प्रयोजन सिद्ध थये भोजनादिकने' जिम तेथी निवृत्तिवें प्रत्यक्षसिद्धपणाथी, तेवती सामान्यथी प्राणातिपातादिक छद्मस्थसाधुने' विषें नथीज. एहनी स्वरूपासिद्धि तेहनुं निवारण तो कदाचित् ए विशेषणें थयुं.

तिम वली छद्मस्थपणाना 'ज्ञापकलिंग ते छद्मस्थसाधुनइं' विषे व्यभिचरइ, किवारेकि' प्राणातिपातादिकनी असावाररयाई हेतुं छते केवलीपणाना अभावथी, किवारेकि जीवघातादिनिषेधनई उभयवादिसंयतपणाथी. ते निवारवानई 'किवारईपणि'' एहनुं विशिष्टविशेषण. तेवती विशेषणयुक्त जे विशेषण तेणि युक्तलिंग ते छद्मस्थ साधुनई विषें न हुइज, एहवती व्यभिचारदूषणनो अभाव. छद्मस्थयती किवारे कि पणि जीववधक न हुई, एहवुं तउ कही सकीइ नही. प्रत्यक्षबाधथी 'अणगारने' भगवंत!' इत्यादिक पूर्वे देखाड्यो जे आगम तेहना बाधथी वली. वली अपिशब्दविना केवलीनइं बहुकाल जीवहिंसनी प्रसंगथाते छद्मस्थनी अपेक्षाइं केवलीनें हीनपणुं थाई एहवती विशेषणने' सार्थकपणुं. एतलाजवती केवली स्नातक कहीइं छइं. किवारिंपणि संभावनाइं पणि जीवघातादि कलंकना अपगमवाथी, भ्रम न मानीइं तो निश्चयथी अ भोगइ जन्य जे जीवघातादिक तेणिज करी केवलीने' स्नातकपणुं हुइ. बीजा कारणना अभावथी, ते वती साक्षात् जीवघातादिकने' अभावे'पणि क्षीणमोहने' स्नातकचारित्रनो अभाव, ते अनाभोगे' जन्य जे संभावना तेणि करी दोषरूप कलंकथीज जाणिवो. 'सूत्रनइं' अणकह्याथी कही युक्ति ते अयुक्त छे, एहवुं न शकवुं. 'सूत्र ते सूचावुं करनार' एहवा वचनथी. यथाश्रुत जे सूत्र तेहनी युक्तना

॥ इंदिययं पच्चक्खं परोक्खमणुमाणमाइअं होइ । अणुमाणं पुण मिच्छाकारप्पमुहेहिं लिंगेहिं॥१२॥

व्याख्या—इन्द्रियाणि-चक्षुरादीनि, तेभ्यो जातमिन्द्रियजम् । यद्यप्यवध्यादिज्ञानत्रयं प्रत्यक्षमेव तथापि प्रकृते तदनुपयोगादनुपादानम् । अवध्यादिमतां हि प्रायो लिङ्गेन लिङ्गिनो ज्ञानाभावात्, लिङ्गवल्लिङ्गिनोऽपि प्रायः प्रत्यक्षत्वात् । केवलिनस्तु सर्वथा लिङ्गानुपयोगात् । पुनःशब्दो गम्यः । परोक्षं पुनरनुमानादिकम् । आदिशब्दात् शब्दोपमानादिसङ्ग्रहः । तत्सर्वं परोक्षमेव । तत्र प्राणातिपातादिलिङ्गपरिज्ञानाय अनुमानप्रयोगेषु लिङ्गानि मिथ्याकारादीनि-मिथ्याकारतदर्थाभिव्यञ्जकवाक्प्रयोगादीनि । तेषां च ज्ञानं प्रत्यक्षेण शब्देन वा स्यात् । तेन स जीवघातो न केवलं चक्षुरादिगम्य एव लिङ्गं भवितुमर्हति । किन्तु मिथ्याकारादिलिङ्गगम्योऽपि ।

तच्चैवम्-अयं साधुः साक्षात् संभावनया वा प्राणातिपातादिप्रविषेवितैव, मिथ्याकारान्यथाऽनुपपत्तेः असद्भाविवदित्येवं लिङ्गगम्येन प्राणातिपातादिलिङ्गेन छद्मस्थोऽयं संयत इत्येवं निश्चिनोति । मिथ्याकारोऽपि यावत्कालं व्रतप्रतिपत्तिस्तावत्कालं पुनरकरणाभिप्रायेण प्राणातिपातादेरुपरतस्यैव स्यात्, अनुपरते च मिथ्याकारासम्भवात् । तत्र कुम्भकारक्षुल्लकदृष्टान्तः प्रवचने प्रतीत एव । उपरमे च प्राणातिपातादेः कादाचित्कत्वमेव सिद्ध्यति । सार्वदिके च प्राणातिपातादौ आत्मीयसाक्षात्काराभावेऽपि केवलिवचसा निर्णीते मिथ्याकारो दूरे, व्रतग्रहणावसरेऽपि तत्प्रतिषेवणापरिणतपरिणामस्य तद्भङ्गबुद्धिमत्त्वेन व्रतग्रहणस्योपहास्यरूपतापत्तेः । एतेन प्राणातिपातो हि द्विविधः-सार्वदिकः कादाचित्कश्च । प्रत्याख्यानं च

છદ્મસ્થ તે તે ભિક્ષુને જાણિ લિંગે કરી, લિંગનું જ્ઞાન તો પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બિ પ્રમાણિ જાણિવું.

વૃત્યર્થ. છદ્મસ્થ પરીક્ષાનો કરનાર તે સંયત અથવા ગૃહસ્થ તે ભિક્ષુ છદ્મસ્થ અને કેવલિં તે ભિક્ષુ પરીક્ષા કરિવા યોગ્ય એહવા પ્રતિં લિંગઈ-ચિહ્નૈં કરી જાણૈં. લિંગ તો જાણ્યુંજ અનુમિતિનું-સાધ્યના જ્ઞાનનું જનક, તે ઉપરિ કહઈ છઈ-લિંગ જે પ્રાણાતિપાતાદિક તેહનું વ્યભિચારાદિક જે હેતુના દોષ તે રહિત પણિં જ્ઞાન તે વિજ્ઞાન. સ્યે કરીને ?, પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બિં પ્રમાણેં જાણવું. પણિં પ્રત્યક્ષેં જ નહીં. એ ગાથાનો અર્થઃ ॥ ૧૧ ॥

હવઈ પ્રત્યક્ષપરોક્ષ જ્ઞાનનો વિવેક કહઈ છે—

ઇંદ્રિયજન્ય તે પ્રત્યક્ષ, પરોક્ષ તે અનુમાનાદિક હુઈ. અનુમાન જે લિંગજ્ઞાન પણિ મિથ્યાકારપ્રમુખલિંગે કરી જાણિવું. ગાથાર્થઃ ।

વૃત્યર્થ—ઇંદ્રિય તે ચક્ષુરાદિક તેથી ઉપનું તે ઇંદ્રિયજ તે પ્રત્યક્ષ. . જઉઈ અવધ્યાદિજ્ઞાન ત્રિણિ પણિ પ્રત્યક્ષજ. તઉહે ઇંહા તેહના અનુપયોગથી. તેહનું ગ્રહિવું ન કરિવું. અવધિજ્ઞાનાદિકવંતને પ્રાહેં લિંગે કરી સાધ્યજ્ઞાનના અભાવથી, લિંગની પરેં સાધ્યને પણિં પ્રાયેં પ્રત્યક્ષપણાથી. કેવલીને તો સર્વથા લિંગના અનુપયોગથી. પુનઃશબ્દ તે બાહિરથી લેવો. પરોક્ષ તે અનુમાનાદિક, આદિશબ્દથી ઉપમાનાદિકનો સંગ્રહ, તે સર્વ પરોક્ષજ. તિહાં પ્રાણાતિપાતાદિક જે લિંગ, તેહની પરિજ્ઞાનને અર્થિ અનુમાનના પ્રયોગને અર્થિં મિચ્છામિ દુક્કડના અર્થના જણાવનાર વચનના પ્રયોગ તે આદિ, તેહનું જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષે અથવા શબ્દે હુંઈ, તિણે કરી તે જીવઘાત તે કેવલ ચક્ષુરાદિકેંજ જાણીઈ ઇમ નહીં. લિંગ થાવાને યોગ્ય તો શું ? મિથ્યાકારાદિકે ગમ્ય પણિં,

''मस्तकसूचिविनाशात् तालस्य यथा ध्रुवो भवति नाशः। तद्वत् कर्मविनाशोऽपि मोहनीये क्षयं गते' ॥ इति प्रशमरतौ (श्लो० २६६) एतेन केवलकायिकयोगजन्योऽपि द्रव्यतो जीवघातो भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, तथाभूतजीवघातस्याप्याश्रवरूपत्वात्। तथाभूतोऽपि जीवघातो यदि केवलयोगजन्यो भवेत् तर्हि अब्रह्मसेवापि तथा वक्तव्या प्रसज्येत, कायिकयोगस्य तत्रापि कारणत्वात्। यस्तु केवलयोगप्रत्ययः कर्मबन्धः, स चेह कस्यापि कर्मणः फलवत्त्वेन न विवक्षितः, स्थितिहेतुकषायाभावेन ज्ञानादिदूषणत्वाभावात्। तेन कषायसंयुक्ता एव योगाः फलवत्कर्मबन्धहेतवो भवन्तीति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥१०॥

अथ कादाचित्कस्य प्राणातिपातादेः परिज्ञानं परीक्षणीयेन संयतेन बहुकालमप्रमत्ततया सहावस्थानेनैव स्यात्। तच्चासम्भवीति कथं सप्तापि लिङ्गानि लिङ्गिनः परिज्ञानाय हेतवो भवन्ति ? इति पराशङ्कामपाकर्तुमाह—

॥ छउमत्थो तेवि दुवे जाणइ लिंगेण लिंगविण्णाणं। पच्चक्खपरोक्खेहिं दोहिं पमाणेहिं विण्णेअं ॥११॥

व्याख्या—छद्मस्थः परीक्षकः। स च संयतो गृहस्थो वा 'ते वि दुवे' त्ति, छद्मस्थकेवलिनौ द्वावपि परीक्षणीयौ लिङ्गेन जानाति। लिङ्गं च ज्ञातमेवानुमितिजनकम्। अत आह-लिङ्गविज्ञानं—लिङ्गस्य प्राणातिपातादेर्विशिष्टं व्यभिचारादिदोषराहित्येन ज्ञानं-बोधो विज्ञानं, काभ्यां ? प्रत्यक्षपरोक्षाभ्यां प्रमाणाभ्यां विज्ञेयं, न पुनः प्रत्यक्षेणैवेति गाथार्थः ॥ ११ ॥

अथ प्रत्यक्षपरोक्षयोर्विवेकमाह—

અપવાદવિના જીવઘાતાદિકના અસંભવથી. મોહનીયને અભાવે કેહનું સહકારિપણું અનાભોગને કહીઇં ? સંઘાતે આશ્રવવા યોગ્ય જે મોહનીય તેહના અભાવથી.

વલી રહ્યો જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયરૂપ તે અનાભોગ તે દૂર, આશ્રવનો હેતુ જે કર્મ તેહનો ક્ષયપણિ મોહનીયને અભાવે નિઃફલ, જિમ ક્ષીણ ઉપભોગાંતરાયે વેદમોહનીયના ઉદયને અભાવે અંગનાદિકનો ઉપભોગ ન હુઇં. એતલાજવતી સર્વ કર્મને છતેં અણુછતાઇં અથવા આશ્રવજનકપણે સફલપણું તે મોહનીયને આયત્તેંજ, સર્વકર્મને મધ્યે મોહનીયનેંજ પ્રધાનપણાથી. જે માટે મોહનીયને ક્ષયે સર્વ કર્મ ક્ષય પામે, 'મસ્તકની સૂચિના વિનાશથી તાલવૃક્ષનો જિમ હુઇં નિશ્ચયે નાશ, તિમ કર્મનો વિનાશપણિ મોહનીયને ક્ષયિ હુઇં.' એ પ્રશમરતિને વિષે કહ્યું છે. એતલેં કેવલ કાયિકયોગે જન્યપણિ દ્રવ્યથી જીવઘાત હુસ્યેં એહવી શંકાપણિ ટાલી. તેહવા જીવઘાતને પણિ આશ્રવરૂપપણાથી તેહવો જીવઘાતપણિ જઉ કેવલીના યોગથી જન્ય હુઇં, તઉ અબ્રહ્મસેવા પણિં તિમ કહેવા થાઇં, કાયિકાદિયોગને તિહાંપણિ કારણપણાથી, અને જે કેવલ કાયયોગનિમિત્તક કર્મબંધ તે ઇહા કોઇ કર્મને ફલવંત પણિ વિવક્ષ્યો નથી. સ્થિતિહેતુકષાયનેં અભાવેં કરી જ્ઞાનાદિકના દૂષણપણાના અભાવથી. તેણેં કરી કષાયસંયુક્તજ યોગ તે ફલવંત કર્મબંધના હેતુ હુઇં. એ તાત્પર્ય. એતલો એં ગાથાનો અર્થ: ॥૧૦॥

હિવે કિવારેકેં થાતા જે પ્રાણાતિપાતાદિક તેહનું પરિજ્ઞાન તે પરીક્ષા કરિવા યે સાધુ તે સાથિં બહુકાલ અપ્રમત્તપણેં રહે તેંજ કરી હુઇં. તે તો સંભવે નહીં તઉ કિમ સાત લિંગ તે લિંગી જે સાધ્યનો આશ્રય, તેહના પરિજ્ઞાનનેં અર્થિ-હેતુ હુઇં, એહવી પરની આશંકા ટાલવાને કહે છે.

निश्चयतः सर्वकालीनत्वेऽपि फलोपहितयोग्यतया तु व्यवहारेणानवरतं नियमाभावोऽप्याद्येषु पञ्चस्वेव। तत्रापि तारतम्यमाहात्म्यात् पुरःस्फूर्तिकत्वेनाऽपि नियमाभावोऽवगन्तव्यः, न पुनः सर्वत्रापि। तेन चरमयोस्तु द्वयोर्लिङ्गयोः व्यक्त्यपेक्षया पुरःस्फूर्तिकत्वेन कादाचित्कत्वेऽपि सूक्ष्मदृशां परीक्षकाणां सामान्यतः सर्वकालीनमेव पुरःस्फूर्तिकत्वम्। तेन ताभ्यां लिङ्गाभ्यां छद्मस्थत्वनिर्णयो विवक्षितपरीक्षाकाले सुलभ एव,

तथाहि—इच्छाकारादिसाधुसामाचारीपरायणस्य छद्मस्थसंयतस्य गमनागमनस्थितिशयनासनसदाप्रत्युपेक्षणादिक्रियासु चक्षुषा पुनः पुनर्निरीक्षणं, निरीक्ष्य च यथासम्भवं रजोहरणादिना प्रमार्जनं, प्रमृज्य च हस्तपादाद्यवयवानां यथास्थानेषु न्यसनं त्वक्परावर्तनं च, तथैव वस्त्रपात्राद्युपकरणानामादाय निक्षेपणं, प्रसृजंश्च रजोहरणादिक्रियया मक्षिकापिपीलिकादीनां भयत्रासोत्पादनेनेतस्ततो नयनं चेत्याद्यनेकप्रकारमनुष्ठानं सम्भावितभाविजीवघातादिदोषभयजन्यं, कालमधिकृत्यानियतमप्यन्यतरत्किञ्चिदनवरतं भवत्येव। तच्च पिपीलिकादिजन्तूनां भयत्रासोत्पादनं सावद्यमिति प्रज्ञाप्य जीवघातवर्जनाभिप्रायवताऽप्यशक्यपरिहारेण तत्प्रतिषेवणं षष्ठलिङ्गात्मकं छद्मस्थत्वाभिव्यञ्जकं सामान्यतः सर्वकालीनं सुलभमेव। तत्प्रतिषेवणे च संयतो न यथावादी तथाकर्त्तेत्यपि मन्तव्यम्। अशक्यपरिहारेणापि प्रत्याख्यातस्य सावद्यस्य प्रतिषेवणात्। न चैवं प्रमार्जनादेरकर्त्तव्यता सम्पद्येत, जीवघातादिवर्जनाभिप्रायेण साधोर्महानिर्जराहेतु-

---

इसं न मानीइं तउ सर्वविरतिना परिणामनी अयुक्ततताथी. समयइं २ निरंतर जीवघात हुइं ज ए अभिप्रायनें तेहना प्रतिबंधकपणाथी. सर्वदा थातें जीवघातइं पच्चक्खाणना अभावनइं पुज़नेपणिं संमतपणाथी. पच्चक्खाण तउ 'सर्व प्राणातिपात प्रति भगवन्! पच्चक्खुं छुं' इत्यादिरूपें कहिइं छे. ए विचारवु. इम प्रसंगे आव्यु ते कहिइं मूलगुं कहीइं छें-इम अनयक पुरुषना उपदेशथी पणि जीवघातादिक चिह्न जाणीइं छद्मस्थपणानो निर्णय हुइं. हिवें ते आप्त ते अन्यनी परिं जेहनइं विषें 'छद्मस्थपणुं साधीइं छइं ते पणि हुइं. जिम कुणेक साधु कहिं—'अमुके स्थानें माहरें पग हेठिं सहसाकारिं अमुक जीव ते मृत्यु पाम्यो' इत्यादिवचनें कहेनारनें विषे छद्मस्थपणुं श्रोता निश्चय करें. छद्मस्थपणानां ज्ञापक जे प्राणातिपातादि लिंग तेणिं कलित पणिं जाणवाथी. इम मृषावादादिक ते पणिं जाणवुं. पूछे छें-मित्रभावें पुछीइं छें. प्राणातिपातादिक सातें लिंगनें अनुक्रमें अथवा समकालिंपणिं करी निरंतर-सर्वदा थावाने असंभवें विवेच्यो छें जे परोक्षानो काल तेहने विषिं किम बिहुनो सम्यग् निश्चय? एहवुं जो कहें ते साचुं, तिहां छद्मस्थपणानां ज्ञापक सातें लिंगने पणिं मोहनीय कर्मइं जन्यपणिं करी माहोमाहिं संकलित एहवानें, स्वरूपयोग्यताइं निश्चयथी सर्वदा थातापणि पणिं फलयुक्तयोग्यताइं व्यवहारिं निरंतर निश्चयनो अभाव. ते पणिं प्रथम पांच चिह्नने विषें ज. तिहांपणिं तरतमपणाना महिमाथी जागरूकपणिं नियमनो अभाव जाणवो. पणि सर्वत्र नहिं; तेणिं चरम छेहलां जे बिं लिंग तेहनें व्यक्तिनी अपेक्षाइं आगलिं प्रगटपणाने कादाचित्कपणि पणि सूक्ष्मदृष्टिपरीक्षकनें सामान्यथी सर्वदाज प्रगट जागरूकपणुं छे. ते वती ते बिहु लिंगे छद्मस्थपणानो निर्णय विवेच्यो जे परीक्षाकाल तेहने विषें सुलभज. किम-इच्छाकारादि जे साधुनी सामाचारी तिहां तत्पर एहवा छद्मस्थसाधुनें जावुं आववुं रहिवुं सूवु बइसिवुं सदाई पडिलेहवुं इत्यादि क्रियानें विषें चक्षुइं वारंवार जोवुं, जोइनें यथासंभवें रजोहरणादिकें पुंजवुं, पुंजीनें हस्तपादादिकअवयवनुं यथास्थानकें थापवु, पासुं पालटवुं, तेमज वस्त्रपात्रादिकनुं लेईनइ थापवुं, पुंजतो रजोहरणादि क्रियाइं माखी-कीडी-

कादाचित्कस्यैव भवति, न पुनः सार्वदिकस्यापीति भ्रान्तिरपि निरस्ता । सर्वेषामपि देशविरतत्वापत्त्या सर्वविरतेरुच्छेदापत्तेः आगमबाधापत्तेश्च । आगमे च प्रथममहाव्रतं सर्वजीवविषयकं भणितं, तथाहि—

पढमंमि सव्वजीवा बीए चरिमे अ सव्वदव्वाइं । सेसा महव्वया खलु तदेक्कदेसेण दव्वाणं ' ॥१॥ ति, श्री आचा० नि० (गा० १५) तस्मात् पृथिव्यादिसम्बन्धी प्राणातिपातः सर्वेषामपि जीवानां निजव्यापारसाध्यः सम्भवन् (साध्यासम्भवात्) कादाचित्क एव भवति, साक्षादवगमाभावेऽपि केवलिवचसैव तथाश्रद्धानात् । तद्वचनं च प्रागुपदर्शितमेव । अन्यथा सर्वविरतिपरिणामानुपपत्तेः, प्रतिसमयमनवरतं जीवघातो भवत्येवेत्यभिप्रायस्य तत्प्रतिबन्धकत्वात् । सार्वदिके च जीवघाते प्रत्याख्यानाभावस्य तवापि सम्मतत्वात् । प्रत्याख्यानं च ' सव्वं भंते ! पाणाइवायं पच्चक्खामी ' त्यादिरूपेण भणितमिति पर्यालोच्यम् । एवं च प्रसङ्गागतमभिधाय प्रकृतमुच्यते–एवमाप्तोपदेशादपि जीवघातादिकं लिङ्गमवगम्य छद्मस्थत्वनिर्णयो भवति । स चाऽऽप्तोऽन्य इव स्वयं लक्ष्योऽपि भवति । यथा कश्चित् साधुर्भणति–अमुकप्रदेशे मम पादस्याधः सहसाऽमुको जीवो व्यापन्न इत्यादिवचनैर्वक्तर्येव छद्मस्थत्वं श्रोता निश्चिनोति । छद्मस्थत्वज्ञापकप्राणातिपातादिलिङ्गकलितत्वेनावगमात् । एवं मृषावादादिष्वपि भाव्यम् ।

ननु भोः ! सुहृद्भावेन पृच्छामः–प्राणातिपातादीनां सप्तानामपि लिङ्गानां क्रमेण यौगपद्येन वाऽनवरतं सर्वकालीनत्वासम्भवेन विवक्षितपरीक्षाकाले कथमुभयोः सम्यग् निर्णय ? इति चेत् । सत्यम् । तत्र छद्मस्थत्वज्ञापकलिङ्गानां सप्तानामपि मोहनीयकर्मजन्यत्वेन परस्परानुविद्धानां स्वरूपयोग्यतया

तो इम–ए साधु ते प्रकट अथवा संभावनाई प्राणातिपातादिकनो सेवनारज. मिच्छामिदुक्कडानी अन्यथा अयुक्तताथी. अम्हारी परिं. इत्यादिलिंगे जाणवा योग्य एहवा जे प्राणातिपातादिक लिंग तेणे करी ' ए साधु ते छद्मस्थ ' एहवो निश्चय करइ, मिथ्याकारपणिं यावत्कालताई व्रतनी प्रतिपत्ति–पडिवजवु तिहांताई फिरी अणकारिवाने अभिप्राये प्राणातिपातादिकथी निवर्त्यानें ज हुई. अणनिवर्तिं मिच्छामि दुक्कडाना असंभवथी. तिहां कुंभकारइ उपलक्षित क्षुल्लकनो दृष्टांत प्रवचननें विषे प्रसिद्धज. निवर्त्तइ हुते तो प्राणातिपातादिकनुं कदाचित् उपजवापणुं सिद्ध थाई. सार्वदिक तो प्राणातिपात छते पोताना प्रकटज्ञाननें अभावे पणिं केवलिवचनि निश्चित थइ मिथ्याकार तो वेगलो, व्रतग्रहणनें अवसरिं पणिं तेहनी सेवनाई भावितपरिणामनें तेहना भंगनी बुद्धिवंत पणिं करी व्रतग्रहणनें उपहासभूतपणाइनी आपत्ति प्रसंग थाइ वती.

एतलें प्राणातिपात ते बिं प्रकारें–सर्वदा थाई एहवो अनें कदाचित् हुई एहवो. प्रत्याख्यान ते किवारे किं जीवघात हुई एहवानुज हुई पणि सर्वदा थाई तेहवुं न हुई. ए भ्रांति पणि टाली. सर्वनें देशविरतिपणाइना प्रसंगथी, सर्वविरतिने उच्छेदनी आपत्तिथी, सिद्धांतनी बाधानी आपत्तिथी. आगमनें विषे तो पहिलुं महाव्रत ते सर्व जीवविषयक कहिउं छे. ते किम–पहिले व्रते सर्व जीव पच्चख्या हुइ. बीजे अनें छेहलें व्रते सर्व द्रव्य पच्चख्या हुई. शेष महाव्रत ते एक देशिं द्रव्यविषइआं हुई. ए आचा. नि. नुं वचन. तस्मात् पृथिव्यादिक संबंधि प्राणातिपात ते सर्वें जीवनें व्यापारे साध्य एहवो संभवतो केवारे कें जे हुई. साक्षात् ज्ञाननें अभावे पणि केवलीनें वचनेंज तेहनी श्रद्धानथी. ते वचन तो पूर्वें देखाड्युं.

यक्षये द्रव्यतोऽप्याश्रवो भवेत्, तर्हि चारित्रमोहनीयमितिसञ्ज्ञायाः अभावः प्रसज्येत, तत्क्षयेऽपि चारित्रदोषस्य तादवस्थ्यात् । अन्यथा ज्ञानावरणीयक्षयेऽपि संशयाद्यभ्युपगमः प्रसज्येत, उभयत्रापि साम्यात् । तथाभूतस्यापि जीवघातस्य चारित्रदोषत्वेन प्रतिपादनात्, अन्यथा तत्प्रत्याख्यानासम्भवात् ।

किञ्च-आस्तां साक्षाज्जीवघातः, सम्भावनारूढोऽतिचाररूपत्वाभावेऽपि कथञ्चिच्चारित्र-विशेषस्य दोषत्वेन प्रतीतेः । अत एव क्षीणमोहस्याऽपि स्नातकचारित्राभावः, तस्याऽप्यनाभोगहेतुक-सम्भावनारूढछायामात्रस्य दोषस्य विद्यमानत्वात् । किञ्च-यद्यवश्यभावित्वेन चारित्रदोषस्याऽपि जीवघाता-देरभ्युपगमः तर्हि अवश्यभावित्वेनैव संशयादिकमप्यभ्युपगन्तव्यं स्यात् । तच्च न कस्याऽपि सम्मतम् । तथेदमपि । किञ्च-अवश्यभावित्वेनाप्याश्रवाभ्युपगमे केवली सर्वोत्कृष्टोऽसंयतो भवेदित्यग्रे 'जं तं सेवंतस्स केवलिणो' इत्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शयिष्यते इति गाथार्थः ॥ १३ ॥

अथ केवलिनोंऽशतोऽपि प्राणातिपातादयो न भवन्तीत्यत्र व्यञ्जकमाह—

॥ जं हेओवादेअं केवलिणो णेव णाणमाहप्पा । सव्वत्थ उदासिण्णं वंजगमिहमासवाभावे ॥१४॥

तस्मादेव केवलिनः प्राणातिपातादयो न भवन्ति, यद्-यस्मात् कारणात् केवलिनो हेयोपादेयं-हेयं चोपादेयं चेति समाहारे हेयोपादेयं वस्तु नैव-नास्त्येव, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हेयोपादेययोः..

ચારિત્રમોહના અભાવથી ચારિત્રના દોષનો લેશ પણિ ન હુઇ. તે દોષ પ્રાણાતિપાતાદિરૂપ જે આશ્રવ તેહની છાયારૂપ અતિચારરૂપપણિ સૂક્ષ્મ અતિચારરૂપ પણિ ન હુઈ. કારણના અભાવથી.

એ ભાવ-જઉ ચારિત્રમોહનીય ક્ષીણ થયઈ હુતે દ્રવ્યથી એ આશ્રવ હુઈ તઉ ચારિત્રમોહનીય એ સંજ્ઞાનો અભાવ હુઈ. તે મોહને ક્ષયે પણિ ચારિત્રના દોષનેં રહેવા પણાથી. ઇમ ન માનીઈ તો જ્ઞાનાવરણીયનેં ક્ષયે પણિં સંશયાદિકનો અંગીકાર થયો જોઇઈ. બિહુ ઠામે સરખાઇપણાથી. તેહવા એ જીવઘાતનેં ચારિત્રદોષપણિં કહેવાથી. ઇમ નહિં તો તે દ્રવ્યવધના પચ્ચક્ખાણના અસંભવથી. વલી રહઉ જીવઘાત તઉ, અનાભોગવતી સંદેહાએલો એ જીવઘાત અતિચારરૂપપણાનેં અભાવેં પણિ કિણેક રૂપેં ચારિત્ર-વિશેષને દોષ પણિં પ્રસિદ્ધજ છે :—

એતલાજવતી ક્ષીણમોહનેં સ્નાતકચારિત્રનો અભાવ. તેનેં ક્ષીણમોહને પણિ અનાભોગથી ઉપનો સંદેહાએલો એ ઉત્પ્રેક્ષિત એ જે છાયા માત્રદોષ તેહના છતાપણાથી. વલી જઈ અવશ્યંભાવિ કરી ચારિત્રદોષ જે જીવઘાતાદિક તેહનો અંગીકાર હુઇ, તઉ અવશ્યંભાવિપણિં કરી સંશયાદિક પણિં માન્યું જોઇઇ. તે તો કોઇને સંમત નહી. તિમ એ પણિં, વલી અવશ્યંભાવિપણિં પણિ આશ્રવ માને હુંતે કેવલી સર્વોત્કૃષ્ટ અસંયત હુઈ, એહવું આગલિં 'जं तं सेवंतस्स' એ ગાથાનેં વિષેં દેખાડીસ્યે. એ ગાથાનો અર્થ ॥૧૩॥

હિવે કેવલીને અંશથી એ પ્રાણાતિપાતાદિક ન હુઇ. ઇહાં જણાવનાર કારણ કહે છે—

જે હેય અનેં ઉપાદેય તે કેવલીને ન હુઇજ, જ્ઞાનના માહાત્મ્યથી. તઉ સ્યુ હુઇ ? સર્વત્ર ઉદાસીનપણું એહજ વ્યંજક, આશ્રવના અભાવનેં વિષેં જાણિવું.

વૃત્તિનો અર્થ :—તે વતીજ કેવલીનેં પ્રાણાતિપાતાદિક ન હુઈ. જે કારણથી કેવલીને હેય અનેં ઉપાદેય એ બિંએ વસ્તુ ન હુઇજ, કેવલજ્ઞાનનઈ ઉત્પત્તિસમયેં જ, હેય જે છાંડવાયોગ્ય અને ઉપાદેય જે

त्वात् जीवघातवर्जनेन जिनाज्ञायाः परिपालनात् । केवलिनस्तु सप्तापि स्थानानि मोहनीयक्षयजन्यत्वेन ततो विलक्षणानि मिथ्याकाराद्युक्तव्यापाररहितत्वेन अभिव्यञ्जितानि सर्वकालं केवलित्वगमकानि सुलभान्येव । नहि केवली कदाचिदपि मिथ्याकाराद्युक्तव्यापारवान् भवति, सम्भावितजीवघातादिलक्षणकारणाभावात् । नन्वेवं लिङ्गानां निरूपणं व्यर्थमेव, भवान् केवली उत छद्मस्थ ? इति प्रश्ननिर्वचनाभ्यामेव निर्णयसम्भवादिति चेत् । नैवं, परीक्षणीयपरीक्षकयोरन्यतरस्य मूकत्वे देशकालादिव्यवहितत्वे वक्तुर्वचस्यविश्वासे च लिङ्गैरेव तन्निर्णयसम्भवादिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

अथ केवलित्वगमकानि सप्तापि लिङ्गानि केवलिनः सर्वांशैराश्रवाभावे सिद्धे सत्येव सम्यग् भवन्ति, तेन सर्वथाश्रवाभावं दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ णाणावरणाभावे लेसो दोसस्स णेव णाणस्स । जह तह चरित्तमोहाभावा दोसो ण चरणस्स ॥१३॥

व्याख्या—ज्ञानावरणाभावे—ज्ञानावरणीयकर्मक्षये सति, ज्ञानस्य दोषः—संशयविपर्ययादिलक्षणः, तस्य लेशोऽपिर्गम्यः, लेशोऽपि—छायामात्ररूपोऽपि नैव—न भवेदेवेत्यर्थः । यथेति दृष्टान्तोपन्यासे । तथा चारित्रमोहाभावात् चरणस्य—चारित्रस्य, दोषो—दोषलेशोऽपि न भवेत् । स च दोषः प्राणातिपाताद्याश्रवछायामात्ररूपोऽपि सूक्ष्मातिचाररूपोऽपि न भवेत्, कारणाभावात् । अयं भावः—यदि चारित्रमोहनी-

---

प्रमुखने भय त्रासने उपजाववे करी अहरुपहरु लेवुं इत्यादि जे अनेक प्रकारि अनुष्ठान संभाव्यो जे थानार जीवघातादिदोष तेहने भये उत्पन्न, अवसर आश्रयीने अनियतपणि एतला माहिलुं कुणेक निरंतर हुइज. ते पणि पिंपीलिकादि जीव तेहने भयत्रासनुं उपजाववुं ते सावद्य, एहवु जणावीने जीवघातना वर्जनानी अभिप्रायवंतने पणि अशक्य परिहारइ तेहनुं सेववुं, ते छहा चिह्नरूप छद्मस्थपणानुं जणावनार सामान्यथी सदाइ सुलभज. ते प्रतिषेववइ संयत ते यथावादी तेहवो करनार नही. ए पणि मानवुं. अशक्यपरीहारे पणि प्रत्याख्यात जे सावद्य तेहना सेववाथी. प्रमार्जनादिकने अणुकरवापणुं संपजे इम तो नहि, जीवघातने वर्जनने अभिप्राये साधुने महानिर्जराना हेतुपणाथी. जीवघात वर्जवइ करी जिनाज्ञाना परिपालनथी. केवलीने तउ सातें चिह्न मोहनी क्षयथी उपनापणि करी तेथी विलक्षण मिच्छामि दुक्कडादिक जे कह्या व्यापार तेणि रहितपणि जणाव्या सदा ए केवलीपणाना ज्ञापक सुलभज. केवली तउ किवारे पणि मिच्छामि दुक्कडादिक कह्यो जे व्यापार ते वंत हुइ इम तउ नही. विचार्यु जे जीवघातादिरूप कारण तेहना अभावथी. तो इम लिंगनुं नीरूपणु मिथ्याज. हुं केवली अथवा छद्मस्थ एहवे पूछते अने उत्तरेज निश्चयना संभवथी एहवुं जओ म बोल. परीक्षा करिवा योग्य अने परीक्षानो करनार ते बिहुमध्ये एकने मूकपणि देशकालादिके अंतरित पणि कथकने वचने अविश्वास छते, लिंगेज तेहना निर्णयना संभवथी. ए गाथार्थ ॥१२॥

॥ हिवे केवलीपणाना ज्ञापक साते लिंग ते केवलीने सर्वांशे आश्रवनो अभाव सिद्ध थएज भलां हुइ. तेवती सर्वथा आश्रवना अभाव प्रति दृष्टांति करी समर्थतो कहे छे.

ज्ञानावरणने अभावे दोष लेशमात्र न हुइज ज्ञाननो जिम, तिम चारित्रमोहना अभावथी दोष न हुइ चारित्रनो :—गाथार्थ.

वृत्त्यर्थ—ज्ञानावरणीयकर्मनो क्षय छतें ज्ञाननो दोष संशयविपर्ययादिरूप तेहनो लेश, अपि इहां जाणवो. लेश पणि छायामात्ररूपपणि न हुइज. यथाशब्द ते दृष्टांतना उपन्यासने विषे वर्ते, तिम

परिजिहीर्षाविषय एव । परिजिहीर्षा चानाभोगसहकृतभयमोहनीयहेतुकैव । साप्यात्मवहपा हेयैव । अतः केवलिनो न भवति, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एवानाभोगसहकृतभयमोहनीयहान्या तस्या अपि हानात् । अन्यथा केवलिनो अशुचिस्पर्शादिवत् सर्वेऽप्याश्रवा हेयत्वेनाभ्युपगन्तव्याः स्युः । अथ त्यक्तानामाश्रवाणां हेयत्वासम्भव इति चेत् । चिरं जीव, तर्हि अशुचिस्पर्शाहिकण्टकादिकं सुतरामेव परित्यक्तमिति बोध्यम् । यतोऽशुचिस्पर्शाहिकण्टकादीनां हेयत्वं तावत् 'दुक्खभयाउ पाणिणो' त्ति वचनात् भयहेत्वसातजनकत्वेनैवेति सर्वसम्मतम् । तच्च केवलिनो न सम्भवति, असातहेतुकभयमोह-नीयाभावेन परिजिहीर्षाविषयाभावात् । अवश्यभावित्वेन चाशुचिस्पर्शाद्यभ्युपगमे तु सुतरामेव हेयत्वाभावः ।

किञ्च-ज्ञानपूर्वकत्वेनासातस्योदीर्णायाः प्रसक्तेः । उदीर्णा च सातासातयोरप्रमत्तसंयतमात्रस्य न भवति, 'अपमत्ताइसगगुणेसु, एसा पयडीतिगुण' त्ति वचनात् । प्रकृतित्रिकेण-सातासातमनु-जायुर्लक्षणेन । किञ्च-प्राणातिपातादीनां त्यक्तत्वेन हेयत्वाभावं वदतस्तव अशक्यपरिहारेण केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति वचनं दत्ताञ्जलयेव सम्पन्नम्, तावन्मात्रस्य जीवघातस्याऽपि हेयत्वात् । अन्यथाऽशक्यपरिहार एव न स्यात्, अहेयत्वेन सह विरोधात् । तस्मात् त्रीण्यपि हेयादीनि घातिकर्मोदयवतामेव भवन्ति, घातिकर्मोदयनिमित्तकत्वात् । अत एव घातिकर्मोदयवतां न सिद्धप्रयो-जनत्वमपि । केवलिनस्तु सिद्धप्रयोजनत्वं तदभावादेव । सिद्धे च प्रयोजने परिजिहीर्षा न भवति, विरोधात् । तेनाशुचिस्पर्शादिकं नियमेन हेयम् । तच्च प्राणातिपातादिवत् केवलिनोऽत्यन्तासदेवावसातव्यम् । हेयमात्रस्य घातिकर्मभिः सहैव हानात् ।

हिवे' छांडया जे आश्रव तेहने' हेयपणानो असंभव. एहवुं जउ कहीइ, तउ घणुं जीव. अशुचि-स्पर्श सर्प कंटकादिक ते अतिहिं छांडयुं एहवुं जाणवुं. जे माटि' अशुचिनो स्पर्श-सर्प कंटकादिकनुं छांडवुं तो 'दुक्खभयवंत प्राणी' एहवा वचनथी. भयनुं कारण जे असुख तेहने' जनकपणि एहवुं संमत छे. ते तउ केवलीने' न संभवे. असुख हेतु छइ जेहनो एहवुं जे भयमोहनीय तेहने अभावे परिहरवानी इच्छानी विषयना अभावथी. अवश्यंभाविपणि अशुचिस्पर्श मानीइ तो अतिहिं हेय-पणानउ अभाव.

वली जाणवापूर्वक पणि करी असातानी उदीर्णा थइ जोइइ. उदीर्णा तो साता-असातावेदनीयनी अप्रमत्तसंयतमात्रने' न हुइ अप्रमत्तादि सात गुणस्थानकइं विषे जेहथी प्रकृतिनो उदय ते त्रिणि प्रकृति छणिं जाणवी एहवा कर्मग्रंथना वचनथी. सात-असाता वेदनीय अनइं मनुष्यनुं आउखुं ए प्रकृति छइ. वली प्राणातिपातादिकने' छाडवे करी हेयपणाना अभावप्रति कहेता तुझने' अशक्य एहवो जे परिहार तेणे करी केवलीने' जीवघात हुइ ए वचन, ते, दीधी छे अंजली जेहने' एहवुं नीपनुं, तेतला ए जीवघातने' हेयपणाथी, इम न मानीइ तो अशक्य एहवुं परिहार न हुइ. अणछांडवापणा संघाते विरोधथी. ते माटे' हेय ज्ञेय अने उपादेय ए त्रिणि घातीआ कर्म जे च्यार तेहना उदयवंतने हुइ, ज्ञान-दर्शनावरण-मोहांतरायरूप कर्मना उदयथी निमित्तथी जन्यपणाथी.

एतलाजवती घातीआं कर्मना उदयवंतने' सिद्धप्रयोजनवंतपणुं नथी. केवलीनइं तउ सिद्धप्रयोजनवं-पणुं ते कर्मना अभावथीज. सिद्धप्रयोजन थये' हुते तउ परिहरवानी इच्छा न हुइ; विरोधथी. तेवती अशुचिस्पर्शादिक ते नियमें छांडवायोग्य. ते तो प्राणातिपातनी परें केवलीने' अत्यंत अणछतुं जाणवुं. हेयमात्रने' घातीआं कर्म साथिंज हानथी.' अने' जे वेदनीयकर्मआश्रयी क्षुधादिक ११ परीसह तेतो

वस्तुनोरपगमात् । हेयोपादेयाभावे च किं स्यात् ? इत्याह-' सव्वत्थ ' त्ति । सर्वत्रौदासीन्यं-माध्यस्थ्यं स्यात् , कुतो ? ज्ञानमाहात्म्यात् । ज्ञानस्य-केवलज्ञानस्य माहात्म्यं-सिद्धप्रयोजनहेतुत्वं तस्मात् ।

यदुक्तम्-पारम्पर्येण केवलज्ञानस्य माहात्म्यं तावदौदासीन्यं, सिद्धप्रयोजनत्वात् । पारम्पर्येणेति । औदासीन्यं-माध्यस्थ्यं, साक्षात् सर्वानुभवेऽपि हेयस्य-संसार-तत्कारणस्य हानात्, उपादेयस्य-मोक्ष-तत्कारणस्योपादानात् सिद्धप्रयोजनत्वं च नासिद्धं भगवतामिति रत्नाकरावतारिकायाम् । इह हेयोपादेयाभावस्यैवाश्रवाभावे प्रयोजकत्वं दर्शितम् । हेयोपादेये च द्रव्यतोऽप्याश्रवभाजामेव भवतः । यतो द्रव्यतोऽपि तावन्मात्रस्याश्रवस्य हेयत्वं तन्निरोधलक्षणस्य संवरस्य चोपादेयत्वमित्युभयपदाव्याहत्यैव व्याप्तिरिति गाथार्थः ॥ १४ ॥

अथ केवलिनो हेयादीनां वस्तूनामभ्युपगमे किं बाधकम् ? इत्याशङ्कायामाह—

॥ हेए आसवसत्ता णेए संते ण होइ सव्वन्नू । संतंमि उवादेए कयकिच्चो केवली ण हवे ॥१५॥

व्याख्या—हेये वस्तुनि सति केवलिन आश्रवसत्ता स्यात्, अन्यथा कस्य हेयत्वं ? । न चाशुचिस्पर्शादिकण्टककूपगर्त्तादिकं केवलिनोऽपि हेयमेव, तच्च नाश्रव इति वाच्यम् । तस्याप्याश्रवत्वेन केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हानात् । तत्कथम् ? इति चेत् , उच्यते—हानं च हेयस्यैव भवति । हेयं च-

---

આદરવાયોગ્ય એ બિહુ વસ્તુના જાવાપણાથી. હેય અને ઉપાદેયને અભાવે સ્યું હુઇ ? તે કહે છઇ-સર્વત્ર ઉદાસીનપણું-મધ્યસ્થપણું હુઇ. કેવલજ્ઞાનનું માહાત્મ્ય જે સિદ્ધપ્રયોજનનું હેતુપણું તેથી, ' પરંપરાઈ કેવલજ્ઞાનનઈ માહાત્મ્યં તે ઉદાસીનપણું સિદ્ધપ્રયોજનપણાથી, ઉદાસીનપણું-મધ્યસ્થપણું. પ્રકટપણિં, સર્વનો અનુભવ છતેં પણિં હેય જે સંસાર અને તત્કારણ તેહના ટાલવાથી, ઉપાદેય જે મોક્ષ અને તેહના કારણના આદરવાથી સિદ્ધપ્રયોજનપણું અસિદ્ધ નહિં ભગવંતને, ' એ રત્નાકરાવતારિકાને વિષેં છે. ઇંહા હેયોપાદેયના અભાવનેંજ આશ્રવનાં અભાવને વિષેં પ્રયોજકપણું દેખાડ્યું. હેય જે છાંડવા યોગ્ય અને ઉપાદેય જે આદરવા યોગ્ય વસ્તુ તે બિહુ દ્રવ્યથીં એ આશ્રવંતને જ હુઇ. જે માટિ દ્રવ્યથી એ તેતલા આશ્રવને હેયપણું આશ્રવનિષેધરૂપ જે સંવર તેહને ઉપાદેયપણું ઇણીરીતિં અવ્યાઘાતેંજ વ્યાપ્તિ છે. એ ગાથાર્થ: ॥૧૪॥

હિવેં કેવલીને હેયાદિક વસ્તુને માનવેં સ્યું બાધક ? એ આશંકા ઉપરિ કહે છે—

હેય માનતેં આશ્રવની સત્તા માની જોઇઇ. જ્ઞેયથિકેં ન હુઇ સર્વજ્ઞ. ઉપાદેય માનતેં, કૃતકૃત્ય કેવલી ન હુઇ. (૧૫)

વૃત્ત્યર્થ:—હેય વસ્તુ માનતેં કેવલીને આશ્રવની સત્તા માની જોઇઇ. આશ્રવ ન હુઇ તો કેહને હેયપણું ? માઠો સ્પર્શ અહિં-કંટક-કૂપ-ખાડિ પ્રમુખ કેવલીનેં પણિ છાંડવા યોગ્યજ. અને તે તઉ આશ્રવ ઇમ નહિં ઇમ ન કહેવું. તેહને પણિં આશ્રવપણિં કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયેંજ છાડવાથી, તે કિમ ?, એહવું જે ઉપરિ કહીઇ છે હાન તો હેયનેંજ હોય. હેય તે પરિહરવાની ઇચ્છાનો વિષયજ. પરિહરવાની ઇચ્છા તો અનાભોગ સહિત જે ભયમોહનીય તે હેતુથીજ. તે પણિ આશ્રવરૂપ છાંડવા યોગ્યજ. એ વતી કેવલીનેં ન હુઇ. કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિને સમયેંજ અનાભોગ સહિત મોહનીયની હાનેં કરી તે આશ્રવના છાંડવાથી. ઇમ ન માનીઇ તો કેવલીનેં અશુચિસ્પર્શાદિકની પરેં સઘલાએ આશ્રવ તે છાંડવાપણિં માન્યા જોઇઇ.

यद्यपि संयतमात्रस्य प्रत्याख्यानमधिकृत्य हेयं किमपि नास्ति, सर्वविरतिप्रतिपत्तिसमये सावद्य-मात्रस्य परित्यक्तत्वात् , तथाप्यनाभोगजन्याशक्यपरिहारस्यान्ततः सम्भावनयाऽपि द्रव्यतो जीवघातादे-र्हेयत्वेन विद्यमानत्वात् । हेयत्वं च तस्य कर्मबन्धहेतुत्वाभावेऽपि यावत् छद्मस्थवीतरागस्यापि चारित्र-मोहनीयोदयाभावेऽपि स्नातकचारित्रप्रतिबन्धकत्वेन दोषत्वात् । केवलिना तु केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एवानाभोगेन सहैव परित्यक्तत्वात् । तेन हेयोपादेये च छाद्मस्थ्येन सहचारिणी इति मन्तव्यम् । एवं च केवलिनो जीवघातादिहेयाभ्युपगमे तत्प्रतिषेवणाया आभोगपूर्वकत्वेन सर्वलोकगर्हणीयतेत्यपि बोध्य-मिति गाथार्थः ॥ १५ ॥

अथ केवलिनो द्रव्यतोऽपि जीवघाताभ्युपगमे सर्वलोकप्रसिद्धमतिप्रसङ्गमाह—

॥हिंसावि दव्वओ खलु हेआणुचिया कह णु भावजुआ। सा जइ जिणस्स हुज्जा ता सो उवएसणिज्जो उ॥

व्याख्या—हिंसा तावत् दशविधप्राणानां वियोगीकरणं, यदुक्तम्—' पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च उच्छ्वासनिःश्वासमथान्यदायुः। प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषां वियोगीकरणं तु हिंसा ' ॥ १ ॥ इति। द्रव्यतः। अपिरिह सम्बध्यते। द्रव्यतोऽपि हिंसा हेया। खलुरवधारणे। हेयैव—त्याज्यैव। तत्र विशेषण-द्वारा हेतुमाह—यतः सा किंलक्षणा? अनुचिता—सर्वलोकगर्हणीया, नुर्वितर्के। भावयुक्ता—हन्तव्यजीवविष-यकज्ञानपूर्विका कथं—केन प्रकारेण, हेया? सुतरामेवेत्यर्थः। द्रव्यभावोभयात्मकत्वात्। सा हिंसा यदि जिनस्य केवलिनो भवेत् तर्हि केवली उपदेशनीयो भवेत्—केवलिना छद्मस्थ इव छद्मस्थेन केवल्यप्यु-पदेष्टव्यो भवेत् ।

સાવદ્યમાત્રને પરિત્યક્તપણાથી, તઉહે પણિ અનાભોગે જન્ય જે અશક્યપરિહાર તેહને અંતે સંભાવનાઈ પણિ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિકને હેયપણે છતાપણાથી. હેયપણું તો દ્રવ્યથી એ જીવઘાતાદિકને કર્મબંધહેતુપણાને અભાવેં પણિ યાવત્ છદ્મસ્થવીતરાગને ચારિત્રમોહના ઉદયને અભાવેં પણિ સ્નાતકચારિત્રને પ્રતિબંધકપણિ દોષથી. કેવલીઈ કેવલજ્ઞાનનઈ ઉત્પત્તિસમયઈજ અનાભોગે સંઘાતે છાંડયાપણાથી. તેવતી હેય અને ઉપાદેય છદ્મસ્થપણા સાથિં સહચારિં એહવું માનવું. ઇમ કેવલીને જીવઘાતાદિક હેય માને છું તઈ તેહની પ્રતિસેવાને આભોગપૂર્વક પણિં કરી સર્વલોકની નિંદા. એ પણિ જાણવું. એ ગાથાર્થ. ॥૧૫॥

હિવે કેવલીને દ્રવ્યથી એ જીવઘાત માને છું તે સર્વલોક પ્રસિદ્ધ અતિપ્રસંગ દૂષણ કહે છે. :—

હિંસા દ્રવ્યથીપણિ નિશ્ચયે છાંડવા યોગ્ય વલી અનુચિત, તો કિમ ભાવયુક્ત હોય અને અનુચિત ન હુઈ?, તે જઉ જિનને હુઈ, તે તઉ ઉપદેશ દેવા યોગ્ય થાઇ.

વૃત્તિનો અર્થ :—હિંસા તઉ દશવિધ જે પ્રાણ તેહનું વિયોગનું કરિવું. પાંચ ઇંદ્રિય સ્પર્શનાદિક, ત્રિવિધ બલ મન વચન કાયાનું, શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આઉખું એ દશપ્રાણ ભગવંતે કહ્યા. તેહનું વિયોગનું કરવું તે હિંસા. હિવઇ તે દ્રવ્યથી. अपि તે ઇહાં જોડીઇ દ્રવ્યથી પણ એ હિંસા છાંડવી, खलु શબ્દ તે નિશ્ચયાર્થ બોલઇ. એતલઇ છાંડવીજ, તિહાં વિશેષણને આગલિં કરી હેતુ કહે છે. જે માટિં તે હિંસા કેહવી છે. સર્વ લોકને નિંદવા યોગ્ય, નુશબ્દ વિતર્કાર્થિ બોલઈ, હણવા યોગ્ય જે જીવ તદ્વિષયક જે જ્ઞાન તત્પૂર્વક તે કિસે પ્રકારે હેય? અતિહિં છાંડવા યોગ્ય. એ અર્થ, દ્રવ્ય અને ભાવ એ બિરૂપપણાથી. તે હિંસા જઉ

ये तु वेदनीयकर्माश्रिताः क्षुत् १ पिपासा २ शीतो ३ ष्ण ४ दंशमशक ५ चर्या ६ शय्या ७ वध ८ रोग ९ तृणस्पर्श १० मल ११ लक्षणा एकादश परीषहाः । ते च छद्मस्थानामिव प्रायो देशतः केवलिनोऽपि सम्भवन्ति । परं छायामात्ररूपाः केवलिनो यथौचित्येन वक्तव्याः । न पुनः सर्वेऽपि भवन्त्येव, छद्मस्थानामपि प्रत्येकं तथात्वाऽसम्भवात् । अत एव वेदनीयोदयवत्त्वेन साम्येऽपि क्षयोपशमवैचित्र्यात् रोगमलपरीषहयोरभावस्तीर्थकृतामतिशयो भणितः–' तथा बुद्धः–केवलज्ञानावाप्तेः, निरामयो–निर्गताशेषरोगनिदाना 'दिति तत्त्वार्थवृत्तौ । ते च कस्यचित् केवलिनस्तथाभूता अपि सम्यग् सोढव्याः । न पुनर्हेयत्वेन परिजिहीर्षाया विषया भवन्ति । तथैव तत्कर्मणः क्षयस्य निश्चितत्वात्, स्वयं भयपरिणामराहित्याच्च । तस्मात् सर्वमपि परिजिहिर्षितं छाद्मस्थ्येन सहैव परिहृतमिति तात्पर्यम् । या तु जगदुद्दिधीर्षा तीर्थकृतोऽपि स्तवादौ भणिता, सा च स्तुतिमात्ररूपा पूर्वावस्थामधिकृत्य वाऽवसातव्या ।

तथा ज्ञेये च सति केवली सर्वज्ञो न भवेत्, ज्ञेयस्य जिज्ञासाविषयत्वेन तद्विषयकज्ञानस्य(अ)जातत्वात् । नहि ज्ञाते वस्तुनि जिज्ञासायाः सम्भवः, ' पिष्टमेव पिनष्टी 'तिन्यायात् । तेन जिज्ञासाऽपि छाद्मस्थ्येन सहैव परित्यक्ता केवलिनो न भवति । तथोपादेये च सति केवली कृतकृत्यो न भवेत्, तावन्मात्रस्योपादेयलक्षणस्य कार्यस्य विद्यमानत्वात् । तत्रोपादेयस्तावत्संवरः, ' उपादेयश्च संवर ' इति वचनात् । तथा च केवलिन उत्कृष्टं चारित्रं न स्यात्, तावन्मात्रेण संवरेण न्यूनत्वात् । यावदुत्कृष्टं चारित्रं न स्यात्, तावत् कृतकृत्योऽपि न स्यात् । एवं च केवलिनो हेयादीनां वस्तूनामभ्युपगमे आश्रवसत्ता–सर्वज्ञत्वहानि–कृतकृत्यत्वाभावैः केवलित्वहानिरेवेति बाधकम् ।

છદ્મસ્થની પરેં પ્રાયઇ દેશથી કેવલીને પણિ સંભવે. પણિ અલ્પમાત્ર કેવલીનેં પણિ યથાયુક્તિ અલ્પકર્મવતી કહેવા. પણિ સર્વ હુઇ ઇમ નહી. છદ્મસ્થનેં પણિ પ્રત્યેકેં તેહવાપણાના અસંભવથી. એતલાજવતી વેદનીયના ઉદયવંત પણિ સરિખાઈ છતેં પણિ ક્ષયોપશમના વિચિત્રપણાથીકો રોગ અનેં મલપરિષહનો અભાવ તે તીર્થંકરનો અતિશય વખાણ્યો છે. બુદ્ધ તે કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી, નિરામય તે ગયો છે સકલરોગનું કારણ તેવતી. તે પણિં કુણેક કેવલીનેં તેહથીએ પણિં સમ્યગ્ સહેવા. પણિ હેયપણિ છાંડવાની ઇચ્છાના વિષય હુઈ નહીં, તિમજ તે કર્મના ક્ષયનિ નિશ્ચિતપણાથી. પોતે ભયના પરિણામને રહિતપણાથી. તેવતી સર્વ છાંડવા યોગ્ય તે છદ્મસ્થપણા સઘાતેજ છાંડયું. એ તાત્પર્ય.

<u>અત એવ કેવલીનેં વર્જનાભિપ્રાય તે કુણિકિં ઉત્સૂત્રપણે લિખ્યો છે. તે અજ્ઞાન પણિ જાણિવો.</u> અનેં જે જગતના ઉદ્ધરવાની ઇચ્છા તીર્થંકરને પણિં સ્તવાદિકને વિષે કહી છે., તે તઉ સ્તુતિમાત્રરૂપ, અથવા પૂર્વલી અવસ્થા ઉદ્દેશીને જાણવી. વલી જ્ઞેયથિકે કેવલી તે સર્વજ્ઞ ન હુઇ. જાણવા યોગ્યને જાણવાની ઇચ્છાની વિષય પણિ તદ્વિષયો અજ્ઞાનનેં થયાપણાથી. જાણિ વસ્તુઇ જાણવાની ઇચ્છાનો સંભવ હુઈ નહીં. ' પીસ્યું પીસે છેં ' એ ન્યાયથી. તેવતી જાણવાની ઇચ્છાપણિ છદ્મસ્થપણા સાથિંજ છાંડી કેવલીને ન હુઇ. ઉપાદેયથિકઇ તો કેવલી કૃતકૃત્ય ન હુઇ. તેતલામાત્ર જે ઉપાદેયરૂપ કાર્ય તેહને વિદ્યમાનપણાથી. તિહાં ઉપાદેય તો સંવર ' ઉપાદેય તે સંવર ' એવચનથી. તિવારેં કેવલીનેં ઉત્કૃષ્ટચારિત્ર ન હુઈ. તાવન્માત્રે સંવરે ન્યૂનપણાથી. જિહાંતાઇ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર ન હુંઇ તિહાંતાઇ કૃતકૃત્યઈ ન હુઇ. ઇમ તો કેવલીનેં હેયાદિક વસ્તુનેં માનવેં આશ્રવની સત્તા, સર્વજ્ઞપણાની હાનિ, કૃતકૃત્યપણાનો અભાવ. તેણિં કરી કેવલીપણાની હાનિજ, એ બાધક, જઉઇ સંયતમાત્રનેં પ્રત્યાખ્યાન ઉદ્દેશીને છાંડવાયોગ્ય કાંઇ નથી. સર્વવિરતિનેં પ્રતિપત્તિ સમયે

स्वरूपेण स्वात्मना स्वात्मनोऽवश्यभावित्वेनैव दृष्टत्वात् । परं ब्रह्मदत्तचक्रवर्ती तथाभूतान् कामभोगान् भुञ्जानः पश्चात्तापवान्, केवली तु भवदभिप्राये तद्रहित इति विशेषो मन्तव्य इतिगाथार्थः ॥ १६ ॥

अथ प्रतिबन्द्याप्युपदेशोल्लेखमाह—

॥ उवएसो पुण एवं असंजओ संजओ वि तुह भणिओ । जाणं तु जीववहगो ता कहमेअं तुहं जुत्तं ? ।

व्याख्या—उपदेशः पुनरेवं-जानन्-जीवोऽयमिति साक्षादवगच्छन् जीवघातकः संयतोऽप्य-संयतः त्वद्भणितः—त्वयैवोक्तः । 'यो हि साश्रवः कर्म बध्नाति, स च सुतरां संयतोऽप्यसंयत' इति-भगवतीवृत्तिवचनात् । कथं तर्हि तव युक्तमित्यादिवचोभिरन्तर्गतप्रतिबन्दीदूषणदानेन परमसंयमवतोऽ-संयमोद्भावनेन केवलिनः स्तुतिः, उत गालिरिति सम्यग् पर्यालोच्यमितिगाथार्थः ॥ १७ ॥

अथ केवली जीवघातादिकं सावद्यं समाचरन् निजभक्तस्याप्याक्रोशनीयो भवतीति दर्शयति—

॥ सव्वसमक्खं सव्वं सावज्जं जोगमेव परिचइउं । तं चिअ संकारहिओ सेवंतो किं न लज्जेसि ? ॥१८॥

व्याख्या—सर्वसमक्षं-मनुष्यदेवादिपर्षन्मध्यगत एव सर्वम्-अखिलं सावद्ययोगं-सपापकाया-दिव्यापारं परिहृत्यैव-'सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि'इत्यादिप्रतिज्ञाकरणेन परिहृत्यैव 'तं चिअ'त्ति।

કેવલીને જેહ દોષ ન હુઈ, તઉ જગતઈ વિષેં કોઈનેં પણિં અતિહિજ દોષ ન હુઇ, સર્વઈ જીવનઈ પ્રાણાતિપાતાદિક જે આશ્રવસમૂહ તેહનેં કેવલીઈં અવશ્યંભાવિપણિં કરી દીઠાથી. ઇમ નહી તો સર્વજ્ઞપણાની હાનિ પ્રસિદ્ધ પણિં આગલિં પ્રગટ કરીસ્યે. જો પોતેં પોતાનેં અવશ્યભાવિપણે કરી દીઠું કરેતું દોષવું લજનાર ન હુઈ, તઉ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિને કામભોગ તે નરકના હેતુ ન હુઈ. તેહના કામભોગનઇં જાતિસ્મરણઇં પોતિં પોતાને અવશ્યં ભાવિપણિં જ કરી દીઠાપણાથો. પણિં બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિ તેહના કામભોગને ભોગવતઉ પશ્ચાતાપવંત હુઓ. કેવલી તો તાહરિં અભિપ્રાયઇ તેણિં રહિત. એતલો વિશેષ માનવો. એ ગાથાર્થઃ ॥૧૬॥

હિવેં પ્રતિબંદીઇં પણિં ઉપદેશનો ઉલ્લેખ કહે છે—

ઉપદેશ તે ઇમ-અસંયતી સંયતીપણિં તે કહ્યો, જાણતો જીવવધકને. તો કિમ તુઝને એ યુક્ત ?

અર્થ :—ઉપદેશ ઇમ-જીવ એહવું સાક્ષાત્ જાણતો હણનાર તે સંયતી, અસંયતી તઈં કહ્યો. 'જે આશ્રવસહિત કર્મ બાંધઈ તે સંયમી એ અસંયમી ' એહવા ભગવતી વૃત્તિના વચનથી. તઉ કિમ તુઝનેં યુક્ત ! ઇત્યાદિક વચનેં મધ્યેં પહુતીઆ માનીઇ તો આપણિં માનવુ થાઇ એહવું જે પ્રતિબંદી દૂષણ તેહનેં દેવેં કરી પરમસંયમવત જે કેવલી તેહનેં અસંયમને કહેવેં સ્તુતિ અથવા ગાલિ એ સમ્યગ્ વિચારવું. એ ગાથાર્થઃ ॥૧૭॥

હિવઈ કેવલી જીવઘાતાદિક સપાપ આચરતઓ પોતાના ભક્તને, પણિ રીસ કરિવાયોગ્ય થાઇ. એહવું દેખાડે છે—

સર્વ સમક્ષ સર્વપાપયોગને છાંડીને તેહજ સાવદ્યયોગ શંકારહિત સેવતાં સ્યું નથી લાજતો ?

વૃત્તિનો અર્થ :—મનુષ્ય-દેવાદિકની પર્ષદામધ્યેજ સર્વ-સપાપયોગ-સપાપ જે કાયાદિ વ્યાપાર તે પ્રતિ ' સર્વ સપાપ યોગ પચ્ચક્ખુ છું ' ઇત્યાદિ પ્રતિજ્ઞાનેં કરવે કરી પરીહરીને તેહજ સાવદ્યયોગ પ્રતિ

अयं भावः— यथा केवली 'जीवघातो द्रव्यतो भावतो वा उभयतो वा त्रिविधं त्रिविधेन परिहरणीयो दुर्गतिहेतुत्वा'दित्येवंरूपेणोपदिशति तथैव प्रत्याख्यापयति च । तथा छद्मस्थोऽपि केवलिनं प्रत्युपदिशति । जीवघातकत्वेनोभयोः साम्येऽपि सर्वांशज्ञानपूर्वकनिष्प्रयोजनत्वादिनाधिक्यात् विशेषत उपदेशार्हत्वादित्येवं परस्परमुपदेश्योपदेशकभावापत्तिरित्यतिप्रसङ्गो बोध्यः । यदि च केवली भणेत्— मत्कृतो जीवघातो न दोषावहः, रागद्वेषराहित्ये अवश्यभावित्वेन ज्ञात्वैव विधीयमानत्वादिति । तर्हि छद्मस्थेनाऽपीत्थं वक्तुं शक्यमेव । अवश्यंभावित्वमन्तरेण कार्यानुत्पत्तिरित्यर्थे केवल्यपि साक्षिक इत्येवमुभयत्रापि साम्यमेव । परमाभोगानाभोगकृतो भेदो महापापाल्पपापव्यपदेशहेतुरिति विशेषः ।

किञ्च-अन्यतीर्थिकदेवतुल्यत्वापत्तिरपि । ईश्वरेणापि जगतः सृष्टिसंहारौ रागद्वेषाभावेनैव विधीयेते, सर्वज्ञेन भगवता ईश्वरेण तथैव दृष्टत्वात् । अत एव 'न देवचरितं चरे'दिति परतीर्थिकवचनमपि । किञ्च-जीवघातहेतुशस्त्रमात्रधारित्वेनान्यतीर्थिकाभिमतो देवः परिह्रियते, उपादीयते च साक्षाज्जीवघातकोऽप्यर्हन् देवत्वेनेत्येवं नैपुण्यं भवता कुतः शिक्षितम् ? इत्यचिन्त्यचित्रम् । किञ्च-केवलिनावश्यभावित्वेन दृष्टे केवलिनो यदि दोषो न भवेत्, तर्हि जगति कस्यापि सुतरामेव दोषो न भवेत् । सर्वेषामपि जीवानां सर्वस्य प्राणातिपाताद्याश्रवजातस्य केवलिनाऽवश्यभावित्वेनैव दृष्टत्वात् । अन्यथा सर्वज्ञत्वहानिः प्रतीताप्यग्रे व्यक्तीकरिष्यते । यदि च स्वात्मना स्वात्मनोऽवश्यभावित्वेन दृष्टं क्रियमाणं न दोषभाग्, तर्हि ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिनः कामभोगाः नरकहेतवो न भवेयुः । तेषां च तथाभूतानां जाति-

---

કેવલીને હુઈ, તઉ કેવલીને ઉપદેશ દેવાયોગ્ય હુઈ, કેવલીઈં છદ્મસ્થની પરઈં છદ્મસ્થઈં કેનહી પણિ ઉપદેશનીય હુઈ.

એ ભાવ-જિમ કેવલી 'જીવઘાત તે દ્રવ્યથી ભાવથી અથવા ઉભયરૂપથી પરિહરવા યોગ્ય ત્રિવિધઈં ત્રિવિધિં મનવચનકાયાઇં કરિવુ કરાવવું અનઈં અનુમોદવુ ઇમ નવ કોટિ, દુર્ગતિના હેતુપણાથી ' ઇણિ રીતિ ઉપદેશ દિઈં, તિમજ પચ્ચક્ખાણ કરાવઈં, તિમ કેવલીપ્રતિ છદ્મસ્થપણિ ઉપદેશ દિઈં. જીવઘાતકપણે બિહુને સરિખાઈપણિં, સર્વાંશેઇં જ્ઞાનપૂર્વક નિઃપ્રયોજનપણાદિકઈં અધિકપણાથી વિશેષેણ ઉપદેશનઇં યોગ્યપણાથી, ઇમ પરસ્પરઇં ઉપદેશ દેવાયોગ્ય અને ઉપદેશના દેનાર તેહના સંબંધની આપત્તિ થાઈં. એ અતિપ્રસંગ દૂષણ જાણિવો. જઉ કેવલી કહઇ માહરો કર્યો જીવઘાત તે દોષનો દીપક નહી. રાગદ્વેષરહિત પણિં કરી અવસ્યંભાવિપણિ કરીને જાણીનેજ નીપજાવવાપણાથી, એહવુ તઉ છદ્મસ્થે પણિં એહવુ કહિવું સકાઈજ. અવશ્યં ભાવિપણા વિના કાર્યની અનુત્પત્તિ એ અર્થનઇં વિષઇ કેવલી પણિ સાખીઓ, ઇમ બિહુ ઠિકાણે સરિખાઇંપણુજ, પણિ આભોગ અનાભોગનો કર્યો ભેદ મહાપાપ અને અલ્પપાપના કહણનો હેતું. એતલો વિશેષ.

વલી અન્યતીર્થિક જે દેવ તેહની તુલ્યપણાઇની આપત્તિ પણિ, ઇશ્વરેં પણિ જગત્સૃષ્ટિ સંહાર રાગદ્વેષને અભાવેંજ કરીઇં છે. સર્વજ્ઞભગવંતઈં તિમજ દીઠાપણાથી. એતલાજવતી 'દેવચરિત તે ન આચરઇં' એહવું પરતીર્થિકનું વચન પણિ, વલી જીવઘાતહેતુ જે શસ્ત્ર તે માત્રધારી પણિં અન્યતીર્થિઇ માન્યો તે દેવ પરિહરીઇં છે. આદરીઇં છેં તો સાક્ષાત્ જીવનો હણનારપણિં અરિહત દેવપણિં કરીજ, એહવું નિપુણપણું ઇહાં કિહાંથી સીખ્યું ? એ અચિંત્ય આશ્ચર્ય. વલી કેવલીઈં અવશ્યંભાવીપણિં કરી દીઠો

मितस्य साधोः सत्त्ववधे २ । यदागमः—'वज्जेमि त्ति परिणओ संपत्तीए विमुच्चइ वेरा । अवहंतो वि ण मुच्चइ किलिट्ठभावोऽइवायस्स' ॥ [ओघ० गा० ६०] त्ति । भावतो न द्रव्यतः—अङ्गारमर्दकस्य कीटबुद्ध्या अङ्गारमर्दने, मन्दप्रकाशे रज्जुमहिबुद्ध्या घ्नतो वा ३ । न द्रव्यतो न भावतः—मनोवाक्कायैः शुद्धस्य साधोः ४' इति श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्तौ । यत्तु चूर्णिकारेण 'चउत्थो सुन्नो' त्ति भणितम्, तत्र स्वामिनमधिकृत्य, केवलिनस्तत्स्वामिनो विद्यमानत्वात्, तस्य च सर्वोत्कृष्टचारित्रान्यथानुपपत्त्या मनोवाक्कायैः शुद्धत्वात् । अन्यथा स्नातकः केवली न स्यात् किन्तु हिंसास्वरूपमधिकृत्यैवोक्तम् । तच्चैवं—यदि हिंसा, तर्हि न द्रव्यतो न भावतः इति वक्तुमप्यशक्यं, द्रव्यभावयोरन्यतरत्वेनाऽवश्यंभावात् । तेन चतुर्थो भङ्गः शून्यो भणितः, विरोधात् । न च शैलेश्यवस्थायां केवलो स्वामी भविष्यतीति शङ्कनीयं, तस्य सिद्धस्येव योगाभावेन मनोवाक्कायैः शुद्धत्वाभावात् । नहि अविद्यमाने वस्त्रे 'वस्त्रं शुद्धं' इति व्यवह्रियते । अन्यथा खपुष्पादयोऽपि शुद्धवस्त्रा इति वक्तव्याः प्रसज्येरन् ।

अत एव शैलेश्यवस्थायां शरीरस्पर्शमागतानां मशकादीनां व्यापत्तावपि योगाभावेन केवलि-कर्तृकत्वाभाव इत्यग्रे वक्ष्यते । अन्यथा शैलेश्यवस्थायामपि कायस्याशुद्धत्वापत्त्या कथं चतुर्थभङ्गस्य स्वामी भवेत् ? । न चैवं सयोगिकेवलिशरीराज्जीवघातः क्वाप्यागमे भणितः । योगानां वैयर्थ्यापत्तेः, (केवलिनोऽसंयतत्वापत्तेश्च, निजयोगाद्विनाऽपवाद ज्ञात्वैव जीवघातकत्वात्) । केवलिनोऽप्युत्सूत्रप्रवृत्त्या-पत्त्या साम्परायिकीक्रियाप्रसक्तेश्च इत्यग्रे व्यक्तीकरिष्यते । एवं सिद्धे केवली द्वितीय-तृतीयभङ्गस्वामी न भवेत्, तयोः क्रमेणानाभोगाऽज्ञानमूलकत्वात् । तच्च द्वयमपि क्षीणे ज्ञानावरणीये न भवति, द्वयोरपि

અને જે ચૂર્ણિકારે ચઉથો ભંગ શૂન્ય કહ્યો, તે સ્વામી આસિરી નહી. કેવલીને તે સ્વામીના વિદ્યમાનપણાથી. તેહને સર્વોત્કૃષ્ટચારિત્રની, હિંસા સર્વથા અણમાન્યા વિના અયુક્તતાઈ. મનવચનકાયાઇ શુદ્ધપણાથી, ઇમ નહીં તો કેવલી સ્નાતક ન થાઈ. તો સ્યું ? હિંસાનુ સ્વરૂપ આસિરી કહિઉં. તે ઇમ—જઉ હિંસા તઉ દ્રવ્યથી નહીં અને ભાવથી નહીં એહવું કહી ન સકીઇ. દ્રવ્ય ભાવ મધ્યે એકપણિ અવશ્યંભાવથી, તે વતી ચઉથો ભંગ શૂન્ય કહિઓ, વિરોધથી.

શૈલેસ્યવસ્થાને વિષે કેવલી તે સ્વામી હુસે એહવું ન શંકવુ, તે અયોગીને સિદ્ધની પરે મનવચનકાયાઇ યોગને અભાવઇ યોગે કરી શુદ્ધપણાના અભાવથી. અણછતે વસ્ત્રે, વસ્ત્ર શુદ્ધ એહવું તો વ્યવહરીઇ નહીં. ઇમ નહીં તો ખપુષ્પાદિકપણિ શુદ્ધવસ્ત્ર એહવું કહેવા થાઇ. એતલાજ વતી શૈલેશી-અવસ્થાનેં વિષે શરીરના સ્પર્શને પામ્યા મશકાદિક તેહની હિંસાથીકે પણિ યોગને અભાવે કરી કેવલીઇ કરી તે પણાના અભાવ. એહવું આગલિ કહીસ્યે. એહવું નહી તો શૈલેસ્યવસ્થાને વિષે પણિ કાયને અશુદ્ધપણું થાતઈ કિમ ચતુર્થ ભંગસ્વામી હુઈ ? અયોગીની પરિં સયોગીકેવલીના શરીરથી જીવઘાત હુઈ એહવું કોઈ આગમે કહિઉં નથી. યોગને વ્યર્થપણું થાઇ વતી.

વલી કેવલીને પણિ ઉત્સૂત્ર પ્રવૃત્તિને કહેવે સાંપરાયિકી ક્રિયાનો પ્રસંગ થાઇ વતી. એ આગલે પ્રગટ કરી સ્યે. ઇમ ચ્યાર ભંગ સિદ્ધ થઈ હુતે કેવલી દ્વિતીય અને તૃતીય ભંગનો સ્વામી ન હુઈ. તે બિહુ ભંગને અનુક્રમે અનાભોગ અને અજ્ઞાનમૂલકપણાથી. તે બિહુ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-ક્ષીણ થઇ હુતે ન હુઈ. અનાભોગ અને અજ્ઞાન એ બિહુને જ્ઞાનાવરણીય કર્મઈ જન્યપણાથી. ત્રિણિ ભંગ ભણિયા ભંગનું સ્વામીપણું માનતે તો વિવાહની અયુક્તતાથી. નિદ્રાદિને સમર્થપણાથી.

तमेव-सावद्ययोगमेव शङ्कारहितो-निश्शङ्कः ऐहिकपारत्रिकभयराहित्येन निरनुकम्पं निरनुतापं यथादृष्ट-क्रियाभिर्हेतुभिः सेवमानः किं न लज्जसे ? इत्येवंरूपेण परमभक्तस्याप्याक्रोशविषयो भवतीति तात्पर्य-मितिगाथार्थः ॥ १८ ॥

अथ भक्तानामप्याक्रोशविषयीभवने हेतुमाह—

जं तं सेवंतस्स उ केवलिणो तिण्णि हुंति असमाणा। जीववहा १ लिअ २ वीसासघाय ३ सण्णा परावण्णो ॥

व्याख्या—तस्मादेव केवली निजभक्तस्याप्याक्रोशविषयो भवति, यद्-यस्मात् कारणात् तं सावद्ययोगं सेवमानस्य केवलिनः त्रीणि स्थानानि असमानानि—अनन्यसदृशानि सर्वोत्कृष्टानीत्यर्थः, भवेयुः कानि तानि ? इत्याह—'जीववहे'त्यादि। जीववधश्चालीकं च विश्वासघातश्चेति क्रमेण सञ्ज्ञा—नाम येषां तानि जीववधालीकविश्वासघातसञ्ज्ञानि। प्राकृतत्वात् पुंस्त्वम्। एवं च सति किं सम्पन्नम् ? इत्याह—परावर्णः। परः-प्रकृष्टोऽवर्णोऽश्लाघा स्यात्, अर्थाज्जिनस्येत्यक्षरार्थः।

भावार्थः पुनरेवं-यदि केवलिनो जीवघातो भवेत् तर्हि सर्वोत्कृष्ट एव भवेत्। सर्वोत्कृष्टत्वं च स्वरूपतः संस्कारतश्च। तत्र स्वरूपतस्तावदेवं-हिंसामधिकृत्य द्रव्यभावपदाभ्यां चतुर्भङ्गी प्रवचने प्रतीता, तथाहि-द्रव्यतो भावतश्च हिंसा—हन्मीति परिणतस्य व्याधादेर्मृगवधे १। द्रव्यतो न भावतः—ईर्यास-

---

शंकारहिते. निःशंक ईहभव परभवने भयरहित पणिं अनुकंपारहित पश्चातापरहित जेहवी दीठी तेहवी क्रियारूप हेतुइं सेवतो स्युं नथी लाजतो ?. एहवे रूपे परमभक्तने पणिं आक्रोशनो विषय हुइ. ए परमार्थः ॥१८॥

हिवें भक्तनें पणिं आक्रोशना विषय थावाने विषें बीजो हेतु कहे छे—

जे माटे ते सेवतां केवलीने त्रिणि हुइं अधिक. जीववध[1] अलीक[2] विश्वासघात[3] नामें परम अवर्णवाद.

अर्थ :—ते माटिंज पोताना भक्तानें पणि निंदानो विषय हुइं. जे कारण माटे ते सावद्य योगने सेवतां केवलीने तीन स्थानक ते सर्वोत्कृष्ट हुई. ते किहा ? ते कहिइ छइ. जीववध मृषावचन अने विश्वासघात नामई ते. प्राकृतपणाथी पुल्लिंगपणुं. एहवुं छतें स्युं नीपनुं ? ते कहे छें उत्कृष्ट अवर्णवाद हुई, अर्थथी जिनने. ए अक्षरार्थ.

भावार्थ तो ए—जऊ केवलीनई जीवघात तउ सर्वोत्कृष्टज हुइ. सर्वोत्कृष्टपणुं तउ स्वरूपथी तथा संस्कारथी. तिहां स्वरूपथी तउ इम-हिंसा उद्देशी चउभंगी द्रव्यभावपदें प्रवचनने विषई प्रसिद्ध. ते किम द्रव्यथी अने भावथी हिंसा ते 'हणु' एहवा परिणामवंत जे व्याधादि तेहने मृगवधने विषें १. द्रव्यथी पणि भावथी नही ईर्यासमिति युक्तसाधुने प्राणिवधे २. जे माटें आगम-वर्जु एहवा परिणामवंतने प्राणिवधनी संप्राप्ति थई पणिं मूकाइ वैरथी-कर्मबंधथी, अणुहणुतो पणि न मूकाइ क्लिष्टभाव हिंसानी वती. भावथी पणिं द्रव्यथी नहीं, अंगारमर्दकने कीटनी बुद्धिं अंगारा मर्दनने विषें अथवा अल्प प्रकाशें रज्जुनें सर्पनी बुद्धिं हणतानि ३. द्रव्यथी ए नहीं अनि भावथीए हिंसा नहीं, मनवचनकायाइं शुद्ध एहवा साधुने ४. ए वंदित्तानी वृत्तिनें विषें.

एवं मृषावादादिष्वपि सर्वोत्कृष्टत्वं यथा-'केवली नो मुसं वइत्ता भवती'त्यादि यावत् 'जहावाई तहाकारी आवि भवती 'ति सर्वजनसमक्षं प्रज्ञाप्य स एवात्मानं केवलित्वेनोद्घोषयन् सावद्यत्वेन प्रत्याख्यातमपि जीवघातं कुर्वन् कृतप्रतिज्ञाप्रभ्रष्टः स्फुटमेव मृषाभाषी। यदागमः—न करेमि त्ति भणित्ता, तं चेव निसेवए पुणो पावं। पच्चक्खमुसावाई, मायानिअडीपसंगो अ' ॥ १ ॥ त्ति। उप० (गा० ५०७) एवं मृषाभाषणं केवलिन एव, न पुनः छद्मस्थस्यापि। अहं छद्मस्थ इति भणित्वा छद्मस्थो यथावादी तथाकारी न भवतीति सम्यग् वक्तृत्वात्। तेन केवलिन एव सर्वोत्कृष्टमृषाभाषित्वं दर्शितम् २।

एवं सर्वोत्कृष्टविश्वासघातकत्वं यथा—केवली तावत् सर्वानपि जीवान् प्रति भणति—मा अस्माद् बिभ्यतु, मया जीवघातस्त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यातः। न च एतद् वचोमात्रं, किन्तु सर्वज्ञत्वेनानागतकालस्य मम प्रत्यक्षत्वात्, अहं यथावादी तथाकर्त्तेत्यादिरूपेण सुरासुरनरेश्वरादिपर्षदि सर्वसमक्षं सर्वानपि जीवान् विश्वास्य निश्चिन्तीभूतान् तान् एव जीवान् अवश्यभावित्वाशक्यपरिहारादिमिषेण निश्शङ्कं व्यापादयन् स्फुटमेव सर्वोत्कृष्टविश्वासघातका परमते केवल्येव भवेत्। न चैवं छद्मस्थोऽपि, तस्य यथावादी तथाकर्त्ताऽहमित्येवंरूपेण विश्वासहेतुवचनवक्तृत्वाभावादिति सर्वोत्कृष्टविश्वासघातकत्वं केवलिन एवेति दर्शितम् ३। एतानि त्रीण्यपि प्राणातिपातादीनि केवलिनो लेशतोऽपि प्राणातिपाताभ्युपगमे तद्व्यापकभूतानि भवन्त्येव। एवं भणतः परावर्ण्णः केवलिनो भवति, केवलित्वहानिहेतुदोषोद्भावनेनोत्कृष्टकलङ्कदानात्। तथाभूतदोषत्वं च तेषां त्रयाणामप्यष्टादशदोषमध्यपतितत्वेन स्फुटमेव। एतेन

ઇમ મૃષાવાદાદિકને વિષે પણિ સર્વોત્કૃષ્ટપણું, જિમ-કેવલી તે મૃષાવાદી ન હુઈ યાવત્ 'જેહવુ બોલે તેહવું કરનાર હુઈ' એહવું સર્વ સમક્ષ પ્રરૂપીને તેહજ પોતાના કેવલી પણિ કહેતો સાવદ્યપણિ પચ્ચખ્ખ્યો પણિ જીવઘાત તે પ્રતે પ્રતિ કરિતો કીધી પ્રતિજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ હુતો પ્રકટજ મૃષાભાષી. 'ન કરૂં એહવુ કહીને તે પાપપ્રતે પ્રત્યક્ષ સેવે તે પ્રત્યક્ષજ જુઠાબોલો માયાનિકૃતિનો પ્રસંગ વલી' એ ઉપ૦. એહવું મૃષાભાષણ કેવલીનેંજ હુઇ. પણિ છદ્મસ્થને નહીં. હું છદ્મસ્થ એહવું કહીને 'છદ્મસ્થ જેહવું બોલે તેહવું ન કરઇ' ઇમ સમ્યક્ કહેવાપણાથી. તે વતી કેવલીનેજ સર્વોત્કૃષ્ટ મૃષાભાષીપણું દેખાડયું.

ઇમ સર્વોત્કૃષ્ટ વિશ્વાસઘાતપણુ–જિમ કેવલી પ્રથમ સર્વ જીવપ્રતિ ઇમ કહે જે અમ્હથી મ ભય પામો. તો સિં જીવઘત તે ત્રિવિધે ત્રિવિધે પચ્ચખ્ખ્યો છે એ વચન માત્ર, ઇમ નહીં. તો સ્યું ? સર્વજ્ઞપણિ કરી આવતા કાલને મુઝને પ્રત્યક્ષપણાથી, હું જેહવું બોલું તેહવુ કરનાર ઇત્યાદિરૂપે સુર અસુર નરેશ્વરાદિકની પર્ષદાને વિષે સર્વ દેખતાં સર્વ જીવનઇ વિશ્વાસીનઇ નિશ્ચિંત થયાં તેહજ જીવપ્રતે અવશ્યભાવિપણિ અથવા અશક્યપરિહારઇ ઇત્યાદિ મિસે નિઃશંક હણતો પ્રગટજ સર્વોત્કૃષ્ટ વિશ્વાસઘાતી પરમતઇ કેવલીજ હુઇ. ઇમ છદ્મસ્થ ન હુઇ. તેહને યથાવાદી તિમ કરૂં હું ઇણી રીતિ કરી વિશ્વાસનું હેતુ જે વચન તેહના બોલવાપણાના અભાવથી. એ વતી સર્વોત્કૃષ્ટ વિશ્વાસઘાતીપણું કેવલીનેંજ દેખાડયું ૩ એ તીને પ્રાણાતિપાતાદિક કેવલીને લેશથીએ પ્રાણાતિપાત માનતે પ્રાણાતિપાતનાં જે વસ્તુ છતે જે વસ્તુ હુઈજ તે વ્યાપક, તેહવાં તે હુઇજ. ઇમ કહેતાં કેવલીને પરમ અવર્ણવાદ હુઇ. કેવલીપણાની હાનિનો હેતુ જે દોષ તેહને પ્રગટ કરવે ઉત્કૃષ્ટ કલંકદાનથી. તેહવું દોષપણું તણે તે ત્રિણિને, અઢાર દોષ મધ્યે પતિતપણિ કરી પ્રગટજ. એટલે કેવલીને છતા પ્રાણાતિપાતાદિકને કહે જે સ્યો અવર્ણવાદ ? એહવી શંકા પણિ ટાલી. એ વચનનેજ અવર્ણવાદરૂપપણાથી અઢાર દોષ

ज्ञानावरणीयकर्मजन्यत्वात् । चतुर्थभङ्गस्वामित्वाभ्युपगमे च विवादानुपपत्तेरुभयवादिसम्मतत्वात् । परिशेषात् पराभिप्रायेण केवलिनः प्रथमभङ्गपतिता हिंसा सिद्ध्यति । सा च व्याधादेः रागद्वेषप्रयोजनादिकलङ्किता । केवलिनस्तु तदभावान्निष्कलङ्केति विशेषो बोध्यः । अत एव केवलिनो विकल्प्यमानो जीवघातः स्वरूपतोऽप्यनन्यसदृशः सर्वोत्कृष्ट एव, अन्यस्य तथाभूतस्य जीवघातस्यासम्भवात् ।

तथा संस्कारेणापि सर्वोत्कृष्टः, यथा—सर्वसमक्षं कृतसर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानस्य केवलज्ञानोत्पत्तेरनन्तरप्राक्समये अद्यप्रभृति सूक्ष्मो वा बादरो वा जीवो मम हन्तव्यो नास्तीत्येवंरूपेण सर्वविरतिपरिणामपरिणतस्य शुभाध्यवसायेन केवलज्ञानोत्पत्तिः । तस्याश्च प्रथमसमये एव प्रतिसमयं भूतभवद्भाविनां सर्वेषामपि पदार्थानामवश्यभावित्वेन परिज्ञानवतः केवलिना हस्तपादादिसमुत्थयथादृष्टनियतक्रियाहेतुकनानावेदनादानं नियतकालादिसामग्रीयोगेन एतावन्तोऽमी त्रसाः स्थावराश्च जीवाः स्वयं हन्तव्याः, परैश्च घातयितव्याः, स्वयं परेण वा हता हन्यमाना हनिष्यमाणाश्चानुमन्तव्याः सन्तीत्येवंरूपेणाविरतिपरिणामो हन्तव्यचरमजीवहननं यावदनुपरतहिंसानुबन्धिरौद्रध्यानात्मकसंस्कारस्तेन संस्कृतः, संस्कारेणाऽप्युत्कृष्टः केवलिन एव जीवघातो भवेत् । न चैवं संस्कृतो जीवघातः कस्यापि छद्मस्थस्य सम्भवति । जीवविषयकत्रैकालिकपरिज्ञानाभावात्, व्याधादेरपि निद्राविकथाकार्यान्तरव्यासक्तिप्रभृतिभिरुपरमाच्च । किञ्च–विना प्रयोजनापराधं निश्शङ्कं निरनुकम्पं निरनुतापं यावत् प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिविकलं यथा स्यात् तथा भवन्ननन्यसदृशो जीवघातः परमते केवलिन एव सिद्ध्यति । एतेन केवलियोगाज्जायमानो जीवघातः स्वरूपतः संस्कारतश्च सर्वोत्कृष्टो भवतीति दर्शितम् ।

टाळते अने हिंसानो स्वामी मानते परने अभिप्राये केवलीने प्रथम भंग तीहां आवी हिंसा सिद्ध थाई. हिवे ते हिंसा व्याधादिकने रागद्वेषकार्यादिक कलंकित. केवलीने तउ रागद्वेषना कार्य विना निष्कलंक. ए विशेष जाणवो. एतला ज वली केवलीने वीतवीतइ जीवघात स्वरूपथी अणुसरिखो सर्वोत्कृष्ट ज. बीजाने तेहवाना असंभवथी.

तिम संस्कारिपणि सर्वोत्कृष्ट. जिम–सर्व समक्ष कर्युं छे सर्व सावद्ययोगनुं पच्चक्खाण जेणि एहवाने केवलज्ञाननी उत्पत्ति थई अनतर पूर्व समये आजथी सूक्ष्म अथवा बादरजीव मुजने हणवा योग्य नथी इणी रीतिं सर्वविरतिना परिणामे परिणम्यांने शुभ अध्यवसायइं केवलज्ञाननी उत्पत्तिने प्रथम समयइं ज समये समये भूत–थया थाता थास्ये एहवा सर्व पदार्थने अवश्यभाविपणि परिज्ञवंत जे केवली तेहने हस्तपादादिकथी उपनी यथादृष्ट जे नियत क्रिया ते हेतुक जे नानावेदनानु दान, नियत कालादि सामग्रीने योगे एटला त्रस थावर जीव पोते हणवा परपासे हणाववा, पोते अथवा परे हण्यां हणीता हणीस्ये एहवा अनुमोदवा छे. एणी रीतइं अविरतिपरिणाम ते हणवा योग्य जे छेहलो जीव तेहनी हिंसातांई अणुनिवर्त्यो जे हिंसानुबंधी रौद्रध्यानरूप जे संस्कार तेणि युक्त संस्कारे पणि उत्कृष्टो केवलीने ज जीवघात हुइ. पणि एहवो संस्कारयुक्त जीवघात कोई छद्मस्थने संभवे नहीं. जीवविषयउ त्रिणि कालनु ज्ञान तेहना अभावथी. व्याधादिकने पणि निद्रा–विकथा–कार्यांतरप्रमुखे निवर्तवाथी वली प्रयोजन अने अपराधविना निःशंक अनुकंपारहित निर्दय पश्चाताप रहित छेहवे वारे प्रायश्चितनी प्रतिपत्ति रहित जिम हुइ तिम थातो अणुसरीखो जीवघात ते परमते केवलिने ज सिद्ध थाइ 'एम केवलिना योगथी थातो जीवघात ते स्वरूपथी अने संस्कारथी सर्वोत्कृष्ट हुई एहवु देखाड्युं.

हेतुर्भवति तथाप्यनाभोगहेतुकं तथा न भवति । तद्व्यञ्जकं तु यथा अनाभोगवशेनेदमनुचितं समाचरित-मिति वचः श्रुत्वा वक्तारोऽप्यनाभोगवशेनानुचितसमाचरणं भवत्येव, यदुक्तम्—

'एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेकस्तद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् । एतद् द्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोऽन्ध-स्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः ?' ॥१॥ इति । तथा अपवादपरतन्त्राभोगजन्या-ऽजीवघातादेर्जीवरक्षात्मकसंयमपरिणामानपायहेतुत्वेन प्रशस्तभावापन्नौ सञ्ज्वलनकपायात्मकौ राग-द्वेषावेव जनापवादमुपात्तवन्तौ । तद्व्यञ्जकं तु यथा लोके वक्तारोऽपि-यद्यपि सञ्जातोपसर्गः संयतेन सोढव्यः तथापि कदाचित् कुपितः साधुः कोपयितारं हन्ति, तत्र साधोः कोऽपराधः ? किन्तु कोपयितुरेव । अत एव संयतराज्ञाऽप्युक्तम्—

'संजओ अहमस्सि त्ति भगवं वाहराहि मे । कुद्ध तेएण अणगारे डहेज्ज नरकोडिओ' ॥ त्ति । श्रीउत्तरा० (अ० १८ गा० १०) वस्तुतस्तु रागद्वेषानाभोगा एव जीवघाताद्याश्रवं प्रति करणत्वेन कारणानि, तेषु च सत्सु केवलं यत् तद्वतोऽभिधानं तत् तत्कर्तृत्वेन मन्तव्यम् । सर्वेषामपि जीवघातादि-कारणसामग्र्यन्तर्भूतत्वात् । परं 'सामग्री च कार्यजनिके' ति सर्वसम्मतत्वेन नाश्चर्यम् । आश्चर्यं पुनरे-तत्-यदनाभोगादिविकलोऽपि केवली सर्वाशैर्जीवानपि जीवघातादिकं करोति, सामग्र्यभावेऽपि कार्यजननसामर्थ्यात् । किञ्च-ततोऽप्येतदाश्चर्यम्-यत् केवलिनो जीवरक्षादिकं न सम्भवति, छद्मस्थ-संयतानां जीवरक्षाहेतुत्वेनाभिमतस्याभोगस्य केवलिनो जीवघातहेतुत्वेन परिगमनादिति । अत्र सम्भवित्सु दर्शितैव । अत एव लोके वक्तारोऽपि निष्प्रयोजनं ज्ञात्वा जीवघातादौ प्रवृत्तं निरीक्ष्य-'अहो ! अयं

એ અભિપ્રાયે ભાવથા જીવઘાત-મૃષાભાષણાદિ દોષનો ભાગ તે પ્રતિં, વળી અનાભોગ નિમિત્તિઓ જે દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તેથી ઉપનો જે જનાપવાદ અને અશુભ કર્મનો બંધ તે પ્રતે, અનાભોગજ ગ્રહેતો હુઓ; એતલાજ વતી અનાભોગવંત સાધુને 'હું જીવ હણુ મૃષા બોલુ' ઇત્યાદિરૂપે. આવથી જીવઘાતાદિકરૂપ પરિણામ ન હુઇ. જઉ એ દ્રવ્યથી જીવઘાતાદિક તે જનની નિંદાનો હેતુ હુઇ, તઉ એ અનાભોગરૂપ હેતુથી ઉપનું તે તિમ ન હુઇ તેહનુ જણાવનાર તઉ મઇ અનાભોગને વશે એ અનુચિત આચર્યું એહવું વચન સાભળી કહનારાપણિ અજાણને વશે અયોગ્ય આચરણ હુઇજ. એક લોચન તઉ નિર્મલ જે સહજનો વિવેક, વિવેકના જાણ સાથિં સંવાસ કરવો તે બીજું લોચન, એ બિહું પૃથિવીને વિષે જેહનઇ નહી તે પરમાર્થે અંધજ. તેહને ઉન્માર્ગે ચાલતા સ્યો દોષ ? કોઇ નહીં. એ ભાવ.

વળી અપવાદને વશે જે અભોગ તેથી ઉપનો જે જીવઘાત તેહને જીવરક્ષારૂપ જે, સંયમનો પરિણામ તેહનઇ અણુજાવાને હેતુપણિ પ્રશસ્તપણુ પામ્યાં સંજ્વલન કષાયરૂપ જે રાગદ્વેષ, તેહજ લોકની નિંદાને ગ્રહેતા હુઆ. એતલાભાવનું જણાવનારું તઉ જિમ લોકને વિષે કહિનારા પણિ-જઉઇ થયો ઉપસર્ગ તે સાધુને સહઇવો, તઉહે કિવારેકિં કોપ્યો સાધુ તે કોપવનારને હણે તિહા સાધુનો સ્યો અપરાધ ? તઉ સ્યુ ? કોપાવનારનોજ. એતલાજ વતી સંયત રાજાઇ કહિઉં 'છઈ-સંયત હું છું ભગવન્ બોલાવો મુઝને કુદ્ધ થઇ તેજે અણગાર તે બાલે નરની કોડિનિં. એ ઉત્તરા૦ પરમાર્થે તો રાગદ્વેષ અને અનાભોગજ જીવઘાતાદિ દૂષણ પ્રતિં, કરણપણિં કારણ ઉત્કૃષ્ટકારણપણિં. તિ છતે હુંતે કેવલ જે તદ્વંતનું અભિધાન તે તેહના કર્તાપણિં માનવું. એ સર્વેને જીવઘાતાદિને કરણની સામગ્રીમાહિં મિલવા-પણાથી. પણિ "સામગ્રી તે કાર્યની ઉપજાવનારી" એહવું સર્વસંમતપણિ કરી આશ્ચર્ય નહીં.

केवलिनः सतां प्राणातिपातादीनां भणने कोऽवर्णवादः ? इतिशङ्कापि परास्ता । एतद्वचनस्यैवावर्णवादरूप-त्वात्, अष्टादशदोषराहित्येन भणितेरसम्भवापत्तेश्च । तस्मादसतो दोषस्य सत्त्वेन भणनमदोषस्य दोषत्वेन भणनं चेत्युभयथापि तीर्थकृतामवर्णवाद एवेति तात्पर्यमितिगाथार्थः ॥ १९ ॥

अथ छद्मस्थसंयतस्यापि सावद्ययोगप्रत्याख्यानसाम्यात् जायमाना जीवघातादयोऽपि केवलिन इव कथं न सर्वोत्कृष्टा भवन्ति ? इति पराशङ्कामपाकुर्वन्नाह—

॥ एवं छउमत्थमुणी ण दोसवंतो हविज्ज कइआवि । जम्हा रागदोसा–णाभोगा संविभागपरा ॥२०॥

व्याख्या—एवम्–उक्तप्रकारेण केवलिवत् छद्मस्थमुनिः कदाचिदपि न दोषभाग् भवेत्–केवलि-वदुत्कृष्टहिंसादिदोषातिप्रसङ्गभाग् न भवेदित्यर्थः । तत्र हेतुमाह—यस्मात् कारणात्- रागद्वेषानाभोगा-स्त्रयोऽपि संविभागपराः । समिति सम्यग् विभागो–लभ्यांशो हिंसादिदोषाणां तस्मिन् पराः–समुत्सुकी-भूय लभ्यांशग्राहकाः संविभागपरा इत्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरेवम्–अनादिसिद्धसम्बन्धभागपि साम्प्रतं संयतीभूतोऽस्मत्स्वामी एकाक्येव हिंसादिदोषभाग् मा भूत्, विद्यमानानामस्माकं लज्जाहेतुत्वादित्यभि-प्रायेणैव भावतो जीवघातानृतभाषणादिदोषांशं तथा अनाभोगनिमित्तकद्रव्यजीवघातादिसमुत्थजनापवाद-मशुभकर्मबन्धं चानाभोग एव गृहीतवान् । अत एव अनाभोगवतः साधोः 'अहं जीवं हन्मि, मृषा भाषे' इत्यादिरूपेण भावतो जीवघाताद्यात्मकपरिणामो न भवति । यद्यपि द्रव्यतो जीवघातादिकं जनापवाद-

---

રહિતપણે કહેવાના અસંભવની પ્રાપ્તિથી. તે વતી અણછતા દોષને છતાંપણે કહેવું અને અદોષને દોષપણિં કહેવું એમ બિહું પ્રકારેં તીર્થંકરનો અવર્ણવાદ જ. એ તાત્પર્ય :–

ઇહાં કુપક્ષ તઉ 'કેવલીને દ્રવ્યથી જીવઘાત તે દૂષણ જ નહીં' એમ માનીનિ લિખ્યું છે જે 'કેવલીને દ્રવ્યથી જીવઘાત જે નથી માનતા, કેવલીનેં તેહજ અવર્ણવાદ' તે ઉન્મત્ત પ્રલાપ જાણવો. અને કિંહાએ 'દ્રવ્યથી જીવઘાત તે કેવલીને હુઇ' એહવું છે પણિ નહી, તો તેણિ અસંબદ્ધ એ સ્યું લખ્યું છે, તે વિચારવું :–એ ગાથાર્થ :

હિવેં છદ્મસ્થ સંયતીને પણિં સાવદ્યયોગનેં પચ્ચખ્ખાની સરિખાઈ પણાથી થાતા જીવઘાતાદિક તે કેવલીનીં પરેં કિમ ઉત્કૃષ્ટ ન હુઈ? એહની પરની આશંકા ટાલતો કહે છે—

ઇમ છદ્મસ્થ મુનિ તે દોષવંત ન હુઇ કિંવારે પણિ. જે માટિં રાગદ્વેષ અનેં અનાભોગ તે સંવિભાગનેં વિષેં તત્પર છે.

અર્થ :–ઇમ કહેં પ્રકારેં કેવલી પરેં છદ્મસ્થ યતી તે કિંવારે પણિં દોષનો ભજનાર ન હુઇ. કેવલીની પરેં હિંસાદિક દોષનો અતિપ્રસંગ દૂષણનો ભજનાર ન હુઈ એ અર્થ. તિંહાં હેતુ કહઇ છઇ–જે કારણથી રાગદ્વેષ અનેં અનાભોગ તે ત્રિણ્યે સંવિભાગતત્પર–સમ્યગ્ ભલો વિભાગ તે–લેવો ભાગ હિંસાદિદોષનો તેહનેં તત્પર–સમ્યગ્ પ્રકારેં ઉત્સુક થઇનેં લેવાયોગ્ય ભાગના ગ્રહનારા તે સંવિભાગપર એ અક્ષરમાત્રનો અર્થ.

પરમાર્થ તઉ એમ–અનાદિસિદ્ધ જે સંબંધ તેહનો ભજનાર પણિં હિંવડા સંયતી થયો અમ્હારો સ્વામી એકલોજ હિંસાદિક દોષનો ભજનાર મ થાઓ, છતાં અમ્હનેં લજ્જાના હેતુપણાથી,

संयतानां नातिचारहेतुरपि । तस्मात् केवलिनः क्षायिकभावोत्पन्नस्य संयमस्य नाशासम्भवेन तन्नाशकत्वाभोगपूर्वकजीवघातादेरप्यसम्भव एवेति गाथार्थः ॥ २० ॥

अथोक्तमेवार्थमागमानाबाधया समर्थयन्नाह—

॥ तेणं जे वावारा सावज्जत्तेण वण्णिआ समए । तेसिमिगोवि कईची केवलिणो णेव जिणभणिओ ॥

व्याख्या—येन कारणेन केवलिनः स्वल्पमपि प्राणातिपातादिकं परिणामेनोत्कृष्टमेव भवति, तेन कारणेन ये व्यापाराः—कायादिचेष्टारूपा जीववीर्यप्रभवक्रियाविशेषा इत्यर्थः, सावद्यत्वेन—पापकर्मबन्धहेतुत्वेन, समये—सिद्धान्ते पुद्गलालम्बनेन साधूनां कल्प्यमित्येवं हेतुहेतुमद्भावेन वर्णिताः—भणिताः । तेषां मध्ये कथञ्चिदपि एकोऽपि केवलिनो न जिनभणितः—अर्हदुपदिष्टो नास्त्येवेत्यर्थः । नहि क्वाप्यागमे यावदशक्यपरिहारेणाप्यमुकजीवस्य विराधना केवलिनोऽपि निजयोगजन्या भवतीति लेशतोऽप्युक्तमस्ति । आस्तामन्यत्, जैनप्रवचन एव प्रतीतमाधाकर्मादिकमिदं सावद्यमिति नामग्राहेण भणित्वा तत्प्रतिषेविता केवली न भवति, कथं तर्हि सर्वलोकगर्हणीयस्य विनाप्रयोजनापराधं जीवघातमृषाभाषणादेः प्रतिषेविता सम्भवति ? निजसाक्षात्कारविषयजीवघातस्य प्रतिषेवणं सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन परमसावद्यमिति सर्वजनसमक्षं स्वयमेव भणितत्वात् । अत एव 'णो इमं सावज्जं ति पन्नवेत्ता पडिसेविता भवती' तिलिङ्गतयोद्भावितेन प्रवचनवचसा निषिद्धमिति ।

આશ્રવ્ય દને સ્વેચ્છાઈ ક્રિયાવંતને જ્ઞાનપૂર્વકપણું અને દવ્યપણું એ બિહુને વિશેષથી. આવથી હિંસાદિક અંશનો ગ્રાહક જે અનાભોગ તે છતેંજ દવ્યથી હિંસાદિકને કહેવાપણાથી. તિમજ આગમની સાખિં હિંસાની ચઉ ભંગી દેખાડીજ. પૂછે છે—તઉ ઇમ આભોગની અપેક્ષાઈ અનાભોગજ ભણીં સંપજે. ઇમ જઉં. સ.ચું, કુચોકરપે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિથી. જિમ સાધુને જીવઘાતાદિક થાતેં અનાભોગજ ભણઉ. તેહના છાંડવાને વિષે તો આભોગજ. જે માટે 'એ જીવ' એહવું જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતાદિક તે સયતીને સમ્યક્ત્વ નાશને હેતુપણે કરી સંયમ નાશનો હેતુ. અનાભોગપૂર્વક તઉ અપ્રમત્તસંયતીને અતિચારનો હેતુપણિં જીવઘાતાદિક ન હુઈ. અતએવ "નદ્યુત્તરાદિકને વિષે જીવઘાતને સાધુને અનાભોગ જનિત માનવો. અને જે નદી ઉતરતાં જલજીવઘાત તે આભોગપૂર્વકજ" ઇમ ઉચ્છૃંખલે કિણહિં લિખ્યું છેં માટેં પ્રબંધે તે સર્વ મિથ્યા જાણિવું. અતએવ મિશ્ર અચિત જલની યતના ન કહી તેહના અપ્રત્યક્ષપણાથા " ઇત્યાદ્યોઘનિર્યુક્તિગત તે ઇમજ મિથેં. તે માટેં કેવલીને ક્ષાયિક ભાવે ઉત્પન્ન જે સંયમ તેહના નાશને અસંભવેં તેહનો નાશક જે આભોગપૂર્વક જીવઘાતાદિક તેહનો પણિ અસંભવજ. એ ગાથાનો અર્થઃ ॥૨૦॥

હવેં કહ્યો જે અર્થ તે આગમની અનાબાધાઈ સમર્થતો કહે છે—

તે કારણેં જે વ્યાપાર સાવદ્યપણિં વર્ણવ્યા સિદ્ધાંતને વિષે તે માહિલો એક સાવદ્ય વ્યાપાર કિમેં કેવલીને ન હુઇ જિનનઉ કહિઉ.

અર્થ :—જે કારણવતી કેવલીને સ્વલ્પપણિં પ્રાણાતિપાતાદિક પરિણામે ઉત્કૃષ્ટજ હુઇ. તેણેં કારણેં, યે વ્યાપાર–કાયાદિકના ચેષ્ટારૂપ જીવના વીર્યથી ઉપના ક્રિયા વિશેષ એ અર્થ. તે સપાપપણિં–કર્મબંધને હેતુપણિં સિદ્ધાંતને વિષે પુદ્ગલાલંબનથી સાધુને કલ્પનીય ઇણી રીતે હેતુ–હેતુમત્પણિં–

पापात्मा जीवघातादौ व्यसनी द्रष्टुमप्यकल्प्यः विना प्रयोजनमपराधं ज्ञात्वा जीवघातादौ प्रवर्तनादिंत्या-क्रोशदानपरायणा भवन्ति । वदन्ति च–कोऽस्य विश्वासं करोति, विनाप्रयोजनापराधं रागद्वेषमन्तरेणापि निश्शङ्कं जीवघाताद्यनुचितप्रवृत्तौ तन्निवारणहेतुप्रतीकाराभावात् । तेन धिगस्य ज्ञातृत्वं रागद्वेषराहित्यं चेत्येवंरूपेणानार्यजनस्यापि गर्हणीयो भवति ।

ननु प्रतीकाराभावः कथम् ? इति चेदुच्यते–पराभिप्रायेण केवली भणति–हे पापात्मन् ! हे देवानुप्रिय ! इत्यादियथादृष्टसम्बोधनपुरस्कारेणाऽहं त्वां व्यापादयिष्यामीति केवलज्ञानवता मयाऽवश्यभावित्वेनेत्थमेव दृष्टत्वादिति भणित्वा तथैव तद्व्यापादनप्रवृत्तः प्रतीकारासाध्यः एवेति पराभिप्रायेण सिद्ध्यति । तत्सिद्धौ च आस्तामन्यः, कुनृपोऽपि लोकापवादभीत्यालीकमपि परापराधमुद्भाव्यानुचितप्रवृत्तिभाग्भवति । केवली तु लोकापवादमवगणय्यानुचितप्रवृत्तौ तन्निवारणहेतुप्रतीकाराभावात् । एतेन केवलिनो द्रव्यत एव जीवघातादिकं भवतीति पराकूतमपि परास्तम्, भावतोऽपि जीवघातस्य दृष्टत्वेनाऽन्यथाकर्तुमशक्यत्वात् । किञ्च–विनापवादं जीवघाताद्याश्रवतावस्य स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वकत्वद्रव्यत्वयोर्विरोधात् । भावतो हिंसाद्यंशस्य ग्राहकेऽनाभोगे सत्येव द्रव्यतो हिंसादेर्वक्तुं शक्यत्वात् । तथैवागमसम्मता हिंसा-चतुर्भङ्गी दर्शितैव । नन्वेवमाभोगापेक्षयाऽनाभोग एव वरीयान् सम्पद्येतेति चेन् । सत्यम्, कथञ्चिदिष्टापत्तेः । यथा संयतस्य जीवघातादौ जायमानेऽनाभोग एव श्रेयान् । तत्परित्यागे चाभोग एव । यतोऽयं जान इत्येवमाभोगपूर्वकजीवघातादिः संयतानां सम्यक्त्वनाशहेतुत्वेन संयमनाशहेतुः । अनाभोगपूर्वकस्तु अप्रमत्त-

---

पणि ते अद्‌भुत ते जे अनाभोगादिके रहितपणिं केवली सर्वांशे ज्ञानवंतपणि जीवघातादिक करई, सामग्रीने अभावेपणि कार्य नीपजाववाना समर्थपणाथी. वली तेथी वलीजे अद्‌भुत जे केवलीने जीवरक्षादिक ते न संभवई, छद्मस्थ संयतीने जीवरक्षाना हेतुपणे मान्यो जे आभोग तेहनो जीवघात हेतुपणें परिणमवाथी. एहा सम्मति तो पूर्वे देखाडी छेंईज एतलाज वली लोकने विषे कहिनार पणि–प्रयोजन विना जाणी जीवघातने विषे प्रवर्त्यो देखी आश्चर्य ए पापी जीवघातादिकने विषे व्यसनी जोवापणिं अयुक्त, कार्य अने अपराध विना जाणीने जीवघातादिने विषे प्रवर्त्तनथी. इत्यादि गाली दानने विषे तत्पर थाई. वली कहे जे कोण एहनो विश्वास करे प्रयोजन अने अपराध विना रागद्वेष विना पणि निःशंक जीवघातादि अनुचित प्रवृत्तिने विषे तेहनः निवारणनो हेतु जे प्रतीकार तेहना अभावथी. ते कारणि धिग् हुओ एहनुं जाणपणु रागद्वेषरहितपणु. इणी रीतें- अनार्यजनने पणि निंदनीय हुई.

पूछे छें–प्रतीकारनो अभाव किम ? एहवुं जो ते उपरि कहीई छे–परने अभिप्रायें केवली कहें रे पापरूप ! अथवा हे सरल ! इत्यादि यथा दीठा जे संबोधन तत्पूर्वक. हुं तुजने हणीस केवलज्ञानवंतई मई अवश्यंभाविपणिं इमज दीठापणाथी. एहवु कहीने तिमज तेहनी हिंसाने विषे प्रवर्त्यो प्रतीकारने असाध्यज एहवुं परने अभिप्रायें सीझई. अने तेहवुं सिद्ध थये तो रहउ बीजउ. कुराजापणि लोकापवादने भयें मिथ्या ए अपराध प्रगट करी अनुचितप्रवृत्तिनउ भजनार हुई. केवली तउ लोकापवाद अवगणीने पणि अयोग्यप्रवृत्तिनो भजनार. ए अतिप्रसंग महादूषण जाणिवुं.

एतलु कहेने केवलीने द्रव्यथीज जीवघातादिक हुई. ए परनो भावपणिं टाल्यो. भावथी ए जीवघातने दीठापणे करी अन्यथा करिवाने अशक्यपणाथी. वली अपवाद विना जीवघातादिक

तत्प्रणेतुर्मृषाभाषित्वात् । यत्तु कचित् कदाचित् श्रुतव्यवहारमनपेक्ष्यैवागमव्यवहारिणः प्रवृत्तिः, तत् आगमव्यवहारस्य बलिष्ठत्वात् । बलिष्ठत्वं च श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव "आगमबलिआ समणा निग्गंथ"त्ति श्रुते भणितत्वात् न पुनरनुचितप्रवृत्तिहेतुत्वबुद्ध्या तत्परित्यागादेव । आगमव्यवहारस्य बलिष्ठत्वमपि श्रुतव्यवहारोचितप्रवृत्तिं परित्याज्यानुचितप्रवृत्तेरपि पुरुपविशेषं प्रत्यौचित्येन परिज्ञानाद् (त्याजनपूर्वकानुचितप्रवृत्तिमधिकृत्यैवा) वसातव्यम् । अन्यथा "न चरिज्ज वेससामंते बंभचेरवसाणुए" (दश० अ० ५) इत्यादिश्रुतव्यवहारस्याप्यनुचितप्रवृत्तिहेतुत्वबुद्धिप्रसक्तेः । तथाभूतं च श्रुतमुल्लङ्घ्यैव श्रीस्थूलभद्रशिष्यमधिकृत्य श्रीसम्भूतिविजयगुरोः प्रवर्त्तनात् । तेन सर्वेषामपि व्यवहाराणां श्रुतव्यवहारसम्मत्यैव प्रवृत्तिरवसातव्या । स्वस्य परेषां च यथार्थस्वरूपप्रकाशने प्रदीपस्येव श्रुतव्यवहारस्यैव सामर्थ्यात् । यत्तु श्रुतव्यवहारशुद्धस्याप्यनेषणीयत्वेनाभिधानं तच्छ्रुतव्यवहाराशुद्ध्यवस्थामधिकृत्यैवावसातव्यम् । यथा-'अयं साधुरुदायनो राजे'त्यत्र राजत्वमगृहीतश्रामण्यावस्थामपेक्ष्यैवेति पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ २१ ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेन पराशङ्कामुद्भाव्य दूषयितुं प्रथमं पराशङ्कामाह—

॥ जो भणइ केवलिणो अवस्सभावी असक्कपरिहारो । जीववहो जिअविसया दोसाभावाउ णो दोसो ॥

व्याख्या—यो भणति केवलिनोऽवश्यभावी अशक्यपरिहारः-अशक्यः परिहारो यस्य सोऽशक्यपरिहारः, एवंविधो जीवघातः-प्राणातिपातो भवति । स च दोषः अर्थाच्चारित्रस्य नो भवतीति । अत्र हेतुमाह-"दोषाभावाउ" त्ति द्वेषाभावात् । किंलक्षणात् ? जीवविषयात्, जीवो-हन्तव्यजीवः

અયુક્તતાની પ્રસંગથી. વલી સ્વાયત્ત ક્રિયાવર્તને જ્ઞાનપૂર્વકપ્રવૃત્તિ છતે અભિપ્રાયના અભાવને તું જ કહેવા સમર્થ. બીજો કો નહીં, પ્રકટ બાધથી, શ્રુતવ્યવહારેં શુદ્ધપણિં અનેષણીય જિમતો કેવલી સાવદ્યનો સેવનાર હુસે ઇમ ન શંકવું. સર્વે વ્યવહારને જિનાજ્ઞારૂપપણે કરી શ્રુતવ્યવહારને સાવદ્યપણાના અભાવથી. તેહની શુદ્ધિ આણવાનઈ નિરવદ્યપણાથી.

એ ભાવ-જિમ અપ્રમત્તસંયતી જીવહિંસાઇ પણિં અહિંસક 'અવધક તે' ઓઘનિર્યુક્તિના વચનથી. અનાભોગ છતાં અપ્રમત્તપણાઇનઈ તેહવા માહાત્મ્યથી. જિમ વલી ઉપશાંત વીતરાગ તે મોહનીયસત્તાઇં ઉપનઇં જીવઘાત છતાંઇ પણિ કેવલીની પરિં વીતરાગ તે ઉત્સૂત્રચારી નહીં. મોહનીયના ઉદયના અભાવનઈં તેહવા માહાત્મ્યથી. તિમ શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિના-માહાત્મ્યથી અનેષણીયપણિં બીજા એષણીયની પરિં એષણીયજ. તઉ કિંહાથી સપાપસેવનારપણાનો ગંધપણિ. અન્યથા જિનાજ્ઞાને સાવદ્યપણાની પ્રાપ્તિઇં તેહના પ્રરૂપ્યા પ્રવચનેં અણઆદરના પ્રસંગથી. સપાપસેવીપણિં તે પ્રરૂપનારને મૃષાભાષીપણાથી.

અને જે તઉ કિંહાઇક કિંવારેકિં શ્રુતવ્યવહારને અનપેક્ષાનેંજ આગમવ્યવહારીની પ્રવૃત્તિ તે આગમવ્યવહારને બલિષ્ઠપણા થિકુ. બલિષ્ઠપણું તે શ્રુતવ્યવહારના સમ્મતિથીજ 'આગમબલિઆ શ્રમણ-નિર્ગ્રંથ' એહવું શ્રુતનેં વિષે કહ્યાથી. પણિ અનુચિત પ્રવૃત્તિના હેતુપણાની બુદ્ધિ તેહના પરિત્યાગથી નહિં. આગમવ્યવહારનઇં બલિષ્ઠપણું તે શ્રુતવ્યવહારની યોગ્ય જે પ્રવૃત્તિ તેહને છંડાવવાપૂર્વક અયુક્તપ્રવૃત્તિ ઉદ્દેશીને જાણવું. ઇમ ન માનીઇં તઉ 'ગણિકાગૃહે ન જાઇ બ્રહ્મચર્યનો પાલનાર' ઇત્યાદિક જે

यत्तु श्रुतव्यवहारशुद्ध्या छद्मस्थसंयतानीतमनेषणीयमपि केवली भुङ्क्ते, तद् 'इदं सावद्य'-मिति भणितेरभावान्न वचनविरोधः। यदि च तदनेषणीयं कथञ्चित्कदाचिदपि केवलिना भुक्तमिति छद्मस्थज्ञानगोचरीभवेत् तर्हि केवली न भुङ्क्त एव, केवल्यपेक्षया श्रुतव्यवहारशुद्धेरेवाभावात्, अशुद्ध-मिति ज्ञात्वापि केवलिना भुक्तमिति छद्मस्थेन ज्ञातत्वात्। अत एव रक्तातिसारोपशमनार्थं रेवतीश्राविका-कृतकूष्माण्डपाको भगवता श्रीमहावीरेण प्रतिषिद्धः। कदाचित् साधुना श्रुतव्यवहारशुद्ध्यानीतोऽपि रेवती तु जानात्येव यद्भगवता श्रीमहावीरेण ज्ञात्वैव भुक्त इति छद्मस्थज्ञानगोचरत्वेन श्रुतव्यवहारभङ्ग एवेति रहस्यम्। एतेन केवलिनोऽभिप्रायाभावात् जीवघातादौ सत्यपि न दोष इति पराशङ्काऽपि परास्ता, रेवतीकृतकूष्माण्डपाकपरित्यागानुपपत्तिप्रसक्तेः। किञ्च-स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वक-प्रवृत्तौ अभिप्रायाभावं भवानेव वक्तुं समर्थः, नापरोऽध्यक्षबाधात्। न च श्रुतव्यवहारशुद्धमप्यनेषणीयं भुञ्जानः केवली सावद्यप्रतिषेवी भविष्यतीति शङ्कनीयम्। सर्वेषामपि व्यवहाराणां जिनाज्ञारूपत्वेन श्रुतव्यवहारस्य सावद्यत्वाभावात्, तच्छुद्ध्यानीतस्य निरवद्यत्वात्।

अयं भावः—यथा अप्रमत्तसंयतो जीववधेऽप्यवधकः, 'अवहगो सो उ' त्ति ओघनिर्युक्ति-वचनात्, अनाभोगे सत्यप्रमत्ततायास्तथामाहात्म्यात्। यथा चोपशान्तवीतरागो मोहसत्तामात्रहेतुके सत्यपि जीवघाते केवलिवद्वीतरागो नोत्सूत्रचारी च, मोहनीयानुदयस्य तथामाहात्म्यात्। तथा श्रुत-व्यवहारशुद्धेर्माहात्म्यात् अनेषणीयमपि इतरैषणीयवदेषणीयवमेवेति कुतः सावद्यप्रतिषेवित्वगन्धोऽपि। अन्यथा जिनाज्ञाया एव सावद्यत्वापत्त्या तत्प्रणीतस्य प्रवचनस्यानुपादेयताप्रसक्तेः, सावद्यप्रतिषेवित्वेन

કાર્ય-કારણપણિ વર્ણવ્યા, તે સપાપ વ્યાપાર મધ્યે કિમે એટે પણિં 'તીર્થંકર' કેવલીને ન કહિઉ. તીર્થંકરે નથી જ કહ્યો. એ અર્થ. કિહાએ આગમને વિષે યાવત્ અશક્યપરિહારે પણિં અમુકા જીવની વિરાધના કેવલિને પણિં પોતાના યોગથી ઉપની હુઇ. એહવું લેશથી પણિં કહિઉં છે નહી.

રહો બીજુ. જૈનપ્રવચનને વિષેજ પ્રસિદ્ધ જે આધાકર્માદિક તે 'એ સાવદ્ય એહવું' નામ ગ્રહણેં કરીને તેહના સેવનાર કેવલી ન હુઇ. કિમ તો સર્વલોકને ગર્હણીય અને પ્રયોજન અપરાધ વિના જે જીવઘાત-મૃષાભાષણાદિકનો સેવનાર સંભવઇ ? પોતાના સાક્ષાત્ જ્ઞાનનો વિષય જે જીવઘાત તેહનું સેવવું તે સમ્યક્ત્વાદિ નાશને હેતુપણિં કરી પરમસાવદ્ય એહવુ સર્વજનની આગલિં પોતેજ કહ્યાપણાથી. એતલાજ વતી એ સાવદ્ય એહવું પ્રરૂપી પ્રતિસેવનારે ન હુઇ. એહવું લિંગ પણે ઉદ્ભાવ્યુ પ્રવ્ચનવચને નિષિદ્ધતે. અને જે શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિં છદ્મસ્થસયતીઇં આણ્યો અનેષણીયપણિં કેવલી ભોજન કરઇં, તે સાવદ્ય એહવા કહ્યાના અભાવથી, ન વચનનો વિરોધ. જઉ તે અનેષણીય કિણિંકે પ્રકારે કિવારિં પણિં કેવલીઇં વાવર્યું એહવું છદ્મસ્થના જ્ઞાનને વિષય થાઇં, તઉ કેવલી ન જિમઇજ. કેવલીની અપેક્ષાઇં શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિના અભાવથી જ. અશુદ્ધ એહવું જાણીને કેવલીઇં જિમ્યુ એહવું જાણ્યાપણાથી.

એતલાજ વતી રક્તાતિસાર ઉપશમાવવાને અર્થેં રેવતીઇં કર્યો જે કોહલાપાકને ભગવંત શ્રી મહાવીરે નિષેધ્યો. કદાચિત્ સાધુઇં શ્રુતવ્યવહારની શુદ્ધિં આણ્યો પણિં રેવતી તો જાણિ જ જે ભગવંત શ્રીમહાવીરે જાણીનેંજ વાવર્યો, સાધુઇં જાણીને જિમ્યુ એહવું છદ્મસ્થના જ્ઞાનના ગોચરપણિં કરી શ્રુતવ્યવહારનઉ ભંગજ એ રહસ્ય. એતલે કહેવેં કરી કેવલીને અભિપ્રાયના અભાવથી જીવઘાતાદિ છતેં પણિં દોષ નહીં. એહવે પરની આશંકા ટાલી. રેવતીઇં કર્યો જે કૂષ્માડપાક તેહના પરિત્યાગની

॥ तेणं सम्मविआरे केवलिणो गयणकुसुमजीववहो । ता कहमवस्सभावि-ववहारो होइ णिव्विसओ ॥

व्याख्या—येन कारणेन अर्हन् मृषाभाषी असर्वज्ञो वा सम्पद्येत, तेन सम्यग्विचारे-जैनागमपरतन्त्रपर्यालोचने, न पुनः स्थूलदृशा निजमतिकल्पनया, तस्याश्च धर्मव्याघातहेतुत्वात् । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—सूक्ष्मबुद्ध्या सदा ज्ञेयो धर्मो धर्मार्थिभिर्नरैः । अन्यथा धर्मबुद्ध्यैव तद्विघातः प्रसज्यते ॥ १ ॥ इत्यष्टके (अ० २१, श्लो. १.) केवलिनो गगनकुसुमवज्जीववधोऽत्यन्तासन्नेवेत्यर्थः । यदीति गम्यम् । तर्हि कथमवश्यभाविव्यवहारः-अवश्यभावीति व्यवहारः-शब्दप्रयोगः अवश्यभाविव्यवहारः । तत्र विशेषणद्वारा हेतुमाह-यतः स किंलक्षणः ? निर्विषयः-अत्यन्तासत्त्वेन विषयाभावात् । यथा गगनकुसुमं सुरभीति व्यवहारो निर्विषयः, तथा केवलियोगजन्यो जीवघात इति व्यवहारो निर्विषयः । किञ्च-घातिकर्मक्षयोपशमावाप्तजलचारणादिनानालब्धिमतां साधूनां नदीसमुद्रादिजल-ज्वलनशिखा-पवन-वनस्पति-पत्र-पुष्प-फलादिकमवलम्ब्य यदृच्छया गमनागमनादिक्रियापरायणानामपि जलजीवादिविराधना न भवति, यदागमः—

'खीरासव-महुआसव-संभिन्नसोअकुट्ठबुद्धी अ । चारण-विउव्वि-पयाणुसारिणो साहुणो सव्वे ॥ १ ॥ इति चतुःशरणप्रकीर्णके, (गा० ३४) वृत्त्येकदेशो यथा-चारणेत्यादि यावत् केचित्

અર્થ : તે પૂર્વે હિવડા કહ્યું તે યુક્તિરહિત. આગમને વિષે અણકહિઉં પણિ જો યુક્તિ મિલતું હુંય તો આદરેવા યેગ્યજ આગમોક્ત હુંય તે આગમે જાણવું યુક્તિગમ્ય તે યુક્તિ-જાણવું. તિંહા હેતુ કહે છે. જે માટે તે કેવલીને યોગે જીવનો જીવઘાત તે અરિહંત શ્રીમહાવીરે દીઠો, હુતે અવધારણનો અર્થ બોલે, એતલે દીઠો જ, કેવલજ્ઞાનરૂપલોચને એનલું બાહિરથી જાણવું. અથવા ન દીઠો, અવસ્યે થાનાર વસ્તુને વિષે જ્ઞાનના પ્રસારના અભાવથી ન દીઠો એ અર્થ; તિહાં પ્રથમ વિકલ્પે, જો દીઠો તો અરિહંત મૃષાભાષી થાઇ. જે માટે કેવલીને પોતાને યોગે ઉત્પન્ન જીવઘાત પ્રતિ દેખીને પણિ; સાતે ચિહ્ને કેવલી જાણીઇ. તે કિમ ? પ્રાણનો અતિપાતયિતા-હણનાર ન હુઇ ઇત્યાદિ યાવત્ છેહડે જેહવું બોલે તેહવું કરે ઇત્યાદિરૂપે કેવલીના સ્વરૂપના પરિજ્ઞાનને અર્થે લિંગપ્રતે કહતો હુઓ. બીજે પક્ષે; ન દીઠો જો, તઓ અરિહંત સર્વજ્ઞ ન હુઇ. અવસ્યંભાવિપણિ થાતો જીવઘાત ન દીઠો છે. જિનેન્દ્રની અપેક્ષાઇ તુજ કાહિઓ. જે તેં જ દીઠો. એ ગાથાનો અર્થ : ॥ ૨૩ ॥

હિવે કહ્યા જે અતિપ્રસંગરૂપ જે દોષ બિં તેણે ઇહાં રહ્યું નીપનું તે, કહે છે—

તે વતી સમ્યગ્ વિચારે કેવલી ગગનફૂલ સરીખો જીવવધ. તો કિમ અવશ્યંભાવી વ્યવહાર હુઇ નિર્વિષય.

વૃત્તિનો અર્થ :—યેણિ કારણે અરિહંત મિથ્યાભાષી અથવા અસર્વજ્ઞ થાઇ તે વતી સમ્યગ્ વિચારઇ જૈનના આગમને વશે વિચારણાઇ, પણિ સ્થૂલદષ્ટિ પોતાની મતિકલ્પનાઇ નહીં. તે મતિકલ્પનાને ધર્મવ્યાઘાતના હેતુપણાંથી. જે માટે હરિભદ્રસૂરિ કહે છે-સૂક્ષ્મબુદ્ધિ સદા જાણિવો. ધર્મ ધર્માર્થી પરે: ઇમ નહીં તો સ્થૂલબુદ્ધિ તે ધર્મનો વિઘાત હુઇ. એ અષ્ટકગ્રંથને વિષે. કેવલીને આકાશની ફૂલનીપરે જીવવધ તે અત્યંત અણછતઉજ એ અર્થ. જઉ એતલો અર્થગમ્ય, તઉ અવસ્યંભાવિ વ્યવહાર અવસ્યથાનાર એહવો શબ્દનો પ્રયોગ તે કિમ ? તિહાં વિશેષણદ્વારાઇ હેતુ કહે છે-તે કેહવો ? વિષયરહિત અત્યંત અણછતા પણિં કરી વિષયના અભાવથી, જિમ ગગનનું ફૂલ સુગંધી એ વ્યવહાર વિષયરહિત, તિમ કેવલીના યોગથી ઊપનો જીવઘાત તે વ્યવહારપણિ વિષયરહિત જાણિવો.

स विषयो यस्य स तथा तस्मात्, हन्तव्यजीवविषयकद्वेषाभावादित्यर्थः । दोषोऽशुभकर्मबन्धलक्षणो न भवतीति पराशङ्कोद्भावितेति गाथार्थः ॥ २२ ॥

अथ तन्निराकरणमाह—

॥ तं णो जुत्तं जं सो अरिहा दिट्ठो हु अहव णो दिट्ठो । पढमंमि मुसावाई बीए अरिहा ण सव्वन्नू ॥

व्याख्या— तद्-अनन्तरोक्तम्, न युक्तं-युक्तिरहितम्, आगमानुक्तमपि यद्युक्तिसङ्गतं तदुपादेयमेव । यदुक्तम्—आगमिअमागमेणं जुत्तिगम्मं तु जुत्तीए' त्ति पञ्चवस्तुके । तत्र हेतुमाह—"जं सो" त्ति, यद्-यस्मात् स केवलियोगजन्यो जीवघातः अर्हता श्रीमहावीरेण दृष्टो, हुरवधारणे, दृष्ट एव केवलज्ञानचक्षुषेति गम्यम् । अथवा न दृष्टः—अवश्यभाविवस्तुनि ज्ञानप्रसराभावान्न दृष्ट इत्यर्थः । तत्र प्रथमे विकल्पे, यदि दृष्टस्तर्हि अर्हन् मृषाभाषी सम्पद्येत । यतः केवलिनो निजयोगजन्यं जीवघातं दृष्ट्वापि 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादि यावत् 'जहावाई तहाकारी आवि भवती'त्यादिरूपेण केवलिनः स्वरूपपरिज्ञानाय लिङ्गानि निरूपितवान् । द्वितीये, न दृष्टश्चेत्तर्हि अर्हन् सर्वज्ञो न भवेत् । अवश्यभावित्वेन जायमानो जीवघातो न दृष्टः, दृष्टश्च भवतैवेति जिनेन्द्रापेक्षया भवानेव वृक्ष इति गाथार्थः ॥ २३ ॥

अथोक्तातिप्रसङ्गदोषद्वयेन प्रकृते किं सम्पन्नम्? इत्याह—

श्रुतव्यवहार तेहने पणि अनुचित प्रवृत्तिना हेतुपणानी बुद्धिना प्रसंगथी. तेहवुं श्रुत उल्लंघीने श्री स्थूलभद्रशिष्य उद्देशीनइं श्रीसंभूतिविजयगुरुने प्रवर्तनथी. ते वती सर्वे व्यवहारने श्रुतव्यवहारनी समाप्तथीज प्रवृत्ति ते जाणवी. पोताना अनइं परना शुद्धस्वरूप प्रकाशनने विषे प्रदीपनी परे श्रुतव्यवहारने ज समर्थपणाथी. अने श्रुतव्यवहारे शुद्धने पणि अनेषणियपणिं अभिधान ते श्रुतव्यवहारनी अशुद्धिनी अवस्था उद्देशीने जाणवुं. जिम ए साधु उदयन राजा, इंहा राजापणुं ते अणुग्रही श्रमणपणानी अवस्था अपेक्षनइंज. एहवुं विचारवुं. ए गाथानो अर्थ. ॥२१॥

हिवे सिंहाना अवलोकनने न्याये परनी आशंका प्रकट करीने ते दूषवाने पहिली परनी आशंका कहइ छइ.

जे कहे छे - केवलीने अवश्यभावी ते अशक्यपरिहार जीववध हुइं. जीवविषयइआ द्वेषना अभावथी. ते दोष न कहीइं.

गाथार्थ :—जे कहे छे- केवलीने अवश्यं थनार ते, नथी छांडवायोग्य परिहार जेहनो ते अशक्यपरिहार, एहवो प्राणातिपात ते, हुइं. अने ते दोष, अर्थथी चारित्रनो न हुइं. इहां हेतु कहे छे-द्वेषना अभावथी. केहवा? हणवा योग्य जे जीव ते विषय छे जेहनो एनले हणवा योग्य जे जीव ते विषयीओ अभावथी. ए अर्थ : दोष अशुभकर्मनो बंधरूप न हुइ. ए परनी आशंका प्रगट करी. ए गाथानो अर्थ. ॥२२॥

हिवे तेहनुं निराकरण कहे छे—

ते आशंका युक्त नहीं जे मरि ते अरिहंते दीठा अथवा न दीठा । प्रथमपक्षे तो मृषावादी, बीजे अरिहंत सर्वज्ञ न थाइ.

अत्रानुत्तरचरणभणनेन आश्रवमात्रनिरोधपूर्वकसर्वसंवरात्मिका क्षायिकलब्धिरुपदर्शिता। तेन जीवरक्षादिहेतवो लब्धयः सर्वा अपि अनुत्तरचरणेऽन्तर्भूताः, अन्यथा अनुत्तरचरणासम्भवात्। एवं केवलिविशेषस्य तीर्थङ्करस्य चतुस्त्रिंशदतिशयादयोऽपि भवन्ति। परं ता लब्धयो यथासम्भवं नामादिकर्मक्षयोपशमजन्या अपि भाव्याः। तथा क्षायिक्योऽपि लब्धयः प्रवचने भणिताः। तथाहि—कर्मोदयक्षयक्षयोपशमसव्यपेक्षाः प्राणिनां लब्धयो भवन्तीति श्री आ० नि० वृ०। तेन कारणवैचित्र्यात् लब्धीनामपि वैचित्र्यमेव। तत्र यद्यपि लब्धिमात्रस्य मनुजादिगतीन्द्रियमनोव्यापारसव्यपेक्षत्वेन नामकर्मोदयक्षयोपशमहेतुकत्वमस्त्येव, तथापि विशेषमधिकृत्य काश्चन कर्मोदयलभ्याः क्षीराश्रवादयः, काश्चन कर्मक्षयलभ्याः अनुत्तरज्ञानादयः, काश्चन कर्मणः क्षयलभ्याः क्षयोपशमलभ्याश्च चारणाद्यं इत्यादि स्वबुद्ध्या परिभाव्यम्। तत्रापि कर्मणः उदयक्षयोपशमलभ्यानां लब्धीनां नाम्ना साम्येऽपि परस्परं नानाभेदभिन्नत्वं, तत्कारणयोः कर्मोदयक्षयोपशमयोः प्रतिप्राणिनं भिन्नत्वात्। कर्मक्षयलभ्यानां त्वेकत्वमेव, तत्कारणस्य कर्मक्षयस्य वैचित्र्याभावात्। 'खयंमि अविगप्पमाहंसु' त्ति वचनात्। तत्र क्षायिकलब्धीनां ज्ञानादीनां प्रयुञ्जना न भवति, तासामनवरतमेकस्वभावेनैव सर्वकालीनत्वात्। तासां च फलवत्त्वमपि तथैव, तदितराणां तु कादाचित्कत्वेन फलवत्त्वात् प्रयुञ्जनेति विशेषो बोध्यः। तेन लब्ध्युपजीवनं छद्मस्थेष्वपि प्रमत्तानामेव भवति, उपजीवनस्यापवादिकत्वात्। छद्मस्थलब्धीनां तु मनःपर्यायज्ञानपर्यन्तानां क्षायिकत्वाभावेनोपजीव्यत्वात्, क्षायिकलब्धीनां तु ततो वैलक्षण्यमिति सर्वसम्मतम्। तस्मात् केवलज्ञान-

---

क्षयथी, इहां अनुत्तरचारित्रने कहईवे प्राणातिपातादिक जे आश्रवमात्रनो निरोधपूर्वक सर्वसंवररूप क्षायिकलब्धि देखाडी. ते वती जीवरक्षादिनाहेतु लब्धि ते सर्व अनुत्तर चारित्रने विषे अंतर्भाव पामी, इम नहीं तो उत्कृष्ट चारित्रना असंभवथी.

इम केवलीविशेष जे तीर्थंकर तेहनई चउतीस अतिशयादिक हुइ पणि ते लब्धि जिम संभवइ तिम नामादिककर्मनई क्षयई उपशमइजन्य पणि हुंइ, तिमज क्षायिकपणि प्रवचननई विषे कही छइ, ते किम? कर्मनो उदय क्षय अनई क्षयोपशम तेहनई अपेक्षीनई प्राणीनई लब्धि होइ, ते वती कारणना विचित्रपणाथी 'लब्धिनुं' पणि विचित्रपणुं ज, तिहां जउइ लब्धिमात्रनई, मनुष्यादिनी गति इंद्रिय अने मननो व्यापार तेहने सव्यपेक्षपणे नामकर्मनो उदय क्षय अने क्षयोपशम ते जनितपणुं छईज, तउहे पणि विशेष आसिरी केतलीएक कर्मोदये पामवा योग्य क्षीराश्रवादिक, केतलीएक कर्मने क्षये लभ्य अनुत्तर ज्ञानादिक, केतलीएक कर्मने क्षये प्राप्य अने क्षयोपशमे प्राप्य जंघाचारणादिक इत्यादि पोतानी बुद्धिं विचारवुं.

तिहांपणि कर्मने उदये क्षयोपशमे पामवा योग्य जे लब्धि तेहने नामने सरीखाइपणि माहोमाहिं अनेक भेदे भिन्नपणु. तेहना कारण जे कर्मनो उदय अने क्षयोपशम तेहने प्राणि प्राणि प्रति जूजूआपणाथी, कर्मने क्षये प्राप्यने तो एकपणुंज, तेहनुं कारण जे कर्मक्षय तेहने विचित्रपणाना अभावथी. 'क्षयने विषे विकल्प नही ए कहेवुं कह्युं छे.' ए वचनथी. तिहां क्षायिकलब्धि जे ज्ञानादिक तेहनी प्रयुंजना न हुंइ, तेहने निरंतर एक स्वभावे करी सर्वकाले सदशपणाथी. तेहने फलवंतपणुं पणि तिमज. तेथी बीजी लब्धिने तो कदाचिदुत्पन्न पणि करी फलवंतपणाथी प्रयुंजना एतलो विशेष जाणिवो, ते वती लब्धिनुं उपजीवन ते छद्मस्थमांहि पणि प्रमत्तनेज हुई. छद्मस्थनी लब्धिये मनःपर्यवज्ञान पर्यंत उपजीवन जे प्रयुंजना तेहने अपवादथी जनितपणाथी,

पुष्पफलपत्रहिमवदादिगिरिश्रेणिअग्निशिखानीहारावश्यायमेघवारिधारामर्कटतन्तुज्योतीरश्मिपवनाद्यालम्बनगतिपरिणामकुशलाः, तथा वापीनद्यादिजले तज्जीवानविराधयन्तो भूमाविव पादोत्क्षेपनिक्षेपकुशला जलचारणा इत्यादि । कथं तर्हि घातिकर्मक्षयावाप्तलब्धिभाजः केवलिनो जीवविराधनासम्भवः, एकस्या अपि क्षायिकलब्धेः सर्वक्षायोपशमिकलब्ध्यात्मकत्वेन क्षायोपशमिकलब्धिसाध्यस्य जीवरक्षादिकार्यमात्रस्य साधकत्वात् । नहि नानाभेदभिन्नैः मत्यादिज्ञानैर्व्यवसितानां पदार्थानामेकेन केवलज्ञानेन व्यवसायोऽशक्यः । एतेन लब्धीनां क्षायोपशमिकत्वेन केवलिनो लब्धयो न भविष्यन्तीति शङ्काऽपि परास्ता । केवलिनोऽपि लब्धिमत्त्वात्, लब्धीनामपि क्षायिकत्वाच्च । तथाहि—"चारणआसीविसकेवली अ मणणाणिणो अ पुव्वधरा" इत्यादि श्रीआवश्यकनि० (गा० ७०) एतद्वृत्तौ-केवलिनः प्रसिद्धा इति व्याख्यातम् । तेन तस्य क्षायिक्यो लब्धयोऽनुत्तरज्ञानादयः पञ्च प्रतीताः । यदागमः—" केवलीस्स णं पंच अणुत्तरा पं० तं०-अणुत्तरे णाणे १ अणुत्तरे दंसणे २ अणुत्तरे चरित्ते ३ अणुत्तरे तवे ४ अणुत्तरे वीरिए ५" त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ४१०) वृत्तिर्यथा-तथा न सन्ति उत्तराणि-प्रधानानि येभ्यस्तान्यनुत्तराणि, यथास्वं सर्वथावरणक्षयात् । तत्राद्ये ज्ञानदर्शनावरणक्षयाद् तदनन्तरे मोहक्षयाच्चपसश्चारित्रभेदत्वात् तपश्च केवलिनामनुत्तरं शैलेश्यवस्थायां शुक्लध्यानभेदस्वरूपं ध्यानस्याभ्यन्तरतपोभेदत्वात्, वीर्यं तु वीर्यान्तरायक्षयादिति ।

વળી ઘાતિઆકર્મના ક્ષયોપશમથી પામી જે જલચારણાદિ વિવિધ લબ્ધિવંત સાધુને નદી સમુદ્રાદિકના જલ અગ્નિની શિખા વૃક્ષ વનસ્પતિનાં પત્ર પુષ્પ ફલાદિક અવલંબીને પોતાની ઇચ્છાઈ ગમન આગમનાદિને વિષે પરાયણ એહવાને પણિં જલજીવાદિકની વિરાધના ન હુઇ, જે માટે ચતુઃશરણપ્રકીર્ણકે બોલ્યે છે. ક્ષીરાશ્રવ મધ્વાશ્રવ સંભિન્નશ્રોતાઃ કુષ્ઠબુદ્ધિ ચારણ જંઘાચારણાદિક વૈક્રિયપદાનુસાર ઇત્યાદિ લબ્ધિવંત સાધુ સર્વ. ' ચારણ ' ઇત્યાદિથી યાવત્, કેતલાએક સાધુ તઉ ફૂલ, પત્ર, ફલ, હિમવંતાદિક પર્વતની શ્રેણિ, અગ્નિની શિખા, હિમ, ઠાર, મેઘની વારિની ધારા, તંતુઆનું, જ્યોતિના રશ્મિ-કિરણ, પવનાદિકનાં આલંબી ગતિને પરિણામે કુશલ, વળી વાપી નદી દિના જલને વિષે તે જીવને અણવિરાધતાં હુતાં ભૂમિનીપરે પાદનો ઊપાડવું થાપવું તેહને વિષે કુશલ જલ ચારણ ઇત્યાદિ, કિમ તઉ કેવલીને ઘાતીઆંકર્મને ક્ષયે પામી જે લબ્ધિ તે વંતને જીવવિરાધના સંભવઇ, એકજ ક્ષાયિકલબ્ધિનઈ સર્વ ક્ષાયોપશમિકલબ્ધિરૂપપણે કરી ક્ષાયોપશમિકલબ્ધિં સાધ્ય જે જીવરક્ષાદિક કાર્યમાત્ર, તેહને સાધકપણાથી, નાનાભેદે ભિન્ન જે મત્યાદિકજ્ઞાન તેણિં જાણ્યા જે પદાર્થ તેહનો એકે કેવલજ્ઞાને જાણવું. તે અસમર્થ, એહવું તો નહિં. એતલે કહેવે કરી લબ્ધિને ક્ષાયોપશમિકપણિં કરી કેવલીનઈં લબ્ધિ તે નહીં હુઈ, એ શંકા તે ટાલી, કેવલીનઇ પણિ લબ્ધિવંતપણાથી, લબ્ધિને પણિં ક્ષાયિકપણાથી.

તે કહઈ છઇ-જંઘાચારણાદિક-આશીવિષ-કેવલી-મનઃપર્યવજ્ઞાની-પૂર્વધર, એહની વૃત્તિને વિષે-કેવલી તઓ પ્રસિદ્ધ. એહવું વખાણ્યું છે. તે વતી તેહને ક્ષાયિકલબ્ધિ અનુત્તર જ્ઞાનાદિક પાચ પ્રસિદ્ધ, પાંચવસ્તુ કેવલીને સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રરૂપી. તે કિમ, સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન, સર્વોત્તમ દર્શન, સર્વોત્તમ ચારિત્ર, સર્વોત્તમ તપ અને સર્વોત્તમ આત્મશક્તિ, એહની વૃત્તિ કહઈ છઈ-તિમ નથી ઉત્તર-પ્રધાન જેથી. જિમ પોતઈ સર્વ પ્રકારઇ આવરણના ક્ષયથી. તિહાં પ્રથમ બિ તે જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણના ક્ષયથી, તે પછી ચારિત્રમોહના ક્ષયથી, જે માટે તપને ચારિત્રના ભેદપણાથી. તપ તો કેવલીને ઉત્કૃષ્ટ તે શૈલેશ્યવસ્થાને વિષે શુક્લધ્યાનને વિષે શુક્લધ્યાન ભેદસ્વરૂપ, ધ્યાનને અભ્યંતર તપના ભેદપણાથી, વીર્ય તઉ વીર્યાંતરાયના

सम्भवन्निव नपुंसकस्तीर्थंकरः सम्भवति, सर्वथा असम्भवित्वात्। एवं पुरुषस्तीर्थकृदवश्यभावीति व्यपदेश-विषयो न भवति, प्रायः सम्भविसम्भवित्वात्। तस्मात् प्रायोऽसम्भवि सम्भवत्येव अवश्यभावीतिव्यवहारो निरवद्यः। अत एव जमालिनिमित्तकनिह्नवमार्गोत्पत्तिरवश्यभाविनीति प्रवचने प्रतीतिः। तीर्थंकरकरदीक्षितशिष्यान्निह्नवमार्गोत्पत्तेः प्रायोऽसम्भविसम्भवात्। एवं यतनया प्रवर्तमानस्याप्रमत्तसंयतस्य कायादिव्यापाराज्जायमानश्छद्मस्थगम्यो जीवघातोऽवश्यभावित्वेन वक्तव्याहः, प्रायोऽसम्भविसम्भवात्। तथा प्रवचने प्रयोगोऽपि—

"से अभिक्कममाणे पडिक्कममाणे संकुचमाणे पसारेमाणे विणियट्टमाणे संपलिज्जमाणे एगया गुणसमिअस्स रीअओ कायसंफासं समणुचिन्ना एगइया पाणा उद्दायंति इहलोगे" इत्यादि श्रीआचाराङ्गलोक(विजया)साराध्ययने चतुर्थोद्देशके (सू० १५९) एतद्वृत्तिर्यथा-'स भिक्षुः सदा गुर्वादेशविधायी एतद्व्यापारवान् भवति, तद्यथा-अभिक्रामन्-गच्छन्, प्रतिक्रामन्-निवर्त्तमानः, सङ्कुचन् हस्तपादादिसङ्कोचनतः, प्रसारयन्-हस्तपादादीनवयवान्, विनिवर्त्तमानः समस्ताशुभव्यापारात्, सम्यग् परि:-समन्तात् हस्तपादादीनवयवान् तन्निक्षेपस्थानानि वा रजोहरणादिना मृजन् गुरुकुलवासे वसेदिति सर्वत्र सम्बन्धनीयम्। तत्र निविष्टस्य विधिः-भूम्यामेकमूरुं व्यवस्थाप्य, द्वितीयमुत्क्षिप्य तिष्ठेत्, निश्चलस्थानाऽसहिष्णुतया भूमिं प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य च कुक्कुटीविजृम्भितदृष्टान्तेन सङ्कोचयेत् प्रसारयेद्वा, स्वपन्नपि मयूरवत्स्वपिति, स किल अन्यसत्त्वभयादेकपार्श्वशायी सचेतनश्च स्वपिति, निरीक्ष्य च परिवर्त्तनादिकाः क्रिया विधत्ते इत्येवमादि (विधिः) सम्परिमृजन् सर्वाः क्रियाः करोति। एवं च अप्रमत्ततया पूर्वोक्ताः

એ ભાવ-સર્વથા વસ્તુ અસંભાવ્ય તે સંભવે નહી. વિરોધથી, જઉ સર્વથા અસંભવે તે કિમ સંભવે ?, જઉ સંભવે કિમ તઉ સર્વથા ન સંભવે ?, સ્ત્રી તીર્થંકર પ્રાહેં અસંભવતો સંભવે, તિમ નપુંસક તીર્થંકર ન સંભવે, સર્વથા અસંભવિપણાથી, ઇમ પુરુષ તીર્થંકર તે અવશ્યંભાવ એહવા બોલનો વિષય ન હુઈ. પ્રાયેં સંભવિને સંભવતાપણાથી, તે માટેં પ્રાહેં અસંભવતું જે સંભવે તિહાંજ અવશ્યંભાવિ એહવો વ્યવહાર તે નિર્દોષ, એતલાજ વતી જમાલિનિમિત્તથી નિહ્નવમાર્ગની ઉત્પત્તિ તે અવશ્યંભાવિની એહવી પ્રવચનનેં વિષે પ્રસિદ્ધિ, તીર્થંકરના હસ્તદીક્ષિત શિષ્યથી નિહ્નવ માર્ગની ઉત્પત્તિને પ્રાહેં અસંભવિ સંભવથી. ઇમ જયણાઇં પ્રવર્તતા અપ્રમત્તસંયતનાં કાયાદિવ્યાપારથી થાતો છદ્મસ્થઇ જાણીનો જીવઘાત તે અવશ્યંભાવિ પણિ કહેવા યોગ્ય, પ્રાહેં અસંભવિને સંભવનાથી. સિદ્ધાંતે પ્રયોગ પણિ છે.

એ સૂત્રની વૃત્તિ-જિમ જે ભિક્ષુ-યતી સદા ગુરુના આદેશનો કરનાર એ વ્યાપારવંત હુઈ, તે કિમ-ચાલતો, નિવર્તતઉ, હસ્તપાદાદિને સંકોચનથિકો સંકોચતો, હસ્તપાદાદિક અવયવ પ્રતિ પ્રસારતો, સમસ્ત અશુભ-વ્યાપારથી પાછો વલતો, ભલી રીતે ચઉતર્ફેર હસ્તપાદાદિક અવયવપ્રતિ તેહનાં નિક્ષેપનાં થાપવાનાં સ્થાનકપ્રતિં રજોહરણાદિકેં પડિલેહતો, 'ગુરુકુલવાસે વસે' એ સઘલિં જોડિવું. તિહાં તે સાધુને બેઠાનો વિધિ-ભૂમિને વિષે એક સાથલ થાપીને બીજુ ઉંચઉં રાખીનઈ રહઈ. નિશ્ચલસ્થાન-સહુ અણુસહેરાપણે ભૂમિ પૂંજી પ્રમાર્જીને કુકુંટી જિમ રહેં તિમ દૃષ્ટાંતે સંકોચે, અથવા પ્રસારેં, સૂતો પણિ મયૂરની પરે સૂઈ, સ અન્યસત્ત્વના ભયથિકો એક પાસે સૂઈ સચેતન હુતો સૂઈ, જોઈને વલી પરિવર્તનાદિક ક્રિયાઓ કરે ઇત્યાદિ ક્રિયાઈ પ્રમાર્જન કરતો સર્વ ક્રિયા કરે. ઇમ અપ્રમત્તપણિ પૂર્વોક્ત

सहकृतानुत्तरचारित्रलब्धिमाहात्म्यात् सम्भाव्यमानयाऽपि जीवघाताद्याश्रवः केवलिनो न भवतीति सिद्धौ सिद्धमवश्यभावित्वेनापि सावद्यकृत्यं केवलिनो न भवतीति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ २४ ॥

अथ यद्येवं तर्हि अवश्यभावित्वप्रयोगस्य को विषयः ? इति पराशङ्कायामाह—

॥पायमसंभविसंभवि—कज्जविसयऽवस्सभाविववहारो। अन्नह सव्वं कज्जं अवस्सभावित्ति वत्तव्वं ॥२५॥

व्याख्या—प्रायो–बाहुल्येन, असम्भवि सम्भवीति प्रायोऽसम्भविसम्भवि, एवंविधं यत्कार्यं तदेव विषयो यस्य स प्रायोऽसम्भविसम्भविकार्यविषयः, अवश्यभावीति व्यवहारोऽवश्यभाविव्यवहारस्ततो विषयान्तेन कर्मधारयः, प्रायोऽसम्भविसम्भवि यत्कार्यं तद् अवश्यभावीति व्यवह्रियते इत्यर्थः। अन्यथा सर्वमपि कार्यमवश्यभावित्वेन भवतीति वक्तव्यं स्यात्। पञ्चसमवायवादिनां जैनानां सर्वस्यापि कार्यस्यावश्यभावित्वेनैव भवनात्, कालादिषु पञ्चसु मध्ये नियतेरपि कारणत्वेनेष्टत्वात्। यदुक्तम्—

कालो १ सहाव २ णिअई ३ पुव्वकयं ४ पुरिसकारणेगंता। (समवाए सम्मत्तं एगंतिअ होइ मिच्छत्तं) मिच्छत्तं ते चेव उ समासओ हुन्ति सम्मत्तं ॥१॥ त्ति, सम्मतिसूत्रे (तृ० कां० गा० ५३) नियतिश्च 'यद्यथाभवन'मिति द्वितीयाङ्गवृत्तौ। तेन भोजनप्रभृतिकं प्रायः सम्भविसम्भवित्वेन नावश्यभावीति व्यपदेशविषयो भवति। अयं भावः—सर्वथा असम्भवि वस्तु न सम्भवति, विरोधात्। यदि सर्वथा असम्भवि, कथं सम्भवति ? यदि च सम्भवति, कथं सर्वथा असम्भवि ?। नहि स्त्री तीर्थकृद् प्रायोऽसम्भवि-

---

તેહને ક્ષાયિકપણાને અભાવેં કરી પ્રયુંજવા યોગ્યપણાથી, ક્ષાયિકલબ્ધિને તેથી વિલક્ષણપણું સર્વ સંભત, તે વતી કેવલજ્ઞાને સહિત જે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર તે રૂપ લબ્ધિના મહિમાથી સંભાવનાઈ પણિ જીવઘાતાદિક આશ્રવ કેવલીને ન હુઈ, એહવું સિદ્ધ થઈ હુંતે સિદ્ધ થયું અવશ્યંભાવિપણિં સપાપકર્તવ્ય કેવલીને ન હુઈ. એ પરમાર્થ, એ ગાથાર્થઃ ॥૨૪॥

હિવે જઉં ઇમ તઉ અવશ્યભાવિપણાના પ્રયોગનો કઉણ વિષય ? એહવી આશંકા ઉપરી કહે છે—

પ્રાયિં અસંભવિ જે સંભવે તે કાર્ય વિષઇઓ અવશ્યભાવિવ્યવહાર, ઇમ ન માનીઇ તઉ સર્વ કાર્ય અવશ્યભાવિ પણિ થયું ઇમ કહેવું થાઇ.

વૃત્તિનો અર્થ :—પ્રાયઇ અસંભવતું સંભવે તે એહવું જે કાર્ય તેહજ છે વિષય જેહનું તે પ્રાહિં અસંભવેં સંભવેં જે કાર્ય તેહનો વિષઃ, અવશ્ય થાનાર એહવો જે વ્યવહાર તે અવશ્યભાવિ વ્યવહાર, તિવાર પછી વિષયનાં અંત જે પૂર્વલું પદ તે સાથિં કર્મધારયસમાસ કરીઇ. એક વિશેષણ અને એક વિશેષ્ય ઇમ સમઝીઇ, પ્રાહિં અણુથાતું થાઇ એહવું જે કાર્યને અવશ્યભાવિપણિં વ્યવહરીઇ એ અર્થઃ ઇમ નહીં તો સર્વે કાર્ય અવશ્યંભાવિ પણિ હુઇ, ઇમ કહેવું થાઇ. પંચ સંમવાયના વાદી જે જૈન તેહને સર્વઇ કાર્યને અવશ્યંભાવિપણિં ભવનથી, કાલાદિ પંચમાહિં નિયતિને પણિ કારણપણિં ઇષ્ટપણાથી, જે માટે કહિઉં છે—'કાલ[1] સ્વભાવ[2] નિયતિ[3] પૂર્વકર્મ[4] પુરુષકાર[5] અનેકાંતથી સમવાયેં જ સમ્યક્ત્વ, એકાંતિ હુઇ મિથ્યાત્વ' નિયતિ તે જે જિમ થાઇ તે' સૂઅગડાંગની વૃત્તિને વિષે, તેણઇ ભોજનપ્રભૃતિ પ્રાયઃ સંભવિ સંભવિપણિ કરી અવશ્યભાવિ એ શબ્દનો વિષય હુઇ નહીં.

॥ खीणंमि मोहणिज्जे णावज्जं हुज्ज सव्वहा सव्वं। खीणंमि अंतराए णो से अ असक्कपरिहारो ॥२६

व्याख्या—क्षीणे मोहनीये सर्वथा-सर्वप्रकारेण मनोवाक्कायकृतकारितानुमोदनारूपेण सर्व-सूक्ष्मातिचारपर्यन्तम्, अपिगम्यः, सर्वमपि अवद्यं-पापं पापहेतुत्वात प्राणातिपातादिकं न-नैव भवेत्; तस्य मोहनीयजन्यत्वात्। अत एव प्राणातिपाताद्याश्रवप्रतिपक्षभूतः संवरोऽपि विपाकतो मोहनीयानुदयेनैव भवति। यथा सम्यक्त्वलक्षणो मिथ्यात्वाश्रवस्य संवरोऽनन्तानुबन्धिकषायसहकृतमिथ्यात्वमोहनीयस्य विपाकतोऽनुदयेनैव भवति। एवं द्वितीयतृतीयचतुर्थकषायाणां विपाकतोऽनुदयेनैव क्रमेण देशविरति-सर्वविरति-यथाख्यातचारित्राणि भवन्तीति प्रवचनविदां प्रतीतमेव। परं यथाख्यातचारित्रं प्रदेशतोऽपि मोहनीयानुदयेनैव जायमानं विपाकतोऽनुदयेन नियतं बोध्यम्। तत्र सम्यक्त्वादिप्राप्तौ शेषघातिकर्मणां क्षयोपशमाः सहकारिकारणानि। क्षीणे-निस्सत्ताकीभूते, चकार इह सम्बध्यते, क्षीणे-चान्तराये अर्थाद् वीर्यान्तराये 'से' तस्य केवलिनोऽशक्यपरिहारः प्राणातिपातो नो-नैव भवेत्। अर्थात् परिजिहीर्षितस्य वस्तुनः सर्वस्याप्यशक्यपरिहारो न भवत्येव।

अयं भावः—यदि केवलिनः अवश्यभाविजीवघातानृतभाषणादिकमशक्यपरिहारेण भवेत् तर्हि छद्मस्थकेवलिनोरविशेषो भवेत्, अप्रमत्तछद्मस्थसंयतस्यापि उक्तप्रकारेणैव कदाचिज्जीवघातादेः सम्भवात्। परं छद्मस्थसंयतोऽनाभोगवानतो यतनया प्रवर्त्तते, केवली त्वाभोगवानतो न यतनयेति विशेषोऽतिप्रसङ्गरूपो बोध्यः। यतोऽप्रमत्तछद्मस्थसंयतस्य जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा जीवघातासम्भवः, घात्यजीवविषयकज्ञानस्य प्रतिबन्धकत्वात्। प्रतिबन्धकत्वं च तथाभूतस्य जीवघातस्य संयमनाशहेतुसम्य-

---

वृत्तिनो अर्थ:—क्षीणमोहनीय छतें सर्व प्रकारें-मन वचन कायाई करिवुं करावणुं अनुमोदवुं इणि रूपें, सूक्ष्म अतीचार पर्यंत-अपि ते, बाहिर लेई, सर्वे-पणि अवद्य-पाप, पापहेतुपणाथी सर्व प्राणातिपातादिक; ते न ज हुई, ते प्राणातिपातादिकने मोहई जन्यपणाथी, ऐतलाज वती प्राणातिपातादिक आश्रवनो प्रतिपक्षरूप संवर पणि विपाकथी मोहनीयनें अनुदयें ज हुई. जिम सम्यक्त्वरूप मिथ्यात्वरूप आश्रवनो संवर, ते अनंतानुबंधिआ कषायसहित मिथ्यात्वमोहनीयनें विपाकथी अनुदयेंज हुई. इम बीजा त्रीजा चउथा कषायनें विपाकथी अनुदयेंज अनुक्रमें देशविरति सर्वविरति अनें यथाख्यात चारित्र हुइ. ए प्रवचनना जाणनें प्रसिद्धज छे. पणि यथाख्यातचारित्र, ते प्रदेशथी पणि मोहनीयनें अनुदयेज थाइतुं, विपाकथी अनुदयें निश्चित जाणवुं. तिहां सम्यक्त्वादिनी प्राप्तिनें विषें घातिकर्मना क्षयोपशम ते मिल्या हुता कारण हुई.

सत्तारहित, चकार इहां जोडीई. क्षीण अंतरायें, अर्थथी वीर्यांतरायकर्म क्षीण थई हुतें ते केवलीनें-अशक्य छे परिहार जेहनो एहवो प्राणातिपात नज हुई, अर्थथी परिहरवा वांछी जे वस्तु तेहनें सेवीनें (सर्वनें) अशक्यपरिहार न हुइज. ए भाव-जउ केवलीनें पणि अवश्यथानारुं जे जीवघात-मृषाभाषणादि ते अशक्यपरिहारें संभवें, तउ छद्मस्थ अनें केवलिनें विशेष न थयो जोईई. अप्रमत्तसंयती छद्मस्थनें पणि कहिं प्रकारई कदाचिज्जीवघातादिकना संभवथी, पणि छद्मस्थसंयत ते अनाभोगवंत एतली यतनाई प्रवर्त्तई, केवली तो आभोगवंत एतली यतनाइं नही. ए विशेष अतिप्रसंगरूप दूषण जाणिवो. जे माटे अप्रमत्त छद्मस्थ संयती नें जीव एहवुं साक्षात् जाणी जीवघातनो असंभव, हणवा योग्य जीवविषयीआ ज्ञाननें प्रतिबंधकपणाथी. प्रतिबंधकपणुं तउ तेहवा जीवघातनें संयमनाशनो हेतु जे समकितनाश तेहना

क्रियाः कुर्वतोऽपि कदाचिदवश्यभावितया यत् स्यात्, तदाह—'एगइया' इत्यादि एकदा कदाचित् गुणसमितस्याप्रमत्तयतेः 'रीअमाणस्स' त्ति सम्यगनुष्ठानवतोऽभिक्रामतः सङ्कुचतः प्रसारयतो निवर्त्तमानस्य सम्परिमृजतः कस्याञ्चिदवस्थायां कायस्पर्शमनुचीर्णाः-कायस्पर्शमागताः सम्पातिमादयः प्राणिन एके परितापमाप्नुवन्ति, एके ग्लानतामुपयान्ति, एके अवयवविध्वंसमापद्यन्ते, अपश्चिमावस्थां तु सूत्रेणैव दर्शयति-एके 'प्राणाः-प्राणिनः अपद्रान्ति-प्राणैर्विमुच्यन्ते'—

इत्येवं प्रागुक्ताः सर्वा अपि क्रियाः सम्भावितभाविजीवघातभयाविनाभाविन्योऽप्रमत्तसंयतस्याऽपि छद्मस्थस्यैव भवन्ति, तासां सर्वासामपि क्रियाणां छद्मस्थत्वाभिव्यञ्जकत्वात्। तथैव प्रागुपदर्शितं बोध्यम्। न च एवंविधः केवल्यपि भविष्यतीति शङ्कनीयम्, केवलिनो गुरुकुलवासे गुर्वादेशायत्तप्रवृत्तिनिवृत्त्योरभावात्, 'पासगस्स णत्थि उवएसो' त्ति वचनात्। एवंविधस्याप्रमत्तसंयतस्य जायमानो जीवघातोऽवश्यंभावित्वेन मन्तव्यः, तथाभूताप्रमत्तताया जीवरक्षाहेतुत्वे जीवघातस्य प्रायोऽसम्भविसम्भवित्वात्। न चैवं प्रमत्तसंयतस्य कायादिव्यापाराज्जायमानो जीवघातस्तथावक्तव्यार्हः, प्रायः सम्भविसम्भवित्वात् प्रमत्तयोगानां तथास्वभावात्। अत एव प्रमत्तसंयतस्य प्रमत्तयोगानङ्गीकृत्यारम्भिकी क्रियाऽपि तेषां योगानां जीवघातार्हत्वात्। अन्यथा प्रमत्ताप्रमत्तयोरविशेषः सम्पद्येत। तस्मात् घात्यजीवविषयकज्ञानसहितस्य स्वतन्त्रक्रियावतोऽप्रमत्तसंयतस्य जीवघातो गगनकुसुमवदत्यन्तासन्नेव। तेन तद्विषयकशक्याशक्यत्वकल्पनागन्धोऽपि नाशङ्कनीय इतिभावः। इतिगाथार्थः ॥ २५ ॥

अथ केवलिनः सर्वथा जीवघाताभावं कारणाभावेन स्पष्टयन्नाह—

क्रियाने करनारने किवारेकि अवश्यंभाविपणे जे थाई ते कहे छे-किवारेक गुणेंयुक्त अप्रमत्तसाधुनई सम्यग् अनुष्ठानवंत चालतो संकुचतो विस्तरतो निवर्तता पडंजतो एहवाने कोइक अवस्थाने विषे कायस्पर्श प्रति आव्या संमूर्छिमादिक प्राणी कुणेक परिताप पामे, केतलाएक ग्लानि पामे, कुणेक अंगवयवई विध्वंस पामे, छेहली अवस्था तउ सूत्रे देखाडी छे. केतलाएक तउ प्राणे मूकई.

इम पूर्वि कही ते सर्वे क्रिया, संभाव्यो जे थानार जीवघात तेहने भये विना अणुथाताओ अप्रमत्तसंयतीने पणि छद्मस्थनेज हुई. ते सर्वे क्रियाने छद्मस्थपणाना अभिव्यंजकपणाथी. तिमज पूर्वि देखाड्युं जाणवुं. एहवो केवली पणि हुस्ये, एहवुं न शंकवुं, केवलीने गुरुकुलवास ने विषे गुरुने आदेशे आयत्त जे प्रवृत्ति अने निवृत्तिना अभावथी. 'केवलीने न हुई उपदेश' एहवा वचनथी. एहवा अप्रमत्तने थातो जीवघात ते अवश्यंभावि पणि मानवो. तेहवी अप्रमत्तपणाइने जीवरक्षानई हेतुपणे करी जीवघातने प्राहें असंभविपणाथी ' इम प्रमत्तयतीने कायादिना व्यापारथी थातो जीवघात ते तिम कहेवा योग्य, इम नहीं. प्राहें संभवे संभविपणाथी, एतलाज वती प्रमत्तयतीने प्रमत्तयोग मानीने आरंभिकी क्रिया पणि, तेहना योगने जीवघातने योग्यपणाथी. इम नही तो प्रमत्त अने अप्रमत्तने विशेष न संपजे, ते वती हणवायोग्य जे ते जीव ते विषयोक ज्ञान ते सहित स्वायत्तक्रियावंतने अप्रमत्तयतीनई जीवघात ते आकाशकुसुमनी परे अत्यंत अणुछतो ज, ते वती ते विषयीओ शक्य अथवा अशक्य एहवी कल्पनानो गंध पणि न आशंकवो, ए भाव, ए गाथानो अर्थ ॥२५॥

हिवे केवलीने सर्वथा जीवघातनो अभाव ते प्रति कारणने अभावे स्पष्ट करतो कहे छे—

मोहनीयकर्म क्षीण थइ हुंते पाप सर्वे सर्वथा न हुइ, अने क्षीण अंतरायकर्मयिहें हुंते अशक्यपरिहारपणुं तेहनई न हुई.

निरवद्यकर्तव्यत्वात्। अत एव दीक्षां जिघृक्षता जमालिना विज्ञप्तो भगवान् 'जहासुह 'मित्येवंरूपेणानुज्ञां दत्तवान्, तथा पृथग् विहारं चिकीर्षता तेनैव जमालिना विज्ञप्तः स एव भगवान् मौनमेव कृतवान्, तदानीतनस्य तस्य पृथग् विहारस्य प्रत्यासन्ननिह्नवमार्गोत्पत्तिहेतुत्वेन सावद्यत्वात्। तन्निवारणाभावस्तु निह्नवमार्गोत्पत्तेरवश्यंभावित्वेन भाषावर्गणानां तन्निवारणरूपभाषापरिणतेरभावस्यैव दृष्टत्वात्। केवलिना च यद् यथा दृष्टं तत् तथैव परिणमति, यदागमः—

'अहाकम्मं अहानिगरणं जहा जहा जं भगवया दिट्ठं तहा तहा तं विपरिणमिस्सइ' त्ति (भग० श० १, उ० ४, सू० ४०,) वृत्तिर्यथा—'अहाकम्मं' ति यथाकर्म—बद्धकर्मानतिक्रमेण, 'अहानिकरणं' ति निकरणानां-नियतानां देशकालादीनां करणानां विपरिणामहेतूनामनतिक्रमेण, यथा यथा यत् कर्म भगवता दृष्टं तत् तथा विपरिणंस्यतीति, अन्यथा केवलज्ञानमयथार्थं स्यात्, भाविनो वस्तुनः सम्यगपरिज्ञानात्। एतेन सुनक्षत्र-सर्वानुभूतिनिवारणाभावशङ्कापि परास्ता; अनशनेनैव तेनैव प्रकारेण तयोराराधनाहेतोस्तन्निवारणभाषापरिणत्यभावस्यैव दृष्टत्वात्। परं तीर्थंकरसमीपे तथाभवनस्य प्रायोऽसम्भविसम्भवेनावश्यभावित्वादिति गाथार्थः ॥ २६ ॥

अथ पुनरपि बहुजनाभिमतां पराशङ्कामाह—

। केइ भणंति किरिआमित्तेणं जो हविज्ज आरंभो । सो णिअमा जीववहो तेण णो अंतकिरिअ त्ति ॥

भावि पणिं करी भाषावर्गणाने तेहनु निवारणरूप भाषापरिणतिना अभावने ज दीठापणाथी, केवलीई तो "जे जिम दीठुं ते तिम परिणमे" कर्मने अणुउल्लंघीनई करणनई अणुउल्लंघीने जिम जिम जे कर्म भगवंते दीठु ते तिम परिणमस्ये. बांध्या कर्मने अणुउल्लंघवे, करण जे नियत देशकालादिक जे विपरिणामना हेतु तेहने अणुउल्लंघवे जिम जिम जे कर्म भगवंतई दीठुं ते तिम विपरिणमई. इम नही तो केवल-ज्ञान अयथार्थ हुई. थानार वस्तुना सम्यग् अजाणवाथी, एनवे सुनक्षत्र अने सर्वानुभूतिना निवारणनी अभावमां शंका पण टाली, अनशने तेणिं प्रकारेंज ते बिहुने आराधनानो हेतु जे तेहने निवारणनो भाषापरिणाम तेहना अभावने ज दीठापणाथी, पणि तीर्थंकरने समीपे तिम थावाने प्राहें असंभविने प्रभवें अवश्यभाविपणाथी ए. गाथार्थ. ॥ २६ ॥

हिवे वली बहुजनने अभिमत परनी आशंका कहे छे—

केतला एक कहे छे जे क्रियामात्रें जे आरंभ हुई ते नियमे ज जीववध अने तेणिं करी अंतक्रिया न हुई.

वृत्तिनो अर्थ :—केतलाएक परमार्थना अजाण एहवुं प्ररूपे छे. एजनादिरूप जे क्रिया ते मात्रि, जे आरंभ हुइ. ते आरंभ नियमेंज जीवघातरूप 'आरंभ ते उपद्रव' एहवा वचनथी, जेणे कारणें जीववध तेणिं कारणें ते जनित कर्मबंधने अंतक्रियानुं प्रतिबंधकपणुंज, अर्थथी केवलीने. जे माटे आगम छे. ए सूत्रनी वृत्ति देखाडे छे. ए सूत्रें जीवग्रहणें सयोगज जीव ए ग्रहिवो, अयोगने तो एजनादिकना अभावथी. नित्य ई, प्रमाणसहित, कंपे 'एजू' ते कंपने विषे छे. ए वचनथी, घणुं कंपई, स्थानांतरे जाई, कांइएक चले ', स्पंदि ते कांइएक चलने विषे ए वचनथी. अन्य आकारें जई ने फिरी तिहां आवे ए अर्थ, बीजा कहे छे. सर्व दिशाने विषे अथवा, पदार्थांतरने स्पर्शे, पृथिवी-

क्त्वनाशहेतुत्वात् । केवलिनस्तु सम्यक्त्वादिनाशभयाभावेन यतनादेरप्यभावः । तथा च आगमबाधोऽपि । आगमे च प्राणातिपातादिकं तदभावं चाधिकृत्यैव छद्मस्थकेवलिनोर्वैपरीत्येन भेदस्याभिधानात्, यदागमः—"सत्तहिं ठाणेहिं छउमत्थं जाणेज्जा, तं० पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादि तथा 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा, तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादिरूपः सम्मतितया प्राक् प्रदर्शितो बोध्यः। किञ्च-एतदचिन्त्यचित्रं-यत् क्षीणेऽपि मोहनीये वीर्यान्तराये च केवलिनः परिजिहीर्षितस्य कण्टक-कूप-गर्त्तादेरपि परिहारोऽशक्यः । केवलिव्यतिरिक्तस्य तु अस्मादृशोऽप्याभोगे सति स्वतन्त्रक्रियावतः सत्यप्यन्तराये कर्मणि परिजिहीर्षितस्य कण्टक-कूप-गर्त्तादि यावद्राज्यस्यापि परिहारः शक्यः ।

यदि च केवलिव्यतिरिक्तस्याऽपि परिजिहीर्षितस्याशक्यपरिहारो भवेत् तर्हि तद्वदुपादित्सितस्याप्यशक्योपादानोपपत्तौ नियतप्रवृत्तिनिवृत्तिरूपजगद्व्यवस्थाविप्लवः प्रसज्येत, सर्वस्यापि लोकस्य चिकीर्षितकार्याणामसिद्धेः । तस्मादाभोगसहकृतस्वतन्त्रक्रियावतामप्रमत्तछद्मस्थसंयतानामिव केवलिनोऽपि परिजिहीर्षितस्य परिहारः सुतरां शक्य एव वक्तव्यः, प्रतिबन्धकस्य वीर्यान्तरायस्य लेशतोऽप्यभावात् । परं केवलिनः परिजिहीर्षैव न भवति, केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव हेयमात्रस्य हानात् । एवं च सति केवलिनः परिजिहीर्षितस्य परिहारे शक्याशक्यकल्पना निर्विषयैवावसातव्या । तस्मात् केवलिनो मोहनीयाभावेन सर्वोऽपि कायादिव्यापारोऽवश्यभावित्वेनाऽपि औदासीन्यवृत्त्या निरवद्य एव भवति, तथैव जगत्स्थितेः । यथा भगवान् श्रीमहावीरोऽवश्यभावित्वेनापि जमालये दीक्षां दत्तवान्, दीक्षादानस्य च भगवन्तमधिकृत्य

कारणपणाथी, केवलीने तो सम्यक्त्वादिक नाशना भयने अभावे करी यतनादिकनो पणि अभाव; तिम तो आगमनो बाधपणि, आगमने विषे तउ प्राणातिपातादिक अने तेहनो अभाव उद्देशीने ज छद्मस्थ अने केवलीने विपरीतपणि अभिधानथी. ए आगमसंमति पणिं पूर्वे देखाड्युं छे.

वली ए अचिंत्य अद्भुत-जे क्षीण थइ मोहनीये अने अंतरायिं केवलीने छाडवां वांछ्या जे कंटक-कूप-खाडिप्रमुखनो परिहार ते अशक्य, केवलीथी भिन्न जे अमारी सरिखा तेहने आभोग छते स्वायत्त क्रियावंतने छतें पणि अंतरायकर्म छाडवा वांछ्युं जे कूपगर्तादिक यावत् राज्यनो पणि परिहार ते शक्य. जउ केवलीनी परि अपरने पणिं परिहरवा वांछ्यो ते अशक्यपरिहार जो हुइं, तउ तेहनी परिं आदरवा योग्य अशक्य आदरवानी उपपत्तिबिडं निश्चित जे प्रवृत्ति अने निवृत्तिरूप, जे जगनी व्यवस्था तेहनो लोप थयो जोइइं, सर्व लोकने वांछितकार्यनी असिद्धिथी. ते वती आभोगें सहित स्वायत्त क्रियावंत जे अप्रमत्तछद्मस्थसंयत तेहनीपरें केवलीने पणि छांडवा योग्यनो परिहार ते अतिहिं शक्यज कहेवो. प्रतिबंधकवीर्यांतरायने लेशथी पणिं अभावथी. पणि केवलीने परिहरवानी इच्छा ज न हुइं, केवलज्ञाननिं उत्पत्ति समयेज हेयमात्रना हानथी, इम छतें केवलीने छाडवा योग्यनी परिहारने विषे शक्य-अशक्य कल्पना ते निर्विषयज जाणवी. ते वती केवलीने मोहनीयने अभावे सर्वइ कायादि व्यापार ते 'अवश्य' भाविपणिं पणि' उदासीनवृत्तिं निरवद्य ज हुइं. तिमज जगनी मर्यादाथी.

जिम भगवंत श्रीमहावीर अवश्यभावि पणिं करी जमालिने दीक्षा प्रतें देतो हुओ, दीक्षादानने भगवंत उद्देशीनें निरवद्य कार्य पणाथी. एतलाज वती दीक्षा प्रतें वांछनाइं जमालीइं विनव्यो तेहज भगवंत 'यथासुख' इणें रूपें अनुज्ञा देतो हुओ', तिम जूदा विहार करवा वांछने जमालीइं तेणिं ज विनव्यो भगवंत तेहज मौनज करतो हुओ. तिवारना तेहना जूदा विहारनिं ढूंकडी जे निह्नवमार्गनी उत्पत्तिने हेतु पणिं सपापपणाथी. तेहने निवारणनो अभाव तो निह्नवमार्गनी उत्पत्तिने अवश्य-

पदार्थान्तरं वा स्पृशति 'खुब्भइ' त्ति, क्षुभ्यति-पृथिवीं प्रविशति क्षोभयति वा पृथिवी-विभेति (भेत्ति) वा 'उदीरइ' त्ति, प्राबल्येन प्रेरयति पदार्थान्तरं प्रतिपादयति वा, शेषक्रियाभेदसङ्ग्रहार्थमाह-'तं तं भावं परिणमइ' त्ति, उत्क्षेपणावक्षेपणाकुञ्चनप्रसारणादिकं परिणामं यातीत्यर्थः। एषां चैजनादिक्रियाणां भावानां क्रमभावित्वेन सामान्यतः सदेति मन्तव्यम्। न तु प्रत्येकापेक्षया, क्रमभाविनां युगपदभावादिति। 'तस्स जीवस्स अंते' त्ति, मरणान्ते 'अंतकिरिय' त्ति, सकलकर्मक्षयरूपा, 'आरंभइ' त्ति, आरभते-पृथिव्यादीनुपद्रवयति 'सारंभइ' त्ति, संरभते-तेषु विनाशसङ्कल्पं करोति 'समारंभइ' त्ति, समारभते-तानेव परितापयति, आह च—

'संकप्पो संरंभो परितावकरो भवे समारंभो। आरंभो उद्दवओ सव्वनयाणं विसुद्धाणं'॥१॥

इह च 'क्रियाक्रियावतोः कथञ्चिदभेद' इत्यभिधानाय तयोः समानाधिकरणतः सूत्रमुक्तम्। अथानयोः कथञ्चिद् भेदोऽप्यस्तीति दर्शयितुं पूर्वोक्तमेवार्थं व्यधिकरणत आह-'आरंभे' इत्यादि, आरम्भे-अधिकरणभूते वर्त्तते जीवः, एवं संरम्भे समारम्भे च। अनन्तरोक्तवाक्यार्थद्वयानुवादेन प्रकृतयोजनामाह— आरम्भमाणः संरभमाणः समारम्भमाणो जीव इत्यनेन प्रथमो वाक्यार्थोऽनूदितः, आरम्भे वर्त्तमान इत्यादिना तु द्वितीयः। 'दुक्खावणयाए' इत्यादौ ताशब्दस्य प्राकृतप्रभवत्वात् दुःखापनायां-मरणलक्षणदुःखप्रापणायाम्, अथवा इष्टवियोगादिलक्षणदुःखहेतुप्रापणायां वर्त्तत इति योगः, तथा 'शोकापनायां' दैन्यप्रापणायां 'जूरावणताए' त्ति, शोकातिरेकाच्छरीरजीर्णताप्रापणायाम् इत्यादि। अत्र हि एजनादिक्रियावतामारम्भादयोऽभिहिताः। ते च एजनादिक्रियाजन्या आरम्भादयोऽशुभकर्मबन्धहेतवः सद्भूतजीव-

---

એહને એ જીવઘાતે જન્ય કર્મબંધ તે સંયતમાત્રને ન હુઇ. કિમ કેવલીને. સમ્યક્ વિચારણાઇ શૂન્યપણાથી. પૂર્વપક્ષી કહે છે-જાણીને જીવ હણવાપણિથી. એહવું જઇ, તઇ છદ્મસ્થસંયતીની પરે જીવઘાતનો અભાવ અથવા અસંયમનો અભાવ સંપજે. તે વતી અંતક્રિયાનું પ્રતિબંધક તે કેવલીને તે કહેવું, જે કર્મબંધનું કારણ. તે તો સામયિક જે સાતવેદનીય કર્મબંધના હેતુ યોગજ. તે તો આરંભાદિ શબ્દે વાચ્યપણિં. એહવું હિવડાં જ કહીસ્યેં. અને તે યોગથી કેવલીને કિમ અશુભ કર્મનો બંધ, સિદ્ધાંત વિરુદ્ધથી. ઇત્યાદિ પર્યાલોચનારહિતપણિ જાણવું. સ્થૂલદૃષ્ટિને ધર્મ વ્યાઘાતનો હેતુ. એ પૂર્વે દેખાડયું જ છે. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૭ ॥

હિવે તેહનું નિરાકરણ કહે છે.

એ અયુક્ત. જે માટિં એ સૂત્રમધ્યે ક્રિયાઇ ઊપનો આરંભ ન કહિઓ, તો સ્યું? ક્રિયા અને આરંભને નિયમ એક અધિકરણને વિષે કહિઓ છે.

એ હિવડા કહિઉં તે અસંગત. જે માટે ભગવતીને વિષે એજનાદિ ક્રિયાઇ જન્ય આરંભ નથી કહિઉં. તો સ્યું? ક્રિયા અને આરંભ તેહનો એક અધિકરણને વિષે નિયમ કહિઉ છે. ઇસ્યેંપણું, આકૃતપણાથી. તે ઇમ જિહાંતાંઇ કંપનાદિ ક્રિયાવંત, તિહાંતાંઇ તે આરંભાદિકવંતજ. ઇમ તો કંપનાદિ ક્રિયા તો વ્યાપ્ય, આરંભ વ્યાપક. તેવતી કંપનાદિક્રિયા તે આરંભહેતુ નહીં. તો સ્યું? આરંભ તે કંપનાદિકનો હેતુ. જિમ જિહાંતાંઇ ધૂમવંત જિહાંતાઇ તે, નીલા જે ઇંધન તેથી ઉત્પન્ન જે વહ્નિ તદ્વંતજ. ઇહાં ધૂમ કાંઇ તેહવા વહ્નિનો જનક નથી. અને હુઇ તો તેહવો વહ્નિ તે ધૂમનો જનક. એ ભાવ-જિમ તેહવા વહ્નિ વિના ધૂમ ન હુઇ તિમ આરંભાદિ વિના કંપનાદિ ક્રિયા ન હુઇ એ

व्याख्या—केचित् स्थूलदृशो भणन्ति-प्ररूपयन्ति क्रिया एजनादिरूपा तन्मात्रेण च आरम्भो भवेत्, स चाऽऽरम्भो नियमाज्जीवघातरूपः, 'आरंभो उद्दवओ' त्ति वचनात्। येन कारणेन जीववधः तेन कारणेन तज्जनितकर्मबन्धस्यान्तक्रियायाः प्रतिबन्धकत्वमेव अर्थात् केवलिन इति। यदागमः—

'जीवे णं भंते! सया समिअं एअइ वेअइ फंदइ घट्टइ खुब्भइ उदीरेइ तं तं भावं परिणमति, तावं च णं तस्स जीवस्स अंते अंतकिरिआ हवइ?, णो तिणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ जावं च णं से जीवे सया समिअं जाव अंते अंतकिरिआ ण हवइ, मंडियपुत्ता! जावं च णं सया समिअं जाव परिणमति तावं च णं से जीवे आरंभति सारंभति समारंभति आरंभे वट्टइ सारंभे वट्टति समारंभे वट्टइ आरंभमाणे सारंभमाणे समारंभमाणे आरंभे वट्टमाणे सारंभे वट्टमाणे समारंभे वट्टमाणे बहूणं पाणाणं भूआणं जीवाणं सत्ताणं दुक्खावणयाए सोआवणयाए जूरावणयाए तिप्पावणयाए पिट्टावणयाए परिआवणयाए वट्टति, से तेणट्ठेणं मंडिअपुत्ता! एवं वुच्चइ जावं च णं से जीवे सया समितं एअति जाव परिणमति तावं च णं तस्स जीवस्स अंते अंतकिरिया न भवइ भग० (श० ३ उ० ३ सू० १५३)।

वृत्तिर्यथा—इह जीवग्रहणेन सयोग एवासौ ग्राह्यः, अयोगस्यैजनादेरसम्भवात् 'सदा' नित्यं 'समितं' ति, सप्रमाणं 'एअइ' त्ति, एजते-कम्पते 'एजृ कम्पने' इति वचनात्, 'वेयइ' त्ति, व्येजते-विविधं कम्पते 'चलइ' त्ति, स्थानान्तरं गच्छति 'फंदइ' त्ति, स्पन्दते-किञ्चिच्चलति 'स्पदि किञ्चिच्चलने' इति वचनात्, अन्यमवकाशं गत्वा पुनस्तत्रैवागच्छतीत्यन्ये, 'घट्टइ' त्ति, सर्वदिक्षु चलति

મધ્યે પૃછસે ક્ષોભવે અથવા પૃથિવીનઈ ભેદે, પ્રબલપણિં પ્રેરે, અથવા પદાર્થાંતરને કહે, અપરક્રિયા સર્વ સંગ્રહવાને કહઈ છઈ. ઉંચું જવું, સંકોચવું, પ્રસારવું ઇત્યાદિ પરિણામ પ્રતિપામે. એ અર્થઃ

એ એજનાદિ ક્રિયારૂપ જે ભાવ તેહનઈ ક્રમભાવિપણઇ કરી સામાન્યથી સદા એહવું માનવું, પણિં પ્રત્યેકની અપેક્ષાઇ નહિં. અનુક્રમઇ થાનારનઇ એકેવારઇ અસંભવથી. તે જીવનઈ કારણાંતે સકલકર્મના ક્ષયરૂપ અંતક્રિયા. પૃથિવ્યાદિકને ઉપદ્રવે, તેહનઇ વિષઈ વિનાશનઉ સંકલ્પકરઇ, પૃથિવ્યાદિકપ્રતિ પરિતાપ-વધ. કહઇ છઈ–'સંરંભ તે સંકલ્પ, સમારંભ તે પરિતાપનો કરનાર, આરંભ તે ઉપદ્રવ સર્વશુદ્ધ નયને મતે' ઇહા ક્રિયા ને ક્રિયાવંતને ક્રિયાક્રિરૂપે અભેદ છે એમ કહેવાને સમાનાધિકરણથી સૂત્ર કહિઉં. હિવે એ ક્રિયા ક્રિયાવંતને ક્રિયાક્રિરૂપે ભેદપણિ છે, એહવું દેખાડવાને પૂર્વોક્તાજ અર્થ પ્રતિભિન્ન વિભક્તિરૂપ વ્યધિકરણથી કહે છે. આરંભને વિષે–આરંભરૂપ અધિકરણને વિષઈ વર્ત્તિ જીવ. ઇમ સંરંભ અને સમારંભને વિષે. કહ્યાં જે વાક્યાર્થદ્વય તેહનો જ બોલ લેઇ પ્રાગ્‌ભાગ સૂત્રની યોજના કહે છે. આરંભ કરતો સંરંભ કરતો સમારંભ કરતો. એનસે કહેવે સમાનાધિકરણરૂપ પ્રથમ વાક્યાર્થ ઉચ્ચરી દેખાડયો. આરંભને વિષે વર્ત્તતો ઇણિ વ્યધિકરણરૂપ બીજઉ વાક્યાર્થ કહ્યો.

મરણ લક્ષણ દુઃખ પમાડવાને અથવા ઇષ્ટવિયોગાદિક જે દુઃખ તેહના હેતુ પમાડવાને વિષે વર્ત્તે એસ્યું સંબંધ. દૈન્યની પ્રાપણાને વિષે, શોકની અધિકપણાથીજ શરીરની જીર્ણતાની પ્રાપણાને વિષે, ઇત્યાદિ. ઇહાં એજનાદિ ક્રિયાવંતને આરંભાદિક કહ્યાં. અને તે એજનાદિ ક્રિયાઇ ઉત્પન્ન આરંભાદિક અશુભકર્મબંધના હેતુ પ્રકટ જીવઘાતાદિરૂપ માનવા. ઇમ ન માનીઇ તો કર્મક્ષયરૂપ જે અંતક્રિયા તેહના પ્રતિબંધક ન હુઈ એહવી સ્થૂલ દૃષ્ટિની આશંકા પ્રગટ કરી. સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળું તે

भवति, भवति च तथाभूतो वह्निर्धूमजनक इति । अय भावः—यथा तथाभूतवह्निं विना धूमो न भवति, तथा आरम्भं विना कम्पनादिक्रिया न भवतीत्यर्थः । इत्येवंरूपेण क्रियारम्भयोः समव्याप्त्या व्याप्यव्यापकभावेन सामानाधिकरण्यमुक्तमिति ।· व्याप्तिमधिकृत्य साम्येऽपि क्रियारम्भयोर्धूमार्द्रेन्धनप्रभववह्न्योरिव कार्यत्वकारणत्वयोर्नियतत्वेन वैषम्यमेवेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ २८ ॥

अथ व्याप्यव्यापकभावसम्बन्धप्रदर्शनेन आरम्भजन्या क्रिया भणितेति समर्थयन्नाह—

॥ तेणारंभा जोगा सजोगिणो सायबंधगा भणिआ। ते चेव अंतकिरिआ-णिरोहगा कायवावारा ॥२९॥

व्याख्या—येन कारणेन आरम्भः क्रियाजन्यो न भवति, किन्त्वारम्भजन्या क्रिया भवति । तेन कारणेनारम्भा योगाः-मनोवाक्कायव्यापाराः, तेषां च जीवघातादिलक्षणारम्भादिजनकत्वेन कारणे कार्योपचारात् ते योगा एव आरम्भा उच्यन्ते । तथा च आगमोऽपि-" णेरइआ णं भंते ! सव्वे समकिरिआ ?, गो० णो इणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं, गो० णेरइया तिविहा पं० तं० सम्मदिट्ठी १ मिच्छादिट्ठी २ सम्मामिच्छादिट्ठी ३ । तत्थ णं जे ते सम्मदिट्ठी तेसि णं चत्तारि किरिआओ पं० तं० आरंभिआ १ परिग्गहिआ २ मायावत्तिआ ३ अपच्चक्खाणिआ ४ तत्थ णं जे ते मिच्छादिट्ठी तेसि णं पंच किरिआओ कज्जंति, तं आरंभिआ १ जाव मिच्छादंसणवत्तिआ ५ इत्यादि भग० श. १. उ० २. (सू० २१)". वृत्त्येकदेशो यथा-' समाः-तुल्याः क्रियाः-कर्मबन्धहेतवः आरम्भिक्यादयो येषां ते समक्रियाः ' इत्यादि यावत् । ननु ' मिथ्यात्वा-१ विरति २ कषाय ३ योगाः ४ कर्मबन्धहेतव इति प्रसिद्धिः । इह तु आरम्भिक्याद्योऽभिहिता (इति) कथं न विरोधः ? उच्यते—आरम्भपरिग्रहशब्दाभ्यां योगपरिग्रहः, योगानां तद्रूपत्वात्, शेषपदेषु च शेषबन्धहेतुपरिग्रहः प्रतीयत एवेति । ते च योगाः केवलिनः किंलक्षणाः ? सातासातवेदनीयं कर्म तद्बन्धकाः, तदपि कर्म सामयिकं, स्थितिहेतुकषायाभावात् । योगाः पुनः किंलक्षणाः ? कायव्यापाराः, कायपदं वाङ्मनसोरुपलक्षकमिति योगानां स्वरूपं दर्शितम् । 'ते चेव 'त्ति, त एव योगाः अन्तक्रियानिरोधकाः—यावद्योगाः कायादिव्यापाराः तावदन्तक्रिया न भवति, योगनिरोधे च भवति, ' योगनिरोधे मोक्ष ' इति वचनात् । यदभावो यत्र कारणं, तदेव तत्र प्रतिबन्धकं भवतीति जगत्स्थितिः ।

પૂછે છેં-મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાય અનેં યોગ તે કર્મબંધના હેતુ એહવી પ્રસિદ્ધિ છે. ઇહાં તો આરંભિકયાદિક કહીએ, કિમ વિરોધ નહીં ? કહીઇ છઈ-આરંભ અને પરિગ્રહશબ્દેં યોગનો પરિગ્રહ. યોગનેં તે રૂપપણાથી. અનેં શેષ બીજઇં પદઈં થાકતા બંધહેતુનો પરિગ્રહ જાણીઇજ છેં. હિવે જિમ આરંભ શબ્દેં જિમ યોગ ગ્રહીઇ તિમ સંરભ સમારંભનેં પણિ તે રૂપથી તે શબ્દઈં પણિ યોગ ગ્રહીઈ. હિવેં તે યોગ તે કેવલીનેં કેહવા હોઈ? સાત અનેં અશાત વેદનીયરૂપ જે કર્મ તેહનાં બંધક. તે પણિ કર્મ સમયમાત્ર રહે. સ્થિતિહેતુ જે કષાય તેહના અભાવથી. કાયપદ તે મન-વચનનું ઉપલક્ષક. તે વતી મન-વચન-કાયાના વ્યાપાર એ યોગનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું. તેહજ યોગક્રિયાનાં રૂંધનાર. જિહાં તાંઇ યોગ-કાયાદિ વ્યાપાર, તિહાંતાંઇ અંતક્રિયા ન હુઈ. અને યોગનિરોધેં હુઇ. ' યોગને નિરોધેં મોક્ષ ' એ વચનથી. જેહનો અભાવ જિહાંતાંઇ કારણ, તે તિહાં પ્રતિબંધક હુઈ. એ જગન્મર્યાદા છેં. પણિ ઇહાં એ આગમનેં વિષેં જીવઘાતનેં નિરોધેં અથવા તેણેં જનિત જે કર્મબંધ તેહને નિરોધેં અંતક્રિયા કહી નથી.

घातादिलक्षणा मन्तव्याः। अन्यथा अन्तक्रियायाः प्रतिबन्धका न स्युरिति स्थूलदृशामाशङ्कोद्भाविता। स्थूलदृष्टित्वं चामीषां जीवघातजन्यः कर्मबन्धः संयतमात्रस्य न भवति, कथं केवलिन ? इति सम्यग् पर्यालोचनाशून्यत्वात्। ननु भो ! ज्ञात्वा जीवघातकत्वेनेति चेत्, तर्हि छद्मस्थसंयतानामिव जीवघाताभावः संयमाभावो वा प्रसज्येत। तस्मादन्तक्रियायाः प्रतिबन्धकं केवलिनस्तदेव वक्तुं युक्तं यत्कर्मबन्धकारणम्। तच्च सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धहेतवो योगा एव। ते च आरम्भादिशब्दैर्वाच्या अपीत्यनन्तरं वक्ष्यते। तेभ्यश्च केवलिनः कथमशुभकर्मबन्धोऽपसिद्धान्तादित्यादिपर्यालोचनाराहित्येनावसातव्यम्। स्थूलदृष्टिश्च धर्मव्याघातहेतुरिति प्रागुपदर्शितमेवेति गाथार्थः ॥ २७ ॥

अथ तन्निराकरणमाह—

॥ एअमजुत्तं जमिहं किरिआजणिओ ण भणिउ आरंभो। किंतु किरिअरंभाणं णिअमो एगाहिगरणंमि॥

व्याख्या—एतद्-अनन्तरोक्तमयुक्तम्-असङ्गतं, यद्-यस्मादिह भगवत्यामेजनादिक्रियाजन्य आरम्भो न भणितः किन्तु क्रियारम्भयोरेकाधिकरणे नियमो भणितः। ह्रस्वत्वं च प्राकृतत्वात्। स चैवं—यावत्कालं यः कम्पनादिक्रियावान् तावत्काल स आरम्भादिमानेव। एवं च सति कम्पनादिक्रिया व्याप्या, आरम्भश्च व्यापकः, तेन कम्पनादिक्रिया नाऽऽरम्भहेतुः, किन्त्वारम्भः कम्पनादिक्रियाहेतुः। यथा यावत्कालं यो धूमवान् तावत्काल स आर्द्रेन्धनप्रभववह्निमानेवेत्यत्र धूमस्तथाभूतवह्नेर्जनको न

અર્થ. એણિ રૂપે ક્રિયાને અને આરંભને સમવ્યાપ્તિ વ્યાપ્ય-વ્યાપકભાવેં એકાધિકરણપણું કહિઉં. ધૂમ વ્યાપ્તિ ઉદ્દેશી સરીખાઈપણિ પણિ ક્રિયા અને આરંભને ધૂમ અને આર્દ્ર-ઈંધનથી ઊપના વહ્નિની પરિં કારણપણું અને કાર્યપણું. તેહનેં નિયતપણેં કરી વિષમપણુંજ. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થ. ॥ ૨૮ ॥

હિવે વ્યાપ્ય—જે અલ્પવૃત્તિ-પૂર્વેં વચનપ્રયોગે કહીઇં જે. અને વ્યાપક—જે અધિક વૃત્તિ-પછેં વચનપ્રયોગેં કહીઇં જે. તેહના ભાવરૂપ એ સંબંધ તેહનેં દેખાડવેં કરી આરંભાદિકેં જન્ય ક્રિયા કહી, તે સમર્થતો ગ્રંથકાર કહે છે-

તેવતી આરંભ તે યોગ સયોગીનેં સાતવેદનીયના બંધક કહિયા. તેહજ અંતક્રિયાના નિરોધક કાયના વ્યાપાર.

અર્થ :—જેણિં કારણેં આરંભ તે ક્રિયાઇં જન્ય ન હુઇ. તો સ્યું ? આરંભેં જન્ય ક્રિયા હુઈ. તેણેં કારણે આરંભ તે યોગ-મનવચનકાયાના વ્યાપાર. તે યોગને જીવઘાતાદિરૂપ જે આરંભ, તેહનેં જનકપણિ કારણને વિષેં કાર્યના ઉપચારથી, તે યોગરૂપ જે કારણ તેહજ કાર્યરૂપ જે આરંભ કહીઇં છેં. આગમપણિ સાક્ષી છઇ-' ભગવંત ! નારકી તે સર્વે સરિખા છેં ? ' કર્મના હેતુ જેહનેં છે એહવો. તે ઉપરિ ગૌતમનેં ભગવંત કહે છેં-' ઇમ અર્થ સમર્થ નહી. તે સ્યે હેતુઇ ? નારકી ત્રિણે પ્રકારે કહ્યા. તે કિમ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટી, સમ્યગ-મિથ્યાદૃષ્ટિ. તે મધ્યે જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ તેહનેં ચ્યાર ક્રિયા કર્મબંધના હેતુ, તે કિમ. આરંભિકી, પારિગ્રહિકી, માયાપ્રત્યયિકી, અપ્રત્યાખ્યાનિકી. તિહાં જે મિથ્યાત્વી તેહનેં પાંચ ક્રિયા '. તે કિમ. સરિખીઓ ક્રિયાઓ કર્મબંધના હેતુ આરંભિકયાદિક જેહનેં તે સમક્રિય ઇત્યાદિ યાવત્.

अथ पुनरप्यतिप्रसङ्गमाह—

॥ अहवा किरिआमित्ता जीववहाइ हविज्ज णिअमेणं । ता किरिआविरईए आरंभाईण वेरमणं ॥३२॥

व्याख्या—अथवेति प्रकारान्तरद्योतने । यदि क्रियामात्रान्नियमेन जीववधादिर्भवेत् 'ता' तर्हि क्रियाविरत्यैव-एजनादिक्रियातः उपरमे सत्येव जीवघातादिविरमणं भवेत् 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण' मित्यादिरूपेण प्रतिज्ञा भवेत् । नहि जीवघातादिविरतिमन्तरेण सर्वविरतिगन्धोऽपि सम्भवति । अथ क्रियातो विरतिरशक्येति चेत्, तर्हि क्रियावतां प्राणातिपातादिविरतिरप्यशक्यैवास्ताम् । क्रियातो विरतिमन्तरेण जीवघातविरतिबुद्धेरप्यसम्भवात् । एवं देशविरतेरप्युच्छेदापत्त्या धार्मिकानुष्ठानमात्रस्याप्युच्छेदः स्यादित्यतिप्रसङ्गः स्फुट एवेति गाथार्थः ॥ ३२ ॥

अथ पुनरप्यतिप्रसङ्गमाह—

॥जं केवलीवि चइउं असमत्थो णत्थि तस्स विरईवि । केवलणाणाविसओ कह विसओ सेसणाणस्स ? ॥

व्याख्या—यद्-आश्रवजातं केवल्यपि-सर्वोत्कृष्टज्ञानदर्शनचारित्रतपोवीर्यवानपि त्यक्तुमसमर्थः-शक्तिरहितो भवेत्, तद्विषयकविरतिरेव न स्यात् । यथा सूक्ष्मगात्रसञ्चारादिविषयकविरत्यभावः सयोगिकेवलिनामिव सर्वेषामपि । अथोक्तार्थसमर्थनाय दृष्टान्तमाह—'केवलणाणे'त्यादि, केवलज्ञानाविषयः—केवलज्ञानस्यागोचरः, पदार्थ इति शेषः, कथं शेषज्ञानस्य विषयः—छाद्मस्थिकमत्यादिज्ञानगोचरः ?, कथमपि न भवेदित्यर्थः । एवं दृष्टान्तेन केवलिना त्यक्तुमशक्यः प्राणातिपातादिर्ज्ञानावरणीयान्तरायोदयवता छद्मस्थेन त्यक्तुं शक्यत इति प्राणातिपातविरत्यभावलक्षणोऽतिप्रसङ्गो दर्शित इति गाथार्थः ॥ ३३ ॥

વિરતિને પણિ ઉચ્છેદની આપત્તિ, ધાર્મિક અનુષ્ઠાનમાત્રનો ઉચ્છેદ હુઈ. એ અતિપ્રસંગ દૂષણ પ્રગટજ, એ અર્થ : ॥ ૩૨ ॥

હિવે વલી દૂષણ કહે છે—

જે કેવલીઈ છાંડવાનઈ અસમર્થ, તેહની વિરતિ પણિ ન હુઈ. કેવલજ્ઞાનનો જે અવિષય, શેષજ્ઞાનનો કિમ વિષય હુઈ ?

અર્થ :—જે આશ્રવસમૂહને, સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ અને વીર્યવંત પણિ કેવલી છાંડવાને અસમર્થ-શક્તિ રહિત હુઇ. તે વિષયિણી વિરતિ જ ન હુઈ. જિમ સૂક્ષ્મગાત્રસંચારાદિકવિષયિણી વિરતિનો અભાવ કેવલીની પરે સર્વનેપણિ. હિવે કહ્યોજ અર્થને સમર્થનને અર્થે દૃષ્ટાંત કહે છે. કેવલજ્ઞાનનો અવિષય-અગોચર, પદાર્થ એતલું બાહિરથી લેવું. કિમ બીજા જે છદ્મસ્થનાં જે મત્યાદિક જ્ઞાન, તેહનો ગોચર ? કેમએ ન હુઈ. એ અર્થ. ઇમ દૃષ્ટાંતે કેવલીઈ છાંડવાને અશક્ય તે પ્રાણાતિપાતાદિક બીજે જ્ઞાનાવરણીય અંતરાયનાં ઉદયવંત છદ્મસ્થને છાંડવાને ન શકીઇ. એ પ્રાણાતિપાતની વિરતિના અભાવરૂપ અતિપ્રસંગ દેખાડ્યો. એ ગાથાનો અર્થ : ॥ ૩૩ ॥

અતિપ્રસંગ રૂપ દૂષણનો ઉદ્ધાર કીધો.

હિવે એ અર્થ વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિસૂત્રનો વખાણતે, ગ્રહુ, ... એક પૂર્વપક્ષીનું મત છઈ 'જે તે કરતે' બૃહત્કલ્પભાષ્યના તૃતીય ખંડ માંહે સાધુને વસ્ત્ર ગ્રહણાધિકારે,

न चैवं क्वाप्यागमे जीवघातनिरोधे तज्जन्यकर्मबन्धनिरोधे वा अन्तक्रिया भणिता । तस्मात् साक्षाज्जीवघातलक्षणारम्भो नान्तक्रियायाः प्रतिबन्धकः, तदभावेऽन्तक्रियाया अभणनात्, प्रत्युताऽन्यकापुत्राचार्यगजसुकुमारादिदृष्टान्तेन सत्यामपि जीवविराधनायां केवलज्ञानान्तक्रिययोर्जायमानत्वात् कुतस्तत्प्रतिबन्धकत्वशङ्काऽपि । अत एव शैलेश्यवस्थायामपि मशकादिव्यापत्तिः शरीरसम्पर्काद् भवतीति श्रीआचाराङ्गवृत्तिसम्मत्या अग्रे दर्शयिष्यते इति । किञ्च—साक्षाज्जीवघातादेः कादाचित्कत्वेन प्रतिबन्धकत्वासम्भवः, केवलज्ञानोत्पत्त्यनन्तरमेवान्तक्रियायाः प्रसक्तिश्च स्यात्, 'आरम्भा' इत्यत्र बहुवचनं च संरम्भादिसंग्रहार्थमवसातव्यम् । एवमपि यदि आरम्भादिशब्दैरुक्तप्रकारेणेहाव्याख्यातत्वात् साक्षाज्जीवघातोऽभिमतः, तर्हि 'जीवेणं भंते !-सया समिअं एअइ' इत्यादिसामान्यसूत्रे सयोगिजीवः केवलिव्यतिरिक्त एव ग्राह्यः, अन्यथा 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा' इत्यादिविशेषसूत्रविरोधेन सूत्राभिप्रायकल्पने मतिकल्पना महानर्थहेतुः, ज्ञानादिनाशहेतुत्वात् । यदागमः—'विसोहिअंते अणुकाहयंते, जे आयभावेण विआगरेज्जा । अट्ठाणिए होइ बहूगुणाणं, जे णाणसंकाइ मुसं वइज्ज ॥' त्ति सूत्रकृदङ्गे (अध्य० १३. गा. ३) विशेषसूत्रेण सामान्यसूत्रं बाध्यत एवेति वैयाकरणानामपि प्रतीतमेव । तस्मान्निजमतिकल्पनापरिहारेण भाव्यमिति गाथार्थः ॥ २९ ॥

તે વતી સાક્ષાત્ જીવઘાત રૂપ જે આરંભ તે અંતક્રિયાનો પ્રતિબંધક નહીં. તેહને અભાવે અંતક્રિયાના અણકહેવાથી. સાહમું તાહરઈ મતઈ અણિકાપુત્રાચાર્ય-ગજસુકુમારાદિને દૃષ્ટાંતે છતીપણિ જીવવિરાધનાઈ કેવલ-જ્ઞાન અને અંતક્રિયાને થાવાપણાથી. કિહાંથી તેહને પ્રતિબંધકપણાની શંકાપણિ. જે માટિં જીવઘાત તે પ્રતિબંધક અંતક્રિયાનો નહી. એતલાવતી શૈલેસ્યવસ્થાને વિષે પણિ મશકાદિની હિંસા શરીરના સંબંધથી હુઈ. ઇમ શ્રીઆચારાંગવૃત્તિની સંમતિ આગલિં દેખાડીસ્યે. વલી સાક્ષાત્ જીવઘાતાદિકને કાદાચિત્કપણિં પ્રતિબંધકપણાનો અસંભવ. અને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિને અનંતરેજ અંતક્રિયાનો પ્રસંગ હુઇ. આરંભા ઇહાં બહુવચન તે સંરંભાદિકના સંગ્રહને અર્થિં જાણવું. એમ પણિં જઉ આરંભાદિ શબ્દે કહે પ્રકારે ઇહા, અવ્યાખ્યાતપણાથી સાક્ષાત્ જીવઘાતાદિકજ માન્યા તઉ 'जीवेणं भंते'. એ સામાન્યસૂત્રે સયોગી જીવ તે કેવલી ભિન્ન કહેવો. ઇમ નહી તો "सत्तहिं ठाणेहिं" ઇત્યાદિ વિશેષસૂત્રને વિરોધે કરી સૂત્રાદિકને અભિપ્રાયને કલ્પને મતિકલ્પના તે મહાઅનર્થનું હેતુ. જ્ઞાનાદિકના નાશના હેતુપણાથી. જે માટે સૂત્રકૃદંગ આગમ. વિશેષસૂત્રે સામાન્યસૂત્ર તે બાધીઈ. એ વ્યાકરણના જાણનારને પણિ પ્રસિદ્ધજ. તે માટે પોતાની મતિકલ્પનાને પરિહારે થાવું. એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૨૯ ॥

હિવે પ્રકારાંતરે પણિ અતિપ્રસંગે દૂષે છે—

જો સાક્ષાત્ જીવવધ તે ક્રિયામાત્રે આરંભિજ ઇષ્ટ. તો પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર નિર્વિષયવતી અપ્રમાણ.

અર્થ :—પરને અભિપ્રાયે જઉ ક્રિયામાત્રે જન્ય સાક્ષાત્ જીવઘાતરૂપ આરંભ ઇષ્ટ માન્યો છઈ. તઉ પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર, પદના એકઅંશને વિષે પદના સમુદાયના ઉપચારથી વિવાહપ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર. દીર્ઘપણાઇ તે પ્રાકૃતપણાથી. અપ્રમાણ-પંડિતને અણઆદરણીય હુઈ. તે સ્યાથી ? તે ઉપરિ વિશેષણ કહેતાં હેતુ કહે છઈ. જે માટે તે પ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર, કેહવું છઈ ? વાચ્યવસ્તુઈ રહિત. જે માટે રહઉ જીવઘાતાદિકને સંકલ્પાદિકે રહિત સંયતલોક તો દૂર. નિરંતર સમકાલ આપમતિકલ્પનાઇ અથવા યથાકથંચિત્

अथ पूर्वापरपर्यालोचनापुरस्कारेण विशेषतो निराकरणमाह—

॥ चवलत्तं पुण कम्मणशरीरजोगा पुढो हु पइसमयं। अइसुहुमं जीववहे ण होइ हेउत्ति जिणवयणा ॥३५॥

व्याख्या—चपलत्वं पुनः कार्मणशरीरयोगात् सर्वसयोगिजीवसाधारणमपि प्रतिसमयं 'पुढो' त्ति पृथक्। हुरवधारणे। पृथगेव। अत एव अतिसूक्ष्मं चपलत्वं जीववधेहेतुर्न भवति जिनवचनादित्यक्षरार्थः। भावार्थः पुनरेवं—शरीरचलता तावद् द्वेधा—निरन्तरभाविनी सान्तरभाविनी च। आद्या सर्वेषामपि काययोगवतां प्रतिसमयभाविनी कार्मणशरीरानुगतजीववीर्यप्रभवा निजनिजस्वरूपात्मिका कदाचिदपि शरीरयोगवतां व्यतिरेकाभावात्। सा चातिसूक्ष्मत्वेन सामयिकत्वेन च केवलिगम्या केवलिनमेव पुरस्कृत्य प्रश्ननिर्वचनविषयीकृता, तथाहि—

'केवली णं भंते! अस्सिं समयंसि जेसु आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरुं वा ओगाहित्ताणं चिट्ठति, पहू णं भंते! केवली सेयकालंसिवि तेसु चेव आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरुं वा ओगाहित्ताणं चिट्ठित्तए? गो० णो इणट्ठे समट्ठे, से केणट्ठेणं' मित्यादि यावत् 'वीरिअसजोगसद्दव्वयाए चलाइं उवगरणाइं भवंति चलोवगरणट्ठयाए' इत्यादि भग०-श० ५, उ० ४, (सू० २००). वृत्त्येकदेशो यथा—'अस्सिं समयंसि' त्ति। अस्मिन्—वर्तमाने समये 'ओगाहित्ताणं'त्ति

અર્થ:—એતલે અતિપ્રસંગ જે દૂષણ તેહને સમૂહને દેખાડ્યે ચપલ કાયના યોગથી કેવલીને ચપલપણું છે. તિણિં કારણેંજ કેવલીને પણિં જીવઘાતનો સંભવ એહવું વચન તે પાપવચન સમ્યગ્ જ્ઞાનવંતને સાંભલવાને પણિં અકલ્પ્ય, એહવું અર્થથી જાણવું. કેવલીને કલંકદાનરૂપપણાથી. એ ગાથાર્થ:॥૩૪॥

હિવે પૂર્વાપર વિચારણાને આગલિં કરી વિશેષથી નિરાકરણ કહે છે—

ચપલપણું તો કાર્મણશરીરના યોગથી હુઈજ નિરંતર અતિસૂક્ષ્મ તે જીવવધને વિષે ન હુઈ હેતુ. જિનવચનથી.

અર્થ:—ચપલપણું તો કાર્મણશરીરના યોગથી સર્વ સયોગી જીવને સમાનપણે નિરંતર. 'હુ' તે અવધારણ અર્થ બોલે. એટલે જુદો જ. એતલાવતી અતિસૂક્ષ્મ ચપલપણું તે જીવવધનો હેતુ ન હુઈ. જિનવચનથી. એ અક્ષરાર્થ.

ભાવાર્થ: તે એમ-શરીર ચંચલપણાઇ તે બિ પ્રકારની–નિરંતર થાનારી અને આંતરે થાનારી. પ્રથમ તો સર્વકાયના યોગવંતને સમયે સમયે થાનાર, કાર્મણ શરીરે યુક્ત જે જીવ તેહની શક્તિથી ઊપની, પોતપોતાના સ્વરૂપ રૂપ, કિવારે પણિં શરીરના યોગવંતને વ્યતિરેકના અભાવથી. અને તે અતિસૂક્ષ્મપણિં અને સામયિકપણેં કેવલીઇ ગમ્ય. કેવલીનેજ આગલિ કરી પ્રશ્ન અને ઉત્તરે આગલિં કરી તે દેખાડે છે. કેવલી તે ભગવંત આ સમયને વિષે જે આકાશપ્રદેશને વિષે હસ્ત પાય વા બાહું અથવા ઊરૂ અવગાહિને રહેં. ભગવંત તે કેવલી સમર્થ? આગિલા સમયને વિષે તેહજ આકાશપ્રદેશને વિષે હસ્તપાદાદિક અવગાહી રહે? ગૌતમ! એ અર્થ સમર્થ નહી. ઇત્યાદિ. વીર્યપ્રધાન છે જિહાં એહવુ જે સયોગ અને છતું જે દ્રવ્ય તે પણિં ચલ ઉપકરણ હુઇ તે ચંચલ ઊપકરણ પણિં,

व्याख्या—यदि क्रियामात्रेण—सूक्ष्मक्रियया हेतुभूतया—जीवघातोऽन्तक्रियाया विघ्नकरः—प्रतिबन्धकः 'ता' तर्हि केवलज्ञानप्रमुखं तस्मिन् सत्येव कथं भवेत् ? पराभिप्रायेण कथमपि न भवेदित्यर्थः । वेदनीयायुर्नामगोत्रलक्षणाऽघातिकर्मक्षयजन्यान्तक्रियालक्षणकार्यप्रतिबन्धकस्य क्रियामात्रजन्यजीवघातादेर्घातिकर्मक्षयजन्यस्य केवलज्ञानादिलक्षणकार्यस्य सुतरामेव प्रतिबन्धकत्वात् । यथा यत् मतिज्ञानस्य प्रतिबन्धकं तत् केवलज्ञानस्य प्रतिबन्धकं भवत्येव, अघातिकर्मक्षयापेक्षया घातिकर्मक्षयस्य दुस्साध्यत्वात् । प्रमुखशब्दात् सम्यक्त्व—देशविरति—सर्वविरति—यथाख्यातचारित्र—क्षपकश्रेण्यादीनां सङ्ग्रहः । तस्मादन्तक्रियाप्रतिबन्धकः साक्षाज्जीवघातलक्षणारम्भो न भवति, अनवरतमाभोगवतः केवलिनोऽसम्भवात् । सम्भवे चान्तक्रियाया उच्छेदः प्रसज्येत, पराभिप्रायेण प्रतिसमयं जीवघातसम्भवेऽन्तक्रियाया अवकाशासम्भवात् । अथ योगनिरोधे तदवकाश इति चेत् । अलं विवादेन, योगलक्षणारम्भस्य प्रतिबन्धकत्वे सिद्धेऽपरस्यान्तर्गडुकल्पत्वात् । एतेन क्रियामात्रजन्येन जीवघातेन योऽशुभकर्मबन्धः तेनान्तक्रिया न भवतीतिवचनं वातिकप्रलापकल्पमवसातव्यम्, केवलसातकवेदनीयस्यैव बन्धकस्य केवलिनः प्रवचने भणितत्वात् । तस्मात् 'जीवे णं भंते ! सया समियं एअइ' इत्यादिभगवतीसूत्रस्य प्रामाण्यसिद्ध्यर्थं आरम्भादिशब्दैर्योगा एव वाच्याः । तद्व्यञ्जिका तु प्रमत्तसंयतानामारम्भिकी क्रियैव । यतः सा क्रिया न जीवघातजन्या किन्तु प्रमत्तयोगजन्या, 'सव्वो पमत्तजोगो आरंभो' त्ति वचनात् । एतच्च प्राक् समर्थितमेव । परमप्रमत्तानामारम्भभूता अपि योगा आरम्भिकीक्रियाहेतवो न भवन्ति, स्वरूपयोग्यतयाऽपि प्रमादलक्षणसहकारिकारणाभावादिति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ३१ ॥

જો યોગને નિરોધઈ તેહનો અવકાશ એહવું જઈ તો વિવાદે પૂર્ણ. યોગરૂપ આરંભને પ્રતિબંધકપણું સિદ્ધ થયે છુતે બીજાને નિરર્થક તુલ્યપણાથી. એતલે ક્રિયામાત્રે જનિત જીવઘાતે જે અશુભકર્મનો બંધ જે, તેણે કર્મક્ષય રૂપ જે અંતક્રિયા તે ન હુઈ, એ વચન તે વાઉલના પ્રલાપને સરિખું જાણિવું. કેવલ સાતવેદનીયના બંધનેંજ પ્રવચનને વિષે કહ્યાથી, તે વતી 'जीवे णं भंते', ઇત્યાદિ સૂત્રના પ્રમાણપણાની સિદ્ધિને અર્થે આરંભાદિક શબ્દે યોગજ કહેવા. તેહની જણાવનારી તો પ્રમત્તસંયતીને આરંભિકી ક્રિયાજ. જે માટિ તે ક્રિયા તે જીવઘાતે ન જન્ય, તો સ્યું ? પ્રમત્તયોગે જન્ય. 'સર્વ પ્રમત્તયોગ તેહજ આરંભ' એ વચનથી. એ તઉ પૂર્વે સામર્થ્યું જ છે. પણિ પ્રમત્તને આરંભરૂપ યોગપણિ આરંભિકી ક્રિયાના હેતુ ન હુઈ. સ્વરૂપયોગ્યતાઈ પણિ પ્રમાદરૂપ જે સહકારિકારણ તેહના અભાવથી. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થ : ॥ ૩૧ ॥

હિવે વલી અતિપ્રસંગ કહે છે—

અથવા ક્રિયામાત્રઈ જીવઘાદિક જઉ નિયમે જ હુઈ તઉ ક્રિયાનઈ વિરમણે જ આરંભાદિકનું વિરમણ હુઈ.

અર્થ :—અથવા એહવો શબ્દ તે પ્રકારાંતરના દ્યોતનને વિષે. જો ક્રિયામાત્રે નિયમે જ જીવઘાતાદિક હુઈ. તો એજનાદિક્રિયાથી ઉપરમ છતે જ જીવઘાતાદિનું વિરમણ હુઈ—સર્વ પ્રાણાતિપાતથિકો નિવર્તવું ઇત્યાદિરૂપે પ્રતિજ્ઞા હુઈ. જીવઘાતાદિની વિરતિ વિના સર્વવિરતિનો ગંધ પણિ ન હુઈ, હિવે ક્રિયાથિકું નિવર્તન તે અશક્ય. એહવું જો, તો ક્રિયાવંતને પ્રાણાતિપાતાદિકની નિવૃત્તિ પણિ અશક્ય હો. ક્રિયાથી નિવૃત્તિ વિના જીવઘાતની વિરતિની બુદ્ધિનાપણિ અભાવથી. એમ કેવલ

सञ्चाररूपाः क्रिया भणिताः। वक्तारस्तु बहुश्रुता अपि प्रायो भूयांसः–केवली विवक्षिताकाशप्रदेशेषु हस्तादिकं व्यवस्थाप्य ततः पश्चादादाय पुनस्तेष्वाकाशप्रदेशेषु हस्तादिकं व्यवस्थापयितुं समर्थो भवतीति प्रश्ने निर्वचनं–नायमर्थः समर्थः इति वदन्ति। इह त्वेवंविधप्रश्ननिर्वचनयोर्गन्धोऽपि नास्ति। तेन सम्यग् पर्यालोचनाप्रमोदपरिहारेण भवितव्यं, न पुनः परोक्तं श्रुत्वा तद्विश्वासेन प्रवर्तितव्यम्। सा च सूक्ष्मगात्रसञ्चाररूपा क्रिया साक्षात् जीवघातहेतुर्न भवति, तथाभूतक्रियावतामपि सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां साक्षादात्मारम्भकत्वाभावात्। यदागमः—'तत्थ णं जे ते असंजया ते अविरइं पडुच्च-आयारंभावि जाव णो अणारंभा' इत्यादि भग० श० १, उ० १, (सू० १६). वृत्त्येकदेशो यथा–'अविरइं पडुच्च'त्ति।

इह अयं भावः—'यद्यप्यसंयतानां सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां नाऽऽत्मारम्भकत्वादिकं साक्षादस्ति तथाप्यविरतिं प्रतीत्य तदस्ति तेषाम्, नहि ते ततो निवृत्ताः। अतोऽसंयतानामविरतिस्तत्र कारणमिति। अत एव प्रकृतशतकसूत्रगाथायां जिनवचनादित्युक्तम्। जिनेनैव सूक्ष्मैकेन्द्रियादीनां साक्षाज् जीवघातस्योक्तप्रकारेण निषिद्धत्वादिति। यद्यप्येवं तथापि तथाभूता योगाः कर्मबन्धकारणानि भवन्त्येव, योगानामपि कर्मबन्धकारणत्वेनाभिमतत्वात्। नवरं कर्मबन्धे च वैचित्र्यं न योगजन्यं किन्तु मोहनीयक्षयोपशमवैचित्र्यजन्यम्, मोहनीयोदयाभावे च योगाः सर्वेषामपि सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धहेतवो भवन्ति। तत्रापि क्षीणमोहस्य योगाः द्रव्यतोऽप्यशुभा न भवन्ति। तेनैव केवलिनः स्नातकचारित्रं न पुनरुपशान्तस्याऽपि,

---

એતલાજ વલી એ સર્વજ્ઞશતકની સૂત્રની ગાથાને વિષૈં 'જિનવચનથી' એહવું કહિઉં, જિનેંજ સૂક્ષ્મએકેન્દ્રિયાદિકને સાક્ષાત્ જીવઘાતને ઉક્તપ્રકારે નિષિદ્ધપણાથી. જઉઇ એહવું તઉહે પણિ તેહવા યોગ તે કર્મબંધનાં કારણ હુઇજ. યોગને પણિ કર્મબંધને કારણ પણિ માન્યાપણાથી. પણિ કર્મબંધને વિષે વિચિત્રપણું તે યોગથી ઉપનું નહી. તો સ્યું? મોહનીયના ક્ષયોપશમને વૈચિત્ર્યેં જન્ય, મોહનીયને અભાવઈ તો યોગ તે સર્વેનઇ સામયિક સાતવેદનીય કર્મના બંધના હેતુ હુઇ. તિહાં પણિં ક્ષીણમોહનિ યોગ તો દ્રવ્યથી પણિ અશુભ ન હુઇ. તિણેં જ કરી કેવલીને સ્નાતક ચારિત્ર, પણિં ઉપશાતનંઈ નહી. તેહના યોગનઇ દ્રવ્યથી અશુભપણાના સંભવથી. તેહનું કારણ જે સત્તાવર્ત્તિ મોહ, તેહના છતાપણાથી. તે તઉ એ સૂત્ર તો પૂર્વિં દેખાડયું છઈ. અનઈ જે ક્ષીણમોહનઇ યોગનઈ દ્રવ્યથી એ અશુભપણાને અભાવેં પણિ સ્નાતકપણાનો અભાવ તે અનાભોગથી જાણિવો. અનાભોગના માહાત્મ્યથી સંભાવી જે દોષની છાયા તેહના સંભવને અનિવાર્યપણાથી. એ ભાવ. એટલે એક રીતિની ક્રિયા કહી"

જે તઉ આંતરૈં હુઈ, તે ક્રિયા તો ગમનાગમનાદિરૂપ અનેક પ્રકારની 'છદ્મસ્થને પણિ' જાણવાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ સ્વેચ્છાવિષયપણિં સ્વરૂપથી શકીઇ રોધનો 'પ્રસર છે' જેહનો એહવી, તે વતી કદાચિત્ હુઈ તેહવી ક્રિયા તે અસંયતસ્વામિને પામીને તેહની કાલાદિસામગ્રીને યોગે પ્રગટ જીવઘાતનું હેતુ પણિ હુઇ. સ્પષ્ટ જીવઘાત પણિ કદાચિત્ જ હુઈ, જિમ મૃગને દેખી ધાવંનાદિ ક્રિયાઇ પરિણમ્યો જે વ્યાધ તેહને શરીરની ચપલપણાઇ. તે સામગ્રીને કાદાચિત્કપણિ કરી સ્પષ્ટ જીવઘાત તે કદાચિતજ હુઈ, તિમજ સર્વાનુભવનિં સિદ્ધપણાથી, તેહજ ક્રિયા સંયતસ્વામીને પામીને મોહનીય અને અનાભોગેં સહિત હુંતી ક્વિારેકિં દ્રવ્યથીજ જીવઘાતનું હેતુપણિં, જિમ ઉપશાતવીતરાગને પણિં જેહઈ તેહવી તેહવી ક્રિયા સ્વરૂપથી શકીઇ એહવો રોધપ્રસર જેહનો એહવી છઈ, તઉહઈ અનાભોગને વશે અશક્યરોધપ્રસરપણેં માનવી, એતલાજ વતી સ્વરૂપથી કહિઉં અને જે છદ્મસ્થ 'વીતરાગપણિં' સરીખાઇ પણિ ઉપશાતવીતરાગને જીવઘાતનો સંભવ, પણિં ક્ષીણમોહને નહીં. તિહાં મોહનીયસત્ત છઈ. અને કર્યો અસત્તાઈ

अथ पूर्वापरपर्यालोचनाप्रमादेनैव प्रायो बहुश्रुता अपि अबहुश्रुतवचनप्रवृत्तिमनुसृत्य शरीरोपकरणचलतया केवलिनोऽपि जीवघातं वदन्ति, तेषां च वचनोल्लेखमतिदेशेन तिरस्कुर्वन्नाह—

॥ एएण कायजोगा चवलाओ केवलिस्स चवलत्तं । तेणेव जीवहणणं एअं वयणंपि दुव्वयणं ॥३४॥

व्याख्या—एतेन अतिप्रसङ्गसमूहोपदर्शनेन चपलात् काययोगात् केवलिनश्चपलत्वम् । तेनैव कारणेन केवलिनोऽपि जीवघातसम्भव इति वचनं दुर्वचनं-पापवचनं सम्यग्ज्ञानवतां श्रोतुमप्यकल्प्यमित्यर्थाद् बोध्यम् । केवलिनः कलङ्कदानल्पत्वादिति गाथार्थः ॥ ३४ ॥

વસ્ત્ર અચ્છિન્નજ વાવરવું. જે વસ્ત્રચ્છેદ કરતાં હસ્તાદિકનો વ્યાપાર થાઈ. તેથી હિંસાદિ સંભવે ઇત્યાદિ ધણું છે. અને તે પૂર્વપક્ષીઇં એ વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિની સાખેંજ સ્વમત સમર્થ્યું છે. તે સર્વ સમાધાન કર્યું જાણિવું. અને તે પૂર્વપક્ષીઇં બલિ આણીતું જે હિંસાનુકૂલ યોગેં કરી હિંસકપણું, તે ઉપરિ સિદ્ધાંતીઇ તેહનું આપાદકનું અપ્રસિદ્ધપણું અણદૂષીનેં પ્રમત્તયોગથી પ્રાણનું હણવું તે હિંસા એ લક્ષણ આશ્રયીનેં સાધુનેં હિંસકપણું નિરાકરણ કર્યું. તેં ભલું. પણિ પ્રાણવિયોજનરૂપ સિદ્ધાંતોક્ત હિંસા તેણેં થાઈતું જે હિંસકપણું તે કિમ ટલે. તે વતી તે સિદ્ધાંતીનો પરમાર્થ એ—જે પૂર્વપક્ષીનું આપાદક(ન) તો અત્યંતજ અસંબદ્ધ છેં. જે માટેં નિરંતર પંચેંદ્રિય પર્યંત જીવઘાત સયોગીમાત્રને ન સંભવે તેં માટેં તે આપાદક(ન)નું અપ્રસિદ્ધપણું છે. તોહે પણિ તે ઉવેખી સ્વપક્ષીનું સમાધાન કીધું તે ;પણિ મોહનીય સત્તાનો ધણી જે અપ્રમત્તવતી તેહનો કર્મબંધના અભાવથી અકિંચિત્કરી હિંસા મનમાં ધરી અહિંસકપણું સમર્થિઉં. પણિં પ્રમત્તને અહિંસકપણું કિમ આવે તસ્માત્ જે ભગવતીના પ્રસિદ્ધાર્થ બલેં પૂર્વપક્ષીઇં મન માન્યું તે મત ખંડવાવતી ચઉભંગી કહી સ્વમત નિર્દોષ કર્યું. અને જે ઉચ્છૃંખલે તે ઉપરિ પટીઆરો માંડી મૂઢજનને વંચનાને અર્થે કેવલીને હિંસા થાપી છેં. તે કુણ અક્ષરને બલે તે પુછવું. જે માટિં ભગવતીનું વચન માતાનૂં ધાવવું સરિખું મૂકી જનકને ધાવવાને સરિખું બૃહત્કલ્પનું ભાષ્ય આગલિં કર્યું. અનેં હિંસા વ્યાપ્રિયમાણ યોગવંતપણિં પણિં વિષયના અસંનિધાનવતી કેવલીનેંપણિં કદાચિત્ હિંસકપણું તેણિં પણિ માન્યું છે. તો મોહરૂપ હેતુના અભાવવતી. સર્વથા જ જીવવધ ન હુઇ એહવું માનતાં સ્યું ઉચ્છૃંખલની જિહ્વા ઈ થાઈ છે? વલી દ્રવ્યહિંસા તો ત્રિસામયિક દૃષ્ટાંતિં નિર્દોષ કરી છેં. તોહે પણિ અલ્પદોષ કરી માની છે તો તે દૂષણ કેવલીને કઉણ કર્મજનિત માનવું. એ ઉપરિ વલી અધિક યુક્તિ એ અધિકારનેં અંતે કંટકોદ્ધાર લિખાસ્યે. તિહાં જોવી. તથા કેઈ ભણંતિ ઇહાં કુણેક કહ્યો તે બૃહત્કલ્પભાષ્યોક્ત જે પૂર્વપક્ષી તેહનોજ સતીર્થ્ય પૂર્વાપરેં ,વિચારતાં જણાઇ છિઇ. તે જાણિવું.

હિવે પૂર્વાપરવિચારણાને પ્રમાદેં પ્રાહે બહુશ્રુતપણિં અબહુશ્રુતના વચનની પ્રવૃત્તિ અનુસરીને શરીરની ઉપકરણની ચંચલતાઇં કેવલીને પણિં જીવઘાત પ્રતેં કહેં છે. તેહના વચનનો પ્રયોગ તે પ્રતિ પૂર્વઈ કહ્યો જે પક્ષ તેહની સરીખાઇઇ તિરસ્કાર કરતો કહે છે—

એતલે કહેવે કરી ચપલ જે કાયયોગ, તેથી કેવલીને ચપલપણું, તેણેં કરી જીવનું હણવું. એ વચનપણિ દુર્વચન જાણવું.

ननु उपशान्तवीतरागस्य पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तून् विहाय कुक्कुटपोतादिपक्षिजीवग्रहणं कृतं तत्र निदानं किं? इति चेत्, उच्यते—तथाभूताप्रमत्तसंयतस्य सम्यगुपयुक्तस्य सम्यगीर्यासमित्या गच्छतः कुक्कुटपोतादेरेव सहसा पादस्याधः प्रवेशसम्भवात्, तस्य च परित्यागोऽप्यशक्य एव, अनाभोगवशेन तथाभूतक्रियाया अप्यशक्यरोधप्रसरतया परिणमनात्, घात्यजीवविषयकानाभोगवशेन तत्परिहरणोपायस्यापरिज्ञानात्। अत एव आगमोऽपि—'जो जीवे वि ण याणेइ' इत्यादि। किञ्च—यदि छद्मस्थसंयतो नियतक्रियाव्यतिरिक्तस्थले निजक्रियातः सम्भावनयापि निजसाक्षात्कारगम्यस्य जीवघातस्याभोगवान् भवेत् तर्हि जीवघातो न भवत्येव, सम्भाविततथाभूतजीवघातहेतुक्रियातो निवृत्तेरावश्यकत्वात्। एवं च सति शरीरचलतया केवलिनो जीवघातकल्पनं महापापहेतुर्महाशातनेति मन्तव्यम्, तिर्यग्भ्योऽपि केवलिनोऽसामर्थ्योद्भावनात्। यतो मेघकुमारजीवो हस्ती शशकानुकम्पया सार्द्धदिनद्वयमुत्क्षिप्तपाद एव तस्थिवान्, केवली तु शरीरचलतया क्षणमात्रमपि स्थातुं मार्गभेदेन वा गन्तुमसमर्थोऽनुत्तरानुकम्पावानपि पिपीलिकादिक्षुद्रजन्तून् सर्वप्रकारेण ज्ञात्वाऽपि व्यापादयति। किञ्च—पराभिप्रायेण केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव यथादृष्टहस्तपादादिसमुत्थक्रियया जीवघातं कुर्वतः केवलिनः शरीरचलतायाः कारणत्वकल्पनमयुक्तमेव, तथाभूतशरीरचलताया अभावेऽपि यथाज्ञातप्रकारेण जीवघातस्य क्रियमाणत्वात्। तस्माद्यदि केवलिनो जीवघातव्यवस्थापनाय व्यसनी भवान् तर्हि शरीरचलतां विहाय किञ्चिदन्यत्कारणान्तरं कल्पनीयम्, तच्चासम्भवि नामग्राहेण वक्तुमशक्यत्वात्। तस्मात्केवलिनो गमनागमनादिक्रिया जीवरक्षाहेतुरेव, शुभयोगजन्यत्वेन शुभत्वात्। यदागमः—

'सव्वजिआणमहिंसं अरहंता सच्चवयणमरहंता। बंभव्वयमरहंता अरिहंता हुंतु मे सरणं ॥१॥' त्ति चतुःशरणप्रकीर्णके (गा० १७). व्याख्यादेशो यथा—'सर्वे सूक्ष्मबादरत्रसस्थावरलक्षणा ये जीवास्तेषां न हिंसा अहिंसा—रक्षा तामर्हन्तमि'त्यादि। न चायं तीर्थकृतामेवातिशय इति वाच्यम्, चारित्रमोहनीयक्षयसमुत्थातिशयस्य ज्ञानावरणीयक्षयसमुत्थकेवलज्ञानस्येव सर्वकेवलिसाधारण्यात्। अत एव सामान्यसाधुमधिकृत्याऽपि प्रश्ननिर्वचने यथा—

केवलज्ञानने उत्पत्तिसमयेंज जिम दीठी जे हस्तपादादिनी क्रिया तेणीइं जीवघातनें करतो जे केवली तेहना शरीरनी चपलपणाइने कारणपणानुं कल्पन. ते अयुक्तज. तेहनी शरीर चपलतानें अभावे पणि यथाज्ञातप्रकारें जीवघातनें करीतापणाथी, ते वती जउ केवलीनें जीवघात थापवानें व्यसनी तुं छे, तउ शरीरनी चलता मूकी कांई बीजुं कारणांतर कल्पवुं. अनें ते तो न संभवें. नामग्रहीनें कहेवानें अशक्यपणाथी. ते वती केवलीनें गमनागमनादिक क्रिया ते जीवरक्षानुं हेतुज. शुभयोगें जन्यपणें करी शुभपणाथी, जे माटे आगम—'सर्वजीवरक्षानें योग्य सत्यवचननें योग्य ब्रह्मव्रतनें योग्य एहवा अरिहंतउ शरण' व्याख्यानो अंश—जिम सर्वें सूक्ष्म बादर त्रस थावररूप जे जीव तेहनी हिंसा नहीं एतलें रक्षा ते प्रति योग्य छे. इत्यादिक. ए तीर्थंकरनो ज अतिशय इम न कहेवुं. चारित्रमोहनीयना क्षयथी उपना अतिशयनें ज्ञानावरणीयना क्षयथी उत्पन्न केवलज्ञाननी परिं सर्व केवलीनें समानपणाथी.

एतलाज माटे यती आश्रिरी प्रश्न अनें उत्तर जिम—पूछे छे—उपयोगवंत छद्मस्थसाधुनें सूक्ष्मजीवनी रक्षा किम हुई? ते उपरि सिद्धांती कहे छे. सत्य तथापि ते अहिंसकज उपयोगवंत

अवगाह्य–आक्रम्य, ' सेयकालंसि वि 'त्ति, एष्यत्कालेऽपि, ' विरिअसजोगसद्दव्वयाए 'त्ति, वीर्यं–वीर्यान्तरायक्षयप्रभवा शक्तिः तत्प्रधानं सयोगं–मानसादिव्यापारयुक्तं यत् सद्–विद्यमानं द्रव्यं–जीवद्रव्यं तत् तथा, वीर्यसद्भावेऽपि जीवद्रव्यस्य योगान् विना चलनं न स्यादिति सयोगशब्देन सद्द्रव्यं विशेषितम् । सदिति विशेषणं च तस्य सदा सत्तावधारणार्थम् । अथवा–स्वम्–आत्मा तद्रूपं द्रव्यं स्वद्रव्यं ततः कर्मधारयः । अथवा वीर्यप्रधानः सयोगः–योगवान् वीर्यसयोगः, स चासौ सद्द्रव्यैश्च–मनःप्रभृतिवर्गणायुक्तो वीर्यसयोगसद्द्रव्यः, तस्य भावस्तत्ता तया हेतुभूतया ' चलाइं 'ति, चलानि–अस्थिराणि 'उवकरणाइं'ति, उपकरणानि–अङ्गानि 'चलोवगरणट्ठयाए'त्ति, चलोपकरणलक्षणो योऽर्थः तद्भावश्चलोपकरणार्थता तयेति । इह या क्रिया भणिता, सा एकसामयिकी । तथैव व्यवस्थापनार्थमिदमेव सूत्रं सूत्रकृदङ्गटीकाकारेण सम्मतितया प्रदर्शितम् । तथाहि–सयोगिजीवो न शक्नोति क्षणमप्येकं निश्चलं स्थातुम्, अग्निना ताप्यमानोदकवत् कार्मणशरीरानुगतः सदा परिवर्त्तयन्नेवास्ते । तथाचोक्तम्–' केवली णं भंते ! अस्सिं समयंसि जेसु आगासपएसेसु हत्थं वा पायं वा बाहुं वा ऊरु वे 'त्यादि । तदेवं केवलिनोऽपि सूक्ष्मगात्रसञ्चारा भवन्तीति । अत्र हि स्वस्थाने यथास्थितस्यैव केवलिनः सूक्ष्माकाशप्रदेशावगाहनामधिकृत्य प्रतिसमयं भिन्नभिन्नगात्र-

---

એ સૂત્રનો વૃત્તિનો એક દેશ કહે છેં-જિમ એ વર્તમાન સમયનેં વિષે અવગાહીનેં આવતે કાલેં પણિ વીર્યાંતરાયના ક્ષયથી ઊપની શક્તિ તે વીર્ય, તે પ્રધાન જિહાં એહવુ માનસાદિકનેં વ્યાપારેં યુક્ત એહવું, અને વિદ્યમાન જે દ્રવ્ય (જીવદ્રવ્ય) તે વીર્ય છતેં પણિં જીવદ્રવ્યનેં યોગવિના ચલન ન હુઇ. એ હેતુઇ સયોગશબ્દઇ સદ્દ્રવ્ય તે યુક્ત કીધું તિવાર પછી કર્મધારયસમાસ. અથવા વીર્ય છઇ પ્રધાન જિહા એહવો સયોગ-યોગવંત તે વીર્યસયોગ તે એ સદ્દ્રવ્ય મનઃપ્રમુખ વર્ગણુઇ યુક્ત તે વીર્યસયોગસદ્દ્રવ્ય કહીઇ. તેહનો ભાવ, તે હેતુરૂપઇ અસ્થિર અંગ ચલ ઉપગરણ રૂપ જે અર્થ તેહનો ભાવ તેણિં.

ઇહાં જે ક્રિયા કહી તે એક સમયની. તિમજ વ્યવસ્થાપનનેં અર્થિ. એહજ સૂત્ર સૂત્રકૃદંગ ટીકાકારેં સંમતિ પણિં દેખાડયું. તે કિમ-સયોગી જીવ તે ન સમર્થ ક્ષણમાત્રપણિ નિશ્ચલ રહિવાનેં. અગ્નિઇં તાપવીતા ઉદકની પરેં કાર્મણશરીરેં વ્યાપ્ત હુતો સદાએ ફિરતો જ રહઇ. તિમજ કહ્યુ છઇ. તો ઇમ કેવલીનેંપણિં સૂક્ષ્મ શરીરના સંચાર હુઇ. ઇહાં પોતાના સ્થાનકિં રહ્યા કેવલીનેં સૂક્ષ્મ આકાશપ્રદેશની અવગાહના આશ્રયીનેં સમય સમય પ્રતિં જૂજૂઆ ગાત્રસંચારરૂપ ક્રિયા કહી.

કહેનારા તઉ બહુશ્રુતપણિં ઘણા-કેવલી તે વિવેચ્યા આકાશપ્રદેશને વિષેં હસ્તાદિક થાપીનેં તિહાંથી પાછો લેઇનેં વલી તે આકાશપ્રદેશને વિષેં સ્થાપવાનેં સમર્થ હુઇ ? એહવા પ્રશ્નને વિષેં ઉત્તર-એ અર્થ સમર્થ નહિં. એહવું કહે છે, ઇહા તઉ એહવા પ્રશ્ન અને ઉત્તરનો ગંધ નથી. તે વતી સમ્યગ્વિચારણાનો જે પ્રમાદ તેહનેં પરિહારેં થાવું પણિ પરનું વચન સાભલી તેહનેં વિશ્વાસે પ્રવર્તવું નહી અનેં તે સૂક્ષ્મગાત્રસંચારરૂપ ક્રિયા તે સાક્ષાજ્જીવઘાતનું હેતુ ન હુઇ. તેહવી ક્રિયાવંત જે સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયાદિક તેહનેં સાક્ષાત્ આત્માદિકના આરંભપણાના અભાવથી. તિહાં જે અસંયત તે અવિરતિ ઉદ્દેશીનેં આત્માના આરંભીપણિ યાવત્ અનારંભી નહીં.

એ ભાવ-જઉ એ અસંયત જે સૂક્ષ્મએકેંદ્રિયાદિક તેહનેં આત્માનું આરંભપણું સાક્ષાત્ નથી. તઉહેં અવિરતિ ઉદ્દેશીને તે છેં, તે તેથી નિવર્ત્યા નથી. એ વતી અસંયતનેં અવિરતિ તેહજ કારણ-

व्याख्या—यदीति गम्यम्। ननु यदि शैलेशीप्रतिपन्नस्यायोगिकेवलिनः 'कायसंस्पर्शः-शरीरसम्पर्कः तस्माज्जीवानां मशकादीनां व्यापत्तिः—प्राणत्यागो भवति, यदुक्तम्—' से अभिक्कममाणे' इत्यादिप्रागुपदर्शितसूत्रवृत्तौ-' अत्र कर्मबन्धं प्रति विचित्रता। तथाहि-शैलेश्यवस्थायां कायसंस्पर्शेन मशकादीना प्राणत्यागेऽपि पञ्चविधोपादानकारणाभावान्नास्ति बन्धः; उपशान्तक्षीणमोहसयोगिकेवलिनां तु स्थितिनिमित्तकषायाभावात् सामयिकः, अप्रमत्तयतेर्जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्तस्थितिः उत्कृष्टतश्चान्तःकोटाकोटीसागरोपमस्थितिः, प्रमत्तस्यानाकुट्टिकयाऽनुपेत्य प्रवृत्तस्य कचित् प्राण्यवयवसंस्पर्शात् प्राण्युपतापादौ जघन्यत उत्कृष्टतश्च प्राक्तन एव विशेषिततरः, स च तेनाऽपि भवेन क्षिप्यते इति सूत्रेणैव दर्शयितुमाहे'त्यादि श्रीआचाराङ्गलोक(सारा)विजयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य वृत्तौ प्रसङ्गतोऽभिहितम्। 'त्ता' तर्हि कथं सयोगिकेवलिनो जीवविराधना न सम्भवति ?, अपि तु सुतरामेव सम्भवतीति पराकूतमाविष्कृतमिति गाथार्थः ॥ ३६ ॥

अथ परविकल्पितमनाभोगमूलकमेवेत्युपदर्शयन् दूषयति—

॥ इअ वयणमणाभोगा जं कारगजिणपवित्तिपमुहाणं। सम्मविआरा बाहिओ दंसिअदोसं ण याणेइ ॥

व्याख्या—इति-अमुना अनन्तरोक्तप्रकारेण वचनमनाभोगमूलकं-अनाभोगवशेन तथोक्तमित्यर्थः। तत्र हेतुमाह—'जं कारगे'-त्यादि। यद्-यस्मात्कारणात् कारकः-कर्त्ता स च जिनप्रवृत्तिः-केवलिनः प्रवर्तनं सा चेति द्वन्द्वः, तत्प्रमुखाः-तदादयः, आदिशब्दात् कार्यकारणभावसम्बन्धादयोऽपि ग्राह्याः, तेषां सम्यग्-यथार्थः विचारः-सम्भवासम्भवपर्यालोचना तस्माद् बाह्यो-दूरवर्ती पर्यालोचना-

---

कादिने प्राणत्यागे पणि पांच प्रकारना जे उपादान कारणनो अभावथी बंध नथी. उपशांत क्षीणमोह अने केवलीने तउ स्थितिहेतु कषायना अभावथी सामयिक बंध, अप्रमत्तयतीने तो जघन्यथी अंतर्मुहूर्त, उत्कृष्टथी तो अंतःसागरोपम कोटाकोटिनी स्थिति. प्रमत्तने, अनाकुट्ट अणजाणीने प्रवृत्तिं किहाएक प्राणीना अवयवना स्पर्शथी प्राणीना उपतापादिकने विषे जघन्यथी अने उत्कृष्टथी पूर्वलोज कांएक अधिकतर. ते तो तेणे ज भवे क्षेपवीइ एहवुं सूत्रे जे देखाडवाने कहे छे इत्यादि श्री आचारांग लोकविजय अध्ययने चतुर्थोद्देशके एहनी वृत्तिने विषे प्रसंगथी कहिउं. तउ किम सयोगीने जीवनी विराधना न संभवे ?. तो स्युं ? संभवे एहवुं परनो अभिप्राय-मत प्रकट कर्युं. ए गाथार्थः ॥३६॥

हिवे परनुं विकल्पित ते अनाभोगमूलक ज एहवुं देखाडतो दूषे छे—

ए वचन ते अनाभोगथी जे माटे कारक जिननी प्रवृत्ति प्रमुखनु सम्यग् विचारे बाह्य-थिकुं देखाडयो दोष नथी जाणतो.

वृत्तिनो अर्थः—एणे हिवडां कहे प्रकारे वचनने अनाभोगने विशे तेहनुं कहिउं ए भाव. तिहां हेतु कहे छे.-जे कारणथी कारक ते करनार ते अने जिननी प्रवृत्ति-केवलीनुं प्रवर्त्तवुं ते. इहां द्वंद्व समास. ते प्रमुख. आदि शब्दथी कार्य-कारणभाव संबंधादिक ग्रहेवा. तेहमां यथार्थ विचार-जे संभवं अने असंभवनी विचारणा तेथी दूर-विचारणाइं शून्य ए परमार्थ देखाडयो दोष अनाभोगनुं दूषण नथी-जाणतो ए अक्षरार्थः

तस्य योगानां द्रव्यतोऽशुभत्वसम्भवात् तत्कारणस्य सत्तावर्तिनो मोहस्य सत्त्वात् । तच्च 'अणगारस्स णं भंते ! भाविअप्पणो' इत्यादि प्राक् प्रदर्शितम् । यत्तु क्षीणमोहस्य योगानां द्रव्यतोऽप्यशुभत्वाभावेऽपि स्नातकत्वाभावः, स चानाभोगहेतुक एव, अनाभोगमाहात्म्यात् सम्भावितदोषच्छायासम्भवस्यानिवार्यत्वादिति भावः । या पुनः सान्तरभाविनी क्रिया, सा च गमनागमनादिरूपा नानाप्रकारा छद्मस्थानामपि गम्या प्रवृत्तिनिवृत्तिभ्यां यदृच्छाविषयत्वेन स्वरूपतः शक्यरोधप्रसरा, तेन कादाचित्की तथाभूता क्रिया असंयतस्वामिनमासाद्य तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन साक्षाज् जीवघातहेतुरपि भवति । यथा मृगं निरीक्ष्य धावनादिक्रियापरिणतस्य व्याधस्य शरीरचपलता । तस्याश्च सामग्र्याः कादाचित्कत्वेन साक्षात् जीवघातोऽपि कादाचित्क एव भवति, तथैव सर्वानुभवसिद्धत्वात् । सैव क्रिया संयतस्वामिनमासाद्य मोहनीयानाभोगसहकृता कदाचित् द्रव्यत एव जीवघातहेतुरपि । यथोपशान्तवीतरागस्यापि । यद्यपि तथाभूताऽपि क्रिया स्वरूपतः शक्यरोधप्रसरा तथापि अनाभोगवशेनाऽशक्यरोधप्रसरतया परिणता मन्तव्या । अत एव स्वरूपत इत्युक्तम् । यत्तु छद्मस्थवीतरागत्वेन साम्येऽपि उपशान्तवीतरागस्य जीवघातसम्भवः न तु क्षीणमोहस्याऽपि, तत्र मोहनीयस्य सत्ताऽसत्ताभ्यां कृतो विशेषो बोध्यः । दृश्यते च बहुप्रयत्नाच्छादितोऽप्यग्निरौषधीपाकादिकर्मण्यसमर्थोऽपि परितः प्रदेशानां कवोष्णताहेतुर्भवत्येव । न चैवं विध्यातोऽप्यग्निः, अदृश्यमानत्वादिधर्मैः साधर्म्येऽपि सत्ताऽसत्तयोस्तथामाहात्म्यस्यानपायादिति । अत एव एकादशप्रतिमाप्रतिपन्नस्य श्रमणोपासकस्य श्रमणकल्पत्वमेव, न तु श्रामण्यं, कुटुम्बसत्ताकत्वेन महाव्रतप्रतिपत्तेरसम्भवात् ।

विशेष जाणिवो. देखीइंज छई गाढप्रयत्ने पणि ढांक्यो पणि औषधीपाकादिकने विषे असमर्थ पणि अग्नि ते चोतर्फेर उष्णताने हेतु हुइज, पणि ओल्हाणो अग्नि तेहवो न हुई, अदृश्यमानपणादिकधर्मे सरीखे छते पणि सत्ता अने असत्ताना तेहवा महिमाना अक्षयथी.

एतलाज वली, इग्यारमी प्रतिमाप्रतिपन्नने (जे) श्रमणोपासक तेहने श्रमणकल्पपणुं, जे पणि श्रमणपणुं नहीं. कुटुंबनी सत्तावंतपणि करी महाव्रतनी प्रतिपत्तिना असंभवथी. पूछे छे-उपशांतवीतरागने पणि पिपीलिकादिक्षुद्रजंतुनइं मुकीनई कुर्कटपोतादिकपक्षीजीवनुं ग्रहण कीधुं. तिहां कारण स्युं ? इम जेह ते उपरि कहीई छे-तेहवा अप्रमत्तसंयतीने सम्यक् उपयुक्तने इर्यासिमिति कुर्कटपोतादिकनेज सहसा चरणने हेठे प्रवेशना संभवथी, तेहनो त्यागपणि अशक्यज, अनाभोगने वशे तेहवी क्रियाने अशक्यरोधने प्रसरपणि परिणम्याथी, हणवा योग्य जीवविषयीओ जे अनाभोग तेहने वशे तेहना परिहारना उपायना अज्ञानथी, एतलाज वली सिद्धांत पणि कहे छे-' जो जीवे वि ' इत्यादिक. वली जेह छद्मस्थसंयत ते पोतानी क्रियाथी संभावनाई गणि- पोताने स्पष्टज्ञानने गम्य जे जीवघात तेहनो ज्ञानवंत हुई, तउ जीवघात न हुइज. संभाव्यो जे तेहवो जीवघात तेहनी हेतु जे क्रिया तेथी निवृत्तिने आवश्यकपणाथी. इमहिज शरीरनी चपलपणाई केवलीने जीवघातनुं कल्पन, ते महापापनुं हेतु महाआशातना एम मानवुं. तिर्यंचथी पणि केवलीने असमर्थपणाना उद्भावनथी. जे माटे मेघकुमारनो जीव हस्ती ते शशलानी अनुकंपाई अढीदिनताई उंचे पाहे ज रहेतो हुउ. केवली तो शरीरने चंचलपणि क्षणमात्र पणि रहेवाने अथवा मार्गने भेदे जवाने असमर्थ. अनुत्तर अनुकंपावंत पणि पिपीलिकादि क्षुद्रजंतुने सर्वप्रकारे जाणीने हणे. अत एव उल्लंघन प्रलंघनादि प्रज्ञापनोक्त छे. इम कूपकाष्ठस्थ मुनि कोश कृत सर्पउपरि नृत्यादिक संभवे छे. वली परने अभिप्राये

तत्रोपादानकारणानि च मिथ्यात्वा १ विरति २ कषाय ३ योग ४ प्रमाद ५ लक्षणानि पञ्चाऽपि योगवतामेव भवन्ति । तेनोपादानकारणवतामेव नानाकर्मबन्धो भवतीति ज्ञापनाय प्रथममयोगिकेवलिन उपादानकारणाभावादेव कर्मबन्धाभावो भणितः । व्यतिरेकनियमो हि ज्ञातोऽन्वयनियमस्य दार्ढ्यहेतुः । अन्यथा कर्मबन्धविचित्रताविचारे अबन्धकस्यायोगिकेवलिनो भणनमनर्थकमेव सम्पद्येत, प्रयोजनाभावात् । एवं योगवतामपि कर्मबन्धवैचित्र्यमुपादानकारणवैचित्र्यायत्तमेवेति नियमसिद्ध्यर्थं प्रथमं कारणावैचित्र्ये कार्यवैचित्र्यं उपशान्तक्षीणमोहसयोगिकेवलिनां स्थितिनिमित्तकषायोदयाभावात् सामयिकः कर्मबन्ध इति समुच्चयभणनेन भणितम् । तेषां च त्र्याणामपि पञ्चविधोपादानकारणानां मध्ये केवलयोगस्यैव सत्त्वेन कर्मबन्धोऽपि तत्प्रत्ययः, स च सामयिकसातैकवेदनीयकर्मबन्धलक्षणः समान एव भवति, विचित्रताहेतुमोहनीयोदयाभावात्, न पुनरुपशान्तस्येव क्षीणमोहस्याऽपि जीवघातादिकं सम्भवतीति बुद्ध्या समुच्चयेन भणनं, सर्वांशसाम्यमधिकृत्य समुच्चयेन भणितेरसम्भवात्, अन्यथोपशान्तस्येव क्षीणमोहस्याऽपि जीवघातादिहेतुमोहनीयसत्ताऽपि वक्तव्या स्यात्, तथा केवलिवदुपशान्तस्याऽपि सर्वज्ञत्वं वक्तव्यं प्रसज्येत । नहि 'नारकतिर्यग्नरामरा' इत्यादिसमुच्चयभणनेन सर्वेषामपि साम्यं कस्याऽपि सम्मतम् । तस्माद्यथा सामान्यतः कर्मबन्धमधिकृत्य नारकादीनां समुच्चयेन भणनं तथा सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धमधिकृत्योपशान्तादीनां समुच्चयेन भणनम् ।

અભાવથી, ઇમ યોગવંતને પણિં બંધનું વિચિત્રપણું તે ઉપાદાનકારણની વૈચિત્ર્યને આયત્તેંજ એહવા નિયમની સિદ્ધિને અર્થે પ્રથમ કારણને અવિચિત્રપણેં કાર્યનું અવિચિત્રપણું ઉપશાંતક્ષીણમોહ અને સયોગીકેવલી તેહને સ્થિતિનિમિત્ત જે કષાયનો ઉદય તેહના અભાવથી સામયિક કર્મબંધ એહવું સમુચ્ચયનેં કહેવેં કહિઉં. તે ત્રિણ્ંને પણિ પંચવિધ જે ઉપાદાનકારણ તે મધ્યેં કેવલયોગને જ છતાં પણિં કર્મબંધપણિ તે પ્રત્યયીઓ, તે તો સામયિક સાતવેદનીય કર્મબંધરૂપ સદૃશજ હુઇ વિચિત્રતાનો હેતુ જે મોહનીયનો ઉદય તેહના અભાવથી.

પણિ ઉપશાંતને જિમ તિમ ક્ષીણમોહનેં પણિં જીવઘાતાદિક હુઈ. એહવી બુદ્ધિં સમુચ્ચયેં નહીં, સર્વાંશેં સરિખાઈ આશ્રયીનેં સમુચ્ચયેં કહેવાના અસંભવથી, ઇમ ન માનીઈ તો ઉપશાંતની પરેં ક્ષીણમોહનેં પણિ જીવઘાતનું હેતુ મોહનીયની સત્તાપણિ કહેવી થાઈ, તિમ વલી કેવલીની પરેં ઉપશાંતનેં પણિ સર્વજ્ઞપણું કહેવું સંપજે. નારકતિર્યગ્ નર અમર ઇમ આદિ દેઇ સમુચ્ચય કહેવેં પણિં સમાનપણું કોઇને સંમત નહી. તે વતી જિમ સામાન્યથી કર્મબંધ ઉદ્દેશી નારકાદિકનેં સમુચ્ચયેં ભણ્યું તિમ સામયિક સાતવેદનીયના કર્મબંધ ઉદ્દેશી ઉપશાંતાદિકનેં સમુચ્ચયેં ભણ્યું. એતલાજ વતી મોહનીયનેં અનુદયેં જીવઘાત અને અઘાત છતેં કર્મબંધ પ્રતિ વિશેષ નથીજ. ઇમ નહીં તઉ ઉપશાંતવીતરાગનેં જ પરનેં અભિપ્રાયેં તો ત્રિણ્યનેં પણિં પોતાનેં યોગેંજન્ય હિંસને સમયેં કાંઇ એક અસાતવેદનીયકર્મબંધની કલ્પનાના પ્રસંગથી.

તે માટે ક્ષાયોપશમિક શ્રદ્ધાનના અનુષ્ઠાન માત્ર જે ધાર્મિક અને અધાર્મિક કર્તવ્ય રૂપ તેહનેં વિષેં વિચિત્રપણું તે સર્વ મોહનીયના ઉદયના વિચિત્ર પણાનેં આયત્ત જ. મોહનીયનેં ઉદયેં વિચિત્રપણું આભોગ અને અનાભોગ અને અજ્ઞાનનેં સાપેક્ષ જ ફલવંત હુઈ. એ તો પ્રવચનસ્વભાવસિદ્ધપણેં નેં વિષેં પ્રસિદ્ધ જ છેં. પણિં સંયતમાત્રનેં વિરતપરિણામની સરીખાઇઇ ઉપશાંતપર્યંત સંયતનેં મોહનીય અને અનાભોગવશેં છતેં જીવઘાતેં પણિ જનિત જે કર્મબંધ તેહનો અભાવ તે વિરતિપરિણામ

'णणु कह उवउत्ताणवि छउमत्थमुणीण सुहुमजिअरक्खा ? । सच्चं तहवि न वहगा उवओगपरा जओ भणियं' ॥ १ ॥ त्ति हितोपदेशमालायाम् । एतद्व्याख्या यथा–नन्विति पूर्वपक्षोपन्यासे । छद्मस्थानां–विशिष्टातिशयज्ञानरहितानां मुनीनां–साधूनामुपयुक्तानामपि–सम्यगीर्यासमितानामपि सूक्ष्माणां–चर्मचक्षुषामदृश्यानां जीवानां कथं रक्षासम्भवः ? । आचार्य आह–सत्यम्–अवितथमेतत्, तथापि विशिष्टज्ञानशून्या अपि यदुपयोगपराः–पूर्वोक्तयुक्त्या चङ्क्रमणप्रवृत्ताः तदा सम्भवत्यपि प्राणिवधे न वधकाः–वधपापांशभाजः । न चैतत् काल्पनिकम्,

'उच्चालिअंमि पाए इरिआसमिअस्स संकमट्ठाए । वावज्जेज्ज कुलिंगी मरिज्ज तं जोगमासज्ज ॥ १ ॥ ण य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमोवि देसिओ समए । अणवज्जो उवओगेण सव्वभावेण सो जम्हा ॥ २ ॥' इत्यादि । अत्र हि सामान्यसाधूनामपि यज्जीवविषयकाभोगस्तज्जीवरक्षैवाभिहितेति दर्शितं बोध्यम् । तथा च आगमोऽपि–'जो जीवेवि विआणेइ' इत्यादि । तथा 'अणासवो केवलीणं ठाण'–मिति प्रश्नव्याकरणाङ्गसूत्रे, एतद्वृत्तौ–'(अनाश्रवः) केवलिनां स्थानं केवलिनामहिंसायां व्यवस्थितत्वा'दित्यादि । एवं प्रवचनसम्मत्या सयोगिकेवलिमात्रस्य निजकायादिव्यापारतः सूक्ष्मजीवानामपि विराधना न भवत्येवेति गाथार्थः ॥ ३५ ॥

अथ पराभिप्रायमनाभोगेन दूषयितुं प्रथमं पराशङ्कामाह–

॥णणु सेलेसीपडिवन्नकायसंफासजीववावत्ती । ता कह सजोगिणो जिअविराहणा णेवं संभवइ? ॥३६॥

तो. जे माटि कहिउं छे शाखांतरि. ए गाथानुं संस्कृत व्याख्याने जिम-ननु एहवुं पूर्वपक्षना उपन्यासने विषे. छद्मस्थ जे विशिष्ट अतिशयज्ञाने रहित तेहवा मुनीने-साधुने उपयोगवंतो पणि सम्यग् इर्याई समितिनई पणि चर्मचक्षुयें अदृश्यजीवने किम रक्षा संभवें ? आचार्य कहे छे-साचुं ए. तउहइ विशिष्टज्ञानरहितपणिज उपयोगवंत पूर्वोक्त युक्तें चालवाने विषें प्रवर्त्या, तउ छतई प्राणिवधें वधक नहि. एतलें वधना पापना अंशना भजनार नहीं. ए कल्पनानुं नहिं. 'उपाडे पाहें इर्यासमितिने संक्रमने अर्थई कुलिंगी द्वींद्रियादिक ते परिताप पामें अथवा मरें तेहनो योग पामीने पणि ते निमित्तिओ बंध सूक्ष्मपणि सिद्धांतने विषें न कह्यो. उपयोगइं ते निरवद्य सर्व भावें ते जे माटें' २ । इत्यादि. 'इहां सामान्य साधुनें जे जीवविषइओ आभोग ते जीवरक्षा ज कही एहवुं देखाडयुं जाणिवुं. वृत्तिनउ एकदेश कहई छई-केवलीनें अहिंसानें ज विषे रहेवापणाथी. इम प्रवचन संमति. सयोगीकेवली मात्रने सूक्ष्म जीवनी पणि विराधना न हुइ. ए गाथानो अर्थः ॥ ३५ ॥

हिवे परना अभिप्रायें अनाभोगें दूषवाने प्रथम परनी आशंका कहे छे—

पूछे छे-शैलेशी प्रतिपन्नना कायना स्पर्शथी जीवनी हिंसा. जउ, तउ किम सयोगीने विराधना न संभवे ?

वृत्तिनो अर्थः—जउ शैलेशी पडिवज्या अयोगीकेवलीना शरीरनो संबंध तेथी मशकादिक जीवनो प्राणत्याग हुइ. 'से अभिक्कममाणे' इत्यादि आचारांग पूर्वें देखाडयुं. तेहनी, सूत्रनी वृत्तिने विषे. इहां कर्मबंध प्रति विचित्रता छई. ते किम-अयोगीनी अवस्थाने विषें कायने स्पर्शे मश-

किञ्च-अयोगिकेवलिन इव सयोगिकेवलिनो यथा जीवघातः कल्पितस्तथा सयोगिकेवलिन इव अयोगिकेवलिन आरम्भादयोऽपि कल्पनीयाः स्युः। एवं सयोगिकेवलिनः प्रवृत्तिरपि पर्यालोच्या। तथाहि-प्रतिलेखना हि प्रवचने जीवरक्षार्थमेव जिनेन भणिता। सा च योगोपकरणायत्तत्वेन तद्वतामेव भवति। तत्र योगाः कायादिव्यापाराः, उपकरणानि च शरीरवस्त्रपात्रादीनि, तैरविनाभाविनी च सा(च) छद्मस्थकेवलिलक्षण-स्वामिभेदाद् द्विधा, यदागमः-'दुविहा खलु पडिलेहा, छउमत्थाणं च केवलीणं चे'त्यादि ओघ० (गा० २५६) तत्र छद्मस्थसंयतानां तु सर्वेषामपि जीवरक्षानिमित्तमप्याचाररूपत्वेन कालनियता जीवेन संसक्ते असंसक्ते वा शरीराद्युपकरणे सति भवति। केवलिनां तु जीवसंसक्त एव, नान्यथा। यदागमः-

'पाणेहिं उ संसत्ता पडिलेहा होइ केवलीणं तु। संसत्तमसंसत्ता छउमत्थाणं तु पडिलेहा॥'

इत्योघ० (गा० २५७) वृत्तिर्यथा-"प्राणिभिः संसक्तं यद् द्रव्यं तद्विषया प्रत्युपेक्षणा भवति केवलिनाम्। "संसत्तमसंसत्त 'त्ति, संसक्तद्रव्यविषया असंसक्तद्रव्यविषया च छद्मस्थानां प्रत्युपेक्षणा भवती"त्यादि। तत्र केवलिनः प्रत्युपेक्षणा नाऽऽस्फोटप्रस्फोटरूपा, तस्या जीवविषयकानाभोगमूलकत्वात्। किन्तु जीवानामनाबाधया यावद् भयोत्त्रासनादिराहित्येन शरीराद्युपकरणात् पृथक्करणेनापोहाभिधाना मन्तव्या। तस्याश्चाधिकारी सयोगिकेवल्येव, न पुनरयोगिकेवल्यपि, तस्य सिद्धस्येव योगोपकरणाभावेन प्रतिलेखनायामनधिकारित्वात्। एवं केवलजीवरक्षारूपप्रतिलेखनाधिकारिणस्तु सयोगिकेवलिनो जीवघाताभ्युपगमे प्रतिलेखनाभङ्गेन सूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनेन च प्रवृत्तिरूपमुत्सूत्रं सयोगिकेवलिन एव भवेत्,

---

અને ઉપકરણ તે શરીરવસ્ત્રપાત્રાદિક,-અને તેણે જ છતે થાતી એહવી પ્રતિલેખના તે છદ્મસ્થ-અને કેવલી તે રૂપ સ્વામીના ભેદથી બિ પ્રકારે. જે માટે આગમ-બિપ્રકારની પડિલેહણ, છદ્મસ્થને અને કેવલીને. તિહા છદ્મસ્થસંયતીને તો સર્વને જીવરક્ષાનિમિત્તપણિ આચારરૂપપણિ કરી સંયમપ્રતિબદ્ધ છે. જીવે યુક્ત અથવા અયુક્ત શરીરાદિ ઉપકરણ છતે હુઈ કેવલીને યુક્ત થઈ હુતે જ હુઈ, અન્યથા નહીં. જે માટિં આગમ-'પ્રાણે યુક્ત છતે' જ પ્રતિલેખના હુઈ કેવલીને. યુક્ત અયુક્ત પ્રાણિ છતે છદ્મસ્થ પ્રતિલેખના કહી.' વૃત્તિનો અર્થ-પ્રાણિઈ યુક્ત હુઈ જે દ્રવ્ય તે વિષયિણી પ્રતિલેખના હુઈ કેવલીને, સંસક્તદ્રવ્ય વિષયિણી અને પ્રાણીઈ અસંયુક્ત પાત્રાદિદ્રવ્યવિષયિણી પડિલેહણ હુઈ છદ્મસ્થને. ઇત્યાદિ.

તિહા કેવલીને પડિલેહણ તે અફખોડા પફખોડા રૂપ નહી. તેહને જીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તે મૂલપણાથી. તો સ્યુ ? જીવને અનાબાધાઈ યાવત ભયત્રાસનાદિકને રહિતપણિ શરીરાદિક ઉપગરણથી જ જૂદુ કરવે કરી-અપોહા એહવે નામે માનવી. તેહનો અધિકારી સયોગિકેવલી જ, પણિ અયોગિકેવલી નહીં. તેહને સિદ્ધની પરે યોગ અને ઉપકરણને અભાવે પ્રતિલેખનાને વિષે અનધિકારી-પણાથી. ઇમ કેવલ જીવરક્ષા રૂપ જે પડિલેહણ, તેહના અધિકારી સયોગિકેવલી, તેહને તો જીવઘાત માને હુતે પ્રતિલેખનાને ભંગે, અને સૂત્રોક્તવિધિને ઉલ્લંઘને અર્થાત્ ઉત્સૂત્ર તો સયોગિકેવલીને જ હુઈ, પણિ અયોગિકેવલીને ન હુઈ. તિહા તેહને અનધિકારથી, સૂત્રોક્તવિધિના અનુલ્લંઘનથી, આગમ-વ્યવહારીને બલવંત પણિ સૂત્રોક્તવિધિને ઉલંઘવે પણિ દોષ નહી, એહવુ ન [illegible] કેવલીને પોતાના સ્વરૂપની હાનિનું હેતુ જે સૂત્રોક્તવિધિનુ જે ઉલ્લંઘન તેહના અસંભવથી, બલવતપણું કેવલી ને અને બીજાઓને પોતાના સ્વરૂપની હાનિના હેતુને પરિહારિ જ. 'ઇમ' જો માનીઈ તો સાપરાધિકી [illegible] કિયા પણિ કહેવી થાઈ." તેહને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિના નિમિત્તપણાથી. જે માટે આગમ-ઉત્સૂત્રચારીને સાપરાધિકી ક્રિયા હુઈ. ભ० શ० ७ ઉ० ७.

शून्य इत्यर्थः । दर्शितदोषमनाभोगदूषणं न जानातीत्यक्षरार्थः ॥ भावार्थः पुनरेवम्–अत्र कर्मबन्धं प्रति विचित्रता, तथाहि–शैलेश्यवस्थायां कायसंस्पर्शेन मशकादीनां प्राणत्यागोऽपि पञ्चविधोपादानकारणाभावान्नास्ति बन्धः' इत्यत्र कारकस्य कर्तुः सम्यग्विचारे, मशकादीनां प्राणत्यागस्य कर्ता किमयोगिकेवली, उत अन्यः कश्चिद्वा ? । नाद्यः, अयोगित्वकर्तृत्वयोर्विरोधेनायोगिकेवलिनः कर्तृत्वाभावात् । नहि कायादिव्यापारमन्तरेण कर्ता भवितुमर्हति, 'क्रियाहेतुः स्वतन्त्रः कर्ते'ति वचनात् । यदि च अयोगिकेवलिनः शरीरसम्पर्कादपि जायमानो जीवघातस्तन्निमित्तकत्वेन तत्कर्तृको भण्यते तर्हि अपसिद्धान्तः स्यात्, पुरुषप्रयत्नमन्तरेणाऽपि प्राणत्यागलक्षणस्य कार्यस्य जायमानत्वेन पञ्चसमवायवादित्वहानेः । निमित्तमात्रेण कर्तृत्वव्यपदेशोऽपि न भवति, साध्व्यादिनिमित्तकोपसर्गस्य दानादेश्च साध्व्यादिकर्तृकत्वेन व्यपदेशप्रसक्तेः । द्वितीये विकल्पे, अन्यः कश्चित् कर्तेत्यत्र, अनन्यगत्याऽनाभोगवतः कूपपातवदनिष्टोऽपि मशकादीनां निजप्राणत्यागोऽनाभोगवशेन म्रियमाणमशकादिकर्तृक एव । यदि मशकादीनां निजकायादिव्यापारो नाभविष्यत् तर्हि शरीरसम्पर्काभावेन निजप्राणत्यागोऽपि नाभविष्यदिति नियमबलेन मशकादियोगजन्यत्वात् । तथा च कर्मबन्धोऽध्यवसायानुगतो मशकादीनामेव भवति, एककर्तृकयोरेव कर्मबन्धोपादानकारणयोः परस्परं कार्यकारणभावसम्बन्धात् न पुनर्भिन्नकर्तृकयोरपि, सांसारिकजीवकर्तृकैः पञ्चविधोपादानकारणैः सिद्धानामपि कर्मबन्धप्रसक्तेः । तस्मादन्वयव्यतिरेकाभ्यामनादिसिद्धकार्यकारणभावव्यवस्थासिद्ध्यर्थं मशकादिकर्तृकः प्राणत्यागोऽयोगिकेवलिनः कर्मबन्धकारणं न भवत्येव ।

ભાવાર્થ તે એ–ઇહાં કર્મબંધ પ્રતે વિચિત્રપણું છે, તે કિમ–ઇહા કર્તાને યથાર્થ વિચારે, મશકાદિક પ્રાણત્યાગનો કર્તા સ્યું અયોગીકેવલી અથવા અન્ય કુણેક ? પ્રથમપક્ષ તો નહિ, અયોગીપણુંને અને કરનારપણાને વિરોધઇ કરી અયોગીકેવલીને કર્તૃપણાના અભાવથી, કાયાદિના વ્યાપાર વિના કર્તા થાવાને યોગ્ય ન હુઇ. 'ક્રિયાનો હેતુ અને સ્વપ્રધાન તે કર્તા' એહવા વચનથી. જઉ કેવલીના શરીરના સંબંધથી થાતો જીવઘાત તે નિમિત્તવતી તત્કર્તૃક જઉ કહઇ, તઉ સિદ્ધાંતથી ભ્રષ્ટ થઇ. તે વતી પુરુષપ્રયત્ન વિના પ્રાણત્યાગલક્ષણ કાર્યને થાવે કરી, પંચ સમવાયાદિપણાની હાનિથી. નિમિત્તમાત્રે કર્તૃપણાનો બોલ ન હુઇ. સાધ્વાદિકને નિમિત્તે થયો જે ઉપસર્ગ તેહને અને તેહવા દાનાદિકને સાધ્વાદિકે કર્યા એહવા પ્રસંગથી. બીજે વિકલ્પે તો અન્ય કુણેક કર્તા, ઇહા અનન્યગતિ–અનાભોગવંતને કૂપપાતની પરે અનિષ્ટપણે મશકાદિકને પોતાનો પ્રાણત્યાગ તે અનાભોગને વશે મરતા જે મશકાદિક તેહનો કર્યોજ. જઉ મશકાદિકનો પોતાનો કાયાદિકનો વ્યાપાર ન હોત, તઉ શરીરસંબંધને અભાવે પોતાનો પ્રાણત્યાગ પણિ ન હોત, એહવે નિયમ બલે મશકાદિ યોગે જન્યપણાથી, તિમનો કર્મબંધપણે અધ્યવસાયે યુક્ત મશકાદિકને જ હુઇ, એકકર્તૃક જ કર્મબંધ અને ઉપાદાનકારણને પરસ્પર કાર્ય–કારણભાવના સંબંધથી, સંસારિકજીવ કર્તા જેહનો એહવો પંચવિધ ઉપાદાન કારણે કરી સિદ્ધને પણિ કર્મબંધના પ્રસંગથી.

તે વતી છતે છતું તે અન્વય, અણછતે અણછતું તે વ્યતિરેક, તેણે કરી અનાદિસિદ્ધ જે કાર્ય કારણભાવ, તેહની મર્યાદાની સિદ્ધને અર્થે મશકાદિક કર્તા છે જેહનો એહવો પ્રાણત્યાગ તે અયોગીકેવલીને કર્મબંધનું કારણ ન હુઇ. ઉપાદાનકારણ તો મિથ્યાત્વ૧, અવિરતિ૨, કષાય૩, યોગ૪, અનઇ પ્રમાદ૫ રૂપ પાંચે યોગવંતને જ હુઇ. તે વતી ઉપાદાનકારણવંતને જ વિચિત્ર કર્મબંધ હુઇ, એહવું જણાવવાને પ્રથમ અયોગીને ઉપાદાનકારણના અભાવથી જ કર્મબંધનો અભાવ કહ્યો. ઇમ નહી તો કર્મના બંધની વિચિત્રતાના વિચારને વિષે અબંધક જે અયોગી કેવલી તેહનું કહેવું તે નિરર્થક સંપજે. પ્રયોજનના

चेत्। मैवं प्रतिलेखनाधिकारिणः सयोगिकेवलिनो जीवघातहेतुकप्रतिलेखनाभङ्गेनोत्सूत्रप्रवृत्ति-साम्परायिकीक्रियादिप्रसङ्गस्य बाधकस्य विद्यमानत्वेऽपि माध्यस्थ्यहानेरेव बाधकत्वात्। माध्यस्थ्यं चाविनिवार्यदोषविषयोपेक्षैव। यदुक्तम्—

मैत्री परस्मिन् हितधीः समग्रे, भवेत्प्रमोदो गुणपक्षपातः। कृपा भवार्त्ते प्रतिकर्तुमीहो-पेक्षैव माध्यस्थ्यमवार्यदोषे ॥ १ ॥ इत्यध्यात्मकल्पद्रुमे (श्लो० ११). न चैवं सयोगिकेवलिनः सम्भवति, तस्य निजयोगजन्यस्य जीवघातदोषस्य निजयोगेनैव निवार्यरूपत्वात्। न चानन्तबलवतस्तीर्थङ्कृतः सर्वेषां सर्वदोषनिवारणे सामर्थ्यादुपेक्षया माध्यस्थ्यहानिरिति शङ्कनीयम्, परमबलवतोऽपि निजनिजकर्मजन्यदोषनिवारणे सामर्थ्याभावात्। अन्यथा शक्रादीन्द्रायत्तानां देवानां मिथ्यात्वं कस्याऽपि न भवेत्, बलवता शक्रादिना निवारयितुं(म) शक्यत्वात्। किञ्च—स्वल्पोऽपि जीवघातः केवलिनो ज्ञानपूर्वकत्वेन दुष्टपरिणामाभिव्यञ्जकः। यदागमः—

'जो पुण हिंसायतणेसुं वट्टइ तस्स णणु परिणामो। दुट्ठो ण य तं लिंगं होइ विसुद्धस्स जोगस्स' ॥ त्ति, ओघ०.(गा० ५८) वृत्तिर्यथा—'यः पुनर्हिंसायतनेषु-व्यापत्तिधामसु वर्त्तते तस्य ननु परिणामो दुष्ट एव भवति, न च तद्धिंसास्थानवर्तित्वं लिङ्ग-चिह्नं भवति विशुद्धस्य योगस्य मनोवाक्कायरूपस्ये'ति। अत एव साधुना हिंसा परिहर्त्तव्यैव। यदागमः—

'तम्हा सया विसुद्धं परिणामं इच्छता सुविहिएणं। हिंसायतणा सव्वे परिहरिअव्वा पयत्तेणं' ॥ १ ॥ ति, ओ० (गा० ५९.) वृत्तिर्यथा—'तस्मात् सदा-अजस्रं विशुद्धपरिणाममिच्छता सुविहितेन किं कर्त्तव्यम्? हिंसायतनानि सर्वाणि वर्जनीयानि प्रयत्नत' इति। अत्र हिंसावर्जनं ज्ञानपूर्वकमेव भवतीति भणनेन ज्ञात्वा जीवघातो विनाऽपवादमसंयतानामेव भवतीति दर्शितम्। अनाभोगेन जीवघाते सत्यपि संयतानां वर्जनाभिप्रायवतां ध्यानं शुभमेव भवति। यदागमः—

અનંત બલવંત તીર્થંકરને સર્વના સર્વ દોષ નિવારવાને વિષે સામર્થ્યથી ઉપેખવે મધ્યસ્થપણાની હાનિ હુસે. એહવું ન શંકવું. પરમબલવંતને પણિ પોતાપોતાને કર્મદોષેં જન્યના નિવારવાનિં શક્તિના અભાવથી. ઇમ નહીં તો શક્રાદિક ઇંદ્રને આયત્તે જે દેવતા તેહને કુણેને મિથ્યાત્વ ન હુઇ. બલવંત શક્રાદિકે નિવારવાનેં અશક્યપણાથી, વલી અલ્પેં જીવઘાતં તે કેવલિને જ્ઞાનપૂર્વકપણિ દુષ્ટપરિણામનો અભિવ્યંજક. જે હિંસાના આયતનનેં વિષે વર્ત્તતે 'तस्स' તેહને પરિણામ દુષ્ટ તે વિશુદ્ધ જોગનુ લિંગ નહીં. જે વલી હિંસાનાં આયતન-વ્યાપાદનના સ્થાનકનેં વિષે વર્ત્તે તેહનો નિશ્ચે પરિણામ દુષ્ટજ હુઈ. તે હિંસાના આયતનવર્ત્તિપણુ લિંગ-ચિહ્ન ન હુઇ. વિશુદ્ધયોગ મન-વચન-કાયરૂપને. એતલાજ વતી સાધુનેં હિંસા પરિહરવી. તે વતી સદા વિશુદ્ધપરિણામઈ છતેં સુવિહિતેં શું કરિવું? હિંસાયતન સર્વે વર્જવા પ્રયત્નથી.

ઇહાં હિંસાવર્જન તે જ્ઞાનપૂર્વક જ હુઈ, એહવુ કહતેં, જાણીને જીવઘાત તો અપવાદ વિના અસંયતને જ હુઇ એહવું દેખાડ્યુ. અનાભોગે તો જીવઘાત છતેં પણિ વર્જનાના અભિપ્રાયવંત સંયતનેં ધ્યાન શુભ જ હુઇ. 'વર્જું પ્રાણાતિપાતાદિક પ્રતિ એહવુ પરિણમ્યો તેહની સંપ્રાપ્તિ છતેં પણિ, કેહની? પ્રાણવિનાશની, એ ઉપરિથી સંબંધ, મૂકાણ કર્મબંધથી. અને જે ક્લિષ્ટપરિણામ તે અણહણતો પણિ

अत एव मोहनीयानुदये जीवघाताघातयोः कर्मबन्धं प्रत्यविशेष एव, अन्यथा (उपशान्तवीतरागस्यैव) पराभिप्रायेण तु त्रयाणामपि निजयोगजन्यजीवव्यापत्तिसमये किञ्चिदसातवेदनीयकर्मबन्धकल्पनाप्रसक्तेः । तस्मात् क्षायोपशमिकश्रद्धानानुष्ठानमात्रे धार्मिकाधार्मिककृत्यरूपे यद्वैचित्र्यं तत् सर्वमपि मोहनीयोदयवैचित्र्यायत्तमेव । मोहनीयोदये च वैचित्र्यं स्वभावसिद्धमपि आभोगानाभोगाजनसापेक्षमेव फलवद् भवति । एतच्च प्रवचने प्रतीतमेव । परं संयतमात्रस्य विरतिपरिणामेन साम्येऽप्युपशान्तपर्यन्तानां संयतानां मोहनीयानाभोगवशेन सत्यपि जीवघाते जीवघातजन्यकर्मबन्धाभावो विरतिपरिणामोपाधिको मन्तव्यः । क्षीणमोहमात्रस्य तु निरुपाधिक एव, तस्य मोहनीयाभावेन द्रव्यतोऽपि जीवघातस्यैवाभावेन कर्मबन्धाभावात् । तत्राऽपि योगवतां जीवरक्षा भवत्येव, तत्कारणानां शुभयोगानां सत्त्वात् । अयोगिकेवलिनस्तु योगानामेवाभावेन निजयोगजन्यजीवघातसामग्र्या अभाववत् जीवरक्षासामग्र्या अप्यभाव एव । अत एव तदीयशरीरसम्पर्काज्जीवघातः सम्भवन्नपि, स च न केवलिकर्तृकस्तदीययोगजन्यत्वाभावादिति विशेषो बोध्यः । एवं च सति 'पञ्चविधोपादानकारणाभावान्नास्ति बन्ध' इति टीकाकारोक्तवचनान्यथानुपपत्त्या मशकादिप्राणत्यागस्यायोगिकेवल्यकर्तृकत्वे सिद्धे सिद्धं सयोगिकेवलिकर्तृकजीवघातव्यवस्थापनाय अयोगिकेवलिदृष्टान्तकथनमनाभोगादेव, साध्यधर्मविकलस्यान्वयदृष्टान्तत्वासम्भवात् । तत्र अनुमानप्रयोगो यथा–सयोगिकेवली कदाचिज्जीवविराधकः सम्भवति, भवस्थकेवलित्वात् अयोगिकेवलिवदित्यत्र कदाचिज्जीवविराधकत्वं साध्यमयोगिकेवलिनि दृष्टान्ते नास्ति, तस्याकर्तृकत्वात् । किञ्च–अयोगिकेवलिदृष्टान्तदातुरयोगित्वकर्तृत्वयोर्विरोधापरिज्ञानमपि स्फुटमेव ।

तेह उपाधि ते छे जेहनें एहवो मानवो. क्षीणमोहमात्रनें निरुपाधिक ज, तेहनें मोहनीय नें अभावें द्रव्यथीयें जीवघातनें अभावें कर्मबंधना अभावथी. तिहांपणि योगवंतनें जीवरक्षा हुई ज. ते जीवरक्षानां कारण जे शुभयोग तेहनें छतापणाथी. अयोगीकेवलीनें तो योगनें ज अभावें पोतानें योगें जन्य जे जीवघात तेहनी सामग्रीना अभावनी परें जीवरक्षानी सामग्रीनो पणि अभाव ज.

एतलं ज वली तेहना शरीरनां संबंधथी जीवघात संभवें, पणि ते जीवघात केवलीनो कर्यो नहीं. तेहनें योगईं अणउपजवाथी, एतलो विशेष जाणिवो. इम तो छतें 'पंचविध उपादानना कारणना अभावथी नथी बंध' ए टीकाकारना वचननी अन्यथा अयुक्तताईं मशकादि प्राणत्यागनें अयोगीकेवलीनु अकर्तृकपणुं सिद्ध थयें हुंतें सिद्ध थयुं सयोगिकेवलीईं कीधो जे जीवघात एहवुं थापवानें अयोगिकेवलीनो दृष्टांत कहेवो ते अनाभोगथी ज. साध्यविकलनें अन्वयदृष्टांतपणाना असंभवथी. तिहां अनुमाननो प्रयोग कहे छे. सयोगिकेवली ते किवारेंकिं जीवनो विराधक संभवे, भवस्थकेवलीपणाथी, अयोगीकेवलीनी परिं. इहां किवारेकिं जीवविराधकपणुं ते साधीईं छे ते अयोगिकेवलिरूप दृष्टांते नथी. ते अकर्तापणाथी. वली अयोगिकेवलीनें दृष्टांत देनारनें अयोगिपणुं अनें करनारपणुं ए बिहुना विरोधनुं अज्ञान पणि प्रगट ज. वली अयोगिकेवलीनी परिं सयोगिकेवलीनें जीवघात जिम कल्प्यो तिम सयोगिकेवलीनी परिं अयोगिकेवलीनें आरंभादिक पणि कल्पवा थाई. इम सयोगिकेवलीनी प्रवृत्ति पणि विजाणवी.

ते देखाडे छे–प्रतिलेखना ते प्रवचननें विषे जीवरक्षानें ज अर्थें जिनें कहि. अनें ते तो योग अनें उपकरण तेहनें आयत्तपणें करी तेवंतनें ज हुई. तिहां योग ते कायादिकना व्यापार,

'पाणेहिं उ संसत्ता पडिलेहा होइ केवलीणं तु । संसत्तमसंसत्ता छउमत्थाणं तु पडिलेहा ॥ १ ॥ ओघ० (गा० ८५७). अत्र हि जीवसंसक्तस्यैव प्रतिलेखनाभणनेन जीवरहितं तु केवलिनः प्रतिलेखितमेवोच्यते, तस्य च भाविजीवसंसज्जनभयेन केवली प्रागेव प्रतिलेखनां करोतीति भणनेन परस्य स्फुटमेव विरोधापरिज्ञानम् । तस्मादयं भावः—संसज्जइ धुवमेअं अपेहिअं तेण पुव्वपडिलेहे । पडिलेहिअंपि ससज्जइ त्ति, 'संसत्तमेव जिणा' । इत्योघ० । वृत्तिर्यथा-'संसज्यते-प्राणिभिः संसर्गमुपयाति ध्रुवम्-अवश्यमेतद्वस्त्रादि अप्रत्युपेक्षितं सत् तेन पूर्वमेव केवलिनः प्रत्युपेक्षणं कुर्वन्ति, यदि पुनरपि संविद्रते-इदमिदानीं वस्त्रादि प्रत्युपेक्षितमपि उपभोगकाले ससज्यते तदा 'संसत्तमेव जिण 'त्ति संसक्तमेव जिनाः केवलिनः प्रत्युपेक्षन्ते, न त्वनागतमेव, पलिमन्थात्' । एतद्वृत्तेरभिप्रायस्त्वेवम्—यदि व्यापार्य-कालादर्वाग् स्वभावेन यदृच्छया जीवनिर्गमनात् जीवरहितं न भवेत् किन्तु ध्रुवमवश्यं यथास्थितमेव तिष्ठेत् तर्हि केवली पूर्वमेव प्रत्युपेक्षते-जीवरहितं कुर्यात्, व्यापार्यकालेऽप्यवश्यं स्वयमेव प्रत्युपेक्षणीय-त्वात् । यदि च प्रतिलेखितमपि जीवविविक्तीकृतमपि पुनः संसज्यते—तेनान्येन वा जीवेन पुनरपि संसक्तं भवेत् तर्हि संसज्जनानन्तरमेव प्रत्युपेक्षते, जीवसंसक्तस्यैव प्रत्युपेक्षणीयत्वेन प्रतिलेखनायाः सम्मतत्वादि-ति । एवं सम्यग् विचाराभिव्यञ्जकं तु 'यदा पुनरेवं संविद्रते इत्यादि पलिमन्था'दिति पर्यन्तं टीकाकारोक्त-वाक्यमेव । तत्रापि पुनःशब्देन प्रतिलेखनायाः पूर्वमपि जीवसंसक्तस्यैव सूचा कृता अवसातव्या । तथा च न विरोधगन्धोऽपि, केवलिनः प्रतिलेखनायाः सम्यक् स्वरूपपरिज्ञानात् । न च यथा जीवसंसक्तं न भवेत् तथैव केवली कथं न प्रवर्त्तते ? इति शङ्कनीयम् । प्रायस्तथासम्भवेऽपि कस्यचित् केवलिनः केवलज्ञानेन तथैव दृष्टत्वात्, तत्र छद्मस्थानां परिज्ञाननिमित्तं प्रतिलेखनाविधिरुक्तः । तत्र युक्ति-स्तूक्तैव । परं तस्य सावद्यप्रवृत्तिर्न स्यादिति तात्पर्यम् । एवं केवलं जीवरक्षानिमित्तमेव प्रतिलेखनाधि-कारिणोऽपि केवलिनो जीवघातकल्पनमसमसाहसवतामेवावसातव्यमिति गाथार्थः ॥ ३७ ॥

પ્રતિલેખનાને કેવલીને, કહેવાપણાથી, ઇહાં જીવસંસક્તને જ પ્રતિલેખનાને કહેવે કરી, જીવરહિત તો કેવલીને પ્રતિલેખિત જ કહીઇં, તે વસ્ત્રને થાનાર જીવ સંસજનને ભયે કેવલી પૂર્વે જ પ્રતિલેખના કરે. એહવું કહેવું તે પરને પ્રકટજ વિરોધનું અપરિજ્ઞાન.

તે વતી એ ભાવ-પ્રાણીઇ સંબંધ પામે અવસ્યે એ વસ્ત્રાદિક અણપડિલેહિઉં હુંતું, તઉ તે વતી પૂર્વે જ કેવલી પ્રતિલેખના કરે. જિવારે વલી જાણિં એ હિવડાં વસ્ત્રાદિક પડિલેહિઉં પણિં ઉપભોગસમયે યુક્ત થાઇ તદા સંયુક્ત જ જિન પડિલેહે. પણિં પહિલું નહીં. પલિમંથથી. એ વૃત્તિનો અભિપ્રાય તો [illegible] વાવરવાના સમયથી પ્રથમ સ્વભાવે જીવને નીકલવાથી જીવરહિત ન હુઇ, તઉ સ્યું । અવસ્યે યથાસ્થિત જ રહે તઉ કેવલી પ્રથમ પડિલેહે જીવરહિત કરે, વાવરવાનઇ સમયે પોતેંજ પડિલેહવાપણાથી, જઉ જીવે રહિત કર્યું પણિં વલી સંયુક્ત થાઇ તેણે અથવા અન્ય જીવે સંયુક્ત હુઇ તઉ સંયુક્ત થયા કેડે જ પડિલેહે. જીવસંયુક્તને જ પડિલેહવે કરી પડિલેહણના સંભવથી. એમ સમ્યગ્ વિચારનું જણાવનારું તઉ યદા પુનરિત્યાદિ જઉ વલી જાણે ઇહાંથી માંડી પલિમંથપર્યંત ટીકાકારનું ઉક્તવાક્યજ. તિહાં પણિં પુનઃશબ્દે પ્રતિલેખનાથી પૂર્વે પણ જીવસંસક્તનીજ સૂચના કરી જાણવી. કેવલીની પ્રતિલેખનાની સમ્યગ્ સ્વરૂપના પરિજ્ઞાનથી, [illegible] જેમ જીવસંયુક્ત ન હુઇ તિમજ કેવલી કાં ન પ્રવર્તે ? એમ ન શંકવું. [illegible] આહે તિમ સંભવે તોહે પણિં કુણેક કેવલીને કેવલજ્ઞાને તિમજ દીઠાપણાથી. તિહાં છદ્મસ્થને પરિજ્ઞાનને

न पुनरयोगिकेवलिनोऽपि, तत्र तस्यानधिकारात्, सूत्रोक्तविधेरनुल्लङ्घनात्। न चागमव्यवहारिणो बलवत्त्वेन सूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनेऽपि न दोष इति शङ्कनीयम्। केवलिनो निजस्वरूपहानिहेतुसूत्रोक्तविध्युल्लङ्घनस्यासम्भवात्। बलवत्त्वमपि केवलिनोऽन्येषां च निजस्वरूपहानिहेतुपरिहारेणैव स्यात्; अन्यथा साम्परायिकी क्रियापि वक्तव्या प्रसज्येत, तस्याश्चोत्सूत्रप्रवृत्तिनिमित्तकत्वात्। यदागमः—'उस्सुत्तं रीअमाणस्स संपराइआ किरिआ कज्जति 'त्ति, भग० श० ७, उ० ७, (सू० २८९) अत एव केवलिनः प्रतिलेखनासिद्ध्यर्थं जीवघाताभाव एव वक्तव्यः, केवलज्ञानोत्पत्तिसमयादारभ्य जीवरक्षायामेव तस्याधिकारित्वात्, तस्याश्चोपादेयत्वेन केवलिनोपात्तत्वात्। किञ्च–प्रतिषिद्धप्रतिषेवण(ण)प्रवृत्तिरूपमुत्सूत्रम्। तच्च यदि प्रतिषिद्धस्य प्राणातिपातादेः प्रतिषेवणं छद्मस्थस्येव केवलिनोऽप्यभविष्यत् तर्हि 'उस्सुत्तं रीअमाणस्स संपराइआ किरिआ कज्जति 'त्ति केवली नावक्ष्यत्, केवलिन उत्सूत्रप्रवृत्तावपि साम्परायिकीक्रियाया अभावात्, तत्राऽभावस्याऽपि कारणं केवलिनो ज्ञानपूर्वकत्वमेव वक्तव्यं प्रसज्येत। तथा 'जस्स णं कोहमाणमायालोहा वुच्छिन्ना भवंति से णं अहासुत्तमेव रीअइ' इत्याद्यपि नाभणिष्यत्, क्रोधाद्यभावेऽपि सूत्रोक्तविधेः परित्यागात्। किञ्च–अशक्यपरिहारेणापि प्रतिषिद्धप्रतिषेवणमपवाद एव, कारणिकत्वात्, स च केवलिनो न भवत्येव। तस्मादुत्सूत्रप्रवृत्तिः कषायोदयवतामेवेति ज्ञात्वा केवलिन उत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसक्तिसिद्धौ सिद्धं तदपगमहेतुः सर्वथा जीवघाताभाव एवेति तात्पर्यम्। आदिशब्दसूचितकार्यकारणभावसम्बन्धादिपर्यालोचना स्वयमेव चक्ष्यमाणाऽवसातव्या। ननु भो! भवत्वेवं परमयोगिकेवलिशरीरादिव सयोगिकेवलिशरीरादपि मशकादिकर्तृक एव मशकादीनां प्राणत्यागो भवतु, किं बाधकम्? इति

એટલાજ વલી કેવલીને પડિલેહણની સિદ્ધિને અર્થે જીવઘાતનો અભાવ જ કહેવો. કેવલજ્ઞાનના ઉત્પત્તિસમયથી આરંભીને જીવરક્ષાનેજ વિષે તેહને અધિકારી પણાથી. તે જીવરક્ષાને ઉપાદેયપણે કરી આદરવાપણાથી। વલી પ્રતિષેધ્યું સેવવું ઇતિ પ્રવૃત્તિરૂપ ઉત્સૂત્ર છે. તે જો પ્રતિષિદ્ધ પ્રાણાતિપાતાદિનું સેવવું છદ્મસ્થની પરે કેવલીને જો હોત તો ઉત્સૂત્રચારીને સાંપરાયિકી ક્રિયા હોઈ એહવું કેવલી ન કહેત. કેવલીને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિથકે પણિ સાંપરાયિકી ક્રિયાના અભાવથી તિહાં અભાવનું પણિ કારણ કેવલીને જ્ઞાનપૂર્વકપણુંજ કહેવું પ્રસજે. વલી જેહને ક્રોધમાનમાયાલોભ વ્યુચ્છિન્ન હુઈ તે યથાસૂત્રજ ચાલે. એહવું પણિ ન કહેત. ક્રોધાદિકને અભાવે પણિ સૂત્રોક્તવિધિના પરિત્યાગથી.

વલી અશક્યપરિહારે પણિ પ્રતિષિદ્ધનું સેવવું અપવાદ જ, કારણિકપણાથી. તે તો કેવલીને ન હુઈજ. તે વતી ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિ તે કષાયના ઉદયવંતનેજ હુઈ. તે વતી કેવલીને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ સિદ્ધ થાતે સિદ્ધ થયું તે પ્રવૃત્તિના નિરાકરણનું હેતુ સર્વથા જીવઘાતનો અભાવજ એ પરમાર્થ. આદિશબ્દે જણાવ્યો કાર્યકારણની વિચારણા તે આગલે કહીશ્યઇ એહવી જાણવી. પૂર્વપક્ષ–હવે ધર્મ, પણ અયોગિકેવલીના શરીરની પરિ સયોગિકેવલીના શરીરથી પણિ મશકાદિકનો પ્રાણત્યાગ હુઓ, શું બાધક? એહવું જો તે મ કહે. પ્રતિલેખનનાનો અધિકારી સયોગિકેવલીને જીવઘાતહેતુથી થયો જે પ્રતિલેખનાનો ભંગ, તેણે કરી ઉત્સૂત્રની પ્રવૃત્તિ અને સાંપરાયિકી ક્રિયા તે પ્રસંગ બાધકને છતાંઈપણિ પણિ અધ્યસ્થપણાની હાનિનેજ બાધકપણાથી. માધ્યસ્થ તો, અનિવાર્ય દોષવિષયિણી ઉપેક્ષાજ, જેભણી કહિઉં છે–સત્વ પરને વિષે હિતબુદ્ધિ તે મૈત્રી, ગુણનો પક્ષ કહેવો (તે) પ્રમોદ, સંસારે પીડિતને અંતઃકરણની ઇચ્છા તે કૃપા, અવારીતા દોષને વિષે ઉવેખવું તે માધ્યસ્થપણું. એહવું તો કેવલીને ન સંભવે, તે પોતાને યોગે જન્ય જે જીવઘાતદોષ તેહને યોગેજ નિવાર્યરૂપપણાથી.

व्याख्या—केवलिनो जीववधेऽनुकम्पा लेशतोऽपि न भवति। उत्तरार्द्धेन विशेषणद्वारा हेतुमाह—'कारणे'त्यादि। यतः कारणात् स केवली किंलक्षणः? कारणस्वरूपकार्याणि जानन्नेव प्रतिपेवी—जीवघातकः। कारणं च स्वरूपं च कार्यं चेति द्वन्द्वः। तत्र कारणं तावत्—अमुकजीवेन प्राग् जन्मनि अमुकं जीवघातादिकमनुचितं समाचरितम्, तेन तथाकर्मोपार्जितं यथा मदीयहस्तादिसमुत्थक्रियया अमुकदेशकालादिसामग्रीयोगेन व्यापत्तिं यास्यति, मयाऽपि प्राग्जन्मनि तथाकर्म समाचरितं यथाऽमूदृग्दुःखदानेनाहं व्यापादयिष्यामि स्वयं परेण वेति। स्वरूपं च—अनेनैव प्रकारेण हन्यमानो अमूदृग्दुःखभाग् भवतीति। कार्यं च—एवं हतः सन् तथाविधाध्यवसायविशेषेण नरकादिगतौ यास्यतीति। ममापि रागद्वेषाभावेन अवश्यभावित्वेन च ज्ञात्वाऽपि हननाय प्रवृत्तौ शुभमशुभं वा न किमपि फलमिति। एवं सति ततो निवर्त्तनाभिप्रायस्याप्यभावात् केवलज्ञानेन तथैव दृष्टे कुतोऽनुकम्पालेशोऽपि स्यात्। एवं स्वयं करणवत् परैरुपदेशादिना कारापणं कृतकारिताणामनुमननं चापि मन्तव्यम्। स्वतन्त्रक्रियावतो ज्ञानपूर्वकनिजव्यापारसाध्यस्य कार्यस्य कारापणानुमननयोर्विपयत्वस्यावश्यकत्वात्। स्वयं हननादिप्रवृत्तस्य तु प्रायोऽनुकम्पा न भवत्येव। दृश्यते च लोकेऽपि स्तैन्याद्यशुभकर्मकारिणं हन्तुं प्रवृत्तस्यानुकम्पाराहित्यं तद्व्यतिरिक्तस्य तु प्रायोऽनुकम्पासाहित्यमिति। कथमन्यथा कुकर्मकारिणमपि स्तेनादिकं सम्भूय जना मोचयन्ति, उपदिशन्ति तदभावे हितमिति। एवं स्वयं ज्ञात्वा जीवघातादिषु प्रवर्त्तमानस्य तदकरणोपदेशोऽपि न युज्यते, प्राकृतजनस्याऽप्युपहसनीयत्वादिति सम्यग् पर्यालोचनायां भाविजीवघाताद्याश्रवाश्रयस्य भव्यस्य केवलज्ञानमेव नोत्पद्यते। मोहनीयोदयमन्तरेण ज्ञात्वा जीवघाताद्यसम्भवात्, क्षीणमोहस्य च जीवस्य पुनर्मोहनीयबन्धाभावादिति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ४१ ॥

અને અવસ્યંભાવિપણેં હણવાને પ્રવર્તેં હુંતે શુભ અથવા અશુભ ફલ કાંઈ નહીં. ઈમ છતેં તેથી નિવર્ત્તનાભિપ્રાયના પણિ અભાવથી. કેવલજ્ઞાનેં કરી તિમજ દીઠેં કિહાથી અનુકંપાલેશ પણિ હુઈ?

ઈમ પોતેં કરિવાની પરેં પરપાસેં ઉપદેશાદિકેં કરાવવું, કર્યા કરાવ્યાનું અનુમોદનપણિં માનવું. સ્વેચ્છાઈ ક્રિયાવંતનેં જ્ઞાનપૂર્વક પોતાનેં વ્યાપારેં સાધ્ય જે કાર્ય તેહનેં કરાવવું અને અનુમોદનાના વિષયપણાના આવશ્યકપણાથી. પોતેં હણવાનેં પ્રવર્ત્યાનિં તઉ પ્રાહેં અનુકંપા ન હુઈ જ. દેખીઈ છે લોકનેં વિષેં પણિં ચોરીપ્રમુખ અશુભકર્મના કરનારનેં હણવાનેં વિષેં પ્રવર્ત્યાનિં અનુકંપારહિતપણું. અને તેથી બીજાને તઉ પ્રાહેં અનુકંપાસહિતપણું. ઇમ નહી તો કિમ કુકર્મકારીને પણિં સ્તેનાદિકનેં ભેલા થઇ જન મૂંકાવે છેં. અને કહે છે. પણિં તેહનેં અભાવેં હિત. ઇમ પોતેં જાણીનેં જીવઘાતાદિકનેં વિષે પ્રવર્તતાને તેહનો અકરણના ઉપદેશપણિં ન યુક્ત. નીચજનનેં પણિં ઉપહસનીયપણાથી. ઈમ સમ્યગ્ વિચારશ્યિકેં થાનાર જે જીવઘાતાદિક આશ્રવના આશ્રય જે ભવ્ય, તેહનેં કેવલજ્ઞાનજ ન ઉપજે. મોહનીયના ઉદય વિના જાણીનેં જીવઘાતાદિકના અસંભવથી. અને ક્ષીણમોહજીવનેં તઉ મોહનીયના બંધના અભાવથી. એ પરમાર્થ. એ ગાથાનો અર્થ ॥ ૪૧ ॥

હિવેં કેવલીનેં પરેં વિકલ્પ્યા જે જીવઘાતાદિક તે છદ્મસ્થનેં વિષેં અવતારીતા કહેવા હુંઈ તે દેખાડે છે—

છદ્મસ્થનેં વિષેં જિનના દોષ તે તેહવા સંયમના ઉપઘાતકરનારા. તેહજ અનાભોગથી વિરુદ્ધ પણિં ત્રીજો ભંગ નથી.

'वज्जेमि त्ति परिणओ संपत्तीए विमुच्चई वेरा । अवहंतोऽवि ण मुच्चइ किलिट्ठभावोऽतिवातस्स' ॥ १ ॥ त्ति, ओघ० (गा० ६०.) वृत्तिर्यथा—' वर्जयाम्यहं प्राणातिपातादीनि एव परिणतः सन् सम्प्राप्तावपि, कस्य ? अतिपातस्य–प्राणिप्राणविनाशस्येत्युपरिष्टात्सम्बन्धः, तथापि विमुच्यते वैरात्–कर्मबन्धात्, यस्य पुनः क्लिष्टभावः–क्लिष्टपरिणामः सोऽव्यापादयन्नपि न विमुच्यते वैरात्' । अत एव केवली कस्याऽपि जीवस्य व्यापादको न भवति, अन्यथा ज्ञात्वा जीवघातो वर्जनाभिप्रायश्चेत्यनयोर्विरोधेन वर्जनाभिप्रायाभावात् क्लिष्टपरिणामः केवली सम्पद्यत । तथा च केवली प्रतिलेखनाधिकारी न स्यात्, यथा व्याधः, यस्तु प्रतिलेखनाधिकारी स च विनापवादं जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघातको न भवति, यथा संयतः । एवं परस्पराभावव्याप्यत्वेन व्याप्तेरनादिसिद्धत्वात् । अस्ति च केवलिनः प्रतिलेखनाधिकारित्वं केवलजीवरक्षार्थमेव, न पुनः सा प्रतिलेखना छद्मस्थसंयतानामिव कालनियताचाररूपा, तस्या अनाभोगहेतुकत्वात् । यत्तु यद्येतद् वस्त्रमप्रतिलेखितं सत् जीवसंसक्तं भवेत् तर्हि केवली जीवसम्बन्धभवनादर्वागेव प्रतिलिखति, यदि च प्रतिलेखितमपि पुनर्जीवसंसक्तं भवेत् तर्हि सम्बन्धभवनानन्तरमेव प्रत्युपेक्षते । यदागमः—

'संसज्जइ धुवमेयं अपेहिअं तेण पुव्वपडिलेहे । पडिलेहिअंपि संसज्जइ त्ति संसत्तमेव जिणा ॥' इत्योघनि० (गा० २५८). इत्येवं सम्मतिं पुरस्कृत्य निर्वचनादौ भूयसां प्रवर्त्तनम्, तदनाभोगमूलकमप्यविमृष्टमेवावसातव्यम् । केवलिनः प्रतिलेखनाविचारे–अप्रतिलिखितं सत् संसज्यते इति जीवरहितं सद् प्रतिलिखितं जीवसंसक्तं भवेदित्यभिप्रायं भणतः पूर्वापरविरोधापरिज्ञानमेव । यतः केवलिनो जीवरहितं सदप्रतिलिखितमेव न भवति, जीवसंसक्तस्यैवाऽप्रतिलिखितत्वात् तस्यैव प्रतिलेखनायाः केवलिनो भणितत्वात् । यदागमः—

न मूकाय वैरथी.' એતલાજ વતી કેવલી કોઇ જીવનો વ્યાપાદક ન હુઇ. ઇમ નહીં તો જાણીને જીવઘાત અને વર્જવાનો અભિપ્રાય એ બિહુને વિરોધે કરી વર્જનાભિપ્રાયના અભાવથી ક્લિષ્ટપરિણામી કેવલી સંપજે. તિમતો કેવલી પ્રતિલેખનાનો અધિકારી ન હુઇ, જિમ વ્યાધ, અને જે પડિલેહણના અધિકારી તે અપવાદ વિના એ જીવ, એહવું જાણી જીવઘાતક ન હુઇ. જિમ સંયત ઇમ પરસ્પરે અભાવના વ્યાપ્યપણિં વ્યાપ્તિને અનાદિસિદ્ધપણાથી. અને છે કેવલીને પડિલેહણનું અધિકારીપણું કેવલ જીવરક્ષાને જ અર્થિ. પણિ કેવલીને પ્રતિલેખના તે છદ્મસ્થસંયતીને પરે કાલનિયત આચારરૂપ નથી, તે પડિલેહણને અનાભોગજનિતપણાથી.

અને જે કહેછે જે–જઉ એ વસ્ત્ર અણપડિલેહિઉં હુંતું જીવે સંયુક્ત હુઇ તઉ કેવલી જીવસંબંધના ભવનથી પ્રથમ જ પડિલેહે. અને જઉ પડિલેહિઉં પણિ વલી જીવસંયુક્ત હુઇ તઉ સંબંધભવનને અનંતરજ પડિલેહઈ. જે માટે આગમ–જીવસંયુક્ત એ વસ્ત્ર પડિલેહિઉં જો હુઇ તો પૂર્વેજ પડિલેહે પડિલેહિઉ ફિરી જઉ સંસક્ત થાઇ તઉ સંસક્ત જ પડિલેહે. એ સંમતિ આગલિ કરી ઉત્તરને વિષે પ્રવર્તવું ઘણાને છે તે અનાભોગમૂલકપણે અણવિચાર્યું જ જાણવું. કેવલીને પ્રતિલેખનાને અધિકારે અણપડિલેહિઉં હુંતું જીવસંયુક્ત થાઇ એ જીવરહિત હુંતું અણપડિલેહિઉ જીવસંયુક્ત થાઇ એ અભિપ્રાયને કહેનારને પૂર્વાપરવિરોધનું અપરિજ્ઞાન જ. જે માટે કેવલીનું વસ્ત્ર તે જીવરહિત તે અણપડિલેહિઉં જ ન હુઇ, જીવસંસક્તને જ અપ્રતિલેખિતપણાથી. તેહની જ

अथ पराभिप्रायमभ्युपगम्याऽप्युपसंहारेण दूषयन्नाह—

॥ एवं सम्मविआरे केवलिउवमा ण संजयजणस्स। जं जाणिअ जीववहे असंजओ होइ उवमेओ ॥

व्याख्या—एवम्–उक्तप्रकारेण सम्यग्विचारे सति पराभिप्रायेण केवल्युपमा संयतजनस्य–छद्मस्थसाधुलोकस्य न भवेत्। तत्र हेतुमाह—'जं जाणिअ' त्ति, यद्–यस्मात् कारणात् ज्ञात्वा जीवघातेऽर्थात् केवलिनो वक्तव्ये उपमेयः–साधुः केवलिकल्प इत्येवंरूपेणोपमीयमानः छद्मस्थसंयतोऽसंयतो भवेत्। विनापवादं जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघातकस्य मूलतोऽपि व्रतनाशात् तस्य संयमवार्त्ताऽपि दुरापेत्यर्थः। ननु तर्हि केवली कथं संयत? इति चेत्, अहो! भ्रान्तिः केवलिनो जीवघाते सिद्धे सत्येव तथावक्तुं शक्यत्वात्। तच्च जीवघातादिकं सर्वलोकगर्हणीयं केवलिभक्तेषु अस्मादृशेषु सत्सु केवलिनो न सेत्स्यतीत्यवसातव्यमिति गाथार्थः ॥ ४३ ॥

अथ केवलिनो भक्त्या स्तुताविव पौनरुक्त्यमवगणय्य अनेकप्रकारैः परविकल्पितं दूषितमपि अल्पमतिविनेयव्युत्पत्त्यर्थं पुनर्दूषयितुं गाथाषट्केन निगमनमाह—

॥ एएणं केवलिणो अवज्जहेऊ ण जीववहमाई। रागदोसाभावा इअ वयणं दूरमुक्खित्तं ॥४४॥

व्याख्या—एतेन अनन्तरोक्तातिप्रसङ्गानुप्रसङ्गयुक्त्युद्भावनेन वक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण च केवलिनो जीववधादिः–प्राणातिपातमृषाभाषणादिः, अवद्यहेतुः–पापकारणं न भवति, कुतो? रागद्वेषाभावादिति वचनमप्युत्क्षिप्तम्–दूरत एव परित्यक्तमिति पराशङ्कामुद्भाव्यातिदेशेन सामान्यतस्तिरस्कृतेति गाथार्थः ॥ ४४ ॥

અર્થ—ઇમ કહે પ્રકારેં સમ્યગ્ વિચાર છતેં પરનેં અભિપ્રાયેં કેવલી ઉપમા છદ્મસ્થસાધુ લોકને ન હુઈ. તિહાં હેતુ કહેં છેં–જે કારણથી જાણીનેં જીવઘાત, અર્થથી કેવલીં કહેતેં થિકે ઉપમેય જે સાધુ કેવલીસદૃશ એહવે રૂપેં ઉપમાનો વિષય કરીતો છદ્મસ્થસંયત તે અસંયત હુઇં. અપવાદ વિના જીવ એહવુ જાણીનેં જીવઘાત કરનારનેં મૂલથીજ વ્રતના નાશથી. તેહનેં સંયમની વાર્તાએ દુઃકર. એ અર્થ. પૂછે છે–તઉ કેવલી કિમ સંયતી? એહવું જઉં. તે ઊપરી કહે છેં–મોટી ભ્રાંતિ તુઝનેં, કેવલીનેં જીવઘાત સિદ્ધ થાતે જ તિમ કહેવાનેં શકયપણાથી. તે તો જીવઘાતાદિક સર્વલોકનેં નિંદનીય કેવલીના ભક્ત અમાસિતા (અમારી સરિખા) છતેં કેવલીનેં સિદ્ધ નહી થાઇ. એહવું જાણિવું. એ ગાથાનો અર્થ: ॥ ૪૩ ॥

હિવે કેવલીનેં ભક્તિ સ્તુતિની પરિ પુનરુક્તપણું અવગણીનેં અનેક પ્રકારેં પરનું વિકલ્પિત તે દૂષિત છેં, પણિ અલ્પમતિશિષ્યની વ્યુત્પત્તિનેં અર્થે વલી દૂષવાનેં અનુક્રમે ગાથા છઈ તાત્પર્યાર્થ કહે છે—

એતલે કહેવે કરી કેવલીને જીવવધાદિક પાપનું હેતુ ન હુઈ. રાગદ્વેષના અભાવથી. એ વચનપણિ દૂર કર્યું.

અર્થ:—એણિ હિવડા કહિઆ જે અતિપ્રસંગના અનુપ્રસંગ યુક્તિ, તેહનેં પ્રકટ કહેવેં અનેં કહીસ્યે જે યુક્તિનો પ્રકાર, તેણિ કેવલીનેં પ્રાણાતિપાત મૃષાભાષણાદિક પાપનું કારણ ન હુઈ. સ્યાથી? રાગદ્વેષના અભાવથી. એ વચન પણિ દૂરથી છાંડયું. એમ શંકા પરની સદૃશપણાઇનેં પ્રકટ કરીને સામાન્યથી તિરસ્કાર કરી. ॥ ૪૪ ॥

अथ केवलिनः प्राणिवधेऽपि परिशेषात् मोहनीयकर्मोदयप्रसङ्गं गाथाचतुष्टयेन विभणिषुः प्रथमगाथामाह—

॥ एगस्सवि जीववहे सव्वासववज्जणं ण संजायं । तण्णाणुत्तरचरणो ण सिणाओ किंतु सो सबलो ॥

व्याख्या—एकस्याऽपि—त्रसस्थावरयोर्मध्येऽन्यतरस्याऽपि जीवस्य, प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः, वधे—घाते सर्वाश्रववर्जनं न सञ्जातम्, जीवोऽयमिति साक्षात् ज्ञात्वा जीवघातस्य महाश्रवस्य विद्यमानत्वात् । तस्माच्च नानुत्तरचरणोऽपि—अनुत्तरं—सर्वोत्कृष्टं चरणं—चारित्रं यस्यासावनुत्तरचरणः, ततश्च केवली स्नातको न भवेत्, सर्वोत्कृष्टचारित्रमन्तरेण स्नातकत्वासम्भवात् । न केवलमेतदेव किन्तु स केवली शबलोऽपि भवेत्, ज्ञात्वैव जीवघातकत्वात् । यदागमः—'आउट्टियाए पाणाइवायं करेमाणे सबले, आउट्टियाए मुसावायं करेमाणे सबले' इत्यादि श्रीदशाश्रुतस्कन्धे । 'आउट्टियाए' त्ति—जाणंतो त्ति एतच्चूर्णौ । न चोक्तप्रकारेण जीवघातं कुर्वन्नपि केवली शबलो न भवतीति वाच्यम् । एवंविधविशेषस्य क्वाप्यागमेऽनुक्तत्वात् किंवदन्त्याप्यश्रुतेश्च सर्वलोकप्रसिद्धकलंकदानेनानार्यवचनप्रसङ्गात् । किञ्च—अपवादपदेनाऽपि ज्ञात्वा जीवघातः प्रमत्तसंयतस्यैव भवति स्वरूपेणाश्रवरूपत्वात्, कथमपवादपदरहितस्य सर्वोत्कृष्टाप्रमत्तस्य केवलिन इति । यच्च केवलिनः शबलत्वेनातिप्रसङ्गाभिधानं तद् व्यवहारतः संयतत्वमधिकृत्यावसातव्यम् । अन्यथा पराभिप्रायेण असंयत एव वक्तव्यः स्यात्, सर्वांशैर्ज्ञात्वैव जीवघातकत्वेनोत्कृष्टासंयतत्वात् । किञ्च—एतन्महच्चित्रम्—यत् छद्मस्थसंयतो जीवाजीवादीन् जानानः संयमं जानाति—पृथिव्यादिजीवानां रक्षणमित्थं भवतीति ज्ञात्वा प्रयत्नेन प्रवर्त्तते इत्यर्थः । 'जो जीवेवि वियाणेइ' इत्याद्यागमवचनात् । केवली तु सर्वप्रकारेण जीवाजीवादीन् जानानोऽसंयमं जानाति, केवलज्ञानोत्पत्ति-

---

अर्थे पडिलेहणनो विधि कह्यो, तिहां युक्ति तो कहीज पणि ते केवलीने सावद्यप्रवृत्ति न हुई. ए परमार्थ. इम केवल जीवरक्षानिमित्त प्रतिलेखनाना अधिकारी केवलीने जीवघातनुं कल्पन ते अधिक साहसना धणीने जाणवुं. ए गाथार्थः ॥ ३७ ॥

हिवे केवलीने प्राणिवधे पणि परिशेषथी मोहनीय कर्मना उदयना प्रसंगने गाथा च्यारे कहेवा वांछतो थको प्रथम गाथा कहे छे—

एक जीव वधे पणि सर्वाश्रवनुं वर्जवुं न थयुं, ते वती उत्तरचरण नही-स्नातक नही ते सबल हुई.

वृत्त्यर्थः—त्रसस्थावरमध्ये कुणेक एक जीवने वधे, प्राकृतवती विभक्तिनो लोप सर्व दोषनुं वर्जवुं न थयुं. जीव एहवु स्पष्ट जाणीने जीवघात जे महादोष तेहने विद्यमानपणाथी, तेथी उत्कृष्ट चारित्र छे जेहनुं एहवुं ना हुई. तेथी केवली स्नातक न हुई. सर्वोत्कृष्ट चारित्र विना स्नातकपणाना असंभवथी, केवल एतलुं ज नही. तो शुं? केवली शबल पणि हुई. जाणीने जीवघातकपणाथी, जे माटे आगम—' जाणीनो प्राणातिपात करतो शबल, जाणीने मृषा बोलतो शबल. ' आउट्टिआए. ' ए कहितां जाणीनो ए तेहनी चूर्णिने विषे ' कहे प्रकारे जीवघात करतो पणि केवली शबल नहीं हुई एहवुं न कहेवुं. एहवा विशेषने कोइ आगमने विषे अणकहेवाथी वार्त्ता पणि अणसांभल्याथी.

वली अपवादपदे जाणीने जीवघात ते प्रमत्तसंयतने ज हुइ. स्वरूपे आश्रवरूपपणाथी, अपवादपदे रहित सर्वोत्कृष्ट अप्रमत्तकेवलीने किम हुइ, अने जे केवलीने शबलपणे अतिप्रसंगनुं कहणु

सत्यपि जीवघाते कर्मबन्धाभावो भणितः इति । अत्र वर्जनाभिप्रायस्य कारणं तावत् जीवघाते नियमेन दुर्गतिपातहेतुः कर्मबन्धो भवतीत्यभिप्राय एव । अन्यथा सुगतिहेतुज्ञानादिष्वपि वर्जनाभिप्रायः प्रसज्येत । केवलिनस्तु वर्जनाभिप्रायो न भवत्येव, सर्वकालं सामयिकसातवेदनीयकर्मबन्धकत्वेन दुर्गतिहेतुकर्मबन्धाभावस्य निर्णीतत्वात् । अत एव केवलिनो हेयादीनि वस्तूनि न भवन्त्येवेति प्राग् समर्थितम् । किञ्च-केवलिनो वर्जनाभिप्रायाभ्युपगमे ऐहिकपारत्रिकभयमप्यभ्युपगन्तव्यं स्यात् , तस्य भयाऽविनाभावित्वात् । तस्माज्जीवघातस्तज्जनितकर्मबन्धाभावश्चेत्युभयमपि अनाभोगवन्तं संयतलोकमासाद्यैव सिद्ध्यति । यदागमः-

'उच्चालिअंमि पाए इरिआसमिअस्स संकमट्ठाए । वावज्जेज्ज कुलिंगी मरिज्ज तं जोगमासज्ज ॥ १ ॥ ण य तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमोऽवि देसिओ समए । अणवज्जो उ पओगेण सव्वभावेण सो जम्हा ॥ २ ॥' त्ति, ओघ० (गा० ७४८, ७४९). वृत्तिर्यथा-'उच्चालिते' उत्पाटिते पादे सति ईर्यासमितस्य साधोः सङ्क्रमार्थमुत्पाटिते पादे इत्यत्र सम्बन्धः, व्यापद्येत संघट्टनपरितापनैः, कः ? 'कुलिंगी' कुत्सितानि लिङ्गानि-इन्द्रियाणि यस्यासौ कुलिंगी-द्वीन्द्रियादिः, स परिताप्येव उत्पाटिते पादे सति, म्रियते चासौ कुलिंगी 'तं' व्यापादनयोगम् 'आसाद्य' प्राप्य, न च तस्य तन्निमित्तो बन्धः सूक्ष्मोऽपि देशितः 'समये' सिद्धान्ते, किं कारणं ? यतोऽनवद्योऽसौ साधुः तेन व्यापादनप्रयोगेण-व्यापादनव्यापारेण, कथं ? 'सर्वभावेन' सर्वात्मना, मनोवाक्कायकर्मभिरनवद्योऽसौ यस्मात् तस्मान्न सूक्ष्मोऽपि बन्धस्तस्येति'। एवं सत्यपि जीवघातेऽवधको हि अनाभोगवशेन भावतो जीवघाताभावमधिकृत्यावसातव्यः, न पुनर्द्रव्यतोऽपि, तस्य प्रत्यक्षबाधितत्वात् आगमबाधितत्वाच्च ।

જાણિવું. અનાભોગ છતે વર્જવાના અભિપ્રાયને કહેવે રાગદ્વેષવંત છદ્મસ્થસંયતને રાગદ્વેષપણિ હંતવ્ય જીવવિષયીઆ નહિ. તે રાગદ્વેષને તેહવાને છતે જ છતાપણું હુઈ તે વતી રાગદ્વેષની સત્તાવંત સાધુને વર્જનના અભિપ્રાય છતે અનાભોગ વશે થાતો જીવઘાત તે દ્રવ્યહિંસા રૂપ કર્મબંધનો હેતુ (ન) હુઈ.

ઇહાં જીવઘાતના વર્જવાના અભિપ્રાયવંતને છતે જીવઘાતે પણિ કર્મબંધનો અભાવ કહિઓ. હિવે ઇહા કારણ તે વર્જનાભિપ્રાયને, જીવઘાતે નિયમે જ દુર્ગતિનો હેતુ કર્મબંધ હુએ એ અભિપ્રાય જ. ઇમ નહીં તો સુગતિના હેતુ જે જ્ઞાનાદિક તેહને વિષે પણિ વર્જવાનો અભિપ્રાય સંપજે. કેવલીને તો વર્જનાભિપ્રાય ન હુઇજ. સર્વકાલ સામયિક જે સાતવેદનીયકર્મનઈ બંધપણિ કરી દુર્ગતિનું હેતુ જે કર્મબંધ તેહના અભાવને નિશ્ચિતપણાથી. એતલા જ વતી કેવલીને હેયાદિક વસ્તુ ન હુઇ. એહવું પૂર્વે સમર્થ્યું છઈ. વલી કેવલીને વર્જનાના અભિપ્રાય માનતે ઇહલોક અને પરલોકનું ભય માન્યું જોઇઈ. તેહનો ભયના અવિનાભાવિપણાથી. તે વતી જીવઘાત અને જીવઘાતજનિત કર્મબંધનો અભાવ એ બિહુ અનાભોગવંત સંયતલોક પામીનઇ જ સીઝઈ.

યે વાસ્તી આગમ છે-ઉપાડે પાદે છતે ઇર્યાસમિત સાધુને સંક્રમણને અર્થિ ઉપાડે પગે ઇહાં સંબંધ. ઘટ્ટન પરિતાપનેં, કઉણ ? કુત્સિત છે ઇંદ્રિય જેહનાં એતલે દ્વીંદ્રિયાદિક, તે પરિતાપ પામે, ઉપાડે પગે છતે મરઈ કુલિંગ તે તે હિંસાના યોગને પામીને, પણિ તેહને તે નિમિત્તિઓ બંધ સૂક્ષ્મ પણિ ન કહિઓ સિદ્ધાંતને વિષે. સ્યું કારણ ? જે વતી નિઃપાપ એ સાધુ. તેણે હિંસાને યોગઈ કિમ ? સર્વપ્રકારઈ મનવચનકાયાનઈ વ્યાપારે નિઃપાપ છે. જે વતી, તે વતી સૂક્ષ્મપણિ બંધ નહીં તેહને. ઇમ છતે જીવઘાતે અવધક તે અનાભોગનઈ વશે ભાવથી જીવઘાતના અભાવ આશ્રયી જાણવો. પણ દ્રવ્યથી 'એ નહીં' ઇમ નહીં. તેહને પ્રત્યક્ષબાધપણાથી. અને આગમબાધપણાથી.

व्याख्या—'परिशेषात्' सत्यपि ज्ञानावरणीयादौ मोहनीयोदये सत्येव ज्ञात्वा जीवघातो भवति, तदभावे च न भवतीत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां परिशेषात् विचित्रप्रकारासंयमहेतुः केवलिनोऽपि चारित्रमोहनीयोदयोऽभ्युपगन्तव्यः, चारित्रमोहनीयोदयमन्तरेण ज्ञात्वा नानाप्रकारजीवघातलक्षणासंयमासम्भवात्। अत एव मोहनीयसत्ताकस्याऽप्युपशान्तवीतरागस्य ज्ञात्वा जीवघातो न भवति, तत्कारणमोहनीयोदयाभावात्। अपिरध्याहार्यः। सोऽपि ज्ञानपूर्वकजीवघातहेतुरपि केवलिनो विकल्प्यमानस्तीव्रः—शेषलोकानां मोहनीयोदयापेक्षया उत्कटः। तत्र हेतुमाह—'जमणुवरये' त्यादि, यद्—यस्मात् केवलज्ञानोपलम्भात्—केवलज्ञानोत्पत्तिसमयादारभ्य यावद्योगवान्—सयोगी तावज्जीवघातादनुपरतपरिणामः—अनुपरतः—अनवरतमेकस्वभावमापन्न एव परिणामोऽध्यवसायो यस्य सोऽनुपरतपरिणामः केवली भवेत्। अन्ये तु सर्वेऽपि निद्राविकथाकार्यान्तरव्यासक्त्यादिना उपरतपरिणामा एव भवन्ति। एतच्च 'जं तं सेवंतस्स उ' इत्यादिगाथायां किञ्चिद् दर्शितमिति गाथार्थः ॥ ४० ॥

अथ केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति वादिना मते केवलज्ञानस्य फलमधिकृत्यातिप्रसङ्गमाह—

॥केवलिणो जीववहे अणुकंपा लेसओवि णो होइ। कारण १ सरूव २ कज्जाइ ३ जाणमाणो वि पडिसेवी॥

अर्थः—ज्ञानावरणीयादि छतेंपणि मोहनीयने उदयें ज जाणीने जीवघात हुइ, अने तेहनें अभावें तो न होई, ए अन्वय अने व्यतिरेकें परिशेषथी विचित्र असंयमनो हेतु केवलीनें पणि चारित्रमोहनीयनो उदय ते मानवो. चारित्रमोहनीयना उदय विना जाणीनें नानाप्रकारें जीवघातरूप असंयमना असंभवथी. एतलाज वती मोहनीयनी सत्तावंत उपशांतवीतरागनें पणें जाणीनें जीवघात न हुई. तेहना कारण मोहनीयना उदयना अभावथी. अपि बाहिरथी लेवो. ते पणि ज्ञानपूर्वक जीवघातनो हेतुपणि केवलीनें विकल्पतो अपरलोकनी मोहनीयना उदयनी अपेक्षाई आकरो. तिहां हेतुं कहई छई. जे कारणवती केवलज्ञाननी प्राप्तिथी—केवलज्ञानना उत्पत्ति समयनें आरंभीनें जिहां ताई सयोगी, तिहां तांई जीवघातथी अणनिवर्त्यो एकरूप परिणाम हुई. ए तो 'जं तं सेवंतस्स' ए गाथानें विषें व्याख्यान मध्यें कांइएक देखाड्यु छे. ए गाथार्थ ॥ ४० ॥

हिवे केवलीनें पणि जीवघात हुई ए वादीनें मतें केवलज्ञानना फल आसिरी अतिप्रसंग दूषण कहे छे—

जीववध केवलीनें छतें अनुकंपा लेशपणिं न हुइ. कारण१ स्वरूप२ अने कार्यादिक जाणतो ए सेवनार.

अर्थः—केवलीनें जीववध छतें अनुकंपा लेशथी पणि न हुई. आगलें अर्द्धं विशेषण कहे तं हेतु कहे छे—जे कारणथी ते केवली. केहवो छें? कारण स्वरूप अने कार्य जाणता पणें जीवघातकर्ता. इहां द्वंद्वसमास. तिहां कारण तो इणें जीवें पूर्वजन्मनें विषें अमुक जीवघातादिक आचर्युं छे, तेणें करी तेहवुं कर्म उपार्ज्युं. जिम साहरी हस्तादिकनी क्रियाई अमुक देशकालादि सामग्रीनें योगें व्यापत्तिनें पामशें, मई पणि पूर्वजन्मनें विषें तेहवुं कर्म समाचर्युं, जिम आ दुःखनें देवें हुं व्यापादन करीस्य पोतें अथवा परें करी. स्वरूप तो आणें प्रकारें हणीतो आ दुःखनो भजनार हुई. कार्य तो इम हण्यो हुं तो तेहवा अध्यवसायनें विशेषें नरकादि गतिनें विषें जास्यें. मुझनें पणि रागद्वेषनें अभावें

विफलता भणिता । सा च जीवरक्षोपायस्यानाभोगादेव भवति, अन्यथा प्रयत्नं कुर्वतापि रक्षितुं न पारित इति वचनानुपपत्तिः प्रसज्येत । स एवानाभोगो जीवघातं प्रति मूलकारणं छद्मस्थसंयतानामेव भवेत् । एवंविधश्च छद्मस्थसंयतः कदाचित्कश्चिदुपशान्तवीतरागोऽपि स्यात्, जीवघातेऽपीर्यापथिकी-क्रियायास्तस्यैवाऽऽगमे भणितत्वात् । आगमस्तु ' अणगारस्स णं भंते ! भाविअप्पणो पुरओ जुगमायाए पेहाए रीअं रीअमाणस्स पायस्स अहे कुक्कुडपोअए वे 'त्यादिरूपेण प्रागुपदर्शित एव । एतदर्थाभिधायकं च वाक्यम्—यदि परमीर्याप्रत्ययं कर्म भवतीत्यादिरूपमवसातव्यम् । यथालिङ्गितपरमितिशब्देन आभोगानाभोगवतां मध्ये कस्यचिदीर्याप्रत्ययकर्मबन्धस्य सूचितत्वात्, अनाभोगाभावे च निजकायादिव्यापारासाध्य-कार्यविषयकप्रयत्नस्यैवाभावेन कुतस्तद्विफलतेति । ग्रामो नास्ति कुतः सीमेति न्यायात् । अत एव केवली परेषां सम्यक्त्वाद्यलाभे धर्मदेशनामपि न करोति । यदागमः—

' सव्वं च देसविरइं सम्मं घिप्पइ य होइ कहणाओ । इहरा अमूढलक्खो न कहेइ भविस्सइ न तं च ' ॥ त्ति, श्रीआव० नि०, (गा० ५६४) देशनादिविषयकप्रयत्नविफलतायां केवली सर्वज्ञो न भवेत्, विफलतामज्ञात्वैव प्रयत्नस्य क्रियमाणत्वात् । नहि ज्ञानवान् कोऽपि पर्वतमुत्पाटयितुमुद्यच्छतीति । एतेन ज्ञानपूर्वकजीवघातेऽपीर्याप्रत्ययं कर्म भवतीति भणनेन ' संचेअयआ ' त्ति पदं केवलिवाचकं भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता । केवलिनो जीवघाताभ्युपगमे तद्रक्षार्थं सर्वज्ञत्वहानिहेतुनिष्फलप्रयत्नस्यै-वासम्भवात् । अयं भावः—केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव केवलिना सर्वकालीनं सर्वमपि कार्यं नियतकारण-सामग्रीसहितमेव दृष्टम् । तत्र केवलिना निजप्रयत्नो हि विवक्षितजीवरक्षाया नियतकारणसामग्र्यामन्तर्भूतो दृष्टोऽनन्तर्भूतो वा ? आद्ये, केवलिप्रयत्नस्य वैफल्यं न स्यात्, तस्य तस्यानियतकारणसामग्र्यन्तर्भूतत्वेन

હિવે ઇહાં જીવપ્રતિં જાણુતાને અથવા અણજાણુતાનેં જીવરક્ષાનેં અર્થેં પ્રયત્નની નિઃફલતા કહી તે જીવરક્ષાના ઉપાયના અનાભોગથી જ હુઇ. ઇમ નહીં તો પ્રયત્ન કરતેં પણિ રાખિવાને ન શક્યો એ વચનની અયુક્તતા સંપજે. તેહજ અનાભોગ જીવઘાત પ્રતિં મૂલકારણ, છદ્મસ્થસંયતનેં જ હુઇ. એહવો છદ્મસ્થ તો કિવારેકં ઉપશાંત વીતરાગપણિં હુઈ જીવઘાતે પણિ ઇર્યાપથિકીક્રિયાનેં વિષેં કહેવાપણાથી આગમ તઉ એ અર્થનું જણાવનારું વાક્યો તો (પૂર્વિં દેખાડયું છઈ જ) યદિઈ યુક્ત પર એહવેં શબ્દે આભોગ અને અનાભોગવંત મધ્યે કુણેકને ઇર્યા પ્રત્યય કર્મબંધનેં સૂચિતપણાથી અનાભોગને અભાવે તો પોતાને કાયાદિકને વ્યાપારે અસાધ્ય જે કાર્ય તદ્વિષયક પ્રયત્નનેં જ અભાવે, કિહાંથી પ્રયત્નની વિફલતા. ગ્રામ નહી તો સીમ કિહાંથી એ ન્યાયથી.

એતલાજવતી કેવલી પરને સમ્યક્ત્વાદિકને અલાભે ધર્મદેશનાં પ્રતિં ન કરે. સર્વવિરતિ દેશવિરતિ અને સમ્યક્ત્વ જો ગ્રહેં કથનથિકુ હુઈ અન્યથા અમૂઢલક્ષથિકુ કહે નહી. દેશનાવિષયીઆ પ્રયત્નની નિઃફલતા છતેં કેવલી સર્વજ્ઞ જ ન હુઇ. વિફલપણાઇ અણજાણીને પ્રયત્નને કરિવા-પણાથી. જ્ઞાનવંત કોઇ પર્વત ઉપાડવાને તો ઉદ્યમ ન કરેં. એતલે જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતેં ઇર્યાપ્રત્યયિકિ કર્મ હુઈ એહવે, ભણતેં ' સંચેઅઅઓ ' એ પદ કેવલીનુ વાચક હુસ્યેં એ શંકા પણિ ટાલી. કેવલીને જીવઘાત માનતેં તેહની રક્ષાને અર્થેં સર્વજ્ઞપણાની હાનિનુ હેતુ જે નિષ્ફલ પ્રયત્ન તેહના અસંભવથી.

એ ભાવ—કેવલજ્ઞાનને ઉત્પત્તિસમયે કેવલીઈ સર્વકાલનું સર્વે કાર્ય પણિ નિયત જે કારણની સામગ્રી તેણે સહિતજ દીઠું. તિહાં કેવલીઈ પોતાનો પ્રયત્ન તે વિવક્ષ્યોજીવની રક્ષાની નિશ્ચિત કારણની સામગ્રી તે વિષે અંતર્ભવ્યો દીઠો અથવા અનંતર્ભવ્યો દીઠો.

अथ केवलिनः परविकल्पिता जीवघातादयश्छद्मस्थसंयतेष्ववतार्यमाणाः कीदृशा भवन्तीति दर्शयति–

॥छउमत्थे जिणदोसा तहभूआ संजमोवघायकरा। ते चेव अणाभोगा विहला णन्नो तइअभंगो ॥४२॥

व्याख्या—जिनदोषाः जीवघातादयः परैर्विकल्पिताः छद्मस्थसंयतेषु तथाभूताः–विनापवादं ज्ञानपूर्वकजीवघातादयो दोषाः संयमोपघातकराः–चारित्रपरिणामस्य विध्वंसकाः, त एवाऽनाभोगाज्जायमाना विफला–जीवघातजन्यकर्मबन्धलक्षणेन फलेन शून्याः, न पुनर्जनापवादलक्षणेन फलेनाऽपि, तत्फलस्यानपायात्। अत एव मण्डूकीव्यापादकः क्षपनकः क्षुल्लकेन प्रेरितस्तद्वधाय धावित इति। नन्वेवं यदि कर्मबन्धाभावहेतुः कथं तर्हि तेषां प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिः? व्यर्थत्वादिति चेत्। सत्यम्, परं सम्भावनयाऽपि छद्मस्थगम्यजीवघातादौ मिथ्यादुष्कृतादिप्रायश्चित्तप्रतिपित्सूनामेवानाभोगवशेन जाते जीवघाते निश्चयतः कर्मबन्धाभावेऽपि ज्ञाते सति व्यवहारप्रवृत्तिमतां व्यवहारतः प्रायश्चित्ताप्रतिपत्तौ चेतःशुद्धिर्न भवति, छाद्मस्थ्येन तद्विषयकसम्यक्परिज्ञानाभावात्। भवति च तत्प्रतिपत्तौ। सा च शुद्धिर्महानिर्जराहेतुः, तीर्थकृदाज्ञाराधनादिति। एवमुक्तप्रकारेण द्वावेव भङ्गौ प्रवचने प्रतीतौ। नान्यस्तृतीयो भङ्गः–परविकल्पितः सर्वप्रकारेण ज्ञात्वाऽपि जीवघातादिः केवलिनः कर्मबन्धहेतुर्न भवतीत्यादिरूपः। स च वृद्धवादेनापि न श्रुतः। वस्तुतस्तु केवलिनो यतना दूरे, प्रत्युत सर्वेष्वप्याश्रवेषु निश्शङ्कं प्रवृत्तिरेव स्यादिति भावः इति गाथार्थः ॥ ४२ ॥

અર્થઃ–'જિનના દોષ પરેં વિકલ્પ્યા જે જીવઘાતાદિક' 'તે છદ્મસ્થ યતીને' વિષે' 'તેહવા–અપવાદ વિના જ્ઞાનપૂર્વક જીવઘાતાદિક તે દોષ, સંયમના ઉપઘાતકર–ચારિત્રપરિણામના 'વિધ્વંસક. 'તેહજ જીવઘાતાદિક અનાભોગથી થાતા વિફલા–જીવઘાતેં જન્ય જે કર્મબંધરૂપ ફલ તેણેં રહિત. પણિ જનાપવાદરૂપ ફલે શૂન્ય ઇમ નહિં. તે ફલના અક્ષયથી એતલાજ વતી મંડૂકીનો હણનાર સાધુ તે ક્ષુલ્લકે પ્રેર્યો હું–તો તેહના વધનેં અર્થેં ધાયો. <u>અત એવ ઉચ્છૃંખલે સ્વરૂપહિંસા તે હિંસાજ નહીં ઇમ લિખિ માહારી માતા અને વંધ્યા એ ન્યાય અંગીકાર કર્યો છેં. તે મિથ્યા જાણિવુ.</u>

પૂછે છેં–ઇમ જઉ કર્મબંધના અભાવનો હેતુ તો કિમ તેહનેં પ્રાયશ્ચિતનું પડિવજવું? એહવું જો તે ઉપરિ કહે છેં–સત્ય. પણિ સંભાવનાઈ પણિ છદ્મસ્થેં ગમ્ય જીવઘાતાદિક છતેં, મિથ્યાદુષ્કૃતાદિ પ્રાયશ્ચિતનિં પડિવજવાની ઇચ્છાના ધણીને જ, અનાભોગનેં વશેં થાતો જે જીવઘાત, તેણિં નિશ્ચયથી કર્મબંધનેં અભાવે પણિ જાણેં હુતે વ્યવહારનયની પ્રવૃત્તિવંતનેં વ્યવહારથી પ્રાયશ્ચિત્તનેં અણપડિવજવેં ચિત્તશુદ્ધિ ન હુઈ. છદ્મસ્થને તે વિષયીઆ પરિજ્ઞાનના અભાવથી. અનેં હુઇ તેહનેં પડિવજેં હુંતઇ. તે શુદ્ધિ મહાનિર્જરા હેતુ. તીર્થંકરની આજ્ઞા–આરાધનાથી. ઇમ કહેં પ્રકારૈં, બેજ ભંગ પ્રવચનનેં વિષે પ્રસિદ્ધ. અનેં ત્રીજો ભંગ નહીં. ત્રૈરાશિકસગોત્રેં પરેં કલ્પિત જે સર્વ પ્રકારેં જાણીનેં પણિ જીવઘાતાદિક કેવલીનેં કર્મબંધનો હેતુ ન હુઇ. એહવો તે તો વૃદ્ધવાદેં પણિ નથી સાંભલ્યો. ॥ ૪૨ ॥

હિવે પરનો અભિપ્રાય માનીને પણિ ઉપસંહારે દૂષતો કહે છે–

ઇમ સમ્યગ્ વિચારે કેવલીની ઉપમા સંયતયતીનેં ન હુઈ. જે વલી જાણીનેં જીવવધ છતેં અસંયત હુઈ ઉપમા કરિવા યોગ્ય.

उभयथाऽपि प्रवचनमर्यादाभङ्गः। यतः प्रथमविकल्पे केवलिनोऽनाभोगसिद्धिः, छद्मस्थसंयतस्य विनाऽपवादमनाभोगेनैव जीवघातस्य प्रवचने भणितत्वात्। आभोगे च सति छद्मस्थवत् केवल्यप्यसंयतो भवेत्। द्वितीये, सर्वस्याऽपि संयतस्यासंयतत्वं स्यात्, विनाऽपवादं ज्ञात्वा जीवघातको यद्यसंयतो न भवेत् तर्हि असंयतत्वमुच्छिन्नसंकथमेव भवेत्। तस्माद् यथा केवलिनो जीवघातसिद्ध्यर्थं छद्मस्थानां जीवघातो रागद्वेषजन्यः, केवलिनस्तु रागद्वेषाभावाजन्य इत्येकमेव कार्यं-परस्परं प्रतिपक्षभूतकारणद्वयजन्यमभ्युपगतम्, तथा केवलिनः संयतत्वसिद्ध्यर्थं छद्मस्थानामनाभोगो ज्ञानावरणीयकर्मजन्यः; केवलिनस्तु अवश्यभाविजीवघातावसरे ज्ञानावरणीयाभावजन्यः इत्यपि कल्पनीयम्, भवत्कल्पनाया इहाप्यनिवार्यत्वात्। तथा चलोपकरणतयाऽशक्यपरिहारेण केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति भवत्कल्पितं सुस्थं स्यात्, जीवघातकारणस्यानाभोगस्य सत्त्वात्।

ननु भो! केवलिनो जीवघातो रागद्वेषाभावजन्य इति न ब्रूमः, किन्त्ववश्यभावित्वेन स्वत एव जायते इति चेन्सत्यम्, तर्हि अनाभोगोऽपीत्थमेवाऽऽस्तां युक्तेस्तौल्यात् आकस्मिककार्याभ्युपगमेऽपसिद्धान्ताच्च, जैनानां कार्यमात्रस्य कालादिपञ्चसमवायजन्यत्वेनाङ्गीकारात्। किञ्च-केवलिनोऽपि जीवघातो भवतीति वचनं दत्ताञ्जल्येव सम्पन्नं, तथाभूतस्य जीवघातस्य केवलिकर्तृकत्वासम्भवात्। अथ केवलिशरीराज्जायमानत्वेन तथाव्यपदेश इति चेत्, तर्हि शैलेश्यवस्थायामपि अयोगिकेवलिशरीराज्जायमानो मशकादीनां प्राणत्यागः अयोगिकेवलिकर्तृकत्वेन व्यपदेष्टव्यः प्रसज्येत। किञ्च-छद्मस्थानामपि जीवघातोऽवश्यभावित्वेन स्वभावतो जायमानो वक्तव्यार्हः स्यात्, समाने कार्ये एकं सहेतुकम् अपरं च

નહીં, તઉ કેવલી અતિહિં જ. એ મુગ્ધજનની કલ્પના પણિ પરાકરણ કરી. આભોગમૂલક આભોગપૂર્વક જીવઘાતે અપ્રમત્તસંયતને પણિ અસંયતપણિં માનવાથી. કેવલી છતે જીવઘાતે પાણ વધક નહીં તે સ્યું? છદ્મસ્થની પરઈં જીવઘાતકપણિં? અથવા છદ્મસ્થપણિં અહિંસક સ્યું કેવલીની પરેં જીવઘાતક પણિં? ઈમ ત્રિહું પ્રકારેં પણિ પ્રવચનમર્યાદાનો ભંગ હુઈ. જે માટે પ્રથમ વિકલ્પે, કેવલીને અજાણપણાની સિદ્ધિ હુઈ. છદ્મસ્થસંયતને અપવાદ વિના અનાભોગેં જ જીવઘાતને પ્રવચન વિષે કહ્યાપણાથી. આભોગથિકેં તો છદ્મસ્થની પરેં કેવલી અસંયત હુઈ. બીજે પક્ષે તો, સર્વ સંયતને અસંયતપણું થાઈ." અપવાદ વિના જાણીને જીવહિંસકપણિં જઉ અસંયત ન હુઈ, તઉ અસંયતપણું ઉચ્છિન્નસંકથ જ હુઈ? તે માટે જિમ કેવલીને જીવઘાતની સિદ્ધિને અર્થે છદ્મસ્થને જીવઘાત તે રાગદ્વેષે જન્ય, કેવલીને તઉ રાગદ્વેષને અભાવે જન્ય, ઈમ એક જ કાર્ય પરસ્પરે વિરોધીભૂત કારણિં બિઉં જન્ય માનવું. તીમ કેવલીને સંયતપણાની સિદ્ધિને અર્થે છદ્મસ્થને અનાભોગ તે જ્ઞાનાવરણીઈં જન્ય, કેવલીને તઉ અવશ્યંભાવિ જે જીવઘાત તેહને અવસરેં જ્ઞાનાવરણીયને અભાવેં જન્ય એ પણિં કલ્પવું, તાહરી કલ્પનાને ઇહાં અનિવાર્યપણાથી. તિવારેં ચલઉપકરણતાઈં અશક્યપરિહારેં કેવલીને પણિં જીવઘાત હુઈ. એ તાહરું કલ્પિઉં દૃઢ થાઈ. જીવઘાતનું કારણ જે અનાભોગ તેહને છતાપણાથી. પૂછે છે-કેવલીને જીવઘાત તે રાગદ્વેષને અભાવેં ઉત્પન્ન ઈમ નથી કહેતાં, 'તો સ્યું'? અવશ્યંભાવિપણિં કરી—સ્વભાવથી જ હુઈ. એહવું જો તે, સત્ય, તઉ અનાભોગપણિં ઈમજં હઉ. યુક્તિને સદૃશપણાથી અને હેતુ વિના કાર્ય માનતે સિદ્ધાંતવિરોધથી, જૈનને કાર્યમાત્રને કાલાદિ પાંચને સમુદાયે જન્યપણિં કરી અંગીકારથી, વલી કેવલીને જીવઘાત હુઈ એ વચન દત્તાંજલી જ થયું. તેહવા જીવઘાતને કેવલીકર્તૃકપણાના અસંભવથી.

अथ तिरस्कारमुद्दीपयन्नाह—

॥ जम्हा रागद्दोसाभावा णो जीवहणणमुहमसुहं । बंधाभावोऽणाभोगे वज्जणमईण साहूणं ॥४५॥

व्याख्या—अत एव पराकूतं तिरस्कृतं, यस्मात्कारणात् रागद्वेषाभावात्—जीवहननं मुखे-आदौ यस्य मृषाभाषणादेः तज्जीवहननमुखम्, किंभूतम् ? अशुभम्—अशुभकर्मबन्धहेतुत्वेन गर्हणीयत्वात् नो—नैव भवेत्, तच्च रौद्रकर्त्तव्यम् । अत एव जिनैर्निर्ग्रन्थानां निषिद्धम् । यदागमः—

'सव्वे जीवावि इच्छंति, जीविउं न मरिज्जिउं । तम्हा पाणवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयंति णं' ॥ति (दश० अ० ६, गा० १०, पृ० १९६) एवं मृषावादादिष्वपि भाव्यम् । यदागमः—मुसावाओ उ लोगम्मि, सव्वसाहूहिं गरहिओ । अविस्सासो अ भूआणं, तम्हा मोसं विवज्जए ॥ १ ॥ इत्यादि दशवै० (अ० ६, गा० १२.) अत एव व्यवहारतः 'सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं सव्वाओ मुसावायाओ वेरमण' मित्यादिरूपेण व्रतोच्चारपूर्वकपालनेनैव व्यवहारतो निर्ग्रन्थो भवतीति भगवताऽर्हताभिहितम् । एवं रागद्वेषाभ्यां सत्तावर्तिभ्यां जायमानेऽपि जीवघातादौ कर्मबन्धः केषां न भवति ? इत्याह—'बंधाभावोऽणाभोगे' इत्यादि । बन्धाभावो—जीवघातजन्यकर्मबन्धाभावः, अनाभोगे सति वर्जनमतीनां—वर्जने जीवघातादिवर्जनविषया मतिर्येषां ते तथा, तेषां साधूनाम्, एवकारो गम्यस्तेषामेव, न पुनरितरेषामसंयतानामपि । एतेन आभोगे सति वर्जनाभिप्रायवतां साधूनां जीवघात एव न भवतीति दर्शितं बोध्यम् । अनाभोगे च सति वर्जनाभिप्रायवर्णनेन रागद्वेषवतां छद्मस्थसंयतानां रागद्वेषावपि न घात्यजीवविषयकौ, तयोश्च तथाभूतयोराभोगे सत्येव सत्त्वं स्यात् । तेन रागद्वेषसत्तावतां साधूनां वर्जनाभिप्राये सति अनाभोगवशेन जायमानो जीवघातो द्रव्यहिंसात्मको न कर्मबन्धहेतुः । यदागमः—'वज्जेमित्ति परिणआ संपत्तीए विमुच्चइ वेरा' इत्यादि प्रागुपदर्शितम् । इह हि जीवघातवर्जनाभिप्रायवतः

હિવે તિરસ્કારને દીપાવતો કહે છે—

જે માટે રાગદ્વેષનાં અભાવથી અશુભ-જીવહિંસાપ્રમુખ અશુભ તે ન હુઈ. બંધાભાવ તો અનાભોગ અને વર્જનમતિના ધણી સાધુને.

અર્થ—એતલા વતી જ પરનો અભિપ્રાય તિરસ્કર્યો. જે કારણવતી રાગદ્વેષના અભાવથી જીવ-હિંસા આદિં છે જેહને-મૃષાભાષણાદિકને, તે જીવહિંસાપ્રમુખ, કેહવું છે ? અશુભ-કર્મબંધને હેતુ-પણિં કરી ગર્હણીયપણાથી, અશુભ છે. તે ન હુઈ જ. તે રૌદ્રકાર્ય છઈ. એતલાજવતી નિર્ગ્રંથને જિને નિષેધ્યું છે. 'સર્વ જીવ ઇચ્છે જીવવાને ન મરિવાને'. તે માટે પ્રાણવધ ઘોર નિર્ગ્રંથ વર્જે.' ઇમ મૃષાવાદાદિકને વિષે પણિ. 'મૃષાવાદ તો લોગને વિષે સર્વસાધુઈ નિંદિઓ અવિશ્વાસ ભૂતને' તસ્માત્ મૃષા વર્જે. ઇત્યાદિ દશ વૈ૦ એતલાજ વતી વ્યવહારથી સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરમણુ સર્વ મૃષાવાદથી વિરમણુ ઇત્યાદિ વ્રતના ઉચ્ચારપૂર્વક પાલવે જ વ્યવહારથી નિર્ગ્રંથ હુઈ. એહવું ભગવંતે કહિઉં છે.

ઇમ રાગદ્વેષ સત્તાવર્તિઇ થાતે પણિ જીવઘાતે કર્મબંધ કેહનઈ ન હુઇ. તે ઉપર કહે છે—બંધનો અભાવ-જીવઘાતે જન્ય કર્મબંધનો અભાવ અનાભોગ છતેં વર્જનને વિષે છે જીવઘાતાદિકની વર્જનવિષયિણી મતિ છે જેહને તે. તે સાધુને. એવકાર તે બાહિરથી લેવો. એતલે તે સાધુને જ. પણિ બીજા અસંયતને નહિ. એતલે આભોગ છતેં વર્જનાભિપ્રાયવંતને જીવઘાત જ ન હુઇ એહવુ દેખાડ્યું

घातोऽन्तक्रियायाः प्रतिबन्धकं इति भणित्वापि केवलिनो जीवघातः फलशून्य इति ब्रुवाणाद् भवतोऽति-निपुणः को भवेदिति पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ४५ ॥

अथ प्रकारान्तरेणाऽपि केवलिनो जीवविराधनाराहित्यमेव व्यवस्थापयन्नाह—

॥खीणे मोहे णिअमा गरहाकिच्चं ण होइ कस्सावि । जीववहो खलु गरहाविसओ एसेव जगमेरा ॥

व्याख्या—क्षीणे मोहे–निस्सत्ताकीभूते मोहनीयकर्मणि नियमात्–निश्चयेन गर्हाकृत्यं–लोक-गर्हणीयकार्यं कस्यापि न भवति । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—'इत्तो अ वीअरागो ण किंचि वि करेइ गरहणिज्जं तु' त्ति, उपदेशपदे । वृत्त्येकदेशो यथा–'इतस्तु–इत एवाकरणनियमात् प्रकृतरूपात् वीतरागः –क्षीणमोहादिगुणस्थानवर्त्ती मुनिर्न–नैव किञ्चिदपि करोति जीवघातादिकं गर्हणीयं त्ववद्यं देशोनपूर्वको-टीकालं जीवन्नपीति । अथ जीवघातस्य स्वरूपमाह—'जीववहो' इत्यादि । जीववधो गर्हाविषयः, खलुर-वधारणे, गर्हाविषय एव भवेदित्यर्थः । एषा जगन्मेरा–जगन्मर्यादा, एवोऽवधारणे, मर्यादैव, बलवताऽप्यन्य-थाकर्तुमशक्या । एतेन जीवघातोऽपि छद्मस्थस्यैव गर्हणीयो भवति, नतु वीतरागस्येति पराकूतमपि परास्तम् , वैपरीत्येन प्रतिभानात् । यतः केवलिनः सम्भवन् जीवघातो विशेषतो गर्हणीयो भवेत्, विना प्रयोजनापराधं ज्ञानपूर्वकत्वेन द्रव्यभावोभयात्मकत्वात केनाऽपि प्रकारेण प्रत्युत्तरयितुमशक्यत्वात् । अत एव क्षीणमोहादिगुणस्थानवर्ती मुनिरिति भणितम् । यदि च वीतरागत्वेन गर्हणीयता नाभविष्यत् तर्हि

निरर्थकपणानी प्राप्तिपणि. वली केवलीनें पणि एजनादि क्रिया मात्रे जन्यपणि जीवघात ते अंतक्रियानो प्रतिबंधक इम भणीनें केवलीनें जीवघात ते फले शून्य एहवुं बोलता तुजथी अतिआहिओ कउण हुसें ? एहवुं विचारवुं. ए गाथानो अर्थः ॥ ४५ ॥

हिवें प्रकारांतरे पणि केवलीने जीव विराधनारहितपणुंज स्थापन करतो कहे छे—

क्षीणमोह थइ नियमें ज निंदनीककर्तव्य न हुइ कोइनें, जीववध तो गर्हानो विषय ए जगनी मर्यादा छै.

अर्थ :—सत्तारहित मोहनीयकर्म छतें निश्चये लोकनें निंद्य जे कार्य ते कोइनें न हुइ, एतलाज वती 'वीतराग ते गर्हणीय काइ न करें' वृत्तिनो एक अंश जिम–एहज प्रारभ्यारूप जे अकरणनियम तेथी क्षीणमोहादिक गुणस्थानवर्त्ती ते काइ गर्हणीय जीवघातादिक पाप न करें, देश ऊन पूर्वकोडि जीवतो पणि. हिवे जीवघातनु स्वरूप कहे छें. खलु ते अवधारणनो अर्थ आलें. एतलें जीववध ते गर्हाविषय ज हुइ. ए अर्थ. ए जगनी मर्यादा. एवकार निश्चयार्थई. जगनी मर्यादा ज. बलवंते पणि अन्यथा करिवा ते अशक्य. एटलें जीवघातपणि छद्मस्थने ज गर्हणीय हुई पणि वीतरागने नहीं, एहवो परनो अभिप्रायपणि टाल्यो. विपरीतपणि भास्याथी, जे माटिं केवलीनें संभवतो जीवघात ते विशेषथी गर्हणीय हुइ. प्रयोजनना अनें अपराध विना ज्ञानपूर्वकपणि द्रव्य भाव ए बिरूपपणाथी. काइ प्रकारे प्रत्युत्तर करिवानई अशक्यपणाथी.

एतलाज वती क्षीणमोहादिक गुणस्थानवर्त्ती मुनि एहवुं कहिउं. जउ वीतरागपणि गर्हणीयपणाइ न हुइ. तउ उपशांतवीतरागनें परित्यागें कथन न हउत. वली जाणी जीवघातकपणं छतें ए वीतराग नहीं. एहवी लोकनें प्रतीति थई हुंते किम ताहरें विकल्पितनी सिद्धि. ते वती उपशांतवीतरागनें मोहनीयनी सत्ताथी उपनो किवारेकिं अनाभोगरूप जे सहकारी कारण तेहनें वरी

तथाहि–‘ उच्चालिअंमि पाए ’ इत्यादि । तथा ‘ णाणी कम्मस्स खयट्ठमुट्ठिओऽणुट्ठिओ य हिंसाए । जयइ असढं अहिंसत्थमुट्ठिओ अवहगो सो उ ’ ॥ इत्योघ० (गा० ७५०) वृत्तिर्यथा–‘ ज्ञानमस्यास्तीति ज्ञानी–सम्यग्ज्ञानयुक्त इत्यर्थः । ‘ अहिंसत्थमुट्ठिओ ’ अहिंसार्थमुत्थित–उद्युक्तः, किन्तु सहसा कथमपि प्रयत्नं कुर्वतोऽपि प्राणिवधः सञ्जातः अवधक एव साधुरिति । तत्राऽनया गाथया भङ्गका अष्टौ सूचिताः । तद्यथेत्यादि यावत् अहिंसार्थमुत्थितोऽभ्युद्यतः किन्तु सहसा प्रयत्नं कुर्वतोऽपि प्राणिवधः सञ्जातः, स चैवंविधोऽवधकः शुद्धभावत्वादिति ’ । तत्रापि प्रयत्नं कुर्वन्नपि प्राणिवधकश्छद्मस्थ एव भवति, केवलिनः प्रयत्नस्य वैफल्याभावात्, तत्कारणस्य वीर्यान्तरायस्य क्षीणत्वात्, अनाभोगाभावेन सहसात्काराभावाच्च । वस्तुतस्तु प्रयत्नवैफल्यसहसात्कारौ वीर्यान्तरायानाभोगजन्यावपि चारित्रमोहनीयेन जीवघाते जनयितव्ये सहकारिकारणत्वेन प्रतीतौ द्वावप्यनाभोगमूलकावेव, तथैवानुभवसिद्धत्वात् । एवं कदाचिज्जीवघातावसरे कस्यचिदाभोगोऽपि भवति, सोऽप्यनाभोगमूलकत्वेनानाभोग एव, आभोगकार्यकरणे सामर्थ्याभावात् । तथाहि–

‘ तस्स असंचेअयओ सचेअयओ अ जाइं सत्ताइं । जोगं पप्प विणस्संति णत्थि हिंसाफलं तस्स ॥ ’ त्ति, ओघ० (गा० ७५१.) वृत्तिर्यथा–‘ तस्यैवंप्रकारस्य ज्ञानिनः कर्मक्षयार्थमुद्यतस्यासंचेतयतोऽजानानस्य किं ? सत्त्वानि, कथं ? प्रयत्नं कुर्वतापि कथमपि न दृष्टो व्यापादितश्च । तथा ‘ संचेतयतः ’ जानानस्य, कथमस्त्यत्र प्राणी ज्ञातो दृष्टश्च, न च प्रयत्नं कुर्वताऽपि रक्षितुं पारितः । ततश्च तस्यैवंविधस्य यानि सत्त्वानि ‘ योगं ’ कायादिव्यापारं प्राप्य विनंक्ष्यन्ति, तत्र नास्ति तस्य साधोर्हिंसाफलं–साम्परायिकं संसारजननमित्यर्थः, यदि परमीर्याप्रत्ययं कर्म भवति, तच्चैकस्मिन् समये बद्धमन्यस्मिन् समये क्षपयति ’ । अत्र हि जीवं जानानस्याजानानस्य वा जीवरक्षार्थं क्रियमाणस्य प्रयत्नस्य

જ્ઞાની કર્મક્ષયને અર્થે પ્રવર્ત્યો અને અણપ્રવર્ત્યો હિંસાનઈ અર્થિ જો પ્રાણીવધ થયો તો–હે અહિંસક જ. જ્ઞાન છે જેહને તે જ્ઞાની–સમ્યગ્જ્ઞાને યુક્ત એ અર્થ. અહિંસાને અર્થે ઉત્થિત–ઉપયોગી, તો સ્યું ? સહસા કિમે યત્ન કરતા સાધુને પ્રાણિનો વધ થયો, અવધકજ સાધુ. તિહાં ઇણી ગાથાઈ ભંગ આઠ જણાવ્યા. તે કિમ ઇત્યાદિક યાવત્ અહિંસાને અર્થે ઉજમાલ તઉ સ્યું ? સહસાત્કારે પ્રયત્ન કરતાને પ્રાણિનો વધ થયો. તે એહવો એ અહિંસક, શુદ્ધભાવપણાથી. તિહાંપણિ પ્રયત્ન કરતો પ્રાણિનો વધ થયો છદ્મસ્થ જ હુઈ. કેવલીના પ્રયત્નને વિફલપણાના અભાવથી. પ્રયત્નવિફલતાનું કારણ જે વીર્યાંતરાય તેહને ક્ષીણપણાથી. અનાભોગને અભાવે સહસાત્કારના અભાવથી. પરમાર્થવૃત્તિં તઉ પ્રયત્નની વિફલતા અને સહસાત્કાર તે વીર્યાંતરાય અને અનાભોગે જન્ય જ હુંતા ચારિત્રમોહનીયે જીવઘાત ઉપજાવતે સહકારિકારણપણિં પ્રસિદ્ધ બિહુ અનાભોગ મૂલક જ. તિમજ અનુભવે સિદ્ધપણાથી.

ઇમ કિવારેકિ જીવઘાતને અવસરે કુણેકને આભોગપણિ હુંઈ. તે આભોગ તે અનાભોગમૂલપણાથી અનાભોગજ કહીઇ. આભોગના કાર્ય કરિવાને વિષે સામર્થ્યના અભાવથી; તેહને અજાણતે અથવા જાણતે જે સત્ત્વ યોગ પામીને વિણસે, તેહને હિંસાનું ફલ નથી. તે એહવા પ્રકારે જ્ઞાનીને કર્મક્ષયને અર્થે ઉજમાલને અણજાણતાને સ્યુ ? સત્ત્વ. કિમ પ્રયત્ન કરતાને પણિ કેથેં પણિ ન દીઠાં અને વ્યાપાદન કર્યો. તથા જાણતાને કિમ છે ઇહાં પ્રાણી જાણ્યો દૃષ્ટ અને પ્રયત્ન કરિતા પણિ રાખવાને ન શક્યો. તે વતી તે એહવાને જે જીવ કાયાદિવ્યાપારને પામીને વિણસ્યસે, ન હુઇ તે સાધુને હિંસાનું ફલ સંસારનું ઊપજાવનાર એ અર્થ. કદાચિત ઇર્યાં પ્રત્યયિક કર્મ હુઇ તે તો એક સમયે જ ભોગવે..

स्नातकचारित्रप्रतिबन्धकत्वेन दोषोऽपि न चारित्रदोषः, तत्कारणस्य चारित्रमोहनीयस्य क्षीणत्वात्। तेनोत्सूत्रप्रवृत्तीर्यापथिकीक्रिययोः सहानवस्थाननियमलक्षणो विरोधो मन्तव्यः। न चैवं केवलिनो जीवघातजन्यकेवलिप्रतिलेखनाभङ्गेनोत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसङ्गः केनापि बाधितः। तस्य च बाधकमाभोगपूर्वकजीवघाते सत्यपि क्षीणमोहस्य ईर्यापथिकीक्रिया भवतीत्यादिरूपं वक्तव्यम्, तच्च नास्ति प्रत्युत (प्रवचनाभिप्रायस्यापरिज्ञानात्। नहि प्रवचने प्रतिषिद्धप्रतिषेवणमात्रेणोत्सूत्रप्रवृत्तिर्भवतीति भणितम्, किन्तु साम्परायिकीक्रियाहेतुमोहनीयोदयसहकृतेनैव। सा चोपशान्तवीतरागस्य न भवति। तस्याश्च मोहनीयानुदयजन्येर्यापथिकीक्रियया बाधितत्वात्, उत्सूत्रप्रवृत्तीर्यापथिक्रिययोः सहाऽनवस्थानात्। यदागमः—

'जस्स णं कोहमाणमायालोहा वुच्छिन्ना भवंति, तस्स णं इरिआवहिआ किरिआ कज्जति; तहेव जाव उस्सुत्तं रीअमाणस्स संपराइआ किरिआ कज्जति, से णं अहासुत्तमेव रीअइ' त्ति, भग० श० ७. उ० १ (सू० २८९) तस्माद् उत्सूत्रप्रवृत्तिप्रतिबन्धिका यावत् ईर्यापथिकीक्रिया, यथाख्यातचारित्रप्रतिबन्धिका च मोहनीयोदयजन्यसाम्परायिकी क्रिया भवतीति सम्यक्पर्यालोचनायामुपशान्तवीतरागस्य नोत्सूत्रप्रवृत्तिर्नवा यथाख्यातचारित्रहानिरिति तात्पर्यम्। न चैवं केवलिनः सम्भवति, तस्याभोगपूर्वकजीवघातजन्येन केवलिप्रतिलेखनाभङ्गेनोत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसङ्गस्य केनाप्यबाधितत्वात्। नहि यथोपशान्तवीतरागस्य सत्यपि जीवघाते ईर्यापथिकीक्रियया उत्सूत्रप्रवृत्तिर्बाधिता, मोहनीयानुदयसहकृतानाभोगस्य तथामाहात्म्यात्। तथाऽऽभोगपूर्वकजीवघाते सत्यपीर्यापथिकीक्रिया केवलिनो भवतीति(न) क्वाप्यागमे भणितं, येनोत्सूत्रप्रवृत्तिप्रतिबन्धः स्यात्। प्रत्युत) तथाभूतेऽतिप्रसङ्गः 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादिप्रवचनविशेषसूत्रेण निश्चितोऽवसातव्यः, केवलिनः सर्वथाश्रवाभावात्। तस्मादयं भावः—सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानं यावत् यथाख्यातचारित्रं न भवति, साम्परायिकीक्रियाहेतोर्मोहनीयोदयस्य प्रतिबन्धकत्वात्। उपशान्तमोह–क्षीणमोहयोस्तु मोहनीयोदयाभावेन यथाख्यातचारित्रमधिकृत्य साम्येऽपि उपशान्तस्य मोहनीयसत्ताहेतुको द्रव्यतो जीवघातो भवत्यपि, न पुनः क्षीणमोहस्याऽपि, मोहनीयस्य क्षीणत्वात्। तत्र क्षीणमोहस्यापि स्नातकचारित्रं न भवति। सम्भावनारूढजीवघातादिहेतोरनाभोगस्य प्रतिबन्धकत्वात्। परं सम्भावनारूढो हि जीवघातो गर्हणीयो न भवति। अध्यवसायरूपस्य तस्योत्सूत्रप्रवृत्तिरूपत्वाभावेन छद्मस्थज्ञानागोचरत्वात्। यस्तु गर्हाविषयः स च द्रव्यहिंसादिः वीतरागेष्वपि उपशान्तवीतरागस्यैव कस्यचिदपि कादाचित्क एव स्यात्। तत्कारणमोहनीयसत्ताया उपशान्तगुणस्थानं यावदनवरतं विद्यमानत्वेऽपि घात्यजीवविषयकानाभोगलक्षणसहकारिकारणस्य

એતલાજવતી ક્ષીણમોહને પણિ અનાભોગમાત્રે ઉત્પન્ન જે સંભાવનારૂઢ, આશ્રવચ્છાયારૂપ તે સ્નાતકચારિત્રને પ્રતિબંધકપણિ કરી દોષ, પણિ ચારિત્રદોષ નહી. ચારિત્રદોષનું કારણ જે ચારિત્રમોહનીય તેહને ક્ષીણપણાથી, તે વતી ઉત્સૂત્રની પ્રવૃત્તિ અને ઇર્યાપથિકી ક્રિયાને સંઘાતે અણુમિલવારૂપ વિરોધ તે માનવો, કેવલી ને જીવઘાતથી જન્ય જે કેવલીની પ્રતિલેખનાનો ભંગ તેણે કરી ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ, તે કેણિંએ બાધિઓ નહીં. તેહનું બાધક તો આભોગપૂર્વક જીવઘાત છતે પણિ ક્ષીણમોહને ઇર્યાપથિકી ક્રિયા હુઈ ઇત્યાદિ રૂપ કહેવું. તે તો નથી, સાહમું 'सत्तहिं ठाणेहिं' ઇત્યાદિક વિશેષસૂત્રે નિશ્ચિતજ ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ જાણવો. કેવલીને સર્વ પ્રકારે આશ્રવતા કહેતારપણાથી.

दृष्टत्वात् । द्वितीये, विवक्षितजीवरक्षार्थं केवलिनः प्रयत्न एव न भवेत्, केवलिना तत्सामग्र्यामनन्तर्भूतत्वेन दृष्टत्वात् । नहि कोऽपि जलेनाग्निमुद्दीपयितुमुद्यतो भवति, जलस्याग्नेरुद्दीपनसामग्र्यामनन्तर्भूतत्वात् । तेन 'प्रयत्नं कुर्वताऽपि रक्षितुं न पारित' इति वचनं छद्मस्थसंयतमधिकृत्यैव सम्यगवसातव्यम्, अनाभोगमन्तरेण तथाभणितेरसम्भवात् । ननु उपशान्तवीतरागस्याऽपि ज्ञानपूर्वकजीवविराधना कथं सम्भवतीति ? चेत्, उच्यते—उत्पाटिते पादे पादमोचनस्थाने कुर्कुटपोतादिः सहसा प्रविशन् ज्ञातः प्रविष्टश्च चक्षुषा दृष्टो दृष्ट्वाऽपि पादं प्रत्याहर्तुमशक्तस्य तज्जीवविराधना अनाभोगमूलिकाप्याभोगपूर्विका मन्तव्या, तद्घातावसरे तज्जीवविषयकाभोगस्य विद्यमानत्वात् । अत एव सञ्चेतयतो—जानानस्य कथमस्त्यत्र प्राणी ज्ञातो दृष्टश्च न च प्रयत्नं कुर्वताऽपि रक्षितुं पारित इत्येवं व्याख्यानं छद्मस्थसंयतमधिकृत्यैव कृतम् । केवलिनस्तु केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव यथादृष्टस्य जायमानत्वेन केवलिनमधिकृत्य प्रयत्नविफलतासमये अस्त्यत्र प्राणी ज्ञातो दृष्टश्चेति व्याख्यानस्यायुक्तत्वात् । एतेन प्रागप्रमत्तसंयतानामवश्यभाविनी जीवविराधना अनाभोगमूलाऽनाभोगपूर्विका अनाभोगमूलाऽऽभोगपूर्विका चेति द्विधोक्ताऽपीह 'तस्स असंचेअयओ संचेअयओ अ जाइं सत्ताइ 'मित्याद्यागमसम्मत्या समर्थितेति बोध्यम् । एतेन सत्यपि जीवघाते छद्मस्थसंयतो न वधकस्तर्हि केवली तु सुतरामेवेति मुग्धजनकल्पनाऽपि परास्ता, आभोगमूलाभोगपूर्वकजीवघातेनाप्रमत्तसंयतस्याप्यसंयतत्वेनाभ्युपगमात् । किञ्च—केवली सत्यपि जीवघाते न वधकः तत्किं छद्मस्थवत् जीवघातकत्वेन ? उत छद्मस्थोऽप्यवधकः किं केवलिवज्जीवघातकत्वेनेति ।

પહિલેં પક્ષેં, કેવલીના પ્રયત્નનેં વિફલપણું ન હુઇ. તે પ્રયત્નનઇ તે જીવરક્ષાના નિયત કારણ સામગ્રીનેં વિષે અંતર્ભૂતપણેં દૃષ્ટપણાથી. બીજે પક્ષે, વિવક્ષ્યા જીવરક્ષાને અર્થેઇ કેવલીને પ્રયત્નજ ન હુઇ, કેવલીઇ તેહની સામગ્રીમાંહઇ અનંતર્ભૂતપણે દૃષ્ટપણાથી. કોઇ જલેં અગ્નિને દીપાવવાનેં સમર્થ ઉદ્યમવંત હુઇ. ઇમ તો નહીં. જલનેં અગ્નિની ઉદ્દીપનસામગ્રીનઇ વિષઇ અનંતર્ભૂતપણાથી, તેં વતી 'પ્રયત્ન કરતાઇ રાખીનેં ન શક્યું ' એ વચન તેં છદ્મસ્થસંયત ઉદ્દેશીનેંજ સમ્યગ્ જાણવું. અનાભોગ વિના તથાવચનના અસંભવપણાથી.

પૂછે છે-ઉપશાંતવીતરાગનેં પણિ જ્ઞાનપૂર્વક જીવવિરાધના કિમ સંભવે ? એહવું જઉ, કહીઇ છે-પાદ ઉપાડેં હુતે પાદમોચક નેં વિષેં કુકુંટપોતાદિક સહસા પ્રવેશ કરતો જાણ્યો અનેં પઇઠો ચક્ષુઇ દીઠો દેખીનેં પાદનેં પાછો લેવાને અશક્ત એહવાને તે જીવની વિરાધના હુઇ અનાભોગમૂલક પણિ આભોગ પૂર્વક માનવી. તેહના ઘાતને અવસરે તે જીવવિષયીઆ આભોગને વિદ્યમાનપણાથી. એતલાજવતી જાણતાને કિમ ? છે ઇહા પ્રાણી જાણ્યો દીઠો પણિ પ્રયત્ન કરિતાએ રાખવા ન શક્યો. ઇમજ વ્યાખ્યાન છદ્મસ્થ સંયતની અપેક્ષાઇં જ કરિઉં. કેવલીને તો કેવળજ્ઞાન નેં ઉત્પત્તિસમયઇજ યથા દૃષ્ટને થાવા પણેં કેવલીનેં આશ્રયીનેં પ્રયત્ન નિઃફલતાસમયે, છે ઇહાં પ્રાણી જાણ્યો દીઠો એ વ્યાખ્યાન નેં અયુક્તપણાથી, એતલેં કહેવેં પૂર્વેં અપ્રમત્તસંયતનેં અવશ્યેં થાનાર જે જીવવિરાધના તે અનાભોગમૂલક અનિં અનાભોગપૂર્વક, અનાભોગમૂલક અનિં આભોગપૂર્વક ઇમ બિ પ્રકારે કહી. પણિ 'तस्स असंचेअअउ' ઇત્યાદિ આગમસંમતિં સમર્થ્યું જાણવું.

ઇહાં ઉત્સૂત્રભયે તો संचेअअउ એ દલનો અર્થ દેખી કેવલીની પ્રયત્નવિફલતા માનીનેં પણિ કેવલી જ ઇહાં આણ્યો છે તે સર્વ મિથ્યા જાણિવું. એતલઇ જઉ છતે જીવઘાતે છદ્મસ્થસંયત તે વધક

अनार्यजनस्याऽपि वक्तव्यानर्हत्वात् । नहि ' राज्ञः परस्त्रीसङ्गो न दोषावह ' इति वचनं वक्तुरार्यताभि-व्यञ्जकं सम्भवति, तथाभूतवचनस्य श्रवणमात्रेणाऽपि नीतिनिपुणस्य राज्ञो महादुःखोत्पत्तिहेतुत्वात् । नचैवं साक्षाज्जीवघातो गर्हणीयो न भवतीति कोपि वक्तुं शक्नोति । अत्रार्थे भवानेव प्रष्टव्यः—त्वयैवोच्यमानः केवलिकायादिव्यापारजन्यो जीवघातः किमाचारोऽनाचारो वा ? आश्रवः संवरो वा ? संयमोऽसंयमो वा ? हेय उपादेयो वा ? प्रत्याख्यातोऽप्रत्याख्यातो वा ? केवलिभक्तस्य भवादृशोऽप्यनुमोदनीयो गर्हणीयो वा ? कर्त्तव्यतयोपदेष्टव्योऽकर्त्तव्यतया वा ? केवलिनोऽप्युचितोऽनुचितो वा ? इत्याद्यनेकविकल्पैः पृष्टः सन् जगत्स्थितिमुल्लङ्घयितुमशक्तो जीवघातो अनाचारोऽसंयमोऽकर्त्तव्यो हेयोऽनुचित आश्रवो निन्दनीय इत्यादिरूपेणैव प्रत्युत्तरयति । तथा च तथाभूतं जीवघातमुद्भावयतः केवली अनाचारी असंयमीत्यादिवचनं केवलिनो गालिरेव सम्पद्यते । सा च कस्य वक्तव्यार्हा श्रोतव्यार्हा चेति पर्यालोच्यम् । न चैवं छद्मस्थ-संयतेष्वतिप्रसङ्गश्चिन्तनीयः, तत्राऽनाभोगमूलकत्वेनानाचारादिभणितेरसम्भवात् । सम्भवे च प्रायश्चित्त-प्रतिपत्त्यादिना तथाभणितेः प्रतिरोधात्, स्वरूपतस्तथात्वेऽपि रागद्वेषानाभोगानां तथामाहात्म्यात् । एतच्च प्राग् प्रदर्शितमिति । किञ्च—केवली विनाप्रयोजनापराधं रागद्वेषमन्तरेणैव जीवव्यापादकः ततदितरस्तु ततो विलक्षणश्चेत्यनयोर्मध्ये को गर्हणीयोऽविश्वसनीयोऽपाङ्क्तेयश्चेत्यादि स्वधिया पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥

ज्ञानावरणीयादिक कर्म ते मोहनीय क्षयोपशमादिकने आयत्तेज शुभाशुभस्वभावना भजनार हुई. तेहवुं मोहनीय पणि सहकारिकारणने अपेक्षा करतुंज पोता पोताना कार्यकारणने विषे शक्तिनुं भजनार हुइ. जिम सर्व इंद्रिय, मनोव्यापारने आयत्त हुंतां ज यथोचितपणि फलवंत हुई, तेहवो मननो व्यापार पणि इंद्रिय सहकारि कारणने अपेख्यतोज फलवंत हुई. मनई रहित जे एकेंद्रियादिक तेहने विषे ए नियम खोटो पडशे इम न शंकवुं. तेहोने पणि लब्धींद्रियनी परें लब्धि मनने पणि विद्यमानपणाथी, ए तउ बकुलवृक्षने दृष्टांते प्रवचनने विषे प्रसिद्धज.

तेवती केवलीने पोताने कायव्यापारें जन्य जे जीवघात ते स्नातकचारित्रनइं प्रतिबंधक पणि स्वरूपहानिनुं हेतु जाणवो. वली रहो बीजुं, वीतरागने जीवघात ते निंदनीय न हुई ए वचन ज गर्हणीय ज. अनार्यजनने पणि कहेवाने अयोग्यपणाथी. राजाने परस्त्रीनो संग ते दोषदायी नहि. ए वचन ते वक्तानि आर्यपणानुं जणावनारु संभवे नहीं. तेहवा वचनने श्रवणमात्रे पणि नीति-निपुणराजाने महादुःखनी उत्पत्तिना हेतुपणाथी. साक्षात जीवघात ते गर्हणीय न हुई, इम तो कोई कही न शके, ए अर्थने विषई तुंज पूछवो.

तें ज कहीतो केवलीने कायादि–व्यापारे जन्य जीवघात ते स्युं आचार के अनाचार ? आश्रव के संवर ? संयम के असंयम ? हेय के उपादेय ? पच्चख्यो के अणपच्चख्यो ? केवलिभक्त तुंअने पणि अनुमोदनीय के गर्हणीय ? कर्त्तव्यपणे उपदेश देवा योग्य के अकर्त्तव्यपणि ? केवली ने पणि उचित के अनुचित ? इत्यादिक अनेक विकल्पें पूछ्यो हुंतो जगनी स्थिति उल्लंघवाने अशक्त हुंतो जीवघात ते अनाचार असंयम अकर्त्तव्य हेय अनुचित आश्रव निंदनीक इत्यादि रूपे प्रत्युत्तर दिइ. तिवारें तेहवओ जीवघात उद्भावता तुंअनें केवली अनाचारी असंयती इत्यादिवचन ते केवलीनें गालिज संपजें ते तो कहेने कहेवा योग्य सांभलवा योग्य एहवुं विचारवुं. इम छद्मस्थने विषें अतिप्रसंग चिंतववो नही. तिहां अनाभोगमूलकपणि अनाचारादिनी भणितिना असंभवथी. संभवतें तो प्रायश्चितप्रति-पत्यादिके करीने गालिना प्रतिरोधथी. स्वरूपथी तेहवुं छतें पणि रागद्वेष अनें अनाभोगनें तेहवा

निर्हेतुकमितिवचनस्य जगद्व्यवस्थाभङ्गहेतुकत्वेनाप्रमाणिकत्वात्। एतेन यः कश्चित् यस्यां हिंसायाः फलं न भवति, सा हिंसैव नोच्यत इति भणति, सोप्युपेक्षितो द्रष्टव्यः, प्रवचनपरिज्ञानशून्यत्वात्। यतः प्रवचने द्रव्यभावपदाभ्यां हिंसाचतुर्भङ्गीविचारे फलशून्याया अपि द्रव्यतो हिंसाया हिंसात्वेन व्यपदेशः। एतच्च प्रवचने प्रतीतमपि ग्रन्थसम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमेव। अन्यथा तीर्थंकरः पुरुषत्वेन वक्तव्यो न भवेत्। तस्य पुरुषत्वस्य निष्फलत्वात्। तस्मात् द्रव्यतो हिंसा हिंसात्वेन वक्तव्यैव।

अत एव प्रतिष्ठाद्युत्सवेऽमार्युद्घोषणं द्रव्यतो हिंसानिवारणार्थमेव, न पुनर्भावतोऽपि, तस्याः फलवत्त्वेऽपि प्रवृत्तिनिवृत्तिव्यवहाराबोध्यत्वात्, निश्चयनयापेक्षया व्यवहारनयस्य बलिष्ठत्वात् 'ववहारो वि हु बलवं जं छउमत्थंपि वंदए अरहा' इत्याद्यागमवचनात्। व्यवहारनयविलोपे च तीर्थोच्छेदपातकं स्यात्। यदागमः—'ववहारनउच्छेए तित्थुच्छेओ हवइ वस्सं' ति, पञ्चवस्तुके। न च केवलिनः सत्यपि जीवघातेऽभिप्रायाभावात् केवली न वधक इति वाच्यम्, स्वतन्त्रक्रियावतः केवलिनो ज्ञात्वा जीवघातोऽभिप्रायाभावश्चेति वक्तुं भवानेव समर्थो, नापरः कश्चिदपि, सर्वजनप्रतीतिबाधितत्वात् ज्ञात्वा जीवघातस्य दुष्टाध्यवसायलिङ्गत्वेनागमे भणितत्वात्। एतच्च 'जो पुण हिंसायतणेसुं' इत्याद्यागमसम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमेव। ज्ञात्वा जीवघाते च केवलित्वज्ञापकलिङ्गानां वैयर्थ्यापत्तिरपि [स्वरूपासिद्धत्वेन छद्मस्थानामनुमितिजनकत्वाभावात्] किञ्च–केवलिनो वधकत्वाभावसिद्ध्यर्थं छद्मस्थसंयतानामिवानाभोगोप्यवश्यमभ्युपगन्तव्यः प्रसज्येत। किञ्च–केवलिनोऽप्येजनादिक्रियामात्रजन्यो हि जीव-

---

હિવે કેવલિના શરીરથી થાતાપણિં તે કેવલી કરનાર છે, જેહનો એહવો વ્યવહાર એહવું જઆે, તઓ શૈલેસ્યવસ્થાને વિષે અયોગીકેવલીના શરીરથી થાતો મશકાદિકનો પ્રાણત્યાગ પણિં અયોગીકેવલીઈં કર્યો એહવો થાઈ. વલી છદ્મસ્થને પણ જીવઘાત તે અવશ્યભાવિપણિં સ્વભાવથી થાતો કહેવા યોગ્ય થાઈ. સરિખેઈ કાર્યે એક તે સહેતુક એક તે નિર્હેતુક એ વચનનિં જગના વ્યવસ્થાના ભંગને હેતુપણિં કરી અપ્રમાણજનિતપણાથી. એટલે જે કુણેક જે હિંસાનું ફલ ન હુઈ, તે હિંસા જ ન હુઈ. એહવું કહે છે, તે ઉવેખ્યો દેખવે. પ્રવચનપરિજ્ઞાનના શૂન્યપણાથી. જે માટે પ્રવચનને વિષે દ્રવ્ય–ભાવપદે હિંસા ચઉભંગીને વિચારે–ફલે શૂન્ય દ્રવ્યથી હિંસાને પણિ હિંસાપણિં કહ્યું છે. એ તો પ્રવચનને વિષે પ્રતીતપણિં ગ્રંથની સંમતિં પૂર્વે દેખાડ્યું જ છે. ઇમ નહીં તો તીર્થંકર પુરૂષપણિં કહેવો ન થાઈ; તેહના પુરૂષપણાને નિઃફલપણાથી, તે માટે દ્રવ્યથી હિંસા તે હિંસાપણિં કહેવીજ.

એતલાજવતી પ્રતિષ્ઠાદ્યુત્સવાદિકને વિષે અમારિની ઉદ્ઘોષણા દ્રવ્યથી હિંસાનિવારણને અર્થે, પણિં ભાવથી નહીં. તે ભાવ હિંસાને ફલવંતપણિ પણિ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિના વ્યવહારના બાહ્યપણાથી [નહી] નિશ્ચયનયના અપેક્ષાઇ વ્યવહારનયને બલિષ્ઠપણાથી. 'વ્યવહાર તે બલવંત જે વલી છદ્મસ્થ પ્રતે પણિં વંદે 'અરિહંત' ઇત્યાદિ આગમવચનથી. વ્યવહારનયને વિલોપે તો તીર્થોચ્છેદનુ પાતક થાઈ. 'વ્યવહારનયનઇ ઉચ્છેદે તીર્થનો ઉચ્છેદ હુઇ અવશ્ય.' કેવલીને છતે પણિ જીવઘાતે અભિપ્રાયના અભાવથી કેવલી તે હિંસક નહીં. એહવું ન કહેવું. સ્વેચ્છાઈં ક્રિયાવંત કેવલીને જાણીને જીવઘાત અને અભિપ્રાયનો અભાવ, એહવું કહેવાને તુજ સમર્થ. બીજો કો નહી. સર્વજનને પ્રસિદ્ધિના બાધિતપણાથી. જાણીને જીવઘાતને દુષ્ટ અધ્યવસાયને લિંગપણિં આગમને કહ્યાપણાથી. એ તો 'જો પુણ હિંસા ઇત્યાદિ આગમસંમતિ પૂર્વે કહિઉં છે જ. જાણીને જીવઘાતે તો કેવલીપણાના જણાવનાર જે લિંગ તેહને

हेतुर्बन्धकारणम्, यदुक्तम्-'स्वयं भयपरिणामः परेषामथ भापनम्। त्रासनं निर्दयत्वं च भयं प्रत्याश्रवा अमी'॥ १॥ इति प्रथमकर्मग्रन्थवृत्तौ (गा० ५६) भयमोहनीयकर्मबन्धोऽपि भयमोहनीयप्रकृतिजन्य एव भवति, क्षीणमोहनीयस्य भयमोहनीयबन्धाभावात्। तेन भयमोहनीयबन्धः किंलक्षणः? भयहेतुः [तेन] भयं-भयमोहनीयं, हेतुः-कारणं यस्य स तथा। एकमेव विशेषणं समासभेदेन भिन्नार्थाभिधायकम्। त्रिधाऽपि चारित्रदोषः, कुतः? चारित्रमोहात्, चारित्रमोहनीयजन्यं हि दूषणं चारित्रस्यैव भवति, सर्वेषामपि कर्मणां सान्वर्थनामकत्वात्। तत्र दृष्टान्तमाह-यथा वेदमोहनीयजन्यो मैथुनदोषश्चारित्रस्यैव भवति, तस्याऽपि चारित्रमोहनीयप्रकृतिरूपत्वात्। मैथुनविरतिर्हि चतुर्थमहाव्रतरूपत्वेनोभयवादिसम्मतत्वात्। एवं सोऽपि जीवघातलक्षणश्चारित्रदोषः केवलिनो नियमेन संयमोपघातकः, सर्वोत्कृष्टत्वात्। तच्च प्राग् प्रदर्शितम्। तस्मात्केवलिनः संयतत्वसिद्ध्यर्थं जीवघातादिकं लेशतोपि नाभ्युपगन्तव्यमिति गाथार्थः॥

अथ केवलिमात्र-जीवमात्रयोः परस्परं घात्यघातकभावसम्बन्धाभावः कथं सञ्जात? इति जिज्ञासायामाह—

॥ पुढवीपमुहा जीवा उप्पत्तिप्पमुहभाइणो हुंति। जह केवलिजोगाओ भयाइलेसंपि न लहंति ॥४९॥

व्याख्या—पृथिवीप्रमुखाः-पृथिव्यादित्रसपर्यन्ताः। 'यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्' तथोत्पत्तिप्रमुखभाजिनो भवन्ति-उत्पत्तिस्थितिविपत्तिमन्तो जायन्ते, यथा केवलियोगात्-केवलिनः कायादिव्यापारात्

પ્રકૃતિવિશેષ છે. તેહનું હેતુ તે બંધનું કારણ. પોતે ભયનો પરિણામ, પરનેં બીહાવવું, ત્રાસ, નિર્દયપણું એ આશ્રવ-કર્મબંધનો હેતુ ભય પ્રતે જાણવો, ભયમોહનીય કર્મનો બંધપણિ ભયમોહનીયપ્રકૃતિજન્ય જ હુઈ. તે વતી ભય તે ભયમોહનીય, તે કારણ છે જેહનું તે, એકજ વિશેષણ તે સમાસને ભેદેં ભિન્ન અર્થનું કહેનારું હુઈ. ત્રિણિ પ્રકારે ચારિત્રદોષ. સ્યાથી? ચારિત્રમોહથી, ચારિત્રમોહનીયેં જન્ય તે દૂષણ ચારિત્રનું હુઇ. સર્વે કર્મને યથાર્થનામપણાથી. તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છેં-વેદમોહનીયેં જન્ય મૈથુન દોષ તે ચારિત્રનો જ. વેદનેં ચારિત્રમોહનીયપ્રકૃતિરૂપપણાથી. મૈથુનની વિરતિ તે ચતુર્થ મહાવ્રતરૂપ પણિં કરી બેહુ વાદીનેં સંમતપણાથી. ઇમ તે પણિ જીવઘાતરૂપ ચારિત્ર દોષ, તે કેવલીને નિયમેં જ સંયમનો ઉપઘાતક, સર્વોત્કૃષ્ટપણાથી. એ તો પૂર્વિં દેખાડ્યું છે. એ ગાથાનો અર્થ: ॥ ४८ ॥

હિવે કેવલીમાત્રનેં અનેં જીવમાત્રને માહોમાંહિં ઘાત્ય-ઘાતકસંબંધનો અભાવ કિમ નીપનો? એહવી જાણવાની ઇચ્છાનેં વિષે કહઈ છઈ—

પૃથિવીપ્રમુખ જીવ ઉત્પત્તિપ્રમુખના ભજનાર તિમ હુઈ. જિમ કેવલીના યોગથી ભયાદિકનો લેશપણિ ન પામે.

અર્થ:—પૃથિવીપ્રમુખ ત્રસજીવ પર્યંત. યત્તદ્શબ્દનેં નિત્યે સંબંધથી, તિમ ઉત્પત્તિ-સ્થિતિ-વિનાશવંત ઉપજેં, જિમ કેવલીના કાયાદિકવ્યાપારથી, ભય આદિ છે જેહને તે ભયોપદ્રવાદિક, તેહનો અંશપ્રતિં પણિં ન પામે. કેવલીના યોગનેં કેવલજ્ઞાનનેં ઉત્પત્તિસમયે જ શુભપણિં પરિણમવાથી. તેવતી તેણેં યોગેં સર્વે જીવની રક્ષા જ હુઈ, એ સંભવે નહી ઇમ નહીં. તિમજ અનાદિ જગત્સ્થિતિથી. જિમ લવણસમુદ્રની જ શિખાનેં અને વેલાનેં વૃદ્ધિ અને હાનિ, તેહવો કાલનિયત વાયુની ઉત્પત્તિ તેહનેં ઉપશાંતિનેં વશેં કાલનિયત, તિમ તીર્થંકર-ચક્રવર્ત્યાદિક નિયતસંખ્યાક જ. ચક્રાદિકરત્નની

उपशान्तवीतरागपरित्यागेन भणितिर्नाभविष्यत् । किञ्च-ज्ञात्वा जीवघातकत्वे सति नायं वीतरागो न वा केवलीति लोकानां प्रतीतौ कथं परविकल्पितसिद्धिः ? तस्मादुपशान्तवीतरागस्य मोहनीयसत्ताहेतुकः कदाचिदनाभोगसहकारिकारणवशेन गर्हणीयो जीवघातो भवत्यपि, क्षीणमोहस्य तु न द्रव्यतोऽपि, कारणाभावात् । परं न प्रवचनमालिन्यहेतुः, तस्याप्यवीतरागस्येवात्मनो वीतरागत्वेन भणितेरसम्भवात् छद्मस्थानां स्वयं स्वात्मनो वीतरागस्यापरिज्ञानात्, ज्ञाते च जीवघाते [अद्धाक्षयेण पतितः सप्तम-गुणस्थानमवाप्य] प्रायश्चित्तप्रतिपत्तेश्च । ननु भो ! उपशान्तवीतरागस्य द्रव्यतोऽपि जीवविराधना कथं सम्भवति ? तस्या अपि प्रवचने प्रतिषिद्धत्वात्, प्रतिषिद्धप्रतिषेवणे चोत्सूत्रप्रवृत्त्या यथाख्यात-चारित्राभावेन स्वरूपहानिप्रसक्तेरिति चेत् । नैवं, प्रतिषिद्धप्रतिषेवितेन जीवघातेन उपशान्त-स्योत्सूत्रप्रवृत्तिप्रसङ्गस्य ईर्यापथिकीक्रियाभिधायकविशेषसूत्रवचनेन बाधितत्वात् । विशेषसूत्रं तु-केवलम् उपशान्तवीतरागस्वरूपाभिधायकम् 'अणगारस्स णं भंते ! भाविअप्पणो पुरओ जुगमायाए पेहाए रीअं रीअमाणस्स पायस्स अहे कुक्कुडपोअए वा वट्टापोअए वा कुलिंगच्छाए वा परिआवज्जे-त्यादि यावत् इरिआवहिआ किरिआ कज्जति' त्ति सवृत्तिकं प्रागुपदर्शितमेव । एतत्सूत्रोक्तस्वरूपं चोपशान्तवीतरागस्यैव भवति, तस्यैव घात्यजीवविषयकानाभोगसहकृतमोहनीयसत्ताहेतुकः सद्भूत-जीवघातो मोहनीयानुदयजन्या चेर्यापथिकीक्रियेति द्वयस्य सामग्र्याः सत्त्वात् । तेन यथासूत्रं प्रवर्त्त-मानस्यैवेर्यापथिकीक्रिया भवति 'अहासुत्तं रीअमाणस्स इरिआवहिआ किरिआ कज्जइ' त्ति भगवती-वचनात् । यत्तूपशान्तवीतरागस्य प्रतिषिद्धप्रतिषेवणेऽप्युत्सूत्रप्रवृत्त्यभावः, तत्तस्यातिचाररूपत्वेनापि चारित्रदोषाभावात्-'सव्वेवि अ अइआरा संजलणाणं तु उदयओ हुंति' त्ति वचनात् । चारित्रदोषा-भावोऽपि मोहनीयानुदयात् तेन न यथाख्यातचारित्रहानिः । चारित्रमोहनीयोदयजन्यस्यैव दोषस्य यथा-ख्यातचारित्रप्रतिबन्धकत्वात् । अत एव क्षीणमोहस्याप्यनाभोगमात्रजन्यसम्भावनारूढाप्रवचछायारूपा

गर्हणीय जीवघात हुई पणि, पणि ते प्रवचनमालिन्यहेतु नहीं. तेहने पणिं अवीतरागनी परें पोताने वीतरागपणि कहणुना असंभवथी, छद्मस्थने पोते पोताना आत्मानइ वीतरागपणाना अपरिज्ञानथी, अने जाणे हुते तो जीवघाते प्रायश्चित प्रतिपत्तिथी.

પૂછે છે-ઉપશાંતવીતરાગનેં દ્રવ્યથી એ જીવવિરાધના કિંમ સંભવે ? તે વિરાધનાને પણિ પ્રવચનને વિષેં નિષિદ્ધપણાથી. પ્રતિષિદ્ધનેં પ્રતિસેવવે તો ઉત્સૂત્રની પ્રવૃત્તિ કરી યથાખ્યાતચારિત્રનેં ટલવેં સ્વરૂપ-હાનિના પ્રસંગથી એહવું જો તે મ બોલ. પ્રતિષિદ્ધ હુતો સેવ્યો જે જીવઘાત તેણેં ઉપશાતને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિના પ્રસંગનેં ઇર્યાપથિકી ક્રિયાનું કહનાર જે વિશેષ સૂત્ર, તેહનેં વચનેં બાધિતપણાથી. વિશેષસૂત્ર તઉ કેવલ ઉપશાંતવીતરાગનું સ્વરૂપનું અભિધાયક, એ તો વૃત્તિસહિત પૂર્વેં દેખાડ્યું જ છેં. એ સૂત્રનું સ્વરૂપ તો ઉપશાંતવીતરાગનેં જ હુઈ. તે ઉપશાતનેં જ હંતવ્ય જીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તેણેં સહિત જે મોહનીયની સત્તા, તેથી ઊપનો સદ્ભૂત જીવઘાત, મોહનીયના અનુદયથી ઉપની તો ઇર્યાપથિકી ક્રિયા એ બેનેં સામગ્રીના છતાપણાથી, તે વતી સૂત્રાનુસારેં પ્રવર્ત્તતાનેં ઇર્યાપથિકી ક્રિયા હુઇ. 'યથાસૂત્રે પ્રવર્ત્તતા ઇર્યાપથિકી ક્રિયા હુઇ' એ ભગવતીના વચનથી, અને જે ઉપશાંતવીતરાગનેં પ્રતિષિદ્ધનેં સેવવેં પણિં ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિનો અભાવ, તે તેહનેં અતિચારરૂપેં કરી પણિ ચારિત્ર દોષપણાના અભાવથી. ચારિત્રદોષનો અભાવપણિં મોહનીયના ઉદયથી (અનુદયથી) તે વતી યથાખ્યાતચારિત્રની હાનિ નથી, ચારિત્રમોહનીયના ઉદયથી ઉપના દોષનેં જ યથાખ્યાતચારિત્રના પ્રતિબંધકપણાથી.

च जिनवचनेन पृथिव्यादिषु पञ्चस्वपि सचित्ताचित्तयोरन्यतरत्वेन श्रद्धाने सत्यपि पृथिव्यादिजीवविषयकसाक्षात्काराभावेन 'इदं जलं सचित्त'मिति विवेच्य व्यवहर्तुं परिहर्तुं चाशक्यत्वेनोभयत्राऽपि सचित्तत्वेन व्यपदेशो न दोषावहः। यथा शुद्धोऽप्याहारोऽशुद्धत्वशङ्कया अशुद्ध इव व्यवहर्त्तव्यः परिहर्त्तव्यश्च, न पुनरुभयत्राऽपि सचित्तत्वेन श्रद्धानमेव, मिथ्यात्वप्रसक्तेः। 'अजीवे जीवसन्न'त्ति वचनात्। आस्तां सचित्तत्वेन निश्चयः, सर्वं जलं सचित्तं भविष्यति नवेति शङ्कापि मिथ्यात्वमेव। यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः- 'एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति हि नष्टः। मिथ्यात्वदर्शनं तत् स चादिहेतुर्भवगतीनाम्' ॥ १ ॥ इति श्री आ० नि० वृत्तौ। न चैवं केवलिनः सम्भवति, तस्य तज्जीवविषयकसाक्षात्कारेण विविच्य व्यवहर्तुं परिहर्तुं च शक्यत्वात्। किञ्च-केवलिनोऽपि नद्युत्तारे यदि जलजीवविराधनाभ्युपगम्यते तर्हि जैनप्रवचनस्याप्रामाण्योद्घोषणं केवलितिरस्करणं चेति दोषद्वयं सर्वदोषाणामाश्रयभूतमनिवार्यं स्यात्।

तथाहि—नद्यादौ जलमात्रं सचित्तमेवेति श्रद्धाने सत्येव नद्यादौ केवलिनो जलजीवविराधनाभणनं तथा च-' दुविहा पुढवीकाइआ पं० तंजहे 'त्यादिप्रवचनस्याप्रामाण्यसिद्धिः। तत्सिद्धौ च सिद्धस्तत्प्रणेता भगवान् श्रीमहावीरोऽनाप्तः, मृषाभाषित्वात्। अनाप्तप्रणीतं च सकलमपि जैनवचनमप्रमाणमेव अनाप्तमूलकत्वादित्येको महान्दोषः, तथा केवली कदाचिदपि प्राणानामतिपातयिता न भवतीत्यादि यावत् यथावादी तथाकर्त्ता भवतीति वचनैर्निजस्वरूपं निरूपयन्नेव मा भूहि नद्युत्तारादौ जलजीवविराधनां कुर्वाणः सर्वजनप्रतीतोऽस्माभिरपि दृष्टः कथं यथावादी तथाकारी भवान्? इति निष्ठुरवचनैः केवली

કરવાને અશક્ય પણિં કરી, બિહુ ઠામે સચિત્તપણે કહવુ તે દોષદાયક નહીં. જિમ શુદ્ધપણિ આહાર, અશુદ્ધપણાની શંકાઇ અશુદ્ધની પરિ વ્યવહરિવો અનઇં પરિહરિવો. પણિ બિહુ ઠામેં. સચિત્તપણિં.. શ્રદ્ધાન નહીં. મિથ્યાત્વના પ્રસંગથી, અજીવનેં વિષેં જીવસંજ્ઞા એ વચનથી. અત એવ ઉષ્ણ'પણેં મિશ્રજલ અનઇં અચિત્તજલના ન હુઈ છદ્મસ્થનેં, અપ્રત્યક્ષપણાથી. એ શાસ્ત્રીયવચન આણ્યેંભીનેં જલજીવનેં પ્રત્યક્ષપણું માન્યું છે. તે મિથ્યા જાણિવું, અનેં જલને વિષેં નિયમેં જ અનંતકાયના સદ્ભાવથી સચિત્ત પણું જ માન્યું છે. તેણિ તે પણિ બૃહત્કલ્પોક્ત અચિત્ત ઈહથી મિથ્યા જાણવું. ઇમ સચિત્ત જલપાનેં અનંતકાયનો દૂષણ પ્રસંગ પણિ જાણવો. રહો સચિત્તપણિ નિશ્ચય, સર્વજલ સચિત્ત હુઇસ્યેં અથવા નહિ એ શંકા પણિ મિથ્યાત્વજ. એક અર્થપણિં સંદેહાલેં, અરિહંતને વિષેં વિશ્વાસ નષ્ટ થયો. તે મિથ્યાત્વદર્શન, સંસારગતિનું આદિ કારણપણિ. એહવું કેવલીનેં ન સંભવેં; તે કેવલીને તે જલના જીવવિષઇઈ સ્પષ્ટજ્ઞાનેં કરી વિવેક કરી વ્યવહાર અને પરિહરિવાના શક્યપણાથી.

વલી કેવલીને નદી ઉત્તારને વિષે જલજીવવિરાધના માનીઈ. તો જૈનપ્રવચનનેં અપ્રમાણ્યપણાનું ઉદ્ઘોષણ, અનેં કેવલીનેં તિરસ્કાર એ બિંદોષ, આશ્રયભૂત સર્વ દોષનું, તે આણુવારવા યોગ્ય થાઇ. તે કિમ? નદ્યાદિકનેં વિષેં જલમાત્ર સચિત્ત એહવે શ્રદ્ધાન છતેંજ, નદ્યાદિકનેં વિષેં કેવલીનેં જલજીવવિરાધનાનું કહેવું. તિવારઇ બિંપ્રકારે પૃથિવીકાઇઆ' ઇત્યાદિ વચનનઇ અપ્રામાણ્યની સિદ્ધિ. તે અપ્રામાણ્યની સિદ્ધિથિકે તો સિદ્ધ થયો, તેહનો પ્રરૂપક શ્રીમહાવીરભગવંત, તે સત્પુરુષ નહિ, મૃષાભાષિપણાથી, અસત્પુરુષે પ્રણીત તો સકલપણિ જૈનપ્રવચન પ્રમાણ જ નહીં, વંચકપુરુષના પ્રરૂપ્યાથી, એ એક મોટો દોષ. તિમ વલી કેવલી કિવારેંપણિં પ્રાણનો અતિપાતક-હિંસક ન હુઈ ઇત્યાદિ યાવત્ જેહવું બોલેં તેહવું પાલેં એહવે વચનેં પોતાનું સ્વરૂપ કહેતોજ, મ બોલ નદ્યુત્તારનેં વિષેં

कादाचित्कत्वात् ॥ तस्मादतिचारहेतुमोहनीयोदयसमुत्थानुचितप्रवृत्तिरेवोत्सूत्रप्रवृत्तिरिति तात्पर्यम् ॥ एतेन 'अणगारस्स णं भाविअप्पणो' इत्याद्यागमस्य प्रागुपदर्शितस्य कथं प्रामाण्यम् ? सत्यामपि कुक्कुटपोतादिव्यापत्तावपीर्यापथिक्या एव क्रियाया भणनादिति शङ्काऽपि परास्ता । उक्तप्रकारेणोत्सूत्रप्रवृत्तेरेवाभावाद् ईर्यापथिकीक्रियातोऽपरक्रियाया असम्भवात् । (तस्य सत्तातोऽपि चारित्रमोहनीयस्याभावात् । परमुपशान्तस्य कदाचिदनाभोगेन जायमानो जीवघातो लोकगर्हणीयो भवति, गर्हापरायणजनस्य प्रत्यक्षत्वात् । क्षीणमोहस्य तु कदाचिदनाभोगमात्रजन्यसम्भावनारूढाश्रवच्छायारूपो दोषोऽपि लोकगर्हणीयो न भवति, अध्यवसायरूपस्य तस्य छद्मस्थज्ञानागोचरत्वात् । तेन लोकगर्हणीयो जीवघातो वीतरागेष्वपि उपशान्तवीतरागस्यैव मोहनीयसत्ताहेतुकोऽवसातव्यः । परं कस्यचित् कादाचित्क एव, तत्कारणमोहनीयसत्ताया उपशान्तगुणस्थानं यावदनवरतं विद्यमानत्वेऽपि घात्यजीवविषयकानाभोगलक्षणसहकारिकारणस्य कस्यचित् कादाचित्कत्वात् ।)

एवं यथासम्भवं नानाप्रकारक्षयोपशमवैचित्र्यभाञ्जि ज्ञानावरणीयादीन्यपि कर्माणि सहकारिकारणानि मोहनीयक्षयोपशमायत्तान्येव शुभाशुभफलभाञ्जि भवन्ति । तथाभूतं मोहनीयमपि सहकारिकारणसापेक्षमेव निजनिजकार्यकरणे सामर्थ्यभाग्भवति । यथा सर्वाण्यपीन्द्रियाणि मनोव्यापारायत्तान्येव यथौचित्येन फलवन्ति भवन्ति, तथाभूतमनोव्यापारोऽपि सहकारिकारणेन्द्रियव्यापारसापेक्षमेव फलवान् भवति । न च मनोरहितेष्वेकेन्द्रियादिषु व्यभिचारः शङ्कनीयः, तेषामपि लब्धीन्द्रियाणामिव लब्धिमनसोऽपि विद्यमानत्वात् । एतच्च प्रज्ञापनावृत्त्युक्तबकुलवृक्षदृष्टान्तेन प्रवचने प्रतीतमेव । तस्मात्केवलिनो निजकायादिव्यापारजन्योऽशतोऽपि जीवघातः परविकल्पितः स्नातकत्वप्रतिबन्धकत्वेन स्वरूपहानिहेतुरवसातव्यः । किञ्च-आस्तामन्यत्, वीतरागस्य जीवघातो गर्हणीयो न भवतीति वचनमपि गर्हणीयमेव,

---

તે વતી એ ભાવ—સૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનકતાંઇ યથાખ્યાતચારિત્ર ન હુઇ, સાંપરાયિકીક્રિયાનો હેતુ જે મોહનીયનો ઉદય તેહને પ્રતિબંધકપણાથી. ઉપશાંત અને ક્ષીણમોહનીયને તો ઉદયે જન્ય જે દોષ તેહને અભાવે કરી યથાખ્યાતચારિત્ર આશ્રથી સરિખાઇપણિ પણિ ઉપશાંતને મોહનીયની સત્તાથી જન્ય દ્રવ્યથી જીવઘાત હુઇ પણિ, પણિ ક્ષીણમોહને નહી. મોહનીયના ક્ષીણપણાથી. તિહાં ક્ષીણમોહને, સ્નાતકચારિત્ર ન હુઈ, સંભાવનાઇ કલ્પ્યો જે જીવઘાતાદિક તેહનો હેતુ જે અનાભોગ તેહને પ્રતિબંધકપણાથી, પણિ સંભાવનારૂઢ જીવઘાત તે નિંદનીય ન હુઈ. અધ્યવસાયરૂપ જે તે જીવઘાતાદિક તેહને ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિરૂપપણાને અભાવે કરી છદ્મસ્થજ્ઞાનને અગોચરપણાથી, અને જે ગર્હાગોચર તે દ્રવ્યહિંસાદિ વીતરાગને વિષે પણ ઉપશાંતવીતરાગને જ કુણેક નેં કિવારેકિજ હુઈ. તેહનું કારણ જે મોહનીયની સત્તા તેહને ઉપશાંતગુણસ્થાનતાંઈ નિરંતર વિદ્યમાન, પણિ ઘાત્યજીવવિષયીઓ જે અનાભોગ તે રૂપ જે સહકારી કારણ તેહને કિવારેકપણાથી. તે માટિં અતિચારનું હેતુ મોહનીયનો ઉદય, તેથી જન્ય જે અનુચિતપ્રવૃત્તિ જં ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિ. એ પરમાર્થ.

એતલે 'અણગાર ભાવિતાત્મા' ઇત્યાદિ પૂર્વે દિખાડ્યો જે આગમ તેહનેં કિમ પ્રમાણપણું ? કુર્કુટપોતાદિવ્યાપત્તિ છતેં પણિ ઇર્યાપથિકીક્રિયાના ભણવાથી એ શંકા પણિ ટાલી. કહે પ્રકારે ઉત્સૂત્રપ્રવૃત્તિમા અભાવથી. ઇર્યાપથિકીક્રિયાથી અપરક્રિયાના અસંભવથી. ઇમ યથાસંભવઈ સહકારીકારણપણિ નાનાપ્રકારે જે ક્ષયોપશમ તેણું ઉત્પન્ન વિચિત્રપણાના ભજનાર જે

॥ तेणं मच्छिअपमुहा सहावकिरिआपरायणा हुंति । ण य जिणकिरिआपेरिअ–किरिआलेसंपि कुव्वंति ॥

व्याख्या—येन कारणेन अनन्तरोक्ता जगत्स्थितिः, तेन कारणेन मक्षिकाप्रमुखाः–मक्षिका-पिपीलिका–दंश–मशकादयः स्वभावक्रियापरायणाः–सहजसमुत्थगमनादिक्रियाकारिणो भवन्ति । न च जिनक्रिया–केवलिनो गमनागमनादिरूपा तया प्रेरिता–तन्निमित्तका या क्रिया तस्या लेशमपि न कुर्वन्ति, केवलियोगहेतुकस्वशरीरसङ्कोचमपि न कुर्वन्तीत्यर्थः । शरीरसङ्कोचस्याऽपि भयजन्यत्वात्, भयं च केवलिक्रियाजन्यं कस्यापि न भवति । यदागमः—'अभयदयाण' मिति शक्रस्तवे वृत्त्येकदेशो यथा–'प्राणान्तिकोपसर्गकारिष्वपि न भयं दयन्ते, यद्वा अभया–सर्वप्राणिभयत्यागवती दया–कृपा येषां ते अभयदयास्तेभ्य' इत्यादि । भयमोहनीयक्षयेण सदैवाऽऽत्मपरभयहेतुक्रियाया अपि परित्यागात् । यदुक्तम्–'स्वयं भयपरिणामः परेषामथ भापन' मित्यादि प्रागुपदर्शितम् । तत्राभयदायकत्वमपि प्राणिनां साक्षात्त्रासादिजनकस्य भयदानस्य राहित्येनावसातव्यं, तथाभूतस्यैव भयदानस्य भयमोहनीयं प्रत्याश्रवरूपत्वात् । यत्तु तीर्थकृदाद्युपदेशश्रोतॄणां पारत्रिकभयं जायते, तन्न तीर्थकृदाद्युपदेशजन्यम् । किन्तु नरकादिदुःखतत्प्राप्तिकारणाश्रवविषयकसम्यग्ज्ञानजन्यम् । सम्यग्ज्ञानं च प्राय उपदेशजन्यम् । उपदेशस्तु अनुकम्पामूलकत्वेनानुकम्पारूपो विकृतरुधिरश्रावववत् ससर्पबिलगर्त्तापतिताव्यक्तनिजपुत्राकर्षणवद्वा भाविभूयोदुःखहेतु-

---

व्याख्या–जे कारणथकी ते जगतनी स्थिति छे, ते कारणे मक्षिका–पिपीलिका–दंश–मशकादि स्वभावे जे क्रियाने विषे तत्पर–सहजे ज उत्पन्न क्रियाना करनार हुई. जिननी क्रिया–केवलीनी गमनागमनादि रूप, तेणीइं प्रेरी, एतले ते हेतुथी उपनी जे क्रिया तेहनो लेश पणि न करें. केवलीना योग रूप हेतुथी पोताना शरीर संकोच पणि न करें. शरीरसंकोचने पणि भयजन्यथी. भय तो केवलीनी क्रियाइं जन्य कुणेने न हुई. जे माटिं आगम–'अभयदयाणमि'त्यादि. वृत्तिनो एक अंश कहे छे–प्राणान्तिक उपसर्गकारीने विषें पणि भय न दिइं. बीजो अर्थ कहे छे–सर्व प्राणीनो भय तेहनी त्यागवंत दया छे जेहने, भगवंतने. भयमोहनीयने क्षये सदाज पोताने परने भयनुं हेतु जे क्रिया तेहना परित्यागथी. ए तो पूर्वे देखाड्युं छे, तिहां अभयदायकपणुं पणि प्राणीने साक्षात् त्रासादिकजनक जे भयदान तेहने रहितपणि जाणवुं. तेहवा भयदानने भयमोहनीय प्रति आश्रवरूपपणाथी.

जे तो तीर्थकृतना उपदेशना सांभलनारने परभवनुं भय उपजे छे. ते तीर्थकरने उपदेशे जन्य नही. तो स्युं? नरकादिदुःख तत्प्राप्तिनुं कारण जे आश्रव ते विषयीआ सम्यग्ज्ञाने जन्य. सम्यग्ज्ञान तो प्राहें उपदेशे जन्य. उपदेश तो अनुकंपामूलकपणे करी अनुकंपारूप. विणुठारुधिरना श्रावनी परें सर्पसहितबिलगर्त्तानि विषें पतित जे अव्यक्त पोतानो पुत्र तेहना आकर्षणनी परे, थानार जे बहु दुःख, तेहनुं हेतु जे प्राणातिपातादि आश्रव, तेहना परिज्ञानने अर्थे ज. ज्ञान तो आश्रव नही. संवररूपपणाथी. ते ज्ञाननुं फल तो अज्ञाननी निवृत्ति-ज जाणवी. अने जे आश्रवपरित्यागनुं हेतु जे परभवनुं भय ते ते प्रसंगे उत्पन्न जाणवुं. जिम प्रदीपनुं फल अंधकारनो अपगमज, अने जे सर्पादिक अने जे मालादिक दर्शनथी उपनुं जे तेहनुं ज्ञान, तेथी उपनुं जे भय हर्षादिक ते प्रसंगागत, ज्ञान ते बहु यथार्थवस्तु विषइउं पोतानो वैरी जे अज्ञान, तेहनुं बाधकरागरूप जे वैरी तेहना नाशने हेतु. बीजु कर्ता हुंतुं न अछुंजे, दीप जे अंधकारने प्रगट करेंरूप, ते जुओ, जे कारणथी सर्व पोताना विषयने साधें, हानोपादानादिकबुद्धि ते प्रसंगागत.

अथ केवलिनो जीवघातासम्भवे प्रकारान्तरमाह—

॥ जीववहो वि अ दुविहो आभोगा चेव तह अणाभोगा। पढमो मोहुदएणं बीओ मोहस्स सत्ताए॥

व्याख्या—जीववधोऽपि द्विविधो-द्विप्रकारः आभोगादनाभोगाच्चेति कारणभेदात्। तत्र आभोगाज्जीवोऽयमिति जीवविषयकज्ञानाद् आभोगपूर्वक इत्यर्थः। तथा अनाभोगात्-हन्तव्यजीवविषयकज्ञानाभावात्। तत्र प्रथमो मोहनीयोदयेनैव भवति, मोहनीयोदयमन्तरेण जीवोऽयमिति ज्ञात्वा जीवघाताऽसम्भवात्। द्वितीयो मोहस्य-मोहनीयकर्मणः सत्तयैव भवति, मोहनीयसत्ताहेतुक इत्यर्थः। स च केवलिनः सम्भाव्यमानो जीवघातो नियमात् ज्ञानपूर्वकत्वेनासंयतत्वाक्षेपकमोहनीयोदयहेतुको मन्तव्यः। स च क्षीणमोहेऽर्थात् कारणाभावात्केवलिनो न भवतीति गाथार्थः॥ ४७॥

अथ पुनरपि प्रकारान्तरेण कारणाभावात्केवलिनो जीवघाताभावं दर्शयति—

॥ जीववहो भयहेऊ चरित्तदोसो चरित्तमोहाओ। जह वेअमोहजाओ मेहुणदोसो चरित्तस्स॥४८॥

व्याख्या—जीववधो भयहेतुः हन्तव्यजीवस्येत्यर्थात् ज्ञेयम्। 'मरणसमं णत्थि भय'मिति वचनात्। यतः परेषां भयहेतुरतः स्वात्मनोऽपि भयहेतुः। भयं हि मोहनीयकर्मणः प्रकृतिविशेषः, तस्य

माहात्म्यथी. એ તો પૂર્વે દિખાડ્યું છે. વલી કેવલી તે પ્રયોજન અને અપરાધ વિના રાગદ્વેષ વિના જ જીવનો હિંસક, અને છદ્મસ્થ તો તેથી વિલક્ષણ એ હેતુથી એ બિ મધ્યે કઇણ ગર્હણીય અવિશ્વસનીય અપાક્તેય ઇત્યાદિ સ્વબુદ્ધિં વિચારવું. એ ગાથાનો અર્થ: ॥ ૪૬ ॥

હિવે કેવલીનેં જીવઘાત નેં અસંભવે પ્રકારાતર કહે છે—

જીવવધ તે બિ પ્રકારનો-આભોગથી અનાભોગથી. પ્રથમ તે મોહને ઉદયેં, બીજઉ મોહની સત્તાઈ.

અર્થ:—જીવવધ તે બિ પ્રકારનો-આભોગથી અનેં અનાભોગથી. કારણભેદથી, તિહાં આભોગથી-'તે જીવ' એહવો જીવવિષયીઆ જ્ઞાનથી, આભોગપૂર્વક એ અર્થ. તથા અનાભોગથી-હંતવ્ય જીવ વિષયીઆ જ્ઞાનના અભાવથી. તિહાં પ્રથમ, મોહને ઉદયેંજ હુઈ. મોહનીયના ઉદય વિના 'જીવ એ' એહવું જાણીનેં જીવઘાતના અસંભવથી, બીજઓ, મોહનીયકર્મની સત્તાઈ જ હુઈ, મોહની સત્તાથી ઉત્પન્ન એ અર્થ. તે તો કેવલીનેં સંભાવીતો નિયમથી જ્ઞાનપૂર્વકપણિં કરી અસંયતપણાનો જણાવનારો મોહનીયના ઉદયથી ઉપનો માનવો. તે તો ક્ષીણમોહ છતેં, અર્થથી કારણના અભાવથી કેવલીનેં ન હુઈ. એ ગાથાનો અર્થ: ॥ ૪૭ ॥

હિવે વલી પ્રકારાંતરેં કારણના અભાવથી કેવલીનેં જીવઘાતના અભાવને દેખાડે છે—

જીવવધ તે ભયનો હેતુ ચારિત્રનો દોષ, ચારિત્રમોહથી હુઇ, જિમ વેદમોહથી ઉપનો મૈથુનનો દોષ ચારિત્રનો.

અર્થ:—જીવવધ તે ભયનું કારણ, હણવા યોગ્ય જીવનેં એ અર્થથી જાણવું. મરણ સરિખું ભય નહિં એ વચનથી. જે માટેં પરનેં ભય હેતુ એ માટઇં પોતાનેં પણિં ભયનું હેતું. ભય તે મોહનીયકર્મનો

वस्तुतस्तु पारत्रिकभयत्राणमभयदानमेवोच्यते, भयमोहनीयबन्धहेतुत्वाभावे सत्यनन्तदुःखानुभवजन्यभयत्याजनपूर्वकानन्तसुखसम्पादकत्वात् । यथा लोकेऽपि सभयनिर्भयमार्गज्ञस्योपदेशेन सभयमार्गपरित्यागपूर्वकनिर्भयमार्गेण गच्छन् पथिकः सुखितो जात इति व्यपदेशः सर्वसम्मतः न पुनर्भयवान् कृत इति कोऽपि भणति । अन्यथा सम्यक्त्वादिप्राप्तिनिमित्तमप्युपदेशस्योच्छेदः स्यात्, सम्यक्त्वादीनामपि प्रतिसमयमनवरतं छद्मस्थानां विराधनाभयहेतुत्वात् । तच्च सम्यक्त्वादिषु सत्सु विराधनाभयमसत्सु च नेत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां प्रतीतमेव । यथा सति धने स्तेनादिभ्यो भयं, न पुनरसतीति सर्वलोकप्रतीतमिति । यत्तु त्रिपृष्ठवासुदेवविदारितसिंहजीवः श्रीगौतमप्रव्राजितोऽपि भगवत्श्रीमहावीरं दृष्ट्वा सञ्जातमारणभयो नंष्ट्वा जगाम, तत्र तस्य भयहेतवो न श्रीमहावीरयोगाः, किन्तु तदीययोगा एव । यथा–अयोगिकेवलिशरीरात् मशकादीनां व्यापत्तौ मशकादीनां योगा एव तत्र कारणम् । तेन केवलिनो गमनागमनादिपरिणतौ पिपीलिकादयः क्षुद्रजन्तवः स्वत एवेतस्ततोऽपसरन्ति अपसृता वा भवन्ति । यथा लवणो जम्बूद्वीपं नोत्प्लावयति, अर्हदादिप्रभावादिति भगवतीवृत्तौ । यदि च कदाचिदसातवेदनीयकर्मोदयेन दंशमशकादयो नापसरन्ति, तदा केवली तत्कर्मक्षयनिमित्तं सम्यगधिसहते, केवलिना केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव तेनैव प्रकारेणात्मीयासातवेदनीयकर्मक्षयस्य दृष्टत्वात् । तथा च सिद्धं क्षीणमोहः कस्याऽपि जीवस्य घातको न भवति, अक्षीणमोहस्तु क्षीणमोहस्य घात्योऽपि न भवतीत्येवंरूपेण क्षीणमोहाक्षीणमोहयोरन्योऽन्यं घात्यघातकभावसम्बन्धो न भवति । अन्यथा 'सरणदयाण'मित्याद्यागमबाधा स्याद् । इत्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥ ५० ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेनाऽऽह—

અને જે ત્રિપૃષ્ટવાસુદેવેં વિદાર્યો જે સિંહનો જીવ તે શ્રીગૌતમેં દીખ્યો પણિં ભગવંત શ્રીમહાવીરને દેખીને થયો છે મારણનો ભય જેહનેં એહવો હુંતો નહાસી ગયો, તિંહાં તેહને ભયનું હેતું શ્રીમહાવીરના યોગ તેણું જન્ય ક્રિયા તે નહીં. તો સ્યું ? તેહના જ યોગ. જિમ અયોગિકેવલીના શરીરથી મશકાદિકનો વધ થાતેં મશકાદિકના યોગજ તિહા કારણ. તે વતી કેવલીને ગમનાગમનાદિક પરિણત છતેં પિપીલીકાદિક્ષુદ્રજંતુ તે પોતેજ અહરા પહરા ઓસરિ અથવા ઓસર્યાજ હુઇ. જિમ લવણસમુદ્ર જંબુદ્વિપને ન રેલેં અર્હદાદિકના પ્રભાવથી. એ જગત્ સ્થિતિ, તિમ પૂર્વોક્ત પણિં સ્થિતિ જાણવી, જઉ કદાચિત્ અસાતવેદનીયકર્મનેં ઉદયે દંશમશકાદિક ન ઓસરે, તઓ કેવલી તે કર્મક્ષયનેં નિમિત્ત સમ્યગ્ સહેં. કેવલજ્ઞાનના ઉત્પત્તિ સમયનેં વિષે જ તેણિં જ કારણે પોતાની અસાતવેદનીયકર્મના ક્ષયનેં દીઠા પણાથી. તે વતી સિદ્ધ થયું. જે ક્ષીણમોહ તે કોઇનો હિંસક ન હુઇ, અને ક્ષીણમોહ નહીં ક્ષીણમોહને હણવા યોગ્યપણિ ન હુઇ, એણે રૂપેં ક્ષીણમોહ અને અક્ષીણમોહનેં માહોમાહિં વધ્યવધક ભાવસંબંધ ન હુઇ, ઇમ નહીં તો 'सरणदयाणं' ઇત્યાદિ આગમનો બાધ હુઇ. એ વતી પૂર્ણ થયું પ્રસંગે. એ ગાથાર્થ. ॥ ૫૦ ॥

હિંવે સિંહના અવલોકને ન્યાયેં કહે છે—

સાતે લક્ષણ માહિલું એક લક્ષણ છદ્મસ્થ અને કેવલી એ બિહું ને ન હુઇ જઇ તઉ નિશ્ચયઇ તીર્થંકર મૃષાભાષી અને અજ્ઞાની હુઇ.

भयमादी येषामुपद्रवादीनां ते भयादयस्तेषां लेशः—अंशस्तं न लभन्ते—न प्राप्नुवन्ति, केवलियोगानां केवलज्ञानोत्पत्तिसमय एव शुभत्वेन परिणमनात्, तेन तैर्योगैः सर्वेषामपि जीवानां रक्षैव भवति। न चैतदसम्भवि, तथैवानादिजगत्स्थितेः। यथा लवणसमुद्रस्यैव शिखाया वेलायाश्च वृद्धिर्हानिश्च तथाविधकालनियतवायूत्पत्तितदुपशान्तिवशेन कालनियता, तथा तीर्थकृच्चक्रवर्त्यादयो नियतसङ्ख्याकाः, चक्रादिरत्नानामुत्पत्तिश्चक्रवर्तिनः काल एव इत्यादि जगत्स्थितिः सर्वकालनियता। अत एव मेघे वर्षत्यपि जलं तथापरिणतं यथाऽवाप्तकेवलायाः पुष्पचूलायाः साध्व्या यथासुखं प्रवर्त्तनेऽपि अचित्तप्रदेशैरेव गमनागमनादि सम्पन्नम्। एतेन नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना केवलिनोऽपि भवतीति कल्पनाऽपि परास्ता, केवलिनाऽनुक्तत्वात् स्वयमस्मादृशैरदृष्टत्वाच्च।

किञ्च—यद्यपि तीर्थकृद्व्यतिरिक्तोऽमुकनामा केवली नदीमुत्तीर्णवानिति साम्प्रतीनागमे दृष्टं श्रुतं च नास्ति, तीर्थकृतस्तु सुरसञ्चारितकनककमलोपरि गमनागमनपरिणतस्य जलस्पर्शस्याऽप्यभावः, तथाऽपि भवत्सन्तुष्ट्यर्थं तदङ्गीकारेऽपि न काचित्क्षितिः, अचित्तप्रदेशैरेव तदुत्तारात्। तन्निर्णीतिस्तु प्रवचनप्रामाण्यान्यथानुपपत्त्यैवावसातव्या। सा चैवं—जलं तावत् द्विविधं सचित्ताचित्तभेदात्, यदागमः—'दुविहा पुढविकाइआ पं०, तं० परिणया चेव अपरिणया चेव जाव वणप्फइकाइआ' इति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७३) तत्र परिणताः—स्वकायपरकायशस्त्रादिना परिणामान्तरमापादिता अचित्तीभूता इत्यर्थः। तथा 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा, तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती' त्यादिसूत्रद्वयप्रामाण्यान्यथानुपपत्त्याऽचित्तप्रदेशैरेव केवली नदीमुत्तरतीति निश्चीयते, कृतकृत्यत्वेन सचित्तजलनद्युत्तारे प्रयोजनाभावोऽपि। यस्तु नद्यादिजलमात्रे सचित्तत्वेन व्यपदेशः, स च विशिष्टातिशयज्ञानरहितछद्मस्थापेक्षः। तेषां

ઉત્પત્તિપણિ ચક્રવર્તિને કાલેં જ ઇત્યાદિ જગત્સ્થિતિ છે. સર્વ કાલે નિયત, એવતીજ વરસતેં પણિ મેધે જલ તિમ પરિણમ્યું, જિમ પામ્યું કેવલ જેણીઇ એહવા પુષ્પચૂલાસાધ્વીને યથાસુખેં પ્રવર્ત્તતેં પણિ અચિત્તપ્રદેશે જ ગમનાગમનાદિક ઉપનું.

એતલે કહેવે નદ્યુત્તારાદિક વિષઈ જલજીવની વિરાધના તે કેવલીને પણિ હુઇ. એ કલ્પનાએ ટાલી. કેવલીઇ અણુકહ્યાથી. અને પોતેં અમ્હે અણદીઠાપણાથી. જો એ તીર્થકૃતથી અન્ય અમુકે નામે કેવલી નદી ઉતરતો હુઓ. એહવું હિંવડાનેં આગમેં દીઠું અનેં સાંભલ્યું નથી. તીર્થંકરનો તો સુરે સંચારિત જે સુવર્ણકમલ તે ઉપરિ ગમનાગમનાદિકેં પરિણમ્યાનેં જલના સ્પર્શનો એ અભાવ, તોહિં તુઝને સંતોષનેં અર્થે તે અંગીકાર કરતેં પણિ કાંઇ ક્ષતિ નથી. અચિત્તપ્રદેશેં જ નદીના ઉત્તારથી. તેહનો નિશ્ચય તો પ્રવચનની પ્રમાણપણાઇની અન્યથા અયુક્તતાઇ જાણવો. તે તે ઇમ—જલ તો બિ ભેદિં સચિત્ત અનેં અચિત્તભેદથી, એ અર્થ પૂર્વે કહ્યો છે. એ બે સૂત્રની પ્રમાણપણાઇની અન્યથા અયુક્તતાઇ અચિત્તપ્રદેશે જ કેવલી નદી ઉતરે, એહવો નિશ્ચય કરીઈ છે, કૃતકૃત્યપણિં કરી સચિત્ત જલ નદીના ઉતારનેં વિષે પ્રયોજનના અભાવપણિં.

અને જે નદ્યાદિજલમાત્રને વિષે સચિત્તપણે જે કથન, તે તઉ વિશિષ્ટઅતિશયજ્ઞાને રહિત છદ્મસ્થને અપેક્ષીનેં, તેહને તો જિનવચનઇ પૃથિવ્યાદિ પાંચનેં વિષે સચિત્ત અને અચિત્ત એ બે મધ્યે એક પણિ શ્રદ્ધાન છતેં પણિ, પૃથિવ્યાદિ જીવવિષયાઓ જે સાક્ષાત્કાર તેહને અભાવે કરી, એ જલ સચિત્ત એ જલ અચિત્ત, એહવો વિવેક ધરીનેં વ્યવહાર કરિવાનેં અથવા પરિ-

१३ भया य १४ ॥ १ ॥ पाणिवह १५ पेम १६ कीळापसंग १७ हासा य १८ जस्स य दोसा। अट्ठारसवि पणट्ठा नमामि देवाहिदेवं तं ॥ २ ॥' इतिश्रीउत्तराध्ययनलघुवृत्तौ। न च देवोऽष्टादशदोषरहित एवेति ब्रुवाणस्यैकान्तवादप्रवेश इति शङ्कनीयम्, तथैवानेकान्तवादस्य संस्थितेः, अनेकान्तवादस्याप्यनेकान्तत्वात्। यदुक्तम्—'स्याद्वादोऽपि न निर्दिष्टः, पापकृत्ये कृतात्मभिः। स्याद्वादस्याऽप्यनेकान्त-वादः स्याद्वादिनां मतः ॥ १ ॥ इति श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्तौ (सम्य० श्लो० ४०९) अन्यथा देवोऽर्हन्नेवेत्याद्यपि वक्तव्यं न स्यात्, तस्याप्येकान्तवादात्मकत्वादिति। 'दोसुब्भावणे' त्यादि। दोषोद्भावनवचनमेतेषामष्टादशदोषाणां मध्ये एकस्याऽपि दोषस्योद्भावनमवर्णवादो जिनेन्द्रस्येति गाथार्थः ॥५२॥

अथ यथार्थस्वरूपभणने कोऽवर्णवाद? इत्याशङ्कानिरासार्थं गाथाद्वयमाह—

॥ दोसत्तेण संभववयणमवण्णो हविज्ज संतस्स। दुल्लहबोहिअहेऊ ठाणंगवयणाणुसारेणं ॥ ५३॥

॥ ता किमसंते दोसे आरोवेऊण तस्सरूवेण। दोसुब्भावणवयणं वण्णिज्जइ केण रूवेणं? ॥५४॥

व्याख्या—दोषत्वेन सम्भववचनमवर्णवादो भवति, अर्थात् तीर्थकृतः, कस्य? सतो-विद्यमानस्य अवर्णवादः, किंलक्षणः? दुर्लभबोधिताहेतुः, केन? स्थानाङ्गवचनानुसारेण, ज्ञातमिति गम्यम्। तद्वचनमाह—'पंचहिं ठाणेहिं जीवा दुल्लहबोहिअत्ताए कम्मं पकरेंति। तं० अरहंताणं अवण्णं वदमाणे १ अरहंतपण्णत्तस्स धम्मस्स अव० २ आयरियउवज्झायाणं अवण्णं० ३ चाउवण्णस्स संघस्स अवण्णं० ४ विविक्कतवबंभचेराणं देवाणं अवण्णं० ' इति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ४२६) एतद्वृत्तौ—'णत्थी अरिहंत त्ती,

---

પ્રવેશ એમ શંકવું નહીં, તિમજ અનેકાંતવાદની મર્યાદાથી. અનેકાંતવાદને પણું અનેકાંતથી. ઉક્તને અર્થ:— અનેકાંતવાદ તે પાપકાર્યને વિષે પંડિતે નથી કહ્યા. સ્યાદ્વાદનો પણિ અનેકાંતવાદ તે જૈનનઈ ઇષ્ટ છઈ. એમ નહી તો દેવ તે અરિહંત જ, ઈમપણિ કહિઉં ન જોઈઇ. તેહને પણિ એકાંતવાદપણાથી. દોષનું ઉદ્ભાવન વચન અઢાર દોષ મધ્યે એક દોષનું કહેવું તે અવર્ણવાદ તીર્થંકરનો. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૨ ॥

હિવે યથાર્થસ્વરૂપ કહેતે સ્યો અવર્ણવાદ? એહવી શંકા ટાલવાને અર્થે ગાથા બે કહે છે—

દોષપણિ સંભવવાનું વચન તે અવર્ણવાદ હુઇ છતાનું, દુર્લભબોધિપણાનું હેતુ ઠાણાંગવચનને અનુસારે. તો અછતાદોષ આરોપીને તે દોષને સ્વરૂપે દોષનું ઉદ્ભાવનનું વચન વર્ણવીઈ કેણે રૂપે?

અર્થ:—દોષ પણે સંભવવચન તે અવર્ણવાદ હુઇ, અર્થથી તીર્થંકરનો. કસ્ય? વિદ્યમાનનો. અવર્ણવાદ કેહવો? દુર્લભસમકિતપણાઇનો હેતુ. સ્યે કરી? ઠાણાંગ વચનને અનુસારે. જાણવું એહવું ઉપરથી જાણવું. તે વચન કહે છે. એહની વૃત્તિને વિષે—ઇહાં મત્યાદિજ્ઞાન ત્રિભુવંતને ગૃહે વસતા અરિહંતને ભોગતે, અને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ ને વિષે સમવસરણાદિક સર્વનઇ સંગત છતું તીર્થંકરે, પણિ કહીઉં, તેહને અધ્યવસાયારૂઢ દોષની સંભાવનાઈ પણિ તેહની ઉદ્ભાવનામાત્રે દુર્લભબોધિ પણાઈ કહી, તો અછતા દોષ જે જીવઘાત-મિથ્યાભાષણાદિક સર્વને અણમાનવા યોગ્ય, કેવલીઇ પણિ નિષિદ્ધ, તેહને અર્થથી અરિહંતને વિષે અછતું વિકલ્પીને દોષને સ્વરૂપે કેવલીને પણિ જીવઘાતાદિ દોષ સંભવે ઇત્યાદિ રૂપ કહેવું, તે કિં એ તે વિચારાર્થે. એતલે સ્યું? કેણે રૂપે વર્ણવીઈ? કેણે સ્વરૂપે વર્ણવી ન શકીઇ. એ અર્થ.

तिरस्करणीयो भवेदिति द्वितीयोऽपि दोषो गरीयानिति दोषद्वयं केवलिनो भणतः परस्य स्फुटमेव मिथ्यात्वं, मिथ्यात्वोदयमन्तरेण तथाभणितेरसम्भवात्। तस्मात् पुष्पचूलावृष्टिदृष्टान्तेन नद्यादौ यथास्थितमेव जलं जलवायुसूर्यकिरणादिलक्षणस्वकायपरकायशस्त्रादिना तथाविधकालादिसामग्रीयोगे कदाचिदचित्ततयाऽपि परिणमति, पुनरपि तदेव जलं सचित्तभवनहेतुकालादिसामग्रीयोगेन च सचित्ततयाऽपि परिणमति। तत्राऽपि दृष्टान्तः समूर्च्छिममनुष्योत्पत्तिस्थानान्येव। परमेतत्परिणतिस्तथाभूता केवलिगम्याऽवसातव्या। न च व्यवहारतः केवलिनोऽपि जलजीवविराधनोच्यते इति वाच्यम्, ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणादेरपि व्यवहारतो वक्तव्यतापत्तेः। 'नईसंतरणे पडिक्कमइ' त्ति वचनात्। इष्टापत्तौ च स्नातकत्वहानिप्रसक्तेः केवलिनः स्वरूपहानिहेतुर्महाऽवर्णवाद इति। किञ्च–नद्युत्तारादौ जलजीवविराधना सर्वेषामपि नियमेन भजनया वा ?। आद्ये, वक्तुर्मिथ्यात्वं जलस्य द्वैविध्येनाश्रद्धानात्, एकस्याऽपि जिनवचनस्याश्रद्धानेन मिथ्यात्वस्योक्तत्वात्। तथा–'पयमक्खरंपि इक्कंपि जो न रोएइ सुत्तणिद्दिट्ठं। सेसं रोअंतो वि हु मिच्छदिट्ठी जमालिव्व'॥ १॥ त्ति, द्वितीये तु सिद्धं नः समीहितं, छद्मस्थस्य कस्यचिद्भवति कस्यचिच्च न भवति, केवलिनस्तु सर्वस्याऽपि न भवतीति भजनया सिद्धौ कृतं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः॥४९॥

अथ केवलिनः क्रिया यदि कस्याऽपि भयहेतुर्न भवेत् तर्हि मक्षिकाप्रमुखाः क्षुद्रजन्तवः कथमनुकूला भवन्ति ? इति शङ्कायामाह—

જલજીવવિરાધના કરતો સર્વજનપ્રસિદ્ધ અમ્હે દીઠો કિમ યથાવાદી તિમ કરનાર હું ? ઇમ, નિષ્ઠુરવચને કેવલી તિરસ્કારવા યોગ્ય હુઈ. એ બીજો દોષ મોટો. એ દોષદ્વય કેવલીને કહેતે પરને પ્રગટજ મિથ્યાત્વ. મિથ્યાત્વના ઉદયવિના તેહવા કહેવાના અસંભવથી.

તે વતી પુષ્પચૂલાની વૃષ્ટિને દૃષ્ટાંતિ નદ્યાદિકને વિષે યથાસ્થિત જ જલ, જલ–વાયુ–સૂર્ય–કિરણાદિરૂપ સ્વકાય–પરકાયશસ્ત્રાદિકે તથાવિધ કાલાદિસામગ્રીને યોગે કિવારેક અચિત્તપણિ પરિણમઇ. વલી તેહજ જલ સચિત્ત થાવાનો હેતુ જે કાલાદિસામગ્રી તેહને યોગે સચિત્તપણિ પણિ પરિણમે. તિહા પણિ દૃષ્ટાંત સંમૂર્છિમમનુષ્યના ઉત્પત્તિસ્થાનકજ. પણિ એ પરિણતિ કેવલીને ગમ્ય જાણવી. વ્યવહારથી કેવલીને પણિ જલજીવની વિરાધના કહીઇ એહવું ન કહેવું. ઇર્યાપથિકીનું પ્રતિક્રમણાદિક તેહને પણિ વ્યવહારથી કહણની આપત્તિથી 'નદી ઉત્તરે પડિક્કમે' એ વચનથી, ઇષ્ટની આપત્તિથિકે તઉ સ્નાતકપણાની હાની, કેવલીને સ્વરૂપહાનિનું હેતુ મહાઅવર્ણવાદ, વલી નદ્યુત્તારાદિકને વિષે જલ જીવવિરાધના તે સર્વને પણિ નિયમે અથવા વિકલ્પે ? પ્રથમપક્ષે, કહેનારને મિથ્યાત્વ. જલ નેં દ્વિવિધ પણિ અશ્રદ્ધાનથી. એકઇ જિનવચનને અશ્રદ્ધાને મિથ્યાત્વને કહ્યાપણાથી. તે કિમ ? 'પદ અક્ષર પણિ એક જે સૂત્ર નિર્દિષ્ટ ન માને. બીજુ માને તો પણિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જમાલિની પરે' બીજે પક્ષે, તઉ સિદ્ધ થયું અમ્હારું વાંછિત, છદ્મસ્થને તો કુણેકને હુઇ અને કુણેકને ન હુઈ, કેવલીને તઓ સર્વને એ ન હુઈ, એ હેતુથી ભજનાઇ સિદ્ધિથિકે પૂર્ણ થયું પ્રસંગે. એ ગાથાર્થ : ૪૯.

હિવે કેવલીની ક્રિયા જઉ કોઇને ભયકારણ ન હુઇ, તઉ મક્ષિકાપ્રમુખ જે ક્ષુદ્રજંતુ કિમ અનુકૂલ હુઇ. એ આશંકાને વિષઇ કહે છે.

'તે વતી મક્ષિકાપ્રમુખ જીવ તે સ્વભાવ ક્રિયાને વિષે તત્પર હુઈ, પણિ જિનની ક્રિયાઈ પ્રેર્યા ક્રિયાનો લેશ પણિ ન કરે.

चनमेवाऽनुपादेयं स्यात्, मृषाभाषिप्रणीतत्वात्। तस्मात्केवलिनः स्वल्पस्याऽपि प्राणातिपातादेर्भणने सर्वेषामप्यर्हदादीनामवर्णवादः सम्पद्येत, सर्वेषामप्यन्योऽन्यानुविद्धत्वेन सम्बन्धात्। तेन तथाभूतस्यावर्णवादो वक्तुर्दूरभव्यत्वाभिव्यञ्जकोऽवसातव्य इति गाथायुग्मार्थः ॥ ५३-५४ ॥

अथाल्पदोषसद्भावेऽष्टादशदोषराहित्यं न विरुद्ध्यते, अल्पदोषस्याभावत्वेन विवक्षितत्वादिति पराशङ्कायामाह—

॥ अट्ठारसदोसाणं दोसो एगोवि तस्स ते सव्वे। अण्णुण्णं अणुविद्धा जं ते मोहाविणाभूआ ॥५५॥

व्याख्या—अष्टादशदोषाणां मध्ये, यस्येति गम्यम्, एकोऽपि दोषो भवेत्; तस्य सर्वेऽप्यज्ञानादयो दोषाः अन्योऽन्यं–परस्परमनुविद्धा–एकीभावेन सम्बद्धा भवन्ति। तत्र हेतुमाह—'जं ते'त्ति। यद्–यस्मात्ते दोषाः अज्ञानादयो मोहाविनाभूताः–मोहनीयकर्मजन्या इत्यर्थः। न च क्षीणमोहस्य मोहनीयसत्तामन्तरेणाप्यज्ञानलक्षणस्य प्रथमदोषस्य विद्यमानत्वेन व्यभिचारः शङ्कनीयः, क्षीणमोहस्याज्ञानाभावात्। अज्ञानं हि कुत्सितज्ञानं, नञः कुत्सार्थत्वात्। तच्चाशुचिमिथ्यात्वसम्पर्कान्मिथ्यादृशामेव भवति, मिथ्यात्वयोगात् ज्ञानस्याप्यज्ञानत्वेन परिणमनात्। 'मिच्छादिट्ठिस्स अण्णाण'मितिवचनात्। सम्यग्दृशां तु विवक्षित-

---

તે વતી કેવલીને અલ્પ પ્રાણાતિપાતાદિકનું કહેવું તે સર્વે અર્હદાદિકને અવર્ણવાદ સંપજે. સર્વને માહોમાહિં અનુવિદ્ધપણે સંબંધથી. તેણે કરી તેહવાનો અવર્ણવાદ તે કહેનારને દૂરભવ્યપણાનો જણાવનાર જાણિવો. એ ગાથા બેનો અર્થ: ॥ ૫૩-૫૪ ॥

હિવે અલ્પદોષસદ્‌ભાવે અષ્ટાદશદોષે રહિતપણું વિરુદ્ધ નહીં, અલ્પદોષને અભાવે પણિં વિવેખ્યાપણાથી. એ પરની આશંકાને વિષઈ કહઈ છઇ—

અઢારદોષ મધ્યેથી એકે દોષ જેહને, તેહને તે સર્વ દોષ હુઇ. જે માટે માહોમાંહિ સંબદ્ધ છે, મોહવિના ન હુઇ વતી.

અર્થ:—અઢાર દોષ મધ્યે જેહને એકે દોષ હુઇ, તેહનઇ તે સર્વે અજ્ઞાનાદિક દોષ, માહિમાહિં અનુવિદ્ધ–એકપણે સંબંદ્ધ છે. તિહાં હેતુ કહઈ છઈ–જે માટિ તે અજ્ઞાનાદિક દોષ મોહ વિના ન હુઇ. મોહનીયકર્મઈજન્ય એ અર્થ. ક્ષીણમોહને મોહનીયની સત્તા વિનાં પણિ અજ્ઞાનરૂપ પ્રથમ દોષને વિદ્યમાનપણે કરી વ્યભિચાર ન શંકવો. ક્ષીણમોહને અજ્ઞાનના અભાવથી તે તો અશુચિ જે મિથ્યાત્વ તેહના સંબંધથી મિથ્યાત્વીને જ હુઈ, મિથ્યાત્વના યોગથી જ્ઞાનનઈ પણિ અજ્ઞાન પણિ પરિણમનથી. 'મિથ્યાદષ્ટીને અજ્ઞાન' એ વચનથી. સમ્યગ્દષ્ટીને તો વિવેખ્યા પદાર્થ વિષયીઓ આભોગ અને અનાભોગ તે મધ્યે એકજ હુઈ. પૂછે છઈ–અજ્ઞાન અને અનાભોગ એહને સ્યો ભેદ? એહવું જઉ તે ઉપરી કહીઇ છે.

અજ્ઞાન તે કુત્સિતજ્ઞાન અને તે તઉ મિથ્યાત્વીને જ હુઈ. તે મિથ્યાત્વીને જ સંબંધથી મિથ્યાત્વમોહનીયના ઉદયવશે છતું અને અણછતું તેહના અવિશેષે ભાસવાથી, સંસારના કારણથી, અને વલી જ્ઞાનફલના અભાવથી. 'સત અને અસતના અવિશેષથી, ભવહેતુથી, યથેચ્છઉપલંભથી, જ્ઞાનફલ જે વિરતિ તેહના અભાવથી મિથ્યાત્વીને અજ્ઞાન જ જાણવું' એતલા જ વતી મિથ્યાત્વીને પોતે આભો-

प्राणातिपाताद्याश्रवपरिज्ञानार्थमेव । ज्ञानं च नाश्रवः, संवररूपत्वात्, तस्य च फलमज्ञाननिवृत्तिरेव । यच्च आश्रवपरित्यागहेतु पारत्रिकभयं, तत्प्रासङ्गिकमवसातव्यम् । यथा प्रदीपस्य फलं तमोऽपगम एव । यच्च सर्पादिकण्टकादिदर्शनसमुत्थतत्परिज्ञानजन्यं भयहर्षादिकं तत्प्रासङ्गिकम् । यदुक्तम्–' ज्ञानं भूरि यथार्थवस्तुविषयं स्वस्य द्विषो बाधकं, रागारातिशमाय हेतुमपरं युङ्क्ते न कर्तुं स्वयम् । दीपो यत्तमसि व्यनक्ति तदिदं रूपं स एवेक्षतां, सर्वः स्वं विषयं प्रसाधयति हि प्रासङ्गिकोऽन्यो विधिः ' ॥ १ ॥ इति प्रथमाङ्गवृत्तौ । अत एव भगवता श्रीमहावीरेण साधुप्रेषणद्वारा मङ्खलिपुत्रस्य सम्यग्ज्ञानोद्बोधनिमित्तं स्वल्पायुर्ज्ञापकवचनं श्रावितम् । तच्च तस्याऽन्येषां च बहूनामैहिकपारत्रिकहितहेतुरेव, अन्यथा सर्वज्ञप्रवृत्तेरसम्भवात् । तेन तद्वचः श्रुत्वा सञ्जातसम्यग्ज्ञानो मङ्खलिपुत्रः अर्हदाशातकोऽहं समुपार्जितपापप्राग्भारो मृत्वा प्रेत्य क्व ? यास्यामीति समुत्पन्नपारत्रिकभयः कृतनिजपापगर्हापरायणः सञ्जातः । तथाभूतगर्हया चापेक्षिकाल्पानन्तसंसारकरणपूर्वकपुण्यप्रकृतिबन्धं कृतवानिति । अयं भावः–तीर्थंकरभावितवचनं श्रुत्वा सम्यग्ज्ञानवान्, सम्यग्ज्ञानेन च सञ्जातपारत्रिकभयजन्या निजपापगर्हा, तथाभूतगर्हया चापेक्षिकाल्पानन्तसंसारकरणपूर्वकपुण्यप्रकृतिबन्धश्चेत्येवं कार्यकारणभावसम्बन्धं पर्यालोच्य भव्यानां ज्ञेयवस्तुविषयकसम्यग्ज्ञाननिमित्तमेवार्हदाद्युपदेशो भवति, न पुनरैहिकपारत्रिकभयनिमित्तमपीति मन्तव्यम् । परम्परया च कारणं प्रायोऽकिञ्चित्करमेव; तत्कर्तृत्वेन व्यपदेशाभावात् । न हि धान्यजन्या तृप्तिः कणाम्बा–जन्येति कस्याऽपि मतिः ।

એતલાજ વતી ભગવંત શ્રીમહાવીરેં સાધુને મોકલી મંખલીપુત્રનેં સમ્યગ્ જ્ઞાનનેં ઉદ્બોધનેં અર્થેં અલ્પઆયુ જણાવવાનું વચન સંભળાવ્યું. અનેં તે વચન તો તે મંખલીનેં અને બહુને એ ભવ અને પરભવનુ હિતનુ કારણ જ. અન્યથા સર્વજ્ઞની પ્રવૃત્તિના અસંભવથી. તેવતી તે વચન સાભલી થયુ છે સમ્યગ્ જ્ઞાન જેહને એહવો મંખલી, તે અરિહતનો આશાતક છુ, ઉપાર્જ્યો પાપનો પુંજ જેણેં એહવો મરીને પરભવેં કિહા જાઇસ્યૂ ? એહવો ઊપનો છે પરભવનો ભય જેહનેં એહવો, કરી છેં પોતાના પાપની નિંદા તેહને વિષેં તત્પર તે થયો. તેહની ગર્હાઇં તો અપેક્ષાઈ જે અલ્પ અનંતસંસારકરણપૂર્વક પુણ્યપ્રકૃતિબંધ પ્રતેં કરતો હુઓ.

એ ભાવતીર્થંકરે સંભલાવ્યું તે વચન સાભલી સમ્યગ્ જ્ઞાનવંત, સમ્યગ્જ્ઞાને કરીનેં તો થઇ પરભવના ભયથી જન્ય, પોતાના પાપની ગર્હા, તેહની નિંદાઈ તો અપેક્ષાઈ જે અલ્પ અનંતસંસારકરણપૂર્વક પુણ્યપ્રકૃતિબંધ. એણી રીતિ કાર્યકારણભાવસંબંધ વિચારીને ભવ્યને જ્ઞેયવસ્તુવિષયીઆ સમ્યગ્જ્ઞાનનિમિત્તજ અહિંસાદિકનો ઉપદેશ હુઈ પણિ એ ભવ પરભવના ભયનિમિત્ત નહી એહવું માનવુ પરંપરાઇં કારણ તે પ્રાહે અકિંચિત્કરજ. તેહનઇં કરનારપણિં કથનના અભાવથી. ધાન્યેં જન્ય તૃપ્તિ તે કણે ઉપની એહવી તો કોઇના મતિ ન હુઇ, પરમાર્થેં તઉ પરભવનું ભયદાન તે અભયદાનજ કહીઈ. ભયમોહનીયના બંધના હેતુપણાના અભાવથીકે, અનંતદુઃખને અનુભવેં જન્ય જે ભય તેહના છાંડવાપૂર્વક અનંતસુખના નિપજાવવાપણાથી. જિમ લોકનેં વિષેં પણિ ભયસહિત અને ભયરહિત જાણનેં ઉપદેશે સભયમાર્ગને છાડવાપૂર્વક નિર્ભયમાર્ગે જાતો પંથી સુખી થયો. એહવો બોલ, તે સર્વને સંમતપણિ ભયવંત કર્યો ઇમ નહિં કોઇ કહે. ઇમ નહી તો સમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિનેં અર્થેં ઉપદેશનો પણિ ઉચ્છેદ હુઇ, સમ્યક્ત્વાદિકનેં પણિં સમય સમય પ્રતેં નિરંતર છદ્મસ્થનેં વિરાધનાના ભયના હેતુપણાથી. તે તો જ્ઞાનાદિક છતેં વિરાધનાનું ભય, અણછતેં તે તો નહી, એ વતી અન્વયે અને વ્યતિરેકે પ્રસિદ્ધજ. જિમ છતેં ધનેં ચોરાદિકથી ભય, અણછતેં ધને તો નહીં.

यस्य शुद्धत्वात्। उत्सूत्रभाषिणां तु सम्यक्त्वाभावेनोक्तयुक्तेस्तत्रावतारो न भवतीत्यग्रे वक्ष्यत इति। तस्मात्क्षीणमोहमात्रस्याष्टादशदोषाणां मध्ये एकोऽपि दोषो न भवेत्। यतः फलवत्तया एकस्याऽपि दोषस्य सद्भावे [फलोपहितयोग्यता] हेतुस्वरूपयोग्यतया सर्वेऽपि भवन्ति। मोहनीयजन्यत्वेनान्योऽन्यानुविद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ५५ ॥

अथ केवलिनो जीवघातादौ गुणदोषविषयकप्रश्नद्वयोद्भावनेनावर्णवादमाविष्कुर्वन्नाह—

॥ किं केवलिणो दोसा अहव गुणा जीववहमाईणि। दुहओ अवण्णवाओ कलंकदाणेण केवलिणो ॥

व्याख्या— केवलिनो जीववधादीनि-केवलियोगजन्यप्राणातिपातादीनि किं दोषा अथवा गुणाः? इति प्रश्नद्वयनिर्वचनेऽवर्णवादो, यथा-यदि भणति दोषोस्तर्हि दोषोद्भावनेनावर्णवादः। यदि गुणास्तर्हि दोषाणामुच्छेदापत्त्या जगत्स्थितिमुल्लङ्घ्य ब्रुवाणोऽनार्यवाक् स्वात्मनः केवलिनश्च महापभ्राजनाहेतुरिति द्विधाऽपि कलङ्कदानेन केवलिनोऽवर्णवादः। एवमनुभयस्वभावेऽपि बोध्यम्, जगत्स्थितिमुल्लङ्घ्य वक्तृत्वादिति गाथार्थः ॥ ५६ ॥

अथ केवलिनो जीतघातादौ वक्तव्ये यावन्तोऽतिप्रसङ्गा दर्शितास्तेषामधिकरणभेदेन परिणतिस्वरूपमाह—

॥ एवं अइप्पसंगा भणिआ ते चेव हुंति उस्सुत्तं। जीववहं केवलिणो वुच्चंताणं जिणस्सावि ॥५७॥

व्याख्या— एवम्-अनन्तरोक्तप्रकारेण अतिप्रसङ्गा यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्, ये 'ते चेव'त्ति त एव उत्सूत्र भवति, केषां? केवलिनो 'जीववहं'ति जीवघातो भवतीत्येवंरूपेण जीववधं ब्रुवतां

संयमपरिणामे करी आशयने शुद्धपणाथी. उत्सूत्रभाषीने सम्यक्त्वने अभावे कही युक्ति तो तिहां अवतार न हुई. एहवुं आगलि कहिस्यई, ते माटें क्षीणमोहमात्रने अढार दोषमध्ये एक दोष न हुइ, जे माटिं फलवंत पणि एक दोषने सद्भावे स्वरूपयोग्यताई सर्वे हुई. ए गाथार्थः ॥ ५५ ॥

हिवें केवलीनें जीवघातादिकनें विषे गुण अने दोष विषयीआ जे बिं प्रश्न, तेहने कहेवें करीने अवर्णवाद प्रतें प्रगट करतो कहे छे—

स्युं जीवघातादिक ते केवलीने दोष अथवा गुण? बिहुं प्रकारइ अवर्णवाद केवलीनई कलंकदानइ करी.

वृत्तिनो अर्थ :- केवलीने योगे जन्य जे प्राणातिपातादिक ते दोष अथवा गुण? ए बे प्रश्नने उत्तरे अवर्णवाद. जिम जउ कहे दोष, तिम तउ दोषनें प्रगट करवे अवर्णवाद: जउ गुण, तउ दोषनें उच्छेदनी प्राप्तिथी जगनी स्थिति उल्लंघीने बोलतो अनार्यवचननो भाषक. पोतानें अने केवलीनें महानिंदानो हेतु. एम बिहुं प्रकारे कलंकदाने अवर्णवाद, इम गुण-दोषस्वभावरहितपणुं मानतें पणि जाणवुं जगनी स्थिति उल्लंघीने बोलवापणाथी. ए गाथानो अर्थः ॥ ५६ ॥

हिवें केवलीनें जीवघातादिक कहेते जेतला दूषण देखाड्या तेहने अधिकरणनें भेदे परिणमानुं स्वरूप कहे छे—

इम अतिप्रसंग जे कह्या पूर्वें ते हुइ उत्सूत्रे, जीववध केवलीने कहेनारनें अने जिननें पणि.

वृत्तिनो अर्थ - इम पूर्वें कह्या अतिप्रसंग दूषण यत्तद् शब्दने नित्यें संबंधथी जे, तेहज उत्सूत्र हुई. कुहने? केवलीने जीवघात हुइ एहवुं कहेनार जे थाइ तेहनें, तिमं जिनकेवलीने

॥ संवण्हं एगयरं दोण्हं णो हुज्ज लक्खणं किंची । ता णूणं तित्थयरो मुसं वइत्ता य अण्णाणी ॥

व्याख्या—सज्ञानामपि, लिङ्गानामिति प्रकरणवशाद् बोध्यम् । छद्मस्थकेवलिस्वरूपाभिव्यञ्जकानामेकतरलिङ्गं द्वयोश्छद्मस्थकेवलिनोर्न भवेत् तर्हि नूनं—निश्चितं तीर्थंकरो मृषाभाषी अज्ञानी च भवेत्। सम्यक्परिज्ञाने सत्यवादित्वे च सति अलिङ्गस्य लिङ्गत्वेन वक्तृत्वासम्भवादिति गाथार्थः ॥ ५१ ॥

अथाऽतिप्रसङ्गावाप्तानामज्ञानादिदोषाणां साक्षात्परम्परया च फलमाह—

॥ अण्णाणाइअ दोसा देवसरूवस्स णासगा हुंति । दोसुब्भावणवयणं अवण्णवाओ जिणिंदस्स ॥५२॥

व्याख्या—अनन्तरोक्तप्रकारेणातिप्रसङ्गावाप्ताः अज्ञानादयो दोषाः देवस्वरूपस्य नाशकाः—विध्वंसका भवन्ति । अज्ञानादिदोषाश्रयत्वेनाभिमतेऽर्हति देवस्वरूपस्य हानिरेवेत्यनन्तरफलम् । यतो देवोऽष्टादशदोषरहित एव भवति । यदुक्तम्—'इत्तो अ सक्कस्स लोगपालो वेसमणो अट्ठावयचेइए वंदिउं आगओ, चेइआणि वंदित्ता गोअमसामिं वंदति, भगवंपि धम्मं कहेइ—धम्मो अत्थो कामो, पुरिसत्थाणि तिण्णि हुंति लोगंमि । धम्माओ जेण इअरे, तम्हा धम्मो पहाणो उ ॥ १ ॥ धम्मो वि इत्थ सिज्झइ, देवाण जईण भत्तिरागेण । ता तंमि चेव पढमं, पयट्टिअव्वं विसेसेणं ॥ २ ॥ देवो पुण इत्थ सो चेव, जो सव्वण्णू सव्वदंसी अट्ठारसदोसेहिं वज्जिओ, जओ भणिअं—अण्णाण १ कोह २ मय ३ माण ४ लोह ५ माया ६ रई अ ७ अरई अ । ८ णिद्दा ९ सोग १० अलिअवयण ११ चोरिआ १२ मच्छर

वृत्त्यर्थ—सातें, लिंग प्रकरणवशथी जाणिवुं. छद्मस्थ अने केवलीना स्वरूपनां जणावनारमांहि एक लिंग ते छद्मस्थ अने केवली ए बिहुं नें न हुई, जो तउ निश्चें तीर्थंकर मृषाभाषी अनें अज्ञानी हुई. सम्यग्परिज्ञान छतें अने सत्यवादीपणुं छते अणुलिंगने लिंगपणिं कहणपणाना असंभवथी. ए गाथार्थ.— ॥ ५१ ॥

हिवें अतिप्रसंगे पाम्या जे अज्ञानादिक दोष तेहनु तुरत अने परंपराई फल कहई छई—

अज्ञानादिक दोष ते देवस्वरूपना नाशक हुइ. दोषना उद्भावननुं वचन ते अवर्णवाद जिनेंद्रनो.

वृत्तिनो अर्थ :—हिंवडां कहे प्रकारें पाम्या जे अज्ञानादिक दोष ते देवस्वरूपना विध्वंसक हुई. अज्ञानादिकदोष ने आश्रयपणि मान्या अरिहंतनें विषे देवस्वरूपनी हाणिज. ए अनंतरफल ज. देव ते अढार दोषरहित ज हुई. जे माटे कहिउं छे. हिवें इंद्रनो लोकपाल वैश्रमणु ते अष्टापदचैत्य-वांदवाने आव्यो. चैत्यवांदीने गौतमस्वामीने वादे. भगवंते पणि धर्म कहीओ. धर्म अर्थ अनइ काम पुरुषार्थ त्रिणि छे लोकनें विषे. धर्मथी जे वती बिहु हुइ, ते वती धर्म प्रधान 'धम्मोवि इत्थ सिज्झई देवाण जईण भत्तिराएण । ता चेव पढमं पयट्टिअव्वं विसेसेण २ धर्म ते इहां सीझई देवने अने यतीने भक्तिरागे, ते वती धर्म नें विषे ज प्रवर्तवुं विशेषे. देवपणु इहां तेहज जे सर्वज्ञ सर्वदर्शी अढारदोष रहित. जे वती कहीउ छे. अज्ञान, क्रोध, मद, मान, लोभ, माया, रति, अरति, निद्रा, शोक, मिथ्यावचन, चोरी, मत्सर, भय, जीवहिंसा, प्रेम, क्रीडाप्रसंग, हास्यादि ए अढारें दोष जेहनें टल्या ते देवाधिदेवनें नमुं. देव ते अढार दोषें रहित ज इम कहनारनई एकांतवादनो

अथ शिक्षामेव किञ्चिद्विशेषेण व्यनक्ति—

पडिवज्जिअ केवलिणं केवलिवयणेण कुणउ जिणधम्मं । सो वि तिह करणकारणणुमोअणभेअओ णेओ ॥

व्याख्या—केवलिनं प्रतिपद्य-शरणीकृत्य केवलिवचनेन-जिनाज्ञया जिनधर्मं करोतु-विदधातु, सोऽपि-जिनधर्मोऽपि त्रिधा-त्रिप्रकारः करण-कारणाऽ-नुमोदनाभेदतः । तत्र करणं स्वयं ज्ञानादिषु प्रवृत्तिः, कारणमुपदेशादिना परैः, अनुमोदना च मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिविषयकात्मोत्साहरूपा तन्मूलकतदनुरूपवाक्प्रवृत्तिरूपा च । तत इतरेतरद्वन्द्वः । तासिर्भेदो-विवेकस्ततः करणकारणनुमोदना-भेदता ज्ञेयो-ज्ञातव्य इति गाथार्थः ॥ ५९ ॥

अथ त्रयाणामपि भेदानां मध्ये को भेदः प्रधानम्? इति जिज्ञासायामाह—

। तत्थवणुमोअणा खलु मूलं धम्मस्स हरिसमूलागा । सा णिअमा भव्वाणं अण्णं अण्णेसिमवि कुज्जा ॥

व्याख्या—तत्राऽपि-तास्वपि-करणकारणानुमोदनासु तिसृष्वपि अनुमोदना, खलुरवधारणे, अनुमोदनैव, प्रधानमिति गम्यम् । कुत ? इति विशेषणद्वारा हेतुमाह-यतः साऽनुमोदना किंलक्षणा ? धर्मस्य मूलम्-आदिकारणं, तत्राऽपि विशेषणद्वारा हेतुमाह—यतः सा हर्षमूलिका हर्षो-चित्तोत्साहो मूलं यस्याः सा तथा, चित्तोत्साहमन्तरेणानुमोदना न भवतीत्यर्थः । तेन साऽनुमोदना नियमात् भव्याना-

---

અથ દ્વિતીયોઽધિકાર.

હવે કાંઇક વિશેષથી શિખામણ જણાવે છે—

મૂલનો અર્થ — પડિવત્તી-શરણ કરીનઈં કેવલી પ્રતઈં-કેવલજ્ઞાની પ્રતઈં કેવલીજિન તેહની આજ્ઞાઈં કરીનઈં કરઉ જિનધર્મ પ્રતઈં-જિનના પ્રકાશ્યા ધર્મ પ્રતઈં. તેહજ જિનધર્મ ત્રિણિ પ્રકારે પોતેઈં કરવઈં કરીનઇ ૧, ઉપદેશ દેવઈં કરીનઇ પરપાસઈં કરાવવું ધર્માનુષ્ઠાન ૨, અનઈં કર્યાં કરાવ્યાં જે ધર્માનુષ્ઠાન તેહનઈં વિષય ચિત્તનો હર્ષ અનઈં તેહથી વચનપ્રવૃત્તિરૂપ જે અનુમોદના ૩ ભેદથિકો જાણવો ॥૫૯॥

વૃત્તિનો અર્થ — કેવલી ભગવંતને સ્વીકારીને-શરણ કરીને કેવલિભગવંતનાં વચનં વડે-જિનેશ્વરની આજ્ઞા વડે જિનધર્મને કરો. તે જિનધર્મ પણ કરવું કરાવવું અને અનુમોદના ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે। તેમા કરવું-સ્વયં જ્ઞાન આદિમાં પ્રવર્તવું. કરાવવું-ઉપદેશ આદિ વડે બીજા પાસે અનુમોદવું-કૃત-કારિત-અનુમતિ વિષયક આત્માનો ઉત્સાહ અને તે મૂલક તેને યોગ્ય વચનની પ્રવૃત્તિ. ॥૫૯॥

હવે ત્રણ ભેદોની અંદર કયો ભેદ પ્રધાન છે? તે જણાવે છે—

મૂલનો અર્થ — તે ત્રિણિ ભેદનઈં વિષય અનુમોદના ખલુ-નિશ્ચય, તેહિજ પ્રધાન કારણ, ધર્મનું મૂલ છઈ. તે અનુમોદના કેહવી છઈ? ચિત્તનો-આત્માનો ઉત્સાહ તે મૂલ છઇ જેહનું એહવી તે અનુમોદના નિયમી (મા) નિશ્ચય આસન્નમુક્તિ ૧, સમ્યગ્દૃષ્ટિ ૨ અનઈં સમ્યક્ત્વાભિમુખ જે ભવ્યજીવ ૩, ભવ્ય પ્રાણીનઈં હોઇ। અનઇ કરવું કરાવવું દૂરભવ્ય અનઈં અભવ્યનઈં પણિ હોઈ. ॥૬૦॥

વૃત્તિનો અર્થ — કરવું કરાવવું અનુમોદવું એ ત્રણમાં પણ અનુમોદના જ શ્રેષ્ઠ છે. શાથી? ધર્મનું મૂલ-આદિકારણ છે. તેમાં પણ વિશેષણ દ્વારા હેતુ કહે છે - જે માટે તે અનુમોદના કેવી? ધર્મનું મૂલ-આદિકારણ છે. તેમાં

जाणं वा कीस भुंजए भोगे। पाहुडिअं उवजीवइ, एमाइ जिणाण उ अवण्णो ॥ १ ॥ त्ति। अत्र हि मत्यादिज्ञानत्रयवतामर्हतां गृहे वसतां भोगाः, केवलज्ञानोत्पत्तौ च समवसरणादिकं सर्वेषामपि सम्मतं तीर्थंकृताप्युक्तम्। तस्याऽपि यदि संशयारूढदोपसम्भावनयाऽपि तदुद्भावनमात्रेण दुर्लभबोधिताऽभिहिता 'ता, किं'मित्यादि। ता-तर्हि असतो दोपान् जीवघातानृतभाषणादीन् सर्वसम्मतान् केवलिनाऽपि निषिद्धान् आरोप्यासतो विकल्प्यार्थादर्हति 'तस्सरूवेणं' त्ति, दोपस्वरूपेण-केवलिनोऽपि जीवघातादयो दोषाः सम्भवन्तीत्यादिरूपेण भणनं, किमिति वितर्के, केन स्वरूपेण वर्ण्यते ? केनाऽपि स्वरूपेण वर्णयितुं न शक्यत इत्यर्थः। अयं भावः-प्राणातिपातादयो हि स्वरूपतो दोपत्वेन सर्वसम्मताः, अन्यथा तद्विषयकप्रत्याख्यानासम्भवात्। ते च दोषाः केवलज्ञानेन सहाऽनवस्थाननियताः, 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा, तं० णो पाणे अइवाइत्ता भवती'त्यादिवचनैः केवलिनैवोक्ताः, तानेव केवलिनि वदता भवता 'केवली, यथावादी तथाकर्त्ता न भवती'ति भणितम्। तद्भणनेन च केवलिस्वरूपनिरूपको भगवान् श्रीमहावीरो मृषाभाषीति भणितः। मृषाभाषणं च क्रोधाद्यविनाभूतं क्रोधादिजन्यत्वात्। मृषाभाषित्वे च सिद्धे सिद्धाः सर्वेऽपि दोषास्तीर्थंकरेऽपि। अत एव मृषाभाषणं सर्वोत्कृष्टं पापम्। यदुक्तम्—

'एकत्राऽसत्यजं पापं, पापं निश्शेपमेकतः (मन्यतः)। द्वयोस्तुलावधृतयो-राद्यमेवातिरिच्यते ॥ १ ॥' इति योगशास्त्रवृत्तौ (प्र० २. श्लो० १०.) यदि च कथमपि कदाचिदपि केवलिनः सूक्ष्मोऽपि प्राणातिपातोऽभविष्यत्, तर्हि भगवान् श्रीमहावीरो देवादिपर्षदि सर्वजनसमक्षं 'केवली यथावादी तथाकर्त्ते'ति नाभणिष्यत्। सर्वानुभवसिद्धविरुद्धभाषणे च तत्प्रणीतस्य प्रवचनस्याप्रामाण्यापत्तौ जैनप्रव-

---

'ईहां उच्छृंखले' द्रव्यथी जीवघात ते केवलीने' दोष ज नहीं'. तेवती केवलीने' द्रव्यथी जीवघातनुं निराकरण ते के श्रावकने मासभक्षणना नीराकरणनी परे' कुविकल्पी, ईम लिख्युं' छे, 'ते मिथ्या जाणिवुं. युक्ति तो. पूर्वे' लिखीज छे. ए भाव—प्राणातिपातादिक ते स्वरूपे दोषपणि सर्व' स'मत छे. नहींतर ते विषयीआ पच्चक्खाणना अस'भवथी ईहा तो उच्छृंखल तथा उच्छृ'खलने' सहायदाथी सागरनो प्रपौत्र वली अन्य पणि जे तदनुयायी ते-सर्वे' ईहा भ्रमसमुद्र मध्ये बूडा दीसे छे. जे माटे द्रव्यहिंसानुं पच्चक्खाण न हुई, तो.' णणु कह उवउत्ताणवि' ईत्यादि प्रश्न तेहनो उत्तर तथा 'वज्जेमित्तीत्यादि' वाक्य तथा अज्ञात जीवघातादिकें.मिच्छामि दुक्कडादिक प्रायश्चित ईत्यादिक बहु विघटन थाई ते जाणिवुं. ते दोष तो केवलज्ञानसंघाते अनवस्थाने' निश्चित छे. 'सत्तहिं ठाणेहिं' ईत्यादिवचने केवलीईज कह्या. ते दोष प्रति कहेतें, ते'केवली जेहवुं' बोले तेहवुं' न करे, एहवुं' कहिउ. ते कहेवई तो केवलीना स्वरूपनो निरूपक जे श्री महावीर भगव'त तेहें' मृषाभाषी एहवुं' कहिउ. मृषाभाषण तो क्रोधादि विना अणथातुं, क्रोधादिकें जन्यपणाथी, मृषाभाषीपणुं' सिद्ध थाते तो सिद्ध थया सर्वे' दोष तीर्थंकरने विषे.

एतलाज वती मृषाभाषण ते सर्वोत्कृष्ट पाप. जे माटें कहिउं छे. 'एकत्र मिथ्याभाषणनुं पाप अने' एक पासे' सकल पाप ए बिहु तुलाइ धर्यां हु'तां प्रथम ते अधिक थाई.' जो किमे' किवारें पणि केवलीने सूक्ष्मे' प्राणातिपात हउत, तउ भगव'त श्री महावीर ते देवादिकनी पर्षदाने' विषे सर्वजन समक्ष केवली जेहवुं' बोले तेहवु करे ईम न कहेत. सर्वने' अनुभवसिद्ध मृषाभाषणे तो तेहना प्ररूप्या प्रवचनने अप्रमाणपणानी आपत्ति थई हु'ते जैनप्रवचन ते अनादरणीय हुई. मृषाभाषीइं प्ररूप्याथी.

धनापहारस्याप्यनुमोदनीयत्वापत्तेः । अथ प्रसङ्गतोऽनुमोदनीयव्यापकभूतस्य प्रशंसनीयस्य स्वरूपमाह—'पसंसणिज्जं तु' त्ति प्रशंसनीयं तु इतरदपि—स्वरूपतः स्वामिमतप्रसाधकादतिरिक्तमपि स्यात् । अपिशब्दात् यदनुमोदनीयं तत् प्रशंसनीयं तु भवत्येवेति सूचितमिति गाथार्थः ॥ ६१ ॥

अथ सूचीकटाहन्यायेन प्रथमं प्रशंसायाः स्वरूपमाह—

॥ णिअकज्जाइणिमित्तं संतासंतगुणदोसदीवणयं । परसक्खिअं पसंसा इट्ठमणिट्ठं च तव्विसओ ॥६२॥

व्याख्या—निजम्-आत्मीयं कार्यं-चिन्तितप्रयोजनं तदादौ यस्य तन्निमित्तं-तदर्थं, सदसद्-गुणदोषदीपनकं-सन्तश्चासन्तश्च सदसन्तः, गुणाश्च दोषाश्च गुणदोषाः, सदसन्तश्च ते गुणदोषाश्चेति विग्रहः, तेषां दीपनम्-उद्भासनं तदेव दीपनकं, परसाक्षिकम्-आत्मव्यतिरिक्तजनसाक्षिकं साक्षात् परम्परया वा समीहितकार्यकर्तुर्यथाऽवगमो भवति तथेत्यर्थः । तदवगमनमन्तरेण समीहितकार्यासिद्धेः । तत्र गुणदीपनकं तावत्-भवन्तो महानुभावाः परेषां निग्रहानुग्रहकरणसमर्था इत्यादिवचोभिः । तथा दोषोद्भासनं तत्प्रतिपक्षभूतस्यावसातव्यम् । तस्य दोषोद्भासनेन प्रशंसनीयस्य प्रशंसा भवति, तस्य हर्षहेतुत्वेनोभयत्र साम्यात् । अत एव—

'यस्त्वय्यपि दधौ दृष्टि-मुल्मुकाकारधारिणीम् । तमाशुशुक्षणिः साक्षादालप्यालमिदं हि वा' ॥

इति श्रीवीतरागस्तोत्रे (प्र० १५ श्लो० ४) क्वचिद् भक्तस्याऽपि दोषोद्भावनेन प्रशंसनीयस्य प्रशंसा भवति । यथा—ये त्वां स्तुवन्ति परदूषणघोषणाभि-स्ते जाड्यकश्मलधियः परमार्थवन्ध्याः । एषोऽपि

પોતાના ધનનો અપહાર પણ અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે. હવે પ્રસંગથી અનુમોદનીયનું વ્યાપકરૂપ પ્રશંસનીયનું સ્વરૂપ કહે છે-પ્રશંસનીય તો ઇતરપણ-સ્વરૂપથી પોતાને ઇષ્ટ સાધનથી બીજું પણ હોય. અપિ શબ્દથી જે અનુમોદનીય તે પ્રશંસનીય તો હોય છે જ, એ સુચવ્યુ આ પ્રમાણે ગાથાર્થ ॥ ૬૧ ॥

હવે સુચીકટાહ—ન્યાયથી પ્રથમ પ્રશંસાનું સ્વરૂપ કહે છે—

મૂલનો અર્થ—પોતનાં કાર્ય કરવાનઈ કારણઈ છતા અનઈ અણછતા ગુણ અનઈ દોષ તેહનું દીવણયં દીપાવવું-પ્રગટ કરવું. પરની સાખિં તે પ્રશંસા કહીઈ. તુહમો મહાનુભાવ પરકાર્ય કરવાનઇ સમર્થ. સમ્યગ્દષ્ટિનું ધર્માનુષ્ઠાનમાત્ર જિનની આજ્ઞાસહિત તે ઇષ્ટ, અનઈ બીજું જિનાજ્ઞારહિત નાયમિદો ધર્માનુષ્ઠાન તે અનિષ્ટ તે પ્રશંસાનો વિષય ॥ ૬૨ ॥

વૃત્તિનો અર્થ—નિજ-પોતાનું કાર્ય-ચિંતવેલું પ્રયોજન તે વિગેરે તે નિમિત્તે-તે માટે છતા અને અછતા જે ગુણ-દોષો તેઓનું દીપન-પ્રકાશન પરસાક્ષિક-પોતાથી અન્યજનની સાક્ષિએ સાક્ષાત્ અથવા પરંપરા ઇષ્ટકાર્ય કરનારને જે પ્રકારે બોધ થાય તે પ્રકારે. કારણ તે જ્ઞાન વગર ઇચ્છિતકાર્યની સિદ્ધિ નથી. તેમાં ગુણદીપન-આપ મહાનુભાવો બીજાઓને નિગ્રહ-અનુગ્રહ કરવામા સમર્થ છો ઇત્યાદિ વચનો વડે. તથા દોષોદ્ભાસના-તેના વિરોધિનું સમજવું. તેના દોષ પ્રગટ કરવાથી પ્રશંસનીયની પ્રશંસા થાય છે. કારણ તેને આનંદનો હેતુ હોવાથી. બને સ્થાને સરખાપણું છે. આથી જ-' જે આપના ઉપર ઉલ્મુક-બળતું લાકડું તેના આકારને ધારણ કરનારી એવી દષ્ટિ-આંખને ધારણ કરે છે. તેને અગ્નિ (બાળો એવું બોલવા જવાં) અથવા એ સાક્ષાત્ બોલવાથી સર્યું ' આ પ્રમાણે વીતરાગ સ્તોત્રમાં છે.

पदार्थविषयकयोराभोगानाभोगयोरन्यतर एव स्यात् । ननु भो ! अज्ञानानाभोगयोः को भेद ? इति चेत् । उच्यते—अज्ञानं हि कुत्सितज्ञानम् । तच्च मिथ्यादृशामेव स्यात्, तेषामेव विपाकतो मिथ्यात्वमोहनीयोदयवशेन सदसतोरविशेषेण प्रतिभानात्, संसारकारणत्वात् ज्ञानफलाभावाच्च । यदुक्तम्—

'सदसदविसेसणाओ भवहेउ जहिच्छिओवलंभाओ। णाणफलाभावाओ मिच्छाद्दिट्ठिस्स अण्णाणं' ॥ १ ॥ ति विशेषावश्यके '(गा० २८४४) अत एव मिथ्यादृशां स्वाभिमतमार्गजैनमार्गयोरुत्तमत्वानुत्तमत्वाभ्यां वैपरीत्येन श्रद्धाने सत्यपि स्वाभिमतमार्गातिरिक्तमार्गो जैनमार्गश्चेत्युभयोरविशेषेणाभ्युपगमोऽज्ञानमेव । अनाभोगस्तु नञो ह्यभाववाचित्वेन विवक्षितपदार्थविषयकावबोधाभावः । स च सम्यग्दृशामपि भवति, छद्मस्थमात्रस्य तस्य सत्त्वात् । यदुक्तम्—'नहि नामानाभोगश्छद्मस्थस्येह कस्यचिन्नास्ति । ज्ञानावरणीयं हि ज्ञानावरणप्रकृति कर्म ' ॥१॥ इति । तेन सम्यग्दृष्टिमात्रस्य केवलज्ञानोत्पत्तिं यावत् सामान्यतोऽनाभोगो भवत्येव, अन्यथा सर्वज्ञत्वं सम्पद्येत, सर्वथाऽनाभोगाभाववत एव सर्वज्ञत्वात् । यद्यपि क्षायोपशमिकसम्यग्दृष्टेः प्रदेशतो मिथ्यात्वोदयवशेन कदाचित् कचिदंशे विपरीतावबोधोऽपि सम्भवति, तथापि स तथाभूतोऽवबोधो विपाकतो मिथ्यात्वमोहनीयानुदयेन नाज्ञानरूपः, किन्तु अनाभोगमूलकत्वात् अनाभोग एव । तदागमः—

'सम्मद्दिट्ठी जीवो उवइट्ठं पवयणं तु सद्दहइ । सद्दहइ असब्भावं अणभोगा गुरुनिओगा वा ' ॥ १ ॥ इति श्रीउत्त० नि० (गा० १६३) अनाभोगमूलको हि विपरीतावबोधः सूक्ष्मातिचाररूपोऽपि निष्फल एव, सम्यग्दृष्टित्वेन सम्यक्कारमासाद्य तत्क्षणमेवापगमात् । सम्यग्दृष्टेस्तु तीर्थकृद्भाषितं सर्वं सम्यगेवेतिरूपेण तीर्थकृद्द्वारा सर्ववस्तुविषयकसम्यक्श्रद्धानोपहतत्वाच्च विपाकतो मिथ्यात्वानुदयेन आशयस्य शुद्धत्वात् । यथा वर्जनाभिप्रायोपहतो जीवघातोऽप्रमत्तसंयतानां निष्फलः, संयमपरिणामेनाऽऽश-

---

कृत-मार्ग अने जैनमार्ग तेहने उत्तमपणे अने अनुत्तमपणे करी विपरीतपणे श्रद्धानथिके पणि पोते मान्या मार्गथी अतिरिक्त जे मार्ग अने जैनमार्ग ते बिहुने अविशेषपणि मानवुं ते अज्ञान ज. अनाभोग तो नञ्ने अभाववाचीपणे करी विवेख्या पदार्थ विषयीओ अवबोधनो अभाव. अने ते तो सम्यग्दृष्टीने पणि हुई. छद्मस्थमात्रने छतापणाथी 'छद्मस्थने कुणेहे अनाभोग नथी इम नही जे माटे ज्ञानावरणीय ते ज्ञाननुं आवारकस्वभाव कर्म छई,' ते वती सम्यग् दृष्टिमात्रने केवलज्ञान न ऊपजे तिहातांई सामान्यथी अनाभोग हुई ज. इम नही तो सर्वज्ञपणुं संपजे. सर्वथा अनाभोगना अभाववंतने सर्वज्ञपणाथी.

जद्दि ए क्षायोपशमिक सम्यग्-दृष्टीने प्रदेशथी मिथ्यात्वने उदयने वशे किवारेकि कुणेक अंशे विपरीत ज्ञानपणि संभवे, तउहे तेहवो अवबोध ते विपाकथी मिथ्यात्वने अनुदये करी अज्ञानरूप नही. तउ स्युं ? अनाभोगमूलपणाथी अनाभोग ज. जे माटे आगम-सम्यग्दृष्टि जीव, कहिउं प्रवचन सद्दहे. अने असद्भावने सद्दहे अनाभोगथी, अथवा गुरुनियोगथी. अनाभोगथी ऊपनो जे विपरीत जे अवबोध, ते सूक्ष्मअतियाररूप पणि निःफलज. सम्यग्दृष्टिपणि करी सम्यग् कथनने पामीनई तत्कालज जवाथी. सम्यग्दृष्टिने तो तीर्थंकरनुं भाख्युं सर्व भलुं ज, इणि रूपे तीर्थंकर द्वाराई सर्व वस्तु विषयीउं जे सम्यग् श्रद्धान तेणि ते अनाभोगने उपहतपणाथी, विपाकथी मिथ्यात्वने अनुदये करी आशयने शुद्धपणाथी. जिम वर्जना अभिप्राये उपहत जीवघात ते अप्रमत्तसंयतने निःफल,

भावत उपादेयं भवति न वा, केवलद्रव्यतोऽपि प्रशंसायाः सम्भवेनोपादेयत्वाभावात् । अत एवानुमोदना हि आत्मोत्साहरूपा आत्मसाक्षिकी आत्मार्थमेव भवति, पुत्राद्यर्थमपि तथैवावसातव्यम् । प्रशंसा तु नियमेन वचनप्रयोगात्मिका परसाक्षिकी परार्थमपि भवतीति भेदो द्रष्टव्यः । एतेनाऽपि प्रशंसानुमोदनयोरभेदशङ्काऽपि परास्ता, अनुमोदनायाः स्वाभिमतैकवस्तुविषयकत्वात् । प्रशंसायास्तु स्वस्याभिमतानभिमतवस्तुविषयकत्वादिति । अत एव मिथ्यादृष्टिप्रशंसैव सम्यक्त्वातिचारतया भणिता, उपचारेणाऽपि प्रशंसायाः सम्भवात् । न चैवं क्वाऽपि मिथ्यादृष्टेरनुमोदनाऽपि, तस्या आत्मोत्साहरूपत्वेनोपचारासम्भवात् । उपचाराभावे च मिथ्यात्वमेव । नहि मिथ्यात्वोदयमन्तरेण मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानेषु अनुमोदना सम्भवति । यत्तु मिथ्यादृष्टिसम्बन्धि मार्गानुयायि कृत्यम् अनुमोदनीयतया भणितम्, तन्न मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतं किन्तु निश्चयतोऽनागाढमिथ्यादृष्टेः सम्यक्त्वाभिमुखस्यैव भक्त्या साधुदान-सद्धर्मश्रवणादिकं मन्तव्यम् । तस्यैव सम्यक्त्वादिप्राप्तिहेतुत्वेन मोक्षमार्गानुयायित्वादित्यग्रे दर्शयिष्यते । तेन यदनुमोदनीयं तन्नियमात् प्रशंसनीयम्, यच्च प्रशंसनीयं तद् भजनयाऽनुमोदनीयम् । तथाहि–तीर्थंकरादिप्रशंसा प्रशंसनीया अनुमोदनीया चेत्युभे अपि परस्परं विषयविषयीभावापन्ने भवतः । मिथ्यादृष्टेस्तु प्रशंसा कदाचित् सम्भवत्यपि नानुमोदनेति भजना, सम्यग्दृशां तदीयधार्मिकानु-

---

વૃત્તિનો અર્થ — અથવાશબ્દ બીજો પ્રકાર જણાવવામાં છે. જે અનુમોદનીય છે તે ફલને આશ્રીને સ્વરૂપથી શુભ અથવા અશુભ, પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત અનુમોદનાના ભેદથી બે-પ્રકારે-દ્રવ્યથી અને ભાવથી પણ ઉપાદેય જ-ઉચિત પ્રમાણે કર્તૃત્વાદિરૂપે સ્વીકાર કરવા યોગ્ય જ. અને જે પ્રશંસનીય છે તે ઉપાદેયરૂપે ભજનીય છે શાથી? ભાવથી. ભાવથી ઉપાદેય થાય અથવા ન થાય. કારણ ફક્ત દ્રવ્યથી પણ પ્રશંસાનો સંભવ હોવાથી ઉપાદેયપણાનો અભાવ છે. આ કારણથી જ અનુમોદના આત્માના ઉત્સાહરૂપ હોવાથી આત્મસાક્ષિક-આત્મા માટે જ થાય છે. અને પ્રશંસા તો નિશ્ચયથી વચનના પ્રયોગરૂપ હોવાથી પરસાક્ષિક-પરના માટેજ હોય છે. આ પ્રમાણે ભેદ જાણવો। આ ઉપરથી પ્રશંસા અને અનુમોદના એ બેની અભેદશંકા દૂર કરી. કારણ-અનુમોદના પોતાને ઇચ્છિત એક વસ્તુ વિષયવાળી છે. જ્યારે પ્રશંસા પોતાને ઇચ્છિત અને અનિચ્છિત વસ્તુ વિષયવાળી છે. આ કારણથી મિથ્યાત્વીની પ્રશંસાને સમકિતનો અતિચાર કહ્યો છે. ઉપચારથી પણ પ્રશંસાનો સંભવ છે. પરંતુ કોઇપણ સ્થલે મિથ્યાત્વીની અનુમોદનાને સમકિતનો અતિચાર કહ્યો નથી. કારણ-અનુમોદના આત્માના ઉત્સાહરૂપ હોવાથી ઉપચારનો સંભવ નથી. ઉપચારના અભાવે મિથ્યાત્વ જ. જે માટે મિથ્યાત્વના ઉદય વગર મિથ્યાત્વિમાર્ગને માન્ય એવા ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનોમાં અનુમોદના સંભવતી નથી. વળી જે મિથ્યાત્વિ સંબંધિ માર્ગાનુસારિ કૃત્ય અનુમોદનીય રૂપે કહ્યું છે. તે મિથ્યાત્વિમાર્ગને માન્ય નહિં, પરંતુ નિશ્ચયથી જે અનાગાઢ મિથ્યાત્વિ છે અને સમકિતની સન્મુખ છે. એવાનું ભક્તિથી સાધુને દાન, સદ્ધર્મનું શ્રવણ, આદિ સમજવું. । કારણ-તેજ સમકિત આદિની પ્રાપ્તિનો હેતુ હોવાથી મોક્ષમાર્ગાનુસારિ છે. એ બાબત આગળ જણાવાશે. તેથી જે અનુમોદનીય છે તે નિયમા પ્રશંસનીય છે, અને જે પ્રશંસનીય છે તે ભજનાએ અનુમોદનીય છે. તે જણાવે છે. તીર્થંકર આદિની પ્રશંસા પ્રશંસનીય અને અનુમોદનીય બંને માહોમાંહે વિષયવિષયીભાવને પામેલ હોય છે. અને મિથ્યાત્વિની પ્રશંસા તો કોઇ વખત સંભવે પણ અનુમોદના નહિં. આ પ્રમાણે ભજના. કારણ-સમકિતિઓને મિથ્યાત્વિના ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનોમાં આત્મોત્સાહનો અભાવ છે. બીજું તો દૂર રહો. હરિ-હરઆદિ બુદ્ધિથી

वाचालानाम् । तथा जिनस्याऽपि-केवलिनोऽपि । परं केवलिनोऽप्रतिलेखितशरीरादिव्यापारेण प्रवृत्तिरूपं 'सत्तहिं ठाणेहिं केवली जाणेज्जा' इत्यादिप्रज्ञापनेन वचनरूपं चेति द्वेधाप्युत्सूत्रं वाचालेनाऽऽरोपितं भवति । वाचालस्य तु केवलिनोऽन्यथास्वरूपभाषणेन वचनरूपमपि वास्तवमेवेत्येवंरूपेण भेदोऽधिकरणभेदेन परिणत्या दर्शित इति गाथार्थः ॥ ५७ ॥

अथ केवलिप्रकरणोपसंहारेण सामान्यतो भव्यानां शिक्षामाह—

॥ इअ सम्मं सद्दिट्ठी जिणिंदआणापरायणो जो सो । पडिवज्जउ केवलिणं णिद्दोसं सुद्धबुद्धीए ॥५८॥

व्याख्या—इति-अमुना प्रकारेण सम्यग् यथास्यात्तथा सद्दृष्टिः-सती-शोभना दृष्टिः-श्रद्धानं यस्य स सद्दृष्टिः सम्यग्दृष्टिरित्यर्थः । किंभूतो ? जिनाज्ञापरायणः-जिनोक्तमार्गानुष्ठानोद्यतस्तच्चिकीर्षुर्वा, स निर्दोषमज्ञानाद्यष्टादशदोषरहितं प्रतिपद्यतां-मोक्षदायकबुद्ध्या केवलिनमाश्रयतु, कया ? शुद्धबुद्ध्या शुद्धा-शङ्कादिदोषरहिता या बुद्धिस्तयेति श्रोतुः शिक्षेति गाथार्थः ॥ ५८ ॥

पणि. पणि केवलीने अणुपडिलेहिउं, जे शरीर ते प्रमुखनी क्रियाई प्रवृत्ति रूप अने सातें, ठिन्हें केवली जाणवो इत्यादिक प्ररूपणें, वचनं रूप. इम बिप्रकारि उत्सूत्र वाचालें आरोप्यु छे. वाचालने, तउ केवलीने अन्यथा स्वरूपनें भाखवें करी वचन रूप पणि वस्तुगतिज. एणे रूपे भेद ते आश्रव(य)नें परिणामें करी देखाड्यो, ए गाथानो अर्थ. ॥ ५७ ॥

हिवें केवलीना प्रकरणनें उपसंहरवे करी सामान्यथी भव्य जीवनें शिक्षा कहे छे—

इम सम्यग् प्रकारे सम्यग्दर्शनी जिनेंद्रनी आज्ञाने विषे तत्पर जे, ते अंगीकार करउ, केवली निर्दोष एहवो प्रविशुद्ध बुद्धि करी.

वृत्तिनो अर्थ.—इणे प्रकारें सम्यग् जिम हुई तिम भली दृष्टि कहेतां श्रद्धान जेहनुं एतलें सम्यग्दृष्टि एं अर्थ. केहवो ? जिनें उक्त कह्यो जे मार्ग तेहनी क्रियाने विषें उद्यत, तेहने करिवा वांछतो, ते अज्ञानादि अढारदोषरहित मोक्षनो दातार ए बुद्धिं आश्रओ. स्यं करी ? शुद्ध जे शंकादिदोषे रहित जे बुद्धि, तेणीई. सांभलनारने सीखामण. ए गाथानो अर्थ. ॥ ५८ ॥

श्रीमत्तपोगच्छाधिराज भट्टारक श्री विजयसेनसूरीश पट्टालंकार सुविहित साधु परंपरा सुंदरी शृंगारहार भट्टारक श्री राजसागरसूरीश्वर पट्टोदयाचल सहस्रकिरणतरणप्रभावो भट्टारक श्री वृद्धिसागरसूरीश्वर विजयमान राज्ये महोपाध्याय श्री धर्मसागर गणि शिष्य मुख्योपाध्याय श्री श्रुतसागर गणि शिष्यरत्न-कलिदिकाश्रयोपाध्याय श्री प शांतिसागर गणि शिष्य सकलगुणगरिष्ठ वाचक श्री बुद्धिसागरगणि सतीर्थ्य पंडित श्री अमृतसागर गणि विरचिते श्री सर्वज्ञशतकवृत्तिबालावबोधे प्रथमोऽधिकार.

१ ४ ७ १
संवद्रसाब्धिसप्तेन्दु पौषे असितपक्षके । नवमी भौमवारे हि लिखिता पत्तने पुरे ॥
॥ शिवमस्तु ॥ कल्याणमस्तु ॥

मिथ्यादृष्टिभिः सेव्यमानानि तु हेयान्येव, पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वादित्यग्रे वक्ष्यते इति । सर्वेषामपि गुरूपदेशायत्तस्यैव हेयत्वादिपरिज्ञानस्य सम्भवः । तेन सम्यग्दृष्टिस्तीर्थंकृदाद्युपदेशेन उपादेयमुपादेयत्वेन, हेयं च हेयत्वेन, ज्ञेयं च ज्ञेयत्वेन जानानस्ततो विलक्षण एव । अन्यथा उभयोरप्यभेदः स्यात् । एतेन यत् किमपि वस्तुजातं पुण्यप्रकृतिलभ्यं तत् सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेवेति वचनमपि अपास्तम्, भरतादीनां स्त्रीरत्नाद्युपभोगादेर्हेयस्याप्यनुमोदनीयत्वापत्तेः । तस्याऽपि पुण्यप्रकृतिलभ्यत्वात् । एवं व्याधादीनां मनुष्यत्वशरीरेन्द्रियनिरामयतादिकमपि बोध्यम्, यदागमः—

'कम्माणं तु पहाणीए आणुपुव्वी कयाइ उ । जीवा सोहिमणुप्पत्ता आययंति मणुस्सयं' ॥१॥ ति (उत्तरा० ३, गा. ७) तथा च 'कुणिर्वरं वरं पङ्गु-रशरीरी वरं पुमान् । अपि सम्पूर्णसर्वाङ्गो न तु हिंसापरायण' ॥१॥ (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० २८) इत्यादिवचनानुपपत्तिप्रसङ्गः स्फुट एव । तस्मात्पुण्यप्रकृतिलभ्यानामपि वस्तूनां हेयत्वादिधर्मैस्त्रैविध्येन परिणतौ किञ्चिद्धेयं किञ्चिज्ज्ञेयं किञ्चिच्चोपादेयम् । तथाहि—चक्रवर्त्यादीनां राज्यादिसम्पत् पुण्यप्रकृतिलभ्याऽपि हेयैव, स्वरूपतो दुर्गतिहेतुत्वेनानर्थसम्पादकत्वात् विषान्नतृप्तिवदिति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्त्तिनः । किञ्च—आस्तामन्यः, तत्फलभोक्तुर्ब्रह्मदत्तस्याऽपि हेयत्वेनाभ्युपगमात् । यदाह स एव चक्रवर्ती—

नागो जहा पंकजलावसन्नो, दट्ठुं थलं नाभिसमेइ तीरं । एवं वयं कामगुणेसु गिद्धा, ण भिक्खुणो मग्गमणुव्वयामो' ॥१॥ इति श्रीउत्त० (१३, गा० ३०) भगवत्पादैः तीर्थकृताऽपि तथैवोपदिष्टत्वात् । तथा ग्रैवेयकपर्यन्तदेवर्द्धिप्रभृतिकं स्वरूपतो दुर्गतिहेतुत्वाभावात् न हेयं नाप्युपादेयम्,

---

છે-કુદષ્ટિ. આદિ અશુભવસ્તુ હેય છે. કુ-કુત્સિત-નિંદ્ય દષ્ટિ-શ્રદ્ધા છે જેઓની તે કુદષ્ટિઓ-શાક્યવિગેરે અને જમાલિ વિગેરે તે પ્રમુખ-આદિ. આદિશબ્દથી જ્ઞાન આદિ વિરાધનાના કારણો જ્ઞાનસંક્લેશ આદિ લેવા. અને તે હેય છે કોને? સુદષ્ટિઓને-સમકિતિ-જીવોને. કારણ-મિથ્યાત્વિઓને તો શાક્ય આદિ મતો ઉપાદેયપણે સ્વીકાર છે.

ભાવાર્થ—જૈન શાસન પ્રથમ ઉપાદેય છે. તેને હેયપણે અને જે શાક્ય આદિ મત હેય છે. તેને ઉપાદેયપણે, અને જે દેવનારક આદિ જ્ઞેય છે. તેમાં સુર-અસુર આદિ શુભને ઉપાદેયપણે અને અશુભ નારક આદિને હેયપણે જાણનાર મિથ્યાત્વી જ. કારણ-દેવનારકમાં ઉપાદેય-હેયપણું નથી. પરંતુ કોઇ સ્થલે કંઇક તેના કારણોમા છે. તેમા નારકોના કારણો હેય-ત્યાજ્ય છે. અને દેવના કારણો સમકિતિઓ વડે સેવાતા ઉપાદેય-ગ્રાહ્ય છે. કારણ-સાનુબંધિ પુણ્યપ્રકૃતિનું કારણ છે. મિથ્યાત્વિ વડે સેવાતા તો હેય જ-ત્યાજ્ય છે. કારણ-પાપાનુબંધિ પુણ્યપ્રકૃતિબંધનું કારણ છે. એ આગલ કહેવાશે. બધાને ગુરુના ઉપદેશને આધીન હેયપણા વિગેરેના જ્ઞાનનો સંભવ છે. તેથી સમકિતી તીર્થંકર આદિના ઉપદેશથી ઉપાદેયને ઉપાદેયપણે અને હેયને હેયપણે અને જ્ઞેયને જ્ઞેયપણે જાણનાર તેથી જુદા પ્રકારનો છે. નહિં તો બંનેનો અભેદ થાય. આ ઉપરથી જે કંઇ વસ્તુ પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય તે સમકિતિઓને અનુમોદનીય જ એવું વચન દૂર કર્યું. કારણ ભરત આદિને સ્ત્રીરત્નઆદિ ઉપભોગઆદિ જે હેય છે. તે અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે. કારણ-તે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય છે. એવી રીતે શિકારીઓના મનુષ્યપણું-શરીર-ઇંદ્રિય-નિરોગતા આદિ પણ સમજવું.

તથા ઠુંઠો લંગડો મનુષ્ય સારો પણ હિંસાતત્પર એવો સંપૂર્ણ સર્વ અંગવાલો સારો નહિં. એ વિગેરે વચનનું અઘટમાનપણું પ્રાપ્ત થશે. માટે પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાતી વસ્તુઓ હેયપણું વિગેરે ધર્મો વડે ત્રણે

मेवकारो गम्यो, भव्यानामेव । भव्या अपि प्रत्यासन्नमुक्तयः सम्यग्दृष्टयः सम्यक्त्वाभिमुखा वा ग्राह्याः । तेषामेव मुक्तिनिमित्तं जैनधर्मोपादित्सायाः सम्भवात् धर्मविषयकचित्तोत्साहस्योपादित्सापूर्वकत्वात् । तेषां चोत्कर्षतोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तावशेषः संसारो भवति । अन्यत्-करणकारापणलक्षणं द्वितीयमन्येषामपि-दूरभव्यानामभव्यानां चापि भवेत् । कथमन्यथा तेषां ग्रैवेयकेष्वप्यनन्तश उपपातसम्भव ? इति । यद्यप्यनन्तसंसारिणामपि दूरभव्यत्वमुच्यते, परं इहापार्द्धपुद्गलाधिकसंसारी ग्राह्य इति व्यक्त्या धर्मोपादानं दर्शितम् । इति गाथार्थः ॥ ६० ॥

अथानुमोदनाऽपि प्रशस्ताप्रशस्तभेदेन द्विधा स्यात्, तस्याश्च स्वरूपं बिभणिषुः प्रथमं सामान्यतस्तद्विषयमाह—

॥जं किंचि वत्थुजायं, साभिमयपसाहगंति मइविसओ । तं चिअ णुमोअणिज्जं, पसंसणिज्जं तु इअरंपि॥

व्याख्या—यत्किञ्चिद् वस्तुजातं स्वरूपतः स्वाभिमतस्य-सुखादेः प्रसाधकम् इति-अमुना प्रकारेण या मति-र्बुद्धिस्तस्या विषयो-गोचरः आरम्भपरिग्रहादिकं तपःसंयमादिकं वा, 'तं चिअ' त्ति तदेवानुमोदनीयम्-अनुमोदनाविषयो भवति । नान्यत् परेषामिष्टसाधनमात्मनश्चानिष्टसाधनमपि, निज-

---

पण विशेषणद्वारा हेतु कहे छे-जे माटे ते अनुमोदना हर्षमूलाका-हर्ष-चित्तनो उत्साह छे मूल जेणीनु एवी छे; चित्तना उत्साह विना अनुमोदना थती नथी. आ कारणथी ते अनुमोदना नक्की भव्योने ज होय छे. भव्यो पण जेनी मुक्ति नजीकमा छे. एवा समकिती अथवा समकितनी सन्मुख होय एवा लेवा. कारण-तेओनेज मुक्तिनिमित्त जैनधर्मनी उपादित्सा-ग्रहणेच्छा संभवे छे. धर्मविषयं चित्तनो उत्साह उपादित्साथी थाय छे. तेओने वधारेमा वधारे कंईक न्यून अर्धपुद्गलपरावर्त्त शेष संसार होय छे. अन्य-बीजुं करवु कराववु रूप धर्म अन्योने-दूरभव्य अने अभव्योने पण होय छे. एम न होय तो तेओने-अभव्योने ग्रैवेयकमा पण अनंतवार उपजवुं केम संभवे ? । जो के अनंतसंसारी जीवोने दूरभव्यपणु कहेवाय छे. परंतु अहिं कंईक न्यूनअर्धपुद्गलपरावर्त्तथी अधिक संसारी लेवो. एथी स्पष्ट रूपे धर्मनुं उपादान बताव्यु. ॥६०॥

हवे अनुमोदना पण प्रशस्त अने अप्रशस्त भेदथी बे प्रकारे छे. तेनु स्वरूप कहेवानी इच्छावाला ग्रंथकार प्रथम सामान्यथी तेनो विषय कहे छे—

मूलनो अर्थ—ते अनुमोदना प्रशस्त अनई अप्रशस्तभेदइ बई प्रकारे कहई छई. जे कांइ वस्तुनो समूह पोतानई वाहला जये सुखादिक तेहनो साधनारू अमुकुं एहवी बुद्धिनो विषयइं जे आरंभपरिग्रहादिक अनई तपःसंयमादिक ते अनुमोदवा योग्य होई. अनई प्रशंसवा योग्य पोतानइं अभिमतना साधनथि बिजुं होई. अनुई अनुमोदवा योग्य होई ते प्रशंसवा योग्य होई पणि प्रशंसवा योग्य होइ ते अनुमोदवा योग्य न होइ ॥ ६१ ॥

वृत्तिनो अर्थ—जे कंइ वस्तु आरंभ-परिग्रहादि अथवा तपःसंयमादि स्वरूपथी पोताने इष्ट सुखादि तेने साधनार छे एवा प्रकारे मति-बुद्धिनो विषय बने तेज अनुमोदनीय-अनुमोदनानो विषय थाय छे. बीजुं नहिं-बीजाने इष्टनु साधन तेमज पोताने अनिष्टनुं साधनपणु. जो ए अनुमोदनीय होय तो

बन्धिपुण्यप्रकृतिरूपं तद्योगात्सत्त्वान्यपि पुण्यानि । यद्वा-पुण्यमुत्कटस्वरूपं सत्तायां येषां ते पुण्यसत्ता-स्तेषां, साध्वादीनां सम्यग्दृशामित्यर्थः । तेषां पापानुबन्धिपुण्यं न भवत्येव, जिनाज्ञाराधकत्वात्, पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धस्य मिथ्यात्वाभिमुखानां वा सम्भवात् । पापानुबन्धिपुण्यस्य वस्तुतः पापरूपत्वात्, विषविषान्नयोर्द्वयोरप्यन्ते फलमधिकृत्य भेदाभावात् । तेन प्रशस्तानुमोदना सानुबन्धि-पुण्यवतामेवेति गाथार्थः ॥६५॥

अथ प्रशस्तानुमोदना न केवलं सम्यग्दृशामेव भवति, किन्तु सम्यक्त्वाभिमुखानां मिथ्या-दृशामपि भवतीति दर्शयति—

एयं सम्मत्ताभिमुहभव्वाणं मंदमोहणिज्जाणं । मग्गाणुसारिकिच्चं कुव्वंताणं मुणेअव्वं ॥६६॥

व्याख्या-एतद्-अनन्तरोक्तं सम्यग्दृशामिव सम्यक्त्वाभिमुखभव्यानामपि भवतीति शेषः । सम्यक्त्वाभिमुखा हि मिथ्यादृश एव भवन्तीति न मिथ्यादृक्पदस्य पृथगुपादानम् । तत्र सम्यक्त्वाभि-मुखत्वे विशेषणद्वारा हेतुमाह—यतस्तेषां किंलक्षणानां ? मन्दमोहनीयानां-निजकार्यकरणासमर्थदर्शनमोह-नीयानामित्यर्थः । किं कुर्वतां ? मार्गानुसारि कृत्यम् । मार्गो-मोक्षमार्गः सम्यग्ज्ञानाद्यात्मकः, तस्यानुसारि-अनुयायि तत्कारणमित्यर्थः । यदुक्तम्-' मार्गानुसारित्वा 'दिति धर्मबिन्दुप्रकरणे (अ० ६. सू० २२)

वृत्तिनो अर्थ—अनुमोदना बे प्रकारे छे ते जाणवी शाथी ? प्रशस्त अने अप्रशस्तना भेदथी. तेमा पण प्रथम प्रशस्त अनुमोदना कोने होय ? ए कहे छे. जिनमत-जैनशासनने पामेलाओने, जिनमतने पामेला द्रव्यथी पण होय छे. माटे कहे छे-पुण्यसत्त्वोने-पुण्यानुबंधिपुण्यवाळाओने अथवा- पुण्यानुबंधि-पुण्य जेओने सत्तामां छे. तेवा समकिति साधु विगेरेने. तेओने पापानुबंधि-पुण्य न होय कारण-ते जिनाज्ञाना आराधक छे. पापानुबंधि-पुण्यप्रकृतिनो बंध मिथ्यात्विओने अथवा मिथ्यात्वने सन्मुख थएलाओने संभवे छे. खरी रीते पापानुबंधि-पुण्य ए पापरूप छे. छेवटे विष अने विषान्न ए बेमां फलने आश्री भेद नथी. तेथी प्रशस्त अनुमोदना पुण्यानुबंधि-पुण्यवालाओने होय छे. ॥ ६५ ॥

हवे प्रशस्त अनुमोदना फक्त समकितिओने ज होय छे. एम नथी किंतु समकितनी सन्मुख रहेला एवा मिथ्यात्विओने पण होय ए दर्शावे छे—

मूलनो अर्थ—एणई प्रकारई सम्यग्दृष्टिनी परि सम्यक्त्वनई साहमा थया जे भव्यप्राणी तेहई नई, मंद थयु मोहनीयकर्म छइ जेहनई मनई, साधुदान अनई शुद्धधर्म सांभलवा. प्रमुख मार्गनई ज्ये अनुसारी कर्त्तव्य तेह प्रतई करवा जीवनई जाणवुं. ॥ ६६ ॥

वृत्तिनो अर्थ—आ प्रशस्त अनुमोदना समकिति जीवोनी जेम समकितनी सन्मुख रहेला भव्य जीवोने पण होय छे. समकितनी सन्मुख जे रहेला छे ते मिथ्यात्वी ज छे. एथी मिथ्यात्वी पदनु जुदु ग्रहण नथी कर्युं. तेमां समकितनी सन्मुखपणामा विशेषणद्वारा हेतु कहे छे. मंदमोहनीय-निज कार्य करवामा असमर्थ एवा दर्शन मोहनीयवाला. शु करता ? मार्गानुसारि कृत्यने करनारा. मार्ग-मोक्षमार्ग सम्यग्ज्ञानादिरूप तेने अनुसारि-अनुयायि तेनुं कारण ए भाव. जे माटे धर्मबिंदु प्रकरणमा कह्युं छे मार्ग सम्यग्ज्ञानादि- मुक्तिमार्ग तेना अनुवर्त्ती नथी. कृत्य जे साधुदान-सद्धर्मश्रवणादिक. एतले सम्यक्त्वने अनभिमुख जे मिथ्यात्वी तेहने मार्गानुयायि कर्त्तव्य न हुंतुं एहवुं देखाड्युं जाणवुं.

कोऽपि विपणिर्ननु मूढतायाः, सत्तां यदन्यविपयां सहतेन्तरात्मा ॥ १ ॥ इत्यादिना तीर्थंकरस्तुतिः । तद्विषयः–तस्याः प्रशंसायाः विपयः इष्टं–वल्लभं वस्तु मातृपितृमित्रस्वामिमतदेवगुरुधर्म्मधार्म्मिकानुष्ठान-प्रभृतिकम् । अनिष्टं च शत्रुतत्सम्बन्धिमित्रपुत्रादियावत्तदीयदेवगुर्व्वादिकं (इष्टं सम्यग्दृष्टेर्जिनोक्तधार्मिकानुष्ठानमात्रं, शेपं तु नाम्ना धार्मिकमप्यनिष्टमेव, जिनाज्ञाबाह्यत्वेनाधर्मत्वात् । तस्याऽपि प्रशंसा अतिचाररूपाऽपि प्रयोजनविशेषेण कस्यचित्कादाचित्की भवत्यपि) अत एव आगमोऽपि—

चउहिं ठाणेहिं असंते गुणे दीवेज्जा तं० अब्भासवत्तिअं १ परच्छंदाणुवत्तिअं २ कज्जहेउअं ३ कयपडिकतिते ति ४ ' श्रीस्थानाङ्गे (सू० ३७०) वृत्त्येकदेशो यथा–अभ्यासो–हेवाकः वर्णनीयप्रत्यासन्नता वा प्रत्ययो–निमित्तं यत्र दीपने तदभ्यासप्रत्ययम् । दृश्यते ह्यभ्यासान्निर्विपया निष्फलाऽपि प्रवृत्तिः सन्निहितानां प्रायो गुणानामेव ग्रहणमित्यादि । मिथ्यादृष्टेस्तु सर्वमपि वैपरीत्येनावसातव्यम् । तस्य हि मिथ्यात्वमाहात्म्यात् गुणस्य दोपत्वेन दोपस्य गुणत्वेन च प्रतिभानादिति । एतेन प्रशंसानुमोदनयोरभेदबुद्धिरपि निरस्ता, उक्तप्रकारेण भेदस्यानुभवसिद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ६२ ॥

अथ प्रकारान्तरेणाऽपि प्रशंसनीयानुमोदनीययोर्भेदमाह—

॥ अहवा णुमोअणिज्जं जं तमुवादेअमेव दुहओ वि । जं पुण पसंसणिज्जं भयणिज्जं होइ भावेणं ॥

व्याख्या—अथवेति प्रकारान्तरद्योतने । यदनुमोदनीयं तत् फलमधिकृत्य स्वरूपतः शुभमशुभं वा प्रशस्ताप्रशस्तानुमोदनयोर्भेदात् ' दुहओवि ' त्ति, द्वेधाऽपि–द्रव्यतो भावतश्चाऽपि तदुपादेयमेव–यथौचित्येन कर्तृत्वादिना स्वीकर्त्तव्यार्हमेव । यत्तु प्रशंसनीयं तदुपादेयत्वेन भजनीयं भवति । केन ? भावेन–

. કોઇ સ્થલે ભક્તના પણ દોષ પ્રગટકરવાથી પ્રશંસનીયની પ્રશંસા થાય છે. તેનો વિષય તે પ્રશંસાનો વિષય–ઇષ્ટ–વ્હાલી માતા–પિતા–મિત્ર પોતાને ઇષ્ટ દેવ–ગુરૂ–ધર્મ–ધાર્મિકઅનુષ્ઠાન વિગેરે વસ્તુ, અને અનિષ્ટ–શત્રુ તેના સંબંધી મિત્ર–પુત્રાદિ યાવત્ તેના દેવ–ગુરૂઆદિ । ઇષ્ટ સમકિતીનું જિનોક્ત ધાર્મિકઅનુષ્ઠાનમાત્ર, બાકીનું તો નામથી ધાર્મિક પણ અનિષ્ટ જ. કારણ–જિનાજ્ઞાબાહ્ય હોવાથી અધર્મ છે. આથી જ આગમપણ–' ચાર કારણે અછતા ગુણને પ્રગટ કરે, તે આ પ્રમાણે–અભ્યાસ-હેવાક અથવા વર્ણનીયની સમીપતા તે માટે. જોવાય છે સમીપતાથી નિર્વિષય નિષ્ફલ પણ પ્રવૃત્તિ સમીપવર્તિઓની મોટાભાગે ગુણોનું ગ્રહણ ઇત્યાદિ. મિથ્યાત્વીનુ તો બધું વિપરીતપણે જાણવું. કારણકે તેને મિથ્યાત્વના પ્રભાવથી ગુણ તે દોષપણે અને દોષ તે ગુણપણે ભાસે છે. આ ઉપરથી પ્રશંસા અને અનુમોદનાની અભેદ બુદ્ધિનુ પણ નિરસન થઇ ગયુ. કારણ કે કહ્યા પ્રકારે ભેદ અનુભવ–સિદ્ધ છે. આ પ્રમાણે ગાથાર્થ ॥ ૬૨ ॥

હવે બીજા પ્રકારે પ્રશંસનીય અને અનુમોદનીયનો ભેદ કહે છે —

મૂલનો અર્થ — અથવા જે અનુમોદવા યોગ્ય હોઈ તેહિજ ઉપાદેય–આદરવા યોગ્યજ 'दुहओवि' બિં પ્રકારે દ્રવ્યથિકો અનઈ ભાવથિકો. જે કેવલ પ્રશંસવા યોગ્ય હોઈ તે ભજનાઇ 'भावेण' ભાવઇ કરીનઈ ઉપાદેય–આદરવા યોગ્ય હોઇ કિ ન હોઇ. ॥ ૬૩ ॥

एतेन–'अहवा सव्वं चिअ वीयरायवयणाणुसारि जं सुकडं। कालत्तएवि तिविहं अणुमोएमो तयं सव्वं' ॥१॥ ति चतुःशरणप्रकीर्णकगाथा (५८) व्याख्यायां मिथ्यादृष्टिसम्बन्ध्यपि मार्गानुयायीतिवचनमात्रमादाय जैनाभिमतधार्मिकानुष्ठानानुकारि मिथ्यादृष्टिमार्गेऽपि यत् कृत्यं तत्सर्वमपि सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेवेति प्रायो भूयसां भ्रान्तिरपि निरस्ता, सम्यक्त्वाभिमुखानामेव मार्गानुयायिकर्त्तव्यत्यागमे भणितत्वात्। यतस्तत्र मार्गशब्देन सम्यग्ज्ञानाद्यात्मको मोक्षमार्गो भणितः। तत्प्राप्तिहेतुधार्मिकानुष्ठानं तु सम्यक्त्वानभिमुखानामागाढमिथ्यादृशां लेशतोऽपि न स्यात्। अन्यथोक्तवक्ष्यमाणप्रवचनसम्मतीनामप्रामाण्यापत्त्या जैनप्रवचनमनुपादेयं स्यात्। किञ्च–यदि मार्गशब्देन जैनशासनमुच्यते तर्हि शाक्यादयो दिगम्बरादयश्च जैनशासनस्य हिता अहिता वा? आद्ये, सर्वैरपि साध्वादिभिस्तदनुकूलतयैव प्रवर्तनीयं न पुनस्तद्दूषणदानादिना प्रतिकूलतयेति। एतच्चाध्यक्षबाधितं सर्वसंमतं शाक्यादयो दिगम्बरादयश्च महता प्रबन्धेन निर्युक्तिकारादिभिर्दूषितत्वात्। एतच्च सम्यक्त्वोच्चारेऽपि शाक्यादिपरिगृहीतजिनप्रतिमाया अपि परित्यागेन स्फुटमेवेति बोध्यम्। यदि च निजनिजमार्गाभिमतदेवबुद्ध्या परिगृहीता जिनप्रतिमाऽपि परित्यज्यते, कथं तर्हि तन्मार्गाभिमतं तपःसंयमादिकमुपादीयते? इत्याद्यग्रे वक्ष्यते। द्वितीये, अहिताश्चेत् तर्हि किं निजनिजमार्गाभिमतक्रियाकरणेन अन्यथा वा?, आद्ये, तदीयमार्गक्रियाया अनुमोदनेन जैनप्रवचनाहितमेवानुमतं भवेत्। तच्च जैनप्रवचनप्रत्यनीकस्यैव युक्तं नान्यस्य। द्वितीये त्वसम्भवः, निष्क्रियस्याहितकरणे चैकेन्द्रियादीनामपि (सिद्धानामेकेन्द्रियादीनां च) तथात्वापत्तेरित्यादिविकल्पैस्तदीयमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानानुमोदनं विचार्यमाणं खरपुरीषघट्सारमवसातव्यमिति गाथार्थः ॥६६॥

સમ્યક્ત્વને સન્મુખનેજ માર્ગાનુયાયિકર્તવ્યતે આગમને વિષે કહેવાપણાથી. જે માટે તિહાં માર્ગ શબ્દે સમ્યગ્જ્ઞાનાદિરૂપ મોક્ષમાર્ગ કહિઉં છે. તે માર્ગનું પ્રાપ્તિહેતુ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે સમ્યક્ત્વને અસન્મુખ જે આગાઢમિથ્યાત્વી તેહનુ લેશથી એ ન હુઈ. ઇમ નહીં તો કહીઓ અને કહીસ્યે એહવીઓ જે પ્રવચનની સંમતિઓ તેહને અપ્રમાણપણાની આપત્તિં જૈનપ્રવચન તે અનાદરણીય હુઈ. વલી જ્યો માર્ગ શબ્દઇ જૈનશાસન કહીઇં. તઉ શાક્યાદિક અને દિગંબરાદિક જૈનશાસનનેં હિત કે અહિત? પ્રથમ પક્ષે, સર્વે સાધ્વાદિકે તેહને અનુકૂલપણિં પ્રવર્તવું પણિં તેહને દૂષણદાનાદિકે કરી પ્રતિકૂલપણિં ન પ્રવર્તવુ. એ તઉ પ્રત્યક્ષબાધિત, સર્વસંમત શાક્યાદિક અને દિગંબરાદિકને મોટિં પ્રબંધિ નિર્યુક્તિકારાદિકે દૂષિતપણાથી. એ તઉ સમકિતનઈ ઉચ્ચારનેં વિષઇપણિ શાક્યાદિપરિગૃહિતે જિનની પ્રતિમાનઇપણિં છાંડવે કરી પ્રગટ જાણવું. જઉ આપ આપણિ માર્ગનેં ઇષ્ટદેવબુદ્ધિ ગૃહી જિનની એ પ્રતિમા છાંડીઇ છે, કિમ તઉ તેહના માર્ગનેં ઇષ્ટ જે તપઃસંયમાદિક આદરીઇ? ઇત્યાદિક આગલિ કહિસ્યેં. બીજે પક્ષેં, અહિત જે છે તઉસ્યું? નિજ માર્ગની ઇષ્ટક્રિયાને કરિવેં અથવા અન્યપ્રકારઇ? પ્રથમ પક્ષે, તેહના માર્ગની ક્રિયાને અનુમોદવેં જૈનપ્રવચનનું અહિતજ અનુમત હુઇ. તે તો જૈનપ્રવચનના પ્રત્યનિકનેં જ યુક્ત, અન્યનેં નહીં. બીજે પક્ષે તો, અસંભવ. ક્રિયારહિતનેં અહિત કરવેં તો એકેંદ્રિયાદિકને પણિ અહિત કરનારની આપત્તિ થઇ જોઇઇ, ઇત્યાદિ વિકલ્પે તેહના માર્ગના ઇષ્ટ જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહનું અનુમોદવું તે વિચારીતું ગર્દભવીંડાનીપરેં જાણવું. એ ગાથાનો અર્થઃ ॥ ६६ ॥

ष्ठानविषयकात्मोत्साहासम्भवात्। आस्तामन्यत्, हरिहरादिदेवबुद्ध्या असन्मार्गप्रकाशकस्येयं मूर्तिरित्येवंबुद्ध्या वा जिनप्रतिमाराधनमपि आत्मोत्साहविषयो न भवति, तस्य सम्यक्त्वनाशहेतुत्वात्। सम्यक्त्वाभावे च नातिचारोऽपि। परिहितवस्त्रस्य वस्त्रे मालिन्यादिव्यपदेशो न पुनरितरस्येतिगाथार्थः॥६३॥

अथ अनुमोदनीयस्योपादेयताभणनेन तत्प्रतिपक्षभूतस्य प्रसङ्गागतस्य जैनानामनुपादेयस्य पदार्थस्य स्वरूपमाह—

॥जं पुण इत्तो अण्णं सुरनारयमाइअं सुहं असुहं। णेअं हेअं तसुहं कुदिट्ठिपमुहं सुदिट्ठीणं॥६४॥

व्याख्या—तत्पुनर्वस्तुजातम् इतोऽनुमोदनीयादुपादेयात् यदन्यत् तदनुपादेयं-ज्ञेयं हेयं चेत्यर्थः, तत् किं? सुरनारकादिकं तदुपलक्षितं तत्सम्बन्धि देवलोकादिकं सर्वमपि ग्राह्यम्। आदिशब्दात् तिर्यग्मनुष्ययोः सव्यतिकरयोर्ग्रहणम्, तच्च स्वरूपतः परिणत्या च शुभमशुभं च। चकारो गम्यः। ज्ञेयं-ज्ञातव्यम्, भव्यानां ज्ञानार्थमेवार्हतोपदिष्टत्वात्, तथाभूतज्ञानस्य च धर्मध्यानहेतुत्वात्, अन्यथा कण्टकशाखामर्दनन्यायः सम्पद्येत। अशुभं च किञ्चिद्धेयमपि भवतीत्याह—'हेअं तसुहं'ति। हेयं त्वशुभं कुदृष्टिप्रमुखम्। कुत्सिता दृष्टि--श्रद्धानं येषां ते कुदृष्टयः-शाक्यादयो जमाल्यादयश्च, तत्प्रमुखं-तदादिकम्, आदिशब्दात् ज्ञानादिविराधनाहेतवो ज्ञानसङ्क्लेशादयो ग्राह्याः। तच्च हेयम्। केषां? सुदृष्टीनां-सम्यग्दृशाम्। मिथ्यादृशां तु शाक्यादिदर्शनानामुपादेयत्वेनाभ्युपगमात्। अयं भावः—उपादेयं तावज्जैनप्रवचनं तद्धेयत्वेन, यच्च हेयं शाक्यादिदर्शनं तदुपादेयत्वेन, यच्च ज्ञेयं सुरासुरनारकादिकं तत्र सुरासुरादिकं शुभमुपादेयत्वेन नारकादिकं चाशुभं हेयत्वेन जानानो मिथ्यादृष्टिरेव। यतः सुरनारकयोरुपादेयत्वहेयत्वे न भवतः, किन्तु कथञ्चित्क्वचित् तत्कारणयोः। तत्र नारककारणानि च हेयान्येव। सुरकारणानि च सम्यग्दृष्टिभिः सेव्यमानानि उपादेयानि, सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्।

અથવા અમારા માર્ગના પ્રકાશકની આ મૂર્તિ છે. આવી બુદ્ધિથી જિનપ્રતિમાની આરાધનામાં પણ આત્મોત્સાહ ન હોય. કારણ તે સમકિતનાશનુ કારણ છે. અને સમકિતના અભાવમાં અતિચાર પણ ન હોય. જેને વસ્ત્ર પહેર્યું હોય તેને વસ્ત્રમાં મલિનતા આદિ શબ્દ બોલાય. બીજાને નહિ ॥ ૬૩ ॥

હવે અનુમોદનીયનું ઉપાદેયપણું કહેવાથી તેના પ્રતિપક્ષભૂત પ્રસંગપ્રાપ્ત જૈનોને અનુપાદેય પદાર્થનું સ્વરૂપ જણાવે છે —

મૂલનો અર્થ — કેવલ અનુમોદના થિકો અનેરૂ અનુપાદેય-હેય જ્ઞેય. તે કિસ્યુ ? સુરનારકી મનુષ્યતિર્યગાદિક શુભ અનઇ અશુભનો સઘલઇ છઇ ત્યે જ્ઞેય-જાણવા યોગ્ય, અનઇ છાડવા યોગ્ય અશુભ મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રમુખ સઘલઈ સમ્યગ્દૃષ્ટીનઈ ॥ ૬૪ ॥

વૃત્તિનો અર્થ — વળી જે વસ્તુઓ આ અનુમોદનીય-ઉપાદેયથી બીજી છે તે અનુપાદેય. જ્ઞેય અને હેય જાણવી. તે કઇ ? સુરનારકાદિ-તેના સંબંધિ દેવલોક આદિ બધું લેવું. આદિ શબ્દથી તિર્યંચ અને મનુષ્યનું ગ્રહણ કરવું. અને તે સ્વરૂપથી અને પરિણામથી શુભ અને અશુભ જાણવી. કારણ-ભવ્યોને જ્ઞાનમાટેજ અરિહંતભગવંતે ઉપદેશેલ છે. અને તેવા પ્રકારનું જ્ઞાન ધર્મધ્યાનનું કારણ છે. નહિ તો કંટકશાખામર્દનનો ન્યાય પ્રાપ્ત થાય. અશુભ કોઈ વસ્તુ હેય. પણ હોય એ જણાવે

नाऽभ्युपगतमित्यर्थः। सम्यक्त्वाभिमुखानां 'तं खु'त्ति, तदेव असद्ग्रहविनाशकरं–सम्यक्त्वसूर्यप्रकाशस्पृष्टानामसद्ग्रहध्वान्तोच्छेदकमित्यर्थः, असद्ग्रहपरित्यागपूर्वकसम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात्। न चैवं तन्मार्गाभिमतमकरणनियमादिकमपि तथा, तस्योभयवादिसम्मतत्वेन असद्ग्रहपरित्यागो दूरे, प्रत्युत तदुभयवादिसम्मतं जैनसम्मत्योद्भावितं निजमार्गदाढर्यहेतुः। अत एव आस्तामन्यः, सर्वज्ञो भगवान् श्रीमहावीरोऽपि उभयवादिसम्मतार्थैर्वेदपदैरेव गौतमादीनां संशयोच्छेदं कृतवान् परकीयसम्मतेर्निजमार्गदाढर्यहेतुत्वात्, अन्यथा तदुद्भावनस्य वैयर्थ्यापत्तेः। यदि चोभयवादिसम्मतं कृत्यं श्रद्धानं वाऽसद्ग्रहपरित्यागहेतुर्मार्गानुयायि कृत्यमभविष्यत् तर्हि सर्वेषामपि मिथ्यादृशां तत्क्षणमेवासद्ग्रहपरित्यागेन सम्यक्त्वप्राप्तौ मिथ्यात्वमुच्छिन्नसङ्कथमेवाभविष्यत्, प्राणातिपाताद्यकरणनियमस्य वचोमात्रेण प्रायः सर्ववादिसम्मतत्वात्। तस्मात् सत्यप्यकरणनियमादौ निजनिजमार्गासद्ग्रहस्य तादवस्थ्यं किंनिमित्तकम्? इति पर्यालोचनायामुभयवादिसम्मतत्वमेव विशेषणं द्रव्यतः शुभकर्तव्यस्य परिशेषात् सिद्ध्यति। अत एव दिगम्बरादिजैनाभासदर्शनेषु देवोऽर्हन्नेवेत्यादिव्यक्त्या श्रद्धानं प्ररूपणं च नासद्ग्रहपरित्यागहेतुः, प्रत्युत निजनिजगुरूपदेशावाप्ततथाभूतश्रद्धानादिकमसद्ग्रहस्य स्थिरताहेतुः तथाभूतश्रद्धानादेरेवासद्ग्रहत्वेन परिणमनादभिनिवेशमिथ्यात्वस्य तथामाहात्म्यात्। असद्ग्रहत्वं च तेषां जिनोक्तेषु पदार्थेषु एकतरपदार्थविषयकारुचिमात्रेणाऽपि स्यात्। यदुक्तम्—

'पयमक्खरंपि इक्कंपि जो न रोएइ सुत्तणिद्दिट्ठं। सेसं रोअंतो वि हु मिच्छादिट्ठी जमालिव्व' ॥ १ ॥ त्ति पञ्चसङ्ग्रहादौ। आस्तामरुचिः, जिनोक्तैकपदार्थविषयकसंशयोऽपि तथापरिणमने हेतुः। यदुक्तम्—'एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति नष्ट' इत्यादि प्रागुपदर्शितम्। अन्यथापरिणमन-

---

વૃત્તિનો અર્થ:—જે કાંઈ એ કાર્ય અથવા શ્રદ્ધાન, એહવું વિશેષ્યપદ બાહિરથી લેવું. પરસમય-જે જૈનદર્શનવ્યતિરિક્તદર્શન, તેહને વિષે પોતાના માર્ગપણે અનાદરિઉં, ધ્રષ્ટ જે જૈનશાસનને વિષે જૈને પોતાના માર્ગપણે આદરિઉં એ અર્થ. સમ્યક્ત્વને સન્મુખને તેહજ, અસદ્ગ્રહનું વિનાશનું કરનાર, સમ્યક્ત્વરૂપ સુર્યપ્રકાશે સ્પર્શીને અસદ્ગ્રહરૂપ ધ્વાંતનું ટાલનહાર, એ અર્થ. અસદ્ગ્રહના ત્યાગપૂર્વક સમ્યક્ત્વના પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી. પણિ તેહના માર્ગને ઇષ્ટ જે અકરણ-નિયમાદિક તે નહીં. તિમ તેહને ઉભયવાદિ સમ્મતપણે કરી અસદ્ગ્રહનો પરિત્યાગ તો વેગલો, સાહમું તે બિહું વાદિસંમત જૈનની સંમતિ દેખાડ્યું પોતાના માર્ગને દ્રઢપણાનો હેતુ. એતલાજ વતી અન્ય તો રહઓ, સર્વજ્ઞ ભગવંત શ્રી મહાવીર પણિ બિહુવાદીને સંમત જે અર્થ એહવે પદેંજ ગૌતમાદિકનો સંશયનો ઉચ્છેદ કરતો હુઓ, પરકીયસંમતને નિજમાર્ગની દ્રઢપણાઇના હેતુપણાથી. ઇમ નહીં તઉ તે ઉદ્ભાવને વ્યર્થપણાની પ્રાપ્તિથી. જઉ ઉભયવાદિસંમત કર્તવ્ય અથવા શ્રદ્ધાન અસદ્ગ્રહપરિત્યાગનું હેતુ માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્ય હઉ તઉ સર્વ મિથ્યાદ્રષ્ટિને તત્કાલ અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ છતે મિથ્યાત્વ ઉચ્છિન્નવાર્તજ થાઇં. પ્રાણાતિપાતાદિકનો જે અકરણનિયમ તેહને પ્રાહે સંમતપણાથી. તે માટે અકરણનિયમાદિ છતે પણિ નિજમાર્ગના અસદ્ગ્રહનું તદવસ્થપણું, સ્યે નિમિત્તઇ? એહવી વિચારણા છતઇ બિહું વાદીને સંમતપણું એહવું વિશેષણ જ દ્રવ્યનો શુભકર્તવ્યને પરિશેષથી સિદ્ધ થાઇં.

એતલાજવતી દિગંબરાદિ જૈનાભાસદર્શનને વિષે દેવ અરિહંતજ ઇત્યાદિ વ્યક્તિ શ્રદ્ધાન અને પ્રરૂપણા તે અસદ્ગ્રહપરિત્યાગનું 'હેતુ' નહીં, સાહમું આપ આપણે ગુરૂપદેશે પામ્યું જે તેહવું શ્રદ્ધાનાદિક અસદ્ગ્રહને સ્થિરતાનું હેતુ હુઇ. તેહવા શ્રદ્ધાનનઇજ અસદ્ગ્રહપણિ પરિણમનથી, અભિનિવેશમિથ્યાત્વને-

मोक्षकारणत्वाभावात् । मोक्षकारणानि च सम्यग्ज्ञानादीन्येव ' सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्राणि मोक्षमार्गः ' इतिवचनात् । परिशेषात् ज्ञेयमेव। पुण्यप्रकृतिलभ्यं च ज्ञानादिकमुपादेयमेव मोक्षकारणत्वात् । एतच्च सर्वं सम्यग्दृगपेक्षया । मिथ्यादृशां त्वन्यथापरिणतिरुक्ता वक्ष्यते चानुमोदनाविषयविचारे इति ।' एतेन पुण्यप्रकृतिबन्धस्य कारणमनुमोदनीयं भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, बालतपःक्षुत्तृट्सहनरज्जुग्रह-विषभक्षणादेरप्यनुमोदनीयत्वापत्तेः । तस्याऽपि देवगतिहेतुत्वेन पुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात् ।' न च शुभाध्यवसायस्तत्र कारणमिति वाच्यम्. शुभभावमन्तरेण जिनोक्तानुष्ठानस्याऽपि वैफल्यात् । तस्माद्यथा शुभभावसंयुक्तं जिनोक्तानुष्ठानं मोक्षकारणं तथा रज्जुग्रहादिकमपि तथाभूतं पुण्यप्रकृतिबन्धकारण-मित्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥६४॥

अथैवं प्रसङ्गागतमभिधायोद्दिष्टत्वेन प्रस्तुतामनुमोदनां विवेचयन्नाह—

॥ अणुमोयणा य दुविहा पसत्थमपसत्थभेअओ णेया । तत्थवि पढमा जिणमयपत्ताणं पुण्णसत्ताणं ॥६५॥

व्याख्या—अनुमोदना तावत् द्विविधा, कुतः ? प्रशस्ताप्रशस्तभेदतः, मकारोऽलाक्षणिकः, ज्ञेया-ज्ञातव्या । तत्राऽपि प्रथमा प्रशस्तानुमोदना, केषामित्याह—जिनमतं-जैनशासनं 'प्राप्तं' यैस्ते 'तथा' तेषाम्, ते च द्रव्यतोऽपि भवन्तीत्यत आह— । ' पुण्णसत्ताणं ' ति पुण्यसत्त्वानां, पुण्यं-पुण्यानु-

---

પ્રકારે પરિણમે છે. માટે કોઇ હેય કોઇ ઉપાદેય અને કોઇ જ્ઞેય છે. તે જણાવે છે—ચક્રવર્તિ આદિ રાજ્યાદિ સંપદા પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાય છે પણ એ હેય-ત્યાજ્ય જ છે. કારણ—સ્વરૂપથી દુર્ગતિનું કારણ હોવાથી અનર્થ પમાડનાર છે. જેમ વિષાન્નતૃપ્તિ. જેમ બ્રહ્મદત્ત ચક્રી. વલી બીજો દૂર રહો તેના ફલને ભોગવનાર બ્રહ્મદત્તને પણ હેયપણે સ્વીકાર છે. જે માટે તેજ ચક્રવર્તિ કહે છે—' જેમ કાદવમાં ખુંચેલો હાથી સ્થલને જોઇ કાંઠાને પામતો નથી તેમ અમે કામગુણમાં આસક્ત થએલા સાધુના માર્ગને પામતા નથી.' ઉત્તરાધ્ય-યનમાં । ભગવતી આદિ સૂત્રમાં તીર્થંકર ભગવંતે તેવો જ ઉપદેશ આપેલો છે. તેમજ ગ્રૈવેયક સુધી દેવઋદ્ધિ વિગેરે સ્વરૂપથી દુર્ગતિના હેતુપણાનો અભાવ હોવાથી હેય નથી, અને મોક્ષના કારણપણાનો અભાવ હોવાથી ઉપાદેયપણ નથી. મોક્ષના કારણો સમ્યગ્જ્ઞાન વિગેરે જ. પરિશેષ ન્યાયથી જ્ઞેય જ છે. પુણ્યપ્રકૃતિથી પમાતા જ્ઞાનાદિ મોક્ષનૂ કારણ હોવાથી ઉપાદેય જ છે. આ બધુ સમકિતિની અપેક્ષાએ. મિથ્યાત્વિઓને તે તો જુદા પ્રકારે પરિણમન કહ્યુ. અને આગળ અનુમોદનાના વિષય વિચારમાં કહેવાશે. આ ઉપરથી પુણ્યપ્રકૃતિબંધનુ કારણ અનુમોદનીય થશે એ શંકા પણ દૂર કરી. કારણ—બાલતપ-ભૂખ તરસ સહન-રજ્જુ-ગ્રહ-વિષભક્ષણાદિ પણ અનુમોદનીય પ્રાપ્ત થશે. કારણ તે પણ દેવગતિનું કારણ હોવાથી પુણ્યપ્રકૃતિ બંધનો હેતુ છે. ત્યાં શુભ અધ્યવસાય કારણ છે. એમ ન કહેવું. શુભ ભાવ વગર જિનોક્ત અનુષ્ઠાન પણ નિષ્ફલ છે. માટે જેમ શુભભાવ સહિત જિનોક્ત અનુષ્ઠાન મોક્ષનું કારણ છે તેમજ રજ્જુગ્રહાદિ પણ તેવા પ્રકારનું પુણ્ય બંધનું કારણ છે. આ પ્રમાણે પ્રસંગથી સર્યું. ॥ ૬૪ ॥

હવે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પ્રસંગને પ્રાપ્ત કરીને ઉદ્દિષ્ટપણે પ્રસ્તુત અનુમોદનાનુ વિવેચન કરતા કહે છે—

મૂલનો અર્થ—અનુમોદના તે દુવિહા-બિ પ્રકારે છઇ તે પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત ભેદથિકો જાણવી તેહનઇ વિષય પહિલી પ્રશસ્ત અનુમોદના જિનમત-જિનશાસન પ્રતિં પામ્યા જે પુણ્યાનુબંધીપુણ્યના ધણી ભવ્યજીવ સમ્યગદૃષ્ટિ તેહનઈ પ્રશસ્ત હોઇ. ॥ ૬૫ ॥

अथ मिथ्यादृशामपि सम्यक्त्वाभिमुखानामेव मार्गानुयायिकृत्यं केषामिवेति दृष्टान्तयन्नाह—

॥ जह संगमणयसारप्पमुहाणं बोहिबीअमुणिदाणं । अंबडपमुहाण पुण जिणाइउवएससवणाई ॥७०॥

व्याख्या—यथा इत्युदाहरणोपन्यासे । सङ्गमः-शालिभद्रजीवो गोपालः, नयसारः-श्रीमहावीरजीवो ग्रामाधिपतिः, आदिशब्दात् श्रीऋषभादिजीवा धन्यसार्थवाहादयस्तेषां बोधिः-जिनधर्मप्राप्तिस्तस्या बीजमिव बीजम्-आदिकारणं मुनिदानं-साधूनां भक्त्या विपुलमनोज्ञाशनादिवितरणम्, अम्बडप्रमुखाणां पुनर्जिनादीनामुपदेशो-धर्मकथा तस्य श्रवणम्, आदिशब्दाज्जिनादीनां दर्शनाद्यपि ग्राह्यम्, तस्याऽपि तामल्यादेरिव सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात् । उपलक्षणादनाभोगमिथ्यादृष्टेर्मेघकुमारजीवहस्त्यादेरिव 'सद्म'-न्यायेनानुकम्पादिकमपि मार्गानुयायिकृत्यं मन्तव्यम्, सम्यक्त्वप्रतिबन्धकाऽसद्ग्रहाभावेन सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वादिति गाथार्थः ॥ ७० ॥

अथ प्रशस्तानुमोदनाया विषयमाह—

॥तीए णुमोअणाए विसओ णाणाइपवरमुत्तिपहो । तस्साहणाणि णाणाविहाणि विसओ अ दुण्हंपि ॥

व्याख्या—तस्याः-प्रशस्तानुमोदनायाः विषयो-गोचरो ज्ञानादिप्रवरमुक्तिपथः, ज्ञानादीनि-ज्ञानदर्शनचारित्राणि तान्येव प्रवरः-प्रधानं मुक्तिपथो-मुक्तिमार्गः, सम्यग्दृशां हि साक्षात्परम्परया वा

હિવે મિથ્યાત્વીને પણિ સમ્યક્ત્વાભિમુખનેંજ માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્ય, કેહનીપરે એહવું દૃષ્ટાંતે કહે છે.

જિમ સંગમ-નયસારપ્રમુખનું બોધિબીજરૂપ મુનિદાન અંબડપ્રમુખનુ વલી જિનોપદેશાદિશ્રવણાદિ.

વૃત્તિનો અર્થઃ-યથા એહવું ઉદાહરણના ઉપન્યાસનેં વિષેં વર્તે, સંગમ-શાલિભદ્રનો જીવ ગોપાલ, નયસાર-શ્રી મહાવીરનો જીવ ગ્રામસ્વામી. આદિશબ્દથી શ્રી ઋષભાદિકના જીવ ધન્યસાર્થવાહાદિક તેહનું બોધિ તે જિનધર્મની પ્રાપ્તિ તેહનું બીજની પરે આદિકારણ સાધુનેં ભક્તિ બહુ-મનોહર અશનાદિનું દાન, અંબડપ્રમુખનુ વલી જે જિનાદિકની ધર્મકથાનું જે સાંભળવું, આદિશબ્દથી જિનાદિકનું દર્શનાદિક પણિ ગ્રહેવું, તેહને પણિ સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિના હેતુપણાથી, ઉપલક્ષણથી અનાભોગમિથ્યાદૃષ્ટિ જે મેઘકુમારજીવ હસ્ત્યાદિક, તેહનું અનુકંપાદિકપણિ માર્ગાનુયાયિકર્તવ્ય તે માનવું: સમ્યક્ત્વનું જે પ્રતિબંધક અસદ્ગ્રહ તેહનેં અભાવેં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી. ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૦ ॥

હિવેં પ્રશસ્ત અનુમોદનાનો વિષય કહે છે—

તે અનુમોદનાનો વિષય જ્ઞાનાદિ પ્રવર-મુક્તિમાર્ગ અને તેહના સાધન નાનાપ્રકારેં વિષય. બિહુનેં સમકિતી અથવા સમ્યક્ત્વાભિમુખનેં.

વૃત્તિનો અર્થઃ-તે પ્રશસ્ત અનુમોદનાનો જે જ્ઞાનાદિક જે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તેહજ પ્રધાન મુક્તિમાર્ગ, સમ્યગ્દૃષ્ટિનેં સાક્ષાત્ પરંપરાઇ મોક્ષમાર્ગનાજ અનુમોદનાના વિષયપણાથી જે માટે આગમ-શેષજીવનું દાનરુચિપણું ૧ સ્વભાવે વિનીતપણું ૨ તથા અલ્પકષાયપણું ૩ પરોપકારીપણું ૪ ભવ્યપણું ૫ સરલપણું ૬ દયાલુપણું, વલી પ્રિયભાષિત્વાદિ વિવિધ ગુણનિકર શિવમાર્ગનુ જે કારણ તે સર્વ અનુમત મુઝનેં એહવું સ્વરૂપ તો સમ્યક્ત્વસન્મુખ સંગમ-નયસારાદિકને વિષે સંભવે. પણિ

व्याख्या—'मार्गस्य सम्यग्ज्ञानादे (दर्शनादे) र्मुक्तिपथस्यानुवर्तना 'दिति । कृत्यं-साधुदान-सद्धर्मश्रवणादिकम् । एतेन सम्यक्त्वानभिमुखानां मिथ्यादृशां मार्गानुयायि कृत्यं न भवतीति दर्शितं बोध्यम् । तेषां पुण्यपापयोः प्रवृत्तिनिवृत्त्योरेवासम्भवात् कुतो मार्गानुयायि कृत्यमिति ? । अत एव श्रीहरिभद्रसूरिरप्याह—

'भवहेउ णाणमेअस्स पायसोऽसप्पवित्तिभावेण । तह तदणुबंधओ च्चिअ तत्तेयरनिंदणाईओ' ॥१॥

उपदेशपदे (गा० ४४६) वृत्तिर्यथा—'भवहेतुः—संसारनिबन्धनं ज्ञानं-शास्त्राभ्यासादिजन्यो बोध एतस्य मिथ्यादृष्टेः । कथमित्याह-प्रायशो—बाहुल्येन, असत्प्रवृत्तिभावेन-विपर्यस्तचेष्टाकारणत्वात् तस्य । यदिह प्रायशो ग्रहणं तद् यथाप्रवृत्तकरणचरमभागभाजां सन्निहितग्रन्थिभेदानामत्यन्तजीर्णमिथ्यात्वज्वराणां कथञ्चिद्दुःखितदया-गुणवदद्वेष-समुचिताचाररूपप्रवृत्तिसाराणां सुन्दरप्रवृत्तिभावेन व्यभिचारपरिहारार्थम् । तथेति हेत्वन्तरसमुच्चये । तदनुबन्धत एव-असत्प्रवृत्त्यनुबन्धादेव । एतदपि-कुत ? इत्याह-तत्त्वेतरनिन्दनादितः । स हि मिथ्यात्वोपघातात् समुपात्तविपरीतरुचिः तत्त्वं-सद्भूतदेवतादिकमर्हदादिलक्षणं निन्दति । इतरच्च-अतत्त्वं तत्तत्कुयुक्तिसमुपन्यासेन पुरस्करोति । ततस्तत्त्वेतरनिंदनादितो दोषाद् भवान्तरेऽप्यसत्प्रवृत्तिरनुबन्धयुक्तैवं स्यादिति '। अत्र हि अनादिप्रवाहपतितस्य यथाप्रवृत्तिकरणस्य चरमभागः सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुकर्मक्षयोपशमलक्षितावस्थाविशेषस्तद्वतां सन्निहितग्रन्थिभेदानां स्वल्पकालप्राप्तव्यसम्यक्त्वानामत्यन्तजीर्णमिथ्यात्वज्वराणां सुन्दरप्रवृत्तिरितिभणनेन तद्व्यतिरिक्तानां तु सर्वेषामपि मिथ्यादृशामसुन्दरप्रवृत्तिरेवोक्तेति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम् ।

तेहने पुण्य अने पापनें विषे प्रवृत्ति अने निवृत्तिनाज असंभवथी. किहांथी मार्गानुयायिकर्त्तव्य ? एतलाजवती हरिभद्रसूरि हिरी कहइ छइ—' संसारनो हेतु ज्ञान ए मिथ्यात्वीनें, प्राहें माठी प्रवृत्तिना भावथी, वली असत्प्रवृत्तिना अनुबंधथी. तत्त्वनी निंदा अने इतरनी रुचिथी.' संसारनुं कारण शास्त्रना अभ्यासथी उपनो बोध ते ए मिथ्यादृष्टिनई किम ?, ते कहे छें. प्राहें विपरीत चेष्टाना करिवाथी. तेहने जे. ईहां प्राहे ग्रहण करिउं ते यथाप्रवृत्तिकरणे प्रधान (चरम) विभागनें भजनार ढुंकडो ग्रंथिभेद छई जेहनें, अत्यंत जूनो थयो छें मिथ्यात्वज्वर जेहने, किंचित्करीतिं करी दुःखी दयावंत गुणवंत उपरि अद्वेष समुचितआचारप्रवृत्तिं सार एहवानें, सुंदरप्रवृत्तिभावे व्यभिचारवारवानें अर्थें. तथा ते हेत्वंतरना समुच्चयनें विषई. असत्प्रवृत्तिना अनुबंधथी, एह पणि किम ? ते उपरि कहें छें. ते मिथ्यात्वी, मिथ्यात्वना उपघातथी आदरी छे विपरीतरुचि जेणे एहवो हुंतो, तत्त्व जे सद्भूतदेवता जे अरिहंतादिलक्षण ते प्रतिं निंदिं, बीजुं जे अतत्त्व ते कुयुक्तिने उपन्यासें आगलिं करे ते वती तत्त्वेतरनिंदनादिदोषथी, भवांतरे पणि असत्प्रवृत्ति अनुबंधयुक्तने हुई.

अनादिप्रवाहिं प्रवाहेंपतित जे यथाप्रवृत्तिकरण विभाग ते समकितप्राप्तिनो हेतु जे कर्मनो क्षयोपशम तेणे जणाव्यो जे अवस्थाविशेष ते वंतने, ढुंकडो ग्रंथिभेद छे जेहने, स्वल्प कालई पामीतुं छे समकित जेहनें, अत्यंत जूनो थयो छे मिथ्यात्वज्वर जेहने, एहवाने सुंदरप्रवृत्ति भणवें करी, तेथी भिन्न जे सर्वई मिथ्यात्वी तेहनें असुंदरप्रवृत्ति ज कही एहवुं सूक्ष्मदृष्टि विचारवुं. एतले अथवा सर्वज्ञ वीतरागवचनने अनुसरतुं जे पुण्य कालत्रयें त्रिविधिं अनुमोदनीय ते सर्व. ए चतुःशरणनी गाथाव्याख्यानमध्ये-मिथ्यादृष्टिसंबंधिपणि मार्गानुयायि ए वचन लेईनें जैनने इष्ट जे धार्मिकानुष्ठान तेहनें सरिखुं मिथ्यादृष्टिमार्गने विषे पणि जे कर्तव्य ते सर्वई सम्यग्दृष्टिने अनुमोदनीयज, एहवी प्राहें घणानी भ्रांति. ते टाली.

होउ कामाण ' मिति (साहु० २.) पञ्चसूत्रकस्य वृत्तौ भवितुकामानामासन्नभव्यानामित्यादि यावत् कुशलादिव्यापारानुमोदे इत्यादि भणितत्वात् । तथा तत्साधनानि-ज्ञानादेः कारणानि पुस्तक-प्रतिमा-रजोहरणादीनि नानाविधानि अनेकप्रकाराणि विषयीभवन्ति । चः समुच्चये ' दुण्हंपि ' त्ति, द्वयोरपि प्राप्तसम्यक्त्वसम्यक्त्वाभिमुखयोरपीति गाथार्थः ॥ ७१ ॥

अथाप्रशस्तानुमोदना कस्य भवतीति दर्शयति—

॥बीआ य अप्पसत्था मिच्छादिट्ठिस्स आभिगहिअस्स। हुज्जाभिणिवेसिस्सा पाएण विसेसओ अ तहा॥

व्याख्या—द्वितीया अप्रशस्तानुमोदना आभिग्रहिकस्य मिथ्यादृष्टेर्भवेत्, प्रायो-बाहुल्येन, विशेषतोऽभिनिवेशिनो मिथ्यादृष्टेः, उभयोरागाढमिथ्यादृष्टित्वेन साम्येऽपि तथाभूतविशेषस्यानुभवसिद्धत्वादिति गाथार्थः ॥ ७२ ॥

अथ प्रशस्तानुमोदनाया विषयमाह—

॥तीए विसओ णीअमयधम्मिअकिच्चाइ हुंति दुण्हंपि। तत्थवि आभिगहिअस्स य सहेउणो इंदिअत्थावि॥

व्याख्या—तस्या-अप्रशस्तानुमोदनाया विषयो-निजनिजमतधार्मिककृत्यानि पञ्चाग्निसाधनादीनि पिच्छिकादिलिङ्गविशिष्टनाग्न्यव्रतादीनि च भवन्ति । अथोभययोर्मध्ये विशेषमाह-' तत्थ वि ' त्ति, तत्राऽपि-द्वयोर्मध्ये आभिग्रहिकस्येन्द्रियार्थाः शब्दादयोऽप्यनुमोदनीया भवन्ति । तेऽपि सहेतवः, सह हेतुभिः पृथिव्याद्यारम्भादिभिः वर्तन्ते ये ते सहेतवः । पृथिव्याद्यारम्भादयः तज्जनितशब्दादयश्चेत्युभये

इम भव्यपणुं पणिं प्रत्यासन्नमुक्तिनुं ज ग्रहिवुं, पणि व्यवहारराशि अणपाम्या जे दूरभव्य तेहनुं पणि (ग्रहिवुं नहीं) पंचसूत्रीमांहिं इमज सूचव्युं छे ' आसन्नभव्य तेहना कुशलादिव्यापार प्रतें अनुमोदुं ' इत्यादि कहेवापणाथी. वली ज्ञानादिकना कारण जे पुस्तक-प्रतिमा-रजोहरणादिक अनेकप्रकार ते विषय हुंई. सम्यक्त्व पाम्या अने समकितने अभिमुख ए बिहुनेंपणि. इति गाथार्थ : ॥ ७१ ॥

हिवें अप्रशस्त अनुमोदना ते केहनें हुई ? ते देखाडे छे—

बीजी अप्रशस्त-अनुमोदना आभिग्रहिक मिथ्यादृष्टिनें हुई बहुलपणें. विशेषथी अभिनिवेशीमिथ्यादृष्टिनें. बिहुनें आगाढमिथ्यादृष्टिपणिं सरखापणुं छतें पणि तेहवा विशेषने अनुभवसिद्धपणाथी, ए गाथार्थः ॥७२॥

हिंवें अप्रशस्त अनुमोदनानो विषय कहे छे.—

तेहनो विषय आप आपणा मतसंबंधि धार्मिककर्तव्य हुई. तिंहा वली आभिग्रहिकने सहेतुक इंद्रियार्थ पणिं.

वृत्तिनो अर्थ :—ते अप्रशस्त-अनुमोदनानो विषय आप आपणा मतसंबंधि धार्मिककर्तव्य-पंचाग्निसाधनादिक अने पिच्छादिकें युक्त नाग्न्यव्रतादिक हुई. हिवे बिहु मध्ये विशेष कहें छई. तिहां पणिं बिहु मध्ये आभिग्रहिकनें इंद्रियार्थ-शब्दादिकपणि अनुमोदनीय हुइ तेय पणि हेतु जे पृथिव्यादिकना आरंभ, तेणे सहित वर्ते जे सहेतु कहीई, पृथिव्यादिकना आरंभ अने तज्जनितशब्दादिक ए बिहुपणि अनुमोदनीय हुइ, ए अर्थ. तेहनो प्रयोगःते इम-मइं मृग हण्यो ते भलुं थयुं इम आत्मानो हिंसाक

अथ मार्गानुयायिकर्त्तव्यस्य सामान्यतः स्वरूपमाह—

॥णिअणिअमग्गासग्गहपरिच्चायनिमित्तमेव जं किच्चं। सम्मत्तकारणं वा तं खलु मग्गाणुसारित्ति॥६७॥

व्याख्या—निजनिजमार्गाः-शाक्यादिदिगम्बरादिदर्शनानि, तद्विषयो योऽसद्ग्रहः-निजनिजगुरूपदेशपरतन्त्रक्रियारुचिलक्षणः, तत्परित्यागस्य निमित्तं-कारणं तदेव यत्कृत्यम्, वा-अथवा सम्यक्त्वकारणं-शुद्धश्रद्धानप्राप्तिहेतुः 'तं खलु' त्ति। तदेव मार्गानुसारीति-ज्ञानादि प्राप्त्यनुकूलमित्यक्षरार्थः। भावार्थः पुनरेवं-यथाऽऽगाढमिथ्यादृष्टेर्मार्गानुयायिकृत्यं न भवति, [तथापि कस्यचित् तथाभव्यत्वयोगेन सम्भवत्यपीति] आगाढमिथ्यादृष्टेरसद्ग्रहपरित्यागद्वारा सम्यक्त्वप्राप्तिः स्यात्। तस्यासद्ग्रहस्य सत्त्वात् असद्ग्रहस्य च सम्यक्त्वप्राप्तौ प्रतिबन्धकत्वात्। अत एवासद्ग्रहवतामसद्ग्रहपरित्यागेनैव सम्यक्त्वप्राप्तिः। यदागमः—"मग्गाणुसारिअ"त्ति। व्याख्या-असद्ग्रहपरित्यागेनैव तत्त्वप्रतिपत्तिर्मार्गानुसारितेति वन्दारुवृत्तौ। तेनासद्ग्रहपरित्यागहेतुरेव मार्गानुयायिकृत्यं भवति। ततो येन कर्त्तव्येनासद्ग्रहपरित्यागो न भवति, तन्मार्गानुयायि कृत्यमपि न भवतीति तात्पर्यम्। अनागाढमिथ्यादृशां त्वसद्ग्रहाभावेन यत्सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुस्तदेव मार्गानुसारीति विकल्पो दर्शित इति गाथार्थः॥६७॥

अथासद्ग्रहपरित्यागहेतुः स्वरूपतः कीदृग्भवति? इति दर्शयति—

॥ जं किंचि वि परसमये णाभिमयं अभिमयं च जिणसमए। सम्मत्ताभिमुहाण तं खु असग्गहविणासयरं ॥

व्याख्या—यत्किञ्चिदपि कृत्यं श्रद्धानं वेति विशेष्यपदमध्याहार्यम्, परसमये-जैनव्यतिरिक्तदर्शने, नाभिमतं-निजमार्गत्वेन नाङ्गीकृतम्, अभिमतं च जैनसमये-जैनशासने जैनैरात्मीयमार्गत्वे-

---

હિવે માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્યનું સામાન્યપ્રકારેં સ્વરૂપ કહે છે.

આપ આપણા માર્ગનું અસદ્ગ્રહ તેહનો પરિત્યાગનું નિમિત્ત જ જે કર્તવ્ય અથવા સમ્યક્ત્વનું કારણ તે નિશ્ચેં માર્ગાનુસારેં.

વૃત્તિનો અર્થઃ—આપ આપણા માર્ગ જે શાક્યાદિ અને દિગંબરાદિકનાં દર્શન, તે સંબંધી જે અસદ્ગ્રહ-આપ આપણા ગુરૂપદેશેં નીપની જે ક્રિયારુચિ તે રૂપ, તેહના ત્યાગનું નિમિત્ત તદ્રૂપ જે કર્તવ્ય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો હેતુ, તેહજ માર્ગાનુયાયિ જ્ઞાનાદિ પ્રાપ્તિને અનુકૂલ એ અક્ષરાર્થ. ભાવાર્થ તે એમ-આગાઢ મિથ્યાત્વીને અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગદ્વારાઈ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ હુઇ, તેહને અસદ્ગ્રહના છતાપણાથી, અસદ્ગ્રહને તો સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિને વિષે પ્રતિબંધકપણાથી. એતલાજવતી અસદ્ગ્રહવંતને અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગેં સમકિતની પ્રાપ્તિ 'અસદ્ગ્રહને પરિત્યાગેં જ તત્ત્વ પડિવજવું તે માર્ગાનુસારિતા કહીઇ' તે વતી અસદ્ગ્રહને ત્યાગનું હેતુ તેહજ માર્ગાનુયાયિ કર્તવ્ય હુઇ. તે માટે યે કર્તવ્યે અસદ્ગ્રહનો પરિત્યાગ ન હુઈ, તે માર્ગાનુસારિ કર્તવ્ય પણિ ન હુઇ. એ પરમાર્થ. અનાગાઢ મિથ્યાત્વીને તો અસદ્ગ્રહને અભાવે જે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનું હેતુ, તેહજ માર્ગાનુસારિ એ વિકલ્પ દેખાડ્યો. એ ગાથાર્થ: ॥ ૬૭ ॥

હિવે અસદ્ગ્રહના પરિત્યાગનો હેતુ તે સ્વરૂપથી કેહવો હુઈ? તે દેખાડઈ છઇ—

જે કાંઇ પરમતને વિષેં અનિષ્ટ અને જિનમતને વિષેં ઇષ્ટ સમ્યક્ત્વાભિમુખને તે નિશ્ચે અસદ્ગ્રહનું વિનાશનું કરનાર.

व्याख्या—प्रार्थितविधिदत्ताया जिनाज्ञायाः तथाऽन्यथाकरणे प्रथमान्तिमाः–त्रिषु भङ्गेषु आद्यचरमाः–आराधकविराधकाः स्युरित्यन्वयः । तत्र यद् येन प्रकारेण यस्य जिनेनोपदिष्टं तत्तेनैव प्रकारेण तथा, वैपरीत्येन चान्यथा, तथा चान्यथा च तथान्यथा, तयोः करणं, 'द्वन्द्वान्ते श्रूयमाणं पदं प्रत्येकमभिसम्बद्ध्यते' इति न्यायात् तथाकरणमन्यथाकरणं चेत्यर्थः । तस्मिन् तथान्यथाकरणे । कस्याः ? जिनाज्ञायाः, किंलक्षणायाः ? प्रार्थितविधिदत्तायाः, 'हे जिनेन्द्र ! येन विधिना सम्यक्त्वाद्याराधनं भवति तं विधिमस्मभ्यमुपदिशतु वयं च त्वदाज्ञां करिष्यामः' इत्येवंरूपेणाऽभ्यर्थितो यो विधिः तेन, यथाऽभिलषितविधिना दत्ता–जिनेन्द्रेण साध्वादीनामुपदिष्टा प्रार्थितविधिदत्ता तस्याः । अयं भावः—येन यो विधिः प्रार्थितस्तस्मै तमेव विधि जिनो दत्तवान् । दत्तोपात्तविधिना च सम्यक्त्वाद्याराधनपरायणाः जिनाज्ञाराधकाः, विराधकाश्च ततो विलक्षणाः, जिनाज्ञामङ्गीकृत्य तदपालनात् । तेन प्रतिपन्नसम्यक्त्वो हि आराधको विराधकश्च सम्यक्त्वस्यैव भवति, न पुनर्विरतेरपि, विरतिविषयकजिनाज्ञाया अनङ्गीकारात् । प्रार्थितस्य सम्यक्त्वविधेरेव दत्तत्वात् । विरतेश्चाराधको नियमेन सम्यक्त्वस्याप्याराधक एव, विरतेश्च सम्यक्त्वाविनाभावित्वात् । एवं विराधकोऽपि निश्चयतः सम्यक्त्वस्याऽपि, सम्यक्त्वसम्बद्धाया एव विरतेरङ्गीकारात् । अत एवाऽऽगमोऽपि—

'णिच्छयणयस्स चरणस्सुवघाए णाणदंसणवहो वि । ववहारस्स उ चरणे, हयंमि भयणा उ, सेसाणं' ॥ १ ॥ त्ति उप० (मा० गा० ५१२) तेन जिनाज्ञाया आराधनाविराधने यथाभ्युपगतप्रतिज्ञानिर्वहणाऽनिर्वहणाभ्यामेवावसातव्ये । एतेन प्रतिपन्नजिनाज्ञस्यैवाऽऽराधनं विराधनं वा स्यादिति दर्शितं बोध्यम् । अत एव सर्वविरतिं परित्यज्य प्रतिपन्नदेशविरतिर्मरीचिरस्पष्टवचननिमित्तकोत्सूत्रलेशेन

वृत्तिनो अर्थः—प्रार्थितविधि दीधी जे जिनाज्ञा तेहने तिम करवे अने विपरीत करवे आराधक अने विराधक जाणवा. तिहां जे जिणि प्रकारइं जेहने जिने उपदेस्युं ते तिणिज प्रकारे तथा. विपरीतपणे ते अन्यथा. द्वंद्वसमासने अंते सांभलीतुं जे पद ते प्रत्येके जोडीइं. ए न्यायथकी. तीमं करवुं अने अन्यथा करिवुं ए अर्थः. तिम करवे ने अन्यथा करिवे. केहने ? जिनाज्ञाने. हे जिनेंद्र ! जिणे विधि सम्यक्त्वादिकनुं आराधन हुइ. ते विधि अम्हने कांजे उपदिशउ. अम्हे ताहरी आज्ञा करिस्यें. इणी रीते प्रार्थ्यो जे विधि तेणे. प्रार्थितविधि दीधी जिनेंद्रे साध्वादिकने दीधी तेहना. ए तात्पर्य–जेणे जे विधि मांग्यो तेहने ते विधि प्रतें जिन ते देतो हुओ, दीधो तेहवो ग्रह्यो जे विधि तेणें, सम्यक्त्वादिकना आराधन तत्पर ते जिनाज्ञाराधक. विराधक ते तथी विलक्षण. जिनाज्ञा आसिरी ते अणपाल्याथी. ते वती पडिवज्युं सम्यक्त्व हुइ ते आराधक अथवा विराधक सम्यक्त्वनोज हुइ. पणि विरतिनो नही. विरतिसंबंधी जिनाज्ञा अनंगीकारथी. सम्यक्त्वविधिने ज दीधाथी. विरतिनो आराधक ते नियमेंज समकितनो आराधक. विरतिनिं समकित विना अणुछताथी. इम विराधकपणि समकितनो पणि, समकितसंबद्धज विरतिना अंगीकारथी.

एतलाजवती आगम पणि–निश्चयनयनइं मतिं चारित्रने उपघातें ज्ञानदर्शननो पणि वध, अने व्यवहारमतें चारित्रने घातें विकल्प ज्ञान–दर्शननो. तेवती जिनाज्ञानुं आराधन अने विराधन ते अंगीकृत प्रतिज्ञाने निर्वहणे अने अनिर्वहणे ज जाणवी. एतले अंगीकृतजिनाज्ञावंतनेज आराधन अने विराधन हुइ. एहवुं देखाड्युं जाणवुं, एतलाजवती सर्वविरति छाडीने पडिवज्यी देशविरति छे जेणे एहवो मरीचि ते

मन्तरेण मिथ्यादृष्टित्वं न स्यात् । तत्र बीजं चाग्रे वक्ष्यते । इत्येवमुभयवादिसम्मतं कृत्यं श्रद्धानं वा सम्यग्दृशां न तुष्टिहेतुः, किन्तु असद्ग्रहपरित्यागहेतुः । अन्यथा शाक्यादीनामकरणनियमादिव्रतस्य दिगम्बरादीनां च देवोऽर्हन्नेवेत्यादिश्रद्धानपूर्वकभूयोऽनुष्ठानस्य च मार्गानुयायित्वान्यथानुपपत्त्या सम्यक्त्वप्राप्तौ सर्वेषामपि शाक्यादीनां संयतत्वापत्तेः । उक्ताश्च जैनव्यतिरिक्ताः सर्वेऽपि सर्वथाऽचारित्रिण इति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ६८ ॥

अथोक्तस्वरूपं मार्गानुयायि कृत्यं कीदृग्भव्यस्य भवतीति दर्शयति—

॥ एवंविह सुहकिच्चं पगईए भद्दगस्स भव्वस्स । परसमयबाहिरस्स उ णिच्छयओ ण उण इअरस्स ॥

व्याख्या—एवम्-उक्तस्वरूपं मार्गानुयायि कृत्यं प्रकृत्या-स्वभावेन भद्रकस्य-अल्पकषायोदयस्यैव भवति । एवंविधोऽपि यथाप्रवृत्तिकरणेन कदाचित्कश्चिदभव्योऽपि स्याद्, अत आह-भव्यस्य-मुक्तिगमनयोग्यस्य-उत्कर्षतोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तावशेषसंसारस्य, निश्चयतः परसमयबाह्यस्य-अन्यतीर्थिकमार्गश्रद्धानविकलस्य, न पुनर्व्यवहारतोऽपि, अम्बडादेरिव वेषमात्रेण परसमयवर्तिनोऽपि मार्गानुयायिकर्त्तव्यस्य सम्भवात् । न पुनरितरस्याऽपि, तस्य जैनमार्गनिन्दकत्वेन सम्यक्त्वप्राप्तेर्दूरतरवर्तित्वादिति गाथार्थः ॥ ६९ ॥

तेहवा माहात्म्यथी, असद्ग्रहपणुं तजे तेहोने जिनभाषित पदार्थने विषे कुणेक पदार्थ संबंधी अरुचिमात्रे पणि हुई. ' पद अक्षर एक पणि जे न रुचावे' सूत्रनिर्दिष्ट, बीजुं रुचावे तो पणि मिथ्यात्वी जमालीनी परि जाणवो. ' अरुचि तो वेगली, जिनभाषित पदार्थविषई ए संदेह पणि तेहवा परिणामनो हेतु एकइ अर्थ संदेहविषय करे छु ते विश्वास अरिहंतने विषे-नष्ट" इत्यादि पूर्वे देखाड्यु छई, अन्यथा-परिणमन विना मिथ्यात्वीपणुं न हुई, तिहा बीज तो आगली कहीस्ये कणुं प्रकारे बिहु वादे संमत जे कार्य अथवा श्रद्धान ते तुष्टिहेतु नहीं, तहिस्युं ?, असद्ग्रहपरित्यागज. इम नहीतो शाक्यादिकना अकरण-नियमादिव्रतने अने दिगंबरादिकना देव अरिहंत इत्यादि श्रद्धापूर्वक बहु अनुष्ठानने मार्गानुयायिपणानी अन्यथा अयुक्ततायइ सम्यक्त्वनी प्राप्ति छतें सर्वे शाक्यादिकने संयतपणानी प्राप्ति थई जोइइ तेथी. कह्या तो छैं जैनव्यतिरिक्त सघलाए सर्वप्रकारे अचारित्रिया. ए गाथार्थः ॥ ६८ ॥

हिवे कहिउं स्वरूप जे मार्गानुयायि कर्तव्य ते कहेवा भव्यने हुई, ते देखाडे छे—

एहवुं शुभकर्तव्य स्वभावे भद्रक जे भव्य अने निश्चये परमतथी बाहिरलाने हुइ. पणि बीजाने नहीं.

वृत्तिनो अर्थ :—एहवुं कहिउं स्वरूप जे मार्गानुयायि कार्य, स्वभावे भद्रक जे अल्पकषायी तेहने ज हुई. एहवो तो यथाप्रवृत्तकरणे करी किवारेक कुणेक अभव्यपणें हुई. ते उपरि कहे छे-भव्य-मुक्ति जावायोग्य उत्कृष्टथीपणि अपार्द्धपुद्गलपरावर्तसंसार अछेवाने. वली निश्चयथी परसमयबाह्य अन्यमतीना मार्गनी श्रद्धाई रहीतनेज. पणि व्यवहारथी नही. अंबडादिनी परइ वेषमात्रई परसमयवर्तिने पणि मार्गानुयायिकर्तव्यना संभवथी. पणि इतरने नहि. तेहने जैनमार्गने निंदकपणें करी सम्यक्त्व प्राप्तिथी दूरवर्तिपणाथी ए गाथार्थः ॥ ६९ ॥

दूरं दूरेण-अतिदूरेण परित्याज्यो भवेत्। दृष्टिविषसर्पस्य प्रतीकारो दृष्टिपथानवतरणमेव। तच्चातिदूर-तस्त्यागेनैव स्यात्। तथाऽयमप्यभिनिवेशी मन्तव्यः। एतेन निजनिजमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानं धर्म एव देवादिसुगतिप्राप्तिहेतुत्वादिति पराशङ्काऽपि परास्ता, जिनाज्ञामन्तरेण धर्माधर्मयोरविशेषात्। यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः—

तित्थयराणा मूलं णिअमा धम्मस्स तीए वाघाए। किं धम्मो किमधम्मो णेवं मूढा वियारंति ॥ १ ॥ त्ति, (उप० प० गा० ६७९) उपदेशपदे वृत्तिर्यथा-' तीर्थकृदाज्ञा-भगवदुपदेशो मूलम्-आदि-कारणं नियमादवश्यंभावेन धर्मस्य-यतिगृहस्थसमाचारभेदभिन्नस्य। अतीन्द्रियो ह्यसौ। न चान्यस्याऽसर्वविदः प्रमातुरुपदेश एतत्प्रवृत्तौ मतिमतां हेतुभावं प्रतिपत्तुं क्षमते, एकान्तेनैव तस्य तत्रानधिकारित्वात्। जात्यन्धस्येव भित्त्यादिषु नरकरितुरगादिरूपालेखन इति। तस्यास्तीर्थकराज्ञायाः व्याघाते-विलोपे किमनुष्ठानं धर्मः, अथवा किमधर्मो वर्त्तते ?। अन्यत्राऽप्युक्तम्—

' आणाए च्चिअ चरणं, तब्भंगे जाण किं न भग्गंति ?। आणं च अइक्कंतो, कस्साएसा कुणइ सेसं ॥ १ ॥ (उपदेशमाला गा० ५०५) इति नियामकाभावान् न विवेचयितुं शक्यते यदुतेदमनुष्ठानं धर्मः इदं च अधर्म इति। न-नैव एवम्-अनेन प्रकारेण मूढा-हिताहितविमर्शविकला विचारयन्ति-मीमांसन्ते'। यतो जिनाज्ञामन्तरेण धर्माधर्मयोरविशेषः। तत एव मिथ्यादृष्टिमात्रस्य शास्त्राभ्या-

---

ત્યાગેજ હુએ. તિમ એહ અભિનિવેશી માનવા. એતલેં આપ, આપણા માર્ગને ઇષ્ટ- જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન, તે ધર્મજ. દેવાદિસુગતિની પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી. એહવી પરની આશંકા પણિ ટાલી. જિનાજ્ઞા વિના ધર્મ-અધર્મના અવિશેષપણાથી. ' તીર્થંકરની આજ્ઞા તે ધર્મનુ મૂલ અને તે આજ્ઞાને વ્યાઘાતે કહિણુ ધર્મ કહિણુ અધર્મ ? એહવુ મૂઢ ન જાણે. ' વૃત્ત્યર્થ-તીર્થંકરની આજ્ઞા-ભગવંતનો ઉપદેશ, પ્રથમકારણ અવશ્યંભાવે યતિ અને ગૃહસ્થ તેહના આચારને ભેદે ભિન્ન જે ધર્મ તેહનું. અતીંદ્રિય એ ધર્મ છઈ. અન્ય જે અસર્વજ્ઞકથક તેહનો ઉપદેશ એહની પ્રવૃત્તિને વિષેં મતિવંતને હેતુભાવપ્રતેં પડિવજવાને સમર્થ નહીં. એકાંતે તેહને અનધિકારિપણાથી, જાત્યંધને જિમ ભિત્ત્યાદિકને વિષઈ નર-હસ્તિ-તુરંગાદિકના ચિત્રામને વિષઈ. તે તીર્થંકરની આજ્ઞાને વિલોપે સ્યું ? અનુષ્ઠાન ધર્મ અથવા અધર્મ વર્તે.

ગ્રંથાંતરે પણિ કહિઉં છે-'આજ્ઞાઈંજ ચારિત્ર, તેહને ભંગે જાણિ સ્યું ન ભાગું ? આજ્ઞા અતિક્રમતો કેહના આદેશથી કરે છે, શેષ ધર્મ.' નિયામકના અભાવથી, વિવેક કરી ન સકઈ, જે વતી, અનુષ્ઠાન એ ધર્મ અને આ અધર્મ, પણિ મૂઢ-હિતાહિતવિચારેં રહિત તે એણિ પ્રકારિં ન વિચારિં. જે માટે જિનાજ્ઞા વિના ધર્માધર્મનો અવિશેષ. તે માટે મિથ્યાદષ્ટિમાત્રને શાસ્ત્રાભ્યાસ પણિ સંસારનું કારણ જ. વિપરીતપણે જાણવાથી. વૃત્તિસહિત પૂર્વે દેખાડ્યું છે. એતલાજવતી, સમકિત સાહમીને (અનભિમુખને) પુણ્યને વિષે પ્રવૃત્તિ અને પાપને વિષેં નિવૃત્તિ ન હુઈ જ. ' જ્ઞાનનું ફલ વિરતિ પાપને વિષે, પુણ્યને વિષેં તિમ પ્રવૃત્તિ, યોગ્યતાદિકેં યુક્ત તે ભાવે ન હુઈ, જે માટિં જ્ઞાન તે અજ્ઞાન તેહને છે. જ્ઞાન જે વસ્તુબોધ તેહનું ફલ નિવર્તવું. કિંહા ? તે કહે છે પાપ-પ્રાણાતિપાતરૂપકુકર્તવ્ય તેહને વિષેં, પવિત્ર જે સ્વાધ્યાય-ધ્યાન-તપશ્ચારિત્રાદિક કાર્યવિશેષને વિષેં, તથા તે સમુચ્ચયને વિષે. એતલેં વલી પ્રવૃત્તિ પ્રવર્તનને સંપજે. તે પણિ જ્ઞાનનું જે ફલ, તે પાપનિવૃત્તિ અને પુણ્યની પ્રવૃત્તિ તે કેહવી ? તે કહે છે. યોગ્યતારૂપઈ, આદિશબ્દથી દ્રવ્યક્ષેત્રકાલને અનુકૂલેં યુક્ત-સહિત, તે વતી ભાવાર્થરૂપેં મિથ્યાત્વીને

मोक्षमार्गस्यैवानुमोदनाविषयत्वात् । यदागमः—'सेसाणं जीवाणं दाणरुइत्तं १ सहावविणिअत्तं २ । तह पयणुकसायत्तं ३ परोवयारित्त ४ भव्वत्तं ५ ॥ १ ॥ दक्खिण्ण ६ दयालुत्तं ७ पिअभासित्ताइ ८ विविह-गुणनिवहं । सिवमग्गकारणं जं, तं सव्वं अणुमयं मज्झ ' ॥ २ ॥ त्ति आराधनापताकायाम् । एतादृशं च स्वरूपं सम्यक्त्वाभिमुखे सङ्गमनयसारादौ सम्भवति, न पुनरितरेष्वपि, एतद्व्यञ्जकं तु शिवमार्ग-कारणमिति वचनमेव । यत्तु अनार्यजनानामपि निजनिजगुर्वादिकविषयकदानविनयादिकं दृश्यते, तच्च यद्यपि न स्वाभाविकं किन्तु निजनिजगुरूपदेशायत्तम्, तथाऽपि तत्र गुणत्वेन व्यवहर्त्तव्यम्, तस्यैव मिथ्यात्वरूपत्वेन दुर्गतिहेतुत्वेन च प्राणातिपाताद्याश्रवेभ्योऽप्यधिकपापरूपत्वात् । न च दानमधर्मो न भविष्यतीति शङ्कनीयं, दानस्याऽप्यधर्मत्वेन प्रवचने प्रतीतत्वात् । यदागमः—

'दसविहे दाणे पं० तं० अणुकंपा १ संगहे २ चेव, भए ३ कालुणिते तिय ४ लज्जाए ५ गारवेणं च अहम्मे उण ७ सत्तमे ॥ १ ॥ धम्मे अ अट्ठमे वुत्ते ८ काहीति त ९ कतंति त ' १० । त्ति, श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७४५) वृत्त्येकदेशो यथा—"अधर्मपोषकं दानमधर्मदानम् अधर्मकारणत्वाद्वा अधर्म एव । यदुक्तम्—"हिंसानृतचौर्योद्यतपरदारपरिग्रहप्रसक्तेभ्यः । यद्दीयते हि तेषां तज्जानीयादधर्माय" ॥ १ ॥ इत्यादि । अत एवानुकम्पावस्थामप्राप्तानां लौकिकलोकोत्तरगाढमिथ्यादृशां शाक्यादीनां जमा-ल्यादीनां चाशनादिसप्तविधपिण्डदानेन केवलमधिकरणपोषणमेव । अधिकरणत्वं च तेषां संसारमार्गत्वा-न्यथानुपपत्त्या तन्मार्गप्रवृत्तिपूर्वकोन्मार्गप्रकाशकत्वेन प्रतीतमेव । इह तु यत्तच्छब्दाभ्यां शिवमार्गकारण-मेवोपात्तम् । तच्च सम्यग्दृशां सम्यक्त्वाभिमुखानां वा ज्ञानाद्युपष्टम्भकत्वेनैव स्यात् । तेन ज्ञानाद्युपष्ट-म्भकारणसाधुविषयकभक्तिपरायणस्यैव भवति, तेन तेषां सङ्गमनयसारादीनां तथाभूतसाधुदानादिकर्त्त-व्यस्य सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वेन शिवमार्गकारणत्वात् । एवं भव्यत्वमपि प्रत्यासन्नमुक्तीनामेव ग्राह्यम्, न पुनरप्राप्तव्यवहारराशीनां दूरभव्यानामपि । पञ्चसूत्र्यामपि तथैव सूचितम्—' सव्वेसिं भव्वाणं (जीवाणं)

बीजाने विषई नही. एहवुं जणावनार तउ शिवमार्गनुं कारण ए वचन ज. अने जे अनार्य-जनने पणि आप आपणा गुर्वादि संबंधि दानविनयादिक देखीइ छइ, ते कांइ स्वाभाविक नहीं. तउ स्युं ? पोते पोताने गुरुपदेशने आयत्त. तउहेंपणि ते गुणपणि मानवु नही, तेहने जे मिथ्या-त्वरूपपणि अने दुर्गतिहेतुपणि प्राणातिपातादि आश्रवथीए अधिक पापरूपपणाथी, दान अधर्म नहीं हुंइ एहवुं न शकवुं. दानने पणि अधर्मपणि प्रवचनने विषे प्रसिद्धपणाथी. अधर्मनुं पोषक दान अथवा अधर्मना कारणपणाथी अधर्म ज. हिंसा–जुठुं–चोरी तेहने विषे उजमाल अने परस्त्री–परिग्रह तिहां आसक्तने जे दीजे दान ते जाणवुं अधर्मने अर्थे.

एतलावती अनुकंपावस्थाने अणपाम्या लौकिक अने लोकोत्तर आगाढ–मिथ्यादृष्टि जे शाक्यादिक अने जमाल्यादिक तेहने अशनादिक सप्त प्रकार पिंडदाने करी केवल अधिकरणपोषण ज, अधिकरणपणुं ते तेहने संसारमार्गपणानी अन्यथा अणुथावे, ते मार्गप्रवृत्तिपूर्वक उन्मार्गने प्रकाशकपणि प्रसिद्ध ज. इहां यत् तत् शब्दइ शिवमार्गनुं कारण ज ग्रहिउं, ते सम्यग्दृष्टिने अथवा सम्यक्त्वाभिमुखने ज्ञानादिकना आधारपणि करीने ज हुंइ. ते वती ज्ञानादिवृद्धिनुं कारण साधु संबंधी भक्ति तत्परने ज हुंइ, ते वती ते संगम-नयसारादिकनुं साधुदानादि जे कर्तव्य तेहने सम्यक्त्व प्राप्तिने हेतुपणि करी शिवमार्गना कारणपणाथी.

तव्यम्, आत्मनः–स्वस्य हितार्थं–कल्याणनिमित्तं सम्यग्–यथावत्प्रवर्तितव्यमाज्ञायोगेन सर्वत्र धर्मविकार्ये। अत एव उक्तम् 'बालः पश्यति लिङ्गं मध्यमबुद्धिर्विचारयति वृत्तम्। आगमतत्त्वं तु बुधः परीक्षते सर्वयत्नेन' ॥ १ ॥ इति षोडशके (षो० १ गा० २) यद्यपि जिनाज्ञारुचिः जैनप्रवचनेऽप्यल्पजनस्यैव भवति कालानुभावात्, तथाऽपि सम्यग्दृशां जिनाज्ञारुचिष्वेव भक्तिबहुमानादि कार्यम्। यदुक्तम्–'एअं पाएण जणा कालाणुभावा इहंपि सव्वेवि। णो सुंदरत्ति तम्हा आणासुद्धेसु पडिबंधो' ॥ १ ॥ त्ति, उपदे० (प० गा० ८३८) वृत्तिर्यथा–'एतदनन्तरोक्तोदाहरणवत् प्रायो–बाहुल्येन जनाः–लोकाः कालानुभावात्–वर्त्तमानकालसामर्थ्यात् इहाऽपि–जैनमतेऽपि सर्वेऽपि साधवः श्रावकाश्च नो–नैव सुन्दरा वर्त्तन्ते, किन्त्वनाभोगादिदोषात् शास्त्रप्रतिकूलप्रवृत्तयः। इति पूर्ववत्। तस्मात्कारणाद् आज्ञाशुद्धेषु–सम्यगधीतजिनागमाचारवशात् शुद्धिमागतेषु साधुषु श्रावकेषु प्रतिबन्धो–बहुमानः कर्त्तव्य इति'। ये तु जिनाज्ञाबाह्याः विशिष्टक्रियाकारिणो भवन्ति, तेऽप्युपेक्ष्य सर्वप्रकारेण वर्जनीयाः।

यदुक्तम्–'इअरेसुंवि य पओसो णो कायव्वो भवट्ठिई एसा। णवरं विवज्जणिज्जा विहिणा सइ मग्गणिरएण' ॥ त्ति, उपदे० (प० गा० ८३९) वृ०–'इतरेष्वपि–जैनप्रवचनप्रतिकूलानुष्ठानेष्वपि समुपस्थितदुर्गतिपातफलमोहाद्यशुभकर्मविपाकेषु लोकोत्तरभिन्नेषु जन्तुषु प्रद्वेषो–मत्सरस्तद्दर्शने तत्कथायां वा अक्षमारूपो–नैव कर्त्तव्यः। तर्हि किं कर्त्तव्यम्? इत्याशङ्क्याह–भवस्थितिरेषा–यतः कर्मगुरवोऽद्याप्यकल्याणिनो न जिनधर्माचरणं प्रति प्रह्वपरिणामा जायन्त इति चिन्तनीयम्। तथा नवरं–केवलं विवर्जनीया–आलापसंलापविश्रम्भादिभिः परिहरणीया विधिना–विविक्तग्रामनगरवसत्यादिवासरूपेण सदा–सर्वकालं मार्गनिरतेन सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गस्थितेन साधुना श्रावकेण च। अन्यथा तदालापसम्भा-

---

तत्परे, इतर-जैनप्रवचनने विषे प्रतिकूल अनुष्ठानने विषे पणि. ऊपनुं छे दुर्गतिपातफल छे जेहने एहवो जे मोह ते आदे अशुभकर्मविपाक छे जेहने एहवा जे लोकोत्तरथी, भिन्न जे जंतु, तेहने विषे प्रद्वेष जे मत्सर ते तेहना दर्शन अने तेहनी कथाने विषे अक्षमारूप न करिवो. तउस्युं करिवुं? ते उपरि कहे छई-संसारस्थिति ए. जे माटे कर्मई गुरु हज्जताई अकल्याणवंत जिनधर्म आचरण प्रते आसक्त मन न हुई. एहवुं चिंतववुं. केवल वर्जवा-आलाप संलाप विश्वासादिके परिहरवा. विधिं-एकांत ग्राम-नगर वसत्यादिवासरूपे सर्वकाल मार्गतत्परि-सम्यग् दर्शनादिरूपमोक्षमार्गने विषे रहे साधुई अने श्रावकें. इम नही तो ते संघाते आलाप-संलापादिकें संसर्ग करिवो दुष्टज्वर-रोगें ऊपहत संसर्गनी परें ते ते दोषना संचारथी इहलोक परलोकने विषे अनर्थनी प्राप्तिज.

एतलाजवती कहिउ छई-सिंहगुफा व्याघ्रगुफा उदक अथवा बलतुं तिहां पइसे अशिव ऊनोदरिकारूप प्रतें दुस्सीलजनप्रिय हुउ ते. व्याधि भलुं, मृत्यु भलुं, दारिद्रसंगम ए भलुं, अरण्यवासइ भलुं कुमित्रसंग भलुं नहीं. उपदेशपदादिकनें विषेज इम नथी कहिउं, अंगादिकने विषे पणि तिम कहेवाथी. ते इम-संयमतपने विषे उद्यम करतो ए दुःखमोक्ष न करें. ते वती आत्मोत्कर्ष वर्जवो यतिजनई. जे दुर्गंहित जे विधालव तेहनें दर्पे प्रज्वलित चित्तनो धणी सर्वप्रवचननुं एकदेश विपरीत भाषे ते, एहवो हुंतो संयमतपने विषे उद्यम करतो ए शरीर-मनना जे, अनेक दुःख असाताना उदयथी ऊपना तेहनो विनाश न करें पोताने अवि प्रज्वलित चित्तवंत. जे माटि इम ते माटे पोतानो उत्कर्ष-जे हुं ज सिद्धांतवादी, बीजो को नही कोई मुझ सरिखो एहवो मान

अप्यनुमोदनीया भवन्तीत्यर्थः। तदुल्लेखस्त्वेवं-यथा मृगो व्यापादितस्तच्छोभनं जातमित्याद्यात्मोत्साहो यावत् हस्तितापसादीनां हस्तिव्यापादनादौ प्रवचने प्रतीत एव। उपलक्षणादनाभिग्रहिकादेरपि सुतरामेव तथासम्भवन् वाच्यः। न चैवमाभिनिवेशिकस्याऽपि सम्भवति, तस्य जैनाभासत्वेन द्रव्यर्वस्तज्जनितकटुकविपाकस्य परिज्ञानात्। यच्चाभिग्रहिकापेक्षया आभिनिवेशिकस्य जैनाभासस्याधमत्वं तज्जैनेऽप्यजैनत्वबुद्ध्या जिनाज्ञाविराधकत्वेन तीव्रमिथ्यात्वोदयबन्धाभ्यामेवावसातव्यम्। मिथ्यात्वं च सर्वोत्कृष्टं पापमित्यग्रे दर्शयिष्यते इति गाथार्थः॥ ७३॥

अथ धार्मिकानुष्ठानविषयाऽनुमोदना प्रशस्तैव भवति, अधर्मस्याऽपि धर्मबुद्ध्या क्रियमाणत्वेन प्रशस्ताध्यवसायजन्यत्वादिति पराशङ्कामपाकर्तुं प्रथमं पुरुषभेदानाह—

॥आराहग णाराहग विराहगा तिण्णि माणवा कमसो। उत्तम मज्झिम अहमा जिणवरआणं समहिगिच्च॥

व्याख्या—आराधका अनाराधका विराधकाश्चेति त्रयो मानवा-मनुष्याः क्रमशो-अनुक्रमेण उत्तमा मध्यमा अधमाश्च स्युः। आराधका उत्तमा, अनाराधका मध्यमा, विराधकाश्चाधमा इत्यर्थः। उत्तमत्वादिकं च दीर्घत्वह्रस्वत्वादिवत् सापेक्षमेव भवतीत्याह-जिनाज्ञां समधिकृत्य-सम्यग्जिनाज्ञामपेक्ष्येत्यर्थ इति गाथार्थः॥ ७४॥

अथ कथमाराधकत्वादिकं स्याद्? इति दर्शयन्नाह—

॥ पत्थिअविहिदत्ताए जिणआणाए तहण्णहाकरणे। पढमंतिमाउ णाणा इअरे णाराहगा वि तहा॥७५॥

यावत् હस्तितापसादिकने हस्तिना हणवादिकने विषे प्रसिद्ध ज. ઉपलक्षणथी અનાભિગ્રહિકાદિકને પણિ અવિહિ તિમ સંભવતો કહેવો. પણિ આભિનિવેશિકને ઇમ ન સંભવે. તેહને જૈનાભાસપણિં કરી દ્રવ્યથી તેહથી ઉપના જે કટુકવિપાક તેહના પરિજ્ઞાનથી. અને જે આભિગ્રહિકની અપેક્ષાઇં અભિનિવેશી જૈનાભાસને અધમપણું છે. તે જૈનને વિષે પણિ અજૈનપણાની બુદ્ધિં તીવ્રમિથ્યાત્વનો ઉદય અને બંધે કરીજ જાણવું. મિથ્યાત્વ તે સર્વોત્કૃષ્ટપાપ એહવું આગલિ દેખાડીસ્યેં. એ ગાથાર્થ: ॥ ૭૩ ॥

હિવે ધાર્મિક અનુષ્ઠાન વિષયિણી અનુમોદના પ્રશસ્તજ હુઇ. અધર્મને પણિ ધર્મબુદ્ધિ કરિવાપણે કરી પ્રશસ્તઅધ્યવસાયે જન્યપણાથી. એહવી પરાશંકા ટાલવાને પ્રથમ પુરુષભેદ પ્રતેં કહે છે—

આરાધક અનારાધક અને વિરાધક એ તીન મનુષ્ય ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ જિનવરની આજ્ઞા આશ્રરીને.

વૃત્તિનો અર્થ:—આરાધક અનારાધક અને વિરાધક એ ત્રિણિ મનુષ્ય અનુક્રમે ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ હુઇ. અર્થ સ્પષ્ટજ. ઉત્તમાદિકપણું તે દીર્ઘપણું હ્રસ્વપણાદિકની પરેં અપેક્ષાસહિતજ હુઇ. એહવું કહે છે-શુદ્ધજિનની આજ્ઞા અપેક્ષીને. એ ગાથાર્થ: ॥ ૭૪ ॥

હિવે આરાધકપણાદિક કિમ હુઇ? એહવું દેખાડે છે—

પ્રાર્થિતવિધિં દીધી જે જિનાજ્ઞા તેહને તિમ કરવેં અને અન્યથા કરવે પ્રથમ અને અંતિમ અનેકભેદે. બીજા અનારાધકપણિ તિમ.

तथाचोक्तं–' शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोऽपि, नैवाबुधः समधिगच्छति वस्तुतत्त्वम्। नानाप्रकाररसभावगताऽपि दर्वी, स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ' ॥ १ ॥ यदिवा अबुद्धा इव अबुद्धाः–बालवीर्यवन्तः, तथा महान्तश्च ते भागाश्च महाभागाः, भागशब्दः पूजावचनः, ततश्च महापूज्या इत्यर्थः, लोकविश्रुता इति, तथा ' वीराः ' परानीकभेदिनः सुभटा इति। इदमुक्तं भवति–पण्डिता अपि त्यागादिभिर्गुणैर्लोकपूज्या अपि तथा सुभटवादं वहन्तोऽपि सम्यक्तत्त्वपरिज्ञानविकलाः केचन भवन्तीति दर्शयति–न सम्यग् असम्यग् तस्य भावोऽसम्यक्त्वं तद्द्रष्टुं शीलं येषां ते तथा, मिथ्यादृष्टय इत्यर्थः, तेषां च बालानां यत्किमपि तपोदानाध्ययनयमनियमादिषु पराक्रान्तमुद्यमकृतं तदशुद्धमविशुद्धिकारि प्रत्युत कर्मबन्धाय, भावोपहतत्वात् सनिदानत्वाद्वेति कुवैद्यचिकित्सावद् विपरीतानुबन्धीति। तच्च तेषां पराक्रान्तं सह फलेन–कर्मबन्धेन वर्त्तत इति सफलम्, ' सर्वश ' इति सर्वा अपि तत्क्रियाः तपोऽनुष्ठानादिकाः कर्मबन्धायैवेति '। अत्र मिथ्यादृशां तपःसंयमाध्ययनादिकं सर्वमपि कर्मबन्धहेतुत्वेन फलवद्वर्णितम्।

तथा ' अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मिसगस्स विभंगे एवमाहिज्जति–जे इमे भवंति आरण्णिआ' इत्यादि यावत् ' असव्वदुक्खप्पहीणमग्गे एगंतमिच्छे असाहु ' त्ति, सूत्र कृ० द्वि० श्रु० (सूत्र. ३४) वृत्त्येकदेशो यथा–' अधर्मपक्षेण युक्तो धर्मपक्षो मिश्र इत्युच्यते। तत्र अधर्मस्येह भूयिष्ठत्वाद् अधर्मपक्ष एवायं द्रष्टव्यः। एतदुक्तं भवति–यद्यपि मिथ्यादृष्टयः काञ्चित्तथाप्रकारां प्राणातिपातादिनिवृत्तिं विदधति, तथाप्याशयस्याशुद्धत्वाद् अभिनवे पित्तोदये सति शर्करामिश्रक्षीरपानवदूपरप्रदेशवृष्टिवद् विवक्षितार्थाऽ-

અત એવ ઉચ્છૃંખલે ઇહાં લિખ્યું છે જે–જેણે અંશે પાખંડપણાઇ તેતલો અંશ તેહનો અશુદ્ધવતી પ્રશંસવો નહી. ઇત્યાદિ તે સૂત્ર ઇત્યાદ્યર્થાજ્ઞાનમૂલક જાણવું. અર્થ સ્પષ્ટજ છે. અધર્મપક્ષે યુક્ત ધર્મપક્ષ તે મિશ્ર કહીઇ. એતલે અધર્મને ઘણાપણ-થી અધર્મપક્ષજ એ જાણવો. એ ભાવ–જઇ મિથ્યાદૃષ્ટિ કાંઇએક તેહવી પ્રાણાતિપાતાદિ નિવૃત્તિ કરે છૈં તઉહિંપણિ ભાવના અશુદ્ધપણાથી. નવપિત્તને ઉદયે શર્કરાયુક્તક્ષીરપાન ઉષરભૂમિવૃષ્ટિની પરેં વાછિત અર્થના અસાધકપણાથી નિરર્થકપણાઇ પામે. મિથ્યાત્વના અનુભાવથી. મિશ્રપક્ષપણિં અધર્મપક્ષજ જાણવો. ઇહાં મિથ્યાદષ્ટિનેં પ્રાણાતિપાતની નિવૃત્તિપણિ અનિવૃત્તિ સરિખીજ કહી. શુદ્ધ મહાવીરની આજ્ઞાઇં એ સમાધિપ્રતેં પામીનેં અને એ સમાધિપ્રતેં રહીને મિથ્યાત્વીને અનુમોદે નહીં. તઉસ્યું ? તેહના આચરણની જુગુપ્સા પ્રતેં કરેં. રક્ષણશીલ એહવો સંસારસમુદ્ર તરીને જ્ઞાનાદિવંત હુતો ધર્મપ્રતેં કહઇ.

જાણ્યા છે તત્ત્વ જેણેં એહવા સર્વજ્ઞ મહાવીરસ્વામી તેહની આજ્ઞાઇં એ સદ્ધર્મપ્રાપ્તિલક્ષણસમાધિ પામીનેં અને એ સમાધિનેં વિષેં રહીને મનવચન કાયાઇં સ્થિરેંદ્રિય હુતો મિથ્યાદષ્ટિપ્રતેં અનુમોદઇં નહીં. તઉ કેવલ તેહના આચરણની જુગુપ્સાપ્રતેં કરે. તે એહવો હુંતો આત્માને પરને રક્ષણશીલ અથવા મોક્ષપ્રતિં ગમનશીલ હુંતો તે એહવો હુતો સમુદ્રનીપરે દુસ્તર મહાભવૌઘ પ્રતિં તરીને, કહીઇં તે આદાન જ્ઞાન–દર્શન–ચારિત્રરૂપ તે છે જેહને એહવો સાધુ સમ્યગ્ દર્શન છતેં પરતીર્થીની તપઃસમૃદ્ધ્યાદિ દર્શનેં જૈન–દર્શનથી ન પડિં. સમ્યગ્જ્ઞાનેં યથાર્થપ્રરૂપણાથી સમસ્તપ્રવાદીના મત નિરાકરણિં પરનેં યથાર્થ મોક્ષ–માર્ગપ્રતેં પ્રગટ કરે. સમ્યક્ ચારિત્રવંત છતે તો સમસ્ત પ્રાણિસમૂહને હિતવાછકપણિં નિરુદ્ધપાપવ્યાપાર હુંતો તે ભિક્ષુના અવિશેષથી અનેકભવનાં ઉપાર્જ્યાં કર્મ નિર્જરઇ, પોતે અને પરનઇં. એહવો ધર્મ કહિં.

विराधितसम्यक्त्वः कोटाकोटीसागरप्रमाणं संसारं निर्वर्त्तितवान् । न चैवं स एव मरीचिजीवः षट्कृत्वस्त्रिदण्डिकोऽपि, तस्याप्रतिपन्नजिनाज्ञस्यानाराधकत्वेन विराधकत्वाभावात् । मरीचेश्चास्पष्टवचनेन यथोत्सूत्रं तथाऽग्रे दर्शयिष्यते इति । ते चाराधकादयः किंलक्षणाः ? नाना-अनेकप्रकाराः । एतच्च जघन्यादिभेदभिन्नं यथागमं स्वयं परिभाव्यम् । आराधनाविराधनास्थानानामपरिमितत्वात् । ये त्वप्रतिपन्नजिनाज्ञास्ते कीदृशा भवन्ति ? इत्याह-'इअरे'त्ति । इतरे-आराधकविराधकेभ्योऽन्येऽनाराधकाः । अपिरेवार्थे । अनाराधका एव । ते चैकेन्द्रियादयः शाक्यादयश्च । ते चानाराधका अपि (तथा) नाना-अनेकप्रकाराः । परं व्यक्ताव्यक्तमिथ्यात्वाभ्यां तारतम्याद्यनेकभेदभिन्नाभ्यां कृतो भेदोऽवसातव्यः । अयं भावः—यथा यौगलिकनराश्चक्रवर्त्याज्ञानिमित्तकेष्टानिष्टफलभाजो न भवन्ति, चक्रवर्त्याज्ञाप्रतिपन्नत्वात् तथा जिनाज्ञाऽनाराधका अपि अप्रतिपन्नजिनाज्ञाकत्वेन जिनाज्ञानिमित्तकेष्टानिष्टफलभाजो न भवन्ति, (तथा जिनाज्ञामधिकृत्यैकेन्द्रियादयोऽपि) यदुक्तम्—'अणाराहणाए ण किंचि' त्ति, पञ्चसूत्रके (पत्रांक १७) वृत्तिर्यथा-अनाराधनायाम् एकान्तेन प्रवृत्तौ न किञ्चिदिष्टमनिष्टं वा फलं मोक्षोन्मादादिरिति गाथार्थः ॥ ७५ ॥

अथ विराधकेष्वपि प्रकृतोपयोगिनं विराधकमधिकृत्य जिनाज्ञावतः परिज्ञानाय विशेषमाह—

॥ उस्सुत्तदेसणाए विराहगो सो उ दिट्ठिविससप्पो । अण्णेसिं तो हुज्जा दूरं दूरेण परिचज्जो ॥७६॥

व्याख्या—उत्सूत्रदेशनया-जिनवचनोत्तीर्णोपदेशेन यो जिनाज्ञाविराधकः, स तु अन्येषां मनुजानां दृष्टिविषसर्पः, दृष्टिर्दंष्ट्रौ वा विषं यस्य स दृष्टिविषः सर्पः स इव यः स तथा । अत एव

અપ્રગટ વચનનિમિત્તે કરી ઉત્સૂત્રને લેશે વિરાધિતસમ્યક્ત્વ હુંતો કોડાકોડી સાગરપ્રમાણ સંસાર નિપજાવતો હુઓ. પણિ તેહજ મરીચિ જીવ છવારત્રિદંડી હુતો નહી વિરાધક. તે અનંગીકૃતજિનાજ્ઞાને અનારાધકપણે વિરાધકપણાનો અભાવથી. મરીચિને અસ્પષ્ટવચને જેહવું ઉત્સૂત્ર તેહવું દેખાડીસઈ. તે આરાધિક કહેવા છે ? અનેક પ્રકારે છે. એતલે જઘન્યાદિ ભેદે ભિન્ન, જિમ આગમ હુઈ તિમ વિચારવું. અને જે અનંગીકૃતજિનાજ્ઞા તે કહેવા હુઈ ? તે કહે છે-બીજા આરાધક વિરાધકથી અન્ય તે અનારાધક. અપિશબ્દ તે એવકારનો અર્થ બોલે. એતલે અનારાધકજ. તે એકેંદ્રિયાદિક અને શાક્યાદિક. તે અનારાધકપણે અનેકપ્રકારે પણિ વ્યક્ત અને અવ્યક્ત મિથ્યાત્વતારતમ્યાદિ અનેકભેદભિન્ને તિણે કર્યો ભેદ જાણવો.

એ ભાવ-જિમ યૌગલિકનર ચક્રવર્તિની આજ્ઞાનિમિત્તક ઇષ્ટ અનઈ અનિષ્ટ ફલના ભજનાર ન હુઇ. તિમ જિનની આજ્ઞાના અનારાધકપણે અણઅંગી કરી જિનાજ્ઞા, જિનાજ્ઞાનિમિત્તક જે ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ ફલ તેહના ભજનાર ન હુઇ. અનારાધનાની એકાંતે પ્રવર્તતાં કાંઇ ઇષ્ટ અથવા અનિષ્ટ ફલ મોક્ષઉન્માદાદિરૂપ ન હુઈ. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૫ ॥

હિવે વિરાધકને વિષે પણિ ઉપયોગી જે વિરાધક, તે આશ્રયીને જિનાજ્ઞાવંતને પરિજ્ઞાનને અર્થે વિશેષ પ્રતિ કહે છે—

ઉત્સૂત્રદેશનાઈ વિરાધક તે નિશ્ચયઈ દૃષ્ટિવિષસર્પ. અન્યને હુઈ તે દૂરે જ વર્જવો.

વૃત્તિનો અર્થ:—ઉત્સૂત્રદેશના-જે જિનવચન અતિક્રમીને ઉપદેશ, તેણે કરી જે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક. તે અન્ય મનુષ્યને, દૃષ્ટિ અથવા દૃષ્ટિને વિષઇ વિષ છે જેહને તે દૃષ્ટિવિષસર્પ, તેહની પરે તે અતિદૂરે છોડવો હુઇ. દૃષ્ટિવિષસર્પનો પ્રતિકાર દૃષ્ટિપથિં અવતરવું નહીં એહજ. તે તો અતિદૂરેથી

तत्र मणसा ण मिच्छादिट्ठीए समणुण्णाति तिन्नि तेसट्ठाणि पावादियसयाणि तेसिं एतेसिं पंचण्हं गहणेणं सव्वेसिं गहणं कतं भवति, ते अ सव्वे असब्भावट्ठिते मन्नति, वायाए वि पडिहणति, काएण वि तेसिं अब्भुट्ठाणाति वा अहो असन्मार्गस्थिता यूयमिति हस्तपरावर्त्तनादिभिः क्षेपैस्तान्तिरस्करोति, एवं अण्णाइं साङ्ख्यवैशेषिकबौद्धादीनि तिविहेण करणेन गरहतीत्यादि '। अत्र मिथ्यादृष्टिमार्गगर्हापरायणस्य सम्यक्त्वस्थैर्यादि भणितम् ।

तथा ' अदक्खुव दक्खुवाहिअं सद्दहसु अदक्खुदंसणा । हंदि हु सुनिरुद्धदंसणे; मोहणिज्जेण कडेण कम्मुणा ' ॥ इति सू० वैता० उ० ३ (गा० ११) वृत्तिर्यथा–अदक्खुवेत्यादि । ' पश्यतीति पश्यो न पश्योऽपश्यः–अन्धस्तेन तुल्यः कार्याकार्याविवेचित्वादन्धवत्तस्याऽऽमन्त्रणं हेऽपश्यवद्–अन्धसदृश ! प्रत्यक्षस्यैकस्याभ्युपगमेन कार्याकार्यानभिज्ञ ! पश्येन–सर्वज्ञेन व्याहृतम्–उक्तं सर्वज्ञागमं ' श्रद्धस्व ' प्रमाणीकुरु, प्रत्यक्षस्यैवैकस्याभ्युपगमेन समस्तव्यवहारविलोपेन हन्त हतोऽसि, पितृनिबन्धनस्यापि व्यवहारस्यासिद्धेरिति । तथाऽपश्यकस्य–असर्वज्ञस्याभ्युपगतं दर्शनं येन असौ अपश्यकदर्शनस्तस्याऽऽमन्त्रणं हेऽपश्यकदर्शन ! स्वतोऽर्वाग्दर्शी भवांस्तथाविधदर्शनप्रमाणश्च सन् कार्याकार्यविवेचितयाऽन्धवदभविष्यत् यदि सर्वज्ञाऽभ्युपगमं (तमार्ग) नाकरिष्यत्, इत्यादि यावत् ' किमिति सर्वज्ञोक्ते मार्गे श्रद्धानमसुमान्न करोति ? येनैवमुपदिश्यते, तन्निमित्तमाह–' हंदी ' त्येवं गृहाण, हुशब्दो वाक्यालङ्कारे, सुष्ठु–अतिशयेन निरुद्धम्–आवृतं दर्शनं–सम्यगवबोधरूपं यस्य स तथा, केनेत्याह–मोहयतीति

वती ते मार्गना श्रद्धान प्रते प्रेरीईं छई. अ कोशगर्भितसंबोधनें तेहने रोष उपजे, अने ते संयतीने योग्य नहीं, इम न कहेवु, जिनने अर्थे तेहना वचनने जिनें कहेवापणु थी, ' हसओ अथवा म हसओ अथवा विष परावर्तउ जिनभाषा ते भाषनी पोतांना पक्षने गुणकारिणी वती, ' अनें जे ' काणाने काणो नपुंसकनम्र पावछओ, व्याधि अने रोगीओ अने चोरनें चोर न कहीई, ' एहवुं वचन ते रागद्वेषीई केवल दुःख उपजाववाना हेतु हे काणा कोडी ! इत्यादिक संबोधनादि रूपक निषेध्युं जाणवुं, इम नही तो वैद्यादिकनी आगळी रोगी होय कहिओ न जोइइ, देखीइ तओ छई. पोताना गुरुपणि रोगीपणिं आदरवरि कहीतो. ते माटे सूत्रकृतागादि जे आगम तेहनु प्रमाणपणुं अन्यथा न उपजे ते वती मिथ्यात्वीनुं धार्मिककृत्य कोइक प्रकारे द्रव्यथी संभवतुं पणि भावथी लेशथी पणि न संभवे. सम्यक्त्वाभिमुख जे मिथ्यात्वी ते सम्यग्दृष्टिनी परें जाणवो. दर्शनमोहनीय अने अनंतानुबंधिने अंत्यंतजीर्णपणें सम्यक्त्वनी प्राप्तिनें प्रतिबंधकपणाना अभावथी. असत्यपणि विवेक्याथी.

वळी जउ मिथ्यात्वीना मार्गनु इष्ट तपःसंयमादिक ते धर्म हुवत, तउ भगवंत श्री महावीरें अधर्मपणिं केवल कर्मबंधपणे अने तेहनी प्रशंसाने समकितना अतीचारपणे न कहित कहिउ तो छे मोटें प्रबंधे यावत् अतिचारपणे. वळी कपिलना आगलिं ' थोडा इहा पणि छे ' एहवुं मरीचिनु वचन ते परिव्राजकनु दर्शनआश्रयीने उत्सूत्र पणि न होत. परंतु अभिप्राये तेहने दर्शन पणि अल्पधर्मनें छतापणुंथी. वळी अन्य तो रहो. दिगंबरे परिग्रही जिनप्रतिमापणि मिथ्यात्वीइं अन्नावनी सम्यग्दृष्टिनें अकल्प्यपणिं कही. किम तउ तेहना मार्गना इष्ट जे बीजा अनुष्ठान तेहनी अनुमोदनानो संभव ?. ते वती उत्सूत्रभाषी जिनाज्ञानो विराधक अभिनिवेशवंत दृष्टिविषधरसरीखो दूरथी छांडवो. एतलु सिद्ध थयुं. पूर्वपक्ष–जेथी जेहने अणुनिवर्तवुं तेहने तें कहेवुं. एतलावंती मिथ्यात्वीने पुरुषने विषे प्रवृत्तिगर्हितपणु छते पापथी अणुनिवर्तवुं ते केवल पापज संपज्युं. अने देवो अयुक्त उपदेशपदे ज विरोधथी.

सोऽपि संसारकारणमेव, वैपरीत्येनावबोधात् । यदाह–'भवहेउ णाणमेअस्से 'त्यादि सवृत्तिकं प्रागुपदर्शितम् (पृ० १२२) । अत एव सम्यक्त्वानभिमुखानां मिथ्यादृशामज्ञानवशेन पुण्ये प्रवृत्तिः पापे च निवृत्तिर्न स्यात् । यदुक्तम्—

'णाणस्स फलं विरई पावे पुण्णंमि तह पवित्तीउ । जोगत्ताइअणुगया भावेण ण सा अओऽण्णाणं ' ॥ १ ॥ ति, उपदेशपदे (गा० ४४८) वृत्तिर्यथा–'ज्ञानस्य–वस्तुबोधस्य फलं–कार्यं विरतिरुपरमः, क ? इत्याह–पापे-प्राणातिपातादिरूपे कुकृत्ये, पुण्ये–पवित्रे स्वाध्यायध्यानतपश्चरणादौ कृत्यविशेषे । तथेति समुच्चये । प्रवृत्तिस्तु–प्रवर्त्तनमेव या सम्पद्यते, साऽपि ज्ञानस्य फलम् । कीदृशी ? इत्याह–योग्यत्वाद्यनुगता, योग्यत्वेन–योग्यतारूपेण, आदिशब्दाद् द्रव्यक्षेत्रकालभावस्वानुकूल्येन चानुगता–सम्बद्धा । ततो भावेन–भावार्थरूपेण न–नैव मिथ्यादृष्टेः पापे विरतिः पुण्ये च प्रवृत्तिर्योग्यताद्यनुगता सम्पद्यते, यतः कारणात्, अतो ज्ञानमप्यज्ञानम्, तस्याशुद्धालाबुपात्रनिक्षिप्तदुग्धशर्करादिमधुरद्रव्याणामिव ज्ञानस्याऽपि तत्र मिथ्यात्वोदयात् विपरीतभावापन्नत्वात्' । अत्र ज्ञानस्य फलं पापे निवृत्तिः पुण्ये च प्रवृत्तिरुक्ता । सा च ज्ञानवतां सम्यग्दृशामेव भवति । न पुनरज्ञानिनो मिथ्यादृष्टेरपि, तस्य पुण्यपापयोः प्रवृत्तिनिवृत्त्योरभावात् । तस्माद्धर्मचिकीर्षुणा जिनाज्ञैव पर्यालोच्या, न पुनर्विशिष्टकष्टादिरूपं तपःसंयमाद्यनुष्ठानम् । यदुक्तम्—

'एअमइनिउणबुद्धीए भाविअं अप्पणो हिअट्ठाए । सम्मं पयट्टिअव्वं आणाजोगेसु सव्वत्थ ' ॥ १ ॥ त्ति, उपदे० (प० गा० ४४९) वृत्तिर्यथा–एतत्पूर्वोक्तम् अतिनिपुणबुद्ध्या भाव्यं–भावयि-

---

पापनी विरति अने पुण्यने विषइं प्रवर्तन ते योग्यतादिक युक्त न ज संपजे, जे कारणथी ज्ञान पणि अज्ञान तेहने, अशुद्धतुंबडा मध्ये घाल्युं जे दुग्ध शर्करादि मधुर द्रव्यनीपरें, ज्ञानने पणि तिहां मिथ्यात्वना उदयथी विपरीत भावप्रतें पाम्यापणाथी..

इहां ज्ञाननुं फल पापने विषिं निवृत्ति अने पुण्यने विषिं प्रवृत्ति कही. अने ते तो ज्ञानवंत सम्यग्दृष्टिने ज हुइ, पणि अज्ञानी मिथ्यादृष्टिने न हुइ. तेहने पुण्यपापने विषे प्रवृत्ति अने निवृत्तिना अभावथी. तेवती धर्म करिवा वांछतइं जिनाज्ञा ज विचारवी पणि विशिष्टकष्टादिरूप तपःसंयमादि अनुष्ठान ते नही. 'ए निपुणबुद्धि विचारवुं आत्माना हितनइं अर्थे सम्यग् प्रवर्तवुं आज्ञायोगनइं विषे सर्वत्र ' वृत्त्यर्थ–ए पूर्वे कहिउं ते निपुणबुद्धिं विचारवुं आत्माने हितने अर्थे सम्यग्रीतिं प्रवर्तवुं आज्ञायोगे सर्वत्र धर्मादिकार्ये, एतलाजवती कहिउं छे–' बाल ते वेष विचारे, मध्यमबुद्धि आचार विचारे, आगमतत्त्व ते बुधपरीक्षइं सर्वयत्ने ' जेहथी जिननी आज्ञा जिनप्रवचनने विषे पणि अल्पजनने हुइं. कालना अनुभावथी. तेहिं सम्यग्दृष्टिने जिनाज्ञारुचिने विषे ज बहुमान भक्त्यादिक करिवुं.

एम प्रांहें कालानुभावथी लोक इहां 'सर्वइ' जे माटे सुंदर नथी तथापि आज्ञाशुद्धने विषे प्रतिबंध 'करिवो ' अनंतर कहिया उदाहरणनी परें. प्राहें लोक वर्तमानकालना सामर्थ्यथी ए जैनमतने विषे पणि सर्वइ साधु अनइ श्रावक सुंदर नथी वर्तता. तो स्युं ? अनाभोगादिदोषथी शास्त्रप्रतिकूलप्रवृत्ति हुई. ए पूर्वनी परि. ते कारणथी आज्ञाशुद्ध–जे भली रीते भण्यो जे जिनागम तेहना आचारना वशथी शुद्धि पाम्या जे साधु अने श्रावक तेहने विषे बहुमान करिवो. ये वली जिनाज्ञाबाह्य विशिष्टक्रियाकारी हुई ते पणि उवेखीनइं सर्वप्रकारे वर्जवा. 'बीजानइं विषइं पणि प्रद्वेष' न करिवो. पणि सर्वथा विधिं जिनमार्गे–

पदेशाज्जिनाज्ञाविराधकोऽभिनिवेशी दृष्टिविषविषधरकल्पो दूरतस्त्याज्य इति सिद्धम्। ननु भो! यतो यस्यानुपरमः तदेव तस्य वक्तव्यमितिकृत्वा मिथ्यादृशां पुण्ये प्रवृत्तिराहित्ये सति पापादनुपरमः केवलं पापमेव सम्पन्नं, तच्चायुक्तमेव उपदेशपदवचनेनैव विरोधात्।

तथाहि–'इत्तो अकरणणिअमो अण्णेहिवि वण्णिओ ससत्थंमि। सुहभावविसेसाओ ण चेव-मेसो न जुत्तो त्ति' ॥१॥ उपदेशपदे (गा० ६९२) वृत्तिर्यथा 'इत–अस्मादेव कारणाद् अकरणनियम–एकान्तत एव पापेऽप्रवृत्तिरूपः अन्यैरपि–तीर्थान्तरीयैरपि वर्णितो–निरूपितः स्वशास्त्रे पातञ्जलादौ। कुतो हेतोरकरणनियमवर्णनम्? इत्याह–शुभभावविशेषाद् वज्रवदभेद्यात् प्रशस्तपरिणामभेदादेः। शास्त्राभ्यास-भस्मपरामर्शविशदीकृतहृदयादर्शानां भावसाधूनां बन्धक्षयोपशम एव परैरकरणनियमतयोक्त इति तात्पर्यम्। वर्ण्यतां नामासावन्यैः स्वशास्त्रे, परं न सौन्दर्यभाग् भविष्यतीत्याह–न चैवं तीर्थान्तरीयोक्तत्वेन हेतुना एषोऽकरणनियमो न युक्तः, किन्तु युक्त एव' इत्येवमुपदेशपदवचनेनैवान्यतीर्थिकेष्वप्यकरणनियमः पापे एकान्ताप्रवृत्तिरूपोऽभिहितः।

एवं च सत्येककर्तृक एकस्मिन्नेव ग्रन्थे पूर्वापरविरोधः स्फुट एवेति चेत्, अहो! भ्रान्तिः, नह्यत्रान्यतीर्थिकेषु तथाभूतः अकरणनियमोऽस्तीति भणितम्, किन्त्वकरणनियमो वर्णित इत्येव भणितम्। वर्णनं तु साक्षात्परम्परया वा जिनवचनश्रवणमात्रेण तथाभूतज्ञानावरणीयमोहनीयक्षयोपशमविशेषेण शुभाध्यवसायविशेषात् घुणाक्षरन्यायेन मिथ्यादृशां सम्भवत्यपि। यथा–धर्मः कर्त्तव्य एव सुगतिहेतुत्वात्, पापं च न कर्त्तव्यमेव दुर्गतिहेतुत्वादित्यादि शब्दप्रयोगमधिकृत्य प्रायः सर्वदर्शनसम्मतमेव। न चैवं तेषां दर्शने धर्मः सिद्ध्यति, जैनतुल्यतापत्तेः। अत एव जैनानामकरणनियमपरिहारशङ्कानिरासार्थमेव

वर्णन तउ वर्णनीय जे वस्तु तेहना यथार्थ ज्ञाननी अपेक्षाई ज हुइ. ईम नहीं तो तेहवुं वर्णन ज कुई भलुं. थयु तो भलुं नहीं. तेहवो जे साधुनो क्षयोपशम तेहनु साधुज अकरणनियमपणे वर्णनथी.

પૂર્વપક્ષ–એહવું કિમ એહવું જઉં, સાધુનો તેહવો ક્ષયોપશમ તે અકરણનિયમનો વિશુદ્ધપણાઇનો હેતુ પણિ સ્વરૂપથી અકરણનિયમ નહી, જઉં વર્ણન માત્રે વર્ણનીય વસ્તુનું તેહવું સ્વરૂપ તેહવુંજ તે સંબધી જ્ઞાન શ્રદ્ધાન અનિ પ્રરૂપણા ભલુજ હુઈ તઉ અન્યતીર્થિકના માન્યા સુગત-ઈશ્વર દિક દેવ અરિહંતને સમાનજ સંપજે. શાક્યાદિકે પણ જૈનની પરે રાગદ્વેષરહિતપણું અને સર્વજ્ઞપણે અકરણનિયમથી પરે પોતાના દેવને નામે પણિ કહ્યાપણાથી તે વતી તેહવે કર્મક્ષયોપશમવિશેષે અકરણનિયમ તે એહવો હુઇ, એહવી બુદ્ધિ સાધુને તેહવા ક્ષયોપશમવિશેષ તે અકરણનિયમનો વિશુદ્ધતાનો હેતુ એહવાને અકરણનિયમપણે વર્ણન કપિલાદિકને પણિ એ તાત્પર્ય. એતલે સાધુનો ક્ષયોપશમવિશેષ જાણ્યો વર્ણ્યો અથવા અણજાણ્યો? આદ્યપક્ષ તો નહીં, કેવલીને ગમ્યપણે કરી કપિલાદિજ્ઞાનનો અગોચરપણાથી. બીજે પક્ષે, અજાણ્યાને વર્ણનનો અસંભવ, એ કલ્પનપણિ ટાલ્યું. ઘુણાક્ષરને ન્યાયે જૈનને ઇષ્ટવસ્તુનું વર્ણન તેહને અનુસારે વર્ણને અન્યતીર્થિને વિષે હુઈ પણિ, એહવું પ્રવચનને વિષે પ્રસિદ્ધપણાથી. ઇમ નહી તો ઘુણાક્ષર ન્યાયનો અયુક્તતા સંપજે.

ઘુણે કાઢિઉં જે કકારાદિ વર્ણ તે લિપિના અક્ષરજ્ઞાનને અપેક્ષિ ઇમ તો નહી અને તે વર્ણ અક્ષરપણિ કહિઇ નહી. જઉ સ્યુ? લિપ્યક્ષરનો અનુકારજ કહીઈ. જિમ મનુષ્યાકૃતિને ધરતો પણિ મત્સ્ય તે ન મનુષ્યપણે કહીઈ. તઉ સ્યુ? મનુષ્યની આકૃતિવંતપણે તિર્યંચજ. ઇમ ઘુણાક્ષર

षणादिना संसर्गकरणे दुष्टज्वररोगोपहतसंसर्ग इव तत्तद्दोषसञ्चारादिहपरलोकयोरनर्थावाप्तिरेव । अत एवोक्तम्–सीहगुहं वग्घगुहं उदयं च पलित्तयं च सो पविसे । असियं ओमोयरिअं दुस्सीलजणप्पिओ जो उ ॥ १ ॥ त्ति, तथा 'वरं वाही वरं मच्चू वरं दारिद्दसंगमो । वरं अरण्णवासो वा मा कुमित्ताण संगमो' ॥ १ ॥ त्ति । न चैवमुपदेशपदादिषु प्रकरणेष्वेवोक्तम्, अङ्गादिष्वपि तथैव भणनात् । तथाहि–

'न करेइ दुक्खमोक्खं उज्जममाणोऽवि संजमतवेसुं । तम्हा अत्तुक्करिसो वज्जेअव्वो जइ-जणेणं' ॥ १ ॥ त्ति, सूत्रकृदङ्गनिर्युक्तौ (अ. १३. गा० १२६) व्याख्या–"यो हि दुर्गृहीतविद्यालव-दर्पाध्मातः सर्वज्ञवचनैकदेशमन्यथा व्याचष्टे स एवंभूतः सन् संयमतपस्सूद्यमं कुर्वाणोऽपि शारीरमान-सानां दुःखानामसातोदयजनितानां मोक्षं–विनाशं न करोति आत्मगर्वाध्मातमानसो, यत एवं तस्मा-दात्मोत्कर्षः–अहमेव सिद्धान्तार्थवेदी, नापरः कश्चिन्मत्तुल्योऽस्तीत्येवंरूपोऽभिमानो, वर्जनीयः–त्याज्यो यतिजनेन–साधुलोकेन । अपरोऽपि ज्ञानिना जात्यादिको मदो न विधेयः किं पुनर्ज्ञानमदः ? । तथा-चोक्तम्–ज्ञानं मददर्पहरं, माद्यति यस्तेन तस्य को वैद्यः ? । अमृतं यस्य विषायति, तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ? ' ॥ १ ॥ इति । इह तु आज्ञाबाह्यमनुष्ठानं तपःसंयमादिकं दुःखविनाशकं न भवतीति दर्शितम् । तथा–'जे याबुद्धा महाभागा, वीरा असम्मत्तदंसिणो । असुद्धं तेसि परक्कंतं, सफलं होइ सव्वसो' ॥१॥ त्ति, श्रीसू० अ० ८. गा० २२) वृत्तिर्यथा–'जे याबुद्धा' इत्यादि । ये केचन 'अबुद्धा' धर्मं प्रत्यविज्ञातपरमार्था, व्याकरणशुष्कतर्कादिपरिज्ञानेन जातावलेपाः पण्डितमानिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्त्वानव-बोधात् अबुद्धा इत्युक्तम् । न च व्याकरणादिपरिज्ञानमात्रेण सम्यक्त्वव्यतिरेकेण तत्त्वावबोधो भवतीति ।

वर्जवो यतिजने साधुलोके. बीजा जे जात्यादिमद न करवो, तउ ज्ञानमद किम करिवो ? कहिउंपणि छे–ज्ञान ते मदना दर्पनुं हरनार अने तेणें जे मद करे तेहने कउण वैद्य ? अमृत जेहनई विषइं परिणमइ तेहनइं चिकित्सा किम करीइं ? इहां तो आज्ञाबाह्य अनुष्ठान जे तपःसंयमादिक ते दुःखविनाशक न हुइं, एहवुं देखाडयुं.

वीर अबुद्ध महाभाग समकितदर्शी नामथी अशुद्ध तेहनुं पराक्रमिउ कर्मबंधफलनुं दायक हुइं. जे केतलाएक अबुद्ध–धर्मप्रतें अज्ञात परमार्थ, व्याकरण–शुष्कतर्कज्ञान तिणिं थयो जे अभिमान जेहने एहवा पंडितमानीपणि वस्तुना तत्त्वज्ञानना अज्ञानथी अबुद्ध एहवुं कहिउं. व्याकरणादि-परिज्ञानमात्रे सम्यक्त्व विना तत्त्वबोध न हुइंज. कहिउं छे–शास्त्रना अवगाहननुं घडवुं तिहां तत्पर हुइं ते पणि अबुद्ध ते वस्तुतत्त्व न समजे. विविधप्रकार रसभावमांहि पइठी चाटुडीपणि रसनो स्वाद घणे काले पणिं न जाणिं. अथवा अबुद्धनी परें ते बालवीर्यवंत मोटा पूज्य ए अर्थ लोकविख्यात परकटकना भेदनार. परमार्थ ए–जे पंडितपणि दानादिकें लोकपूज्यपणि सुभटवाद वहतापणि समकितनें परिज्ञानें विकल एहवा केतलाएक हुइं ते देखाडे छे, सम्यग्पणि जोवानुं थीक नथी जेहने ते 'मिथ्यादृष्टि ए अर्थः ते बालनुं जे काइं तप–दान–अध्ययन–नियमादिकनें विषे पराक्रमणु–उद्यम कर्यो ते अशुद्ध. साहमुं कर्मबंधनने अर्थें. भावविनाथी. अथवा निदानसहितपणाथी. कुवैद्यनी चिकित्सानी परें विपरीत अनुबंधपणाथी. वली कर्मबंधरूप फलें सहित एतलें तपोनुष्ठानादिक सर्वे क्रिया कर्मबंधने अर्थेंज. इहां मिथ्यात्वीनुं तपःसंयमादिक सर्वे कर्मबंधनने हेतुपणे फलवंत कहिउं.

श्रद्धानाभ्युपगमः प्रसज्येत । जीवकर्मादिव्यवस्थापनार्थमेव भगवता श्रीमहावीरेण वेदपदानामेव सम्मतितयोद्भावितत्वात् , वचनमात्रस्य सत्यत्वेन च भाषाचतुर्विध्यं न स्यात् ।

किञ्च शाक्यादीनामपि जीवास्तिक्यादिश्रद्धानापत्त्या सम्यग्दृष्टित्वसिद्धौ सिद्धं मिथ्यात्वमुच्छिन्नमेव भवेद् । भणितं च शाक्यादीनां मिथ्यादृष्टित्वेन नास्तिकत्वमेव । तस्माद्यथा वेदपदकर्तुस्तदध्येतुश्च जीवस्वरूपनिरूपणं च जगत्स्थित्या क्रियमाणमपि न सम्यग् स्यात् , तथानिरूपणेऽपि जीवाद्यास्तिक्यराहित्यात् । तथा पतञ्जल्यादिकर्तुरपि नाकरणनियमश्रद्धानमपि, स्वयं नास्तिकत्वेनाकरणनियमश्रद्धानस्यैवाभावात् । यदागमः—'संति एगेहिं भिक्खूहि' मित्यादिसूत्रव्याख्यायाम्–'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः सर्वथा अचारित्रिण' इति । अयं भावः–मिथ्यादृशोऽपि कस्यचित् शुभभावो भवत्येव, 'सुहभावा हुंति वंतरिअ' त्ति वचनात् । स च शुभभावो न सम्यक्त्वहेतुरपि किन्तु देवादिशुभगतिहेतुः । अन्यथा मिथ्यादृशामपि नवमग्रैवेयकं यावदुपपातभणनमयुक्तं प्रसज्येत । एवं शुभभावविशेषान्मिथ्यादृशोऽपि तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन द्रव्यतोऽकरणनियमपरिणामो जायते । यथोपदेशमन्तरेणाऽपि मेघकुमारजीवहस्तिनोऽनुकम्पापरिणामः । परमसद्ग्रहाभावात्तथाभव्यत्वयोगेन सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुरिति [द्रव्यतोऽकरणनियमपरिणामो जायते] तद्वशाच्च तथाभूतवाक्यरचनाऽपि भवति । परं जीवादिवस्तुतत्त्वपरिज्ञानाभावात् घुणाक्षरन्यायेन (जैनमार्गानुकारि) सर्वमध्यवसातव्यम् । अत एव सत्यपि तथाभूतेऽकरणनियमे प्रागिव मनागपि विरतिपरिणामाभावः, विरतिपरिणामस्य तस्य मिथ्यात्वोपहतत्वात् । तेन

जिम उपदेश विनाओ मेघकुमार हस्तिजीवने अनुकंपापरिणाम. पणि असद्ग्रहना अभावथी तेहवे भव्यत्वने योगे सम्यक्त्वने प्राप्तिनो हेतु थयो. द्रव्यथी अकरणनियमपरिणामथी तेहवी वाक्यरचनो पणि हुइ. पणि जीवादि वस्तुतत्त्वना परिज्ञानना अभावथी घुणाक्षरन्याये जैनमार्गने सरिखो ए करवु सर्व पणि जाणिवुं एतलेंज वती छ. पणि तेहवे अकरणनियमें पूर्वली परे, अंशमात्र पणि विरतिपरिणामनो अभाव. विरतिपरिणामने तेहने उपहतपणाथी. ते वती तेहवु अकरणनियमनुं कहिनारुं वाक्यरूपं वचनने आश्रयीने भेदने अभावे करी संमतिपणि रहित हुई तेहना दर्शनने विषे पणि अकरणनियमनुं जणावनारुं न हुई भावथी अकरणनियमने सम्यक्त्वविना अणुछतापणाथी. दृष्टांत तो एहवी धकारादिकनी आकृति हुई. एणि रीती घुणाक्षरने दृष्टांते लिप्यक्षर पणि कृतकृत्य न हुइ. अने घुणने धकारना आकार करवाने विषे भावपणे सिद्ध न थाई. एहवु विचारवु. ध्रमयिकें विरोधगंधपणि नही. किंचि विस्तारि मूक्यु.

पूर्वपक्ष-मित्राध पणि पूछिई छे-सर्वई प्रवाद ते द्वादशागथी. उपना, द्वादशांग तो तीर्थंकरथी उपनुं. एतलाज वती प्रवादनी अवताइ जिननी पणि अरत्ता कही. सर्वप्रवादनुं मूल जे द्वादशांग जेवती कहिउ छे-रत्नाकरतुल्य तेवती, सुंदर ते ते आहिं. सर्वप्रवाद जे, भिक्षु-कणभक्षाक्षपादादिक जे नैयायिकादि दर्शन तेहनी प्रज्ञापनानुं मूल-आदिकारण आचारांगादि अंग जे प्रवचनपुरुषना अवयवरूप. तेहनो समाहार. ते द्वादशांग जाणवुं. जे. कारणथी. कहिउ छे सिद्धसेनदिवाकराहिं, अणीई जे समुद्रने विषें जिम सर्वनदीओ लीन थय तिम हे स्वामिन् !. ताहरे विषई सकलदर्शन लीन थया अने ते दर्शनने विषें तुं नथी.. जिम भिन्न भिन्न नदिओने विषें समुद्र ' एतलाजवती रत्नाकर जे क्षीरोदधिप्रमुखने समान. ते कारणवती सर्वइ बीजु सुंदर ये ते तिहां रहुं. एतलाज वती

साधकत्वान् निरर्थकतामापद्यते । ततो मिथ्यात्वानुभावान्मिश्रपक्षोऽप्यधर्मपक्ष एवावगन्तव्य इत्यादि' । अत्र मिथ्यादृशां प्राणातिपातादिनिवृत्तिरप्यनिवृत्तिसमतयैवोक्ता ।

तथा 'बुद्धस्स आणाइ इमं समाहिं अस्सिं सुट्ठिच्चा तिविहेणं ताई । तरिउं समुद्दं व महाभवोघं, आयाणवं धम्ममुदाहरेज्जा' ॥ १ ॥ त्ति । श्रीसू० द्वि० श्रु० (अ० ६. गा० ५५) वृत्तिर्यथा-बुद्धस्सेत्यादि । बुद्धः-अवगततत्त्वः सर्वज्ञो वीरवर्द्धमानस्वामी तस्याज्ञया-तदागमेन इमं समाधिं-सद्धर्मावाप्तिलक्षणमवाप्य अस्मिंश्च समाधौ स्थित्वा मनोवाक्कायैस्सुप्रणिहितेन्द्रियो न मिथ्यादृष्टीन् अनुमन्यते, केवलं तदाचरणजुगुप्सां त्रिविधेनाऽपि करणेन विधत्ते, स एवंभूत आत्मानं परेषां च त्रायी-त्राणशीलः, तायी वा गमनशीलो मोक्षं प्रति, स एवंभूतस्तरीतुमुल्लङ्घ्य समुद्रमिव दुस्तरं महाभवौघं, मोक्षार्थमादीयते इत्यादानं-सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्ररूपं तद्विद्यते यस्यासौ आदानवान् साधुः, स च सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतपःसमृद्ध्यादिदर्शनेन मौनीन्द्रदर्शनान्न प्रच्यवते, सम्यग्ज्ञानेन तु यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतः समस्तप्रावादुकवादनिराकरणेन परेषां यथावस्थितमोक्षमार्गमाविर्भावयति, सम्यक्चारित्रेण तु सता समस्तभूतग्रामहितैषितया निरुद्धाश्रवद्वारः सन् तपोविशेषाच्चानेकभवोपार्जितं कर्म निर्जरयति, स्वतोऽन्येषां चैवं प्रकारं धर्ममुदाहरेत्-व्यागृणीयादाविर्भावयेद् इत्यर्थः ।

एतत्सूत्रस्य चूर्ण्येकदेशो यथा-'बुद्धस्स आणाइ इमं समाहिं'मित्यादि यावत्, तत्थ विसेसेण दंसणसमाहिणा अहिगारो, जेणं मिच्छादिट्ठीसु पडिहएसु सम्मत्तं थिरं होइ, सइ अ सम्मत्ते णाणचरित्ताइं वि होंति, अस्मिन्समाधौ त्रिविधेनाऽपि सुष्ठु स्थित्वा वा तिविहेणंति, मणसा वयसा कायसा,

---

तिहां विशेषिं दर्शन-समाधि अधिकार, तेनती मिथ्यात्वी निराकरे हुते सम्यक्त्व स्थिर हुई. छते समकिते ज्ञान-चारित्र पणु हुइ, ए समाधिने विषई स्थिर रही त्रिविधिं मन-वचन-कायाई, तिहां मनें तो मिथ्यात्वीनें न माने त्रिण्णुसे त्रिसठी पाखंडी तेहनु ए पाचने ग्रहणु सर्वनुं ग्रहणु कर्युं हुइ ते सर्वई असद्भावस्थित एहवुं माने, वचनें प्रतिषेधिं, कायाइ तेहने असन्मार्गने विषे रह्या छो तुम्हो एहवु हस्तपरावर्त्तनादिकिं ते प्रतें निरास करें, कम अन्य जे साख्य-वैशेषिक-बौद्धादिक ते त्रिविधिं करणिं गर्हई इत्यादि, इहां मिथ्यादृष्टिना मार्गनी निंदा तत्परनें सम्यक्त्वनु स्थिरपणुं कहिउं.

हे अंधनी परिं देखनारई कहिउं ते सद्दहे हे अंधदर्शन ! हे निरुद्धदर्शन ! मोहनीय कर्मे करें. देखे ते पश्य, न देखे ते अपश्य एतले अंध तेणे सरिखो कार्याकार्यना अविवेकपणाथी, ते अंध सरिखानुं संबोधन हे अपश्यवत् अंधसरिखा ! प्रत्यक्ष एकज माने हुते कार्याकार्यना अजाणु, सर्वज्ञे कहिओ जे सर्वज्ञागम ते प्रतें सद्दहे-प्रमाणु करि, प्रत्यक्ष एकनेज माने हुते समस्तव्यवहारने विलोपें हणाणो, पितानिमित्तकव्यवहारनी असिद्धिथी, असर्वज्ञनु मान्यु दर्शन जेणे तेहनुं आमंत्रणु हे असर्वज्ञदर्शन ! पोताथी आगें पासेज देखनारनुं छे तेहवा दर्शन प्रमाणु हुंतो कार्याकार्यने अविवेकि पणिं अंधनी परें थाउत, जउ सर्वज्ञनो मारग न करत. इत्यादि परमार्थ. स्यावती ? सर्वज्ञोक्तमार्गनुं श्रद्धान प्राणी न करें, जे माटें एहवुं कहीई छे. ते उपरि कहे छे-ग्रहई, अतिहि रुंध्युं-आवर्युं दर्शन-अवबोधरूप जेहनु ते. केणें ? ते उपरें कहे छे-मोहे ते मोहनीय-मिथ्यादर्शनीय अथवा ज्ञानावरणीयादिक ते स्वकृतकर्मिई निरुद्धदर्शन हुतो प्राणी सर्वज्ञोक्त मार्गप्रतिं न सद्दहे, ते

सम्बन्धि न सम्भवति, अशुभानामपि प्रवादानां प्रवृत्तेः जिनवचनमूलकत्वप्रसक्त्या शुभानामिवोपादेयता स्यात् । ते च प्रवादाः शुभाशुभरूपा अपि सङ्ख्यया वचनसङ्ख्याकाः ।

यदाह भाष्यकृत्–'जावइआ वयणपहा तावइया चेव हुंति नयवाया । जावइआ णयवाया वयणपहा तत्तिआ चेव' ॥ १ ॥ त्ति । बृहत्कल्पभाष्ये । तेषां च प्रवृत्तिरनादिप्रवाहपतिता कथं जिनवचनमूलिका सम्भवति ?, प्रत्यक्षबाधात् । किञ्च–तेषां सर्वेषामप्यवज्ञाकरणेन जिनावज्ञाभ्युपगमे यदाऽऽसमञ्जस्यं तज्जिनवचनानभिज्ञस्यैव युक्तम् । 'जीवो हन्तव्य' इत्यादि नयप्रवादानामप्यवज्ञाकरणे तथात्वापत्तेः । तस्मादयं भावः–द्वादशाङ्गं हि सर्वोत्कृष्टं श्रुतज्ञानं केवलज्ञानदिवाकरस्य प्रकाशभूतं केवलज्ञानमिव प्रत्यात्मसत्तावर्ति छद्मस्थानां केवलज्ञानसहचरितमेव भवति । तच्चाधिकरणभेदेन भिन्नमपि स्वरूपतो न भिन्नं किन्तु केवलज्ञानमिवैकमेव, तुल्यविषयकत्वात् तुल्यसम्बन्धित्वाच्च । उदयमधिकृत्य तु स्वरूपतोऽपि भिन्नमेव, तत्कारणस्य क्षयोपशमस्य प्रत्यात्मभिन्नत्वात् श्रुतज्ञानस्य च क्षायोपशमिकत्वात् । ते च प्रवादा निजनिजद्वादशाङ्गमूलका अपि सामान्यतो द्वादशाङ्गमूलका एवोच्यन्ते । यथा नानाजलसम्भूतान्यपि नानाकमलानि सामान्यतो जलजान्येव इत्युच्यमाने बाधकाभावात् । अत एव सर्वप्रवादानां मूलं द्वादशाङ्गमेवेति सामान्यतोऽभिहितम् । सर्वस्याऽपि द्वादशाङ्गस्य सर्वोत्कृष्टश्रुतत्वेन सर्वाक्षरसन्निपातात्मकत्वात् प्रवादा अप्यक्षरात्मका एव । अत एव द्वादशाङ्गं रत्नाकरतुल्यं, रत्नाकरस्येव तस्याप्यनेकजातीयशुभाशुभनयलक्षणवस्तूनामाश्रयत्वात् । परं मिथ्यादृशां यद् द्वादशाङ्गं तत् स्वरूपत एव सर्वनयात्मकं सत्तामात्रवर्तित्वात्, न पुनः फलतोऽपि, कस्याऽपि मिथ्यादृशः कदाचिदपि सर्वांशक्षयोपशमाभावात्, मिथ्यादृष्टिमात्रस्योत्कृष्टतोऽपि क्षयोपशमः सर्वांशक्षयोपशमलक्षणसमुद्रापेक्षया बिन्दुकल्पो भवति ।

ते वती. ए परमार्थ–द्वादशाग ते सर्वोत्कृष्ट श्रुतज्ञान केवलज्ञानरूपसूर्यनु प्रकाशभूत केवलज्ञाननी परें प्रत्येके आत्मवृत्ति छद्मस्थने केवलज्ञानसघाते ज हुई. ते श्रुतज्ञान ते आश्रयभेदिं भिन्नपणें स्वरूपथी भिन्न नही. तउ स्युं ? केवलज्ञाननी परे एक ज सरिखा विषयपणाथी, अनें तुल्य संबंधपणाथी. उदयआश्रयी तो स्वरूपथी पणि भिन्न ज. तेहनुं कारण जे क्षयोपशम तेहने आत्मा आत्माप्रतें भिन्नपणाथी, श्रुतज्ञानना उदयनें क्षयोपशमथी उपनापणाथी. अने ते प्रवाद ते आपआपणी द्वादशांगीथी उपनापणि सामान्यथी द्वादशागमूलक ज कहीइ. जिम भिन्न भिन्न जलथी उपनां पणि जूजूआ कमल ते सामान्यथी जलथी ज उपना इम कहेतें बाधकना अभावथी, एतलाज वती सर्व प्रवादनुं मूल द्वादशांग ज एहवुं सामान्यथी कहिउं. सर्वइं द्वादशागने सर्वोत्कृष्टश्रुतपणे सर्वाक्षरसन्निपातरूपपणाथी प्रवादपणि अक्षर रूप ज.

एतलाज वती द्वादशांग ते रत्नाकरसदृश–रत्नाकरनी परें अनेक जाति संबंधि शुभाशुभ जे नय ते रूप वस्तुना आश्रयपणाथी, पणि मिथ्यादृष्टिनुं जे द्वादशाग ते स्वरूपथी ज सर्वनयरूप. सत्तामात्रवर्तिपणाथी, पणि फलथी नहीं, कोइए मिथ्यात्वीनें किवारें पणि सर्वांशे क्षयोपशमना अभावथी. मिथ्यादृष्टिमात्रनें उत्कृष्ट थकी पणि क्षयोपशम ते सर्वांशें क्षयोपशमरूप समुद्रनी अपेक्षाइं बिंदुकल्प हुइं. 'जीत्यो राग जेणे, केवलआलोके मनोहर, इंद्रे करी छे सेवा जेहनी एहवो श्रीमहावीर देव ते सर्वोत्कर्षि वर्त्ते छे. जे अनुपम जे सिद्धांतसमुद्र स्यात् गंभीरपणानो भजनार एहवा, तेहनी आगली समस्तनयना समूह ते बिंदु भावने भजे.' सम्यग्दृष्टिने तो कुणेक संयतने फलथी पणि द्वादशागने सर्वनयसमूहरूपपणुं

मोहनीयं-मिथ्यादर्शनादि ज्ञानावरणीयादिकं वा तेन स्वकृतेन कर्मणा निरुद्धदर्शनः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं न श्रद्धत्ते, अतस्तन्मार्गश्रद्धानं प्रति चोद्यते इति। न चैवमाक्रोशगर्भितसम्बोधनेन तेषां रोषोत्पत्तिर्भवति, तच्च संयतानां नोचितमिति वाच्यम्। हितार्थं (तथाभूतवचनस्य) तथासम्बोधनस्य जिनैरनुज्ञातत्वात्।

यदागमः—'रूसउ वा परो मा वा विसं वा परिअत्तउ। भासिअव्वा हिआ भासा सपक्खगुणकारिआ' ॥ १ ॥ इति श्री आ० नि०। यत्तु 'तहेव काणं काणत्ति पंडगं पंडगत्ति वा। वाहिअं वा वि रोगि त्ति, तेणं चोरत्ति णो वए' ॥ १ ॥ त्ति (दश. अ० ७ गा. १२) वचनं तद्रागद्वेषाभ्यां केवलदुःखोत्पादननिमित्तं हे काण! हे कुष्ठिन्! इत्यादि सम्बोधनादिरूपेण निषिद्धमवसातव्यम्। अन्यथा वैद्यादेः पुरस्तात् रोगी कोऽपि वक्तव्यो न भवेत्। दृश्यते च निजगुरुरपि रोगितया बाढमुद्घोष्यमाणः। तस्मात् श्रीसूत्रकृदङ्गाद्युक्तागमप्रामाण्यान्यथानुपपत्त्या मिथ्यादृशां धार्मिककृत्यं कथञ्चिद् द्रव्यतः सम्भवदपि भावतो लेशतोऽपि न सम्भवति। सम्यक्त्वाभिमुखस्तु मिथ्यादृष्टिः सम्यग्दृष्टिवदवसातव्यः। दर्शनमोहनीयानन्तानुबन्धिनामत्यन्तजीर्णत्वेन सम्यक्त्वप्राप्तौ प्रतिबन्धकत्वाभावात्, असत्त्वेन विवक्षणात्। किञ्च-यदि मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतं तपःसंयमादिकं धर्मोऽभविष्यत् तर्हि भगवान् श्रीमहावीरो वीतरागोऽधर्मतया केवलकर्मबन्धतया तत्प्रशंसाया अपि सम्यक्त्वातिचारतयां च नाभणिष्यत्। भणितं च प्रवचने महता प्रबन्धेन यावत्तत्प्रशंसा सम्यक्त्वातिचारतयेति। तथा कपिलस्य पुरस्तात् मनागिहाप्यस्तीति मरीचिवचनं परिव्राजकदर्शनमधिकृत्योत्सूत्रमपि नाभविष्यत्, पराभिप्रायेण तदीयदर्शनेऽपि मनाग्धर्मस्य विद्यमानत्वात्। किञ्च-आस्तामन्यत् दिगम्बरादिपरिगृहीता जिनप्रतिमाअपि मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतत्वेन सम्यग्दृशामवन्द्यतया भणिता, कथं तर्हि तन्मार्गाभिमतशेषानुष्ठानस्यानुमोदनासम्भवः? तस्मादुत्सूत्रो-

---

एतलाजवती अकरणनियम अन्ये वर्ण्यो पोताना शास्त्रने विषे शुभभावविशेषथी, ए युक्त नही इम नही. " ए कारणथी एकांत पापने विषे अप्रवृत्तिरूप जे अकरणनियम अन्यतीर्थीइं पणि वर्ण्यो पोताना शास्त्र पातंजलादिने विषे. कुण हेतुथी अकरणनियमनुं वर्णन ते उपरि कहे छे. शुभभाव विशेषथी-वजनीपरें अभेद प्रशस्तपरिणामभेदथी. शास्त्रनो अभ्यास ते रूप जे भस्म तेहने परामर्शि करी निर्मल कर्या हृदयरूप आरिसा जेहना एहवा जे साधु तेहनो क्षयोपशम ज परें अकरणनियमपणि कह्यो. ए भाव. वर्णवइ ए पोताना शास्त्रने विषे भीजाय, पणि सुंदरपणानो भजनार नही हुइ, ते उपरि कहे छे-तीर्थांतरीयइं कह्या ए पणाथी ए, अकरणनियम न युक्त, इम नही. इणुरिति उपदेशने वचने ज अन्यतीर्थिकने विषे पणि पापने विषे एकांत अप्रवृत्तिरूप जे अकरणनियम ते कहिइं छे,-इम छते एकने करें एक ज ग्रंथने विषे पूर्व अने पर बाध प्रगट ज.

एहवुं जोउ मोटी भ्रांति तुजने. छे अन्यतीर्थिकग्रंथने विषे अकरणनियम इम नथी कह्युं. सउस्युं? अकरणनियम वर्ण्यो एतलुं ज कहिइं छे. वचन (वर्णन) तउ साक्षात् अथवा परंपराइं जिनवचन श्रवणमात्रे अथवा तेहवा ज्ञानावरणीय-मोहनीयने क्षमोपशमविशेषे शुभ अध्यवसाय विशेषथी घुणजीवनां अक्षरनीपरें मिथ्यादृष्टिने संभवे. पणि जिम जिनधर्म करेवो सुगतिहेतुपणाथी. इत्यादि शब्दप्रयोग आश्रयीनइं प्राहे सर्व दर्शनने संमत ज. पणि इम तेहना दर्शनने विषे धर्म सिद्ध न थाइं. जैननइं सदृशपणानी प्राप्ति थाइ वती., एतलाजवती जैनने अकरणनियमने छांडवानी शंका टालवाने अर्थे तीर्थांतरीय कह्यापणाने हेतुइ, इम कहिउ, पणि तीर्थांतरीयविषे छतांपणुं इम न कहीउ.

परं सम्यग्दृशां यावत्सुन्दरं तावत्सर्वमपि द्वादशाङ्गमूलकमुदितं भवति, फलतोऽपि शुभत्वात् । तत एव तस्याराधनविधेरपि सम्यग् परिज्ञानात्, तच्च सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुरेव । मिथ्यादृशां तु स्वरूपतः क्वचिदंशे शुभत्वेऽपि फलतोऽशुभत्वमेव, तदाराधनविधेरपरिज्ञानात्, तदपि तदंशे क्षयोपशम(मा)भावात् निरनुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात् ।

अयं भावः—अकरणनियमो हि स्वरूपतः सुगतिहेतुत्वेन शुभोऽपि सम्यग्दृशां संयमहेतुत्वेन फलतोऽपि शुभ एव, पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिजनकत्वेन सुगतिहेतुत्वात् । मिथ्यादृशां तु स एवाकरणनियमो मिथ्यात्वोपहतो जीवादिवस्तुतत्त्वपरिज्ञानाभावात् असंयमहेतुत्वेन फलतोऽशुभ एव, दुर्गतिहेतुत्वात् । (द्रव्यतोऽकरणनियमस्य तथात्वात्) मिथ्यात्वोपहतोऽकरणनियमोऽप्याश्रवसम एव । यथा मरणहेतुविषवद्विषमिश्रितपायसमपीति । एवं सम्यग्दृग्मिथ्यादृशोरकरणनियमयोः शुभाशुभफलजनकत्वेनोदितानुदितयोर्विरुद्धस्वरूपपरिणतयोरभेदेन भणनमुदितस्याकरणनियमस्यावज्ञया जिनाज्ञावज्ञाऽविनाभूता जिनावज्ञा स्यात् । स चानन्तसंसारहेतुरिति भणितम् । यथा मोक्षाङ्गं स्वरूपतः शुभमपि मनुष्यत्वं संयतजनस्य फलतोऽपि शुभमेव, मोक्षप्राप्तिपर्यन्तं सुगतिहेतुत्वात् । तदेव मनुष्यत्वं व्याधादेः फलतोऽशुभमेव, जीवघाताद्यसंयमहेतुत्वेन दुर्गतिहेतुत्वात् । एवं सत्यपि भेदे द्वयोरपि मनुष्यत्वयोस्तुल्यतया भणनं संयतजनमनुष्यत्वस्यावज्ञया जिनावज्ञैव, जिनैनैव भेदेनाभिधानात् । दृश्यते च लोकेऽपि लक्षणोपेतलक्षणापेतयोर्मण्योस्तुल्यतया भणने लक्षणोपेतमणेरवज्ञया तत्परीक्षकस्याप्यवज्ञैव, तदुक्त (विधि) विरुद्धवक्तृत्वादित्यादिदृष्टान्तैः सम्यक्पर्यालोचनया न किञ्चिद् बाधकम् । अन्यथाऽऽसतामुपदेशपदवाक्यानि, जैनप्रवचनमात्रेणाऽपि सह विरोधः स्यात् ।

જે કારણથી દ્વાદશાગ તે રત્નાકરની ઉપમાઈ- શુભાશુભ સર્વપ્રવાદનું મૂલ છે, તે કારણથી સ્વરૂપથી અને ફલથી જેતલું સુંદર આત્માને વિષે અકરણનિયમાદિક રૂપ જે વાચ્ય તેહનું વાચક જે વાક્યાદિ તે દ્વાદશાગને વિષે. એવકાર તે બાહિરથી લેવો. એતલે દ્વાદશાગને વિષે જ અવતાર્યું. તિહાં તે છેજ એ અર્થ. દ્વાદશાગને સર્વોત્કૃષ્ટશ્રુતપણે કરીને તેહનુ વ્યાપકભૂત-જે તે હુઇ તિહા હુઈજ એહવું, સર્વસુંદરપણું તેહને અવશ્યે છતાપણાથી. પણિ સમ્યગ્દૃષ્ટિને જેતલુ એ સુંદર તેટલું સર્વેપણિ દ્વાદશાગમૂલક ઉદિત હુઈ. ફલથી એ શુભપણાથી. તેથી જ તેહના આરાધનવિધિનો પણિ સમ્યક્પરિજ્ઞાનથી. તે તો અનુબંધ સહિત પુણ્યપ્રકૃતિબંધનુ હેતુ જ. મિથ્યાદૃષ્ટિને તો સ્વરૂપથી કોઈ અંશે શુભપણું છતેંપણિ ફલથી અશુભપણુંજ. તેહના આરાધનવિધિના અજ્ઞાનથી. તે પણિ તે અંશને વિષઈ ક્ષયોપશમના અભાવથી. અનુબંધ તે આગલિં પુંણ્યનું પ્રવર્તવું તેણે રહિત પુણ્યપ્રકૃતિબંધહેતુપણાથી. એ ભાવ-અકરણનિયમ તે સ્વભાવથી સુગતિહેતુપણિ કરી શુભ પણિ મિથ્યાદૃષ્ટિને તો તેહજ અકરણનિયમ મિથ્યાત્વે ઉપહત, જીવાદિક જે વસ્તુતત્ત્વના પરિજ્ઞાનના અભાવથી અસંયમહેતુપણિ કરી ફલથી અશુભજ. દુર્ગતિહેતુપણાથી. મિથ્યાત્વે ઉપહત અકરણનિયમેં મિથ્યાત્વસમ જ. જિમ મરણહેતુ જે વિષ, તેહની પરેં વિષયુક્ત ક્ષીરપણિં.

એમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને મિથ્યાદૃષ્ટિના અકરણનિયમ તેહનેં પ્રત્યેકે શુભ અને અશુભ જે ફલ તેહને જનકપણિ ઉદિત અને અનુદિત જે વિરુદ્ધસ્વરૂપેં પરિણમ્યા તેહનુ અભેદેં કહિવું. તે ઉદિત અકરણના નિયમની અવજ્ઞાઈ જિનાજ્ઞાની અવજ્ઞાને અણુકરતે અણુહુતિ એહવી જિનાવજ્ઞા હુઈ. તે તો અનંતસંસારનો હેતુ એહવું કહિઉં. જિમ મોક્ષનું કારણ સ્વરૂપથી શુભ પણિ મનુષ્યપણું સંયતજનને

तीर्थान्तरीयोक्तत्वेन हेतुनेत्युक्तम्, न पुनस्तीर्थान्तरीयेषु विद्यमानत्वेनेति। वर्णनं च न वर्णनीयवस्तुविषयकयथार्थज्ञानसापेक्षमेव, अन्यथा तथाभूतवर्णनं सम्यगेव स्यात्। जातं चासम्यग्, तथाभूतसाधुकर्मक्षयोपशमस्यैवाकरणनियमतया वर्णनात्। ननु एवं कथम्? इति चेत्, उच्यते-साधूनां तथाभूतक्षयोपशमो हि अकरणनियमस्य विशुद्धताहेतुः, न पुनः स्वरूपतोऽकरणनियमः।

किञ्च-यदि वर्णनमात्रेण वर्णनीयस्य वस्तुनः तथास्वरूप तथैव तद्विषयं ज्ञानं श्रद्धानं प्ररूपणं च सम्यगेव स्यात्, तर्हि अन्यतीर्थिकाभिमताः सुगतेश्वराद्यो देवा अर्हत्तुल्या एव सम्पद्येरन्, शाक्यादिभिरपि, जैनैरिव रागद्वेषराहित्येन सर्वज्ञत्वेन चाकरणनियमवत् निजदेवनाम्नाऽपि भणितत्वात्। यदुक्तम्-'बुद्धस्तु, सुगतो धर्म-धातुस्त्रिकालविज्जिनः' इत्यादि नाममालायां (देवकाण्डे श्लो. १४६) तस्मात्तथाविधकर्मक्षयोपशमविशेषेणाकरणनियम एतादृशो भवतीति बुद्ध्या साधूनां तथाभूतक्षयोपशमविशेषस्याकरणनियमविशुद्धताहेतोरेवाकरणनियमतया वर्णनं कपिलादीनामपीति तात्पर्यम्।

एतेन साधूनां क्षयोपशमविशेषः कपिलादिभिर्ज्ञातो वर्णितोऽज्ञातो वा। नाद्यः, केवलिगम्यत्वेन कपिलादिज्ञानागोचरत्वात्, द्वितीये अज्ञातस्य वर्णनासम्भव इति कल्पनमप्यपास्तम्। घुणाक्षरन्यायेन जैनाभिमतवस्तुवर्णनानुकारिवर्णनमन्यतीर्थिकेषु भवत्यपीति प्रवचने प्रतीतत्वात्, अन्यथा घुणाक्षरन्यायस्यानुपपत्तिः प्रसज्येत। नहि घुणेनोत्कीर्यमाणः ककारादिवर्णो लिप्यक्षरज्ञानसापेक्षः, न वा स वर्णोऽक्षरतयाऽपि व्यपदिश्यते, किन्तु लिप्यक्षरानुकृतिरेवोच्यते। यथा मनुष्याकृतिं बिभ्राणोऽपि मत्स्यो न मनुष्यतया व्यपदिश्यते किन्तु मनुष्याकृतिमानपि तिर्यगेव। एवं घुणाक्षरन्यायसिद्धमप्यन्यतीर्थकाभिमताकरणनियमवर्णनवचनं जैनमार्गाभिमताकरणनियमव्यवस्थापनार्थं सम्भवितयोद्भावितं द्रष्टव्यम्। न पुनस्तथाभूतवचनमन्यतीर्थिकेष्वकरणनियमव्यवस्थापकम्, अन्यथा साम्प्रतीनवैशानां कर्तुर्जीवास्तिक्याद्वि-

---

न्याये सिद्धपणि अन्यतीर्थिकने कहे जे अकरणनियमनुं वचन ते जैनमार्गने कह्यो जे अकरणनियम तेहना स्थापनने अर्थि संभतपणि देखाडयुं जाणवुं. पणि तथाभूतवचन ते अन्यतीर्थिने विषे अकरणनियमनुं व्यवस्थापक नथी. इम नही तो हमणाना वेदना कर्ताने जीवना आस्तिकपणानुं श्रद्धाननो स्वीकार मान्यो जोइइ. जीव-कर्मादि व्यवस्थापनने अर्थे ज भगवंत श्रीमहावीरदेवे वेदपदने ज संमतिपणुं कहेवाथी. वचनमात्रने सत्यपणि तो भाषाने चतुर्विधपणुं न थाइ. वली शाक्यादिकने पणि जीवना आस्तिक्यपणानुं श्रद्धान थाते हुते सम्यग्दृष्टिपणानी सिद्धि थाते मिथ्यात्व उच्छिन्न ज हुइ. एहवुं सिद्ध थयु, कहिइ तो छे शाक्यादिने मिथ्यादृष्टिपणे करी नास्तिकपणुं ज.

ते वती जिम वेदपदना करनारने भणनारने जीवस्वरूपनुं निरूपणु ते जगत्स्थिति करीनुं पणि श्रेयुं न हुइ. तेहवी निरूपणापणि जीवना आस्तिक्यपणाना रहितपणाथी. तिम पातंजल प्रमुखना करनारने पणि अकरणनियमनुं ज्ञान नथी. पोते नास्तिकपणे करीने अकरणनियमना ज अभावथी, एहवा सूत्र वखाणतां-'अन्य भिक्षु ते जीवादिकने आस्तिकपणे रहित सर्वथा ज अचारित्रिया' एहवुं कहिउं छइ. ए भंव-मिथ्यात्वीने पणि कुणेकने शुभभाव हुइ ज "शुभभावथी व्यंतर हुइ" एहवा वचनथी. ते शुभभाव ते समकितनो हेतु न हुइ. तव स्युं? देवादिशुभगतीनो हेतु, इम नही तो मिथ्यादृष्टिने पणे नवमा ग्रैवेयकताइं उपजवानुं कहेवुं अयुक्त थाइ. इम शुभभावविशेषथी मिथ्यात्वीने पणि तेहवी कालादिसामग्रीयोगे क्रमथी अकरणनियमनो परिणाम हुइ.

चेत् । सत्यम्, तत्र शोभनं कृत्यं किं सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुः साधुदानादिकम् ? उत तत्तन्मार्गाभिमतदेवगुरुधर्माराधनं वा ? आद्ये, इष्टापत्तिरेव, सम्यक्त्वाभिमुखस्यैव तथाकर्त्तव्यस्य सम्भवात्। द्वितीये, जैनानां तदीयदेवाद्याराधनस्यैव मिथ्यात्वेनाभ्युपगमात् कथं शोभनत्वं ? प्रत्युत महापापरूपमेव। कथमन्यथा सम्यक्त्वोच्चारे तदीयदेवाद्याराधनस्य प्रत्याख्यानसम्भवः ?।

किञ्च—आस्तामन्यत्, मिथ्यात्वे सति अकरणनियमोऽपि पापे निवृत्तिरूपो न भवति, किन्तु प्रवृत्तिरूपः, तस्य चावज्ञया जिनावज्ञां वक्तुं भवानेव समर्थो नापर इति तात्पर्यम्। यदि चैवं (ग्रन्थसङ्गतिकरणं सम्यग् न प्रतिभापते तर्हि वयं पृच्छामः) ग्रन्थकर्तुरभिप्रायो नाभविष्यत् तर्हि-उन्मत्तस्येव पूर्वापरविरोधापरिज्ञानवतोऽस्यापीदं वचनं पूर्ववचनवद् भवतोऽनुपादेयं स्यात्। तस्मादिह वयमपि पृच्छामः—विरुद्धयोरुभयोरपि पक्षयोः किमविशेषेण प्रामाण्याभ्युपगमो युक्त उत एकतरस्य वा ? नाद्यः, असम्भवात्, विरुद्धयोर्द्वयोः प्रामाण्यासम्भवात्। द्वितीये, अन्यतरस्य प्रामाण्याभ्युपगमोऽनन्यगत्या प्रवचनसम्मत्यैव जैनानां युक्तः, स च उक्तप्रकारेणैव। अन्यथा श्रीसुधर्मस्वामि-श्रीहरिभद्रसूरिप्रभृतीनामनाभोगोद्भावनेनैव समर्थनं कर्त्तव्यं प्रसज्येत। न पुनर्विरोधे सत्येव निजमतिपुरस्कारेण यथारुचिप्रवर्त्तनं युक्तं, प्रवचनमर्यादाभङ्गापत्त्या तीर्थकृतां महाशातना स्यात्। (निजरुचेश्च प्रतिपुरुषं भिन्नत्वेन परस्परं कलहानिवृत्तेः)। यत्तु सर्वप्रवादानां मूलं द्वादशाङ्गं रत्नाकरतुल्यमिति समर्थनाय टीकाकारेण 'उदधाविव सर्वसिन्धवः' इत्यादिरूपं श्रीसिद्धसेनदिवाकरवचनं सम्मतितयोद्भावितम्, तच्च विचार्यमाणमसङ्गतमिवाभाति। तथाहि—यदि द्वादशाङ्गं रत्नाकरतुल्यं तर्हि नदीतुल्याः प्रवादा न भवेयुः, समुद्रान्नदीनामुत्पत्तेरभावात्। समुद्रस्य च नदीपितृत्वापत्त्या 'नदीपतिः समुद्र' इति कविसमयव्याहतिप्रसक्तेः समुद्रस्य गाम्भीर्यहानिप्रसक्तेश्च। नहि सत्यवकाशे जलं कुतश्चिदपि निर्गच्छति।

किञ्च—सर्वा अपि नद्यः समुद्रगामिन्य इत्यागमप्रतीतमपि सर्वानुभवसिद्धं केनाऽप्यन्यथा कर्तुमशक्यम्। तस्मात् स्तुतिकर्त्तुरभिप्रायस्त्वेवं-हे नाथ ! त्वयि सर्वज्ञे दृष्टयः अन्यतीर्थिकानां निजनिजमार्गश्रद्धानलक्षणाः, समुदीर्णाः-सम्यगुदयं प्राप्ताः, तद्विषयो भगवान् सञ्जात इत्यर्थः। अयं भावः-यत् किञ्चिदकरणनियमादिकं जिनेन सुन्दरतया भणितं, तदन्यतीर्थिकैरपि तथैव प्रतिपन्नम्। एतच्च साम्प्रतमपि

पूर्वपक्ष—अहूच्यो तेहना मार्गनी अवज्ञाइं जिननी अवज्ञा इम नथी कहेता. तउ स्युं ? तेहना मार्गने विषे जे कांइ शोभन कर्तव्य तेहनी अवज्ञाइं जिननी अवज्ञा एहवु जउ, सत्य कहे छे. तिहां शोभन कर्तव्य ते स्युं ? सम्यक्त्वनी प्राप्तिनो हेतु जे साधुदानादिक अथवा तेहना तेहना मार्गना इष्ट जे देवगुरुधर्मना आराधन ? आद्यपक्षे, इष्टनी प्राप्ति ज. सम्यक्त्वने सन्मुखनें ज तेहना कर्तव्यना संभवथी. बीजे पक्षे तो, जैननइं तेहवां देवादिकना आराधन तेज मिथ्यात्वपणिं अंगीकारेथी किम शोभन ? साहमुं महापाप ज. इम नही तो सम्यक्त्वोच्चारिं तत्संबंधि देवादिकना आराधननुं पच्चक्खाण किम संभवे ?. वली अन्य तो दूर, मिथ्यात्व छतें अकरणनियमपणिं पापने विषें निवृत्तिरूप न हुइं. तउ स्युं ? प्रवृत्तिरूप, तेहनी अवज्ञाई तो जिनावज्ञा प्रतें कहेवानें तुं ज समर्थ, बीजो को नहीं. ए तात्पर्य.

जउ एहवा ग्रंथकर्तानो अभिप्राय न होत, तउ उन्मत्तनी परें पूर्वापरविरोधना अज्ञानवंत एहवा एहनुं पणि ए वचन पूर्वलां वचननी परें तुझनें अनादरणीय ज हुई. ते माटे अम्हो पणि इहां पूछु छुं—विरुद्ध बिहु पक्षनो स्युं निर्विशेषें ज प्रमाणपणानो अंगीकार युक्त अथवा एकनो ?

तथाभूताऽकरणनियमाभिधायकवाक्यवचनं [वचनमधिकृत्य भेदाभावेन] सम्मतितयोक्ताविदं सम्म तदीयदर्शनेऽप्यकरणे नियमाविर्भावकम् , भावतोऽकरणनियमस्य सम्यक्त्वाविनाभावित्वात् । दृष्टान्तस्तु ईदृशी घकाराकृतिर्भवतीत्येवंरूपेण घुणाक्षरमपि भवति, न पुनर्घुणाक्षरदृष्टान्तेन लिप्यक्षरमपि फलशून्यं भवति, न वा घुणस्य घकाराकृतिकरणेऽभिप्रायः सिद्ध्यतीति पर्यालोच्यम् । एवं च सति न विरोधगन्धोपीत्यलं विस्तरेण । ननु भोः ! सुहृद्भावेन पृच्छामः–सर्वेऽपि प्रवादाः द्वादशाङ्गमूलकाः, द्वादशाङ्गं च तीर्थंकरमूलकम् । अत एव तदवज्ञया जिनावज्ञा भणिता ।

तथाहि—' सव्वप्पवायमूलं दुवालसंगं जओ समक्खायं । रयणायरतुल्लं खलु तो सव्वं सुंदरं तंमि ' ॥ १ ॥ त्ति । उपदेशपदे (गा० ६९४) वृत्तिर्यथा–' सर्वप्रवादानां–भिक्षुकणभक्षाक्षपादादिदर्शनप्रज्ञापनानां मूलम्–आदिकारणं द्वादशाङ्गं–द्वादशानामाचारादीनामङ्गानां प्रवचनपुरुषावयवभूतानां समाहारो द्वादशाङ्गं, यतः कारणात्समाख्यातं सिद्धसेनदिवाकरादिभिः, पठ्यते च–' उदधाविव सर्वसिन्धवः, समुदीर्णास्त्वयि नाथ ! दृष्टयः । न च तासु भवान् प्रदृश्यते, प्रविभक्तासु सरित्स्विवोदधिः ' ॥ १ ॥ अत एव रत्नाकरतुल्यं–क्षीरोदधिप्रभृतिजलनिधिसन्निभं, खलुर्निश्चये, तस्मात्कारणात् सर्वम्–अपरिशेषं सुन्दरं यत्तत्र समवतारणीयमित्यकरणनियमादीन्यपि वाक्यानि तेषु तेषु योगशास्त्रेषु व्यासकपिलातीतपतञ्जल्यादिप्रणीतानि जिनवचनमहोदधिमध्यलब्धोदयान्येव दृश्यानि । तेषामवज्ञाकरणे सकलदुःखमूलभूताया जिनावज्ञायाः (प्रसंगात्) न काचित्कल्याणसिद्धिरिति ' । एवं च सति मिथ्यादृशां पुण्ये प्रवृत्तिः पापे च निवृत्तिर्न स्यादेवेत्येवंरूपेण महत्यवज्ञाकरणे पूर्वापरविरोधस्य तादवस्थ्यमेवेति चेत् । नैवं, पूर्ववत् सम्यक्पर्यालोचने विरोधगन्धस्याऽप्यभावात् । सम्यक्पर्यालोचना त्वेवं–सर्वप्रवादानां मूलं द्वादशाङ्गमित्यत्र प्रवादा–नयवादविशेषाः । ते च सर्वग्रहणेन शुभा अशुभाश्च ग्राह्याः । तत्र शुभाः जीवरक्षाद्यभिप्रायघटिताः, अशुभाश्च ततो विलक्षणास्तेषां च मूलं द्वादशाङ्गं श्रीवीरवचनोद्बोधितश्रीसुधर्मस्वामि-

---

અકરણનિયમાદિક વાક્ય ભણ્યું તે તે યોગશાસ્ત્રને વિષે વ્યાસ-કપિલ-પતંજલ્યાદિકે પ્રણીત તે જિન વચનરૂપ સમુદ્ર મધ્યેથી પામ્યો છે. ઉદય જેહનો એહવાજ જાણવા. તેહને અવગણતે સકલદુઃખના મૂલકારણરૂપ જે જિનાવજ્ઞા તેથી કોઇ કલ્યાણ સિદ્ધિ નહીં.

ઇમ છતે તો મિથ્યાત્વીને પુણ્યને વિષે પ્રવૃત્તિ અને પાપને વિષઇ નિવૃત્તિ ન હુઇજ ઇણી રીતે મહા અવજ્ઞા કરતે પૂર્વાપરવિરોધનું તદવસ્થપણું જો તે ઉપરિ કહે છે. મ કહે પૂર્વલી રીતે સમ્યગ્વિચારણાઇ વિરોધગંધનાપણિ અભાવથી. સમ્યગ્ વિચારણા તો ઇમ-સર્વપ્રવાદનું મૂલ દ્વાદશાંગ. ઇહા પ્રવાદ તે નયવાદવિશેષ હિવે તે સર્વગ્રહે શુભ અને અશુભ ગ્રહેવા તિહા શુભ તે જીવરક્ષાદિઅભિપ્રાયે ઘટિતા. અશુભ તે તેથી વિપરીત હિવે તેહોનું મૂલ દ્વાદશાંગ તે શ્રીવીરવચનથી પ્રતિબુદ્ધ જે સુધર્મસ્વામી તે સબંધી ન સંભવે. અશુભ પણે પ્રવાદની પ્રવૃત્તિને જિનવચનથી પ્રગટ થયા પણાને પ્રસંગે શુભની પરે ઉપાદેય પણુ થાઇ. તે પ્રવાદ તે શુભ અને અશુભ પણિ સંખ્યાઇ વચન સંખ્યા પ્રમાણ. જે માટે ભાષ્યકારે કહિઉં છઇ-જેતલા વચન-પંથ તેતલાજ હુઇ નયવાદ અને જેતલા નયવાદ તેતલાજ વચન-પંથ તેહની પ્રવૃત્તિ તે અનાદિ પ્રવાહે આવી કિમ જિનવચનમૂલક સંભવે ? પ્રત્યક્ષબાધથા. વલી તે સર્વની અવજ્ઞા કરતિ જિનની નિંદા માનતે જે અસમંજસપણું તે જિનવચનના અજાણે જ યુક્ત, ' જીવ હણવો ' ઇત્યાદિ નયપ્રવાદની અવજ્ઞા કરતે તહેના પણાની આપત્તિથી.

तथाहि-' अर्थस्य प्रमितौ प्रसाधनपटु प्रोचुः प्रमाणं परे, तेषामञ्जनभोजनाद्यपि भवेत् वस्तु प्रमाणं स्फुटम् । आसन्नस्य तु मानता यदि तदा संवेदनस्यैव सा, स्यादित्यन्धभुजङ्गरन्ध्रगमवत्तीर्थ्यैः श्रितं त्वन्मतम् ' ॥ इति (पत्रांक. १२) तथा श्रीहेमाचार्यवचोऽपि-' सा वासना सा क्षणसन्ततिश्च, नाभेदभेदानुभयैर्घटेते । ततस्तटादर्शिशकुन्तपोतन्यायात्त्वदुक्तानि परे श्रयन्तु ' ॥ इति श्रीमहावीरद्वात्रिंशिकायां (श्लो० १९) अथान्यतीर्थिकानां दृष्टयो भगवति वर्त्तन्ते । तत्र दृष्टान्तमाह-' उदधाविव सर्वसिन्धव ' इति । यथोदधौ सर्वसिन्धवः-सर्वा अपि नद्यः, समुदीर्णाः भवन्ति-सम्यगुदयं प्राप्ताः स्युः । लोकेऽपि भर्तृसम्बन्धेन स्त्रिय उदिता भवन्तीति प्रसिद्धिः । एवं नद्योऽपि समुद्रगामिन्योऽवसातव्याः । तासु च भवान्नास्तीत्यत्र दृष्टान्तमाह-यथा प्रविभक्तासु सरित्सु-नदीषु उदधिः-समुद्रो नास्ति, तासु च समुद्रो नावतरतीत्यर्थः। इत्येवमभिप्रायेण स्तुतिः । न पुनरर्हदुपदिष्टप्रवचनद्वारा अर्हत्सकाशादन्यतीर्थिकदृष्टयः समुत्पन्ना, उक्तदृष्टान्तयोरसम्भवादित्येवं सम्यक्पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ७६ ॥

मिथ्याદષ્ટિપણુ તો તેહને જિનભાષિતને વિષે કિહાએક યથાર્થપણે શ્રદ્ધાને તેહના કહનાર અરિહંતને વિષે દેવપણુિ શ્રદ્ધાનના અભાવથી. એતલાજ વતી દેવ તે રાગદ્વેષરહિત સર્વજ્ઞ જ હુઇ. અન્ય નહીં. અને તે અમ્હારો માન્યો સુગતાદિક. બીજો નહી. ઇમ જૈનાભાસપણે દેવ તે અરિહંતજ, પણિ અમ્હારા માર્ગનો પ્રરૂપક ઇત્યાદિક. મિથ્યાત્વને વિષે બીજ આગલિં કહીસ્યે. એ ભાવ-અરિહંતે કહીતુ જે અકરણુનિયમાદિક તે અન્યતીર્થીઈ પણિ પડિવન્નુ. એતલા જ વતી તેહની દષ્ટિઓ અરિહંતને વિષે. તેહની દષ્ટિને વિષે તું લેશથી નથી. તેહંણિ કહિઇ તે સર્વઇ અયથાર્થ એહવુ અરિહંતે પ્રરૂપપણાથી. ' સંમ્યગ્દષ્ટિ શ્રુતનઈ વિષે અનુપયોગવંત અહેતુક જે બોલે તે મૃષા, મિથ્યાત્વી જે કહે તે મિથ્યા. '

સમ્યગ્દષ્ટિ તે સામાન્યથી શ્રુતને વિષે અનુપયોગી પ્રમાદથી જે કોઇ હેતુ વિના જ ભાષે ' તંતુથી પટજ હોઇ ' તે મૃષા. વિજ્ઞાનાદિકને પણિ તેથી ઉપજવાવતી. મિથ્યાદષ્ટિ પણિ તિમજ ઉપયોગી અથવા અનુપયોગી જે ભાષે, તે મૃષાજ. ઘુણાક્ષરન્યાયે મિલે હુતે પણિ છતાં અને અણછતાના અવિશેષથી. નિજેચ્છાયે પ્રાપ્તિથી. ઉન્મત્તની પરે. એ ગાથાર્થ: એતલે મિથ્યાદષ્ટિપણિ કોઇક અંશઇ જિનોક્ત પ્રતે ભલું કહેતો થિકો સત્યવાદી હુસે એહવી શંકા પણિ ટાલી. ઘુણાક્ષરન્યાયે અનન્યગતિ સત્યાભાસના કહેવાપણાથી. એતલાજ વતી રત્નાકરાવતારિકાગ્રંથને વિષેપણિ સિદ્ધસેનદિવાકરની પરે કહિઇ છે. ' અર્થના યથાર્થ અનુભવને વિષે સાધવાનું કારણ પટુ તે પ્રમાણ પર કહેતા હુઆ. તેહનઇ મતિ અંજન-ભોજનાદિકપણિ વસ્તુ હુઈ પ્રમાણ પ્રગટ. જો નીકટને પ્રમાણ હુઈ તઉ સંવાદિજ્ઞાનને જ હુઇ. એ હેતુથી અંધભુજંગના છિદ્રની પરે પરતીર્થીઇ તાહરૂં મત આશ્રયું. '

વલી ' તે વાસના, તે ક્ષણુંની પરંપરા ભેદે અભેદે અથવા અનુભયપણે પણિં ન ઘટઈ, તે વતી તટના અદેખનાર જે પક્ષીનો બાલક તહેના ન્યાયથી તાહરા કથન પ્રતે તેં આશ્રયો. ' હિવિં અન્યતીર્થીકની દષ્ટિઓ તાહરે વિષે વર્ત્તઇ છઇ. તિહા દષ્ટાંત કહે છે-જિમ સમુદ્રને વિષે સર્વ નદીઓ આવી મિલે. સમ્યગ્ ઉદય પામી હુઇ. લોકને વિષઈ પણિ ભર્તાનઈ સંબંધે સ્ત્રીઓ ઉદય પામી હુઇ. એહવી પ્રસિદ્ધિ. ઇમ નદીઓ પણિ સમુદ્રગામિનીઓ જાણવી. તે દષ્ટિઓને વિષે તું નહી (સે) તિહાં દષ્ટાંત કહે છે. પ્રવિભક્ત જે નદીઓ તેહને વિષે સમુદ્ર ન અવતરે, એ અર્થ. ઇણે અભિપ્રાયે સ્તુતિ પણિ અરિહંતે ઉપદેસ્યું જે પ્રવચન તેહને આગલે કરી અરિહંતથી અન્યતીર્થીકની દષ્ટિઓ ઉપની ઇમ નહી. કહ્યા બિહું દષ્ટાંતના અસંભવથી. એ ઇમ સમ્યગ્ વિચારવું. ॥ ७६ ॥

यदुक्तम्—'जयति विजितरागः केवलालोकशाली, सुरपतिकृतसेवः श्रीमहावीरदेवः । यदसमसमयाब्धेश्चारुगाम्भीर्यभाजः, सकलनयसमूहा बिन्दुभावं भजन्ते ॥ १ ॥ इति । सम्यग्दृशां तु केषाञ्चित्संयतानां फलतोऽपि द्वादशाङ्गस्य सर्वनयात्मकत्वं, सर्वांशक्षयोपशमस्य सम्भवात् । अत एव गौतमादयः सर्वाक्षरसन्निपातिनः प्रवचने भणिताः । परं तेषां संयतानां सकलमपि द्वादशाङ्गं शुभनयात्मकत्वेनैव परिणमति, सावद्यनयविषयकानुज्ञादिवचनप्रवृत्तेरप्यभावात् संयतमात्रस्य च तथात्वात् । एतेन सर्वेऽपि शाक्यादिप्रवादाः जैनागमसमुद्रसम्बन्धिनो बिन्दव इति भ्रान्तिरपि निरस्ता, 'षट्शतानि नियुज्यन्ते पशुनां मध्यमेऽह्नी'त्यादिप्रवादानामपि जैनागममूलकत्वापत्त्या संयतानां सावद्यभाषाप्रवृत्तिप्रसक्त्याऽसंयतत्वं स्यात् । 'तस्मात्सर्वांशक्षयोपशमसमुत्थद्वादशाङ्गलक्षणसमुद्रस्य पुरस्तादन्यतीर्थिकाभिमतप्रवादाः समुदिता अपि बिन्दूपमाः (इत्यर्थो युक्तः)। अन्यथा 'बिन्दुभावं भजन्ते' इति प्रयोगानुपपत्तिः स्यात्, अवयवावयविनोरुपमानोपमेयभावेन वर्णने निजावयवापेक्षया महत्त्वेऽप्यवयविनो गौरवाभावात् स्तुतिवचनासम्भवात् । नह्यङ्गुष्ठो हस्तावयवभावं भजते इति हस्तस्य स्तुतिः सम्भवतीति तात्पर्यम् ।

किञ्च-समुद्रस्य बिन्दव इति भणनमप्यसङ्गतम् । समुद्रप्रभवा हि वेलाकल्लोलोर्म्यादयो भवन्ति न पुनः बिन्दवः, तेषां चोत्पत्तिर्मेघात् हस्तवस्त्रादिव्यापाराद्वा स्यादिति सर्वानुभवसिद्धम् । अन्यथा समुद्रान्निर्गतैस्तावद्भिर्बिन्दुभिः समुद्रस्य न्यूनत्वापत्त्या तस्य गाम्भीर्यस्य हानिः स्यादिति सम्यक्पर्यालोच्यमिति । सामान्यतः पराशङ्कामपास्य अथ वृत्तिगतव्याख्यानसङ्गतिमाह-यस्मात् कारणात् द्वादशाङ्गं रत्नाकरोपमया शुभाशुभसर्वप्रवादानां मूलं तस्मात् स्वरूपतः फलतश्च यावत् सुन्दरमात्मनिष्ठाकरणनियमादिवाच्यवाचकं वाक्यादिकं 'तम्मि'त्ति । तस्मिन् द्वादशाङ्गे, एवकारो गम्यः, द्वादशाङ्ग एव समवतारणीयं तत्र वर्तते एवेत्यर्थः । द्वादशाङ्गस्य सर्वोत्कृष्टश्रुतत्वेन तद्व्यापकभूतस्य सर्वसुन्दरात्मकत्वस्यावश्यंभावात्-

---

સર્વાંશે ક્ષયોપશમના સંભવથી. એતલા જ વતી ગૌતમાદિક તે સર્વાક્ષરનાં સન્નિપાતી પ્રવચનને વિષઇ કહ્યા છે. પણિ તે સંયતને દ્વાદશાંગ તે શુભનયસ્વરૂપ પણિ જ પરિણમેં. સાવદ્યનયવિષયક જે આજ્ઞા તદ્રૂપવચનપ્રવૃત્તિના પણિ અભાવથી. સંયતમાત્રને તથાપણાથી. એતલેં સર્વઇ શાક્યાદિકના પ્રવાદ તે જૈનાગમરૂપસમુદ્રસંબંધી બિંદુઆ છે. એહવી ભ્રાંતિ પણિ ટાલી.

'છસેં જોડીઇ પશૂનાં મધ્યમ યાગે' ઇત્યાદિ પ્રવાદને પણિ જૈનાગમમૂલકપણાની આપત્તિથી સંયતને સાવદ્યભાષાની પ્રવૃત્તિને પ્રસંગે અસંયતપણું થાઇ. તે વતી સર્વાંશે ક્ષયોપશમથી ઉપનો જે દ્વાદશાગ લક્ષણ-સમુદ્ર તહેની આગલિં અન્યતીર્થિક સંબંધી મિથ્યા પણિ બિંદૂપમા. ઇમ નહી તો બિંદુ ભાવ ભજેં એ પ્રયોગની અયુક્તતા થાઇ. અવયવ જે એક દેશ અને અવયવી જે અંગી તેહને ઉપમાનોપમેયભાવેં સરિખાઇ પણિં વર્ણવંતઇ પોતાના અવયવીની અપેક્ષાઇં મોટાઈપણ છતે પણિ અવયવીને ગુરૂપણાના અભાવથી, અંગુષ્ઠ તે હસ્તનો અવયવભાવ ભજેં તે વતી હસ્તની સ્તુતિ તો ન સંભવે. એ તાત્પર્ય. વલી સમુદ્રના બિંદુ એ કહિવું પણિ અયુક્ત. સમુદ્રથી ઉપના વેલા કલ્લોલ ઉર્મિ ઇત્યાદિક હુઇં, બિંદુઆ નહિં. તેહોના તો ઉત્પત્તિ મેઘથી અથવા હસ્તવસ્ત્રાદિકના વ્યાપારથી હુઇ. એ સર્વને અનુભવસિદ્ધ છે. ઇમ નહીં તો સમુદ્ર નીકલ્યા જે બિંદુ તેણિં સમુદ્રને ન્યૂનપણાની પ્રાપ્તિ તે સમુદ્રને ગંભીરપણાની હાની થાયે. એ વીચારવું. ઇમ સામાન્યથી પરની આશંકા ટાલીને હિવેં વૃત્તિના વ્યાખ્યાનની સંગતિ કહે છે.

अणंताणुबंधी कोहे, से णं अणंताणुबंधी माणे, से णं अणं० कैअवे, से णं अणं० लोहे, जे णं अणंताणुबंधिकोहाइकसायचउक्के, से णं घणरागदोसमोहमिच्छत्तपुंजे, जे णं घण० से णं अणुत्तरघोरसंसारसमुद्दे, जे णं अणु० से णं पुणो पुणो जम्मे, पुणो पुणो जरा, पुणो पुणो मच्चू ' इत्यादि यावत् ' एगिंदिअत्ताए वेइंदिअत्ताए तेइंदिअत्ताए चउरिंदिअत्ताए णारयतिरिक्खकुमाणुसेसु अणेगविहसारीरमाणसदुक्खं अणुभवमाणे वइज्वए (वइज्जे) से तेणट्ठेणं एवं वुच्चइ 'त्ति । श्रीमहानिशीथे पञ्चमाध्ययने । यद्यपि आज्ञाविराधका इव आराधका जघन्यादिभेदभिन्ना अनेकधा भवन्ति, तथापीह जमाल्यादिवन्नियतोत्सूत्रभाषणेन प्रायोऽभिनिवेशी मन्तव्यः । तस्यैवोन्मार्गस्थितस्य मार्गोत्थापनाभिप्रायेण ' नैते जैनाः किन्तु जैनाभासा ' इत्येवंरूपोपदेशेन सन्मार्गनाशकत्वान् नियमेनानन्तसंसारित्वम् ।

यदागमः—' उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण साहूण गोअमा ! णूणं । संसारो अ अणंतो होइ अ सम्मग्गणासीणं ' ॥ १ ॥ इति गच्छाचारप्रकीर्णके (गा० ३१) एवमागमोक्तस्वरूपो निह्नवमार्गमाश्रित एव भवति, न पुनः शाक्यादिमार्गमाश्रितोऽपि, तस्योन्मार्गस्थितत्वेऽपि " नैते जैना ' इत्याद्युपदेशवचनेन मार्गनाशकत्वाभावात् जैनमार्गस्य जैनमार्गत्वेन भाषमाणत्वात् । ' साहूण ' मितिपदेन तद्व्यवच्छेदोऽपि कृतो मन्तव्यः । तस्य साधुलिङ्गधारित्वाभावेन साधुत्वव्यपदेशासम्भवात् । दिगम्बरस्तु कार्पटिकवेषानुकृतिवेषमात्रधार्यपि ' देवोऽर्हन् वयं जैनाः साधवः ' इति वचोभिस्तीर्थोच्छेदाभिप्रायेण च साम्यात्तत्सर्वनिह्नवत्वेन सङ्गृहीतो द्रष्टव्यः । यद्यपि कश्चित् यथाछंदोऽपि उत्सूत्रभाषी सम्भवति तथाप्यपरमार्गाश्रयणाभावेन नियतोत्सूत्रवचनाभावान् न तीर्थोच्छेदाभिप्रायवान् । अतो न नियमेनानन्तसंसारी । एतेन यदुत्सूत्रं तीर्थोच्छेदाभिप्रायहेतुस्तन्नियमेनानन्तसंसारहेतुः । शेषं तु भजनयेति तात्पर्यम् । यत्तु तीर्थोच्छेदाभिप्रायहेतुस्तन्निश्चयतस्तीर्थकृदुच्छेदाभिप्रायनियतं भवति, तीर्थस्य तीर्थकृतोऽपि पूज्यत्वात् । यदागमः—' तित्थ-

---

ફલનો હેતુ ઇમ નહી. તઉ સ્યું ? પોનાને પણિ. એ અણુકણો વિશેષ જાણવો. મહાનિશીથ પંચમાધ્યયનનો અર્થ તો ૨૫૮ જ છે.

જઇએ આજ્ઞાના વિરાધક તે આરાધકની પરેં જઘન્યાદિભેદેં ભિન્ન અનેક પ્રકારે છે. તઉહે પણિ જમાલ્યાદિકની પરેં નિયતઉત્સૂત્રનેં બોલવેં પ્રાહેં અભિનિવેશી માનવો, તેહનેં જ ઉન્માર્ગસ્થિતનેં માર્ગના ઉત્થાપનનેં અભિપ્રાયેં ' એ તે જૈન નહી તઉ સ્યું ? જૈનાભાસ ' ઇમ ઉપદેશેં સન્માર્ગના નાશકપણાથી નિયમેં જ અનંતસંસારીપણું. ' ઉન્માર્ગરૂપ માર્ગને વિષેં ચાલ્યા તેહવા સાધુને હે ગોતમ ! નિશ્ચયઈ સંસાર તે અનંત હુઈ સન્માર્ગના નાશકને. ' ઇમ આગમેં ઉક્તસ્વરૂપ નિહ્નવમાર્ગનેં આશ્રિત જ હુઈ પણિ શાક્યાદિકમાર્ગાશ્રિત નહીં. તેહને ઉન્માર્ગનેં વિષેં રહે પણિ, ' એ જૈન નહીં ' ઇત્યાદિ ઉપદેશ વચને કરી માર્ગનાશકના અભાવથી, જૈનમાર્ગને જૈનમાર્ગ પણિ કહેવાપણાથી ' સાધુ ' એ પદેં તેહનો પણિ નિરાસ કર્યો માનવો. તેહને સાધુલિંગધારિપણાનેં અભાવેં સાધુપણાના નામના અભાવથી. દિગંબર તઉ કાપડીના વેષનો અનુકારેં વેશમાત્રધારી પણિ દેવ અરિહંત અમ્હે જૈન સાધુ ' એહવેં વચનેં તીર્થોચ્છેદને અભિપ્રાયે સરીખાઇપણાથી સર્વનિહ્નવપણે સંગ્રહ્યો જાણવો. જઉ કોઈક યથાચ્છંદો પણિ ઉત્સૂત્રભાષી સંભવે, તઉહે અપરમાર્ગના આશ્રયણને અભાવેં નિશ્ચયેં ઉત્સૂત્રવચનના અભાવથી. તીર્થોચ્છેદાભિપ્રાયવંત નહી. એતલા જ વતી નિયમેં અનંતસંસારી નહીં. એતલે જે ઉત્સૂત્ર તીર્થોચ્છેદના અભિપ્રાયનું હેતુ. તે નિયમેં અનંતસંસારનો હેતુ. અને બીજું તે વિકલ્પેં, એ

यतः सम्यक्त्वोच्चारेऽपि–'णो कप्पइ अण्णउत्थिए वा अण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थिअपरिग्गहिआणि अरिहंतचेइआणि वे'त्यादिभणनेन मिथ्यादृशां महावज्ञा स्यात्, तत्परिगृहीताऽर्हच्चैत्यानामपि परित्यागस्य भणितत्वात्। तदवज्ञया च जिनावज्ञाप्रसक्तौ 'लाभमिच्छतो मूलक्षितिरायाते'ति न्यायप्रसक्तेः। किञ्च–'शाक्यादयो दिगम्बरादयश्च मिथ्यादृष्टय' इति वचनमपि वक्तुमयुक्तम्, भवदभिप्रायेण तस्य जिनावज्ञाहेतुत्वात्। तथा 'कुप्पवयण पासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ। सम्मग्गं तु जिणक्खायं एस मग्गे हि उत्तमे'॥ १॥ त्ति। श्रीउत्तरा० (अ. २३ गा० ६३) अत्र हि शाक्यादिमार्गाणामुन्मार्गतया भणनेन जैनमार्गस्य मोक्षमार्गतया भणनेन चान्यतीर्थिकानां महावज्ञा। तथा–'वेआ अहीआ ण भवंति ताणं, भुत्ता दिआ णिंति तमंतमेणं' (उत्तरा० अ० १४, गा० १२) इत्यादिवचनैरन्यतीर्थिकानां गुरोरागमस्य चावज्ञा प्रतीतैव। तत्राऽपि वेदाः शब्दात्मकत्वेन द्वादशाङ्गस्यावयवभूता आबालगोपाङ्गनानामपि प्रतीता एव। तदवज्ञया च द्वादशाङ्गावज्ञा जिनावज्ञाहेतुरेव। तथा 'बुद्धस्स आणाइ इमं समाहि'मित्यादि तथा 'अदक्खुव दक्खुवाहिअ'मित्यादि प्रागुपदर्शितागमवचनैर्विरोधः स्फुट एव।

किञ्च–मिथ्यादृष्ट्यवज्ञया जिनावज्ञाभणनं दूरे, प्रत्युत ज्ञानदर्शनचारित्राणि स्थिराणि भवन्तीति ज्ञापकवचनानि तत्प्रशंसायां च सम्यक्त्वातिचारप्रतिपादकवाक्यानि च सम्यग् पर्यालोच्यानि। ननु भो! नहि वयं तन्मार्गावज्ञया जिनावज्ञां ब्रूमः, किन्तु तदीयमार्गे यत्किमपि शोभनं कृत्यं तदवज्ञया जिनावज्ञेति

ફલથી પણિ શુભજ, મોક્ષની પ્રાપ્તિપર્યંત સુગતિહેતુપણાથી. તેહજ મનુષ્યપણું વ્યાધાદિકને ફલથી અશુભ જ. જીવઘાતાદિક જે અસંયમ તેહને હેતુપણિ કરી દુર્ગતિના હેતુપણાથી. ઈમ બેને ભેદે પણિ બિહુ મનુષ્યપણાને સરીખાઈ કહિવું, તે સંયતજનના મનુષ્યપણાની અવજ્ઞાઈ જિનની અવજ્ઞાજ. જિનેંજ ભેદે કહ્યાથી. દેખીઈ છે લોકને વિષે પણિ લક્ષણે યુક્ત અને લક્ષણે રહિત જે મણિ તે બિહુને સદશપણું કહેતે લક્ષણે યુક્ત મણિની અવજ્ઞાઈ તેહના પરીક્ષકની અવજ્ઞાજ. તેહના કહ્યાથી વિરુદ્ધકથકપણાથી ઈત્યાદિ દષ્ટાંતે સમ્યગ્ વિચારણાઈ ન કોઈ બાધક.

ઇમ નહી, તો ઉપદેશપદના વાક્યના રહો, જૈનપ્રવચનમાત્ર સાથિં વિરોધ થાય. અન્યતીર્થીના દેવ અથવા અન્યતીર્થીઈ ગ્રહ્યા અરિહંતના ચૈત્ય ઈત્યાદિક કહેવે કરીને મિથ્યાત્વીની મહા અવજ્ઞા થાઇ. તેણે પરિગૃહીત અર્હચ્ચૈત્યને પણિ પરિત્યાગના કહેવાપણાથી અને તેહની અવજ્ઞાઈ જિનની અવજ્ઞાની પ્રસક્તિ હુઈ તો 'લાભ વાંછતા મૂલે ક્ષતિ આવી' એ ન્યાયની પ્રસક્તિથી.

વલી શાક્યાદિક અને દિગંબરાદિક મિથ્યાદષ્ટિ એ વચન પણિ કહેવાનઈ અયુક્ત તાહરે અભિપ્રાયે, તેહને જિનાવજ્ઞાના હેતુપણાથી. વલી 'કુપ્રાવચનિકે પાખંડી સર્વે ઉન્માર્ગે ચાલ્યા છે સન્માર્ગ તે જિનનો પ્રકાસ્યો એ માર્ગ તે ઉત્તમ' ઇહાં શાક્યાદિમાર્ગને ઉન્માર્ગપણે ભણવે અને જૈનમાર્ગ પણિ કહેવે અન્યતીર્થિકની મહાવજ્ઞા. વલી 'વેદ ભણ્યા ત્રાણ ન હુઈ દ્વિજ જમ્યા તમતમાઇ પહુચાડે' ઇત્યાદિકવચને અન્યતીર્થિકના ગુરુની આગમની અવજ્ઞા પ્રસિદ્ધ જ. તિહાં પણિ વેદ તે શબ્દાત્મકપણે દ્વાદશાંગના અવયવભૂત બાલગોપાલની અંગનાને પ્રસિદ્ધ જ, એહની અવજ્ઞાઈ દ્વાદશાંગની અવજ્ઞા તે જિનાવજ્ઞાનો હેતુ જ. તથા 'बुद्धस्स आणाइ' તથા 'अदक्खुव दक्खु' ઇત્યાદિ જે પૂર્વે દેખાડ્યાં જે આગમવચન તેણે વિરોધ સ્ફુટ જ. વલી મિથ્યાદષ્ટિની અવજ્ઞાઈ જિનાવજ્ઞાનુ કહેવુ તો દૂર, સાહમુ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર સ્થિર હુઈ એહવા જે જ્ઞાપકવચન અને તેહની પ્રશંસાઇ સમકિતમાં અતિચારના પ્રતિપાદક વાક્ય તે સમ્યક્ વિચારવા.

नाऽभिप्रायेण सूत्रतोऽर्थतस्तदुभयतो वा निजमतस्थित्यव्यभिचारेणान्यथाप्ररूपणात् । न चैवं शाक्यादिः सम्भवति, तस्य जैनप्रवचनपरतन्त्रप्रवृत्तिनिवृत्त्योरनभ्युपगमेन सूत्रतोऽर्थतस्तदुभयतो वाऽन्यथाप्ररूपणे प्रयोजनाभावात् । अत एवाभिनिवेशी जैनमार्गविध्वंसक एवोच्यते ।

यदागमः—' अहो अ राओ अ समुट्ठिएहिं, तहागएहिं पडिलब्भ धम्मं । समाहिमाघातमजो-सयंता, सत्थारमेवं फरुसं वयंति '॥त्ति । सूत्रकृदङ्गे (अ. १३. गा० २) सूत्रस्य वृत्तौ-' निह्नवा बोटि-काश्च स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारेण निर्दोषमपि सर्वज्ञप्रणीतं मार्गं विध्वंसयन्ति कुमार्गं च प्रवेदयन्ती '-त्यादि । एवं जैनमार्गविध्वंसकत्वान्यथानुपपत्त्या जैनसत्तापलापित्वसिद्धिः । न चैवं शाक्यादिर्जैनमार्गवि-ध्वंसकतया क्वापि भणितः, तस्य जैनसत्तापलापित्वाभावात् । युक्तिस्तूक्तैव । एतेनानाराधकोऽपि वस्तुगत्या जिनाज्ञाविराधक एव, अप्रतिपन्नजिनाज्ञत्वेन जिनाज्ञाराधकव्यतिरिक्तत्वादिति वचनमप्यपास्तम् । जिनाज्ञाविराधकव्यतिरिक्तत्वेन जिनाज्ञाराधक इत्यपि वक्तुं शक्यत्वात् प्रवचनमर्यादाभङ्गापत्तेश्च । यतः अप्रतिपन्नविरतीनां चरकपरिव्राजकतिर्यगादीनां देशविरतिसर्वविरतिविराधकत्वापत्त्या ज्योतिष्कसौधर्मा-दूर्ध्वमुपपाताभावः प्रसज्येत, विरत्यनङ्गीकारेणाराधकव्यतिरिक्तानां देशसर्वविरतिविराधकत्वात् । यदा-गमः—' विराहिअसंजमासंजमाणं जहण्णेणं भवण (वासीसु) उक्कोसेणं जोइसिएसु ' (भ. श. १, सू० २५-५) ' विराहिअसंजमाणं जहण्णेणं भवण (वासीसु) उक्कोसेणं सोहम्मकप्पे 'त्ति । भग० श० १ (सू० २५-३)। किञ्च—युगपदुभयोर्विराधकत्वेनोत्कृष्टपदमाविकल्पाप(प्र)कृष्टस्थानप्राप्त्या ज्योतिष्का-दूर्ध्वमुपपाताभावप्रसक्तिरेवेति रहस्यमवसातव्यम्) उपपातस्तु चरकादीनां ब्रह्मलोकं, तिरश्चां च सहस्रा-रसादिशब्दादाजीविकानामच्युतं यावद् भणितः । ' चरगपरिव्वायगाणं जहण्णेणं भवण० उक्कोसेणं बंभलोए कप्पे ' इत्यादि । तेन विराधकत्वं चेह गृहीतव्रतसामाचार्यपेक्षया न तु श्रद्धानापेक्षयाऽपि । तेनाखण्डितजि-नोक्तसामाचारीपालनपरायणानां भव्यद्रव्यदेवानामनादिमिथ्यादृशां व्यापन्नदर्शनानां च निह्नवानां नवमग्रै-वेयकं यावदुपपातो न विरुद्धः, अखण्डसामाचारीपरिपालनबलेन तत्रोत्पादात् ।

સૂત્રથી અર્થથી અથવા ઉભયથી પોતાના મતની સ્થિતિને અવ્યભિચારે અન્યપ્રકારે પરૂપણથી ઇમ શાક્યાદિકને ન સંભવઇ. તેહને જૈનપ્રવચનને પરવશ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિને અણુમાનવે સૂત્રથી અર્થથી અથવા ઉભયથી અન્યપ્રકારે પ્રરૂપણના પ્રયોજનના અભાવથી

એતલાજ વતી અભિનિવેશી તે જૈનમાર્ગનો વિધ્વંસક જ કહિયે. નિહ્નવ અને દિગંબર તે પોતાની રુચી કર્યો જે વ્યાખ્યાને પ્રકારે નિર્દોષપણિ સર્વજ્ઞનો પ્રરૂપ્યો માર્ગ તે પ્રતિ વિધ્વંસઈ. અને કુમાર્ગને પ્રકાશે. ઇમ જૈનમાર્ગને વિધ્વંસકપણાની અન્યથા અણુથાવે કરી. જૈનસત્તાની અપલાપિપણાની સિદ્ધિ થઇ. એણે શાક્યાદિક તે જૈનમાર્ગને વિધ્વંસકપણે કિહાંએ નથી કહ્યા. તેહને જૈનના અપ-લાપપણાના અભાવથી. યુક્તિ તો કહી જ. એતલે અનારાધકપણે વસ્તુગતે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક જ. અણપડિવજી જે જિનાજ્ઞા તે પણિ કરી જિનાજ્ઞારાધકથી વ્યતિરિક્તપણાથી. એહવું વચન પણિ ટાલ્યું. જિનાજ્ઞાના આરાધકથી વ્યતિરિક્તપણિ જિનાજ્ઞાનો આરાધક એહવું પણિ કહેવાના શક્યપણાથી. અને પ્રવચનની મર્યાદાની ભંગની આપત્તિથી. જે માટિં અણપડિવજી જે વિરતિ એહવા જે ચરક-પરિવ્રાજક અને તિર્યગાદિક તેહને દેશવિરતિ-સર્વવિરતિની વિરાધકપણાની આપત્તિં જ્યોતિષ્ક-સૌધર્મ તેથી ઉપરિં ઉપપાતનો અભાવ થાઈ. વિરતિને અનંગીકારઇ આરાધકવ્યતિરિક્તથી દેશવિરતિ અને સર્વ-વિરતિના વિરાધકપણાથી. આગમાર્થ તો સ્પષ્ટ જ છે.

नालिकेरादिफलाहारेणैकादशीपर्वोपवासं कुर्वाणाः जैनाभिमतोपवासं सम्यक्तया मन्यन्ते। जैनाश्च तदीयोपवासं लेशतोऽपि न मन्यन्ते। अत एव 'न च तासु भवान् प्रदृश्यते' इति तासु अन्यतीर्थिकदृष्टिषु भवान्न प्रदृश्यते, अन्यतीर्थिकश्रद्धानविषयीभूतं धार्मिकानुष्ठानं गङ्गास्नानादिकं भवान् लेशतोऽपि न मन्यत इत्यर्थः। मिथ्यादृष्टित्वं च तेषां जिनोक्तेषु कश्चिद्याथार्थ्येन श्रद्धानेऽपि तत्प्रणेतर्यर्हति देवत्वेन श्रद्धानाभावादेव। अत एव देवो रागद्वेषरहितः सर्वज्ञ एव भवति, नापरः। स चास्मदभिमतः सुगतादिरेव, नापरः। एवं जैनाभासोऽपि देवोऽर्हन्नेव परमसन्मार्गप्रणेतेत्यादि। मिथ्यात्वे बीजमग्रे वक्ष्यते। अयं भावः-अर्हतोच्यमानमकरणनियमादिकमन्यतीर्थिकैरपि प्रतिपन्नम्। अतस्तेषां दृष्टयोऽर्हति वर्तन्ते। तदीयदृष्टिषु च भवान् लेशतोऽपि नास्ति, तैरुक्तं सर्वमप्ययथार्थमेवेत्यर्हता प्रज्ञप्तत्वात्।

यदागमः-'सम्मद्दिट्ठी उ सुअंमि अणुवउत्तो अहेउअं चेव। जं भासइ सा मोसा मिच्छादिट्ठी वि अ तहेव' ॥ १ ॥ इति श्रीदशवैका० नि० (गा० २८०) वृत्तिर्यथा-'सम्यग्दृष्टिरेव सामान्यतः श्रुते-आगमेऽनुपयुक्तः प्रमादाद् यत्किञ्चिदहेतुकं चैव-युक्तिविकलं चैव यद्भाषते 'तन्तुभ्यः पट एव भवती'त्यादि, सा मृषा, विज्ञानादेरपि तत एव भावादिति। मिथ्यादृष्टिरपि तथैव उपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यद् भाषते सा मृषैव, घुणाक्षरन्यायेन संवादेऽपि सदसतोरविशेषात् यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवदिति गाथार्थः'। एतेन मिथ्यादृष्टिरपि कश्चिदंशे जिनोक्तं सम्यक् ब्रुवाणः सत्यवादी भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, घुणाक्षरन्यायेनानन्यगत्या सत्याभासवक्तृत्वात्। अत एव रत्नाकरावतारिकायामपि सिद्धसेनदिवाकरवदुक्तम्।

આદ્યપક્ષ તો નહીં, અસંભવથી. વિરુદ્ધ ભિનિં પ્રમાણપણાના અસંભવથી. બીજે પક્ષે, એહને પ્રામાણ્યપણું માનતેં બીજી ગતિ વિના પ્રવચનની. સંમતિ જ જૈનનેં યુક્ત. તે તો કહેં પ્રકારેં જ. ઇમ નહી તો શ્રીસુધર્મસ્વામિ-શ્રીહરિભદ્રસૂરિપ્રમુખનેં અનાભોગનેં ઉદ્ભાવનેં જ સમર્થન કરિવું થઇ. પણિ, વિરોધ છતેં નિજમતિને આગલિં કરી યથેચ્છાઇં પ્રવર્ત્તન તે યુક્ત નહી. પ્રવચનમર્યાદાભંગની પ્રાપ્તિં તીર્થંકરની મહાશાતના થાઇં. નિજરુચિનો તો પુરુષ પુરુષપ્રતેં ભિન્નપણે માંહે માંહે કલહની અનિવૃત્તિથી.

અનઇ જે સર્વપ્રવાદનું મૂલ દ્વાદશાંગ સમુદ્રસરિખુ એ અર્થવાને ટીકાકારે 'उदधाविव' ઇત્યાદિ જે સિદ્ધસેનદિવાકરનું વચન સંમતિપણે દેખાડ્યું. તે તો વિચારીતું અસંગતિની પરે ભાસઇ છઇ. જઉ દ્વાદશાંગ સમુદ્રસરીખું તઉ નદીસરીખા પ્રવાદ ન હુઇ. સમુદ્રથી નદીની ઉત્પત્તિના અભાવથી. સમુદ્રનેં નદીના પિતાની આપત્તિં 'નદીપતિ સમુદ્ર' એહવી કવીસમયની પ્રવૃત્તિ ટલી જોઇઇ. સમુદ્રનઇ ગંભીરપણાની હાનીના પ્રસંગથી. છતેં અવકાશેં જલ કિહાંયીએ નીકલે નહીં. વલી સર્વનદી તે સમુદ્રગામીનીઓ એહવું આગમપ્રસિદ્ધ પણિ સર્વને સાક્ષાત્ જ્ઞાનસિદ્ધ કેણેં પણિ અન્યથા કરિવાનેં અશક્ય. તે વતી સ્તુતિકર્તાનો, અભિપ્રાય તે ઇમ-હે સ્વામિન્! તું સર્વજ્ઞ તેહનેં વિષેં અન્યતીર્થીની આપઆપણા માર્ગની શ્રદ્ધાનરૂપ જે દષ્ટિ તે સમ્યક્ ઉદય પામી, તેહનો વિષય ભગવંત થયો. એ અર્થઃ. એ ભાવ-જે કાંઇ અકરણનિયમાદિક જિને સુંદરપણિ, કહિઉ, તે અન્યતીર્થીઇં પણિ તિમજ પડિવજ્યું. એ તો સંપ્રતિપણિ નાલિકેરાદિફલને આહારે એકાદશી પર્વનો ઉપવાસ કરતા તે જૈનના ઇષ્ટ ઉપવાસને સમ્યક્પણિં માનઇ છઇ. અને જૈન તો તેહનો ઉપવાસ લેશથીએ ન માને.

એતલાજ વતી તેહનેં વિષેં તું ન દીસે એ અન્યતીર્થીદષ્ટિનેં વિષઇ તું ન દેખાઇ. અન્યતીર્થીના શ્રદ્ધાનનું વિષયીભૂત જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન-ગંગાસ્નાનાદિક તે તું અંશથી એ ન માનઇ. એ અર્થ,

योरपि विराधना स्यात् । यदागमः—' णिच्छयणयस्स चरणस्सुवघाए णाणदंसणवहोवि 'त्ति । उप० (गा. ५१२) तथा च सम्यग्दृशामविरतानां देशविरतानां वा नियमेन ज्ञानादीनां त्रयाणामपि विराधकत्वापत्त्या श्रेणिकादीनां तीर्थंकरनामनिकाचनं तीर्थंकरतया प्रत्यायातिश्च न भवेत्, जिनाज्ञाराधकानामेव तीर्थंकरतयोत्पत्तेः । अत एव वैमानिकवर्जदेवेभ्यश्च्युतास्तीर्थंकृतो न भवन्ति, ज्योतिष्कपर्यन्तदेवेषु च जिनाज्ञाया अनाराधकविराधकानामेवोत्पादात् । एवं च श्रावकमात्रस्य सौधर्मादूर्ध्वमुत्पादाभावप्रसक्तेरपि, अनुपात्तचारित्रत्वेन संयमविराधकत्वात् ।

किञ्च-आसतामन्ये, गृहे वसतां तीर्थंकृदादिचरमशरीरिणामपि प्रतिसमयं ज्ञानादिविराधकत्वापत्त्या अत्यन्तमासमञ्जस्यं को नाम वक्तुं शक्नुयाद् ? इति पर्यालोच्यम् । न च मल्लिनाथे व्यभिचारः शङ्कनीयः, वासुदेवजीवसाधूनामिव कषायमात्रनिमित्तविराधनाया अबाधकत्वात् । (जन्येन दोषेण विराधनेति व्यपदेशाभावात्) अन्यथा सूक्ष्मसम्परायगुणस्थानं यावत् कोऽप्याराधको न भवेत्, साम्परायिकीक्रियाहेतुसञ्ज्वलनकषायाणामनवरतमुदयात् । एतेन वासुदेवजीवसाधूनां कृतनिदानत्वेन संयमविराधना भविष्यतीति शङ्काऽपि परास्ता, महाशुक्रदेवलोकादावुपपाताभावप्रसक्तेः । विराधितसंयमानां सौधर्मादूर्ध्वमुपपातस्य निषिद्धत्वात् । अत एव अर्हद्वद् वासुदेवा अपि वैमानिकदेवेभ्यश्च्युता एवोत्पद्यन्ते । ' वेमाणिआ हुंति हरि-अरिह ' त्ति (सक्प्र० गा० २४४) वचनात् । तेन विराधकत्वं चेह प्रतिपन्नव्रताद्यपेक्षयैव मन्तव्यम् । तच्च श्रीमल्लिनाथजीवसाधोर्नासीदिति बोध्यम् । तस्माद् गौतमाद्यो जिनाज्ञाया आराधका, विराधकाश्च जमालिप्रभृतयः, शेषास्त्वेकेन्द्रियादिशाक्यादिपर्यन्ता आराधकविराधकेभ्यो भिन्नाः परिशेषादनाराधका एवेति सिद्धं त्रैविध्यं निर्दोषमिति । पञ्चसूत्रकेऽपि तथैव सूचितमिति प्राग्दर्शितम् । एतेन त्रयाणामपि भङ्गानां द्वैविध्यकल्पनायामनाराधकः कस्मिन् भङ्गेऽवतरतीति प्रश्नावकाशशङ्काऽपि परास्ता, त्रयाणामपि परस्परं वैलक्षण्येन समवतारासम्भवात् । अन्यथा पुंस्त्रीनपुंसकादीनां त्रयाणामपि द्वैविध्यकल्पने स्त्री कस्मिन् भङ्गेऽवतरतीति प्रश्नावकाशः प्रसज्येतेति चिन्त्यम् । ननु भो ! धार्मिकानुष्ठानमधिकृत्य जैनाजैनयोर्नास्ति भेदः, तेनैव बालतपस्व्यपि शीलेन देशाराधको भवति ।

આભિયોગિક આસુર અને સમોહ, એ દેવદુર્ગતિ મરણને વિષે વિરાધિત હુઈ,' ઉન્માર્ગ દેશનાદિકે મોક્ષમાર્ગથી ભ્રંશ કરે જે તે સમોહ, સયતપણે એહવા જે દેવપણે ઊપના તે સંમોહ. એહવીએ દેવદુર્ગતિ તે મરણસમયે અપધ્યાનાદિકે વિરાધિં હુંતે હુઈ. તિહાંથી ચ્યવ્યા અનંતસંસાર ભમે. ઇમ ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણે વિરાધક નવગ્રૈવેયકતાંઇ ઊપનો પણિ અધમ જ. દેવમાંહિ દુર્ગતપણાથી. એહવું જાણવું.

વલી અણુમહે સંયમપણે કરી સંયમની વિરાધના થાતે હુંતે નિશ્ચયથી જ્ઞાનદર્શનની પણિ વિરાધના હુઈ. યે માટે આગમ એહવું કહે છે-' નિશ્ચયનયને ચારિત્રને ઉપઘાતે જ્ઞાનદર્શનનો પણિ વધ થાઈ.' તે વારે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જે અવિરતિ અથવા દેશવિરતિ તેહને નિયમઇ જ્ઞાનદર્શનાદિક ત્રિણ્યુની વિરાધકપણાઈ થાતે શ્રેણિકાદિકને તીર્થંકર નામનું નિકાચન અને તીર્થંકરપણે ઉપજવું ન હોઈ. જિનની આજ્ઞાના આરાધકને જ તીર્થંકરપણે ઉત્પત્તિથી, એતલાજ વલી વૈમાનિકવિના દેવથી ચ્યવ્યા તીર્થંકર ન હુઈ. જ્યોતિષ્ક પર્યંત દેવને વિષે અનારાધક અને વિરાધકને જ ઉત્પત્તિથી. ઇમ શ્રાવકમાત્રને સૌધર્મથી ઊપપાતનો અભાવ થાઈ. અણુગ્રહ્યા ચારિત્રવંતપણે કરી સંયમના વિરાધકપણાથી.

अथ दृष्टिविषकल्पं किम् ? इति दर्शयति—

दिट्ठिविसं णिअमग्गपरूवगो उसभाइ अरिहंतो। इअ वयणं अइदूरट्ठिआणमवि मरणहेउत्ति ॥७७॥

व्याख्या—दृष्टिविषं तावत् निजनिजमार्गस्य–शिवभूत्यादिविकल्पितमार्गस्य आदिप्रणेता श्रीऋषभादिरर्हन्नेवेति वचनमेव। किंभूतम् ? अतिदूरस्थितानामपि मरणहेतुः। दूरस्थितोऽपि पदार्थो दृष्टिविषयो भवति। इह दूरस्थिताः जैनमार्गमाश्रिता भव्याः, तेषामुत्सूत्रभाषकाद् दूरतरवर्त्तित्वात्। तेषामपि केषाञ्चित् तदीयवचः श्रुत्वा तेऽप्यहो ! अयं मार्गो युक्तिसङ्गतो जैनत्वेन श्रीऋषभादिप्रणीतो भविष्यतीति शङ्कयाऽपि तन्मार्गानुकूलवर्त्तित्वेन तत्प्रतिकूलवर्त्तिषु साध्वादिषु प्रद्वेषादनन्तसंसारदुःखभाजो भवन्ति। अत एवोत्सूत्रभाषिणो दर्शनमपि निषिद्धम्।

यदागमः—'उम्मग्गदेसणाए चरणं णासिंति जिणवरिंदाणं। वावण्णदंसणा खलु ण हु लब्भा तारिसा दट्ठुं' ॥१॥ ति। श्रीआव० वन्दनकनिर्युक्तिः। (गा० ११५४) एतच्चूर्णिर्यथा–जे पुण अहिच्छोवलंभं गहाय अण्णेसिं सत्ताणं संसारं णित्थरित्तुकामाणं उम्मग्गं देसयंति। तत्थ गाहा–उम्मग्गदेसणाए चरणं–अणुट्ठाणं णासिंति जिणवरिंदाणं सम्मत्तं अप्पणो अण्णेसिं च ते वावण्णदंसणा जणा, ते चरणं ण सद्दहंति, मोक्खो अ त्रिज्ञाए अ भणिओ अण्णेसिं मिच्छत्तुप्पायणेणं एवमाविएहिं कारणेहिं वावण्णदंसणा, खलुसद्दा जइवि केइ णिच्छयविहीए अवावण्णदंसणा तहावि वावण्णदंसणा इव दट्ठव्वा, ते अ दट्ठुंपि ण लब्भा, किमंग पुण संवासो संभुंजणा संथवो, हुसद्दो अविसद्दत्थो, सो अ ववहिअसंबंधो दरसिओ चेव, ण लब्भा णाम ण कप्पंति त्ति। न चैवं दृष्टिविषसर्पदृष्टान्तेन परेषामेवानिष्टफलहेतुः किन्त्वात्मनोऽपीत्यनुक्तोऽपि विशेषो द्रष्टव्यः। यदागमः—'जे ड णं गोअमा! आणाविराहए से णं

હિવે દષ્ટિવિષને તે શું ? દેખાડે છે—

દષ્ટિવિષસર્પ તે 'નિજમાર્ગનો પ્રરૂપક ઋષભાદિક અરિહંત' તે વચન તે અતિ દૂરસ્થિતને પણિ મરણનું હેતું.

વૃત્તિનો અર્થ :—દષ્ટિવિષ તો શિવભૂત્યાદિકે કલ્પ્યા જે આપ આપણા માર્ગ તેહનો આદિકર્તા શ્રી ઋષભદેવાદિક અરિહંત જ એહવું વચન જ. કેહવું છે ? અતિદૂરસ્થિતને પણિ મરણ હેતુ. દૂર સ્થિતને પણિ પદાર્થ દષ્ટિનો વિષય હુઇ. ઇહાં દૂરસ્થિતજૈનમાર્ગનઈ આશ્રયા ભવ્ય તેહનઇ ઉત્સૂત્રભાષિથી દૂ વર્તિપણાથી. તેહને પણિ કોઇકને તેહના વચન સાંભલીને તે પણિ અહો ! એ માર્ગ યુક્તિસંગત, જૈનપણિં કરી ઋષભાદિકે પ્રરૂપ્યો હુસે. એહવી શંકાઇ પણિ તેહના માર્ગને અનુકૂલવર્તિપણે કરીને તેણે ઉત્સૂત્રીને પ્રતિકૂલવર્તિ જે સાધ્વાદિક તેહને વિષઇ પ્રદ્વેષથી અનંતસંસાર દુઃખના ભજનાર હુઇ. એતલાજ વતી ઉત્સૂત્રભાષીનું દર્શન પણિ નિષેધ્યુ. 'ઉન્માર્ગની દેસનાઇ ચારિત્ર નાસે જિનવરેન્દ્રનું, વ્યાપન્નદર્શની તેહવા જોવા યોગ્ય નહીં.' જે યથેચ્છાઇ અર્થ ગ્રહીને અન્ય સત્ત્વ જે સંસારનિસ્તરવાના ધણી તેહને ઉન્માર્ગ પ્રતે કહે. તિહાં ગાથા–ઉન્માર્ગ દેશનાઇ જિનવરેંદ્રનું દર્શન ટાલે. સમ્યક્ત્વ પોતાનું પરનું પણિ ટાલે. તે વ્યાપન્ન દર્શની ખલુ શબ્દથી નિશ્ચયનયે અવ્યાપન્નદર્શની તથાપિ વ્યાપન્નદર્શની પરે જાણવા. તે જોવા યોગ્ય નહીં. તો સંવાસ–ભોજન–પરિચય તે કિમ ? તે સ્યું ? હુ શબ્દ તે અપિશબ્દાર્થ વેગલે સંબંધે દેખાડ્યો જ 'ણ લબ્ભા' કહેતા ન કલ્પે. ઇમ દષ્ટિવિષસર્પને દષ્ટાંતે પરને જ અનિષ્ટ-

रतसम्यग्दृष्टिरिति भावः । ' देशविराहए ' त्ति । देशं-स्तोकमंशं ज्ञानादित्रयरूपस्य मोक्षमार्गस्य तृतीयविभागरूपं चारित्रं विराधयतीत्यर्थः । प्राप्तस्य तस्यापालनात्, अप्राप्ते वँ (त्यादि अत्र हि प्रथमभङ्गे बालतपस्वी शीलेन देशाराधको भणितः । द्वितीयभङ्गे अविरतसम्यग्दृष्टिः शीलाभावेन देशविराधकः । एतच्च भवदभिप्रायेण कथं सङ्गच्छते ? इति चेत् । अहो भ्रान्तिः ! भगवत्या एवानुवादवचनमुच्यमानं भवदभिप्रायेणेत्याद्यविमृश्य वक्तृत्वात् । प्रत्युत भवन्तमेव वयं पृच्छामः-इह प्रथमभङ्गे यो बालतपस्वी भणितः, स किं शाक्यादिरन्यतीर्थिकः उत जिनोक्तसामाचारीपरायणो मिथ्यादृष्टिर्वा ? । नाद्यो, जैनानामपसिद्धान्तात् । शाक्यादिमार्गस्योन्मार्गत्वेन, तन्मार्गाभिमतानां देवादीनामदेवत्वादिनेव ज्ञानस्य चाज्ञानत्वेनेव शीलस्याप्यशीलत्वेनार्हतोक्तत्वात् । किञ्च-शीलशब्देनेह चारित्रं भणितम् । तच्चान्यतीर्थिकमार्गे लेशतोऽपि न भवति ') (' तेनान्यतीर्थिकाभिमतशीलेन देशाराधको भवतीति बोध्यम् । अन्यथा तथाभूतशीलस्य कारणं प्रज्ञापकस्य ज्ञानमपि वक्तव्यं प्रसज्येत । तच्च न कस्यापि सम्मतं, मिथ्यादृशो ह्यज्ञाने सति ज्ञानस्यासम्भवात् । ' जस्स अण्णाणा तस्स णाणा णत्थि ' त्ति वचनात् । द्वितीयस्तु न्याय्य एव । यतस्तथाविधं मोहनीयोदयवशेन जैनाजैनयोः सम्यक्स्वरूपमजानानोऽव्यक्तमिथ्यादृष्टिर्भव्योऽभव्यो वा कुतश्चिन्निमित्तात् जिनोक्तशुद्धक्रियापरायणो जैनमार्गपतितो ' भविअदव्वदेवाण '-मित्याद्यागमोक्तोऽवसातव्यः । स च शुद्धक्रियां कुर्वाणोऽपि मिथ्यात्वोदये पण्डिततपस्वीति वक्तुमशक्यत्वेनानन्यगत्या बालतपस्वीत्युच्यते । देशाराधकत्वं च ' यदकरणे देशतः सर्वतो वा विराधकत्वं तत्करणे देशतः सर्वतो वा आराधकत्व 'मिति नियमबलेन जैनक्रिययैवावसातव्यम् । न पुनरन्यतीर्थिकक्रिययापि, तदकरणे विराधकत्वाभावात् । किञ्च-आराधकत्वं मोक्षकारणाऽऽसेवनेनैव स्यात् । मोक्षकारणं च सम्यक्क्रिययैव भवति ' सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्ग ' इतिवचनात् । सा च क्रिया जैनमार्गपतितस्य जिनोक्तक्रियां कुर्वतोऽवसातव्या । शाक्यादिमार्गाभिमतक्रिया तु संसारकारणत्वेन मोक्षकारणमेव न भवति । कथं तथाभूतेन शीलेन देशाराधकत्वसम्भावनापीति पर्यालोच्यम् । द्वितीयभङ्गे तु ' प्राप्तस्य तस्यापालना 'दिति वचनेन देशविराधकत्वे सिद्धे सिद्धं सूत्रस्य सविषयत्वेन प्रामाण्यमिति ।) (किञ्च-द्वितीयभङ्ग इव प्रथमभङ्गेपि ज्ञानदर्शनयोराराधक एव वक्तव्यः, तस्य तयोरप्राप्तत्वात् । यद्वा सत्त्वेन चेदाराधकत्वं, तर्हि प्रथमभङ्ग इव द्वितीयभङ्गेपि ज्ञानदर्शनयोराराधक एव वक्तव्यः, तस्य तयोः सत्त्वादित्येवमुभयथापि प्रतिबन्दीनामा दोषो दुरपनेय इति । तस्मात् प्रतिपन्नसम्यक्त्वादीनां परिपालनेनाराधकत्वमपरिपालनेन च विराधकत्वमिति भावः । एतेन प्रथमभङ्गव्याख्यायां ' गीतार्थानिश्रिततपश्चरणरतोऽगीतार्थ इत्यन्ये ' इति यदुक्तम् । तत्र गीतार्थो यदि सम्यग्दृष्टिः तर्हि बालतपस्वी न स्यात् । उक्तञ्च भगवतीचूर्णावपि बालतपस्वीति । यदि च मिथ्यादृष्टिस्तर्हीष्टापत्तिरेव, उक्तस्वरूपस्य सत्त्वादिति तात्पर्यमिति) त्येवमागमवचनात् कथमाराधकानाराधकविराधकलक्षणानां त्रयाणां भङ्गानां मध्ये शाक्यादिकमधिकृत्यानाराधकलक्षणो द्वितीयो भङ्गः सम्यग्भवेत् देशाराधकत्वेनोक्तत्वादिति चेत् । मैवं, जैनप्रवचनस्य सम्यगवबोधाभावेनापसिद्धान्तात् । यतो मिथ्यादृष्टेर्ज्ञानस्याप्यज्ञानत्वेनेव तन्मार्गपतितशील-

---

क्रियातत्परपणाथी. એ પ્રથમ ભંગ. પાપથી નિવર્ત્યો નહીં અને વિજ્ઞાતધર્મ એહવો અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિ એ ભાવ. દેશ-થોડા અંશ-જ્ઞાનાદિત્રયરૂપ જે મોક્ષમાર્ગ તેહના ત્રીજા ભાગરૂપ જે ચારિત્ર તે વિરાધે એ અર્થ. 'પામ્યાંના અપાલનથી અથવા અણપામ્યાથી.' એહવા આગમવચનથી કિમ આરાધક અનારાધક

पणामं काउं कहेइ साहारणेण सद्देण'मित्यादि श्रीआ० नि० (गा० ५६६) एवमुत्सूत्रभाषणेन साम्येऽपि परस्परं (महदन्तरं) मन्दमन्दतरमुक्तागमानुसारेण स्वयमेव परिभाव्यमिति गाथार्थः ॥ ७७ ॥

अथ आभिग्रहिकाभिनिवेशिकयोरन्तरपरिज्ञानाय गाथामाह—

जइवि हु आभिग्गहिओ संसारपहत्तणेण तुल्लो वि । तहवि हु जिणमयसत्तावाई इअरो अ विवरीओ॥

व्याख्या—यद्यप्याभिग्रहिकः-आगाढमिथ्यादृष्टिः शाक्यादिः कुलिङ्गी, संसारमार्गत्वेन तुल्यः-उत्सूत्रभाषिद्रव्यलिङ्गसमानः। यदागमः-'सेसा मिच्छद्दिट्ठी गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं । जह तिण्णि य मुक्खपहा संसारपहा तहा तिण्णि' ॥१॥ त्ति, उप० (मा० गा० ५२०) हुरेवार्थे। तुल्य एव। तथापि जिनसमयसत्तावादी-जिनशासनसत्ताव्यवस्थापकः। इतरस्तु अभिनिवेशी विपरीतो-जिनसमयसत्तापलापी। अयं भावः-अन्यतीर्थिकः शाक्यादिः 'के जैनाः ?' इत्येवंरूपेण पृष्टः सन् जैनान् प्रत्येव 'अमी जैना' इत्येवं निर्वक्ता स्यात्। स च जैने जैनसत्तावक्तृत्वेन जैनसत्ताव्यवस्थापकः। अभिनिवेशी तु जैनाभासो दिगम्बरादिः पृष्टः सन् जैनाभासं स्वात्मानं जैनत्वेन भाषते 'अहं जैन' इति, जैनान् प्रति तु 'न जैनाः किन्तु जैनाभासा' इत्येवं निर्वक्ता जैनसत्तापलापी महापापी। यतो जैने जैनसत्ताऽपलापमन्तरेण जैनाभासे निजमार्गे जैनसत्ताव्यवस्थापनाऽसम्भवात्, विरुद्धयोर्द्वयोर्जैनसत्त्वासम्भवेन एकतरस्य जैनाभासत्वे वक्तव्ये उक्तप्रकारेण वक्तृत्वसम्भवात्। उत्सूत्रभाषणं चास्य विकल्पितनिजमार्गस्य प्रवृत्तिरागममूलिकेति व्यवस्थाप-

---

તાત્પર્ય. અને જે તીર્થના ઉચ્છેદના અભિપ્રાયનું હેતુ તે નિશ્ચયેં તીર્થંકરના ઉચ્છેદનો જે અભિપ્રાય તેણે નિયત હુઈ. તેહને તીર્થંકરને પણિ પૂજ્યપણાથી 'તીર્થને પ્રણામ કરી કહેં સાધારણશબ્દે' ઇમ ઉત્સૂત્ર ભાષવેં સરીખાઈ પણિ પરસ્પરી મંદમંદતર કહ્યા આગમને અનુસારે વિચારવું. ॥ ૭૭ ॥

હિવેં આભિગ્રહિક અને અભિનિવેશીનો ભેદ જણાવવાને અર્થે ગાથા કહે છે—

યદ્યપિ આભિગ્રહિક સંસારમાર્ગપણે સરીખો છે. તઉહે જિનમતની સત્તાનો વાદી. બીજો તે વિપરીત.

વૃત્તિનો અર્થ—જઉઈ આભિગ્રહિક-આગાઢમિથ્યાદષ્ટિ જે શાક્યાદિક કુલિંગી, સંસારમાર્ગપણું સરીખો-ઉત્સૂત્રભાષિ દ્રવ્યલિંગીનેં સરીખો 'શેષ તે મિથ્યાદષ્ટિ ગૃહિલિંગ કુલિંગ દ્રવ્યલિંગે જિમ ત્રિણ્ણિ મોક્ષમાર્ગ સંસારમાર્ગ તિમ તીન' હુ તે એવકારાર્થ. સમાનજ. તથાપિ જિનશાસનસત્તાનો થાપક, બીજો તે અભિનિવેશી વિપરીત-જિનમતસત્તાનો અપલાપી. એ ભાવ-અન્યતીર્થિક શાક્યાદિક તે 'કઉણ જૈન'? ઇમ પૂછેં હુંતે જૈન પ્રતેજ 'એ જૈન' ઇણી રીતેંજ ઉત્તર દિઈ. તે તઉ જૈનનઈ વિષેં જૈનની સત્તાને બોલવેં કરી જૈનની સત્તાનો થાપક. અભિનિવેશી તઉ જૈનાભાસ દિગંબરાદિક તે પૂછ્યો હુંતો જૈનાભાસ પોતાના આત્માનેં જૈન પણિ કહે. હું જૈન એહવું. જૈન પ્રતેં તઉ એ જૈન નહી, તઉ સ્યું? જૈનાભાસ ઇણી રીતે જ કથક હુઈ. જૈનસત્તાનો અપલાપી મહાપાપી. જૈનનઈ વિષે જૈનની સત્તાના અપલાપ વિના જૈનાભાસ જે પોતાનો માર્ગ, તેહને વિષઈ જૈનસત્તાની વ્યવસ્થાપનાના અસંભવથી. વિરુદ્ધ બેને જૈનસત્તાને અસંભવે એકને જૈનાભાસપણું કહેવે કહે પ્રકારેં કહેવાપણાના સંભવથી. ઉત્સૂત્રભાષીપણું તો તેહને કલ્પ્યા પોતાના માર્ગની પ્રવૃત્તિ તે આગમમૂલ એહવા સ્થાપનનેં અભિપ્રાયેં

धको भणितः, कृतप्रतिज्ञाया अनिर्वहणात् । न च पापनिवृत्तिरूपेण शीलेन देशाराधकत्वे सिद्धे मिथ्यादृशां पुण्ये प्रवृत्तिः पापे च निवृत्तिर्न स्यादिति वचनेन विरोधः शङ्कनीयः, सम्यक्त्वप्रतिबन्धकासद्ग्रहवत एव मिथ्यादृष्टेर्भावतस्तयोर्निषिद्धत्वात् । न पुन र्द्रव्यतोऽपि । यत्तु तथाभूतस्याऽपि शीलस्यानुमोदनीयत्वं तन्मार्गपतितत्वेन व्यवहारनयवतामेवावसातव्यम्, 'ववहारो वि हु बलव 'मिति वचनात् ।

एतेनाऽन्यतीर्थिकाभिमतं किञ्चिदनुष्ठानं मोक्षहेतुर्भविष्यतीति कल्पनाऽपि परास्ता, तदीयमार्गाणामुन्मार्गत्वेनाऽऽगमे भणितत्वात् । एतच्च 'कुप्पवयणपासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ' इत्यादि प्रागुपदर्शितमेव उपदर्शयिष्यते च सवृत्तिकमनन्तरमपीति बोध्यम् । तेन युगपन्मार्गोन्मार्गक्रिययोरसम्भव एव । नहि कोऽप्यतिनिपुणोऽपि एकेन पादेन मार्गं गच्छत्यपरेण चोन्मार्गमिति । (२) एवं चोभयोरपि प्रकारयोस्सविषयत्वेन प्रामाण्ये सिद्धे 'यदप्राप्तेर्वे 'ति विकल्पेन व्याख्यानं तत् केनाभिप्रायेणेति संशये सम्यग्वक्तृवचनं वयमपि श्रोतुकामाः स्म इति बोध्यम् । यतो यद्यऽप्राप्तिमात्रेण विराधकत्वं स्यात् तर्हि चरकपरिव्राजकादीनां ज्योतिष्कादूर्ध्वमुपपाताभावः प्रसज्येत, मोक्षकारणभूतानां सम्यग्ज्ञानादीनां त्रयाणां लेशतोऽप्यभावेन देशविरतिसर्वविरत्योरुभयोर्युगपद्विराधकत्वात् । एतच्च प्राग् ग्रन्थसम्मत्या प्रदर्शितमेव । तथा द्वादशाङ्गपर्यन्तनानाश्रुतावधिप्रभृत्यप्राप्तिमान् छद्मस्थसंयतो दूरे, केवल्यप्यप्राप्तजिनकल्पादेर्विराधकः प्रसज्येतेति (३) सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ७८ ॥

निर्वाहे' अने' अनिर्वाहे ज जाणवुं. एतला ज वती प्रथमभंग ते देशे आराधक ज कहीओ. तेतलानी ज प्रतिज्ञाना कीधापणाथी. बीजा भंगने विषे अविरतसम्यग्दृष्टिपणि 'पाम्या तेहना अपालनथी' ए वचने' विरतिने' परित्यागे ज अंशे विराधक कह्यो. कीधी प्रतिज्ञाना अनिर्वहणथी.

पापनिवृत्तिरूपशीले' करी देशाराधकपणुं सिद्ध थये हुंते 'मिथ्यात्वीने' पुण्यने विषे' प्रवृत्ति अने पापने विषे' निवृत्ति न हुई' इस्युं वचने' विरोध न शंकवो. सम्यक्त्वनो प्रतिबंधक जे असद्ग्रहवंत मिथ्यादृष्टिने' ज भावथी ते बिहुना निषिद्धपणाथी. पणि द्रव्यथी नहीं. अने जे तेहवा ए शीलने' अनुमोदनीयपणुं ते मार्गमाहे पडि' करी व्यवहारनयवंतने ज जाणवुं. 'व्यवहार ते बलवंत' ए' वचनथी. एतले अन्यतीर्थिकनुं मान्युं काइएक अनुष्ठान मोक्षनुं हेतु हुंसे. ए कल्पना पणि टाली. तेहना मार्गने उन्मार्गपणि' कहेवाथी, ए तो 'कुप्पवयण'० ए पूर्वइं देखाड्युं छइ. अने वली देखाडीस्ये', वृत्तिसहित अनंतरज. ए जाणवुं. ते वती मार्ग अनइ उन्मार्गक्रियानो एकइ वारे' असंभव ज. कोई चतुरपणि एके पादे' मार्गप्रतिं चाले' अने बीजे उन्मार्गप्रते' पणि, इम बिहुं प्रकारने' विषइं विषयसहितपणिं प्रामाण्यपणुं सिद्ध थये हुंते जे 'अथवा अप्राप्तथी' एहवुं जे विकल्पइं व्याख्यान ते स्यइं अभिप्राये'? एहवो संशय छतइं सम्यक् कथकनुं वचन अम्हेपणिं सांभलवा वाछुं छुं. ए जाणवुं. जे माटे' अणपाम्या वती जो विराधकपणुं हुइ तो चरक-परिव्राजकादिकने' ज्योतिष्कथी ऊंचो उपपातनो अभाव थयो जोइइ. मोक्षना कारणभूत जे सम्यग्ज्ञानादि त्रय तेहना लेशथीपणि अभावे' देशविरति सर्वविरति ए बिहुने विराधकपणाथी. ए तो ग्रंथनी संमति पूर्वे' देखाड्युं ज छइ. वली द्वादशांगपर्यंत नानाश्रुत-अवधिप्रमुखनो अप्राप्तिवंत 'छद्मस्थसंयत तो वेगलो. केवली पणि' अणपाम्या जिनकल्पादिकनो विराधक संपजे, एहवुं सूक्ष्मदृष्टि विचारवुं. ए 'गाथानो अर्थः ॥ ७८ ॥

यदागमः—'अहण्णं भंते ! असंजयभविअदव्वदेवाण'मित्यादि यावत् 'जहण्णेणं भवण (वासीसु) उक्कोसेणं उवरिमगेविज्जएसुं' ति । भग० श० १, उ० २, (सू० २५) वृत्त्येकदेशो यथा—'तस्मान्मिथ्यादृष्टय एव भव्या अभव्याश्च असंयतभव्यद्रव्यदेवाः' श्रमणगुणधारिणो निखिलसामाचार्यनुष्ठानयुक्ता द्रव्यलिङ्गधारिणो गृह्यन्ते । ते ह्यखिलसामाचारीप्रभावत एव उपरितनग्रैवेयकेषूत्पद्यन्ते । असंयताश्च ते, सत्यप्यनुष्ठाने चारित्रपरिणामशून्यत्वादिति । यद्यपि सामाचारीमधिकृत्य देशाराधकत्वं भव्यद्रव्यदेवनिह्नवस्याऽपि सम्भवति, अन्यथा ग्रैवेयकदेवतयोत्पादानुपपत्तिप्रसक्तेः, तथापि निह्नवो जिनाज्ञामधिकृत्य विराधक एव, उत्सूत्रभाषणेन सम्यक्त्वविषयकप्रतिपन्नजिनाज्ञायाः परित्यागात्। इतरस्तु अनाराधक एव, सम्यक्त्वाभावेन उत्सूत्रभाषणव्रतभङ्गाद्यभावेन च आराधकविराधकस्वभावाभावात् । न चैवं भेदेऽप्यनाराधकविराधकयोरुपपातमधिकृत्य साम्यं शङ्कनीयम्, ग्रैवेयकेष्वपि निह्नवस्य देवदुर्गततयोत्पादात्। देवदुर्गतत्वं च न केवलं देवकिल्बिषिकत्वादिनैव, तत्र तेषामभावात्, किन्तु सम्मोहत्वेन । स च देवदुर्गतस्तत्श्च्युतोऽनन्तकालं संसारे परिभ्रमति ।

यदागमः—'कंदप्प १, देवकिब्बिस २ अभिओगा ३ आसुरी य ४ संमोहा ५ । ता देवदुग्गईओ मरणंमि विराहिए हुंति' ॥ १ ॥ त्ति । आतुरप्रत्याख्यानप्रकीर्णके (गा. ३९) व्याख्यादेशो यथा—'सम्मोह'त्ति । सम्मोहयन्त्युन्मार्गदेशनादिना मोक्षमार्गाद् भ्रंशयन्ति ये ते सम्मोहाः । संयता अप्येवंविधा देवत्वेनोत्पन्नाः सम्मोहाः, एवंरूपा देवदुर्गतिः ता एव देवदुर्गतयो मरणेऽपध्यानादिना विराधिते सति ततश्च्युता अनन्तं संसारं परिभ्रमन्ती'ति । एवमुत्सूत्रप्ररूपणेन विराधको नवमग्रैवेयकतयोत्पन्नोऽप्यधम एव, देवदुर्गतत्वादिति बोध्यम् । किञ्च—अनुपात्तसंयमत्वेन संयमविराधनाभ्युपगमे निश्चयतो ज्ञानदर्शन-

---

વલી સંમકાલ ભિક્ષુને વિરાધકપણે ઉત્કૃષ્ટપદ આશ્રયીને અંપકૃષ્ટસ્થાનપ્રાપ્તિ જ્યોતિષ્કથી ઉપરિ ઉપપાતના અભાવની પ્રસક્તિ જ. એ રહસ્ય જાણવું. ઉપપાત તે ચરકાદિકને બ્રહ્મલોકતાંઈ, તિર્યંચને સહસ્રારતાંઇ, આદિશબ્દથી આજીવકને અચ્યુતતાઈ કહિઓ છે. તે વતી વિરાધકપણું તો ઇહાં ગ્રહ્યા વ્રતની સમાચારીની અપેક્ષાઈ. પણિ શ્રદ્ધાનની અપેક્ષાઇ નહી. તે વતી અખંડિત જે સમાચારી તે પાલવાને તત્પર જે થાનાર દ્રવ્યદેવ અનાદિમિથ્યાદષ્ટિ તેહને અને વ્યાપન્નદર્શની જે નિહ્નવ તેહને નવમ ગ્રૈવેયકતાઈ ઉપજવું તે વિરૂદ્ધ નહીં. અખંડસમાચારીપરિપાલનબલેં તિહાં ઉત્પાદથી. વૃત્તિનો એક દેશ કહે છે—તે માટે મિથ્યાદષ્ટિ જ ભવ્ય અને અભવ્ય અસંયમિ ભવ્યદ્રવ્યદેવ શ્રમણગુણના ધરનાર દ્રવ્યલિંગધારી ગ્રહીઈ. જે માટે તે સકલસામાચારીપ્રભાવથી જ ઉપલા ગ્રૈવેયકને વિષે ઉપજે. અને અસંયતિ તે, છતે અનુષ્ઠાને પણિ ચારિત્રપરિણામે શૂન્યપણાથી.

જદ્યપિ સમાચારી આશ્રયીનઈ દેશારાધકપણું ભવ્યદ્રવ્યદેવ નિહ્નવને પણિં, ઇમ નહિં તો ગ્રૈવેયકદેવપણિ ઉત્પાદનના અણઉપજવાના પ્રસંગથી. તોહે નિહ્નવ તે જિનાજ્ઞા ઉદ્દેશીને વિરાધક જ કહીઈ, ઉત્સૂત્રભાષણે સમકિતવિષયિણિ જે જિનાજ્ઞા તેહના પરિત્યાગથી. બીજઉ તે અનારાધક જ. સમ્યક્ત્વને અભાવે અને ઉત્સૂત્રભાષણ વ્રતભંગાદિકને અભાવે આરાધક વિરાધકના સ્વભાવના અભાવથી, ઇમ ભેદ છતે આરાધક અને વિરાધકને ઉપજવા આશ્રયી સરીખાઇપણું શંકવું નહીં. ગ્રૈવેયકને વિષે નિહ્નવને દેવદુર્ગતિપણિં ઉત્પાદથી. દેવદુર્ગતિપણું તો કેવલ દેવકિલ્બિષિકપણિં જ નહી. તિહાં તેહના અભાવથી. તઉ સ્યું ? સંમોહપણે. તે દેવદુર્ગત તે તિહાંથી ચ્યવ્યો અનંતકાલ સંસારને ભમે, 'કંદર્પ' કિલ્બિષ

पाखण्डिनो-व्रतिनः सर्वे उन्मार्गप्रस्थिताः,' बहुविधापायभाजनत्वात् तेषा'मित्यादि । उन्मार्गस्तु अधर्म एव, मोक्षमार्गस्य धर्मस्य प्रतिपक्षभूतत्वात् । तत्र धर्मत्वेन बुद्धिः, तस्यादिप्रणेतरि कपिलादौ चासर्वज्ञत्वेन अदेवे देवत्वेन बुद्धिः, तच्छिष्ये चागुरौ गुरुत्वेन बुद्धिरिति त्रिष्वपि देवादिषु वैपरीत्येन श्रद्धानं तदनुकूलप्रवर्त्तनं च मिथ्यात्वमेव । उक्तं च-'अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या । अधर्मे धर्मबुद्धिश्च, मिथ्यात्वं तद्विपर्ययात् ॥ १ ॥ इति (योग० प्र० २, श्लो० ३) एवं दिगम्बरादिर्जैनाभासोऽपि मन्तव्यः । तस्य च धार्मिकानुष्ठानं निजनिजरुचिपरतन्त्रोद्भावितं जैनाभिमतधार्मिकानुष्ठानप्रतिपक्षभूतत्वेनाधर्म एव । तत्र धर्मत्वेन बुद्धिः, तथाभूतमार्गस्यादिप्रणेतरि अदेवे देवत्वेन बुद्धिः, तन्मार्गपरम्पराप्रवर्त्तके कुगुरौ गुरुत्वेन बुद्धिरिति त्रिष्वपि देवादिषु वैपरीत्येन श्रद्धानं प्राग्वन् मिथ्यात्वमेव । यदि च दिगम्बरादिमार्गस्यादिप्रणेता सर्वज्ञोऽर्हन् भवेत्, तर्हि तीर्थत्वेनाभिमतस्य श्वेताम्बरमार्गस्य प्रणेता ततो विलक्षणोऽर्हन्नामा विकल्पितः कश्चिदन्य एव, विरुद्धयोर्द्वयोर्मार्गयोर्मोक्षमार्गत्वेनैकप्रणेतुरसम्भवात् द्वयोः सर्वज्ञत्वासम्भवाच्च । एतेन देवतत्त्वमधिकृत्य दिगम्बरादिभिः सहैक्यमेवेति वचनमप्यपास्तम्, त्रयाणां देवादितत्त्वानां कार्यकारणभावापन्नत्वेनान्योऽन्यानुविद्धत्वात् तीर्थतीर्थकरयोरिव खण्डितश्रद्धानासम्भवात् । नहि तीर्थश्रद्धानमन्तरेण तीर्थकृत्श्रद्धानं न वा तीर्थकरश्रद्धानमन्तरेण तीर्थश्रद्धानमिति । सम्भवे च तावन्मात्रश्रद्धानेन स किं सम्यग्दृष्टिरुत मिथ्यादृष्टिर्वेति प्रश्ने प्रथमभङ्गस्यागमबाधितत्वेन वक्तुमशक्यत्वम् । द्वितीयश्चेद् अलं विवादेन, देवतत्त्वमधिकृत्य वैपरीत्यश्रद्धानमन्तरेण मिथ्यात्वासिद्धेः ।

इम दिगंबरादिक जैनाभास पण मानवो. तेहनुं धार्मिकानुष्ठान ते आप आपणी रुचिने परवशपणे प्रकट कर्युं जैनने इष्ट धार्मिकानुष्ठानने विपरीतपणे करी अधर्म ज. तिहां धर्म पणिं बुद्धि, तेहवा मार्गना आदि प्ररूपक जे अदेव तेहने विषे देवपणिं बुद्धि, ते मार्गनी परंपराना प्रवर्तक जे कुगुरु तेहने विषे गुरुपणिं बुद्धि ए हेतुथी त्रिणे देवादिकने विषे विपरीत पणे श्रद्धान ते पूर्वनी परे मिथ्यात्व ज. जउ दिगंबरादिमार्गनो प्रथमप्ररूपक सर्वज्ञ अरिहंत हुइ, तउ तीर्थपणि इष्ट जे श्वेतांबरमार्ग तेहने प्ररूपक तेथी जूदा प्रकारना अरिहंत नामे विकल्पो कोई बीजो ज. विरुद्ध बे मार्गना मोक्षमार्गपणे एक प्रणेताना असंभवथी. एतले तत्त्व आसरी दिगंबरादिक संघाते एकपणु ज छे, ए वचन पणि निरास कर्युं. त्रिणे देवादि तत्त्वने कार्यकारणभावपणुं पामवे करी परस्परे संबद्धपणाथी. तीर्थ अने तीर्थंकरनी परे खंडितश्रद्धानना असंभवथी. तीर्थश्रद्धान विना तीर्थंकरनुं श्रद्धान न हुइ. अथवा तीर्थंकरना श्रद्धान विना तीर्थनी परे सद्दहणा न हुई. जउ संभवई तउ तेतलई श्रद्धाननई ते सम्यग्दृष्टि के मिथ्यादृष्टि एहवई प्रश्ने पहिला भंगने तो सिद्धांतबाधितपणे कहेवा अशक्यपणुं. बीजे पक्षे जो तो विवादे पूर्ण. देवतत्त्व आसिरी विपरीतपणे सद्दहणा विना मिथ्यात्वनी असिद्धिथी.

वली देव अरिहंत ज ए वचनमात्रे देवतत्त्वे आश्रयीने जउ अभेद. तउ गुरु सुसाधुज, धर्म ते केवली प्रज्ञप्त ज ए वचन आगले करीने गुरु अने धर्मप्रते आश्रयीने पणि अभेद माने छु ते दिगंबरादिकने पणि देवादिक विषयक सद्दहणाना भेदने अभावे सम्यग्दृष्टिपणानी आपत्ति अभिनिवेशमिथ्यात्व ते निराश्रय हुंतु उछिन्न ज थाइ. हवे गुरुधर्मनो भेद तो प्रत्यक्ष सिद्ध ज. पणि देव तो नही एहवुं जउ. सत्य कहई छईपणि. तिहां कारणे जउ गुरु सुसाधुज पणि अम्हारा मार्गना अभिमत जे अनुष्ठान तेहनो कर्ता अने उपदेशक, धर्म ते केवलीभाषित ज पणि अम्हारा मार्गनें केवलीइं प्ररूप्यो ते अपर नही. तउ देव अरिहंतजपणि अम्हारा मार्गनो आदिप्ररूपक, बीजउ नही श्वेतांबरमार्गनो

यदागमः—'एवं खलु मए चत्तारि पुरिसजाया पं०, तं०-सीलसंपन्ने णाममेगे, णो सुअसंपण्णे १, सुअसंपण्णे णाममेगे, णो सीलसंपण्णे २, एगे सीलसंपन्ने वि सुअसंपण्णे वि ३, एगे णो सीलसंपण्णे णो सुअसंपण्णे ४ तत्थ णं जे से पढमपुरिसजाए से णं पुरिसे सीलवं असुअव उवरए अविण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे देसाराहए पण्णत्ते १, तत्थ णं जे से दोच्चे पुरिसजाए से णं पुरिसे असीलवं सुअवं अणुवरए विण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे देसविराहए पण्णत्ते २, तत्थणं जे से तच्चे पुरिसजाए से णं पुरिसे सीलवं सुअवं उवरए विण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे सव्वाराहए पण्णत्ते ३, तत्थणं जे से चउत्थे पुरिसजाए से णं पुरिसे असीलवं असुअव अणुवरए अविण्णायधम्मे, एस णं गो० मए पुरिसे सव्वविराहए पण्णत्ते' ४ इत्यादि भग० श० ८ उ० १०, (सू० ३५४)।

वृत्तिर्यथा-'एवमित्यादि। 'एवं' वक्ष्यमाणन्यायेन 'पुरिसजाए'त्ति। पुरुषप्रकाराः 'सीलवं असुअवं'ति। कोऽर्थः? 'उवरए अविण्णायधम्मे' त्ति। 'उपरतः' निवृत्तः स्वबुद्ध्या पापात् 'अविज्ञातधर्मा' भावतोऽनधिगतश्रुतज्ञानो बालतपस्वीत्यर्थः। गीतार्थानिश्रिततपश्चरणनिरतोऽगीतार्थ इत्यन्ये। 'देसाराहए'त्ति। देशं-स्तोकमंशं मोक्षमार्गस्याराधयतीत्यर्थः। सम्यग्बोधरहितत्वात् क्रियापरत्वाच्चेति १। 'असीलवं सुअवं'ति। कोऽर्थः? अणुवरए विण्णायधम्मे त्ति। पापादनिवृत्तो विज्ञातधर्मा च अवि-

---

વલી અન્ય તો રહ્યો, ગૃહે વસતાં તીર્થંકરાદિક ચરમશરીરી તેહને એણે સમયે સમયે જ્ઞાનાદિકના વિરાધકપણાની આપત્તિ અત્યંત અસમંજસપણું કઉણ કહી સકઈ?. એ વિચારવું. મલ્લિનાથને વિષે વ્યભિચાર ન શંકવો. વાસુદેવ જીવ જે સાધુ તેહની પરેં કષાય માત્રથી ઉપને દુષણેં ચારિત્રની વિરાધના એહવા નામના અભાવથી. ઇમ નહી તો દશમાગુણઠાણાતાંઈ કોઇએ આરાધક ન હુઈ. સાંપરાયિકીક્રિયાનો હેતુ જે સંજ્વલન કષાય તેહના નિરંતર ઉદયથી, એતલેં વાસુદેવજીવ સાધુનેં કીધું નિયાણું તે પણિ સંયમવિરાધના હુસે એહવી શંકા ટાલી. મહાશુક્ર દેવલોકાદિકનેં વિષેં ઉપપાતના અભાવના પ્રસંગથી, વિરાધિતસંયમને સૌધર્મથી ઉપરાંત ઉપજવાનેં નિષિદ્ધપણાથી. એતલાજવતી અરિહંતની પરેં વાસુદેવપણિં વૈમાનિકદેવલોકથી ચ્યવ્યા જ ઉપજે. તે વતી વિરાધક તે કહ્યા પાડવજ્યા વ્રતાદિકની અપેક્ષાઈં માનવું. અને તે તો શ્રીમલ્લિનાથજીવને ન હુઈ. એ જાણવું.

તે વતી ગૌતમાદિક જિનાજ્ઞા આરાધક, અને વિરાધક તે જમાલિપ્રમુખ, અને શેષ એકેન્દ્રીયાદિક શાક્યાદિપર્યંત આરાધકવિરાધકથી ભિન્ન, પરિશેષથી અનારાધક જ. તે વતી સિદ્ધ થયું ત્રિવિધપણું નિર્દોષ. પંચસૂત્રને વિષે તિમજ સૂચવ્યું છે. એહવું પૂર્વેં દેખાડયું છે. એતલે ત્રિણ્રિ ભંગને દ્વિવિધપણેં કલ્પનાને વિષેં અનારાધક તે કીહેં ભંગે અવતરેં? એહવા પ્રશ્નના અવકાશની શંકા પણિ ટાલી. ત્રિણ્રિનેં પરસ્પરે વિલક્ષણપણિં સમવતારના અસંભવથી. ઇમ નહી તો પુરૂષ—સ્ત્રી—નપુંસકાદિક ત્રિણ્રિનેં દ્વિવિધ કલ્પનાંઇ સ્ત્રી કઇણ ભંગનેં વિષે અવતરે? એહવો પ્રશ્નાવકાશ ઉપજે એહવું વિચારવું.

પૂર્વપક્ષ—ધાર્મિકાનુષ્ઠાન આશ્રયીનેં જૈનને અને અજૈનનેં ભેદ છે નહીં, તે વતીજ બાલતપસ્વીપણિં શીયેં કરી દેશઈ આરાધક હુઇ. સૂત્રાર્થ, એ વૃત્તિ વખાણતા સ્પષ્ટ થાશેં વતી નથી લિખ્યો. ઇમ કહીસ્યે તે ન્યાયે પુરૂષના પ્રકાર શીલવંત અને અશ્રુતવંત, એતલે પોતાની બુદ્ધિં પાપથી નિવર્ત્યો, અનઇ અજ્ઞાતધર્મ તે કઉણ? ભાવથી અજ્ઞાતશ્રુતજ્ઞાની બાલતપસ્વી, એ અર્થ, ગીતાર્થની (અ)નિશ્રાઈ તપશ્ચરણતત્પર, અગીતાર્થ એહવું અન્ય આચાર્ય કહે છે. તે થોડો મોક્ષમાર્ગનો અંશ આરાધે, સમ્યક્જ્ઞાનરહિતપણાથી અને

किञ्च—यदि दिगम्बराभिमताऽर्हता सहाभेदोऽभविष्यत् तर्हि दिगम्बराभिमतार्हच्चैत्यानां तत्परिगृहीतार्हच्चैत्यानां च परित्यागं तदभिमततीर्थकरस्याकुशलतां च नाभणिष्यत्। भणितं च श्रीहरिभद्रसूरिभिस्तथैवेत्यग्रे 'ते णं संपइकाले' इत्यादिगाथत्रयव्याख्यायां दर्शयिष्यते। अथ मिथ्यादृशां यथा धार्मिककृत्यं पापं, न तथा शब्दादयोऽपीन्द्रियार्थाः, तेषां च मिथ्यात्वस्वभावाभावात्। तेन मिथ्यात्वापेक्षया अल्पपापहेतुत्वम्। अत आह—'ण उण'मित्यादि। न पुनरिन्द्रियार्थाः, तदुपभोगाद्यध्यवसायापेक्षया अदेवादिषु देवत्वादिना आराधनाऽध्यवसायो महापापम्, तस्याऽऽगाढमिथ्यात्वरूपत्वात्। आगाढमिथ्यात्वं चाऽऽगाढमिथ्यादृशां स्वाभिमतदेवाद्याराधनमेव। अत एव सम्यग्दृशां त्रसजीवविषयकप्रत्याख्यानात् पूर्वमेव कुदेवाद्याराधनप्रत्याख्यानमभिहितम्।

यदागमः—'तत्थ समणोवासओ पुव्वामेव मिच्छत्ताओ पडिक्कमइ सम्मत्तं उवसंपज्जइ, णो से कप्पइ अज्जप्पभिइं अण्णउत्थिए वा अण्णउत्थियदेवयाणि वा अण्णउत्थिअपरिग्गहिआणि अरहंतचेइआणि वा वंदित्तए वा णमंसित्तए वा, पुव्विं अणालित्तेणं आलवित्तए वा संलवित्तए वा, तेसिं असणं ४ वा दाउं वा अणुप्पयाउं वा, अण्णत्थ रायाभिओगेणं गणाभिओगेणं बलाभिओगेणं देवयाभिओगेणं गुरुणिग्गहेणं वित्तीकंतारेणं, से अ सम्मत्ते परमसंवेगाइलिंगे सुहे आयपरिणामे पण्णत्ते' त्ति। श्रीआ० नि०। वृत्तिर्यथा—'तत्थ समणोवासओ० व्याख्या—तत्र यस्मात् श्रावकधर्मस्य मूलं तत्त्वार्थश्रद्धानलक्षणमुपसम्पद्यते, सम्यक्त्वमुपसम्पन्नस्य सतो न 'से' तस्य कल्पते—युज्यते अद्यप्रभृति—सम्यक्त्वप्रतिपत्तिकालादारभ्य अन्यतीर्थिकान्—चरक—परिव्राजक—भिक्षु—सौगतादीन्, अन्यतीर्थिकदैवतानि—रुद्र—विष्णु—

આલાપ સંલાપ કરિવા, તેહોનઇ અશનપાનાદિક દેવું દેવરાવવુ. પણિ એતલા વિના રાજાનો આગ્રહ, બલવંતનો આગ્રહ, દેવતાનો આગ્રહ, ગણનો આગ્રહ, ગુરુનો નિગ્રહ, વૃત્તિ—આજીવિકાકાંતારાદિક કારણ. એ છ આગાર વિના, તે સમ્યક્ત્વ તે પરમસંવેગાદિ લિંગ છે જે એહવો શુભ આત્માનો પરિણામ કહ્યો. તિહાં જે માટે શ્રાવકધર્મનું મૂલ તત્ત્વાર્થ સદ્દહણા રૂપ તે ગ્રહે. સમ્યક્ત્વ ગ્રહ્યાં પૂંઠે તેહને ન કલ્પઇ—યુક્ત નહી. સ્યું ? સમ્યક્ત્વ ગ્રહ્યાથી માંડીને ચરક—પરિવ્રાજક—ભિક્ષુ—સૌગતાદિક અન્યતીર્થીક, અન્યતીર્થીક દેવતા—રુદ્ર—વિષ્ણુ—સુગતાદિક, અન્યતીર્થીએ ગ્રહ્યા અરિહંતની પ્રતિમારૂપ, જિમ ભોતિ ગ્રહ્યા વીરભદ્ર—મહાકાલાદિક, અથવા બોટિકે ગ્રહ્યા તે વાંદવાને નમસ્કાર કરિવાને, તિહાં વાંદવુ તે આશીર્વચન, પ્રણામપૂર્વક તે નમસ્કાર, પ્રથમ તેણે બોલાવિં આદરવિના લોકાપવાદથી ભીરુપણે 'કહેવો છું' ઇમ કહેવું. તેહને દેવાને, વારંવાર દેવાને ન કલ્પે. સ્યું સર્વથા ન કલ્પઇ ? તે ઉપરિ કહે છે. રાજાદિકની આજ્ઞાવિના એતલે રાજાદિકની આજ્ઞાઇં અન્યતીર્થકને દીઇ તો પણિ ધર્મ ન ઉલ્લંઘઇ, એ અર્થ. કરુણાવિષયપણું પામ્યાનું દિઇ પણિ, એ અર્થ. ઇહા બોટિકપરિગ્રહિત એ વાક્યમાત્ર કોઇક પુસ્તકે નથી દેખાતું પણિં પ્રાહેં ઘણે પુસ્તકે દેખાઇ છે વતી સંમોહ ન કરિવો. ઇમ જાણવું.

એતલાજ વતી સમ્યગ્દૃષ્ટિને પોતાના દેવાદિક વિષયક પ્રશસ્ત અધ્યવસાય જ મહાપાપ. મિથ્યાત્વરૂપપણાથી. તેહજ લેશથી કહે છે—લૌકિકદેવ જે ઇશ્વર, કૃષ્ણ, બ્રહ્મા, ઇંદ, ચંદ્ર સુગત પ્રમુખને વિષે, સ્યું ? પ્રશસ્ત જે મુક્તિનિમિત્ત આરાધ્યતાના સૂચક જે મનવચનકાય જેહનુ સંસ્મૃતિ સ્તુતિ પૂજાદિકને વિષે વ્યાપાર પ્રવર્તાવવું પ્રશસ્ત મનોવાક્કાય વ્યાપાર એ સમાસ, તે મિથ્યાત્વ જાણવું. એ સંબંધ. એટલે જિ મિથ્યાદૃષ્ટિમધ્યે પૃથિવ્યાદ્યારંભે પ્રવર્ત્યાની અપેક્ષાઈ આપઆપણા દેવાદિકની આરાધનાને વિષે પ્રવર્ત્યો

स्याऽप्यशीलत्वेन प्रज्ञप्तत्वात् । एतच्च 'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः सर्वथा अचारित्रिण' इति प्रागुपदर्शितमेव । अन्यथा अन्यतीर्थिकाभिमतदेवादयोऽपि देवत्वादिनाऽभ्युपगन्तव्याः प्रसज्येरन्, मोक्षमार्गभूतस्य शीलस्योपदेष्टृत्वात् । तस्माद्–यदनुष्ठानाकरणेन जिनाज्ञाया विराधकत्वं तदनुष्ठानकरणेनैव जिनाज्ञाया आराधकत्वमिति नियमबलेन जिनोक्तमेवानुष्ठानं तथा भवेत् । अङ्गीकृतस्य जिनोक्तानुष्ठानस्याऽपालनेन विराधकत्वं पालनेन चाऽऽराधकत्वमिति प्रवचनविदां प्रतीतमेव । प्राप्तस्य तस्यापालनादिति वचनात् । न चैवं शाक्यादिमार्गानुष्ठानं तथा, तदङ्गीकृत्यापि तत्करणाकरणाभ्यां जिनाज्ञाया आराधनविराधनयोरभावात् । अन्यथा तन्मार्गानुष्ठानत्याजनेन जैनमार्गानुष्ठाने व्यवस्थापनमयुक्तं प्रसज्येत, तदुपदेष्टुर्विराधक[कर्तृ]त्वापत्तेः ।

तेन तदनुष्ठानकारिणो जिनाज्ञाया अनाराधका एवेति सिद्धे, सिद्धं मिथ्यादृष्टिरेव कुतश्चिन्निमित्तादङ्गीकृतजिनोक्तसाधुसामाचारीपरिपालनपरायण एव देशाराधको बालतपस्वीति सम्यगवसातव्यम् । जिनोक्तानुष्ठानपरिपालनमन्तरेणाराधकत्वाभावात् मिथ्यादृष्टित्वमन्तरेण बालतपस्वित्वाभावाच्च । अत एव जिनोक्तसाधुसामाचारीपरिपालनेन मिथ्यादृष्टिः सन्नेवाऽनन्तशो ग्रैवेयकेष्वप्युत्पन्न इति प्रवचने भणितमिति तात्पर्यम् । परमाराधकत्वं विराधकत्वं च जिनोक्तानुष्ठानमधिकृत्यैव कृतप्रतिज्ञानिर्वहणानिर्वहणाभ्यामेवावसातव्यम् । अत एव प्रथमभङ्गे देशेनाप्याराधक एव भणितः, तावन्मात्रस्यैव प्रतिज्ञायाः कृतत्वात् । द्वितीयभङ्गे चाविरतसम्यग्दृष्टिरपि प्राप्तस्य तस्यापालनादिति वचनेन विरतिपरित्यागेनैव देशविरा-

---

વિરાધક લક્ષણ ત્રિણિ ભંગમધ્યે શાક્યાદિક આશ્રયીને અનારાધક લક્ષણ બીજો ભંગ સમ્યગ્ હુઇ?, દેશારાધક પણિ કહ્યાથી.

એહવુ મ બોલિ. પ્રવચનના સમ્યગ્ અવબોધને અભાવે સિદ્ધાંતવિરૂદ્ધથી. જે માટે મિથ્યાદૃષ્ટિના જ્ઞાનને અજ્ઞાનનીપરે તેહના માર્ગમાંહિ પતિતશીલને પણિ અશીલપણે પ્રરૂપ્યાપણાથી. એ તો 'અન્યભિક્ષુક તે જીવાદિકની આસ્થાઇ રહિત સર્વથા અચારિત્રિયા' એહવુ પૂર્વે દેખાડ્યું છે. ઇમ નહીં તો અન્યતીર્થીઇ દેવાદિક પણિ દેવાદિપણિં માન્યા જોઇઈ, મોક્ષમાર્ગભૂત જે શીલ તેહના ઉપદેશકપણાથી. તે માટે જે અનુષ્ઠાનને અકરવે જિનાજ્ઞાનુ વિરાધકપણું, તે અનુષ્ઠાનને કરવે જ જિનાજ્ઞાનુ આરાધકપણું. એહવા નિયમને બલે જિનોક્ત જ અનુષ્ઠાન એહવુ હુઇ. અંગીકૃત તીર્થંકૃત ભાષિતાનુષ્ઠાનને અપાલવે વિરાધકપણું પાલવે તો આરાધકપણું એ પ્રવચનવેદીને પ્રતીત જ છઈ. 'પામ્યા તેહને અપાલનથી' એ વચનથી. પણિ શાક્યાદિક અનુષ્ઠાન તિમ નહીં. અંગીકરીને પણિ તેહને કરિવે અને અણકરવે આરાધન–વિરાધનાના અભાવથી ઇમ નહીં તો તે માર્ગના અનુષ્ઠાનને ત્યાજને જૈનમાર્ગના અનુષ્ઠાનનુ વ્યવસ્થાપન અયુક્ત થાઈ. તેહના ઉપદેશકને વિરાધકકર્તૃપણાની આપત્તિથી.

તે વતી તે અનુષ્ઠાનના કરતાર જિનાજ્ઞાના અનારાધક જ. એહવું સિદ્ધ થઈ હૂતે સિદ્ધ થયું જે–મિથ્યાત્વી જ કોઇક નિમિત્તથી અંગીકરી જે જિનભાષિત સાધુ સમાચારી તે પાલવાને પરાયણ જ દેશારાધક બાલતપસ્વી, એ સમ્યગ્ જાણવું. જિનોક્ત અનુષ્ઠાન પરિપાલન વિના આરાધકપણાના અભાવથી. અને મિથ્યાદૃષ્ટિપણા વિના બાલતપસ્વીપણાના અભાવથી. એતલા જ વતી જિનભાષિતસાધુસમાચારીને પાલવે કરી મિથ્યાદૃષ્ટિ હુતો જ અનંતવાર ગ્રૈવેયકને વિષે ઉપનો એહવું પ્રવચનને વિષે કહિઉં છે. એ તાત્પર્ય. પણિ આરાધકપણું અને વિરાધકપણું જિનભાષિત અનુષ્ઠાન આશ્રયીને જ કીધી પ્રતિજ્ઞાને

धर्मत्वेन कस्याऽपि सम्मतः, न वा त्रसजीवघातप्रत्याख्यानमन्तरेण देशतोऽपि पृथिव्यादिस्थावरजीवप्रत्याख्यानं सम्भवति, लोकेऽप्युपहासहेतुत्वात्। तस्मान्मिथ्यात्वमेव महापापम्। अत एव पृथिव्याद्यारम्भप्रवृत्तस्याऽपि सम्यग्दृशो यावद् देशविरतिरपि मिथ्यादृष्टिवदन्यतीर्थिकदेवाद्याराधनप्रवृत्तस्य च न सम्यक्त्वमपीति सम्यग् पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ७९ ॥

अथ यस्य कस्याऽपि धर्मबुद्ध्या क्रियमाणं यत् किमप्यनुष्ठानं क्रियावादित्वहेतुत्वेन शुभमेवेति पराकूतमाविष्कृत्यातिप्रसङ्गेन दूषयितुमाह—

॥ जइ सोहणंमि धम्मिअमइप्पमाणं ति धम्मबुद्धीए। जिणसमयचयणचायणपमुहं सव्वं सुहं हुज्जा ॥

व्याख्या—यदि धर्मबुद्ध्या शोभने कर्त्तव्ये, वक्तव्ये इति शेषः। धार्मिकमतिः—धर्मोऽयमित्येवंरूपेण या मतिः, सैव प्रमाणं—ज्ञानव्यवहारयोः कारणम्, आशयस्य शुद्धत्वादिति। तर्हि धर्मबुद्ध्या जिनसमयत्यजनत्याजनप्रमुखं सर्वं शुभं भवेत्। तत्र जिनसमयस्य—जैनशासनस्य त्यजनं—स्वयं परित्यागः, त्याजनं च परैरुपदेशादिना, तत्प्रमुखं—तदादिकम्, आदिशब्दात्तदवज्ञादिकम्। तच्चैवं—जैनमार्गो हि शूद्रपाखण्डिकमार्गः, पदेस च वेदबाह्यो न मुक्तिहेतुरतस्त्याज्य एव इत्याभिग्रहिकमिथ्यादृष्टेर्मतिः। तथा जैनप्रवचनं सम्यगेव परं जैना वयमेव, शेषाः सर्वेऽपि जैननामधारिणो जैनाभासाः तेषां त्यजनादि शोभनमेव इत्यादिरूपेण दिगम्बराद्यभिनिवेशिमिथ्यादृष्टिमात्रस्य मतिः, साऽपि भवदभिप्रायेण शोभना प्रशंसनीया च स्यात्। यच्चोक्तं धर्मबुद्ध्या क्रियमाणमनुष्ठानं क्रियावादित्वहेतुः। तत्र हेतुः किं कारणत्वेन व्यञ्जकत्वेन वा ? नाद्यः, असम्भवात्। नहि क्रियावादित्वकारणं धर्मबुद्ध्या क्रियमाणमनुष्ठानं भवितुमर्हति, क्रियावादिनां यथोक्त-

---

કોઇનઇ સંમત નહી. અથવા ત્રસજીવના પચ્ચક્ખાણ વિના દેશે પણિ સ્થાવર જીવનું પ્રત્યાખ્યાન સંભવે નહીં. લોકને વિષે પણિ ઉપહાસ્યનાં હેતુપણાથી. તે વતી મિથ્યાત્વ તેહજ મહાપાપ. એતલાજ વતી પૃથિવ્યાદિકના આરંભને વિષે પ્રવર્ત્યા સમ્યગદૃષ્ટિને યાવત દેશવિરતિ પણિ હુઇ. મિથ્યાદૃષ્ટિની પરે અન્યતીર્થિક દેવાદિકનાં આરાધનને વિષે પ્રવર્ત્યાને સમ્યક્ત્વ પણિ નહીં એ વિચારવું. ॥ ૭૯ ॥

હિવે જે કોઇને ધર્મબુદ્ધિં કરીનુ જે કાંઇ એ અનુષ્ઠાન તે ક્રિયાવાદિપણાને હેતુપણિં કરી શુભજ. એહવું પરનું અભિપ્રાય પ્રકટ કરીને અતિપ્રસંગ દૂષણેં કરી દૂષવાને કહઇ છઇ—

જઉ શોભનકર્તવ્ય કર્તવ્ય કહઇંતે ધાર્મિકમતિ પ્રમાણ તઉ જિનસમયનું છાંડવું છંડાવવું તે પ્રમુખ સર્વ શુભ થાઇ. ॥ ૮૦ ॥

અર્થ :—જઉ ધર્મબુદ્ધિ શોભન કર્તવ્ય, કહેતે એતલો બાહિરથી અર્થ, ધર્મ એહવી જે મતી તેહજ જઉ પ્રમાણ—જ્ઞાન અને વ્યવહારનુ કારણ, આશયના શુદ્ધપણાથી, તઉ જિનસમયનું ત્યજન અને ત્યાજન તે પ્રમુખ સર્વ શુભ હોઇ. તિહાં જિનશાસનનું પોતે છાંડવું અને પરપાસે ઉપદેશાદિકે છંડાવવું તે પ્રમુખ, વલી આદિ શબ્દથી અવજ્ઞાદિક, તે તે પ્રમ—જૈનમાર્ગ તે શુદ્રપાખંડિનો માર્ગ, તે વેદબાહ્ય, મુક્તિનો હેતુ નહી. તે વતી છાડવોજ, એ આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વીની મતિ. વલી જૈનપ્રવચન તે ભલુંજ, પણિ જૈન તે અમ્હે જ, બીજા તે જૈનનામધારી જૈનાભાસ, તેહનું છાંડવું તે ભલુંજ, ઇત્યાદિ રૂપે દિગંબરાદિક જે અભિનિવેશી મિથ્યાત્વીમાત્ર તેહની મતિ, તે પણિ તાહરે અભિપ્રાયે—પ્રશંસનીય હુઇ ?

अथ जिनाज्ञाया अनाराधकविराधकयोर्निजनिजमार्गत्वेनाभ्युपगतं धार्मिकानुष्ठानं स्वरूपतः कीदृग् भवतीति दर्शयति—

॥दुण्हवि धम्मिअकिच्चं पसत्थणामंपि अक्कपयकप्पं । जं तं चिअ मिच्छत्तं ण उणं तह इंदिअत्था वि ॥

व्याख्या—द्वयोरप्यनाराधकविराधकयोर्धार्मिककृत्यं नाममात्रेण निजनिजमार्गाभिमतगुरूपदेशपरतन्त्रानुष्ठानरूपं प्रशस्तनामाऽपि–धार्मिककृत्यमित्येवं नाममात्रेण सुन्दरमपि, अर्कपयःकल्पम्–अर्कदुग्धसदृशम् । अर्कदुग्धं हि दुग्धमिति नाम्ना वर्णेन च गोदुग्धसदृशं प्रशस्तनामाऽपि परिणामतो दारुणम्, पीतं सत्सद्य इव मनुष्याणां प्राणवियोजकम् । एवमनयोर्धार्मिकानुष्ठानमपि संसारमार्गत्वेन विपाकतो दारुणं दुर्गतिहेतुत्वात् । तत्र हेतुमाह 'जं तं चिअ' त्ति । यद्–यस्मात्तदेव–धार्मिकानुष्ठानमेव मिथ्यात्वम्, अधर्मस्य धर्मत्वेन परिज्ञानात् । तच्च सर्वोत्कृष्टं पापं, जैनमार्गपूजादिपराकरणोपदेशपूर्वकस्वस्वाभिमतदेवगुरुपूजाद्यनुष्ठानरूपत्वेन मोक्षमार्गं प्रत्युन्मार्गरूपत्वात् ।

यदागमः—'कुप्पवयणपासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ । सम्मग्गं तु जिणक्खायं एस मग्गे हि उत्तमे' ॥ १ ॥ त्ति । श्रीउत्त० २३ (गा० ६३) वृत्तिर्यथा–'कुप्रवचनेषु–कपिलादिप्ररूपितकुत्सितदर्शनेषु,

---

હિવે જિનાજ્ઞાના અનારાધક અને વિરાધકને પોતપોતાને માર્ગપણિં માન્યું ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તે સ્વરૂપથી કેહવું હુંઇ. તે દેખાડે છે—

બિહુનાં ધર્મકર્તવ્ય પ્રશસ્તનામેં પણિ અર્કદુગ્ધને સરિખું. જે માટે તેહજ મિથ્યાત્વ, પણિ તિમ ઇંદ્રિયાર્થ નહીં.

અર્થ :—બિહુ જે અનારાધક અને વિરાધક તેહનું જે ધાર્મિકકૃત્ય નામમાત્રે આપઆપણા માર્ગને ઇષ્ટ જે ગુરૂપદેશ તેહનેં વશેં અનુષ્ઠાનરૂપ નામે પ્રશસ્ત પણિ–ધાર્મિક કર્તવ્ય એહવું વચનમાત્રેં સુંદરપણિ અર્કદુગ્ધસરિખું. અર્કદુગ્ધ તે નામેં અનેં વર્ણે ગોદુગ્ધ સરિખું. પ્રશસ્ત નામ, પણિ પરિણામથી દારુણ, પીધું હુંતું તત્કાલ મનુષ્યને પ્રાણનું વિયોજક. ઇમ એ બિહુનું ધાર્મિકાનુષ્ઠાનપણિ સંસારમાર્ગપણિ વિપાકથી કહુક. દુર્ગતિહેતુપણાથી. તિહાં કારણ કહે છે—જે માટે તેહજ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન જ મિથ્યાત્વ, અધર્મને ધર્મપણાના પરિજ્ઞાનથી. તે તો સર્વોત્કૃષ્ટ પાપ. જૈનમાર્ગની પૂજાના નિરાકરણ જે ઉપદેશ તે પૂર્વક પોતાના અભિમત જે દેવગુરૂ તેહની પૂજાદિક જે અનુષ્ઠાન તે રૂપપણિં કરી મોક્ષમાર્ગ પ્રતેં ઉન્માર્ગરૂપપણાથી. જે માટેં આગમ–'કુપ્રાવચનિક પાખંડિ સર્વે ઉન્માર્ગે ચાલ્યા છે. સન્માર્ગ તે જિનભાષિતમાર્ગ તે ઉત્તમ'. વૃત્તિનો અર્થ:—કુપ્રવચન જે કપિલાદિકે–પ્રરૂપ્યા જે કુત્સિત દર્શન, તેહને વિષે પાખંડી જે વ્રત(વ્રતી) તે સર્વે ઉન્માર્ગે ચાલ્યા. બહુવિધ કલેશના સ્થાનકપણાથી. તેહને ઉન્માર્ગ તે અધર્મ જ. મોક્ષમાર્ગ જે ધર્મ તેહને વિપરીતપણાથી. તે અધર્મને વિષેં ધર્મપણિં બુદ્ધિ, તેહના આદિપ્રરૂપક જે કપિલાદિક તેહને વિષેં અસર્વજ્ઞ પણિં કરી અદેવને વિષેં દેવબુદ્ધિ, તેહના શિષ્ય જે અગુરુ તેહને વિષેં ગુરુપણિં બુદ્ધિ ઇમ ત્રિણિં દેવાદિકને વિષેં વિપરીતપણેં શ્રદ્ધાન અને તેહનેં અનુકૂલ પ્રવર્ત્તવું. તે મિથ્યાત્વ જ. જે માટેં કહ્યું છે–'અદેવનેં દેવબુદ્ધિ જે, ગુરૂની બુદ્ધિ અગુરૂને વિષેં, અધર્મને વિષેં ધર્મની બુદ્ધિ જે તે મિથ્યાત્વ. સમકિતના વિપર્યયથી'.

अथ मिथ्यादृष्टेरनुमोदनाया विषयोऽशुभ एव भवतीति दर्शयति—

तंपि अणुमोअणाए विसओभिणिवेसिणो विसेसेण । जं तस्स तिव्वदोसो हविज्ज आगाढतरमिच्छं ॥

व्याख्या—तदपि-अनन्तरोक्तजैनप्रवचनत्यजनत्याजनादिकमप्यनुमोदनाया विषयो भवति । तच्चाप्रशस्तानुमोदनाविषयो मन्तव्यः । अथ विशेषमाह—' अभिणिवेसिणो ' त्ति । अभिनिवेशिनो मिथ्यादृष्टेः विशेषेणाऽनुमोदनाविषयो भवति । तत्र हेतुमाह—" जं तस्स " त्ति । यद्-यस्मात्तस्याभिनिवेशिनो जिनाज्ञाविराधकत्वेन आगाढतरमिथ्यात्वं तीव्र-उत्कटो दोषो भवेत् । तन्माहात्म्यादप्रशस्तानुमोदनाऽपि तीव्रैव भवति । कारणानुरूपं कार्यमिति वचनात् । मिथ्यात्वे चेह तीव्रत्वं सर्वांशशुद्धासद्ग्रहादेव । एतच्च ' सव्वंसेहिं सुद्धो ' इत्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शयिष्यते । एतेनाभिग्रहिकापेक्षया अभिनिवेशी महापापी जैनसत्तापलापित्वादिति दर्शितं बोध्यमिति गाथार्थः ॥ ८१ ॥

अथोभयोरपि मिथ्यादृशोर्धार्मिकानुष्ठानस्याप्रशस्तानुमोदनाविषयस्य प्रशंसायां सम्यक्त्वातिचारे यद् बीजं तद् गाथाद्वयेन विभणिषुः प्रथमगाथामाह—

॥ जं तेण सगुरुवयणा करिज्जमाणे पसंसिए संते । तस्स गुरुस्सुवएसो पसंसिओ सनिअसत्थो अ ॥

व्याख्या—तस्मादेव मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानप्रशंसायां सम्यक्त्वातिचारो भवति । यद्-यस्मात् आभिग्रहिकाभिनिवेशिनोरन्यतरेण स्वगुरुवचनात्-निजगुरूपदेशात् क्रियमाणमर्थात्तन्मता-

---

हिवे मिथ्यादृष्टिने अनुमोदनानो विषय अशुभज हुई एहवुं देखाडे छे—

अनुमोदनानो विषय अभिनिवेशीने ते विशेषें हुई. जे माटें तेहने तीव्रदोष आगाढतर मिथ्यात्व हुई.

अर्थ :—पाछली कहिउं जे जैनप्रवचननुं छांडवुं छंडाववुं ते पणि अनुमोदनानो विषय हुइ. ते तो अप्रशस्तअनुमोदनानो विषय मानवो, ईहां विशेष कहे छे—अभिनिवेशी मिथ्यादृष्टिने विशेषें अनुमोदनानो विषय हुइ, तिहां हेतु कहइ छइ—जे माटे ते अभिनिवेशीने जिनाज्ञाविराधकपणे आगाढतरमिथ्यात्व तीव्र—आकरो दोष हुई. तेहना महातमथी, अनुमोदना पणि तीव्र हुई. कारणने सरिखुंज कार्य ए वचनथी. मिथ्यात्वने विषे तीव्रपणुं सर्वांशे शुद्ध असद्‌ग्रहथी ज. एतो सव्वंसेहिं ए गाथाना व्याख्यानमध्ये देखाडीस्यें, एतले आभिग्रहिकनी अपेक्षाई अभिनिवेशी ते महापापी, एहवुं देखाड्युं जाणवुं. ॥ ८१ ॥

हिवे बिहु मिथ्यादृष्टिनुं धार्मिकानुष्ठान जे अप्रशस्तानुमोदनानो विषय तेहना प्रशंसाने विषें सम्यक्त्वनो अतिचार तिहां जे बीज ते प्रते बि गाथाइं कहेवा वाछतोथिको प्रथमगाथा कहे छे—

जे माटिं तेणे पोताना गुरुना वचनथी करीतुं धार्मिकानुष्ठान ते प्रशंसें हुंते गुरुनो उपदेश पोताना शास्त्रसहित प्रशंस्यो.

अर्थ—ते माटिज मिथ्यादृष्टिना मार्गने इष्ट धार्मिकानुष्ठाननी प्रशंसाइ समकितनो अतीचार हुइ. जे माटिं आभिग्रहिक अने अभिनिवेशी ए बेहुमध्ये एकें पोताना गुरुना उपदेशथी करीतुं, अर्थथी तेहना मतने अभिप्रायेज धार्मिकानुष्ठान आप आपणा देवगुरुनी भक्ति बहुमान दानपूजादि यावत्

किञ्च–देवोऽर्हन्नेवेति वचोमात्रेण देवतत्त्वमधिकृत्य यद्यभेदः, तर्हि गुरुः सुसाधुरेव धर्मस्तु केवलिप्रज्ञप्त एवेति वचः पुरस्कृत्य गुरुधर्मावधिकृत्याऽप्यभेदाभ्युपगमे दिगम्बरादीनामपि देवादिविषयकश्रद्धानभेदाभावेन सम्यग्दृष्टित्वापत्त्या अभिनिवेशमिथ्यात्वं निराश्रयमुच्छिन्नमेव स्यात्। अथ गुरुधर्मयोर्भेदोऽध्यक्षसिद्ध एव, न तु देवस्येति चेत्। सत्यम्, तत्र (किं) निदानं? यदि गुरुः सुसाधुरेव परमसन्मार्गाभिमतानुष्ठानस्यानुष्ठातोपदेष्टा च, धर्मस्तु केवलिप्रज्ञप्त एव परमसदभ्युपगतमार्गः केवलिनोक्तः नापर इति। तर्हि देवोऽर्हन्नेव परमसन्मार्गस्यादिप्रणेता, नापरः श्वेताम्बरमार्गप्रकाशक इति भेदोऽध्यक्षसिद्धः (एव, तीर्थेन तथाभूतस्यार्हतोऽनङ्गीकारात्) सुदृशाम्। एवं तीर्थस्य तदीयगुरुधर्मयोरिव दिगम्बरमार्गप्रणेतृत्वेनाऽर्हतोऽप्यनभ्युपगमात्। ननु गुर्वादिवन् नामग्राहेण भेदो वक्तुमशक्य इति चेत्। मैवम्, यतो यथा असाधुषु साधुत्वबुद्धिरधर्मे च धर्मत्वबुद्धिरारोपिता, तथा जैनाभासमार्गाणामादिप्रणेतृषु शिवभूत्यादिषु अर्हत्ताबुद्धिरारोपिता तद्विषयकभेदोऽप्यध्यक्षसिद्ध एव। तस्मात् यथा जीवोऽस्तीत्यादिरूपेण जीवादितत्त्ववादिनोऽपि शाक्यादयो जीवाद्यास्तिक्यरहिता भणिताः, जिनोक्तजीवस्वरूपाश्रद्धानात्। नहि तदभ्युपगतो विभुत्वादिधर्मविशिष्टो जीवो जिनेनोक्तः। तथाऽर्हति देवत्वश्रद्धानमात्रेोऽपि दिगम्बरादयो न जैनाः, जिनोक्तार्हत्स्वरूपाश्रद्धानात्। नहि दिगम्बराभिमतमार्गप्रणेताऽर्हन् देवो भवतीति जिनेनोक्तमिति श्वेताम्बराणां श्रद्धानमिति पर्यालोच्यम्।

પ્રકાશક. ઇમ ભેદ પ્રત્યક્ષસિદ્ધ જ સમ્યગ્દૃષ્ટિને છઈ. ઇમ તીર્થનઇ તેહના ગુરુધર્મની પરે દિગંબરમાર્ગને પ્રરૂપકપણિં કરી અરિહંતના પણિ અનંગીકારથી.

પૂર્વપક્ષ–ગુર્વાદિકની પરે નામગ્રાહેં ભેદ કહેવાને અશક્ય એહવું જો. મ બોલિ જે માટે જિમ અસાધુપણાને વિષે સાધુપણાની બુદ્ધિ, અધર્મને વિષે ધર્મબુદ્ધિ આરોપી તિમ જૈનાભાસમાર્ગના આદિ પ્રકાશક જે શિવભૂત્યાદિક તેહને વિષે અર્હત્તા બુદ્ધિ આરોપી. તે વિષયીઓ ભેદ અધ્યક્ષસિદ્ધ જ. તે માટે 'જીવ છઇ' ઇત્યાદિકરૂપેં જીવ આદિ તત્ત્વને માનનારા પણ શાક્ય વિગેરેને જીવ આદિની શ્રદ્ધા રહિત કહ્યા. જિને ઉક્ત જે જીવસ્વરૂપ તેહના અશ્રદ્ધાનથી. તેણે માન્યો વિભુપણિ યુક્ત જીવ જિને કહ્યો નથી. તિમ અરિહંતને વિષે દેવપણાના શ્રદ્ધાન તે ભજતાપણિ જૈન દિગંબરાદિક, નહી જૈન. જિને ઉક્ત જે અરિહંતનું સ્વરૂપ તેહના અશ્રદ્ધાનથી. દિગંબરાદિમાર્ગનો પ્રરૂપક અરિહંત તે દેવ હુંઇ એહવુ જિને કહ્યું એહવુ શ્વેતાંબર શ્રદ્ધાન નથી. એહવું વિચારવું. વલી દિગંબરને અરિહંત સાથે જો અભેદ હઉત, તઉ દિગંબરને કષ્ટ જે અર્હચ્ચૈત્યનો પરિત્યાગ અને તેહના કષ્ટ તીર્થકરને અકુશલપણાઇ ન કહેત. કહિઉં તો છઈ શ્રીહરિભદ્રસૂરિઈ તિમજ. એહવું આગલિ 'તेणं संपइ' ઇત્યાદિ ત્રિણિ ગાથાના વ્યાખ્યાનને વિષે દેખાડિસ્યે. હિવૈં મિથ્યાત્વીને જેહવુ ધર્મકર્તવ્ય પાપ તિમ શબ્દાદિ ઇંદ્રિયાર્થ તેં પાપ નહીં. તેહને મિથ્યાત્વ સ્વભાવના અભાવથી. તિણિ કરી મિથ્યાત્વની અપેક્ષાઈ અલ્પપાપ હેતુપણું. તે ઉપરિ કહે છે–પણ ઇંદ્રિયાર્થ નહીં. તેહના ઉપભોગના અધ્યવસાયની અપેક્ષાઈ અદેવાદિકને વિષે દેવાદિકપણિં કરી આરાધનનો અધ્યવસાય તે મહાપાપ. આકરા મિથ્યાત્વરૂપપણાથી. આગાઢમિથ્યાત્વ તે આગાઢમિથ્યાત્વીને પોતાના ઇષ્ટ દેવાદિનું આરાધન જ. એતલાજ વતી સમ્યગ્દૃષ્ટિને ત્રસજીવ સંબંધિ પચ્ચક્ખાણથી પૂર્વે જ કુદેવાદિકના આરાધનનું પચ્ચક્ખાણ કહિઉં.

તિહાં શ્રાવક પૂર્વેજ મિથ્યાત્વથી નિવર્તે સમ્યક્ત્વ આદરે. ન કલ્પે આજથી અન્યતીર્થી, અન્યતીર્થીના દેવ અને અન્યતીર્થીઈ ગ્રહ્યા અરિહંતના ચૈત્ય વાંદવા, નમસ્કાર કરિવા, પૂર્વિં અણબોલ્યે

स्वमते प्रवृत्तिरेव न स्यादिति वचनात्। तत्रोपदेशोल्लेखस्तावदेवम्—तत्राभिग्रहिको हि अस्मदीये दर्शने मोक्षो, नान्यत्र वेदबाह्यजैनदर्शनादौ। तेन तद्दर्शनं दूरत एव त्याज्यमित्येवंरूपेण जैननिन्दातिरस्कारादिघटित एवाभिग्रहिकोपदेशः स्यात्। आभिनिवेशिकस्य तु अस्मदभिमते जैनदर्शने मोक्षो, नान्यत्र जैनाभास-शाक्यादिदर्शनेष्वपि, जैनाभासादीनां संसारमार्गत्वेन मोक्षमार्गप्रतिपन्थित्वादित्येवंरूपेण जैनमार्गतिरस्कारापलापघटितत्वेनोपदेशः। एवंविधयोस्तदुपदेशयोः प्रशंसापत्तौ जैनमार्गतिरस्कारापलापादेरपि प्रशंसा जाता, सैव सम्यक्त्वातिचारे बीजमवसातव्यम्। अथैवंविधस्तदुपदेशः केन हेतुना? इत्याह-निजनिजमार्गरागेण-स्वस्वाभ्युपगतदर्शनमोहेन। निजमार्गरागमन्तरेण परपक्षप्रतिक्षेपहेतुद्वेषाभावेन तन्निन्दादि न सम्भवति। निन्दाप्यसद्दूषणोद्भावनेनैव स्यात्। सद्दूषणोद्भावनेन तु न निन्दा, किन्तु वस्तुनो यथार्थस्वरूपनिरूपणमेव।

अत एवोक्तम्—निन्द्ये वस्तुनि का निन्दा, स्वभावपरिकीर्त्तनम्। अनिन्द्येषु च या निन्दा, सा निन्दा नरकावहा ॥ १ ॥ तथा, नेत्रैर्निरीक्ष्य बिलकण्टककीटसर्पान्, सम्यग् यथा व्रजत तान् परिहृत्य सर्वान्। कुज्ञानकुश्रुतिकुमार्गकुदृष्टिदोषान्, सम्यग् विचारयत कोऽत्र परापवादः? ॥ १ ॥ इति आचा० सूत्र. वृ०। तेन शाक्यादीनां दिगम्बरादीनां च प्रवचनानाबाधया दूषणोद्भावनेन न निन्दा, किन्तु वस्तुनो यथार्थस्वरूपनिरूपणेनोभयोरपि हितमेव। यथा लोकेऽप्युन्मार्गाभिमुखस्योन्मार्गं गच्छतो वा मार्गोपदर्शनेन उभयोरपि हितमेव। अन्यथा "अण्णउत्थिआ एवमाहंसु मिच्छं ते एवमाहंसु' त्ति, तथा 'णो कप्पइ अण्णउत्थिए वे'त्यादि, तथा 'इणमेव णिग्गंथे पावयणे अट्ठे सेसे अणट्ठे' त्ति। तत्र शेषाणि-धनधान्यमित्रपुत्रकलत्रकुप्रवचनादीनीति, तथा 'समुद्घातादि जिनाभिहितं वस्तु अन्यथा प्ररूपयन् प्रवचनबाह्यो भवति, यथा निह्नवा" इत्यादिरूपेण वीतरागोऽपि भगवान् श्रीमहावीरो नाभणिष्यत। एकतरस्याप्यहितकरणभाषणे वीतरागत्वहानिप्रसक्तेः।

एतेन स्वपक्षस्थापनपरपक्षोत्थापनाभ्यां सर्वेषामप्युपदेशः समान एवेति शङ्काऽपि परास्ता, विषयभेदेन भेदात्। स चैवम्—तथाभव्यत्वयोगेन जैनानां मार्गप्रस्थितानां मार्गव्यवस्थापनमुन्मार्गोत्थापनं

ते असद् दूषणने प्रकाशवे हुइ. छता दूषणने कहवे तो निंदा नही. तउ स्युं? वस्तुनुं यथार्थ स्वरूपनुं निरूपणु ज. एतलाज वती कहिउं छइ-निंद्यवस्तुने विषे स्यो निंदा स्वभावनुं ए कहेवु, अनिंद्यने विषे जे निंदा ते निंदा नरकनी देनारी. नेत्रइं जोइने बिल-कांटा-कीट-सर्प ए सर्वने परिहरीनइं सम्यग्-रीते चालो. कुज्ञान-कुशास्त्र-कुमार्ग-कुदृष्टि दोषप्रति सम्यग् विचारो इहां स्यो परनो अपवाद? एहवुं आचारांग सूत्र वृत्तिं छे. ते वती शाक्यादिक अने दिगंबरादिकने अणुबाधइं दूषणनइं कहवइं निंदा नही. तउ स्युं? वस्तुनु यथार्थस्वरूप तेहने निरूपणे करी बिहुने हित ज. जिम लोकने विषे पणि उन्मार्गाभिमुखने अथवा उन्मार्गे जाताने मार्गने देखाडवे हितज. एम नही तो 'अन्यतीर्थिक एम कहे छे ते मिथ्या, तथा न कल्पे अन्यतीर्थीइं' इत्यादिक तथा "एहज निर्ग्रंथप्रवचन अर्थ, शेष धन-धान्य-मित्र-पुत्र-कलत्र-कुशासनादिक ते सर्व अनर्थ" तथा समुद्घातादिक जिने कहिउं ते अन्यथाप्ररूपतो प्रवचनबाह्य हुइ. जिम निह्नव' इत्यादि प्रकारे वीतराग भगवंत पणि श्री महावीर न कहत. एकने अहित करवे भाषवें वीतरागपणानी हानिना प्रसंगथी. एटले पोताना पक्षनुं थापन अने परपक्षनुं उत्थापन तेणे करी सर्वनो उपदेश समान ज, ए शंका पणि टली. विषयभेदें भेदथी.

सुगतादीनि, अन्यतीर्थिकपरिगृहीतानि वाऽर्हच्चैत्यानि–अर्हत्प्रतिमालक्षणानि । यथा भौतपरिगृहीतानि वीरभद्रमहाकालादीनि बोटिकपरिगृहीतानि वा । वन्दितुं वा नमस्कर्तुं वा । तत्र वन्दनमभिवादनं, नमस्करणं च प्रणामपूर्वकमित्यादि यावत् प्रथममालप्तेन असम्भ्रमं लोकाऽपवादभीरुतया कीदृशस्त्वमित्यादि(प्रति)वाच्यम् । तथा तेषामन्यतीर्थिकानां दातुमनुप्रदातुं वा न कल्पते । तत्र सकृद्दानं, पुनःपुनरनुप्रदानं, किं सर्वथैव न कल्पते ?-इत्याह–अन्यत्र राजाद्यभियोगं मुक्त्वा । अयमर्थः–राजादिनियोगादिना ददपि न धर्ममतिक्रामति, करुणागोचरं पुनरापन्नानामेतेषामनुकम्पया दद्यादपीत्यर्थः । अत्र बोटिकपरिगृहीतानीति वाक्यमात्रं कचिदादर्शे न दृश्यते, परं बाहुल्येन दृश्यते अतो न सम्मोहो विधेय इति बोध्यम् । अत एव मिथ्यादृशां निजनिजदेवादिविषयकप्रशस्ताध्यवसाय एव महापापम्, तस्यैव मिथ्यात्वरूपत्वात् । यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः–'समणोवासओ पुव्वामेव मिच्छत्ताओ पडिक्कमइ' इत्यादि यावत् तदेव लेशत आह–'लौकिकदेवेषु भवानीपति-श्रीपति-प्रजापति शचीपति-रतिपति सुगतप्रभृतिषु किं ? प्रशस्तमनोवाक्कायव्यापारः, प्रशस्तानां–मुक्तिनिमित्ताराध्यतासूचकानां मनोवाक्कायानां संस्मृतिस्तुतिपूजादौ व्यापारो–व्यापृतत्वं प्रशस्तमनोवाक्कायव्यापार इति समासः । मिथ्यात्वं विज्ञेयमिति सम्बन्धः' इति श्रावकविधिप्रकरणवृत्तौ ।

एतेन द्वयोरपि मिथ्यादृशोर्मध्ये पृथिव्याद्यारम्भप्रवृत्तापेक्षया निजनिजदेवाद्याराधनप्रवृत्तः शोभनः, देवादिशुभगतिहेतोस्तथाऽध्यवसायस्य शुभत्वादिति वचनमप्यपास्तम् । तथाभूताध्यवसायस्य शोभनत्वे सम्यक्त्वोच्चारे 'णो कप्पइ अण्णउत्थिए' इत्यादिरूपेण मिथ्यात्वप्रत्याख्यानानुपपत्तिप्रसक्तेः । नहि शुभाध्यवसायस्य तद्धेतो र्वा प्रत्याख्यानं सम्भवति, तत्प्रणेतुरसर्वज्ञत्वापत्तेः । तेन यद्यपि तथाभूताध्यवसायोऽपि कस्यचिद् देवादिशुभगतिप्राप्तिहेतुर्भवति, तथापि महापापरूप एव, पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन महाऽनर्थहेतुत्वात् । यतस्ततश्च्युतो मनुष्येषु उत्पन्नः सर्वेष्वप्यकार्येषु अस्खलितप्रवृत्तिभाग्भवति, ततश्च नरकादिदुर्गतिगामी । सम्मतिस्तु पुरो वक्ष्यते । एतेनापेक्षिकं शुभत्वमिति शङ्काऽपि परास्ता, पृथिव्याद्यारम्भप्रवृत्तस्य सम्यग्दृशोऽन्यतीर्थिकदेवाद्याराधनपरित्यागानुपपत्तिप्रसक्तेः, बहुपापपरित्यागमन्तरेण अल्पपापपरित्यागस्यायुक्तत्वात् । नहि परस्त्रीसङ्गप्रवृत्तस्य स्वस्त्रीसङ्गपरित्यागो

ते शोभन. देवादि शुभगतिनो हेतु जे तेहवो अध्यवसाय तेहने शुभपणाथी. ए वचनपणि टाल्युं. तेहवा अध्यवसायने शोभनपणे सम्यक्त्वना उच्चारने विषे "न कल्पइ अन्य तीर्थी" इत्यादिरूपे मिथ्यात्व-प्रत्याख्याननी अयुक्तता थाइं, शुभाध्यवसाय अथवा तेहना हेतुनुं तो प्रत्याख्यान न हुई. तेहना प्ररूपकने असर्वज्ञपणानी आपत्तिथी. तेवनी जोइ इ तेहवो अध्यवसाय पणि कुणेकनइं देवादिक शुभगति प्राप्तिनो हेतु हुई, तोहे महापाप ज. पापनो अनुबंध जे पुण्यप्रकृतिनो बंध तेहनुं हेतुपणे करीने महा-अनर्थना हेतुपणाथी.

जे माटि तिहांथी च्यव्यो मनुष्यने विषिं उपनो, सर्व अकार्यने विषे अस्खलित प्रवृत्तिनो भजनार हुइ. तिवार पछी नरकादिदुर्गतिनो गामी. साखि तो आगल कहीस्ये. एतले अपेक्षाइं शुभपणुं ए शंका टाली. पृथिव्यादिकना आरंभने विषे प्रवर्त्या सम्यग्दृष्टिने अन्यतीर्थिक देवादिकना आराधनना परित्यागनी अयुक्तताना प्रसंगथी. बहुपापना परित्याग विना अल्पपापना परित्यागने अयुक्तपणाथी. जे मांटि परस्त्रीना संगने विषे प्रवर्त्या ने पोतानी स्त्रीना संगनो त्याग ते धर्म पणि

व्याख्या— तया-जैनमार्गनिन्दया हेतुभूतया तन्मिश्रितधर्मोपदेशेन वा (स) शाक्यादिमार्गो उन्मार्गो भवति। मार्गनिन्दकत्वमन्तरेणान्मार्गगामित्वासम्भवात्। एवेनाभिग्रहिकोऽभिनिवेशी वा क्रियायत्तोपदेशेन संसारमार्गो भवति, तस्यैव व्यक्तमिथ्यादृष्टेरुपदेशदानादिना तदुपदेशवर्तिना- मुन्मार्गभूतत्वात्। न पुनरेवं निष्क्रियो ह्यव्यक्तमिथ्यादृष्टिः संसारमार्गो भवितुमर्हति, तस्य परिव्राजक- लिङ्गग्रहणाभावेन क्रियायत्तोपदेशदानासम्भवात्। तत्र बीजं तावन् नियतैकदेवगुरुधर्माऽनङ्गीकार एव। तस्माद्यथा सम्यक्त्वमन्तरेण मोक्षमार्गो न भवति, तथा व्यक्तमिथ्यात्वमन्तरेण संसारमार्गोऽपि न भवति। अन्यथा 'गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं' ति, लिङ्गोपलक्षितवाचकप्रवचनवचनानुपपत्तिप्रसक्तेः। अत एव अनादिसिद्धेऽनाभोगमिथ्यात्वे भूयः कालं वर्तमानोऽपि जीवो नोन्मार्गगामी न वा मार्गगामीति व्यपदिश्यते, किन्तु अनाभोगापरपर्यायादव्यक्तमिथ्यात्वान्निर्गत्य यदि व्यक्तमिथ्यात्वलक्षणं शाक्यादि- दर्शनमाश्रयेत् तदोन्मार्गगामी, यदि च जैनदर्शनमाश्रयेत् तदा मार्गगामीति व्यपदिश्यते। लोकेऽपि निज- गृहान्निर्गत एव समीहितनगराभिमुखं गच्छन् मार्गगामी, इतरथा उन्मार्गगामीति व्यपदेशविषयो भवति। न पुनर्निजगृहे भूयः कालं वसन्नपीति। तत्र यद्यपि मार्गोन्मार्गगामिनोरुभयोरपि प्रायः पाद- गमनान्नभोजन-पानीयपान-स्नान-सुस्थानविश्रामादिभिः क्रियाभिः साम्यम्, तथापि दिग्वैपरीत्येन सर्वमपि विपरीतमेव भवतीत्यग्रे 'किरिआ तुल्लातुल्ल'त्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शयिष्यते। एतेन जैनमार्गनिन्दयैव शाक्यादिमार्ग उन्मार्गो भवतीति दर्शितं बोध्यम्। अथ तत्प्रशंसकः सम्यग्दृष्टिः कीदृग्भवतीति दर्शयति- 'तं चेव' त्ति। तमेवोन्मार्गमेव प्रशंसयन् सम्यग्दृष्टिः साधुः श्रावको वा जिनवरस्य-तीर्थकृतः आशा- तकः-आशातनाकारी स्यात्।

निवेशी क्रियायत्त उपदेशई संसारमार्ग हुई. ते व्यक्तमिथ्यादृष्टिना ज उपदेशदानादिथी तेना उपदेशने वर्तनाराओने उन्मार्गभूत छे, पणि इम निष्क्रिय-अव्यक्तमिथ्यादृष्टि ते संसारमार्ग थावाने योग्य नहिं, तेहने लिंगग्रहणने अभावे क्रियायत्त उपदेशना असंभवथी, तिहां बीज ते अ-जे नियत एक देवगुरुधर्मनो अनंगीकारज. ते माटि जिम समकित विना मोक्षमार्ग न हुइ. तिम व्यक्तमिथ्यात्व विना संसारमार्ग पणि न हुइ. इम नहिं तो गृहिलिंगी, कुलिंगी, द्रव्यलिंगी, इंहा लिंगे उपलक्षितनुं वाचक जे प्रवचननुं वचन तेहना अयुक्तताना प्रसंगथी अतएव उत्कृष्टपणे पोताना वडेरानी अति भ्रात थई अहान्यने पणि व्यक्तमिथ्यात्व समर्थुं छे. ते मिथ्या जाणिवु. एतलाज वती अनादि- सिद्ध जे अनाभोगमिथ्यात्व तेहने विषे घणो काल वर्ततो उन्मार्गगामी अथवा मार्गगामी एहवो न कहिइ तउ स्युं ? अनाभोग बीजुनाम एहवुं जे अव्यक्तमिथ्यात्व तेथी नीकली व्यक्तमिथ्यात्वरूप शाक्यादिपणुं पामी मार्ग आश्रयइ, तिवारे उन्मार्गगामी. अने जिवारइ जैनमार्ग आश्रइ तिवारें मार्गगामी एहवो कहीइ

लोकनई विषइ पणि पोताना गृहथी नीकल्यो हुंतो समीहित नगर सन्मुख जातो हुंतो मार्गगामी अन्यथा तो उन्मार्गगामी. एहवा नामनो विषय कहीइ, पणि पोताना गृहे घणुकाल वसतोइ मार्गी उन्मार्गी न कहइ. जउ ए मार्गी अने उन्मार्गी ए बिहुंने प्राहे पाईं चालवुं, अन्ननुं भोजन, पाणीनुं पीवुं, स्नान, सुखे वीसमवुं इत्यादिक क्रियाइ सरखाई तउहि पणि दिग् विपरितपणे सर्व विपरीत ज हुइ. एहवुं आगलि 'किरिआ तुल्ला' ए गाथाने विषे देखाडीस्ये. एतले जैनमार्गनी निंदाइ ज शाक्यादि मार्ग ते उन्मार्ग हुइ एहवु देखाड्युं जाणवु. हिवे तेहनो

संसारस्य सर्वेषामपि क्रियावादिनां नियमेन प्रसक्तेः, धर्मबुद्ध्यानुष्ठानात्पूर्वमजातत्वात् अनुष्ठाने जाते च जातत्वात्। द्वितीये, अभिव्यञ्जकत्वेनेति चेत्, इष्टापत्तिः। तथाहि—यथाप्रवृत्तकरणेन उत्कर्षतोऽप्येकपुद्गलपरावर्त्तविशेषसंसारस्य भव्यस्य तथाभव्यत्वजन्यं कालमधिकृत्यानियतं क्रियावादित्वं स्यात्, तस्याभिव्यञ्जकं तु धर्मबुद्ध्यानुष्ठानमेव, क्रियावादित्वजन्यत्वात्तस्येति कार्यात्कारणानुमानमिति वचनात्। एवं सम्यक्त्वमपि भाव्यम्। सम्यक्त्वस्यापि हि यथाप्रवृत्तकरणेन उत्कर्षतोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तविशेषसंसारस्य भव्यस्य तथाभव्यत्वाभिव्यञ्जकत्वात्।

यदुक्तम्—पहिअ पिवीलिअणाएण कोवि पज्जत्तसन्निपंचिंदी। भव्वो अवड्ढपुग्गलपरिअट्टो सेससंसारो ॥ १॥ अपुव्वकरणमुग्गरघायविहिअदुट्ठगंठिभेओ सो। अंतमुहुत्तेण गओ अणिअट्टिकरणे विसुज्झंतो ॥ २ ॥ सो तत्थ रणे सुहडुव्व वेरिजयजणिअपरमआणंदो। सम्मत्तं लहइ जिओ सामण्णेणं तुह पसाया ॥ ३ ॥ इति सम्यक्त्वस्तोत्रे। (गा० ५, ६, ७) अन्यथा सम्यक्त्वप्राप्तेरारभ्यापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तविशेषसंसारः सर्वेषामपि सम्यग्दृशां नियमेन प्रसज्येत। तच्च न सम्भवति, मरुदेवामेघकुमारादीनां सम्यक्त्वप्राप्तिमन्तरेणाऽप्यल्पसंसारस्य जातत्वात्। तस्मात् क्रियावादित्वाभिव्यञ्जकस्य धार्मिकानुष्ठानस्य शुभत्वमशुभत्वं च विषयापेक्षमेव मन्तव्यम्। अन्यथा भवविमोचकानां यागादिकर्तॄणां च जीवघातोऽपि शुभत्वेन वक्तव्यः स्यात्, तथाभूतानुष्ठानस्य धर्मबुद्ध्या क्रियमाणत्वादिति गाथार्थः ॥ ८० ॥

અને જે કહીઉં—ધર્મબુદ્ધિં કરીનું અનુષ્ઠાન તે ક્રિયાવાદીપણાનું હેતુ. તિહાં હેતુ તે સ્યું? કારણપણે અથવા જાણવાપણિં. આદ્યપક્ષ તો નહી, અસંભવથી, ક્રિયાવાદીપણાનું કારણ ધર્મબુદ્ધિ કરીનું અનુષ્ઠાન તો થાવાનેં યોગ્ય નહી. ક્રિયાવાદીના યથોક્તસંસારનેં સર્વેં પણિં ક્રિયાવાદીનેં નિયમેં પ્રસંગથી, ધર્મબુદ્ધિ અનુષ્ઠાનથી પૂર્વેં અણુથયાથી. અનુષ્ઠાન થઈ થયાથી. બીજે પક્ષે. અભિવ્યંજકપણે એહવું જઉ, ઇષ્ટની આપત્તિ, તે દેખાડે છે—યથાપ્રવૃત્તિકરણ જે કોઇક શુભપરિણામવિશેષ તેણે ઉત્કૃષ્ટથીપણિં એકપુદ્ગલ પરાવર્ત્તવિશેષ સંસાર છે જેહનેં એહવા ભવ્યને, તેહવેં ભવ્યપણિ ઉપનું કાલ આશ્રયી અનિયત ક્રિયાવાદીપણું હુઇ. તેહનું જણાવનારૂં તે અનુષ્ઠાન જ ધર્મબુદ્ધિં કરિવું, ક્રિયાવાદી પણિ જન્યથી તેહને. કાર્યથી કારણનું અનુમાન એહવા વચનથી, ઇમ સમ્યક્ત્વ પણિં વિચારવું. યથાપ્રવૃત્તિકરણનેં ઉત્કર્ષથી પણિ અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તવિશેષ સંસારી ભવ્યને તથાભવ્યપણાના અભિવ્યંજકપણાથી.

પંથી પિપીલીકાનઈ ન્યાયે કોઈ પર્યાપ્તો સંજ્ઞી પંચેંદ્રિય ભવ્ય અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તવિશેષસંસાર છે જેહને એહવો, અપૂર્વકરણ પરિણામવિશેષ તે રૂપ મુદ્ગરનો ઘાત, તેણે નિપજાવ્યો દુષ્ટરાગદ્વેષરૂપ ગ્રંથિનો ભેદ જેણે એહવો તે અંતર્મુહૂર્તે પહુતો અનિવૃત્તિકરણરૂપ પરિણામવિશેષનેં વિષેં વિશુદ્ધ થાતો, તે રણનેં વિષેં સુભટની પરેં વૈરીને જયઇ નીપજાવ્યો આણંદ જેણે એહવો તે સમ્યક્ત્વ પામેં જીવ સામાન્ય પ્રકારેં તાહરા પ્રસાદથી. ઇમ નહીં તો સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિથી આરંભીને અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તવિશેષ સંસાર સર્વેં સમ્યગદૃષ્ટિ ને નિયમે થાઈ. અને તે તો ન સંભવઇ, મરુદેવા—મેઘકુમારાદિકનેં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ વિના એ અલ્પસંસારનઈ થાવાપણાથી. તેવતી ક્રિયાવાદીપણાનું જણાવનાર જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહને શુભપણું અથવા અશુભપણું તે વિષયની અપેક્ષાઈ માનવું, ઇમે નહી તો ભવવિમોચક અનેં યાગાદિકના કરનાર જીવઘાતપણિ શુભપણેં કહેવો થાઈ. તહેવા અનુષ્ઠાનનેં ધર્મબુદ્ધિ કર્યાપણાથી. ॥૮૦॥

कदाचित् कश्चित् 'न हिंस्यात् सर्वभूतानी'त्यादिवाक्यरचनापि भवति । एतच्च सर्वं जिनमतसदृशं लिप्यक्षर-सदृशं च, घुणाक्षरमिति द्वितयमपि विफलं-जगत्स्थित्या विवक्षितफलशून्यं मन्तव्यम् । कुत ? इति क्रमगर्भित-हेतुमाह–पदसंयमकारणाभावात् । तत्र पदं-विभक्त्यन्तं प्रवृत्तिनिवृत्तिहेतुवाक्योपयोगिवचनं संयमश्चा-श्रवनिरोधः सप्तदशभेदात्मकः, तौ पदसंयमौ तयोः क्रमेण कारणं, भावप्रधानत्वान्निर्देशस्येति पदसंयम-कारणत्वं तस्याभावस्तस्माद् । अयं भावः—अक्षरस्य फलवत्त्वं प्रवृत्तिनिवृत्त्यादिहेतुवाक्याङ्गभूतस्य पदस्य कारणत्वेनैव । तच्च घुणाक्षरस्य (घुणस्य) न सम्भवति । घुणस्याकारादिवर्णपरिज्ञानाभावेन पदपरिज्ञा-नस्यैवाभावात् निष्फलत्वम् । जीवघाताद्यकरणनियमस्य तु फलवत्त्वं मोक्षकारणसंयमहेतुत्वेनैव । तच्च मिथ्यादृष्टेरकरणनियमस्य न सम्भवति । घुणवत्तस्याऽपि जीवादिवस्तुतत्त्वपरिज्ञानाभावेन जीवरक्षादिरूप-संयमपरिज्ञानस्यैवाभावात् ।

यदागमः—'जो जीवेवि ण याणइ अजीवेवि ण याणइ । जीवाजीवे अयाणंतो कह सो णाहीइ संजमं ?' ॥१॥ ति । दशवै० (अ. ४, गा. १२) अत एवाऽऽस्तां सर्वसंयमः, मिथ्यादृशां संयमलेशोऽपि न भवति । यदागमः–'संति एगेहिं भिक्खूहिं गारत्था संजमुत्तरा' इत्यादि श्रीउत्तरा० । एतद्वृत्तौ–'अन्यभिक्षवो हि जीवाद्यास्तिक्यरहिताः सर्वथा अचारित्रिण' इत्यादि । जीवाद्यास्तिक्य-राहित्यं तु जिनोक्तजीवादिपदार्थानां यथार्थस्वरूपापरिज्ञानात् जिनोक्तजीवादिवस्तुस्वरूपाश्रद्धानात् । तेना-न्यतीर्थिकमार्गेषु अकरणनियमो जीवादिश्रद्धानवत् नाममात्रेण अवसातव्यः । घुणाक्षरवदनुकृतिमात्ररूप-त्वात् । मिथ्यात्वे च सति प्राणातिपाताद्याश्रवनिरोधस्यासम्भव एव, मिथ्यात्वस्य सर्वोत्कृष्टपापत्वेन

તેહનું વાચક જે વાક્યરચના તે કરતે હુંને કિંવારેકિં કિંહાએક સર્વભૂત ન હણીઇ એહવી પણિ વાક્યરચના હુંઇ. એ સરિખું સર્વ જિનમત સરિખુ અને લિપ્યક્ષરસદશ ઘુણાક્ષર એ બિહુ વિફલ. જગત્સ્થિતિં વિવક્ષિતે ફલે શૂન્ય માનવું. સ્યાથી ? તે ઉપરિ ક્રમગર્ભિત હેતુ કહે છે–પદ અને સંયમ, તેહના કારણના અભાવથી. તિહાં પદ તે વિભક્ત્યંત પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિનું હેતુ જે પદસમુદાયરૂપ વાક્ય તેહનું ઉપયોગે વચન. સંયમ તે આશ્રવનો નિરોધ સપ્તદશભેદરૂપ. તે પદ અને સંયમ તેહનુ અનુક્રમેં કારણ, નિર્દેશને ભાવપ્રધાનપણાથી પદ–સંયમકારણપણું તેહનો અભાવ તેથી.

એ ભાવ–અક્ષરને ફલવંતપણું તે પ્રવૃત્તિનિવૃત્યાદિકનું જે વાક્ય તેહનું અંગભૂત જે કારણ તે પણિં જ. તે તો ઘુણાક્ષરને ન સંભવે. ઘુણાને અકારાદિવર્ણપરિજ્ઞાનને અભાવે પદપરિજ્ઞાનના જ અભાવથી. નિઃફલપણું જીવઘાતાદિ અકરણનિયમને ફલવંતપણું તે મોક્ષકારણ જે સંયમ તેહનું હેતુપણિં જ. તે તો મિથ્યાદષ્ટિના અકરણનિયમને ન સંભવે. ઘુણાનીપરે તેહને પણિ જીવાદિવસ્તુ-તત્ત્વના પરિજ્ઞાનને અભાવે કરી જીવરક્ષાદિરૂપ સંયમના પરિજ્ઞાનના જ અભાવથી. 'જે જીવને ન જાણે, અજીવને ન જાણે, જીવ અજીવને અજાણતે કિમ જાણે સંયમ ?' એતલે જ સર્વસંયમ તો દૂર રહો. મિથ્યાત્વીને સંયમ લેશપણિં ન હોઇ. 'અન્ય ભિક્ષુ તે જીવાદિકની આસ્થાઈ રહિત સર્વથા અચારિત્રિયા' એહવું કહિઉં છઇં. જીવાદિકની આસ્થાઈ રહિતપણું તો જિનોક્તજીવાદિવસ્તુસ્વરૂપના અશ્રદ્ધાનથી, તે વતી અન્યતીર્થિકના માર્ગને વિષે અકરણનિયમ તે જીવાદિકના શ્રદ્ધાનની પરે નામમાત્રે જાણવું. ઘુણાક્ષરની પરે અનુકારમાત્રરૂપપણાથી. મિથ્યાત્વથિકે પ્રાણાતિપાતાદિક આશ્રવનિરોધનો અસંભવ જ, મિથ્યાત્વને, સર્વોત્કૃષ્ટપાપપણે કરી તેહના સ્વરૂપ કહ્યાપણાથી. અર્થ સ્પષ્ટ જ છે.

भिप्रायेण धार्मिकानुष्ठानं निजनिजदेवगुरुभक्तिबहुमानदानपूजादि यावत् निजनिजशास्त्राध्ययनाध्यापनादि, तस्मिन् प्रशंसिते सति तस्य गुरोरुपदेशोऽपि प्रशंसितो भवेत् । यमुपदेशमवाप्य सम्यग्दृशामप्यनुमोदनीयानुष्ठानस्यानुष्ठाता सम्पन्नः, स चोपदेशोऽपि निजनिजशास्त्रायत्त इति कृत्वा सह निजनिजशास्त्रेण वर्त्तत इति सनिजनिजशास्त्रः । चः समुच्चये । आत्मीयाऽऽत्मीयमार्गव्यवस्थापकशास्त्रसंयुक्तः तदुपदेशः प्रशंसित इति, गाथार्थः ॥ ८२ ॥

अथ द्वितीयगाथामाह—

॥ उवएसपसंसाए पसंसिआ जिणमयस्स निंदावि । जं सा तस्सुवएसे णियया णिजमग्गरागेणं ॥८३॥

व्याख्या—उपदेशप्रशंसनया, चकारोऽध्याहार्यः । उपदेशप्रशंसनया च जिनमतनिन्दाऽपि प्रशंसिता भवेत् । कुत ? इति (तत्र) हेतुमाह—यद्—यस्मात् सा निन्दा तस्योपदेशे नियता—निश्रिता, जननिन्दामिश्रित एवान्यतीर्थिकोपदेशो भवति । उपदेशो हि सर्वेषामपि वादिनां निजनिजमार्गस्थैर्यादिहेतव एव स्यात् । स्वमार्गस्थैर्यं च परमतदोषदर्शनेनैव स्यात् । यावत् परमतमुद्भाव्य दूषितं न स्यात्, तावत्

પોતપોતાના શાસ્ત્રના અધ્યયન અધ્યાપનાદિક, તે પ્રશંસે છતે તે ગુરુનો ઉપદેશપણિ પ્રશંસ્યો હુઈ. જે ઉપદેશ પ્રતે પામીને સમ્યગ્‌ દૃષ્ટિને પણિ અનુમોદનીય અનુષ્ઠાનનો અનુષ્ઠાતા થયા. તે ઉપદેશપણિ પોતાને શાસ્ત્રને આયત્ત ઇમ જાણી પોતાને શાસ્ત્રે વર્ત્તે નિજશાસ્ત્રે સહિત. ચ તે સમુચ્ચયનો અર્થ બોલે. આપ આપણા માર્ગનું વ્યવસ્થાપક જે શાસ્ત્ર તેણે સંયુક્ત તેહનો ઉપદેશ પ્રશંસ્યો ॥ ૮૨ ॥

હિવે બીજી ગાથા કહે છે—

ઉપદેશની પ્રશંસાઇ જિનમતની નિંદાપણિ પ્રશંસી. જે માટે તે ઉપદેશને વિષે તે નિયતજ હુઈ. પોતાના માર્ગને રાગે કરી.

અર્થ—ચકાર આહિંથી લેઇ ઉપદેશની પ્રશંસાઇ તો જૈનમતની નિંદાપણિ પ્રશંસી હુઈ. કુણથી ? તે ઉપરિ હેતુ કહે છે—જે માટે તે નિંદા તે ઉપદેશને વિષે નિશ્રિત. જૈનની નિંદાઇ મિશ્રિત જ અન્યતીર્થકનો ઉપદેશ હુઇ. જે માટે ઉપદેશ તે સર્વવાદીને આપ આપણા માર્ગનું સ્થિરપણાદિ પ્રમુખને હેતુને અર્થે જ હુઇ. પોતાના માર્ગનું સ્થિરપણું તે પરમતના દોષને દર્શને જ હુઈ. 'પરમત ઉઘાડીને જિહાં લગે દૂષ્યું ન હુઇ તિહાંતાઇ પોતાના મતની પ્રવૃત્તિ જ ન હુઈ' એ વચનથી નિંદા ઉપદેશનો ઉલ્લેખ તે એમ—નિંદા આભિગ્રહિક દર્શન—અહંકારે જ દર્શને મોક્ષ, બૌદ્ધાદિ જૈનદર્શનાદિકને વિષે નહીં. તે વળી તે દર્શન દૂરથી જ છાંડવું. એ રીતે જૈનની નિંદા તિરસ્કારાદિકે ઘટિત આભિગ્રહિકનો ઉપદેશ હુઇ. આભિનિવેશિકનો તો ઉપદેશ—જે અમ્હારું સ્પષ્ટ જે જૈનદર્શન નિંદે મોક્ષ, જૈનાભાસદર્શનદિ વિપર્યય પણિ નહિં. જૈનાભાસાદિકને સંસારમાર્ગ પણિ મોક્ષમાર્ગના વિરોધપણાથી. એ રીતે જૈનમતના તિરસ્કાર અપલાપાદિકે ઘટિત પણે કરી ઉપદેશ હુઇ એહવા તેહના ઉપદેશની પ્રશંસાથી આપણી જૈનમાર્ગના તિરસ્કાર—અપલાપાદિકની પ્રશંસા થઇ, તેહજ સમ્યક્ત્વના અતિચાર છે તિ બીજી ગાથાનું.

હિવે એહ તેહનો ઉપદેશ કેમ દોષદ હુઇ ? તે કહે છે—પોતપોતાના [illegible] માર્ગને [illegible] માર્ગરાગ વિના પરપક્ષનો જે નિષેધ તેહનો હેતુ જે દોષ તેહને અણજાણે તેહની નિંદાદિક ન સંભવે. [illegible]

वेयकं यावत् सुरसम्पत्प्राप्तिर्भवत्यपि। सा च सुरसम्पत् विषान्नतृप्तिवदवसातव्या। अत एव सम्यग्दृशां प्रशंसनीयाऽपि सा न भवति। ततश्च्युतानां तथाभूतानां महानर्थहेतुत्वात्। न च तथा तत्परित्याग-रहितानामपि, मिथ्यात्वे च सति धनादिपरित्यागस्य तथामाहात्म्यात्।

यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः–'उत्तुङ्गाद्रोहणात्पातो, विषान्नात्तृप्तिरेव च। अनर्थाय यथाऽत्यन्तं; मलनाऽपि तथेक्ष्यताम्'॥ १॥ अत एव च शस्त्राग्नि-व्यालदुर्ग्रहसन्निभः। श्रामण्यदुर्ग्रहोऽस्वन्तः' शास्त्र उक्तो महात्मभिः॥ २॥ ग्रैवेयकाप्तिरप्येवं, नातः श्लाघ्या सुनीतितः। यथाऽन्यायार्जिता सम्प-द्विपाकविरसत्वतः'॥ ३॥ इति योगबिन्दौ, (श्लो० १४३, १४४, १४५) वृत्तिर्यथा–'एतदेव भावयति–उत्तुङ्गा० व्याख्या–उत्तुङ्गाद्रोहणात्–पर्वतशिखराद्यध्यासनात् पातोऽधस्तात्पतनं, विषान्नाद्–विष-मिश्रितभोजनात्तृप्तिरेव च, तृप्तिश्चानर्थाय–अकल्याणाय; यथा–येन प्रकारेण, अत्यन्तं मलनाऽपि–विना-शोऽपि मुक्त्युपायस्य तथेक्ष्यतामवलोक्यतामिति। एतदेव समर्थयमान आह–अत एव–मुक्त्युपायस्य मलन-स्यानर्थहेतुत्वादेव हेतोः। चकारः पूर्वोक्तभावनार्थः। शस्त्राग्निव्यालदुर्ग्रहसन्निभः। शस्त्रस्य–क्षुरिकादेः, अग्नेः–प्रतीतरूपस्य व्यालस्य–दुष्टश्वापदभुजगलक्षणस्य यो दुर्ग्रहो–दुर्गृहीतत्वं तेन सन्निभः, कः? इत्याह–श्रामण्यदुर्ग्रहो–ऽसम्यकृतदङ्गीकारः, अस्वन्तोऽसुन्दरपरिणामः, शास्त्रे–योगस्वरूपनिरूपके ग्रन्थे, उक्तो–निरूपितः महात्मभिः–पूर्वमुनिभिः।

तथा च पठन्ति–'जह चेव उ मुक्खफला, आणा आराहिआ जिणिंदाणं। संसारदुक्खफलया, तह चेव विराहिआ होइ॥ १॥ (पंचवत्थु गा० ११९) ननु दुर्गृहीतादपि श्रामण्यात् सुरलोकलाभो

विषमिश्रितभोजनथी तृप्ति ते अकल्याणने अर्थे. जेणे प्रकारे, अत्यंत मलना–मुक्त्युपायनो विनाशपणु तिम विचारवो. एहज समर्थतो कहे छे–एतला ज वली मुक्तिना उपायने मलनाने अनर्थहेतुपणारूप-हेतुथी. चकार छे ते पूर्वोक्तभावनाने अर्थे.

शस्त्र जे क्षुरिकादिक, अग्नि ते प्रसिद्ध, व्याल ते दुष्ट भुजंगरूप तेनुं दुर्गृहीतपणु तेहने सरीखो कहणु? ते कहे छे–श्रमणपणानो माठी रीतिं अंगीकार असुंदरपरिणाम योगस्वरूपना निरूपक-ग्रंथने विषे पूर्वमुनिओई कहिओ छे. 'जिम मोक्षफलदायक आज्ञा आराधी जिनेंद्रनी, संसारदुःख-फलनी दायक तिमज विराधीत चारित्ररूप' दुर्गृहीत श्रमपणाथी जो सुरलोकनो लाभ हुई तो किम तेहने असुंदर अंतपणुं? ते उपरी कहे छे. शुद्धसमाचारीवंत सुसाधु ते चक्रवर्त्यादिकें पूज्यमान छतें थइ ने पूजानी स्पृहा जेहने अथवा तेहवा किस्याएक कारणथी कुणेक व्यापन्नदर्शनी प्राणीनें जे नवमा-ग्रैवेयकनी प्राप्ति. बीजा स्थानकनी प्राप्ति ते स्युं कहीइं, इम असुंदर अंतपणुं करी तेथी दुर्गृहीत श्रमणपणाथी ते प्रशंसवी नही ज. परिणामें विमर्शक विचारथी. इहा दृष्टांत कहई छई–जिम चौर्य जुवटिरमण स्वामिद्रोहादिकें अन्यायई उपार्जी संपत्ति ते अश्लाघ्य, स्याथी? ते उपरि कहे छे–परिणामें विरसपणाथी. ते नवमग्रैवेयकथी च्युव्या निर्वाणबीजने एकांत असत्वें महाउदीर्ण, दुर्वार मिथ्यात्वादिक मोह हुंता; एतला ज वली सर्वई अकार्यने विषे अस्खलित प्रवर्त्तता नरकादिकना हेतु उपार्जीने पापना पुंज हुंता पछें होई नरकादिकना भजनार हुई.

इहां स्वभावथी भूमिने विषे रह्यानी अपेक्षाई उंचा गिरिना शीखरथी पतन अतृप्तिनी अपेक्षाई विषान्ननी तृप्ति जेम अनर्थहेतु, तिम अणुपक्षा श्रमणपणानी अपेक्षाई असम्यगंगीकृत श्रमणपणुं ते

चोपदेशविषयः। जैनव्यतिरिक्तानां (तु) च सर्वेषामप्युन्मार्गप्रस्थितानां शाक्यादीनां दिगम्बरादीनां चोपदेशविषयः उन्मार्गव्यवस्थापनं मार्गोत्थापनं च। स च विषयः परस्परभेदे हेतुः। यथा क्षुद्वेदनोपशमनायाहारग्रहणाभिप्रायः समानोऽपि सिंहादीनां मांसविषयको गवादीनां च तृणादिविषयक इति विषयभेदेन भेदः प्रतीत एव। अत एव तथाभिप्रायः सिंहादीनां नरकहेतुर्गवादीनां च स्वर्गहेतुरिति। नहि तत्र सिंहादीनां जीवघाताभिप्रायो, न वा गवादीनां जीवरक्षाभिप्राय इति विषयभेदेन भेद इति पर्यालोच्यम्। अन्यथा भवविमोचका अपि धर्मध्यानिनो भवेयुः। तेषामपि 'दुःखिनोऽमी क्षुद्रजन्तवः दुःखहेतुशरीरत्याजनेन स्वर्गगामिनो विधीयन्ते' इत्यभिप्रायेण जीवघाते प्रवृत्तिः। धर्मोपदेशकानामपि 'अमी मनुष्यादयो जीवा अधर्मप्रवृत्ता दुर्गतिगामिनो भविष्यन्तीति धर्मोपदेशेन तपःसंयमादिदुष्करक्रियाविधापनेन स्वर्गगामिनो विधीयन्ते' इत्यभिप्रायेण धर्मोपदेशे प्रवृत्तिरित्युभयोरपि अभिप्रायसाम्यादभेदप्रसक्तेः। तस्मान्मिथ्यादृग्मात्राभिमतधार्मिकानुष्ठानप्रशंसायां तदुपदेशकस्योपदेशस्याऽपि प्रशंसापत्तौ शेषानुष्ठानप्रशंसावत् तन्मध्यपतिता जैनप्रवचननिन्दाऽपि प्रशंसिता। सा चानाभोगवतोऽतिचारः, आभोगवतस्त्वनाचार इति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ८३ ॥

अथ जैनप्रवचननिन्दया शाक्यादिमार्गः तत्प्रशंसकः सम्यग्दृष्टिश्च कीदृग् स्यादित्याह—

॥ तीए सो उम्मग्गो संसारपहो अ जिणमए भणिओ। तं चेव पसंसंतो जिणवरआसायगो णिअमा ॥

તે ઇમ–તેહવે ભવ્યપણાઇને યોગે માર્ગે ચાલ્યા જૈનને માર્ગનું સ્થાપન અને ઉન્માર્ગનું ઉત્થાપન ઉપદેશનો વિષય હુઇ. જૈનવ્યતિરિક્ત સર્વને તો ઉન્માર્ગે ચાલ્યા શાકયાદિક અને દિગંબરાદિક તેહને ઉપદેશનો વિષય ઉન્માર્ગનું સ્થાપન અને માર્ગનુ ઉત્થાપન તે વિષય તે માહોંમાહે ભેદને વિષયે હેતુ. જિમ ક્ષુધાવેદનીના ઉપશમને અર્થિ આહાર ગ્રહવાનો અભિલાપ સમાનપણિ સિંહાદિકને માંસસંબંધી, ગાઇ પ્રમુખને તો તૃણાદિસંબંધી. તે વતી વિષયભેદે ભેદ, એતલ.જ વતી તેહવો અભિપ્રાય સિંહાદિકને નરકહેતુ, અને ગવાદિકને સ્વર્ગનો હેતુ, તિહા સિંહાદિકને જીવઘાતનો અભિપ્રાય નથી અને ગાઇ(વ) પ્રમુખને જીવરક્ષાનોપણિ અભિપ્રાય નથી. તેવતી વિષયભેદે ભેદ ઇમ જાણવું. ઇમ નહી તો ભવવિમોચકપણિ ધર્મધ્યાની હુઇ. તેહને પણિ દુઃખી એ ક્ષુદ્રજંતુ દુઃખહેતુ શરીરને છંડાવવે સ્વર્ગગામી કરીએ છે એ અભિપ્રાયે જીવઘાતને વિષે પ્રવૃત્તિ, ધર્મના ઉપદેશકને પણિ એ મનુષ્યાદિક જીવ અધર્મે પ્રવર્ત્યા દુર્ગતિગામી થાસ્યે. તેવતી ધર્મોપદેશે અને તપઃસંયમાદિક ક્રિયા નીપજાવવે સ્વર્ગગામી કરીઇ છે. એ અભિપ્રાયે ધર્મોપદેશને વિષે પ્રવૃત્તિ, ઇમ બીહુ ને અભિપ્રાયના સરિખાથી અભેદપ્રસંગથી, તે માટિ મિથ્યાદષ્ટિમાત્રને ઇમ જે ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તેહની પ્રશંસાઇ તેહના ઉપદેશકની પ્રશંસાની આપત્તિ બીજા અનુષ્ઠાનની પ્રશંસાની પરે તેહમાહિં આવી જૈનપ્રવચનની નિંદાપણિ પ્રશંસી, તે પ્રશંસા અનાભોગવંતને અતીચાર, આભોગવંતને અનાચાર એ ગાથાર્થઃ ॥૮૩॥

હિવે જૈનપ્રવચનનિંદાઇ શાકયાદિકનો માર્ગ અને તત્પ્રશંસક તે કહેવા હુઇ. તે કહિઇ છે—

તે નિંદાઇ તે ઉન્માર્ગ સંસારપંથિ જિનમતિ કહીએ. તેહને જ પ્રશંસતો જિનવરનો આશાતક નિયમથી.

અર્થ–તે જૈનમાર્ગની નિંદા તે હેતુઇ અથવા નિંદાયુક્ત ધર્મ–ઉપદેશાઇ શાકયાદિકનો માર્ગ તે ઉન્માર્ગ હુઇ. માર્ગના નિંદકપણા-વિના ઉન્માર્ગગામિપણાના અસંભવથી. એતલે આભિગ્રહિક અથવા અભિ-

यदागमः—'खित्तं वत्थुं हिरण्णं च पसवो दासपोरुसं। चत्तारि कामखंधाणि तत्थ से उववज्जइ' ॥ १ ॥ त्ति। श्रीउत्तरा० (अ० ३, गाथा १७) परं पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिसत्ताकत्वेन जिनभवनादिसप्तक्षेत्र्यां धनवपनपरायणो यावन्निरतिचारचारित्रानुष्ठानेषु शुभकार्येषु अस्खलितप्रवृत्तिभाग् भवतीति भावः। एवमन्यत्रापि मिथ्यात्वोपहतधर्मोऽनर्थहेतुरेव भणितः। यदागमः—'विसं तु पीअं जह कालकूडं, हणाइ सत्थं जह दुग्गहीअं। एमेव धम्मो विसओववन्नो, हणाइ वेआल इवाविवन्नो' ॥ १ ॥ श्रीउत्तरा० २० (गा० ४४) मिथ्यात्वसंयुक्तो हि धर्मो नियमाद्विषयोपपन्न एव भवति। मिथ्यात्वे च सति भावतः शब्दादिविषयादनुपरमात्। तथो 'धर्मानुष्ठानवैतथ्यात्, प्रत्यपायो महान् भवेत्। रौद्रदुःखौघजननाद्, दुःप्रयुक्तादिवौषधात्' ॥ १ ॥ इति ललितविस्तरायाम्। एतेन दुर्गृहीतश्रामण्यस्यापि देवगतिहेतुत्वेन शुभत्वमेवेति भणन्निरस्तो बोध्यः। दोषहेतोर्गुणस्यापि दोषत्वेन भणनात् (न च पापानुबन्धिपुण्यं पापमेवेति प्रागुक्तमनागमिकं भविष्यतीति शङ्कनीयम्, आगम एव तथैव प्रतिपादनात्) तथाहि—'जो उ गुणो दोसकरो, न सो गुणो दोसमेव तं जाणे। अगुणो वि होइ सुगुणो, विणिच्छओ सुंदरो जत्थ' ॥ १ ॥ इति ललितविस्तरापञ्जिकायाम्। एवं यो धर्मः परिणतावधर्मो भवति, स धर्म एव नोच्यते। यदुक्तम्—'धर्मं यो बाधते धर्मो, न स धर्मः सतां मतः। अविरोधेन यो धर्मः, स धर्म इति कीर्तितः' ॥ १ ॥ इत्युपदेशपदवृत्तौ।

एतेन 'आणाखंडणकारी, जइवि तिकालं महाविभूईए। पूएइ वीयरागं, सव्वंपि णिरत्थयं तस्स' ॥ १ ॥ (संबोध स० गा० ३३) तथा 'णाणं चरित्तहीणं, लिंगग्गहणं च दंसणविहूणं। संजमहीणं च तवं, जो चरइ णिरत्थयं तस्स' ॥ १ ॥ (उप० मा० गा० ४२५) इत्येवमुभयोरपि

इम जे धर्म अंते धर्म नही, ते धर्म ज न कहइं. जे धर्मने बाधे सत्पुरुषने ते धर्म मान्यं नहीं. अविरोधइं जे धर्म ते धर्म कह्यो. 'आज्ञानो खंडक जेह ए त्रिकाल पूजा करे महारिद्धिं, ते सर्वई तेहनुं निरर्थक, ज्ञान ते चारित्रहीन, वेषग्रहण ते समकिते हीन, संयमहीन तप, जे जे आचरई तेनु सर्व निरर्थक.' इम ए बिहु ग्रंथना वचन लेइ आज्ञाबाह्य अनुष्ठान अने ज्ञान चारित्रे हीन ए बिहुने समानपणुं. ए वचन पणि टाल्युं. भली रीते प्रवचनना अजाणपणाथी. निरर्थकतामात्र कहेवे बिहुनुं सरीखाईपणुं न संभवे. पोस मासे वटवृक्ष अने आम्रवृक्षने समानपणे कह्यानो प्रसंग थाई वती. सहकारफलप्रते तिवारें बिहुने अकारण पणिं सदृशपणाथी. ते माटे जिम आम्रवृक्ष ते सहकारफलप्रतें स्वरूपयोग्यताई कारणपणुं छतें ज वसंतऋतुरूप सहकारे कारणने अभावें फलवंतपणिं कारण नही. वटवृक्ष ते स्वरूपयोग्यताईपणि अकारणपणिं सर्वकाल अकारण ज. इम ज्ञान ते मोक्षप्रतें स्वरूपयोग्यताई कारण छतुं ज चारित्रलक्षणसहकारें कारणना अभावथी फलवंतपणि मोक्षप्रते अकारण. आज्ञाबाह्य अनुष्ठान ते स्वरूपयोग्यताइपणि अकारण ज. विडंबनारूपपणिं आगमने विषे कह्यापणाथी. एतला ज वती सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्र ते मोक्षमार्ग एहवुं कहेते सम्यग्ज्ञानादिक एकठाने ज मोक्षप्रतें फलवंतपणिं कारणपणुं, अन्यथा स्वरूपयोग्यताई कारणपणुं मानवुं.

अत एव उच्छृंखल खसे देशाराधकादि चतुर्भंगीविचारे अंधपुरुषनी परे बहु गडबडाट करी मिथ्यात्वीनुं क्रियारूप चारित्र ते मोक्षकारणं मान्युं छे. ते मिथ्या जाणिवु. अधिक विचार उच्छृंखलकृत तद्ग्रंथ खंडन वार्तिकरूपने विषें छे. विचारवुं. ते वती सम्यग्ज्ञानवंत ते जिनाज्ञानो आराधकज. चारित्र

यदुक्तम्—'आणाइ अवट्टंतं जो उववूहिज्ज मोहदोसेण । सो आणा अणवत्थं मिच्छत्तविराहणं पावे '।। १ ।। इति साधुपञ्चाशक (३९ गाथा) वृत्तौ । क्वचिन् 'तित्थयरस्स सुअस्स संघस्स य पच्चणीओ सो ' इति उत्तरार्द्धम् । आशातना च मिथ्यात्वं दीर्घसंसारहेतुः । यदागमः—'आसायण मिच्छत्तं आसायणवज्जणाउ सम्मत्तं । आसायणणिमित्तं कुव्वइ दीहं च संसारं ' ।। १ ।। ति । उपदे० (माला, गा० ४१०) आशातना चेहाङ्गीकृततीर्थकृदाज्ञातिक्रमात् । यतस्तीर्थकृद्भिः सम्यग्दृशां मिथ्यादृष्टिप्रशंसा सम्यक्त्वातिचाररूपत्वेन निषिद्धा । तां च कुर्वन् अङ्गीकृतजिनाज्ञापरित्यजनेन जिनाज्ञाविराधको जिनवराशातनाकारीति भाव इति गाथार्थः ।। ८४ ।।

अथ यदि मिथ्यादृष्टिप्रशंसाया तीर्थकृदाशातना, तर्हि परसमयेऽपि किञ्चिज्जिनमतसदृशं जैनमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानसदृशं दृश्यते, तत्कीदृशं मन्तव्यम् ? इत्याह—

।। तेणं जिणमयसरिसं अप्पं बहुअं व परमए किंची । घुणअक्खरं व विहलं पयसंजमकारणाभावा ।।

व्याख्या—येन कारणेन यावत् तीर्थकृदाशातना स्यात्, तेन परसमये (मते) यत् किञ्चिदल्पं—स्तोकं, बहुकं वा—प्रचुरं जिनमतसदृशं—जैनाभिमतश्रद्धानानुष्ठानयोरनुकारि भवेत् तद् घुणाक्षरमिव मन्तव्यम् । घुणः—काष्ठत्वगन्तर्वर्त्ती कीटविशेषः । तेन काष्ठे भक्ष्यमाणेऽभिप्रायमन्तरेणैव विचित्राकृतिषु जायमानासु क्वचित्प्रदेशे घकारटकाराद्याकृतिरपि जायते । सा चाकृतिर्घुणाक्षरतया व्यपदिश्यते । तद्वद् मिथ्यादृष्टिनाऽनुष्ठीयमानेषु गङ्गास्नानादियावद्यागाद्यनुष्ठानेषु तद्वाचकवाक्यरचनायामपि क्रियमाणायां

પ્રશંસક સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે કહેવો હુઈ ? તે દેખાડે છે—તે ઉન્માર્ગ પ્રતેં પ્રશંસતો સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુ અથવા શ્રાવક તીર્થંકરનો આશાતનાકારી હુઈ. 'આજ્ઞાઈં અવર્તતાનેં મોહને દોષે જે પ્રશંસે તે આજ્ઞારહિત મિથ્યાત્વરૂપ વિરાધના પામેં. કિહાએક ઉત્તરાર્દ્ધ એહવું છે—'તીર્થંકરનો શ્રુતનો સંઘનો પ્રત્યનીક તે ' એ આશાતનાલક્ષણ મિથ્યાત્વ દીર્ઘસંસારનું હેતુ. 'આશાતના તેહજ મિથ્યાત્વ આશાતનાનું વર્જવું તેહજ સમકિત, આશાતના હેતુઇ સંસાર દીર્ઘ કરે ' આશાતના તે ઇહાં તીર્થંકરની આજ્ઞાના ઉલ્લંઘનથી. જે માટિં તીર્થંકરે સમ્યગ્દૃષ્ટિને મિથ્યાત્વીની પ્રશંસા તે સમકિતના અતિચારરૂપપણે નિષેધી. તે પ્રતેં કરતો અંગીકૃતજિનાજ્ઞાનેં પરિત્યાગે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક અરિહંતની આશાતનાનો કરનાર એ ભાવ. એ અર્થઃ— ।।૮૪।।

હિવેં મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રશંસાઇં તીર્થંકરની આશાતના, તઉ પરસમયે પણિ કાંઇ જિનમત સરિખું જૈનમાર્ગનેં ઇષ્ટ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન સરિખું દેખાઇ છે. તે કેહવું માનવું ? એ કહે છે—

તે કારણિં જિનમત સરિખું અલ્પ અથવા બહુ પરમતનેં વિષે કાંઇએ ઘુણાક્ષરની પરેં નિઃફલ પદ—સંયમના કારણના અભાવથી.

જિણિં કારણિં યાવત્ તીર્થંકરની આશાતના હુઈ, તિણિં કારણિં પરસમયને વિષે જે કાંઇ અલ્પ અથવા બહુ જિનમતસરિખું—જૈનનેં ઇષ્ટ શ્રદ્ધાન અને અનુષ્ઠાન તેહને અનુકારિ હુઈ. તે ઘુણાક્ષરની પરેં માનવું. ઘુણ તે કાષ્ટની છાલિ માહિંલો કીટવિશેષ, તેણેં કાષ્ટ ખાતાં અભિપ્રાય વિના જ વિવિધ આકાર થાતેં કોઇકપ્રદેશે ઘકાર ટકાર એહવો પણિ આકાર હુઇ. તે આકાર તે ઘુણાક્ષરપણેં કહીઇ. તિમ મિથ્યાત્વીઇં કરીનું ગંગાસ્નાનાદિક યાવત્ યાગાદિક જે અનુષ્ઠાન તે છતેં

न्यानां एकद्व्यादियथेप्सितशून्यानां प्राक्तनसङ्ख्याया दशदशगुणवृद्धिहेतुत्वेन फलवत्त्वात् । अङ्कपङ्क्तिमनाश्रितानां तु शतसहस्रसङ्ख्याकानामपि शून्यानां निजनिजस्वरूपानुसारेण स्वाश्रयीभूतपत्रादिमालिन्यादिहेतूनां स्वाश्रयविनाशकत्वेन अगृहीताङ्कसङ्केतानां मुग्धजनानामियमप्यङ्कपङ्क्तिरिति भ्रान्तिजनकत्वेन फलवत्त्वात् । एवं धार्मिकानुष्ठानानामपि नामाकृतिभ्यां क्वचित्साम्येऽपि 'फलजनकत्वमधिकृत्य न साम्यम् । यतस्तेषां जिनाज्ञापूर्वाणां सानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धक्रमप्राप्तसकलकर्मक्षयलक्षणफलजनकत्वेन तदितराणां तु स्वाश्रयमालिन्यहेतुपापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिजनकस्वाश्रयविनाशकत्वेन धर्माधर्मविषयकसम्यग्विवेकपरिज्ञानशून्यानां धर्मोऽयमिति भ्रान्तिजनकत्वेन च फलवत्त्वमिति ।

अत एव ' मिच्छे अणंतदोसा, पयडा दीसंति नेव गुणलेसो । तहवि अ तं चेव जीवा, हा ! मोहंधा निसेवंति ' ॥ १ ॥ त्ति वैराग्यशतकादावप्युक्तम् (गा० ९८) तेन पापानुबन्धि सर्वमपि तपःसंयमादिकं गर्हणीयमेव । (किञ्च-आज्ञाबाह्यमनुष्ठानं तुषखण्डन-मृतमण्डनादिकल्पम् । यदुक्तम्-जह तुसखंडणमयमंडणाइ रुण्णाइ सुण्णरण्णंमि । विहलाइं तहा जाणसु आणारहिअं अणुट्ठाणं ॥ १ ॥ त्ति । एतेन सर्वेष्वनुष्ठानेषु जिनाज्ञा जीवकल्पेति बोध्यम् । अत एवैवं दृष्टान्तसिद्धं पापानुबन्धिपुण्यं सम्यग्दृशां गर्हणीयमेव भवति) यदागमः-' पावाणुबंधि सुहुमं वा बायरं वा मणेण वा वायाए वा काएण वा कयं वा काराविअं वा अणुमोइअं वा रागेण वा दोसेण वा मोहेण वा इत्थ जम्मे वा जम्मंतरेसु वा ' इत्यादि यावत् ' अरिहंतसक्खिअं सिद्धसक्खिअं गरहामी 'ति पञ्चसूत्रके (आद्यसूत्रे) । यत्तु मिथ्यादृष्टिमार्गाभिमतक्रियाकारिणामपि तामलिप्रभृतीनां पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धो नासीत् । तत्र कारणं तावत्

पंक्ति ' એહવી ભ્રાંતિને ઊપજાવવાપણે ફલવંતપણાથી. એમ ધાર્મિકાનુષ્ઠાનને પણિ નામે અને આકૃતિ ક્રિયાદિક સામ્યપણે પણિ ફલનું ઊપજાવવાપણું આશ્રયીને સરિખાઈ નહીં. જે માટે ધર્માનુષ્ઠાનને જિનાજ્ઞાપૂર્વને સાનુબંધ પુણ્યને ક્રમે પ્રાપ્ત જે સકલકર્મનો ક્ષય તે રૂપ ફલજનક પણિ તેથી બીજા અનુષ્ઠાનને તેઓ પોતાના આશ્રયનું મલિનપણાનું હેતુ જે પાપાનુબંધિ જે 'પુણ્યપ્રકૃતિજનક અને સ્વાશ્રયને વિનાશકપણે અને ધર્મ અને અધર્મ વિષયક જે સમ્યગ્ વિવેક તેહને પરિજ્ઞાને 'શૂન્યને' ધર્મ એહવી ભ્રાંતિને ઊપજાવવા પણિ ફલવંતપણું. એતલાજ વતી મિથ્યાત્વને વિષે અનંતા દોષ પ્રગટ દેખાઈ, ગુણનો લેશ નહી જ, તઊહે તે પ્રતિ જ મોહાંધ જીવ સેવે છે.

તે વતી પાપાનુબંધી સર્વઈ તપઃસંયમાદિક ગર્હણીય જ, અર્થ તઈ સ્પષ્ટ જ છે. અને જે મિથ્યાદૃષ્ટિમાર્ગનઈ ઇષ્ટક્રિયાના કરનાર તામલિપ્રમુખને પણિ પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રમુખનો બંધ ન હુઓ, તિહાં કારણ તે સમકિતને અભિમુખપણું જ. તેહનું જણાવનાર તઊ સાધુદર્શનમાત્રે સમકિતની પ્રાપ્તિને યોગ્યપણું જ. તામલિ અંતસમયે અનશને રહે છુતે શ્વેતાંબરસાધું પહે પહે ઇર્યા શોધતા બહિર્ભૂમાઈ જાતા દીઠા, તિવારઈ પણિ ચીંતવ્યું-અહો આશ્ચર્ય એ શોભન શ્વેતાંબર યતીનો ધર્મ, જિહાં ઇર્યાપથને વિષે એહવી જીવરક્ષા કરીઇ છે. ઇમ એહવી શુભભાવનાઈ તામલિઈ અનંતરભવે સમ્યક્ત્વ ઉપાર્જ્યું એ નવાંગી વૃત્તિના કરનાર શ્રી અભયદેવસૂરિ તેહના ગુરુ શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ તેણે કહ્યું જે કથાકોષ તેહને વિષે છે. સમ્યક્ત્વાભિમુખપણું તે એહને તેહને ભવ્યપણાને પરિપાકવશે પ્રકૃતિભદ્રકપણે જૈન ધર્મ અજૈનનો જે સમ્યગ્ વિવેક તેહના પરિજ્ઞાનને શૂન્યપણે જૈનમાર્ગવિષયક જે દ્વેષ તેહને અભાવે અને નિશ્ચયથી અનાભોગમિથ્યાદૃષ્ટિ પણે જાણવું. ઉપમિતિ ભવપ્રપંચાને વિષઇ પણિ ' ભદ્રક '' ન્યાયે સમ્યક્ત્વાભિમુખનુ સ્વરૂપ ઉક્તપ્રકારે જ કહિઉં છે. ઇમ સમ્યક્ત્વાભિમુખને સમ્યગ્દૃષ્ટિની પરિં શુભાનુબંધી કર્મબંધ હુઈ.

तत्स्वरूपस्योपहतत्वात् । यदुक्तम् ' मिथ्यात्वं परमो रोगो, मिथ्यात्वं परमं तमः । मिथ्यात्वं परम-शत्रु-र्मिथ्यात्वं परमापदाम् ' ॥१॥ अत एव मिथ्यादृशां धर्मोऽप्यधर्मतयैव मन्तव्यः । यदुक्तम्-' अहिंसालक्षणो धर्मः, सम्यक्त्वादिक्षमादिमान् । देवेन वीतरागेण, दर्शितः कुर्वता स्वयम् ॥ १ ॥ एतस्माद्विपरीत्येन, मिथ्यादृग्भिरुपासितः । अधर्मः प्रोच्यते दुर्गं-दुर्गतिप्रणयैकभूः ' ॥ २ ॥ इति उपदेशमालाविशेषवृत्तौ । तथा ' कुतीर्थिकैः प्रणीतस्य सद्गतिप्रतिपन्थिनः । धर्मस्य सकलस्यापि, कथं स्याद्व्याततता भवेत् ? ॥ १ ॥ यच्च तत्समये क्वाऽपि, दयासत्यादिपोषणम् । दृश्यते तद्वचोमात्रं, बुधैर्ज्ञेयं न तत्त्वतः ' ॥ २ ॥ इति प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ । अत एव मिथ्यादृशां द्रव्यतोऽप्यकरणनियमोऽनर्थहेतुरेव ।

यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः-' बाह्यग्रन्थत्यागान्न चारु नन्वत्र तदितरस्याऽपि । कञ्चुकमात्रत्यागान्नहि भुजगो निर्विषो भवति ॥१॥ इति षोडशके (१, आर्या ५) वृत्तिर्यथा-बाह्यग्रन्थपरित्यागात्-धनधान्यस्वजनवस्त्रादिपरित्यागात्, न चारु-न शोभनं बाह्यलिङ्गं ननु-निश्चितमेतत्, अत्र लोके बाह्यलिङ्गमितरस्यापि मनुष्यतिर्यक्प्रभृतेः । एतमेवार्थं प्रतिवस्तूपमया दर्शयति-कञ्चुकमात्रपरित्यागात् नहि-नैव भुजगः-सरीसृपः निर्विषः-कथञ्चिदपि निर्विषो भवतीति स्थितिः । इह तदितरस्यापीति । अत्रापिशब्दात्तत्परित्यागकर्तुः स्वहितं भवत्येवेति दर्शितमिति । यदि तत्प्रशंसकस्याहितं कथं न तत्कर्तुः ? इत्यभिप्रायः । यद्यपि तथाविधपरित्यागवशेन कस्यचिज्जैनमार्गपतितस्य मिथ्यादृशो यथोक्तसामाचारीपरिपालनवशेन नवमग्रै-

---

એતલાજવતી મિથ્યાત્વીનો ધર્મ તે અધર્મપણિ કહિઓ માનવો ' અહિંસારૂપ ધર્મ સમ્યક્ત્વાદિ ક્ષમાદિવંત દેવે વીતરાગે દેખાડ્યો પોતે કરતા એથી વિપરીતપણિ મિથ્યાત્વીઇ સેવ્યો તે અધર્મ જ કહીઇ', 'દુર્ગ' જે દુર્ગતિ તેહની સ્નેહની ભૂમિકા ' કુતીર્થીઈ પ્રરૂપ્યો સદ્‌ગતીનો વિરોધી એહવા પણિ સકલધર્મને ભલી રીતિ કહેવા પણાઈ તે કિમ ઘટે ? ' અને જે તેહનાં સમયને વિષે દયા-સત્યાદિકનુ પોષવું કીજે છે. તે વચનમાત્ર બુધે જાણવું. પણિ તત્વથી નહિં. એતલાજવતી મિથ્યાત્વીનો અકરણનિયમ તે અનર્થ હેતુજ. ' બાહ્યગ્રંથના ત્યાગથી ભલું નહિ નિશ્ચયઇ ઇહા તેથી બીજાને પણિ કંચુકમાત્રના ત્યાગથી ભુજગ કાંઈ નિર્વિષ ન હુઇ', બાહ્યગ્રંથ જે ધનધાન્યસ્વજનવસ્ત્રાદિક તેહના પરિત્યાગથી ભલું નહિં. બાહ્યલિંગ એ નિશ્ચયે છે એ લોકને વિષે બાહ્યલિંગ તે મનુષ્યતિર્યગ્ પ્રમુખને પણિ એ અર્થને પ્રતિવસ્તુઉપમા અલંકારે દેખાડે છે-કંચુકમાત્રના ત્યાગથા ભુજગમ તે નિર્વિષ કિમે નિર્વિષ નજ હુઇ, એહવી સ્થિતિ જાણ. ઈહાં તેથી ઈતરને પણિ, ઇહા अपि શબ્દથી બાહ્યગ્રંથના ત્યાગકર્તાને અહિત હુવેજ. એહવું કહિઉં. જઉ બાહ્યલિંગની પ્રશંસાના કર્તાને અહિત, તઉ બાહ્યલિંગધરને કાં અહિત ન હુઇ. એ અભિપ્રાય, જઉકે તેહવા બાહ્યગ્રંથને પરિત્યાગવશે કોઇક જૈનમાર્ગપતિત મિથ્યાદૃષ્ટિને યથોક્તસમાચારીપરિપાલનવશે નવમા ગ્રૈવેયકતાઇ સુગમપત્તિની પ્રાપ્તિ હુઇ. પણિ તે સંપત્તિ તે વિષાન્નવાં તૃપ્તિની પરે જાણવી

એતલાવતી સમ્યગ્દૃષ્ટિને તે પ્રશંસનીય પણિ ન હુઇ જિહાંથી એહવા તેહવાને મહા અનર્થ હેતુપણાથી. પણિ તે પરિત્યાગરહિતને તિમ નહીં કિમ... જે ધનાદિ પરિત્યાગને તેહવા ... ... તુંગપર્વતથી પડવું, વિષાન્નથી તૃપ્તિ, અનર્થને અર્થે જિમ, તિમ ગમના પણિ વિચારવી. ' ... જ વતી ' શસ્ત્ર અગ્નિ અને વ્યાલ તેહનું જે દુર્ગંધપણું તેહને એહવા ... ... શાસ્ત્રને વિષે મહાત્માઇ કહિઓ ' ગ્રૈવેયકની પ્રાપ્તિ પણિ ન ... ... , જિન ... ... વિષાકે વિરસપણાથી બથી નહી. ' એહજ વિચારે છે ... પર્યન્તરાખ્યાદિને ... ... પણ',

यद्यपि कदाचित् कस्यचित् वामलेरिव तथाभव्यत्वादियोगेन बालतपोऽपि सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुर्भवति, तथाऽपि तत्सम्यग्दृशां गर्हणीयमेव, तथाभूतगुणप्रशंसाया अपि सम्यक्त्वमालिन्यहेतुत्वेनार्हता निषिद्धत्वात्। यदागमः—'सम्मत्तस्स णं समणोवासएणं पंच अइआरा जाणिअव्वा ण समायरियव्वा, तं०—संका १ कंखा २ विचिकिच्छा ३ परपासंडपसंसा ४ परपासंडसंथवो' त्ति। श्रीआव० नि०। वृत्तिस्तु भूयस्त्वान्न लिखिता। अत एव सर्वथा तत्संसर्गः त्याज्य एव। यदागमः—'परतित्थिआण पणमण उब्भावण थुणण भत्तिरागं च। सक्कारं सम्माणं, दाणं विणयं च वज्जेइ'॥ त्ति। उप० (२३७) वृत्तिर्यथा-परतीर्थिकानां-शाक्यादिश्रमणानां प्रणमनं-शिरसा, उद्भावनं-परसमक्षं गुणवर्णनं, स्तवनं-तदेव तेषां पुरतः, भक्तिरागश्च तस्यानुबन्धः, पश्चाद् द्वन्द्वैकवद्भावः। चः समुच्चये। सत्कारं वस्त्रादिना, सन्मानमनुव्रजनादि, दानमशनादीनां, विनयं पादप्रक्षालनादिकं वर्जयति। अत एवाऽऽस्तामन्यः, स एव बालतपस्वी प्राप्तसम्यक्त्वः सन् 'अहो! मया मुधैव अद्य यावत् बालतपसा स्वात्मा कदर्थित' इत्येवंरूपेण स्वयंकृतस्याऽपि बालतपसो गर्हापरायणो भवति, न पुनः सुन्दरं कृतमित्येवंरूपेण प्रशंसामपि करोति। जैनाजैनतपसोरभेदबुद्ध्यापत्त्या प्राप्तसम्यक्त्वस्याऽपि नाशापत्तेः। तयोरभेदबुद्धेरेव मिथ्यात्वरूपत्वात्। तेनानुमोदनादौ जिनाज्ञैव प्रमाणम्, न पुनः स्वस्य परस्य वा सम्यक्त्वप्राप्त्यादिकारणम्। अन्यथा श्रीमहावीरस्योपसर्गोऽप्यनुमोदनीयो भवेत, चण्डकौशिकस्य जातिस्मरणपूर्वकसम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात्। एवं गजसुकुमारस्यापि शिरोऽग्निप्रज्वालनादिकं यावत् स्कन्दकाचार्यशिष्याणां यन्त्रकारोपणमपि सम्यग्दृशां प्रशंसनीयं प्रसज्येत, केवलज्ञानहेतुत्वात्। तस्मात् तीर्थकृता यदुपादेयत्वेनोपदिष्टं तदनुमोदनीयम्। यत्तु हेयत्वेनोपदिष्टं तद् गर्हणीयम्। शेषं तु ज्ञेयमिति सम्यग्विचारे तीर्थकरोपसर्गकरणवत् बालतपसः प्रशंसादिकं निषिद्धत्वेन हेयमेवेति भाव इतिगाथार्थः॥ ८५॥

એતલા જ વતી તેહનો સંસર્ગ છાંડવો. 'પરતીર્થીને પ્રણમવું ઉદ્ભાવન સ્તવન ભક્તિરાગ સત્કાર સન્માન દાન વિનય એ સર્વ વર્જવું.' પરતીર્થીક-શાક્યાદિકશ્રમણ તેહને પ્રણમવુ મસ્તકે ઉદ્ભાવન-પરસમક્ષ ગુણવર્ણન, સ્તવન તેહજ તેહની આગલિ કરવું, ભક્તિરાગ તે તેહનો સંબંધ. પછિ દ્વંદ્વસમાસ-વતી એકવદ્ભાવ. च તે સમુચ્ચયનો અર્થ બોલે. સત્કાર તે વસ્ત્રાદિકે, સન્માન. તે કેડિ જાવાપ્રમુખ, દાન તે અશનાદિકનું, વિનય તે પાદપ્રક્ષાલનાદિક તે સર્વ વર્જઈ. એતલા જ વતી રહો અન્ય. તેહજ બાલતપસ્વી પ્રાપ્તસમકિત હુ તો 'અહો મઈ મિથ્યા જ આજતાંઈ બાલતપે પોતાનો આત્મા કદર્થ્યો.' એણી રીતે પોતે કીધાં એ બાલતપનો નિંદા તત્પર થાઈ. પણિ ભલું કર્યું એ એણીરીતિ પ્રશંસાપણિ કરે નહી. જૈન અને અજૈન તેહના તપની અભેદબુદ્ધિની આપત્તિ પામ્યા સમકિતનો પણિ નાશ થઈ. તેહની અભેદબુદ્ધિને જ મિથ્યારૂપપણાથી. તે વતી અનુમોદનાદિકને વિષે જિનાજ્ઞા જ પ્રમાણ. પણિ પોતાને પરને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત્યાદિકનું કારણ. તે નહીં. ઈમ નહી તો શ્રીમહાવીરનો ઉપસર્ગ પણિ અનુમોદનીય હુઈ. ચંડકૌશિકને જાતિસ્મરણપૂર્વક સમકિત પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી ઈમ ગજસુકુમારને પણિ શિરોગ્નિનું પ્રજ્વાલનાદિક યાવત્ સ્કંદકાચાર્યશિષ્યને યંત્રકારોપણપણિ પ્રશંસનીય હુઈ. કેવલજ્ઞાનના હેતુપણાથી. તેવતી તીર્થંકરે જે ઉપદેસ્યું તે અનુમોદનીય અને હેયપણે ઉપદેસ્યું તે ગર્હણીય, શેષ તે જાણવા યોગ્ય. એહવો સમ્યગ્ વિચાર છતે તીર્થંકરના ઉપસર્ગ કરણની પરિ બાલતપની પ્રશંસાદિક પણિ નિષિદ્ધપણે હેય જ. એ ભાવ. એ ગાથાર્થ: ॥ ૮૫ ॥

भवति, अतः कथमस्याखन्ततेत्याशङ्क्याह-ग्रैवेयक० व्याख्या-ग्रैवेयकाप्तिरपि-शुद्धसमाचारवत्सु साधुषु चक्रवर्त्यादिभिः प्रवरपुरुषैः पूज्यमानेषु दृष्टेषु सम्पन्नतत्पूजास्पृहाणां तथाभूतान्यकारणवतां वा केषाञ्चिद् व्यापन्नदर्शनानामपि प्राणिनां या नवमग्रैवेयकाप्तिः, किं पुनः शेषसुरस्थानावाप्तिरित्यपिशब्दार्थः। एव-मखन्तत्वेन नैवातो दुर्गृहीतश्रामण्यात् सा प्रशंसनीया सुनीतितः-परिणामविमर्शकविचारात्। अत्र दृष्टान्तमाह-यथा अन्यायार्जिता सम्पत्-चौर्य-द्युतरमण-स्वामिद्रोहादिना अन्यायेन लब्धा सम्पत्-विभू-तिरश्लाघ्या, कुत? इत्याह-विपाकविरसत्वतः-परिणामविरसभावात्। ते हि नवमग्रैवेयकेभ्यश्च्युता निर्वाणबीजस्यैकान्तासत्त्वेन महोदीर्णदुर्निवारमिथ्यात्वादिमोहाः। अत एव सर्वेष्वप्यकार्येषु अस्खलितप्र-वृत्तयो नरकादिपातहेतुमुपार्ज्य पापप्राग्भारं पश्चादधस्तान्नरकादिभाजो भवन्तीति। अत्र हि स्वभावतो भूमौ स्थितस्यापेक्षया उत्तुङ्गगिरिशिखरात्पतनम् अतृप्त्यपेक्षया विषान्नतृप्तिः यथाऽनर्थहेतुः, तथा अगृ-हीतश्रामण्यापेक्षया असम्यगङ्गीकृत(विराधित)श्रामण्यमनर्थहेतुर्भणितम्। असम्यक्त्वं चेह मिथ्यात्वे सति पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वात्। तन्माहात्म्याच्च देवभवाच्च्युतो मनुष्येषु प्रायो महर्द्धिकः प्रभुतान्वितो वा स्यात्। तस्य च परेभ्यो भयाभावेन निवारकाभावेन च सर्वेष्वप्यनार्यकर्त्तव्येषु यदृच्छया अस्खलिता प्रवृत्तिर्भवति। ततश्च नरकादौ यावदनन्तमपि कालं दुःखभाग्भवति। न चैवमगृहीतश्राम-ण्यस्तथा भवति, तस्य पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिसत्ताया अभावेन अनार्यकर्त्तव्येष्वस्खलितप्रवृत्तिहेतुसम्पत्-प्राप्तेरसम्भवात्। नहि कोऽपि प्रभुतामन्तरेण प्रजापतिरिव पुत्रीं पत्नीं कर्त्तुमलम्भविष्णुः स्यात्। यस्तु सुगृहीतश्रामण्यो देवेषु उत्पद्यते, स च ततश्च्युतो नियमात् महर्द्धिकः प्रभुतान्वितो वा स्यात्।

અનર્થનું હેતુ કહિઉં. અસમ્યગ્પણુ તે મિથ્યાત્વ છતે પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિબંધના હેતુપણાથી. અને તેહના માહાત્મ્યથી. દેવથી ચ્યવ્યો. મનુષ્યવિષે પ્રાહેં મહર્દ્ધિક અથવા પ્રભુતાઈ યુક્ત થાઈ તેહનેં પરથી ભયનેં અભાવેં અનઇ નિવારકપણાનેં અભાવેં સર્વક અનાર્થકર્તવ્યનેં વિષેં પોતાની ઇચ્છાઇ અસ્ખલિત પ્રવૃત્તિ હુઇ. તિવાર પછી નરકાદિકને વિષે યાવદનંતકાલ દુઃખનો ભજનાર હુંઈ. અગૃહીતશ્રમણપણાવંત તિમ નહીં. તેહને પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિ સત્તાનેં અભાવઈ અનાર્થ કર્તવ્યનેં વિષેં અસ્ખલિત પ્રવૃત્તિનો હેતુ જે સંપત્તિ તેહની પ્રાપ્તિના અસંભવથી. કોઇ પ્રભુપણા વિના પ્રજાપતિની પરિં પુત્રીનેં સ્ત્રી કરેવા સમર્થ હુઈ નહી. અને જે સુગૃહીતશ્રમણપણું હુઇ તે દેવનેં વિષેં ઊપજેં. તિહાંથી ચ્યવ્યો નિયમેં જ મહર્દ્ધિક અથવા પ્રભુતાઇ યુક્ત થાઈ. 'ક્ષેત્ર વસ્તુ હિરણ્ય પશુ દાસ કુટુંબ ચ્યાર કામના ખંધ તત્ર ઊપજે.'

એમ પુણ્યાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિસત્તાવંતપણેં કરી જિનભવનાદિક સપ્તક્ષેત્રનેં વિષેં ધનવાવવાદિકનેં વિષેં તત્પર યાવત્ નિરતિચારચારિત્રાનુષ્ઠાનનેં વિષેં અસ્ખલિતપ્રવૃત્તિનો ભજનાર હુંઇ એ ભાવ. એમ બીજે ઠામેં મિથ્યાત્વેં ઉપહત ધર્મ તે અનર્થહેતુજ કહિઓ, 'કાલકૂટ વિષ પીધુ અને શસ્ત્ર વિપરીત કરીને ગ્રહ્યું જિમ હણેિ ઇમ વિષયેં યુક્ત ધર્મ હણેં વેતાલની પરેં વિવર્ણું હુંતો.' મિથ્યાત્વસંયુક્તે ધર્મ તે નિયમેં વિષયે યુક્ત જ હુંઇ. મિથ્યાત્વ છતેં ભાવથી અણુનિવર્ત્યાથી. 'ધર્માનુષ્ઠાનના વિતથપણાથી દોષ ઘણો હુઈ. રૌદ્ર-દુઃખના ઉપજાવવાથી દુઃપ્રયુક્ત ઔષધની પરિ' પાપાનુબંધિપુણ્ય તે પાપ જ. ઇમ પૂર્વિં કહિઉં. તે આગમ વિના હુંસે ઇમ ન શંકવું ? આગમનેં વિષેં તિમજ પ્રતિપાદનથી. જે ગુણ, દોષનો કરનાર તે ગુણ નહીં, દોષ જ તે જાણેં. અગુણેં સુગુણ હુઈ વિનિશ્ચયથી જિહાં સુંદર હુઈ.

यदागमः—' तप्पुव्विआ अरिहया, पूइअपूआ य विणयकम्मं च । कयकिच्चो वि जह कहं, कहेइ णमए तहा तित्थं ' ॥ १ ॥ श्रीआ० सम० नि० (गा० ५६७) यत्तु एतद्वृत्तौ ' तीर्थशब्देन श्रुतं तदभ्यासाच्च तीर्थकृत्ते 'त्यभिप्रायेण व्याख्यातं, तत् श्रुताधारत्वेन श्रुतानन्यत्वात् श्रुतशब्देन चतुर्विधसंघोऽपि श्रुतमुच्यते । अत एव चतुर्विधसङ्घस्यापि तीर्थत्वेनाभिधानम् । यदागमः—' तित्थं चाउव्वण्णो, संघो सो पढमए समोसरणे । उप्पण्णो अ जिणाणं, वीरजिणिंदस्स बीअंमि ' ॥ १ ॥ त्ति श्रीआव० नि० (गा० २८७) श्रुताभ्यासोऽपि श्रुताधारस्य चतुर्विधसङ्घस्याराधनेनैवेत्यनयोराधाराधेयभावसम्बन्धेन कथञ्चिदभेद एवेति सिद्धं मन्तव्यम् । तेन चतुर्विधसङ्घस्य नमस्कारोऽपि श्रुतनमस्कारो मन्तव्यः । श्रुतेनैव तस्य नमस्करणीयत्वात् । एतच्च प्राग् ज्ञानादीनामाराधननिरूपणे किञ्चिद्दर्शितमेव, परं तीर्थकरनाम्नः सत्तायाः कारणं सामान्यतस्तीर्थाराधनमेव । उदयस्य तु कारणं निजनिजकरव्यवस्थापितमेव तीर्थमित्युभयथाऽपि तीर्थकृत्ता तीर्थपूर्विकैवेति विशेषो बोध्यः । तेन यस्य तीर्थंकरस्य यत्तीर्थं धर्मकथाश्रावणार्हं तस्य तदेव नमस्करणीयम् । तच्च निजकरव्यवस्थापितमेव भवति । सम्मतिस्तु ' तप्पुव्विआ अरिहया ' इत्यादिगाथाया उत्तरार्द्धमेव । इह प्रकरणे तु निजकरव्यवस्थापिततीर्थेनाधिकारो मन्तव्यः । तस्यैव प्रयोजनात् । न चैवमन्योन्याश्रयो दोषः, पितृपुत्रयोरिव प्रामाणिकत्वात् । यथा पुत्रे जाते अस्य पुत्रस्य अयं पिता, अस्य पितुरयं पुत्र इति पितृत्वपुत्रत्वयोर्युगपद् व्यपदेशः प्रामाणिकः । यस्मिन् समये पुत्रो जातः तस्मिन्नेव समये जातेन पुत्रेण (देवदत्तस्य) पितृत्वपदवी दत्ता, तस्याः पुत्रायत्तत्वात् । पुत्रमन्तरेण पितृत्वव्यपदेशासम्भवात् । एवं पितरमन्तरेण पुत्रत्वव्यपदेशाभावोऽपि भाव्यः । एवं तीर्थतीर्थकरयोरपि भाव्यम् । तेन जातेन तीर्थेन जिनस्य तीर्थंकरपदवी दत्तेति तात्पर्यम् । यत्तु पितुः पूर्वभावित्वं तत् पुरुषत्वादिधर्मपुरस्कारेण मन्तव्यम् । एवं तीर्थंकरस्याऽपि पूर्वभावित्वं जिनत्वादिधर्मपुरस्कारेणैवेति न किञ्चिद् बाधकम् । अत एव श्रीमहावीरस्य द्वितीयसमवसरण एव तीर्थंकरत्वं सम्पन्नम् ।

અને તેહની વૃત્તિમધ્યે તીર્થશબ્દઈ શ્રુત કહિઉં અને તીર્થંકરપણાઈ તેહના અભ્યાસથી. એ અભિપ્રાયેં વખાણ્યું તે શ્રુતાધારપણિં શ્રુતના અનન્યપણાથી શ્રુતશબ્દઈ ચતુર્વિધસંઘનું જ તીર્થશબ્દે અભિધાન ' તીર્થ તે ચતુર્વર્ણસંઘ તે પ્રથમસમવસરણે ઉપનો તીર્થંકર બીજાઓનિં, વીરજિનેંદ્રને બીજે સમવસરણિ ' શ્રુતનો અભ્યાસપણિં શ્રુતનો આધાર જે ચતુર્વિધ સંઘ તેહનેં આરાધને. તે વતી એહનેં આધારાધેયભાવસંબંધિ કથંચિત્ અભેદજ. એ સિદ્ધ માનવું. તે વતી ચતુર્વિધસંઘનેં નમસ્કાર તે શ્રુતનો નમસ્કાર માનવો. શ્રુતેં જ કરીને તેહનેં નમસ્કરણીયપણાથી. એ તો પૂર્વે જ્ઞાનાદિકના આરાધનના નિરૂપણને વિષેં કાંઈએક દેખાડ્યું જ છે. પણિ તીર્થંકરના નામની સત્તાનું કારણ સામાન્યથી તીર્થનું આરાધન જ. ઉદયનું કારણ તો આપ આપણેં કરેં થાપ્યું જ તીર્થ. ઇમ બિહુ પ્રકારેં તીર્થંકરપણાઈ તે તીર્થપૂર્વકજ એતલો વિશેષ જાણવો.

તે વતી જે તીર્થંકરનેં જે તીર્થ ધર્મકથા સંભળાવવા યોગ્ય તેહને તેહજ નમસ્કરવા યોગ્ય. તે તો પોતાનેં કરિં થાપ્યું જ હુઈ, શાખિ તો ' તપ્પુવ્વિઆ ' એ ગાથાનું ઉત્તરાર્દ્ધ જ. એ પ્રકરણનેં વિષેં તો પોતાને હસ્તે થાપ્યું જે તીર્થ તેણે અધિકાર માનવો. તેહને જ પ્રયોજનથી. ઇમ અન્યોન્યાશ્રયલક્ષણદોષ નહી. પિતાપુત્રની પરિં પ્રામાણિકપણાથી. જિમ પુત્ર જણિં એ પુત્રનો એ પિતા, એ પિતાનો એ પુત્ર, ઇમ પિતાપણું અને પુત્રપણું તે બિહુને એકવારે જ કહણ પ્રમાણસિદ્ધ. જે

वेषनमादायाऽऽज्ञाबाह्यमनुष्ठानं ज्ञानं च चारित्रहीनमित्युभयोरपि तौल्यमेवेति वचनमप्यपास्तम्, सम्यक्प्रवचनानभिज्ञत्वात्। नहि निरर्थकतामात्रभणनेनोभयोः साम्यं सम्भवति। पोषमासे वटवृक्षोम्रवृक्षयोस्तौल्येन भणितिप्रसक्तेः। सहकारफलं प्रति तदानीमुभयोरप्यकारणत्वेन साम्यात्। तस्माद्यथा आम्रवृक्षः सहकारफलं प्रति स्वरूपयोग्यतया कारणत्वे सत्येव वसन्तर्तुलक्षणसहकारिकारणाभावेन फलवत्तया न कारणम्। वटवृक्षस्तु स्वरूपयोग्यतयाऽप्यकारणत्वेन सर्वकालमकारणमेव। एवं ज्ञानं मोक्षं प्रति स्वरूपयोग्यतया कारणं सदेव चारित्रलक्षणसहकारिकारणाभावात् फलवत्तया मोक्षं प्रत्यकारणम्। आज्ञाबाह्यमनुष्ठानं च सर्वकालं स्वरूपयोग्यतयाऽप्यकारणमेव, विडम्बनारूपत्वेन आगमे भणितत्वात्। अत एव 'सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्राणि मोक्षमार्गः' इति भणनेन सम्यग्ज्ञानादीनां समुदितानामेव मोक्षं प्रति फलवत्तया कारणत्वम्। अन्यथा स्वरूपयोग्यतयेति मन्तव्यम्। तेन सम्यग्ज्ञानवान् जिनाज्ञाराधक एव, चारित्राभिमुखत्वेन मोक्षमार्गाभिमुखत्वात्। चारित्राभिमुखत्वं च चारित्रस्य ज्ञानाविनाभावित्वात्। अत एव श्रावकधर्मोऽपि मोक्षमार्गत्वेन भणितः। आज्ञाबाह्यानुष्ठानपरायणस्तु जैनाभासो जिनाज्ञाविराधकः। तस्य च तथाभूतानुष्ठानस्याज्ञानमूलकत्वेन तद्वानज्ञानी चारित्रानभिमुखो मोक्षमार्गं प्रत्यनभिमुख एव, आज्ञाबाह्यानुष्ठानस्य स्वरूपयोग्यतयापि मोक्षं प्रति कारणत्वाभावात्। अत एव संसारमार्गत्वेन प्रवचने भणितः—'गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं'मिति वचनात्। तेनाऽऽस्तां जिनपूजादिकं, चारित्रानुष्ठानमपि जिनाज्ञाबाह्यं पापानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन पापमेव। कारणे कार्योपचारात्। ज्ञानं च चारित्रहीनमपि सम्यक्त्वाविनाभावित्वेन पुण्यानुबन्धिपुण्यप्रकृतिबन्धहेतुत्वेन पुण्यमेव। पुण्यपापयोश्च मोक्षमार्गसंसारमार्गभूतयोर्मार्गोन्मार्गरूपत्वेन महति भेदे विद्यमानेऽपि तुल्यतया भणनमज्ञानमेव। नहि कोऽप्यज्ञानमन्तरेण सर्वेषामपि शून्यानां नामाकृतिभ्यां साम्यमात्रेण फलमधिकृत्याऽपि तौल्यं भणति। एकद्व्यादिकाद्यङ्कपूर्णानामेवाङ्कपङ्क्तिमविष्टत्वेन 'तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते' इतिन्यायात् अङ्कस्वरूपमाप-

---

'અભિમુખપણે' મોક્ષમાર્ગને' સન્મુખપણાથી. ચારિત્રને' અભિમુખપણુ તે, ચારિત્ર ને જ્ઞાન વિના અણુછતાથી. એતલા જ વતી શ્રાવકધર્મ પણિ મોક્ષમાર્ગ પણિ કહિઓ. આજ્ઞાબાહ્ય અનુષ્ઠાનને' વિષે' તત્પર જૈનાભાસ તે જિનાજ્ઞાનો વિરાધક. તેહને તેહવા અનુષ્ઠાનને અજ્ઞાનમૂલપણે' કરી તે અનુષ્ઠાનવંત તે અજ્ઞાની. ચારિત્રને' અનભિમુખ મોક્ષમાર્ગ પ્રતે' અનભિમુખ જ. એતલા જ વતી સંસારમાર્ગ પ્રતે' તેણે પ્રવચનને' વિષે' કહિઓ. તે વતી રહો જિનપૂજાદિક. ચારિત્રાનુષ્ઠાન પણિ જિનાજ્ઞાબાહ્ય તે પાપાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિબંધહેતુપણે કરી પાપ જ. કારણને વિષઇ કાર્યના ઉપચારથી. જ્ઞાન તે ચારિત્રઇ હીન પણિ, સમ્યક્ત્વ વિના અણુછતાપણિ પુણ્યાનુબંધિપુણ્યપ્રકૃતિબંધને હેતુપણે' કરી પુણ્ય જ. પુણ્ય પાપ જે મોક્ષમાર્ગ અને' સંસારમાર્ગરૂપ, તેહને' માર્ગ અને ઉન્માર્ગરૂપપણે કરી મોટો ભેદ છતેં પણિ તુલ્યપણે' કહેવું. તે અજ્ઞાન જ.

કોઇ અજ્ઞાન વિના સર્વે' શૂન્યને' નામ આકારે' સરિખાઇ માત્રઇ ફલ આશ્રયીને' પણિ સરિખાઇ કહે નહિ. એક-બિં ઇત્યાદિક અંકપૂર્ણને'-જ અંકની પંક્તિમાં પઇઠ્ઠપણે કરી 'તેહમાહિં પડ્યો તેહને ગ્રહણે' ગ્રહીઇ', એ ન્યાયથી અંકસ્વભાવને' પામ્યા જે એક બિ ઇત્યાદિક યથેપ્સિત જે શૂન્ય તેહને' પૂર્વથી સંખ્યાથી દશગુણી વૃદ્ધિને' હેતુપણે કરી ફલવંતપણાથી, અંકપંક્તિને અનાશ્રયાં એહવા શત સહસ્ર સંખ્યાઈ પણિ શૂન્યને' આપ આપણા સ્વરૂપને' અનુસારે પોતાનાં આશ્રયભૂત જે પત્રાદિક તેહને' મલિનપણાનાં હેતુને' સ્વાશ્રયવિનાશકપણિ અને' અગૃહીતસંકેતવંત જે મુગ્ધજન તેહને પણિ 'એ અંકની

'उवाओ, जाया मे सासया बुद्धी' ॥ त्ति श्रीआ० नि० (गा० ३५२) वचनात्। परं न देवादिनामसाम्यमतो न जैनाभासत्वव्यपदेश इति विशेषो बोध्यः। एतेन श्रीमहावीरे निर्वृते पुस्तकाधीनाः साध्वादिनामकलङ्किताः समुदायास्तीर्थानि न भवन्ति, श्रीमहावीरेण तीर्थंकरेण सह सम्बन्धाभावादिति दार्शतं बोध्यम्। नहि दिवंगते देवदत्ते पितरि सञ्जातगर्भात्मकस्य पुत्रस्य तेन पित्रा सह सम्बन्धो भवितुमर्हति। कुतश्चिदवाप्तदत्तर्यादिलेख्यकमात्रसम्बन्धेन पुत्रत्वाभ्युपगमे निरपत्यत्वव्यवहारोच्छेदापत्त्या सर्वेषामपि परस्परमहमहमिकया स्वामित्वापत्त्या सर्वकालं कलहानिवृत्तिः स्यात्। तस्मात् श्रीमहावीरादुत्पन्नमेव तीर्थं भवेत्। व्युच्छिन्ने च तीर्थे पुनस्तदुत्पत्तेरसम्भवात्, [तत्कारणस्य तस्य तीर्थंकरस्याभावाद्] इति सिद्धं तीर्थतीर्थंकरयोर्युगपदुत्पत्तिमत्त्वमिति गाथार्थः ॥ ८८ ॥

अथ 'तुष्यतु दुर्जन' इतिन्यायात् पराभिप्रायमङ्गीकृत्यातिप्रसङ्गमाह—

॥ जइ एगो तित्थयरो अणेगतित्थाण कारणं हुज्जा। ता तन्नमंसिआइं तित्थाइं पणमंसणिज्जाइं ॥८९॥

व्याख्या—यद्येकस्तीर्थंकरोऽनेकेषां तीर्थानां कारणं भवेत् 'ता' तर्हि तन्नमस्कृतानि-तेन तीर्थकृता विशेषेण नमस्कृतानि 'नमो तित्थस्से'त्यादिवन्नमो तित्थाणमित्यादिरूपेण प्रणतानि भवन्ति। अत एव नमस्करणीयानि सर्वेषामपीति शेषः, तीर्थकृन्नमस्कृतत्वात्। तथा च साम्प्रतीनश्वेताम्बराभिमतो जैनागमो वस्तुगत्या जैनागमो न भवेत्। यतस्तत्र—

એતલે શ્રીમહાવીર મુક્તિગઈ હૂતિ પુસ્તકને આધીન સાધ્વાદિનામેં કલંકિત જે સમુદાય તે તીર્થ ન હુઈ. શ્રીમહાવીરતીર્થંકર સાથઈ સંબંધના અભાવથી. તે દેખાડ્યું જાણવું. પરલોક પહુતેં દેવદત્તેં તો થયો ગર્ભરૂપેં પુત્ર તેહ સાથેં સંબંધ થવા યોગ્ય નહીં. કિહાએકથી પામ્યા જે દત્તરી-પ્રમુખ લેખા તેહનેં સંબંધ માત્રેં પુત્રપણું માનેં. નિરપત્યપણાના વ્યવહારને ઉચ્છેદની આપતિ સર્વને પરસ્પરેં આગલિ હું હું ઇમ સ્વામિપણાનો પ્રસગ થાતેં સર્વકાલ કલહની અનિવૃત્તિ હુઇ. તે વતી શ્રીમહાવીરથી ઊપનું તીર્થ તે અચ્છિન્ન જ હુઈ. વ્યુચ્છિન્નેં તીર્થેં વલી તેહની ઉત્પત્તિના અસંભવથી. એ વતી સિદ્ધ થયું–તીર્થ અને તીર્થંકરનેં સમકાલ ઉત્પત્તિવંતપણું. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૮૮ ॥

હિવેં 'તુષ્ટ થાઓ દુર્જન' એ ન્યાયથી પરનો ભાવ અગીકરીને અતિપ્રસંગ કહે છઈ—

જઉ એક તીર્થંકર અનેક તીર્થનું કારણ હુઈ. તિવારેં તેણિં નમસ્કાર ર્ક્યા એહવા બહુતીર્થ નમસ્કરણીય હુઈ.

જઉ એક તીર્થંકર અનેકતીર્થનું કારણ હુઈ. તઉ તેણેં તીર્થંકરે વિશેષ નમસ્કર્યાં 'नमो तित्थस्स'ની પરેં (नमो तित्थाणं) 'નમસ્કાર બહુતીર્થનઈ' ઇણી રીતેં તીર્થ પ્રણમ્યા જોઇઈ. એતલાજવતી નમસ્કરવા યોગ્ય સર્વને. એતલો શબ્દાર્થ બાહિરથી લેવો. તીર્થંકરનેં નમસ્કર્યાં વતી. તિવારેં હિવડા તો શ્વેતાંબરનો ઇષ્ટ જૈનાગમને જૈનાગમજ વસ્તુગતિ ન હુઈ. જે માટે તિહાં 'નવે અધિક છસેં વરસે મહાવીર સિદ્ધ ગઇ હુંતેં તેથી દિગંબરની દૃષ્ટિ રથવીરપુરનેં વિષઇ ઊપની' ઇત્યાદિવચનેં મોટ પ્રબંધે દૂષિતપણાથી. ઇમ બીજાને પણિ પ્રરૂપણાનેં દૂષકવચનેં દૂષિતપણું વિચારવું. જૈનતીર્થનો દૂષક તો જૈનાગમ ન હુઇ. 'પોતાને પદે કુઠાર' એ ન્યાયના પ્રસંગથી. ઇમ દિગંબરને ઇષ્ટ જે સિદ્ધાંત તે પણિ શ્વેતાંબરમાર્ગને દૂષણપણું આગમ ન હુઈ. ઇમ સુંદ અને ઉપસુંદ દૈત્યનેં ન્યાયેં પરસ્પરિં

सम्यक्त्वाभिमुखत्वमेव । तद्व्यञ्जकं तु साधुदर्शनमात्रेण सम्यक्त्वप्राप्त्यर्हत्वमेव । उक्तं च–'तामलिना अन्त्यसमये अनशनस्थितेन श्वेतपटाः साधवः पदे पदे ईर्यां शोधयन्तो बहिर्भूमिं गच्छन्तो दृष्टाः । चिन्तितमनेन अहोऽयं शोभनः श्वेतपटानां धर्मः, यत्र ईर्यापथे एवं जीवरक्षा क्रियते इत्येवं शुभभावनया तामलिना सम्यक्त्वमुपार्जित'मिति नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीअभयदेवसूरिगुरुश्रीजिनेश्वरसूरिकृतकथाकोशे ।

सम्यक्त्वाभिमुखत्वं चास्य (न साध्वाद्युपदेशहेतुकं किन्तु) तथाभव्यत्वपरिपाकवशेन प्रकृतिभद्रकत्वेन जैनाजैनयोः सम्यग्विवेकपरिज्ञानशून्यत्वेन जैनमार्गविषयकद्वेषाभावेन निश्चयतोऽनाभोगमिथ्यादृष्टित्वेन चावसातव्यम् । उपमितिभवप्रपञ्चायामपि 'सदन्ध'न्यायेन सम्यक्त्वाभिमुखस्य स्वरूपमुक्तप्रकारेणैव भणितम् । एवं सम्यक्त्वाभिमुखस्य सम्यग्दृष्टेरिव शुभानुबन्ध्येव कर्मबन्धो भवति । श्रावकप्रज्ञप्तिवृत्त्यभिप्रायेण तु अशुद्धमार्गपतितोऽपि निजमताग्रहरहितो यत्किमपि यत्र क्वाऽपि शुद्धधर्मानुष्ठानं तदहं करोमीत्यभिप्रायवान् अशुद्धमपि कुर्वाणः शुद्धो भवति । नान्यथेति (सम्यक्त्वाभिमुखत्वात् । नान्यथेति) बोध्यम् । तस्मान्मिथ्यात्वाभिमुखमिथ्यादृशोरिव सम्यक्त्वाभिमुखसम्यग्दृशोरपि कर्मबन्धमधिकृत्य समस्वभावो भवतीति रहस्यम् । ननु भोः बालतपोऽपि सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुर्भवति । 'अणुकंपकामणिज्जरबालतवो' त्ति वचनात् । यच्च सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुः तत्सम्यग्दृशामनुमोदनीयमेव । यथा भक्त्या साधुदानादिकमिति चेत् । मैवं, सम्यक्त्वप्राप्तिहेतूनामपि सर्वेषां प्रशंसनीयत्वेनाप्यनभ्युपगमात् । अन्यथा अकामनिर्जराधनहानिधनप्राप्तिव्यसनप्राप्तिसंयोगवियोगप्रभृतीनामपि अनुमोदनीयत्वं प्रसज्येत, तेषामपि सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वात् ।

यदागमः—'अणुकंप १ ऽकामणिज्जर २ बालतवो ३ दाण ४ विणय ५ विब्भंगे ६ । संजोग ७ विप्पओगे ८ वसणू ९ सव १० इड्ढि ११ सक्कारे १२ ' ॥ त्ति । श्रीआव० नि० (गा० ४६०) तेन

શ્રાવકપ્રજ્ઞપ્તિવૃત્તિને અભિપ્રાયેં તઉ અશુદ્ધ માર્ગમાહિં પડ્યો એ પોતાના મતને આગ્રહેં રહિત હુંતો જે કાંઈ જીહાં કાંઇએ શુદ્ધ ધર્માનુષ્ઠાન તે હું કરૂં છું એહવા અભિપ્રાયવંત અશુદ્ધ કરતો એ શુદ્ધ થાઈ. સમકિતને અભિમુખપણાથી પણિ અન્યથા નહીં એ જાણવું. તે માટિં મિથ્યાત્વને અભિમુખ અનિં મિથ્યાદષ્ટિ, તેહને પરિં સમ્યક્ત્વવંતને અભિમુખ અને સમ્યગ્દષ્ટિ તેહને પણિ કર્મબંધ આશ્રયીને સમસ્વભાવ હુઈ, એ રહસ્ય.

પૂર્વપક્ષ–બાલતપ પણિ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો હેતુ હુઈ. 'અનુકંપા અકામનિર્જરા બાલતપ' ઇત્યાદિ વચનથી. અને જે સમકિતપ્રાપ્તિનું હેતુ તે સમ્યગ્દષ્ટિને અનુમોદનીય જ. જિમ ભક્તિ સાધુદાનાદિક, એહવું જઉ, તે ઉપરિ કહે છે–એહવું મ બોલિ' સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનાં હેતુને પણિ સર્વને પ્રશંસનીયપણું પણિ અણમાનવાથી. ઇમ નહીં તો અકામનિર્જરા, ધનહાનિ, ધનપ્રાપ્તિ, વ્યસનપ્રાપ્તિ, સંયોગ, વિયોગ પ્રમુખને પણિં અનુમોદનીયપણાનો પ્રસંગ થાઈ. તેહને પણિ સમકિતની પ્રાપ્તિના હેતુપણાથી. 'અનુકંપા અકામનિર્જરા બાલતપ દાન વિનય વિભંગ સંયોગ વિયોગ વ્યસન -ઉત્સવ- રિદ્ધિ સત્કાર એતલે કારણે સમકિતની પ્રાપ્તિ હુઈ. તે માટિં જઉએ કિવારેક કુણેકને તામલિની પરે તથાભવ્યપણાઈ પ્રમુખને યોગે બાલતપપણિં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનું હેતુ હુઈ. તઉહે તે સમ્યગ્દષ્ટિને ગર્હણીય જ. તેહવા ગુણની પ્રશંસાને પણિ સમકિતના મલિનપણાને હેતુઈ કરી ભગવંતઈ નિષિદ્ધપણાથી. સમ્યક્ત્વના શ્રાવકે પાંચ અતીચાર જાણવા. પણિં ન આદરવા. તે કિહા શંકા, આકાંક્ષા જે કુમતનો અભિલાષ, વિચિકિત્સા–ધર્મના ફલનો સંદેહ, પરપાખંડીની પ્રશંસા, પરપાખંડનો પરિચય. વૃત્તિ તો એહની બહુપણાથી ન લિખિ.

अयं भावः-रजोहरणादिना पिपीलिकादिप्रमार्जने सन्तत्याहारादिव्युच्छेदापत्त्या महादोष इति दिगम्बराभिमतम् । तत्प्रणेता तु तीर्थंकरोऽपि दिगम्बराभिमत एव परमारोपित सव्यतिकरः श्रीऋषभादिनामा । स चोक्तलक्षणः तीर्थाभिमततीर्थंकराद्भिन्न एवाभिमतः । यथा आचाराङ्गादिनामभिः दिगम्बरविकल्पितान्यङ्गानि भिन्नान्येव, परं दिगम्बरेण सूत्रतोऽर्थतश्चेत्युभयथाऽपि विकल्पितानि । शेषजैनाभासदर्शनेषु तु निजनिजमार्गस्थित्यनुसारेणार्थतः कल्पितानि, न पुनः सूत्रतोऽप्यसामर्थ्यात् । यथा लुम्पाकमते चैत्यशब्देन जिनप्रतिमाभ्युपगमे निजमतहानिः तद्भयेन क्वचित् ज्ञानं क्वचिद् देवानां स्थितिर्यज्जिनप्रतिमा पूज्यते इत्यादि विकल्पितम् । एवंविधमपि लुम्पाकमतं यो जैनत्वेन भाषते, सोऽपि जिनप्रतिमातत्पूजाद्यभिधायकागमस्याप्रामाण्यं ब्रुवाणो जैनाभासतयाऽभ्युपगन्तव्यः । एवं यावन्तो जैनाभासमार्गाः साध्व्याभासादिसमुदायरूपाः शिवभूत्यादिभिस्तीर्थत्वेन विकल्पिताः, तावन्त एव तत्तन्मार्गप्रणेतृत्वेन तीर्थंकृतोऽपि विकल्पिता मन्तव्याः । ते च शिवभूत्यादय एव (परं स्वात्मन्यारोपितजैननामवत तीर्थंकरत्वमप्यारोपितमेव) तेषामेव तत्तन्मार्गप्रणेतृत्वात् । कल्पना च स्वात्मनि जैननामवत् सर्वत्राऽप्यनिवार्यैव । अत एव जैनाभासः कश्चिन् जैनं प्रति भणति-आवयोस्तीर्थकरस्त्वेक एव । स च तथाभणन् तत्त्वविदा तिरस्करणीय एव, न पुनस्तथाभूतं तदीयवचनं श्रोतव्यम् । स्वाभिमततीर्थंकरस्य तदीयमार्गप्रकाशकत्वाभ्युपगमेनैव तथाश्रोतुं युक्तत्वात् । तथात्वे चोत्सूत्रमार्गप्रकाशकत्वापत्त्या तीर्थंकृतो महाशातना स्यात् । श्रोतुश्च वक्तुस्तुल्यत्वापत्त्या तद्वत्तस्याऽपि तीर्थबाह्यताऽपि । तीर्थबाह्यत्वं च वक्तुर्मिथ्यादृष्टित्वेन श्रोतुरप्यभिमतमेव । अन्यथा तीर्थान्तर्वर्तिनोऽपि जनाः सम्यग्दृशो मिथ्यादृशश्चेति द्वैविध्येन वक्तव्याः प्रसज्येरन् । तच्च न कस्यापि सम्मतम् । किञ्च-तीर्थाभासैर्निजदेवत्वेन वचसा अङ्गीकारेऽपि न तीर्थंकृतः किञ्चिद् गौरवम् । नीचप्रस्तुताया अपि सतां लाघवहेतुत्वात् ।

તેહને ભયેં કિહાએક જ્ઞાન કહાંએક દેવની મર્યાદા જે જિનપ્રતિમા પૂજીઇં. એહવું એ લુંપકનું મત. તેને જે જૈનપણિ કહે તેહપણિ જિનની પ્રતિમા તેહની પૂજાદિકનો કહનારો જે આગમ તેહને અપ્રમાણપણું કહેતો જૈનાભાસપણિ માનવો. ઇમ જેતલાએ જૈનાભાસના માર્ગ સાધ્વાભાસાદિ સમુદાયરૂપ શિવભૂત્યાદિકે તીર્થપણેં વિકલ્પિયા તેતલા જ તે તે માર્ગના પ્રરૂપકપણિ તીર્થંકરપણેં વિકલ્પિત માનવા. તે તે શિવભૂત્યાદિક તેહને જ તે તે માર્ગના પ્રરૂપકપણાથી. કલ્પના તો જૈનના નામની પરિં સર્વત્ર અનિવાર્ય જ.

એતલા જ વતી જૈનાભાસ કુણેક જૈનપ્રતિં કહૈ-આપણો તીર્થંકર તો એક જ તે તેહવું કહેતો, તત્ત્વવેદીઇ નિરાકરિવો. પણિ તેહનું વચન તેહવું સાભળવું નહીં. પોતાના ઇષ્ટ તીર્થંકરને તેહવા માર્ગને પ્રકાશકપણિં જ તેહવું સાભળવાને યુક્તપણાથી. તેહવું થિકે તો ઉત્સૂત્ર પ્રકાશકપણાની આપત્તિ તીર્થંકરની મહાઆશાતના હુઇ અને સાંભલનાર તે પણિ કહનારની સરિખાઇ થાઇ વતી તેહની પરે તેહને પણિ તીર્થબાહ્યતાપણિં. તીર્થબાહ્યપણું તો કહનારને મિથ્યાદષ્ટિ પણિં સાભલનારને પણિં અભિમતજ. ઇમ નહી તો તીર્થાંતર્વર્ત્તિ જૈનપણું સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ ઇમ બિં પ્રકારે કહેવા થાએ. સ તો કોઇને સંમત નહી. વલી તીર્થાભાંસેં પોતાને દેવપણેં વચનેં અંગીકાર કરેં પણિ તીર્થંકરને કાઇ ગૌરવ નહીં. નીચપ્રસ્તુતાને પણિ સત્પુરુષને લઘુતાના હેતુથી.

अथ जिनमतसदृशमल्पं बहुकं च कस्य किं भवति? इति विवेचयन्नाह—

॥ अप्पं जिणमयसरिसं अभिगहिअस्सेव बंभचेराई । बहुअं अरिहंताइअणामेहिं अभिणिवेसिस्स ॥

व्याख्या—अल्पं जिनमतसदृशं ब्रह्मचर्यादिपालनादिकम् । आदिशब्दात् स्वजनपरिग्रहत्यागादिकं ग्राह्यम् । आभिग्रहिकस्यैव भवति । अल्पत्वं च देवगुरुधार्मिकानुष्ठानेषु सद्नाममात्रेणापि भिन्नत्वात् । बहुकं च देवोऽर्हन्नेवेत्यादिरूपेण अर्हदादिनामभिः देवगुरुधार्मिकानुष्ठानेषु तथा जीवादिपदार्थनिरूपणादिषु च जिनमतसदृशनाममिरभिनिवेशिनो भवन्तीति बोध्यम् । बहुभिर्धर्म्मैः साधर्म्यमन्तरेण जैनाभासत्वासम्भवादिति गाथार्थः ॥ ८६ ॥

अथाभिनिवेशी यदि भूयोभिर्धर्म्मैस्सदृशस्तर्हि जैनभेदविशेषो भविष्यतीति शङ्कामपाकर्तुं क्रमेण गाथात्रयमाह—

॥ जुगवं तित्थं तित्थ-करो ण एगो अणेगतित्थाणं । णो बहुतित्थगरा खलु, हवंति एगस्स तित्थस्स ॥

व्याख्या—तीर्थं-साध्व्यादिचतुर्विधः सङ्घः 'तित्थं चाउव्वण्णो संघो' त्ति वचनात् । तीर्थंकरश्च-तद्व्यवस्थापकः, निश्चयत उत्पत्तिमधिकृत्य तौ युगपद् भवतः । यस्मिन् समये जिनेन तीर्थं व्यवस्थापितं तस्मिन्नेव समये तीर्थेन तीर्थंकरपदवी दत्ता । अत एव कृतकृत्योऽपि भगवान् अर्हन् तीर्थस्य ममोपकार इतिकृत्वा यथा धर्मकथां कथयति तथा तीर्थं नमस्करोत्यपि ।

हिवें जिनमतनें सरिखुं अल्प अथवा बहु केहने कहेवुं हुई एहवुं विवेचन करतो कहे छे—

अल्प जिनमत सरिखुं आभिग्रहिकनें ब्रह्मचर्यादिक. बहु अरिहंतादिकने नामे अभिनिवेशीनें.

वृत्त्यर्थ—अल्प जिनमतने सरिखुं ब्रह्मचर्यादिकनुं पालनादिक. आदिशब्दथी स्वजनपरिग्रहनुं छांडवादिक ग्रहेवुं. आभिग्रहिकनें ज हुई. अल्पपणुं ते देवगुरुधार्मिकानुष्ठानने विषे नाममात्रे पणि भिन्नपणाथी. बहु तो 'देव अरिहंत' इत्यादिरूपे अरिहंतादिकने नामे देवगुरु अनें धार्मिकानुष्ठान तेहनें विषे तथा जीवादिकपदार्थनां निरूपणादिक तेहनें विषें जिनमत सरिखुं अभिनिवेशीने हुई. ते जाणवुं बहु धर्मइ सधर्मपणा विना जैनाभासपणाना असंभवथी. ए गाथार्थः ॥ ८६ ॥

हिवें अभिनिवेशी जो घणुई धर्मि सरिखो तउ जैननो भेद विशेष हुंसें ए शंका टालवानें अनुक्रमें त्रिणि गाथा कहे छे—

एकेवारे तीर्थ अने तीर्थंकर समकाले हुई. पणि अनेकतीर्थंनो एक न हुई. अने बहु तीर्थंकर एकतीर्थंना पणि न हुई.

वृत्तिनो अर्थः—तीर्थ ते साध्व्यादिक चतुर्विधसंघ 'तीर्थ ते चतुर्विधसंघ' ए वचनथी. अनें तीर्थंकर ते तेहनो थापनार. निश्चयथी उत्पत्ति आश्रयी ते समकाले ज हुई. जे समये जिनें तीर्थ थाप्युं, तेहज समयनें विषे तीर्थें तीर्थंकरनी पदवी दीधी. एतला ज वती कृतकृत्यपणि भगवंत अरिहंत 'तीर्थंनो मुझनें उपकार' एहवुं जाणी जिम धर्मकथा कहे छे, तिम तीर्थंनें नमस्कार-पणि करें. ''तीर्थपूर्वक अरिहतपणाइ पूजितपूजा अने विनयकर्म कृतकृत्ये जिम कथा कहे तिम नमे'

वचसा वा ? । नाद्यः, जिनेन जैनप्रवचनबाह्यत्वेन भणितत्वात् शिवभूत्याद्यपत्यानां जिनापत्यत्वासम्भवेन जैनाभासत्वात् तच्च (तस्य च) प्रवचनबाह्यत्वात् । यदुक्तम्–' समुद्घातादिकं जिनाभिहित वस्त्वन्यथा प्ररूपयन् प्रवचनबाह्यो भवति । यथा निह्नवा ' इति श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ (५८७ सूत्रावतरणे)। अन्यथाप्ररूपणा च श्वेताम्बरस्य सम्मतैव । [एवं जैननाम्ना साम्यवत् श्वेताम्बरनाम्ना साम्येप्यन्यथावक्तॄणां तीर्थबाह्यता मन्तव्या ।] नहि जैनप्रवचनबाह्यस्य जैनत्वं सम्भवति, विरोधात् । नापि द्वितीयः, तदीयवचसो अप्रामाण्यात्, मिथ्यादृष्टित्वेन नियमान्मृषाभाषित्वात् ।

यदागमः—' सम्मद्दिट्ठी उ सुअंमि अणुवउत्तो अहेउअं चेव । जं भासइ सा मोसा मिच्छादिट्ठीवि अ तहेव ' ॥१॥ इति दशवै० नि० (गा० २८०) एतद्वृत्तौ–मिथ्यादृष्टिरपि तथैवेत्युपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यद्भाषते सा मृषैव, घुणाक्षरन्यायेन संवादेऽपि सदसतोरविशेषात् यदृच्छोपलब्धेरुन्मत्तवदिति प्राक् प्रदर्शितम् । तदीयवचसः प्रामाण्ये च जैनप्रवचनं जैनाभासत्वेनाभ्युपगन्तव्यं स्यात् । जैनाभासमात्रेण स्वकीयमार्गं जैनत्वेनाभ्युपगते सति तत्प्रतिपक्षभूतस्य जैनमार्गस्य जैनाभासत्वेनाभ्युपगमात् प्ररूपणाच्च । विरुद्धयोर्द्वयोर्जैनत्वासम्भवेन एकतरस्य जैनाभासत्वस्यावश्यम्भावात् । स्वाभिमतमार्गस्य जैनाभासत्वानभ्युपगमेऽर्थाज्जैनमार्गस्यैव जैनाभासत्वेनाभ्युपगम इति । तस्माद् दिगम्बरादिः स्वयमेव स्वकीयं स्वकीयं मार्गं जैनत्वेन भाषते, न पुनस्तद्वदनुवदन् जैनोऽपि । तस्वामी अव्यक्ता इतिबुद्धिमत्त्वात् । अव्यक्तत्वं च जैनान्यतीर्थिकाभ्यां भिन्नत्वेन नैते जैना नान्यतीर्थिकाः (शाक्यादयः) इति शब्दद्वयेनावाच्यत्वादव्यक्ताः । यत्तु हारिभद्र्यां अन्यतीर्थिकपरिगृहीतजिनप्रतिमापरित्यागे दिगम्बरोऽप्यन्यतीर्थिकत्वेन भणितः, तदन्यतीर्थिकवेषमधिकृत्यावसातव्यम् । अन्यथा सर्वनिह्नवत्वेन भणितेरभावापत्तेरिति गाथार्थः ॥ ८९ ॥

જે માટે તેહને જૈનપણિં કથન તે તીર્થંકરને વચને અથવા તેહને વચને ? આદ્યપક્ષ તો નહી. શિવભૂત્યાદિકનાં અપત્યને જિનના અપત્યપણાને અસંભવે જૈનાભાસપણાથી, અને તેતો પ્રવચનબાહ્યપણાથી ' સમુદ્ઘાતાદિક જિનાભિહિત તે અન્યથાપ્રરૂપતો પ્રવચનબાહ્ય હુઇ. જિમ નિહ્નવ ' અન્યથા પ્રરૂપણા તો શ્વેતાંબરને સંમત જ. પ્રવચનબાહ્યને જૈનપણું તો ન સંભવે. બીજો પક્ષ પણિં નહીં. તેહના વચનને અપ્રમાણપણાથી, મિથ્યાદૃષ્ટિપણિં નિયમેં જ મૃષાભાષિપણાથી. ' મિથ્યાદષ્ટિ પણિ તિમ જ ઉપયોગી અનુપયોગી વા જે બોલે તે મૃષાજ ઘુણાક્ષરન્યાયે કિહાંએક, સંવાદ છતેં છતા અણછતાના અવિશેષથી, સ્વેચ્છાઈ પ્રાપ્તિથી ઉન્મત્તની પરિ ' એ પૂર્વે દેખાડયું છે. તેહના વચનને પ્રમાણપણિં તો જૈનપ્રવચન તે જૈનાભાસપણે માન્યું જોઇઈ. જૈનાભાસમાત્રે પોતાના માર્ગને વિષે જૈન પણિં માને હુતે તેથી વિપરીતભૂત જૈનમાર્ગને જૈનાભાસપણિં માન્યાથી પ્રરૂપણાથી. વલી વિરૂદ્ધ બિહુને જૈનપણાને અસંભવે એકને જૈનાભાસપણાને અવશ્યભાવથી. પોતાના ઇષ્ટમાર્ગને જૈનભાસપણું અણમાનતે અર્થથી જૈનમાર્ગનેજ જૈનભાસપણિં માનવુ હુઈ. તે વતી દિગંબરાદિક તે પોતેજ પોતાના માર્ગ પ્રતિ જૈનપણિં કહેં. પણિ તેહની પરિં તે અનુવાદ કરતો જૈનપણિં, તે જૈનને એ અવ્યક્ત એહવી બુદ્ધિવંતપણાથી. અવ્યક્તપણું તો જૈન અને અન્યતીર્થિક તેથી ભિન્નપણિં. એ જૈન નહીં અન્યતીર્થી નહી શબ્દદ્વયેં અવાચ્યપણાથી અવ્યક્ત. અને જે હારિભદ્રીવૃત્તિને વિષે અન્યતીર્થિ પરિગૃહિત પ્રતિમાના પરિત્યાગના અધિકારને વિષેં દિગંબરપણિં અન્યતીર્થી પણિં કહ્યો છે. તે અન્યતીર્થિકના વેષ અધિકરીને જાણવું. ઇમ નહી તો સર્વ નિહ્નવપણિં કથનનો અભાવ થાઈ. એ ગાથાર્થ: ॥ ૮૯ ॥

यदागमः—'असुरनररायमहिओ, पत्तो धम्मवरचक्कवट्टित्तं । बीअंपि समोसरणं, पावाए मज्झिमाए उ' ॥ १ ॥ त्ति । आ० नि० (गा० ५३९) इह तीर्थं तीर्थकरश्चेत्युभयत्राप्येकवचनप्रयोगेण एकस्तीर्थकृदेकमेव तीर्थं व्यवस्थापयतीति दर्शितम् । तदेव व्यतिरेकेण द्रढयति–'णय एगो' त्ति । न चैकोऽर्हत्तीर्थकरोऽनेकेषां तीर्थानां तीर्थकृद्भवतीत्यर्थः । एकस्य तीर्थस्य बहुतीर्थकराः, अपिर्गम्यः, बहुतीर्थकरा अपि न भवन्ति । खलुरवधारणे । न भवन्त्येवेति गाथार्थः ॥ ८७ ॥

अथैवं नियमे सिद्धे यत्सम्पन्नं तदाह—

॥ तेणं संपइकाले, तित्थं पुण एगमेव सम्मंति । सेसं सव्वं णिअमइ–विगप्पिअं सरिसनामेहिं ॥८८॥

व्याख्या—येन कारणेनैकस्तीर्थकृदेकमेव तीर्थं व्यवस्थापयति, तेन कारणेन सम्प्रतिकाले–दुष्षमाकाललक्षणे वर्त्तमाने समये तीर्थं पुनरेकमेव सम्यग्–सत्यम् । शेषं तु तद्व्यतिरिक्तं तीर्थप्रतिपक्षभूतं सर्वम्–अखिलं निजनिजमतिविकल्पितं–शिवभूत्यादिपाशचन्द्रपर्यन्तैः स्वस्वबुद्धया प्रादुष्कृतं, कैः ? सदृशनामभिः–जैनाभिमतदेवगुरुधर्मधार्मिकानुष्ठाननामभिः सदृशानि यानि नामानि तैः । यथा मरीचिना परिव्राजकवेषरूपं दर्शनं निजमत्या प्रादुष्कृतम् । 'एवमणुचिंतयंतस्स निअगा मई समुप्पण्णा । लद्धो मए

समयने विषई पुत्र जन्मे। तेहज समयने विषे जपिण पुत्रि देवदत्तना पुत्रने पितापणानी पदवी आपी. तेहने पुत्रने आयत्तपणाथी. पुत्र विना पितापणाना कथनना असंभवथी. इम पिता विना पुत्रपणानु कहणु पण विचारवु. इम तीर्थ अने तीर्थंकरने पणि विचारवुं. ते वती श्रीवने तीर्थें जिनने तीर्थंकरनी पदवी दीधी ए भाव. अने जे पिताने पूर्वभाविपणुं ते पुरुषपणादिक जे धर्म, तेहने आगलि करी मानवुं. इम तीर्थंकरने पूर्वभाविपणुं ने जिनपणादिक जे धर्म तेहने आगलि करवें. ते वती कांई बाधा नही एतला ज वती श्रीमहावीरने बीजे ज समवसरणे तीर्थंकरपणुं उपनुं 'अमरनरराजि पूजित पाम्यो धर्मवरचक्रवर्तिपणुं बीजा समवसरणने विषे मध्यम अपापाइ' इहां तीर्थ अने तीर्थंकर ए बिहु ठामें एकवचनने प्रयोगे एक तीर्थंकर एक ज तीर्थ स्थापे एहवुं देखाड्युं. तेहज व्यतिरेकें दृढ करे छे. एक तीर्थंकर अनेक तीर्थनो तीर्थंकर न हुइ. एक तीर्थना बहुतीर्थंकरपणि न हुइ. खलु शब्द ते निश्चयनो अर्थ बोलें. एतलें न हुइ ज. ए गाथार्थः ॥ ८७ ॥

हिवें एहवो नियम (सिद्ध) थई जे सिद्ध थयुं ते कहे छे—

ते वती संप्रतिकालें तीर्थ ते एक ज सम्यग्, शेष सर्व ते निजमतें विकल्पित सरिखे नामे.

वृत्तिनो अर्थः—जेणें कारणें एक तीर्थंकर एक ज तीर्थने स्थापें, तेणें कारणें दुःषमारूप वर्त्तमानकालनें विषे तीर्थ ते एक ज सत्य. शेष–तेथी भिन्न, तीर्थने प्रतिपक्षभूत, सर्व आपआपणी मति विकल्प्युं–शिवभूतिथी मांडी पार्श्वचंद्रपर्यंत स्वबुद्धि प्रगट कीधुं. केणि ? सरिखे नामे–जैननें इष्ट जे देवगुरुधर्म अने धार्मिकानुष्ठान ते नामना सरिखां जे नाम तेणें. जिम मरीचिइ परिव्राजकरूप दर्शन ते निजमतें प्रगट कीधुं, 'इम चींतवना तेहनि पोतानी मति उपनी, पाम्यो में उपाय, थइ मुजने शाश्वतबुद्धि ', ए वचनथी. पणि देवादि नामने सरिखुं नहीं. ए वती जैनाभासपणानुं नाम नही. एतलो विशेष जाणवो,

दीनां तद्व्यवस्थापिततीर्थानां च परस्परं तीर्थत्वेन च श्रद्धानमधिकृत्य भेदाभावः। दिगम्बरादीनां च परस्परं वैपरीत्यमिति विशेषो बोध्यः। इति गाथार्थः ॥ ९१ ॥

अथ दिगम्बरादीनामादिकर्त्तारः के? इति नामग्राहेणाह—

॥ तेसिं तित्थयरा पुण, सिवभूइप्पमुह णाम आइगरा। वीरजिणो अम्हाणं, तित्थयरो तं महं असचं ॥

व्याख्या—तेषां दिगम्बर-पौर्णमीयक-खरतरा-ञ्चलिक-सार्द्धपौर्णमीयका गमिक-लुम्पक कटुक वन्ध्य-पाशचन्द्राभिधानानां पुनः। नामेति कोमलामन्त्रणे। शिवभूतिप्रमुखाः। प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः। आदि-कराः प्रमुखशब्दात् चन्द्रप्रभाचार्य-जिनदत्ताचार्य-नरसिंहोपाध्याय-सुमतिसिंहाचार्य-शीलदेव-लुम्पक-कटुक-वन्ध्य-पाशचन्द्रनामानो ग्राह्याः। शिवभूति-चन्द्रप्रभाचार्यादीनामेव दिगम्बर-पौर्णमीयकादितीर्थानामादिक-रत्वात्। एतच्च प्रायस्तदीयग्रन्थानुसारेण किंवदन्त्या च निपुणानां प्रतीतमेव। यत्तु तेषां स्वात्मनो जैनत्वख्या-तिनिमित्तं तीर्थ स्पर्द्धा निमित्तं च अस्माकं तीर्थंकरो वीरजिन इति नाममात्रेण भणनं 'तं' तत् महत्—उत्कृष्टम्, असत्यमलीकभाषणम्। श्रीमहावीरेण सह सम्बन्धाभावात्। सर्वथा सम्बन्धाभावे च तत्कर्तृत्व-स्याभ्युपगमे जगद्व्यवस्थाभङ्गः प्रसज्येत। नहि दिवंगते देवदत्ते कन्यायाः परिणयनपूर्वकपुत्रोत्पत्तिः केनापि दृष्टा श्रुता वा?। एवं श्रीमहावीरात् तेषामप्युत्पत्तिरिति गाथार्थः ॥ ९२ ॥

अथ जैनाभासानां श्रीमहावीरस्तीर्थंकरो न भवतीति नास्माभिरेवोच्यते, किन्तु तदीयैरपि तथैव बोच्यमानमस्तीति दर्शयति—

॥ णिअपरतित्थगरत्ता, तित्थयरो णेव तेसि वीरजिणो। णिअतित्थं अण्णाओ, अण्णमतित्थं ति सद्दहणा ॥

અને તેણે થાપ્યા તીર્થને માહોમાહિં તીર્થપણિ અને તીર્થંકરપણે શ્રદ્ધાન આશ્રયી ભેદનો અભાવ, દિગમ્બરાદિકને માહોમાહિં વિપરિતપણુ એટલો વિશેષ જાણવો. એ ગાથાર્થ. ॥ ૯૧ ॥

હિવે દિગંબરાદિકના આદિકર્તા તે કુણ? તે નામગ્રહીને કહે છે –

તેહના તીર્થંકર શિવભૂતિ પ્રમુખ નામે આદિકર, વીરજિન અમ્હારો તીર્થંકર. તે મહા અસત્ય.

વૃત્તિનો અર્થઃ—તે દિગંબરાદિ દસેના શિવભૂતિપ્રમુખ, પ્રાકૃતપણાથી વિભક્તિલોપ. આદિકર પ્રમુખશબ્દથી ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિક એ સર્વે ગ્રહેવા, શિવભૂતિ-ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકને દિગંબર-પૂનિમીઆપ્રમુખ-તીર્થના આદિકરપણાથી, એ તો પ્રાહે તેહના ગ્રંથને અનુસારે અને વાર્તાઇ નિપુણને પ્રસિદ્ધજ છે. અને જે તેહોને પોતાના આત્માને જૈનપણું જણાવવા નિમિત્ત અને તીર્થસ્પર્દ્ધાનિ નિમિત્ત અમ્હારે તીર્થંકર તે વીરજીન-એહવું નામમાત્રે કહેવુ. તે મહામિથ્યાભાષણ શ્રીમહાવીરસંઘાતે સંબંધના અભાવથી. સર્વથા સંબંધને અભાવે તો 'તેહનું કર્યું એ' એહવુ માને ;જગ-મર્યાદાનો ભગ થાઈ. દેવદત્તે પરલોક પહુતે કન્યાનઈ પરિણયનપૂર્વક પુત્રની ઉત્પત્તિ કેણે દીઠી સાંભળી નહીં. એમ શ્રીમહાવીરથી તેહનીપણિ ઉત્પત્તિ, એ ગાથાર્થ ॥૯૨॥

હિવે જૈનાભાસનેં શ્રીમહાવીર તીર્થંકર ન હુઈ. તે અમ્હેંજ નથી કહેતા તો સ્યું? તેહોને જ સંબંધીઇ તિમ કહીવું છે. એહવું દેખાડે છે—

'छव्वाससयाइं नवुत्तराइं तइया सिद्धिं गयस्स वीरस्स । तो बोडिआण दिट्ठी, रहवीरपुरे समुप्पण्णा ॥ १ ॥' (आ० भा० गा० १४५) इत्यादिवचनैर्भद्बहुता प्रबन्धेन दूषितत्वात् । एवं शेषाणामपि प्ररूपणादूषकवचनैर्दूषितत्वं भाव्यम् । जैनतीर्थदूषको हि जैनागमो न भवति । 'स्वपादकुठार' इतिन्यायप्रसक्तेः । एवं दिगम्बराभिमतसिद्धान्तोऽपि श्वेताम्बरमार्गदूषकत्वेनागमो न भवेत् । एवं च 'सुन्दोपसुन्दौ' न्यायेन परस्परं सिद्धान्तव्याहत्या तीर्थस्याऽपि व्याहृतिप्रसक्तेः, सिद्धान्ताविनाभावित्वात्तीर्थस्येति । तस्मात् श्वेताम्बरेण दिगम्बरो जैनत्वेन परिहरणीयः, अथवा स्वाभ्युपगत आगमो जैनाऽऽगमत्वेनेत्येवं वैषम्ये सिद्धे, यदि स्वाभ्युपगत आगमस्त्यक्तुमशक्यस्तर्हि तत्प्रामाण्यसिद्धयर्थं दिगम्बरो मिथ्यादृष्टिर्जैनाभासत्वेन तदादिकर्ता च तीर्थंकराभासत्वेन सुतरां दूष्य एव ।

'अत एव आह–'आयपरपरिच्चाओ दुहावि सत्थरस्सऽकोसलं णूणं' पञ्चवस्तुके (गा० १३७) व्याख्या च श्रीहरिभद्रसूरिकृता यथा–यो हि कथञ्चित् पुरीषोत्सर्गमविकुलासहिष्णुः, संसक्तं च स्थण्डिलं तेन दयालुना स तत्र न कार्यः कार्यो वेति द्वयी गतिः, किञ्चातः ? उभयथाऽपि दोषः । तथा चाह–अकरणे आत्मपरित्यागः, करणे च परपरित्यागः, किञ्चात इत्याह–द्विधाऽपि शासितुः–त्वदभिमततीर्थकरस्याकौशल नूनं–निश्चितमिति । एतेन तीर्थंकरमधिकृत्य श्वेताम्बरदिगम्बरयोर्भेदो नास्तीति विकल्पो निरस्तः । अभेदे चाकुशलताभणने तीर्थंकरस्य महाशातनाप्रसक्तेः । नहि समुत्पन्नेऽपि कलहे कुलीन एकमातृको भ्राता मातरमुद्दिश्यानुचितं भाषते, तदनुचितभाषणस्योभयोः साम्यात् ।

(सिद्धांतनी व्याहति तीर्थनें पणि व्याहतिना प्रसंगथी. सिद्धांत अणछते अणछताथी तीर्थनें. ते माटे श्वेतांबरे दिगंबर जैन पणि परिहरवो अथवा पोते स्वीकारेलो आगम जैनागमपणे परिहरवो इम विषमपणुं सिद्ध थातें पोतानो आगम छांडवा अशक्य. तउ दिगंबर मिथ्यादृष्टि जैनाभासपणे अने तेहनो आदिकर्तानें तीर्थंकराभासपणि अतिहिं दूष्य ज.

एतला ज वती कहे छे–' पोतानो अने परनो परित्याग बिहु प्रकारिं शीखंवानु (शास्तानु) अकुशलपणुं निश्चये ' ये पुरीषनुं परिठवनुं ते आश्रयीने असमर्थ अने स्थंडिल जीवाकुल तिवारें दयावंत ते पुरीषनो उत्सर्ग न करिवो के करिवो ए बे प्रकार. ते वती स्युं ? बिहु प्रकारे दोष. ते न करे तो आत्मानो परित्याग करें. करें तो परजीवनो (त्याग) घात. ते वती स्युं ? ते उपरि कहे छे—बिहु प्रकारे ताहरा कल्प तीर्थंकरनें अकुशलपणुं निश्चये. एतलइ तीर्थंकर आश्रयीनइ श्वेताम्बर अने दिगंबरने भेद ज नथी. ए विकल्प टल्यो. अभेद छतें अकुशलपणाइं कहावे तीर्थंकरनी महाआशातनाना प्रसंगथी. उपनें कलहें कुलवत एकमातृकभाइ माताउद्देशी अनुचित बोले, इम तो नहीं. तेहने अनुचित भाषणुने बिहुने सरिखाइपणाथी.

ए भाव-रजोहरणादिके पिपीलिकादिकनें प्रमार्जननें सतति आहारादिकनी उच्छेदनी आपत्ति महादोष. ए दिगंबरने अभिमत तेहनो प्ररूपक तीर्थंकर पणि दिगंबरने कल्प ज. पणि आरोपित व्यतिकरें सहित श्रीऋषभादिनामें. ते तो कह्या तीर्थाभिमततीर्थंकरथी भिन्न ज अभिमत. जिम दिगंबरे कल्पित आचारांगादिनामे अग ते भिन्नज. पणे दिगंबरे सूत्रथी अने अर्थथी बिहु प्रकारें विकल्पित. बीजा. जैनाभासदर्शननें तो आपआपणामार्गनी स्थितिने अनुसारे अर्थथी कल्प्यां. पणि सूत्रथी नहीं. असामर्थ्यथी. जिम लुंपकमते चैत्यशब्दें जिननी प्रतिमा मानते पोताना मतनी हानि थाइ.

सर्वसम्मताऽपि न प्रादुष्कृता, प्रादुष्कृता चानुक्ताऽपि पाक्षिककृत्यविशिष्टा पूर्णिमासीति, तत्र किं कारणमिति पर्यालोचयामः । नापि द्वितीयोऽसम्भवादेव । नहि पूर्णिमाप्रवर्त्तनकाले विद्यमानचतुर्दशीतीर्थवत् चतुर्दशीप्रवर्त्तनकाले पूर्णमातीर्थमासीत् । अन्यथा पूर्णमा व्युच्छिन्नेति वचनमसङ्गतं स्यात् । तस्माच्चतुर्दशीतीर्थं परित्यज्य तत्प्रतिपक्षभूतपूर्णिमाप्रवर्त्तनेन तीर्थबाह्यताभवनं कूपपातवत् द्वेषमूलकमेव सम्भावयामः । अन्यथा नवीनमार्गस्थापनाऽसम्भवात् । एवमाञ्चलिकादयोऽप्यवसातव्याः । परं पौर्णिमीयकमूलका एवेति विशेषो द्रष्टव्यः । तेन पूर्णिमापाक्षिकाभ्युपगन्तृमात्रस्य चन्द्रप्रभाचार्यः पितामहकल्पोऽवसातव्यः । एवं लुम्पाकोऽपि प्रष्टव्यः—ननु भो लुम्पक ! तवाभिप्रायेण तीर्थं तावज्जिनप्रतिमाप्रतिपन्थिजनसमुदायरूपमेव । तस्य च आदिकर्त्ता श्रीमहावीरो न भवति । किन्तु तव नाम्नैवाभिव्यञ्जितः सर्वसम्मतो लुम्पकनामा लेखकः । यदि च तस्य तीर्थंकरत्वं नाभ्युपगम्यते तर्हि तद्व्यवस्थापितो जनसमुदायस्तीर्थमपि न भवेत् । अतीर्थंकरेण लुम्पकेन व्यवस्थापितत्वात् । एवं सर्वत्राऽपि सम्यक्पर्यालोचनया यस्य कस्याऽपि समुदायस्य आदिकर्त्ता नामग्राहेण वक्तुं शक्यते, तस्य च श्रीमहावीरस्तीर्थंकरो न भवत्येव, तदादिकर्तृत्वाभावात् । यथा श्रीमहावीरव्यवस्थापितस्य तीर्थस्यादिकर्त्ता श्रीपार्श्वनाथो न भवति । एवं चन्द्रप्रभाचार्यादिव्यवस्थापितानां समुदायानां चन्द्रप्रभाचार्यादय एव तीर्थंकराः, न पुनस्तद्व्यतिरिक्ताः श्रीऋषभादय इति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ९३ ॥

પૂર્વપક્ષ—અમ્હે લુંપકની પરે ચંદ્રપ્રભાચાર્યે નવો સમુદાય કીધો ઇમ નથી કહેતા. જેણે કહીઆ દોષનો અવકાશ થાઇ. તો સ્યું ? અનાદિસિદ્ધ પૂનિમ પાખીપર્વ તે ચંદ્રપ્રભાચાર્યે સિદ્ધાંતથી ઉધૃત. એહવું કહું છું. એહવું જઉ, તે ઉપરિ કહે છે—મ બોલી, કોઈ આગમને વિષે તિમ અણકહ્યાપણાથી. સાહમું સિદ્ધાંતને વિષે ચતુર્દશીનો ચોથને અકરવે પ્રાયશ્ચિત કહેવે કરવે અનાદિસિદ્ધ ચતુર્દશીને વિષે પાક્ષિકકર્તવ્ય. વલી તાહરે અભિપ્રાયે એણિ પાક્ષિકકર્તવ્યયુક્ત ચતુર્દશી તે પર્યુષણાકર્તવ્યવિશિષ્ટચતુર્થીની પરે તીર્થસંમતિં પ્રવર્તાવી ? અથવા ચંદ્રપ્રભાચાર્યે પ્રગટકરી પૂર્ણિમાની પરિં તીર્થની અસંમતિ ? આદ્યપક્ષે. ચતુર્થીપર્યુષણાપર્વની પરે ચતુર્દશીઇ પાક્ષિકપણિ માનવું અથવા બિહું પરિહરવું. તાહરે અભિપ્રાયે બિહું ઠામે તુલ્યપણાથી, પણિ પાંચમિ શાસ્ત્રોક્ત સર્વસંમતિ પણિ ન પ્રગટ કરી અનિં પ્રગટ કરી અણકહીપણિ પાક્ષિકકર્તવ્યવિશિષ્ટપૂનિમને તિહાં સ્યું કારણ ? તે વિચારીઇ છે, અન્યનેં આદિકર્તૃપણિં એ બીજઉ પક્ષે નહીં, અસંભવથી. પૂનિમપ્રવર્તનકાલેં છતી ચતુર્દશીની પરે ચતુર્દશીપ્રવર્તન કાલે પૂર્ણિમાતીર્થ હતુ. ઇમે તો નહી, ઇમ નહી તો પૂનિમ વ્યુચ્છિન્ન એ વચન અસંગત થાઈ, તે વતી ચતુર્દશીતીર્થ મૂકીનેં તેહને વિપરીતભૂત પૂનિમનેં પ્રવર્તને તીર્થબાહ્યતાનું થાવું કૂપપાતની પરિ દ્વેષમૂલકજ સંભવી છઇ. ઇમ નહી તો નવીનમાર્ગની સ્થાપનાના અસંભવથી, ઇમ આંચલિઆપ્રમુખપણિ ઇણીરીતે માનવા. પણિ પૂનિમીઆમૂલકજ એ વિશેષ જાણવો. તે વતી કરી પૂનમીઆપાક્ષિકના અંગીકારમાત્રનેં ચંદ્રપ્રભાચાર્ય તે પિતામહસરિખો જાણવો. ઇમ લુંપકપણિ જાણવો.

પૂર્વપક્ષ—હે લુંપક ! તાહરે અભિપ્રાયે તીર્થ તો જિનપ્રતિમાના વેરી જનનો સમુદાયરૂપજ. અને તેહનો આદિકર્તા શ્રી મહાવીર ન હુઈ. તો સ્યું ? તાહરેં નામેં જ જણાવ્યો સર્વત્રપ્રસિદ્ધ લુંપક નામે લેખક. જઉ તેહને તીર્થંકરપણું ન માનોઇ, તઉહે તેહની થાપ્યો જનસમુદાય તે તીર્થ પણિ ન હુઇ. અતીર્થંકર લુંપકે થાપ્યાથી. ઇમ સર્વત્રપણેં સમ્યગ્ પર્યાલોચનાઇ જે કોઈ સમુદાયનો આદિકર્તા નામગ્રહેં કહી ન સકીઇ તે સમુદાયનો શ્રીમહાવીર તીર્થંકર ન હુઇ જ, તેહના આદિકર્તાપણાના અભાવથી, જિમ શ્રીમહાવીરે થાપ્યા તીર્થનો આદિકર શ્રીપાર્શ્વનાથ ન હુઇ. ઇમ ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકઇ થાપ્યા સમુદાયને ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકજ તીર્થંકરપણું. તેથી બીજા શ્રીઋષભાદિક નહીં. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૯૩ ॥

उक्तं च—'मैत्री न मङ्गलकरी कलहो नो युक्तो, न श्रेयसेऽनुचरता प्रभुता न वृद्धये । तद्दूरदूरतरदूरतरातिदूरा-दौदास्यमेवमुचितं खलु दुर्जनेषु' ॥ १ ॥ भर्तृशतके । [यत्तु 'जैनमते द्वौ पक्षौ श्वेताम्बरदिगम्बरा'विति श्रीरत्नशेखरसूरिकृतषड्दर्शनसमुच्चये भणितम् । तत्कविसमयेनेव लौकिकव्यवहारानुवृत्त्याऽवसातव्यम् । अन्यथा श्वेताम्बरवद् दिगम्बरोऽपि सम्यग्दृष्टित्वेनोपादेयः स्यात्, अविशेषेण तयोस्तत्र भणनात् । उक्तं च प्रवचने मिथ्यादृष्टित्वम् । तथाहि—'छम्मासससयाइ'मित्यादि यावत् मिच्छादिट्ठीआणं जं तेसिं कारिअं जया जत्थे'त्यादि श्रीआव० (गा० ७८८)] मिथ्यादृष्टित्वं च जैनाभासानां देवगुरुधर्माणां वैपरीत्येन श्रद्धानाद्भवति । तत्र सर्वसम्मतयोर्गुरुधर्मयोरिव देवस्यापि वैपरीत्येन श्रद्धानं हरिहरादिदेवाभ्युपगमद्वारा तु न सम्भवति, जैनाभासत्वानुपपत्तेः । किन्त्वनर्हति अर्हद्बुद्ध्यैवेति प्राक् प्रदर्शितं बोध्यम् । एवमागमोऽपि प्रतिजैनाभासं भिन्नभिन्न एव. आगमाभेदे च मार्गभेदासम्भवात् । अस्ति च भेदोऽध्यक्षसिद्धः । स चाऽऽगमभेदनिमित्तक एव (अन्यथा तेषामागममूलककल्पनाया निराश्रयता स्यात्)।

एतेन आस्तामन्यत्, 'नमो अरिहंताण' मित्येकवाक्यात्मकोऽप्यागमो भिन्न एव । सर्वेषामपि जैनाभासानां निजनिजमार्गप्रकाशकत्वेनाभिमतोऽर्हन्, नान्यः । स चार्हन् प्रतिजैनाभासं तीर्थाभिमतादर्हतो भिन्नभिन्न एव, भिन्नार्थाभिधायकत्वात् । केवलनाम्ना साम्यं चाकिञ्चित्करमेव । नहि तुल्यनाम्नोः राजरङ्कयो रङ्कोऽपि राज्याधिपतिर्भवितुमर्हति । एकेन नाम्ना शतसहस्रसङ्ख्याकानामपि पुरुषाणां साम्यस्याध्यक्षसिद्धत्वात् । परं कल्पितसाम्यं च कुलपित्रादिनामादिभिः समानव्यतिकरमेव भवेत्, कल्पनायाः सर्वत्राऽप्यनिवार्यत्वात् । अत एव जैनाभासैः सह प्रवचनसाधर्मिकत्वाभावः । प्रवचनसाधर्मिकत्वे च श्रावकवत् सम्यग्दृष्टित्वं स्यात् । तेन दिगम्बरादिषु जैनत्वव्यपदेशो मृगतृष्णायां जलत्वव्यपदेशवत् दृष्टिदोषवतामेवावसातव्यः । न पुनः सुदृशामपि । यतस्तेषां जैनत्वेन भणनं तीर्थकृद्वचसा तदीय-

---

દુર્જનને વિષે મૈત્રી મંગલ કરનારી નહીં, કલહ પણિ યુક્ત નહીં, સેવકપણાઇ શ્રેયને અર્થિ નહીં, પ્રભુતા વૃદ્ધિને અર્થિ નહિં, તેહતી દૂર દૂરતર તેથીવલી અતિ દૂરતર તેથી (અતિદૂર) ઉદાસીનપણું જ ઉચિત નિશ્ચયે દુર્જનનિં વિષિ ' મિથ્યાદષ્ટિપણુ તે જૈનાભાસને દેવગુરુધર્મને વિપરીતપણે શ્રદ્ધાનથી હુઈ. તિહાં સર્વસંમત જે ગુરુધર્મ તેહની પરેં દેવનું પણિં શ્રદ્ધાન તે હરિહરાદિદેવના અંગીકાર તે આગલિં કહીતું ન સંભવે: જૈનાભાસપણાની અયુક્તતા થાઇ વતી. તઉ સ્યું ? અણુઅરિહંતને વિષે અરિહંતની બુદ્ધિ એહવું પૂર્વેં દેખાડયું જાણવું, ઇમ આગમ પણિ જૈનાભાસ જૈનભાસ પ્રતિ ભિન્નજ, આગમને અભેદઇ માર્ગભેદના અસંભવથી. ભેદ તો છે પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ. તે તે આગમભેદનિમિત્તક જ.

એતલે-नमो अरिहंताणं એતલી એકવાક્યરૂપપણિં આગમપણિં ભિન્નજ. સર્વં જૈનાભાસને આપ આપણા માર્ગપ્રકાશકપણિ માન્યો અરિહંત. અન્ય નહી તેતો અરિહંત તીર્થને ઇષ્ટ અરિહંતથી ભિન્નભિન્ન જ. જૈનાભાસ જૈનાભાસ પ્રતેં ભિન્નભિન્ન અર્થના અભિધાયકપણાથી, કેવલ નામે સરિખાઇ, તે અકિંચિત્કર જ. સરિખા નામના રાજા અનિ રંક તેમાહિં રંકપણિ રાજ્યનો ધણી થાવાને યોગ્ય, ઇમ તો નહીં. એક નામે શતસહસ્રસંખ્યાઇ પુરુષની સરિખાઇને પ્રત્યક્ષસિદ્ધથી, પણિ કલ્પિત સરિખાઇ તે કુલપુત્રાદિકનેં નામાદિકિં સમાનવ્યતિકર જ હુઇ, કલ્પનાનિં સર્વત્ર અનિવારણીયપણાથી. એનલા જ વતી જૈનાભાસસાથિં પ્રવચનસાધર્મિકપણાનો અભાવ. પ્રવચનસાધર્મિકપણે તો શ્રાવકની પરેં સમ્યગ્દૃષ્ટિપણું થાઇ. તે વતી દિગંબરાદિકનેં વિષે જૈનપણાનું કહેવું તો મૃગતૃષ્ણાને વિષેં જલપણાના કથનની પરે દષ્ટિદોષવંતને જ જાણવો પણિં સુદૃષ્ટિને નહીં.

अथ श्रीमहावीरव्यवस्थापितमेतत्तीर्थमिति व्यक्त्या यदि निश्चयो भवेत्, तर्हि तदतीर्थमिति नोच्यते एवेति पराकूतनिरासार्थमाह—

॥ तं तित्थं अच्छिण्णं, जस्साइगरो ण लब्भए अण्णो । वीराओ वीरेणं, दुप्पसहंतं तयं भणिअं ॥९६॥

व्याख्या—तत् तीर्थमच्छिन्नं ज्ञेयं यस्य आदिकर्त्ता श्रीमहावीरतीर्थंकरादन्यः—चन्द्रप्रभाचार्यादिवदपरो न लभ्यते, तस्य कर्त्ता श्रीमहावीर एव इत्यर्थः । तकं–तत् तीर्थं दुःप्रसभान्तं श्रीमहावीरेण भणित भगवतीसम्मत्या प्राक्प्रदर्शितमेव । तच्च साम्प्रतं परिशेषात् तपागण एव तीर्थं भवति । तस्यादिकर्त्ताऽन्यः कोऽपि न लभ्यते । या तु श्रीजगच्चन्द्रसूरितः तपा इति प्रसिद्धिः, सा तु यात्रानिमित्तक-सङ्घपतिप्रसिद्धिवत्तपोमात्रजन्या । न पुनर्नवीनप्ररूपणापूर्वकनवीनमार्गव्यवस्थापनेन । नहि नामान्तरप्रवृत्तिमात्रेण आचारादि[परावृत्ति]र्भवतीति सर्वापि प्रतीतमेवेति सम्यक्पर्यालोचनया तपागण एवाच्छिन्नतीर्थं मन्तव्यमिति गाथार्थः ॥ ९६ ॥

अथैवमच्छिन्ने तीर्थे सिद्धे शेषमतीर्थं तदीयमुखेनैव—

(अथ देव(तीर्थंकर)त्वेन देवः 'अरिहंतो मह देवो' त्ति वचनात्तदीयमुखेनैव) व्यवस्थापयन्नाह—

॥ वीरजिणो जइ देवो, तित्थयरत्तेण सच्चवाइ त्ति । ता तट्ठविअं तित्थं सेसमतित्थं सओ सिद्धं॥९७॥

व्याख्या—यदि वीरजिनः सत्यवादी तीर्थंकरत्वेन देवः । 'अरिहंतो मह देवो' त्ति वचनात् । 'ता' तर्हि तद्व्यवस्थापितं तीर्थमच्छिन्नम् । अन्यथाऽतीर्थंकरत्वेन देवत्वासम्भवात् । एवं च तीर्थे सिद्धे शेषं चन्द्रप्रभाचार्यादिव्यवस्थापितसमुदायात्मकमतीर्थं स्वतः सिद्धमिति गाथार्थः ॥ ९७ ॥

હિવે' શ્રીમહાવીરે થાપ્યું તે આ તીર્થ એહવું વ્યક્તિ જઉ નિશ્ચય હુઈ. તઉ તે અતીર્થ ન કહીઈ જ. એહવો પરનો અભિપ્રાય તે નિરાસ કરિવાને અર્થે કહે છે—

તે તીર્થ અચ્છિન્ન જેહનો આદિકર્તા અન્ય ન પામીઈ. વીરથી વીરે દુઃપ્રસભાચાર્ય પર્યંત કહિઉ છે.

તે તીર્થ અચ્છિન્ન જાણવું. જેહનો આદિકર્તા શ્રીમહાવીરતીર્થંકરથી ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકની પરે બીજો ન પામીઈ. તેહનો કર્તા શ્રીમહાવીરજ એ અર્થઃ તે તીર્થ દુ:પ્રસભાચાર્યપર્યંત શ્રીમહાવીરે કહિઉ, ભગવતીસંમતિ પૂર્વિ દેખાડ્યુંજ છે. તે તો હિવડા બીજું દૂષણ મુક્ત છે વતી તપાગચ્છજ તીર્થ છે. તે તપાગચ્છનો આદિકર્તા મહાવીર વિના બીજો કોઈ ન પામીઇ. અને જે શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિથી 'તપા' એહની પ્રસિદ્ધિ, તે તો યાત્રાનિમિત્તે થઇ સંઘપતીની પરે તપમાત્રે ઊપની, પણિ નવીનપ્રરૂપણાપૂર્વક નવે માર્ગે તે થાપવે નહીં. નામાંતર પ્રવૃત્તિમાત્રે આચારાદિક ન હુઈ તે તાહરે પણિ પ્રતીતજ છે. એ વિચારણાઈ તપાગચ્છ તીર્થ માનવું. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૯૬ ॥

હિવે ઇમ અચ્છિન્ન તીર્થ સિદ્ધ થઈ હુંતે બીજુ તે અતીર્થ. એહવું તેહનેજ મુખે થપાવતો કહે છેઃ

વીરજિન જઉ દેવ તીર્થંકરપણિં સત્યવાદી, તઉ તેણિં થાપ્યું તે તીર્થ. શેષ અતીર્થ સ્વભાવે સિદ્ધ

વીરજિન સત્યવાદી તીર્થંકરપણિં જઉ દેવ 'અરિહંત તે માહરે દેવ' એ વચનથી. તઉ તેણે થાપ્યું તીર્થ તે અચ્છિન્ન. ઇમ નહી તો તીર્થંકરપણે દેવપણાના અસંભવથી. ઇમ તો તીર્થ સિદ્ધ થઇ ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકે થાપ્યો જનસમુદાયરૂપ તે અતીર્થ સ્વભાવસિદ્ધજ, એ ગાથાર્થઃ ॥૯૭॥

अथ पराभिप्रायं दूषयितुं प्रथमं पराभिप्रायमाह—

॥तेसिं सव्वेसिं चिअ, णिअणिअमग्गा हवंति तित्थाइं। सेसं सव्वमतित्थं, इअ बुद्धी सासया तेसिं ॥

व्याख्या—तेषां जैनाभासानां सर्वेषां सम्प्रति दिगम्बरादिपाशपर्यन्तानां निजनिजमार्गाः–स्वस्वाभिमतसाध्व्यादिसमुदायास्तीर्थानि भवन्ति । यथा दिगम्बरस्य नग्नावेव देवगुरू भवत इति श्रद्धावान् जनसमुदायस्तीर्थं, पौर्णमीयकादीनां पूर्णिमापाक्षिककृत्यश्रद्धावान्, यावल्लुम्पकस्य जिनप्रतिमाद्वेषी जनसमुदायस्तीर्थमित्यादिरूपेण निजनिजमार्गास्तीर्थानि । शेषं–स्वस्वाभिमतमार्गातिरिक्तं सर्वमप्यतीर्थमितिबुद्धिस्तेषां शाश्वता–नियतेति तेषामभिप्राय इति गाथार्थः ॥ ९० ॥

अथैवं स्वस्वाभिमततीर्थानां भिन्नत्वे सिद्धे तीर्थंकरमधिकृत्याभेदबुद्धिं निराकुर्वन्नाह—

॥ एएणं सव्वेसिं, एगो तित्थंकरो त्ति दुव्वयणं । सव्वेसिं तित्थाणं, आइगरा हुंति तित्थयरा ॥९१॥

व्याख्या—एतेन–नामप्ररूपणादिना भिन्नत्वभणनेन सर्वेषामपि जैनानां जैनाभासानां च तीर्थकरः । तुरध्याहार्यः । नाम्ना साम्येन तीर्थंकरस्त्वेक एवेति वचनं दुर्वचनं–पापवचनम् । तत्र हेतुमाह–यत इति गम्यम् । यतः सर्वेषामपि वादिनामादिकरा एव तीर्थंकरा भवन्ति । यथा श्रीऋषभादितीर्थानामादिकराः श्रीऋषभाद्यो देशकालादिना भिन्नस्वरूपा एव भवन्ति । न पुनः सर्वेषामपि तीर्थानामेकस्तीर्थंकरो भवति । एवं दिगम्बरादिसमुदायानां तीर्थत्वेनाभिमतानामादिकर्त्तारो भिन्ना भिन्ना एव भवन्ति । परं श्रीऋषभा-

---

હિવેં પ્રથમ પરનો અભિપ્રાય દૂષવાનેં પરનો અભિપ્રાય કહે છે—

તે સર્વને આપઆપણા માર્ગ તે તીર્થ. શેષ સર્વ અતીર્થ. એ બુદ્ધિશાશ્વતી તેહને હુઈ. વૃત્ત્યર્થ–તે જૈનાભાસ સર્વને સંપ્રતિ દિગંબરાદિ પાશપર્યંતને આપઆપણા માર્ગ–આપઆપણા સાધ્વાદિસમુદાય તે તીર્થ હુઈ. જિમ દિગંબરને નગનજ દેવગુરૂ હુઇ એહવી શ્રદ્ધાવંત જે જનસમુદાય તે તીર્થ. પૂનિમિઆદિકને પૂનિમિ પાખીનું કર્તવ્ય તેહની શ્રદ્ધાવંત. યાવત્ લુંપકનેં પ્રતિમાનો દ્વેષી જનસમુદાય તે તીર્થ. ઇત્યાદિરૂપેં આપઆપણા માર્ગ તે તીર્થ. બીજુ પોતપોતાના ઇષ્ટમાર્ગથી અતિરિક્ત સર્વ અતીર્થ. એહવી બુદ્ધિ તેહનેં શાશ્વતી એહવો તેહનો અભિપ્રાય. इति गाथार्थः ॥९०॥

હિવેં ઇમ આપઆપણા તીર્થનેં ભિન્નપણેં સિદ્ધ થઇ તીર્થંકર ઉદ્દેશીને અભેદ બુદ્ધિ પ્રતિં નિરાકરણ કરતા કહે છે.—

એનલે કહેંતે એક સર્વના તીર્થંકર એ દુર્વચન, સર્વે તીર્થના આદિકર તીર્થંકર હુઇ.

વૃત્તિનો અર્થ :—એતલેં નામપ્રરૂપણાદિકે ભિન્નપણું કહેતેં સર્વ જૈનનેં અને જૈનાભાસનેં, તુ તે બાહિરથી લેવો. જે નામેં સમાનપણિ તીર્થંકર તો એકજ. એ વચન તે પાપવચન. તિહા હેતુ કહે છે–यतः એટલું બાહિરથી લેવું. જે માટિં સર્વે વાદીનેં આદિકરજ તીર્થંકર હુઈ. જિમ ઋષભાદિતીર્થના આદિકર તે ઋષભાદિક દેશકાલાદિકે ભિન્ન સ્વરૂપેજ. પણિ સર્વ તીર્થનો એક તીર્થંકર ન હુઈ. ઇમ દિગંબરાદિસમુદાયનેં તીર્થપણિં ઇષ્ટને આદિકર્તા ભિન્ન ભિન્નજ હુઈ. પણિં ઋષભાદિકને

श्रद्धानं केवलिप्रज्ञप्तज्ञानादिष्वेवेति बोध्यम्। अन्यथा सम्यग्दृष्टित्वासम्भवात्। अत एव चन्द्रप्रभाचार्यादीनां नवीनमार्गप्रकाशने गुरूपदेशानपेक्षणं देवत्वमेव, गुरुत्वं च तदपत्येषु, धर्मत्वं च तत्प्रणीतमार्गे इत्यर्थाद् बोध्यम्। एवं देवगुरुधर्मधार्मिकानुष्ठानतद्वत्सु प्रायो जैनानुकृतिकल्पत्वेन जैनाभासत्वं मन्तव्यमिति गाथार्थः ॥ ९८ ॥

अथ येन शिवभूत्यादयो देवस्वरूपास्तेन कारणेन निजनिजदर्शनेषु प्रक्रियाकर्त्तारोऽपि भवन्तीति दर्शयति—

॥ तम्मूला पइमग्गं, भिण्णाभिण्णेव पकिरिआ हुज्जा। जह अण्णउत्थिआणं, अण्णाणस्सेव माहप्पा ॥

व्याख्या—ते शिवभूत्यादयो मूलम्-आदिकारणं यस्या सा तन्मूला, प्रतिमार्गं भिन्ना भिन्नैव प्रक्रिया भवति। तत्र दृष्टान्तमाह—यथा अन्यतीर्थिकानां-साङ्ख्यशाक्यादीनां प्रक्रिया प्रतिमार्गं भिन्ना भिन्ना एव भवन्ति। तत्र हेतुमाह-अज्ञानस्यैव माहात्म्यात्। अज्ञानं हि कुत्सितं ज्ञानं मिथ्यादृशामेव भवति। तच्च ज्ञानावरणीय[यापेक्ष]क्षयोपशमवैचित्र्यात् नानाप्रकारं स्यात्। तेन तज्जन्या प्रक्रियाऽपि नानाप्रकारैव स्यात्। 'कारणानुरूपं कार्य'मितिवचनात्। प्रक्रिया च निजनिजदर्शनेषु मर्यादारूपा। सा च निजनिजमार्गाणामादिकर्तृभिः कृतैव भवति, न पुनः प्राचीनाऽपि, परोपदेशसापेक्षत्वेन आदिकर्तृत्वं न स्यात्। आदिकर्तृत्वं च तथाभूतमार्गाणामपरेषामादिकर्तृत्वाभावे शिवभूत्यादीनामेव समर्थितम्। अत एव निजनिजमार्गेषु शास्त्रप्रवृत्तिरपि प्रक्रियानुरोधेनैव स्यात्। तथाहि-'श्रीचन्द्रप्रभसूरिराद्यः स भगवान् प्राचीकशत्पूर्णिमा'मित्यादिशास्त्ररचना तन्मतप्रक्रियानुरोधेनैव।

તે કેવલીપ્રરૂપિતજ્ઞાનાદિકને વિષે જ જાણવું. ઇમ વિના સમ્યગ્દૃષ્ટિપણાના અસંભવથી. એતલાજ વતી ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકને વિષે નવીનમાર્ગપ્રકાશનને વિષે ગુરૂપદેશનું અનપેખવું તે દેવપણિંજ. ગુરુપણું તે તેહના અપત્યને વિષે, ધર્મપણું તે તેહના પ્રરૂપ્યા માર્ગને વિષે. એતલું અર્થથી જ જાણવું. પણિ દેવગુરુધર્મ ધાર્મિકાનુષ્ઠાન તદ્વંતને વિષે પ્રાહિં જૈનના અનુકારની સરિખાઇ પણિ જૈનાભાસપણું માનવું. એ ગાથાર્થ. ॥૯૮॥

હિવે યેણેં કારણેં શિવભૂત્યાદિક તે દેવરૂપ, તેણેં કારણેં આપઆપણા દર્શનને વિષે પ્રક્રિયાના કરનાર પણિ હુઇ. એહવું દેખાડે છે—

તન્મૂલક માર્ગ માર્ગપ્રતે ભિન્ન ભિન્ન પ્રક્રિયા હુઇ. જિમ અન્યતીર્થીની, અજ્ઞાનતાજ માહાત્મ્યથી.

તે શિવભૂત્યાદિક આદિકારણ છે જેહનું તે તન્મૂલક. તે પ્રતિમાર્ગઇં ભિન્ન ભિન્ન જ પ્રક્રિયા હુઇ. તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છે-જિમ અન્યતીર્થિક જે સાંખ્યશાક્યાદિકની પ્રક્રિયા માર્ગ માર્ગ પ્રતિં ભિન્ન ભિન્ન જ હુઇ. તિહાં હેતુ કહે છે-અજ્ઞાનમાહાત્મ્યપણાથી. અજ્ઞાન તે કુત્સિત જ્ઞાન, તે તે જ્ઞાનાવરણને અપેક્ષાને જે ક્ષયોપશમ તેહના વિચિત્રપણાથી નાના પ્રકારે હુઇ. તે વતી તેણિં જન્ય પ્રક્રિયા નાનાપ્રકારે જ હુઇ. 'કારણને સરિખું જ કાર્ય' એ વચનથી. પ્રક્રિયા તે આપઆપણા દર્શનને વિષે મર્યાદારૂપ. અને તે આપઆપણા માર્ગને આદિકરતાઇં કરી હુઇ. પણિ પૂર્વલી નહી. પરના ઉપદેશની અપેક્ષાપણિં તે આદિકર્તાપણું ન હુઇ. આદિકર્તૃપણું તો તેહવા માર્ગને બીજાને આદિકર્તાપણાને અભાવે શિવભૂત્યાદિકને જ સમર્થ્યું છે. એતલા જ વતી શાસ્ત્રપ્રવૃત્તિપણિં પ્રક્રિયાને અનુરોધિં જ હુઇ. 'ચંદ્રપ્રભાચાર્ય તે પૂર્ણિમા

व्याख्या–निजस्य परेषां च तीर्थानि निजपरतीर्थानि, तानि करोतीति निजपरतीर्थंकरः, तस्य भावः तत्त्वं, तस्मात् श्रीवीरजिनस्तीर्थंकरो न भवति । तत्र हेतुमाह—'णियतित्थ'मित्यादि । यतो निजतीर्थमन्यस्मात्–श्रीमहावीरादन्यः शिवभूत्यादिस्तस्मात् जातमिति शेषः । अन्यत् , चकारो गम्योऽन्यच्च–तदभिमततीर्थादपरं च अतीर्थं–तीर्थमेव न भवतीति श्रद्धानादित्यक्षरार्थः । भावार्थः पुनरेवम्–यद्यपि दिगम्बरो जैननामधारी तथापि निजमतिविकल्पितेन लिङ्गेन सूत्रतोऽपि सिद्धान्तेन चान्यतीर्थिककल्पः । तेन तं परित्यज्य प्रथमं पौर्णिमीयकः प्रष्टव्यः–ननु भोः पौर्णिमीयक ! तव वीरजिनस्तीर्थंकरः किं भवदभिमतपौर्णिमीयकसमुदायस्यादिकर्त्तृत्वेन अन्यस्यादिकर्त्तृत्वेन वा ? नाद्यो, भवतोऽप्यनभिमतत्वात् । यतः पौर्णिमीयकसमुदायस्य आदिकर्त्ता चन्द्रप्रभाचार्यः सर्वसम्मतः । यदुक्तम्–' श्रीचन्द्रप्रभसूरिराट् स भगवान् प्राचीकशत् पूर्णिमा 'मित्यादिपौर्णिमीयककृतक्षेत्रसमासवृत्तिप्रशस्तौ । अन्यत् चकारो गम्यः, अन्यच्च (न द्वितीयः) निजसमुदायादपरम् असदभिमतं तीर्थं तत्कर्त्तृत्वेन भवतस्तीर्थंकरो न भवति । तदतीर्थमिति श्रद्धानात्, तीर्थंकरत्वातीर्थंकरत्वयोर्विरोधात् । तेन तदादिकर्त्तृत्वेनापि तीर्थंकरो न भवति, किन्तु चन्द्रप्रभाचार्य एव तीर्थंकरो मन्तव्यः । भवदभिमततीर्थस्यादिकर्त्तृत्वात् । अत एव तस्य देवस्वरूपमग्रे दर्शयिष्यते । ननु भो ! नहि वयं लुम्पकेनेव चन्द्रप्रभाचार्येण नवीनसमुदायः कृतः इति ब्रूमो, येनोक्तदोषावकाशः स्यात् । किन्त्वनादिसिद्धं पूर्णिमापाक्षिकं चन्द्रप्रभाचार्येण सिद्धान्तादुद्धृतमिति ब्रूम इति चेत् । मैवं, क्वाप्यागमे तथानुक्तत्वात् । प्रत्युत सिद्धान्ते चतुर्दशीचतुर्थीकरणे प्रायश्चित्तभणनेन अनादिसिद्धं चतुर्दश्यां पाक्षिककृत्यमिति ।

किञ्च–तवाभिप्रायेणापि पाक्षिककृत्यविशिष्टाचतुर्दशी पर्युषणाकृत्यविशिष्टचतुर्थीवत् तीर्थसम्मत्या प्रवर्त्तिता अथवा चन्द्रप्रभाचार्यप्रादुष्कृतपूर्णिमावत्तीर्थासम्मत्या वा ? आद्ये, चतुर्थीपर्युषणावत् चतुर्दशीपाक्षिकमप्यभ्युपगन्तव्यं परिहर्त्तव्यं चोभयमपि, तवाभिप्रायेणोभयत्राऽपि तौल्यात् । परं पञ्चमी शास्त्रोक्ता

પોતાના અને પરના તીર્થના કરવાપણાથી તીર્થંકર વીરજિન તેહનો નહી. પોતાનું તીર્થ તે અન્યથી થયું. અને અન્ય તે અતીર્થ એહવી સદ્દહણાથી.

પોતાનુ અને પરને તીર્થ તે કરે, તે પણાથી શ્રીવીરજિન તે તીર્થંકર ન હુઈ. તિહાં હેતુ કહે છે— જે માટે પોતાનુ તીર્થ મહાવીરથી અન્ય જે શિવભૂત્યાદિક તેથી. થયું એતલો બાહિરથી અર્થ લેવો. તેહના ઇષ્ટતીર્થથી અપરતીર્થ તે તીર્થજ નહિ. એહવા શ્રદ્ધાનથી. એ અક્ષરાર્થ. ભાવાર્થ તે એ–જઉએ દિગંબર જૈનનામધારી તઉહે પોતાની મતિવિકલ્પે લિંગે અને સિદ્ધાતે કરીનેપણિ અન્યતીર્થીને સરિખો. તેવતી તેહને મૂકીને પ્રથમ પૂનમીઓ પૂછવો. પૂર્વપક્ષ–હે પૂનમીયા ! તાહરે વોરજિન તીર્થંકર તે સ્યું તાહરે ઇષ્ટ જે પૂનમીઆ સમુદાય તેહને આદિકરણુપણિ અથવા અન્યને આદિકરપણિ ? પ્રથમપક્ષ તો નહી. તુઝને પણિ અનભિમતપણાથી. જે માટિ પૂનમીઆસમુદાયનો આદિકર્તા ચંદ્રપ્રભાચાર્ય સર્વસંમત. 'શ્રીચંદ્રપ્રભસૂરિ તે ભગવાન્ પૂનીમ પર્વપ્રતેં પ્રગટ કરવો હવો.' એ પુનમીઈ ક્ષેત્રસમાસની વૃત્તિની પ્રશસ્તિને વિષેં. અન્ય જે પોતાના સમુદાયથી બીજુ અમ્હારૂં ઇષ્ટ તીર્થ તેહને કરવાપણિ તાહરો તીર્થંકર ન હુઈ. તે અતીર્થ એહવા શ્રદ્ધાનથી. તીર્થંકરપણાને અને અતીર્થંકરપણાને વિરોધથી, તેવતી તેહને આદિકર્તૃપણિ તીર્થંકર ન હુઈ. તો સ્યું ? ચંદ્રપ્રભાચાર્યજ તીર્થંકર માનવો. તાહરા ઇષ્ટતીર્થને આદિકર્તૃપણાથી, એતલાજવતી તેહને દેવનું સ્વરૂપ તે આગલિ દેખાડીસ્યેં.

कश्चित् उत्सूत्रभाष्यपि नियमेन तथाभूतो न भवतीत्यग्रे दर्शयिष्यमाणस्य यथाच्छन्दादेर्व्यवच्छेदः कृतो बोध्यः। अयं च प्रस्तुतः कीदृशो भवतीत्याह–' जिणमये 'त्यादि। जिनमतं–जैनशासनं तस्य सत्ता–सद्भावः तस्य विलोपको–विशेषेण लोपकोऽपलापी। अत एव पापः–पापं विद्यते यस्येति मत्वर्थीयाण्विधानात् पापः पापात्मेत्यर्थः। अथ येन प्रकारेण सत्तापलापकः तं प्रकारमाह–' अण्णत्थे 'त्यादि। अन्यत्र–अस्मद्दर्शनादतिरिक्तदर्शने नास्ति अर्थाज्जैनसत्ता। अस्मन्मार्गादतिरिक्तं यज्जैननाम्ना दर्शनं तत्सर्वं जैनाभासरूपमेवेत्यर्थः। अस्ति च, क्व? इहैव–अस्मद्दर्शन एव। अस्मद्दर्शनमेव जैनशासनं सम्यगिति। द्विधाऽपि दुर्वचनः–दुष्टं केवलपापरूपं उत्कृष्टपापहेतुत्वेन वचनं यस्य स तथा। उत्कृष्टत्वं च यत्र जैनसत्ता तत्र नास्ति, यत्र च नास्ति तत्रास्तीति भणनेनोत्कृष्टमृषाभाषित्वादित्यर्थः। उत्कृष्टमृषाभाषणजन्यं पापमप्युत्कृष्टमेव भवति।

यदुक्तम्—' एकत्रासत्यजं पापं, पापं निश्शेषमेकतः। द्वयोस्तुलावधृतयो–राद्यमेवातिरिच्यते ' ॥ १ ॥ इति योगशास्त्रवृत्तौ। एवमुत्कृष्टमृषाभाषणेन दुर्वचनो भवतीति क्रिया गम्या। न पुनर्जैना एव न सन्तीत्येवंरूपेण जैनसत्तापलापी, (असम्भवात्) स्वरूपहानिप्रसक्तेश्च स्वयमेवात्मनो जैनत्वेनोद्घोषणात्। तस्माज्जैने जैनसत्ताया अभावं भणन् जैनसत्तापलापीत्युच्यते। स च पापीतिकृत्वा ' दुव्वयणो ' त्ति। एकमेव विशेषणं ' कगचजतदपयवां प्रायो लुगि ' ति (८-१-१७७।) प्राकृतसूत्रनिष्पत्त्या कार्यकारणभावेनाऽपि योजनीयम्। तथाहि—यस्माद् दुर्वचनः तस्मादेव दुर्वदनः–दुष्टं पापहेतुत्वेन द्रष्टुमप्यकल्प्यं वदनं–मुखं यस्य स तथा, अदर्शनीयमुख इत्यर्थः [सम्मतिस्तु ' उम्मग्गदेसणाए ' इत्यादिरूपेण प्राग्उपदर्शितैव] लोकेऽपि दुर्वचनः अनालापनीय इति भणित्वा दूरतस्त्यजन्तीति प्रतीतमेवेति गाथार्थः ॥१००॥

શિવભૂત્યાદિકે પ્રરૂપિતમાર્ગની નિશ્રા પામ્યો તેહની નિશ્રાજ શરણ કરીને પ્રવર્તતો એ અર્થ. એણિં વિશેષણિં જૈનમાર્ગને કુણિક ઉત્સૂત્રભાષી નિયમેં તેહવો ન હુંઇ. ઇમ આગિ દેખાડીતા જે યથાચ્છંદાદિક તેહનો વ્યવચ્છેદ કીધો જાણવો. એતે ઇહાં ભણ્યો કહેવો હુઇ ? તે કહે છે, જિનશાસનની સત્તા તેહનો વિશેષે ઓલવનાર. એતલા જ વતી પાપી–પાપ છે જેહને એવતી મત્વર્થે अण् પ્રત્યયના નીપજાવવાથી પાપ પાપાત્મારૂપ એ અર્થ. હિવે જિણિં પ્રકારે જૈનસત્તાનો અપલાપી તે પ્રકારેં કહે છે—અમ્હારા દર્શનથી બીજાદર્શનને વિષેં નથી. અનુમાનથી જૈનસત્તા. અમ્હારા માર્ગથી અતિરિક્ત જૈનનામેં દર્શન તે સર્વ જૈનાભાસરૂપજ; એ અર્થ. છઇ કિહાં ? અમ્હારાજ દર્શનને વિષેં. અમ્હારૂં દર્શન તેહજ જૈનશાસન ભલું. ઇમ દુર્વચન. દુષ્ટ–કેવલપાપરૂપ ઉત્કૃષ્ટપાપહેતુપણિં વચન છે જેહનું તે તેહવો. ઉત્કૃષ્ટપણું તે જિહા જૈનસત્તા, તિહા નથી, અને જિહાં નથી, તિહાં છે. ઇમ કહેવે ઉત્કૃષ્ટમૃષાભાષિપણાથી. એ અર્થ. ઉત્કૃષ્ટમૃષાભાષણેં જન્ય પાપ તે પણિ ઉત્કૃષ્ટ જ હુઇ. ' એક ઠામે અસત્યજનિત પાપ તે, અને એકત્ર સકલપાપ, બિહુ તુલાઇ ધરેં હુંતે પ્રથમ તે અધિક થાઇ. ઇમ ઉત્કૃષ્ટમૃષાભાષણેં દુર્વચન. હુઇ એ અર્થ બાહિરથી લેવો. પણિં જૈનજ નથી ઇમ જૈનસત્તાનઉ અપલાપી નહિ. સ્વરૂપહાનિના પ્રસંગથી. પોતેજ આત્માને જૈનપણિં કહેવાથી. તેવતી જૈનને વિષિં જૈનસત્તાના અભાવને કહેતો જૈનસત્તાનો અપલાપી કહીઇ છે, તે પાપી એહવું જાણીને दुव्वयणो એ એકજ–વિશેષણ તે ' कगचजेत्यादि ' પ્રાકૃતસૂત્રની નિષ્પત્તિ કાર્યકારણપણિં જોડવું. તે દેખાડે છે. જે માટિં દુર્વચન, તે માટિં દુર્વદન દુષ્ટપાપહેતુપણિં જોવાપણિં અકલ્પ–વદન મુખ છે જેહનું એહવો અણજોવાયોગ્ય મુખ ઇત્યર્થઃ શાખિ તો 'उम्मग्ग' ઇત્ય દિ રૂપિ પૂર્વે દેખાડી છે જ. લોકને વિષેં પણિં દુર્વચન તે ન બોલાવવો ઇમ કહીને દૂરથી ત્યજે છે. એ પ્રસિદ્ધ જ. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૦૦ ॥

अथ चन्द्रप्रभाचार्यादिभ्यो जातानां समुदायानां श्रीमहावीराज्जातत्वभणने सर्वलोकगर्हणीयदूषणमाह–

॥जो अण्णं तित्थयरं, अण्णं पिअरं व अन्नओ जाओ। जंपइ लोअविरुद्धं, अलज्जओ अहव गयसण्णो॥

व्याख्या—यो दिगम्बरादिसमुदायोऽन्यतः–शिवभूत्यादितो जातोऽन्यं तीर्थकरं श्रीमहावीरनामानम् अन्यपितरमिव 'जंपइ' त्ति। कथयति। यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्। स चालज्जकः–न विद्यते लज्जा–लोकाऽपवादभीतिजन्यो व्रीडा यस्य सोऽलज्जकः। अथवा विगतसञ्ज्ञकः–विगता–नष्टा सञ्ज्ञा–व्यक्तचेतना यस्मात्स तथा। पीतमदिरवन् नष्टसञ्ज्ञक इत्यर्थः। नहि सलज्जो व्यक्तचेतनो वान्यस्माज्जातो महर्द्धिकमप्यन्यं पितरं ब्रूते। एवं पौर्णिमीयकादिसमुदायाः चन्द्रप्रभाचार्यादिभ्यो जाताः यदि लज्जावन्तः सञ्ज्ञावन्तो वा भवेयुः, कथं तर्हि निजनिजमार्गादिकर्तॄन् चन्द्रप्रभाचार्यादीन् परित्यज्य श्रीमहावीरं तीर्थकरं भाषन्ते?। तस्मात्तदीयसमुदाया लज्जारहिता अवसातव्या इति गाथार्थः॥ ९४॥

अथ तेषां श्रीमहावीरस्तीर्थकर इतिवचोऽपि वक्तुमयुक्तमिति दृष्टान्तेन दर्शयति—

॥वीरजिणेणं ठविअं, तित्थमतित्थंति भासगा सव्वे। माया मे वंझत्ति अ वयणविरोहं अयाणंता॥

व्याख्या—वीरजिनेन–श्रीमहावीरेण व्यवस्थापितं तीर्थं दुःप्रसभाचार्यं यावदच्छिन्नमपि अतीर्थ–तीर्थं न भवतीति भाषकाः सर्वेऽपि भवन्ति। ते च 'माता मे वन्ध्ये'तिवचनविरोधमजानाना मन्तव्याः। यदि च तद्व्यवस्थापितं तीर्थं न भवेत्, कथं तर्हि स तीर्थकरः। यदि च तीर्थकरः, कथं तर्हि तद्व्यवस्थापितं तीर्थमतीर्थं स्यात्, अतीर्थतीर्थव्यवस्थापकत्वतीर्थकरत्वयोर्विरोधादिति गाथार्थः॥ ९५॥

હિવે ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકથી ઊપના સમુદાયને શ્રી મહાવીરથી ઊપનાપણુ કહે તે સર્વલોકનિંદનીય દૂષણ કહે છે. (ગાથાર્થ નથી કર્યો).

જે દિગંબરાદિ જનસમુદાય અન્યથી શિવભૂત્યાદિકથી થયા. એ અન્ય તીર્થંકર શ્રીમહાવીરને નામે તે પ્રતે અન્યપિતાનો પરે કહે, યત્ શબ્દ અને તત્ શબ્દને નિત્યે સંબંધથી. નથી લજ્જા જે લોકાપવાદભયજનિત લજ્જા જેહને એહવો. અથવા ગઈ સંજ્ઞા છે જેહને પીતમદિરાની પરે નષ્ટચૈતન્ય એહવો જાણવો. સલજ્જ વ્યક્તચૈતન્ય તે અન્યથી જન્મ્યા અન્યને પિતાને કહે નહીં. ઇમ પૂર્ણિમીયકાદિસમુદાય ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિકથી થયા તે જઉ લજ્જાવંત હુઇ અથવા સંજ્ઞાવંત હુઈ કિમ તો આપઆપણામાર્ગના આદિકર્તા જે ચંદ્રપ્રભાચાર્યાદિક તે પ્રતે મૂકીને શ્રીમહાવીરને તીર્થંકર કહે?, તેવતી તેહનો સમુદાય તે લજ્જારહિત જાણવા, એ ગાથાર્થ: ॥ ૯૪॥

હિવે તેહનો શ્રીમહાવીર તીર્થંકર એ વચન કહેવું અયુક્ત એહવુ દષ્ટાંતે કહે છે—

વીરજિને થાપ્યુ તીર્થ તે અતીર્થ એહવુ કહેનારા સર્વઈ માતા માહરી વંધ્યા એહવો–વચનવિરોધ અજાણતા માનવા.

શ્રીમહાવીરે થાપ્યુ તીર્થ દુઃપ્રસભાચાર્યતાઈ અછિન્ન એહવું એ અતીર્થના કહેનારા સર્વે છે. તે માતા માહરી વંધ્યા ઇ વચનવિરોધને અજાણતા માનવા. જઉ તેહનુ થાપ્યું તીર્થ ન હુઈ, કિમ તઉ તે તીર્થંકર? જઉ તે તીર્થંકર કિમ તો તેહનુ થાપ્યુ અતીર્થ હુઈ? અતીર્થને તીર્થથાપકપણુ અને તીર્થંકરપણુ એ બિહુને વિરોધથી. એ ગાથાર્થ. ॥ ૯૫॥

कस्यचित् सम्यक्त्वावाप्तिर्भवत्येव, परं तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन तत्सम्बन्धपरित्यागे सामर्थ्याभावात् तदाज्ञावर्त्त्येव भवतीति बोध्यम् । यतः कारणात् तत्सम्बन्धेन निश्चयतः सम्यग्दृष्टिरपि द्रष्टुमकल्प्यो भवति । तेनैव कारणेन तैः सह संवासादिकमपि निषिद्धम् । सम्मतिस्तु 'उम्मग्गदेसणाए' इत्यादिगाथा-चूर्णिरेव प्रागुपदर्शितेति बोध्यम् । निषिद्धसमाचरणेन अङ्गीकृतजिनाज्ञाविराधकः सोऽप्यदर्शनीयो भवतीति (युक्त्यैवेति भणनेन) तन्मार्गपतितोऽभिनिवेशी तु सुतरामेव अदर्शनीयः । यद्विषं घ्राणदेशमागतं सद्यः प्राणवियोजकं भवति, तद्विषं भक्षितं सत् सुतरामेवेति प्रागुक्तस्यार्थस्योद्दीपनमिति गाथार्थः ॥१०२॥

अथोन्मार्गपतित उत्सूत्रभाषी संसारे कियन्तं कालं दुःखभाग् भवतीति सूत्रेण साक्षादाह—

॥ सोभिणिवेसी णिअमा अणंतसंसारदुक्खसलिलणिही । आसायणाइ बहलो जहा जमाली तओवणयओ ॥

व्याख्या—स जैनमार्गसत्तापलापी 'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण' मित्यादिगच्छाचारप्रकीर्णकोक्तस्वरूपो नियमात् अनन्तसंसारदुःखसलिलनिधिः । अनन्तसंसारेण हेतुभूतेन यद् दुःखं तस्य सलिलनिधिः—समुद्रो भवति । यदागमः—'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण साहूण गोयमा ! णूणं । संसारो अ अणंतो होइ अ सम्मग्गणासीणं' ॥ १ ॥ ति गच्छाचारप्रकीर्णके (गा० ३१) एतद्व्याख्यानं यथा—'उम्मग्गो' त्ति । उन्मार्गो—निह्नवमार्गः तस्य मार्गः—परम्परा तस्मिन् । यद्वा उन्मार्गरूपो यो मार्गस्तस्मिन् सम्यित्येकी-भावेन 'प्र' इति नानाप्रकारेण स्थितानां साधूनां—साध्वाभासानामाचार्यादीनां हे गौतम ! नूनं—निश्चितं संसारः—चतुर्गत्यात्मकः न विद्यतेऽन्तो यस्य सोऽनन्तो भवति । चकारः स्वगतानेकभेद-

---

अवाप्ति हुई ज. पणि तथाविधकालादिकसामग्रीनें योगिं तेहना संबंधना परित्यागनें विषें सामर्थ्यना अभावथी तेहनी आज्ञानो वर्त्ती ज हुई. एहवुं जाणवुं" जे कारणथी तेहने संबंधे निश्चयथी सम्यग्दृष्टि-पणि जोवानी अकल्प्य हुई. तेणेंज कारणिं ते साथिं संवासादिकपणि निषेध्यु. साखि तो 'उम्मग्ग' इत्यादिगाथानी चूर्णि ज पूर्विं देखाडी ते जाणवुं निषिद्धने आचरणे अंगीकृतजिनाज्ञानो विराधक ते सम्यग्दृष्टि ए जो अदर्शनीय एहवुं कहे तें तेहना मार्गमां पड्यो अभिनिवेशी तो अतिहिं अदर्शनीय जाणवो. जे विष नासिकादेशें आव्युं हुंतुं तत्काल प्राणनुं नाशक हुइ. ते विष खाधुं हुंतुं अतिहि ज ए पूर्विं कह्या अर्थनुं उद्दीपन. ए गाथार्थः ॥ १०२ ॥

हिवें उन्मार्गें पड्यो उत्सूत्रभाषी संसारने विषे केतलो काळ दुःखनो भजनार हुई. ते सूत्रें साक्षात् कहें छे—

ते अभिनिवेशी नियमें ज अनंतसंसारना दुःखनो समुद्र हुई. आशातना अतिबहुल वती. जिम जमाली तेहनाज दृष्टांतथी.

वृत्त्यर्थ—ते जैनमार्गनी सत्तानो अपलापी 'उम्मग्गमग्ग' इत्यादि जे गच्छाचारपइन्नानी गाथाई उक्तस्वरूप नियमथी अनंतसंसारकारणरूपें जे दुःख तेहनुं समुद्र हुइ. ए गाथानु व्याख्यान कहे छे—उन्मार्ग ते निह्नवमार्ग, तेहनी परंपरा तेहनें विषिं. अथवा उन्मार्गरूप जे मार्ग तेहनें विषे, सम ते एकपणि, 'प्र'कति नानाप्रकारे स्थित—रह्या साध्वाभास जे आचार्यादिक तेहनें हे गौतम ! निश्चयें चतुर्गतिरूपसंसार अनंत हुई. चकार ते पोताना अनेकभेदनो सूचक. कहेवाने ? जिनभाषितमार्गना ओलवनार तेहनें, हिवें अनंत-पणि जघन्यादिभेदिं भिन्न नाना प्रकार छे. ते वती वे नियमनुं सूचक विशेषण कहे छे. ते अभिनिवेशी

अथ पौर्णिमीयकादिमार्गाणां स्वतः श्रीमहावीरव्यवस्थापिततीर्थत्वाभावे सिद्धे तदादिकर्त्तारश्चन्द्रप्रभाचार्यादयो निजनिजसमुदायान् प्रति किं देवस्वरूपाः उत गुरुस्वरूपा वा ? इतिशङ्कायामाह—

॥ लोइअदेवसरूवा, चंदप्पहमाइणो ण गुरूरूवा । सीसत्ताभावाओ, गुरूवएससणायत्ता ॥९८॥

व्याख्या—लौकिकदेवस्वरूपाश्चन्द्रप्रभाचार्यादयो, न गुरुस्वरूपाः । तेषां लौकिकदेवत्वं चाष्टादशदोषसाहित्येऽपि देवस्वरूपोपदर्शनात् प्रतिमार्गं भिन्ननवीनप्रक्रियाकरणाच्च । गुरुस्वरूपाभावे च हेतुमाह—'सीसत्ते'त्यादि । शिष्यत्वाभावात् शिष्यत्वमन्तरेण गुरुत्वं न स्यात् । यदागमः—'हंतूण सव्वमाणं, सीसो होऊण ताव सिक्खाहि । सीसस्स हुंति सीसा, ण हुंति सीसा असीसस्स' ॥ १ ॥ त्ति चन्द्रवेध्यकप्रकीर्णके । तत्रापि हेतुमाह—'गुरूवएस' त्ति । यतस्ते किंलक्षणाः ? गुरूपदेशस्यानायत्ताः, गुरूपदेशमन्तरेण निजनिजमार्गप्रवर्त्तका इत्यर्थः । गुरूपदेशमन्तरेण शिष्यत्वं न स्यात्, शिष्यत्वाभावे च गुरुत्वं न स्यादर्थाद्देवत्वमेवेति भावः । 'सीसस्स हुंति सीस' त्ति । कस्याऽपि शिष्यत्वमन्तरेण गुरुत्वं न स्यादेव, गुरुत्वशिष्यत्वयोः सामानाधिकरण्यात् । तेन भगवति श्रीमहावीरे न व्यभिचारः, तस्य शिष्यत्वाभावेन गुरुत्वस्याप्यभावात्, किन्तु देवत्वमेव । यत्तु धर्माचार्यप्रव्राजनाचार्यत्वादिव्यपदेशः, स च तमेव पुरुषमधिकृत्यौपचारिकोऽवसातव्यः । तेन शिष्यत्वं कस्यचिद्देवायत्तं गौतमादीनामिव, कस्यचिच्च गुर्वायत्तं जम्बूस्वाम्यादीनामिव । परमुभयथापि गुरुत्वसमानाधिकरणमेव शिष्यत्वम् । अत एव सर्वेषामपि सम्यग्दृशाम् आसतामन्ये, तीर्थकृतामपि देवत्वेन श्रद्धानमर्हत्स्येव, गुरुत्वेन श्रद्धानं गौतमादिसुसाधुष्वेव, धर्मत्वेन च

हिवे पौर्णिमीयकादिमार्गने स्वभावे श्रीमहावीरई थाप्या तीर्थपणानो अभाव सिद्ध थये हुंते तेहना आदिकर्ता चंद्रप्रभाचार्यादिकने आप आपणा समुदायप्रति स्युं देवस्वरूप अथवा गुरुस्वरूप ? एहवी आशंका उपरि कहे छे—

लौकिकदेवस्वरूप चंद्रप्रभादिक. पणि गुरुरूप नहीं. शिष्यपणाना अभावथी गुरुपदेशना अनायत्तपणाथी.

लौकिकदेवस्वरूप चंद्रप्रभाचार्यादिक. गुरुस्वरूप नही, तेहने लौकिकदेवपणुं ते अढारदोष सहितपणुं छतें पणि देवस्वरूपपणाना देखाडवाथी. मार्गं मार्गप्रति भिन्न नवीनप्रक्रिया करवाथी, गुरुस्वरूपना अभावने विषे हेतुं कहे छे-शिष्यपणाना अभावथी. शिष्यपणा विना गुरु पणुं नावे. 'मान सर्व हणीने शिष्य थइने प्रथमं शीख शिष्यने शिष्य हुई. पणि न हुइ अशिष्यने शिष्य'. तिहांई हेतु कहे छे—जे माटे ते कहेवा छे ? गुरुपदेशने अनायत्त-गुरुपदेश विना आपआपणामार्गना प्रवर्तक ए अर्थ. गुरुपदेश विना शिष्यपणुं नावे. शिष्यपणाने अभावे गुरुपणुं न हुईज. अर्थथी देवपणुं ज ए भाव. कोइने शिष्यपणा विना गुरुपणुं न हुइ ज. गुरुपणाने अने शिष्यपणाने एक थानकें छतापणांथी. तेवती श्रीमहावीरने विषें व्यभिचार नही. तेहने शिष्यपणाने अभावे गुरुपणाना पणि अभावथी. तउ स्युं ? देवपणु ज.

अने जे धर्माचार्यप्रव्राजनाचार्यपणानुं कहणु ते तेहज पुरुष आश्रयी लक्षणाई जाणवुं. तेवती शिष्यपणुं ते कुणेकने देवने आयत्त गौतमादिकनीपरें, कुणेकने गुरुने आयत्त जंबूस्वाम्यादिकनी परि. पणि बिहु प्रकारे गुरुपणु एकाश्रयने विषें शिष्यपणुं. एतलाजवती सर्वें सम्यग्दृष्टिने बीजा-तो रहो. तीर्थंकरने पणि श्रद्धान ते अरिहंत ने विषें, गुरुपणि श्रद्धान ते गौतमादिकसाधुने विषें, धर्मपणि श्रद्धान

न भविष्यतीति पराशङ्काऽपि परास्ता । यत इह कारणं तावत् सर्वज्ञमतविगोपनं, तस्य च कार्यं 'कारणानुरूपं कार्य'मितिवचनात् अरघट्टघटीयन्त्रन्यायेन संसारचक्रवाले भूयोभूयः परिभ्रमणम् । एतच्चानन्तसंसारिणामेव भवति । अन्यथा अरघट्टघटीयन्त्रन्यायस्य निराश्रयता स्यात् । तस्माद्यस्य कस्याप्येकेन्द्रियादिषु पुनः पुनरुत्पादेन द्राघीयसी संसारस्थितिर्भवति, तमुद्दिश्यैवाऽयं न्यायः प्रवर्त्तते । तथाहि—

'एअं पुण एवं खलु अण्णाणपमायदोसओ णेअं । जइ दीहा कायठिई भणिआ एगिंदिआईणं' ॥ १ ॥ ति उपदेशपदगाथा (१६) व्याख्यायाम्—'एकेन्द्रियादिषु जातिषु दूरमनुजत्वलक्षणासु अरघट्टघटीयन्त्रन्यायक्रमेण पुनः पुनरावर्त्तते । एतदपि कुतः सिद्धम् ? इत्याह—यस्मात्कारणाद् द्राघीयसी कायस्थितिः—पुनः पुनर्मृत्वा तत्रैव काये उत्पादलक्षणा, भणिता—प्रतिपादिता सिद्धान्ते एकेन्द्रियादीनाम्—एकेन्द्रियद्वीन्द्रियादिलक्षणानां जीवाना'मिति । तथा चातुर्गतिकसंसारपरिभ्रमणहेतुश्रुतमात्रविराधनायामपि जमालिरेव दृष्टान्ततया भणितः । तथाहि—'इच्चेइअं दुवालसंगं गणिपिडगं तीते काले अणंता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरिअट्टिंसु १ । इच्चेइअं दुवालसंगं गणिपिडगं पडुप्पन्नकाले परित्ता जीवा आणाए विराहेत्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरिअट्टंति २ । इच्चेइअं दुवालसंगं गणिपिडगं अणागए काले अणंता जीवा आणाए विराहित्ता चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरिअट्टिस्संति ३ 'त्ति नन्दीसूत्रे (सू० ५७)

वृत्तिर्यथा—'इच्चेइअ 'मित्यादि । इत्येतद् द्वादशाङ्गं गणिपिटकं अतीते काले अनन्ता जीवा आज्ञया—यथोक्ताज्ञापरिपालनाभावेन विराध्य चातुरन्तं संसारकान्तारं विविधशारीरमानसानेकदुःखविटपिशतसहस्रदुस्तरं भवगहनं 'अणुपरिअट्टिंसु' त्ति, अनुपरावृत्तवन्त आसन् । इह द्वादशाङ्गं सूत्रार्थोभयभेदेन त्रिविधं द्वादशाङ्गमेव आज्ञा—आज्ञाप्यते जन्तुगणो हितप्रवृत्तौ यया साऽऽज्ञेति व्युत्पत्तेः, ततः सा त्रिधा, तद्यथा—सूत्राज्ञा अर्थाज्ञा तदुभयाज्ञा । सम्प्रत्यमूषामाज्ञानां विराधनाश्चिन्त्यन्ते—यदाऽभिनिवे-

---

જે માટિં ઇહાં કારણુ તો સર્વજ્ઞમતનું વિગોપન અને તેહનું કાર્ય તે કારણને અનુરૂપ કાર્ય એ વચનથી અરહટ્ટની ઘટિકના યંત્રને ન્યાયેં સંસાર ચક્રવાલને વિષે ફિરીનેં પરિભ્રમણુ એ તો અનંતસંસારીને હુઈ. ઇમ નહીં તો અરઘટ્ટઘટીયંત્રના ન્યાયને વિષય રહિતપણું થાઈ. તે માટે જે કોઇને એકેન્દ્રિયાદિકને વિષે વારંવાર ઉપજવે લાંબી સંસારની સ્થિતિ હુઈ, તે ઉદ્દેશીને જ એ ન્યાયે પ્રવર્ત્તઈ. તે દેખાડિ છે—એ અજ્ઞાનપ્રમાદને દોષે જાણવું જિમ દીર્ઘકાયસ્થિતિ એકેન્દ્રિયાદિકનેં કહી. એ ઉપદેશપદની ગાથાના વ્યાખ્યાનનેં વિષે—એકેન્દ્રિયાદિક જાતિ જિહાં દૂર મનુષ્યપણું પામવું પદવીને વિષિં અરઘટ્ટઘટીયંત્ર ન્યાયને ક્રમેં ફિરી ફિરી પ્રવર્ત્તઈ. તે પણિ કિમ સિદ્ધ થયું તે કહે છે—જે કારણથી દીર્ઘકાયસ્થિતિ ફિરીફિરીને મરીને તેહજ કાયનેં વિષેં ઉત્પત્તિરૂપ કહી સિદ્ધાંતને વિષે, એકેન્દ્રિયાદિ જાતિનેં. ચતુર્ગતિકરૂપ સંસારનું પરિભ્રમણુ તેહનું હેતુ શ્રુતવિરાધનાનેં વિષેં પણિ જમાલિ જ દૃષ્ટાંતપણે કહ્યો છે. સૂત્રાર્થ સ્પષ્ટ જ છેં. એ દ્વાદશાંગ ગણિપિટક તે પ્રતિં અતીતકાલને વિષેં અનંતા જીવ યથોક્ત આજ્ઞાના પરિપાલનનેં અભાવેં વિરાધીને ચતુર્ગતિકસંસાર વિવિધ શરીરસંબંધી, મનઃસંબંધી જે અનેક દુઃખરૂપ વૃક્ષ તેહના લક્ષણુ તેણે દુસ્તર જે ભવગહન તે પ્રતિ ફિરતા હુઆ. ઇહાં દ્વાદશાંગ તે સૂત્ર અર્થ અનેં ઉભય તેહનેં ભેદિં ત્રિણિ પ્રકારેં, દ્વાદશાંગ જ આજ્ઞા—જણાવીઈ જંતુગણુ હિતપ્રવૃત્તિને વિષેં જેણીઈ તે આજ્ઞા એ વ્યુત્પત્તિથી. તેથી તે ત્રિણિ પ્રકારિ. તે કિમ હિવેં એ આજ્ઞાની વિરાધના ચીંતવીઈ છે—જિવારેં કદાગ્રહથી અન્યથા સૂત્ર ભણિ તિવારે સૂત્રાજ્ઞાની વિરાધના, તે તો જિમ જમાલી-

तथा 'ण छिवंति जहा देहं, ओसरणे भावजिणवरिंदाणं। तह तप्पडिमंपि सया पूइंति ण स(व्व)ड्ढणारीओ' ॥ १ ॥ त्ति 'चैत्यवन्दनकुलके जिनदत्ताचार्येण स्वकृतप्रक्रियानुरोधेनैव तथाशास्त्ररचना कृता। तथा निजप्रक्रियानुरोधेन शासनस्य कलङ्कदानमपि। 'पूएइ मूलपडिमंपि साविआ चिइनिवासिसम्मत्तं। गब्भावहारकल्लाणं पि णहु होइ वीरस्स' ॥ १ ॥ त्ति उत्सूत्रपदोद्घाटनकुलके जिनदत्ताचार्येणैव स्वकृतप्रक्रियानुरोधेनैव कृतं मन्तव्यम्। तथा आञ्चलिकेनापि श्रीआवश्यकनिर्युक्तिदीपिकायाम्–'सामाइअंमि उ कए, समणो इव सावओ हवइ जम्हा। एएण कारणेणं. बहुसो सामाइअं कुज्जा' ॥ १ ॥ इत्यत्र बहुशः सामायिककरणं जन्मापेक्षया, न तु दिनापेक्षयेति व्याख्यातम्। अत एव तेषां ग्रन्थानामप्रामाण्यमेव, सर्वासामप्युक्तप्रक्रियाणां सर्वज्ञमूलकत्वाभावात्। सर्वज्ञमूलिका हि प्रक्रिया नानाप्रकारा न भवति, सर्वेषामपि सर्वज्ञानामेकवाक्यत्वात्। अत एव चतुर्विंशतितीर्थेषु प्रक्रियाभेदो न भवत्येव। यत्तु आद्यन्ततीर्थयोः पञ्चमहाव्रतानि शेषेषु च तीर्थेषु चत्वारि महाव्रतानि भवन्ति, तत्र प्रक्रियाभेदः। स्त्रीपरित्यागस्य सर्वत्रापि समानत्वात्, सर्वैरपि तीर्थकृद्भिस्तथैव भणितत्वेनैकवाक्यताया अनपायादिति गाथार्थः ॥ ९९ ॥

अथ शिवभूत्यादिप्ररूपितमार्गमाश्रितः कीदृशो भवतीति दर्शयति—

॥तस्स य णिस्सं पत्तो जिणमयसत्ताविलोवगो पावा। अण्णत्थ णत्थि अत्थि अ इहेव दुहओवि दुव्वयणो।

व्याख्या—तस्य च (कल्पितार्थस्य। चः पूर्वोक्तसङ्गतिद्योतनार्थः) शिवभूत्यादिप्ररूपितमार्गस्य च निश्रां प्राप्तः, तन्निश्रामेव शरणीकृत्य प्रवर्त्तमान इत्यर्थः। अनेन विशेषणेन जैनमार्ग(पतितस्तद्वद्)माश्रितः

પ્રગટ કરતો હુઓ '–એહવી શાસ્ત્રની રચના તેહની પ્રક્રિયાને ઉદેશીને જ, 'જિમ સમવસરણને વિષે ભાવજિનને ન અડિ નારી, તિમ તેહની પ્રતિમાપણિ નારીઓ ન પૂજિ' એહવુ જિનદત્તાચાર્યે જ કીધું જે ચૈત્યવંદનકુલક તેહને વિષે પોતાની કરી પ્રક્રિયાને અનુરોધે જ શાસ્ત્રરચના કરી.

વલી પોતાની પ્રક્રિયાને વશે શાસનને કલકદાનપણિ 'શ્રાવિકા મૂલપ્રતિમાને પૂજિ,–ચૈત્યવાસીને સમકિત, ગર્ભાપહાર કલ્યાણક તે મહાવારને નહીઃ એ ત્રિણે ઠામે તપા ભૂલે છે. એહવુ ઉત્સૂત્રપદોદ્ઘાટનકુલકને વિષે જિનદત્તાચાર્યે પોતે કરી પ્રક્રિયાનુરોધિં જ કીધું માનવું, વલી આંચલિકે પણિ આ૦ નિ૦ દીપિકાને વિષે સામાઇક કરે હુ તે શ્રમણસરિખો શ્રાવક હુઈ જે વતી ઇણિ કારણે ઘણીવાર સામાઇક કરઈ. ઇહા ઘણીવાર સામાયિક કરવુ તે જન્મની અપેક્ષાઇ. પણિ દિનની અપેક્ષાઇ નહીં, ઇમ વખાણ્યુ છે. એતલ જવતી તે ગ્રંથનું અપ્રમાણપણું જ. સર્વે પ્રક્રિયાને સર્વજ્ઞમૂલકારણના અભાવથી. સર્વજ્ઞમૂલકપ્રક્રિયા તે નાનાપ્રકાર ન હુઈ, સર્વઈ સર્વજ્ઞઈ એકવાક્યપણાથી. એતલાજવતી ચતુર્વિંશતિતીર્થને વિષે પ્રક્રિયાભેદ ન હુઇ. અને જે આદ્યંતતીર્થને વિષે પંચમહાવ્રત અને શેષતીર્થને વિષે ચ્યાર મહાવ્રત હુઇ. તે પ્રક્રિયાભેદ નહીં. સ્ત્રીપરિત્યાગને સર્વત્રઈ સમાનપણાથી, સર્વે તીર્થકરે તિમજ કહેવા પણિ કરી એકવાક્યતાના અનપાયપણાથી. એ ગાથાર્થઃ ॥૯૯॥

હિવે શિવભૂત્યાદિકે પ્રરૂપિતમાર્ગપ્રતે આશ્રયી તે કહેવો હુઇ. તે દેખાડઈ છઈ.

તેહની નિશ્રાઈ પહુતો જિનમતસત્તાનો વિલોપક મહાપાપવંત, અન્યત્ર તે ધર્મ નથી અને ઇહા છે. ઇમ બિં પ્રકારે દુર્વચન અથવા દુર્વદન.

विंशत्यधिकसप्तशतवर्षकालवर्तीति प्रसिद्धिः । हेयोपादेयवृत्तावपि व्याख्यानमित्थमेव । परं भगवतीसम्मत्येति विशेषो बोध्यः ।

भगवतीसम्मतिस्त्वेवम्-'कम्हा णं भंते ! जमाली अणगारे कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे तेरससागरोवमट्ठितिएसु देवकिब्बिसिएसु देवत्ताए (देवकिब्बिसियत्ताए) उववण्णे ?, गोयमा ! जमाली अणगारे आयरिअपडिणीए उवज्झायपडिणीए आयरियउवज्झायाणं अयसकारए जाव वुग्गाहेमाणे बहूइं वासाइं सामण्णपरिआगं पाउणित्ता अद्धमासिआए संलेहणाए संलिहइ २ त्ता तीसं भत्ताइं अणसणाए छेदेवि २ त्ता तस्स ठाणस्स अणालोइअअपडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा लंतए कप्पे जाव उववण्णे । (सू० ३८९) जमाली णं भंते ! देवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं जाव कहिं उववज्जिहिति ?, गोयमा ! चत्तारि पंच तिरिक्खजोणिअमणुअदेवभवग्गहणाइं संसारं अणुपरिअट्टित्ता तओ पच्छा सिज्झिहिति० भग० श० ९ (सू. ३९०) नन्विहानन्तभवाभिधायकं किं वचनम् ? इति चेत्, उच्यते-चतुःपञ्चशब्दाभ्यां सङ्ख्यया क्रमेण त्रसस्थावरसम्बन्धिन्यो जातयः संगृहीताः । ताश्च समुदिताः सर्वजीवसङ्ग्राहिका नव भवन्ति । अत एव प्रथममहाव्रतस्यातिचारोऽपि विषयभेदेन नवविधो भवति ।

यदागमः—'चरणइआरो दुविहो मूलगुणे चेव उत्तरगुणे अ । मूलगुणे छट्ठाणा पढमो पुण नवविहो तत्थ' ॥ १ ॥ त्ति उप० (३९६) वृत्त्येकदेशो यथा-'तत्र प्रथमः पुनराद्यो मूलगुणः नवविधो-नवभेदः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियलक्षणविषयत्वादि 'त्यादि । अत एव 'नव पावनिआणाइं संसारत्था य नवविहा जीवा' इत्यादिपाक्षिकसूत्रेऽपि तासु च नवस्वपि जातिषु तिर्यग्योनिकमनुजदेवभवग्रहणानीति भणनेन नारकभवग्रहणनिषेधो भणितः । तत्रापि मनुजदेवभव-

---

હેયોપાદેયવૃત્તિને વિષે પણિ વ્યાખ્યાન ઇમ જ. પણિ ભગવતીની સંમતિ એતલો વિશેષ જાણવો, ભગવતીની શાખિ તે ઇમ-ભગવંત ! સ્યાથી જમાલિ અણગાર તે કાલકરી લાંતકદેવલોકે તેર સાગરોપમની સ્થિતિ કિલ્બિષદેવ પણિ ઉપનો ? ગૌતમ ! જમાલી અણગાર આચાર્યનો પ્રત્યનીક ઉપાધ્યાયનો પ્રત્યનીક આચાર્ય-ઉપાધ્યાયનો અયશકારક યાવત્ વ્યુદ્ગ્રાહના કરતો બહુ વરસતાઈ શ્રામણ્યનો પર્યાય પાલી અર્દ્ધ-માસની સંલેખનાઇ શરીર કૃશ કરો ત્રીસભક્ત અનશને છેદી તે સ્થાનકની અણઆલોઈ અપડિક્કમી કાલ કરી છઠ્ઠે દેવલોકે ઉપનો. તે જમાલિ તે દેવલોકથી આયુઃક્ષયે યાવત્ કિહાં ઉપજસ્યે ? ગૌતમ ! ચ્યાર પાંચ તિર્યગ્યોનિક અને મનુષ્યદેવને ભવગ્રહણે સંસાર ભમી તિવાર પછી સીઝસ્યે. પૂર્વ-પક્ષ-ઇહાં અનંતભવનું કહનાર કિસ્યું વચન ? એહવું જઉ તો ઉપરિં કહે છે. કહીઇ છઇ ચ્યાર પાંચ શબ્દઇ સંખ્યાઇ અનુક્રમિ ત્રસ-સ્થાવરસંબંધિની જાતિઉ સગ્રહી. તે મિલિ હુંતી સર્વજીવની સંગ્રાહક નવ હુઈ. એતલા જ વતી પ્રથમ મહાવ્રત અતિચારનો પણિ વિષયભેદે નવવિધ. ચારિત્રનો અતીચાર બિ પ્રકારનો. મૂળગુણને વિષે અને ઉત્તરગુણને વિષે. તિહાં મૂલગુણને વિષે છ સ્થાનક-તે માંહિ પ્રથમ વલી નવવિધ. વૃત્તિનો એક દેશ કહે છે-તિહા પ્રથમ તે નવભેદિ-પૃથિવી, અપ, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ બેઇંદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય રૂપના વિષયપણાથી. એતલા જ વતી નવ-પાંપના નિદાન અને સંસારી નવવિધ જીવ તે નવે જાતિને વિષે તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવનાં ભવના ગ્રહણ. એટલે કહેવે નારક ભવગ્રહણનો નિષેધ કહિઓ. તિહાં મનુષ્ય અને દેવનાં ભવગ્રહણને પંચેંદ્રિય જાતિને વિષે જ હુઈ તિર્યગ્યોનિકના ભવગ્રહણનો નવે જાતિને વિષે થાયતાં આશાતના બહુધને

अथ तदीयमुखनिर्गतधार्मिकवचनान्यपि श्रोतव्यानि न भवन्तीति दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ तम्मुहधम्मिअसद्दा सोउमकप्पा तहा सुदिट्ठीणं। सुगताइबुद्धिगहिआ जह जिणपडिमा वि परिचज्जा॥

व्याख्या—तेषां दिगम्बरपौर्णिमीयकादीनां मुखानि तन्मुखानि। तेभ्योऽर्थान्निर्गताश्च धार्मिकशब्दा-व्यवहारतो धर्मवाचकाः सुदृष्टीनां-सम्यग्दृशां श्रोतुमप्यकल्प्याः, निजनिजमार्गव्यवस्थापकत्वेन निश्चयतो ह्यधर्मरूपत्वात्। तत्र दृष्टान्तमाह-यथा सुगतादिबुद्धिगृहीता-इयं मूर्त्तिः सुगतसम्बन्धिनीति-बुद्ध्या सौगतैः परिगृहीता जिनप्रतिमाऽपि सम्यग्दृशां परित्याज्या भवतीति गाथार्थः ॥ १०१ ॥

अथोक्तमेवार्थमुद्दीपयन्नाह—

॥ तेणं सोभिनिविट्ठो दट्ठुंपि ण कप्पइ सुदिट्ठीणं। एयं वयणं दूरे तस्संबंधी सुदिट्ठीवि ॥१०२॥

व्याख्या—येन कारणेन दुर्वचनः, तेन कारणेन सोऽभिनिविष्टो द्रष्टुमपि न कल्पते। सुदृष्टीनां-सम्यग्दृशामिति वचनं दूरे, तत्सम्बन्धी सुदृष्टिरपि-सम्यग्दृष्टिरपि मिथ्यादृष्टिवत् द्रष्टुं न कल्पते। यदाह चूर्णिकृत्-'खलुसद्दा णिच्छयविहीए अवावण्णदंसणा तहवि वावण्णदंसणा इव दट्ठव्वा, ते अ दट्ठुंपि न लब्भ'त्ति प्रागुपदर्शितम् (पृ० १४५) ननु निश्चयतः सम्यग्दृष्टिः कथमभिनिवेशिसम्बन्धी स्यात्?। उच्यते-तथाभव्यत्वयोगेन दर्शनमोहनीयक्षयोपशमवशेन अङ्गीकृतमार्गे असद्ग्रहाभावात्

हिवें तेहना मुखथी नीकल्यां धार्मिकवचन पणिं सांभलवा नहीं. ते दृष्टांते समर्थता कहे छे—

तेहनां मुखनां धार्मिकशब्द ते सांभलवाने अकल्प्य तिम, सुदृष्टिने सुगतादिबुद्धिं गृहित जिम जिनप्रतिमा पणि छांडवी.

ते दिगंबरपूनमीआदिकनां मुख, तेथी नीकल्या व्यवहारथी धर्मवाचकशब्द ते सुदृष्टिने सांभलवाने पणि अकल्प्य आपआपणा मार्गने थापक पणिं निश्चयथी ते अधर्मरूपपणाथी. तिहां दृष्टांत कहे छे— जिम सुगतादिकनी बुद्धि ग्रही ए मूर्ति ते सुगतिसंबंधिनी एहवी बुद्धिं सौगतिं ग्रही जिननी प्रतिमा पणि सम्यग्दृष्टिने छांडवी हुई. अत एव साम न्यरिति प्रतिमा वांदवी पूजवी इम दुर्विदग्धमतिने घणाई शास्त्रतात्पर्य अणसमजते उच्छृंखले 'जावंति चेइआई' '(जाइ) जिणचिन्हाइं' इत्यादिकनो संप्रदायार्थ अणसमजी लिख्युं छे. ते मिथ्या जाणिवुं. ए गाथार्थ। ॥१०१॥

हिवें कह्यो तेहज अर्थ दीपावतो कहे छे—

ते वती ते अभिनिविष्ट जोवा पणि अकल्प्य. ए वचन तो दूर. ते संबंधी सुदृष्टि पणि.

वृत्त्यर्थ—जेणिं कारणें दुर्वचन तेणिं कारणें ते अभिनिवेशी जोवा पणि कल्पे नहीं सुदृष्टीने ए वचन तो दूर, पणि ते संबंधी सम्यग्दृष्टी पणिं मिथ्यादृष्टिनी परें न कल्पे. 'खलु-शब्दथी निश्चयनयें अव्यापन्नदर्शननी पणि व्यापन्नदर्शननी परिं ते पणिं जोवा न कल्पे' ए तो पूर्वें देखाड्युं छे. पूर्वपक्ष-निश्चयथी सम्यग्दृष्टि ते किम अभिनिवेशीसंबंधी हुई? कहीई छे-तेहवा भव्यपणाने योगें दर्शनमोहनीयक्षयोपशमने वशें अंगीकृतमार्गनिं विषि असद्ग्रहना अभावथी कुणेंकने सम्यक्त्वनी

लेरनन्तकालान्तरितैव स्यात्। एवं पञ्चवारगमनेऽनन्तभवग्रहणमनन्तगुणमपि सम्भवति। मनुजगतिवार-पूर्तिस्तु उत्कर्षतोऽपि सप्ताष्टभवैरेव स्यात्। देवनारकयोस्तु अनन्तरं पुनरुत्पादाभावेन एकेनैव भवेन वार-पूर्तिः स्यात्। किञ्च–'संसारं अणुपरियट्टित्त'त्ति प्रयोगोऽपि जमालेरनन्तभवाभिधायकः। परिमितभवभा-विमुक्तिभव्यमधिकृत्य तथाप्रयोगस्य क्वाप्यागमेऽद्ययावदश्रुतत्वात्। अत एव उपदेशमालाकर्णिकायामपि–'तिर्यग्मनुष्यदेवेषु भ्रान्त्वा स कतिचिद्भवान्। भूत्वा महाविदेहेषु दूरान्निर्वृतिमेष्यति' इति भणितम्। [तत्र परामिप्रायेण परिमितभवभाविमुक्तेर्भव्यस्य दूरान्निर्वृतिमेष्यतीतिवचनानुपपत्तिरेव, विरोधात्।] यत्तु भ्रान्त्वा स कतिचिद्भवान् इति भणितं तत् किल्बिषिकदेवभवाच्च्युतो जमालिरनन्तरं सर्वलोकगर्हणीयान् मनुष्यादिदुर्गतिसम्बन्धिनः कतिचिद्भवानवाप्य पश्चात्सूक्ष्मैकेन्द्रियादिषु यास्यतीति ज्ञापनार्थमेव।

तथा चागमोऽपि–'लद्धूणवि देवत्तं उववण्णो देवकिव्बिसे। तत्थवि से ण याणाइ किं मे, किच्चा इमं फलं॥ १॥ तत्तो वि से चइत्ता णं, लब्भिही एलमूअगं। नरगं तिरिक्खजोणिं वा, बोही जत्थ सुदुल्लहा॥ २॥ इत्यादि, दशवै० (अ० ५, गा० ४७, ४८) वृत्तिर्यथा–'लद्धूणवि'त्ति। लब्ध्वापि देवत्वं तथाविधक्रियापालनवशेनोपपन्नो देवकिल्बिषिकनिकाये, तत्राप्यसौ न जानाति विशुद्धा-वध्यभावात् किं मम कृत्वा इदं फलं किल्बिषिकदेवत्वमिति। अस्य च दोषान्तरमाह–'तत्तोवि' ततोऽपि देवलोकादसौ च्युत्वा लप्स्यते एडमूकतां–अजभाषानुकारित्वं मनुष्यत्वे, तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा पारम्पर्येण लप्स्यते, बोधिर्यत्र सुदुर्लभा–सकलसम्पत्तिनिबन्धना यत्र जिनधर्मप्राप्तिर्दुरापा। इह प्राप्नोत्येव-मूकतामिति वाच्ये असकृद्भवप्राप्तिख्यापनार्थं लप्स्यते इति भविष्यत्कालनिर्देशः' इति। एतेनोक्तस्वरूप आशातनाबहुलो देवकिल्बिषिकभवाच्च्युतः सम्यक्त्वादिकमवाप्य प्रतिपन्नप्रायश्चित्तस्तुच्छसंसार्यपि भवती-

---

અનંતકાલેં અંતરિત જ હુઈ ઇમ પાચવાર જાતેં અનંતભવનું ગ્રહણ અનંતાપણિ જઘન્યાદિભેદિં અનંતા છે વતી અનંતગણું પણિ સંભવે. મનુષ્યગતિ વારપૂરણા તે ઉત્કૃષ્ટથી એ સાત–આઠ ભવે જ હુઈ. દેવનારકનેં તો અનંતર વલી ઉત્પત્તિના અભાવેં એકે જ ભવે વારપૂરણા હુઇ. વલી સંસારં પ્રતે अणुपरिअट्टित्ता એ પ્રયોગપણિં જમાલિને અનંતા ભવનો અભિધાયક. પરિમિત ભવે ભાવે મુક્તિ જેહને એહવા ભવ્ય આશ્રયીને તેહવા પ્રયોગને આજ્જાંઈ કોઈ કોઇ આગમનેં વિષે અણુસાભલ્યાથી. એતલા જ વતી ઉપદેશમાલાની ચૂર્ણિકાને વિષેં 'તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવને વિષે કેતલાએક ભવ ભમને મહાવિદેહને વિષેં થઇને દૂરિ મુક્તિ પામશે' ઇમ કહિઉં. અને જે કેતલાએક ભવ ભમીને એહવું કહિઉં તે કિલ્બિષદેવ ભવથી ચવ્યો જમાલિ તે અનંતર સર્વલોકને નિંદનીય મનુષ્યાદિ દુર્ગતિસંબંધીઆ કેતલાએક ભવ પામીને પછિ સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયાદિકને વિષેં જાસ્યે. એહવું જણાવવાને અર્થેં જ. આગમપણિ ઇહાં સાક્ષી છે. દેવપણું પામીને દેવ કિલ્બિષિકને વિષે ઊપનો હું તો–તિહાએ તે ન જાણિં, સ્યું કરીને એ ફલ મુઝને થયું? તિહાથી વલી ચવી બહિરા–બોબડાપણું પામેં. પછે નરક–તિર્યંચની યોનિ, જિહાં બોધિ દુર્લભ. દેવપણું પામીને પણિ તેહવી ક્રિયાપાલનને વશેં ઊપનો દેવ કિલ્બિષિકનિકાયને વિષેં તિહાં એ ન જાણિં. વિશુદ્ધ અવધિના અભાવથી. સ્યું કરીને મુઝને એ દેવ કિલ્બિષપણારૂપ ફલ? એહને વલી દોષાંતર કહે છે–તે દેવલોકથી એ ચવીને પામસેં બકરાના ભવનું સરિખાઇપણું વલી નરક–તિર્યંચની યોનિ પરંપરાઇ પામશેં, સકલસંપત્તિનું કારણ જિનધર્મની પ્રાપ્તિ જિહા દુર્લભ. ઇહા એડમૂકપણું પામે એહવું કહેવે બહુવાર ભવ કહેવાને लप्स्यते ઇહા ભવિષ્યત્કાલનો નિર્દેશ. એટલે કહિઉં સ્વરૂપ જેહનું એહવો આશાતનાબહુલ દેવકિલ્બિષિક ભવથી ચ્યવ્યો હુતો સમ્યક્ત્વાદિક પામીને પડિવજ્યું

सूचकः । किंभूतानां ? सन्मार्गनाशिनां–जिनोक्तमार्गापलापिनामिति । अथ अनन्तं हि जघन्यादिभेदभिन्नं नानाप्रकारं भवतीति तन्नियमसूचकविशेषणमाह्–स तथाभूतोऽभिनिवेशी किंलक्षणः ? आशातनाबहुलः–उन्मार्गस्थितः सन् मार्गोऽपलापी जिनादीनां कदा अनेन उक्तं (कलङ्कदानेन) जिनानुक्तमपि जिनोक्तमित्येववासदूद्रूपणोद्भावनेन जिनादीनां सर्वेषामपि उत्कृष्टाशातनया बहुलः आशातनाबहुलः । तस्य हि नियमात् देशोनापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तविशेषसंसारो भवति । तेनाशातनाबहुल इति विशेषणेन संसारोऽनन्तोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तविशेषोऽभिहितः । 'अद्धापरिअट्टओ अ देसूणो आसायणबहुलाणमि 'तिवचनात् । तत्र दृष्टान्तमाह्–'जहा जमालि ' त्ति । यथा जमालिर्भगवज्जामाता । अथ जमालिराशातनाबहुलः कुतो ज्ञात ? इत्याह–तदुपनयतः । स एव–जमालिरेवोपनयो–दृष्टान्तस्तदुपनयस्ततस्तदुपनयतः । चकार एवकारार्थे । जमालिदृष्टान्तादेवेत्यर्थः । दृष्टान्तो हि दार्ष्टान्तिकापेक्षया विवक्षितधर्मेण नियतोऽधिकश्च भवति । तेन यत्र क्वापि प्रवचनप्रत्यनीकानां निरूपणं तत्र दृष्टान्तः प्रायो जमालिरेव ।

तथाहि–' आयरिअपरंपरएण आगयं जो उ छेयबुद्धीए । कोवेइ छेअवाई जमालिणासं स णासीहिति ॥१॥ त्ति सूत्रकृदङ्गनिर्युक्तौ (गा० १२५) । वृत्तिर्यथा–'आचार्याः–श्रीसुधर्मस्वामि–जम्बूस्वामि–प्रभवा–ऽऽर्यरक्षिताद्याः तेषां परम्परा–प्रणालिका पारम्पर्यं तेनाऽऽगतं यद् व्याख्यानं–सूत्राभिप्रायः, तद्यथा -व्यवहारनयाभिप्रायेण क्रियमाणमपि कृतं भवति । यस्तु कुतर्कदर्पाध्मातमानसो मिथ्यात्वोपहतदृष्टितया ' छेकबुद्ध्या ' कुशाग्रीयशेमुषीकोऽहमिति कृत्वा कोपयति–दूषयति–अन्यथा तमर्थं सर्वज्ञप्रणीतमपि व्याचष्टे ' इत्यादि यावत् ' जमालिनाशं–जमालिनिह्नववत् सर्वज्ञमतविगोपको विनंक्ष्यति–अरघट्टघटीयन्त्रन्यायेन संसारचक्रवालं पर्यभ्रमिष्यती 'त्यादि । एतेन बहुकष्टकारिणो जमालेरनन्तसंसारो

કેહવો છે ? આશાતનાઇ બહુલ. ઉન્માર્ગને વિષે રહ્યો હુંતો માર્ગનો અપલાપી જિનાદિકનો. કિવારે એ જિને કહિઉં ? જિને ન કહિઉં તે જિને કહિઉં એણિરીતિં અછતાદૂષણને પ્રગટ કરવે જિનાદિકસર્વેનુએ. ઉત્કૃષ્ટી આશાતનાઇ આશાતના બહુલ, તેહને નિયમે જ દેશે ઉણો અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત થાકતો સંસાર હુઇ, તે વતી આશાતનાબહુલ એ વિશેષણે અનંતપણિ અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત અવશેષ કહિયે એ વચનથી, તિહા દષ્ટાંત કહે છે–જિમ જમાલિ–ભગવંતનો જમાઇ. હિવે ભગવજ્જામાતા આશાતનાબહુલ તે કિમ જાણ્યો ? તે ઉપરિ કહે છે–તે જમાલિ જ ઉપનય–દષ્ટાંત તેથી. ચકાર તે અવધારણનો અર્થ બોલે. એતલે જમાલિદષ્ટાંતથી જ. દષ્ટાંત તે જેહનું સ્વરૂપ કહતા હુઇ. દાર્ષ્ટાંતિક તેહની અપેક્ષાઇ વંછિત ધર્મે નિયત અનિં અધિક હુઇ. તે માટે જિહા-કિહાં એ પ્રવચનપ્રત્યનીકના નિરૂપણ તિહા પ્રાહેં જમાલિ જ દષ્ટાંત કહ્યો છે.

' આચાર્ય પરંપરાઇ આવ્યું અનુક્રમે છેકવાદી થઇને તે જમાલિની પરિ નાશ પામે' આચાર્ય તે સુધર્માસ્વામિ જંબૂસ્વામિ પ્રભવાર્યરક્ષિતાદ્યનેક, તેહની પરંપરા જે સંપ્રદાય તેણિં આવ્યું જે વ્યાખ્યાન–સૂત્રનો અભિપ્રાય. વ્યવહાર નયાભિપ્રાયેં કરવા માડયું કર્યું જ હુઇ. અને કુતર્કે બલ્યુ છે ચિત્ત જેહનું એહવો મિથ્યાત્વે ઉપહતદર્શન પણિ, ડાહી બુદ્ધિ દર્ભના અણીની પરિં તીક્ષ્ણબુદ્ધિ હુ એહવું જાણિ દૂષિં વિપરીત તે અર્થ સર્વજ્ઞનો પ્રણીત વખાણિ. ઇમ યાવત્ જમાલિ નિહ્નવની પરિં સર્વજ્ઞમતનો વિગોપક વિણસસ્યે–અરહટ્ટઘટીના યંત્રને ન્યાયેં સંસાર ચક્રવાલપ્રતિં ભમસ્યે ઇત્યાદિ એતલું કહેતેં બહુ કષ્ટકારી જમાલિને અનંતસંસાર નહિ હુઇ. એ પરની એ આશંકા ટાલી.

किञ्च–गत्यनुरोधेन भवानां गुणकारकल्पनमपि गत्यपेक्षया भवानां न्यूनत्वे सत्येव स्यात्। तच्च प्रकृते नास्ति । प्रत्युत भवदभिप्रायेण तिस्रो गतयो भवाश्च पञ्चेति वैपरीत्यात् । किञ्च–तिर्यग्योनिकभवा अपि एकेन्द्रियादिपञ्चेन्द्रियपर्यन्तानां प्रत्येकं क्रमेणानियमेन वा सर्वथाऽपि विवेकेन वक्तुमशक्यत्वात्, नियामकाभावात् । किञ्च–यथा जमालिसूत्रे पञ्चशब्दस्त्रिगुणीकृत्य पञ्चदशभवाभिधायको विकल्पितः, तथा सामान्यसूत्रे च चतुःपञ्चशब्दावपि कल्पनीयौ । अथ द्वयोः शब्दयोर्नियमेन तथाकल्पना अशक्येति चेत् । चिरंजीव, तर्हि सामान्यसूत्रे यत् किमपि चतुःपञ्चशब्दाभ्यां वाच्यं तदेवेहाऽपि पञ्चशब्देन वाच्यं वक्तव्यम् । तच्चानन्यगत्या जातिवाचकत्वेनाभ्युपगन्तव्यम् । तथाच सिद्धमुक्तप्रकारेण नवसु पञ्चसु वा जातिषु चतसृषु तिसृषु च गतिषु तिर्यग्योनिकभवग्रहणेन सामान्यसूत्रोक्तानामिव जमालेरप्यनन्तसंसारित्वमिति बोध्यम् । किञ्च–जमालिसूत्रे पञ्चशब्दो यदि भवसङ्ख्यावाचको भवेत्, तर्हि तिसृष्वपि गतिष्विव सामान्यसूत्रेऽपि चतुःपञ्चशब्दाभ्यां चतसृष्वपि गतिषु यदृच्छया गुणकारेऽपि आशातनाबहुलानामप्यन्ते मुक्तिगामिनां जघन्यतः सप्तदश भवाः, उत्कर्षतः एकोनविंशतिर्भवा भवेयुः (गतिभिर्गुणकारेऽपि तथैव सम्भवात) एतच्च प्रवचनविदामनभिमतमेव आगमबाधितत्वात् । आगमस्तु–'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण 'मित्यादिरूपेण 'आसायणबहुलाण 'मित्यादिरूपेण च दर्शित एव । अन्यथा साधुभक्तस्य द्रव्यतस्तीर्थकृतोऽपि मरीचेः कापिलीयदर्शनप्रवृत्तिहेतुसन्दिग्धोत्सूत्रभाषणनिमित्तदुर्वचनमात्रेणाप्येकेन्द्रियादिषु असङ्ख्येयभवभ्रमणं तथा जिनाज्ञाराधकस्य सुबाहुकुमारस्य षोडश भवाः तेऽपि जमाल्यपेक्षया बहुकाललभ्याः, जमालेस्तु साक्षात्तीर्थकरदूपकस्य (जैनप्रवचनविध्वंसकस्याऽपि)

करी प्रामाण्य सिद्ध थइ हुंते पंचदशभवकल्पनाने विषे प्रमाणना अभावथी. कोइ आगमने विषे जमालीने पनरभव हुस्ये एहवुं तो किहाए कहिउं नथी. जेणे गुणकार ते सम्यग् हुइ वली गतिने वशें गुणकार कल्पना ते गतिनी अपेक्षाइ भवने न्यूनपणाइंई हुइ. ते तो इहा नथी. साहमुं ताहरें अभिप्रायें गतित्रिणि अने भव पांच एम विपरीतपणुं वली तिर्यग्योनिना भवपणि एकेंद्रिय आदि देइ पचेंद्रिय पर्यंतने प्रत्येके अनुक्रमें अथवा अनियमें सघलें पणि विवेकिं कहेवाने अशक्यपणाथी. नियामकनो अभाव छे वली जिम जमालिसूत्रने विषें पंचशब्दने त्रिगुणकरी पनरभवनो अभिधायक कहिओ, तिम सामान्यसूत्रने विषे च्यार पंचशब्द पणि कल्पवा. हिवें बेशब्दने तिम कल्पना अशक्य एहवुं जो, चिरकाल जीव तओ सामान्यसूत्रने विषें जे कांइ चतुःपचशब्दे वाच्य तेहज इहा पणि पंचशब्दे कहेवुं ने तो बीजी गति नही वती जातिवाचकपणें मानवुं. तिवारें सिद्ध थयुं उक्तप्रकारें नव अथवा पाच जातिने विषें च्यार अथवा त्रिणि गतिने विषें तिर्यग्योनिने विषें भवने ग्रहणे सामान्यसूत्रें उक्तानीपरे जमालिने पणि अनंत संसारीपणुं जाणवुं. वली जमालिसूत्रने विषें पंचशब्द ते जउ भवसंख्यानो वाचक हुइ तउ त्रिणी गतिनी परें सामान्य सूत्रिं पणि च्यार पांच शब्दे चार गतिनें विषें स्वेच्छाइं गुणकार करते आशातनाबहुलने पणि अने मुक्तिगामीनें जघन्यें सत्तर भव, उत्कृष्टा तो ओगणीस भव थाइ. ए तो प्रवचनना जाणने अयुक्तज आगमे बाधितपणाथी. आगम तो उम्मग्गमग्ग 'इत्यादिरूपें' आसायणाबहुलाणं इत्यादिरूपे देखाड्यो ज.

इम नहि तो साधुभक्त द्रव्यतीर्थंकर पणि मरीचिने कापिलीयदर्शननुं प्रवृत्ति हेतु जे संदेहालुं उत्सूत्र, तेहना भाषणनुं निमित्त जे दुर्वचन, ते मात्रें पणि एकेंद्रियादिकने विषें असंख्यात भवनुं भ्रमण, वली जिनाज्ञानो आराधक जे सुबाहुकुमार तेहनें सोल भव, ते पणि जमालिनी अपेक्षाई

शतोऽन्यथा सूत्रं पठति तदा सूत्राज्ञाविराधना, सा च यथा जमालिप्रभृतीनाम् । यदाऽभिनिवेशतोऽन्यथा द्वादशाङ्गार्थं प्ररूपयति तदार्थाज्ञाविराधना, सा च गोष्ठामाहिलादीनामिवावसातव्या । यदा पुनरभिनिवेशतः श्रद्धानविहीनतया हास्यादितो वा द्वादशाङ्गस्य सूत्रमर्थं च विकुट्टयति तदोभयाज्ञाविराधना, सा च दीर्घसंसारिणामभव्यानांचानेकेषां विज्ञेयेति' श्रीमलयगिरिकृतवृत्तौ । तथाऽभिनिवेशतोऽन्यथापाठादिलक्षणया विराधनया विराध्याऽतीते काले अनन्ता जीवाश्चातुरन्तं संसारकान्तारं नारकतिर्यङ्नरामरविविधवृक्षजालदुस्तरं भवाटवीगहनमित्यर्थः । अनुपरावृत्तवन्त आसन् जमालिवत् । अर्थाज्ञया पुनरभिनिवेशतोऽन्यथा प्ररूपणादिलक्षणया विराधनया गोष्ठामाहिलवदिति हारिभद्र्याम् । (सू० ५८)

तथा, अण्णहा पढित्ता तीए सुत्ताणाए (अत्थं) विराहेत्ता तीते काले अणंता जीवा संसारं भमिअपुव्वा जहा जमालीति नन्दीचूर्णौ । (सू० ५८) तथा, 'पयमक्खरंपि जो न रोएइ सुत्तणिद्दिट्ठं । सेसं रोअंतोवि हु मिच्छादिट्ठी जमालिव्व ' ॥ १ ॥ त्ति पञ्चसङ्ग्रहादौ । एवं दृष्टान्तीकृतोऽपि जमालिर्यदि आशातनाबहुलोऽनन्तसंसारी च न भवेत्, किन्तु पञ्चदशभवावशेषसंसारो (परिमितभवावशेषसंसारो) भवेत्, तदा दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यं प्रवचनानभिज्ञस्यैव वक्तुं युज्यते । तेन यदि चूर्णिकारादयः प्रवचनानभिज्ञत्वेन न प्रमाणं तर्हि जमालिदार्ष्टान्तिकगतनिश्चितधर्मान्यथानुपपत्त्याऽनन्तसंसार्येवेति पर्यालोच्यम् । एवं सति साक्षादनन्तसंसारित्वाभिधायकशास्त्राणामपि प्रामाण्यं सिद्धम् । तत्र सम्मतिर्यथा—' आजीवगगणणेआ, रज्जसिरिं पयहिऊण य जमाली । हिअमप्पणो करिंतो ण य वयणिज्जे इह पडंतो ' ॥ १ ॥ त्ति उपदेशमालायाम् (४५९) तत्र सिद्धर्षिटीकावेशो यथा—' जमालिर्भगवज्जामाता दुष्करतपोविधानेऽपि किल्बिषिकदेवत्वं भवं चानन्तं निर्वर्त्तितवानि 'त्यादि । सिद्धर्षिश्च विक्रमतो

प्रमुखनें. जिवारें अभिनिवेशथी विपरीत द्वादशांगार्थ प्ररूपे तिवारे अर्थाज्ञाविराधना, ते तो गोष्ठामाहिलादिकनी परि जाणवी. जिवारे तो अभिनिवेशथी श्रद्धान हीनपणे अथवा हास्यादिकथी द्वादशांगनुं सूत्र अर्थ बे निंदे विघटन करे तिवारें बिहु आज्ञानी विराधना, ते दीर्घसंसारी अभव्यनें अनेक प्रकारें जाणवी. अभिनिवेशथी विपरीत पाठादिरूप विराधनाई विराधीने अतीतकालने विषें अनंता जीव चतुर्गतिरूप संसार अटवी एतलें नरक-तिर्यंच-नर-अमररूप जे विविधवृक्षजाल तेणे दुस्तर संसार अटवी गहन ए अर्थ. फिरता हुआ. जमालिनी परे. अर्थाज्ञा ते अभिनिवेशथी अन्यथाप्ररूपणादिरूपे विराधनाई गोष्ठामाहिलपरें, हरिभद्रसूरिनी करी नंदिवृत्तिने विषें एम छे. चूर्णिनो अर्थ स्पष्ट ज छे. 'पद अक्षर एकें जे सूत्रोक्त न रुचावें, शेष रुचावे तोहे मिथ्यात्वी जमालिनी परें ' एम दृष्टांत कर्यो ए जमालि जउ आशातनाबहुल अनें अनंतसंसारी न हुई तउ स्युं । परिमितभवथाकतोसंसार तिवारे दृष्टांत अनें दार्ष्टांतिकने विषमपणुं प्रवचनना अजाणनें ज कहेवुं युक्त. ते वती चूर्णिकारादिक जो प्रवचननें अजाणपणि प्रमाण नहीं एतलें प्रवचनना जाण छें, तउ जमालिनें विराधक कह्यो जे दार्ष्टांतिक तेहने विषे छतो जे निश्चित धर्म अनंतसंसारीपणारूप तेहनी ते विना अयुक्तपणाइई अनंतसंसारी ज मान्यो जोइइ ए विचारवुं. एहवु छतें प्रगटपणि अनंतसंसारपणानां कहनारा शास्त्रनुं पणि प्रमाणपणुं सिद्ध थयुं. तिहां शाखि कहे छे. 'आजीवगणनो नेता राजयथी मूकीनें जमालि ते आत्मानुं ज हित करत तउ इहां पापमां न पडत ' तिहां सिद्धर्षिवृत्तिनो एक लेश कहे छे. जमालि भगवंतनो जमाता दुष्करतप करतेपणि किल्बिषदेवपणुं अने अनंतसंसारप्रतें नीपजावतो हुओ. विक्रमथी सातसें वीसें वरिस सिद्धर्षि थया एहवी प्रसिद्धि छे.

प्रत्ययाभावात्। आस्तां निश्चितानभ्युपगमः, सन्देहस्याऽपि तथात्वात्। यदाह—'एकस्मिन्नप्यर्थे सन्दिग्धे प्रत्ययोऽर्हति हि नष्टः' इत्यादि प्रागुपदर्शितम्। अन्यथा नन्दीचूर्ण्यादौ सर्वत्राऽपि जमालिदृष्टान्तानुपपत्ति-प्रसक्तेः। तस्य 'कडेमाणे कडे' इत्येतावन्मात्रस्यैवाश्रद्धानात्, शेषस्य च सम्यक्श्रद्धानाभ्युपगमे जमालेः षडुपयोगा वक्तव्याः स्युः। सन्ति चाविरोधिनश्चत्वार एव। तथाहि—मत्यज्ञानं १ श्रुताज्ञानं २ चक्षुर्दर्शनं ३ अचक्षुर्दर्शनं ४ चेति। मतिज्ञानं मत्यज्ञानं श्रुतज्ञानं श्रुताज्ञानं चैकजीवमधिकृत्य युगपन्न भवतः।

यदागमः—'जस्स णाणा तस्स अण्णाणा नत्थि, जस्स अण्णाणा तस्स णाणा णत्थि' त्ति, प्रज्ञापनासूत्रे। एवं गच्छाचारप्रकीर्णकोक्तरूपस्य जमालिसदृशस्य नियमादनन्तसंसारो भवतीति तात्पर्यम्। नन्वेवं जमालेरपि गतिचतुष्टयभ्रमणं भवत्येव, अन्यथा नन्दीवृत्तिचूर्ण्यादौ जमालिदृष्टान्तानुपपत्तिरित्यस्माकं मतिरिति चेत्। मैवम्, आशातनाबहुलानां नियमेनानन्तसंसारो भवतीति ज्ञापनार्थमेव जमालि-दृष्टान्तस्योपदर्शितत्वात्। 'चाउरंत' शब्दस्तु संसारविशेषणत्वेन संसारस्वरूपाभिधायकः, न पुनः सर्वेषामप्याशातनाबहुलानां गतिचतुष्टयाभिधायकः। नहि गतिचतुष्टयगमनमेवाऽनन्तसंसारित्वाभिव्यञ्जकम्, अन्वयव्यतिरेकाभ्यां व्यभिचारात्। तस्मात्सर्वेषामप्यनन्तसंसारिणामाशातनाबहुलानामितरेषां वा गतिभवभ्रमणादिकमधिकृत्य तौल्यं न भवति, तथाभव्यत्वयोगेन गत्यादीनां प्रतिप्राणिनं भिन्नत्वात्। परं जघन्यतः सर्वेषामप्यनन्तसंसारिणां तिर्यग्योनिकमनुजभवग्रहणानि तु भवन्त्येव, अन्यथा अनन्तसंसारित्वमुक्तिगमनयोरसम्भवः स्यात्। तेन अनन्तसंसारित्वाभिव्यञ्जकं मुख्यवृत्त्या तिर्यग्योनिकभवग्रहणानीति वचनमेवेति प्रागुक्तमवसातव्यम्। तदनुरोधेन संसारं 'अणुपरिअट्टिते' ति शब्दोऽवसातव्यः।

तो तेहवुं परमाधार्मिकगति हेतु अने ते तो सम्यग्दृष्टिने कहेवुं पणि अनुचित ज. सम्यक्त्वनाशना हेतुपणाथी. एतले अमुको उत्सूत्रभाषी आ माने आ न माने इत्यादि विवेककल्पनाए टाली. जिनोक्त अल्पने अनंगीकारे सर्वे द्वादशांगनो विरोधकताने कहेवापणाथी. तीर्थंकरने विषिं अविश्वास निश्चितनो अनंगीकार तो दूर, संदेहने पणि तिमपणाथी. एक अर्थ संदिग्ध छते अरिहंतने विषे विश्वास ना हुंतो ए तो पूर्विं देखाड्युं छे. इम नहीं तो नंदीचूर्ण्यादिकने विषिं सघले दृष्टांतनो अयुक्तताना प्रसंगथी. 'तेहने करिवा मांड्युं ते कर्युं' एतलाना अश्रद्धानथी बीजाने सम्यक् श्रद्धानने मानवे जमालिने ७ उपयोग कह्या जोइई. छई तो अविरोधी च्यार ज. मति अज्ञानादिक ४, मतिज्ञान अने मतिअज्ञान श्रुतज्ञान अने श्रुतअज्ञान ते एक जीव आश्रयी समकाल न हुई. तिहां **जस्स णाणा**-इत्यादिक प्रज्ञापनानी शाखी कही. इम गच्छाचारप्रकीर्णकमां उक्तस्वरूपने जमालि सरिखाने नियमें अनंतसंसार हुई. ए तात्पर्य. पूर्वपक्ष-इम जमालिने पणि गतिने च्यारनुं भ्रमण हुई ज. इम नहिं तो नंदिवृत्तिचूर्ण्यादिकने विषे जमालिनां दृष्टांतनी अयुक्तता थइ जोइई एहवी अम्हारी मति, एहवुं जउ. ते उपरि कहे छे. म एलि, आशातनाबहुलने नियमें अनंतसंसार हुइ ए जणाववाने अर्थे जमालि दृष्टांतने उपदर्शित-पणाथी. चाउरंतशब्द तो संसारने विशेषणपणें करी स्वरूपनो कहनार पणि सर्वने आशातनाबहुल(ने) च्यार गतिनो अभिधायक नहीं. गतिचतुष्टय गमन ते अनंतसंसारीपणानुं जणावनार नहीं. अन्वय अने व्यतिरेकें व्यभिचारथी. <u>छतें छतुं ते अन्वय. अणछते अणछतुं ते व्यतिरेक. जेहने स्वाभाविक संबंध कल्पीई अने ते विना ते हुई ते व्यभिचार.</u> ते (वती) सर्वे अनंतसंसारी अथवा आशातनाबहुल अथवा बीजा, तेहने जे गतिभवभ्रमणादिक ते आश्रयीने सरिखाई न हुई. तथाभव्यपणाने योगे गत्यादिकने प्रतिप्राणीई भिन्नपणाथी. पणि जघन्यथी सर्व अनंतसंसारीपणाने तिर्यग्योनिक अने मनुज भवमां

ग्रहणानि नियमात् पञ्चेन्द्रियजातावेव भवन्ति। तिर्यग्योनिकभवग्रहणानि तु नवस्वपि जातिषु जायमानानि आशातनाबहुलानामनन्तानि भवन्ति। तथैव सूत्रस्य प्रामाण्यसिद्धेः। एवं सामान्यसूत्रेऽपि मन्तव्यम्। अयं भावः-आचार्यादिप्रत्यनीका नवस्वपि जातिषु चतसृष्वपि गतिषु अनन्तं कालं नियमात् संसारे परिभ्रमन्ति। तत्र जमालेस्तथाभव्यत्वयोगेन गतीरधिकृत्य नारकवर्जासु तिसृष्वेव गतिषु परिभ्रमणं भावीति जमालिसूत्रं पृथगेवोक्तम्। एवं कस्यचित् तथाभव्यत्वयोगेन देवगतिस्थाने नारकगतिवदुभयोरभावेनाऽपि (भावो वा) सम्भवति, परमनन्तभवभ्रमणमुक्तिगमनसिद्ध्यर्थं च तिर्यग्योनिकमनुजभवग्रहणं त्वावश्यकमेव। तेन नवस्वपि जातिषु तिर्यग्योनिकभवग्रहणानीतिपदमनन्तभवभ्रमणाभिधायकं मन्तव्यम्।

किञ्च-वस्तुगत्या समयभाषया तिर्यग्योनिकशब्द एवानन्तभवाभिधायको भवति। यदुक्तम्-'तिर्यग्योनीनां चे'ति तत्त्वार्थसूत्रस्य (अ० ३, सू० ८) भाष्यवृत्तौ-'तिर्यग्योनयः-पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियास्तेषां परापरे स्थिती' इत्यादि यावत् 'साधारणवनस्पतेरनन्ता अप्युत्सर्पिण्यवसर्पिण्य' इत्यादि। यत्तु क्वचिदादर्शे जमालिसूत्रे 'चत्तारी'ति शब्दो नास्ति। तत्र पञ्चस्वेकेन्द्रियादिषु जातिषु। तिर्यग्योनिकभवग्रहणानीतिशब्दोऽनन्तभवग्रहणाभिधायकः। शब्दतो भेदेऽप्यर्थतो भेदाभावेन न किञ्चिद्बाधकम्। एवं श्रीमहावीरचरित्रेऽपि बोध्यम्। यतस्तत्र 'ततश्च्युत्वा पञ्चकृत्वो, भ्रान्त्वा तिर्यग्नृनाकिषु। अवाप्तबोधिर्निर्वाणं, जमालिः समवाप्स्यति' ॥ १ ॥ इति श्लोके पञ्चकृत्वःशब्दः पञ्चवाराभिधायकस्तत्र तिर्यग्शब्देन नियोजितः सन् जमालिस्तिर्यग्योनौ पञ्चवारान् यास्यतीत्यर्थाभिधायकः सम्पन्नः। तथा च तिर्यग्योनौ वारपूर्त्तिर्मनुजादिगत्यन्तरभवान्तरप्राप्तिमन्तरेण न भवति। सा च प्राप्तिराशातनाबहुलस्य जमा-

---

અનંત હુઇ. તિમજ સૂત્રનેં પ્રામાંણ્યની સિદ્ધિથી. ઇમ સામાન્યસૂત્રનેં વિષેં પણિ માનવું. આચાર્યાદિકનો પ્રત્યનીક નવેં જાતિને વિષેં ચ્યારે ગતિને વિષેં અનંતકાલ નિયમેં જ સંસારને વિષેં ભમે. તિહા જમાલિનેં તેહવા ભવ્યપણાને યોગે ગતિ આશ્રયી નારકવર્જી ત્રિણિ ગતિનેં વિષેં પરિભ્રમણ થાનાર તે વતી જમાલિનું સૂત્ર જુદું જ કહિઉ. ઇમ તથાભવ્યપણાનેં યોગેં કુણેકનેં દેવગતીને થા (નકે) નારકગતિને પરેં બિહુને અભાવેંપણિ પરિભ્રમણ સંભવે, પણિ અનંતભવનું ભ્રમણ અનેં મુક્તિગમન તેહની સિદ્ધિનેં અર્થે તિર્યગ્યોનિક અને મનુષ્યનું ભવગ્રહણ તો આવશ્યક જ, તે વતી નવનેં વિષેં તિર્યગ્યોનિકનાં ભવગ્રહણ એ પદ જ અનંતભવનું કહનાર માનવુ. વલી વસ્તુગતિ સિદ્ધાત ભાષાઇ તિર્યગ્યોનિક શબ્દ જ અનંતભવનો અભિધાયક હુઈ. 'તિર્યગ્યોનીના' એહવા તત્વાર્થસૂત્રના ભાષ્યની વૃત્તિનેં વિષેં 'તિર્યગ્યોનિ તે પૃથ્વી, અપ, તેજો, વાયુ, વનસ્પતિ દ્વિંદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય તેહની પરાપર સ્થિતિ' ઇત્યાદિ યાવત્ સાધારણ વનસ્પતિને અનંત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી ઇત્યાદિ. અને જે કુણેક પુસ્તકે चत्तारि એહવો શબ્દ નથી. તિહા પાચ એકેન્દ્રિયની જાતિનેં વિષે. તિર્યગ્યોનિના ભવગ્રહણ એ શબ્દ જ અનંતભવનો કહનાર. શબ્દથી ભેદ છતિપણિ અર્થથી ભેદને અભાવે કાઇ બાધ નહી., ઇમ શ્રીમહાવીરચરિત્રને વિષેં પણિ જાણવું. 'તિહાથી પચવાર તિર્યગ્ નર અનેં દેવનેં વિષેં ભમી સમકિત પામ્યો હુતો નિર્વાણ પ્રતિ જમાલિ તે પામશે' એ શ્લોકને વિષે पंचकृत्वः શબ્દને, પાચવારનો કહેનાર તે તિર્યક્ શબ્દે જોડ્યો હુંતો જમાલિ તે તિર્યગ્યોનિનેં વિષેં વાર પાચ જાસ્યે. એ અર્થનો અભિધાયક થયો. તિવારેં તિર્યગ્યોનિનેં વિષેં વારપૂર્તિ. તે મનુજાદિકનુ જે ગત્યંતર તે રૂપ ભવનો અંતર તેહની પ્રાપ્તિ વિના ન હુઈ. તે પ્રાપ્તિ આશાતનાબહુલે જમાલિનેં

सूत्रोक्तो नारकशब्दो विशेषसूत्रे साक्षादध्याहाराद्वा न भवत्येव, अध्यक्षबाधात्। अयं भावः—यावच्छब्दस्य प्रयोगः प्रवचने क्वचिद्विशेष्यत्वेन क्वचिच्च विशेषणत्वेन वा स्यात्। तत्र विशेष्यत्वेन प्रयुक्तो यावच्छब्दः उक्तगणसम्बन्धिभ्यामाद्यन्तपदाभ्यां विशिष्टः सन्नेव गणमध्यवर्त्तिनां पदार्थानां सङ्ग्राहको भवति।

तथाहि—'जमाली णं अणगारे अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे लूहाहारे तुच्छाहारे अरसजीवी विरसजीवी जाव तुच्छजीवी उवसंतजीवी पसंतजीवी विवित्तजीवी हंते'त्यादिसामान्यसूत्रोक्तस्य गणस्य आद्यन्तशब्दाभ्यां विशिष्टो यावच्छब्दो यथा—'गोअमा ! जमाली णं अणगारे जाव अरसाहारे जाव विवित्तजीवीति सूत्रोक्तवाक्यगतोऽवसातव्यः। तस्य च सर्वादित्वेन बुद्धिस्थवाचकत्वात् मध्यवर्तिनामपि पदार्थानां नानारूपाणां नानासङ्ख्याकानां च सङ्ग्राहको भवति। एवमाद्यन्तशब्दयोरपि गणानुरोधेन भिन्नत्वमेव बोध्यं, न पुनर्यावच्छब्दोऽपि घटपटादिवन्नियतपदार्थवाचक इति भावः। एवं विशेषणभूतस्तु यावच्छब्दः उक्तपदवाच्यानामर्थानां देशकालादिनियामको भवति। तत्र कालनियामकत्वं च 'गोयमा ! जाव चत्तारि पंचे'त्यादिसूत्रप्रयोगे प्रागुपदर्शितमेव। तत्राद्यन्तशब्दाभ्यां विशिष्टत्वाभावेन न विशेष्यत्वम्, अपि तु उत्तरपदवर्तिशब्दवाच्यानामर्थानां कालनियामकत्वेन विशेषणत्वमेव। 'प्राक्पतितं विशेषण'मितिवचनात्। अत एव विशेष्यत्वविशेषणत्वयोः कामचाराविति न्यायः। देशनियामकत्वं तु यावत्पञ्चविंशतियोजनानि पत्तनं तावद् गन्तव्यमित्यादि स्वयमेव भाव्यम्। विशेष्यत्वविशेषणत्वस्वरूप-

---

યાવત્ શબ્દપણિં બાહિરથી લેવો. નિ ભિણુ શબ્દ વિના કાલનિયમની અયુક્તતાથી. યાવત્તાચ્છબ્દઈ વાક્યદ્વય તે मंडिअपुत्ता जावं च णं એ આલવે પૂર્વિં કહિઉં જ છે. ઇમ જમાલિને નારકગતિનો નિષેધ તે નારકશબ્દને અભાવે જ હુઇ. તે વતી સામાન્યસૂત્રને વિષે કહ્યો નારકશબ્દ તે વિશેષસૂત્રને વિષે સાક્ષાત્ અથવા અધ્યાહારથી ન હુઇ જ. પ્રત્યક્ષબાધથી. એ ભાવ—યાવત્ શબ્દનો પ્રયોગ, તે કિહાએક વિશેષ્યપણિં અને કિહાએક વિશેષણપણિં હુઇ. તિહાં વિશેષ્યપણિં પ્રયુંજ્યો યાવત શબ્દ તે કહ્યા ગણસંબંધી જે આદ્યપદ નેં અંતપદ તેણે પ્રયુક્ત હુતો જ ગણમધ્યવર્તી જે પદાર્થ તેહનો સંગ્રાહક હુઇ. જમાલી અણગાર અરસાહારી વિરસાહારી અંતાહારી પ્રાંતાહારી રુક્ષાહારી તુચ્છાહારી અરસજીવી વિરસજીવી યાવત્ તુચ્છજીવી ઉપશાંતજીવી વિવિક્તજીવી ? હા. એ સામાન્યસૂત્રે કહ્યા ગણના આદ્યંતશબ્દે યુક્ત યાવત્શબ્દ કહે છે. ગૌતમ ! જમાલી અનગાર ઇત્યાદિ સૂત્રના વાક્યને વિષે પોહતો જાણવો, અને તેહને સર્વાદિપણિં કરી બુદ્ધિમાં હુઇ તેહના વાચકપણાથી. મધ્યવર્તી પદાર્થ જે નાનારૂપ અને અનેકસંખ્યાવંત તેહનો સંગ્રાહક હુઇ. ઇમ આદ્યંત શબ્દને પણિં ગણને અનુરોધિં ભિન્નપણું જ જાણવું. પણિ યાવત્શબ્દ પણિં ઘટપટાદિકની પરિં નિયતપદાર્થનો વાચક નહીં. એ ભાવ. ઇમ વિશેષણથી થાવતો યાવત્શબ્દ તે કહે પદે વાચ્ય અર્થનિ દેશકાલાદિકનો નિયામક હુઇ. તિહાં કાલનિયામકપણું તે—गोअमा जाव चत्तारि ઇત્યાદિ સૂત્રને પ્રયોગને વિષે પૂર્વે દેખાડ્યું જ છે. તિહાં આદ્યંતશબ્દિં વિશિષ્ટપણાને અભાવે વિશેષ્યપણું નહીં. તઉ સ્યું ? ઉત્તરપદવર્તિ જે શબ્દ, તેણે કહ્યો જે અર્થ, તેહને કાલનિયામકપણિં કરી વિશેષણપણું જ. પૂર્વે પડ્યું તે વિશેષણ એ વચનથી. એતલા જ વતી વિશેષ્યપણું અને વિશેષણપણું એહને કામચારથી એહવો ન્યાય છે. દેશનિયામકપણું તે જેતલાંઈ પંચવીસ યોજને પત્તન તિહાં તાંઈ જાવું. એ પોતે જ વિચારવું. વિશેષ્યપણું અને વિશેષણપણું તેહને સ્વરૂપે વિકલ ડિત્યાદિપદની પરિ અર્થશૂન્ય જ. ઇમ પ્રવચન માત્રને વિષે જિહાં કિહાં એ યાવત્ શબ્દ તિહાં કહે પ્રકારે જ અર્થનો વાચક, અન્યથા નહીં. એ તાત્પર્ય. હિવે ઇહાં

तिकल्पनाऽपि परास्ता। उक्तागमस्य प्रणेतुः श्रीमहावीरस्य मृषाभाषित्वप्रसक्त्या अनाप्तत्वापत्तेः। यतस्तथाभूतस्य निजकृतपापस्य परिज्ञानाभावभणनेन कुतः सम्यक्त्वादिप्राप्तिरिति। किञ्च–कृतपापस्य प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिस्तस्मिन्नेव भवे भवति, न पुनर्जन्मान्तरेऽपि।

यदागमः—जावाऽऽउ सावसेसं, जाव य थोवो वि अत्थि ववसाओ। ताव करिज्जप्पहिअं मा ससिराया व सोइहिसि'॥ १॥ त्ति (उप० २५८) तस्मादाशातनाबहुलस्य जमालेर्नियमेनानन्तसंसारोऽप्यपार्द्धपुद्गलपरावर्त्तप्रमाणो मन्तव्यः। 'उम्मग्गमग्गसंपट्ठिआण'मित्यादि, तथा 'कालमणंतं च सुए अद्धापरिअट्टओ अ देसूणो। आसायणबहुलाणं उक्कोसं अंतरं होइ'॥ त्ति। (आ० नि० ८५३) इत्यादिप्रवचनप्रामाण्यात्। अत एव भगवत्यां जमालिसूत्रं सामान्यसूत्रं च संसारपरिभ्रमणमधिकृत्य तुल्यमेव भणितम्, तत्कारणस्याचार्यादिप्रत्यनीकत्वादेस्तौल्यात्। तुल्ये च कारणे कार्यवैषम्यासम्भवात्। यत्तु भगवत्यामेव 'अत्थेगइआ अणादिअं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतं संसारकंतारं अणुपरिअट्टंती'ति भणितम्, तदभव्यविशेषमधिकृत्यावसातव्यम्। तद्व्यञ्जकं तु अन्ते निर्वाणस्याभणनमेव। कस्यचिदभव्यस्याऽपि तथाविधकालादिसामग्रीयोगेन सम्यक्क्रियापरायणस्य आचार्यादिप्रत्यनीकतायाः सम्भवात्। एतेन 'पंच तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभग्गहणाइं संसारं अणुपरिअट्टित्ता' इत्यत्र सङ्ख्यावाची पञ्चशब्दो गतित्रयानुरोधेन त्रिगुणितः पञ्चदशभवाभिधायको जमालेरिति कल्पनाऽपि परास्ता। तिर्यग्योनिकदेवसम्बन्धिनौ द्वौ द्वौ भवौ एकश्च मनुजसम्बन्धी अथवा त्रयो भवाः तिर्यक्सम्बन्धिनः एको देवसम्बन्धी एकश्च मनुष्यसम्बधीत्येवं पञ्चभिरेव भवैः सूत्रस्य सविषयत्वेन प्रामाण्यसिद्धौ पञ्चदशभवकल्पने प्रमाणाभावात्। नहि क्वाप्यागमे जमालेः पञ्चदश भवा भविष्यन्तीति भणितं येन गुणकारः सम्यग्भवेत्।

છે પ્રાયશ્ચિત જેણેં એહવો હુતો તુચ્છ સંસારીપણિ હુસ્યે'. એ કલ્પના પણિ ટાલી. કથા આગમના પ્રરૂપક જે શ્રીમહાવીર તેહને મૃષાભાષિપણાનેં પ્રસગે વંચકપણાની આપત્તિથી. જે માટે તેહવી પોતાના કર્યાં પાપના પરિજ્ઞાનના અભાવનેં કહેવેં કિહાંથી (સમ્યક્ત્વની) પ્રાપ્તિ. વલી કીધાં પાપનાં પ્રાયશ્ચિત જે ઉપવાસાદિક આલોચના તેહની પ્રતિપત્તિ તેહજ ભવનેં વિષેં હુઇ. પણિ જન્માંતરિં ન હુઇ. 'યાવત્ આયુઃ સાવશેષ હુઇ યાવત્ કાંઇએ ઉદ્યમ હુઈ તિવાર પહિલું આત્મહિત કરવું શશિરાજાની પરિં શોચ મ કરિસ્ય' તે માટેં આશાતનાબહુલ જમાલિનેં નિયમે અનંતસંસાર પણિ અપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્ત પ્રમાણ માનવો. उम्मग्गमग्ग ઇત્યાદિક 'અનંતકાલ શ્રુતનેં વિષેં દેશોનપુદ્ગલપરાવર્ત્તનું અપાર્દ્ધ આશાતનાબહુલનેં ઉત્કૃષ્ટ અંતર હુઈ' ઇત્યાદિ પ્રવચનવચનના પ્રામાણ્યપણાથી. એતલા જ વતી જમાલિનું સૂત્ર અનેં સામાન્યસૂત્ર સંસારપરિભ્રમણ આશ્રથી તુલ્યજ કહિઉં. તેહનું કારણ જે આચાર્યાદિકની પ્રત્યનીકપણાઇ પ્રમુખનેં તુલ્યપણાથી તુલ્યકારણે કાર્યના વિષમપણાના અસંભવથી. અને જે ભગવતીને વિષેં કેતલાએક અનાદિ-અનંત દીર્ઘકાલ ચતુર્ગતિક સંસાર ભમેં છે. ઇમ કહિઉં, તે અભવ્યવિશેષ આશ્રીને જાણવું. તેહનું જણાવનાર તો અંતે નિર્વાણનું અણકહેવું તેહજ. કુણેક અભવ્યનેં તથાવિધ કાલાદિકસામગ્રીને યોગેં સમ્યક્ ક્રિયાનેં વિષે તત્પરને આચાર્યાદિકની પ્રત્યનીકતાના સંભવથી. એતલે पंचतिरिक्ख ઇત્યાદિ-સૂત્રને વિષે સંખ્યાવાચી પંચશબ્દ તે ગતિત્રિણિને અનુરોધે ગુણ્યો હુંતો પંચદશભવનો અભિધાયક. એ કલ્પના પણિં ટાલી. તિર્યગ્યોનિક અને દેવસંબંધી બિ બિ ભવ એક તે મનુજભવસંબંધી અથવા ત્રિણિં ભવ તિર્યગ્ સંબંધી એક દેવસંબંધી અને એક મનુષ્ય સંબંધી ઇમ પાંચેં ભવેજ સૂત્રનેં સવિષયકપણે

तथाहि—साधुभक्तेन मरीचिना] साधुधर्मे द्विरुक्तेऽपि साधुधर्मानभिमुखेन कपिलेन युष्मत्समीपे किञ्चिद्धर्मोनाऽस्तीति पृष्टे, श्रीआवश्यकवृत्त्यभिप्रायेण तु भवद्दर्शने किञ्चिद्धर्मोऽस्तीतिपृष्टे 'अहो ! अयं प्रचुरकर्मा द्विरुक्तोऽपि साधुधर्मानभिमुखो मदुचितः सहायः संवृत्त' इति विचिन्त्य मम पार्श्वे देशविरति धर्मोऽस्तीत्यभिप्रायेण मनागिहाप्यस्तीति मरीचिरुक्तवान् । तत्र मरीचेर्यदि देशविरतिविमर्शो नाभविष्यत् तर्हि मनागिहाप्यस्तीति नाभणिष्यत् । एतद्वचनं च परिव्राजकवेषे सति [परिव्राजकदर्शने किञ्चिद्धर्मव्यवस्थापकं सम्पन्नम् । इहशब्दस्यास्पष्टार्थवाचकत्वेन श्रोतुः कपिलस्य] परिव्राजकदर्शनेऽपि किञ्चिद्धर्मोऽस्तीत्यवबोधात् । अन्यथा कपिलः परिव्राजकवेषं नाग्रहीष्यत् । तस्य धर्मचिकीर्षयैव तद्वेषोपादानात् राजपुत्रत्वेनान्यकारणासम्भवात । ततश्च कापिलेयदर्शनप्रवृत्तिः । सा च कपिलस्य मरीचेरन्येषां च महानर्थकारणं कुप्रवचनरूपत्वात् । यदागमः—'इणमेव णिग्गंथे पावयणे अट्ठे सेसे अणट्ठे' त्ति भगवत्याम् । अत्र शेषाणि-धनधान्यमित्रपुत्रकलत्रकुप्रवचनादीनि । अत एव तत्प्रवृत्तिः प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिहेतुः ।

यदुक्तम्—'इहभविअमण्णभविअं मिच्छत्तपवत्तणं जमहिगरणं । जिणपवयणपडिकुट्ठं दुट्ठं गरिहामि तं पावं ॥ १ ॥ त्ति (चउसरण० गा० ५०) तत्र मरीचेरिहाप्यस्तीतिवचनमुत्सूत्रमिश्रितमेवावसेयम् । तथाभूतस्य वचनस्य मरीच्यपेक्षया सूत्रत्वेऽपि कपिलापेक्षयोत्सूत्रत्वात् । तत्कथमिति चेत् । उच्यते—मम पार्श्वे मनाग्धर्मोऽस्तीति देशविरतस्य मरीचेरभिप्रायात् । तथाभूतवचनं, मरीच्यपेक्षया नोत्सूत्रं, सत्यत्वात् । कपिलापेक्ष या चोत्सूत्रमेव, परिव्राजकदर्शने मनाग् धर्मोऽस्तीति कपिलस्य बुद्धिजन-

---

આગમબાધિતપણિં પરિજ્ઞાનના અભાવથી. ઉત્સૂત્ર હુઈ. તે તો વક્તાને ક્લિષ્ટપરિણામનેં અભાવેં કરી મિથ્યાદુષ્કૃતાદિ અલ્પ પ્રાયશ્ચિત્ત શોધાઈ. અનાભોગ તો સામાન્યથી સર્વકાલ છતે એણિં કિવારેકિં વિશેષથી વાછિત વસ્તુ.વિષયીઆ અનાભોગને અનિવારણીયપણાથી. છદ્મસ્થને તો તેહવા સ્વભાવથી અને તે તો મિથ્યાત્વ વિના અજ્ઞાન ન કહેવાય. યુક્તિ તો પ્રથમ ધિકારિં કહી છે એ જાણવું. વલી કુણેક સમ્યગ્દષ્ટિને કુણેક પ્રકારેં અનાભોગથી કિણિકિં પ્રકારેં વિવક્ષા–કહેવાની ઇચ્છા તેણીઇ અનાભોગથી એતલે કુણેક અંશને વિષિં અનાભોગથી એ અર્થ. સૂત્રથી ઉત્તીર્ણ હુઇ. જિમ શ્રીમહાવીરનો જીવ જે મરીચિ તેહનેં. સાધુધર્મ વિચાર (બિ વાર) કહેં હુ તે પણિં સાધુ ધર્મને વિષિં અસન્મુખ જે કપિલ, તેણિં તુમ્હારે પાસે કાઇ ધર્મ નથી એહવું પૂછે હુંતે, શ્રી આવશ્યકવૃત્ત્યાભિપ્રાયેં તુમ્હારે દર્શનેં કાઇ ધર્મ છે એહવું પૂછે હુતિ અરો ! એ પ્રચુરકર્મા બિવાર કહ્યો પણિ સાધુધર્મને અનભિમુખ માહરે યોગ્ય સખાઇઓ થયો. એહવું ચીંતવીને મુઝપાસે દેશવિરતિ છે એ અભિપ્રાયેં અલ્પ ઇહાપણિ છે. એહવુ મરીચિ તે કહેતો હુઓ. તિહાં મરીચિનેં જઉ દેશવિરતિનો વિચાર ન હોત તઉ અલ્પ ઇહાં ઇમ ન કહેત. એ વચન તે પરિવ્રાજકનો વેષ છતેં હુંતે પરિવ્રાજકદર્શનને વિષિં પણિં કાંઇએક ધર્મ છે એહવા અવબોધથી. ઇમ નહી તો કપિલ તે પરિવ્રાજકનો વેષ ન ગ્રહેત. તેહનેં ધર્મ કરિવાની ઇચ્છાઈજ તેહના વેષના ગ્રહેવાથી, રાજપુત્રપણિં કરી બીજા કારણના અસભવથી. તેથી કપિલ સંબધી દર્શનની પ્રવૃત્તિ થઇ. અનેં તે કપિલને મરિચીને બીજાને પણિ મહા અનર્થનું કારણ. કુપ્રવચનરૂપપણાથી. એહજ નિર્ગ્રથપ્રવચન અર્થ શેષ સર્વ અનર્થ. ઇહા શેષ તે ધનધાન્યાદિક અને કુપ્રવચનાદિક એતલાજ વલી તેહની પ્રવૃત્તિ તે પ્રાયશ્ચિતપ્રવૃત્તિનઉ હેતુ 'એ ભવનું અન્ય ભવનું મિથ્યાત્વનું પ્રવર્તન જે અધિકરણ જિનપ્રવચનથી નિષિદ્ધરૂપ દુષ્ટ ગરહુ છું તે પાપ પ્રતેં.' તિહા મરિચિનેં 'ઇહાં છે' એ વચન તે ઉત્સૂત્રમિશ્રજ જાણવું. તેહવા વચનને મરીચિની અપેક્ષાઇ સૂત્રપણિં પણિં કપિલની અપેક્ષાઇ ઉત્સૂત્ર-પણાથી તે કિમ ? એહવું જો તે ઉપરિં કહીઇ છે—માહરેં પાસેં અલ્પ ધર્મ છે એહવા દેશવિરતિ મરીચિનેં

पञ्चदशभवास्तेऽपि स्वल्पकाललभ्याः इत्येवं सूक्ष्मदृशा पर्यालोचने अवाच्यमासमञ्जस्यं को नाम वक्तुमलं भवेत ?' जिनाज्ञाराधनापेक्षया विराधनाया एव शोभनत्वसिद्धेः । तत्सिद्धौ च सिद्ध जिनाज्ञाविराधनायाः स्वरूपाभिधायकम् ।

'जे जिणवयणुत्तिण्णं वयणं भासंति जे उ मण्णंति । सम्मद्दिट्ठीणं तद्दंसणंपि संसारवुड्ढिकरं' ॥ १ ॥ इत्यादि तथा 'उम्मग्गदेसणाए' इत्यादि प्रागुपदर्शित प्रवचनवचनमालजालकल्पम् । यतो विराधनाराधनयोस्तौल्यं दूरे, प्रत्युत विराधनाया एव शोभनत्वमावेदितं स्यात् । एतेन यदि जमालिः पञ्चदशादिपरिमितभवैर्मुक्तिं याति तदा का नो हानिरिति वचनमपि महापापहेतुर्दूरत एव त्याज्यमिति दर्शितं बोध्यम् । यज्जैनप्रवचनविध्वंसको जमालिः पञ्चदशभवभाविमुक्तिरिति वचनं वक्तुस्तीर्थकृदादि-प्रत्यनीकताया विफलतेतिश्रद्धानाद्यभिव्यञ्जकम् । श्रोतुश्च भयाभावेन तथाविधानुचितप्रवृत्त्युदीरणाहेतुरिति महापापमेव । तस्योपदेशोऽपि उत्सूत्रभाषिणां नियमेनानन्तसंसारः तथा तीर्थकृदाद्याशातनाकारिणां दुर्लभबोधितेत्यादिवचनानि प्रवचनोक्तान्यपि भयवचनानि, न पुनः पारमार्थिकानीत्यादिरूपेण वक्तुस्तीर्थ-करादिप्रत्यनीकताभिव्यञ्जकानीत्यग्रे निराकरिष्यन्ते ।

किञ्च-तथाभूतवचनं जमालिनिह्नवस्यानुकूलमेव, प्रत्यासन्नमुक्तिलाभाभिधायकत्वात । तच्च तथाभूतं परमाधार्मिकगतिहेतुः । यदागमः—'जे आवि णिण्हगाणं अणुकूलं भासेज्जा' इत्यादि यावत 'परमाहम्मिएसु उववज्जेज्ज'त्ति श्रीमहानिशीथे । तच्च सम्यग्दृशां वक्तुमप्यनुचितमेव, सम्यक्त्वनाशहेतुत्वादिति पर्यालोच्यम् । एतेनामुकनामा उत्सूत्रभाषी एतन्मन्यते, एतच्च न मन्यते इत्यादिविवेककल्पनाऽपि परास्ता, जिनोक्तस्य स्वल्पस्याऽप्यनभ्युपगमे सर्वस्याऽपि द्वादशाङ्गस्य विराधनायाः भणितत्वात् । तीर्थकृत्त्येव

બહુકાલેં લભ્ય અનેં જમાલિને તો સાક્ષાત્તીર્થંકરના દ્વેષકનેં પણિં પન્નર ભવ, તે પણિ ગ્વલ્પ કાલેં પામીઇ એહવા. ઇમ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિં પર્યાલોચનાઇ જે અણકહેવા યોગ્ય અસમંજસપણું તેણું કહેવાનેં સમર્થ કુણ. હિવેં ઇહાં ઉત્કૃષ્ટપક્ષે કબંધનાં યુદ્ધની પરેં આરાધન-વિરાધનજનિત સંસારની અલ્પપણાઇ અને બહુપણાઇ એ વિચાર અસમઝી આનંદ-મેઘકુમારાદિક ભિક્ષુ આરાધકની ભવસ્થિતિ લેઇ યથાતથા અયુક્ત લખ્યું છઇ તે મિથ્યા જાણિવું. જિનાજ્ઞાના આરાધનની અપેક્ષાઇં વિરાધનને શોભનપણાની સિદ્ધિથી. તે સિદ્ધ થયે તો સિદ્ધ થયું જિનાજ્ઞાની વિરાધનાના સ્વરૂપનું કહેનારુ તે 'જે જિનવચનથી ઉત્તીર્ણ વિપરીતપણે વચન માને જે વલી ભાષે સમ્યગ્દૃષ્ટિને તેહનું દર્શન પણિ સંસારની વૃદ્ધિનું કરનાર.' તથા ઉમ્મગ્ગ ઇત્યાદિ પૂર્વિં દેખાડયું વચનસમૂહ તે આલજાલતુલ્ય હુઈ. જે વતી વિરાધના આરાધનાની તુલના દૂર રહો પણિ વિરાધનાને જ શોભનપણું કહિઉં હુઈ. એતલું કહેતે જે જમાલિ પન્નર આદિ પરિમિત ભવે જાઇ તો સી અમ્હારી હાનિ એ વચન પણિ મહાપાપનું હેતુ. એનલાજવતી છાંડવું એહવું દેખાડયું જાણવું જે માટિં જૈન પ્રવચનને વિધ્વંસક જમાલિ પંનરભવે થનારમુક્તિ એ કહેનારને તીર્થંકૃતાદિકની પ્રત્યનીકતાને વિફલપણાઇ એહવું શ્રદ્ધાનાદિકનું જણાવનાર. અને સાંભલનારને પણિં ભયને અભાવેં તથાવિધ અનુચિતપ્રવૃત્તિને વિષે ઉદીરણાનું હેતુ. તેવતી મહાપાપ જ. તેહને ઉપદેશપણિ ઉત્સૂત્રભાષીને નિયમેં અનંતસંસાર તથા તીર્થંકરની આશાતના કરનારને દુર્લભબોધિપણું ઈ ઇત્યાદિક વચન પ્રવચનમાહિ કહ્યા છે પણિં ભયવચન જાણવા પણિં પારમાર્થિક નહીં ઇત્યાદિ રૂપે કહનારને તીર્થંકરાદિકની પ્રત્યનીકતાના જણાવનાર. તે વલી આગલિં નિરાકરણ કરીસ્યેં. વલી તેહનું વચન જમાલિનિહ્નવને અનુકૂલ જ ઢુંકડા મુક્તિલાભના અભિધાયકપણાથી ને

यत्तु कश्चित् श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रे-'पडिसिद्धाणं करणे किच्चाणमकरणे अ पडिक्कमणं । असद्दहणे अ तहा विवरीयपरूवणाए अ'॥ १ ॥ (गा० ४८) गाथायाश्चूर्णौ विपरीतप्ररूपणा दुरन्तानन्तसंसारकारणं भवतीति व्याख्यातम्। तत्र दृष्टान्ततया मरीचिरेवोक्तः। तस्य च भवा असङ्ख्येया एवाऽऽसन्। तेन ज्ञायते अनन्तशब्देनासङ्ख्यातमुपलक्षणात् सङ्ख्यातमप्युच्यते। तेन जमालेः पञ्चदश भवा अप्यनन्तशब्दवाच्या इति वदति। तत् सम्यग्विचारणाबाह्यमेवावसातव्यम्। यतस्तत्र केवलं नानन्तशब्द एवाभिहितः, किन्तु दुरन्तानन्तशब्दौ, तौ च परस्परं विरुद्धार्थाभिधायकौ शब्दव्युत्पत्त्यैव शाब्दिकानां प्रतीतौ। तत्र दुरन्तशब्दो नानन्तार्थाभिधायको न वा सङ्ख्यातार्थाभिधायकः, किन्तु दुःखलभ्यान्तत्वेनाऽसङ्ख्यातार्थाभिधायकः। एवमनन्तशब्दोऽपि न सङ्ख्यातार्थाभिधायको न वा असङ्ख्यातार्थाभिधायकः, किन्तु न विद्यतेऽन्तो यस्येति व्युत्पत्त्या अन्तस्याविद्यमानत्वेनानन्तार्थाभिधायकः। प्रकृते च श्रावकस्य विपरीतप्ररूपणा स्वयं तथाविधबहुश्रुतत्वाभावेनानाभोगात् गुरुन्नियोगाद्वेति साक्षात्परम्परया वाऽनाभोगमूलिकैव। तत्कारणस्य विपरीतश्रद्धानस्याऽपि तथैव सम्भवः।

यदागमः—'सम्मद्दिट्ठी जीवो उवइट्ठं पवयणं तु सद्दहइ। सद्दहइ असब्भावं अणभोगा गुरुनिओगा वा ॥१॥ इति श्रीउत्तरा० नि० (गा० १६३)। सा च नानन्तसंसारहेतुः, तथाविधक्लिष्टपरिणामाभावात्। तद्व्यञ्जकं तु सम्यग्वक्तारमासाद्य तत्क्षणमेव तदपगमनमेव। अत एव श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्तौ केवलं दुरन्तशब्दस्यैवाभिधानमिति। या च विपरीतप्ररूपणा मार्गपतितानामनन्तसंसारहेतुः, सा च

हुई असद्दहणाई तथा वली विपरीतप्ररूपणाई' ए गाथानी चूर्णिने विषे विपरीत प्ररूपणा ते दुरंत अनंतसंसारनुं कारण हुई. एहवुं वखाण्युं छे. तिहां दृष्टांत तो मरीची ज कह्यो छे. अने तेहने तो भव असंख्यात ज थया. तेणि जाणीई छे अनंत शब्दई असंख्यातुं उपलक्षणथी संख्यातुं पणि कहीई. ते वली जमालिने पन्नर भवपणि अनंतशब्दे वाच्य एहवुं कहे छे. ते सम्यग् विचारणाबाह्य ज जाणवुं. जे माटि तिहां केवल अनंतशब्द ज नथी. तउ स्युं? दुरंतशब्द अने अनंतशब्द छे. ते तो परस्परें विरुद्ध अर्थना कथक शब्दव्युत्पत्ति ज. शाब्दिक वैयाकरणने प्रसिद्ध. तिहां दुरंतशब्द ते अनंत अर्थनो अभिधायक नही अने संख्यात अर्थनो पणि अभिधायक नहीं. तो स्युं? दुःखे पामवा योग्य जे अंतने पणि करी असंख्यात अर्थनो अभिधायक. इम अनंत शब्दपणि संख्यातनो अभिधायक नही असंख्य अर्थनो पणि अभिधायक नहीं. तउ स्युं? नथी अंत जेहनो ए व्युत्पति अंतने अणुछतापणिं अनंत अर्थनो कहेनार. इहां तो श्रावकने विपरीतप्ररूपणा ते पोते तथाविध बहुश्रुतपणाने अभावें, अनाभोगथी अथवा गुरुना वचनथी साक्षात् अथवा परंपराइं अनाभोगमूलक ज. तेहनुं कारण जे विपरीतश्रद्धान तेहनापणि तेणि रीति ज (अ)संभवथी. गाथार्थ तो पूर्वि लिख्यों छे. ते तो अनंतसंसारनुं हेतु नही. तेहना क्लिष्टपरिणामन अभावथी. तेहनुं जणावनार तो सम्यग् वक्ताने पामीने तत्काल ज तेहनुं टालवुं. एतला ज वती श्रावकप्रतिक्रमणसूत्रनी वृत्तिने विषे केवल दुरंतशब्दनुं ज कथन छे. अने विपरीतप्ररूपणा मार्गपतितने अनंतसंसारनुं हेतु ते -तो सभाप्रबंधे धर्मदेशनाना अधिकारीने बहुश्रुतपणि, लोकपूज्य जे आचार्यादिक तेहने कुणेक निमित्तथी पोतानी पूजानी हानिने भयें सावद्याचार्यनी परि परविषयीओ मत्सरपणिं गोष्ठामाहिलादिकनी परिं, तीर्थंकरना वचनने विषई असद्दहणाई जमाल्यादिकनी परि जाणवापूर्वक जाणवी. ते तो इहां अधिकारना अभावथी बहुकलापणि अनंतसंसारीपणिं पोते ज

उभयोरपि समव्याप्तत्वात् । अत एव सुबाहुकुमारप्रभृतीन् परिमितभवग्राहिणोऽधिकृत्य तथाप्रयोगाभावः । तस्माज्जमालेस्तिसृष्वेव गतिषु अनन्तसंसारित्वं बोध्यम् । अन्यथा भगवतीवचनेन सह विरोधः स्यात् । तत्राशातनाबहुलस्याऽपि जमालेर्नरकवर्ज्जास्तिस्र एव गतयोऽभिहिताः । एतेन सामान्यसूत्रोक्त विशेषसूत्रेऽनुक्तमपि वक्तव्यमिति भ्रान्तिरपि निरस्ता, सामान्यविशेषसूत्रयोरभेदापत्त्या विशेषसूत्रस्य पृथग्भणनेऽर्थतः पुनरुक्तता स्यात् । सा च द्वात्रिंशत्सूत्रदोषाणां मध्ये दशमो दोषो गणधरकृते सूत्रे न सम्भवति ।

किञ्च–'सामान्यशास्त्रतो नूनं विशेषो बलवान् भवेदि'त्यादिवचनानि दत्ताञ्जलीन्येव सम्पद्येरन् । उभयोस्तौल्येन भणनात् । तस्मात् सामान्यसूत्रोक्तानां शब्दानामर्थानां वा न्यूनत्वेनैव सामान्यसूत्राद्विशेषसूत्रं भिन्नमेव भवति । तत्र शब्दन्यूनत्वमपि सामान्यसूत्रोक्तानुसारेणाध्याहारादर्थापत्त्या पदार्थनिषेधान्यथानुपपत्त्या वाऽवसातव्यम् । तद्यथा–'गोअमा जाव चत्तारि पंचे'त्यादौ यावच्छब्दः वक्ष्यमाणपदार्थानां कालनियामकः । स चैवम्–यावत्कालं चतुःपञ्चसु त्रसस्थावरलक्षणासु जातिषु नारकतिर्यग्योनिकमनुजदेवानां भवग्रहणानि, यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् तावत्कालं संसारमित्यादि संसारमनुपरावृत्य ततः पश्चात्सेत्स्यति यावत् सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीतिरूपेण कालनियामकः । एवं सामान्यसूत्रोक्तानुसारेण विशेषसूत्रेऽपि कालनियमार्थं तावच्छब्दवद् यावच्छब्दोऽप्यध्याहार्यः, तावन्तरेण वाक्यद्वयानुपपत्त्या कालनियमानुपपत्तेः । यावत्तावच्छब्दाभ्या वाक्यद्वयं च 'मंडिअपुत्ता ! जावं च णं से जीवे सया समितं जाव परिणमति तावं च णं से जीवे आरंभइ सारभइ समारभइ इत्यादिरूपेण भगवतीतृतीयशतकतृतीयोद्देशके प्राग्भणितमेव । एवं जमालेर्नारकगतिनिषेधो नारकशब्दाभावेनैव स्यात् । तेन सामान्य-

---

ग्रहणु ते तो हुइ ज. ईम नही तो अनंतसंसारीपणानो अने मुक्तिगमननो असंभव हुई ते वती अनंत संसारीपणानुं जणावनारुं मुख्यवृत्ति तिर्यग्योनिना भवग्रहणु ए वचन ज पूर्वे कहिउ जाणवुं. तेहने वशे अणुपरिअट्टित्ता ए शब्द पणि जाणवो. बिहुए शब्दने महोमांहि एकठा वर्त्तवापणाथी. एतला ज वती सुबाहुकुमारप्रमुख जे अल्पभवना ग्रहनारा ते आश्रयीने तेहवा प्रयोगनो अभाव. ते माटि जमालिने त्रिणि ज गतिने विषे अनंतसंसारीपणुं जाणवुं. ईम नही तो भगवती वचन साथि विरोध थाई तिहां अशातनाबहुलपणि जमालिने त्रिणि ज गति कही छे एतले कहेवे सामान्यसूत्रे कहिउं हुइ ते विशेषसूत्रे अणकहिउ पणि कहेवुं. ए भ्रांति टाली. सामान्यसूत्र अने विशेषसूत्रने अभेद थाई वती विशेषसूत्रने जुदु कहेते अर्थथी पुनरुक्तपणुं थाइ. अने ते पुनरुक्तना तो बत्रीस सूत्रना दोषमध्ये दशमो दोष, ते गणधर सूत्रने विषे न संभवे. वली 'सामान्यशास्त्रथी विशेषशास्त्र ते निश्चे बलवंत हुइ' ईत्यादिक वचन, ते दीधी छे अंजली जेहने एहवा थाइ. बिहुने तुल्यपणे कहणुथी. ते वती सामान्यसूत्रने विषे कह्या जे शब्द अथवा अर्थ तेहने न्यूनपणि ज सामान्यसूत्रथी विशेषसूत्र भिन्न ज हुई तिहां शब्दनुं न्यूनपणुं सामान्यसूत्रे कह्याने अनुसारि बाहिरथी लेवुं, तेथी अर्थापत्ति अथवा पदार्थनिषेधनी अयुक्तता थाइ तेणुइं करी जाणवुं. जिम गोअमा जाव ईत्यादि सूत्रने विषि यावत् शब्द ते कहीवाता पदार्थनो कालना नियमनो करनार. ते ईम- यावत्कालताई च्यार पांच त्रस अने स्थावरलक्षण जे जाति तेहने विषि नरक तिर्यंच मनुष्य अने देवना भवग्रहणो. यत्शब्द अने तत्शब्दने नित्ये ज संबंधथी तावत्कालताइ संसार फिरीने तिवार पछी सीझस्ये यावत् सर्वदुःखनो अंत करस्ये. ईणी रीते कालनो नियामक. ईम सामान्यसूत्रने विषे कह्याने अनुसारे विशेषसूत्रने विषे पणि कालनियामकने अर्थे तावत् शब्दनी परे

किञ्च–यथा मनुष्यशब्दः सामान्यतो ब्राह्मणादिसर्ववर्णवाचकः तथा परामिप्रायेणानन्तशब्दोऽपि सङ्ख्यातादिसर्वकालवाचकः सम्पन्नः। एवं यथा व्यक्त्या ब्राह्मणादिवर्णवाचकाः ब्राह्मणादय एव शब्दाः तथा व्यक्त्या सङ्ख्यातादिकालविशेषाभिधायकाः शब्दाः सन्ति नवेति पर्यालोचनायां सामान्यशब्दाभिधेयानां पदार्थानां विशेषशब्दाभिधेयत्वनियमबलेनानन्यगत्या प्रकृतेऽपि सामान्यतः कालशब्दवाच्यानां सङ्ख्यातकालादीनां व्यक्त्या परस्परमसाङ्कर्येण सङ्ख्यातकालाद्यभिधायकाः सङ्ख्यातादय एव शब्दाः। तथा च सिद्धं सङ्ख्यातशब्दवाच्यं सङ्ख्यातमेव, न पुनरसङ्ख्यातमनन्तं वा तथा अनन्तशब्दवाच्यमप्यनन्तमेव, न पुनः सङ्ख्यातादिकमपि। नहि ब्राह्मणशब्दवाच्यः क्षत्रियादिवर्णोऽपि भवतीति सिद्धं प्रक्रियानुरोधेन शास्त्रादिरचनेति।

एवं यथाछन्दोऽपि कश्चिन्मरीचिवत् कचिदंशेऽनाभोगादेवोत्सूत्रभाषी स्यात्, तस्यानाभोगोऽपि प्रायः सम्यगागमस्वरूपापरिणतेरेवावसातव्यः। तथापरिणत्यभावे निदानं तावत् स्वल्पेनाऽप्युत्सूत्रभाषणेनानन्तसंसारः कथं भवति? भयवचनं वा इत्यादिरूपेण निजमतिकल्पनैव। तथाकल्पनाऽपि 'दसविहे बले पं० तं० सोइंदिअबले' इत्यादिस्थानाङ्गवचनात् दर्शनबलाभावादेवावसातव्या। एतेन यथाछन्दमात्रस्योत्सूत्रभाषित्वं भवत्येवेति ब्रुवाणोऽपि निरस्तो बोध्यः। यथाछन्दत्वभवनहेतूनां पार्श्वस्थत्वभवनहेतूनामिव नानात्वेनागमे भणितत्वात्। अथ व्यवहारतो मार्गपतितानामुत्सूत्रं कीदृशं भवति? इत्याह–'अणिअयं' ति अनियतम्। तत्रापि यथाच्छन्दानामपरापरभावेन गृहीतमुक्तम्। शेषस्य तु सम्यग्वक्तुर-

---

અવજ્ઞાને કરવે મહાઆશાતનાના હેતુપણાથી અનુચિત જ. વલી જિમ મનુષ્યશબ્દ સામાન્યથી બ્રાહ્મણાદિ સર્વવર્ણનો વાચક, તિમ પરાભિપ્રાયેં અનંતશબ્દપણિ સંખ્યાતાદિક સર્વકાલનો વાચક થયો. ઇમ જિમ વ્યક્તિ બ્રાહ્મણાદિક વર્ણના વાચક બ્રાહ્મણાદિક શબ્દ, તિમ વ્યક્તિં સંખ્યાતાદિક વિશેષનો અભિધાયક શબ્દ છે કે નથી એહવી વિચારણાથિકેં સામાન્યશબ્દે કહેવાયોગ્ય પદાર્થને વિશેષશબ્દે અણકહેવાયોગ્યપણું એહવા નિયમને બલિં બીજી ગતિ નહીં માટિં ઇહા પણિ સામાન્યથી કાલશબ્દે કહેવા યોગ્ય જે સંખ્યતકાલાદિક તેહને વ્યક્તિં માહોમાહિં અસંકરપણિં સંખ્યાતકાલાદિકના કહેનારે સંખ્યાત દિક જ શબ્દ, તિવારેં તો સિદ્ધ થયું જે સંખ્યાતશબ્દેં કહેવાયોગ્ય તે સંખ્યાત જ, પણિ અસંખ્યાત અથવા અનંત નહી, તિમ વલી અનંતશબ્દેં વાચ્ય અનંત જ પણિ સંખ્યાતાદિક નહીં, બ્રાહ્મણાદિશબ્દેં વાચ્ય ક્ષત્રિયાદિકવર્ણ ન હુઈ. તે વતી સિદ્ધ થયુ પ્રક્રિયાને અનુરોધિં શાસ્ત્રરચના. ઇમ યથાચ્છંદો પણિ કુણેક મરીચિની પરેં કોઇક અંશે, અનાભોગથી જ ઉત્સૂત્રભાષી હુઈ. તેહને અનાભોગપણિ પ્રાહેં સમ્યગ્ આગમસ્વરૂપને અપરિણતિ જ હુઈ. એહવું જાણવું. તથા પરિણામના અભાવનિં વિષે કારણ તો અલ્પેં પણિ ઉત્સૂત્રભાષણઈ અનંતસંસાર કિમ હુઇ અથવા ભયવચન ઇત્યાદિરૂપિં આપમતિ કલ્પના જ. તેહવી કલ્પનાપણિં દશવિધ બલ કહ્યા. તે કિમ ? શ્રોત્રેંદ્રિય બલ ઇત્યાદિ સ્થાનાંગ વચનથી, દર્શનબલના અભાવથી જ જાણવો. એતલેં યથાચ્છંદમાત્રને ઉત્સૂત્રભાષીપણું હુઇ જ, એહવું કહેનારો ટાલ્યો જાણવો. યથાચ્છંદપણા થાવાનાં હેતુને પાસત્થાપણાનાં હેતુની પરિ નાનાપણિં આગમને વિષે કહેવાથી. હિવેં વ્યવહારથી માર્ગપતિતને ઉત્સૂત્ર કેહવું હેઈ, તે કહે છે. 'अणिअयंति' त्ति તિહા પણિ યથાચ્છંદને પર અપર ભાવે ગ્રહિઉં અનિં મૂક્યું. અને બીજાને તો સમ્યગ્વક્તાના અભાવતાઇ હુઇ. તે સ્યાથી ? તિહાં હેતુ કહે છે. પ્રયોજનના અભાવથી. નિયતોત્સૂત્રભાષણને વિષે પ્રયોજન તો અંગીકર્યામાર્ગનું સ્થિરીકરણ જ. તેહજ અસદ્ગ્રહપણિ માનવું. તેહને પરિત્યાગે જ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિથી અસદ્ગ્રહને

विकलस्तु यावच्छब्दो डित्थडवित्थादिवदर्थशून्य एव स्यात्। एवं प्रवचनमात्रे यत्र क्वापि यावच्छब्दः तत्रोक्तप्रकारेणैवार्थबाधको नान्यथेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ १०३ ॥

अथ मार्गस्थितानामपि कदाचित् कस्यचिद् यदुत्सूत्रं भवेत्, तत् (कालभेदेन) अधिकरणभेदेन च नानाप्रकारं भवतीति दर्शयति—

॥ मग्गट्ठिअस्साभोगाऽणाभोगा तह कहंचि णाभोगा। उस्सुत्तं तमणिअयं पाएण पओअणाभावा ॥

व्याख्या—मार्गस्थितस्य-व्यवहारतस्तीर्थान्तर्वर्त्तिनः साध्वादेः कस्यचिदित्यर्थाद् बोध्यम्। आभोगाद्-इत्थमुच्यमानं मदीयं वचनमागमबाधितत्वेन कटुकफलविपाकं भविष्यतीति ज्ञाने सत्यपि तथाभव्यत्वयोगेन तथाविधकालादिसामग्रीसहितेन सम्यग्वक्तुमसामर्थ्यात् उत्सूत्रं भवति। तच्च तथाभूतं नियमेनानन्तसंसारहेतुरेव। यथा सावद्याचार्यस्योत्सूत्रभाषणम्। तच्चाभोगपूर्वकमभिमानवशेन त्यक्तुमशक्यमिति प्रतीतमेव। तथा अनाभोगात्-स्वयमुच्यमाने वचसि आगमबाधितत्वेन परिज्ञानाभावात् उत्सूत्रं भवति। तच्च वक्तुः क्लिष्टपरिणामाभावेन मिथ्यादुष्कृताद्यल्पप्रायश्चित्तविशोध्यम्। अनाभोगस्य तु सामान्यतः सर्वकालं सत्त्वेऽपि कदाचिद्विशेषतोऽपि विवक्षितवस्तुविषयकस्य तस्यानिवार्यत्वात् छद्मस्थस्य च तथास्वभावात्। तच्च मिथ्यात्वमन्तरेणाज्ञानमिति वक्तुमशक्यम्। तत्र युक्तिस्तूक्तैवेति बोध्यम्। तथा कस्यचित्सम्यग्दृष्टेः कथञ्चिदनाभोगतः-केनाऽपि प्रकारेण विवक्षयाऽनाभोगात् क्वचिदंशेऽनाभोगादित्यर्थः, उत्सूत्रं भवति। यथा श्रीमहावीरजीवस्य मरीचेः। [तस्य हि कपिलशिष्यकरणाभिप्रायेण स्पष्टमभाषमाणस्योत्सूत्रलेशोऽनाभोगादेव सम्पन्नः।

ભગવતીને મેલે કુશિષ્યને અનંતસંસારીનું વ્યવસ્થાપન તે સિદ્ધર્ષિના વચનવતી અને उम्मग्गमग्ग-संपट्ठिआण ઇત્યાદિ ગ્રંથમધ્યે नूनं પદનિયમે અનંત સંસાર કહ્યો છે. તે વતી જાણવું અનિ કુશિષ્યનો તથા પ્રૌઢ (પ્રચુર) કર્મનો સગોત્રો ઉચ્છૃંખલ તો કામાદિ સેવાના તથાર્હદાદિ આશાતનાના કરનાર જે અનારાધકજન તેહને અધ્યવસાય વિશેષે સંસારનું વિશેષણપણું કહ્યું છે તે દેખી પરમાર્થ સમજ્યા વિના કિહાંએક બાહુલ્ય અભિપ્રાય કલ્પી કિહાંએક ઉપલક્ષણાર્થ વ્યાખ્યાન કલ્પી યથાતથા લખ્યો છે. તે સર્વ મિથ્યા જાણવું. અધિક તત્કૃતગ્રંથના ખંડનને વિષે જાણવું. એ ગાથાર્થઃ ॥ १०३ ॥

હિવઈ માર્ગઇ રહ્યાને પણિ કિવારેક કુણેકને ઉત્સૂત્ર હુઇ, તે આશ્રયભેદે નાનાપ્રકારનું હુઈ. તે દેખાડિ છે,

'માર્ગસ્થિતને જાણવાથી તથા કિણેહિં પ્રકારે અજાણતાથી ઉત્સૂત્ર તે અનિયત પ્રાહેં પ્રયોજનના અભાવથી.' ॥ १०४ ॥

માર્ગને વિષે રહ્યા તે વ્યવહારથી તીર્થાંતવર્તી સાધ્વાદિકને, કુણેકને એતલું અર્થથી જાણવું. આભોગથી એહવું કહીતું માહરુ વચન તે આગમબાધિત પણિં કટુક ફલદાયક હુસે, એહવું જ્ઞાન છતે પણિ તેહવા ભવ્યપણાને યોગેં તેહવી કાલાદિકની સામગ્રીને યોગિ. કરી ભલી રીતિ કહેવાને અસમર્થપણાથી ઉત્સૂત્ર હુઈ. તે તો નિયમે જ અનંતસંસારનું હેતુજ. જિમ સાવદ્યાચાર્યને ઉત્સૂત્રભાષણ. તે તો આભોગપૂર્વક અભિનિવેશને વશિ છાંડવા અશક્ય એ પ્રસિદ્ધ જ. વલી અનાભોગથી પોતે કહ્યાં વચનને વિષે

तिवचनमुत्सूत्रप्रवृत्तिनिवारणाय भयवचनमेवावसातव्यं न पुनर्वास्तवमिति भणति । स च तीर्थकरेणोत्सूत्रभाषणे सभयीकृतानामपि भव्यानां निजवचनचातुर्या उत्सूत्रभाषण एव निर्भयीकुर्वन् तीर्थकृतो मृषाभाषित्वमात्मनश्च सत्यभाषित्वमुद्घोषयन् सर्वेषामपि जैनाभासानां चक्रवर्त्तित्वेन बलवान् तीर्थकरभक्तेन अस्मादृशेन कथं कर्तव्य इत्येवं श्रीहेमाचार्यस्येव अस्मादृशोऽपि महती चिन्ताऽवसातव्या। अयं भावः—असमर्थो हि परेण पराभूतः सन् वाग्व्यापारवानप्यात्मसाक्षिक एव भवति ।

तत्र श्रीहेमाचार्यवचनं यथा—'अनाद्यविद्योपनिषन्निषण्णैर्विशृङ्खलैश्चापलमाचरद्भिः । अमूढलक्ष्योऽपि पराक्रिये यत् त्वत्किङ्करः किं करवाणि देव ! ॥१॥ (अयोगव्यवच्छेदद्वा० श्लो० २३) इत्यादि । एवमस्मादृशोऽपीति बोध्यम् । अत एव पौनरुक्त्यमवगणय्य वारंवारं पूत्करणमेव तद्व्यञ्जकमवसातव्यम् । तेन स एव तावदित्थं प्रष्टव्यः—ननु भोः ! उन्मार्गस्थितानामुत्सूत्रभाषिणां नियमेनानन्तसंसारो भवतीति भयवचनमिति तीर्थकृता स्वयमेव सदस्युक्तम्, उत लेखद्वारा भवत एव ज्ञापितं यन्मया वक्तुं न शकितं परं त्वया इत्थं सर्वत्र ज्ञापनीयम्, अथवा चेतस्येव धारणीयम् । नाद्यौ, तथाभूतभणनेन भयं दूरे, प्रत्युत तथाभूतवचनं निश्शङ्कमुत्सूत्रभाषणे प्रवृत्तिसूचकम् । तृतीये च रहोवृत्त्या धारणीयम् ज्ञापितं सदसि भाषमाणस्त्वं केन कीदृशेन वचनेन सम्बोधनीय इति वक्तव्यम् । अथ निजमतिकल्पनया तथोच्यते इति चेत्, तर्हि 'एगदिवसंपि जीवो पवज्जमुवागओ अणण्णमणो । जयवि (जइ) ण पावइ मुक्खं अवस्स वेमाणिओ होइ' ॥ १ ॥ त्ति तथा, 'इक्को वि नमुक्कारो जिणवरवसहस्स वद्धमाणस्स । संसारसागराओ तारेइ नरं व नारिं वा ॥ १ ॥ इत्यादिवचनानि लोभवचनानि कल्पनीयानि । अन्यथा

माटिं ते भयवचनपणिं वस्तुगति नहीं एहवुं कहे छे. ते तो तीर्थंकरे उत्सूत्रभाषणने विषे सभय कर्या जे भव्य तेहने पोताना वचननी चतुराइंई उत्सूत्रभाषणने विषे निर्भय करतो तीर्थंकरने मृषाभाषीपणुं जणावतो अनि पोतानुं सत्यभाषीपणुं जाहेर करतो, सर्व जैनाभासनउ चक्रवर्तिपणिं करी ते बलवंत ते तीर्थंकरभक्ति किम करवो इम श्री हेमाचार्यनी परें अम्हसरिखाने पणि मोटी चिंता जाणवी, ए भाव—असमर्थ परे पराभव्यो हुतो वचन बोलतो ए पणि आत्मसाक्षिक ज हुइ. तिहां हेमाचार्यनुं वचन देखाडे छे. अनादिनी जे अविद्या ते रूप जे सद्विद्या ते उपरि रह्या उच्छृंखल चपलपणाने आचरता तेहणिं अमूढलक्षें हुं निराकरण करीइं छे, तो ताहरो किंकर हवे हुं स्युं करुं ? इत्यादिक इम अम्ह सरिखाने पणि ए जाणवुं. एतला ज वती पुनरुक्तपणुं अवगणी वारंवार पूत्करणुं जे, तेहवुं जणावनार ए जाणवुं. ते वती तेहज इहां पूछवो. पूर्वपक्ष—'उन्मार्गरह्याने उत्सूत्रभाषीने नियमें अनंतसंसार हुई' ए भयवचन तीर्थंकरे पोते ज सभाने विषे कहिउं ? अथवा लेख आगलिं करी तुझने ज जणाव्युं ? जे मई कही न सक्युं पणि तिं इम सर्वत्र कहेवुं अथवा चित्तमां राखवुं ? प्रथम बि पक्ष तो नहीं, तेहवे कहेवे भय तो दूर, साहमुं तेहवुं वचन निःशंक उत्सूत्रभाषणने विषे प्रवर्त्तनवुं जणावनार. त्रीजे पक्षे तो एकांते धारवुं एहवुं जणाव्यो हुतो सभाने विषे कहेतो केणे केहवे वचने समझाववो. ए कहेवुं. हिवे आपमति कल्पनाइं तिम कहीइं छे. एहवुं जउ तउ 'एक दिवस ए जीव दीक्षा प्रते पाम्यो तन्मय हुंतउ यद्यपि मोक्ष न पामे तउहे अवश्य वैमानिक देव हुई.' वली 'एक नमस्कार जिनवर वृषभ श्री वर्द्धमाननो संसारसागरथी तारे नरने अथवा नारीने' इत्यादिक वचन ते (भय अनि) लोभना वचन कल्प्या जोइई, नहीतउ धर्मने विषे प्रवृत्ति न थाइ इम नरकादिकने विषे दुःखना अभिधायक अने स्वर्गादिकने विषे सुखादिकना कहेनार वचन ए भयना अने

कल्पेनासत्यरूपत्वात् । नहि परिव्राजकदर्शने लेशतोऽपि धर्मोऽस्ति; उन्मार्गभूतत्वेन तत्र सम्यक्त्वस्याप्यभावात् महानर्थहेतुत्वाच्च । यदि च तद्दर्शने स्वल्पोऽपि धर्मोऽभविष्यत्तर्हि मनागिहाप्यस्तीति ब्रुवाणस्य मरीचेः कपिलापेक्षयाऽप्युत्सूत्रं नाभविष्यदिति सूक्ष्मदृशा पर्यालोच्यम् । तत्र मरीचेर्मदीयं वचनं कपिलस्य परिव्राजकदर्शने धर्मबुद्धिजनकं भविष्यतीति ज्ञानमस्त्येव, कथमन्यथा परिव्राजकवेषमदास्यत् । परमित्थमुच्यमानमेतद्वचनं ममोत्सूत्रमितिपरिज्ञानाभाव एवेति कथञ्चिदनाभोगहेतुकमेवतुत्सूत्रम् । यदि च मरीचेः स्वस्योत्सूत्राभोगोऽभविष्यत्, तर्हि सोऽस्पष्टवचनं नावक्ष्यत् । साधुभक्तस्य तस्योत्सूत्रभाषणमसम्भव्येव प्रचुरकर्मायमिति विचिन्त्य शिष्यकरणेऽप्यभिप्रायात् । तथा च तथाभूतेनानालोचितोत्सूत्रलेशेन विराधितसम्यक्त्वो मरीचिः प्रेत्य दुर्लभबोधिः कोटाकोटीसागरोपमसंसारस्थितिश्चाभूत् ।

यदागमः—"फुडपागडमकहंतो, जहट्ठिअं बोहिलाभमुवहणइ । जह भगवओ विसालो जरमरणमहोअही आसी" ॥ १ ॥ इत्युप० (गा० १०६) तथा, "दुब्भासिएण इक्केण मरीई दुक्खसागरं पत्तो । भमिओ कोडाकोटीसागरसरिणामधिज्जाणं" ॥ १ ॥ ति श्रीआव० नि० (गा० ४३२) एवंविधाभिप्रायजिज्ञासुना च श्रीआवश्यकवृत्तिचूर्णी उपदेशमालावृत्तिश्च सम्यक्पर्यालोचनीया । परं श्री आवश्यकचूर्णौ कुदर्शनप्रवृत्तिरेव संसारवृद्धिहेतुत्वेनोक्ता । उपदेशमालावृत्तौ च 'कपिल इहान्यत्रापीति मत्सम्बन्धिनि साधुसम्बन्धिनि चानुष्ठाने धर्मोऽस्तीति भणितम्' । तत्र साधुसम्बन्धिनीति भणनेन मत्सम्बन्धिनि देशविरत्यनुष्ठाने धर्मोऽस्तीति भणितम् । अन्यथा श्रीआवश्यकचूर्ण्यादिभिः सह विरोधः स्यादिति विशेषो बोध्यः।

અભિપ્રાયથી તેહવુ વચન મરીચિની અપેક્ષાઈ ઉત્સૂત્ર નહી, સત્યપણાથી. કપિલની અપેક્ષાઇ તો ઉત્સૂત્ર જ. પરિવ્રાજકદર્શનને વિષે, અલ્પધર્મ છે એહવી કપિલને બુદ્ધિ ઉપજાવવા પણિ અસત્યરૂપપણાથી. પરિવ્રાજકદર્શનને વિષે લેશથી એ ધર્મ નથી. ઉન્માર્ગભૂતપણિ સમ્યક્ત્વના પણિ અભાવથી મહા અનર્થના હેતુપણાથી. જઉ તેહના દર્શનને વિષે અલ્પ ધર્મ હઉત તઉ અલ્પ ઇહાં પણિ છે. એહવું બોલતા મરીચિને કપિલની અપેક્ષાઈ ઉત્સૂત્ર ન હઉત, એ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ વિચારવું. તિહાં મહારૂં વચન કપિલને પરિવ્રાજકદર્શનને વિષઈ ધર્મબુદ્ધિનું જનક હુઇ એહવું ગ્યાન છેજ. નહીતર કિમ પરિવ્રાજકનો વેષ દેત. પણિ ધર્મ કહીવું એ વચન મુઝને ઉત્સૂત્ર એ ગ્યાનનો અભાવ જ. તે વતી કથંચિદનાભોગહેતુથી એ ઉત્સૂત્ર. જઉ મરીચિને પોતાનો ઉત્સૂત્રનો આભોગ હઉત તઉ અસ્પષ્ટ વચન ન બોલત સાધુભક્ત એહને ઉત્સૂત્રભાષણ તે અસંભવી જ. પ્રચુરકર્મા એ એહવું ચીંતવીને શિષ્ય કરિવાને અભિપ્રાયથી. તેવતી તેહને અણાલોચ્યે ઉત્સૂત્રલેશે વિરાધિત સમ્યક્ત્વનો ધણી મરીચિ તે પરભવે દુર્લભબોધિ અને સાગરોપમ કોટાકોટિ સંસારસ્થિતિવંત હુઓ. 'સ્ફુટ પ્રકટ અણકહતો યથાસ્થિત બોધિલાભ હણિ જિમ ભગવંતને વિસ્તીર્ણ જરામરણરૂપ સમુદ્ર હુઓ. દુર્ભાષિત એકે મરીચી તે દુઃખસાગર પામ્યો ભમ્યો કોડાકોડિસાગરોપમનાં' એહવો અભિપ્રાય જાણવાં વાછતે શ્રી આવશ્યકની વૃત્તિ અને ચૂર્ણિ અને ઉપદેશમાલાની વૃત્તિ સમ્યગ્ વિચારવી. પણિ શ્રીઆવશ્યકચૂર્ણિને વિષે કુદર્શનની પ્રવૃત્તિ જ સંસારવૃદ્ધિહેતુપણિ કહી. અને ઉપદેશમાલાની વૃત્તિને વિષે તો હે કપિલ ! ઇહાં અન્યત્રપણિ મુઝસંબંધિ અને સાધુસંબંધી જે અનુષ્ઠાન તેહને વિષે ધર્મ છે. તેહવું કહિઉં. તિહાં સાધુસંબંધિ એહવું કહે મુઝસંબંધિ જે દેશવિરતિ અનુષ્ઠાન તેહને વિષે ધર્મ છઇ, એહવું કહિઉ. નહીતર શ્રીઆવશ્યકચૂર્ણ્યાદિક સાથે વિરોધ હુઇ. એહવો વિશેષ જાણવો. અને જે કુણેક શ્રાવકપ્રતિક્રમણસૂત્રને વિષે 'નિષિદ્ધને' કરવે, કરિવાને અકરિવે પડિકમણું

तीर्थंकरस्य गुणैः शक्रस्तवाद्युक्तैः अर्थात्तीर्थमुखात्-साध्वादिमुखात् श्रुतैः स्वस्वमार्गप्ररूपकाणां-निजनिजमार्गाणामादिप्रणेतॄणां शिवभूत्यादीनामेव स्तुतिप्रमुखम् । अत एव शिवभूत्यादयस्तीर्थंकराभासाः, आरोपिततीर्थकृद्गुणाश्रयत्वात् । तेन तद्व्यवस्थापितास्तथाविधजनसमूहा अपि तीर्थाभासा एव । वास्तवतीर्थत्वेन तु शिवभूत्यादयोऽपि वास्तवतीर्थंकरा एव सम्पद्येरन् । सम्यक्तीर्थव्यवस्थापकत्वात् विजातीयसन्तानासम्भवात् । नह्यारोपितगोनामगुणाप्यजा (गां) वत्सं प्रसूते । आरोपस्तु सुगतेश्वरादौ सर्वज्ञत्वदेवत्वादीनां प्रतीत एव । तेनाऽऽभासस्य सन्तानमप्याभासरूपमेव भवति । एवं तीर्थतीर्थंकरयोराभासत्वे सिद्धे सिद्धं तत्सम्बन्धि सर्वमपि धार्मिकानुष्ठानमाभासरूपमेव, तीर्थंकराभासमूलकत्वात् । नहि जलावभासरूपायां मृगतृष्णायां वास्तवकल्लोलादीनि सम्भवन्ति, तत्कारणस्य सम्यग् जलस्याभावात् । अत एवं तीर्थाभासमार्गे लेशतोऽपि धर्मो दूरे, प्रत्युताधर्म एवेति प्रागुपदर्शितम् । अथ तीर्थंकराभासस्य तीर्थंकरगुणैः स्तुत्यादौ दृष्टान्तमाह-'जहे' त्यादि । यथा श्रुतगीतकुमारी-श्रुतं विवाहाद्युत्सवे गीतम् उपलक्षणात् दृष्टं चान्यत् यया सा चासौ कुमारी चेति विग्रहः । क्रीडाविवाहे-बालिकानां लोकप्रसिद्धे, गायति यावत्सद्भूतविवाहाद्यनुकारिकृत्यान्यपि करोति अनेककुमारीभिः परिवृतेति गम्यम् । परं तत्र पुत्राद्युत्पत्तिरपि कल्पितपुत्रादीनामेव । एवं तीर्थाभासमार्गे धर्मोत्पत्तिरपि कल्पितधर्मस्यैवावसातव्या । तत्कारणयोस्तीर्थतीर्थंकरयोराभासरूपत्वात् 'कारणानुरूपं कार्य'मिति वचनात् । परमुभयत्राऽपि बालानामेव तुष्टिः, न पुनर्विदुषामपि । तत्रोभयत्राऽपि कृत्यानां बालचेष्टितत्वेनाधिगमादिति गाथार्थः ॥ १०६ ॥

अथ तीर्थंकरगुणैर्निजनिजमार्गप्ररूपकाणां स्तुतौ व्यञ्जकमाह—

॥ अम्हाणं खलु मग्गप्परूवगो एरिसो त्ति बुद्धीए । थुइकरणंमि पवित्ती असग्गहो एस महदोसो ॥

तीर्थंकरने गुणे शक्रस्तवादिके, अर्थथी तीर्थमुखथी-साध्वादिकना मुखथी सांभळ्या तेणे आपआपणा मार्गना प्ररूपक आपआपणा मार्गना आदिकर्ता जे शिवभूत्यादिक तेहना ज स्तुतिप्रमुख. एतला ज वती शिवभूत्यादिक तीर्थंकराभास. आरोप्या जे तीर्थंकरना गुण तेहना आश्रयपणाथी. तेणे करी तेहना थाप्या तेहवा जनसमूह पणि तीर्थाभास ज. शुद्ध तीर्थपणि, शिवभूत्यादिक पणि वस्तुगति तीर्थंकर ज संपजि सम्यक्तीर्थना व्यवस्थापकपणाथी. विजातीय संतानना असंभवथी. आरोप्या गायना गुण ते वती बकरी गायने तो जणे नहीं. आरोप तो बुद्ध ईश्वरादिकने विषे (सर्वज्ञ देवादिकनो) प्रसिद्ध ज. ते वती आभासनां संतानपणि आभासरूपज हुई. ईम तीर्थ अने तीर्थंकरने आभासपणुं सिद्ध थये हुते ते संबंधि सर्व धार्मिकानुष्ठान ते आभासरूपज तीर्थंकराभासना मूलकपणाथी. जलावभासरूप जे मृगतृष्णा तेहने सत्य कल्लोलादिक संभवे ईम तो नहीं. तेहनुं कारण जे सम्यग्जल तेहना अभावथी. एतला ज वती तीर्थाभासमार्गने विषे लेशथीए धर्म तो दूर, साहमुं अधर्म ज. ए पूर्वे देखाड्युं छे. हिवे तीर्थंकराभासने तीर्थंकरने गुणे स्तुत्यादिकने दृष्टांत कहे छे. सांभळ्युं विवाहादिक उत्सवने विषे गीत ओलखाववनारथी दीठुं बीजुं ए अथवा जेणीई एहवी कुमारी एहवो समास क्रीडाविवाहे बालिकाओ जे लोकप्रसिद्ध जे ढीगलाढीगलीनो विवाहोत्सव तेहने विषे गाई यावत् सत्यविवाहना सरिखा कर्तव्य पणि करई. अनेक कुमारीई परिवरी एतलुं उपरथी लेवुं. पणि पुत्रादिकनी उत्पत्ति पणि कल्पित पुत्रादिकनी ज. ईम तीर्थाभासमार्गने विषे धर्मनी उत्पत्ति पणि कल्पित धर्मनी ज जाणवी. तेहना कारण जे तीर्थ अने तीर्थंकर तेहने आभासरूपपणाथी. पणि बिहु ठामे बालकने ज तुष्टि पणि पंडितने नही. बिहु ठामे बालना कार्यने बालचेष्टितपणि करी जाणवाथी, ए गाथार्थः ॥१०६॥

समाप्रबन्धेन धर्मदेशनाधिकारिणां बहुश्रुतत्वेन लोकपूज्यानामाचार्यादीनां कुतश्चिन्निमित्तान्निजपूजादिहानिभयेन सावद्याचार्यादीनामिव, परविषयकमात्सर्येण गोष्ठामाहिलादीनामिव, तीर्थकृद्वचस्यश्रद्धानेन जमाल्यादीनामिवाभोगपूर्विकाऽवसातव्या। ते चेहाधिकाराभावेनानुक्ता अपि अनन्तसंसारित्वेन स्वत एव भाव्याः। येन कारणेन कस्यचिदनाभोगमूलकमप्युत्सूत्रं कुदर्शनप्रवृत्तिहेतुत्वेन दीर्घसंसारहेतुरपि भवति। तेन दुरन्तसंसारमधिकृत्य मरीचिरेव दृष्टान्ततया दर्शितः। तस्य च तथाभूतमप्युत्सूत्रं तथैव सञ्जातम्। श्रीआवश्यकचूर्णावपि तथैवोक्तत्वात्। अन्यथा द्वित्रादिभवभाविमुक्तीनामपि मुनिप्रभृतीनामनन्तसंसारित्ववक्तव्यतापत्तौ जैनप्रक्रियाया मूलत एवोच्छेदः स्यात्। जैनप्रवचने चानुयोगद्वारादौ प्रक्रियाग्रन्थे–'से किं तं कालप्पमाणे २ दुविहे पं० तं० पएसणिप्फण्णे चेव अणुभागणिप्फण्णे (विभागनिप्फण्णे) (सू० १३४)' चेवेत्यादिप्रवचनवचनैः सङ्ख्यातासङ्ख्यातानन्तानां त्रयाणामपि जघन्यादिभेदभिन्नानां भिन्नभिन्नस्वरूपनिरूपणालक्षणा प्रक्रिया प्रतीतैव। प्रक्रियायाश्च प्रणेतारः सर्वेष्वपि दर्शनेष्वादिकर्त्तार एव भवन्ति। अतो जैनप्रवचनेऽपि साम्प्रतीनप्रक्रियाया आदिप्रणेता भगवान् श्रीमहावीर एव। तेन तदायत्तैव तच्छिष्यश्रीसुधर्मस्वाम्यादीनां शास्त्ररचनापि भवति। न पुनः शास्त्ररचनायत्ता प्रक्रिया। प्रक्रियानुरोधेनैव परस्परविरुद्धवादिनः शास्त्रकर्त्तारो दूष्या अदूष्याश्च भवन्ति, प्रामाण्याप्रामाण्यविवेकस्य प्रक्रियायात्तत्वात्। अन्यथा अपसिद्धान्तादिदूषणोद्भावनं दत्ताञ्जल्येव सम्पद्येत, प्रक्रियाया अभावे सिद्धान्तस्यैवाभावात्। तेन चूर्णिकारादिवचनमपि जिनोक्तप्रक्रियानाबाधयैव प्रमाणतया पुरस्करणीयम्। तत्र यद्यपि परेण सम्मतितयोद्भाविताया चूर्णावुक्तप्रकारेण प्रक्रियाविरोधिवचनं लेशतोऽपि नास्ति, तथापि कदाचित् कस्यचित् शास्त्रकारस्य प्रवृत्तिः छाद्मस्थ्यादनाभोगवशेन प्रक्रियाविरोधिन्यपि सम्भवति, परमाभोगवतस्तथैव व्यवस्थापनं प्रक्रियायाः प्रणेतुः श्रीमहावीरस्यावज्ञाकरणेन महाशातनाहेतुत्वादनुचितमेव।

વિચારવા. જે કારણે કુણેકનેં અનાભોગમૂલક પણિ ઉત્સૂત્ર કુદર્શનનો હેતુ તે પણિં દીર્ઘસંસારનો હેતુપણિ હુઈ. તે વતી દુરંતસંસાર આશ્રયી મરીચિ જ દૃષ્ટાંત પણિ કહ્યો. તેહનેં તેહવું ઉત્સૂત્ર તિમ જ થયું. શ્રીઆવશ્યકચૂર્ણિનેં વિષેં તિમ જ કહ્યાપણાથી, ઇમ નહી તો બિં ત્રિણિં ભવે થાનાર મુક્તિ જેહનેં એહવા મુનિપ્રમુખનેં પણિં અનંતસંસારીપણાની કહણ્ણપણાઇની આપત્તિ છતે જૈનપ્રક્રિયાનો મૂલથી ઉચ્છેદ થાઇ. જૈનપ્રવચનનેં વિષેં અનુયોગદ્વારાદિક પ્રક્રિયાગ્રંથને વિષેં કાલપ્રમાણ તે બિં પ્રકારેં–'પ્રદેશિં નીપનું અનેં અનુભાગેં નીપનું' ઇત્યાદિ પ્રવચનને વચનેં સંખ્યાત અસંખ્યાત અને અનંત એ ત્રિણ્યું જઘન્યાદિક ભેદિં ભિન્ન તેહને ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપનિરૂપણરૂપ પ્રક્રિયા પ્રતીત જ. પ્રક્રિયાના પ્રરૂપક તે સર્વદર્શનનેં વિષિં આદિકર્તા જ હુઇ. એ વતી જૈનપ્રવચનનેં વિષેં હિવડાની પ્રક્રિયાનો પ્રરૂપક ભગવંત શ્રીમહાવીર જ. તે વતી તેહને આયત્ત જ તેહના શિષ્ય શ્રી સુધર્માસ્વામ્યાદિકની શાસ્ત્રરચના. પણિં શાસ્ત્રરચનાને આયત્તેં પ્રક્રિયા નહીં. પ્રક્રિયાને વશેં જ પરસ્પરિ વિરુદ્ધવાદી તે શાસ્ત્રકર્તા તે દૂષવાયોગ્ય અને અદૂષવાયોગ્ય હુઇ. પ્રમાણ અને અપ્રમાણપણાના વિવેકને પ્રક્રિયાનેં આયત્તપણાથી. નહીતર અપસિદ્ધાંતાદિક જે દૂષણ, તેહનું કહણ તે દત્તાંજલિં જ થાઇ. પ્રક્રિયાનેં અભાવે સિદ્ધાંતના જ અભાવથી. તે વતી ચૂર્ણિકારાદિકનું વચન પણિ જિનોક્તપ્રક્રિયાની અનાબાધાઇ પ્રમાણપણિં આગલિકરિવું. તિહાં જઇ સંમતિપણિ દેખાડી જે ચૂર્ણિ તેહનિં વિષે કહેપ્રકારેં પ્રક્રિયાનિરોધિ વચન લેશથીએ નથી. તઉહે પણિ કિવારેકિં કુણેક શાસ્ત્રકારની પ્રવૃત્તિ તે છદ્મસ્થપણાથી અનાભોગવશેં પ્રક્રિયાવિરોધી પણિં સંભવે. પણિં જ્ઞાનવંતને તિમ જ થાપવું. પ્રક્રિયાનો પ્રણેતા શ્રીમહાવીર, તેહની

मिथ्यात्वं तद्विपर्ययात्' ॥ १ ॥ इति (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० ३)। तथा जैनाभासोऽप्यनर्हदादिषु अर्हत्त्वादिबुद्ध्या भक्तः। ते च अनर्हदादयो निजनिजमार्गप्रणेतृप्रभृतयः शिवभूतितच्छिष्यादय एव। तेषु चार्हत्तादिबुद्धिर्निजनिजमार्गप्रकाशकत्वतदङ्गीकर्तृत्वद्वारा दिगम्बरादीनामिति। एतच्च मिथ्यादृष्टित्वान्यथानुपपत्त्याऽभ्युपगन्तव्यमेव, अन्यथा आभिग्रहिकस्याप्यदेवे देवत्वेन बुद्धिर्न स्यात्। तथा च देवादिषु देवत्वादिबुद्ध्या अर्हदादिषु चार्हत्तादिबुद्ध्या सर्वेषामपि सम्यग्दृष्टित्वं स्यात्। यदुक्तम्—'या देवे देवताबुद्धि–र्गुरौ च गुरुतामतिः। धर्मे च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते' ॥ १ ॥ इति (योगशास्त्र प्र० २, श्लो० २) एवं च सति 'मिच्छादंसणे दुविहे पं० तं० अभिगहिअमिच्छादंसणे चेव अणाभिग्गहिअमिच्छादंसणे चेव' त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० ७०) इत्यादि प्रवचनमनुपादेयं स्यात्, निर्विषयकत्वात्। तथा चाभिग्रहिकमिथ्यादृष्ट्यपेक्षया अभिनिवेशी शोभन इति भणनं जैनानामयुक्तमेव, तस्य मिथ्यात्वासिद्धेः। मिथ्यात्वे च सिद्धे सिद्धं यथा अदेवादिषु देवत्वबुद्ध्या आभिग्रहिकस्य मिथ्यात्वं तथा अनर्हदादिषु अर्हत्तादिबुद्ध्याभिनिवेशिनोऽपि मिथ्यात्वमेव। ननु भो! देवत्वेन सामान्यनाम्ना सर्वैः सह साम्येऽपि सुगतेश्वरादिविशेषनामकृतो भेदः शाक्यादिभिरेव, न पुनर्दिगम्बरादिभिरपि, देवोऽर्हन् श्रीऋषभादिरित्येवं सामान्यविशेषनामभ्यामपि साम्यात्, कथमनयोस्तौल्यमेवेति चेत्। अहो! भ्रान्तिः, स्वस्वाभिमतदेवमूलकश्रद्धानप्ररूपणाभ्यां कृतो भेदः सर्वैः सह समानोऽध्यक्षसिद्ध एव। परं विशेषनाम्ना भेदाभावो दिगम्बरादीनां महानर्थहेतुः। जैनाभासत्वहेतुना विशेषनाम्ना साम्येन जैनमार्गापलापित्वात्। युक्तिस्तूक्तैवेति गाथार्थः ॥ १०८ ॥

'અદેવને વિષે જે દેવબુદ્ધિ, ગુરુબુદ્ધિ અગુરુને વિષે, અધર્મને વિષે ધર્મની બુદ્ધિ એ મિથ્યાત્વ સમકિતથી વિપરીતપણાથી', તિમ જૈનાભાસ પણિં અનર્હદાદિકને વિષે અરિહંતપણાઇ પ્રમુખની બુદ્ધિ ભક્ત તે અણુઅરિહંત પ્રમુખ આપઆપણા માર્ગના પ્રરૂપક પ્રમુખ શિવભૂતિ અને તેહના શિષ્યાદિક જ. તેહોને વિષે જે અરિહંતપણાઈ પ્રમુખની બુદ્ધિ આપઆપણા માર્ગના પ્રકાશક તેહના અંગીકારપણા ઇને દ્વારે દિગંબરાદિકને. એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિપણાઈની અન્યથા અયુક્તતા થાઇ વતી માનવું જ. ઇમ નહીં તો આભિગ્રહિકને પણિં અદેવને વિષે દેવપણિં બુદ્ધિં ન હુઈ. તિવારે તો દેવાદિકને વિષે દેવપણાઇ પ્રમુખની બુદ્ધિ અરિહંત પ્રમુખને વિષે અરિહંતપણાઈ પ્રમુખની બુદ્ધિ સર્વને સમ્યગ્દૃષ્ટિપણું થાઇ. જે–'દેવને વિષે દેવપણાઇની બુદ્ધિ ગુરુને વિષે ગુરુપણાઇની બુદ્ધિ ધર્મને વિષે ધર્મની બુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વ કહીઇ' ઇમથિકે નો મિથ્યાદર્શન દ્વિવિધ કહ્યા. તે કિમ–આભિગ્રહિક મિથ્યાદર્શન અનાભિગ્રહિક મિથ્યાદર્શન ઇત્યાદિ પ્રવચન અનાદરણીય હુઈ વિષયરહિતપણાથી. તિમ તો આભિગ્રહિકની અપેક્ષાઇ અભિનિવેશી શોભન ઇમ કહેવું તો જૈનને અયુક્ત જ. તેહને મિથ્યાદૃષ્ટિપણાની અસિદ્ધિથી. મિથ્યાત્વ તો સિદ્ધ થાતે સિદ્ધ થયું જિમ અદેવાદિકને વિષે દેવાદિપણાની બુદ્ધિ આભિગ્રહિકમિથ્યાત્વ તિમ અણુઅરિહંત પ્રમુખને વિષે અરિહંતપ્રમુખની બુદ્ધિ અભિનિવેશીને પણિ મિથ્યાત્વ જ. પૂર્વપક્ષ–દેવપણિં સામાન્ય નામે સર્વસાથિં સદૃશપણાઈ છતે પણિં સુગત, ઇશ્વર ઇત્યાદિ વિશેષ નામે કર્યો ભેદ તે શાક્યાદિ સાથિં જ, પણિં દિગંબરાદિક સાથે નહી. દેવ અરિહંત શ્રી ઋષભાદિક ઇમ સામાન્ય અને વિશેષ નામે પણિં સરિખાઇપણાથી. કિમ? એહોને તુલ્યપણું જ, ઇમ જઉ તે ઉપરિ કહે છે–જૂઓ ભ્રમ, પોતપોતાના દેવમૂલક શ્રદ્ધાન અને પ્રરૂપણા તેણે કર્યો ભેદ સર્વસંઘાતે સમાન પ્રત્યક્ષસિદ્ધ જ. પણિં વિશેષનામે ભેદનો અભાવ દિગંબરાદિકને મહાઅનર્થ હેતુ. જૈનાભાસને હેતુ જે વિશેષનામે તેણે સરિખાઈ પણિ કરી માર્ગના અપલાપીપણાથી. યુક્તિ તો પૂર્વે કહી છે. એ ગાથાર્થ: ॥ ૧૦૮ ॥

भावं यावत्कुर्वन्ति तत्कुत ? इति हेतुमाह—'प्रायः प्रयोजनाभावात्', प्रायो-बाहुल्येन नियतोत्सूत्रभाषणे प्रयोजनं तावत् स्वाभ्युपगतमार्गस्य स्थैर्यकरणमेव । तदेवासद्ग्रहतया मन्तव्यं तत्परित्यागेनैव सम्यक्त्व-प्राप्तेः । यदुक्तम् 'असद्ग्रहपरित्यागेन तत्त्वप्रतिपत्तिर्मार्गानुसारिते'ति वन्दारुवृत्तौ । तच्च व्यवहारतोऽपि तीर्थान्तर्वर्तिनां न सम्भवति, तत्कारणस्य जैनप्रवचनप्रतिपक्षभूतापरमार्गाङ्गीकारस्याभावात् । अत एव उन्मार्गमाश्रितानामाभोगवतामनाभोगवतां वा नियमेनानन्तसंसारः, प्रतिसमयं तीर्थोच्छेदाभिप्रायेण प्रायः साम्यात् । तेषां चानन्तसंसारित्वमपि व्यवहारतोऽनालोचितोत्सूत्रपापानामेव । प्रतिपन्नप्रायश्चित्तानां तु जमालिशिष्याणामिवाराधकत्वेन तुच्छसंसारित्वमप्यवसातव्यम् । तस्य चोत्सूत्रभाषित्वव्यपदेशोऽपि न भवति । नहि प्रतिपन्नचारित्रश्चक्रवर्ती नरदेवत्वेन व्यपदिश्यते, तस्य धर्मदेवत्वेन व्यपदेशात् । परं तथा-भव्यत्वयोगेन दीर्घसंसारिणां प्रायश्चित्तप्रतिपत्तेरेवासम्भव इति ज्ञेयम् ।

न च (सातिशयज्ञान) केवलिनमन्तरेण नियमभणनमयुक्तमिति वाच्यम्, 'उम्मग्गमग्ग-संपट्ठिआण साहूण गोअमा ! णूणं । संसारो अ अणंतो होइ अ सम्मग्गणासीणं' ॥ १ ॥ ति केवलिनैव भणितत्वात् । तेनास्मादृशां तु तदनुवाद एव [न पुनः स्वतन्त्रवक्तृत्वं, प्रायो ग्रहणात्] यस्तु कश्चिन्मार्गप-तितोऽप्युत्सूत्रं भणित्वा अभिमानादिवशेन स्वोक्तवचनं स्थिरीकर्तुं कुयुक्तिमुद्भावयति न पुनरुत्सूत्रभयेन तत्त्यजति, सोऽप्युन्मार्गपतित इवावसातव्यः, नियतोत्सूत्रभाषित्वात् । तस्यापरमार्गाश्रयणाभावेऽपि निजवच-स्येव तदाग्रहवत्त्वात् । एतेन यः कश्चित् उन्मार्गस्थितानामुत्सूत्रभाषिणां नियमेन अनन्तसंसारित्वं भवती-

---

परित्यागे, तत्त्वनी प्रतिपत्ति ते मार्गानुसारिता, अने ते तो व्यवहारथी ते तीर्थांतरवर्त्तिने न संभवे, तेहनुं कारण जे जैनप्रवचननुं प्रतिपक्ष जे अपरमार्ग, तेहना अंगीकारेना अभावथी. एतला जे वती उन्मार्गने आश्रीने आभोगवंत अथवा अनाभोगवंतने नियमे अनंतसंसार प्रतिसमये तीर्थोच्छेदाभिप्राये, प्राहे सरिखाइथी. अने तेहने जे अनंतसंसारीपणुं पणि व्यवहारथी अणआलोयुं उत्सूत्रनुं पाप जेणे तेहने ज. अने पडिवज्यां प्रायश्चित जेणे एहवाने जमालि-शिष्यनी परि आराधकपणि अल्पसंसारीपणुं पणि जाणवुं. अने तेहने उत्सूत्रभाषिपणानुं कहणु पणि न हुइ. पडिवज्युं चारित्र जेणि एहवो चक्रवर्ति ते नरदेवपणि न कहीइ, तेहने धर्मदेवपणि कहणुथी. पणि तेहवाभव्यपणाने योगे दीर्घसंसारीनि प्रायश्चितनी प्रतिपत्तिनो ज हु(इ) असंभव ए जाणवुं. केवली विना एहवु नियमनुं कहेवु अयुक्त एहवुं न कहेवुं. एहवुं केवलीइ कह्यापणाथी. ते वती अम्हारे तो केवलीना भाख्यानुं कहेवुं. इहां उत्सूत्रभाषीने अनंतसंसारनो नियम तउ ज हुइ. जो परभवे प्रायश्चितनी पडिवज्यानी सामग्री न मिले. अनि विरुद्ध संप्रदायी उच्छृंखले तो षट्त्रिंशज्जल्प विवरणु-कारनुं मत अवलंबीने कालीदेवी प्रमुखने उत्सूत्रभाषीपणुं छे इम लिख्युं. अने ते यथाच्छंदादिक पणिं कर्म उपार्जि देवीपणु पामी तद्भवे तो कर्म निर्जरी एतलुं अनुसमजी भवांतरे दीक्षा लीधी ते वती शुद्ध थई एहवुं लिख्युं. ते मिथ्या जाणिवुं. अने जे कोइक मार्गपतितपणि उत्सूत्र बोलीने अभिमानादिकने वशे पोतानुं वचन स्थिर करिवाने कुयुक्तिप्रते ओपे पणि उत्सूत्रने भये छाडे नहिं. ते पणि उन्मार्गपतितनी परे जाणवो. नियतउत्सूत्रभाषीपणाथी. तेहने परमार्गना आश्रय-णना अभावे पणि पोताना वचनने विषि ज तेहना आग्रहवंतपणाथी. एनसे कहवे जे कोइक उन्मार्गस्थितने उत्सूत्र भाषीने नियमे अनंतसंसारीपणुं हुइ ए वचन उत्सूत्रप्रवृत्तिनिवारणने

दृष्टित्वमिति विशेषः । अथानन्यगतेर्व्यञ्जकमाह–'अरिहे'त्यादि । अर्हन् देव इत्यादिव्यक्त्या श्रद्धानेऽपि न सम्यग्–सम्यक्त्वं न भवेत् अर्थादाभिनिवेशिकस्य । शाक्यादेस्त्वव्यक्त्या श्रद्धानं, जैनप्रवचनं सम्यगिति सामान्यतः श्रद्धानेऽपि सम्यक्त्वं भवतीति बोध्यम् । तत्राऽपि व्यञ्जकमाह–यद्–यस्मात् 'से' तस्याभिनिवेशिनः एष एवासद्ग्रहः यः सम्यग्दृशां सद्ग्रहः । स च देवादिविषयकोपदेशाद्यसाध्यः असाध्यव्याधिकल्पत्वात् तत्र (बीजं) व्यञ्जकं तु 'अम्हाणं खलु मग्गो' इत्यादिगाथाव्याख्यायां दर्शितमेव । अयं भावः–जैनप्रवचनं सम्यगित्येतावन्मात्रेण सौगतादेः सम्यक्त्वप्राप्तिप्रतिबन्धकस्य निजमार्गासद्ग्रहस्यापगमो भवति । अभिनिवेशिनस्तु स एवासद्ग्रहो भवति, अन्यस्य तदपगमहेतोरभावान्नापगच्छति । तेन देवोऽर्हन्नेव, नापरः सुगतादिरित्येवं यथा यथा निजमार्गे दार्ढ्यं तथा तथा सम्यक्त्वावाप्तिर्दुःसाध्येति सर्वेषामनुभवसिद्धमेव, उक्तस्वरूपे चाऽसद्ग्रहबीजे तथाभूतश्रद्धानस्य मेघजलकल्पत्वादिति । यत्तु कस्यचित् सम्यक्त्वावाप्तिः तत् तथाभव्यत्वयोगेन बीजविनाशे सत्येवावसातव्यं न पुनर्देवादिश्रद्धानमात्रेणेति तात्पर्यमिति गाथार्थः ॥ ११० ॥

अथ कारणभेदमन्तरेण कार्यभेदासम्भव इति व्यक्तमिथ्यात्वकारणस्यासद्ग्रहस्य भेदमाह—

॥ जेणं सव्वंसेहिं सुद्धोऽभिणिवेसिणो असग्गहओ । अभिगहिअस्स उ जिणमयसंत्तासग्गहकलंकिओ ॥

व्याख्या—येन कारणेनाभिनिवेशिन उत्कटमिथ्यात्वं भवति, तेन कारणेनाभिनिवेशिनः तत्कारणमसद्ग्रहः सर्वांशैः शुद्धः । जैने अजैनत्वेन अजैने च जैनत्वेन श्रद्धानप्ररूपणाभ्यां सर्ववस्तुविषयका-

---

मिथ્યાત્વ આશ્રયી તીવ્ર મિથ્યાદૃષ્ટિપણું. એતલો વિશેષ. હિવે અનન્યગતિનું જણાવનાર કહે છે. અરિહંત દેવ એહવું વ્યક્તિં શ્રદ્ધાન છતેં પણિં સમ્યક્ત્વ ન હુઇ. અધિકારથી આભિનિવેશીકને. શાક્યાદિકને તો અવ્યક્તિં શ્રદ્ધાન, જૈનપ્રવચન સમ્યગ્ એહવું સામાન્યથી શ્રદ્ધાન છતેં પણિં સમકિત હુઇ. તિહાં જણાવનાર કહે છે. જે માટે અભિનિવેશીને એહજ અસદ્ગ્રહ સમ્યગ્દૃષ્ટિને જે સદ્ગ્રહ. તે દેવાદિ વિષયક ઉપદેશાદિકે અસાધ્ય અસાધ્યવ્યાધિને સરિખાઈપણાથી. તિહાં વ્યંજક તો અમ્હાણં ખલુ એ ગાથાના વ્યાખ્યાનને વિષે દેખાડયું જ છે. એ પરમાર્થ–જૈન પ્રવચન ભલું એતલેં જ સૌગતાદિકને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનું પ્રતિબંધક જે પોતાના માર્ગનો અસદ્ગ્રહ તેહનો નાશ હુઇ. અભિનિવેશીને તો તેહજ અસદ્ગ્રહ હુઇ, તેહના અપગમનું હેતુ જે અન્ય તેહના અભાવથી. તે વતી દેવ તે અરિહંત બીજો નહીં સુગતાદિક, ઇણી રીતેં જિમ જિમ પોતાના માર્ગનું દૃઢપણું તિમ તિમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તે દુઃસાધ્ય. એ સર્વનિં અનુભવસિદ્ધ જ. કહિઉં સ્વરૂપ. એહવો જે અસદ્ગ્રહ તેહને વિષે તેહવા શ્રદ્ધાનને મેઘજલને સરિખાપણાથી. અને જે કુણેકને સમકિતની પ્રાપ્તિ તે તેહવા ભવ્યપણાને યોગે બીજ વિનાશ છતેં જ જાણવું. પણિ દેવપણાદિકને શ્રદ્ધાન માત્રે નહીં. એ તાત્પર્ય. એ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૧૦ ॥

હિવે કારણભેદ વિના કાર્યભેદનો અસંભવ તે વતી વ્યક્ત મિથ્યાત્વનું કારણ જે અસદ્ગ્રહ તેહનો ભેદ કહે છે—

જે વતી સર્વાંશે શુદ્ધ અભિનિવેશિનઉ અસદ્ગ્રહ વિશેષે આભિગ્રહિકનિં તો જૈનમતની સત્તારૂપ સદ્ગ્રહ તેણેં કલંકિત.

જેણે કારણેં અભિનિવેશીને આકરું મિથ્યાત્વ હુઇ. તેણિ કારણિં અભિનિવેશીને તે મિથ્યાત્વનું કારણ જે અસદ્ગ્રહ તે સર્વાંશે શુદ્ધ. જૈનનિં વિષે અજૈનપણિ અને અજૈનને વિષે જૈનપણેં કરી

धर्मे प्रवृत्तिर्न स्यात्; एवं नरकादौ दुःखाद्यभिधायकानि स्वर्गादौ च सुखाद्यभिधायकानि च वचनानि भयलोभवचनानीतिकल्पनापत्तौ नागपुरीयप्रतिमारिमतप्रवेशेन सर्वमपि जैनप्रवचनमयथार्थमेव सम्पद्येतेति परकल्पनाऽनल्पपापहेतुरित्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥ १०४ ॥

अथ सिंहावलोकनन्यायेन पराभिप्रायं दूषयन्नाह—

॥ एएणाभिग्गहिआऽभिणिवेसी सोहणोऽरिहंतस्स । भत्तो थुइपमुहेहिं एअंअण्णाण महपावं ॥ १०५॥

व्याख्या—एतेन–उक्तवक्ष्यमाणयुक्तिप्रकारेण एतदुच्यमानमज्ञानं महापापमित्यन्वयः । अथो-च्यमानं किम्? इत्याह–' आभिग्गहिअ 'त्ति । आभिग्रहिकात्–शाक्यादिमिथ्यादृष्टेरभिनिवेशी दिगम्बरादिः, शोभनः–शाक्याद्यपेक्षया दिगम्बरादिः वरीयानित्यर्थः । तत्र विशेषणद्वारा हेतुमाह–यतः सोऽभिनिवेशी किंलक्षणः? अर्हतो भक्तो–जिनेन्द्रभक्तिकारी, कैः? स्तुतिप्रमुखैः, स्तुतिर्गुणोत्कीर्त्तनं तत्प्रमुखैस्तदादिभिः, आदिशब्दात् पूजासत्कारादि बोध्यम् । एवंविधः शाक्यादिर्न भवतीति पराकूतम् । इत्यमुना प्रकारेणोच्य-मानमेतदज्ञानमूलकमित्यर्थः । प्राकृतत्वाद्विभक्तिलोपः । अज्ञानं च परस्य अनर्हद्भक्तस्याप्यर्हद्भक्तत्वेनाव-बोधात् । तच्चाज्ञानं महापापम् । यदुक्तम्–अज्ञानं खलु कष्टं क्रोधादिभ्योऽपि सर्वपापेभ्यः । यस्माद्धित-महितं वा न वेत्ति येनावृतो लोकः ॥ १ ॥ इति गाथार्थः ॥ १०५ ॥

अथाभिनिवेशिनोऽर्हन्नाम्ना क्रियमाणं स्तुत्यादिकमनर्हत एवेति दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ तित्थयरस्स गुणेहिं ससमग्गपरूवगाण थुइपमुहं । जह सुअगीअकुमारी गायइ कीलाविवाहंमि ॥

લોભના વચન એહવી કલ્પનાની પ્રાપ્તિ થિકે નાગોરી લુંકાના મતને પ્રવેશે સર્વે જૈનપ્રવચન મિથ્યા જ સંપજઈ. તે વતી એહવી પરની કલ્પના તે અનલ્પ પાપનું હેતું, એ પૂર્ણ પ્રસંગઈ. એ ગાથાર્થ: ॥ ૧૦૪ ॥

હિવે સિંહાવલોકનન્યાયે પરનો અભિપ્રાય તે પ્રતે દૂષતો કહે છે—

એતલે કહેવે આભિગ્રહિકથી અભિનિવેશી તે શોભન. અરિહંતનો થુઇ પ્રમુખે ભક્ત છે. એ અજ્ઞાન મહાપાપ. ॥ ૧૦૫ ॥

એ કહ્યાં અને કહીસ્યે તે પ્રકારે એ કહિતું અજ્ઞાન મહાપાપ એ સંબંધ. હિવે કહિસ્યું તે કિહું? તે કહે છે–આભિગ્રહિકથી–શાક્યાદિ મિથ્યાદષ્ટિથી અભિનિવેશી દિગંબરાદિક તે ભલો શાક્યાદિકની અપેક્ષા ઇં દિગંબર તે ભલો એ અર્થ: તિહાં વિશેષણને કહેવે હેતુ કહે છે–જે માટિ તે અભિનિવેશી અરિહંતનો ભક્ત જિનેંદ્રની ભક્તિ કરસ્યે સ્તુતિપ્રમુખે–સ્તુતિ તે ગુણનું ઉત્કીર્તન તે પ્રમુખ તેણિં. આદિશબ્દથી પૂજા સત્કાર પ્રમુખ જાણવું. એહવો શાક્યાદિક ન હુઇ. એ પરનો અભિપ્રાય. એણે પ્રકારિં કહીતું એ અજ્ઞાન-મૂલક એ અર્થ. પ્રાકૃત વતી વિભક્તિ લોપ. અજ્ઞાન તે પરને અરિહંતના અભક્તને પણિ અરિહંતના ભક્તને પણિ અવબોધથી. ' તે અજ્ઞાન તે નિશ્ચે કષ્ટ ક્રોધાદિક સર્વ પાપથી જેથી હિત અથવા અહિત ન જાણે જે અજ્ઞાને આવર્યો લોક ' એ ગાથાર્થ: ॥ ૧૦૫ ॥

હિવે અરિહંતને નામે કરીનુ સ્તુત્યાદિક તે અણઅરિહંતનું જ એહવું દષ્ટાંતિ સમર્થતો કહે છે—

તીર્થંકરને ગુણે પોતપોતાના માર્ગના પ્રરૂપકનાં સ્તુતિપ્રમુખ જિમ સાંભલ્યા ગીત એવી કુમારી ગાઈ છે ક્રીડાવિવાહને વિષે. ॥ ૧૦૬ ॥

दिगम्बरः स्वकीयमार्गं मोक्षमार्गतया भणतीति प्रतीतमेव । किञ्च–दिगम्बरादिवचनं जैनाजैनयोर्वैपरीत्येनाभिधायकं, सौगतादेर्वचनं च याथार्थ्येनाभिधायकं, जैनानामेव जैनत्वेनाभिधायकमित्येवं दिगम्बरसौगतयोर्मध्ये कः सत्यवादित्वेन शोभनः ?, शाक्यादिरिति चेत् । अलं प्रश्नोद्भावनेन, भवतैव निर्वचनस्य कृतत्वात् । यत्तु शाक्यादिर्दिगम्बरादिकमपि जैनत्वेन भाषते तदनाभोगवशेन जैनजैनाभासयोरभेदबुद्ध्यैवावसातव्यम् । न पुनर्जैनाभासानामिवाज्ञानवशेन वैपरीत्यबुद्ध्येति गाथार्थः ॥ १११ ॥

अथैवं भेदे सत्यपि उभयोरुन्मार्गगामित्वे साधारणकारणमाह—

॥तेसिं अण्णुण्णं चिअ भिण्णदिसाणंपि मूलदिसिचाओ । एगो दोसो तुल्लो तेणं ते दोवि उप्पहिआ ॥

व्याख्या—तयोराभिग्रहिकाभिनिवेशिनोरन्योऽन्यं भिन्नदिशोरपि मूलदिक्त्यागः । 'चिअ' एवार्थे । मूलदिक्त्याग एव । एको दोषस्तुल्यः । तेन तौ द्वावपि उत्पथिकौ–उन्मार्गगामिनौ भवत इत्यक्षरार्थः ।

भावार्थस्तु एकनगरवासिभिर्दशभिः पुरुषैरेकनगरं जिगमिषितं तच्च पूर्वस्यामेव । सा च दिग् सर्वेषामप्येकैव मूलदिग्, तदभिमुखं गच्छतां सर्वेषामपि अविशेषेण समीहितनगरावाप्तेः । शेषास्तु आग्नेय्यादयो नवापि दिशो विदिश एव, तदभिमुखं गच्छतां परस्परं भिन्नदिशामपि प्रेप्सितनगरानवाप्तेः । तेन नवापि पुरुषाः मूलदिग्भ्रष्टाः उन्मार्गगामिन एवोच्यन्ते । प्रकृतेऽप्येकनगरवासिकल्पाः संसारिणो भव्यजीवाः । प्रेप्सितनगरं मोक्षः, मूलदिग् जिनाज्ञा, तामन्तरेण सर्वमप्यनुष्ठानं विपरीतमेव भवति ।

भासपणाने विरोधथी, अरिहंतना वचनने अनंगीकारइ अरिहंतना अनंगीकारथी. ए तो श्वेतांबरना आगमने विषे संसारमार्ग पणि कह्यो दिगंबर ते पोताना मार्ग प्रति मोक्षमार्ग पणि कहे छे. वळी दिगंबरादिकनुं वचन जैन अने अजैनने विपरीतपणि कहनार, सौगतादिकनुं वचन यथार्थ कहेनार ते तो जैनने ज जैन पणुं कहनारुं इम दिगंबर अने सौगत मध्ये सत्यवादिपणि कउण भलो ?. शाक्यादिक, इम जउ प्रश्नप्रकाशवे पूर्ण थयुं. तइंज उतरने कर्यापणाथी. अने जे शाक्यादिक दिगंबरने पणि जैन पणि कहे छे. ते अनाभोगने वशे जैन अने जैनाभासनी अभेदबुद्धि ज जाणवुं. पणि जैनाभासनी परि अज्ञानने विशे विपरीतपणानी बुद्धि नहिं ज. ए गाथार्थः ॥ १११ ॥

हिवे इम भेद छते बिहुने उन्मार्गगामीपणि साधारण कारण कहे छे—

ते अन्योन्य भिन्नदिशानां धणी छे. तो पण मूलदिशानो त्याग एकदोष तुल्य. तेणे ते बिहु उन्मार्गी.

ते आभिग्रहिक अने अभिनिवेशीने मांहोमांहे भिन्न दिशाना धणीनो पणि मूलदिशानो त्याग, चिअ ते एवकारनो अर्थ बोले. मूलदिगनो त्याग ज एकदोष ते सरिखो. तेणे करी ए बिहु उन्मार्गगामी हुइ. ए अक्षरार्थ. भावार्थ तो–एकनगरवासी दश पुरुषे एक नगर जावा वांछ्युं ते तो पूर्वने विषे अने ते दिश ते सर्वने पणि एकज मूलदिश, ते साहमुं जातां सर्वने अविशेषे वांछित नगरनी प्राप्ति. बीजी तो अग्नि कूणि प्रमुख नवे विदिश. ते साहमुं जाता मांहोमांहि भिन्न दिशाना धणीनि पणि वांछित नगरनी अप्राप्तिथी. तेणे कारणे नवे पुरुष मूलदिशि भ्रष्ट उन्मार्गगामी ज कहीइं. इम इहां पणि एक नगरवासी सरिखा संसारी भव्यजीव, वांछितनगर ते मोक्ष, मूलदिश ते जिननी आज्ञा, ते विना सर्वे अनुष्ठान विपरीत ज हुइं. भावार्थ–तो लिख्यो छे. भगवंतने आदेशे चारित्र 'हुइं' एतला

व्याख्या—अस्माकं-दिगम्बराणां, यावल्लुम्पाकादीनां मार्गप्ररूपकः-आदिप्रणेता, ईदृशः-शक्रस्तवाद्युक्तगुणोपेत इति बुद्धया स्तुतिकरणे प्रवृत्तिर्व्यञ्जिका बोध्या। तथाभूतमार्गाणां च प्रणेतारः शिवभूत्यादय एव, न पुनरर्हन्निति। परमारोपिततीर्थंकरगुणे तीर्थंकराभासे स्तुतिकरणे प्रवृत्तिरसद्ग्रहवतामेव भवतीत्याह-'असग्गहो' त्ति। एष असद्ग्रहो महादोषः असाध्यव्याधिकल्पत्वात्। असाध्यत्वं चास्य सद्ग्रहस्यैवासद्ग्रहत्वेन परिणमनात्। 'अमृतं यस्य विषायते तस्य चिकित्सा कथं क्रियते' इतिवचनात्। अन्यथापरिणमने च बीजं तावद् देवोऽर्हन्नेव, परमस्मन्मार्गप्रणेता, नापरः श्वेताम्बरमार्गप्रणेताऽपि, श्वेताम्बरस्य जैनाभासत्वात्। गुरुः सुसाधुरेव, परमस्मदीयमार्गानुष्ठानपरायणो, नान्यः। धर्मस्तु केवलिप्रज्ञप्त एव, परमस्मदीयमार्ग इत्येवं मतिरेवान्यथापरिणमने बीजम्। सा च सर्वापदामादिकारणं प्रायः प्रयत्नशतैरप्यन्यथाकर्तुमशक्येति गाथार्थः ॥ १०७ ॥

अथानर्हतोऽर्हद्बुद्धया स्तुत्यादिकं प्रवचनप्रसिद्धदृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—

॥ जह देवाइअभत्तो आभिग्गहिओ हविज्ज णेगविहो। तह सव्वोऽभिणिवेसी अरिहंताईण भत्तिजुओ।

व्याख्या—यथा देवादिभक्तः-देवगुरुधर्माराधनपरायणः, आभिग्रहिकोऽनेकविधः-भिक्षुकणभक्षाक्षपादादिभेदैर्नानाप्रकारः। स चादेवादीनां सुगतादीनां देवत्वादिबुद्ध्याराधक इति प्रवचने प्रसिद्धिः मिथ्यात्वस्य तथास्वभावात्। यदुक्तम्—'अदेवे देवबुद्धिर्या, गुरुधीरगुरौ च या। अधर्मे धर्मबुद्धिश्च,

---

હિવે તીર્થંકરને ગુણે આપઆપણા માર્ગના પ્રરૂપકની સ્તુતિની વિષે જણાવનાર કહે છે—

અમ્હારા માર્ગના પ્રરૂપક એહવી બુદ્ધિં સ્તુતિ કરણને વિષે પ્રવૃત્ત એ અસદ્ગ્રહ મહાદોષ. ॥૧૦૭॥

અમ્હારો-દિગંબરનો યાવત્ લુંપકાદિકનો માર્ગનો પ્રરૂપક આદિકર્તા શક્રસ્તવાદિકે કહ્યા જે ગુણ તેણે યુક્ત એહવી બુદ્ધિ સ્તુતિકરણને પ્રવૃત્તિ તે જણાવનારી. તેહવા માર્ગના પ્રરૂપક તે શિવભૂત્યાદિક જ, પણિ અરિહંત નહીં. પણિ આરોપિત તીર્થંકરના ગુણ જિહાં એહવા તીર્થંકરાભાસને વિષે સ્તુતિકરણને વિષે પ્રવૃત્તિ તે અસદ્ગ્રહવંતને જ હુઈ. એહવું કહે છે-એ અસદ્ગ્રહ તે મહાદોષ. અસાધ્ય વ્યાધિને સરિખાપણાથી. અસાધ્યપણું સદ્ગ્રહને જ અસદ્ગ્રહપણે પરિણમનથી. 'અમૃત જેહને વિષ હુઈ તેહની ચિકિત્સા કિમ કરીઈ' એ વચનથી. અન્યથાપરિણમનને વિષે બીજ તો દેવ તો અરિહંત જ પણિ અમ્હારા માર્ગનો પ્રરૂપક બીજો નહીં. શ્વેતાંબરમાર્ગનો પ્રરૂપક પણિ શ્વેતાંબરનિં જૈનાભાસપણાથી. સુસાધુ તેહજ ગુરુ પણિ અમ્હારા માર્ગના અનુષ્ઠાનને વિષે તત્પર તે અન્ય નહીં. ધર્મ તે કેવલીનો પ્રકાશ્યો જ પણિ અમ્હારો માર્ગ એહવી મતિ અન્યથાપરિણમનને વિષે બીજ, અને સર્વ તે આપત્તિનું આદિકારણ પ્રાહેં પ્રયત્ને શતે પણિ અન્યથા કરિવાને અશક્ય એ ગાથાર્થ: ॥ ૧૦૭ ॥

હિવે અણઅરિહંતની બુદ્ધિં સ્તુતિપ્રમુખ તે પ્રવચનપ્રસિદ્ધ દષ્ટાંતે સમર્થતો કહે છે.

જિમ દેવાદિકનો ભક્ત દેવગુરુ ધર્મના આરાધનનો તત્પર આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વી અનેક પ્રકારનો ભિક્ષુકણભક્ષાક્ષપાદાદિક એતલેં બૌદ્ધ-નૈયાયિકાદિક ભેદેં અનેક પ્રકારેં. તે તો અદેવ જે સુગતાદિક તેહને દેવપણાદિકની બુદ્ધિ આરાધક એ પ્રવચનને વિષે જે પ્રસિદ્ધ છે. મિથ્યાત્વને તેહવા સ્વરૂપથી.

गामिनो भवन्ति, 'ता' तर्हि तुल्या उच्यन्ते, यस्मात्कारणात् तुल्यफलान्ताः, तुल्यं-समानं फलं-विवक्षितनगरावाप्तिलक्षणम् अन्ते-अवसाने येषां ते तुल्यफलान्ताः। अन्यथा-विदिग्गामिनः तुल्या अपि-क्रियाभिः समाना अपि, न तुल्या भवन्ति, समीहितनगरानवाप्तेरित्यक्षरार्थः।

भावार्थः पुनरेवम्-यथा लोकेऽपि प्रेप्सितनगरं प्रति प्रस्थिता नानापुरुषाः। तेषां मध्ये केचित् क्रियाभिः पादगमनान्नभोजन-पानीयपान स्नान-सुस्थानविश्राम-श्रमापनयनादिलक्षणाभिस्तुल्याः। केचिदतुल्या गत्यादितारतम्यभेदेन भवन्ति। ते सर्वेऽपि यदि प्रेप्सितनगरदिग्गामित्वेन तुल्या भवन्ति तर्हि तुल्या एवोच्यन्ते, गत्यादितारतम्यकृतकालभेदेनाऽपि प्रेप्सितनगरावाप्तेरावश्यकत्वात्। दिग्वैपरीत्ये च क्रियाभिस्तुल्या अप्यतुल्या एव दिग्वैपरीत्येन क्रियाणामपि वैपरीत्यात्। या क्रिया प्रेप्सितनगराभिमुखगामिनां प्रत्यासन्नताभवनहेतुः, सैव क्रिया प्रेप्सितनगरानभिमुखगामिनां दूरदूरतरताभवनहेतुः। तथा प्रकृतेऽपि साधु-श्रावक-संविग्नपाक्षिकाः शीघ्र-मन्द-मन्दतरगत्यादिभिरतुल्या अपि जिनाज्ञया तुल्यास्तुल्या एव, कालभेदेनाऽपि फलप्राप्तेः साम्यात्। अत एव त्रयाणामपि धर्माः मोक्षमार्गतया भणिताः।

यदागमः—'सावज्जजोगपरिवज्जणाउ सव्वुत्तमो जईधम्मो। बीओ सावगधम्मो तइओ संविग्गपक्खपहो'॥ १॥ त्ति उप० (गा० ५१९)। ये तु जिनाज्ञामधिकृत्यातुल्या, ते क्रियाभिस्तुल्या अतुल्या वा अतुल्या एव। यथा गृहिलिङ्ग-कुलिङ्ग-द्रव्यलिङ्गोपलक्षिता ब्राह्मण-तापस-निह्नवाः। तेषु क्रियाभिस्तुल्या निह्नवाः जैनाभासत्वात्, अतुल्याश्च ब्राह्मणतापसाः। ते सर्वेऽप्यतुल्या एव अर्थात्साध्वाभासादिभिः, जिनाज्ञाबाह्यत्वात्। अत एव ते संसारमार्गभूताः। यदागमः—'सेसा मिच्छद्दिट्ठी गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं। जह तिण्णि य मुक्खपहा संसारपहा तहा तिण्णि'॥१॥ त्ति उपदे० (गा० ५२०)। एवं यथा दिग्वैपरीत्येन गमनादिक्रियाणामपि फलप्राप्तिमधिकृत्य वैपरीत्यं तथा जिनाज्ञामन्तरेण ज्ञान-

---

જે માટે સરિખું ફલ વાંછિત નગરની પ્રાપ્તિરૂપ છેહડે જેહને તે. વિદિશગામી ક્રિયાઈ સરિખા પણિ સરિખા ન હુઈ; વાંછિત નગરની અપ્રાપ્તિથી એ અક્ષરાર્થ:। ભાવાર્થ તે એ-જિમ લોકને વિષે પણિ ઇપ્સિત નગરની પ્રતિં ચાલ્યા નાના પુરુષ તે મધ્યે કેતલાએક પાદેં ગમન અન્નભોજન, પાણી પીવું, ન્હાવું, સુસ્થાનકે વીસામે, શ્રમનું ટાલવું ઇત્યાદિક ક્રિયાઇ સરિખા. કેતલાએક અણુ સરિખા ગત્યાદિકને તરતમપણાઇને ભેદિં હુઇ. તે સર્વે જઉ ઇપ્સિતનગર-દિગ્ગામી પણિં કરી સરિખા હુઈ તઉ તુલ્ય જ કહીઇ. ગત્યાદિકની તારતમપણાઇઈ કર્યું જે કાલભેદ તેણિં પણિ ઇપ્સિતનગરની પ્રાપ્તિને આવશ્યકપણાથી. દિશને વિપરીતપણિ તો ક્રિયાઈ સરિખા જ તો પણિ સરિખા ન હુઈ દિગ્, વિપરીત પણિં કરી ક્રિયાને પણિ વિપરીતપણાથી. જે ક્રિયા ઇપ્સિતનગરને અભિમુખ ગામીને ઢુંકડા થવાનું હેતુ, તેહજ ક્રિયા ઇપ્સિતનગરને ઉફરાટા ગામીને દૂર દૂરતર થવાનું હેતુ. તિમ ઇહાં. એ સાધુ શ્રાવક અને સંવેગ પાક્ષિક શીઘ્ર મંદ અને મંદતર ગમનાદિ અણસરિખા પણિ જિનાજ્ઞાઈ તુલ્ય તે તે સરિખા જ. કાલભેદિં પણિ ફલપ્રાપ્તિની સરિખાઇથી. એતલા જ વતી ત્રિહુંના ધર્મ તે માર્ગ પણિ કહ્યાં. યે માટે આગમ 'પાપયોગ પરિવર્જનથી સર્વોત્તમ યતીનો ધર્મ બીજો શ્રાવકનો ધર્મ ત્રીજો સંવિગ્ન પાક્ષિકપંથ' અને જે જિનાજ્ઞા આશ્રયી અણુસરિખા તે, ક્રિયાઇં સરિખા અણુસરિખા, પણિ અણુસરિખા જ. જિમ ગૃહૈં લિંગ કુવેષ અને દ્રવ્યલિંગે ઓલખ્યા બ્રાહ્મણ તાપસ અને નિહ્નવ, તેહને વિષે ક્રિયાઇ તુલ્ય નિહ્નવ જૈનાભાસપણાથી. અતુલ્ય તે બ્રાહ્મણ તાપસ તે સર્વે અણસરિખા જ. અધિકારથી સાધ્વાભાસાદિક સાથે, જિનાજ્ઞાઇ બાહ્યપણાથી. એતલા જ વતી સંસારમાર્ગરૂપ સાધ્વાદિકથી બીજા તે મિથ્યાત્વી કુણ? ગૃહસ્થલિંગ કુલિંગ અને દ્રવ્યલિંગે, તિણિં ઓલખ્યા. જિમ ત્રિહુ

अथ दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोः साम्ये सिद्धे उभयेषामप्यनन्यगत्या सामान्यतो यदुक्तव्यं तदाह—

॥ तम्हा संव्वेसिं चिअ आभिग्गहिआणमभिणिवेसीणं । मिच्छत्तसिद्धिहेउं वच्चं देवाइ विवरीअं ॥

व्याख्या—यस्मादुभयेषामपि साम्यं, तस्मात् कारणात् सर्वेषामप्याभिग्रहिकाणामाभिनिवेशिकानां च मिथ्यात्वसिद्धिहेतुर्देवादि विपरीतं वाच्यम् । तच्चैवम्—आभिग्रहिकाणां देवे अर्हत्यदेवत्वम् अदेवे च सुगतादौ देवत्वं, गुरौ च गौतमादावगुरुत्वम् अगुरौ च तापसादौ गुरुत्वं, धर्मे च जिनोपदिष्टे साध्वादिमार्गे अधर्मत्वम् अधर्मे चाग्निपूजादौ धर्मत्वमिति वैपरीत्यम् । आभिनिवेशिकानां तु सव्यतिकरार्हत्त्वाद्यारोपणेनेति विशेषो बोध्यः । अत एव जैनाभासा मिथ्यादृष्टय इति गाथार्थः ॥ १०९ ॥

अथाभिग्रहिकाभिनिवेशिनोर्देवादिषु वैपरीत्येन साम्येऽपि मिथ्यात्वमधिकृत्य विशेषमाह—

॥ अरहाइअआरोवा उक्कडमिच्छत्तमरिह देवुत्ति । सद्दहणे वि ण सम्मं एसेव असग्गहो जं से ॥११०॥

व्याख्या—सर्वेषामप्याभिनिवेशिकानामिति अधिकारादध्याहार्यम् । अर्हत्तादिकाऽऽरोपात्—अनर्हत्सु अर्हत्तायाः, असाधुषु साधुतायाः, अधर्मे च धर्मतायाः आरोपान्निजबुद्ध्या विकल्पितत्वात्, उत्कटमिथ्यात्वमागाढतरमिथ्यात्वं भवेत् । अयं भावः—शाक्यादेराभिग्रहिकस्यागाढमिथ्यात्वं सूत्रकृदङ्गवृत्त्यादिप्रवचने भणितम् । आभिनिवेशिकस्य त्वागाढतरमिथ्यात्वमनन्यगत्या सिद्धम् ; मिथ्यात्वमधिकृत्य तीव्रमिथ्या-

---

હિવે દૃષ્ટાંત અને દાર્ષ્ટાંતિકને સરિખાઈપણું સિદ્ધ થઇ હુંતે બિહુને જે અનન્યગતિ સામાન્યથી જે કહેવું તે કહે છે. (ગાથાર્થ નથી કર્યો) ॥ ૧૦૯ ॥

જે વતી બિહુને સરિખાઈપણું તે માટિં સર્વે આભિગ્રહિકને અને અભિનિવેશીને મિથ્યાત્વસિદ્ધિનું હેતુ દેવાદિક વિપરીત કહેવું. તે ઇમ—આભિગ્રહિકને દેવ અરિહંતને વિષે અદેવપણું અને અદેવ જે સુગતાદિક તેહને વિષે દેવપણું, ગુરુ જે ગૌતમાદિક તેહને વિષે અગુરુપણું અને અગુરુ જે તાપસાદિક તેહને વિષે ગુરુપણું, ધર્મ જે જિનભાષિત સાધ્વાદિકનો માર્ગ તેહને વિષે અધર્મપણું અને અધર્મ જે અગ્નિપૂજાદિક તેહને વિષે ધર્મપણું. આભિનિવેશીકને તો કથાદિકે સહિત જે અરિહંતના નામાદિક તેહને આરોપણિં સહિત. એતલો વિશેષ જાણવો. એતલા જ વતી જૈનાભાસ તે મિથ્યાદૃષ્ટિ એ અર્થઃ ॥ ૧૦૯ ॥

હિવે આભિગ્રહિક અને અભિનિવેશીકને દેવાદિકને વિષે વિપરીતપણે કરી સરિખાઈપણું છતે પણિં મિથ્યાત્વ આશ્રયી વિશેષ કહે છે—

અરિહંતપણાઇ પ્રમુખના આરોપવાથી ઉત્કટ મિથ્યાત્વ. અરિહંત દેવ એહવી શ્રદ્ધા છતે પણિં સમ્યક્ત્વ નહીં. જે માટે તેહને એહજ અસદ્ગ્રહ. ॥ ૧૧૦ ॥

સર્વે અભિનિવેશીકને એતલું અધિકારથી લેવું. અરિહંતપણાઇ પ્રમુખના આરોપથી અણઅરિહંતને વિષે અરિહંતપણાઇની, અસાધુને વિષે સાધુપણાઇની, અધર્મને વિષે ધર્મપણાઇની આપ બુદ્ધિં વિકલ્પિતપણાથી આગાઢતર મિથ્યાત્વ હુંઈ. એ ભાવ—શાક્યાદિ આભિગ્રહિકને આગાઢમિથ્યાત્વ સૂત્રકૃદંગવૃત્યાદિક પ્રવચનને વિષે કહિઉં. આભિનિવેશીકને તો આગાઢતરમિથ્યાત્વ, બીજી ગતિ નહી તે વતી સિદ્ધ થયું

अथोक्तमेवार्थं व्यक्तित आह—

॥ तं जाओ किरिआओ पहिआणं सुंदराउ ता चेव। उप्पहिआणं असुहा अजरीण जरीण जह सप्पी ॥

व्याख्या—यस्मान्मार्गोन्मार्गगामिनां तुल्याभ्यामपि श्रद्धानानुष्ठानाभ्यां वैपरीत्यं, तत्-तस्मात्कारणात् याः क्रियाः पथिकानां सुन्दराः, ता एव क्रिया उत्पथिकानामसुन्दराः। दृष्टान्तमाह-यथा, सर्पिः-घृतमज्वरिणां-ज्वररोगरहितानां हितं, तदेव घृतं ज्वरिणामहितम्। एवं धार्मिकानुष्ठानेऽपि योज्यम्। यथा यद् धार्मिकानुष्ठानं जिनाज्ञावर्त्तिनां हितं, तदेव जिनाज्ञाविकलानामहितम्। एतच्च 'बाह्यग्रन्थत्यागान्न चारु नन्वत्र तदितरस्याऽपि। कञ्चुकमात्रत्यागान्नहि भुजगो निर्विषो भवती' ॥१॥ ति सम्मत्या प्राक् प्रदर्शितमेव। यतस्तथाविधानुष्ठानहेतुकमेव तीर्थस्पर्द्धोच्छेदा(मिप्राया)दिकं प्रादुर्भवति। निष्क्रियो हि निजमार्गोऽनासक्तः प्रायो निजमार्गप्रतिपक्षभूते मार्गे मात्सर्यादिदोषभाग् न भवतीति जगत्स्थितिः। यत्तु निष्क्रियोऽपि कश्चित् निजमार्गे तीव्रश्रद्धावान् उन्मार्गप्रस्थितानां साहाय्यकर्त्ता स च (परद्वारा) क्रियावानेवावसातव्यः, साक्षात्क्रियाया अभावेऽपि परम्परया क्रियायाः सत्त्वात्। यत्तु मिथ्यादृष्टिर्निजमार्गक्रियां कुर्वाणोऽपि सम्यक्त्वाभिमुखः, स च जिनाज्ञावर्त्तिवदवसातव्यः। तस्य च तथाभूतस्य तामलेरिव जैनमार्गमात्सर्याद्यभावात्। भावे च सम्यक्त्वाभिमुखत्वं न स्यात्। किञ्च-आस्तां तीर्थबाह्यः, तीर्थान्तर्वर्तिनोऽपि जिनाज्ञाशून्या जिनविषयापि प्रवृत्तिर्भवफलैव भवति।

यदाह श्रीहरिभद्रसूरिः-समइपवित्ती सव्वा आणावज्झत्ति भवफला चेव। तित्थगरुद्देसेण वि ण तत्तओ सा तदुद्देसा ॥ १ ॥ इत्यष्टमपञ्चाशके (गा० १३) वृत्तिर्यथा—'अथ किमेवमाज्ञायाः प्राधान्यमुद्घोष्यते ? इत्याह—समइ० । व्याख्या-'स्वमतिप्रवृत्तिः-आत्मबुद्धिपूर्विका चेष्टा सर्वा-समस्ता

હવે કહેલા અર્થને સ્પષ્ટ જણાવે છે—

મૂલનો અર્થ—તે કારણથી જે ક્રિયા પથિકને સુંદર હોઇ તેહિજ ક્રિયા ઉત્પથિકનઈ અશુભ જ હે છે. જિમ જ્વરીને ઘૃત અહિત કરનાર અને જ્વરરહિતને હિત કરનાર, તિમ ધર્માનુષ્ઠાન પથિક-ઉત્પથિકને જાણવું.

વૃત્ત્યર્થ—જે માટે માર્ગગામી અને ઉન્માર્ગગામીઓને શ્રદ્ધા અને ક્રિયા સરખી છતાં વિપરીતપણું જોવાય છે. તે કારણથી જે ક્રિયા પથિકોને સારી, તેજ ક્રિયા ઉત્પથિકોને ખરાબ. જેમ ઘૃત જ્વરરોગવગરનાઓને હિતકારી છે. જ્યારે તેજ ઘૃત જ્વરવાળાઓને અહિતકારી છે. એમ ધર્મક્રિયામાં જોડવું. જેમ જે ધાર્મિકક્રિયા જિનાજ્ઞામાં રહેલાઓને હિતકારી, તે જ ક્રિયા જિનાજ્ઞા વગરનાઓને અહિતકારી. (આ વાત પૂર્વે જણાવી છે) કારણ-તેવા પ્રકારના અનુષ્ઠાનથી તીર્થ-શાસનના નાશકરવાનું મન પ્રગટે છે. અનુષ્ઠાન નહિ કરનાર જો સ્વમતનો રાગી ન હોય તો તેને પ્રાયે સ્વમતથી વિરુદ્ધમત પ્રત્યે ઇર્ષ્યા-અસહિષ્ણુતા થતી નથી. એવી જગતની મર્યાદા છે. જે કોઇ અનુષ્ઠાન નહિ કરનાર છતાં પણ સ્વમતમાં તીવ્રરાગવાળો તેમજ ઉન્માર્ગગામિઓને સહાય કરનાર તે ક્રિયાવાળો જ જાણવો. ભલે સાક્ષાત્ ક્રિયા એનામાં નથી પણ પરંપરાએ એનામાં ક્રિયા છે. વળી જે મિથ્યાદૃષ્ટિ સ્વમતની ક્રિયા કરે છે. છતા સમ્યક્ત્વની સન્મુખ છે. તે જિનાજ્ઞાવર્તિસરખો જાણવો. કારણ-તેને તામલિતાપસની જેમ જૈનમતપ્રત્યે ઇર્ષ્યાવિગેરેનો અભાવ હોય છે. અને જો હોય તો તેનું સમ્યક્ત્વનું સન્મુખપણું ન રહે.

यथार्थाभिनिवेशात् । आभिग्रहिकस्य तु शाक्यादेर्जैने जैनत्वेनाजैने चाजैनत्वेनेति श्रद्धानलक्षणेन सद्ग्रहेण कलङ्कितोऽसद्ग्रहः, तदंशे असद्ग्रहाभावात् । न चैवं तदंशे ज्ञानापत्तौ ज्ञानाज्ञानयोर्युगपत्समावेशेनापसिद्धान्तः शङ्कनीयः, यतोऽसद्ग्रहस्य भूयिष्ठत्वेन सद्ग्रहस्याप्यसद्ग्रहत्वमेव । यथा 'मिथ्यादृशा मिश्रपक्षोऽप्यधर्मपक्ष एव, अधर्मस्य भूयिष्ठत्वा'दिति सूत्रकृ० वृत्तौ । अत एव जैने जैनत्वेन श्रद्धानेऽपि जैनाभिमतदेवे देवत्वेनाश्रद्धानम् । यत एवमसद्ग्रहस्य भेदः, अत एव जैनप्रवचनं सम्यगिति श्रद्धानमात्रेणाप्याभिग्रहिकः सम्यग्दृष्टिरित्यभिधीयते, तावन्मात्रश्रद्धानेनाऽपि सौगतादेरसद्ग्रहस्यापगमात् । तत्र कारणं तावदसद्ग्रहस्याशुद्धत्वमेव । अभिनिवेशिनस्तु दिगम्बरादेः देवोऽर्हन्नेव नापरः सुगतादिपरिगृहीता जिनप्रतिमापीत्येवं व्यक्त्या श्रद्धानेऽपि मिथ्यादृष्टित्वमेव । तत्र बीजमसद्ग्रहस्य सर्वांशैः शुद्धत्वमेव । तस्यापगमस्य दुस्साध्यत्वादिति पर्यालोच्यम् । एतेन केनचित् क्वचित् अभिनिवेशिनः सम्यक्त्वप्राप्तिः सुलभेति भणितं, तद्विचारणीयमस्तीति दर्शितं बोध्यम् ।

अत्र श्वेताम्बरविशेषः शङ्कते—ननु भोः ! सुहृद्भावेन पृच्छामः—जैनाभासो हि दिगम्बरादिः पृष्टः सन् अर्हन्तमेव देवत्वेन भाषते, सौगतस्तु सुगतमिति अनयोर्मध्ये कः शोभन ? इति चेत् । अहो भ्रान्तिः ! अद्यापि दिगम्बरादिरभिनिवेशी देवमर्हन्तमेव भाषते इति ब्रुवाणोऽपि न लज्जसे ! यतस्त्वामेव वयं पृच्छामः—दिगम्बरादिर्जैनो जैनाभासो वा । आद्ये, श्वेताम्बरो भवानपि जैनाभासत्वेन वक्तव्यः स्यात्, तत्प्रतिपक्षभूतत्वात् । द्वितीये, कथमर्हन्तं देवत्वेन भाषते, जैनाभासत्वहानेः । अर्हदङ्गीकारजैनाभासत्वयोर्विरोधात् अर्हद्वचनानङ्गीकारेणार्हदनङ्गीकारात् । एतच्च श्वेताम्बरागमे संसारमार्गत्वेन भणितोऽपि

श्रद्धान अने प्ररूपणाइं सर्व वस्तुविषईओ जे असत्य कदाग्रह तेथी. आभि(निवेशी)ग्रहिक जे शाक्यादिक जेहनी जैननिं विषिं जैनपणिं अजैननिं विषिं अजैनपणिं एहवा श्रद्धानरूप जे सद्ग्रह तेणिं कलंकित, असद्ग्रह, तेणिं अंशे असद्ग्रहना अभावथी. इम तेणिं अंशे ज्ञाननी आपत्ति ज्ञान अने अज्ञाननें समकाल मिलवें अपसिद्धांत आशंकवो नहिं. जे माटिं असद्ग्रहने बहुपणिं सद्ग्रहने पणिं असद्ग्रहपणुं ज. जिम मिथ्यात्वीनें मिश्रपक्ष पणिं अधर्मपक्ष ज अधर्मना बहुपणाथी. इति सूत्र० कृ० वृत्तौ. एतला ज वती जैननिं विषिं जैनपणिं श्रद्धान छतें पणिं जैननिं इष्टदेवनि विषि इष्टदेव पणिं असद्हणा. जे वती असद्ग्रहनें भेद, एतला ज वती जैनप्रवचन भलुं एतली श्रद्धामात्रे पणिं आभिग्रहिक ते सम्यग्दृष्टि एहवुं कहइ छइं. तेतले श्रद्धाने पणिं सौगतादिकनें असद्ग्रहनें अपगमथी. तिहां कारण तो असद्ग्रहनुं अशुद्धपणुं ज. अभिनिवेशी जे दिगंबरादिक तेहने देव अरिहंत ज बीजो नहिं सुगतादिकें परिगृहीत जिनप्रतिमा पणिं नहीं. इणि रीते व्यक्ति श्रद्धान छते पणिं मिथ्यादृष्टिपणुं ज. तिहां बीज ते असद्ग्रहने सर्वांशे शुद्धपणुं ज. तेहना नाशनें असाध्यपणाथी. एतले किणेक किहांएक अभिनिवेशीनें समकितप्राप्ति ते सुलभ. इम कहिउं छे ते विचारवा योग्य इम देखाड्युं जाणवुं. इहां श्वेतांबर विशेषे कुणेक आशंका करे छे. पूर्वपक्ष—मित्र भावे पूछुं छुं—जैनाभास ते दिगंबरादिक पूछ्यो हुंतो अरिहंतने ज देवपणिं कहिं अने सौगत तो सुगतनें. ते वती ए बिहुं माहि कवण शोभन ? इम. जो, हजीतांइं तुजने भ्रम ? हजीतांइं दिगंबरादिक अभिनिवेशी ते देव अरिहंतने कहे छे. एतलुं कहेतो लाजतोए नथी. जे माटे अम्हे तुजने पूछुं छुं—दिगंबर ते जैन किंवा जैनाभास ? प्रथम पक्षे, श्वेतांबर तुं पणि जैनाभासपणे कहेवा योग्य हुई तेथी विपरीतपणाथी. बीजेपक्षे, किम अरिहंतने देवपणे कहे जैनाभासपणानी हानिथी. अरिहंतनो अंगीकार अने जैना-

अयं भावः-मोक्षाङ्गत्वेन शोभनमपि मनुष्यत्वं सम्यग्दृष्टेः संयतस्य शुभफलवद् भवति। न पुनर्मिथ्यादृष्टेरपि, तस्य ज्ञानादिसहकारिकारणाभावात्। सहकारिकारणत्वं च 'पढमं णाणं तओ दय' त्ति वचनात्। एवं जीवरक्षादिहेतुत्वेन अकरणनियमादिकं सुन्दरमपि सम्यग्दृष्टेरेव फलवद्भवति। मोक्षमार्गपथिकत्वात्, न पुनर्मिथ्यादृष्टेरपि उत्पथिकत्वात्। यत्तु अन्यतीर्थिकाभिमताकरणनियमादेः सुन्दरत्वेन भणनं तद्धिंसाद्यासक्तस्य जनस्य मनुष्यत्वस्येव स्वरूपयोग्यतया व्यवहारतो मन्तव्यम्। निश्चयतस्तु मिथ्यादृगकरणनियमो हिंसाद्यासक्तजनस्य मनुष्यत्वं चेत्युभयमपि संसारकारणत्वेनानर्थहेतुत्वादसुन्दरमेवेति गाथार्थः।

अथोक्तार्थसमर्थनाय दृष्टान्तमाह—

॥ जह अरिहंदेवाइअसद्दहणं अभिणिवेसिमिच्छत्तं। तं चेव य जिणसमए सम्मत्तं साहुपमुहाणं ॥११७॥

व्याख्या—यथा अर्हद्देवादिश्रद्धानं-देवोऽर्हन्नेवेत्यादिरूपम्, अभिनिवेशिनां मिथ्यात्वं, तत्र बीजं.. सूक्ष्ममेव। 'तं चेव' त्ति। तदेव श्रद्धानं जिनसमये-जैनशासने साधुसाध्वीश्रावकश्राविकाणां सम्यक्त्वं भवति। एवं श्रद्धानसाम्यमपि पथिकोत्पथिकयो-र्वैपरीत्यमापन्नमिति गाथार्थः ॥ ११७ ॥

अथ पुनरपि दृष्टान्तमाह—

॥ जह जिणमय जिणपडिमा परपरिगहिआ य अजिणपडिमत्ति। एवं जिणमयसरिसं अण्णंपि अ अण्णसारिच्छं॥

व्याख्या—यथा जिनमते जिनप्रतिमा परपरिगृहीता-परैः शाक्यादिभिः निजदेवत्वेनाभ्युपगता अजिनप्रतिमा भवति-अजिनाः सुगतेश्वरादयस्तेषां प्रतिमा स्यात्। एवं जिनप्रतिमादृष्टान्तेन अन्यदपि-

---

એવી રીતે જીવરક્ષાદિના હેતુપણે અકરણનિયમાદિ સુંદર છતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિનેજ ફલવાળું થાય છે. મોક્ષમાર્ગના પથિક હોવાથી. પણ મિથ્યાદૃષ્ટિને નહિં. કારણ-એ ઉત્પથિક છે. અન્યદર્શનને માન્ય અકરણનિયમાદિ તેનું સુંદરપણે જે કથન છે. તે હિંસાદિમાં તત્પરજનનું મનુષ્યત્વની જેમ સ્વરૂપયોગ્યતયા વ્યવહારથી માનવું. નિશ્ચયથી તો મિથ્યાદૃષ્ટિના અકરણનિયમ અને હિંસાદિમાં તત્પર એવા જનનું મનુષ્યપણું, એ બન્ને સંસારનું કારણ હોવાથી અનર્થનું કારણ હોવાથી ખરાબ જ છે. ॥ ૧૧૬ ॥

હવે ઉપર કહેલ અર્થને દૃઢ કરવા દૃષ્ટાંત કહે છે—

મૂલનો અર્થ-જેમ અભિનિવેશિઓનું અરિહંતદેવપ્રમુખનું સદ્દહવું તે મિથ્યાત્વ. તેહિજ જિન શાસનને વિષે સાધુપ્રમુખનું સદ્દહવું સમ્યક્ત્વ હોય છે.

વૃત્ત્યર્થ-દેવ અરિહંત જ એ આદિ રૂપે અરિહંતદેવ આદિનું જે સદ્દહવું તે જેમ અભિનિવેશિઓને મિથ્યાત્વ, તે જ શ્રદ્ધા જિનશાસનને વિષે સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને સમ્યક્ત્વ થાય છે. એવી રીતે શ્રદ્ધા સરખી છતાં પથિક અને ઉત્પથિકનું વિપરીતપણું પ્રાપ્ત થયું. ॥ ૧૧૭ ॥

હવે ફરી પણ દૃષ્ટાંત કહે છે. —

મૂલનો અર્થ-જેમ જિનશાસનને વિષે અન્યદર્શનીઓએ ગ્રહણ કરેલી જિનપ્રતિમા તે અજિનની-સુગતાદિની પ્રતિમા થાય છે. તેમ જિનશાસનનાં સરખું તપસંજમાદિ તે અન્યના સરીખું -પંચાગ્નિપ્રમુખનું સરખું જાણવું.

यदागमः—'आणाइ च्चिअ चरणं, तब्भंगे जाण किं न भग्गंति ? । आणं च अइक्कंतो, कस्साएसा कुणइ सेसं ? ' ॥ १ ॥ त्ति, उपदे० (गा० ५०५) । वृत्तिर्यथा—' आज्ञया-भगवदादेशेन चरणं-चारित्रं व्यवतिष्ठते इति शेषः । तद्भङ्गे-आज्ञालोपे जानीहि-अवबुद्ध्यस्व, किं न भग्नं ? सर्वमपि विमर्दितमित्यर्थः । आज्ञां व्यतिक्रान्तः-आज्ञामुल्लङ्घ्य व्यवस्थितः, कस्यादेशात् करोति शेषमनुष्ठानं विडम्बनारूपमेव भवेदिति ' सिद्धर्षिटीकायाम् । कर्णिकायां तु ' सर्वं रत्नत्रयमपि भग्नमेवेत्यर्थं ' इति विशेषः । अत एव—' समइपवित्ती सव्वा आणाबज्झ त्ति भवफला चेव । तित्थगरुद्देसेण वि ण तत्तओ सा तदुद्देसा ' ॥१॥ इति पञ्चाशके (८. गा० १३) । वृत्तिस्त्वग्रे दर्शयिष्यते । तथा ' तित्थयराणा मूलं णिअमा धम्मस्स तस्स वाघाए । किं धम्मो किमधम्मो णेवं मूढा विआणंति ॥ १ ॥ त्ति । वृत्तिस्तूक्तैव । किञ्च—आस्तां जिनाज्ञोल्लङ्घकः, जिनाज्ञोल्लङ्घकोपबृंहकोऽपि तद्वदेव । यदुक्तम्—आणाए अवट्टंतं जो उववूहेइ मोहदोसेणं । सो आणा अणवत्थमिच्छत्तविराहणं पावे ॥ १ ॥ त्ति, साधुपञ्चाशक (गा० ३९) वृत्तौ । एवं जिनाज्ञालक्षणमूलदिग्भ्रष्टाः शाक्यादयोऽनाराधकाः, विराधकाश्च दिगम्बरादयः ते सर्वेऽपि विदिग्गामिनः उन्मार्गगामिन एवत्यर्थः । जिनाज्ञावर्तिनस्तु मार्गगामिनः । यदागमः—' कुप्पवयणपासंडी सव्वे उम्मग्गपट्ठिआ । सम्मग्गं तु जिणक्खायं एस मग्गो हि उत्तमे ॥१॥ त्ति श्रीउत्तरा० । वृत्तिस्तूक्तैवेति गाथार्थः ।

अथोक्तार्थानां तात्पर्यसङ्ग्राहिकां गाथामाह—

॥ किरिआतुल्लातुल्ला दिसितुल्ला जइ हवंति ता तुल्ला । तुल्लफलंता जम्हा अन्नह तुल्लावि णो तुल्ला ॥

व्याख्या—क्रियाभिस्तुल्या अतुल्याश्च क्रियातुल्यातुल्याः । यदि दिक्तुल्या भवन्ति—एकदि-

---

ગાહિરથી લેવું. આજ્ઞાને લોપે જાણિ સ્યું ન ભાગું ? સર્વે મર્દિઉં એ અર્થ. આજ્ઞા ઉલ્લંઘીને રહ્યો તે કહેના આદેશથી કરે છે બીજુ અનુષ્ઠાન. વિડંબનારૂપ જ એ સિદ્ધર્ષિ ટીકાને વિષે. કર્ણિકાને વિષે, તો સર્વ રત્નત્રય પણિ ભાગું, એતલો વિશેષ છઈ. એ ગાથાની વૃત્તિ તો આગલિ દેખાડીસ્યે. એ ગાથાર્થ પણિ તિવારે લિખીસ્યે. વલી જિનાજ્ઞાનો ઉલ્લંઘનારો તો દૂર રહો, જિનાજ્ઞાનો ઉલ્લંઘક તેહનો પ્રશંસક પણિ તે સમાન, ' આજ્ઞાને વિષે અવર્તતો તેહને જે પ્રશંસે તે આજ્ઞાભંગ-અનવસ્થા-મિથ્યાત્વ-વિરાધના પામે'. અતએવ કાચ અને મણિ એ અમ્હારે મૂલે સરિખાં એહવો જે પોતે અંગીકૃત જે વિરુદ્ધ પક્ષ તેહની હાનિ જે ભય તેહનો પ્રયોજક જે દૃષ્ટિરાગ તેહને બલિ ઉચ્છૃંખલે લિખ્યું છે જે અમ્હારે ગુણપક્ષ આદરવો ઇમ કરી સકલ મિથ્યાત્વીની અનુમોદના પ્રશંસા પ્રમાણ. તે મિથ્યા જાણવું. અને અસદ્ગ્રહ ટલે હુંતે માર્ગાનુસારીની અનુમોદના પ્રશંસા તો અમ્હારે પણિ માન્યા છે તે જાણવું. ઇમ જિનાજ્ઞારૂપ મૂલ દિશથી ભ્રષ્ટ થયા શાક્યાદિ અનારાધક, અને વિરાધક દિગંબરાદિક તે સર્વે ઉન્માર્ગગામી. એ અર્થઃ જિનાજ્ઞાવર્તી તે માર્ગગામી. વૃત્તિ તો કહી છે જ. એ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૨ ॥

હિવે કહ્યાં અર્થના પરમાર્થની સંગ્રહની કહેનારી ગાથા કહે છે—

ક્રિયાઇ સરિખા અથવા અણસરિખા દિશિં જો સરિખા હુઈ તો સરિખા જ. સરિખું ફલ-અંતિ વતી અન્યથા તો સરિખા એ અણસરિખા. ॥ ૧૧૩ ॥

ક્રિયાઇં સરિખા અથવાં અણસરિખા જઉ દિશિં તુલ્ય—એક દિશિં જનારા હુઈ તઉ તે સરિખા જ કહીઈ,

हरिहरप्रतिमाऽपीति केनापि दृष्टं श्रुतं वा । किञ्च-मिथ्यादृशां जिनप्रतिमापरिग्रहणं सम्भवति, तदभिमतानां हरिहरदेवानां नानाकृतिमयत्वात्, जैनानां तु तदभावान्न तत्परिग्रहः सम्भवति। किञ्च-आभिग्रहिकमिथ्यादृष्टिर्हि निजनिजगुरूपदेशपरतन्त्रक्रियारुचिलक्षणासद्ग्रहवशेन जैनमार्गाभिमतधार्मिकानुष्ठानात् पराङ्मुख एव भवति । तेन तस्यासद्ग्रहविनाशहेतुर्मार्गानुयायिकृत्यं भक्त्या साधुदानादिकं किमपि न भवति। भवति च तदीयमार्गाभिमतब्रह्मचर्यादिपालनादिकम् । तच्च तस्यासद्ग्रहस्य दार्ढ्यहेतुर्न मार्गानुयायिकृत्यं सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वाभावादिति प्रागभिहितमिति गाथार्थः ॥ ११८ ॥

अथ पुनरपि दृष्टान्तमाह—

॥अहवा सुअउवओगा सव्वे अंसा दुवालसंगस्स । सम्मत्ते सुअणाणं अण्णाणं हुज्ज मिच्छत्ते ॥११९॥

व्याख्या—अथवा श्रुतोपयोगाः सर्वे, अपिर्गम्यः, सर्वेऽपि द्वादशाङ्गस्यांशाः । द्वादशाङ्गस्य सर्वोत्कृष्टश्रुतत्वात् । तच्च द्वादशाङ्गं केवलज्ञानमिव प्रत्यात्मनिष्ठं केवलज्ञानप्रकाशरूपत्वात् । तच्च विचित्रक्षयोपशमायत्तं सत् फलजनकम् । अत एव सर्वेऽपि तदंशा नयप्रवादात्मकाः वचनसङ्ख्याका अपि सम्यक्त्वे सति-सम्यक्त्वसमानाधिकरणाः सन्तः श्रुतज्ञानम् । त एव मिथ्यात्वसमानाधिकरणाः श्रुताज्ञानमिति । उपनयस्तु स्वयं योज्य इति गाथार्थः ॥ ११९ ॥

अथ सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोर्माहात्म्यमाह—

॥ सम्मत्तसमो न गुणो जं एगागी वि होइ मुत्तिपहो । मिच्छत्तसमो दोसो णो जं एगो वि भवमग्गो ।

વલી આભિગ્રહિકમિથ્યાદૃષ્ટિ પોતપોતાના ગુરૂના ઉપદેશને પરતંત્ર એવી ક્રિયારૂચિરૂપ અસદ્ગ્રહના વશથી જૈનશાસનને માન્ય ધાર્મિક અનુષ્ઠાનથી વિમુખ હોય છે. તેથી તેને અસદ્ગ્રહના નાશનો હેતુ માર્ગાનુસારિકૃત્ય-સાધુને ભક્તિથી દાન દેવું આદિ કંઇપણ હોય નહિં. અને તેના મતને માન્ય બ્રહ્મચર્યાદિનું પાલન-વિગેરે હોય છે. અને તે તેના અસદ્ગ્રહની દૃઢતાનું કારણ છે. માર્ગાનુસારિ કૃત્ય નથી. કારણ-સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના હેતુપણાનો અભાવ છે, એ પૂર્વે કહ્યું છે. ॥ ૧૧૮ ॥

હવે ફરી પણ દૃષ્ટાંત કહે છે—

મૂલનો અર્થ-વલી જે શ્રુતના સઘલા ઉપયોગો દ્વાદશાંગીના અંશ-ભાગ છે. તે સમ્યક્ત્વસહિત હુંતા શ્રુતજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ સહિત હોઇ તિવારઇ અજ્ઞાન કહીઇં.

વૃત્યર્થ-બધાય શ્રુતજ્ઞાનના ઉપયોગો દ્વાદશાંગના અંશો છે. કારણ-દ્વાદશાંગ એ સર્વોત્કૃષ્ટ શ્રુતજ્ઞાન છે, અને દ્વાદશાંગ દરેક આત્માઓમા રહેલ છે. કારણ-કેવલજ્ઞાનનો પ્રકાશરૂપ છે, અને દ્વાદશાંગ અનેક પ્રકારના ક્ષયોપશમને આધીન હુંતુ ફલજનક બને છે. આ જ કારણથી બધાય દ્વાદશાંગના, અંશો નય સ્વરૂપ વચનપ્રમાણસંખ્યાવાળા પણ સમ્યક્ત્વ સહિત હુંતા શ્રુતજ્ઞાન અને તે જ મિથ્યાત્વસહિત હુંતા શ્રુતઅજ્ઞાન છે. ઉપનય તો પોતે જોડવો. ॥ ૧૧૯ ॥

હવે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વનો પ્રભાવ કહે છે—

મૂલનો અર્થ-સમ્યક્ત્વ સરખો કોઇ ગુણ નથી. કારણ-એકલોય સમ્યક્ત્વ ગુણ મુક્તિપંથ-મુક્તિ દેનાર હોય છે. મિથ્યાત્વસરખો બીજો દોષ નથી. કારણ-એકલોય સંસારનો માર્ગ છે.

मप्यज्ञानम् । तन्माहात्म्यात् सम्यक्त्वप्रतिपक्षभूतं मिथ्यात्वं, मोक्षमार्गप्रतिपक्षभूतः संसारमार्गः, विरतिरप्यविरतिरित्यादिरूपेण सर्वमपि विपरीतमेव भवतीति गाथार्थः ॥ ११३ ॥

अथ ['द्विर्बद्धं सुबद्धं भवती'तिन्यायात्] उक्तमेवार्थं लोकसिद्धदृष्टान्तगर्भं बिभणिषुर्गाथामाह—

॥ पहिआओ उप्पहिओ विवरीओ होइ लोअविक्खाओ । सद्धाणुट्ठाणेहिं भावाभावाइजुत्तेहिं ॥११४॥

व्याख्या—पथा—मार्गेण गच्छतीति पथिकस्तस्मात्, उत्पथा—उन्मार्गेण गच्छतीत्युत्पथिको विपरीतो लोकविख्यातः, काभ्यां ? श्रद्धानाऽनुष्ठानाभ्यां, किंभूताभ्यां ? भावाभावादियुक्ताभ्याम् । भावश्च अभावश्च भावाभावौ, भावाभावावादौ येषां तीव्रत्वमन्दत्वादीनां ते भावाभावादयः, तैर्युक्ते श्रद्धानानुष्ठाने ताभ्यामिति । अयं भावः—मार्गप्रस्थितानामनेन मार्गेण गच्छतामस्माकं प्रेप्सितनगरावाप्तिरिति श्रद्धानं तथैव गमनभोजनादिकं चानुष्ठानं यदि हितं, तर्हि उन्मार्गप्रस्थितानामहितमेव तीव्रश्रद्धानगमनादिकं च । यदि पथिकानां हितं तर्हि उत्पथिकानामहितमेव । यतो यथैव क्रियया पथिकानां प्रेप्सितनगरप्रत्यासन्नता-भवनं तथैव क्रियया उत्पथिकानां दूरदूरतरादिभवनमित्यादिपर्यालोचनया पथिकानां यस्य भावो हितस्त-दभाव एवोत्पथिकानाम् । तथा पथिकानां यदि शीघ्रगमनं हितं तर्हि उत्पथिकानां मन्दगमनमित्यादि स्वयमेव (एवं भावाभावाभ्यां वैपरीत्यं च) पर्यालोच्यमिति गाथार्थः ॥ ११४ ॥

મોક્ષપંથ, તિમ સંસાર પંથ ત્રિણિ. પ્રમ જિમ દિગ્‌વિપરીતપણે ગમનાદિ ક્રિયાનું પણ ફલપ્રાપ્તિને આશ્રી વિપરીતપણું, તિમ જિનાજ્ઞાવગરનું જ્ઞાન પણ અજ્ઞાન. અને તેના મહિમાથી સમ્યક્ત્વ-પ્રતિપક્ષભૂત મિથ્યાત્વ, મોક્ષમાર્ગ-પ્રતિપક્ષભૂત સંસારમાર્ગ, વિરતિ પણ અવિરતિ એ રૂપે બીજું પણિ વિપરીત જ હોય છે. ॥૧૧૩॥

હવે કહેલી વાતને લોકપ્રસિદ્ધ ઉદાહરણથી જણાવે છે કે —

મૂલનો અર્થ—પંથિથિકો ઉત્પંથિ વિપરીત હોઇ એ લોકોને વિષે પ્રસિદ્ધ છે. તીવ્રભાવ-મંદભાવ પ્રમુખે યુક્ત એહવી સદ્દહણા અને અનુષ્ઠાન કરીનઈ.

વૃત્ત્યર્થ—જે માર્ગે ચાલે તે પથિક. તેનાથી ઉત્પથિક-જે ઉન્માર્ગે ચાલે તે વિપરીત હોય છે. એ લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. શા વડે ? શ્રદ્ધા અને અનુષ્ઠાનવડે. કેવા ? ભાવ અને અભાવ, તીવ્રપણું અને મંદપણું વિગેરેથી સહિત શ્રદ્ધા અને અનુષ્ઠાન. ભાવાર્થ-માર્ગે ચાલનારાઓને આ માર્ગે ચાલવાથી ઇચ્છિતનગરની પ્રાપ્તિ થશે એવી શ્રદ્ધા અને ગમન-ભોજન આદિ ક્રિયા જ્યારે હિતકર છે. ત્યારે ઉન્માર્ગે ચાલેલાઓને અહિતકર જ છે. તીવ્રશ્રદ્ધા-ગમન વિગેરે જ્યારે માર્ગે ચાલનારાઓને હિતકર ત્યારે ઉન્માર્ગે ચાલનારાઓને અહિતકર જ. કારણ-જે ક્રિયાથી માર્ગે ચાલનારાઓને ઇષ્ટનગર નજીક થાય છે. તે જ ક્રિયાથી ઉન્માર્ગે ચાલનારાઓને દૂર-અતિ દૂર થાય છે. આ વિચારણાથી પથિકોને જેનો સદ્ભાવ હિતકર તેનો અભાવ ઉત્પથિકોને હિતકર. તેવી રીતે પથિકોને જ્યારે શીઘ્ર ચાલવું હિતકર, ત્યારે ઉત્પથિકોને મંદગમન હિતકર, એ વિગેરે પોતે વિચારવું. ॥ ૧૧૪ ॥

वाच्योन्मार्गगामित्वाभिव्यञ्जकम् । सम्यक्त्वे च सति तस्यानन्यगत्याप्याजीविकानिमित्तमधर्मबुद्ध्यैव क्रियमाणत्वेनोन्मार्गपराङ्मुखत्वात् । किन्तु मोक्षमार्गभूतक्रियाया मन्दत्वाभिव्यञ्जकम् । एवमागाढमिथ्यादृशां निजनिजमार्गत्वेनाभिमतधार्मिकानुष्ठानेषु यद्तीव्रत्वं तन्न मार्गानुयायि, किन्तु उन्मार्गक्रियायाः शीघ्रशीघ्रतरत्वाभिव्यञ्जकम् । तदीयानुष्ठानमात्रस्य संसारमार्गत्वेन भणितत्वादिति मार्गोन्मार्गगामित्वं (द्वे) युगपन्न भवतीति (स इति) दर्शितं बोध्यम् । एवं प्ररूपणापि एकतरस्य तदितरपूर्विका अनियता. अवसातव्या । वचसः क्रमभावित्वनियमात् ।

आगमोऽपि–विक्खेवणी कहा चउव्विहा पं० तं०–ससमयं कहेइ, ससमयं कहित्ता परसमयं कहेइ १, परसमयं कहेइ, परसमयं कहित्ता ससमए ठावइत्ता भवति २, सम्मावायं कहेइ, सम्मावायं कहित्ता मिच्छावायं कहेइ ३, मिच्छावायं कहित्ता सम्मावाए ठावइत्ता हवइ ४, त्ति श्रीस्थानाङ्गे (सू० २८२) वृत्तिर्यथा–'स्वसमयं–स्वसिद्धान्तं कथयति–तद्गुणानुद्दीपयति, पूर्वं तं कथयित्वा परसमयं कथयति–तद्दोषान् दर्शयतीत्येका । एवं परसमयकथनपूर्वं स्वसमयं कथयति कथयित्वा स्वसमयगुणानां स्थापको भवतीति द्वितीया । 'सम्मावाय' मित्यादि । अस्यायमर्थः–परसमयेष्वपि घुणाक्षरन्यायेन जैनागमतत्त्ववादसदृशतया सम्यगविपरीततत्त्वानां वादः सम्यग्वादः तं कथयति, तं कथयित्वा तेष्वेव यो जिनप्रणीततत्त्वात् विरुद्धत्वात् मिथ्यावादस्तं दोषदर्शनतः कथयतीति तृतीया । परसमयेष्वपि मिथ्यावादं कथयित्वा सम्यग्वादं स्थापयिता भवतीति चतुर्थी' इति । अत्र हि परसमयमुद्घाट्य–दूषयित्वा स्वसमयस्थापयिता भवतीति भणनेन मार्गश्लाघा दर्शिता । तथा च तथाभूतमार्गोपदेशी अर्हन्नपि स्तुतः–अहो ! धन्योऽय-

---

અવજ્ઞા થતી નથી. ધર્મના ગુણકીર્તન વિના અધર્મમાં દોષોદ્‌ભાવન થતું નથી. કારણ–માર્ગ અને ઉન્માર્ગ બંને એકબીજાથી વિરુદ્ધ છે. આથીજ તે બન્નેનુ અધિકરણ ભિન્ન છે. આ ઉપરથી સઘળા આશ્રવને ત્યજવાની ઇચ્છાવાળા એવા શ્રાવકોને જે કંઇ પૃથિવી આદિના આરંભાદિ હોય છે. તે ઉન્માર્ગગામિપણાને જણાવનાર નથી. કારણ–તે આરંભાદિ, સમ્યક્‌ત્વછતે બીજો કોઇ પણ ઉપાય ન હોવાથી આજીવિકા માટે અધર્મબુદ્ધિથી કરાતી હોવાથી ઉન્માર્ગથી વિમુખપણું છે. પરંતુ મોક્ષમાર્ગભૂત ક્રિયાના મંદપણાને જણાવનાર છે.

એવીરીતે આગાઢમિથ્યાદૃષ્ટિઓનું પોતપોતાના માર્ગપણાને માન્ય એવા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં જે તીવ્રપણું છે, તે માર્ગાનુસારિ નથી. પરંતુ ઉન્માર્ગ ક્રિયાનું તીવ્ર–તીવ્રતરપણાને જણાવનાર છે. તેના અનુષ્ઠાન માત્ર સંસારના માર્ગપણે કહેલ છે માટે માર્ગગામિપણું અને ઉન્માર્ગગામિપણું બંને એકસાથે હોય નહિં. એ દર્શાવ્યું. એમ પ્રરૂપણા પણ કોઇ એકની તેનાથી ભિન્ન બીજા તે સહિત અનિયત હોય, વચનનું અનુક્રમે થનારપણું હોવાથી. ઠાણાંગસૂત્રમાં વિક્ષેપણી કથા ચાર પ્રકારની કહી છે. પ્રથમ–સ્વસમય એટલે પોતાના સિદ્ધાંતને કહે–તેના ગુણોનુ પ્રકાશન કરે, અને સ્વસમય કહીને પરસમયને કહે. એટલે તેના દોષોને દર્શાવે. બીજી–એ પ્રમાણે પરસિદ્ધાંત કહી સ્વસિદ્ધાંત કહે. કહીને સ્વસિદ્ધાંતના ગુણોને સ્થાપન કરનારો થાય. ત્રીજા–સમ્યગ્‌વાદ એટલે. પરશાસ્ત્રોમાં ઘુણાક્ષરન્યાયથી જૈનાગમના તત્ત્વોનો વાદ–કથન હોય તેને કહે. તે કહીને મિથ્યાવાદ એટલે પરશાસ્ત્રોમાં જિનપ્રરૂપિતતત્વોથી વિરૂદ્ધ કથન, તેને કહે એટલે તેના દોષ દર્શાવે । ચોથો–પરશાસ્ત્રોમાં જે. મિથ્યાવાદ હોય તેને કહીને સમ્યગ્‌વાદને સ્થાપનાર થાય.

અહિં પરસમયને દૂષિત કરી સ્વસમયને સ્થાપનાર થાય, એ કથનથી માર્ગની શ્લાઘા દર્શાવી. અને તેમ કરવાથી તેવા માર્ગના ઉપદેશક એવા અરિહંત સ્તવ્યા–અહો ! આ અરિહંતને ધન્ય છે કે–જેણે

द्रव्यस्तवभावस्तवविषया, आज्ञाबाह्या–आप्तोपदेशशून्येतिहेतोर्भवफलैव–संसारनिबन्धनमेव, आज्ञाया एव भवोत्तारणहेतुषु प्रमाणत्वात्। ननु या तीर्थकरानुद्देशवती सा भवफला युक्ता, नत्वितरा जिनपक्षपातस्य महाफलत्वादित्याशङ्क्याह–तीर्थंकरोद्देशेनाऽपि–जिनालम्बनेनाऽपि, आस्तां ततोऽन्यत्र स्वमतिप्रवृत्तिर्भव-फलैवेति प्रकृतम्। यतो न तत्त्वतो–न परमार्थतस्तदुद्देशवती स्वमतिप्रवृत्तिस्तस्मिन् तीर्थंकरे उद्देशः–प्रणिधानं यस्याः सा तदुद्देशा। य एव हि आज्ञया प्रवर्त्तते स एव जिनमुद्दिश्य प्रवर्तते इत्यभिधीयते, नापर' इति। न च तीर्थंकरमुद्दिश्य प्रवृत्तिर्जिनाज्ञाबाह्या कथम्? इति शङ्कनीयम्, कुसुमादिभिर्द्रव्यस्तवं कुर्वाणे साधौ स्तैन्यादिकुकर्मोपार्जितद्रव्येण द्रव्यस्तवं कुर्वाणे श्रावकादौ च प्रतीतत्वादित्यादि सुधियां सुप्रतीतमेवेति गाथार्थः ॥ ११५ ॥

अथ पथिकोत्पथिकदृष्टान्तसिद्धमनुष्ठानं सम्यग्योजयितुं गाथामाह—

॥ तेणं जं परसमए अकरणणिअमाइ सुंदरं किंची। तं चेव य जिणसमए वुच्चंत होइ फलवंतं ॥११६॥

व्याख्या—येन कारणेन पथिकोत्पथिकयोः समानक्रिययोरपि विपरीत्यं, तेन यत् परसमये–शाक्यादिदिगम्बरादिदर्शने अकरणनियमादिकं सुन्दरं–जीवरक्षादिरूपं नाममात्रेण शोभनं कियद् भवति, तदेव जिनसमये–जैनशासने उच्यमानं–अवतार्यमाणं सम्यग्दृष्टिनाऽनुष्ठीयमानमित्यर्थः, फलवत्–समीहित-फलजनकं भवेत्। मोक्षहेतोः संयमस्य हेतुत्वात्। जैनप्रवचन एव ज्ञानादिसहकारिकारणसामग्र्याः सद्भावात्, न पुनरुत्पथिकस्याऽपि, तस्य मूलभूतकारणस्य ज्ञानस्यैवाभावात्। 'मिच्छादिट्ठिस्स अन्नाण'-मिति वचनात्।

વળી તીર્થબહિર્વર્તી દૂર રહો, તીર્થ–શાસનની અંદર રહેલાની પણ જિનાજ્ઞાવગરની જિનવિષયકપણ પ્રવૃત્તિ સંસારફલને આપનારી હોય છે. જે માટે હરિભદ્રસૂરિજી આઠમાં પંચાશકમાં જણાવે છે.–'समइपवित्ती' ગાથા. અર્થ–સ્વમતિપૂર્વકની તમામ ધર્મક્રિયા આજ્ઞાબહારની હોવાના કારણે સંસારનું કારણ બને છે. તે ક્રિયા તીર્થંકરના ઉદ્દેશ–આલંબનવાલી હોય તો પણ પરમાર્થથી તીર્થંકરના ઉદ્દેશ–આલંબનવાલી નથીજ. જે તીર્થંકરની આજ્ઞાથી પ્રવર્ત્તે છે તેજ જિનને ઉદ્દેશીને પ્રવર્તે છે. બીજો નહિ.

તીર્થંકરના ઉદ્દેશવાલી ક્રિયા આજ્ઞાબાહિર કેમ હોય? એમ ન શંકવું. પુષ્પાદિથી દ્રવ્યપૂજાકરનાર સાધુમાં અને ચોરી વિગેરે કુકર્મથી ઉપાર્જિત દ્રવ્યવડે પૂજા કરનાર શ્રાવકમાં પ્રસિદ્ધ હોવાથી એ બુદ્ધિમાનોને પ્રસિદ્ધ છે. ॥ ૧૧૫ ॥

હવે પથિક અને ઉત્પથિકના દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ અનુષ્ઠાનને જોડે છે—

મૂલનો અર્થ–તે કારણથી પરમતમાં જે કાંઇ અકરણનિયમ આદિ સુંદર હોય તેજ જિનમતમાં આચરવામાં આવે તો ફળદાયક થાય છે. મોક્ષનો હેતુ જે સંયમ તેનો હેતુ હોવાથી.

વૃત્ત્યર્થ–જિનમતમાં જ જ્ઞાનાદિ સહકારિકારણની સામગ્રીની વિદ્યમાનતા છે. પણ ઉન્માર્ગિના મતમાં નથી. તેનું મૂલભૂત કારણ જે જ્ઞાન તેનો અભાવ હોવાથી 'મિથ્યાદૃષ્ટને અજ્ઞાન' એ વચનથી.

ભાવાર્થ–મનુષ્યપણું મોક્ષનું અંગ હોવાથી સુંદર છે. છતાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુને શુભફલવાળું થાય છે. પણ મિથ્યાદૃષ્ટિને નહિં. કારણ–તેને સહકારિ કારણ જે જ્ઞાનાદિ, તેનો અભાવ છે. જ્ઞાનનું સહકારિકારણપણું 'पढमं णाणं तओ दया' એ વચનથી સિદ્ધ છે.

व्याख्या—एकान्तसत्यवादी-क्रोधलोभादिकारणाभावान् न कदाचिदप्यंशतो मृषाभाषी, अर्हन्-केवली. इति-अमुना प्रकारेण विचारः-प्रश्ननिर्वचनाभ्यां पर्यालोचना. तद्रूपस्य कनकस्य-सुवर्णस्य परीक्षार्थमिति गम्यं, कषपट्टः-सुवर्णपरीक्षाहेतुः पाषाणविशेषः, स इव शतकं, द्वादशगाथाधिकमपि नामव्युत्पत्तिसमये शतकमेकं तु विवक्षितमल्पाधिक्यादिभिर्न विरोधः। कषपट्टः, केषां? सुमतीनां-विदुषाम्, यथा कषपट्टेन सुवर्णपरीक्षकः सुवर्णपरीक्षां करोति, तथा अनेन शतकेन केवली एकान्तसत्यवादी 'एगंतसच्चवाई' त्ति वचनात् इति. निर्णयं करोति। अत एव इदं शतकं यावत्तीर्थं-श्रीमहावीरजिनस्थापितसाध्वादिसमुदायलक्षणं तावत्कालं जयत्वित्याशीर्वचनमिति गाथार्थः ॥१२३॥ इति श्रीसर्वज्ञशतकवृत्तिः समाप्ता।

માટે ' એટલું બાહિરથી લેવું. કસોટી-સોનાની પરીક્ષા માટેનો એક પ્રકારનો પત્થર તે સમાન આ શતક છે. કસોટી સમાન કોને ? સુમતિઓને-વિદ્વાનોને. જેમ પરીખ કસોટીથી સોનાની પરીક્ષા કરે તેમ આ શતક ગ્રંથ વડે કેવલી એકાંત સત્યવાદી છે એવો નિર્ણય કરે.

આથી જ આ શતકગ્રંથ જ્યાં સુધી શ્રીમહાવીરભગવંતે સ્થાપેલું સાધુ-સાધ્વી આદિ સમુદાયરૂપ તીર્થ છે ત્યાં સુધી જયવંતુ વર્તો એ આશીર્વચન છે.

' શ્રીમત્તપોગચ્છાધિરાજ, ભટ્ટારક શ્રીવિજયસેનસૂરીશ પટ્ટાલંકાર, સુવિહિતસાધુપરંપરાસુંદરીશૃંગારહાર, ભટ્ટારક શ્રીરાજસાગરસૂરીશ્વર પટ્ટોદયાચલસહસ્રકિરણતરણપ્રભાવો, ભટ્ટારક શ્રીવૃદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરવિજયમાનરાજ્યે, મહોપાધ્યાય શ્રીધર્મસાગરગણિ શિષ્ય મુખ્યોપાધ્યાય શ્રીશ્રુતસાગરગણિશિષ્ય રત્નકલિકાશ્રયોપાધ્યાય શ્રી પ૦ શાંતિસાગરગણિશિષ્ય સકલગુણગરિષ્ઠ વાચક શ્રીવૃદ્ધિસાગરગણિ સતીર્થ્ય પંડિતશ્રી અમૃતસાગરગણિ વિરચિતે શ્રી સર્વજ્ઞશતકવૃત્તિબાલાવબોધે દ્વિતીયોઽધિકારઃ.

जिनप्रतिमाव्यतिरिक्तमपि तपःसंयमादिकं जिनमतसदृशं शाक्यादिभिरात्मीयधर्मत्वेनाभ्युपगतम्, अन्यसदृशं-जिनमतसदृशादन्यद्विसदृशं-पञ्चाग्निसाधन-सन्ध्यावन्दन-गङ्गागोदावरीस्नाना-ग्निपूजादि यावत् मध्यमेहादियागादिकं तत्सदृशं-तत्समानं मन्तव्यम्।

अयं भावः—यथा आभिग्रहिकमिथ्यादृष्टिना आत्मीयदेवत्वेनाभ्युपगतानां जिनप्रतिमा-सुगतप्रतिमा-हरिहरादिप्रतिमानां तौल्यं तथा आत्मीयधर्मानुष्ठानत्वेनाभ्युपगतं जैनमार्गानुकारि ब्रह्मचर्यपालनं पञ्चाग्निसाधनादिकं च तुल्यमेव, मिथ्यादृष्टेरभेदबुद्धेः कारणत्वेन सर्वत्र साम्यात्। अन्यथा जिनप्रतिमाऽपि हरिहरप्रतिमातुल्या न स्यात्। तथात्वे च निजदेवत्वादिबुद्ध्याऽपि क्रियमाणं जिनप्रतिमायाः पूजादिकं सम्यग्दृशामप्यनुमोदनीयं प्रसज्येत। तच्च आगमबाधितमिति जैनानां सम्मतमेव। एतेन अभिनिवेशिविकल्पमात्रेण तीर्थकरः कथं भिन्न ? इति पराशङ्काऽपि परास्ता, सर्वत्राऽप्याराधकविकल्पस्यैव प्रामाण्यात्। परं स्वायत्तत्वेनाभ्युपगतानां प्रतिमादीनामित्यध्याहार्यम्। न चैवं हरिहरादिप्रतिमाऽप्यर्हत्प्रतिमाबुद्ध्या आराध्यमाना सम्यग्दृशां जिनप्रतिमावद् भविष्यतीति शङ्कनीयम्, आराधकस्य मिथ्यादृष्टित्वापत्तेः। वैपरीत्येनावबोधात्। नहि मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतजिनप्रतिमावत् सम्यग्दृष्टिपरिगृहीत-

---

वृत्त्यर्थ—જેમ જિનશાસનને વિષે પરપરિગૃહીતા-પર જે બૌદ્ધાદિ, તેઓએ પોતાના દેવતરીકે સ્વીકારેલી જે જિનપ્રતિમા તે અજિન જે બુદ્ધાદિ તેઓની પ્રતિમા થાય. એમ-જિનપ્રતિમાના દૃષ્ટાંતથી જિનપ્રતિમા સિવાયનું બીજું પણ જે તપસંજમાદિ જિનશાસનના સરખું બૌદ્ધાદિઓએ પોતના ધર્મપણે સ્વીકારેલું તે અન્ય સરખું-પંચાગ્નિસાધન સંધ્યાવંદન ગંગાગોદાવરીસ્નાન અગ્નિપૂજાદિ યાવત્ મધ્યમેહાદિ યજ્ઞ સરખું માનવું.

ભાવાર્થ—જેમ આભિગ્રહિકમિથ્યાદૃષ્ટિએ પોતાના દેવપણે સ્વીકાર કરેલી એવી જિનપ્રતિમા-બુદ્ધપ્રતિમા-હરિહરપ્રતિમાઓનું સરખાપણું છે. તેમ પોતાના ધર્મપણે સ્વીકાર કરેલું એવું જિનધર્મસરખું બ્રહ્મચર્યપાલન અને પંચાગ્નિસાધન પ્રમુખ, સરખું જ. કારણ—મિથ્યાદૃષ્ટિની અભેદબુદ્ધિનું કારણપણું બધે સરખું છે. જો એમ ન હોય તો જિનપ્રતિમા, હરિહરની પ્રતિમા સરખી ન થાય. અને જો જિનપ્રતિમા, હરિહરપ્રતિમાની સરખી ન થતી હોય તો પોતાના દેવપણાની બુદ્ધિથી કરાતી જિનપ્રતિમાની પૂજા આદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને પણ અનુમોદનીયનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે. અને તે આગમબાધિત છે. એ જૈનોને સમ્મત જ છે.

આ ઉપરથી આભિનિવેશિકની કલ્પનામાત્રથી તીર્થંકર કેમ જુદા ? એહવી પરની શંકા દૂર કરી. બધે ઠેકાણે આરાધકની કલ્પનાજ પ્રમાણ છે. પરંતુ 'સ્વાધીનપણે સ્વીકારેલી પ્રતિમાઓનું' એટલું બહારથી લેવું.

આ પ્રમાણે હરિહરાદિની પ્રતિમા પણ અરિહંતપ્રતિમાની બુદ્ધિથી આરાધાતી સમ્યગ્દૃષ્ટિઓને જિનપ્રતિમાની જેમ થશે એમ ન શંકવું. કારણ—આરાધકને મિથ્યાદૃષ્ટિપણું પ્રાપ્ત થશે. વિપરીતપણે બોધ હોવાથી. જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિપરિગૃહીતા જિનપ્રતિમા જોવામાં આવે છે. તેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિપરિગૃહીતા હરિહરની પ્રતિમા કોઈએ જોઈ સાંભળી નથી. વળી મિથ્યાદૃષ્ટિઓને જિનપ્રતિમાનું ગ્રહણ સંભવે છે. કારણ–તેને માન્ય હરિહરાદિદેવો જુદી જુદી આકૃતિવાળા હોય છે જૈનોને તો તેનો અભાવ હોવાથી હરિહરાદિ પ્રતિમાઓનું ગ્રહણ સંભવતું નથી.

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
૮૫	૨૬	અહિં	અહિ	૧૨૯	૩	यद्वचित्र्यं	यद्वैचित्र्यं
૮૫	૨૭	ઇમ નહિ	નહિ	૧૨૯	૨૭	દષ્ટ તે	દષ્ટાંતે
૮૬	૧૧	तावान्मात्रस्य	तावन्मात्रस्य	૧૩૦	૫	द्वधा	द्वेधा
૮૬	૧૩	सिद्धग्रया	सिद्धग्रयो	૧૩૦	૧૮	શુક્ર	જીવેં શુક્ર
૮૬	૩૦	ઉદયથી	ઉદય	૧૩૧	૨૮	પખિ મશકાદિ-કનો	પખિ મશકાદિ-કનો કર્યો જ મશકાદિકનો
૮૭	૨૧	તેહથીએ	તેહવાએ				
૮૮	૨૦	અનાભોગે	અનાભોગને				
૮૯	૮	रागद्वपा	रागद्वेपा	૧૩૨	૨૭	પરિણામઇ છતે	પરિણામ ઇચ્છિતે
૮૯	૧૬	કેવલીને	કેવલી	૧૩૮	૨૦	પરે રપાસે	પરે પરપાસે
૮૯	૩૨	છઈ	તઈ	૧૪૧	૧૮	परिणआ	परिणओ
૯૦	૧૨	जागं	जोगं	૧૪૩	૧૦	आमाग	आमोग
૯૧	૧૨	प्रचचने	प्रवचने	૧૪૪	૧૩	संचेअयआ	संचेअयओ
૯૨	૨	आघ	ओघ	૧૪૭	૨૧	દેખવે.	દેખવો.
૯૩	૮	केवलिना	केवलिनः	૧૫૦	૨૩	रुपस्यः	रूपस्य
૯૫	૧૨	प्रायेणैव	प्रायेणेव	૧૫૧	૧૭	प्रतिवन्कत्वेन	प्रतिबन्धकत्वेन
૯૬	૧૩	विकला	विकलो	૧૫૨	૧૨	ततदितरस्तु	तदितरस्तु
૯૭	૧૪	जाव	जीव	૧૫૭	૧	दोपा	दोपो
૯૭	૨૭	रे	हे	૧૫૯	૩૧	ચારાદિકથી	ચોરાદિકથી
૯૮	૯	निजयाग	निजयोग	૧૬૧	૨૬	ता चेव	ता वम्मि चेव
૯૯	૧૫	पणीयवमे	पणीयमे	૧૬૩	૪	सर्वसम्मतान्	सर्वासम्मतान्
૧૦૦	૧૪	या	यो	૧૬૬	૩૨	કુહને	કુથુને
૧૦૦	૧૫	विधा-पाता	विधौ-पातो	૧૬૮	૭	भेदता	भेवतो
૧૦૭	૨૧	અણુથાતાએ	અણથાતએ	૧૬૯	૨૬	તપાસંયમા	તપઃસંયમા
૧૧૧	૧૯	કારણાંતે	મરણાંતે	૧૭૦	૨૦	પોતનાં	પોતાનાં
૧૧૨	૧૪	शाका	शोका	૧૭૩	૪	सम्वन्धि	सम्बन्धि
૧૧૨	૩૧	જિહાંતાઇ તે	તિહાં તાંઇ તે	૧૭૫	૨૪	શંકા	શંકા
૧૧૩	૧૧	क्रिथारम्भ	क्रियारम्भ	૧૭૮	૩	धामका	धार्मिका
૧૧૪	૨૮	યોગક્રિયાના	યોગ અંતક્રિયાના	૧૮૦	૩૧	દ્રવ્યના	દ્રવ્યથી
૧૧૭	૨૩	સામથ્યું	સમથ્યું	૧૮૪	૧૦	प्रशस्ता	अप्रशस्ता
૧૧૭	૨૩	પ્રમત્તને	અપ્રમત્તને	૧૮૬	૫	प्राथत	प्रार्थित
૧૧૮	૨૨	સૂક્ષ્મગત્ર	સૂક્ષ્મગાત્ર	૧૮૬	૮	विाध	विधि
૧૨૦	૩	सर्वसयागि	सर्वसयोगि	૧૯૦	૧૦	कारिपाा	कारिणो

व्याख्या—सम्यक्त्वसमो न गुणः—सम्यक्त्वसमानो गुणो नास्ति। तत्र हेतुमाह—यद्-यस्मादेकाक्यपि–अन्यसहायनिरपेक्षोऽपि मुक्तिपथो–मोक्षमार्गो भवति। स सम्यक्त्वगुणश्चारित्रसापेक्षस्तु तत्क्षणमेव मुक्तिप्रापको भवति, सम्यक्त्वाविनाभाविचारित्रद्वारा मोक्षप्रापक इत्यर्थः। अतस्तदपि मोक्षमार्गः। अत एव श्रावकसंविग्नपाक्षिकधर्मावपि मोक्षमार्गतया प्रागुपदर्शितौ। तथा मिथ्यात्वसमो दोषो नास्ति। तत्रोऽपि हेतुमाह—यद्–यस्मादेकोऽपि भवमार्गः–संसारमार्गः, सर्वगुणानां दोषतया परिणमने सामर्थ्यात्। यौ तु मिथ्यादृक्सम्यग्दृशौ सम्यक्त्वाभिमुखमिथ्यात्वाभिमुखौ, तौ च क्रमेण सम्यग्दृग्मिथ्यादृशाविवावसातव्यौ। यथा मार्गोन्मार्गाभिमुखौ मार्गोन्मार्गगामिनावि(वे)व फलतः साम्यादिति गाथार्थः ॥ १२० ॥

अथ मिथ्यात्वोपहतक्रिया संसारमार्गत्वेनोत्पथक्रिया भवति, तस्याश्चावज्ञाकरणं साधूनामुचितमनुचितं वा? इति शङ्कायामाह—

॥ उप्पहकिरिआवण्णा अविणाभूआ य मग्गवण्णेणं। मग्गुवएसी अरहा पसंसिओ मग्गणिरएणं ॥१२१॥

व्याख्या—उत्पथक्रिया–उन्मार्गक्रिया, सा चोन्मार्गगामिनां शाक्यादीनां निजनिजमार्गत्वेनाभिमतधार्मिकानुष्ठानरूपा, तस्याश्चावज्ञा—दूषणोद्भावनेन तिरस्करणं, सा च किम्भूता? अविनाभूता केन?, मार्गवर्णेन–मार्गश्लाघया, मार्गश्लाघामन्तरेणोन्मार्गावज्ञा न भवतीत्यर्थः। यथा अधर्मदूषणोद्भावनं धर्मगुणकीर्तनमन्तरेण न भवति, मार्गोन्मार्गयोः परस्परं प्रतिपक्षभूतत्वात्। अत एव तयोर्भावरूपयोर्भिन्नाधिकरणत्वमेव। एतेन सर्वाश्रवपरिजिहीर्षूणां श्रावकाणां यत् किञ्चित् पृथिव्याद्यारम्भादिकं

ટ્ટત્યર્થ—સમ્યક્ત્વ સમાન ગુણ નથી. તેમાં હેતુ કહે છે—જે માટે એકલો બીજાની સહાય વગર પણ મોક્ષમાર્ગ છે. તે સમ્યક્ત્વગુણ ચારિત્રસહિત હોય તો તરત જ મુક્તિ પમાડનાર થાય છે. સમ્યક્ત્વ સહચરિત ચારિત્રદ્વારા મોક્ષપમાડનાર, આથી તે પણ મોક્ષમાર્ગ. આથી જ શ્રાવક–સંવિગ્નપાક્ષિક બન્ને ધર્મો મોક્ષમાર્ગપણે પૂર્વે દર્શાવ્યા. તથા મિથ્યાત્વ સમાન દોષ નથી. તેમાં હેતુ કહે છે–જે માટે એકલો પણ સંસારમાર્ગ છે. કારણ–સઘલા ગુણોને દોષપણે પરિણમાવવામાં સમર્થ છે. અને જે બે સમ્યક્ત્વસન્મુખ મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિથ્યાત્વસન્મુખ સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે બંને અનુક્રમે સમ્યગ્દૃષ્ટિ–મિથ્યાદૃષ્ટિ સરખા જાણવા. જેમ માર્ગસન્મુખ અને ઉન્માર્ગસન્મુખ બંને માર્ગગામિ અને ઉન્માર્ગગામિ જેવા હોય છે. કારણ–ફલ સરખું છે. ॥ ૧૨૦ ॥

હવે મિથ્યાત્વથી હણાએલી ક્રિયા સંસારનો માર્ગ હોવાથી ઉત્પથક્રિયા થાય છે. તેની અવજ્ઞા કરવી એ સાધુઓને ઉચિત કે અનુચિત? આવી શંકા થએ છતે કહે છે –

મૂલનો અર્થ—ઉત્પથ ક્રિયા–ઉન્માર્ગની ક્રિયા તેની અવજ્ઞા, જિનશાસનની શ્લાઘાવિના થાય નહિં. જિનશાસનના માર્ગનો ઉપદેશક એવા અરિહંતને પ્રશંસ્યો. કોણે? જિનશાસનના માર્ગ–અનુષ્ઠાનને વિષે તત્પર હોય તેણે.

ટ્ટત્યર્થ—ઉત્પથકિરિયા એટલે ઉન્માર્ગની કિરિયા અને તે ઉન્માર્ગગામિ જે બૌદ્ધ આદિ, તેઓની પોતપોતાના માર્ગપણે માન્ય ધાર્મિક અનુષ્ઠાનરૂપ છે. તેની અવજ્ઞા–દોષ ઉપજાવી તિરસ્કાર કરવો તે તે અવિનાભૂત છે. એટલે સહચારિણી છે. કોની સાથે? માર્ગની પ્રશંસા સાથે. માર્ગની પ્રશંસાવિના ઉન્માર્ગની

महन्, येनेदं मोक्षमार्गभूतं जिनशासनं प्रकटितं [illegible] [illegible], तेन ? [illegible]–त्रिलोकानुष्ठानपरायणेन । [illegible] [illegible] [illegible] ! [illegible]–[illegible] भगवान् स्तुतः । तेन [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]नाभाविन्यासेति गाथार्थः ॥ १२१ ॥

अथ [illegible]—

॥ अरिहंतसिलाहाए सिलाहणिज्जो इ सुलहबोही अ । लह [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] सासयं ठाणं ॥

अर्हत्श्लाघया श्लाघनीयो [illegible], श्लाघनीय एव अर्थात् [illegible], [illegible]–[illegible]मित्तमात्रलभ्यो बोधिर्जिनधर्मप्राप्तिर्यस्येत्यर्थः । लहु–शीघ्रं स [illegible], [illegible]–[illegible] शाश्वतं स्थानं निर्वाणं–अनन्तानन्दमयं मोक्षं लभते–प्राप्नोतीति गाथार्थः ॥ १२२ ॥

अथैवंविधप्रकरणकरणे किं प्रयोजनम् ? इत्याशङ्कानिरासपूर्वकमाह—

॥ एगंतमच्चथाई अरिहंति पयरणविआरकरणस्स । कमसड्डो गुरुदंसं सयणमिणं जयइ जा निच्चं ॥१२३॥

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम	शुद्धम
१	८	प्रवृत्यर्थं	प्रवृत्त्यर्थं	२७	८	वन्धाऽपि	वन्धोऽपि
२	५	अणुवूहेत्ता	अणुवूहेत्ता	३०	२	रत्ता वा	रत्तो वो
४	७	शाध्या–	शोध्या–	३०	२१	भुत्ति	भूत्ति
५	२९	અશકત્યાદિ	અશક્ત્યાદિ	३३	१	यआ	यओ
६	१७	મેતુકપણુ	હેતુકપણું	३४	१	माल	मोल
७	१६	प्रवृतिः	प्रवृत्तिः	३७	८	विनाऽपराधं	विराधना
८	१	यागशास्त्रे	योगशास्त्रे	४१	३३	નિદ્ધંધસજ	નિ:દ્ધ ધસજ
८	३१	થઈતું	થાઈતું	४८	१५	नयार	नयोर
९	२	वंवो सुहुमा	वंवो सुहुमो	५५	९	केवज्ञा	केवलज्ञा
९	२५	સમંથ	સમર્થ	५५	१०	ग्रसा	ग्रसाः
१०	२७	પ્રજવાલન	પ્રજ્વાલન	५५	३४	કેવલજ્ઞાને	કેવલજ્ઞાનાભાવ
१०	३१	પ્રવર્ત્તાવ	પ્રવર્ત્તાવવા	५९	७	अनाभाग	अनाभोग
१०	३३	અનુકુલ	અનુકૂલ	६२	१४	दव्वआ	दव्वओ
१२	६	नद्यतारो	नवुत्तारो	६२	१७	ઈઉજ	હઉજ
१२	९	नुज्ञात	नुज्ञात	६२	२९	જાણાવવાને	જણાવવાને
१२	१४	सव्वआ	सव्वओ	६३	३०	માન્યથી	માન્યાથી
१३	१	सक्कासं	सक्कोसं	६६	८	नाभाग	नाभोग
१३	१२	विशेष्यावाधके	विशेष्ये बाधके	६६	२३	કદાચિ	કાદાચિ
१३	३०	ન્યાયેને	ન્યાયને	६७	१६	અંતરરહિત	અંતરહિત
१४	१४	ताह्	तर्हि	७०	२०	છઈ	છઈ તેમજ સા-
१५	१०	त्य तस्याा	त्या तस्या				ક્ષાત્ પણિ
१६	२	नुज्ञातेति	ऽनुज्ञातेति	७५	१५	जयतुं	जयंतु
१६	२९	તેમ	તે મ	७५	२५	બીજાં એ	બીજાં છએ
१८	७	अनाभाग	अनाभोग	७७	२०	નિવૃત્તિવેં	નિવૃત્તિને
१८	१२	भावाहसायाः	भावहिंसायाः	७७	२९	અણુથાવાથી	અણુજાવાથી
१८	२५	વિસંભાવનાઈ	વિધિં સંભાવનાઈ	८०	२६	અનુયયોગથી	અનુપયોગથી
२०	९	लाके	लोके	८१	१६	તા	તે
२२	९	मा।	मो।	८१	३१	જે	જ
२५	१२	मिाजने	मिर्जिने	८२	१४	साधा	साधो
२५	२३	प्रेक्षेपे	अक्षेपे	८२	२७	યોગતાઈ	યોગ્યતાઈ

पृष्ठम्	पंक्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१९३	११	सम्यग्चा	सम्यक्चा
१९५	६	तद्रागद्वषा	तद्रागद्वेषा
१९५	२७	નિયમ	નિયમ છે
१९५	२९	ક્ષમોપશમ	ક્ષયોપક્ષમ
२०३	२७	જૈનમાર્ગ	જૈનમાર્ગને મોક્ષ-માર્ગ
२२२	११	शादिना	पदेशादिना
२२२	१२	पदेस	स
२३१	७	निणमो	नियमो
२३५	२	वृक्षोग्र	वृक्षाग्र
२४१	३	जाशतं	वर्णितं
२५५	१४	पावा	पावो
२६१	१३	न्याथमु	न्यथानु
२६३	१५	यानौ	योनौ

